ALLI

JOANNIS VOET

JCTI ET ANTECESSORIS IN ACADEMIA LUGDUNO-BATAVA

COMMENTARIORUM

AD PANDECTAS

LIBRI QUINQUAGINTA,

In quibus, præter Romani Juris principia ac controversias illustriores, Jus etiam hodiernum, & præcipuæ Fori Quæstiones excutiuntur.

EDITIO QUINTA VENETA

PRIORIBUS EMENDATIOR ET AUCTIOR:

Cui nempe praeter V. Cl. Caspari Burmanni Vitae Auctoris Narrationem, et Indicem Generalem Titulorum et Materiarum, in sex Tomis contentarum,

NUNC PRIMUM ACCEDIT

TOMUS SEPTIMUS,

CONTINENS DUOS ALIOS LIBROS

DE FAMILIA ERCISCUNDA, ET DE JURE MILITARI,

Ac Indicem Generalem Titulorum et Materiarum prædictorum L. Librorum.

VENETIIS

SUMPTIBUS PETRI MILESI EDIT.

M. DCCC. XXVIII.

LECTORI BENEVOLO

S.

HUnc de jure militari libellum in publicum emitto, lector æquissime, non operosa quidem facundia tumentem; in quo tamen, ceu brevi tabella, descriptam quodammodo conspicies armatam militiam, exercitus imperatoris officia, ac præsertim examinata juxta leges jura militum & disciplinam castrorum; de cujus laudibus hic diffusa te nolim oratione morari, cum ipsa se satis commendet omnibus. Experientia quippe teste, utilis adeo est & necessaria constitutis legitime Rebuspublicis, ut ea velut indissolubili sacroque nodo cohæreat illarum compages; ejusque soluto vigore furentibus simillimi milites extemplo ruituri sint in omne nefas, & luctuosos passim productura sit effectus sagatorum malitia. Cum autem non æqualiter omnibus hæc mea qualiacunque placitura persuasum mihi habeam (neque enim universis per omnia satisfacere datum est, suaque libelli fata habent, & plerumque tot arbitros experiri coguntur, quot desiderant lectores, aliis scribendi methodum, res ipsas aliis improbantibus) ingenue profiteor, usque adeo non ingratam mihi fore reprehensionem amicam, ut validioribus motus argumentis in justi monitoris castra sine mora transiturum me spondeam. At quisquis Momi personam agere voluerit, asperis, iniquis, & insulsis obtrectationibus ea carpens, quæ contentionis studio capere se posse negat; noverit, me stultis seria non esse repositurum. Lubens interim æquo tuo judicio cuncta committam, candide lector, qui si primis hisce faveris conatibus, in posterum ad majora tentanda stimulos addes. Vale.

DE JURE MILITARI.

CAPUT PRIMUM.

De bello in genere & nonnullis ejus speciebus ac divisionibus.

1. *Bellum dictum est a duello.*
2. *Belli definitio a Bocero tradita notatur.*
3. *Exhibetur justa belli definitio.*
4. *Cur bellum vocetur dissidium armatum?*
5. *Ad bellum requiritur utrinque liber populus, nec bella civilia proprie bella sunt.*
6. *Bellum rite per fecialem denunciandum est, quod quo pacto olim, quibusque ritibus factum fuerit, docetur.*
7. *Bellum omni jure licitum est.*
8. *Illi soli penes quos suprema residet majestas indicendi belli jus habent.*
9. *Privatus privato sub eodem Principe degenti bellum inferre nequit.*
10. *Non etiam privatus extraneo seu Principi seu privato bellum jure movet.*
11. *Princeps tamen subjectis indulgere potest licentiam per vim repetendi injuste ablata, unde repressalia.*
12. *Privatus sine Principis consensu bellum extraneo inferens læsæ majestatis reus est.*
13. *Illatum tamen ex improviso bellum impune sive prævio Principis mandato repellit.*
14. *Bellum justum vel injustum est, justum est ex jure gentium.*
15. *Injustum bellum non est ex jure gentium.*
16. *Non datur bellum utrinque justum.*
17. *Iniqua in bello justo singulorum facta non tollunt primam belli justitiam.*
18. *Justæ belli causæ ad tria capita rediguntur.*
19. *Legitima bellandi causa non est sola gloriæ cupido.*
20. *Nec amplificandi imperii desiderium.*
21. *Nec religionis propagandæ & hæreseos extirpandæ voluntas.*
22. *Si subjectis a Principe religionis ergo vis inferatur, non ideo licet ipsis in eum insurgere.*
23. *Nisi libera civitas ea conditione Principi extraneo se suaque commiserit, ut liberum retineat religionis arbitrium.*
24. *Quomodo ac quando liceat subjectis in Principem tyrannum arma capere.*
25. *Propter legatorum violationem jure bellum infertur.*
26. *Nefas est propter justas belli rationes, super quibus pace vel fœdere transactum est, bellum movere, nisi dolus paci causam dederit.*
27. *In bello quod prorsus injustum est subjecti non debent opem ferre suo Principi bellum inferenti.*
28. *Stratagemata in bello licita sunt.*
29. *Majori laude digni duces qui stratagematibus quam qui aperto marte superant adversarios.*
30. *Illicitus est in bello dolus cum fidei violatione conjunctus.*
31. *An proditorum opera uti liceat.*
32. *Dolus cum mendacio conjunctus est illicitus.*
33. *Bellum vel terrestre est vel maritimum.*

CUM oculos atque animum in veterem illam, quæ super æthera caput extulit, Romam conjicio, ejusque mecum repeto ortum, progressum, diversas mutationes, & per temporum vicissitudines variantes administrandi modos; ut primam sub regibus inter infantiæ vagitus ætatem egerit, ut iis ejectis ad liberam & popularem regiminis redacta formam, ut postmodum, ubi vice populi senatum consuli suaderet ingens illa civium multitudo, ad patres conscriptos maxima devoluta fuerit in Republica potestas, ut denique Cæsar Octavius cuncta civilibus fessa discordiis nomine Principis sub imperium acceperit; summis viribus illos, quibus erat demandata Reipublicæ cura, annixos fuisse animadverto, ut non minus foris armorum gloria, quam domi legum justitia essent illustres; sic ut asserere non dubitaverit Imperator Justinianus dignam esse Principum fastigio virtutem, si militari scientia æque juris auctoritate decorata conspiceretur Imperatoria Majestas. Noverat enim, nec sine viribus & armatorum præsidio inviolatas ab hostibus posse conservari leges, nec sine belli artibus pacem esse diuturnam. Quæ & ratio fuit cur antiquiores Romani frequentibus, iisque gravissimis adversus finitimos impliciti libellis, nemini ad ullam magistratus dignitatem, ad summos in Republica honores patere portas voluerint, nisi quos per annos decem militiæ fortiter operam navasse constaret: & quo impensius aliis testatum facerent suum in armorum negotio cultum, nihil omni tempore sibi censuerunt antiquius esse debere, ubi duriora cum populis vicinis suborirentur dissidia & bellicis esset insudandum laboribus, quam ut sartam tectam conservarent, aut si corruptis forte moribus collapsa foret, restaurarent disciplinam militarem, idoneos Martis operibus eligendo viros, præmia fortibus, sceleratis pœnas pro delicti atrocitate distribuendo: ea quippe sola compertum habebant, tot sese gentes subegisse potentissimas, tot ferocissimos domuisse populos, jugum pertinaciter libertatis amore declinantes.

Unde & legum confirmarunt auctoritate quicquid ad observandam militarem in castris justitiam conducere posse videretur: cumque spes non esset solis præmiorum illecebris in officio contineri posse milites, juris vinculo ac sanctionibus ad ea peragenda vel evitanda illos obstrinxerunt, ad quæ sponte sua forte non usque prompti invenirentur ac parati: & quamvis inter armorum strepitum conticescere leges vulgatum sit ubique proverbium, sunt tamen & belli, sicuti pacis jura; quæ, cum non prorsus inutilia scitu fore existimem, etiam viris militaribus, ne forte idem ipsis, quod quondam Servio objiciatur; turpe scilicet esse patricio & nobili & causas oranti jus in quo versatur, ignorare. Laudabiles aliorum secutus conatus, paucula ad hanc materiam illustrandam pro ingenii modulo in medium proferre decrevi. Cumque eum qui jura militaria scire desiderat, etiam quid bellum sit, haud oporteat ignorare, tribus ut ita dicam verbis in antecessum ejus exhibebo naturam, variasque veluti per indicem species enumerabo.

1. Dictum autem est bellum, (ut vocis exordiar

origine) a duello, neque enim exploratius quicquam est, quam duas in bello requiri partes utrinque de summa rei contendentes, Grotius *de jure belli lib.* 1. *c.* 1. *num.* 2. & apud plurimos Latinæ linguæ scriptores antiquitus duelli nomine bellum plerumque fuisse designatum, piæ mem. parens Paulus Voet *tract. de duellis cap.* 1.

2. Belli quod attinet definitiones, non una circa eam omnium juris interpretum mens est, quorum tamen varias ad incudem revocare opiniones supersedeo: recensuit illas ac refutavit abunde Bocerus de *bello cap.* 1. cæterum & ipse suam hac de re exhibiturus sententiam censet ibidem *bellum esse dissidium armatum duorum contrariorum exercituum, rite prius indictum.* Verum nec hanc ejus descriptionem, si penitus examinem, vitio prorsus carere existimes: juxta eam namque vel penes quemlibet privatum, modo exercitu stipatus bellum per fecialem alteri seu privato seu Reipublicæ denunciasset, non secus atque penes summam majestatem decernendi belli resideret potestas. Sic latrones cum armatorum multitudine exercitum constituente viatoribus insidiantes, si modo publico programmate sese hostes essent professi, bella non latrocinia exercerent, & per denunciationem bellici juris fierent participes, adeoque facili negotio gravissimis quibus intercepti puniuntur, sese suppliciis eximerent. Sic justum ac legitimum servi adversus Scythas dominos suos olim movissent bellum a finibus eos & laribus arcentes domesticis, ibi quippe nec deerat exercitus, neque dominis ut recederent, denunciare neglexerant, Justin. *lib.* 2. *c.* 5. Et injurii in servos devictos dicendi forent Romani, ac immerito belli sustulisse commercia, dum quosvis in crucem agebant captivos; cum omnis ibi reperiretur belli forma, sexaginta millium exercitus, Imperatores purpurea veste amicti, regium in morem fronte redimita, baculo utentes argenteo, & ut omnia complectar, tales qui bellicosos Romanorum prætores non semel castris exuerant, Florus *lib.* 3. *cap.* 19.

Insuper, si bellum esset *armatum dissidium duorum contrariorum exercituum*, quandoque absque fœdere absque induciis sponte sua intermitteretur, & nulla nova dissidiorum data causa resurgeret tamen ac revivisceret, si forte profligatis ac dissipatis alterius partis copiis nova cogerentur auxilia, novus ad restaurandas deleti vires conscriberetur exercitus; quippe dum hæc a partibus curantur, non duo contrarii reperiuntur exercitus, adeoque nec bellum. Quæ omnia cum prorsus absurda & a ratione aliena esse notius sit quam ut dici debeat, jure quoque merito rejiciendam esse tanquam minus exactam Boceri definitionem nemo negaverit.

3. Itaque non eum a vero aberrare autumo, qui bellum dixerit esse dissidium armatum, libero populo ab altero populo libero rite indictum, *arg. l.* 24. *ff. de captiv. & postlim. l.* 118. *ff. de verb. sign.*

4. Dissidium appello armatum, ut lites excludam civiles citra ullum armorum strepitum coram certis judicibus agitari solitas, quales quandoque inter liberos utrinque populos extitisse omnium sæculorum decursus docuit; veluti cum in tertium aliquem seu principem, seu senatum seu alios communi voto electos arbitros consentiunt, eorumque adeo sponte se subjiciunt jurisdictioni, ut quicquid ab iis statutum fuerit ac decretum, ei semel acquieturos promittant. Plura controversiarum hac methodo diremptarum enumerat exempla Albericus Gentil. *de jure belli lib.* 1. *cap.* 3., & *auctor du bouquet historial. tit. de la justice.* Gallorum laudibus extollens sinceritatem, & incorruptam in judicando justitiam, Regem ac Senatum Parisiensem sæpius ab iis penes quos summa residebat potestas asserit in judices electos fuisse, ac litis, quæ Frederico secundo cum Papa Innocentio Quarto intercedebat, decisionem illis commissam commemorat.

5. Liberum utrinque desidero populum, ut latrocinia, seditiones, bella civilia removeam, & si quæ sint hujus farinæ alia, quibus neque belli jura neque privilegia tribuenda, ac ne nomen quidem proprio loquendi modo imponendum: in civilibus namque dissidiis non liber utrinque contendit populus, verum una natio uni subjecta Principi in duas scissa partes contrarias, in duas divisa factiones; ubi eadem utrinque conspiciuntur insignia patria & infesta signa, pares aquilæ, commilitonibus adversi commilitones, ejusdem gentis ordinibus illisi ordines, in sua viscera & cognatas acies versæ dextræ; ibi nullus Principis supremi consensus, nullum belli decretum, quilibet opibus ac auctoritate pollens in belli se ducem eligit, non ibi de reipublicæ ruina & exitio sed conservatione summis utrinque decertatur ardoribus, dum in suam quisque partem ac factionem regnum trahere annititur, & quacunque potest ratione illud urget, ne quam nisi propriam aut amicam frontem diadema obvestiat, licet inde plerumque multum detrimenti capiat Respublica, *libr.* 21. §. 1. *ff. de captiv. & postlim.* Quare nec captos in bellis civilibus victorum fieri mancipia, nec postliminii jura vigere statuit jurisconsultus in *d. lib.* 21. *ff. de captivis*, nec de civibus superatis triumphum agere victores permisit inviolata veterum Romanorum modestia, sic Florus *lib.* 3. *c.* 22. *in fine* de Sertorii libello tractans; *victores duces*, inquit, *externum id magis quam civile bellum videri voluerunt ut trium pharent.* Et Lucanus Cæsaris ac Pompeji in commune ruentium nefas prælia decantaturus, ait:

Bella geri placuit nullos habitura triumphos, *lib.* 1.

6. Tertium denique, quod ad belli requiro substantiam est ut rite indicatur, seu ut consilio prius, quam armis omnia experiamur, ac verbis repetamus quicquid deberi nobis aut injuste ablatum putamus, cum blanda sæpe plus impetrare valeamus oratione, quam truculentis bellorum molitionibus; quod si denegetur, Martis aleam nos tentaturos declaremus: justum enim, inquit *Cicero* 1. *offic.* nullum intelligitur bellum, nisi quod aut rebus repetitis geratur, aut denunciatum ante sit & indictum. Præcepit id ipsum populo suo Israelitico summus rerum moderator, jussit, ut civitatum indigenis pacis offerrent conditiones, neque eos everterent, qui imperata facere non detrectassent, *Deuter. cap.* 20. *vers.* 10. Nec Græcorum antiquissimi sine prævia denunciatione ad arma provolarunt. Ita, cum apud Euripid. *In Phœniss.* Polynices Thebas oppugnare jam animo destinasset, ad occupandum imperium vicibus alternis sibi debitum, prius tamen quam hostile quicquam tentaret, hoc modo fratri Eteocli loquens inducitur:

Adsum paratus nunc quoque his e finibus,
Exercitum omnem protinus deducere,

Dum me ista dominum Regia agnoscat suum
Reddenda fratri temporum justo ambitu.
Ita nec paternas arma vastabunt opes,
Nec scala celsos faciet in muros gradum.
Sin hæc negantur, quicquid est juris mei
Experiar: inque hoc advoco testes Deos,
Cum jus petam præstemque &c.

Quia & Romani usque adeo in bellis decernendis & indicendis religiosi fuisse perhibentur, ut teste Cicerone *lib. offic.* omnem belli æquitatem sanctissime jure feciali perscribi curaverint, illudque sollicite retulerint inter juris publici species. Hinc antequam arma adversus exteras gentes movenda judicarent, justum & bono publico necessarium duxerunt plurimas hoc in negotio adhibere solemnitates, & omnes prius pacis tentare vias, si forte meliorem dii mentem adversariis inspirarent: quippe fecialium e collegio lectum quempiam augustoribus indutum vestibus & sacris conspicuum insignibus ad eorum, qui injurias intulisse arguebantur, urbem mittebant, qui ubi pervenisset ad hostium fines, Jovem cæterosque Deos invocans, testabatur pro populo Romano se jus suum repetitum venisse, & iter ad injustum instituisse populum, gravissimis, si mentiretur, additis execrationibus: eadem deinde ei in quem primus incidebat, reiterabat, postea & urbis vigilibus eadem repetebat; denique eodem modo in medio foro civitatis magistratibus aperiebat adventus sui causam, qui si rogatis non annuissent, tribus datis decem dierum dilationibus, vel uti vult Livius, triginta tribus diebus ad deliberandum interjectis, superos & inferos obtestatus discedebat, hoc unum adjiciens, populum Romanum per otium deliberaturum. Domum reversus, quicquid actum fuisset ad senatum referebat, ac si bellum decernere vellet, per Deos licere pronunciabat. Dionys. Halicarn. *lib. antiqu. Roman. fere in fine.* Quod si bellum plurium fuisset decretum suffragiis, iterum fecialem ad hostiles mittebant limites, quo magis injustitiæ convincerent inimicos, & piam ac justam sese causam fovere cunctis declararent: atque is, præsentibus ad minimum tribus puberibus, bellum denuncians hastam vel telum in hostium contorquebat agrum, addita certa verborum formula, quam Gellius exhibet *Noct. Attic. lib.* 16. *c. a.* Aliam alii solent in bellis indicendis observare formam, quæ quamvis inter se discrepent, firmum tamen est atque indubitatum jure gentium esse necessariam belli denunciationem apud moratiores quosque populos continuo velut usu inductam & approbatam, nec absque prævia juris ac rerum repetitione fœdera pacisque dissolvenda esse vincula, in tantum ut latrones, atque prædones audiant quos aliter inferendi belli vesania subiit, *l.* 118. *ff. de verb. signif.*

7. Antequam autem in ulteriorem nos intromittamus de bello disceptationem, prius dispiciendum est, num certis in causis licitum sit ac concessum belli artibus ea sibi quærere, quæ blandis admonitionibus impetrari non potuerunt: id namque prohibitum si foret, frustra ad alias de dissidiis armatis quæstiones, huic veluti basi ac fundamento imponendas, extenderet sese nostra meditatio. Et ad propulsandas quidem injurias ac ablata injuste per vim repetenda penitus esse permissum armorum adminiculum, non facile quisquam, nisi qui videri velit humanam prorsus exuisse naturam, negaverit; illud enim non naturalia tantum ac gentium jura, sed immutabilia quoque nobis injungunt Dei præcepta: evolvamus modo sacratos utriusque testamenti codices, videbimus in iis quaquaversum, insignes pietate viros recuperasse bello res præter omne fas sibi ereptas, hostium violentias armata manu coercuisse, & ingenti animo superbas illorum repressisse insolentias. Sic Abrahamus, Moses, Josue, David, Josaphat, aliique Israelitarum reges ac duces pientissimi bella mandato Jehovæ gesserunt, *Epist. ad Hebræos cap.* 11. *vers.* 30. *& seqq.* Quin & ipse Deus optimus maximus per dilectum fidumque servum suum Mosen varias armorum præscribere leges & belli jura dare voluit Israelitico populo, *Deut. cap.* 13. *vers.* 15. *toto cap.* 20. *& cap.* 31. *vers.* 3. 4. 5. Et certe si magistratui concessa sit ab universi rectore potestas animadvertendi gladio, aut alio mitiori quopiam supplicio in facinorosos homines, ad arcendas a subjectorum capitibus injurias, ab illis inferri solitas, qui pariter unius ejusdemque Principis sueti sunt purpuram venerari: quis non longe majori jure dixerit illis esse permissum civium suorum vitam, existimationem & opes armis adversus extraneos intactas conservare ac inviolatas? Neque quicquam repugnant hisce textus quibus e sacro codice petitis forte quis adversus bellorum justitiam quid evincere se posse putaret; nihil enim aliud quam privatam singulorum illi inhibent ultionem.

8. Unde & statuendi nobis incumbit necessitas, non posse quempiam armatum movere dissidium, nisi penes quem suprema residet juris dicendi potestas, quique superiorem in territorio suo neminem agnoscit: atque adeo in monarchia soli Principi, solis in aristocratia Optimatibus, in democratia populo competit universo jure majestatis indicendi belli facultas.

9. Fallitur itaque quicunque putaverit impune propria se posse auctoritate privato sub eodem Principe degenti facessere belli negotium: edixerunt namque Valentinianus & Valens ne cui se insciis atque inconsultis armorum movendorum copia tribueretur, *l. un. Cod. ut armor. usus inscio Principe interdictus sit.* Si quis atrociori fuerit impetitus injuria, non ad Martis recurrat judicium, sed Principis imploret auxilium, judices adeat ad dirimendas controversias a Principe constitutos, ibi vindictam exigat, ibi postulet ultionem criminis in se perpetrati, jus dicentis requirat officium, ut is sua velit auctoritate lites componere, obortas sopire rixas, & dignis nocentem subjugare suppliciis.

10. Multo minus, ut privatus in extraneum, sive Princeps is sit sive subjectus, arma moveat, reipublicæ contextus aut boni communis fert ratio, *d. l. un.* Postquam enim in unum convenere mortales, & unanimi consensu civilis illa fuit introducta inter homines societas, recessum quoque fuit ab illo naturæ jure, cujus similitudine in brutis etiamnum cernimus obtinere, quo vim vi repellere, & injuria sublata quemque armorum ope vindicare non expectata superioris auctoritate, non erat improbatum. Atque hoc fundamento excusatos legimus a Catone Rhodienses, multos quidem, inquiebat, cives privatos asperas in Romanos habuisse conciones, & ad bellum suadendum omnes adhibuisse facundiæ vires: nul-

lum tamen de bello Romanis inferendo factum esse senatus consultum, nullamque propterea iis intercessisse cum Romana Republica inimicitiam, Gellius *lib.* 7. *cap.* 3.

11. Qui autem Principe permittente privatus quisque militem conscribere, & armis damni reparationem ab extraneis illati possit impetrare, res ipsas interversas, vel earum justum intercipiendo pretium, non est quod ambigamus. Adinventæ sunt hac de causa multis hinc seculis oppignorationes, vulgo repressalia, quas si quis belli præludia dixerit, ei non equidem refragabor: subjectis quippe læsis ab extraneis principis parentibus violenta conceditur ablatorum repetitio, quorum frequentibus admonitionibus, & amicis crebris interpellationibus obtinere non potuere restitutionem: Andreas Gail. *lib. de pignor. observ.* 2. adeoque veluti pignoris jure quælibet alterius potestati subditorum bona detinent & occupant, in damni perpessi & illatæ compensationem injuriæ: constans enim est opinio, pro privati cujuspiam admisso turpi opes civium universas obligatas esse, si quidem rei criminis copiam habentes, eum tamen noxæ dare, vel meritis delictum pœnis expiare detrectent, Alberic. Gentil. *lib.* 1. *c.* 21. Excogitatæ autem videntur hæ citra belli formam violentæ repetitiones, ne propter illatas forte privato contumelias & damna turbaretur illico Reipublicæ tranquillitas, neve necessum esset integram statim ad arma concurrere gentem, ad vindicandam municipis sui calamitatem. Quia tamen omnium fere temporum nos docuit experientia, illos, quibus summa commissa boni publici cura, subjectorum suorum adversus indulta privatis oppignorationis jura publicam suscepisse defensionem, inde pacem penitus eversam, & atrocia inter paulo ante socios, fœderatos ac amicos odia fuisse grassata, ideo non levissima quaque de causa vel minora propter incommoda, neutiquam Reipublicæ vergentia damnum, concedi debere repressalia censuerunt rerum politicarum periti. Petrus Heigius *lib.* 1. *q.* 12. *n.* 36. Ajalia *de jure & offic. bell. lib.* 1. *cap.* 4. *n.* 10. Verum prius omnes, quibus absque vi publica ad sarciendum damnum aut injuriæ ultionem compelli posse creduntur adversarii, tentandas esse vias, atque summa circumspectione & accurata consideratione cuncta perpendenda, non secus ac si bello tractaretur externi inferendo. Duo itaque primaria sunt in repressaliis requisita; expressus scilicet illius consensus qui superiorem non agnoscit; & ingens bonorum vel famæ jactura, ab externis Principis procurata subjectis, qui, cum suos in officio continere posset, denegat tamen peregrinis administrare justitiam: quid enim, si prohibere nequeat? culpa caret juxta vulgata jura.

12. Quod si privatus eo dementiæ processerit, ut absque Principis consensu, motu proprio bellum intentaverit extraneis, læsæ majestatis reus erit, *l.* 3. *ff. ad leg. Jul. Majestatis.* Quisquis enim illud agit, unde necessario turbatæ pacis subsequitur effectus, hunc a perduellionis crimine nemo sanus dixerit immunem. At quod quæso majus esse potest ad dissolvenda mutua fœdera & irritandas mentes incitamentum, quam si vim armatam exteris inferri contigerit? ...ius quippe scelere cæterorum bona vio...u subjiciuntur executioni, omnesque, uti ...nstratum si meritas in delinquentem pœnas non decreverint, de damno per eum perpetrato tenentur. Præterquam quod exempli pessimi res sit: sub specioso namque illo exteris belli velamine quis non animadvertit, extremam quemque moliri posse Reipublicæ ruinam? quis non videt, coacto milite, conquisitis impune armis omnique belli apparatu, quemque arrepta occasione in ipsum Principem, in alta pace regni securè moderantem habenas, arma posse convertere, eoque nihil minus exspectante de sese sua deturbato, & ejectis optimis quibusque patriæ civibus, summam per omne nefas sibi vindicare majestatem?

13. Nullus tamen dubito, quin & absque prævio Principis mandato subjectus impune possit illatum ex improviso repellere bellum, & intentatas a se suisque arcere injurias: cum juris sit minime controversi, unumquemque tuto jus sibi dicere & ab inimicorum audacia telisque vitam defendere posse, non exspectato superioris consensu, ubi judicis nequit haberi copia, neque diuturnam res moram patitur, *l.* 10. §. 16. *ff. quæ in fraud. creditorum.* Grotius *de jure belli lib.* 1. *cap.* 3. *n.* 2. Scleifnius *in comment. ad Mart. Laudensem de bello quæst.* 2. *n.* 7. Est enim illo casu inculpata sui corporis tutela, quam omnibus leges omnes, omnia concessere jura, *l.* 3. *ff. de justitia & jure*; nihil quippe magis est naturale, nihil magis æquum aut rationi conveniens, quam se suaque a rapacium quasi vulturum vi defendere: scilicet, (ut inquit Cicero pro Milone) *hoc ratio doctis, & necessitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipsa præscripsit, ut omnem semper vim, quacumque ope possent, a corpore, a capite, a vita sua propulsarent.* Neque quicquam interesse censeo, justane defensio a singulis contra singulos instituatur, an a multitudine coacervata adversus plures unum veluti corpus ac animum constituentes directa sit; non enim numerus immutat justæ defensionis substantiam; adeo ut, si singulorum defensio licita sit, & natura duce fiat atque magistra, eadem quoque ratio pro multis plurium simul arcentibus injuriam militatura sit.

14. Bellum vero, (ut & ejus species enumerem) aliud justum est, aliud injustum. Justum esse censeo, quod suprema majestas legitimis de causis indicit populo superiorem non agnoscenti. Neque cuiquam dubium esse potest justum jure gentium primitus esse introductum, §. 2. *inst. de jure nat. gent. & civil. l.* 5. *ff. de just. & jure.* Postquam enim inter homines dominiorum esset introducta distinctio, & suis paterna rura quilibet bobus araret, neque amplius mortales in omnium rerum vivere communione pacata, evenit, ut una cum numero paulatim cresceret avaritia, & animos ipsorum invaderet amor sceleratus habendi; unde non proprii contenti rebus, (licet hæ maximæ fuissent certissimæque divitiæ) alienis cœperunt insidiari, atque eo tandem furiosa illos & alieni appetens adegit libido, ut suis confisi viribus in reliquos imperium quærerent ac dominatum, & longa pace securis contra omnem justitiæ & æquitatis normam non opes tantum ac carissima quævis, sed ipsam quoque libertatem & vitam conarentur eripere. Scite admodum ac vivis veluti coloribus hanc bellorum delineat originem Seneca *in Hippolyto vers.* 538.

Rupere fœdus, inquit, *impius lucri furor*,

Et ira praeceps, quaeque succensas agit
Libido mentes, venit imperii sitis
Cruenta, factus praeda majori minor;
Pro jure vires.

Hinc & Euripides *in Phaeniss.* opum & imperii causa bella jam olim moveri solita asseruit, Polynic. ita disserentem fingens.

Memorare dictum liceat antiquum mihi,
Imperium opesque prima sunt mortalium
Censu, atque in animos maximas vires habent.
Horum ergo veni cum tot hastatorum agmine.

Quapropter etiam asserere non erubuit primus ille Romanorum Imperator, regnandi causa violari posse jura, in caeteris rebus pietatem colendam esse.

Ad defendendas igitur paternas opes, & propulsandas iniquas illas oppressiones & injustorum tyrannidem, in unum congregata armatorum multitudo, ut juxta juris gentium praeceptum omnem vim propelleret atque injuriam, *l.* 3. *ff. de just. & jure,* hinc bellum.

15. Solet autem a doctoribus haec plerumque ventilari controversia, num & injustum bellum juris gentium dici posset? sed nullius ego juris illud esse censeo, eumque jus omne denegetur injusto bello, frustra quem id agere ut ad aliquam juris speciem reducat; jus namque est regula liciti & honesti, & norma agendorum, quid fugiendum, quid sequendum sit docens, methodumque praescribens, juxta quam dirigendae sint actiones humanae, *l.* 1. *l. pen. ff. de just. & jure,* p. mem. Parens Paulus Voet *tract. de statutis eorumque concursu cap.* 1. *sect.* 1. *n.* 2. At vero nullus asseruerit illud quod injustum est a jure mortalium mentibus ad imitandum proponi, adeoque nec injustum dici potest jus suadere vel approbare bellum. Scilicet non a jure mala, non vitia originem duxere, sed vitiis opponi solita remedia tanquam pharmaca morbi vehementis impetu impedientia ac progressum. Justum adinventum est jure gentium bellum, ut medicina adversus omni jure adversantes iniquorum insultus & invasiones, ne tractu temporis nimium invalescerent.

16. Cum autem justi & injusti sit opposita natura, sic ut alterum ab altero excludi ac removeri necesse sit, vim veritati intulerit, qui justum dixerit utrinque dari posse bellum. Alberic. Gentil. *de bello lib.* 1. *cap.* 6. Bocerus *de bello cap.* 1. *num.* 12. Ut ut aliquando probabiles adeo justi produci possint utrinque dissidii causae, ut uter alteri in belli justitia praeferendus sit, merito dubites; dum quisque sua bella sacra, sanctam dicit bellandi causam, iniquos, impios, foederum violatores hostes appellat, & integris ferme rationum plaustris universo terrarum orbi belli justitiam demonstrare nititur.

17. Et quamvis ejusmodi quandoque facinora perpetrentur ab illis qui justa de causa se suaque belli commiserint aleae, quae justitiae penitus adversantur & humanitati, sic ut justam adversus illa jus naturale tribuat defensionem, & ex iniquis hostibus legitimos efficiat sui corporis tutores; non tamen inde justi natura belli mutabitur, neque singulares actus iniqui primae quicquam detrahere poterunt armorum justitiae. Interim quin & bellum possit utrinque sine legitima geri causa, non est quod dubitemus, non secus atque singulare potest a duobus suspisci certamen, cujus justam neuter valet allegare rationem, veluti si signis infestis inter se concurrant duo populi solius gloriae ducti cupidine.

18. Caeterum justas inferendi belli causas ad tria facile capita cogi posse puto; aut enim ad propulsandam vim suscipitur, suique defensionem: aut ad repetendas res quascunque summo scelere nobis ereptas: aut denique ad ulciscendas injurias immerentibus illatas. Non tamen ob parvi momenti negotium in armis illico praesidium quaerendum; summae quippe stoliditatis esset propter exiguum forte dispendium universam periculis exponere Rempublicam, & per dubios praeliorum eventus suspensam ac ambiguam reddere civium securitatem: stultum, levissimae cujusque controversiae Martem statim velle dirimere.

19. Operae pretium autem hic me facturum confido, si nonnullas circa belli justitiam quaestiones examinem, ex quarum definitione facili negotio caeterarum peti poterit decisio. Ac primo quidem sola gloriae cupido justam nemini suppeditat armorum causam: non enim illa plurimorum, quos in bello perire contingit, est anteponenda vitae ac saluti: famam affectare & illustrem ad posteros sui memoriam transmittere nulli prohibitum: verum licitis id viis efficiatur necesse est: etiam Herostratus sibi nomen in omnia secula duraturum comparare voluit, Ephesinae Dianae comburendo templum; sed condemnata fuit ab omnibus praepostera illa & execranda gloriae captandae methodus. Neminem occidendum esse divinae voluere constitutiones, si non in extrema necessitate, & velut inculpatae tutelae moderamine. At quis incorruptae mentis gloriam dixerit esse necessitatem? ubi, si non depugnetur, nulla tamen inde supervenit infamia, nullum damnum, nulla injuria; ubi eandem cuncta post praelium formam retinent atque conditionem: nec victori quicquam acquiritur, neque victo decrescit: sic ut ejusmodi bellis delectari solitos Principes omnem odisse pacem, & nil nisi humanum sitire sanguinem jure suspiceris, dum temerario ausu nihil profuturo in caedes & vulnera ruere festinant, non magis in adversarios, quam in se suosque crudeles. Praeterquam quod infelices saepe, Deo sic disponente, sint ad gloriae certamina provocantium successus. Amasiam contemplemur Judaeorum Regem, qui cum per nuncios ab Israelitarum rege desiderasset ad vires ostentandas & explorandam potentiam, ut in praelium descenderet; non victus tantum, sed & vivus in adversarii devenit potestatem, 2. *Reg. c.* 14. *vers.* 8.

20. Eodem modo nec quod ad amplificandos imperii limites & ad divitias acquirendas infertur, justum dici potest bellum. Petr. Heig. *lib.* 1. *quaest.* 12. *n.* 46. Licet horum gratia primum armata exstiterint dissidia. *Quae tanta vos* (inquit Seneca controvers. 9.) *vel quae furia in mutuum sanguinem egere? quod tantum malum humano generi vel sorte vel fato invectum? an ut convivia poculis exstruantur, & tecta auro fulgeant, parricidium tanti fuit? magna enimvero & laudanda sunt, propter quae mensam, & lacunaria sua potius quam lucem innocentes intueri maluerint. An ne quid ventri negetur libidinique, orbis servitium expetendum est?* detestati sane fuerunt illud omni tempore optimi quique viri, & ex adverso censuerunt, Plus apud omnes bonos pietatis jura, quam imperium & opes valere debere; alias

nec piratis nec latronibus, justa deficiet bellandi causa; non deerit illis speciosum sceleris sui velamen, dum plura quam possident desiderantes rapto victitare solent. Quoscunque igitur non alia quam scelerata res alienas invadendi cupido ad arma stimulaverit, eos merito non Principes appellaveris, sed prædones, quo titulo quondam decoratus fuit ille, cui non unus sufficiebat orbis, Alexander.

Illic Pellæi proles vesana Philippi,
Felix prædo jacet.

Cecinit *Lucan. lib.* 10. Nec timuerunt eum latronem vocare Scytharum legati; *tu*, inquiunt, *qui te gloriaris ad latrones persequendos venire: omnium gentium, quas adiisti, latro es*, *Curt. libr.* 7. *cap.* 8. Diximus superius ad belli justitiam requiri, ut rite quisque illud denunciet, primumque petat, quicquid sibi debitum existimat, antequam arma ad ultimam convolet regum rationem. At quo colore quave fronte urbes & agros poscet alienos, qui solo imperii augendi studio bellare decrevit? quam obsecro debiti causam allegabit? quo titulo in extraneorum opes in possessiones sibi jus vindicabit? justior fuit & observantior æqui Demetrius; occupato namque Syriæ regno, imperii quidem fines ampliare, & finitimis opes augere bellis statuebat; expectabat tamen, donec honestum belli titulum, Orofernis scilicet in regnum restitutionem, nactus fuisset. *Justin. lib.* 35. *cap.* 1. Et certe quicunque legitimam statuere vellet hanc belli causam, eum necesse foret omnem etiam inter homines evertere societatem: tunc enim, quo quis est potentior, eo & in alios plus juris sibi vindicare volet; in armis omnis consistet justitia; æquius id habebitur, quod validius, tollentur imperii prisci limites; antiqui confundentur agrorum termini; actum denique de juris erit præceptis, quibus, ne proximum lædamus, sed sua tribuamus cuique jura, injungitur, eaque inter antiquatas erunt referenda leges.

21. Injusta quoque belli causa est religionis inter exteras gentes propagandæ & hæreseos extirpandæ cupido; justissima vero illorum defensio, qui maximas ad arcendos ejusmodi adversarios intendunt vires, Ajala *de jure & offic. bell. lib.* 1. *cap.* 2. *num.* 28. Bocerus *de bello cap.* 4. *n.* 12. 13. 18. Carpzov. *ad leg. reg. German. cap.* 4. *sect.* 6. *num.* 14. Non enim læditur hæresi societas humana, non violatur illa, quæ homini cum homine debet intercedere communio: non fœdera, non pacem religionis interrumpit diversitas; ut credibile magis sit, Principes illos speciosum solummodo, quo tegant avaritiam, quærere prætextum. Albericus Gentilis *de jure belli lib.* 1. *cap.* 9. Verum, dicet forte quispiam, hæresi Dei læditur majestas, bellum ei indicitur, negliguntur atque vituperantur ejus mandata. At, inquam, crimen illud iis puniendum incumbit, quorum sunt subjecti, non extraneis Principibus, illis quippe extra territorium jus dicentibus impune non paretur, *l.* 20. *ff. de jurisdictione*. Quod si & ipsos Principes eveniat sceleris esse participes, in illos sibi soli Deus vindictam reservavit, quisquis illum contemserit non impune feret, nec ultricem ejus evitabit dexteram. Præterquam quod verberibus & cruciatibus ad fidem nemo compelli possit; est namque donum Dei, quod non nisi spiritualibus armis & precibus assiduis impetrari potest: ut frustra quis humano sanguine propagatam cupiat religionem: longe releganda vis omnis atque violentia, & errabimus toto cœlo, si quid credimus auctoritate Regia, potestatis plenitudine, minis, suppliciis, armis promoveri negotium Christi, adhibendus potius Moyses & profetæ; sacris instruendi literis, erroris inde convincendi sunt infideles, &, ut inquit Theod. Grasvvinkel *de prælud. justitiæ & juris quest.* 4. *sect.* 4. si promovendus sit Dei cultus, per talia promoveri debet principia, per quæ eundem gloriosissimus apostolorum chorus, martyrum candidatus promovit exercitus.

22. Verum quid dicendum, si religionis ergo subjectis a Principe vis illata sit? nefas esse censeo parentem ea de causa in superiores insurgere: quid enim si Princeps religionem mutans idem suis imperet subjectis, non ideo decidit imperii jure, neque quicquam ejus auctoritati fidei detrahet immutatio, nisi quod huic mandato, quod antiqui & veri cultus divini injungit omissionem, non teneantur obtemperare. Magna quidem militat pro Principe ratio; verum illa summa est quæ pro religione facit, *l.* 43. *ff. de religios. & sumt. fun.* cum Deo magis quam hominibus oporteat obedire, *Act. Apost. cap.* 4. *vers.* 19. *& c.* 5. *vers.* 29. Atque ita ad edictum Regis Nabuchodonosoris Sadrah, Mesah, & Abdenago divino cultu noluerunt adorare supplices auream ejus mandato statuam erectam, *Daniel. cap.* 3. Neque Daniel obtemperavit isti Darii Regis constitutioni, qua, ne quis intra dies triginta quid a quopiam vel Deo, vel homine præterquam a Rege peteret, sancitum erat, verum nihilominus Israelis Deum ferventibus quotidie precibus venerabatur *Daniel. cap.* 6. Et hoc nixa fundamento Antigone apud Sophoclem se Creontis opposuit edicto.

Non summus, inquit, *hæc mihi imperat Jupiter,*
Nec justitia, deos quæ habitat apud inferos
Inter homines qui jura sanxerunt pia,
Nec jussa tanti ponderis tua æstimo,
Mortalis ut perennia deorum queat
Temerare jura insculpta mentibus hominum.

Sophocl. in Antigon. sic ut Dei jussa Principis postponentes edictis & proprio vim inferant animo & debitam supremo Regum domino detrectent obedientiam: cæteris in rebus ab observandam principis sui majestatem penitus adstricti sunt: monuit nos gentium doctor illo tempore, quo constat omnes vel paganos vel Judæos fuisse populorum præfectos, monuit inquam parendum esse magistratibus non tantum pœnæ formidine, sed & quia juxta conscientiam ad obedientiam sumus obligati, *epist. ad Roman. cap.* 1. exemplo suo illud demonstrarunt innumeri martyres, quævis potius optantes sufferre mala, usque dum frigida mors per extrema cruciatuum, quicquid ipsis vitalis supererat, hauriret, quam ut atrocibus sese principis opponeret edictis.

23. Quod si tamen libera quæ civitas aut provincia ea se se conditione Principis extranei summiserit imperio, ut liberum retineret religionis arbitrium, & intacta manerent circa Dei cultum jura? sane, cum & Princeps ex contractu cum subjectis celebrato jure gentium teneatur, & pacta servari justum sit & æquitati conveniens; jure quoque in libertatem vindicare sese poterunt parentes, si fidem datam rumpere Princeps sustinuerit, neque quicquam pensi habuerit interpositas violare conditiones: si enim pe-

nitius ejusmodi pectorum scrutemur naturam, quibus alterius imperio sese subjicientes nonnulla sibi jura reservant, animadvertemus, illos eorum contemplatione suam in extraneum Principem non transtulisse majestatem, sed in iis illam illibatam per talia pacta conservare voluisse, Albericus Gentil. *de jure belli lib.* 1. *cap.* 11. In illis itaque, quos exceperunt, casibus, non ut inferiores, sed ut summi potius sunt æstimandi magistratus, penes quos summa residet majestas; at vero dubium nemini esse potest, majestatem habentibus esse quovis jure licitum adversus insidiatores & hostes ad illam defendendam arma capessere, Grotius *de jure belli ac pacis libr.* 3. *cap.* 3. *n.* 4. quid ni ergo liceret ipsis etiam illam, quam sibi reservarunt, vindicare majestatis partem adversus ejusmodi Principem, qui, cum in multis ejus sese jugo summisissent, iis haud contentus plenum conatur in illos exercere imperium, quamque pro parte acquisivit, in universum sibi rapere majestatem.

24. Quæsitum etiam, num adversus Principem subjectis arma movere de jure concessum sit, si pro legitimo imperio meram in illos exerceat tyrannidem? per tyrannum hic intelligo talem exercitio, qui neque finem neque modum facit crudelissimorum in immerentes suppliciorum, innoxios indicta causa subjectos condemnans, & prout animus tulerit, quosdam vita, bonis alios, nonnullos fama & existimatione per fas nefasque privans; non civium, non patriæ pater, sed hostis potius acerrimus, illud omne sibi licere putans, quod nec a scelestissimis credas absque horrore posse perpetrari. Quod si itaque adversus ejusdem tyrannum propria privatus quispiam auctoritate bellum susceperit, ut ad mitius imperium & mores æquiores adigat imperantem; verius nihilominus esse puto, illum in perduellionis incidere crimen: est enim penes illum summa majestas, ut penes electum rite ac more majorum constitutum legitimo regni Principem. Et quamvis iis, quibus imperium adeptus est, parere neglexerit conditionibus, & flocci fecerit fundamentales regni violare leges, quibus velut nexu ac copula Principi subjectos cohærere constat; non tamen illico jura principatus amisisse dici potest; difficillimi quippe negotii res est de tyrannide judicare, nec privati cujusquam id arbitrio committendum: sic enim misera nimium foret imperantis conditio, si unus atque alter mala sua fortuna non æqua forte sibi putasset Principis imperia, illico clamaret, in tyrannidem degenerasse principatum, intolerabiles esse Principis injurias, in eoque tollendo, velut in atrocissima tyrannide extirpanda seditiose moveretur. Alii benigniorem eum experti magisque benevolum, summis ejus virtutes honoribus prosequerentur, & maximis extollerent ubique laudum præconiis: atque ita infelix ac summopere Principi perniciosa fœcunditate sua disseminaretur discordiarum planta, dum nusquam deficiunt novarum rerum libidine prurientes animi, quidvis in turbandi occasionem ac causam trahentes, & impuri passim reperiuntur artifices, quibus haud difficile foret vel ex dulcissimis favis quasvis elicere virulentias: dum neque optimo Principi de omnibus de singulis bene mereri cupienti sui desunt æmuli, sui desunt invidi: adeo ut ne Titus quidem Flavius Vespasianus Augustus, deliciæ generis humani, odio ac vituperatione publica carere potuerit. Sueton. *in ejus vita c.* 1. Hinc est, quod Salvatorem nostrum vidimus, cum indigna multa atque injusta pateretur a populi Principibus illata, æquo tamen illa animo tulisse, nec auctoritate privata resistere voluisse ipsorum tyrannidi. Petrum quin etiam educto gladio ferientem acriter reprehendisse ut in re versantem prohibita, *Matthæi c.* 26. *vers.* 52.

Ut igitur constet omnibus, imperii jure decidisse tyrannum, universi populi, vel eorum qui vice ejus consuli consuevere, majestatemque realem repræsentant, revocationem atque declarationem antecedere necesse est. Sicut enim donatio non fit ipso jure nulla, si quidem donationi conditionibus abjectis haud paruisse contigerit donatarium; sed revocanda potius & per legitimam judicis rescindenda sententiam, priusquam donatarum rerum dominium possit ad pristinum redire possessorem, *l. fin. C. de revocand. donat.* Zoesius *in comment. ad Pandect. de donationibus num.* 99. ita nec imperii concessio, quandam præ se ferens donationis speciem, cui jurejurando confirmata solent utrinque interponi pacta atque conditiones, subjectos ad impigre parendum, ad juste imperandum Principem obstringentes, non ante censeri debet evanuisse, quam per revocationem populi totius appareat abunde voluntas. Quod si deinde pristinam regno privatus Princeps non Princeps, sola jam purpura & honoris antiquati vestibus spectabilis recuperare tentet armorum præsidio majestatem, non secus atque Reipublicæ hostem populus repellere, belloque libertatem defendere iustissime poterit, uti quondam adversus ejectam Tarquiniorum familiam fecere Romani, Livius *l.* 2.

Cæterum in sacris literis hoc modo ereptum tyranno legimus imperium: cum enim Roboam Israelitarum Rex juniorum consilia secutus gravissimis populum vexaret oneribus, & se scorpionibus subjectos excepturum palam pronunciasset, non tamen ea de causa quilibet in eum irruebat velut in tyrannum, sed imperio decidisse publicis universus populus palam testabatur clamoribus; *quæ nobis portio*, inquiebat, *in Davide? neque hæreditas est nobis in filio Isai: vade in Tabernacula tua o Israel.* 4. *Reg. c.* 12. Pari ratione, licet urbis incendium et alia horrenda in cives in exteros scelera Nero perpetrasset, non ante tamen ei Imperii ereptæ habenæ quam Reipublicæ hostis a Senatu Romano judicatus esset, Sueton. in *Nerone c.* 19. Et quamvis in Belgium missus ab Hispaniarum Rege dux Albanorum plus quam belluina sæviret in subjectos atrocitate, sic ut memoriæ proditum sit, lentis quosdam carbonibus ustos, candentibus alios forcipibus enecatos, in conspectu maritorum violatas uxores, stupratas parentibus inspectantibus filias virgines, embryones divulsos ex utero materno, in patibulum sublata jam dudum quiete defunctorum cadavera, et innumera alia quæ animus meminisse horret, quæque passim loquuntur annales et historiæ: usque adeo tamen contra Regem majores arma non sumserunt, ut illius nomine adversus Albanum aliosque, ut in summum affectantes imperium bella gesserint, donec tandem unanimi Patrum conscriptorum suffragio fœderati Belgii majestate decidisse declaratus fuit Hispanus edicto *anno* 1581. 26. *Julii.*

Neque quemquam hanc ejurandi Principis tyran-

ni viam improbaturum puto, nisi qui subjectis plus quam servilem censuerit imponendam esse conditionem: nam ne ipsis quidem servis, qui jure civili pro nullis habebantur, olim denegatum fuit ad evitandam dominorum sævitiam ad Principum confugere statuas, & de dominis iniquis querelas instituere, quo nimis atroci semet illorum subducerent imperio, §. *fin. instit. de his qui sui vel alienis sunt.* Si quis legibus solutum dixerit esse Principem; proinde nec subjectis teneri vitæ reddere rationem, omnia Regi justa & honesta esse, & quicquid libuerit, licere, is secum reputet parumper obsecro auream illam Antigoni sententiam, qui, asserente aulico quopiam parasito omnia licita Regibus esse & honesta, *per Jovem*, inquit, *Regibus barbarorum; sed nobis sola honesta sunt honesta.* Plutarch. *in Apophs.* Et quamvis Ulpianus Principem dicat esse legibus solutum, ipsa tamen nescia vinci veritas illustrem illam ac cuivis obviam extorsit Imperatoribus confessionem *in l. 4. C. de legibus, digna*, ajunt, *vox est majestate regnantis legibus alligatum Principem profiteri; adeo de auctoritate juris nostra pendet auctoritas, & revera majus imperio est submittere legibus principatum.* Neque dubium est, naturalibus gentium, fundamentalibus & multis civilibus imperantem legibus ligatum esse, id recta nobis dictat ratio, id vita sua & moribus humaniores quique Principes monstrarunt. Ut id late probat p. m. parens Paulus Voet *tract. de jurispr. sacra c. 1. sect. 2.*

25. Justa porro belli causa est legatorum violatio: illi namque velut publicæ personæ Principis aut Reipublicæ vivam ac spirantem repræsentantes imaginem ab omni tempore etiam inter efferatas ac barbaras gentes sacrosancti fuerunt atque inviolabiles, *l. 8. ff. de rerum divisione.* Quod respexisse credo Germanicum, cum Pannonicas in seditionem ruentes objurgans legiones, illas *sacra legationis & fas gentium rupisse* diceret Tacit. *Annal. l. 1. c.* 42. hos quisquis contumeliis asperis impetierit, ipsi Reipublicæ; ipsi Principi, cujus vicem sustinent, injuriam censetur intulisse. At vero illum, penes quem residet majestas, si per extraneæ nationis homines injuriis affectus fuerit, armis admissum posse vindicare crimen, non est quod dubitemus, si legitimis ac sufficientibus ipsi non satisfiat modis ab illa, cujus incolæ nefarium scelus admisere, Republica. Quare, ut evitentur hæ bellorum calamitates, dedendum Pomponius hostibus dicit eum qui legatos pulsasset, *l. fin. ff. de legationibus*, ne Reipublicæ clavo assidentes ejusmodi videantur approbare vel laudare subjectorum facinora. Plurima bellorum exempla nobis exhibent historiarum scriptores, quorum si fontem investigemus atque originem, violata legatorum jura primam illis animadvertemus præbuisse causam. Cum missis ad se Davidis nunciis ad lugendum parentis obitum Hanon Ammonitarum Rex vestes rescidisset barbamque penitus rasisset, gravia quoque sibi sensit Davidis arma, *2. Samuel. cap.* 10. Propter interemptos a Macedonibus legatos validum Megabasus adversus illos misit exercitum, Justin. *lib. 7. cap.* 3. Per obscœnam turpemque dictu contumeliam violata Romanorum legatio primam Tarentini belli dedit originem, Florus *lib. 1. cap.* 18. Acerrimo etiam propter illatam legatis necem Romani cum Fidenatibus prælio depugnavere. Diod. Sicul. *hist. lib.* 12. Pari de causa motum a Romanis in Illyrios bellum, & strictis in gentis illius Principes securibus, legatorum manibus litatum. Florus *libr. 2. cap.* 5. Cumque Tyrii missos ad se caduceatores indigna nece peremtos in altum præcipitassent, in eam exarsit iram Alexander, quamquam satis mitis alias ingenii Princeps, ut ab urbis obsidione non ante desisteret, quam undique superba tecta consumsisset incendii strages, plerique ferro periissent urbis incolæ, ac duo milia virorum, in quibus occidenti rabies defecerat, juxta littus crucibus affixa essent. *Curt. lib. 4. cap.* 2. 3. 4.

26. Cæterum si subsecuto fœdere sublata semel fuerit ac sopita justa belli causa, aut transactum sit de negotio, quod armorum præbere forte potuisset ansam, liberum cuiquam non amplius est ex obsoleta illa atque antiquata causa de novo bellandi quærere occasionem. Verum quid si dolo quis ad feriendum fœdus fuerit inductus, Josua cum Gibeonitis fraude circumventus pacem iniverit, num, ubi se deceptum resciverit, ex iisdem illis, quæ ante fœdus sufficientes erant, causis bellum decipientibus inferre possit videamus. Nihil in contrahendo magis esse necessarium quam consensum, notius est quam ut probatione egeat: ast ubi dolus est, ibi omnis exulat consensus, omnis ibi cessat conventio ac paciscendi voluntas, sicut & contractus, & transactiones, quibus causam dolus dederit, aut nullas esse aut rescindendas utique, ac doli infringendas exceptione jura voluerit, *l. 7. ff. de dolo l. 16. §. 1. ff. de minoribus l. 3. §. fin. ff. pro socio l. 36. ff. de verb. oblig.* & nullum sit jusjurandum cui dolus causam dedit Zoesius *ad tit. ff. de jurejur. num.* 73. Unde mihi concludendi fiducia, Josuam jure summo Gibeonitas hostium loco habere potuisse non obstante fœderis atque juramenti vinculo. Et si penitius intueamur facti speciem, non in universum pacis illum conditionibus atque juramento stetisse percipiemus: cum enim jurisjurandi vis atque efficacia potissimum ex jurantium mente ac verbis æstimetur, nec probabile sit Israelitas, cum fœdus ferirent, destinasse Gibeonitas ad durissima ligni cædendi & aquæ hauriendæ servitia, verum non secus ac quasvis alias longinquas gentes, illos solummodo tributarios efficere voluisse, evidens quoque fit, ad dolum in deditis puniendum illos a jurisjurandi recessisse mente & intentione. Albericus Gentil. *de jure belli lib. 2. cap. 5. & lib. 3. cap.* 19. Neque me movent in contrarium allata a Roberto Sandersone argumenta, *tract. de juramento prælect. 4. sect.* 12. Quibus evincere se posse putat, Josuam rite sancteque fœdus illud observare debuisse. Primum namque quod attinet; Deum scilicet egregiam Josuæ concessisse victoriam pro Gibeonitis contra conjuratos in eorum perniciem Reges decertanti, non inde fœderis inferri potest justitia: neque enim propter Gibeonitas fuit impetratus ille de Regibus triumphus; sed potius propter Abramo factam a Deo promissionem de danda ipsius posteritati terra Cananitica, quodque dudum ante pactum fœdus iidem illi reges essent devota capita. Non etiam majores habet alterum stringendi vires; violatum nempe per Saulum fœdus post centum & amplius annos triennii fame & septem ex liberis ejus expiatum fuisse publico suspendio. Saulus namque fœderi, cui dolus causam dederat, non erat alligatus; sed posteaquam dolum

Josua novisset, nova quasi voluntate primum illud innovavit fœdus, additis de ligno cædendo & aqua haurienda conditionibus priori non insertis, *Josua c.* 9. *vers.* 33. 35. eumque jam omnis ab illo longe dolus abesset (sciens enim prudensque nemo fallitur), etiam procul dubio justum ac legitimum debuit haberi, & ex eo demum Saulus ad fidem Gibeonitis servandam fuit obligatus. Nec quicquam juvat, quod optimates jurasse se per Deum ideoque nec illos occidere posse deprædicent; in summa enim populi consternatione ac tumultu non minus incogitanter in hæc verba eruperunt non consulentes oraculum divinum, quam eodem non requisito fœdus pepigerat. Una restat dissolvenda a Grotio in medium allata difficultas qua Josuæ jusjurandum ad obligandum contendit efficax fuisse, *l.* 2. *de jure belli cap.* 13. *n.* 4. quia licet non fuisset deceptus Israeliticus populus, fœdus tamen cum Gibeonitis de vita conservanda feriisset. Rationis reddit rationem, quia lex divina, quæ populos illos interneciöni devovebat, erat intelligenda, si moniti statim imperata non fecissent juxta *Deut.* 20. *vers.* 10. At ignoscant hic mihi in viri docti verba jurare soliti, si nullius esse momenti dixerim hanc ipsius rationem: non enim locus ille *Deut.* 20. *vers.* 10. de devotis & impiis illis agit gentibus; de cæteris quos extra terram Canaam commorari compertum foret, belli jura Deus ibi præscribit; versu quippe 15. ait: *ita facietis omnibus urbibus quæ longe a vobis dissitæ sunt, quæ non sunt e civitatibus harum gentium.* Versu vero 16. demum de devotarum gentium civitatibus incipit mandata dare; *sed in urbibus*, inquit, *harum gentium quas Dominus Deus vester dedit vobis nemini respiranti vitam relinquetis, verum omnes perdetis, Hittæos &c.* Inter quas etiam numeratos fuisse Gibeonitas patet ex *vers.* 16. *junct. Josuæ cap.* 11. *vers.* 19. Quid quod disertis Deus verbis vetuerit, ne cum illis gentibus aut fictitiis eorum Diis fœdera ferirent? *Exod.* 23. *vers.* 32. Cujus & edicti non immemores Israelitæ Gibeonitis pacem ac fœdus petentibus prudenter respondebant; *forte in medio nostrum habitatis: quo pacto igitur fœdus vobiscum ferire possemus?*

27. Quod si ruptis fœderibus violata pace bellum fuerit a Principe susceptum, legitimam subesse causam eo impellentem præsumi debet, utique a subjectis. Si tamen insontibus illud & immerentibus intulerit, sic ut ne fingi quidem queat aliqua probabilis armorum ratio, & meridiano sole clarius unicuique de illius constet injustitia; ad operam suam in iniquissimo bello Principi navandam non obligatos esse crediderim subjectos; *argum. l.* 27. §. 1. *ff. de actione rer. amot.* Si enim servus, animata domini possessio, dicto ejus impiis in facinoribus audiens esse non teneatur, (qui sensus *d. l.* 27.) multo minus imperantibus opem ferre parentes necesse est in remoto prorsus a justitia & æquitate negotio: ibidem quippe, si non major, inter dominum & servum, qui inter civem & magistratum, nexus est atque juris vinculum. Quid quod ad rem turpem & injustam nulla per conventionem produci possit obligatio, neque quisquam juris auctoritate constringi queat ad peccandum, adeo ut si vel maxime ad iniqua in aliam gentem arma movenda suam opem atque auxilium subjecti promisissent, jure tamen merito possent a temerariis resilire promissis, Rosenthat. de *feudis cap.* 8. *conclus.* 20. *n.* 1. 2.

28. Porro non uno modo Reipublicæ, pro cujus noctes diesque invigilant incolumitate, prodesse, & adversariis inferre damnum satagunt copiarum duces: namque vel armata manu & aperto Marte belli solent aleam tentare, vel hostilem fraudis adminiculo subvertere potentiam. Fraus autem alia licita est, alia illicita: licitam appello, quæ sit per stratagemata bellica proprie sic dicta; dolum bonum vocat Jurisconsultus in *l.* 1. §. 3. *ff. de dolo*, & simpliciter dolum Tacitus *Annal. l.* 12. *c.* 32. *non ausis*, inquit, *aciem hostibus, vel si ex occulto capere agmen tentarent, punito dolo.* Eumque jure permissum esse docet Augustinus, *caus.* 23. *quæst.* 2. *cum bellum susceperis*, inquit, *utrum aperta pugna, utrum insidiis vincas nihil ad justitiam interest.* Multis aliis id more suo Grotius confirmat veterum sententiis de *jure belli ac pacis lib.* 3. *cap.* 1. *num.* 6. Et certe, si naturaliter esse licitum contrahentibus in pretio se mutuo circumvenire dixerit Pomponius in *l.* 16. §. 4. *ff. de minoribus*; si permissum sit inter amicos aliqualem adhibere lucri gratia calliditatem: quonam obsecro jure prohibitum erit inter hostes uti quibusdam belli artibus & ingenii solertia, vel adversariorum prudenter evitare furores, vel ipsorum negligentia sponte semet offerentem arripere rei prospere gerendæ occasionem? Sic incolis Haji Josuam struxisse vidimus insidias, *Josuæ cap.* 8. *vers.* 3. *& seqq.* sic timorem fugamque simularunt Israelitæ, Gibbæ cives extra vallum cupientes elicere, quo possent tutius in insidiis collocati nudatam propugnatoribus occupare civitatem, *Judic. c.* 20. *v.* 29. *& seqq.* & in excogitandis ac adhibendis piis hisce fraudibus non minimam militaris peritiæ consistere partem, felicium inde secutorum, per omne tempus eventuum frequentia edocuit.

29. Et quamvis ingloriam, ac minus illustrem nonnulli judicent esse victoriam, in qua non aperto Marte vel solis armorum viribus adversarii fuga salutem sibi quærere fuerint compulsi: laude tamen illum majore dignum censeo, qui callidis commentis hostilem superare noverit exercitum, & astu in potestatem redigere munita natura vel arte loca. Dum enim hisce belli fraudibus contenditur acerrime, multum ferro parcitur & hostili sanguini, quod suadet usque naturalis æquitas, suadet illa communis inter homines cognatio: sociorum atque militum saluti consulitur & incolumitati dum periculosis hostilium tormentorum ictibus exponere sese non coguntur; sed brevi paucorum periculo duri ac diuturni redimuntur exercitus universi labores atque calamitates, & incruenta sine luctu victoria paratur: tempori consulitur, dum unius forte diei noctisve spatio perficitur atque superatur, quod annalem alias aut longiorem requireret obsidionem: publico denique consulitur ærario, dum paucorum impendio præmiorum, quæ viris fortissimis pro Republica in utrumque paratis erogari solent, ab innumeris liberatur expendendis in obsidiones & alia sumptibus. Quod si nobiliores sint animi quam corporis actiones, si perfectiores, et illustriores a mente quam a manu prodeuntes operationes, dubium nulli amplius esse potest belli stratagemata longe viribus apertis esse præponenda: illis enim hostilem dum infringunt exer-

citum, magis sese præstant homines, præcipuam humanæ naturæ partem bellicis occupatam cupientes negotiis: cum ex adverso belluinum magis quam humanum liceat in his observare præliandi morem, qui indomitæ fidentes dextræ non secus ac feroces leones sine astu, sine solertia, solis viribus in mutuam ruunt utrinque perniciem.

30. Præter hæc licita & omni jure concessa belli furta, est & alius in hostes dolus, qui cum fœderum, promissorum, jurisjurandi violatione conjunctus est. Ejus exemptum memorabile nobis exhibet Reidanus *histor. libr.* 1. in Ludovico Requesenio exercitus Hispanici summo præfecto: is namque Granatenses Mauros induciarum fiducia fretos ex improviso concubia nocte per centuriones aliquot opprimi curavit: cumque rupta Mauri quererentur fœdera, ipse velut omnium ignarus eosdem illos, quibus id in mandatis ipse dederat, centuriones ad capitale statim rapi supplicium jussit, commissam perfidiam novo ac crudeli scelere dilaturus. Sic quondam Cleomenem, licet paulo subtilius, adversarios circumvenisse legimus: cum enim septem dierum inducias cum hoste pepigisset, tertia nocte jurisjurandi fide securos armis oppugnavit, diebus non esse noctes comprehensos inquiens Plutarch. *in Apophs.* plura refert Alberic. Gentil. *l.* 2. *c.* 4. Ajalia *de jur. & offic. bell. l.* 1. *c.* 6. *n.* 4. 21. existimarunt forte duces illi cum Lysandro, *pueros quidem talis decipere oportere, sed viros jurejurando*, teste Plutarch. *in Apophs.* Interim fraudes ejusmodi moratiorum fere gentium execrata est consuetudo, & detestandum censuit esse scelus, neglecta jurisjurandi religione, violata fide quemquam decepisse, vel insidiis oppressisse deceptum. Bocerus *de bello cap.* 13. *num.* 18. *ibique DD. citatis.* Grave scilicet est fidem fallere, *l.* 1. *ff. de constituta pecun.* durum & injustum adversus sua pacta vel promissiones venire, *l.* 29. *Cod. de pactis*, iis quippe conservatur atque fovetur humana societas; iis abuti si jure permissum foret, & impunitum, omne statim turbaretur inter homines commercium, periret omnis fœderum, omnis evanesceret conventionum usus; nec ullum amplius sacramenti præstiti vinculum constringere posset.

31. Cum autem illicitus sit omnis conjunctus cum fidei violatione dolus, quæsitum, num adversus hostes uti jure liceat proditorum opera? negandum illud forte quispiam existimet: cum manifestum sit, in proditione ruptam concurrere fidem; juste proinde ac generose fecisse Camillum, cum perfidum in urbem remitteret una cum impuberibus Faliscorum pædagogum, eos in Romanorum castra ducentem, nec ab ejusmodi sibi temperaret elogio; *tot tu, quantum in te fuit novo scelere vicisti. Ego Romanis artibus virtute opere armis sicuti Vejos vincam*, Livius *l.* 5. rectius tamen Grotium distinguere censeo *l.* 3. *de jure belli ac pacis cap.* 1. *num.* 22. Videndum inquit num quis subjectum ad violandam impellat Principi suo datam fidem; num vero sponte sese quis obtulerit. Neminem decet ad illicitum stimulari debere negotium, adeoque nec ad proditionem; cum non minus ille delinquat, qui ad enorme crimen aliquem commoverit, quam si illud ipse commisisset, ad quod perpetrandum instigasset alium. At oblato sponte, non expetito proditoris auxilio, commodum inde captare prosperi successus occasionem non divinis legibus inhibitum, non improbatum populorum consuetudine: quisquis enim absque præviis ad prodendum stimulis solummodo perduellis e scelere sibi commodum quærit, nec inde subsecutam adversariis inferendi damni præterire sinit occasionem, is non proditionis auctor est, non laudat illius qui patriæ, qui Principis suis sese hostem profitetur, non approbat perfidiam. Atque ita optimo jure captivos Camillus detinere potuisset Faliscorum pueros quos nullo suo scelere nullis artibus adhibitis in castris reperisset. Non esse confiteor facienda mala, ut inde quid boni prosilire posset: quominus tamen fine bono artibus licet sinistris per alium sine facto meo comparato, velut via ad ulteriorem finem ducente uti mihi liceat, nulla ratione prohibitum, nulloque jure negatum puto, non magis, quam si prudenti quis ac strenuo duci nefas esse doceret tumultu plenam & seditione divisam inimicorum oppugnare civitatem, vel debilitata militum dissensione superare castra; ne crimen illorum in rei feliciter gerendæ occasionem videretur arripuisse.

32. Vidimus hactenus quæ licita quæ jure prohibita sit in armis fallacia: ardua satis discutienda superest controversia, utrum ad pias & justas, an ad impias potius fraudes referendus sit dolus non fœderis quidem vel datæ fidei violationem, mendacium tamen non secus atque comitem ac pedissequam conjunctum habens, veluti si sciens volens ejusmodi quis verba protulerit, quæ nullam aliam ex usu communi recipere queunt interpretationem, quam quæ fuerit directo veritati contraria, quo posset irritos ac frustraneos hostium efficere conatus? & nullo jure vetitum statuunt ejusmodi falsiloquium Grotius *de jure belli ac pac. libr.* 3. *cap.* 1. *num.* 17. Alberic. Gentilis *de jure belli lib.* 3. *cap.* 5. Atque ita passim observatum probant, adductis in medium & virorum pientissimorum auctoritatibus, & plurimis illustrium belli ducum exemplis. Verum si cuncta libeat æqua trutinare lance, & postpositis rationi factis accuratius perpendere non quid Romæ fiat, sed quid fieri justum sit & honestum, veritati congruum magis esse animadvertemus (ut ut quotidiana nobis adversari videatur in castris experientia) illicitas has esse in bello fraudes, nec impune falso apud hostes jure divino quemquam uti posse sermone. Conservandos quidem fateor esse socios, procurandam Reipublicæ salutem, evertendas hostium vires, eludendos ipsorum conatus; at licita & divinis probata legibus adhiberi remedia fas est. Peccato namque juxta summi doctoris admonitionem, non indulgendum ad captandum sibi suisque proveniens inde commodum, *epist. ad Roman. cap.* 3. *vers.* 3. ast quisquis consulto veritati contrariam effutierit sententiam, delicti reus est; *tu perdes omnes qui loquuntur mendacium*, inquit propheta David *Psalm.* 5. *vers.* 7. hæc certa & indubitata est a Justitia divina profecta regula, cui cum in omnibus aliis locus esse debeat, quo minus & huic nostro sit applicanda casui, nullam video prohibere rationem, prasertim cum vulgatum sit, fixam & immotam quamque stare regulam, donec vel disertis exceptio sit demonstrata legum verbis, vel justa possit atque sufficiens ejus allegari causa. Quod si non possit ad detegendas & extirpandas hæreses adhiberi mendacium; si ad convertendos & reducendos aberrantes a veritatis trami-

te mortales non ficta vel menti contraria ferat Deus a fidelibus adinveniri verba, uti luculenter illud & evidentibus ab Augustino probatur argumentis libro contra mendacium *cap.* 6. 7. multo minus ad civilem hanc conservandam in hoc vitæ curriculo felicitatem falsas citra vitium licebit adversariis obtrudere sententias, aut excogitare veritati contrarias enuntiationes. Si quis, cum in hostes incidisset, eo necessitatis sese redactum videat, ut aut perdere responso vero socios, aut hostes circumvenire mendacio cogatur, neque verbis possit ambiguis dubios illos & animi pendentes efficere, Firmi Tegastensis ecclesiæ episcopi generosam imitetur constantiam; quem, cum alium ad se confugientem maxima diligentia occultasset, quærentibus ab ipso Cæsaris apparitoribus, ubinam delicti reus esset, respondisse memoriæ prodidit Augustinus *d. lib. contra mendacium cap.* 13. *nec mentiri se posse, nec hominem prodere*, eaque de causa diros & horrendos stupenda magnanimitate perpessum esse cruciatus. Neque refragantur hisce producta e sacro codice Rachabæ & Elisæi exempla, e quibus evidens esse putant opinionis adversæ patroni, licitum esse jure divino & laudabile mendaciis hostem fallere; non Rachabæ factum, nam verum quidem est, illam ad liberandam ab interitu speculatorum vitam verba dedisse quærentibus, sed & firmum est illam, cum mentiretur a peccato non immunem extitisse. Neque quisquam dixerit, eam omnemque familiam beneficiis in mendacii remunerationem fuisse cumulatam: non enim ei pepercerunt Israelitæ quod falso sermone frustraneam effecisset inimicorum in quærendo diligentiam; sed quod illos summa cura viros occultasset: non propter sinistras ad finem bonum tendentes artes, sed ob ipsum felicem via licet illicita quæsitum finem & eventum: quomodo & in Ægypto constat a Deo benedictas Israelitarum obstetrices. Elisæum vero quod attinet, non hostes ab illo per mendacium aversos ab urbe puto, cum enim diceret; *hæc non est via, hæc non est urbs; ducam vos ad eum quem quæritis;* lumine captus erat universus Assyriorum exercitus, & noverat propheta, non ante pristinum recepturos illos oculorum usum, quam Samariam intrassent; sic ut absque mendacio, dono Dei jam certior factus illos eum non nisi intra Samariæ muros videre vel intercipere posse, dixerit; hæc non est via &c. Ubi scilicet videre vel intercipere possitis illum quem quæritis.

33. Bellum denique aliud terrestre est, aliud maritimum: & quamvis utrobique iisdem fere res geratur armis viris & animis, duriora tamen & horrenda magis esse navalia certamina docet abunde quotidianus usus: præter eosdem enim adversarios etiam quandoque, casso fractoque tormentorum ictibus aut ventorum furore navigio, irati maris insaniam, quandoque contumacem flammarum rabiem; & incendii miserias experiri coguntur; sic ut illos sæpe, quibus hostium pepercere tormenta, consumat ignis, aut incendii jam periculo subductos aquarum tamen absorbeat impetus: quæ licet viros strenuos periculi magnitudine terrere potuissent; navalibus nihilominus præcipue præliis hæc nostra Respublica, summam ad honoris & gloriæ fastigium ex parvis ac prope contemnendis evecta fuit initiis, & usque adeo temporis successu adaucta majestas ejus & opes, postquam prima castellis aquaticis libertatis nostræ fuerunt extructa fundamenta, ut divina favente gratia non hodie cujusquam formidare teneamur vim atque potentiam. Unde datum quondam Atheniensibus ab Apolline Pithio oraculum, *ut muris ligneis salutem tuerentur*, non immerito fœderatis quis applicuerit Belgii Provinciis.

CAPUT II.

De militia, qui, quales & quomodo in militiam sint adscribendi.

1. *Variæ enumerantur militiæ significationes.*
2. *Militis definitio & etymologia proponitur.*
3. *Non sufficit ad id ut quis miles dicatur, quod solummodo matriculæ militum inscriptus sit.*
4. *Quid sit in numerum relatio?*
5. *Quæ ejus requisita?*
6. *Olim inviti in militiam adscripti milites.*
7. *Quomodo milites tam pedites quam equites apud Romanos lecti fuerint?*
8. *Milites lecti probabantur ac stigmate notabantur.*
9. *De sacramento militari ejusque necessitate & utilitate.*
10. *Quid sit cingulum militare?*
11. *Post relationem in numeros demum cincti milites, non ante.*
12. *Quo pacto hodie penes nos conscribantur milites?*
13. *De stipendio militum, ejus definitione, origine & augmento.*
14. *De vestibus & annona militum.*
15. *Ante alios eligendi militum filii.*
16. *Pauperibus anteponendi ditiores.*
17. *A militia arceantur fœminæ.*
18. *Ut & clerici seu ecclesiasticæ personæ.*
19. *Natura insuper aut captivitate servi & his similes.*
20. *Non eligendi impuberes, ubi de justa ad militiam ætate.*
21. *Nec infamia notati, ob atrox scelus damnati criminis capitalis rei.*
22. *Nec hæretici.*
23. *Nec surdi, muti, cæci.*
24. *Nec castrati.*
25. *Nec in armis tractandis imperiti.*
26. *Nec coloni, saltuenses negotiatores.*
27. *Nec timidi aliique his affines.*
28. *Nec luxuriæ ac voluptatibus dediti.*
29. *Rustici urbanis præferendi.*
30. *Juvenes etiam anteponendi senibus, si de gregariis quæstio sit, non item si de ducibus.*
31. *Utrum expediat ex una gente, an vero variis e populis conflatas ducere copias.*

1. EXposita paucis belli natura, primum sibi locum vindicat apti bello militis electio; certum quippe, sine milite non commode tentari posse Martis aleam, nec populationes & infestas inimici exercitus impediri rapinas. Varias autem nobis exhibet jus nostrum militiæ species: neque enim soli militant, qui gladiis clypeis & thoracibus utuntur, verum aut civilis est, aut togata, aut armata; civilis mentionem facit Imperator in *l.* 5. *C. qui militare poss.* atque hæc pretio vendi potest & liberis in legitimam solet

imputari, *l.* 30. *in fine C. de inoffic. testam.* ac communia quædam cum armata militia jura sortitur, veluti quod utramque nulli gerere possint negotiatores, neque duas quisquam queat eodem simul retinese tempore, & alia *l. unic. C. negotiat. ne militent.* Togata advocatorum est & juris petitorum; militant namque causarum patroni, qui gloriosæ vocis confisi munimine laborantium spem vitam & posteros defendunt, *l.* 14. *Cod. de advocat. diversor. judiciorum.* Et hujus cum armata convenientiam bellissime depingit eloquentiæ parens in oratione pro Murena. *Vigilas tu de nocte*, inquit, *ut tuis consultoribus respondeas: ille, ut quo intendit, mature cum exercitu perveniat; te gallorum, illum buccinarum cantus exsuscitat; tu actionem instituis, ille aciem instruit; tu caves, ne tui consultores, ille ne urbes aut castra capiantur; ille tenet & scit ut hostium copiæ, tu ut aquæ pluviæ arceantur; ille exercitatus est in propagandis finibus, tu in regendis.* Est denique armata militia, per excellentiam quandoque militia simpliciter dicta, quam paucis tractare nostri proprie hic est instituti.

2. Miles est, qui in numerum relatus sub armata militia stipendia meret, *p. mem. Parens ad princip. instit. de testam. militis n.* 2. sic appellatus a militia, vel a multitudine, vel a malo quod arcere solent, vel a numero mille hominum, quasi millesimus aut inter mille lectus, uti disputat dubius ac vix sibi constans Ulpianus in *l.* 1. *ff. de testam. milit.* licet postremam magis probare videatur opinionem, diutius ei quam cæteris inhærens; præsertim cum plures enumerans eodem de negotio sententias, elegisse præcipue postremam videatur, *l.* 10. *in princip. vers. potius enim hoc ff. de acquir. vel amitt. possess.* Bocerus *de bello c.* 9. *n.* 7. & certe maxime probabilis illa militis est etymologia: sicut enim *tribus* Romæ dictæ sunt, quod initio tres tantum essent a Romulo institutæ, quarum ille singulis virum clarissimum præfecerat, Dionys. Halicar. *antiquit. Romanar. lib.* 2. quæ licet invalescente Republica ad triginta quinque tandem numerum accreverint: antiquum tamen nomen primitus impositum constanter usque retinuerunt. Sic quoque, cum initio rei Romanæ ex unaquaque tribu mille tantummodo viri mitterentur, quisquis inter illos mille lectus esset, militis nomen sortitus est. Connan. 9. *comment. jur. civil. c.* 5. *n.* 1. Et quamvis postea prementibus undique copiis hostilibus non observatus fuerit ille solitus ex quaque tribu dari numerus; usu tamen inveterato probatum mansit assidue militis nomen. Ad illud igitur ut miles armatus quis esse queat duo de necessitate requiri puto, primo ut in numerum relatus sit, secundo ut stipendia mereat.

3. Cum militem in numeros dico referendum, nullo modo sufficere censeo nomen ejus inscriptum esse matriculæ, verum illud insuper desiderari, ut in ordinem aliquem referatur aut classem, certisque sub signis sit, *l.* 4. *l.* 55. §. 1. *l.* 42. *ff. de testam. militis l.* 31. *C. locati*, *l.* 15. *Cod. de re militari.* Quoscunque enim matriculæ solummodo inscriptos esse constat, eos sacramentum nondum præstitisse Vegetius auctor est *lib.* 2. *de re militari c.* 5. sic ut hic numeri vocabulum non aliud designet quam ordinem seu militum collectionem, quales sunt cohortes, centuriæ, contubernia, turmæ, alæ, cunei &c. *l.* 2. *in princ.* & §. 1. *ff. de his qui notantur infam. l.* 4. §. 10. *ff. de re militari lib.* 31. *Cod. locati.*

4. In numeros autem relatio actus est quo lecti, probati jurati milites sub certa signa vel exercitus partem referuntur. Bocerus, *de bello c.* 10. *n.* 1. eoque segregantur a militibus tyrones, qui quamvis & lecti sint, & iter publicis faciant impensis, militum tamen non continentur appellatione, neque militaribus ante gaudere queunt prærogativis, quam certos in numeros relati sint, *l.* 42. *de testam. milit.* Cognatus noster Stevvech, *ad Veget. de re milit. l.* 2. *c.* 5.

5. Ut vero partibus omnibus absoluta atque perfecta dici valeat in numerum relatio, varias solennitates antecedere necesse est: milites namque primo legi, lectos probari, probatos sacramenti religione semet obstringere, tum demum in numeros referri decet; qui quidem ultimus in illis constituendis actus est ex non milite militem efficiens, & omnia militaria jura tribuens atque privilegia, *d. l.* 42. *ff. de testam. milit.*

6. Inviti quondam penes Romanos electi milites; & usque adeo impositam suscipere coacti militiæ conditionem, ut si lecti non respondissent, pro proditoribus haberentur & capitali plecterentur supplicio, *l.* 4. §. 10. *ff. de re militari*; si vero pater militiæ filium subtraxisset, in pace quidem fustibus cæderetur, belli tempore bonorum parte mulctaretur & exilio, ipse autem filius in deteriorem daretur militiam, *d. l.* 4. §. 11. sed immutatus postea fuit ille militiæ status, & voluntario milite plerumque novo jure numeri suppleri cœperunt, *d. l.* 4. §. 10.

7. Ut autem gloriæ æmulatione ducta quæque legio promtius in hostes moveretur in prælio, neque posset speciosum, quo minus virtute cæterarum res gestas adæquaret, adinvenire velamen, summa illud diligentia curarunt usque Romani, ne virorum præstantia vel numero alia aliam superaret; verum, ut in unaquaque æquales essent robore milites, pares fere ætate, majestate, ac peritia duces, effecerunt. Consules ea de causa diem certum constituebant, eoque præsto jubebant esse Romanam in Capitolio juventutem: ubi dies præfixus illuxisset, oblatis tot simul peditibus, quot legiones conscribere destinassent, ex oblato primo numero primi virum accipiebant legionis primæ tribui; dato secundo totidem juvenum numero, ex eo primi sibi militem sumebant legionis secundæ præfecti; e tertio legionis tertiæ ducibus ante cæteros optio dabatur, atque ita mutua vicissitudine primi mediis, medii ultimis, ultimi primis principem concedebant in eligendo locum, donec legitimus repletus esset legionum numerus, *Polyb. l.* 6. equites seorsim a censoribus electi, qui etiam vel nimis obæsos vel nimium macilentos equos habentes velut indignos equo privabant. Gellius, *l.* 4. *noctium Attic. c.* 12.

Ea, qua dictum, methodo cooptati milites per quatuor mensium spatium vel amplius solebant exerceri, quo commode cognosci posset, utrum tanto operi pares essent & idonei; & minus apti bello repudiarentur ut inutiles, fortioribus aliis in illorum locum substitutis.

8. In certum deinceps ac patentem convocati locum probabantur a Tribunis, Polyb. *l.* 6. posterioribus temporibus a militum magistris; unde & in *l.* 1. *C. qui militar. possunt*, milites offerre esse juben-

tur his qui probandi jus habent: jure tamen novo non tribuni, non duces, non equitum magistri; sed solus Imperator ex Zenonis constitutione probatorias militum faciendi potestatem sibi vindicavit *l.* 17. *C. de re militari.*

Probatorum autem brachiis stigmata seu notæ publicæ infligebantur; partim ut de probatoria constaret, partim ut latitantes vel aufugientes e notis istis facilius cognosci possent, & meritis pro delicti gravitate subdi suppliciis, *l.* 3. *C. de Fabricensibus*, Veget. *de re milit. l.* 1. *cap.* 8. neque enim ejusmodi imposita cuti puncta ulla humana arte ita deleri poterant, quin perpetuo brachiis aliquod ipsorum adhuc inhæreret vestigium, unde *victuris in cute puncti milites* dicit Veget. *lib.* 2. *de re milit. cap.* 5. *ex Stevvechii emendatione.*

9. Postquam ita notati essent, sacramentum militare præstare cogebantur. Quod quidem nihil aliud erat quam solennis verborum conceptio, qua sese ducibus obtemperaturum, eorum mandata pro viribus executurum, neque deserturum militiam, neque mortem recusaturum pro Republica miles promittit. Eligebatur autem e legione juvenis maxime idoneus, & concepta per tribunos verba proferebat: reliqui omnia quæ primus ille se facturos promittebant, Polyb. *lib.* 6. & illud quandoque strictis gladiis cervicibusque admotis dictum fuisse testis est Ammianus Marcel. *l.* 21. Initio autem Reipublicæ Romanæ jurejurando confirmatum non fuit apud Tribunos sacramentum militare; sed equites decuriatim, pedites centuriatim voluntarium præstabant inter se jusjurandum: bello demum Punico secundo L. Flacco & C. Varrone, uti Frontinus ait *lib.* 4. *stratag. cap.* 1. *n.* 4. seu potius L. Æmilio Paulo Terentio Varrone consulibus jurejurando a Tribunis adacti milites, jussu Consulum se conventuros, neque injussu abituros, Livius *lib.* 22. alia proponuntur in formulis ab A. Gellio *lib.* 16. *noct. Attic. c.* 4. & Vegetio *de re milit. lib.* 2. *cap.* 5. exhibitis. Cæterum annis singulis, Kalendis scilicet Januariis, jurare milites cogebantur. *Kalendis Januariis*, (inquit Sueton. in vita Galbæ cap. 16.) *adigi Sacramento nisi in nomen Senatus recusarunt.* Quod si repentinus suboriretur tumultus, sic ut solenni more cuncta peragi non ferret temporis angustia; non singuli sed simul omnes conjurationem instituebant; exercitum namque ducturus in capitolium adscendebat, & prolatis duobus vexillis, roseo ac ceruleo, illo pedites, hoc equites convocabat, edicebatque, ut quisquis salvam vellet Rempublicam se ducem sequeretur. Quotquot igitur ei sese comites adjunxissent, simul jurabant. Nonnunquam etiam ad singularia quæpiam jurejurando promittenda milites a ducibus coactos fuisse fides historiæ abunde probat. Supplicii comminatione mortisque metu compulsi a præfectis suis Samnites, ut diro carmine sese devoventes jurarent, ex acie se non fugituros, aut extemplo occisuros eum quem e prælio fugientem vidissent, Livius *lib.* 10. Et Petrejus exercitui Pompeiano præpositus, eo suos milites adduxit, ut jurejurando promitterent universi, se duces exercitumque non deserturos, neque proditurос, neque separatim a reliquis sibi capturos consilium. Cæsar *lib.* 1. *de bell. civ. cap.* 76. Adeo autem necessaria fuit hæc in milite sacramenti dictio, ut etiam si quis in exercitu vagaretur, absque ea tamen adversarium ferire nefas illi esset, Plutarch. *probl.* 38. eum enim, qui non præstito jurejurando in hostem ruit, non tam Reipublicæ causa illud agere, quam suæ quidem servire libidini & crudelibus indulgere velle affectibus veteres crediderunt. Ubi vero sese sacramenti fide milites obstrinxissent, tanto quandoque illius injecta solummodo mentione illos in prælium ardore concitatos fuisse constat, ut duces optimi turpem sæpe stiterint & infamem suorum fugam. De M. Fabio testatur illud Livius *lib.* 2. *Marcus* inquit *Fabius Consul transiliit jacentis* (Quinti nempe Fabii in prælio interemti) *corpus objectaque parma; hoc jurastis, inquit, milites* (*fugientes vos in castra redituros*) *adeo ignavissimos hostes magis timetis quam Jovem Martemque per quos jurastis? at ego injuratus aut victor revertar, aut prope te hic Q. Fabi dimicans cadam.* Quibus auditis in hostes illico cum Consule conversus universus exercitus acerrime prælium redintegrabat; & timoris ignominiam novo virtutis specimine diluere nitebatur.

10. Post dictum denique rite sacramentum milites in numerum relati. Atque ut de eo palam omnibus constaret, militiæ cingulo consuevere cingi, *l.* 25. *l.* 38. §. 1. *l.* 43. *ff. de testam. militis*, neque penes solos Romanos, sed & apud alias gentes hæc observata fuit cingendi consuetudo: nam & Moabitæ cum Israelitis prælio decertaturi omnes illos convocasse dicuntur qui cingulo, velut insigni militiæ, semet accingebant, 2. *Regum cap.* 3. *vers.* 21. & in sacro codice passim cinxisse sese perhibentur expeditionem in hostes facturi. Est autem cingulum militare Zona, qua milites prius probati & in numerum relati in militaris ordinis insigne cingebantur. Connan. 9. *comment. cap.* 5. *numer.* 8.

11. Et quanquam Bocerus existimet militare cingulum antecessisse in numerum relationem *tract. de bello cap.* 9. *n.* 3. cum Hotomanno tamen *disput. feud. cap.* 23. post relationem in numerum cinctos demum fuisse puto milites, hoc præsertim motus argumento, quod in *l.* 42. *ff. de testamento milit.* testari posse militari jure miles dicatur cum in numerum relatus est, non ante, in lege vero 43. *eod. tit.* Papinianus responderit cingi confestim jussum testari posse: si itaque cingulum antecederet in numerum relationem, cum cinctus testamentum facere possit juxta *d. l.* 43. etiam miles ante relationem in numerum more militari posset ultimum condere elogium contra genuinam legis 42. mentem.

12. Hodiernos quod attinet in milite conscribendo mores, solent apud nos ad tympani vel tubæ sonitum non inviti sed sponte legi milites; sic ut quicumque militiæ nomen dare voluerint, centurionem vel alium, cui id mandatis datum, adire teneantur, ibique nomen suum profiteri & in arma studium, atque ubi militum fuerint inscripti matriculæ, jurare, militiam se non deserturos, fidelitatem præstituros ordinibus generalibus unionem ac religionem reformatam tutantibus, ut & uniuscujusque provinciæ ordinibus: civitatis insuper illius magistratibus, ubi præsidii causa constituti sunt, sub ducum auspiciis gnaviter obtemperaturos, leges militares observaturos, nec ullum subjectis illaturos incommodum, ut id clare patet ex notissimis sacramenti formulis.

13. De primo diximus hactenus in milite requisi-

to, alterum est, ut stipendia mereat: eum enim, qui pro Reipublicæ pace ac civium salute excubias agit, e publico quoque nutriri oportet, *l.* 31. *C. locati l.* 15. *C. de re milit. tit. C. de erog. milit. annon. & de militari veste.* Appellatum autem est stipendium a stipe, quod per stipes, id est modica æra colligatur, *l.* 27. §. 1. *ff. de verbor. signific.* illudque Puteanus ait, esse *as militare, mercedem militarem qua anima & corpus æstimatur, syntagm. de stipend. milit.* verum minus accurate: neque enim stipendio proprie corpus & anima militis æstimatur, non miles animam vendit, non libertatem, non corpus in bello venale circumfert; operam solummodo suam Reipublicæ necessariam elocat. Rectius igitur stipendium quis dixerit esse salarium, quod militibus erogari solet in laboris & periculorum remunerationem. Et primis quidem Romanæ Reipublicæ temporibus propriis quisque sumtibus arma pro salute publica ferre cogebatur; unde evenit, cum Servius Tullius sextus Romanorum Rex juxta censum seu divitias in sex populum classes divisisset, sextæ cives utpote omnium pauperrimos militiæ oneribus exemerit: *hoc minor census*, inquit Livius lib. 1. *reliquam multitudinem habuit, inde una centuria facta est, immunis militia.* Anno demum ab urbe condito trecentesimo quadragesimo septimo peditibus assignata stipendia; triennio post equitibus quoque salarium e publico dari cœptum. Putean. *Syntagm. de stipend. milit. cap.* 4. longe tamen ante, Servii scilicet Tullii tempore impensis alienis equitibus equi dati ac nutriti, cum primum populus in certas classes divisus esset. Sic enim Livius *lib.* 1. *equitum ex primoribus duodecim scripsit centurias, sex item alias centurias tribus ab Romulo institutis, sub iisdem quibus inauguratæ erant nominibus fecit, ad equos emendos dena millia æris ex publico data: & quibus equos alerent viduæ attributæ, quæ bina millia æris in annos singulos penderent.*

Non unus autem fuit usque stipendiorum modus; in prima enim illa veterum paupertate tres in singulos dies asses sufficere visi fuere, crescente publica potentia quinque dati: a Cæsare decem: tredecim cum triente a Domitiano, quibus diu multumque inhærere non hujus est loci; altius hæc & accuratius si quis inquirere desideret, Puteani consulat doctissimum de militari stipendio syntagma, singula demonstrata inveniet augmenti tempora & refutatos aliorum errores.

14. Porro datæ quidem militibus præter stipendium etiam vestes, arma, frumentum, unde tituli Codicis *de erogat. milit. annonæ de milit. veste &c.* non tamen hæc iis gratuita fuerunt; sed certa horum omnium pretia de stipendio a quæstore deducta. Cujus Gracchus omnium primus de vestibus publice militibus dandis sine stipendiorum diminutione legem tulit, cum prius effecisset, ut vestem militib. civitates sponte donarent. Plutarch. *in vita Caji Gracchi.* Verum aucto per Cesarem stipendio in desuetudinem videtur abiisse hæc Gracchi rogatio: milites utique apud Tacitum *Annal. lib.* 1. *c.* 17. militiam queruntur *gravem & infructuosam, denis in diem assibus animam & corpus æstimari: hinc vestem, arma, tentoria, hinc sævitiam centurionum & vacationes munerum redimi.* Posteriorum tamen Imperatorum seculis iterum militibus præter stipendia chlamides datæ, vel earum pretium, *l.* 2. 3. *C. de militari veste*, etiam singulis diebus annona attributa, *l.* 6. *l.* 7. *C. de erogat. milit. annonæ.*

15. Cum autem non omnes promiscue militiæ reperiantur idonei, dispiciendum ulterius, qui potissimum in milites eligendi; qui a belli muneribus removendi sint. Legendos esse viros honestos, vegetos, ingenuos, nemo dubitat; anteponendos aliis militum filios, eorum præsertim, qui rebus strenue gestis perenne sibi quæsivere nomen. Imperatores censuerunt *toto tit. Cod. de filiis official. milit. qui in bello moriuntur. arg. l.* 13. *C. de advoc. divers. judic.* Fortes enim sæpe fortibus creari contingit, & genitoribus præsumuntur haud dissimiles futuri nati, atque ut illorum vitia sic quoque virtutes imitaturi, *arg. l.* 5. *C. ad leg. Jul. majest.* quod si tamen eorum filii noxæ sint, si ignavi & socordes propter solam parentum fortitudinem aliis anteferri desiderent, ac sola majorum illustrium serie tumentes affectent militiæ dignitatem, obstabit illis Antigoni Regis effatum, qui pari in causa, *o adolescens*, inquit, *apud me virorum, non parentum virtutibus præmia sunt*, Plutarch. *de vitiosa verecundia.* Scilicet non solæ posteros bello utiles efficiunt fumosæ majorum imagines, non stantes in curribus Æmiliani: non aliena sed propria maxime spectatur ac colitur in militia fortitudo: unde Marius apud Sallust. *de bello Jugurt. c.* 85. *non possum*, inquit, *fidei causa imagines neque triumphos aut consulatus majorum meorum ostentare; at si res postulet, hastas, vexillum, phaleras, alia dona militaria, præterea cicatrices adverso corpore. Hæ sunt meæ imagines, hæc nobilitas.* Hæc digna strenuo ac generoso milite oratio: optimus nihilominus & omnibus præponendus ille, qui cum virtute propria conjunctam possidet majorum nobilitatem, & longam valet triumphorum ope ipsorum ac consilio imperatorum enumerare seriem. Impellunt namque ad similia audendum, ad illustrem posteris sui memoriam relinquendam prædecessorum exempla. Sic summum in monomachia cum Turno discrimen subiturus Æneas Ascanio, ut consanguineorum solummodo fortia sibi facta proponeret, præcepit.

> *Tu facito mox, ait, cum matura adoleverit ætas*
> *Sis memor, & a te animo repetentem exempla tuorum*
> *Et pater Æneas & avunculus excitet Hector.*
> Virgil. *lib.* 12. *Æneid.*

Et Andromache de Ascanio puero Æneam interrogans:

> *Ecquid*, inquit, *in antiquam virtutem animosque viriles*
> *Et pater Æneas & avunculus excitat Hector? libr.* 3.

16. Ditiores quoque, quantum fieri potest, præcipue conquirendi; nec admittendi minus opibus pollentes, quamdiu suppetit aliorum copia: quanto enim majorem quis novit amissa patria sese patrimonii jacturam facturum, tanto etiam majoribus animis ac constantia pro Reipublicæ salute dimicabit, & diligentius pro ipsius invigilabit incolumitate. Cum ex adverso paupertino nihil possidenti ubique terrarum æque commodus sit habitandi locus; sic ut, pereat an salva maneat Respublica, flocci pendeat, modo liceat integrum inde corpus deducere: unde Servius

Tullius immunem militiam sextam jussit esse Romanorum classem, plus opus & in patriam amoris a potentioribus exspectans. Quamvis non negaverim reperiri quandoque pauperes affectione in natale solum, & erga Rempublicam fide nullis ingentium bonorum possessoribus secundos.

17. Ut autem magis constare possit, quales in militiam præcipue sint adscribendi, paucis non idoneos enumerabo; quibus cognitis, facile quinam admittendi sint, quisque percipiet.

Et primo quidem ab armorum strepitu longe remotas esse fœminas oportet, si enim ab omnibus civilibus arceantur officiis, *l. 2. ff. de regul. jur.* multo minus militaria poterunt obire munera, in quibus præsertim, si uspiam alibi, summa requiritur animi constantia, algoris, æstus & inediæ patientia, & sufficiens ad onera ac arma ferenda corporis robur; quæ quam raro in fœminea soleant reperiri turba cuique notum est. Unde Turnus uni ex furiis infernalibus in aniles trasformatæ vultus, ac bellum suadenti respondet:

Cura tibi Divum effigies & templa tueri:
Bella viri pacemque gerent, queis bella gerenda.
Virg. *lib. 7. Æneid.*

Telam itaque tractent ac colum mulieres; stamina pollice torqueant, ancillas & domestica curent negotia. Bello tamen illustres quandoque extitisse fœminas in opprobrium fere virorum natas historiarum monumenta testantur: non dubitarunt Amazones acriter in populos vicinos arma movere, vel ingentibus animis illata repellere. Et eximia fortitudinis suæ documenta dedit in obsidione Trojæ illarum Regina Pentisilea, Justin. *lib. 2. cap. 4.* quam & ea de causa Martiam Virgilius appellavit *lib. 11. Æneid.* Interemit Camilla teste *Virg. libr. 11.* fortissimos quosque Trojanorum duces. Cyrum Regina Tamyris exercitum ipsa ducens internecione delevit, *Just. lib. 1. cap. 8.* Civit inter primos acerrime prælium contra Græcos Arthemisia Halicarnassi Regina, *Justin. lib. 2. cap. 12.* Varias Semyramis ipsa fecit in hosticum expeditiones, per rupes & avia loca enitens munitissimam natura Bactrianorum expugnavit arcem, Diod. Sicul. *Histor. libr. 2.* Inter primas acies in cruento adversus Burgundiæ Ducem prælio perpetuo obequitans Jacoba Hollandiæ Comes, vires & animum suis inspiravit, *Batavische Arcandia sub fin.* Ut sicco pede transeam Telesillam, Teucam, Candacem, Elisabetham Angliæ Reginam, & innumeras fere alias rerum in bello gestarum magnitudine celebres. Apud Laxamatas Scythicam gentem adeo necessaria fuit in muliere belli peritia, ut nuptui dari virginem, quæ hostem non interfecisset, illicitum fuerit, Alex. ab Alexandro *gen. dier. lib. 1. cap. 24.*

18. Eximendi etiam belli muneribus clerici seu ecclesiasticæ personæ, ne a cælesti militia avocentur; unde & si quis ad ecclesiasticum sese munus applicuerit, & Christi miles fuerit factus, statim desinit esse miles seculi, *tit. 21. lib. 2. feud.* quod si magna tamen urgeat necessitas, & virorum pecunia Respublica laboret, ipsos quoque tela vibrare, in acie stare, hostes pellere, excubias stationes agere, & alia militiæ incommoda sustinere posse & debere ecclesiasticos, absurdum non est. Lege quondam cautum fuit apud Romanos, ut sacerdotes a militia immunes essent, nisi Galli irruerent, Plutarch. *in vita Camilli sub fin.* Cum eo casu de vita agatur, sic ut, nisi & sacerdotes arma capiant, actum sit de Reipublicæ salute, non tanquam milites arma gerunt, verum ut in statu naturali constituti vim vi repellere conantur, & a corpore ab aris ac laribus domesticis injuriam juxta recte rationis dictamen arcent, sui ipsorum alias homicidæ futuri ac latrones, si non omnibus modis ab hostibus intentatas repulerint violentias ac mortis periculum. Et quamvis sub veteri testamento rarissime arma gestasse Dei sacerdotes manifestum sic; eos tamen militiæ muneribus non penitus exemptos fuisse abunde constat: in castris enim versari, cum parte copiarum expeditionem suscipere, classicum in acie canere, & ad acriter depugnandum tubarum seu cornuum clangore solebant instigare, descendentibus ac insuper prælium militibus ac in procinctu stantibus animum concione adversus hostium firmare multitudinem, *Numer. cap. 31. vers. 6. Deuteron. cap. 20. vers. 23. Josue cap. 6. vers. 2. Chronic. 2. cap. 13. vers. 12.*

19. Insuper in militiam non eligendi servi, vel qui status controversiam patiuntur, *l. 8. l. 11. ff. de re milit.* nec ab hostibus redempti, nisi prius sese purgaverint, seque non ignavia vel culpa sua sed hostium nimio oppressos ac captos esse numero docuerint, *d. l. 8. ff. de re milit.* generosi namque requiruntur in milite spiritus, animus ad sublimia quæque tendens, & natalis soli flagrans amore, neque renuens gloriosam pro Republica mortem oppetere. At quisnam hæc reperiat in servis? quis, obsecro, viri fortis exspectet actiones & effectus ab illis, qui servilibus usque negotiis intenti, sordidisque assuefacti operibus dominorum solummodo nutus observare norunt & imperia, ac humiles & omni libertatis spe destituti ne cogitando quidem ad altiora grassari solent, atque serviles plerumque pœnas ante oculos habentes, vel ad flagri sonitum lorive strepitum visceribus ingentem concipiunt illico timorem, adeout Scythæ servorum arrogantiam non valentes armis reprimere, flagrorum eos solo conspectu subegerint. Præcipue vero in illis sinceram ac candidam licebit in Rempublicam desiderare fidem studium & affectum, sine quibus tamen nemo bonus esse potest Reipublicæ miles; cum enim externæ sint nationis homines, utpote in bello servati §. 3. *inst. de jur. natur. gent. & civil.* quis non jure merito suspicetur, eos levissima de causa, desertis castris, relictis belli sociis, turbatis ordinibus, ad hostes signa translaturos, ut hoc pacto possent atroces ulcisci dominorum injurias, & diuturnas duræ servitutis vindicare calamitates: quæ & ratio fuit, quod antiquitus Romani capitalem decreverint in servos pœnam, militiæ semet offerentes, *l. 11. ff. de re milit.* Cajus tamen legis per Justinianum mitigata sævitia in *l. 6. C. qui militare poss.* cautum enim, ut si militiam ignorante domino servus meruerit, pristinæ ad domini querelam servituti quamprimum restituatur; sin vero permittente vel jubente eo fuerit in numerum relatus, liber habeatur militiæ cingulo privatus, nisi forte bello satis visus fuerit idoneus. Quod si contigerit, servili dedecore militarem commaculari dignitatem, dum miles in servum venire sese patitur, hunc ut indignum ac degenerem ultimo supplicio censuerunt e medio tollendum, *l. 4. ff. de pœnis.*

Si vero talis sit ingenuorum in civitatibus inopia,

ut e liberis capitibus conscribi nequeat ad propellendos impetus hostiles sufficiens exercitus, quis adeo foret mente captus, ut Rempublicam pessum ire potius pateretur, quam armatam e servorum numero congregare manum: ne servi legantur suadet quidem gloria; ac aliud quandoque cogit haud legis patiens necessitas; expedit sane quibusvis moraliter licitis libertatem conservare viis, quam morosa legum civilium observatione & inani gloria nihil profutura perire; præstat parumper servis misceri, quo dura Principis externe evitetur dominatio, quam virium defectu perpetuum experire servitutis jugum, *cedit* scilicet *interdum generosus spiritus utilitati* (ut inquit Valer. Maximus lib. 7. cap. 6. n. 1.) *& fortunâ viribus succumbit, ubi, nisi tutiora elegerit consilia, speciosa sequenti concidendum est.* Priusquam tamen militum in numerum servi cooptentur, eos libertate donari fas est, ut ejus memores, tanquam reviviscentes videantur pro novella decertare patria, & propriis pugnare focis. Illud summas ad angustias redacti fecere Romani, multiplici clade deficiente sanguine ingenuo: *arma non erant*, inquit Florus lib. 2. cap. 6. *detracta sunt templis; deerat juventus in sacramentum militiæ liberata servitia.* Hoc ipsum in feralibus Cæsaris ac Pompeji fuit actum dissidiis, Cæsar *lib. 3. de bello civil. cap.* 9. & inopia militum laborantes Spartani, non liberos tantum esse servos jusserunt, sed, & quo magis novorum civium ad audaciam accenderent animos, iis in matrimonium polliciti sunt interfectorum uxores; *Justin. lib. 3. cap.* 5.

Quamvis autem nulla penes nos hodie conspiciantur nativitate vel capta mancipia; certum tamen est quosdam reperiri natura servos, quorum menti vix ulla generosi spiritus insidet scintilla, quos nihil ad fortitudinem movere valet amor patriæ, nihil natalis soli dilectio; quibus arridet facile quivis Princeps, exteri cujuslibet non displicet dominatio; hos igitur non secus atque servos aut ignava pecora militiæ dignitatibus excludi necesse est.

20. Impuberes quoque cum armis ferendis vires non sufficiant, ad belli munera temere non admittendi, Hotomann. *disput. feud. cap.* 14. propter egregia tamen parentum in Rempublicam merita quandoque in militum tribunos electos fuisse penes Romanos impuberes liquet ex *lib. final. Cod. de testam. militari*: licet hi militiæ non cogerentur onera subire, sed velut honorarii ac nomine tantum tenus haberentur tribuni: ac proinde nec ultimum propter mentis inconstantiam conderent elogium, nec militaribus gauderent prærogativis *d. l. fin.*

Justa autem militiæ ætas pro regionum ac Rerumpublicarum diverso situ discrepare solet. Israelitis ad arma ferenda constitutus erat annus vigesimus, *Exod. c.* 30. *vers.* 14. *Numer. cap.* 1. *vers.* 3. Unde & illi tantum numerati, qui vigesimum implevissent ætatis annum, si quidem iis animus esset suas inquirere vires & armatorum multitudinem. Moris fuit penes Athenienses, ut quicunque decimum octavum attigissent annum, militari sese sacramento obstringerent. Carol. Sigon. *de Republ. Atheniens. libr.* 4. *cap.* 5. Justa Romanis ad expeditiones suscipiendas ætas fuit annus decimus septimus; primum illud a Servio Tullio fuit introductum; A. Vellius *l.* 10. *noct. Attic. c.* 28. legem postea tulit C. Gracchus de minoribus decem et septem annis ad militiam non cogendis, Plutarch. *in vita Caji Gracchi.* Alex. ab Alexandr. *gen. dier. libr.* 2. *c.* 20. Aliquando tamen septendecim annis minores ad obeunda belli munera lectos fuisse docent Ajala *de jur. & offic. bell. l.* 3. *c.* 4. *n.* 14. Perez. *tit. C. de tyronibus n.* 1. Manlium Capitolinum ante annum decimum septimum bina ex hoste spolia cepisse Plinius auctor est, *libr.* 7. *histor. natur. cap.* 28. Et quondam ante Servii Tullii tempora omnes apud Romanos anno decimo quarto stipendia fecisse patet ex Vegetio *de re milit. lib.* 1. *cap.* 4. *& quidem*, inquit, *si antiqua consuetudo servanda est, incipientem pubertatem ad delectum cogendam nullus ignorat.* Ad illud enim sæculum hic respexisse Vegetium inde mihi persuadeo, quod de antiqua populi Romani loquatur consuetudine. At non nisi ante Servium Tullium fuisse consuetudinem, ab eodem autem hanc in perpetuo valituram mutatam fuisse constitutionem ex Gellio *d. cap.* 28. *l.* 10. manifestum est.

21. In militiam præterea non assumendi infames, ex atroci scelere ad bestias damnati, in insulam deportati, vel criminis capitalis rei, *l.* 4. §. 1. *& seqq. ff. de re militari*, adeo ut si miles adulterii fuerit damnatus, ipsa quoque in illum lata sententia ignominiæ causa sacramento solvat; *l.* 2. §. 3. *ff. de his qui notant. infam.* Ubi enim vel minimum criminis commissi sensibus offertur signum, ubi perpetrati delicti species aliqua et imago oculis obversatur, facti statim conscientia timorem incutit. Unde nec in acie stare, nec hostium impetum, vix conspectum ferre valent, et tanquam victi arma abjiciunt, ubi de victoria maxime foret cogitandum. Philippus proinde Macedo cum Phocensibus prælio decertaturus, qui templum Delphicum spoliaverant Apollinis, eoque nomine sacrilegii erant impliciti crimini, milites suos omnes ex lauro Dei insigni coronas imponere capitibus jussit; quo viso metu statim perculsi Phocenses, ac sceleris conscientia territi, in fugam armis abjectis sese conjecerunt. Justin. *lib.* 2. *cap.* 8. Cumque invicti forent Scytharum servi bella dominis moventes, loris conspectis, illico non secus ac fugitiva cohors terga dederunt. Non tamen in ipsa militia factus infamis ex delicto militari secuta sententia numeris eximitur, modo sacramenti non sit rupta fides, *arg. l.* 6. §. 6. *ff. de injust. rupt. irrit. facto testam. l.* 11. *ff. de testam. milit. l.* 22. §. 1. *ff. de legat.* 3. si enim miles, ubi ex militari condemnatus est delicto, possit nihilominus ultimam militari jure condere voluntatem, eum post sententiam adhuc in numeris mansisse necesse est; cum nullus nisi in numeris stipendia merens militum more testari valeat, *l.* 42. *ff. de testam. milit. Tiraquell. de nobilitate cap.* 8. *n.* 7.

22. Cum autem in hæreticis eadem, quæ criminis in reis, ratio militet, illos quoque in numerum militum referri vetuerunt Imperatores Valentinianus et Martianus, *l.* 8. §. 4. *Cod. de haret. & Manichæis.* Sic ut in militiam non ante quis fuerit assumendus, quam sacrosanctis propositis evangelii testificatus fuisset coram tribus apud acta, se Christianum orthodoxum esse, sub decem librarum multa et cinguli privatione, *lib.* 20. *Cod. de episcopali audient.*

23. Adhæc arcendi bello surdi et muti, *l.* 4. *ff. de testam. milit. arg. l.* 10. *Cod. qui testam. facere*

poss. neque enim talis militaris valet præstare sacramentum, sine quo tamen hostem ferire nefas olim fuit, ut ante dixi; neque ad confligendum idoneus esse potest, qui turbarum sonum vel ducis sui nequit exaudire imperia, non ad illius mandata cedere, instare, urgere, non ad interrogata commilitonum apte respondere: qui clypeum petenti socio gladium vel hastam porrigeret: merito proinde talem mortuo similem dixit Justinian. *l.* 29. *Cod. de testamentis.* Et quamvis cæcus hæc omnia commode satis percipere valeat, quia tamen executioni mandare nequit Imperatoris jussa, ignarus quem feriat, hostemne an amicum, ideo & hunc ut ineptum removendum censeo. Quod si igitur ex accidenti aliquo quis mutus, surdus aut cæcus dum stipendia meret, factus fuerit, causaria missione domum remitti debet ut bello minus idoneus, *d. l.* 4. *ff. de testam. milit.* licet hæc vitia fuerint discreta, id est ut ex morbo vel vulnere aut surdus aut mutus. Quominus tamen posset ultimum condere elogium, nulla lex prohibet, disertis contra verbis Imperator illud concessit, *l.* 10. *Cod. qui testament. facere poss.* cum testamentum fieri facile scriptura possit, si vox articulata vel auditus casu defecerit, *d. l.* 10. aliquem posse natura surdum esse, qui tamen non usque mutus sit: verum expulsa jam dudum fuit alia sententia, & ut erronea a peritioribus rejecta; natura namque surdus sonum quidem edere potest ac vagitum, ad instar animalium rationis expertium & infantum, *l.* 7. §. 2. *ff. de suppellect. legat.* nemini tamen natura vocem concessit articulatam; eam quippe continuo usu ac crebra ejusdem soni repetitione comparandam esse quotidiana docet experientia.

24. Non minus rejiciendi duobus orbati testiculis ac castrati, Ovid. lib. 2. amor. lege 3.

Non tu natus equo, non fortibus utilis armis,
Bellica non dextræ convenit hasta tuæ:
Ista mares tractent, tu spes depone viriles;
Sint tibi cum domina signa ferenda tua.

Hos enim fœminarum magis quam virorum gregi annumeraveris, cum ejusdem fere cum illis sint temperamenti ac frigiditatis: unde & exiguæ plerumque ac acutæ reperiuntur esse vocis, & caloris defectu non facile barbam nutrire queunt. Cælius Rhodigin. *lect. antiq. l.* 13. *c.* 29. Ut autem fœminas, sic & castratos quandoque contingit esse in bello strenuos. Aristonicum Ptolemei Regis Ægypti Eunuchum ingenio militari & armis potentem fuisse testis est Suidas. At si quis uno natus fuerit testiculo, eum jure militaturum Arrius respondit ex Trajani rescripto: nam & duces Sylla & Cotta memorantur eo habitu fuisse naturæ *l.* 4. *ff. de re militari* & sane merito nemo viros illos esse negaverit, quos generare posse constat, *l.* 6. §. 2. *ff. de edilit. edict.* Quare nec spadonem ab ordine militiæ removendum esse censeo; ei quippe leges omnia concedunt quæ reliquis solent indulgeri masculis. Hinc adoptare potest, *l.* 40. *ff. de adoptionibus.* Tutor, curator esse, *l.* 1. *C. de excusat. tutor.* Matrimonia contrahere, *l.* 39. *ff. de jure dot. l.* 14. *ff. de manumiss. vindicta.* Et Narsetem Justiniani in exercitu præfectum spadonem fuisse constat; refertque Marcellinus *histor. lib.* 27. præliando periisse natum quendam spadonem, exercitus ita bellatorem, ut Sicinio veteri compararetur & Sergio.

25. Frustra quoque militiæ quis adscripserit in armis tractandi prorsus imperitos: rudis enim multitudo cædibus semper exposita, & minima quæque formidans fugam magis quam gloriam meditatur. Veget. *de re milit. l.* 1. *c.* 1. Cum ex adverso rei bellicæ scientia dimicandi nutriat audaciam, & exercitata paucitas ad victoriam promptior sit. Miltiades undecim solummodo millium stipatus exercitu fudit immensas in prælio Marathonio Persarum copias, Justin. *l.* 2. *c.* 9. Exiguam lectissimorum virorum manum ducens Alexander universam brevi tempore domuit Asiam. Quapropter non lecti statim tyrones apud Romanos in militum poterant referri numerum, *l.* 42. *de testam. milit.* verum in scholis ante militaribus erant exercendi: *l.* 3. *C. de tyron.* ac anno sæpe integro tyrocinii gravissima cogebatur onera sustinere, Stewech. *ad Veget. l.* 3. *c.* 10. Per turmas hinc inde quotidie concurrere, in orbem sese colligere, phalangem, cuneum facere, decurrere, clamare, cedere, instare; sæpe sexaginta librarum gestare molem, quo magis operibus assuescerent, si forte annonam simul & arma portare necesse foret. Veget. *de re milit. lib.* 1. *c.* 19. ut enim cæteræ artes, sic præsertim militaris continua exercitatione proficit scientia; paucos viros forte natura procreat, bona institutione plures reddit industria. Quæ ratio est quod & ipsi militiam jam edocti mane & post meridiem locum tenere, signa sequi, ordines servare, vallum figere, militari gradu incedere solerent Alexand. ab Alexandr. *gen. dier. l.* 1. *c.* 20. quo suos usu continuo quisque dignosceret ordines, ut licet imi summis, primi ultimis, ultimi mediis, medii primis essent permixti, quisque tamen suum in ordine locum statim reperire posset. Assiduis exercitiis Iphicrates Atheniensis in eam milites adduxit peritiam, & consuetudinem, ut, cum prælii signum esset ab Imperatore datum, sine ducis opera sic ordinati consisterent, ut singuli a peritissimo præfecto dispositi viderentur. Æmil. Probus *in vita Iphicratis.* Quo autem major esset discentium erga docentes reverentia, non e vulgo quæsiti ad erudiendos tyrones, non ex ima plene lecti in scholarum magistros, sed Equitibus & Senatoribus illa provincia demandata fuit. Testis ejus rei Suetonius *in vita Cæsaris, c.* 26. *tyrones*, inquit, *neque in ludo, neque per lanistas, sed in domibus per equites Romanos, ac etiam per senatores armorum peritos erudiebat, precibus enitens, quod ex epistolis ejus ostenditur, ut disciplinam singulorum susciperent, ipsique dictata exercentibus darent.* Hoc ipsum munus volentes quandoque, ac sponte Romani subierunt Imperatores. Et Spartianus Hadrianum commemorat rei militaris scientissimum gladiatoria quoque arma tractasse.

26. Prohibentur insuper adscribi militiæ coloni, saltuenses; ne dum bello fortiter operam navare cupiunt, deseratur penitus agrorum cultus, adeoque & paganis & militibus necessaria tandem deficiant alimenta, *l.* 3. *C. qui militare poss.* quod tamen hodie non servatur, in tantum, ut teste Manzio *in comment. ad* §. 12. *instit. de rer. divis. num.* 45. coloni ac rustici sæpe dolo, aut metu, quandoque in crapula, dum ebrii sunt, nomen militiæ dare compellantur. Milites etiam esse nequeunt negotiatores: *l. un. Cod. negotiatores ne milit. l.* 31. *Cod. locati, l.* 15. *Cod. de re milit.* neque enim duobus toto genere

diversis unus sufficere visus fuit officiis, unde contingeret, ut lucri bono stimulatus odore militaria quandoque munera negligeret, ac contemneret disciplinam castrorum: cum tamen jugiter signis inhærere, propriis insudare militiæ muniis, & Rempublicam, a qua aluntur, ab omni bellorum necessitate defendere milites oporteat. Cæterum non leges cuiquam lucri faciendi præripere cupiunt occasionem, modo non inde quicquam Respublica detrimenti capiat, *arg. l. fin. §. fin. Cod. de re milit.* neque militiam negotiatoribus interdixissent Imperatores, nisi possibile vix esse censuissent, emendi vendendique commercia quemquam exercere, & inimicos pariter oppugnare, de institorum simul & castrorum causis sollicitum esse; eodem tempore rationes suas privatas procurare, & excubias agere, Coteræus *de jure milit. l. 1. cap.* 8. Unde & armorum negotiationem a militia non penitus abhorrere animadvertens Justinianus, his solis milites esse permisit: adeo ut & armorum mercaturam exercere, & armatam nihilominus militiam retinere valeant, *d. l. unic. Cod. negot. ne milit.* Hodie vero non minus negotiatoribus quam quibusvis aliis libera concessa militandi facultas, modo veniam a castrorum præfecto ad illam impetraverint negotiationem, *instruct. milit. art.* 79. & cohortem, sub qua stipendia merent, quacunque sequantur, neque commissas sibi negligant aut deserant stationes. Dignitatem tamen civilem cum militari retineri vix posse putem, veluti ut magistratum quis gerat et in numerum militum pariter relatus sit, eadem de causa qua decurionibus quondam armatam arripere militiam prohibitum, *l. 4. C. qui milit. possunt.*

27. Ulterius in milites non eligendi natura timidi, et animis infirmi. Bocerus *de bello cap. 7. num.* 5. quam enim, obsecro, ab ejusmodi viris expectes victoriam, qui terga et cæcas corporis partes armis manibusque destitutas hostibus fugiendo obvertunt, nec a dextris armatis sed a pedibus omne sibi quærunt præsidium; qui cæteris ad res strenue gerendas paratis incutiunt timorem, omnes ferme turbant ordines, et universum formidine replent exercitum, dum pessimos quosque vaticinantur fore præliorum eventus et ipsa fronte pallida metum prodentes non felix faustumve quicquam, sed imminentia sola vulnera mortemque funesto dispergunt omine? Quamobrem Israelitarum quoque primores ante pugnam publice denunciare solebant, ne quis metu correptus in exercitu præliantium sese misceret ordinibus, ne forte animi inconstantia bellicosa secum raperet in fugam agmina, *Deuter. cap. 20. vers.* 8. Unde et Atheniensium dux Phocion, cum nonnullos e militibus suis ad castra perculsos confugere vidisset, cæteros, ne rem segnius gererent, hortatus, *fugaces illos, si cum hoste conserendum fuisset, non modo non utiles verum etiam forti cuique ac strenuo impedimento fore* dicebant, Plutarch. *in vita Phocionis.* Præsertim autem meticulosis annumerandi Thrasones illi Terentiani, vel Plautini Polymacheroplacidæ, qui de præliis loquuntur, quasi non exiguum victoriæ momentum attulissent, et multa gloriose ac magna pompa blaterant; cum tamen cæteris maxime pugnantibus illi fugerent maxime, vel post principia latentes existerent otiosi tragediæ spectatores; qui solent ante focum acies instruere et inter pocula ridiculo hostes debellare conflictu, vel ipsum Alexandrum, si verbis negotium perpetrari posset, jactabundis oppressuri vocibus; quorum tunc humerus est aries, balista pugnus, cubitus catapulta; quivis denique debellatis demum hostibus in audaciam exardescentes, quibus interim frigida bello dextera, et ut inquit Euripid. *in Phaniss.*

Ferox est lingua, cor pavitat metu.

Tales potius conquirendi, qui facta solent dictis conjungere, hostes ferire, præsidia agitare, nihil metuere cupiunt, nisi turpem famam; quibus pugnare, non fugere propositum, nec in pedum alacritate sed solis lacertorum viribus omnis consistit fiducia, quibusque non aliter ac quondam Alceidæ pueris teste Hesiodo *in scuto Herculis vers.* 114

Bello certamen instituere res multo gratior quam epulæ.

28. Quia vero mollitiem plerunque comitatur timiditas, etiam effeminatos illos belluarum ritu quasvis voluptates & libidinum sectantes illecebras, & in omnibus animo indulgentes removendos e castris censeo: periculosissimum enim ejusmodi hominum confidere fortitudini, qui, ubi ventri solummodo bene est, de cæteris securi sunt, & facili negotio media in luxurie possunt ex improviso superari. Sic Tamyridis Scytharum reginæ filius, ubi derelicta Cyri castra occupasset, & mero suos sese replere milites pateretur, eadem nocte internecione deletus est, Justin. *l. 1. c.* 8. Somno ac vino sepultam Græci invasere Troyam. Non ante Sardanapalus vir muliere corruptior voluptatum intermisit usum, quam per illas victum sese & omnia perdita videret, Diodor. Sicul. *Hist. l.* 2. Nec felicius cessit Atepomani Gallorum regulo fœda spurcities & flagitiosus libidinis æstus; cum enim bellum Romanis inferens tunc demum cessurum se dixisset, cum conjuges suas Romani ad coitum Gallis exposuissent; illi missis ancillis habitu matronali Gallos venere lassos & oppressos sopore facile profligarunt, Plutarch. *in parallel. n.* 57. Licet autem nonnunquam eveniat luxuriosos istiusmodi milites fortia quædam edere facinora; id tamen desperationi magis aut alii casui quam ipsorum virtuti tribuendum est. Julianum audiamus in orat. panegyric. de Constantini rebus gestis hac de re disserentem: *ejusmodi vero homines*, inquit, *ne fortes quidem prudens ullus appellaverit, tametsi in eorum factis magnitudo quædam appareat atque elucescat? talis enim ille solus est qui cum virtute fortis est & magnificus; at qui voluptate vincitur, quique iracundiam & omnia cupiditatum genera cohibere non potest, adeo ut etiam a minimis oppugnatus prosternatur, & deficiat, hic nec robustus nec fortis humano quidem genere dicendus est.* Et certe invictos ante populos, bellicosos exercitus sola sæpe corrupit luxuria. Indomitas Hannibalis copia Campanæ subegere deliciæ & tepentes fontibus Bajæ, ut vere dictum sit Capuam Hannibali Cannas fuisse, Florus *l. 2. c.* 6. Quamdiu Milesii voluptates contemserunt Scythas superarunt: at postquam mollitiei succubuerunt, usque adeo evanuit avita fortitudo, ut in proverbium abierit; *strenui olim Milesii*, Athenæus *l.* 12. Unde nec aliam graviorem Cyrrus Lydiis rebellantibus imposuit pœnam, quam ut equis & armis ademptis cauponas & ludricas artes & lenocinia exercerent; ita fore ratus ut gens

industria quondam potens & manu strenua effœminata mollitie virtutem pristinam perderet, & quos ante invictos bella præstiterant, in luxuriam lapsos otium ac desidia superaret, Justin. *l.* 1, *c.* 7. Atque illud ignorantes sapientissimi quique duces omnes, castris exulare longe jusserunt voluptatis illecebras ut capitales fortitudinis hostes. Gretenses, Lacedemonii, Carthaginienses ex instituto Platonis in omni militia vini potum ut noxium interdixerunt, Alexander ab Alex. *gen. dier. l.* 5. *cap.* 11. Unde & Antigonum quosvis legimus ab ordinibus removisse luxuriæ deditos; cum enim milites loricatos pila ludentes invenisset, duces vero mero semet in popina saturantes, ademptos iis honores militibus assignavit, Plutarch. *in Apopth.* Nec aliud quicquam Scipionem movit, ut in diuturna illa Numantiæ obsidione meretrices universas exercitu pelleret, quam ne luxuria militum frangerentur animi; Florus *l.* 2. *cap.* 18. et eum imitatus Pescennius Niger omnia argentea vasa velut luxuriæ signa ab expeditionum usu removeri, et eorum loco ligneis milites uti jussit; vinum etiam iis dari prohibuit, aceto contentos esse cupiens. Spartian. *in vita Pescennii*: neque enim olim in castris Romani vino sitim sedabant, sed communi cum servis utebantur potu, quem poscam dixerunt, e vini fœce seu aceto confectam et aqua, Taubmann. *in comment. ad Plaut. milit. glorios. act.* 5. *scen.* 2. et ad illam veterum respicientes in castris frugalitatem Imperatores, fluvium *commune militum* appellavere *poculum l.* 12. *C. de re militari.*

29. Quapropter bello nullos aptiores esse, quam rusticos, et urbanæ plebi in electione longe præferendos manifestum est: illi namque nocturnum frigus, diurnos æstus, inediam, vigilias pati consueverunt, sub odio, in opere nutriti, umbræ negligentes, balnearum nescii, deliciarum ignari, parvo contenti, ad omnem laborum tolerantiam duratis membris, sudorem ac pulverem campestribus collectum exercitiis in flumine nando abluere soliti, Veget. *de re milit. l.* 1. *cap.* 3. Hinc est quod ab aratro nonnullos in exercitum duces avocatos quandoque fuisse videamus, ac sublata stiva sceptrum iis et imperii habenas ad moderandum esse datas: T. Quinctium dictatorem Romani renunciantes legati, nudatum eum et aratro sulcos ducentem invenerunt. Livius *lib.* 3. Florus *lib.* 1. *cap.* 11.

30. Denique non senes facile sed juvenes potius in numerum militum referendi sunt: proinde, cum Servius Tullius populum in juniores ac seniores divisisset, juventuti bella foris gerenda mandavit, Livius *lib.* 1. quod de vulgaribus tamen solummodo militibus statuendum censeo: duces enim quod attinet, illos potius ætate conspicuos esse decet, vel, (ut L. Paulus inquiebat teste Frontino) *de stratag. l.* 4. *cap.* 7. *num.* 2. si non annis, moribus tamen utique senes: senectus enim seduci nescia, stata, judicio firmato, salubri ac prudenti prædita consilio, p. m. parens Paulus Voet, *in comment. ad princip. proœm. instit. n.* 9.

. . . generosa ut præditus equus indole,
Et si gravetur debili senio, tamen
Non rebus abjicit animos in asperis,
Sed acer arrectis stat auribus: ita tu
Nos excitas, interque primos is comes.

Inquiebat pædagogo suo Orestes apud Sophocl. in Electra. Eaque de causa laudatum constat Alexandri Magni exercitum, quod ibi ordines nemo nisi sexagenarius duxerit, ut si principia castrorum cerneres, senatum te alicujus priscæ Reipublicæ videre diceres, Justin. *l.* 11. *c.* 6. et Hadrianum extollit Spartianus, quod nullum tribunum nisi plena barba fecisset, aut ejus ætatis, quæ prudentia et annis tribunatus robur impleret. Neque florente Romana Republica juvenes in exercituum duces assumptos fuisse liquet, eo quod iidem plerunque et legiones in bellum educerent, et consulatus essent honore conspicui: cum tamen iis temporibus ad summam hanc in Republica dignitatem regulariter non admitteretur, qui non quadragesimum tertium attigisset ætatis annum. Et certe libentius senis venerandi dictis et imperiis obtemperare solent feroces in armis milites; cum plerumque quandam sui reverentiam cani juvenum in animis gignant capilli, ac velut de composito majestatem aræ se ferat ut plurimum annorum series.

31. Utrum autem utilius sit exercitum alere variis conflatum e nationibus, an vero ex una tantum gente conscriptas habere copias, satis a multis agitata est controversia. Et quamvis pro diversis alii militent nationibus, aliis magis ex uno lectus populo placeat exercitus: non tamen certi quicquam hic facile determinari posse puto; verum id ducis providi prudentiæ penitus & arbitrio committendum esse, qui, habita circumstantiarum, loci, temporis, personarum ratione, nonnunquam unius, plurium aliquando gentium coget exercitum; cum utrumque sub diverso respectu commoda ferat & incommoda: ubi enim plures contingit in iisdem castris stipendia merere populos, ingens plerumque tumultum ac seditionum imminet periculum, dum ad injuriam uni ex sociis illatam ulciscendam facili de causa sæpe districtis mucronibus universa natio concurrit. Quapropter etiam prudenter apud nos, ubi solent sub eodem Imperatore diversæ militare gentes, in instruct. militari, *art.* 39. cautum est, ne quis in rixa vel pugna vel alia quacunque de causa nationem suam in auxilium advocet, strangulationis pœna in constitutionis hujus transgressores proposita. Id vero commodi plerumque producit e diversis populis collectus exercitus, quod ad obtinendam victoriam longe promptior inveniatur & aptior; ubi enim collatis signis cum hostibus depugnatur, sub vexillis suis ac ducibus redactæ singulæ nationes laudabili quadam gloriæ cupiditate & æmulatione concitatæ summis viribus alienæ gentis commilitones peritiæ & fortitudinis militaris laude superare contendunt, adeoque ardentioribus ruunt in hostes animis, quam si ex una solummodo natione constet exercitus; in quo tamen ex adverso non eadem facile metuenda seditionem calamitas.

CAPUT III.

De variis militum gradibus & speciebus, præsertim de exercitus Imperatore ejusque requisitis.

1. *Milites vel voluntarii sunt vel inviti.*
2. *Equites vel pedites, & equites peditibus honoratiores.*
3. *Limitanei vel comitatenses.*
4. *De cohortibus prœtoriis & eorum stipendiis.*

5. *A diversis armorum generibus diversa milites nomina sortiti sunt.*
6. *Qui fuerint equites cataphracti?*
7. *Qui velites ac pilani?*
8. *Qui hastati, principes ac triarii?*
9. *Enumerantur machinæ bellicæ majores.*
10. *Quid sit exercitus?*
11. *Quæ legio, & quæ ejus partes?*
12. *Quid per legionem, quid per vexillationem designetur, si hæ inter se opponantur?*
13. *Cujacii sententia refellitur.*
14. *Ut & Turnebi opinio.*
15. *Proponitur auctoris opinio.*
16. *De legionis & partium ejus præfectis.*
17. *De hodiernis exercitibus.*
18. *De nitri pulveris præstantia, cujus primus auctor defenditur adversus atroces nonnullorum calumnias.*
19. *In exercitu penes unum non penes plures summum residere debet imperium.*
20. *Optimus quisque in belli ducem eligendus.*
21. *Ab exercitus imperatore maxima dependet ejus salus & felicitas.*
22. *Requiritur in supremo duce maxima rei militaris peritia.*
23. *Illa lectione & experientia acquiritur.*
24. *Præter rei militaris peritiam etiam aliarum artium ac disciplinarum scientia in duce necessaria, rejecta Naudei sententia.*
25. *Ante omnia in imperatore pietas in Deum requisita.*
26. *Etiam in eo necessaria est fortitudo, & ut exemplo suo milites ad ea, quæ imperat, peragenda stimulet.*
27. *Spem vultu simulare debet imperator, & premere corde dolorem, si quae adversa videantur imminere.*
28. *Summa requiritur in eo prudentia ad procurandum ad exercitus salutem necessaria, praesertim ut crebro milites exerceat.*
29. *Expeditum ducere debet exercitum sarcinis non onustum.*
30. *Non temere fides adhibenda transfugarum dictis ac consiliis.*
31. *Non intercludenda hostibus fugae via; sed propriis potius militibus imponenda confligendi necessitas.*
32. *Nec in superatos hostes gravi saeviendum supplicio.*
33. *Requiritur etiam in imperante auctoritas.*
34. *Eamque maxime conservabit illaesam, si curet ne differatur stipendii solutio.*
35. *Omnis Imperatori evitanda occasio, qua collusionis cum adversariis incusari vel sinistra de ipso concipi posset opinio.*
36. *Auctoritatem Imperatori conciliat, & perquam necessaria est comitas & affabilitas.*
37. *Ut & eloquentia militaris.*
38. *Anniti debet Imperator, ut vitia quaecunque, quantum per humanam infirmitatem licet, evitet.*
39. *Multum prodest in acie imperator in praeliis felix.*
40. *Non tamen ex praeliorum eventu semper de imperantis prudentia vel peritia judicandum est.*

Diximus hactenus, qui & quales debeant esse milites; exigit deinceps instituti ratio, ut varias exhibeamus illorum divisiones, quas quidem enumerant amplissime rei militaris scriptores; eas vero quatenus nostro queunt inservire proposito, cursim tantum libare nobis animus est.

1. Alios itaque voluntarios Romani milites appellarunt, qui proprio animi motu militiæ semet offerunt, alios compulsos seu coactos, quibus invitis expeditionum imponitur onus, *l.* 4. §. 10. *ff. de re militari.* Communi tamen invaluit hodie loquendi usu, uti illi soli dicantur voluntarii, quibus ex ærario stipendia non numerantur, quique propriis impensis in bello Reipublicæ sub certis ordinibus operam navare solent.

2. Insuper alii pedites sunt, alii equites; quod si quæras, utrum militia pedestris, an vero hæc illi præponenda sit; equites dignitate peditibus antecellere communem fere omnium opinionem esse respondeo. Disertis verbis apud Livium *l.* 3. nobis illud dictat, ad equites verba faciens Consul Valerius; *agite*, inquit, *juvenes, præstate virtute peditem, ut bonore atque ordine præstatis.* Quapropter & Maximilianus secundus Germanorum Imperator *instruct. milit. art.* 51. præcipit, ut equiti in castris vel præsidiis occurrens pedes de via paulum recedat. Divisi iterum equites in alares & legionarios: alares sunt, qui utrumque protegunt exercitus latus. Alæ autem ideo dictæ, teste A. Gelio *l.* 16. *c.* 4. quod equitum ordines circum legiones dextra sinistraque tanquam alæ in avium corporibus locarentur. Legionarios vero equites illos esse dicit Vegetius *de re milit. l.* 2. *c.* 1. qui singulis sunt connexi legionibus.

3. A diversis præterea locis, ubi militiæ solent obire munera, vel comitatenses dicti milites vel limitanei, *l. fin.* §. 8. 9. *C. de off. præfect. prætor. Africæ.* Comitatenses sunt, qui perpetuo in expeditione versantes ubique castra sequuntur, *d. l. fin.* §. 8. unde & Comitatenses legiones Arcadius & Honorius Impp. illas appellarunt, & riparensibus, quæ longe a patria ac velut in hostico cum exercitu degebant, adæquarunt in *l.* 14. *C. de re militari.* Quandoque tamen & illi comitatenses dicti numeri, qui præsenti Principis obsequio destinati sunt, & in ejus perpetuo agunt comitatu, palatinis similes militibus, *l.* 13. *l.* 14. *in princip. C. de re milit.* Cæterum hic observandum, præter hos etiam alios ad Principis custodiam fuisse lectos: Romulus namque trecentos olim ex omni populo delegit equites, celeres appellatos, quod pernicibus veherentur equis, eosque tam pacis quam belli tempore secum in corporis tutelam circumduxit. Liv. *l.* 1. Et hunc imitatus Imperator Galba, teste Suetonio in ejus vita *c.* 10. ex equestri ordine sibi juvenes assumsit, qui vice militum excubias circa cubiculum ejus agerent, & evocatorum nomen iis imposuit. Verum hæc obiter, ad institutum revertamur. Limitandi sunt, quibus & castrorum defensio, & civitatum limitanearum demandata protectio, &, quod in his singulare, agrorum concessus impune cultus, *l. fin.* §. 8. *C. de off. præfect. prætor. Africæ.*

4. Ad hæc in exercitu repertæ plerumque cohortes prætoriæ sub legionibus non comprehensæ, electa scilicet fortissimorum militum ac ducis familiarium manus, circa illum usque pugnare, & ubique eum

comitari solita. Valtrinus *de re milit. l.* 3. *c.* 7. Hi dignitate supra alios eminebat gregarios, & sesquiplex accipiebant singuli stipendium, uti id ex Festo probat Stewech. ad Veget. de re milit. *l.* 2. *c.* 2. adeo ut toto cœlo dicendus sit errasse Christinæus, cum *tom.* 5. *decis.* 163. prætorianos sextuplex asserit meruisse stipendium. Non eum tamen falli putem, qui duplex illos Augusti & Tiberii temporibus statuerit habuisse stipendium: apud Tacitum namque *annal.* 1. *c.* 17. Pescennius, cum concionabundus dixisset denis in diem assibus animam & corpus gregariorum æstimari, tandem subjungit; *an prætorias cohortes, quæ binos denarios acciperent, quæ post sexdecim annos penatibus suis reddantur* &c.

5. Cum vero penes Romanos hæc observata fuerit consuetudo, ut milites electos inermes domum remitterent, denunciato solummodo ac constituto certo die, quo in unum jubebantur convenire locum, ubi sua singulis a Republica distribuerentur arma, Polyb. *l.* 6. *l.* 15. *C. de re militari*; factum est, ut a variis armorum generibus varia quoque nomina iis imponerentur; adeoque nonnulli cataphractarii, aliqui velites, pilani alii, quidam hastati, pars principes, reliqui triarii dicerentur, qui omnes quantum a se invicem differant, ex singulorum armis poterit dignosci; qua propter ea paucis expediam.

6. Cataphracti seu cataphractarii erant a capite ad calcem armati equites, equis insidentes, quibus imposita lintea operimenta ferreis vel æneis contecta laminis ad instar plumarum: unde non secus ac si Stygia penitus essent tincti palude, invulnerabiles sine metu in confertissimas hostium ruebant turmas, perrumpentes quicquid esset obvium, hoc tamen uno laborantes incommodo, quod in hostium facile pervenirent potestatem, propter immensum armorum pondus, quo pressi, siquidem a repente pedite interemptus esset equus, immobiles ferme efficiebantur. De his latius vide Veget. *de re milit. l.* 3. *c.* 23. *ibique Stewech.* Non omnes autem penes Romanos cataphractarii fuerunt equites; sed & alii lorica, scuto, gladio & hasta solummodo muniti.

7. His vero, ubi in prælio manus cum hoste forent conferendæ, velites adjungebantur scuto, gladio & hasta seu pila armati, ac natu minimis & tenuis fortunæ conscripti civibus. Polyb. *l.* 6. sic dicti quasi volites id est voluntates: eo quod ad depugnandum essent omnium maxime expediti: veloci enim sese saltu jungebant equitibus, & una cum iis in medios invecti hostes, pedestre inter equites tentabant certamen, atque ita facili negotio equos pariter confodiebant & eorum rectores, Valer. Maximus *l.* 2. *c.* 5. *n.* 3. ubi & eorum exhibet originem. Cæterum velites, si equitibus non miscerentur, pilanos appellatos esse puto; cum Polyb. *l.* 6. illos ex ejusdem conditionis viris lectos, iisdem indutos armis asserat.

8. Hastati pilanis erant adultiores, clypeo, ense Hispaniensi ancipite, galea, crurum tegmine, & duobus verutis utentes; & hi olim in prima solebant acie collocari; quorum ordo si hostili fuisset impetu turbatus, inimicorum vim excipiebant principes, viri ætate ac robore præstantes, & iisdem, quibus hastati, rem armis gerentes. Ultimum obtinebant in acie locum triarii, omnium maxime ætate provecti, eodem quo principes armorum genere depugnantes, nisi quod pro verutis hastas vibrarent. De his latius Polyb. *l.* 6. Post ea tamen hic quoad militum in acie dispositionem mutatus ordo, ac in ejus locum successit ille quem exhibet Veget. *de re militari, l.* 3. *cap.* 14. De armorum interim forma, magnitudine, latitudine, longitudine si quis latiorem quærat interpretationem, de iis satis luculenter disseruerunt Valtrinus *de re milit. l.* 3. *c.* 12. Panciroll. *rerum memorabil. part.* 1. *tit.* 24. *ibique Salmuth. in comment.*

9. Fuerunt autem præter arma etiam aliæ (ut hoc paucis moneam) ad urbium expugnationes comparatæ machinæ una cum exercitu in expeditionibus circumvehi solitæ, velut arietes, testudines, vineæ, plutei, musculi, turres, balistæ, scorpiones, catapultæ, quæ omnia, ne tædium æquo lectori pariam, delineare supersedeo; de his late scripserunt Veget. *de re militari, l.* 4. *c.* 15. 16. 17. 18. & 22. Panciroll. *in tract. de rebus bellicis impresso post comment. ad notit. utriusque imperii* Valtrin. *de re milit. l.* 5. *c.* 6. Rosin. *antiquit. Rom. lib.* 20. *cap.* 16.

10. Porro ingens militum multitudo si congregata fuerit, exercitum constituit; est enim exercitus compositus ex numeris multis militum *l.* 2. §. 1. *ff. de his qui notant. infam.* & plerumque constat ex legionibus, quæ milites Romanos, & optionibus, quæ sociorum auxilia complectuntur, *l. fin. C. locati*; quanquam dubium non est quin & ex una legione cum suis auxiliis formari possit, *d. l.* 2. §. 1. *ff. de his qui not. infam.*

11. Legio autem in varias partes dividitur: habet enim cohortes, habet centurias, habet decurias *lib.* 2. §. 1. *ff. de his qui notant. infam. lib.* 2. *C. de bon. decurionum &c.* At huic legionis in cohortes distributioni non parum adversantur ea, quæ Diocletianus & Maximinus Impp. rescripserunt in *l.* 3. *C. de his qui non implet. stipend.* ubi legioni cohortem videmus oppositam: ut absurdum videri posset hanc illius velle partem constituere: sic enim inquiunt: *veteranis ita demum onerum & munerum personalium vocatio jure conceditur, si post vicesimum annum militiæ, quam in legione vel vexillatione militaverint, honestam vel causariam missionem consecuti esse ostendamur*; *unde, cum te in cohorte militasse commemores, intelligis supervacuo vacationem tibi velle flagitare.* Verum si accuratius posteriora legis verba trutinentur, non inepte cum Bartholo *ad d. l.* 3. hic verus dici poterit illorum sensus supervacuo scilicet illum petere vacationem, qui in cohorte se militasse commemorat; cum ipso jure a muneribus immunis sit, & veteranorum gaudeat prærogativis, modo de viginti constet stipendiis; quia sub legione militantes vacationem habent: at vero certum est, illum qui in cohorte militavit, etiam ad aliquam pertinuisse legionem. Vel secundo responderi potest, per cohortem in *d. l.* 3. non intelligendam esse legionis partem, sed aliam quam militiam cohortalem designari, quæ in *l.* 4. *C. qui militare poss.* armatæ opponitur: cohortalis enim conditionis homines præsidis erant apparitores, in provinciis perpetuo commorantes, & per omnem vitam huic ministerio obnoxii, ut hi frustra vacationem peterent, Cujac. *ad tit. C. si quis de curiali vel cohortali aliave condit.*

12. Non immerito etiam hic quispiam quæsierit, quid per legionem, quid per vexillationem denotetur, si contingat hæc inter se opponi, et in legione

militantem distingui ab eo qui militat in vexillatione, ut in *l. 1. C. de hered. decur. l. fin. C. de his qui non implet. stipend. l. 9. C. quando provoc. non est necesse.* Non una enim hac de quæstione doctorum opinio, Cujacius *ad d. l. fin. C. de his qui non implet. stip.* existimat per vexillationem designari numerum, numerum a legione separari.

13. At veniam mihi dari desidero, quod summi viri responso nequeam acquiescere: quominus enim id possim, quod prohibet generalis illa numeri significatio, qua tantum abest ut a legione numeri separentur, ut etiam legio numeri veniat appellatione *arg. l. 42. ff. de testam. milit.* ubi nulli militaribus frui dicuntur prærogativis, nec milites esse, nisi postquam in numeros relati sunt; extra omnem vero dubitationis aleam est constitutum, milites in legione stipendia merentes omnibus militaribus gaudere privilegiis, proinde & in numeris esse; unde manifestum est, & legiones esse numeros.

14. Adrianus Turnebus *adversar. lib. 5. c. 2.* vexillationes putat esse milites veteranos exauctoratos, id est, missos quidem, sub signis tamen retentos, donec præmia & agros acciperent. Verum nec huic viri literatissimi facile subscripserim sententiæ; obstat enim *l. 9. Cod. quando provocare non est necesse,* ubi *veteranis* inquiunt Impp. *qui in legione vel vexillatione militantes post vicina stipendia honestam vel causariam missionem consecuti sunt, &c.* e quibus apparet, milites & antequam missionem impetrassent sub vexillatione militasse æque ac sub legione: proinde non solis vexillationem veteranis esse propriam. Verum quidem est, ex Tacito constare, veteranos adhuc apud vexillum retentos fuisse; non liquet tamen uspiam, numeros illos speciali nomine vexillationes appellatos.

15. Ut igitur quæ mea sit sententia paucis exponam; salvo doctiorum judicio duplicem vocabuli vexillationis esse censeo significationem, strictam, & latam; quod si illud stricte velimus interpretari, nihil aliud designabit, quam equites alares: ita enim Veget. de re militari lib. 2. cap. 1. *equitum Alæ dicuntur ab eo quod ad similitudinem alarum ab utraque protegant acies, quæ nunc vexillationes vocantur.* Turnebus *d. loco.* Si vero in latiori accipiatur significatione, omnes omnino legionis centurias ac cohortes appellari posse puto vexillationes, eo quod unaquæque centuria proprium habuerit vexillum, cui cohortis & centuriæ numerus inscriptus erat; ut ita dispersi ac disjecti in prælio milites facilius ordines repetere, ac pristinum in illis locum recuperare possent. Veget. *libr. 2. de re milit. c. 13.* Sic ut tunc idem vexillatio denotet quod numerus, & utrumque late pateat. Nec leve huic vocis interpretationi momentum adfert, *l. 8. C. de erogat. milit. annonæ,* ubi numeri vocabulum per vexillationem explicatur; sic enim inquiunt Imperatores: *Omnium itaque numerorum sive vexillationum, aut etiam scholarum tribunos &c.* & ex Tacito *histor. lib. 2. cap. 18.* constat abunde vexillariorum nomine simpliciter appellatos pedites; *miles*, ait, *vexillarios cum paucis equitibus veterano exercitui objicere.* Quoties autem in legione militantes secernuntur a militantibus in vexillatione, nec legis sensus admittit, ut per vexillationem equitum designetur ala sicut id respuit, *l. 9. C. quando provoc. & l. 3. C. de his qui non implet. stipend.* tunc, si quidem conjecturis indulgere liceat, militantes in legione per excellentiam appellatos censerem primæ solummodo cohortis in unaquaque legione milites, eo quod hi totius legionis signum commune, aquilam scilicet, custodirent, & Imperatorum effigies ac præsentia signa venerarentur; quod numero & dignitate cæterarum cohortium milites longe majoribus quam reliqui gauderent privilegiis, Veget. *de re milit. lib. 2. cap. 6.* In vexillatione vero militantes, quibus præter vexillum cohortis & centuriæ nomine notatum nulla alia signa ad custodiendum data erant.

16. Cæterum in legione cohortes erant decem, manipuli triginta, centuriæ sexaginta A. Gellius *lib. 16. c. 4.* tribus cohors constabat manipulis, sex centuriis, & hæ iterum in decurias distinctæ. Omnibus vero & singulis hisce exercitus partibus suos esse duces necesse fuit: uti enim magistratibus opus est sine quorum prudentia ac diligentia (*ut ait Cicero 3. de legibus*) civitas esse non potest; ita sine ducibus exercitus compages consistere nequit: si non essent in exercitu tam præpositi quam parentes, tam duces quam milites, mera statim oriretur confusio, & omnia ad intricatissimum redigerentur chaos, ubi cuncta perenni committerentur contentione. Qua de causa decuriis præerant decani, manipulis singulis duo centuriones, quorum si alter abesset, alter universo imperitabat manipulo; atque hi ordinum ducebantur ductores, sibique totidem eligebant tergiductores: universæ legioni præpositi tribuni, qui non peditibus tantum, sed & legionis suæ equitibus Imperatoris quotidiana exhibebant mandata. Per duces autem hos subalternos supremo sociantur præfecto milites vulgares, & eorum adminiculo summi copulantur imis: ab Imperatore mandata recipiunt legionum præfecti; eadem ab his per inferiores ad omnes tandem derivantur milites, atque ita in exercitu cuncta legitima cohærere videmus harmonia: testis hujus rei Polyb. libr. 6. *equites*, inquit, *ordinumque ductores omnes oriente luce accedunt ad tribunorum tentoria, tribunis ad consulem; ille quod instat agendum tribuni edicit; tribunis equitibus ordinumque ductoribus; ii multitudini promunt tempore opportuno.*

17. Hodiernos quod spectat exercitus, illi legionibus constant equitum, & legionibus peditum, non equitum pedites, nec equites peditum legioni miscentur, & vulgo vocantur regimina: equitum legio secatur in turmas; peditum in cohortes dividitur, Bocerus *de bello cap. 10. num. 11.* de quorum ordinatione legitima ac dispositione lingua Belg. scripsit inter novissimos Gerard. Melder *tract. de fortific. part. 3.*

18. Longe enim alius hodie præliandi, aciem instruendi, milites disponendi servatur ordo, postquam pulveris pyrii & tormentorum conficiendorum esset a Germano quopiam, uti ferunt, monacho methodus excogitata circa ann. 1378. aut paulo ante: de quo late Panciroll. *rerum memorabilium part. 2. tit. 18. ibique Salmuthus.* Philip. Camerar. *oper. subcisiv. par. 2. cap. 28. & part. 3. cap. 82. 83.* p. mem. parens Paulus Voet *disp. physica prima de nitri pulvere.* Evanuit ex illo tempore Romanorum militum vetus armatura, nulla fere clypeorum, nulla arcuum remansit utilitas, periit balistarum, catapultarum,

scorpionum, arietum usus, neque quicquam commodi affert eorum usque adeo laudibus apud veteres elata vis atque violentia. Quod si reviviscerent antiqui heroes, si prodiret Alexander, si Cæsar resurgeret, si redirent Scipiones, gemina illa belli fulmina, quotusquisque illorum ad horrendos harum machinarum strepitus non summo foret animi stupore correptus? non fulgoris ac terrestrium tonitruum miraretur efficaciam? non beatum denique prædicaret seculum, quo novellum hoc ad res suas repetendas, & propulsandas injurias adinventum remedium? Sic ut tolerandi minime sint, qui insigne hoc instrumenti genus una cum auctore suo detestantur, & diris persequuntur execrationibus, orbis luem, monstrum, Stygium magistrum vocitantes, dignum, qui, ut olim Perillus taurum æneum, ita & ipse tormentum hoc primus experiretur, natum in generis humani perniciem, dæmonem habuisse magistrum, & innumera alia de quibus Salmuth. *ad Panciroll. d. tit.* 18. eos enim, cum in immerentem tantis baccharentur furoribus, invidiæ stimulis, ne quid sequius dicam, agitatos, & accusandi magis vel insaniendi libidine, quam animo recte judicandi instigatos fuisse credibile est, id unicum ægre admodum ferentes, alterius industria in eruendis abstrusis naturæ miraculis sese superatos esse. Enimvero, si egregium semper habitum fuerit omnium rerum naturam, vim & effectus anxius scrutari, si laudabile sit universas ingenii vires intendere ad exhibendum orbi quicquid hactenus hominum socordia vel negligentia fuit reconditum; quid in eo culpandum, qui novum ac ne speratum quidem ante a quopiam excogitavit simplicium temperamentum ac mixturam? quodnam ille crimen commisit, aut quid tam atroci injuria dignum perpetravit, qui curiosum solummodo sese professus est causarum naturalium indagatorem? Si in exitium virorum fortissimorum e latebris eductam hanc dicas a monacho machinam; omnis iræ æstus impetus in reliquorum prius armorum architectos erit excutiendus; criminationibus incessandi prius, qui ante hunc catapultas, tela, balistas cæteraque belli adinvenerunt instrumenta; accusandi magis forent qui in hominum perniciem tormentorum dirigunt ictus, quam primus illorum fabricator.

Tantum autem abest, ut juxta quorundam opinionem interiisse dici possit hoc commento viri virtus, ut eam potius auctam esse non dubitem asserere: cum enim non a corpore, sed ab anima virtus dependeat & ducat originem, tormentis hisce effectum, ut generosos ab ignavis facili negotio milites secernere liceat, dum omnibus minitatur æqualiter idem ineluctabile fatum: unde contingit, ut illi, qui pericula vulnera mortemque metuunt, quanquam corpore robusti, non sponte tamen primam in acie sibi quærant stationem sed secessum potius, viris strenuis & animis ingentibus tanquam vallo vel clypeo adversus hostium utentes impetum & assiduo post eorum terga latentes.

19. Denique cum ex legionibus cogatur exercitus, ut ante dixi, in eo quempiam summum expedit obtinere imperium: exercitus quippe sine duce nihil aliud est quam corpus sine capite, vasta, sed imperfecta quæpiam, mutila ac manca moles, quæ illico in partes scinditur, ac monstrosa efficitur sine artuum ac membrorum discretione. Unum autem, non plures esse uno in exercitu duces rationi magis conveniens est, tum Reipublicæ maxime conducit: uti enim orbis ferre duos soles nequit juxta Alexandri magni effatum; ita quoque unus exercitus summos vix patitur duos Imperatores; atque uti monstrum horrendum est corpus duobus eminens capitibus, sic etiam uni exercitui præesse duos dignitatis æqualis summos duces prodigii simile est: societatem scilicet non sustinet dominatio, & omnis consortis, impatiens potestas, neque parem ferre potuit Pompejus. Et certe si æqua hæc falce putemus, multa videbimus a duobus in eodem exercitu pari potestate præditis, nec ibi superiorem agnoscentibus imminere plerumque Reipublicæ incommoda; vel enim, dum uterque sedulo curare creditur, quæ bono publico inserviunt negotia, neuter sæpe curat. Vel si communis uterque quærat emolumentum & salutem patriæ, quandoque fit, ut inter se mutuo sententiis dissideant Imperatores, &, dum rixando tempus teritur, nec alter in alterius transit opinionem, optata res prospere gerendi elabitur occasio. Quid enim si contrarius in negotiis agendis utrique sit animus; alter in aciem educendum, vallo continendum alter censeat exercitum; exiguis hic copiis, omnibus ille viribus decertandum existimet, quisnam obsecro litem hanc dirimet? nisi forte novus utriusque consensu constitutus fuerit arbiter, suam interpositurus auctoritatem. Quid quod omni tempore docuerit experientia, non ex animi sententia, vel quod illud, quod urgent, optimum facto putent, sed summo plerumque invidiæ ardore, ac contentionis studio, mutuaque dissidentia agitatos a se invicem discrepare, & in contrarias opiniones ire in pari dignitatis gradu constitutos; quos & in eodem exercitu mutuis vidimus & implacabilibus concitatos odiis atrocia in se invicem divisis copiis movisse bella. Alexandri magni successores solummodo contemplemur, qui cum in eodem omnes apud Regem essent honore habiti, nec ille quemquam ex iis regni designasset hæredem aut tutorem; asperrimis primum dictis, mox armis inter se contenderunt, unde evenit, ut amplissima monarchia vix dum enata & adhuc primam gentes inter infestas ætatem agens, in varias scinderetur partes, & exiguo temporis spatio vix ulla florentissimi, ac summa virtute parti principatus apparerent vestigia. Quod & olim metuentes Romani, non ambos uni exercitui præposuere consules; verum suas singulis tradidere legiones: sua singulis auxilia assignarunt. Quod si urgente necessitate propter hostium forte formidabilem potentiam consules duo castra jungerent, non penes utrumque simul summam residebat in milites imperium; sed alternis singuli diebus imperitabant, alternis parebant ad instar Castoris & Pollucis. Id manifeste nobis declarat Livius lib. 31. *ut eo modo*, inquit, *una causa, ne exemplo flumen transirent, tenuerit Romanos, quod summa imperii eo die penes Paulum fuerit; itaque Varro postero die, cui sors ei diei imperii erat, nihil consulto collega signum proposuit.* Quamobrem & in rebus arduis dubiis & ancipitibus, ne consules pari Romæ dignitate dissentiendo perire sinerent Rempublicam, dictatorem cum libera potestate creare solebant, Ajala *de jur. & offic. bell. lib.* 2. *cap.* 3. *num.* 2. 3. ubi plures enumerat dictatura functos.

20. Non quilibet autem indistincte præponendus exercitui, verum optimus in militiæ duces eligen-

dus; *naturæ enim est*, ut inquit Seneca epist. 59. *potioribus deteriora submittere, mutis quidem gregibus aut maxima corpora præsunt, aut vehementissima: non præcedit armenta degener taurus, sed qui magnitudine ac toris cæteros mares vicit elephantorum gregem excellentissimus ducit.* Omnis enim fere ab Imperatore dependet exercitus fortuna ac virtus; si dux bonus fuerit, non deerunt duci boni comites, non strenui milites. Non illum tamen optimum statim dixeris, utique non hodie postquam tormentorum invaluit usus, qui cæteros corporis mole superat, non Imperatori quicquam commodi tribuit, quod inter alios toto vertice emineat, quo nomine laudatus quondam Saulus, Turnus, Porus, aliique, qui vel solo poterant aspectu metum suis incutere adversariis; cum enim hodie contra tormentorum ictus invulnerabilem sese armorum munimentis nemo queat efficere, robusti satis sunt, qui laborem, frigus, æstum, vigilias in milite requisita ferre possunt: neque quisquam prodigiosas formidat in inimico corporis vires, & flocci fiunt monstrosa Goliathi ac similium quondam heroum pondera: nunc hominis pars melior præcipuum in bello obtinet usum; animis opus est, & qui summam in mentis constantia ponunt confidentiam, fortissimorum nominibus insigniuntur; intrepidi, licet exiguæ staturæ viri maxime laudantur, qui non temere, sed judicio circumstantiarum habito discrimine, caput objectare periculis usque parati sunt, nec gloriosam pro patria mortem oppetere detrectant: qui in summis periculis, & circumvolantibus, undique mortiferis globis mentis sunt bene compotes, imperterrito vires inimicas lustrantes oculo; et sedato ab omni iræ, metus, odii cæterorumque affectuum æstu alieno inter hostium agmina versantur animo, non magis in atrocissimis adversariorum furiis turbati, aut morientium consternati gemitibus, quam si festivis interessent conviviis, et amicæ familiarium indulgerent confabulationi.

21. Non hic lectori benevolo nauseam me pariturum spero, si perfecti ducis aliquam proponam delineationem, et paulo latius ejus exhibeam ideam; præsertim cum pleraque nutui ejus et imperio subjecta sint, et in eo consistat omne exercitus robur: vere namque proditum esse inquit Florus *lib.* 2. *cap.* 18. *tanti esse exercitum, quanti Imperatorem.* Et unius Alexandri sese spiritu vivere palam professi sunt in expeditione Macedones Curt. *lib.* 9. *cap.* 5. Unde et merito, cum iidem illi invito Rege in patriam redire et domesticos desiderarent invisere lares, erupit in hæc verba Pellæus juvenis; *jam scitis, & quantum sine rege valeat exercitus, & quid opis in me uno sit*, Curt. *lib.* 10. *cap.* 2.

Non autem speciatim hic determinabo casus, non singula, ad quæ ducem attendere fas est examinabo; id in bello nutritis relinquo; generales tantum in eo requisitas enumerabo virtutes, Ciceronis summi illius oratoris imitatus exemplum; is enim in oratione pro lege Manilia; in *summo Imperatore quatuor hæ virtutes inesse debent, scientia rei militaris, virtus, auctoritas, felicitas.*

22. Primum itaque summa requiritur in duce rei militaris scientia; quo enim pacto posset aliis imperare, qui rerum penitus ignarus est? quæ militibus mandata dare, qui quid fieri debeat ipse nunquam dicit? addit confidentiam peritia, dimicandi nutrit audaciam scientiam rei bellicæ, ut inquit Veget. *de re militari lib.* 1. *cap.* 1. neque quisquam facere metuit quod se bene didicisse confidit. Quadragesimum stipendium Cæcinna parendi aut imperitandi habebat, *secundarum ambiguarum rerum gnarus*, teste Tacito ann. 1. c. 64. *eoque interritus.* At qui in tanta re omnium imperitus est, trepidat, festinat, sic ut, si non aliquem sumserit e populo officii sui monitorem ac imperare jussus alium sibi quæsiverit Imperatorem, feretur equis auriga, nec audiet currus habenas, ac præter generis sui naturam consternati milites in præcipitium ruent. Neque aliud quicquam Phætontis infortunio designare voluit sub fabularum involucris veritatem occultare solita veneranda antiquitas, dum fingeret cum solis currum moderantem non sibi tantum & universæ huic mundi compagi, sed & ei, qui frenum ipsi commiserat, fere exitium intulisse. Bellicosissimos sane ducis imperitia sæpe perdidit exercitus; imperantis amentia e fortissimis conscriptæ copiæ militibus in fugam versæ. Quot non demisit ad orcum viros strenuos propositi vesania? quis omnes illos illustres enumeret heroes, qui Imperatoris inscitia inevitabile subiere fatum: pleni sunt annales, plenæ omnium temporum historiæ exemplis calamitatum, quibus occasionem præbuit exercitum regentis imperitia. Nunquam internecione cæsus a Cyro fuisset Tomyridis Scytharum reginæ filius, si hostium in proximo commorantium metuere didicisset insidias, Justin. *lib.* 1. *cap.* 8. Et interiit inde cum iis, quos secum in prælium eduxerat, Sardanapalus nihil aliud agere, quam inter mulierum gregem purpuram colere, pensa inter virgines partiri, fucis semet exornare, & corporibus habitum ac ætatem mentiri suetus, Athenæus *lib.* 12. longum nimis esset Xerxis in Grecia, Publii Æmilii & Varronis apud Cannas, & aliorum commemorare clades & interitus ex nimia ipsorum ignorantia secutos.

23. Duplex autem præcipue reperitur acquirendi summam in bello peritiam methodus, experientia scilicet, & eorum sedula lectio auctorum, qui de rei militaris usu ac stratagematibus suas in lucem edidere lucubrationes, quos summa cura collegit & enumeravit Naudeus *de studio militari libr.* 2. *cap.* 4. Et maxime quidem lectio ad formandum conducit Imperatorem; licet enim experientia sit optima magistra, ac præsens conspicuumque exhibeat rei specimen, cujus in libris sola reperitur idea: quia tamen in bellis quotidie novæ solent excogitari machinationes, & rarissime bis eadem numero duci offertur occasio, etiam vitæ breve curriculum, ac belli calamitas vix millesimam eorum, quæ in præliis contingere possunt, partem permittit experientia cognosci; legendo potius pleraque sunt addiscenda; sic enim intra exiguum temporis spatium illorum omnium perfecta poterit acquiri notitia, quæ illustribus unquam moratiorum gentium evenere ducibus, adeoque vel aliorum periculo cautior fiet Imperator, vel illorum prospero motus successu in arena simile quid perpetrandi consilium capere facile poterit. Insigne nobis Cicero prodidit hujus rei exemplum in Lucullo quem *libr.* 4. *Acad. quæst.* memorat ad Mithridaticum bellum a senatu missum rudem rei militaris Roma profectum, percunctando & legendo res aliorum gestas in itinere, cum in Asiam pervenisset, inter summos jure relatum fuisse Imperatores.

24. Quæri posset, an & aliarum rerum scientia quædam duci necessaria sit ad id, ut rei bellicæ peritia clarus dici possit? Naudeus, *lib.* 2. *de studio milit. cap.* 2. eruditione ac multa jugi lectione conspicuos false ridens viros, existimat aliarum artium ac scientiarum cognitionem non modo nihil prodesse Duci, verum ex adverso veræ militari plurimum nocere fortitudini; his præsertim, ut ait, motus argumentis; quod Proclus e Platonis academia philosophus insignis magistratui prudentiam, militi fortitudinem, civibus opulentis injungat temperantiam: quod Ciceronis opinio sit pro temporum mutatione armis vel legibus incumbendum esse: quod dum alia multa scire desiderant, ne ea quidem, quæ necessaria sunt, scire videantur: quod unius mens non ad omnia munera sit idonea, nec tantæ molis capax: quod viri robusti, corpore vegeti requirantur ad militiam, hi autem hebetiore sint animo, nec illas percipere queant scientias, quæ acrius ingenium, majorem industriam, consilium prudentius requirunt: quod studia secessum & otia quærant armorum strepitibus contraria, doctrina conjunctam habeat timiditatem, literatos comitetur Φιλοψυχία, quod Gothi & barbari literas oderint, Turcæ, Tartari adhuc hodie contemnant, Græci literarum professores finibus expulerint: denique, quod viri docti militiæ operam dantes in enormia sæpe vitia lapsi fuerint. Verum his non obstantibus verior est illorum opinio, qui reliquas artes plurium censent ad militaria conducere negotia, & optimum eum ducunt ducem, in quo cum rei militaris peritia juncta reperitur aliarum scientia disciplinarum, & belli artibus miscetur eruditio: acuunt enim ingenium, promptum reddunt, & exercent, ut facilius novos astus Imperator, nova adversus illos remedia possit excogitare, in quo præcipuum ejus consistit officium, eoque inter alios emineat necesse est. Præterquam quod adeo arctæ pleræque cohæreant inter se artes, ut vix per se singulæ subsistere vel cognosci queant absque cæterarum adminiculo, neque quisquam in una possit excellere, qui non aliquem perceperit aliarum gustum. Quod si exemplis contendere libeat, vix ullum constabit illustrem inter Græcos repertum ducem, qui non Musarum quoque sacris initiatus fuerit. Epaminondas, Phocion, Pericles, Themistocles, Alcibiades, Dion, non Græcorum minus instructi fuere sapientia, quam rei militaris gloria claruerunt. Institutus salutaribus Epaminondæ monitis Philippus: Alexander sub Aristotele per integrum decennium philosophiæ præceptis incubuit; & hi fortitudine sua summum a Persis ad Græcos orbis transtulerunt imperium. Quod si Romanorum Rempublicam, in eaque generosos heroes contemplari juvet, nec hos Sophiæ aspernatos fuisse sacra patebit, verum militari studio rerum aliarum junxisse peritiam. Ut silentio transeam Scipionem, Lucullum, Fabrum, Decium Murem, Marcellum, aliosque doctrina pariter & armorum usu conspicuos; Cæsarem solummodo Pompejumque intueamur, propter incredibilem fortitudinem & innumera fere strenue feliciterque confecta bella famam astris terminantes; quorum hic Cratippi frequentavit auditorium, ille Aristonis institutione, ac perpetuo librorum, quos ubique secum in expeditionibus habebat, usu in hanc evasit literarum peritiam, ut ipse luculenta oratione ac stilo nulli secundo proprias posterorum memoriæ tradiderit res in Gallia alibique gestas. Neque recesserunt ab hac opinione nostrorum temporum excellentissimi duces ex illustri Nassoviorum oriundi familia, qui, quamvis hostibus undique semet armis efficerent formidabiles, neutiquam tamen humaniores contempsere literas. A Musarum cultu accersitus, & in exercitus ducem communi Ordinum electus suffragio gloriosæ Mauritius Arausionensium Princeps. Henricus Comes Nassovius Frisiorum Gubernator, cujus fortitudinem non amici tantum & socii, sed ipsi quoque hostes & exteri mirabantur, præter vernaculam, etiam Latinam Italicam Gallicam Anglicam Hispanicam fertur calluisse linguam, et plerasque sibi familiares habuisse liberaliores artes ac scientias. Et in bello quoque utilem doctrinam facto suo demonstravit abunde Alexander Severus Imperator: si enim de re militari agendum esset, veteranos milites, et literatos omnes ac historiarum peritos convocabat. Ælius Lamprid. *in vita Alexandri Severi fere in principio.* Quo etiam respexisse quondam videntur Romani, qui Herculi ac Musis commune ex consortia pecunia erexerunt templum, et Minervam belli pariter ac sapientiæ finxere Deam, eamque armatam e Jovis cerebro prodiisse. Armis scilicet literas sociari voluerunt, et indissolubili sibi invicem nodo jungi.

Neque quicquam adversantur a Naudeo cumulatim in contrarium adductæ rationes, quarum ridenda prorsus impotentia vel primo poterit unicuique innotescere intuitu; neque enim vel Proculus vel Cicero militibus ullam censent interdicendam humaniorum artium notitiam, alias nec in iis requisita foret temperantia, quod eam Proculus civibus tantum injungat opulentis: verum primario studio militari censent incumbendum militi, quod si variis juvetur disciplinis, non improbant, et multo sane nobilius apparebit atque perfectius. Mirari vero non satis possum, eo dementiæ processisse virum doctum, ut asperum Gothorum ac Barbarorum litteras contemnentium, et solo bello semet exercentium institutum cultis prætulerit Græcorum ac Romanorum moribus: nam artes cæteræ quantum adferant in bello emolumenti, satis docuerunt graves barbaris illatæ clades. Fusa fugataque sæpius ab exiguis Alexandri copiis sexcenta Persarum millia. Gallos ac Germanos incultas et frondibus hirsutas colentes silvas; ac latrocinii vias infestare suetos minoribus viribus suffultus Cæsar terga sæpe dare coegit, et eos, a quibus numero ac corporis robore vincebatur, ingenii solertia et astu superavit. Studia insuper, inquit, secessum et otia quærunt; non equidem diffiteor: illud tamen non impedit, quo minus alternis vicibus armis liceat et literis semet addicere. Viros autem doctos pericula mortemque metuere quisquis asserit, næ ille vim veritati infert quam insignitissimam; longe aliter existimavit olim studiosus sapientiæ Seneca: cum enim ei Neronis mandato lugubre mortis afferretur nuncium, non metu victus, non sæva mortis instantis stupefactus imagine, sed imperterrita mente præsentes consolatus est amicos: *ubi*, inquit, *præcepta sapientiæ? ubi tot per annos meditata ratio adversus imminentia?* Tacitus *annal. lib.* 15. *c.* 62. per philosophiam scilicet adversus malignos quosvis sese muniverat intonantis fortunæ impetus. Pari Socrates animi constantia mortem, quamquam injuste illatam,

velut donum amplexus est: crationem eius ad iudices a quibus supplicio fuit addictus, Cicero exhibet *Tuscul. quæst. lib.* 1. *sive de morte contemnenda sub fin.* Cæterum quidquid de debilioribus nugatur corporibus studio literarum magis idoneis, robustis hebetioribus; et ejusdem farinæ alia refutare piget quorum falsitatem, si ad ea solummodo, quæ antea produxit, respicere voluisset exempla, facilius animadvertere potuisset, quantum a veritate aberrasset.

25. Rei militari scientiam virtus excipit; quæ quidem a cultu religioso ac pietate erga Deum inchoanda; quanto enim magis Imperator exercitus quam cæteri vitæ discrimen adit, tanto quoque ardentius sibi Numinis conciliet benevolentiam fas est. Illud vel ipsi exemplo suo docuerunt gentiles; expeditionem cum legionibus suscepturi Consules Romani Jovis optimi maximi adire templum, Junoni Sospitæ, ac Jovi Latiali sacra facere solennia, votisque nuncupatis iter prosperum ac reditum felicem ab iis postulare solebat *Alexand. ab Alexandr. Genial. dier. l.* 3. *c.* 3. Unde et Æneam stirpis Romanæ conditorem Virgilius velut omnibus numeris absolutum dum exhibet in bello Ducem, passim eum pietate dixit insignem et armis, quo non alter erat aut pietate justior aut bello major: nempe non ignari erant ethnici, sine summi rerum moderatoris auspiciis, ope, honore nihil rite, nihil providenter geri; p. mem. parens Paulus Voet *tract. de jurisprudent. sacra cap.* 1. *sect.* 1. *in princip.* Et optimi quisque a Deo victoriam proficisci fassi sunt Christianorum Principes; illustris illa est ac memoratu digna Alphonsi Aragonum et Siciliæ Regis ad filium, quem contra Florentinos mittebat, oratio: *victoria*, inquit, *non ex hominum consiliis, sed ex summi Dei voluntate ac potestate proficiscitur: tum denique tibi militares artes profuturas scito, cum Deum tibi pietate ac justitia factis propitium reddideris; eum igitur si vincere expetis, pura mente colito, spemque omnem victoriæ in eo reponito;* ut et Justiniani in *l.* 1. *C. de veter. jur. enucl.* Sic ut ultra Sauromatas et glacialem oceanum releganda sit impia illa stolidi quondam et arrogantis Aiacis opinio: patri quippe monenti, ut virtute vinceret verum non absque Dei auspiciis, respondit:

> *. . . adjuvante, mi pater, Deo*
> *Victoria potitur ignavissimus.*
> *At destitutus etiam ope Deorum scio*
> *Bellique confido me adepturum decus.*

Sophocles *in Ajac. flagellif. ex versione Ratalleri.*

Atque huic simillima Divum contemtoris Mezentii hæc dictu nefanda proferentis:

> *Dextra mihi Deus & telum quod missile libro.*

Virgil. *lib.* 10. *Æneid.*

Quorum scelerata dogmata quamvis essent a moratioribus rejecta ac protrita, ea tamen non dubitavit ausu giganteo ab inferis revocare Florentinus politicus, ea de causa a Naudeo *de studio militari lib.* 1. *cap.* 21. *n.* 3. jure merito notatus ac refutatus.

26. Cæterum præcipuam virtutis in Imperatore partem constituit fortitudo et imperterrita in periculis animi constantia; mollis enim si fuerit et effeminatus, non etiam milites suos ad discrimina præliorum subeunda promotos invenit aut paratos.

> *Scilicet in vulgus manant exempla regentum*
> *Ut Ducum lituos, sic mores castra sequuntur*

Inquit Claudian. *in laud. Stilicon. lib* 1.

Proinde, si quicquam a militibus exigat, ipse bono præcedat exemplo, facto proprio illos excitet ad virtutis officia. Cum ad iter perpetuis obsitum nivibus venisset Alexander, & locorum squallor ac solitudines militem deterrerent, ipse equo desiliit, pedesque per nivem concretam ingrediens ac dolabra glaciem perfringens, iter sibi fecit; quo factum, ut primum amici, omnes deinde milites non sequi Regem erubescerent. Curtius *l.* 5. *c.* 6. Si laboris & inediæ, æstus ac vigiliæ patientes desideret milites, non ipse genio indulgeat dum reliquos urget inopia. Non solus bibere sustinebat Alexander, oblato ei aqua repleto poculo, dum universus aquarum penuria extabesceret exercitus, Curtius *lib.* 7. *c.* 5. *Non illos* (milites scilicet) *arcte colam, me opulenter*, inquiebat Marius apud Sallust. *de bello Jugurth. cap.* 85. Corbulonem Tacitus testatur cultu levi capite intecto in agmine in laboribus frequentem adfuisse, laudem strenuis, solatium invalidis, exemplum omnibus ostendisse, *annal. libr.* 13. Idem Titum Cæsarem memoriæ prodidit in opere in agmine gregario plerumque militum, *histor. lib.* 5. Antoninum Imperatorem una cum exercitu pedibus incedere & graviora militibus arma portare solitum fuisse testis est Herodianus *libr.* 4. *hist.* unde eum exercitus ut hominem militarem diligere, & ut fortem mirari cœpit. Marium autem similesque duces ante oculos habens Pescennius Niger semper ante papilionem militarem cibum sumsit, numquam adversus solis æstum umbræ solatium, nunquam adversus imbrem tecti quæsivit suffragium, & tantum ipse sibi quantum reliqui milites usque portavit. Quin & in concione juravit, quamdiu in expeditionibus fuisset essetque adhuc futurus, se non aliter esse acturum quam militem. Spartian. *in ejus vita.* Quod si fortitudinem in illis requirat, ipse exemplo suo illos provocet ad edenda præclara ingentis animi specimina; cum in aciem educitur exercitus, cum in hostes signa moventur, ipse principiis frequenter intersit, *l.* 22. §. 2. *ff. de re militari*, atque tunc facilem sibi poterit triumphum spondere: urget scilicet præsentia Turni, sic ut ante oculos sui quisque ducis mortem occumbere ducant egregium; nec exiguum militibus addit animum, quod ducem propriis videant parere mandatis, & eadem pericula, eadem bellorum incommoda sustinere: neque adeo sensus humanos flectere queunt edicta & pœnarum comminationes, quam quidem vita regentis; quæcunque exemplis ostenduntur, his amice milites obsecundant; at quæ mandatis injunguntur, si ardua sint & periculi plena, non sine indignatione iis obtemperant militares animi: *si quid injungere inferiori velis* (inquit Livius lib. 26.) *id prius in te ac tuis si ipse statueris, facilius omnes obedientes habeas*, spontaneam enim efficiunt submissionem, & innatam ultro virtutem excitant; cum ex adverso invitos ad obedientiam fere mandata constringant, & pœnarum magis formidine quam ducis vel virtutis amore nolentes ad fortia facta impellant. Proinde, si duci modo turpe fuerit antiquorum more Germanorum (uti tradit Tacit. *de mor. German. c.* 14.) in acie virtute vinci, turpe quoque comitatui erit ducis virtutem non adæquare; si pro victoria pugnet Imperator, Impe-

ratoris pro salute comites adversis in hostes ruent pectoribus, atque ita virtuti non deerit successus, et generosis conatibus felix comitabitur eventus. Neque illud ignorarunt fortissimi quique duces, quos et ea de causa cernimus ante signa sæpe in prima adversus hostes acie dimicasse, et dextra propria sibi quæsivisse triumphi decus. Inter primos junctis agminibus prope Darii currus cum Persarum lectissimis conflixit Alexander, primus in obsessa mœnia desiliit armatus, inter primos fugientem insecutus ... Indorum Regem Porum; si flumen esset trajiciendum, cujus ulteriorem ripam hostes obsiderent, primus in scaphas sese conjecit, primus solvit, primus appulit, in adversarios arma convertit, de quibus passim Curtius et alii in ejus vita. Scuto militi detracto Cæsar in prima constitit acie, eoque modo suorum jam fugam magis quam prælia meditantium confirmavit animum, Cæsar *de bello Gall. lib.* 2. *c.* 25. Quandoque, ne quid a gregario differret, etiam equum ablegavit, pedesque inter prima procurrit agmina; sic ut merito Florus diceret, multum in præliis fuisse Cæsarem, mediumque inter Imperatorem et militem, Florus *lib.* 4. *c.* 2. Posthumius Dictator, Ebutius magister equitum et Tarquinii summi copiarum duces, teste Livio *lib.* 2. non ad regendam modo consilio rem adfuere, sed suismet ipsis corporibus dimicantes miscuere certamina. Et ad idem agendum se mutuo instigarunt duo Fabii: *nos*, inquit alter, *ut decet proceres, ut Fabio nomine est dignum, pugnando potius quam adhortando accendamus militum animos*; nec mora, infestis hastis in hostes ambo provolabant, & trepidantem universum secum movebant exercitum, Livius *libr.* 2. Commendatus hoc nomine a Polybio Rex Antiochus, Polyb. *lib.* 10. *in fin.* Laudatus eadem de causa conjurationis princeps Catilina, Sallust. *in fin. belli Catilin.* Neque dubitavit illud ipsum Marius iis quibus imperabat promittere militibus; *egomet*, inquit, *in acie in prælio consultor idem & socius periculi vobiscum adeo*, Sallust. *in bello Jugurth. c.* 85. Ubi vero duces spectatores tantum, non autem præliorum sunt actores, nec una cum victoribus victoriæ cupiunt auctores esse, milites plerumque reperiuntur in hostem segnes, & ad minima quæque metu ac stupore correpti, sic ut illico de vita ac salute solliciti vix primum sustineant adversariorum impetum: quis satis exprimat tristes omnes & infortunatos præliorum eventus, quos post se traxerunt ejusmodi Imperatorum vitia? quis memoret infandas, quæ integris inde exercitibus supervenere, calamitates? dum suos adversus exiguam Græcorum classem dimicantes eminus tranquillo Xerxes intuetur oculo, immensus illius evanuit belli apparatus, & tremendæ temporis momento fuerunt eversæ copiæ navales, Justin. *libr.* 2. *c.* 12. Nec alia res Antonii magis acceleravit interitum, quam quod militibus acriter adversus Octavium prælia capessentibus, ipse Cleopatram fugientem prosecutus acie excederet, & detracto capite solos relinqueret in certamine milites, Patercul. *lib.* 2. *c.* 85.

27. Illa quoque non exigua virtutis in Imperatore requisitæ pars est, quod in dubiis & ancipitibus meliora sperare non desinat, & de summa rei bene ominetur; vel si justa forte causa timoris appareat, non tamen militibus metum prodat: illud quippe praeliandi illis adimit ardorem, & certissima fere cladis præsagium est: quid enim obsecro de trepidante ac propinquæ mortis exspectatione pallente sperandum exercitu? altum potius corde premat dolorem, & spem interim vultu simulet, ac si nec malis cedere cuperet, nec hostium formidaret potentiam.

... *Ducis hoc boni est*,

Læta palam habere, infausta premere silentio. Juxta Sophoclem in Oedipo Colon. *crescit enim animus adhortatione ducis si nihil ipse timere videatur*, inquit Veget. *de re milit. lib.* 3. *c.* 9. Sic, referente quopiam sagittis Persarum solem obscurari posse, quamvis instans grave novisset periculum Epaminondas, attamen ut flocci pendere videretur hostium numerum, *bene narras*, inquit, *in umbra enim melius præliabimur.* Valer. Max. *libr.* 3. *c.* 7. *num. fin.*

28. Referenda huc etiam ducis prudentia, qua omnia illa procurare solet, quæ ad exercitus conducunt conservationem, & in hostium tendunt exitium; qua, quid in rem futuram utile, in præsentem commodum vel noxium sit æstimat; aptum rebus agendis eligit tempus, & extemporanea rebus arduis & inopinis adhibet remedia, adeoque maturo cuncta ac deliberato perficit consilio, ut non abs re dixerit Horatius Consul de relata per collegam ab hoste victoria verba faciens; *consilio collegæ, virtute militum victoria parta est*, Liv. *lib.* 3. & certe, non aliam ob causam in altiori honoris fastigio tanquam in specula constitutus est exercitus Imperator, quam ut oculorum acie pervigili atque indefesso labore in omnium militum salutem incumbat; quam tutari commode non poterit, nisi suas pariter & hostium compertas habeat vires; annonæ, armorum, castrorum munitionum sollicite curam gerat, præcipue vero milites ne diuturna quiete in ignaviam & alia vitia dilabantur, ad exercitationem crebro producat, *l.* 12. §. 2. *ff. de re milit. l.* 4. *C. de offic. judicis milit. l. fin.* §. 9. *C. de offic. præfecti prætor. Africæ*, exercitus enim labore proficit, otio consenescit, & uti frustra quis ab equo stabulis, non oneribus assueto ingentem ac diuturnam exigit prima vice laborem, sic quoque voti carebit eventu, quisquis ab armatis dudum desidiæ & otio litantibus eximiam velit expectare in bello fortitudinem, corpora namque languidiora redduntur, animisque decrescit vivus ille vigor, atque ut gravi squallent odore stagna, fœtent putredine stantes aquæ, adeo ut nulli queant usui inservire, ita quoque longa quiete torpet universus exercitus, sic ut Reipublicæ vix quicquam possit afferre commodi, sed sæpe ubi hostis adest, & ut ajunt Hannibal ante portas, per fas & nefas prælia declinare, & adversariorum studeat effugere conspectum, vel in seditionem adversus Imperatorem suum erupturus, si hac via pugnam evitare se posse speret. Unde & memoriæ proditum, plus molis adversus militum ignaviam fuisse Corbuloni, quam contra hostium perfidiam, cum in ipsius castris reperirentur veterani, qui nunquam stationem, non vigilias iniverant, et vallum fossamque quasi nova et mira visebant. Tacit. *ann. lib.* 13. ut igitur hanc ab exercitu suo pestem averteret Galba, *veteranum ac tyronem militem opere assiduo coroboravit*, Sueton. *in ejus vita cap.* 6. Ac ne desidia marcescere milites et ad illicita quæque dilabi sinerent optimi quique

Romanorum duces, in stativis etiam citra necessitatem eos fossas ducere, vallo castra cingere, flumina jungere fluminibus jubebant; vel si nihil horum iis injungeretur, ad palos utique illos in castris ea de causa erectos semet exercere cogebant, in palum ut in adversarium dirigentes ictus, Veget. *de re milit. lib.* 2. *cap.* 23.

29. Cum autem omnium sæculorum docuerit experientia, non esse cunctandum in iis quæ deliberato consilio visa fuerint ingens allatura Reipublicæ emolumentum, sic ut nihil esse procrastinandum, verum celeriter omnia executioni mandanda, Africanus superior Cesarque censuerint, testes Cicerone 7. *in Verrem*, *& pro Marcello.* Cuncta etiam superflua removenda erunt impedimenta, ne gravis iis motuque difficilis fiat exercitus, et procurandum præcipue, ut ducatur *agmen & stare paratum & sequi, nec turba nec sarcinis prægrave intentum ad ducis non signum tantum sed etiam nutum.* Quo nomine quondam laudavit Alexandri copias Curtius *l.* 3. *c.* 3. ita enim idem eveniet hostibus quandoque quod olim Hannibali, qui non ante Claudii Neronis Consulis expeditionem quam reditum fratrisque sui Asdrubalis interitum intellexit, licet non longe abesset. Frontin. *de stratag. l.* 1. *c.* 1. *n.* 9. Neque quicquam magis adversus formidabilem Hispanorum potentiam profuisse nostratibus testantur earum rerum periti, quam quod illustrissimus Princeps Mauritius Cæsarem et Alexandrum imitatus, levem plerumque duceret exercitum, ut celeri copiarum motu posset hostium eludere conatus, et festinando prosperos eorum successus impedire: nam & Alexander in Indiam expeditionem suscepturus, cum videret agmen spoliis apparatuque luxuriæ grave, ne eorum onere impediretur in fugam actos hostes expedita militum manu persequi, suas primum, dein universi exercitus sarcinas incendio consumsit, neminem sanguinis pretium audente deflere, cum regias opes idem ignis exureret. Curt. *l.* 6. *c.* 6. parique de causa, P. Decius milites, ut omnem venderent vicinis prædam, adegit, Livius *l.* 10. Cæsar vero ex Sicilia in Africam ita exercitium transportavit, ut præter ipsum militem, & arma neque vas, neque mancipium, neque ullam rem, quæ usu militi esse consuevit in naves imponi pateretur. Pansa *de bello Afric. c.* 47.

30. Illud quoque ducis prudentis est, ut suspecta habeat transfugarum consilia, suspecta inimicorum dona, neque facile delationibus ipsorum fidem adhibeat: timendi scilicet Danai & non carentia dolis dona ferentes: uti enim Sophocles inquit in Ajace Flagellifero ex versione Ratalleri:

Verum vulgo est quod ferunt proverbium;
Data ab boste dona non esse dona, sed graves
Secum usque trabere inauspicata noxias.

hostes sæpe prodige fidem & lætitiam frontis præ se ferunt interim dum detestandas struunt incautis insidias & enormia scelera machinantur. Nunquam Trojanum Græci perpetrassent excidium, si quidem fraudulento perfidi Sinonis consilio de recipiendo intra mœnia fatali equo Teucri non auscultassent. Capta non fuissent Sabini Cottæque castra, si dolosam contemsissent Ambiorigis orationem, qui uno die omnia Romanorum castra, ne legio legioni suppetias ferret, simul oppugnatum iri afferebat. Cæsar *l.* 5. *de bello Gallic. cap.* 27. *& seqq.* Non Babyloniam in potestatem suam redegisset Darius, nisi ejus incolæ Zopyri transfugæ lanatio decepti corpore exercitum ei credidissent: cum enim parva primum manu semel atque iterum feliciter Persas de composito cedens fugasset, eoque modo fide sibi conciliata factus esset exercitus universi præfectus, urbem & milites Dario proditione tradidit. Justin. *l.* 1. *c.* 10. Atque hinc est quod Philistæorum Principes adversus Saulum dimicaturi ab Achide Rege postularent, ut Davidem castris excedere juberet, neve permitteret ipsum una cum iis adversus Israelitas in prælium descendere, *ne* inquiunt, *in prælio nobis sit adversarius, in quo enim placebit sic domino suo? an non in capitibus virorum istorum?* 1. *Sam.* 29. *vers.* 4. Proinde Romani tot aliorum edocti calamitatibus transfugas omnes detractis armis in postrema collocarunt acie, ne alias simulata forte fuga molirentur insidias. Alexand. ab Alexandr. *gen. dier. l.* 4. *cap.* 7.

31. Denique summopere victori duci conducit & exercitui, si in fugam versis hostium copiis omnis elabendi non intercludatur occasio, *Nullus perniciosior hostis est*, ait Seneca libr. 2. natur. quæst. cap. 59. *quam quem audacem angustiæ faciunt*, & uti maxime mortiferi sunt morientium bestiarum morsus, sic quoque plus negotii cum iis est, quibus imposita moriendi necessitas: ubi enim omnis salutis spes est sublata, sæpe debellatis in præcordia redit conscia virtus, aut in desperationem metus convertitur, & furentibus simillimos, velut densa venantum corona septas aut inclusas ac concitatas in circo feras, ad quidlibet audendum, ad obvius quasque difficultates superandas paratos efficit; sic ut omnes irarum laxantes habenas, qua tela vident densissima, tendant, & hoc unicum in extremis quærunt solatium, ne, si pereundum omnino sit, inulti saltem vel absque fortitudinis laude cecidisse videantur; sed ad instar apum potius in adversariorum vulnere ponant animas. Neque mirum illud cuiquam videri debet, *necessitas enim* (ut inquiebat Messius Vectius undique Romanorum cinctus agminibus, referente Livio lib. 4.) *ultimum ac maximum telum est* & verissimum illud Poetæ:

Una salus victis nullam sperare salutem. Tunc nihil ipsis apparet arduum, nihil insuperabile, per avia viam quærunt, & quoquo modo conantur evadere. Demetrius Rex omnibus destitutus vivendi adminiculis, & pestifera lue contritus, missa supplicum more miseranda epistola Seleuci imploravit auxilium: cum vero non tantum nihil eorum, quæ peteret, impetrasset, verum insuper hostibus undique circumdatum se cerneret præsidiis, & ademtam in regnum remeandi potentiam, in rabiem actus, quod precibus efficere nequibat, desperatione & armis effectum reddidit; Seleuci namque exercitum fugam capessere coegit, & ipsa finibus expulit præsidia. Plutarch. *in vita Demetrii.* Thuscis omnem Manlius Consul interclusit exitum, quo factum, ut de salute desperantes post tentatum aliquoties frustra transitum, in ipsum tandem Consulem impetum facerent; nec vis sustineri potuit, cecidit ipse Manlius, cecidisset luctuosa clade, ni propere porta fuisset inclusis aperta, universus cum ducibus Romanorum exercitus, Livius *l.* 2. Alcmariæ cives hostem appropinquare videntes, ad aversam sese conferebant por-

tam, certo urbis deferendæ proposito, ast ubi & illam cinctam animadverterent, metu protinus in furorem converso, magnis animis acerrimum hostium sustinuerunt impetum, eorumque frustraneos effecere conatus. Sande *histor. l.* 1. *Multos scilicet perituros parati ad pereundum animi ipsa admiratio eripuit, & causa illis vivendi fuit fortiter mori*, teste Seneca Suasor. 7. Quod, si quacunque viam virtute petunt, successus deficiat, neque videant amplius, quo semet eripiant, aut qua vi tendant in adversarios, eo tandem desperationis adiguntur, ut se suaque sponte perdere, & una veluti ruina pariter involvere, quam hostium arbitrio committere malint. Numantini post perpessam quatuordecim annorum arctissimam obsidionem, & speciosis multis facinoribus monstratam industriam, cum nec Romani illos in deditionem ea vellent recipere conditione, ut digna viris paterentur, nec inimicorum possent concutere castra, profunda fossa circumsepti, urbem & quicquid in ea repertum seque quasi Vulcano sacrum facturi igne cremabant, nil præter inane nomen & felicis quondam Numantiæ (quæ summum, si viros æstimes, Hispaniæ decus erat) ruinas ac fumantia rudera, & commune civium fortissimorum bustum victori populo relinquentes, Florus *l.* 2. *c.* 18. quin & ipse Sardanapalus omnium quos terra sustinuit hominum effæminatissimus, ubi nulla impunitatis spe affulgente pereundum sibi vidit, una cum regia gaza, nequid hostibus relinqueret, sese combussit. Justin. *l.* 1. *c.* 3.

Rectius igitur, ac prudentius egerunt Cæsar, Agesilaus, Antigonus, Pirrhus, Hannibal, aliique quos narrat Frontinus *l.* 2. *stratag. c.* 6. ubi inclusos adversarios ex desperatione vires resumere cernerent, laxatis ordinibus eis evadendi concessisse viam, ac fugientium demum tergis acriter inhæsisse. Dignus laudum præconio Themistocles, qui, cum Græcis sententia staret interrumpendum pontem, ut ita victo Xerxi redeundi via adimeretur, veritus ne iter quod aliter non pateret, ferro sibi aperiret, suffragiorum interim numero superatus, ad Xerxem suorum detulit consilium, utque maturata fuga transitum occuparet ei auctor fuit. Justin. *l.* 2, *c.* 13. Quapropter etiam, ut ignavos una cum strenuis ad fortiter præliandum constringerent Romanorum duces, & eandem omnibus imponerunt confligendi necessitatem, in locis hostium præsidio clausis quandoque suas acies instruxerunt, sic ut in fuga nullam possent sibi quærere salutem, verum aut vincere cogerentur aut mori. Testes ejus rei Fabius, Hannibal, Cato aliique quos enumerat Ajala *de jure & offic. belli l.* 2. *cap.* 11. *numer.* 1. 2. 3. testis patrum nostrorum memoria Princeps Arausionensium Mauritius in memorabili illo inter Hispanos ac Belgas fœderatos in Flandria prælio, ubi omnes a littore in altum sese naves recipere compulit, quo nullam suis nisi in victoria spem superesse monstraret. *Reidan. Annal. l.* 17.

32. Neutiquam vero in superatos ac dedentes sese sæviendum hostes; eo namque fit, ut alii deditorum edocti casu potius extrema quæque tentare malint, quam adversarii sese committere clementiæ. Neque quicquam magis (referente Sande *histor. l.* 1.) motuum Belgicorum initio civitatibus Hollandiæ salutem attulit, quam atrox illa in Sutphaniæ ac Nardeni incolas ab Hispanis patrata crudelitas. Animadvertebant scilicet, sive dederentur sive vi subigerentur, nihilominus sibi pereundum esse; ac proinde gloriosum mortis genus infami præferendum censebant. Parcendum potius est debellatis; suffecerit illos sese victos confiteri, quamvis etiam acriter semet ante victoribus opposuerint; cogitent duces sine summo scelere facili de causa neminem loco cedere, vel dedere sese posse: pulchrum quidem armata manu validas hostium superare copias; at erigere, servare, parcere mansuetudinis est, clementiæ & moderationis, iram concitatam domare, reprimere æstuantes affectus, id vero generosum, id demum imperatorium est, nempe ut Ovidius inquit *l.* 3. *Trist. eleg.* 5.

Quo quisque est major magis est placabilis iræ,
Et faciles motus mens generosa capit.
Corpora magnanimo satis est prostrasse leoni:
Pugna suum finem cum jacet hostis habet.
At lupus & turpes instant morientibus ursi,
Et quæcumque minor nobilitate fera est.

Porum Indiæ fortissimum Regem pertinaciter pro regni conservatione depugnantem, simul ac sese fassus est inferiorem, Alexander non vita tantum donavit, sed & inter amicos recepit. Curt. *l.* 8. *cap. fin.* Perpendant insuper in eandem exiguo temporis intervallo mutato fortunæ vultu sese posse calamitatem incidere, adeoque quicquid in alios statuerint, idem & in se tunc experturos; sæpe enim teste Seneca Tragico in Thyeste *vers.* 612.

Quem dies vidit veniens superbum,
Hunc dies vidit fugiens jacentem;
Nemo confidat nimium secundis.

Fragilis quippe & caduca felicitas est, inquit Seneca philosophus controv. 9. *& omnis fortuna blandientis speciosus eum periculo nitor, & sine causa sæpe fluit, & sine ratione destituit. Vidi ego magni exercitus ducem sine comite fugientem, vidi ambitiosa turba clientum limina deserta.* Quod & jam captivus Alexandrum admonuit; interrogatus enim, quid ipse victorem statuere debere censeret, prudenter respondit, *quod hic dies tibi suadet, quo expertus es quam caduca felicitas esset.* Curt. *libr.* 8. *in fine*, atque ita de Regulo verba faciens Polyb. libr. 1. *qui paulo ante inquit nullum misericordiæ locum dabat, neque ullam afflictis veniam concedebat, mox ductus ipse est iisdem pro salute supplicaturus*, ut merito Virgilius postquam Turnum interfecto Pallanti arma auferentem & petulantius insultantem exhibuisset, exclamet, *lib.* 10.

Nescia mens hominum fati sortisque futuræ,
Et servare modum rebus sublata secundis.
Turno tempus erit, magno cum optaverit emtum
Intactum Pallanta, & cum spolia ista diemque
Oderit.

33. Tertium quod in summo duce Cicero requirit est auctoritas, sic ut vel nutus posset imperare, ac sola frontis reverentia dare mandata: si namque majestas ejus apud milites contemnatur, si vilis iis & projecta fiat Imperatoris auctoritas, ingens sæpe periculum imminet, ne a propriis aliquando militibus opprimatur, & velut alter Actæon ab iis quibuscum feras in silvis agitare consueverat, devoretur canibus.

Ut igitur illa duci sarta tecta conservetur; illud

ante omnia curet, ne differantur stipendiorum solutiones; Julius Ferretus *de antiq. instaurand. & illustrand. milit. pag.* 48. *numer.* 29. ære quippe deficiente, satis omnium temporum evincunt exempla, frequens Regibus frequens Imperatoribus malum seditiones militares evenisse. Adversus Timoleonta propter stipendia dilata tumultum concitavit exercitus, adeo ut ægre tandem multis pollicitationibus exorari sese passus sit, & expeditionem cum duce susceperit, Diod. Sicul. *hist. l.* 16. Ac parum opis aut utilitatis in civibus suis invenere Romani non dato ære; unde contigit, ut summa auri argentique laborantes penuria, ne militibus stipendia deficerent, Senatusconsulto non dubitarint aurea atque argentea templorum, quæ Numa Pompilius diis dicaverat, ornamenta conflare, & inde militi debitam persolvere pecuniam, Valer. Maximus *l.* 7. *cap.* 6. *num.* 4. In exercituum præfectos sæpe rebelles extiterunt, hac de causa nostris temporibus Hispani milites, duæ legiones ad Paulinum fanum viginti duos menses in seditione transegerunt: Mille equites, mille ducenti pedites occupato Sichemo oppido ferventem adeo concitarunt tumultum, ut ne oblatis quidem stipendiis & honesta missione sedari potuerint. Pari ratione præfectum ac duces suos expulerunt Duinquercæ præsidiarii, Reidan. *annal. l.* 11. Hamondam Diestamque peditum tria millia, equites mille stipendiis frustrati secessum fecerunt. Reid. *annal. l.* 17. Eadem de causa ducibus Hispanorum parere detrectarunt Hoochstratani milites, Meteran. *hist. l.* 24. ac post sedatas sæpe primas turbas identidem in novas easque longe quam ante atrociores prorupere seditiones, Sande *l.* 3. *hist. ad annum* 1602. & 1606. Quid quod & alia multa soleant ex stipendiorum dilatione provenire mala; milites enim ut inopiam sustineant, & fame latrantem queant sedare stomachum, ad diripiendas civium domos, ad agrestium populanda prædia, ad abigendas pecorum greges & armenta dilabuntur, ad omnem denique in amicos in socios vim atque injuriam perpetrandam ruunt: non igni non ferro abstinetur, soluta legibus scelera sunt: tunc nihil adeo sanctum, nihil adeo inviolabile jura voluerunt, quod non aliquando militum immanem experiatur rabiem, eorumque furoribus sit expositum: nec religio quidem, quæ inter arma hostilia supplices texit, ullum impedimentum est in subjectorum direptiones provolantium, hic ex privato, hic ex publico, hic ex profano, hic ex sacro rapit; hic effringit, hic transilit, & in lucrum venit sociorum ruina: sic ut prædonum magis quam militum, hostium quam amicorum videantur induisse naturam. Unde & affectionis in locum plus quam Vatinianum in illos succedit odium, pro reverentia duci ab incolis debita passim contemtum grassari videas ac criminationes, & intolerabili atrocitate tandem ad desperationem compulsos cives novos sibi quærere dominos, sub quorum auspiciis & mitiori imperio pacatam possint excusso duro jugo, transigere vitam.

55. Insuper si intactam penes milites suam desideret Imperator auctoritatem, omnem prorsus collusionis cum adversariis suspicionem evitet, quasvis cane pejus & angue fugiat occasiones, quibus sinistra quæpiam de eo concipi posset opinio; vix enim unquam deficiunt invidi alienæ fortunæ homines atque malevoli, quibus in more positum illustrium heroum deprimere ac obscurare gloriam, & malignis interpretationibus in pessimam quasque res eorum gestas detorquere partem. Quod si veri speciem aliquam præ se ferentem, licet re ipsa falsam, possint eorum, quæ audacter afferunt, allegare rationem, actum statim est de ducis imperio: si quidem ut Sophocles inquit in Ajace flagellif.

Magnos quisquis jaculis
Animos petit, haud facile erret,
Summa ferit livor.

quicquid lævo rumore de duce spargitur, facilem penes milites fidem invenit, & insidias ac proditionem metuentes illico ab Imperatore gregarii, ejus sese subducunt obsequio, mandata illius neglexisse flocci pendunt. Quapropter & ipsos hostes nihil intentatum relinquere cernimus, quo sperant in criminis alicujus suspicionem vocari posse ducem. Verum nec dubitarunt Imperatores sapientissimi vel cum proprio damno ac privati jactura patrimonii sinistram a se longe famam removere, & impendio privato publicam exsolvere fidem. Pericles Atheniensium dux fore suspicatus, ut hostes in agrorum populatione ipsius inviolata relinquerent prædia, quo vel ex invidia periculum, vel ex suspicione proditionis ei moverent infamiam, id populo prædixit, & ad invidiæ declinandum impetum illa Reipublicæ donavit, Justin. *lib.* 3. *cap.* 7. hujus autem institutum laudabile imitatus est Fabius exercitus Romani præfectus, tactum namque ab Hannibale agrum misso filio vendidit, & quicquid inde nummorum processerat in captivorum impendit redemptionem, Livius *lib.* 22.

56. Multum quoque ad conciliandam exercitus Imperatori auctoritatem tribuit ejus erga milites comitas & affabilitas, qua non aliud quicquam magis efferatos emollire valet militum mores, nihil facilius motos componere tumultuantium structus ac ferociam. Blanda sæpe oratio devia mente turbatas legiones in mutua funera ac perniciem ruentes & in ducum suorum conspirantes interitum ab impio revocare valet proposito. Germanicus seditiosos in Germania milites ad pristinam Imperatori suo debitam redigere cupiens obedientiam primum iis jam ducum suorum necem meditantibus admissum turpe paucis explicuit, mellitis mox verbis ut ab incepto scelere desisterent hortatus est: quibus adeo sine mora conversi illorum animi, conversus omnis impetus, ut ipsi docentes puniverint tumultus auctores, & delicti veniam supplices ab Imperatore petierint, Tacit. *annal. lib.* 1. *c.* 42. *& seqq.* Nihil quoque magis erga ducem militum suscitat & inflammat amorem ac benevolentiam. Non Pisonem illud latuit, qui milites in palatio stationem agentes in suas trahere partes innitens identidem commilitonum titulo salutavit, quo non aliud amantius a duce militibus noverat imponi posse nomen, Tacit. *hist.* 1. *cap.* 29. Et militares Otho mulcere cupiens animos in itinere in stationibus vetustissimum quemque militum nomine vocabat, memoria Neroniani comitatus contubernales appellabat, alios agnoscebat, quosdam requirebat, ad conservandam delatam Imperatoriam majestatem pro vallo castrorum omnes commilitones dicebat, *idem hist. lib.* 1. *cap.* 37. 83. *& alibi.* Ut absque internunciis quosvis interpellare posset exercitus sui milites, viginti duarum gentium linguas industria summa Mithridates

familiares sibi reddidit. Et omnia memoriæ mandavit eorum quos in castris secum ducebat nomina, quod singulos posse absque nomenclatore compellare, Valer. Maxim. *libr.* 8. *cap.* 7. *numer.* 16. Nihil denique magis in adversis ægros militum solatur ac confirmat animos. Alexander immani tempestate vexatus suos malo jam cedentes circuibat milites, contrahebat dispersos, prostratos allevabat, eaque sola res iis saluti fuit, Curt. *lib.* 8. *cap.* 4. Et Germanicus, ut cladis memoriam etiam comitate leniret, circumibat saucios, facta singulorum extollebat, vulnera intuens alium spe, alium gloria, cunctos alloquio & cura sibique & prælio firmabat. Tacit. *annal. libr.* 1. *cap.* 7. Contra vero nihil certius est quam truces & superbas frontes odium magis quam amorem in militum generare pectoribus, *Nocuit antiquus rigor & nimia severitas*, inquit Tacit. histor. 1. cap. 18. cumque pro æquitate ac comitate libido dominatur atque superbia fortunam una cum moribus mutari necesse est: detrectant plerumque milites austeri ducis parere mandatis, nec ad ejus imperium in hostes signa movere parati sunt. Cum ad Romanorum castra Samnites instructa processissent acie, neque dubius esset Samnitum interitus, si ducis consilia subsecutus fuisset militum favor, asperitatis tamen ipsius memores cessarunt, & de industria, ut obtrectaretur laudibus ducis, impedita victoria est; igitur *sensit* (inquit Livius libr. 8.) *peritus dux quæ res victoriæ obstaret, temperandum ingenium suum esse, & severitatem miscendam comitati*: eoque statim omnes militum, præfectorum omnes sibi devinxit animos. Ne tamen nimiam affectando comitatem contemptus sui dux præbeat occasionem, verum Titi Romanorum Imperatoris imitetur exemplum: *decorum quidem se promptumque armis ostendebat, comitate & alloquiis officia provocans, ac plerumque in opere in agmine gregario militi mixtus, incorrupto tamen ducis honore.* Tacit. *histor. lib.* 5. *cap.* 1.

37. Non multum a comitate vi & efficacia sua militaris distat eloquentia. Hæc furentes ac bacchantes per castra potest sedare milites. Multa dicendi arte Blæsus turbatas seditione Panonnicas legiones mitigavit, *Tacit. annal.* 1. *cap.* 19. scilicet, ut Virgilius cecinit:

. . . . *Magna in populo cum sæpe coorta est*
Seditio, sævitque animis ignobile vulgus,
Jamque faces & saxa volant, furor arma ministrat;
Tum pietate gravem ac meritis si forte virum quem
Conspexere, silent, arrectisque auribus adstant.
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.

Hæc tantos in prælantium animis valet excitare motus, tantamque iis inspirare fortitudinem, ut & dama alioquin fugaciores salutis immemores tanquam ferocientes leones in confertissimos hostium cuneos ruere dulce censeant ac decorum, neq; pro Republica vitæ renunciare recusent. Tyrtæus veluti per ludibrium Lacedemoniis in belli ducem missus ab Athenarum partibus, quippe claudus, & ad Martia facinora parum idoneus, versibus tamen, quos de virtutum hortamentis & damnorum solatiis conscripserat, pro concione recitatis usque adeo præliandi ardorem in militibus concitavit, ut non de corporis incolumitate, sed sepultura tantum solliciti, postquam iterum ac tertium superati essent, victores suos cruenta cæde debellarent; Justin. *lib.* 3. *cap.* 4. Unde & Galli quondam, Luciano teste, Herculi viro perpetuo bellis innutrito acceptam tulerunt eloquentiam, eaque de causa leonis quidem pelle redimitum, & dextra clavam, arcum læva tenentem finxerunt; verum et ex ore catenulas tenuissimas extremo linguæ apici annexas prodire dixerunt auro electroque puriores, quibus ingentem mortalium turbam summis suspensam auribus ad se alacrem neq; reluctantem pertraheret; non aliud quicquam designare volentes, quam singulari quapiam dicendi facultate milites ab Hercule ad longinquas expeditiones et durissimos labores suscipiendos fuisse motos, eumque suadendi magis copia quam armis ac terrore feros plerosque domuisse et imperio subjecisse populos externos.

38. Tandem, ut omnia quæ possunt illibatam conservare ducis auctoritatem in unum constringam fasciculum, a luxu, libidine, avaritia, cæterisque temperet sibi vitiis. Julius Ferrettus *de antiq. instaur. & illust. militia pag.* 21. & *seqq.* vix enim quicquam duci proderit, quod collatis signis hostium exercitus superare possit, nisi idem ille a sociorum uxoribus, pecuniis, auro et gaza manus ac animum cohibere queat. Qua propter etiam merito Severus Rogonio Cleso Gallias regenti in hæc verba rescripsit; *scias, militem timere non posse, nisi integri fuerint tribuni & duces militum. Spartian. in Pescennio Nigro.* Idem illud innuit Jurisconsulti responsum *in l.* 12. *ff. de re militari*; exercitum nempe regentis officium non in danda tantum, sed in observanda quoque disciplina consistere.

39. Ultimum quod in Imperatore desiderat eloquentiæ parens, est felicitas: multum apud hostes, apud socios valet ducis de belli peritia fama; cum vel ad nudum & imbelle nomen ejus aut conspectum metu corripiantur adversariorum agmina: Achillis solummodo indutus armis ac sub ejus imagine tutus Actorides a carinis longe repulit Trojanorum fortissimos: & bella plerumque fama quosdam profligasse Germanos testatur Tacitus *de mor. Germ. cap.* 13. Socii contra sub felicis præfecti præliantes auspiciis audaciores in adversarios impetu facto ruunt, dum cogitant ejus sese parere mandatis quocum triumphare consueverunt.

40. Neque quisquam negaverit felicitatem quidem magnanimum sæpe peritum prudentemque comitari virum: nempe juxta illud Sophoclis in Œdip. tyrann.

. . . *Omnes fere*
Prudentum consilia successus regunt,
Mutantque tristes, cum ingruunt, rerum exitus.

Nec dubium, magnum inimicis incutere terrorem Imperatorem in conflictibus in præliis usque felicem, qui fausto rerum eventu de virtute sua spargit ingentem inter hostes opinionem: frustra tamen ex eo de ducis judicatur prudentia, peritiam præfecti ex solo præliorum exitu metiri nefas, *omnia scilicet honesta opera*, Seneca teste in excerpt. lib. 4. controv. 7. *voluntas incboat, occasio perficit: sæpe honorata virtus est, etiam ubi eam fefellit exitus, nec infelix virtus amittit gloriæ titulum.* Uti enim culpa medicus carere potest, ubi omni usus est arte ac remediis, si contingat in fata nihilominus concedere morbo laborantem; sic quoque duci nihil imputandum,

si postquam omnem adhibuit in pugna prudentiam, industriam ac fortitudinem, cedere tamen hosti cogatur: accidunt enim quandoque dum decernitur; ejusmodi negotia, quæ nullus unquam, quantumcunque prudentia inter mortales excellat, cavere potuit; ingruunt aliquoties ex improviso majore ac veluti fatali vi mala, quæ nulla ratione vel humana potentia arceri queunt. Et certe, si uspiam alibi, tum præsertim in bello fallacis ac jocantis fortunæ ludibria cernimus, ubi parvo temporis momento maximæ rerum producuntur mutationes, *in armis quidem militum virtus, locorum opportunitas, auxilia sociorum, classes, commeatus multum juvant; maximam vero partem quasi suo jure fortuna sibi vindicat:* ut inquit Cicero pro M. Marcello. Et Hannibale teste summo illo Pœnorum imperatore apud Liv. lib. 3. *nusquam minus, quam in bello eventus respondet, simul parta ac sperata decora unius horæ fortuna evertere potest.* Unde rarissime reperti fuere duces, qui cum virtute fortunam adæquarint, quorumque non aliquando difficiles & ardui conatus designato fuerint successu fraudati: inter universos Græcorum viros illustres unum forsan Alcibiadem atque Alexandrum prospera in præliis ubique comes exstitit fortuna; unus apud Romanos in libera Republica felicis nomen adeptus est Sylla. Vell. Patercul. *lib.* 2. *cap.* 27. & Pompeji magni felicitatem extulit Cicero in *orat. pro Corn. Balbo:* nec hi tamen ipsi ad vitæ finem usque felices permansere. Victus a Cæsare Pompejus, profugus miserrime tandem a proditore peremtus est. Flor. *lib.* 4. *cap.* 2. de Sylla d. loco Paterculus inquit, *quod* (nomen nempe felicis) *quidem usurpasset justissime, si eundem & vincendi & vivendi finem habuisset.* Et sejunctam esse sæpius a felicitate virtutem docuit apud Virg. lib. 12. Æneas, certamen namque singulare cum Turno initurus inter alia hoc Ascanio dedit præceptum: *Disce*, inquit, *puer virtutem ex me verumque laborem, Fortunam ex aliis;*

& Ajax apud Sophocl. in Ajac. Flagellif.

. . . O puer, patre
Evade fortunatior, sed cæteris
Fac rebus ut respondeas.

CAPUT IV.

De delictis ac criminibus militum eorumque poenis.

1. *Pœnarum gravitate milites in officio continendi sunt.*
2. *Delicta militum aut communia sunt, aut propria, aut mixta.*
3. *Varia sunt pœnarum militarium genera.*
4. *Miles delinquens ibi puniendus est ubi crimen commissum.*
5. *Milites plerumque durius puniuntur quam pagani, & nonnunquam sortis iniquitate pereunt innocentes.*
6. *Tyrones ut plurimum levioribus plectuntur suppliciis:*
7. *Ut & milites, si vino inebriati crimen commiserint, cujus contrarium moribus nostris obtinet.*
8. *Durum nimis est, illos qui citra supremi ducis mandatum feliciter cum hoste conflixerint, ultimo plecti supplicio, & immane, si ea de causa pater filium morti addicat.*
9. *Quis sit proditor, & quam misera ejus conditio?*
10. *Quibus modis quis proditionis reus fiat?*
11. *Quae proditorum pœnae?*
12. *Etiam conscii, si proditionem non detexerint, ordinaria proditorum pœna plectendi.*
13. *Mulieres, si proditionem commiserint, non mitius quam viri puniendi sunt.*
14. *Qui arcem vel alium munitum locum hostibus tradit, mortis reus est, nisi resistere amplius non potuerit.*
15. *Laesae majestatis rei non sunt, qui non dolo, sed imperitia vel metu munitiones tradiderint.*
16. *Milites ea quae ad castri defensionem spectant ad ducis imperium agere detrectantes morte plectendi.*
17. *Navium bellicarum praefecti, si navim temere tradiderint adversariis, iisdem quibus castra dedentes pœnis afficiendi: nullo tamen jure compelli possunt, ut incenso pulvere pyrio se perimant.*
18. *Transfugae sunt Reipublicae hostes.*
19. *Eorum pœnae enumerantur.*
20. *Sola transfugendi voluntas punitur, licet eventus fuerit impeditus.*
21. *Nec excusatur a poena rediens sponte transfuga, nisi multos transfugas aut latrones deprehenderit.*
22. *Qui sint desertores, & quae desertionis poena?*
23. *Duces deserentes majestatis rei sunt, & in iis solus etiam deserendi conatus puniri debet.*
24. *Qui praepositum non defenderit, ultimi supplicii reus est.*
25. *De poena deserentium stationes ac excubias, & excubitorum qui dormientes reperiuntur.*
26. *De iis qui præposito manus intulerint ac omni alia militum contumacia.*
27. *Quae sit illorum poena qui ex acie aufugerint.*
28. *De fustuario & poena illorum qui agmen excesserint.*
29. *Muros trascendens capite punitur.*
30. *Sive urbis Romae sive civitatis municipalis muri fuerint.*
31. *Utrum sola transcendendi voluntas ordinaria sit coercenda pœna?*
32. *Ad infligendum ultimum supplicium non interest dolone an lascivia muros quis transilierit.*
33. *Etiam aliis modis quam transiliendo violari possunt civitatum muri.*
34. *Belli, non pacis tempore pœna capitalis obtinet.*
35. *Nec etiam, si quis ab hostibus undique, circumventus per vallum intra mœnia se receperit.*
36. *An pœna capitalis etiam in non militibus locum habeat?*
37. *Quando & quibus in urbibus hodie pœna capitalis obtinere debeat?*
38. *Quam exitiosa exercitui sit seditio.*
39. *Quid sit seditio; ejus auctores solos ultimo puniendos supplicio, ac ante omnes alios plectendos esse præfectos seditiosos.*
40. *Seditionis sanctorum pœnæ enarrantur.*
41. *Pœna capitalis non semper obtinet, si non contra Principem aut Rempublicam, sed alia de causa mota sit seditio.*

42. *Licet ex seditione nondum Respublica senserit incommodum, ultimo nihilominus supplicio plectendi auctores.*
43. *Quid sit conjuratio, & quæ ejus poena?*
44. *Quæ sint differentiæ inter conjurationem & seditionem?*
45. *Eos qui Ordinibus generalibus foederati Belgii vel aliis Provinciarum Rectoribus maledixerint, aut seditiosas rationes inter milites habuerint vel repetierint jure mortis poena plecti.*
46. *De poena militum qui commilitones aut alios gladio vel alio instrumento læserint, aut injuria effecerint.*
47. *De duello, ac poena tam in provocantes quam provocatos statuta, & quando provocatus ab ordinaria poena liberetur?*
48. *De sui ipsius vulneratione, ubi Stoicorum circa autophoniam opinio exhibetur.*
49. *Jus divinum ac recta ratio autocheiriam prohibent.*
50. *De furto militum, quo provincialibus res suas extorquent aut auferunt, ejusque poena.*
51. *Milites apud præsidii præfectum profiteri tenentur res privatis excursionibus acquisitas.*
52. *De piratis & eorum poena.*
53. *De furto militis, inter commilitones vel in esculentis aliisque quæ ad castra vehuntur commisso.*
54. *Deficiente stipendio nefas est militi ea de causa detrectare duci suo obedientiam, & ex adverso duces in proprios usus impendere non debent gregariorum stipendia.*
55. *De vexillorum desertione & amissione.*
56. *Poena illius qui tesseram militarem non debito modo tradiderit.*
57. *Quid proprie designetur poena corporalis appellatione?*
58. *Quæ sit eorum poena, qui arma amiserunt aut alienarunt?*
59. *De iis qui non omnibus armis instructi prodierint ad excubias agendas; & monstratur, milites omnibus armis munitos confligere debere, ut maxime possint publico prodesse.*
60. *Poena illorum, qui hostes deditos interficiunt, aut dimittunt absque præpositi venia.*
61. *Quæ captivorum reversorum sit coercitio?*
62. *Utrum captivi & ægroti illius temporis quo capti ab hostibus aut morbo detenti fuerunt, stipendia possint exigere?*
63. *De his qui morbum aut languorem simulant, vel resectis digitorum articulis se debilitant, ad evitanda belli munera.*
64. *Nemo potest eodem tempore duas simul militias gerere.*

1. QUI modeste paret, inquit Cicero *lib.* 3. *de leg.* videtur qui aliquando imperet, dignus esse. Minores illud sedulo perpendere milites, oportet, quorum universum fere in obedientia & reverentia erga præpositos consistit officium; ducibus imperium datum, his sola obsequii gloria relicta est, neque quicquam eos, illustribus licet oriundos familiis, ab hac obtemperatione liberare potest; non ambitio, non impatientia, non metus; verum usque adeo coguntur illorum parere mandatis, ut quamvis potius rem prospere gerendi occasionem, quam præfecti negligere debeant imperia. Chrysantam Cyrus egregio palam laudum prosecutus est encomio, quod cum hostili jugulo gladium admovisset jam jam illi necem illaturus, fervorem tamen animi dextramque reprimere, & hostem servare maluerit, quam receptui canentis Imperatoris adversari præceptis, Plutarch. *in probl.* *q.* 58. Atque utinam ita quivis hodie milites hanc possent sibi vindicare gloriam! beatum sane prædicandum foret ævum, beati duces illis imperantes: verum proh dolor! non aurea sed ferrea nunc viget ætas; quotusquisque reperitur obsecro, qui impunitate proposita queat ab injuriis ac delictis temperare? *soluta semel disciplina militari*, inquit dictator Papyrius apud Livium libr. 8. *non miles centurionis, non centurio tribuni, non tribunus legati, non legatus consulis, non magister equitum dictatoris paret imperio, nemo hominum, nemo Deorum verecundiam habet, non edicta Imperatorum, non auspicia observantur; sine commeatu vagi milites in pacato in hostico errant, immemores sacramenti, licentia sola se ubi velint exauthorant, infrequentia deserunt signa, neque conveniunt ad edictum, neque discernunt, interdiu, nocte, æquo iniquo loco jussu injussu Imperatoris pugnant, & non signa non ordines servant.* Enim vero, ita cum hominibus est comparatum, ut formidine pœnæ magis, quam virtutis amore debeant in officio contineri, & gravi animadversionum genere coerceri intra æqui & honesti cancellos: cum maxima illecebra peccandi sit impunitatis spes: cessante suppliciorum metu gloriabitur illico miles sibi concessum esse quælibet impune perpetrare scelera; sic Juvenalis *satyr. fin.* de sagatis inquit:

> *Non minimum illud erit ne te pulsare togatus*
> *Audeat; imo & si pulsetur, dissimulet, nec*
> *Audeat excussos prætori ostendere dentes,*
> *Et nigram in facie tumidis livoribus offam,*
> *Atque oculum medico nil promittente relictum.*

Atque ita ab iis ipsis, qui ad defendenda patriæ jura lecti sunt, summæ in ipsam proficiscentur injuriæ. Unde necessum fuit, varias in eo decerni pœnas, qui legum militarium, honestatem & obedientiam injungentium, reperirentur temeratores; ut hac methodo communi reipublicæ tranquillitati consultum magis foret, & quos pudor a crimine non posset absterrere, illos saltem supplicii terror a delictis removeret, quique rationi sese dare nollent, necessitati subesse tenerentur, tormentis, si non honestati parere cogerentur: adeo ut & in illo ducis officium consistere Jurisconsultus asseruerit, ut delicta secundum auctoritatis suæ modum castiget, *l.* 12. *§.* 2. *ff. de re milit.*

2. Delicta autem militum vel cæteris communia sunt, vel propria, *l.* 2. *ff. de re milit.* communia sunt, quæ non minus a paganis quam militibus perpetrari solent, & communibus rerum criminalium pœnis coercentur, velut homicidium, adulterium, etc. Propria sunt, quæ quis uti miles admittit, seu omne id quod aliter quam disciplina militaris exigit, committitur, *l.* 2. *l.* 6. *in princ. ff. de re milit.* Gudelin. *de jur. noviss. libr.* 5. *cap.* 21. Quædam etiam mixta dici posse puto, qualia sunt, in quæ quidem et pagani possunt incidere; quod si tamen ea miles commiserit, non ordinaria pœna, verum extra ordinem plectitur.

3. Cæterum varia sunt suppliciorum militarium

genera, veluti castigatio, pecuniaria mulcta, munerum indictio, militiæ mutatio, gradus dejectio, ignominiosa missio, *l.* 3. §. 1. *ff. de re milit.* præter hæc plurium aliorum mentio, tum in legibus quam in historiarum scriptoribus injicitur: sexdecim leviora, viginti quatuor graviora cognatus noster Stewechius enumeravit in *comment. ad Veget. de re milit. libr.* 3. *c.* 4. Alexand. ab Alex. *gen. dier. l.* 2. *c.* 13.

4. Si quispiam quærat, ubinam puniendus sit delinquens in bello miles, ibi eum plectendum esse ubi flagitium commissum est, Imperatores Severus & Antoninus rescripserunt, *l.* 3. *in princ. ff. de re milit.*, tum ut illi qui delicti spectatores & testes vel auctores forte fuerunt, cum illud extra pœnam constitutum non esse vident, in posterum a simili facinore deterreantur, & eo scelere læsi solatium quodammodo percipiant, dum criminis in se perpetrati rigidam conspiciunt exigi vindictam, cum etiam quod facilior ibi sit probatio ubi scelus commissum est, & intersit Reipublicæ ibi puniri delicta ubi commissa sunt, *l.* 1. *C. Theod. de accusat.* Quapropter Alexandrum legimus Bessi distulisse supplicium, donec eo loci pervenisset, ubi proditione Darius erat interemtus, Curtius *libr.* 7. *c.* 5. unde si alibi captus fuerit turpis admissi reus, eo remittendus erit ubi peccavit, *l.* 7. *l.* 11. *ff. de custod. & exhib. reor.*

5. Rigidius autem milites quam alii plerumque puniuntur, tum quod arctiori vinculo ad obedientiam illi sint obligati, qui publicis aluntur stipendiis, tum quod (ut inquit Valer. Maxim. *lib.* 2. *c.* 7. *n.* 14.) aspero & abscisso castigationis genere disciplina militaris indigeat, quia vires armis constant, quæ ubi a recto tenore desciverunt, oppressura sunt, nisi opprimantur; cum major iis sit grassandi copia, si armis ac potestate sua abuti velint, ac ferocior ut plurimum natura, quam pœnæ leviores refrænare non facile possunt: ut optime Livius dixerit *lib.* 8. atrocitatem pœnæ obedientiorem duci militem facere. Unde quandoque fit, ut nonnulli magis mala sua fortuna quam culpa pereant, *horum ratus & pondera inventores juris antiqui mollientes*, inquit Ammian. Marcell. lib. 27. *etiam insontes quosdam aliquoties suppliciis aboleri censuere letbalibus, quod sæpe contingit, cum ob multitudinis crimina nonnulli sortis iniquitate plectuntur innoxii.* Nam & ex fuso exercitu, cum decimus quisque fusti feritur, etiam strenui sortiuntur: *habet scilicet aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod contra singulos utilitate publica rependitur.* Teste C. Cassio apud Tacit. annal. lib. 14. c. 44. Diverso tamen respectu levius quoque milites puniri constat quatenus ne ex eo quidem delicto, ex quo paganus infamia notatur, post missionem famosi sunt, *l.* 7. *C. de re milit.*

6. His autem durioribus militum pœnis plerumque solent subduci tyrones, *l.* 3. §. 9. *ff. de re milit.* & delictum magis iis imputari, qui temere tyronibus, magni momenti negotia commiserunt aut admissi turpis præbuerunt occasionem, *l.* 14. *ff. de custod. & exhibit. reor.* partim quia tyrones ipsi militarium munerum jurisque bellici præsumuntur ignari, & imperitia potius ac imprudentia quam malitia peccasse, *l.* 4. §. *fin. ff. de re milit.* Quamobrem si iterato in idem vitium prolapsi fuerint, cessit hæc præsumtio, & ordinaria criminis commissi punientur pœna, *l.* 3. §. 9. *ff. de re milit.* partim quia nondum constans ipsis est judicium, nec animus periculis assuetus; sic ut, ubi veterani firmi ac ordinibus immoti sine ulla mentis trepidatione nil præter vulnera lethumque spirant, tyrones sæpe consilii conspiciantur inopes, animis infirmi, metuque pallentes.

7. Etiam ab ordinaria pœna de jure Romano liberati milites, si non dolo, sed vino lapsos illos capitale crimen admisisse constaret, *l.* 12. *ff. de custod. & exhibit. reor. l.* 6. §. 7. *ff. de re milit.* Quod quidem hodie etiamnum in paganis locum habet, Anton. Matthæus *tract. de crimin. in prolegom. c.* 2. *num.* 14. aliud tamen statutum in militibus, qui, si quod in ebrietate delictum commiserint, non levius, sed durius puniendi erunt, *instruct. milit. artic.* 67. Quod quondam Pittacus observavit: legem namque tulit, qua cautum ut peccantes ebrii duplici afficerentur incommodo. Diogen. Laert. *in vita Pittaci*, quo magis sibi cavere cogerentur a vino, subdolo illo luctatore, cui multa cohærent plerumque vitia, & præsertim crudeles mentis impetus: quæ ratio est, quod equorum loco pantheras, summæ crudelitatis animalia, Bacchi currui poetæ junxerint. Unde & ad evitanda imminentia ex vino pericula ipsa ebrietas, quæ in aliis extra legum est constituta coercitionem, si militem invaserit, puniri solet; adeo ut, quisquis vigiliarum tempore mero semet oneraverit, ignominia mittatur, *instruct. milit. art.* 66. cum non signa sequi, non ordines servare, non vigilare possit, cui per vinum sublatus rationis usus.

8. Porro regulam Modestinus universalem proponit, *l.* 3. §. 15. *ff. de re milit.* qua quisquis in bello rem fecerit a duce prohibitam, aut mandata non servaverit, capitis reus est, etiamsi res bene gesserit. Quæ quidem Jurisconsulti sententia originem traxisse videtur ex antiqua illa nimiumque religiosa rigidæ Romanorum disciplinæ militaris observatione, quam in tantum cultam legimus inviolabiliter, ut præceptorum bellicorum duo severissimi custodes Posthumus Tubertus & Manlius Torquatus non proprio sanguini natisve pepercerint, verum eos, quod sine mandato, licet feliciter, cum hoste conflixissent, & onusti spoliis redirent, virgis cæsos jusserint securi percuti, Valer. Max. *lib.* 2. *cap.* 7. *n.* 6. Quod & ante Manlium executioni mandaverat in filio suo Thebanorum dux Epaminondas; pari namque de causa mortis reum coronatum securi percussit, Plutarch. *in parallel. n.* 25. Verum hos ad captandam inanem disciplinæ militaris arctissime custoditæ gloriam nimium sibi suisque natis fuisse crudeles, nimiumque dura ac tristia exercuisse imperia censeo; quin omnem eos humanitatem & æquitatem exuisse merito quis asseruerit; cum illud in filios statuerint, ad quod nec officii necessitate, nec alio quo juris vinculo compelli potuissent. Si in leges nati deliquissent, non tamen a parentibus suis fuissent condemnandi; sed ad alios remittendi judices, in quos non amoris non odii suspicio cecidisset: leges namque disertis verbis, ne quis sibi, vel uxori, vel liberis jus dicat, prohibent, *l.* 10. *ff. de jur. jurisdictione*, nisi forte in voluntaria jurisdictione, *l.* 77. *ff. de judiciis.* Et quamvis illorum judicia laudata videantur & approbata a Paulo Jurisc. in *l.* 19. §. 7. *ff. de captiv. & postlim.* ubi inquit, disciplinam castrorum Romanis parentibus antiquiorem fuisse charitate liberorum; neutiquam tamen hæc ad Posthumiana &

Manliana referri debent imperia. Existimarunt quidem Romani juxta illud Fabii, publica instituta privata pietate potiora judicanda, Val. Max. *l.* 2. *cap.* 2. *num.* 4. quatenus nempe filios transfugas velut a virtute Romana degeneres non amplius liberorum nomine salutarent parentes; *d. l.* 19. §. 7. non vero quod filios a parentibus addictos supplicio fuisse pulchrum putarent. Quin imo, evidens magis est illos ejusmodi rigida potius execratos fuisse judicia: si namque filium desertorem pater obtulisset, cum desertionis pœna regulariter ultimum foret supplicium, D. tamen Pius filium in deteriorem solummodo militiam dandum jussit, *ne videatur, inquit, pater ad supplicium obtulisse*, *l.* 13. §. *fin. ff. de re milit.* Et certe, remittenda fuisset hæc iis pœna, non minus propter propria merita & egregiam relatam ab hoste victoriam, quam propter arctum cum duce consanguinitatis nexum, & plurimas illustres parentum res gestas, Tiraquel. *tractat. de pœnis temper. & mitig. caus.* 49. *num.* 11. 12. Factum illud ab Israelitis in Jonathane, quem cum ex patris jurejurando mortis videretur esse reus, supplicio subduxerunt, tum quod Regem parentem nactus esset, tum quod summæ fortitudinis in Philistæos exhibuisset specimina: *numquid*, inquiunt, *Jonathan morietur, qui fecit salutem magnam hanc in Israel? absit &c. libr.* 1. *Samuel. c.* 14. *vers.* 45. Observarunt idem illud prisci Romani, Horatium, parricidii reum ob ingens eo die Reipublicæ allatum emolumentum, & acquisitum in Sabinos imperium communi voto morte redimentes, Valer. Max. *lib.* 8. *cap.* 1. *num.* 1. quo de negotio belle Florus pronunciavit *lib.* 1. *cap.* 3. *abstulit*, inquit, *virtus parricidium, & facinus intra gloriam fuit.*

Quod si magna milites infamia notati noxa atque ignominia fuerint soluti, & dedecoris obliterata memoria, ubi felicibus deinceps culpam correxissent præliis, & operam Reipublicæ strenue navando flagitii labem abolevissent, Alex. ab Alexandr. *gen. dier. libr.* 2. *cap.* 13. *in fin.*; quid ni multo magis præcedentia merita, & ex ipso damnato conflictu relata victoria mererentur crimen extingui, & impunitatem concedi? Unde & multo mitiores hodiernos hac in causa quam Romanorum mores testatur Groenewegen *de legibus abrogat. ad l.* 3. §. 15. *ff. de re milit.* ei quippe, qui rupto ducis imperio cum adversariis in prælio manus conseruit, si felicem res adepta fuerit eventum, parci solet; ne tristium alias & asperorum edictorum imagine perterritus inferior præfectus oblatam quandoque divinitus rei gerendæ transire patiatur occasionem: supplicium magis quam inimicorum timens impetum. Quapropter etiam florente Republica durum nimis & immane visum fuit summis Romanorum ducibus, capitalem iis infligere pœnam, qui contra ipsorum mandata cum hoste decertassent? Corbulo namque, quem rigidissimum fuisse disciplinæ militaris cultorem, eamque quodammodo collapsam restaurasse constat, Pactium & præfectos ac milites, qui, contra præceptum ejus insuper infausto certamine congressi fuerant, ignominia tantum notandos existimavit, extra vallum eos tendere jubens. Tacitus *annal. libr.* 3. *cap.* 36. Et Dictator Quintius Cincinnatus in Lucium Minutium, M. Furius Camillus in Lucium Furium, qui adversus ipsorum edicta conflixerant, cesserant, ac superati fuerant, vix ullum decreverunt supplicium: quin & Furium Camillus in collegam elegit. Livius *lib.* 8.

9. Omnium autem criminum gravissimum est proditio; cujus varias species enumerat Farinac. *prax. & theor. crimin. lib.* 1. *tit.* 3. *quæst.* 28. *n.* 18. 79. At hoc loco per proditorem eum intelligo, qui dolo prodest hostibus aut prodesse nititur contra fidem datam vel debitam in perniciem Reipublicæ, quique adeo patriam, omnes omnium Caritates, Cicerone teste, complectentem, prodere conatur. Quo quidem hominum genere nullum unquam turpius aut magis abominandum sol aspexit: cum enim censerent antiquiores, non posse quemquam eo devenire furoris; ut natale solum odio persequeretur; scil. ut Euripid. inquit in Phœniss.

Cogimur patriam
Amare cuncti: si quis id de se negat,
Jactat se inani voce, mens alio rapit.

Hi tamen nullam sanguinis, nullam affinitatis & carissimorum pignorum rationem habentes, auri sacra seducti fame perfida nefaria proditione struunt consilia, & exitioso alienatæ mentis impetu in patriæ telluris feruntur ruinam. Unde & Athenis eos tumuli privarunt honore, nec mortuos ulla illius terræ gleba tegi permiserunt, quam adeo infesto, dum viverent, odissent animo. Alex. ab Alex. *gen. dier. lib.* 6. *cap.* 14. Et Creontis de Polynice patriam oppugnante hæc post mortem ejus fuit sententia, apud Sophocl. Antig.

. . . Polynices, qui volebat patrios
Exul focos Deos penates funditus
Vastare flammis, qui volebat sanguine
Satiare se fratris, atque cives liberos
Pressos iniqua servitute abducere,
Huic itaque, publice universæ urbi voto,
Ne quis parentet lugeatve funera,
Sed insepultum avibus dapes gratas sinant,
Atque canibus laniari et affici a feris
Hac contumelia.

Quin primum iis qui vendidissent auro patriam dominumque potentem imposuissent Virgilius *libr.* 6. *Æneid.* locum assignavit inter omnes, quos statuit immortales apud inferos pati cruciatus, eosque velut agminis miserandi duces recenset.

Et certe, flebilem maxime & deplorandam ejusmodi hominum puto conditionem: quanquam enim post scelus perpetratum fuga merito semet exemerunt supplicio, iis tamen ipsis, quibus commodum attulerunt, horrori sunt, grata scilicet proditio, at exosi proditores, & passim suspecti ac hostium fere loco habentur, *etiam*, inquit Tacit. annal. lib. 1. c. 58. *iis, quos anteponunt, invisi sunt*: quis enim obsecro magni momenti res ipsorum ausit committere fidei, qui flocci fecerunt sanctissima violare jura? Hinc & rarissime cernimus, optatum iis contingere vitæ finem; cum secura vix esse queat hujus sceleris merces, nec perennia proditurum præmia: vel enim extorres patriæ, per consanguineos diris devoti, exteris abjecti, infaustum inter perpetuas calamitates æterna sceleris conscientia comitati spiritum trahunt, & perfidum pectus vagabundi circumferunt; vel miserandum in modum ex eadem, qua lucrum sibi polliciti fuerant, arte pereunt, dum eos ipsos, quibus prodesse voluerunt, acerrimos experiuntur hostes: quorum, ne ad pristinum redirent flagitium, damna-

ti suffragiis, inter anhelitus & suspiria duris cruciatibus occumbunt. Quid aliud Alexandrum movit, ut Bessum Darii satrapam, postquam rupta fide dominum suum Persarum regem peremisset, in crucem tollendum, & mutilatis auribus naribusque sagittis conficiendum regis interfecti fratri daret? nisi quod occasione semet offerente non quicquam clementius expectaret ab eo, qui domino ac regi non pepercerat, a quo summum ad honoris fastigium fuerat evectus; quodque possibile vix censeret, externam quemquam adoratorum purpuram, vel reverenter habiturum hostis majestatem, qui non ab amici regis corpore crudeles & impias potuerat cohibere manus. Curt. *lib.* 7. *cap.* 5. Ab ipsis illis inimicis a quibus ad prodendam patriam fuerat auro corrupta, armis obrutam ac interfectam Tarpejarcis praefecti filiam Livius auctor est lib. 1. *prodendi exempli causa*, inquit, *ne quid usquam proditori tutum esset*. Pari de causa Faliscorum paedagogum pueris captivis Manlius nudatum revinctis a tergo manibus in urbem virgis repellendum exhibuit. Livius *libr.* 5. pluribus id confirmat Philipp. Camerarius *operum subcisivor. part.* 1. *c.* 7. *et par.* 2. *cap.* 60.

10. Multis autem modis in proditionis crimen quis incidit: veluti si exercitum in insidias deduxerit; ex amicis inimicos effecerit, & exteros reges subduxerit principis imperio: quo minus hostes in potestatem pervenirent procuraverit; commeatu, armis, telis, equis, pecunia, aliave re juverit adversarios; *l.* 4. *ff. ad leg. Jul. Majest.* si hostem concitaverit, vel hosti civem tradiderit, *l.* 3. *ff. d. tit.* si ejus ope, consilio, dolo malo provincia vel civitas hostibus prodita fuerit, *l.* 10. *ff. ad leg. Jul. Majest.* si nuncium inimicis vel literas miserit, aut secreta nunciaverit, *l.* 6. §. 4. *ff. de re milit.* & hi vivi comburuntur, vel furcae suspenduntur, *l.* 38. §. 1. *ff. de poenis*, olim in crucem tollebantur ante sublatum, nempe Constantini constitutione, crucis supplicium. Cujac. 5. *recept. sentent. Pauli tit.* 22. Proditionis insuper reus est, qui dolo malo, ut hostibus prodesset, praelio sese subduxit, *l.* 3. *ff. ad leg. Jul. Majest.* uti quondam Jones suasu Themistoclis in pugna navali Xerxem deseruerunt, Just. *libr.* 2. *cap.* 12. Denique qui signum hostibus dederit, seu notam aliquam iis exhibuerit, qua commodum improvidos & imparatos opprimendi tempus indicatur, *l.* 1. §. 1. *ff. ad leg. Jul. Majest.*

11. Cum vero omnes illi, quos hactenus enumeravi, a laesae majestatis crimine non sint immunes, etiam perduellionis poenas non evitabunt, sed juxta constitutionem Arcadii et Honorii Imperatorum ultore gladio plectentur, bonis omnibus fisco addictis, *l.* 5. *C. ad leg. Jul. Majest.* Antea Romulus lege sanciverat, ut quisquis voluisset, eos deprehensos occidere posset, tanquam Jovis inferni hostias. Tullius deinceps Hostilius a Metio Suffectio proditionis sumturus supplicium, quadrigis eum alligatum divelli curavit. Livius *lib.* 1. unde Ovid. *lib.* 1. *trist. eleg.* 3.

Sic doluit Metius, tunc cum in contraria versus
Ultores habuit proditionis equos.

Cassius Brutus portas hostibus aperire cupiens, ac deprehensus, ab ipso patre templo, in quod confugerat, ita inclusus est, ut inedia periret. Pari modo Pausanias proditionis damnatus, cum templi sanctitate tueri sese vellet, obstructis cocto latere templi sororibus a patre, fame extabuit, eumque mater insepultum ejecit, Plutarch. *in parall. numer.* 21. 22. Germani proditores ex arbore solebant suspendere, Tacit. *de morib. German. cap.* 12. Nostris quoque moribus, omnium gravissima decernuntur in illos supplicia. Gloriosae memoriae Guilielmi primi Arausionensium Principis parricidam legimus vivum in partes discerptum, candenti forcipe saepius mutilato corpore. Meteran. *histor. lib.* 12. Periit eodem supplicii genere Provinus, qui, licet honesta conditione ac liberali stipendio frueretur in Foederatis Belgii Provinciis, Gertrudisbergae tamen proditionem molitus fuerat. Reidan *lib.* 18. *annal.* Quin & Ordinum Generalium edicto 17. *April.* 1589. Gertrudisbergae venditores ultimi supplicii rei sunt declarati, sic ut non alia judicis expectata sententia capitali possent ubique poena plecti. Laqueo etiam addicti duo nautae patrimonio ipsorum in fiscum redacto 13. Octobris 1635. quod, cum Ordinum Foederatorum essent subjecti, plurima saepe clam suppeditassent inimicis esculenta aliaque exportari prohibita.

12. Porro non hi solummodo in legum poenam incurrunt, qui proditionis auctores fuerint ac artifices; verum & illi, qui perduellibus favorem & auxilium praestiterint; ipsi etiam conscii rigidas non effugient legum sanctiones; manifestum namque satis est, in majestatis crimine conscios, si scelus non detexerint, iisdem quibus machinatores subdi suppliciis, *l.* 5. §. 6. *C. ad leg. Jul. Majest.* & instructione nostra militari *art.* 6. cautum, ut si quis proditionis agitata consilia non statim cohortis praefecto detulerit, non secus ac proditor capite plectatur. Neque sane alia poterit ex silentio desumi conjectura, quam pessime tales in Rempublicam affectos quicquid actum vel agendum est tacite probare, nec per eos stare, quo minus omnia patriae dira superveniant, & universus dissolvatur Reipublicae contextus; praesertim cum notissimum cuique sit, ejusmodi proditionis paucissimos plerumque reperiri socios: adeo ut, consciis crimen non revelantibus, inevitabilis Reipublicae maneat interitus & eversio. Atque hinc est, quod leges, ne conscius quisquam probabilem allegare posset excusationis causam, omnes penitus ad hujus criminis accusationem admiserint, non servos repudiaverint de dominis, libertos de patronis conquerentes, & ipsos infames, milites, mulieres, pupillos ad accusandum alioquin inhabiles juxta *l.* 4. 8. *ff. de accusat.* hoc tamen in negotio praeceperint audiendos, *l.* 7. *l.* 8. *ff. ad l. Jul. Majest.* Quo pacto quondam Ciceroni Fulvia, vilissimum scortum, Catilinae consilia ac conjurationem prodidit, Sallust. *bell. Catil. c.* 26.

Verum dixerit forte quispiam, difficilem esse proditionis probationem; cumque de jure Romano debuerit accusator in crimen inscribere, ac, ni probaverit, ad talionis semet obligare poenam, etiam propter temeritatem quandoque tormentis subjici potuerit, *l. fin. C. de accusat.* *l.* 3. *C. ad l. Jul. majest.* durum fore, simpliciter conscium, qui se probationibus destitutum noverit, ad detegendum tamen scelus invitum cum vitae periculo compelli. Resp. nullam conscio legem imponere necessitatem solemni more proditores accusandi; sufficit, si testium laborans inopia fidus in Principem subjectus ei, penes

quem summa residet auctoritas, crimen & indicia detulerit, atque monuerit, ut ejusmodi malevolorum declinet insidias: ea enim, quæ per officium denunciantur, citra solemnia accusationum perpendi possunt, *l.* 7. *de accus.* & *inscript.* neque quicquam adversatur huic opinioni, *l. fin. C. de abolit.* ubi judicibus injungitur ab Imperatoribus, æque gravissimis in criminibus accusatorem ad ea docenda constringere quæ detulit, ac reum ad objecta, quæ negat diluenda. Neque enim loquitur in casu simplicis delationis, verum abolitionem seu a probando liberationem indulgeri negat, postquam per inscriptionem solemnem criminis plenam accusator in se recepit probationem, ut patet ex princip. *d. l. fin.* Neque hic admodum Baldi moror auctoritatem; qui teste Alciat. *libr.* 8. *parerg. cap.* 9. impiam statuit assertionem illam, solos conscios, si crimen non tempestive patefecerint morte mulctandos, eoque nomine Bartolum & ejus sectatores apud inferos torqueri dicit. Quod si enim in parricidii crimine solos etiam conscios quamquam extraneos eodem cum ipsis parricidis dedendos esse supplicio jura voluerint, §. 6. *instit. de public. judic. l.* 2. *l.* 6. *ff. ad leg. Pompejam de parricid.* si servus non indicans, non proclamans, insidias strui domino, dum adest, mortis reus sit, *l.* 1. §. 28. & *seqq. ff. ad Senatusc. Silanian.* quanto magis eadem legum severitas obtinere debebit in his, qui patriæ salutem suæ postposuerint incolumitati, proditionem non detegentes? justum quippe & rationi conveniens est, arctius subjectum quemque Reipublicæ obstrictum sese profiteri quam servum domino, quam liberum extraneo, ac proinde magis eum delinquere, qui communem defendere neglexerit Reipublicæ tranquillitatem, quam qui privati cujusquam conservationi non omnem curam adhibuerit. Sic ut merito nullus illam culpaverit in proditionis conscio pœnam, quam etiam in periculi singulorum conscios sanciverunt legislatores, *p. m. parens Paulus Voet in comment. ad* §. 3. *Instit. de public. jud. n.* 8.

13. Verum quid statuendum, si non viri sed mulieres proditionis sese scelere polluerint, ope, consilio principales facinoris auctores juvando? ordinariam etiam in illis pœnam obtinere debere putem: *argum. l.* 3. *ff. de bonis damnat.*, ubi juriscons. asserit, etiam mulierem majestatis condemnari posse: licet enim fœminæ, sicut a militiæ removentur officiis, sic quoque sexus imbecillitate plerumque liberentur a proditionis insimulatione; quia tamen nonnullas præter sexus sui verecundiam non segnius quam viros armis bella gessisse docuit experientia, ut superius dixi; quid ni eodem quoque subjugarentur supplicio, ubi constiterit in hanc illas fuisse delapsas insaniam, ut a viris perpetrari solita non dubitaverint tentare crimina, quod quandoque evenisse testantur historiarum scriptores: nam uti Seneca inquit in Hippolyt. act. 2. in fine:

Quid sinat inausum fœminæ præceps furor:
cum enim proditio delictum non sit quod ex mentis inconstantia committitur, in quibus forte mitiores, quam quidem masculi, judices experirentur; sed hic mera peccetur animi malitia, qua summis viribus id unum quærunt, ut obesse patriæ, hosti vero prodesse possint, in tantum ut infirmitate potius absterreri possent ab ejusmodi negotiis, quam ad illa sectanda moveri; insuper, quo longius hoc crimen a muliebri remotum est modestia, quoque minus ausuræ præsumuntur, eo & gravius delinquere censendæ sint, si quid ausæ fuerint, quod a sua magis quam virorum natura alienum est; nulla ratio suppetit satis evidens, cur non iisdem hic mulieres in officio continerentur suppliciis, Anton. Matthæus *tractat. de criminal. libr.* 48. *titul.* 2. *cap.* 3. *numer.* 3.

14. Si quis arcem vel alium quem locum munitum ad defendendum sibi commissum hosti tradiderit, capite pœnas luet, *l.* 3. *ff. ad leg. Jul. majest. instruct. militari artic.* 55. Nicol. Boer. *tract. de custod. clavium numer.* 25. 26. Perez. *ad titul. Cod. de re milit. numer.* 39. Quod tamen aliquam ex æquitate limitationem recipit, si nempe nondum summa tradens pressus fuerit necessitate: ea enim urgente, nec affulgente subsidii spe, cedere parumper hostibus expedit, quo postea milites superstites Reipublicæ majus possint afferre commodum, quam inevitabile nimia pertinacia subire fatum: cum credibile vix sit, ad rabiem usque depulsos adversarios vitæ cujusquam parcituros esse; tutiora quandoque, ut patriæ prodesse possimus, eligenda consilia, licet indigna ferme viro forti visa fuerint, cedendum paulo fortunæ, & *parendum est necessitati*, ut inquit Livius lib. 9. *quam ne alii quidem superant.* Dulce quidem & decorum pro patria occumbere, & pulchram oppetere per vulnera mortem: verum non fortitudinis est, sed amentiæ tunc armis mordicus velle resistere, cum non sat rationis in armis est; insani potius quam viri strenui, tunc velle perire, cum nullam moriendo Reipublicæ præstare possis utilitatem, sed ingentem magis dolorem concites, dum videt, illos flebili morte cecidisse milites, & sese jam laborantem iis privatam heroibus, quos in salutem atque conservationem suam natos speraverat, & collapsa negotia virtute sua restauraturos, Ajala *de jure* & *offic. belli lib.* 3. *cap.* 18. *numer.* 3. & *seqq.* rectius Leonidas Spartanorum dux, cum per triduum summa constantia quatuor millibus armatorum stipatus Thermopylas adversus quingentorum millium defendisset exercitum, jamque summum montis cacumen ab hostibus obsideri cerneret, sublata defensionis fiducia socios hortatus est, *recederent*, & *se ad meliora patriæ tempora reservarent*; idem facturus, si non in fatis fuisset, vel Regi vel urbi cadendum esse, Justin. *lib.* 2. *cap.* 11. Quapropter etiam quicunque Ostendam urbem maritimam ad incitas redacti, post perpessam trium annorum & octoginta dierum obsidionem, æquis conditionibus Hispano tradiderant, non ut victi, sed ut victores ac vincendo fatigati ab Illustriss. Principe Mauritio recepti fuerunt, Meteran. *histor. lib.* 25. Ratio est quod ad impossibilia nemo possit obligari, ac omni culpa careat, qui prohibere non potest, *l.* 50. *ff. de reg. juris.* Immunis autem a culpa nullo jure puniri possit, *l.* 22. *Cod. de pœnis*, Martin. Laudensis *tractat. de Castellan.* & *Castris quæst.* 5. Nicol. Boer. *tract. de custod. clavium numer.* 24. Quo facit quod *in l.* 6. *ff. de re milit.* jurisconsult. ei parcendum esse dicat, qui præfectum in acie deseruit, si resistere hosti non potuerit, quandoque instruct. milit. *artic.* 52. cautum reperiatur, ne quis sponte vel ficta quapiam de causa commissam sibi stationem de-

serat, cui consequens est, ingruente majore vi cui non amplius armis resisti queat, loco cedere posse, concilio militari desertionis, justas approbante rationes. Proinde minime laude dignos illos esse judico duces, qui nefas ducunt exercitu dissipato fuga sibi consulere, Lucii Æmilii, Briantis similiumque moti exemplis; quorum ille, cum consternatis Cannensi clade Romanis ope consilio solatium potuisset afferre, oblatum ad fugiendum a Cn. Lentulo Tribuno equum repudiare morique maluit; *tu quidem*, inquiebat, *Cn. Corneli*, *macte virtute esto*, *ubi nuncia publice partibus urbem Romam puniant*, *ac priusquam hostis victor adveniat*, *præsidiis firment: & tu me in hac strage militum meorum patere expirare.* Livius l. 22. Bias vero circumventus ab hostibus, & quid agendum foret a militibus rogatus: *quidnam aliud*, respondit, *quam ut vos evadatis incolumes*, *ipse cadam.* Plutarch. in apopth.

15. Dolo autem stationem deserentes læsæ majestatis crimini sunt obnoxii: non item si citra dolum alia de causa id factum fuerit, Anton. Math. *tract. de crimin. lib. 48. tit. 2. c. 2. n.* 15. Proinde etiam, ut ordinaria majestatis pœna debeat castra vel munitiones citra necessitatem inimicis tradens, dolum requiri existimo, quod si negligentia, imperitia, imprudentia, meticulositate, defensionis causa commissum locum adversariis concesserit, pro culpæ modo judicis arbitrio mitius puniendum esse, arg. *l.* 14. §. 2. *ff. de custod. & exhibit. reor.* neque enim illi ipsi, qui timido vel imperito duci defensionem injunxerunt, extra omnem culpam constituti sunt, adeoque, si quid vitii fuerit admissum, etiam sibi quodammodo debebunt illud imputare: eos quippe novisse oportuit illorum conditionem, quorum industriæ tanti momenti negotia commendant arg. *d. l.* 14 §. 1. *ff. de cust. & exhibit. reor.* Unde & M. Fabius apud Livium l. 8. testatur, *populi*, *penes quem potestas omnium rerum esset nec iram quidem unquam atrociorem fuisse in eos*, *qui temeritate atque inscitia exercitus amisissent*, *quam ut pecunia eos mulctarent.* Publium Aurelium, cum ipsius essent occupata per hostes castra, virgis cæsum in gregalium numerum Cotta retulit. Frontin. *de strateg. l. 4. c. 1. n.* 51. plerique sola tales ignominiæ pœna censuerunt afficiendos; Charundas illos per triduum muliebri habitu indutos in foro publico considere jussit. Artaxerxes ducibus ejusmodi detractas infamiæ causa vestes flagellari voluit, Alex. ab Alexandr. *gen. dier. l. 1. cap.* 13. Nec aliam segnitiæ pœnam militibus Orodes Daciæ Rex inflixit, quam ut somnum capturi pedum loco capita ponere, & uxoribus ministeria, quæ ipsis antea fieri solebant, facere tenerentur, Justin. *l.* 32. *c.* 3. Agesilaus illos vestibus nudatos incedere per castra præcepit, Plutarch. *in ejus vita.* Et hoc nostro seculo cuidam Hispanorum tribuno propter pusillanimitatem, ademta tribunitia dignitate, data solummodo fuit equestris turmæ præfectura, velut ad imperium majus inhabili, Meteran. *hist. lib.* 27. Fæderati etiam Belgii signifero, qui propter imperitiam ac metum stationem hostibus concesserat, remissa fuit ab Illustriss. Principe Auriaco Frederico Henrico pœna capitalis, ejusque loco relegatio decreta. Alia graviora suppliciorum genera in eos, qui commissum sibi locum non defenderant, decreta refert Cotereus *de jure & privil. milit. lib.* 3. *c.* 8.

16. Cæterum accidit quandoque, ut urbis vel castri præfecto quidem nec bellica desit peritia, nec in periculis animi constantia, & omnium suppetat abundans copia, quibus ab hostium impetu civitates obsessæ defendi possent; militum tamen ille vexetur contumacia, deditionem expetentium, & vigilias stationes agere, dura belli munera ferre recusantium, quo fit, ut invitus cum adversariis de tradendo loco pacisci cogatur. Ne igitur id impune sibi licere milites existiment, statutum fuit, ut si quid eorum contra præpositi mandata commiserint, frustra delicti veniam exspectent, sed capitalis protinus supplicii rei fiant, *instruct. militar. art.* 54.

17. Quia vero navium præfecti non alio sunt habendi loco, quam urbis aut arcis gubernatores, quippe qui castella tuentur aquatica, & ligneis sese muris adversus hostium defendunt incursus; eandem jure subibit ille capitis pœnam, qui sponte vel levi de causa carinam adversariis tradiderit, placito Ordinum generalium 27. Januar. 1665. relato ab Aitsema *hist. l. 45. edit. in 4. par.* 11. *p.* 710. Si tamen proris undique cinctus hostilibus ereptum intra Reipublicæ portus deduci posse navigium desperet, nullo jure compelli poterit, ut igne in pulverem pyrium conjecto semet una cum superstitibus interficiat, uti factum an. 1606. ab Architalassi vicem sustinente præfecto, Sande *hist. l.* 3. eo enim ipso sui ipsius fit homicida, ac quantum in se est fatalem illam a Deo constitutam mortis horam accelerare nititur. Quod si prohibitum sit amicum in bello occidere, si nefas interimere militiæ socios; etiam illicitum erit præfecto sibi necem hoc pacto consciscere, cum certum sit, quemque sibi proximum esse, & teneri semetipsum ante omnia diligere, nec ullum se sui ipsius adversarium profiteri posse; Parens piæ memoriæ Paulus Voet *in commen. ad* §. 3. *instit. de just. & jure n.* 4. At, inquies, non proprium directo sui ipsius intendunt homicidium, nec ideo pulverem incendunt tormentarium, ut ipsi indigna tristique morte pereant; sed ut eo modo adversarios e medio tollentes pulchram Reipublicæ quærant victoriam. Resp. etiamsi nil nisi commune bonum ob oculos habeant, & eo unice collineent; peccant nihilominus, dum ad id efficiendum proprio facto de necessitate perire coguntur, adeoque directe per suam necem procurare student inimicorum interitum. Cum itaque sine antecedente sui ipsius eversione nequeant eum, quem intendunt, finem assequi; nullo jure poterit asseri, per accidens tantum eos sibi violentas inferre manus: quicquid enim adest perpetuo, nec abesse potest, nequaquam per accidens evenire statuendum est. Neque quisquam dixerit hoc pacto gloriosa fortium virorum impediri facinora, quibus possent mortem contemnentes inimicis grande procurare damnum; quasi vero non honestior alia methodus suppeteret, qua non semel hostibus sed sæpius intentare perniciem, & in maximo discrimine constantis animi signa producere liceret: quot non ex illo tempore, quo postremum incensa sponte navis, quot non illustres Heemskerckius, Trompius, Galenus, aliique summi duces ab adversariis tulerunt victorias? quot non memorabiles sub eorum auspiciis militantes præfecti pugnas ediderunt? quot non exhibuerunt egregia socii nautici mentis imperterritæ specimina? latius de his vide venerandum avum

Gisbertum Voet *par. 4. select. disp. tit. de homicid. & lasion. sui ipsius*, & Johannem Loccenium *de jure maritimo l. 3. c. 9.*

18. Summum ad hostes transfugisse nefas est, cum degeneres indigenæ relicto patrio solo, neglectis penatibus in eorum perniciem ruunt armati; adeo ut, si Reipublicæ linguæ concessus esset usus, procul dubio ab ejusmodi sceleratis velut jugulata cum Cæsare cogeretur exclamare, *& tu quoque fili.* Scilicet, a qua alti, instituti, cui vitam & omnia debent, ei necem inferre non exhorrescunt; neque sufficere putant, quod externi reperiantur, hostes, nisi & illis semet adjunxerint, & communis parentis insultaverint squallori & occasui. Omnes itaque transfugæ pro hostibus habendis sunt, *l. 19. §. 4. ff. de captiv. & postlim. l. 7. ff. de re milit.*

.... nec hunc amicum existimo,

In patriam quisquis animum hostilem gerit.

inquit Creon apud Sophocl. in Antigone. Unde & Cujac. 6. *observat.* 27. censet, in *l. 8. §. 2. ff. de poenis* pro *hostes autem, item transfugæ,* legendum esse *hostes autem, id est transfugæ;* neque enim militum amplius appellatione contineri queunt, adeoque inde, licet milites non torqueantur, hi tamen a quæstione non sunt immunes, *l. 7. ff. de re militari*; cumque patriæ cives esse desierint, etiam testamenti factionem habere nequeunt. Sande *decis. frisic. l. 4. tit. 1. defin.* 2. Groenwegen, Vinnius, parens p. m. Paulus Voet *ad §. fin. instit. quibus non est permiss. fac. testam.* modo tamen per sententiam hostes fuerint declarati.

19. Pœna autem ordinaria transfugarum, sive illi gregarii fuerint, sive duces, est ultimum supplicium, *d. l. 6. instruct. militari art.* 55. nonnunquam vivi comburuntur vel furcæ suspenduntur, *l. 8. §. 2. l. 38. §. 1. ff. de poenis* & eos ubicunque fuerint reperti, velut hostes Reipublicæ impune perimere licet, *l. 3. §. fin. ff. ad leg. Cornel. de Sicariis.* Fulvium Senatoris filium, cum ad conjurati Catilinæ castra transiret, ex itinere retractum parens necari jussit. Sallust. *in bell. Catilin. cap.* 39. Publius Scipio transfugas Romanos in crucem egit, Latinos securi percussit; posterior Africanus feris eos objecit; Lucius Paulus elephantis. Valer. Maximus *lib. 2. cap. 7. n.* 12. 13. Marcellus virgis cœsos peremit. Plutarch. *in Marcell.* Etiam eorum conjuges & liberos Hannibal vivos combussit. Livius *lib.* 24. Artaxerxes tamen mitius cum transfugis agere cupiens ignominia potius quam pœna corporali illos coercuit; jussit enim, ut seorsum nudum per castra capite circumferrent. Alexand. ab Alex. *gen. dier. lib. 2. cap.* 13. Iisdem transfugarum pœnis obnoxii sunt, qui capti ab hostibus, cum revertendi copiam habuissent, remanere maluerint, *l. 5. §. 5. de re militari*: ut & illi, qui donis ac muneribus allecti, ducis illius, a quo detenti sunt, partes sequuntur: quod ideo Cæsaris centurio stupenda denegavit animi constantia, cum ei a Scipione vita, dignitates eædem in castris & honores offerrentur, *Fortan*, inquit, *isto uterer beneficio, si non ei summum scelus adjungeretur. Egone contra Cæsarem Imperatorem meum, apud quem ordinem duxi, ejusque exercitum, pro cujus dignitate victoriaque amplius triginta sex annis depugnavi, adversus armatusque consistam? neque ego istud facturus sum, & te magnopere, ut de negotio desistas, adhortor.* Hirt. Pansa de bello African. c. 45.

20. Cum vero transfuga, ut dixi, ex amico hostis fiat, dubium esse non potest quin eo nomine majestatis reus sit, adeoque & solus merito puniatur conatus, licet effectus non fuerit subsecutus; veluti si ad hostes transire cupiens deprehensus fuerit, *l. 3. §. 11. ff. de re milit.* in perduellionis namque crimine eadem severitate voluntatem sceleris quam effectum puniri jura voluerunt, *l. 5. Cod. ad leg. Jul. majest.* Et licet Farinacius asserat, hodie nullius criminis solum conatum ordinaria coercendum esse pœna, si voluntas sortita non fuerit eventum, *prax. & theor. crimin. lib. 1. tit. 3. q. 20. n.* 134. verior tamen est opinio, quam approbat Nicol. Boer. *tract. de seditionibus cap. 7. n.* 42. & Groeneweg. *de leg. abrogat. ad §. 5. instit. de public. judiciis*, in atrocioribus scilicet criminibus majestatis & similium etiam nudam voluntatem, modo per actus externos fuerit declarata, eodem quo crimen consummatum puniri supplicio. Et misera foret Principis, misera Reipublicæ, misera denique exercitus Imperatorum conditio, si non forent ordinaria plectendi poena gravissimorum criminum rei, qui cum hostibus Principis & Reipublicæ ruinam machinantur, ac transfugiendo vires exercitus debilitant, antequam plenum prava & infausta illorum intentio nacta fuisset exitum, *Cætera maleficia*, inquit Cato apud Sallust. cap. 52. *tum persequare, ubi facta sunt; hoc nisi provideas, ne accidat ubi evenit, frustra judicia implores.* Quid quod juxta instructionem milit. etiam ille capitis reus sit, qui solummodo non impetrata a centurione venia ultra tormenti jactum a castris vel signis recesserit, *art.* 21. aut citra præfecti consensum de die vel de nocte repertus fuerit extra castra vel obsessam ab hostibus urbem *artic.* 40. cum vix alius inde quam ad adversarios transeundi præsumi possit animus. Unde &, cum anno 1621. 1. Sep. ex quatuor militibus, dum transfugerent, in itinere interceptis, unus tantum ultimo fuisset addictus supplicio, reliqui revinctis a tergo manibus suspensi in præceps dimitterentur; id ægre admodum a gloriosæ memoriæ Principe Mauritio latum fuisse constat, ejusque mandato rigidiorem tribus transfugis ad mortem non condemnatis impositam fuisse castigationem; sic ut adhuc unus sorte ductus laqueo vitam finire cogeretur. Quinimo si nonnullæ modo contra sagatum de transfugiendi voluntate militent præsumtiones, per torturam jure poterit indagari veritas.

21. Nec transfuga quisquam ab ordinaria pœna liberatur, si revertendi adeptus occasione ad antiqua sese castra & socios quondam ac commilitones receperit: torquebitur enim, & ad furcam vel ad bestias damnabitur, *l. 3. §. 10. ff. de re milit.* Censuit tamen Fabius in Alcinium transfugam sponte reversum non esse gravi sæviendum supplicio, sed cum solummodo neque pro hoste neque pro socio habendum: *quod si enim*, inquit, *abire ab Romanis liceat, redire ad eos non liceat, cui dubium esse, quin brevi deserta ab sociis Romana res fœderibus Punicis omnia in Italia juncta visura sit?* Liv. l. 24. Quod si vero reversus multos deprehenderit latrones ac transfugas demonstraverit, ordinaria pœna saltem mitiganda, vel etiam quandoque penitus erit remitten-

da, si ingentem inde Respublica perceperit utilitatem; *l. 5. §. fin. ff. de re milit.* Tiraquell. *de pœn. temp. & mitig. caus.* 49. *n.* 1. In eo autem assentiri Tiraquello nequeo, quod *d. loco* non pœnam tantum transfugis remitti, verum illos insuper affici præmio posse statuat, cum disertis verbis rescripserit Imperator Hadrianus *d. l. 5. §. fin.* nihil transfugæ pollicenti promitti debere; quantumcumque enim emolumenti revertens Reipublicæ contulerit, non tamen ad diluendum majestatis crimen, quod ad hostes transeundo contraxit, sufficere poterit: sic ut & illo casu, quo nullum ab eo supplicium fuerit exactum, ex mera potius gratia atque Principis clementia quam ullo novo merito pœnæ remissio indulta censeri debeat.

22. Porro distinguendi sunt a transfugis desertores, qui inimicorum castra non sequuntur, sed numeros, in quos erant relati, solummodo deserunt. Quo pertinent & illi qui ad diem commeatus non venerint, *l. 3. §. 7. ff. de re milit. instruct. milit. art.* 26. socii insuper nautici moribus nostris, qui, cum militiæ maritimæ pro Republica nomina dedissent, ea relicta operam suam privatis addicunt, *edict. Ordinum General.* 25. *Julii* 1725. Quod quidem inter atrociora militiæ crimina merito computandum: militia namque præcipuum in eo versatur officium, ut signis victricibus jugiter inhæreat, neque recedat ab illis absque consensu regentis exercitum, *l. 15. Cod. de re milit. l. 31. Cod. locati.* Sic ut nec tribunis nec præfectis concessum fuerit juxta Constantii constitutionem, militibus suis commeatum dare: quod si iis inconsultis ab obsequio militari signisque milites discessissent præfecti nihilominus per singulos quinque pondo auri fisco inferre compulsi, *l. 2. Cod. Theod. de re milit.* Cæterum ad minuendam vel augendam desertionis pœnam multum confert ordinis & stipendiorum dignitas, & gradus militiæ, vel muneris, quod deseritur, *l. 5. ff. de re milit.* Proinde si milites fuerint gregarii, videndum, belli ne an pacis tempore numeros deseruerint; hoc casu pedites militiam mutare coguntur, equites ordine pellendi; ast ubi belli grassatur calamitas, tam pedites quam equites deserentes mortis subibunt supplicium, *l. 5. §. 1. ff. de re milit. instruct. milit. art.* 16. 24. & a quibusvis impune trucidari poterunt; *l. 2. Cod. quando liceat unic. sine judic. se vindic.* Quod tamen nostræ militiæ moribus non obtinet: nec enim hodie privata auctoritate desertorem, nisi forte populantem aut latrocinantem, interimere permissum est. Nicol. Duysentdaelders, *ad consuetud. Amstelodam. libr.* 1. *c.* 15. *ubique DD. allegati.* Aliquando virgis cæsi publice venierunt. Frontin. *libr.* 4. *stratag. c.* 1. *n.* 19. Quandoque crura iis exsecta legimus: sic enim in castris edicebatur; *signa propria quisque sequatur, scient, quod si remanserit usquam, excectis cruribus relinquetur.* Ammian. Marcell. lib. 25. Avidius Cassius manus ac pedes iis detruncasse fertur, asserens majori disciplinæ fore miserabiliter criminosum vivere quam occidere. Alexand. ab Alex. *gen. dier. l.* 2. *c.* 13. Unde & postmodum moribus nostris illa capitalis pœna instructione militari constituta paulum in iis, qui prima vice deseruissent, mitigata fuit; sic ut stigmate solummodo desertoris frons notaretur; nisi deserentium numerus crimen auxisset; quo casu nonnulli sorte ducti suspendio plerumque peremti: at iterati criminis ultimum remansit perpetuo supplicium. Defunctorum autem in desertione bona fisco sunt addicenda, *l. 4. Cod. de re milit.* Actor insuper vel procurator, qui desertorem diu apud se delitescere sinit sciens prudensque, pœna capitali plectitur; *l.* 1. *Cod. de desertoribus*, eumque ultima flammarum animadversione consumendum inquiunt Imperatores in *l. 2. & 4. Cod. Theod. de desertor.* Hi vero gregarii non æque deserendo ac quidem transfugiendo perduellionis in crimen incidunt. Ant. Matthæus *tract. de crimin. libr.* 48. *tit.* 2. *cap.* 2. *n.* 13. adeoque si nondum perpetrata sed tentata tantum fuerit desertio, veluti si dum deserunt ad signa reducantur, ordinariam ex edicto Germanici Cæsaris pœnam evitabunt, *l. 4. §. 13. ff. de re milit.* quin imo si nondum ad urbem pervenerit desertor, sed alibi fuerit deprehensus, ex prima desertione restitui poterit, *l. 5. §. 3. l. 13. ff. de re milit.* Hinc est, quod de Corbulonis severitate velut insolita Tacitus, *annal. lib.* 13. *cap.* 35. *non ut in aliis exercitibus unum alterumque delictum venia prosequebatur, sed qui signa reliquerat, statim pœnas luebat.* Quod si sponte reversus fuerit desertor, anterioris delicti pœnam non timebit, *l. 1. Cod. de desertor.* Nisi tamen post quinquennium demum elapsum semet obtulerit; deportandus enim erit, *l. 13. §. fin. ff. de re milit.* aut nisi plures, cum simul deseruissent, intra certum tempus ad ordines reversi fuerint: illi namque gradu pulsi in diversa loca distribuendi sunt, *l. 3. §. 9. ff. de re militari*, deserentium quippe numerus crimen aggravat, *l. 5. ff. d. tit.* Factum tamen aliquando, ut edictis propositis impunitate promissa quilibet ad procinctum desertores vocarentur, Ammian. Marcellin. *lib.* 27.

23. Aliud autem statuendum erit si majores milites velut Imperatores, legati, tribuni aliique in gregarios imperium habentes exercitum deseruerint; cum enim illi tale quid perpetrantes majestatis rei fiant, *l. 2. ff. ad leg. Jul. majest.* etiam solus conatus extra legis pœnam non erit constitutus. Ejus vero, quod duces deserendo perduellionem committant, non item gregarii, non absurda ratio est quam Poeta tradit, cum inquit:

Omne animi vitium tanto conspectius in se
Crimen habet, quanto major qui peccat habetur.

hanc tamen præcipue Jurisconsultos movisset crediderim, quod gregarios animadverterent hoc crimen admittentes exiguum publico detrimentum inferre, non utique majus, quam si commilitonem duello miles obtruncasset. At ducis desertione non unius tantummodo viri opera destitui Rempublicam; sed plerumque cohortium ac legionum integrarum auxilio privari: cum parentes militis imperantis, sine quo prælium inchoare nefas ducunt, soleant imitari facta, & præpositi sui sequi mores, non secus atque ad solem sese obvertit heliotropium, scilicet ut Claudianus ait *4. consulat. Honor.*

Mobile mutatur semper cum Principe vulgus.

Quinimo licet nonnunquam contingere posset, ut neglecto ducis exemplo sacramenti memores in fide milites remaneant; constans tamen est experientia, præfectis suis destitutam legionem vel cohortem ad pugnandum minus promtam & idoneam esse: *illud scire debetis*, inquiebat Perdiccas, *militarem sine du-*

ce turbam corpus esse sine spiritu, Curt. *l.* 10. *c.* 6. Turbatis ordinibus non secus ac pecora morti destinata milites passim trucidantur auctoritate ducum ac præfectorum majestate carentes, dum quilibet quod sors ipsi suggerit experitur, neque omnibus ad prælium una voluntas est, aliis irruendum, hosti cedendum aliis clamantibus; his jungendas acies, illis segregandas esse cohortes censentibus, atque ita meticulosi statim terga vertentes ipsas quoque metu implent animosas phalanges, turbant ordines, justam ac legitimam evertunt militum constitutionem, & bellicosum tandem impetu secum rapiunt in fugam agmen.

24. Quod si milites in ardore pugnæ duces suos deseruerint, & hi impares hostium multitudini fuerint oppressi, capitale supplicium non evitabunt quicunque adversus ingruentem inimicorum vim defendere præfectum noluerint, *l.* 3. *§. fin.* *l.* 6. *§.* 9. *ff. de re milit.* Quamobrem rectius fecerint, si Celtiberorum, Cimbrorum, & Germanorum mores sequantur, quorum illi nefas ducebant prælio superesse, si is occidisset, pro cujus salute spiritum devoverant. Valer. Max. *lib.* 2. *c.* 6. *num.* 11. Penes hos infame per omnem vitam erat ac probrosum, quemquam Principi suo superstitem ex acie recessisse, Tacit. *de morib. Germ. c.* 14. Si tamen ad tuendum præpositum adversariis resistere non potuerint, parcendum iis erit, *l.* 6. *§.* 8. *ff. de re milit.* neque enim miles, si certo certius pereundum sibi viderit, pedem referre prohibetur; sed suadet illud recta ratio & jus naturæ, eoque in casu locum obtinebit illud Demosthenis: *vir fugiens denuo pugnabit.*

25. Quia vero quodammodo videntur ducum negligere tutelam, qui præsidis aut præpositi cujusvis ab excubatione desistunt; desertionis eos subire peccatum jurisconsulto placuit in *l.* 3. *§.* 6. *ff. de re militari*, quamobrem capite puniendi sunt, *l.* 10. *ff. eod. tit. instruct. milit. art.* 28. Julius Ferretus *de re milit. pag.* 127. *n.* 43. In quo stationis munus differt ab excubiis; quisquis enim illud deseruerit, plus quidem quam emansor est, non tamen ultimi fiet inde supplicii reus; sed pro delicti modo vel castigabitur, vel gradu militiæ dejicietur, *l.* 3. *§.* 5. *ff. de re milit.* Cæterum cum ii, qui excubias deserunt in pari causa sunt, qui in exploratione emanent hostibus insistentibus *l.* 3. *§.* 4. *ff. de re milit.* ut & illi, qui dormientes in excubatione reperti fuerunt, *instruct. milit. art.* 27. sic ut impune duces vel pulsare vel interimere possint dormientem excubitorem, juxta ea, quæ ad propositas a Præfecto Liedekerken quæstiones responderunt supremi militares Belgii Fœderati judices qu. 3. quæ exhibet Ant. van Dalen. Neque nimis rigidum cuiquam videri debet ultimum in excubitores decerni solitum supplicium: si enim illos officio deesse contigerit qui pro communi militum invigilare debent incolumitate; summo statim in discrimine versatur exercitus, aut civitas, ne funditus evertatur & intereat, dummodo ejus aditus hostes tentare voluerint; non exspectato quippe inimicorum adventu tumultuarium coguntur inire certamen, dum temporis angustia præsensque periculum non fert, ut ad sua quisque signa, ad duces suos sese conferant, sed territi, inermes, sine imperio, sine ducibus palantes incondite plerique se mutuo premant; arma pauci, plures fugam meditentur attoniti improvisa clade, ac quis furor quæve calamitas, aut unde metuenda, qua ratione potissimum declinanda sit ignari; atque hinc tot civitates ac castra repentino hostium impetu expugnata vidimus. Facili negotio Fabius Arpos debellavit, eo quod nocte concubia stationem agentes propter imbrem subito coortum essent dilapsi: portæ namque & mœnia Romano milite repleta jam erant & occupata, antequam præsidiariorum quisquam animadvertisset, ab hoste civitatem oppugnari, Livius *libr.* 24. eodem modo a Gallis, qui natando flumen trajecerant oppressi Persæ, dum excubitores intermedio amnis interjectu securi, placido sopore membra componerent. Ammian. *histor. lib.* 25. alia vide apud Ajal. *de jur. & offic. bell. lib.* 3. *cap.* 17. Et certe cum poetæ ridendo verum dicere, & commentis fabulosis officii quemque sui memorem facere consueverint, non aliud etiam designare voluerunt, quam ab excubitorum diligentia reliquorum pendere salutem, eosque dormiente vigile nudos & armis exutos insidiis adversariorum illico captos esse, cum fingerent Martem cum Venere furtivos exercentem amores a Vulcano (dum sopore correptus esset excubitor a Marte ad observandum solis adventum constitutus) tenuissimo reti inclusum, atque ita nudum diis omnibus deridendum exhibitum fuisse, Natal. Comit. *Mytholog. lib.* 2. *cap.* 26. Nec ante Mercurium Jovis imperio Ionis rapiendæ peregisse asserunt institutum, quam Argum ei a Junone custodem additum dulci cantu in somnum indixisset, Natal. Com. *Mytholog. lib.* 8. *cap.* 18.

26. Non etiam levior, quam in excubitores, pœna est in illos constituta, qui præposito suo manus intulerint, *l.* 6. *§.* 2. *ff. de re milit. instruct. milit. art.* 77. Unde & interempto per præfectum milite, qui vim armatam ipsi intulerat, legis Corneliæ de Sicariis, pœna absolvendum esse ducem censuerunt in nostra patria judices militares. Idem est, si alio modo quemlibet in officio versantem verbis aut facto læserint sagati, *instruct. milit. artic.* 75. aut industria fregerint præfecti vitam, qua castigandi, *l.* 13. *§.* 4. *ff. de re milit.* nam & omnis in ducem contumacia est, *l.* 6. *§.* 2. *ff. eod. tit.* Julius Ferrettus *de re milit. pag.* 67. *n.* 10. 14. in tantum, ut si miles ob contumaciam a centurione castigatus, inde mortuus fuerit, homicidii reus non sit præfectus, modo occidendi animus defuerit, uti a consilio militari fœderati Belgii judicatum fuit anno 1614. 15. Aprilis. Hæc quippe, Sophocle teste in Antigone.

. . . *Perdit urbes, turbat, evertit domos.*
Hæc, pugnam ubi res postulat, fugat ciet.

Omnes autem illi contumaces recte dici possunt, qui cum obedire deberent, non obsequuntur, *l.* 55. *ff. de re judicat.* & augetur contumaciæ crimen dignitate præpositi; sic ut gravius delinquere censendus sit, qui exercitus præfecto vel tribuno legionis suæ, quam qui centurioni semet opposuerit *l.* 6. *§.* 1. *ff. de re milit.* Cumque duces inferiores non aliter sese habeant ad præfectos in castris majori potestate præditos, quam gregarii ad præpositos inferiores; si in eos contumaces reperti fuerint, non magis quam milites ultimi supplicii pœnas evitabunt, *instruct. mil. art.* 57. Nec has circa contumacem constitutiones merito carpere quisquam poterit; quod si enim rigida ejusmodi legum sanctione non inviolabilis fieret præpositorum persona, si non gravis supplicii

metu intacta maneret eorum auctoritas, non aliud quicquam foret expectandum, quam ut evanesceret disciplina castrensis, legum militarium vigor decresceret, & dulcis illa imperantium ac parentium harmonia in lites, discordias, & miserandum tandem converteretur chaos.

Interim quoque summa præfectos ope niti decet, ne nimis asperis & fastuosis imperiis facilem contumaciæ præbeant occasionem; affabilitate magis quam fastu ac superbia militibus illa, quæ peragenda sunt, injungant, comitate potius, quam metu ac terroribus imperent; dominica quippe magis ac tyrannica, quam egregio duce digna vox illa *oderint dum metuant*. Et quamvis in bello milites ducum & obsequii contemplatione quodammodo servorum videantur imitari naturam, Peres. *ad tit. Cod. de militari veste n.* 7. non ideo tamen illis, qui se meminerint armato præesse, pro libitu concessum milites coercere; verum secundum auctoritatis suæ modum illos castigare debent, *l.* 12. §. 2. *ff. de re milit.* cum nec in ipsos servos ultra modum sævire truci crudelitate leges permiserint: adeo ut, si nimis duriter servum dominus haberet, æquis conditionibus eum vendere cogeretur, §. *fin. instit. de his qui sui vel alien. jur. sunt.* Hinc & in Belgio nostro cohortis equestris præfectus, cum castigationis modum excedendo nasum equiti gladio amputasset, condemnatus fuit ad exsolvendos vulnerato centum & viginti florenos. Vix autem est, ut adversus alterius cohortis præfectum contumaciam commisisse miles dici possit, utpote qui suis tantum ducibus obsequium promisit; nisi tamen ad expeditionem suscipiendam vel excubias agendas variis e legionibus aut cohortibus selecti ducis extranei subjiciantur imperio: per id enim tempus illius non secus ac ordinarii præpositi mandatis obtemperare coguntur, capitalis pœnæ comminatione in obedientiam ei detrectantes proposita, *instit. milit. artic.* 47. Idem in illos ut contumacibus affines juxta *d. art.* 47. constitutum supplicium, qui tympano vel tuba publicata neglexerint Imperatoris imperia: cum enim novas quotidie formas edere natura deproperet, *l. unic.* §. 18. *Cod. de veteri jure enucl.* & innumeri casus emergant, in bello præsertim; nulla legum definitione circumscripti, necessum est hoc pacto sæpe divulgare castrorum edicta, ne quis ea jure possit ignorare.

27. Timoris & ignaviæ incusatus ab Hyperide Phocion, ac veluti per contemtum rogatus, quo tempore bellum gerendum censeret, sapienter admodum: *tunc*, inquit, *cum milites videro suos ordines non deserere.* Plutarch. in vita Phocionis: nihil enim magis in pugna prodesse constat, quam ut assiduo exercitio milites in acie dispositos ordines indesinenter servent, teste Vegetio *de re mil. lib.* 1. *cap.* 26. Quapropter etiam olim jurare solebant, se fugæ atque formidinis ergo non abituros, neque recessuros ex ordine, nisi teli sumendi, aut petendi, aut hostis feriendi, aut civis servandi causa., Livius *libr.* 22. Quisquis autem immemor jurisjurandi primus in fugam sese conjecerit, exempli pessimi crimen admittit, & ab unoquoque impune poterit occidi, *l.* 6. §. 3. *ff. de re milit. inst. art.* 51. adeo ut statuere non vereatur Julius Ferrettus, ne eum quidem ab ordine signisque posse in prælio discedere, cui ab adversariis grave vulnus fuerit inflictum; & non pœnam arbitrariam, sed mortis supplicium de vulnerato citra præfecti veniam aciem deserentem sumendum esse, *de re milit. pag.* 63. *n.* 12. eo enim non tantum aliis acriter pugnæ intentis metus infertur, & adimitur ille, qui ante conspiciebatur animorum ardor; verum etiam ordinum legitima dissolvitur constitutio, adeoque, quod universus adversariorum procurare nulla vi potuit exercitus, ordinum nempe confusionem, id unus & alter sceleratus efficit commilito; atque ita perfidia speratum e manibus excutit triumphum, ac victoriam in funestam commutando cladem nefandæ cædis auctor est. Unde & diro carmine Samnites sese devoventes jurare coacti, se non ex acie fugituros, aut si quemquam fugientem vidissent, eum se extemplo occisuros esse, Livius *l.* 10. Attilius Regulus, equite ante castra disposito, edixit ut quicumque ad vallum tenderet, sive Samnis esset, sive Romanus, eum se pro hoste habiturum, & omnes fugientes tanquam defectores cædi jussit. Frontin. *l.* 4. *stratag. c.* 1. *n.* 29. Livius *l.* 10. Posthumius dictator, cum quosdam suorum perculsos cedere animadverteret, cohorti prætoriæ signum dedit, ut quemcumque suorum fugientem vidissent, ut hostem interimerent, Livius *lib.* 2. & exercitum ea de causa jure monuit Clearchus Lacedemoniorum dux, Imperatorem potius quam hostem metui debere; designare cupiens illos, qui in prælio dubiam mortem timuissent, certum, si fugissent, manere supplicium. Frontin. *lib.* 4. *stratag. cap.* 1. *n.* 16. Quod si in acie a nemine fuerint oppressi, domum vel in castra reversi infames renunciabuntur, & ultimo subjugabuntur supplicio, *instruct. milit. art.* 51. Quid quod & illi, quos non inter primos aciem deseruisse manifestum est, modo de fuga constet, majestatis rei sint, *l.* 3. *ff. ad leg. Jul. majest.* si tamen dolus adfuisse probetur, juxta *l.* 4. & 10. *ff. eod. tit.* Alioquin, si sola cesserint ignavia, perduellionis crimine vacant, ac pro circumstanciis arbitrio judicis pœnam subibunt. Cyrus quidem illos omnes capite puniri voluit. Alexand. ab Alex. *gen. dier. l.* 2. *cap.* 13. alii tamen mitius inflixerunt supplicium. Marcellus illos, qui ex acie aufugerant, sequenti prælio prima frequenter induxit in agmina, ut ignaviæ crimen fortitudine expiarent. Plutarch. *in vita Marcell.* ac Polybius *lib.* 6. auctor est, non omnes fugientes vita spoliandos; sed ad summum ex fugæ reis decimum quemque mortis pœna plectandum esse. Proinde cohortes, quæ cesserant, decimatas hordeo pavit Augustus, Suet. *in ejus vit. c.* 24. Et Julianus decem solummodo milites ex iis qui aufugerant, capitali addixit supplicio, Ammian. Marcell. *l.* 24. Idem *lib.* 25. refert iis impositum fuisse, ut inter impedimenta ac captivos iter facerent. T. Scaurus filium, quod in Tridentino saltu hostibus cessisset, in conspectum suum venire vetuit. Corbulo duas alas & tres cohortes ea de causa extra vallum per ignominiam tendere jussit. Nonnunquam coacti eum unde sese fuga receperant locum vi recuperare, hiemen sub tentoriis agere, galeati ac discincti in principiis stare, de quibus vide Frontin. *lib.* 4. *cap.* 1.

28. Quod si quis non in ipso quidem prælio, sed in expeditione, dum iter fit, agmen excesserit, capitale nihilominus crimen admittit: fustibus enim cæditur, *lib.* 3. §. 16. *ff. de re milit.* Quale supplicii genus sæpe fustuarium appellari solet, & olim in delictis

militaribus puniendis frequenter adhibitum, Gudelin. *de jure noviss. lib.* 5. *c.* 21. Mortem autem eo naturalem infligi constat ex *l.* 8. §. 1. *ff. de pœnis*, & Tacito Annal. *l.* 3. *c.* 21. ubi inquit; *decimum quemque ignominiosæ cohortis sorte ductos fuste necat.* Tribunus enim, teste Polybio *lib.* 6. accepto fuste vix tantum attingebat damnatum: quod ubi factum esset, omnes, qui in castris erant, cædentes fustibus lapidibusque plerosque in ipsis castris conficiebant. Atque ita Alexander Severus fustibus cædi jussit omnes illos, qui de via in alicujus possessionem deflexissent, Ælius Lamprid. *in ejus vita*; fustuarium itaque distingendum a fustium admonitione, cui similis flagellorum castigatio, quæ mortem naturalem non inferunt, sed sub corporalium coercitionum genere continentur, *l.* 6. *l.* 7. *ff. de pœnis*, eoque referenda verba legis 28. §. 3. *ff. de pœnis* & *l.* 22. *ff. de his qui notant. infam.* ubi fustibus cæsi dimitti & infamia notari dicuntur. Hodie corporalis tantum in illos est statuta pœna, qui irrequisito præfecto suo ex agmine excesserint, nec quicquam eos juvabit, quod justam ac legitimam recedendi possint allegare rationem, *instruct. milit. art.* 50. modo tamen moram negotium patiatur ad impetrandam a duce veniam.

29. Quisquis urbis muros transcenderit, vel per insueta loca civitatem ingressus vel egressus fuerit, capite punitur, §. 10. *inst. l. fin. ff. de re milit.* Neque sublata nostris moribus hæc capitalis pœna, uti perperam nonnulli censent, cum *instr. milit. art.* 46. cautum sit, ut quicunque, sive præfectus fuerit, sive miles gregarius, urbe vel castris per vias invias & non per portam excesserit, laqueo stranguletur; hostile enim illud est & abominandum, *d. l. fin. ff. de rerum divis.* in tantum, ut ne fratri quidem Remo Romæ muros transilienti Romulus pepercerit, sed mortis eum mulctaverit supplicio, de quo Plutarch. *in vita Romul.* & *in problem.* 26. quemque nullo probabili fultus fundamento immerentem cecidisse dicit Horatius *epod.* 7.

> . . . *acerba*, inquit, *fata Romanos agunt*
> *Scelusque fraternæ necis.*
> *Ut immerentis fluxit in terram Remi*
> *Sacer nepotibus cruor.*

30. Nec hic admittenda ulla inter muros urbis Romæ & aliarum civitatum distinctio, adeo ut ordinaria tantum pœna in Romæ muris obtineret, in aliis vero civitatum mœniis esset arbitraria juxta Clarum *lib.* 5. §. *fin. q.* 63. *numer.* 29. *ibique DD.* nam speciem quidem aliquam benignitatis hæc præ se fert distinctio: ad juris tamen & rationis excussa normam falsa deprehendetur; eo quod textus in *d.* §. 10. & *l. fin.* loquitur generaliter de muris, non expresso civitatis Romanæ nomine, quodque eadem pro municipiorum muris ratio militet, ac proinde idem in illis quoque jus obtinere debeat; cum certum sit, etiam municipiorum muros sanctos esse, *l.* 8. §. 2. *ff. de rer. divis. l.* 2. *ff. ne quid in loco publ.* quæ sola capitalis pœnæ ratio est in murorum urbis Romæ violatoribus, *d.* §. 10. *institut. de rer. divis.* Carpzov. *crim. part.* 1. *q.* 40. *n.* 20. & *seqq.* Balduinus, piæ m. parens Paulus Voet *in comment. ad d.* §. 10.

31. Cum autem in *d. l. fin. ff. de rer. divis.* morte punita dicatur in Remo transcendendi voluntas, quæsitum, num illa sola sufficiens crimen sit ad irrogandum ultimum supplicium: dispiciendum eo casu puto, num lascivia, num vero proditionis causa tale facinus quis perpetrare voluerit, ut si prodendi appareat animus, etiam sola voluntas, effectu non subsecuto, mortis expianda veniat supplicio, cum ex eo scelere læsæ majestatis reus sit, *l.* 10. *ff. ad leg. Jul. Majest.* ubi voluntatem atque consilium iisdem subesse pœnis, quibus scelus consummatum, supra dixi. Quod si cum alio crimine voluntas non sit conjuncta, cessabit ordinaria in murorum violatores constituta pœna, *arg. l.* 13. §. 17. 18. *ff. de re milit.* in qua disertis Jurisconsultus verbis asserit, pœnam quidem capitalem iis infligendam, qui vallum transilierint; eos vero, qui solas fossas superaverint, militia tantum rejiciendos esse. Tiraquell. *de pœn. tempor.* & *mitig. cap.* 37. Farinac. *prax.* & *theor. crimin. lib.* 1. *titul.* 3. *q.* 20. *num.* 130. p. m. parens Paulus Voet *in comment. ad* §. 10. *instit. de rer. divis. n.* 3.

32. Si vero voluntatem secutus fuerit criminis effectus, non quicquam interesse censeo, ut capitali quis addici possit supplicio, dolo ne, an lascivia ac petulantia murorum fuerit violata sanctitas: licet enim inspecta rei veritate magis peccet, qui dolo delinquit & proditionis animo, quam qui culpa in ingens forte crimen incidit; quia tamen difficillima hoc in negotio est proditionis a petulantia separatio, & eveniret sæpissime, ut sub lasciviæ specie multa dolose plurimi machinarentur ad explorandam militum præsidiariorum in arcendis iis, qui vallum subire tentant, sedulitatem & diligentiam; insuper non minus culpa quam dolo transcendens urbis muros hostibus iter ac methodum monstrat occasione data idem moliendi; pessimi denique exempli res est & abominanda, *l. fin. ff. de rer. divis.* in qua non usque dolus requiritur, *argum. l.* 38. §. 5. *ff. de pœnis*, ideo non sine justa ratione murorum sanctitas a quibusvis capitali pœna defenditur, & ejusmodi sanctionum severitate civibus & incolis valli fidentibus præsidio præstatur securitas. Nec est quod de nimiis atroci delinquens conqueratur pœna, cum antea sciverit, vel utique nosse debuerit, propter periculosas sequelas in transgressores ejusmodi rigido supplicio leges animadvertere voluisse, adeoque sibi ipsi maxime debeat illud imputare. His adde, quod constitutionis illius, qua decretum hoc ultimum in transilientes supplicium, vis & efficacia primitus a Romulo fuerit introducta, inquiebat enim, cum fratrem interimeret; *sic deinde quicunque alius transilierit mœnia mea*, Livius lib. 1. Atqui constat ex eodem Livio, Plutarcho & aliis, non dolo vel hostili animo, sed ludibrio & irridendi gratia saltu superatos a Remo Quirini muros. Frustra igitur quispiam contenderet, illud, quod primam legis promulgandæ præbuit occasionem, ejus eximendum esse sanctioni.

33. Porro non is tantum in crimen incidit, qui muros transilierit, sed & qui alio quocunque modo violaverit, ruperit, suffoderit, vel in illos deliquerit, §. 10. *instit. de rer. divis.* nam & si perforaverit, vel aliquid inde abstulerit, lege Julia peculatus procul dubio tenetur, *l.* 11. *ff. ad leg. Jul. peculat.* Unde prohibitum quoque, ne quis civitatis muros reficere, vel absque consensu magistratus illis inædi-

ficare sustineat, *l.* 9. §. 4. *ff. de rer. divis.* Christinæus *vol.* 4. *decis.* 149. Tulden. *ad tit. Cod. de operibus public. numer.* 1. Marzius *in comment. ad* §. 10. *institut. de rer. divis. numer.* 10. 34. p. mem. parens Paulus Voet *ad* §. 10. *numer.* 2. *ibique DD. citati.*

34. Utrum autem capitale supplicium æque pacis ac belli tempore debeat obtinere, controverti solet: & hoc in bello tantum servandum, in pace vero pœnam arbitrariam infligendam esse censent Clarus *sentent. lib.* 5. §. *fin. quæst.* 78. *numer.* 29. Farinac. *prax. & theor. criminal. libr. titul.* 3. *quæst.* 20. *numer.* 131. cujus hanc merito dixeris esse rationem, quod in pace non idem immineat ab adversariis periculum, neque tantus subsit metus, eos insidiis invasuros urbem vel castrum, parens p. mem. Paulus Voet *in comment. ad* §. 10. *institut. de rer. divis.*

35. Quod si tamen belli tempore, hostibus undique instantibus & alia qualibet evadendi sublata spe, ad conservandam vitam per muros & valla castri vel civitatis quispiam intraverit, (veluti si in anteriori depressiori vallo, vulgo *fausiebree*, excubans hostium impetum amplius sustinere nequeat, & ad portam itinere ipsi intercluso per vallum intra mœnia sese recipiat) mitiori sane supplicio pro judicis militaris arbitrio plectendus erit, vel etiam pœna prorsus eximendus. Pappus *in commentar. ad artic.* 46. *instructionis milit. ibique DD. allegati*, tum, quod jus naturale dictet cuique, modis omnibus vitam esse conservandam: nam & bruta cernimus rationis sensu carentia, ubi se constricta vident, omnes elabendi tentare vias; & quicquid ipsis natura suggerit in auxilium adhibere; quodque nullam necessitas legem ferat, atque adeo debeat in illo casu legum silere vigor: tum etiam quod utilius sit & laudabilius ad meliora patriæ tempora sese reservare, præter legis mandatum aliquid tentando, quam temeraria qua & superstitiosa illius observantia & vitam perdere, & bono pariter ac fideli patriam spoliare viro.

36. Quæsitum insuper, num mortis pœna in murorum violatores statuta, etiam ad non milites extendi debeat? De jure Romano illi universos, nemine penitus exemto, manere subjectos intelligimus ex Pomponii responso *in l. fin. ff. de rer. divis.* Nostris autem moribus mitius cum non militibus arbitrio judicis agendum putem, modo dolus & proditionis absit animus; quia in instructione milit. *art.* 46. solius militis aut præfecti mentio injicitur; cumque illa pœnalis sit & odiosa constitutio, ad casus non expressos, adeoque ad non milites extendi nullo modo potest; regula namque juris est, odiosa non extendenda sed restringenda potius esse. *arg. l.* 19. *ff. de liberis & posthum. hæred.* ac benigne ea quemque interpretari debere, *libr.* 155. §. 2. *ff. de Reg. juris*, licet eadem forte subesset ratio. August. Barbos. *axiom. juris* 181. *n.* 9. 10. 11. præsertim in suppliciis militibus infligendis, quippe quorum delicta solito rigidius puniri solent in bello, ubi nemini concessum bis peccare.

37. Unicum discutiendum superest dubium circa pœnam capitalem in murorum transgressores sancitam, quando scilicet & quibus in urbibus locum habeat? Groenewegen *de leg. abrogat. ad libr.* 3. §. 17. 18. *ff. de re milit.* censet irrogandum non esse mortis supplicium, nisi violati fuerint urbis obsessæ vel castrorum muri, eo quod *d. art.* 46. ratio (quæ anima legis) sit imminens ab hostibus discrimen. At hanc opinionem minus hodiernæ bellandi methodo convenire existimo; rationem quidem d. articuli fateor esse periculi metum; sed non minus hæc in non obsessis militat urbibus, quam in iis, quæ hostili cinctæ sunt exercitu: certum enim est, hoc tempore non semper obsidione in potestatem redigi civitates; sed plerunque summos id moliri duces, ut astu & stratagemate quopiam citra obsidionis formam munito possint aliquo potiri loco. Notissimum vel lippis & tonsoribus, hac ratione, cum longe remotos inimicos existimarent Vesaliæ Bredæ aliarumque munitionum præsidiarii, captas & occupatas ex improviso illorum urbes. Sic ut distinguendum rectius censeam cum p. mem. parente Paulo Voet *ad* §. 10. *Instit. de rer. divis.* inter urbes limitaneas seu præsidiarias & non limitaneas, in illis ordinariam belli tempore pœnam obtinere, quippe quæ singulis ut ita dicam momentis adversariorum expositæ sunt viribus & insidiis: in his vero pœnam quam leviorem pro facti circumstantiis infligendam esse, cum non idem hic subsit impetus improvisi vel doli periculum, nec ad meditullia Reipublicæ armata manu hostes pervenire queant, nisi expugnatis prius ac captis munitionibus præsidiariis reditum alioquin intercludentibus.

38. Seditione nihil in exercitu perniciosius, nihil ad eum evertendum, & infringendas ejus vires idoneum magis esse constans est opinio: dum vel in duas scinditur partes armata multitudo, vel a ducum ac præfectorum alienata obsequio, in illos armata conspicitur, cædem illorum, vulnera, & atroces meditatur injurias, ac cruentarum litium spectaculo lætitiam movet adversariis: sicut enim fontes, ut primum ab aquarum scaturigine distorti sunt, celerrime exarescunt, nec limpidissimas in sinu recipiunt aquas; sic & exercitus, simul atque nec suis subest præpositis, eorum exsequi mandata detrectans, nec sibi cohæret, statim vires amittit & in nihilum redigitur; illico velut intemperie ac dira peste turbatur illius tranquillitas, et dum speciosum quoddam ad omnes spectans prætexitur velamen, singuli privatas suas in adversariis inter tumultuandum vindicant injurias, longe consopita reviviscunt odia, & in luctuosa illa militum a ducibus, legionum a legionibus dissensione quilibet truculentis animis eorum revocant memoriam, super quibus ante dudum transactum fuit; tum sanguine commilitonum castra foedantur, cæsorum sociorum cadaveribus squallent tentoria, ipsi duces inter infestos animam precariam agunt; ejiciuntur tribuni, includuntur legati, interficiuntur centuriones: adeo ut frustra præfecti secum habituri sint lectissimam fortium virorum manum, si inter illos reperti fuerint festinantes ac gnari turbas dare; frustra ducturi sint exercitum in se fidum, dicto suo obedientem, si permixti ei fuerint ejusmodi, qui nihil magis optant, quam fauces avidas sociali satiare cruore, & seditionis canentes classicum, turpem cæteris facinoroso molimine suadent ab Imperatore suo defectionem, ac iis parare dicunt indecorum, quorum antea sponte sese submiserant imperio. Quapropter & militum &

civium nomine indignos illos pronunciavit Germanicus apud Tacitum *annal. lib.* 1. *cap.* 42. *quod*, inquit, *nomen huic cœtui dabo? militesne appellem, qui filium Imperatoris vestri vallo & armis circumsedistis? an cives, quibus tam projecta Senatus auctoritas?* Et certe hostium magis quam amicorum loco numerandi; quippe qui Reipublicæ graviora quam infensissimi hostes inferunt incommoda, optatam adversariis aut acquirendæ victoriæ præbentes occasionem, aut sufficiens victis fuga sibi consulendi tempus, dum in illos segnes sunt. Namque ut innumera gentium aliarum ac sæculorum exempla sacro involvam silentio, non alia res initio belli adversus Hispaniarum Regem Belgarum Ordinibus utilior, hosti vero perniciosior exstitit, quam Hispanorum tumultus militaris. Insigni sæpe parto triumpho, cum tempus & occasio ducibus Hispanis illius suaderet prosecutionem, militum mota derepente seditio illis obstitit. Exercitatus Harlemo capto castrorum tumultus; orta Ziriseo occupato exercitus turba; cæso ad Movicum Nassovio militum, enata tumultuatio commoda, quæ ex victoria speraverant, e manibus excussit, & prorsus impedivit inchoati feliciter negotii progressum. Reidan. *lib.* 1. 2. *Annal.*

39. Est autem seditio strepitus militum commotorum in turbam ruentium, Farinac. *l.* 2. *consil.* 169. *num.* 26. sic dicta, quia seorsim itur in varias partes; et ab aliis seceditur. Ac a criminis hujus reis illico supplicium sumi Reipublicæ interest, *l.* 10. *ff. de re milit.* Nicol. Boer. *tract. de seditiosis cap.* 7. *numer.* 61. Quæ tamen non omnibus est infligenda tumultuantibus; sed solis seditionis auctoribus, qui vel animosius tumultum concitarunt, vel saltem jactantius motæ seditionis sibi vindicarunt gloriam, *l.* 1. *in fine ff. ad leg. Jul. Majest. l.* 2. *Cod. de seditiosis*, Julius Ferret. *de re milit. pag.* 16. *num.* 28. alias enim eveniret illud, quod in Syllæ dominatione merito damnavit Lucanus *l.* 2. *de bello Cæs. & Pomp.*

Excessit medicina modum nimiumque secuta est
Qua morbi duxere manus: periere nocentes,
Sed cum jam soli possent superesse nocentes.

Exstirpandus esset universus exercitus ejusmodi contaminatus flagitio, neque superessent quibus imperares, quibuscum hostium sustineres impetus. Proinde rescindatur solummodo immedicabile vulnus, ne in posterum pars sincera trahatur, sola tollatur tumultus causa, cessabit effectus; plectantur auctores, pacata ac tranquilla erit omnis multitudo, nec imperantium contemnet imperia. Magnanimi viri esse Cicero asserit 1. *offic.* rebus agitatis punire sontes, multitudinem conservare; & Vegetius *de re milit. lib.* 3. *cap.* 4. inquit: *rectius est more majorum in auctores criminum vindicari, ut ad omnes metus, ad paucos pœna perveniat.* Hi enim soli multitudinis innocentes corrumpunt animos; & malitia sua sceleris consortes faciunt eos, quibus ad tumultum nulla mens est, quique adeo non deliberato consilio, sed male feriatorum quorundam furiis agitati ac decepti, impetu vel temeritate peccant, ut tranquillum natura mare ventorum flatibus commovetur: quam in rem egregia Scipionis Africani verba apud Livium lib. 28. *causa*, inquit, *in vobis atque origo omnis furoris penes auctores est, vos contagione insanistis.* Unde duo educit argumenta Anton. Matthæus *tract. de crimin. lib.* 48. *titul.* 2. *cap.* 2. *numer.* 6. ad liberandam a pœna multitudinem, scilicet, & plebem ignorare quantum crimen committat, & pravis orationibus magis, quam proprio motu ad seditionem concitari. Quapropter in Pannonicarum legionum turba Drusus solos auctores Pescennium & Vibulenum intra tentorium vocatos interfici jussit, Tacit. *annal. lib.* 1. *cap.* 29. & Leontius urbis præfectus inter innumeros seditiosorum cuneos dudum vagatus, unicum Petrum Valvomeren tumultuantium antesignanum manibus revinctis arreptum laqueo addixit, Ammian. Marcellin. *lib.* 15. Quod si in sceleris hujus partem in societatem turpissimi facinoris venerint & duces quidam, ante omnes alios gregarios meritis & atrocibus erunt subjugandi suppliciis, *instruct. militari art.* 8. Atque ita decurionem in Belgio ad mortem ante alios condemnatum fuisse, quod seditiosis se miscuisset militibus auctor est Ant. van Dalen.

40. Auctores autem seditionis vel legis Corneliæ de Sicariis poena puniuntur, *l.* 5. §. 4. *ff. ad leg. Cornel. de Sicar.* vel etiam pro dignitatis qualitate in furcam tolluntur, aut bestiis objiciuntur, aut deportantur in insulam, *l.* 38. §. 2. *de pœnis.* Vulgarem seditionis poenam fuisse testatur Alexander ab Alexandr. *gen. dier. lib.* 2. *cap.* 13. ut ejus auctores ad palum deligati securi percuterentur: reliqua ex multitudine decimus quisque plecteretur sorte ductus. Alexander Magnus eos in flumine mergi mandavit, Macedonibus cæteris ignominiose a corporis custodia ac satellitio depulsis, & surrogatis in illorum locum Persarum lectissimis, Curt. *lib.* 10. *cap.* 3. 4. Seditiosam legionem Cajus Curio, dum cæteræ armatæ starent, inermem procedere, & discinctam stramenta secare, postero die milites eosdem discinctos fossam fodere jussit, cum alioquin gladiis cinctos fossam aperire moris esset; juxta Vegetium *de re milit. lib.* 3. *cap.* 8. legionis nomen abolevit, & in supplementum cæterarum milites distribuit, Frontin. *de strat. lib.* 4. *cap.* 1. *numer.* 43. Quandoque ab ipsa multitudine interemti tumultus principes, sic ut cædibus illorum gauderet miles tanquam semet absolveret. De Germanicis regionibus ad pristinam redeuntibus obedientiam Tacitum audiamus: *discurrunt*, inquit Annal. 1. cap. 44. *mutati, & seditiosissimum quemque vinctos trahunt ad legatum legionis primæ Cajum Cetronium, qui judicia & pœnas in hunc modum exercuit; stabant pro concione legiones districtis gladiis: reus in suggestu per tribunum ostendebatur, si nocentem acclamaverant, præceps datus trucidabatur.* Hodie seditionis auctores laqueo vitam finire compelluntur, *instruct. milit. artic.* 7. vel etiam capite truncantur, Sande *decis. Frisic. lib.* 5. *titul.* 9. *defin.* 12. aut militari more sclopetorum exponuntur ictibus. Quod si plures reperiri nequeant aut dignosci a cæteris auctores, forte nonnulli leguntur, qui ut alii in posterum absterreantur a simili flagitio, suspendi solent e patibulis, ut primarii tumultus concitatores, uti judicatum fuit 31. Maji 1647. a Fœderatis Belgii judicibus militaribus. Eadem poena plectuntur illi, qui clandestina de nocte vel in locis abditis & occultis celebrant comitia *d. art.* 7. cum inde nulla nisi de seditione movenda capi possit conjectura, vel ibi saltem in Reipublicæ vergentia ruinam & interitum inter illos agitari consilia.

41. Atque hæc capitalis poena in eos statuta, qui graviorem concitaverint in exercitu tumultum; si vero intra vociferationem vel levem querelam mota fuerit seditio, remitti poterit a judice mortis supplicium, *l.* 28. §. 3. *de pœnis*, & dejiciendos solummodo militiæ gradu illius auctores Modestinus censuit in *l.* 3. §. 20. *ff. de re milit.* Quæ tamen lex ad illam merito restringitur vociferationem, quæ non tendit in Principis exitium vel Reipublicæ ruinam, sed ad privati tantum alicujus eversionem vel conservationem, aut ad impetrandum aliquod emolumentum, propter itineris molestias, commeatus angustias, & alia innumera, Nicol. Boer. *tract. de seditiosis cap.* 7. *numer.* 52. 53. Farinac. *de crimine læsæ Majest. quæst.* 113. *numer.* 183. 201. Anton. Matthæus *tract. de crimin. lib.* 48. *tit.* 2. *c.* 2. *n.* 9. alioquin non secus vociferator, atque quilibet alius perduellionis reus, puniendus erit, *lib.* 1. *ff. ad leg. Jul. Majest.*

42. Quod si seditio quidem excitata fuerit contra Principem vel Rempublicam, nullum tamen adhuc inde senserint incommodum publica negotia, quæri posset an & illo casu mortis obtinere debeat supplicium? Negat illud Farinacius *d. tract. de crimin. læs. majest. qu.* 113. *n.* 203. ego vero maxime id affirmandum existimo; cum ejusmodi turbarum auctores utique malo in Rempublicam affecti fuerint animo, neque per eos steterit, quo minus saluti publicæ ingens supervenisset calamitas; ut proinde eventu frustrata illorum intentio non sit extra rigidam legum constituenda sanctionem; præsertim cum dubium non sit, illos majestatis læsæ commisisse crimen, *d. l.* 1. *ff. ad leg. Jul. majest.* Neque quicquam repugnant hisce in medium allatæ a Farinacio pro contraria opinione leges, nempe *lib.* 28. §. 3. *l.* 38. §. 2. *ff. de pœnis:* quod enim attinet legem 28. §. 3. illa neutiquam de seditionis agit auctoribus, sed de asseclis tantum & auctores sequi consueti, juvenibus scilicet, *qui in quibusdam civitatibus turbulentis se acclamationibus popularium accommodare solent*, ut inquit ibi Jurisconsultus; quales non ordinaria seditiosorum pœna, sed mitiori diximus esse coercendos. Secundo respondeo, *d. l.* 28. non loqui de tumultu contra Principem vel Rempublicam fabricato, sed de aliis, popularium nempe agitatorum factionibus, quæ quidem in urbe quatuor conspiciebantur; pannoque versicolore per singulas certabatur factiones, Veneta ceruleo, viridi Prasina, albo Albata, Russata roseo colore micabat, & iis sæpe magnates ipsique studebant Imperatores. Alex. ab Alexandro *gen. dier. l.* 5. *cap.* 8. Philipp. Beroald. *in comment. ad Sueton. in Cæs. cap.* 11. *& Calig. c.* 4. Cujac. 8. *obrervat.* 29. Ant. Matthæus *tract. de criminibus lib.* 48. *tit.* 2. *c.* 2. *n.* 5. Hinc vero plerumque nascebatur tumultus, & factionum favore quandoque in vulnera & cædes populus ruebat. Unde & curæ præfecti urbi mandatum legimus, popularium tueri quietem, eumque in finem stationarios per urbem disponere milites, *l.* 1. §. 12. *ff. de offic. præfecti urbi*, qui quales fuerit docet Tacitus *annal. lib.* 13. *c.* 24.

Quod autem spectat *l.* 38. §. 2. *ff. de pœnis*, illa de turbæ concitatæ non agit auctoribus, sed actoribus, ut plerique habent codices; sic ut sensus legis sit, actores seditionum non ultimo semper affici supplicio, circumstantiis tamen crimen aggravantibus etiam ad durissimas judicem posse pœnas progredi. Quod si quis cum Cujacio 5. *senten. Pauli tit.* 22. legendum putet *auctores* uti & Hervagii habet editio, dicendum erit etiam in hac lege 38 de tumultu tractari ex factionibus orto, cujus principes exilio vel capite plecti potuerunt, arg. *d. l.* 28. *ff. de pœnis.*

43. Seditioni non multum dissimilis est conjuratio in mala sumta partem, in quantum utraque a subjectis perpetratur paganis aut militibus, cum clanculum quidam inter se consilium ineunt de invadenda Republica, & occupandis in ea præcipuis honoribus, ac expellendis armata manu civibus bonis & honestis, quibus in votis est sceleratos impedire malevolorum conatus. Ut recte definiri possit confœderatio inter aliquos subjectos in perniciem Reipublicæ, ac imperantium instituta; *l.* 5. *C. ad leg. Jul. majest.* Qua etiam lege bonis publicatis capitalis in illos pœna constituta ab Arcadio & Honorio Imperatoribus, quam & olim luculenta oratione contra Cæsarem defenderat Porcius Cato apud Salust. de bello Catilin. c. 52. hoc pacto concludens in fine: *quare ita ego censeo, cum nefario consilio sceleratorum civium Respublica in maxima pericula venerit, hique judicio T. Volturtii & legatorum Allobrogum convicti confessique sint, cædem, incendia, aliaque fœda atque crudelia facinora in cives patriamque paravisse, de confessis sicuti de manifestis rerum capitalium more majorum supplicium sumendum.* Quod etiamnum hodie obtinet, *instructione militar. artic.* 5.

44. Ut autem magis conjurationis appareat natura, differentias, quibus a seditione distingui potest, paucis exhibeo. Instituitur itaque conjuratio paulatim animo deliberato, libratis dudum ac ventilatis utrinque de Republica evertenda consiliis: at repente seditio movetur, & torrentium in modum ut cito tollitur, ita post gravissimas turbas ociter subsidet & pristinæ quieti restituitur. In illa præstari solet jusjurandum, & alia adhiberi solemnia, sic in Catilinæ Conjuratione sanguinem humanum e patera a conjuratis haustum fuisse docent Sallust. & Florus *lib.* 4. *c.* 1. in hac nec jusjurandum nec ullæ aliæ interponuntur solemnitates. Illius aliqui principes existunt, ac veluti capita detestandi facinoris; hæc sæpe concitatur, ab omnibus in pari dignitatis gradu constitutis, & æquali pollentibus auctoritate, a militibus gregarlis vel urbis sentina. Latius plerumque vagatur conjurationis incendium, si non initio, ac velut in herba fuerit oppresssum; diutius durat, & difficilius extinguitur, aut paulum invaluit, quam quidem seditio.

45. Capitis quoque pœna moribus nostris in illos milites est constituta, qui Ordinibus generalibus, vel aliis Provinciarum rectoribus maledixerint, *instruct. milit. art.* 9. sæpissime namque proximo maledicum os non minus nocet, quam strictus ensis aut novacula, quibus passim Propheta David maledicentiam assimilare solet, *psalmo* 52. *vers.* 4. 57. *vers.* 5. 59. *vers.* 8. *& alibi.* Unde *etiam in cogitatione sua Regi ne quis maledicas*, Salomon rite monet, *Ecclesiast. c.* 10. *vers. fin.* Et certe injuriosæ illæ voces abunde demonstrant, male affectum erga Magistratus animum & viduum moderatione pectus, ut non immerito præsumi possit, illos, si hostilia machinandi

contra proceres daretur occasio, & ausuros & paratos futuros; cum non nisi ex odio vel improbitate prodire possit maledicendi virulentia; ulciscuntur scilicet maledictis ademtam malefaciendi licentiam, & quamdiu per manus non licet, per linguam utique perduelles esse cupiunt atque furiosi. Zoilus Amphipolitanus Polycratis auditor, rogante quopiam, cur omnibus malediceret, vere *quoniam*, inquit, *malefacere non possum*. Nec dura nimium cuiquam videri debet hæc Ordinum constitutio ad coercendam effrænis linguæ promulgata licentiam, quasi, ut Imperatores rescripserunt, *in l. unic. C. si quis Imperat. maledixerit*, si maledicta ex levitate processissent, contemnenda essent; si ex insania, commiseratione digna; si ab injuria, remittenda; Antigoni forte moti exemplo, qui duorum militum prope prætorium graves in illum criminationes proferentium, non alio modo repressit amentiam, quam dicendo: *num vos aliquo longius hinc digressi male loquemini de nobis?* aut Philippi Macedonum Regis, qui maledicum quempiam non pœnis, sed blandis verbis, & egregiis cumulavit muneribus. Plutarch. *de cohibenda iracundia.* Si quis enim Arcadii & Honorii d. legis unicæ auctorum vitas penitus inspexerit, hanc illorum stultam & intempestivam fuisse clementiam, & lenitatem non admodum prospere iis cessisse videbit: si namque unquam alii, hi sane præcipue in plurima a subjectis adducti fuerunt amittendi imperii pericula. Ruffinus, ad quem hoc Principum missum fuit placitum, Gothorum potentia clam adipisci nitebatur imperium; palam, ut in Regni societatem adscisceretur, ab Arcadio petere non verebatur. Cajanus postea seditionem, conspirationem, & apertum tandem civile movit bellum. Consul etiam Eutropius nimiam ipsius indulgentia nactus potentiam, principatum affectabat. Stilico vero ab Honorio ad Eucherium filium suum imperii summam transferre conabatur; sic ut mirum in modum inter tot tempestates, tumultus, ac discrimina servati fuerint. Præterquam quod *d. leg. unic.* non agat de militibus, quibus, cum Principis alantur stipendiis, minus convenit in illum bacchantium more maledictis insanire; quibusque proinde, si quid in eum, cui magis obstricti sunt, fautorem commiserint, graviora sunt irroganda supplicia. Quod si seditiosas habuissent conciones inter milites, quibus ad contumaciam impelli possent, læsæ majestatis crimen sit; in tantum, ut capitalem pœnam non effugiat, qui cum illas audivisset, præfecto non indicaverit, *l. 1. ff. ad leg. Jul. majest. instruct. milit. art.* 10. nullam sane rationem video, quo minus idem decernatur in illos supplicium, qui verbis Ordinum majestatem læserit; cum certo constet, nihil ad atrocem concitandam seditionem magis conducere, quam si quis asperis & injuriosis in præpositorum vel principum res gestas invehatur dicteriis, præsertim penes milites, quos cæteris ad tumultus & seditiones propter animorum ferociam proniores esse omnium sæculorum monstrarunt exempla. Atque hinc est, quod Archidux Austriæ Albertus, ne in turbas ruerent Hispani milites, edicto vetuerit, ne quisquam sinistri quid de Ostendæ spargeret obsidione, pœna corporali in transgressores edicti decreta; cumque Bruxellenses duo mercatores ejus criminis rei ac convicti essent, ultimo statim mulctati supplicio. Sande *histor. lib.* 3.

Æqualis illos manebit pœna, qui maledicta in Ordines temere effutita & in seditionem tendentia coram gregariis repetierint, aut ut ab aliis audita narraverint militibus, *inst. mil. art.* 11.

46. Si quis commilitonem suum gladio vulneraverit, capitali pœna plectendus erit, *l. 6. §. 6. ff. de re milit.* Sic duo sclopetis sunt interemti milites 24. Junii 1651. eo quod in conspectu legionis depugnando vulnus sibi mutuo inflixissent. Quin & si gladium ad feriendum illum, qui hostis non est, vagina solummodo miles eduxerit in castris, aut urbibus præsidiariis, vel post dispositas vigilias, vel etiam ante vallum, aut castra, sine præfecti venia, capitis hodie reus est, *instruct. mil. art.* 52. Et in sociis nauticis cæterisque maritimam obeuntibus militiam gentilium quarundam statutis introductum fuisse testatur Johannes Loccenius *de jure maritimo lib.* 3. *c.* 8. *n.* 18. ut cultrum vel gladium stringentes in commilitonem vel socium eam cogantur subire pœnam, ut culter per mediam ipsorum manum transfixus inter digitos extrahatur, vel ipsi trahantur sub carinam, etiamsi vulnus nondum sit inflictum ex ejusmodi pugnæ præludiis. Quid quod militares Fœderati Belgii judices rogati 13. Maji anno 1654. eum, qui vagina gladium eduxerat intra castellum, sex mensium spatio ad triremes damnandum esse censuerint. Quod justum; cum & de jure Romano quisquis hominis occidendi causa cum telo obambulaverit; lege Cornelia de Sicariis teneatur, §. 5. *instit. de publicis judiciis*, Parens p. mem. Paulus Voet *in comment. ad d.* §. 5. Quod si lapide, vel fuste, vel ense vagina condito, aut alio quo simili instrumento commilitoni vulnus inflixerit, militia rejicitur, *d. l. 6. §. 6. ff. de re milit.* Hodie manus amputatione tale delictum expiari solet, *instruct. mil. art.* 18. 34. Differentiæ autem ratio inter plagam gladio & plagam alio impactam instrumento reperitur in *l. 1. §. 3. ff. ad leg. Cornel. de Sicariis*, ubi enim gladium quis strinxit, ac percussit, dubium amplius non est, quin occidendi animo vulnus inflixerit, adeoque pro homicida habendus erit, cum in maleficiis non solum eventum, sed & voluntatem spectari rescripserit Hadrianus Imperator, *l. 14. ff. ad leg. Corn. de Sicar.* si scilicet voluntas illa per actum homicidio proximum manifestata fuerit, *arg. l. 18. C. ad l. Jul. de adulteriis.* Si vero lapide vel clavi vulneraverit, non adfuisse præsumitur idem ille occidendi animus, ut eo casu non de peremto, sed de vulnerato tantum homine teneatur, *d. lib.* 1. §. 3. Olim 12 tabularum lege nullo habito personarum vel instrumenti discrimine tam in paganis quam militibus propter membrum ruptum talio erat, propter os fractum vel depalmatum 25. asses; quæ pœna in illa veterum paupertate satis gravis visa legislatoribus, §. 7. *instit. de injuriis.* Cum autem improbus quidam pariter ac opibus abundans Lucius Neratius pro delectamento haberet os hominis depalmare, cui statim per servum pedisequum 25. asses numerari curabat, hæc legis 12. tabularum pars in desuetudinem abiit, & per recuperatores injuriæ postea fuerunt æstimatæ, *d. §. 7.* A. Gellius *noct. Attic. lib.* 20. *cap.* 1. parens p. m. Paulus Voet *ad d.* §. 7. Sed in usum quodammodo revocata videtur hodiernis moribus in militibus hæc priscorum Romanorum lex talionis: si enim miles colaphum impegerit, cautum est, ut ab adversario,

spectante universa cohorte, pugni ictum recipere cogatur, quo læsæ parti abunde satisfactum est, *instruct. milit. artic.* 34. Ut autem & Reipublicæ satisfiat, cujus interest a maleficiis abstineri, discinctus militia rejicietur injuriosus, etiamsi disertis verbis pro delinquente delicti remissionem peteret a judicibus injuria affectus; cum non amplius ipsius, sed Reipublicæ causa videatur agi, *d. artic.* 34 Quod si alio modo quis alium re vel verbis læserit, præsentibus excubitoribus, læsi restituet honorem *instruct. milit. art.* 44. Si vero quempiam ex domesticis non militem verberaverit, prima vice per triduum incarcerandus erit, pane, & aqua nutriendus; iterum in idem incidens delictum ignominia mittetur, *instruct. milit. art.* 18. Pari modo detractis armis militia rejicietur, qui cum adversario conciliari recusat, si probari nequeat, uter prior contumeliam intentaverit, *instruct. milit. art.* 45.

47. Sunt autem hæc omnia ita constituta, ne forte quisquam conqueratur, impune sibi injuriam illatam, adeoque contumeliam ipse vindicet, & armis existimationis læsæ petat restitutionem, ad singulare certamen adversarium provocando. Quod quidem in plerisque regnis olim laudi ductum, cum moris esset, ut plurimæ gladio judice deciderentur inter privatos controversiæ, ut late docet parens p. m. Paulus Voet, *tract. de duellis cap.* 6. Recentiores vero Principes & Magistratus Christiani ejusmodi inhibere duella summopere studuerunt; quippe quibus viri sæpe strenui, qui in ingens Reipublicæ commodum & emolumentum nati videbantur, stulta ac perniciosa ambitione pugnantes misere pereant; quibus civis in municipem furiis agitatus ruit; socius armatur in socium, applaudentibus inimicis publicis, tot heroes illustres cruentis litibus privatas inter injurias consumi, totque singularis pugnæ desiderio æstuantes vulneribus ac cædibus in sua sævire viscera. Quapropter, si miles in hanc ausus fuerit prorumpere vesaniam, ut absque præpositi castrorum venia commilitonem duello provocaverit, licet nondum pugna fuerit inchoata, jure tamen militari a mortis supplicio non erit immunis, *instruct. milit. art.* 42. Scilicet cum ad destinatum uterque certaminis locum sese confert, hominis occidendi causa cum telo obambulat, quo fit, ut statim incidat in legem Corneliam de Sicariis, §. 5. *instit. de publ. judic.* Nec ab illa mortis pœna eximendum puto provocatum: postquam enim duelli recepit in se conditiones, eadem illi quæ adversario mens est, & æque vulnera ac perniciem illius animo meditatur. Prudenter itaque fecerit quicunque oblatam recusaverit monomachiam: sic enim optime legum militarium poterit evitare sanctiones. Neque id dedecori verti cuiquam potest; nam & ipsis cum hostibus summi viri sordidum duxerunt & inglorium singulare de summa rei certamen inire. Teutoni cuidam provocanti Marius nunciari jussit, *si cupidus mortis esset, laqueo eum vitam posse finire.* Frontin. *de stratagem. l.* 4. *c.* 7. *n.* 5. Pari ferme ratione Pyrrho respondit Antigonus, Augustus Antonio, duello belli justitiam terminari petentibus. Plutarch. *in ipsorum vitis.* Verum quid statuendum, si quis innocens & contumeliis impetitus insuper ad tentandam certaminis singularis aleam ab adversario provocatus fuerit; consultius nihilominus erit illud detrectare; cum non sui ipsius debeat esse judex, nec Martis judicio, sed fori disceptatione terminandæ sint privatorum lites; sunt judices militares, quorum poterit opem & auxilium implorare; ab illis honorem sibi resarciri petat; ne in ipsorum officium involare videatur: singulis quippe concedendum non est, quod per magistratum fieri publice potest, ne majoris inde tumultus oriatur occasio, *l.* 176. *ff. de reg. juris.* Præterquam quod innocens provocantis indulgendo petitioni eidem sese cum illo vulnerum mortisque periculo committat; unde plus ei dedecoris advenire posset, dum a spectatoribus ex infelici certaminis eventu pro nocente habetur, & ob commissum creditur succubuisse crimen; atque ita ad recuperandam illam, quam ablatam injuste sibi putat, existimationem, veram, quam rebus adversus hostes publicos strenue gestis sibi paraverat, sæpe perdit fortitudinis famam. Quod si tamen nimis æstuantis iræ commotus fervore rationis audire non potuerit habenas, sed duellum suscipiendo inciderit in notabilem multorum calamitatis voraginem, ordinaria illi pœna remittenda erit, casu quo non plenum monomachia sortita fuerit effectum; uti judicatum sæpius in Belgio Foederato. Illud tamen excubitoribus præpositum supplicio non eximet, si rixantes ad depugnandum extra moenia tendere permiserit; sed mortis nihilominus subibit poenam, *instruct. milit. artic.* 43. Plura si quis circa duella & duellatores omnis generis, tam publica munitos auctoritate, quam alios desideret, peculiarem legat parentis p. m. Pauli Voet tractatum de duellis, & nuperrime editum Michaelem Fredericum Ledererum de jure belli privati.

48. Atque hæc quidem ad illos pertinent, qui iniqui & injurii in commilitones esse voluerint: sin autem semet ipsum consulto quis vulneraverit, vel alios conatus fuerit sibi mortem consciscere, distinguendum censuit Hadrianus; utrum doloris impatientia, aut tædio vitæ, aut morbo, aut furore, aut pudore mori maluerit; utrum vero aliis de causis violentas sibi voluerit inferre manus; illo casu ignominia talem mitti præcipit; hoc vero jussit eum ultimo plecti supplicio: qui enim sibi non pepercit, multo minus aliis parcet, *l.* 6, §. 7. *ff. de re militari.* Idem respondit Paulus JCtus in *l.* 38. §. *fin. ff. de pœnis;* & Marcianus in *l.* 3. §. 6. *ff. de bonis eor. qui ante sent. mort. sibi conscio.* Quæ Imperatoris & Jurisconsultorum inde processit opinio, quod philosophorum Stoicorum imbuti præceptis, haud illicitum aut indecorum, sed summa dignum laude putarent, ad evitandas instantes hujus vitæ miserias meliori fortuna mortalem immutare sortem, & sponte mortis arbitrium sibi sumere; ne forte postea cogerentur ignominiosum experiri vitæ finem, si modo sceleris abesset conscientia. Nec ab hac sententia in universum abhorruerunt Epicurei & Aristotelici, teste Grotio *in comment. ad acta Apostol. cap.* 16. *vers.* 29. Innocentiæ probandæ gratia sibi manus violentas intulit Lucretia, ita enim de illa cecinit poeta:

Cum foderet ferro castum Lucretia pectus,
Sanguinis & torrens egrederetur, ait:
Testatur cunctis, me non violasse pudorem
Ante virum sanguis, spiritus ante Deos.

Ventrem sibi scidit Uticensis Cato, ne Cæsaris imperio parere cogeretur, Pompeji ab initio belli civilis

secutus partes, Pansa *de bello Afric. cap.* 88. Coccejus Nerva divini humanique juris peritus, illæso statu, corpore integro, moriendi consilium cepit, & abstinentia cibi exstinctus est; solummodo, ut gnari cogitationum ejus ferebant, ne inhonestus ei vitæ finis contingeret, Tacitus *Annal. lib.* 6. *cap.* 26. Contristati uxorum morte Cajus Plautius & Marcus Plautius vitæ tædio gladiis suis incubuerunt. Valer. Max. *lib.* 4. *c.* 6. *n.* 2. 3. Porcia Marci Bruti uxor, ejus audita nece, indito in fauces incenso carbone periit. Plutarch. *in vita M. Bruti. Martialis lib.* 1. *epigr.* 43. Morte voluntaria Mamercus Scaurus damnationem anteivit, *ut dignum veteribus Æmiliis*, inquit Tacitus *annal. l.* 6. *c.* 26. In ipsa curia depromptum sinu venenum hausit Agrippa Vibulenus eques Romanus, *idem l.* 6. *c.* 40. Multa alia passim reperiuntur apud Tacitum exempla, illorum qui non sceleris conscientia, sed improborum metu accusatorum & injusti supplicii sibi vim intulerunt, quæ enumerare tædiosum foret. Quin imo Massiliæ venenum quondam custoditum, quod ei publico solebat decreto dari, qui justas sexcentis senatoribus eum in finem electis causas exhibuisset, propter quas mors illi esset expetenda. Valerius Max. *l.* 2. *c.* 6. n. 7.

Longe autem aliud sacer codex, aliud incorrupta ratio et amor sui dictat mortalibus, nullo nempe pacto concessum esse proprium in corpus sævire; edixit enim Deus *Genes. cap.* 9. *vers.* 5. se requisiturum sanguinem humanum de manibus hominis de manibus bestiarum. Et sexto præcepto vetuit, ne quis occidat, quod tam propriam quam proximi vitam concernit, presertim cum quisque semper sibi proximus sit. Anton. Matthæus, *tract. de crimin. lib.* 48. *tit.* 5. *cap.* 1. *n.* 9. Quod si ante constitutum tempus stationem deserere nequeat assignatam a duce miles, nefas sane erit a Deo summo Regum Imperatore commissam hujus vitæ custodiam ejus injussu relinquere: quis enim legitimam ausit illam militis pronunciare excusationem, si ad diluendum stationis desertæ delictum tædio vel pudore sese recessisse dixerit? Insuper membrorum suorum nemo dominus est, proinde vim iis inferre nemini permissum, *l.* 13. *ff. ad legem Aquil.* Nec contrarius sibi dicendus Ulpianus, in *l.* 9. §. 7. *ff. de peculio* respondet, naturaliter licere servis in suum corpus sævire: neque enim ibi per naturam designatur recta ratio naturalis, quasi verborum sensus esset, jure naturæ liberum esse servo sese præcipitare vel occidere. Verum per naturam prava potius ibi denotatur voluntas et corrupti servorum mores, quibus, ut pretio sui dominus fraudarent, sese mutilabant vel interimebant, quod impedire non poterant domini, cum captivitate naturalem hanc licentiam servi non amisissent. Et eadem hæc occurrit *naturæ* significatio in l. 1. ff. ad Senatusc. Macedon. ubi in hæc verba conceptum legitur Senatusconsultum: *cum inter ceteras sceleris causas Macedo, quas illi natura administrabat*: ubi nihil præter præposteros Macedonis mores et pravam indolem intelligi per *naturam* manifestum est, p. m. parens Paulus Voet *in comm. ad* §. 3. *instit. de justit. & jure n.* 4. Quid quod nonnullæ quoque gentes ejusmodi fœdum fuerint detestatæ facinus, quo sui ipsius quis carnifex existit. Apud Thebanos talis nulla laude dignus erat; sed crimini ac probro id ei dabatur, & immanis censebatur esse naturæ. Athenienses cadaveri defuncto manum velut facinorosam abscindebant, eamque a corpore divulsam projiciebant inhumatam. Alexand. ab Alex. *gen. dier. lib.* 5. *c.* 28.

50. Exhibitæ ab A. Gellio, *lib.* 16. *cap.* 4. jurisjurandi militaris formulæ præter alia inserta quoque reperiuntur hæc: *in exercitu, decemque millia passuum prope furtum non facies dolo malo solus neque cum pluribus*, cujus & Polybius mentionem facit *lib.* 6. Stipendiis namque suis contenti debent esse milites *Lucæ, c.* 3. *v.* 14. nec extrinsecus detrimentis provinciales afficere, aut ab iis exigere quicquam ne cœnaticorum quidem nomine, *l.* 3. *C. de erogat. milit. annon.* Jul. Ferrettus *de re milit. pag.* 46. *num.* 25. Quapropter etiam epistola quadam Cæsar Aurelianus omnia illa militum furta prohibuisse fertur, quibus provincialibus oves, uvas, sal, pullos, & alia eripere vel extorquere solent. Flavius Vopisc. *in vita Aureliani.* Et Imperatores rescripserunt in *l.* 5. *C. de desertoribus*, illos, qui rupta sacramenti fide, relictis castris, ad prædationem sese contulerint, judicis severitatem non evasuros; in tantum, ut, quicunque Principis, sub quo stipendia merent, subjectos vi spoliaverint, vel nummos & alia ipsis extorserint, aut vastaverint agros prædæ causa, capite pœnas luere cogantur, *l.* 23. §. 10. *ff. de pœnis*, & digno a quibuscumque subjugari possint supplicio, *l.* 1. *Cod. quando liceat unicuique sine judic. se vindic.* In Gallia cautum, ut, si plures quam quatuor absque publica commeatus auctoritate in villis vel pagis vel urbibus diversentur, nec pecuniam, quam pro alimentis expenderint, iis, qui illos hospitio exceperint, numerent, liceat populo in eos coacta hominum turba & vi armata sævire, eosque delere internecioni, impunitate utique proposita. Imbert. *in enchirid. juris Galliæ verb. pœnæ pecuniaria pag. mihi* 273. Penes nos autem milites, qui civibus vel fœderatis quicquam abstulerint, non persoluto justo sublatæ rei pretio, corporali pœna corcendi sunt, *instruct. milit. art.* 14. 20. Tiberius militem, quod pavonem surripuisset, capite punivit. Sueton. *in ejus vita c.* 60. Universam cohortem ob immodicas rapinas interfici Sertorius jussit, Plutarch. *in ejus vita.* Tamerlanes militi, qui lac mulieri furto abstulerat, stomachum aperiri præcepit, ut ita quicquid haustum esset, efflueret. Pescennius Niger illos, qui gallum diripuerant, securi addixit, & ægre ab exercitu exoratus, ne quis illorum in tota expeditione focum faceret, prohibuit. Unde evenit, ut nunquam sub eo miles provinciali lignum, oleum, operam extorqueret. Spartian. *in ejus vita.* Alexander autem Severus quoscunque in alicujus solummodo possessionem deflexisse comperisset, in eodem loco fustibus aut virgis cædi mandavit; ne scilicet vel rapturi speciem præberent, uti ei quondam Lysander respondit, qui, cum excessisset ex agmine, se conabatur excusare, quod ad nullius rei rapinam id egisset. Frontin. *de stratag. lib.* 4. *cap.* 1. *n.* 9. quo effecit, ut quacunque legiones iter facerent, illac non milites, sed senatores transire viderentur. Æl. Lamprid. *in ejus vita.* Hinc & de Stilicone Claudianus cecinit libr. 1. de laud. Stilic.

> ..... *Jurisque metus servator honesti*
> *Te moderante fuit, nullis ut vinea furtis,*
> *Aut seges erepta fraudaret messe colonum.*

51. Ut autem rapina a militibus facta facilius ad

illorum querelas, quibus per omne nefas ablatæ res, furti dignosci posset improbus auctor, & pro meritis ultioni subdi, nec sub velamine spolii ex hostico petiti crimen hoc maneret impunitum, prohibitum legimus, *instruct. milit. art.* 63. ne quis illud, quod privatis nactus est excursionibus, alibi, quam in castris aut præsidiis divendat, professis prius rebus captis apud præsidii præfectum vel gubernatorem intra tres horas a reditu computandas, ut debito possint annotari modo, ac inveniri, si quis ex subjectis vel fœderatis illas sibi ereptas asserat; mortis supplicio in alibi distrahentes proposito, *art.* 64. Quod & de jure Romano in militibus obtinuit, ut id evincunt posteriora sacramenti paulo ante allegati hunc in modum concepta verba: *extra hastam, hastile, signa, pabulum, utrem, follem, faculam, si quid ibi inveneris sustulerisve, quod pluris nummi argentei erit, uti tu ad Cod. Lælium Cod. filium COS. L. ve, Cornelium P. filium COS. sive ad quem eorum jusserit, proferas: aut profitebere in triduo proximo quicquid inveneris sustulerisve dolo malo: aut domino suo, cujum id censebis esse reddes.* Si quis autem eo processisset insaniæ, ut scelerata factione una cum Reipublicæ hostibus prædam egisset, aut deprædationis in subjectos dedisset facultatem, vel alias rapta cum iis divisisset spolia, eum vivum amburendum Constantinus rescripsit, *l.* 1. *Cod. Theod. de re militari*, Martin. Laudenb. *tractat. de castellan. q.* 21.

52. Cæterum iis, qui subjectorum opes sine causa diripiunt, simillimos merito quis dixerit piratas societatis civilis hostes scelestissimos & nefarios, qui teste Floro lib. 3. c. 6. *sublatis commerciis rumpunt fœdus generis humani*, & ad instar Agathoclis (de quo Justin. *lib.* 22. *c.* 1.) in patriam, in municipes prædæ causa iniqui sunt, ac ferarum ritu occidunt illos, quos nunquam oderunt, obvias quorumcumque carinas intercipiunt; quicquid ipsis arridet dominis invitis inde tollunt, & furtivis omnes terrent expeditionibus. In hos acriter Peckius invehitur *de re nautica in auth. navigia Cod. de furtis cum notis Vinnii pag.* 370. eosque ultimo censet afficiendos supplicio Baldus ad *d. auth. navigia.* Et generali gentium consuetudine id obtinere, publicatis omnibus ipsorum bonis, statuit post Peckium Johan. Loccenius *de jure maritimo lib.* 2. *cap.* 3. *n.* 8. Cui convenienter Ordines etiam generales placito an. 1161. 25. Augusti eos omnium bonorum publicatione mulctandos, & corporali plectendos pœna sanciverunt. Penes Romanos securi plerumque percutiebantur; *ecquem audivisti*, inquit Cicero, *in Sicilia antea captum archipiratam, non securi percussus sit? unum cedo auctorem tui facti, unius profer exemplum*, 7. act. in Verrem. Cæsar tamen illos crucibus affixit. Vellejus Patercul. *l.* 2. *c.* 42. Nec ipsi tantum piratæ, sed & receptatores illorum mortis pœna coercendi sunt, arg. *l.* 3. §. 3. *ff. de incend. ruin. nauf.* cum sine iis improbi piratæ diu latere nequeant. Loccenius *de jure marit. lib.* 2. *c.* 3. *n.* 8. quem *d. c.* 3. de piratis latius tractantem vide.

53. Quod si miles a confœderatorum quidem opibus abstinuerit, sed in castris inter commilitones suos fuerit in furto deprehensus, eum fuste necatum olim scribit Polyb. *lib.* 6. Quandoque furibus ejusmodi dextra præcisa, vel etiam ignominiæ causa sanguis in principiis missus, Frontin. *de stratag. lib.* 4. *c.* 1. *n.* 15. quamvis juxta Gellium *noct. attic. l.* 10. *c.* 8. olim hæc sanguinis missio non tam pœnæ locum obtinuerit, quam quidem pro medicina fuerit adhibita in stupentis animi militibus a naturali habitu declinantis. Nostris vero moribus quisquis commilitonis esculenta & poculenta dolo surripuerit, armis detractis extra cohortem per trimestre spatium relegatur, aut pro delicti circumstantiis corporali castigatur coercitione, *instruct. milit. art.* 74. Militemque virgis cæsum fuisse constat in obsidione Grollæ 8. Septembris 1627. quod ibi pallium & alia commilitonibus surripuisset. At si non in ipsis castris, sed dum ad exercitum vehuntur, esculenta & poculenta aliaque ad expeditionem requisita diripuerit aut dejecerit, laqueo pœnas dabit, *instruct. mil. art.* 19. cum enim prudentis sit Imperatoris providere, ut omnium in exercitu reperiatur rerum affluentia, ne necessariarum destitutus adminiculo laboret inopia, & tandem penuria ac fame extabescat; jure mortis in hos est statuta pœna, qui calamitatum ejusmodi scelere suo possent esse causæ, dum mercatores imminentibus direptionum territi periculis, cum castris commercium habere recusant. Surrepti autem in castris pulveris tormentarii quis convictus fuerit, capite pœnas luet, nisi forte prima vice delinquenti remittendum esse mortis supplicium, alia leviori pœna decreta, judices æquum crediderint, ob quasdam delictum attenuantes circumstantias.

54. Dixi præcedenti capite, ante omnia curandum esse, ne differantur in castris stipendiorum solutiones, et evincere temporum exactorum exempla frequentes exercituum Imperatoribus inde provenisse seditiones militares: si igitur inopinato casu deficere contigerit æs militare, non ideo statim a belli muneribus liberantur milites, neque liberum iis erit seditiosos inter commilitones spargere sermones, nisi qui sat diu vixisse sese arbitrentur; usque adeo, ut quicunque in procinctu stantes, cum tempus et occasio virtutem desiderat, stipendiorum dilatorum ausi fuerint exigere solutionem, non secus ac si tumultus essent auctores, mortis mulctandi sint supplicio, *inst. milit. art.* 36. 37. Julius Ferretus *de jure milit. p.* 49. *n.* 35. At si ex adverso in promtu quidem sit pecunia, verum non integrum inde centurio persolvat militibus æs militare, militiæ gradu pellendus est, *instruct. milit. art.* 76. Jure Romano præter dignitatis amissionem, ejus quod percepisset quadruplum rependere publico cogebatur, *l. fin.* §. 9. *C. de offic. præfect. præt. Afr.* magis enim, inquit Imperator, debent *duces & Tribuni supra deputata sibi emolumenta secundum labores suos de nostra largitate remunerationem sperare, & non de commeatu militum vel de eorum stipendiis sibi lucrum acquirere.* Et duos Allobrogum fratres Roscillum et Ægum, cum equitum fraudarent stipendia, et falsum deferrent eorum numerum et æs interverterent, Cæsar animadversione dilata, secreto interim castigavit, atque ut ex sua amicitia omnia sperarent admonuit, Cæsar *libr.* 3. *de bell. civil. c.* 59. 60. Cum autem eveniat quandoque, ut nonnulli præfecti quibus est lucri bonus odor ex re qualibet, debita quidem singulis exsolvant stipendia; interim tamen militum suorum numerum mentiantur, et non integras sed mutilatas ducant cohortes, necesse fuit hoc malum crebris impedire lustrationibus; eumque in finem lecti

lustrationis commissarii vulgo dicti, quibus lustrationem exigentibus parere tenentur cohortium centuriones: adeo ut quicunque milites in armis exhibere tergiversatus fuerit, ad illorum petitionem militari privetur cingulo, *inst. mil. art.* 63. Perez. *tit. C. de erog. mil. annonæ n.* 13. 14. *& seq.* Utque supplicii gravitate quilibet absterrerentur, ne lustrationis tempore exiguo conducti pretio pro justis ac legitimis militibus obtrudi se e paterentur, cautum est, ut quicunque convictus fuerit fictitius esse miles, ei laqueo gula frangatur, et quo magis omnis tolleretur fraudis occasio, prohibitum ne commodatis in lustratione se quis exhiberet armis vel equis, neve miles aliis ad id agendum arma commodaret, aut alieno cognomine vocari se pateretur sub missionis ignominiosæ pœna, *instruct. milit. art.* 69. ibique Pappus *in comment.* Quidam autem neque numeros mentiuntur, neque quicquam de militum detrahunt stipendiis, eoque censent se legum pœnis exemtos, ac proinde ad legendum mittendumve militem æs impune percipere posse: verum maxime falluntur, nemini quippe dubium est, illos eo ipso in legem Juliam repetundarum incidere, *l.* 6. *ff. de leg. Jul. repetund.* adeoque ad quadruplum illius quod acceperint restituendum cogendos esse, *l.* 1. *Cod. ad leg. Jul. repetund.* quoslibet enim, præsertim vero duces in militia Reipublicæ navantes operam, a sordibus abstinere fas est; ac ex adverso illud omni modo curare, quo maxime militum augeatur in dies castrense peculium.

55. Signorum ac vexillorum ideo fuit introductus usus, ut in prælio dispersi milites facile possent pristinam in acie recuperare stationem: sic enim Vegetius de re milit. libr. 2. *cap.* 13. *antiqui,* inquit, *quia sciebant in acie commisso bello celeriter ordines aciesque turbari atque confundi; ne hoc posset accidere, cohortes in centurias diviserunt, & singulis centuriis singula vexilla constituerunt: ita ut ex qua cohorte, vel quota esset centuria in illo vexillo literis esset adscriptum, quod intuentes milites in quantovis tumultu a contubernalibus suis aberrare non possent.* Ideoque qui in prælio signa vel vexilla non defenderit, aut quandocunque deseruerit, antequam in tutum sint celata locum, in grave crimen incidit: cum confusionis ex amisso vexillo natæ causa sit: unde & corporali supplicio crimen expiare cogitur, *instr. milit. artic.* 49. eumque desertori comparat Peresius *tit. C. de desertor. n.* 7. Memoriæ prodidit Curtius *lib.* 8. *cap.* 14. sub Porro militantes Indos ante pedestrem aciem Herculis simulacrum ferre solitos: & ultimum in illos sancitum fuisse supplicium, qui illud ex acie non retulissent. Penes Romanos autem nulla certa legibus in illos fuit statuta pœna, qui vexilla passi fuissent ab hostibus intercipi: refert tamen Alexander ab Alexandro *Genial. dier. libr.* 2. *cap.* 13. in cohortes, quæ signa fœde amisissent, aliquando majorum more capitali supplicio animadversum fuisse, sæpius ignominiosa & indigna militibus opera ipsis imposita. Quandoque sola perditi signi infamia sufficiens pœna vita fuit; unde apud Cæsarem *lib.* 4. *de bello Gall. cap.* 25. cum periculum esset, ab hostibus aquilam captum iri, Romani milites dicuntur *cohortati inter se, ne tantum dedecus admitteretur.* Et summis usque viribus Romanas contendisse legimus acies, ne legionum aquilis hostes potirentur; sæpiusque duces & Imperatores, ubi fluctuare ac fugam meditari cernerent exercitum, inter hostiles copias aut inimica castra contorsisse signa, ut excussa segnitie milites acrius arma moverent in adversarios, & ad ea recuperanda fortius dimicarent: signa namque sacra Romani habuerunt, sic ut aliquam gignerent in animis militum venerationem; quamobrem etiam firmius illa asservare, fortius recuperare consueverant. Eumque in finem Vibius Acceus cohortis præfectus vexillum trans Punicum vallum projecit. Irrupit in hostilia castra convulsum signum dextra tenens Pedanius centurio, ut qui salvum illud vellent, ipsum sequerentur, Valer. Max. *lib.* 3. *cap.* 2. *n.* 20. a Servio Tullio, Furio Agrippa, Tito Quintio Capitolino, & aliis idem perpetratum fuisse tradit Frontinus *strat. lib.* 2. *cap.* 8. *n.* 1. 2. 3. *& seqq.* Neque ullum dubium est, quin & hodie summo dedecori vertatur, si ab hostibus signa fuerint in acie capta; usque adeo, ut usu fere militari facta fuerit inveterata consuetudo, signiferos, si spes nulla vexilli defendendi supersit, divulso ab hasta velo semet ei involvere, atque ita vel fuga salvum reducere, vel in ejus defensione gloriosa perire morte.

56. Corporalis insuper in illos est decreta coercitio, qui alteri, quam cui fas erat, tesseram indicaverint, aut aliam exhibuerint, quam quæ ab Imperante data erat, *instruct. milit. art.* 29. est enim adinventus tesserarum usus ad discernendos ab amicis inimicos; unde fit, ut indebita tesseræ traditione facillime confusio producatur in castris, & adversariis ad res feliciter gerendas commoda præbeatur occasio, licet forte non primus tesseram indebite tradens illud egerit intentione sinistra; cum in exercitu vix unquam defuit ac sacramenti immemores, quibus intercedit cum hoste commercium, quique omnia adversariis ducum commilitonum deferunt consilia & res gerendas. Quapropter & Augustum Thallo, quod epistolam ipsius alteri, licet non hosti, prodidisset, crura effregisse testis est Suetonius *in Augusto cap.* 67. solummodo quod persuasum haberet, hoc pacto literas suas in malevolorum, inde in hostium potuisse potestatem pervenire.

57. Cum autem in instructione militari sæpius corporalis poenæ mentio fiat, merito quispiam quæsiverit, num per eam ultimum designetur supplicium, an vero alia poena corporis afflictiva, ad cujus irrogationem mors naturalis non subsequitur; verius est ac æquitati magis conveniens, per poenas corporales ejusmodi designari coercitiones militares, quibus corpus quidem læditur, non tamen perimitur aut vita spoliatur: cum pœnæ non extendendæ sint, sed mitigandæ; in tantum, ut si in jure simpliciter mortis fiat mentio, eam de sola morte civili benigna interpretatione intelligendum voluerint legum interpretes, arg. *l.* 11. *ff. de pœnis.* August. Barbosa *axiom. juris usu frequent.* 181. *n.* 11. *ibique allegati Doctores.* Huc accedit quod in articulis militaribus atrociora militum delicta coercentibus non pœna corporalis, sed ultimum disertis verbis constituatur supplicium: in levioribus vero corporalis plerumque coercitionis sit adjecta pœna. Insuper illud evinci videtur ex *instruct. milit. art.* 9. 51. & aliis, ubi reus corporali & lethali supplicio dicitur plectendus. Unde liquet aliam esse corporalem simpliciter ita dictam, aliam mortis pœnam; eamque distinctionem

approbant Pappus *in comment. ad instruct. milit. art.* 12. *in fin.*, Sande *decis. Frisic. lib.* 5. *tit.* 9. *defin.* 16. Negari tamen nequit, quin sub poena corporali ex vi vocis ultimum quoque contineri posset supplicium.

58. Scutum reliquisse præcipuum quondam apud Germanos, teste Tacito, flagitium fuit, Tacit. *de morib. German. cap.* 6. Et arma turpiter ac non sine scelere amittit Romanorum fuit usque sententia, *l.* 2. *§.* 1. *ff. de capitis & postlim.* Quapropter Catonis Censorii filius in medias ruebat hostium copias, ut collapsum e manu sudore lubrica gladium repeteret, Plutarch. *in vita Caton. Censor.* Sic post interruptum a Romanis pontem Horatius Cocles in Tiberim prosiliens omnia secum arma retinuit, Livius *l.* 2. Et Turnum e Trojanorum castris præcipiti sese saltu cum omnibus armis in fluvium dedisse Poeta narrat *lib.* 9. *Æneid.* Amissi quoque clypei metuens infamiam Epaminondas jam morti vicinus id unum a circumstantibus anxie quæsivit, num cadenti sibi scutum ademisset hostis, illudque ut servatum audivit & allatum, velut laborum gloriæque socium exosculatus est, Justin. *lib.* 6. *cap.* 8. Ammian. Marcellin. *l.* 25. Quin & Chabrias Atheniensis perire maluit, quam ut abjectis armis natando ab Atheniensium navigiis exciperetur. Æmil. Probus *in vita Chabriæ.* Turpe scilicet putabant Imperatores fortissimi, quemquam armis suis superesse. Unde hodiernis quoque militibus in more positum esse docet experientia, ut hostium viribus ad tradenda mœnia vel castra compulsi, id tamen stipulentur, ut armis integris inde liceat recedere, haud digna viris imperari censentes, quod armis spoliati semet adversariorum fidei committerent. Eorum autem, qui integra in bello amisissent aut alienassent arma vel potiorem illorum partem, veluti scutum, galeam, loricam, gladium, pœna erat eadem de jure Romano, quæ desertorum, *l.* 14. *§.* 1. *ff. de re milit.* eosque sæpius ultimo punitos supplicio Alexander ab Alexandro auctor est, *genial. dier. l.* 2. *cap.* 13. Appius Claudius acriter in fugitivum ac proditorem invectus exercitum, ubi signa, ubi arma essent singulos rogitans, inermes milites, signo amisso signiferos virgis cæsos securi percussit. Livius *lib.* 2. Ex humanitate tamen & juris rigidi temperamento, remissa pœna capitali, militiæ mutationem in eos decernendam esse censuit Jurisconsultus in *l.* 3. *§.* 13. *ff. de re milit.* Atque ita equitum præfectum, quod hostibus circumventus arma tradidisset, non ultore ferro persecutus est Consul Calpurnius Piso, sed toga laciniis abscissis amictum, discinctaque tunica, & nudis pedibus per omne militiæ tempus ad principia adesse jussit, Valer. Maxim. *lib.* 2. *cap.* 7. *n.* 9. Eamque Romanorum æquitatem hoc in negotio probantes legum nostrarum militarium conditores sanciverunt, ut quisquis arma sua fregerit, amiserit, alienaverit, per semestre spatium militia rejiciatur, *instruct. milit. artic.* 71. Si in aleam ea impendendo perdiderit ignominia mittatur, *instr. milit. art.* 73. Si pignori dederit, eandem, quam alienans, subeat coercitionem *d. art.* 71. Et ne creditorum astutia, precibus, & artibus sinistris rudes militum inducerentur animi; prohibitum pariter, ne quispiam arma pignori accipiat, Menoch. *arbitr. judic. l.* 2. *casu* 934. *n.* 74. qui secus fecerit duplo pretii pignoris mulctetur *instruct. art.* 72. Quod si quis non sua quidem alienaverit, sed ex adverso commilitonis surripuerit arma, gradu militiæ pellendus est, *lib.* 3. *§.* 14 *ff. de re milit.* Hodie per trimestre tempus numeris eximitur, ac quandoque pro re nata corporali plectitur supplicio, *instruct. milit. art.* 74. Neque illud iniquum; cum arma sint veluti pars corporis, & uti Cicero inquit *lib.* 2. *Tuscul. quæst.* membra militis ac vitæ custodes, sine quibus nullus ultra nomen miles est: sic ut alterius arma interventes non commilitoni tantum, sed & Reipublicæ grande nonnunquam inferant incommodum. Unde & Romanos usque adeo de militum armis sollicitos quondam fuisse legimus, ut parum nitidis solummodo aut rubigine obductis indutos armis illico notarent. Alexander ab Alex. *genial. dier. lib.* 2. *cap.* 13. existimantes procul dubio, parum illos armis uti vel usuros occasione data ad præliandum minus idoneis, & segnes admodum in acie fore bellatores: *quis enim*, inquit Vegetius, *militem credat bellicosum, cujus dissimulatione situ ac rubigine arma fœdantur.*

59. Præter hos autem qui arma alienant, legislatores nostri degeneres etiam censuerunt esse milites, qui ad excubias agendas non omnibus armis instructi convenissent, & ejusmodi delicti reos prima vice per triduum carceri mancipandos, sanciverunt. Cum autem crimen aggravet, & pœnam faciat augeri delinquentis contumacia, *l.* 4. *ff. de pœnis l.* 2. *ff. de re judicata*, etiam ii qui tertium in idem convicti fuerint incidisse delictum militari more per commilitones armis perimentur, id est sclopetis vel hastis, *instruct. mil. art.* 53. Atque hæc ita constituta sunt, tum ut ad arcendos repentinos adversariorum impetus milites essent perpetuo parati; tum ut armis assuescerent, ne, ubi cum hoste manus conserendæ sunt, Davidis instar; qui nunquam in armis semet exercuerat, nimio succumberent munimentorum ponderi, & gravis iis videretur lorica, gravis galea, eoque summum immineret vitæ discrimen: *illi enim*, inquit Vegetius lib. 1. de re milit. cap. 40. *qui laborem in portandis veteribus munimentis armorum ferre non possunt, detectis corporibus & vulnera sustinere coguntur & mortes, & quod est gravius & turpius, aut capi, aut certe fuga Rempublicam prodere: sic dum exercitium laboremque declinant, cum maximo dedecore trucidantur ut pecudes.* Multos quidem hodie reperies, qui prælio conflicturi penitus ferrea corporis tegumenta respuunt, non laboris, uti ferunt, evitandi causa; sed quod sibi laudi fore ducunt, si æque ac omnibus a capite ad calcem armis muniti, inermes prorsus soloque cincti gladio in consertissimas audeant irrumpere turmas hostium, & densis armatorum se mucronibus objicere, ac ingenti animo castra oppugnare, muros inimicos superare, cæteraque fortitudinis exhibere specimina. At hos a vera virtute militari longe aberrasse censeo, ac temerarios potius quam fortes appellandos, dum adeo incomparabiles videri cupiunt periculorum & vitæ contemtores, & inani nominis ac famæ commoti desiderio vanam captant hoc pacto gloriolam Reipublicæ parum profuturam. Verum quidem est, cum itur in prælium, non vulnera, non mortem timendam, sed nec temere subeunda corporis vitæque discrimina, quæ facili negotio sine patriæ detrimento

quis evitare posset: antiquatus ille ducum ac militum pro exercitu sese devoventium furor: non hodie Deciis indigemus in exercitu, non Dodris; Siciniis Dentatis res maxime geritur, quem Valerius *l.* 3. *cap.* 2. & Gellius *l.* 1. *noct. Attic. cap.* 11. centies & vicies in aciem descendisse, quadraginta quinque pectore excepisse vulnera commemorant. Non in hostes tendimus, ut fortia facta peragentes occubamus; sed ut strenue rem gerentes una cum vita reportemus ab hoste victoriam & opima spolia: *majoris enim esse disciplinæ se ab hoste tueri & præstare incolumem, quam cum sua pernicie hostem perdere summi semper duces dictaverunt*, inquit Alexander ab Alexandr. *genial. dier. l.* 2. *cap.* 13. Et certe, plus utilitatis ac commodi Respublica percipit in conflictibus ab armatis, quam inermibus, magis licet animosis; ac ex adverso damnum plerumque sentit ex vana gloriæ cupidine: Polybio namque teste histor. lib. 3. *temeritas, ferocia, & præceps iracundia, nec non inanis gloriæ studium, & fastus hostibus facilem victoriam præbent; amicis ut plurimum perniciem.* Proinde, si publica privatis sint anteponenda bonis (quod neminem sanæ mentis negaturum confido) & patria sit præferenda gloriæ, consequens est, quosvis in expeditione milites etiamsi sine munimentis confligere duxerint magis esse gloriosum, plenis nihilominus armis cinctos esse debere, & ferri præsidio juncta audacia securitatem sibi quærere, pariterque adversariis inferre perniciem, cum boni publici rationem illud exigere manifestum sit.

60. Accidit aliquando, dum inter populos belli grassatur incendium, ut milites, ubi hostem unum atque alterum in potestatem redegerint, neque tamen operæ pretium censeant propter exiguum redemtionis pretium ad castra ac præfectum captivos deducere, crudeliter & absque ulla commiseratione deditos abominando facinore vita spolient contra recepta militiæ jura. Julius Ferrettus *de re milit. p.* 130. *num.* 65. Quem belluinum agendi modum cum hodierna inter moratiores bella non ferant, eique repugnet in universum Christiana caritas, & proximo debita mansuetudo, statutum est, ut quisquis ejusmodi flagitium admiserit, militia rejectus extra foederatas relegetur Provincias, *instruct. milit. art.* 61. Quin imo poenæ capitali miles addictus fuit 10. Julii anno 1638. quod duos inimicos, quos captivos esse non ignorabat, ita vulnerasset ut haud diu post uterque ex vulnere periret. Idem in illos fere sancitum est supplicium, qui postquam lucrum belli jure debitum captivus persolvit, eum sine castrorum præpositi venia dimiserint, *d. art.* 61. fieri enim posset, ut ejusmodi captivi vel transfugæ essent, vel atrocioris alterius criminis rei, quos condignis subjugari suppliciis Reipublicæ interest, & ad præpositi pertinet officium, *lib.* 12. §. 2. *ff. de re milit.*

61. Reversi autem ad suos captivi penes Romanos aliquam sufferre cogebantur captivitatis poenam: præterquam enim, quod naturalem amisissent in bello libertatem, rem inæstimabilem, §. *fin. instit. qui & ex quibus causis man. non poss. l.* 106. 176. §. 1. *ff. de regul. jur.* quam, ut Salustius ait *in bello Catilin. cap.* 33. nemo bonus nisi cum anima simul amittit, etiam temporis illius, quo apud hostes fuissent, exigere stipendia non poterant, *l.* 1. *Cod. de re milit.* iisque & arma multabantur, & ordo militandi. Alexander ab Alexandr. *genial. dier. libr.* 2. *cap.* 13.

62. Quæri autem posset, utrum reverso temporis illius, quod in captivitate transegit, deneganda sint stipendia, si quidem probare potuerit, absque ulla sua culpa se in adversariorum pervenisse potestatem? idque ex æquitate negandum puto, arg. *l.* 3. §. 12. *l.* 5. §. 5. 6. 7. *ff. de re milit.* ubi Jurisconsulti statuunt, inspectis ac perpensis vitæ præcedentis actionibus, veniam esse capto concedendam; sic ut præmia & emeritum accipere non prohibeatur. Aliud quidem esse fateor emerita, aliud stipendia, verum cum eadem militet utrobique ratio, nullo jure quod in uno casu obtinet, ab alio removeri potest. His adde quod omnia tentaverit, quæ, quantum in ipso est, aut quantum permittit humana solertia potuerunt a strenuo perpetrari milite; ut proinde conditio illa, sub qua promissum fuit stipendium, scilicet si militaverit, adimpleta censeri debeat cum per eum non steterit amplius illius implementum, sed vis fortior mortalium superans potentiam eum impediverit, *argum. l.* 39 *ff. de re reg. jur. l.* 8. §. 7. *ff. de condition. institut. & l.* 4. §. 5. *ff. de statu liberis.* Notissima insuper illa juris regula, quæ dictitat, afflicto non esse addendam afflictionem, nec tristia mala malis, nec poenis poenas esse cumulandas: adeoque nec hostium misera captivitate detentus eo privandus erit emolumento, quod percepisset, si non ei servitutis flebilis supervenisset calamitas. Et quamvis ex desertione restitutus non aliter medii temporis, quod in desertione transegit, stipendia & donativa accipiat, quam si Principalis liberalitas hoc ei specialiter indulserit, *l.* 10. §. 1. *ff. de re milit.* non tamen illud obstat, cum longe alia sit in captivo ratio, neque enim sine proprio dolo ac culpa quispiam in desertionis incidit delictum; at facile quisque citra culpam suam in hostium potest pervenire potestatem, miles præsertim gregarius; quippe ducis imperiis obtemperare coactus, ipsius imperitia vel temeritate nonnunquam eo deduci potest, unde nulla datur remeandi potentia. Atque ideo moribus menstrua militûm captivorum non detrahuntur stipendia: sed eorum non secus ac præsentium in lustratione nomina citantur. Groenewegen *de legib. abrog. ad l.* 1. *Cod. de re milit.* Martin. Laudensis *tract. de milite qu.* 4. Pari ratione nec vulneratis nec morbo sontico laborantibus stipendia sunt detrahenda: militiæ enim munera obire etiam intelliguntur hi, quos curamus ægros, qui militare cupientes adversa impediuntur valetudine, arg. *l.* 4. §. 5. *ff. de statu liberis.* Nec ad id, ut iis stipendia numerentur, necesse est illos castra sequi, nisi forte morbi levioris detineantur incommodo; quo casu, ne longinquis nimium delassarentur itineribus, iis præfecto venia concedi solet inter impedimenta se recipiendi: quamvis olim penes Romanos solummodo ignominiæ causa propter ignaviam aut alia delicta leviora fuerit impositum, ut inter impedimenta tamquam indignum & muliebre ac militiæ parum idoneum agmen castra sequerentur. Docet id Ammianus Marcellin. lib. 25. *ademtis, inquit, signis, hastisque diffractis, omnes eos, qui fugisse arguebantur, inter impedimenta, & sarcinas, & captivos agere iter imposuit.*

63. Ne tamen sub adversæ valetudinis prætextu quilibet ignavia foeda laborantes inter impedimenta commorarentur, & ordines ac signa desererent, cautum est, ut tanquam militum indigni consortio militia pellantur, non dato ære militari missionisve literis, quicunque inter sarcinas ausi fuerint inscio præposito iter instituere, *instruct. milit. artic.* 25. Quod si non pigritia, sed hostium metu languorem simulassent, pro proditoribus olim habebantur, *l.* 6. §. 5. *ff. de re milit.* Qui vero delectu propter bellum indicto inhabiles militiæ se reddidissent, resectis digitorum articulis, hos Constantinus Imperator civitatum curiis addixit *l.* 1. *Cod. Theod. de filiis milit. l.* 4. 5. *Cod. Theod. de tyronibus*, solebant enim quandoque torpentes metu Romani sibi pollicem præscindere, ne gladio dirigendo ac portandis armis essent idonei: liquet id ex paulo ante laudato Ammiano Marcellin. lib. 15. ubi de Gallorum institutis verba faciens, ait: *nec eorum aliquando quispiam, at in Italia, munus Martium pertimescens pollicem sibi præscidit*, de his plura vide apud Jacob. Gothofred. *in comment. ad l.* 4. 5. *Cod. Theod. de tyron.* Patrem autem, qui filium debilitasset, ut eum militiæ muneribus subduceret, Divi Trajani præceptum deportavit, *l.* 4. §. 12. *ff. de re milit.* Et Augustus equitem Romanum, quod duobus filiis adolescentibus detrectandi sacramenti causa pollices amputasset, ipsum bonaque hastæ subjecit. Sueton. *in vita August. cap.* 24. Quin imo quicumque castris idoneos juvenes inertis obsequii studio putassent occultandos sub lixarum conditione vel propinquitate simulata, ex Valentiniani & Valentis constitutione ad inferiorem militiæ devolvebantur ordinem, *l.* 10. *Cod. Theodos. de re milit.* Atque hæc quidem in Romana viguerunt Republica ubi inviti adscribebantur in militiam cives; at in nostris Provinciis ubi voluntarii omnes militiæ nomen dare consueverunt, supervacanea foret hæc metus ergo debilitatio; ut proinde etiam harum constitutionum antiquatus sit usus.

64. Denique duas aut plures eodem tempore simul gerere militias prohibitum, & de jure quidem Romano tales auri librarum decem dispendio mulctati, *lib.* 5. *Cod. qui milit. possunt. &c.* hodie vero corporali coercentur supplicio, *instruct. milit. artic.* 70. eo enim ipso, quo plus quam ordinis unius eodem tempore nomen affectant, ærarii publici nummos suffurantur, dum ad id obstricti sunt, ut militum duorum partes sustineant, adeoque simul in duobus reperiantur eodem momento locis, quod per rerum naturam possibile non esse vulgare statuit philosophorum dogma.

Atque ita paucis pleraque militaria delineavi delicta, poenasque recensui a legislatoribus sancitas, a ducibus eximiis pro criminis qualitate decretas; quas tamen accurata omnium facti circumstantiarum instituta consideratione mitigari nonnunquam judicum militarium arbitrio æquum est, præsertim cum duriora ut plurimum ac rigidiora milites, ut ante dixi, supplicia maneant.

CAPUT V.

De præmiis militum & præda bellica.

1. *Præmiis remuneranda militum fortitudo.*
2. *Milites, qui in acie ceciderunt, perpetuo per gloriam vivunt, eorumque liberi publice alendi.*
3. *De honoribus exercitus imperatori tributis, supplicatioae, triumpho & oratione.*
4. *Militum minorum præmia enumerantur.*
5. *Præda maxime milites gregarios ad fortitudinem excitat*
6. *Jure gentium præda primo cedit occupanti.*
7. *Quid juris obtinuerit apud Hebræos in immobilibus ab hoste captis?*
8. *Quid juris in mobilibus?*
9. *Quid circa res captas tam mobiles quam immobiles Græci observaverint?*
10. *Quid jus Romanum circa immobilia capta constituerit? & de postliminio.*
11. *Quando ager censeatur captus ab hostibus.*
12. *Mobilia per deditionem acquisita a Romanis in fiscum redacta.*
13. *Aliquando postquam capta essent, ex post facto militibus concessa.*
14. *Quando res mobilis capta fiat occupantium.*
15. *Quid circa arma capta fuerit observatum.*
16. *Quæ sit differentia inter prædam & manubias.*
17. *Quid hodie circa res immobiles captas observetur.*
18. *Capti non fiunt capientium servi, nisi in bello barbarico.*
19. *Quid juris sit circa mobilia publicis expeditionibus aut excursionibus privatis occupata, ubi variæ quæstiones.*
20. *Quid in captis in conflictu maritimo? ubi de fortitudinis præmiis pecuniariis?*
21. *Quid si navis sit amicorum, merces vero hostium aut vice versa?*
22. *Utrum rectius cuique quod occupat concedatur? an potius inter omnes institui debeat universa prædæ distributio?*
23. *Quid si navis ab hostibus capta, per amicos aut socios recuperetur?*
24. *Quid si non recepta, sed redempta fuerit verum justum pretium?*

1. Quemadmodum poenis atrocioribus delinquentes coercentur in bello milites, ita quoque præmia generosis animis, & sanguine ac sudore suo Rempublicam struentibus erogari necesse est; neque enim vel domum vel Rempublicam stare posse Cicero pronunciavit, *lib.* 3. *de natura Deorum*, si in ea non aliqua recte factis exstarent præmia; quippe quæ stimulos, calcaria, ac faces ad virtutem adducunt: adeo ut ad rem strenue gerendam etiam ipsi suscitentur ignavi, ubi condigna præmiorum remuneratione cernunt commilitonum ornari fortitudinem; proinde merito Pericles in eorum Republica viros dixit esse præstantissimos, apud quos maxima proponerentur virtutis præmia: atque in Themistoli somnum excussisse constat in Miltiadis honorem erecta monumenta, *non sinit*, inquit, *me dormire torpescere Miltiadis trophæum*, Plutarch. in apophtegm. Et Scipio, aliique illustres Romanorum duces asseverare soliti, cum majorum intuerentur imagines, vehementissime sibi animum ad virtutem accendi. Rerum scilicet gestarum memoria viris egregiis generosi nascebantur in pectore spiritus, & eximius animum stimulabat ardor, nec ante sedabatur, quam virtute majorum gloriam vel superassent, vel adæquassent. Qua de causa varia pro diversis præliantium meritis ac dignitate constituta reperiuntur fortitudinis præmia.

2. Primum ac generale omnium tam militum quam præfectorum est, ipsa virtus, & recti conscia mens

prælio superstitibus, ac jucunda posteritatis recordatio. At si confligentes in acie perierint, non minimum est, quod pro vivis tamen habeantur: cum in perpetuum per gloriam vivere credantur, qui pro Republica ceciderunt, & extremam effuderunt in victoria spiritum, *princip. instit. de excusat. tutor.* Felices eos Cicero deprædicat Philipp. 14. *O fortunata mors*, inquit, *quæ naturæ debita pro patria est potissimum reddita, vos vere patriæ natos judico . . . quos laudare quam lugere præstabit &c.* in ipsa quippe virtute defuncti pulcherrima brevis doloris præmia ferunt; in terris usque fama futuri superstites; sic ut eorum memoriam laudesque meritissimas extinguere nequeat ullius ævi lapsus, sed in dies magis magisque feri nepotes veneraturi sint. Unde summam olim Lacænæ mulieres concipiebant animo lætitiam, si filii ipsarum adversis in prælio cecidissent vulneribus. Et Lacedæmoniorum ab Antigono devictorum nemo (teste Justino *lib.* 28. *cap.* 4.) amissum flebat conjugem, filiorum mortem senes laudabant: patribus in acie cæsis filii gratulabantur: suam omnes vicem dolebant, quod non ipsi pro patriæ libertate cecidissent. Cimbri vero & Celtiberi gaudio exsultabant in acie, tanquam gloriose & feliciter vita excessuri; at in morbo quasi turpiter & miserabiliter perituri lamentabantur. Valer. Maxim. *lib.* 2. *cap.* 6. *numer.* 11. Et ne militum gregariorum hoc pacto morientium una cum vita extingueretur memoria, Romanorum in bellum euntium singula nomina tabulis inscripta fuisse legimus, ut innotescere possent omnibus illi, quibus honestum ac gloriosum contigisset pro Republica subire fatum, Alexander ab Alexandr. *genial. dier. lib.* 1. *cap.* 20. Ne autem liberorum amore ducti milites absterrerentur, quo minus ardua pro Republica subirent pericula, ubi secum perpenderent, eos parentis ope destitutos, miseros & omnium egenos passim oberraturos esse; prudenter admodum constituerunt Romani, ut illorum, qui in acie periissent, liberi publicis alerentur impensis, Julius Ferrettus *de re milit. pag.* 49. *numer.* 55. in eo Solonis sapientissimi Græcorum legislatoris imitantes institutum; in bello cæsorum liberos ex publico nutriendos esse erudiendosque præceperat, Diogenes Laertius *in vita Solonis*, quod fere moribus est introductum in Belgio Foederato, dum pupilli quibus nondum per ætatem licet victum sibi quærere, publicis in orphanotrophiis, ut penes cives honestos educantur, donec artem quampiam vel liberalem vel mechanicam edocti suo possint victitare succo.

3. Cæterum exercituum Ducibus tributi speciatim honores: re namque prospere gesta ipsis trophæa erigebantur, stipites, quibus hostium affixa spolia, de quibus Philip. Beroald. *in comment. ad Sueton. In vita Cæsaris cap.* 11. Imperatoris nomine salutabantur a militibus, literis deinde laureatis idem aliud a Senatu petebant, ut & supplicationem; quam ubi Senatus decrevisset, vel longiorem vel breviorem pro victoriæ victorisque dignitate, solemniter ad templa sese conferebat, sacrificabat, & epulum dabat, festos dies agebat populus in lætitiæ signum, Diisque pro parta victoria gratias agebat. Cui non longe dissimile quid moribus obtinere cuique notum; cum propter egregiam ab inimicis relatam victoriam solemnis injungitur omnibus supplicationis dies, precibus, concionibus, & gratiarum actionibus, tympanorum sonitu, clangore tubarum, tormentorum displosione crebris intermicantibus artificiosis ignibus insignis. Et hæc quidem absenti plerumque decreta victori: Romam postea reverso concedebantur a Senatu, jussu populi accedente, triumphandi potestas, præsertim si postremam Imperator graviori ac diuturno bello manum imposuisset. Triumphus autem magnifico ac sumptuoso celebrabatur ornatu, currui triumphali laurea coronatus insidebat exercitus Imperator, ac præcedentibus captivis inimicorum ducibus, exercitu subsequente, per portam triumphalem ad forum tendebat, ascendebatque in Capitolium; templorum deinde reserebantur fores, suffitibus implebantur ædes sacræ, cæsis & immolatis in Deorum honorem hostiis; extructæ præterea columnæ & arcus triumphales, & erectæ statuæ, & triumphalia posita circa limen domus ornamenta. Nec cum diebus festis aut victoris vita peribat triumphi decus, sed & post triumphantium permanebat obitum; in successorum enim atriis collocabantur illorum imagines, curribus sublimes triumphalibus. Unde Juvenalis Satyr. 8. inquit:

. . . . *Stantes in curribus Æmilianos.*

Etiam foris hostium spolia ac victorum imagines ponebantur, de quibus ita Plinius natur. histor. lib. 35. cap. 2. *foris & circa limina animorum imagines affixis hostium spoliis, quæ nec emtori refringere liceret, triumphabantque etiam dominis mutatis ipsæ domus, & erat hæc stimulatio ingens, exprobantibus tectis quotidie imbellem dominum intrare in alienum triumphum.* Quod si levius esset confectum bellum, vel adversus obscuros minusque claros gestum inimicos, veluti quibus nullo jure competebat indicendi belli facultas, major non decernebatur a Senatu triumphus, sed minor, ovatio dicta; cui non tanta quam quidem triumpho majori pompa fuit adhibita; curru urbem intrare nefas erat, sed vel equo vehebatur, vel pedibus incedebat ovans myrto coronatus. De majore ac minore triumpho, eorum origine, & differentia latius scripserunt Alexander ab Alexand. *genial. dier. lib.* 1. *cap.* 22. Panciroll. *rerum memorabil. part.* 1. *cap.* 57. *ibique Salmuth. in comment.* Valtrinus *de re milit. l.* 7. *cap.* 3. *& seqq.* Rosinus *antiquit. Romanar. lib.* 10. *cap.* 28. 29. De Guicchardo *de triumphis veterum.* Illud insuper ducum virtuti tributum quandoque fuisse constat, ut a devictis gentibus agnomina sortirentur: sic Africani, Numidici, Sarmatici appellati, quod Africam, Numidiam, Sarmatas subegissent: & inde tot nominibus insignitus in institutionibus Justinianus, Alemanicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Atticus, Alaricus, Vandalicus, Africanus dictus, parens p. mem. Paulus Voet *in comment. ad prin. procemii institut: num.* 7.

4. Porro minoribus etiam militibus pro cujusque merito fortitudinis assignata præmia, & luculentis eorum virtus ornata laudum præconiis: triumphantibus enim publice laudabantur Imperatoribus, & acclamante populo currum triumphalem ordine quisque suo sequebatur, donis, quibus a duce suo decoratus erat, conspicuus: sæpissime quippe coronæ militibus in fortitudinis præmium debentur, eaque, si quidem miles civem servasset, quernea erat, civica vocata: si murum primus subiisset, aurea, & muralis appel-

lata: si primus hostium munitiones superasset, itidem aurea, & vallaris seu castrensis nuncupata: si denique primus hostilem conscendisset in conflictu maritimo navim, aurea uti cæteræ, & rostrata dicta; hisque concessum, ut in ludis & ubique coronis iis ornare se possent, ac priore in theatris ad spectandum occupare sedes. De his plura vide apud Polyb. *lib.* 6. Alexand. ab Alexandro *gen. dier. lib.* 4. *cap.* 18. Panciroll. *rer. memor. ad lib.* 1. *cap.* 55. *ibique Salmuth.* Valtrin. *de re milit. l.* 6. *c.* 4. Rufin. *l.* 10. *c.* 27. Adhæc torquibus, armillis, cornicula, hastis, phaleriis, aliisque militaribus quandoque donis exornati; nonnunquam iis ante tempus legitimum indulta immunitas.

5. Atque hæc sunt, quibus militum gloria magis & dignitas, quam quidem res familiaris augebatur: cæterum ex hostico spolia referri solita & sperata præda principales fere causæ sunt, quæ minores ad militiam ac virtutem milites stimulant: honorem illi tanquam inane nomen contemnunt: conqueruntur apud Tacitum *hist. l.* 3. *cap.* 19. & indigne ferunt, *se pro labore ac vulneribus clementiam ac gloriam, inania laturos; sed opes Cremonensium in sinu præfectorum legatorumque fore.* Ut verum nimis sit, plerosque non in patriam pietatem, non gloriæ cupidinem, sed solam prædæ spem ad bellum pertrahere, & homines quovis dama fugatiores lucri gratum odorem fortes efficere. Quid juris igitur olim, quid hodie circa res captas ab hostibus & prædæ distributionem observetur, paucis explicabo.

6. Et jure quidem gentium secundario res in bello captæ fiunt capientium, §. 17. *instit. de rer. divis. l.* 5. §. *fin. ff. de acquir. rer. domin.* Quod in æquitate ac naturali ratione fundatum est; cum conveniens sit ac secundum naturam, commoda cujusque rei eum sequi, quem sequuntur incommoda, *lib.* 10. *ff. de Regul. jur.* Cum itaque res occupans hostiles grande subeat vitæ periculum, & inediam, vigilias, aerisque sufferat injuriam, consequens est, ut & eo, quod labore suo paravit, commodo fruatur.

7. Ast ab hoc jure paulatim, quomodo recessum est tam legibus divinis, quam humanis constitutionibus, & urgente necessitate vel utilitate publica varia diversarum gentium hac in re fuit introducta consuetudo. Jure namque divino seu Hebræorum inter res mobiles & immobiles adhibita distinctio; sic ut immobiles quidem inter tribus distributæ fuerint, vel sortis interpositione, vel citra sortem. Citra sortem posteris Ruben, posteris Gad, dimidiæ parti posterorum Manasses a Moise concessæ sunt possessiones & agri ad illorum petitionem, consentientibus reliquarum tribuum principibus, *Numeror. cap.* 32. Pari ratione Calepho juxta divinam promissionem attributa sine sorte fuit hereditaria portio, *Josue cap.* 14. *vers.* 12. 13. Reliquis tribubus assignati per sortem agrorum termini, postquam per viros quosdam fide dignos ad hoc negotium ex unaquaque tribu delegatos in æquas partes universa regio pro tribuum numero divisa erat. *Josue cap.* 18. & 19. *passim.* Singulis hoc pacto tribubus portione data, universis dein familiis ac personis singulis constituti terræ limites, uti id apparet ex facto filiarum Selophad, *Numeror. cap.* 27. *Josue cap.* 17. & Calephi *Josue cap.* 14. Theodor. Graswinckel *de prælud. Justitiæ quæst,* 3. *sect.* 3. *pag.* 180. Si autem nonnulli post institutam immobilium divisionem finitimas e sedibus suis gentes depulissent, cum propter accrescentem hominum multitudinem nimis angustus esset habitandi locus; expulsorum agri ad illam solummodo tribum pertinebant aut familiam, quæ peregrinos illos ejecisset populos. *Josue cap.* 17. *vers.* 14. & *seqq.* & *cap.* 19. *ver.* 47.

8. Res vero mobiles quod attinet, illæ si ab universis captæ essent, inter omnes æqualiter dividebantur, *Deuteron. cap.* 20. *vers.* 14. *Josue cap* 8. *vers.* 27. p. mem. parens Paulus Voet *in comment. ad* §. 17. *instit. de rerum divis.* Quod si ab exercitus parte essent occupatæ, regulariter ad singulos, qui primi illas occupassent, devolvebantur dominii jure res inanimatæ, veluti vestes, aurea ac argentea supellex, aliaque, *Numeror. cap.* 31. *vers.* 50. 53. Sin autem animatæ essent, veluti fœminæ, infantes, pecora & armenta; in duas scindebantur partes, altera præliantibus, altera reliquis impedimenta servantibus assignata, hac tamen adhibita differentia, quod a præliantium portione quingentesima, a cæterorum vero portione pars quinquagesima in censum Deo penderetur. *Num. cap.* 31. *vers.* 27. Ast hæc dividendi methodus postea paulatim in desuetudinem abiit, ac passim fuit observatum, ut universa tam inanimatarum quam animatarum rerum præda æqualiter inter omnes distribueretur, tam eos, qui apud impedimenta remansissent, quam qui cum hostibus conseruissent in prælio manus, nulla primi occupantis habita ratione, *Josue cap.* 22. *vers.* 8. 1. *Samuelis cap.* 30. *vers.* 24. 25. p. mem. parens *ad d.* §. 17. Si vero res essent Deo devotæ vel anathemate conclusæ, non jure dominii cedere cuiquam poterant, sed inanimatæ perdendæ erant, animalia internecione trucidanda: qui secus fecisset, sacrilegii reus erat. *Josue cap.* 6. *vers.* 17. & *seqq.* & *cap.* 7. *vers.* 1. *Deuteron. cap.* 20. *vers.* 17. *Samuel. cap.* 23. *vers.* 3.

9. Ab Hebræis ad Græcos transeamus, ubi tamen, quid in iis quæ ab hostibus essent direpta juris fuerit, vix certa regula definiri potest; nihilominus quid obtinuerit aliquando, paucis expediam. Ad Rempublicam pertinebant ipsæ civitates per vim occupatæ. Justin. *lib.* 2. *cap.* 7. & *l.* 5. *c.* 4. Res autem mobiles, quæ quis in ipso conflictu cepisset ab adversariis, occupantis erant; adeoque si armata manu citra deditionem capta foret adversariorum civitas; universa diripiebatur ab exercitu victore præda. Curtius *lib.* 7. *cap.* 6. Quod si justo prælio inter duos hostiles decerneretur exercitus, post certamen nulla direpta prædæ pars; sed aut inter omnes æqualiter dividebatur, uti divisum fuit inter Græcos aurum & regalis Persarum opulentia, Justin. *lib.* 2. *cap.* 14. eamque mediante sorte divisionem institutam fuisse docet Virgilius lib. 9. Æneid. ubi Ascanius inquit:

Si vero capere Italiam, sceptrisque potiri
Contigerit victori & prædæ ducere sortem,
Vidisti, quo Turnus equo, quibus ibat in armis
Aureus? ipsum illum clypeum cristasque rubentes
Excipiam sorti.

Aut publicabatur, ex eaque publicata vel singulis militibus præmii loco pars assignabatur. Alexander Magnus prædæ partem post admissum prælium militibus in congiarium dedit. Curtius *lib.* 6. *cap.* 2. Unde & alibi gloriatur, *scire omnes unum se præ-*

dæ communis exsortem esse: in illis colendis ornandisque usurpare victoriæ præmia, Curt. *libr.* 4. *c.* 14. Vel etiam inde restituebatur, quicquid ab hostibus dirutum esset aut eversum. Justin. *lib.* 6. *c.* 5. Phocenses præda ab inimicis parta mercenarium conduxisse militem idem Justinus auctor est *lib.* 8. *cap.* 1. Arma autem devictorum quandoque Diis consecrata: sic apud Euripid. in Phœniss.

Thebis crematis scuta Polynices Deis
Suspensa sacrat.

Alia plura Græcorum exempla Grotius enumerat *de jure belli ac pacis lib.* 3. *cap.* 6. *num.* 14. Hinc necesse fuit post prælium a viris justitia ac probitate supra alios excellentibus asservari prædam, ideoque Aristidi virtutis causa justo dicto commissa prædæ Marathoniæ custodia, Plutarch. *in ejus vita*. Troya capta res omnes in unum collatæ locum ab Ulysse ac Phœnice custodiebantur, Virgil. *l.* 2. *Æneid.* Et Alexander Magnus receptam Parmenioni dedit asservandam. Curt. *lib.* 4. *cap.* 1.

10. Romanorum quod spectat jus in iis quæ bello capta sunt, illud sic sese habet; res immobiles, ut agri, in prædam proprie sic dictam, militibus non cedebant, sed publicabantur, *l.* 20. §. 1. *ff. de captiv. & postlimin. l.* 31. *ff. de jure fisci*, nisi tales essent agri, quos ante a Romanis civibus hostes belli jure cepissent: in illis enim jure postliminii locus erat, sic ut ad pristinos agri recuperati dominos reverterentur; eo quippe jure res immobiles ejus censebantur esse conditionis, quasi nunquam ab adversariis occupatæ fuissent. Obiter hic notandum, postliminii jus in immobilibus regulariter obtinuisse, non item in mobilibus, *l.* 28. *ff. de captivis & postlimin.* Nisi forte navis oneraria major, vel equus foret ab hostibus recuperatus, *l.* 2. *ff. de captiv. & postlim.* vel servus noster, *l. fin. ff. d. tit.* Scipio tamen Africanus etiam in aliis rebus mobilibus postliminii jura vigere voluit: cum enim in hostili civitate capta multa Græcorum signa repetisset & ornamenta, per præconem edici jussit, ut urbes Græciæ legatos mitterent, qui, quicquid ad se pertinere demonstrassent, rebus captis eximerent. Plutarch. *in Apophthegm.* Lucretius cum ingenti præda Romam reversus, eum omnem per triduum in campo Martio exposuit, ut suum quisque cognitum abduceret. Livius *lib.* 3. Sed de diverticulo in viam revertamur. Postquam igitur in publicum agri forent redacti, quandoque partem eorum veteranis in præmium assignatam fuisse patet ex *l.* 15. §. 2. *ff. de rei vindicat. l.* 16. *ff. de acquirend. rer. dominio*, *l.* 11. *ff. de evictionibus*. Cujac. *observat. libr.* 19. *cap.* 7. p. mem. parens Paulus Voet *in comment. ad* §. 17. *institut. de rer. divis. numer.* 1. *& in tractat. de natura mobil. & immobil. cap.* 19. *num.* 2. hinc Virgilius eclog. 1.

Impius hæc tam culta novalia miles habebit?
Barbarus has segetes? en quo discordia cives
Perduxit miseros, en queis consevimus agros!

& Cæsar apud Lucanum de bello Cæsar. & Pompeii lib. 1.

His saltem longi, non me duce, præmia belli
Reddantur; miles sub qualibet iste triumphet.
Conferet exsanguis quo se post fata senectus?
Quæ sedes erit emeritis, quæ rura dabuntur,
Quæ noster veteranus aret? quæ mœnia fessis?

Nonnunquam aliis indigentibus prædiorum in potestatem redactorum portio gratis concessa, atque ita de Antiatum agro capto partem inter pauperes divisam fuisse testatur Dionysius Halicarnass. *antiquitat. Roman. lib.* 9.

11. Quando autem captus ab hostibus censeatur ager, disquiri solet. Grotius *de jure belli ac pac. l.* 2. *cap.* 6. *n.* 4. & 11. existimat, agrum non esse captum, si adversarii illum actu detineant, sed firmam requiri possessionem, veluti, si per munitiones, aut aliter adversus hostes defendi possit: eoque Romanorum adducit exemplum agrum vendentium, quem ante portam castris Hannibal insederat. Verum si quis accuratius perpenderit legem 1. *in princ.* & 1. §. *ff. de acquir. possess.* ei dubium non erit, quin ad id, ut ager dici possit captus ab hostibus, sufficiat qualiscumque naturalis possessio. Paulus namque Jurisconsultus juxta Labeonem in princip. d. l. 1. ait; possessionem appellatam esse a sedibus, quasi positionem, quia naturaliter tenetur ab eo, qui ei insistit; ac statim subjungit §. 1. dominium rerum ex illa naturalis cœpisse possessione, ejusque rei vestigium remanere de his, quæ terra, mari, cæloque capiuntur, quæque bello capta sunt. Sequitur itaque, qualicunque naturali possessione & occupatione dominium ad hostes translatum esse. Quo facit & illud Celsi in l. 18. in fine ff. de acquir. vel amitt. possess. *si cum magna vi ingressus est exercitus*, inquit, *eam tantummodo partem quam intraverit, obtinet.* Neque obstat Hannibalis exemplum a Grotio in opinionis suæ probationem adductus, neque enim ex venditione vendentis probari poterit dominium; nec sequitur, agrum illum, si venditus fuerit, adhuc in Romanorum remansisse potestate, cum juris minime controversi sit, non tantum rem propriam, sed & alienam vendi posse, *l.* 18. *ff. de contrahend. emtione*, & validam ad pretium consequendum actionem nasci, si emtor non ignoraverit emtæ rei conditionem, *l.* 57. §. 1. 2. *ff. eod. tit.* Vel etiam responderi potest, legitimam fuisse agri illius ab Hannibale detenti venditionem, quia nondum omnis postliminii spes erat dissipata. Ajala *de jure & offic. belli lib.* 1. *c.* 5. *n.* 36. certum enim est etiam circa ea, quæ reditura sperantur ab hostibus, contractum posse celebrari, *lib.* 22. §. *fin. l.* 23. *ff. famil. ercisc.*

12. Circa mobilia autem, (quorum nomine etiam captivos complector hostes & animalia reliqua sese moventia) a militibus ejusmodi suis introducta consuetudo, ut armata vi captæ civitatis præda ad occupantes pertineat. Sic tumultuantes in castris cohortes apud Tacitum *histor. l.* 3. *cap.* 19. inquiunt *expugnatæ urbis prædam ad milites, deditæ ad duces pertinere.* Unde & Æmilius armatis Phocæam invadentibus ait; *captas, non deditas diripi urbes*, Livius *lib.* 37. Hic belli jure mos invaluerat, hunc summo passim milites urgebant animi fervore: eaque de causa sæpe duces Romani militibus suis urbium direptiones concedere compulsi, importunis ipsorum tandem expugnati petitionibus, cujusmodi varia Grotius recenset exempla, *l.* 3. *de jure bell. ac pac. cap.* 6. *n.* 18. quo, ne actum agam, æquum lectorem remitto. Quod vero milites dicerent, ad duces urbis deditæ prædam pertinere, non illud denotat, quasi ad illos jure devolveretur omnis prædæ dominium;

sed vel quod de facto multa solerent duces e rebus captis intervertere, ac privato adjungere patrimonio, vel quod ipsis esset concessa facultas aliquid inter milites ex præda distribuendi; viris enim gloriosissimis militum magistris Justinianus & ante hunc alii permiserunt, ut ex hostium spoliis donationes fortissimis possent præstare militibus, *l.* 36. §. 1. *C. de donationibus*, atque ita torquibus, armillis, coronis, aliisque donis militaribus sæpius ornati milites, de quibus ante diximus. Aliequin omnis post prælium vel per deditionem acquisita præda in fiscum seu ærarium erat conferenda, *l.* 13. *ff. ad leg. Jul. peculatus*, & ab ærarii quæstore sub hasta divendenda, quod aperte docet Dionys. Halicarnass. lib. 7. *omnes profecto scitis*, inquit, *prædam ex hostibus captam, nostraque virtute partam ad Rempublicam legis jussu pertinere, & non modo nullum privatum hominem, sed ne ipsum quidem Imperatorem in istam jus habere; sed quæstoris esse hanc acceptam vendere, & pecuniam hinc redactam in ærarium ferre*. Sic, eodem Dyonis. Halicarnass. teste, *lib.* 8. consul Fabius omnem prædam & spolia & captivos, quibus potitus fuerat, per quæstorem vendi jussit, pecuniamque in urbem detulit, plura vide apud Ajalam *de jure & offic. bell. lib.* 1. *c.* 5. *n.* 5. Ex ea autem præda in fiscum redigenda liberum fuit exercitus Imperatoribus decimas Diis suis ad obtinendam vovere victoriam: unde & Jupiter prædator dictus, de quo late tractat Alexander ab Alex. *genial. dier. lib.* 3. *cap.* 22. vel etiam ex manubiis ludos ac templa; Jovi statori Romulus, Saturno & Opi Tullus Hostilius, Jovi victori Papirius, & Fabius, Cereri Libero Liberæque dictator Posthumius votis nuncupatis templa promiserunt.

13. Plurima tamen passim reperiuntur exempla, quibus constat, universam quandoque prædam, aliquando magnam ejus partem militibus fuisse datam; ut vel ejus, quod quisque manu propria cepisset, occupantem ex post facto dominum fieri permitterent, uti quondam militibus suis Alexander Severus id, quod devictis Persis eripuissent, dominii jure retinere concessit, Ælius Lamprid. *in vita Alexandri Severi*; vel inter omnes æqualiter omnia ab hostibus capta pro cujusque dignitate distribuerentur; quo casu hanc proportionem observatam fuisse Grotius ait *d. cap.* 6. *n.* 17. ut simplex pediti, duplex centurioni, triplex equiti; aliquando simplex pediti, duplex equiti; nonnunquam simplex pediti, duplex centurioni, tribuno & equiti quadruplex daretur. Et ita Probus Imperator omnem prædam militibus divisit, nihil præter arma & tela sibi servans. Flavius Vopisc. *in vita Probi*. Et *lib.* 43. Livius, ait, omnem prædam ad epulandum inter milites divisam. Servilius aurum, argentum, vestes, homines, & quicquid ex Volscis captum esset, inter milites distribui jussit. Dionys. Halicarnass. *lib.* 6. alia adducit exempla Grotius *de jur. bell. & pacis d. cap.* 9. *n.* 20. Ajala *de jur. & offic. bell. lib.* 1. *cap.* 5. *n.* 6.

14. At vehementer jam dictis obstant *l.* 5. §. *fin. l.* 51. §. 1. *ff. de acquir. rer. domin.* §. 17. *instit. de rer. divis.* quæ res universas ab hostibus captas non publicas, sed occupantium fieri dictitant. Hinc de vero earum sensu & explicatione variæ doctorum opiniones. Distinguendum censet Bocerus *class.* 5. *disp.* 3. *n.* 57. 58. utrum res mobilis capta sit hostibus jam devictis, an vero antequam essent superati; & hoc casu occupantis eam fieri, illo non item. Grotius dispiciendum existimat *lib.* 3. *cap.* 6. *n.* 12. an in ministerio publico præda capta sit, an vero extra illud; hic capienti dominium adjudicat, illic denegat. Wesenbecius vero *consil.* 202. *n.* 64. tam demum capta fieri capientium putat, cum duci oblata ab eo inter milites distributa sunt. At nullis solidis horum sententiæ fulciuntur argumentis; proinde rectius cum Merenda *controvers. lib.* 2. *cap.* 22. statuendum esse judico, res omnes mobiles captas Reipublicæ cedere, non capientibus; in ducum tamen fuisse potestate, ut ad magis incitandos præliantium animos urbem diripiendam militibus concederent, ac tum demum sibi quemque plenum ac legitimum acquisivisse dominium, quod in expugnata civitate primus occupasset; nec ad collationem obligatum fuisse, ut universa deinde præda inter milites divideretur, quæ §. 17. *instit. & legis* §. *fin. ff. de acquir. domin.* mens est. Ejusmodi autem direptiones a ducibus concessas fuisse, supra diximus, & multis ex Livio allatis Merenda confirmat exemplis *d. cap.* 22. *n.* 18. lex autem 51. §. 1. *ff. de acquir. domin.* non de rebus ab hostibus captis mentionem facit; sed de iis, quæ belli tempore hostium erant, & penes quos non reperiebantur, quas propterea ab occupantibus seu possidentibus dominii jure retineri posse Celsus ait in hac l. 51. & Tryphonius in *l.* 12. *ff. de captiv. & postlim.* Cujac. *observat. l.* 4. *cap.* 9.

15. Arma vero hostium capta quod attinet, illa nonnunquam postibus suspendebantur ante victorum ædes, hinc Silius lib. 6,

Unde ire in Martem qua capta referre solebat,
Et victor mecum suspendere postibus arma.

Nonnunquam Diis consecrata; sic Jovi Feretrio opima de Acrone Cæninensium rege spolia Romulus manibus suis reportavit. Livius *lib.* 1. Pari ratione A. Cornelius Cossus Tolumnii Vejentum Regis arma in Feretrii Jovis æde cum solemni dedicatione dono fixit. Livius *l.* 4. Plerumque tamen igne consumebantur, unde Florus inquit lib 4. cap. 12. *arma victorum non de more belli cremata, sed capta sunt.* In ingentem enim acervum cumulata comburendo sacrum Vulcano faciebant exercituum præfecti, idque Marcellus, id equitum Magister Fabius, id plures alii duces eximii peregerunt, de quibus passim Livius.

16. Inter prædam autem & manubias (quod hic breviter observandum) anxie distinxerunt linguæ Latinæ politioris cultores curiosi; prædam appellarunt omnes res mobiles ab hostibus captas; & manubias universam illam dixerunt pecuniam, quæ ex divendita præda collecta foret, illudque Ciceronis auctoritate probat Aulus Gellius *Noctium Attic. lib.* 13. *cap.* 23.

17. Hodiernis moribus non in universum illud in belli negotiis jus gentium viget inter Christianos; verum in nonnullis mutuo bellantium consensu recessum est a pristino populorum consuetudine. Quoad res igitur immobiles distinguendum, num in Reipublicæ fuerint dominio, an vero ad singulos pertinuerint cives in urbibus & agris hostilibus degentes. Et capta quidem civitate vel alio munito loco, in victricis Reipublicæ dominium jure belli transit illius territorii jurisdictio, jus tributorum ac vectiga-

lium, & omnes agri publici. Singulorum vero prædia victori non cedunt populo, urbe dedita, sed in tranquilla quisque permanet illorum possessione, modo tanquam civis aut subjectus fidelitatem novis velit præstare dominis, & idem illorum nomine, quod reliquis solvere tributum, Manxius *in comment. ad §. 17. instit. de rer. divis. num.* 17. Alioquin in urbium traditionibus stipulari plerumque consueverunt se dedentes, ut agris & ædibus intra certum tempus divenditis inde tuto liceat alio commigrare, uti id apparet ex variis deditionibus a rerum nostrarum scriptoribus Meterano, Montano, aliisque exhibitis.

18. In rebus mobilibus illud observatur, ut homines quidem in bello, quod inter Principes Christianos motum est, non fiant capientium servi, aut possessio dominorum animata: verum omni servitutis antiquato more, captivi domum remittendi sint persoluto redemtionis pretio, Ajal. *de jur. & offic. bell. libr.* 1. *cap.* 5. *n.* 19. p. m. Parens Paulus Voet *ad §. 17. inst. de rer. divis. num.* 3. quod in militibus fere menstruum est stipendium. Si vero captivus docere nequeat, in numeros militum se relatum esse, tantum, quantum potest, persolvere cogitur, ut a captivitate liberatus ad patrias possit remeare sedes. In bello tamen maritimo præliisque navalibus capti, etiamsi de ipsorum militia sole meridiano clarius constet, certo ac statuto numquam lucro redimuntur, quamdiu belli grassatur incendium; testatur illud Reidanus *libr.* 1. *annal.* & ex eo tempore quotidiana id abunde comprobavit experientia: sic ut nec milites, dum in flumine publico navigarent, ab hostibus intercepti anno 1641. 25. Aprilis menstruo potuerint militari more redimi stipendio; sed cum adversariis de redemptionis pretio transigere fuerint coacti. Cæterum usque adeo ab illo servitutis jure nostra abhorret Respublica, ut omnes in universum servi, simul ac ditionis nostræ limites intraverint, dominis invitis ad libertatem proclamare possint, & ipso jure naturalem censeantur ejus quod facere libuerit recuperasse facultatem, Groenewegen *de leg. abrogat. ad tit. instit. de his qui sui vel alien. jur. sunt.* Quod si Christiani non cum Christianis, sed cum barbaris gentibus, veluti Turcis, Persis, aliisque bella gerant, durat etiamnum hodie pristinus servitutis usus, & utrinque capti fiunt capientium servi, Peregrin. *de jure fisci lib.* 3. *tit.* 3. p. mem. parens Paulus Voet *ad d. §.* 5. *inst. de jure person. n.* 4. *ibique DD. citati.* Quamvis autem de jure Romano a barbaris capto non potuerit a quopiam hæreditas vel legatum relinqui, *l.* 4. *§.* 1. *ff. de his quæ pro non scriptis habentur*, nostris nihilominus moribus æque servo ac libero quid relinqui vel acquiri potest, Groenewegen *de leg. abrogat. ad tit. instit. de his qui sui vel alieni juris sunt.* Quin imo, servos ejusmodi, dum in servitute morantur, etiam ultimam posse condere voluntatem censet Covarruv. *in c. peccatum p.* 2. *§.* 11. *n.* 6. Groenewegen *ad §. fin. inst. quibus non est permiss. fac. testam* p. m. parens Paulus Voet *ibid. n.* 6.

19. In reliquis mobilibus non inepta, imo necessaria est illa Grotii distinctio quam exhibet *libr.* 3. *de jure belli & pacis cap.* 6. *n.* 12. eumque secutus Groenewegen *ad d. §.* 17. *inst. de rerum divis.* Aut enim capta sunt a militibus in ministerio publico & actu bellico versantibus, veluti dum cum exercitu sunt in expeditione, vel aliis expresso exercitum regentis mandato ad intercipiendas hostiles missi merces, quarum ille per exploratores resciverat adventum; atque tunc nihil omnino sibi retinent primi occupantes: sed quicquid captum est, Reipublicæ cedit. Aut hostibus erepta sunt occasione quidem belli, extra ministerium tamen publicum, veluti cum gubernatoris alicujus accedente consensu liberas ac spontaneas nonnulli suscipiunt in hosticum excursiones, & inimicorum depopulantur agros; eoque casu dubium non est, quin ea, quæ capta sunt, dominii jure fiant occupantium, non singulorum, sed omnium excursionis illius ac periculi sociorum: quicquid enim captum est, in commune collatum ac deductum intra præsidia, sub corona divenditur; & æqualiter inter expeditionis privatæ consortes distribuitur prædæ pretium: sic ut duplex equiti, simplex pediti cedat; si soli sint equites quinquagenarium excedentes numerum, centurioni decuplex, ejus legato quintuplex, signifero triplex, hospitiorum assignatori duplex, decurioni sesquiplex, reliquis simplex debeatur. At si prædam occupantes pauciores sint quam quinquaginta, centurio sextuplex, legatus triplex, duplex signifer, hospitiorum assignator sesquiplex, simplex cæteri deducent.

Quod si autem prædam a manipulo captam hostes recuperassent, eaque iterum ab alio manipulo superveniente recuperantibus erepta fuisset quæri posset, utrum primo manipulo, an utrique, an potius soli manipulo, qui postmodum supervenit, adjudicandum esset prædæ dominium? Belgii fœderati consilium militare maxime probavit opinionem sentientium; ad solius secundi manipuli milites recepta prædam pertinere. Cum enim primi manipuli, socii eodem belli jure, quo res hostium suas effecerant, earum amisissent dominium, & præda per pristinos dominos recuperata primam induisset naturam; manipulus secundus hostium potius quam commilitonum bona cepisse dicendus est, ac proinde merito occupanti cedit illorum dominium. Semper tamen aliqua his assignanda prædæ portio gubernatori, vice gubernatori, præfecto vigilum, centurioni & audientiario, forte propter impetratam ab iis exeundi veniam, Paulus Voet *in comment. ad §.* 17. *instit. de rer. divis.* Cum vero factum aliquando fuerit, ut milites gubernatoris consensu ad prædam ab adversariis petendam exeuntes, Ordinum mandato, dum a præsidiis abessent, ad aliam cogerentur una cum cohorte migrare civitatem; ardua inde nata est inter veteris & novi præsidii præfectum controversia, ad quem magis devoluta jure foret interceptæ prædæ pars. Tutissimum & æquissimum esse censuerunt judices militares, si uti sæpius Justinianus, mediam eo casu viam eligerent, ac utriusque loci præfecto dimidiam assignarent portionis ex spolio debitæ partem. Cæterum quantum cuique debeatur præfecto, apud eundem vide *pag.* 35. *& seqq.* Et ne illi, quibus pars prædæ debetur, jure suo fraudarentur, prohibitum est, nequis alibi quam in castris res captas distrahat: injunctum ex adverso, ut omnem quilibet eo prædam deferant, ubi in præsidiis sunt, ac apud præsidii præfectum, quidnam ex hostico retulerint, intra tres horas a reditu profiteantur, *instruct. milit. art.* 63. 64. Differentiæ autem inter res in ministerio publi-

to captas, & acquisitas extra illud, ratio est; tum quod milites in ministerio publico singuli Reipublicæ sustineant personam, ejusque vice fungantur, Groenewegen *ad* §. 17. *Inst. de rer. divis.* tum forte, quod officii contemplatione publicas ad expeditiones obstricti sint milites, earumque nomine menstruum ipsis persolvatur stipendium, in laborum ac periculi remunerationem; atque adeo, postquam in numeros referri se passi sunt, volentes nolentes castra sequi, prœliis interesse, & omnibus modis Reipublicæ prodesse teneantur; at invitus nemo privatus compellatur in hostile solum excursiones suscipere, verum sponte, & animi proprio motu penes decanum vel alium quem ejusmodi expeditioni præpositum quisque nomen profiteatur, & hostibus nocendi desiderium. Proinde jure optimo per consuetudinem introductum est, ut ad eos pro periculo, quod subierunt, præda devolveretur. Quandoque tamen etiam publicis in expeditionibus, illud, quod capitur, primo cuique cedit occupanti, cum scilicet exercitus Imperator ad incitandos militum animos, quo pertinacius irruerent, urbis expugnandæ permittit direptionem, p. m. parens Paulus Voet *ad* §. 17. *instit. de rer. divis.*

20. Quod si maritimum geratur bellum, quicquid privati, Principis consensu naves ad conflictum bellicum propriis instituentes sumptibus, publicis erilicum propriis instituentes sumptibus, publicis eripuerint adversariis, id ad occupantes socios nauticos navíumque dominos pertinet pro portionibus in societatis contractu designatis; detracta prius quinta parte, quæ Reipublicæ, & decima, quæ maris præfecto debetur, *Grotius de jure bell. ac pacis l.* 3. *c.* 6. *n.* 24. ubi & aliarum gentium hoc in negotio consuetudines strictim proponit. Illud autem omne, quod navibus bellicis ærarii publici adornatis impensa intercipitur, Reipublicæ cedit. Cæterum & tunc aliquid ex præda prœliantibus tribui docet experientia: præsertim in nuperrimis nostris bellis maritimis, quo tempore non navis tantum bellica hostium, in conflictu publico superata, ad occupantes pertinuit, & inter omnes ejus distractæ pretium pro cujusque divisum dignitate: verum insuper illustres ac Præpotentes Ordines Generales luculenta fortitudinis præmia proposuerunt; adeo ut iis, qui supremi maris præfecti navigium in potestatem redegissent, quinquaginta florenorum millia numerarentur; si navis esset alæ navalis præfecti, triginta; si aliorum, viginti; si centurionis quadraginta tormentis bellicis & amplius instructa, decem; sin minor, sex florenorum militibus occupantium foret remuneranda virtus: duplicatis præmiis, si privati nonnulli proprio impendio navigia comparantes, eaque Reipublicæ jungentes carinis tam eximium perpetrassent pro patria facinus, juxta placitum Ordin. General. 27. Januarii & 30. Martii 1665, quod integrum exhibet Aitsema *histor. lib.* 45. *edit. in* 4. *par.* 12. *pag.* 710. & 744. ubi, & plura proponuntur pro cujusque facti qualitate præmia, quæ hic enumerare nimis longum ac tædiosum foret.

21. Constat itaque, penes nos quicquid in mari captum est, occupantium esse: sed quid si merces sint amicorum aut pacem colentium, navis autem hostium, vel vice versa? omnes quidem res in hostium navibus repertæ præsumuntur hostiles esse, adeoque capientium fieri: Loccenius *de jure maritimo lib.* 2. *cap.* 4. *num.* 11. si tamen probari possit, res quasdam vel omnes in carinis & apud hostes inventas ad socios, non ad inimicos dominii jure pertinere, illud observabitur, ut quicquid hostium esse probatur, in prædam cedat; at quicquid illorum est, quibuscum nulla nobis intercedit inimicitia, pristinis sit restituendum possessoribus: ut nihilominus, si navis non sit hostilis, cogi nauta possit, legitima persoluta vecturæ mercede, ad deferendas inimicorum merces in tutam aliquam navium stationem, uti judicatum apud Hollandos ann. 1438. teste Grotio in *addition. ad l.* 3. *c.* 1. *de jure bell. & pac.* Cum enim nec peregrinorum navigia gaudeant angariarum impunitate, ubi liberæ Reipublicæ vel regni utilitas illud exigit, *l.* 18. §. 22. *ff. de muneñib. & bonorib.* etiam jure merito poterunt in ipso mari compelli ad præstandum sociis aut amicis temporarium ejusmodi servitium.

22. Quod si quispiam quæsiverit, utrum melius sit, res in bello captas ad primum quemque occupantem jure dominii pertinere; an vero expediat illas post separatos hostes in unum conferri locum, ut debitam inde quilibet auferat portionem? Respondeo: Juri & æquitati magis congruum, ac si Reipublicæ maxime consultum velimus, longe melius esse, ut inter omnes æqualis vel pro cujusque meritis proportionata fiat ab Imperatore prædæ distributio; gratius quidem illud est lætiusque, uti Grotius inquit dubitanter dissentiens, quod sua quisque manu ex hoste captum domum refert, quam si multiplex accederet alterius arbitrio; verum privati cujuspiam lætitia commodo & emolumento Reipublicæ anteponenda non est; quod tamen eveniret, si quidem quibuslibet rei, quam ipsi cepissent, dominium concederetur; cum varia sæpius oriantur e direptionibus incommoda & exitiosæ Reipublicæ calamitates: antequam enim penitus impetrata victoria est, plerique nimio æstuantes prædæ desiderio, ad rapinas, ex acie sese conferunt; quo fit ut hostes ira fervente concitati, & justo commoti dolore, sese colligant, & obvios quosque palantes, dispersos, ac spoliis unice intentos impetu facto victores disjiciant, compellantque fugam fœde capessere. Alcibiades, cujus fortitudinem ac felicitatem Græcia venerata est, cum longa pace divites inconsultius popularetur agros, a Lacedemoniis oppressus est, Justin. *lib.* 5. *c.* 5. Roxolanos equites prospero feroces successu, prædæ magis quam pugnæ intentos, & sarcinarum graves onere tertia Romanorum legio fugere coegit, Tacit. *histor. lib.* 1. *cap.* 79. Licinius Crassus, cum de præda magis Attalica, quam bello sollicitus esset, ab Aristonico superatus insatiabilis avaritiæ pœnas sanguine dedit, Justin. *lib.* 36. *cap.* 4. Occupata stratagemate bellico Lisa, cum ante plenam victoriam nimis ardentibus animis ad rapinam se milites contulissent, ab hostibus recuperata fuit, cæsis ac fugatis paulo ante victoribus, Sande *hist. lib.* 2. Præterquam quod in direptionibus avidæ prædantium manus ut plurimum præripere soleant fortium bellatorum præmia; dum enim strenui quique milites nondum penitus eversis inimicorum viribus adhuc ad obtinendam victoriam admodum in acie laborant, & perrumpere conantur adversariorum agmina, lixæ plerumque ac calones ad prædam festinant, & tuto quasque pervestigantes hostium domos tentoria ac cadavera, quicquid ipsis

arridet, diripiunt, vili & abjecta supellectile iis relicta, qui præcipuum victoriæ monumentum attulerunt; quo fit, ut cum mortuis (ut ita dicam) confligentes plus auferant, quam cum vivis acriter manus conserentes; etiam eorum qui fortissime pugnando laudabili periere fato, nulla habeatur ratio, nullum ex defunctorum fortitudine ad uxores ad liberos ad consanguineos, emolumentum perveniat: quæ omnia absurda & iniqua esse, proinde nec duci tolleranda, cuique notum est. At ex adverso, cum æqualis instituitur interceptæ prædæ divisio, nemo lucri spe seductus aciem ordinesque deserit; verum constans ad certaminis usque finem præliantium permanebit in agmine, donec omnino fusos fugatosque viderit adversarios: nec quod prædam ac præmia hic illorum obliteratur memoria, qui in prælio vitæ sortem dereliquerunt, & sanguine ac vita sua redemerunt victoriam: verum cæteris potius anteponuntur, ita Ordinum Generalium constitutione 10. Martii 1665. supra citata decretum fuit, ut eorum, qui in acie cecidissent, qui si in vivis remansissent, prædæ fuissent participes; uxores aut liberi e rebus captis duplum acciperent ejus, quod ipsi mortui, si superstites fuissent, percepissent. Quod quidem de defunctorum habenda ratione institutum jam olim fuit a Cicerone laudatum *Philipp.* 14. *fere in fine*, cujus verba, quamquam paulo prolixiora, elegantiæ tamen causa adjungere visum fuit. *Illud admirabilius*, inquit, *& majus, maximeque proprium Senatus sapientis est, gratia eorum virtutem memoria prosequi, qui pro patria vitam profuderunt, quorum de honore utinam mihi plura in mentem venirent: duo certe non præteribo quæ, maxime occurrunt, quorum alterum pertinet ad virorum fortissimorum gloriam sempiternam, alterum ad leniendum mærorem & luctum proximorum; placet igitur mihi P. C. legionis Martiæ militibus & eis qui una pugnantes occiderunt, monumentum fieri quam amplissimum . . . atque etiam censeo P. C. quæ præmia militibus promisimus, nos Republica liberata tributuros; ea vivis victoribusque cumulate, cum tempus venerit, persolvenda: qui autem ex iis, quibus illa promissa sunt, pro patria occiderunt, eorum parentibus, liberis, conjugibus, fratribus eadem tribuenda, censeo. . . . ut quæ præmia Senatus militibus ante constituit, ea solvantur eorum, qui hoc bello pro patria occiderunt, parentibus, liberis, conjugibus, fratribus: iisque tribuantur, quæ militibus ipsis tribui oporteret, si illi vixissent, qui morte vicerunt.*

23. Hactenus de rebus hostium captis: verum quid si navigium nostrum una cum mercibus per adversarios interceptum a nostratibus recipiatur, recuperantibusne cedet, an vero ad pristinos postliminio jure redibit dominos? communi quondam in Europa gentium consuetudine fuit introductum, ut si res captæ per horas viginti quatuor in hostium potestate fuissent, extincta censeretur earum recipiendarum fiducia, ac proinde amissa quoque proprietas, sic ut in universum ad recuperantes dominii jure pertinerent: sin vero intra viginti quatuor horarum spatium adversariis iterum ereptæ fuissent, primis essent restituendæ dominis, qui nondum credebantur penitus illarum amisisse dominium; ita tamen, ut illis, qui res ereptas recepissent, in laboris ac periculi remunerationem justum non esset denegandum præmium vel honorarium, Grotius *de Jur. bell. ac pac. lib.* 3. *c.* 6. *n.* 3. *& c.* 9. *n.* 16. ut tamen postliminio non indigerent, quæ non ab hostibus legitimis sed a Piratis fuissent recuperatæ, cum jus gentium nunquam impiis ejusmodi quarumcunque rerum direptoribus indulserit, ut in dominorum præjudicium dominii jura mutare possent, arg. l. 24. 27. ff. de captiv. & postlim. Loccenius *de jure matrimon. lib.* 2. *cap.* 4. *num.* 4. Verum cum ex illo jure moribus introducto summum quandoque sequeretur incommodum & injuriarum occasio, dum nonnulli, in quorum erat potestate socios hostilibus eripere faucibus, abominanda correpti avaritia fraudulenter sese continerent, & sedato ac tranquillo sociorum calamitatem intuerentur animo, ut, elapsis viginti quatuor horis, res easdem captas recuperantes, illarum fierent pleno jure domini; interim sese sæpius cum præda proriperent inimici; visum fuit legislatoribus nostris nova constitutione sinistris hisce quorundam artibus occurrere, qua cautum est, ut nulla temporis, quo in hostium arbitrio naves captæ fuerint, habita ratione, quicunque prædam in mari inimicis iterum eripuerint, omnium illorum, quæ recuperaverint, bessem percipiant, *placit. Ordinum General.* 1. *Martii* 1632. *artic.* 62. Quod eo tantum in casu obtinere censet Groeneweg. *ad leg.* 2. *ff. de captiv. & postlim. revers.* si nondum in hostium præsidia delatum sit navigium, quod adhuc aliqua tunc supersit recuperandi spes; alias deductam intra stationes carinam, ac deinde recuperatam, velut rem hostilem ad occupantes in universum pertinere, nec trientem pristinis reddendum esse possessoribus. Quamvis autem permissum omni jure sit, ad res captas ab hostibus recuperandas ipsorum portus naviumque stationes armata manu intrare; ac velut talionis lege superata de novo expugnare & abducere navigia; nefas tamen est in sociorum extra partes constitutorum portus irrumpere, si forte contigerit hostes eo cum præda secessisse, ne contemni videatur hoc pacto amicorum majestas, & violentur ea, quæ jure gentium sancta sunt ac inviolabilia, quæque pacis publicæ privilegio gaudent, navium receptacula, uti id succincte docet Johannes Loccenius *de jure maritimo lib* 2. *cap.* 4. *n.* 6. *& seqq. & lib.* 1. *c.* 8. *n.* 4.

24. Quod si navis capta non armata quidem manu recepta sit, sed a tertio redemta infra justum forte pretium, liberum tertio redimenti non est, redemtum sibi reservare navigium, si nondum intra præsidia deductum sit; verum primo tenetur restituere domino illud exigenti; qui tamen doli removebitur exceptione, si redimenti nolit persolutum numerare pretium, licet redimens non ignoraverit rem captam ad municipem pertinuisse, *l.* 6. *l.* 12. §. 7. *de captiv. & postlim.* utiliter enim nihilominus domini gessit negotia, qui nunquam alias ablatam per hostes recepisset carinam. Thesaurus *quæst. forens. lib.* 2. *q.* 98. Unde &, si res pluribus communis redemta fuerit, & omnium nomine dominorum ei, qui redemit, pretium reddatur, in communionem res redibit. Si vero unius vel quorundam, non autem omnium nomine redimenti numerata sit ea, quam in redemptionem impendit, pecunia, ad eos quoque solos, quorum nomine soluti nummi, res recuperata revertetur, *l.* 12. §. 13. *ff. de captiv. & postlimin.*

CAPUT VI.

De privilegiis militum, & aliis quibusdam præter jus commune qnoad milites constitutis.

1. *Quæ, & quibus competant militum privilegia?*
2. *Iis non gaudent supernumerarii milites.*
3. *Nec qui nomine tenus solummodo militant.*
4. *Qui propriis sumtibus militant, iis jure fruuntur.*
5. *Militi sine legitimo hærede morienti succedit vexillatio.*
6. *Res per alium empta militis pecunia fit militis, eique per procuratorem actio quæritur.*
7. *Pactum inter milites de futura successione validum est.*
8. *Militibus expeditionem facientibus hospitia præbenda sunt.*
9. *Juris ignorantia militi non nocet.*
10. *Quæ præcipua ratio sit cur militi non noceat juris ignorantia?*
11. *Num miles excusetur, si jura noverit, & tamen non observaverit?*
12. *Cujus juris ignorantia militi non noceat?*
13. *Absentia expeditionis causa militibus non obest.*
14. *Miles quomodocumque testari potest.*
15. *Miles dum lustrationi vacat in jus vocari nequit.*
16. *Quid si vocetur dum expeditionem suscipit?*
17. *Miles ad mortem condemnatus ex militari delicto testari potest.*
18. *Gratis a medico curandi milites.*
19. *Uxor mariti in expeditione versantis aut capti reditum moribus expectare tenetur, nec alteri nubere potest.*
20. *Milites & veterani propter debitum civile carceri includi nequeunt, & gaudent beneficio competentiæ.*
21. *Adversus debitores competentiæ beneficio tuti sint.*
22. *Milites & veterani personalibus, non autem ordinariis patrimonialibus exempti muneribus.*
23. *Si filii familias sint, habent castrense peculium, ejusque pleno jure domini sunt.*
24. *Privilegium proponitur solis veteranis proprium.*
25. *Veteranus, qui missionis honestæ testimonium amisit, modo aliter de ea constet, aut præsumtio pro ipso militet, non privandus est privilegiis.*
26. *Post missionem infamia notatus non gaudet veterani privilegiis.*
27. *Milites veterani & ipsorum filii torqueri, aut plebejorum pœnis plecti nequeunt.*
28. *Num hodierni milites iisdem gaudeant privilegiis?*
29. *Specialia quædam in militibus constituta, quæ tamen ipsis non prosunt, enumerantur, veluti quod agrum comparare aut conducere, procuratores, fidejussores, accusatores, tributorum exactores &c. esse nequeant.*
30. *Quæ tamen hodie pleraque mutata.*

1. POst insignia, quæ modo recensuimus, fortitudinis præmia, non exiguam in virtutis militaris remuneratione partem constituunt, quæ militum contemplatione præter jus commune sunt introducta, ac privilegia vocantur: quamvis nonnunquam per privilegia designentur conceptæ de singulis e populo rogationes, qualis illa de Imperio Gnei Pompeii, de reditu Ciceronis, eo quod antiquiores Romani *priva* dicerent, quæ postea *singula* dicta sunt, Gellius *Noct. Attic. lib.* 10. *cap.* 20. Ordinata autem militiæ causa privilegia vel solos spectant milites, vel milites & veteranos, vel denique milites, veteranos, & ipsorum liberos.

2. Circa privilegia, quæ non ultra milites stipendia de facto merentes extenduntur, inquirendum paucis, quinam iis gaudere possint. Supernumerarios utique milites eorum participes esse non debere manifestum est ex *l.* 3. *C. de offic. magistri milit. l. fin. C. de apparit. magistr. milit.* quemadmodum enim supernumerarius collega, qui statutum excedit collegii numerum, ejusdem non fruitur prærogativis, *l.* 1. §. 1. *Cod. de collegiatis, l.* 9. *C. de sacros. Ecclesiis*, §. 15. *instit. de excur. tutor.* Boer. *decis.* 26. *n.* 21. ita pari ratione nec supernumerarios militum jura singularia sibi vindicare fas est.

3. Multo minus ad illos privilegiorum delabetur emolumentum, qui nomine tenus solummodo milites existunt, nec re ipsa militiæ sustinent incommoda; cum enim dubium nulli sit, in periculorum & operæ, quam Reipublicæ navant, remunerationem militibus hæc esse concessa; evidens etiam est, illos, qui Reipublicæ commodo non invigilant, ab iis arcendos esse. Petrus Antibolus *tract. de muneribus* §. 4. *n.* 136. nudum quippe militiæ nomen omni carere debet effectu; nec quicquam juris illud tribuere cuiquam potest, quod revera nil nisi figmentum est: cum non entis regulariter juxta Philosophos nullæ sint affectiones, Niger Cyriacus *controv. for.* 201. *n.* 43. & *n.* 98.

4. Quod si quis stipendia non mereat, sed gratis belli labores subeat & onera; huic nemo jure privilegiorum denegaverit usum: majori namque favore digni sunt, & excellentioribus ornandi præmiis, qui non tam lucri spe, quam quidem erga patriam amore stimulati vitam periculis exponunt, & quasvis superare conantur belli difficultates, parens μακαρίτης Paulus Voet *ad princip. institut. de testament. milit. numer.* 2. Proinde etiam iis saltem utentur privilegiis, quibus illi, qui a Republica aluntur & armantur.

5. Jure autem singulari constitutum est, 1. quod militi absque testamento condito ac hærede legitimo morienti succedant ab intestato vexillationis ejus, in qua stipendia fecit, commilitones, *l.* 2. *l.* 3. *C. de hæredib. decurionum.* Cum de jure communi, non existente successore legitimo, fiscus universam tanquam vacantem occuparet defuncti hæreditatem, *l.* 1. *C. de bonis vacantibus.* Uno tamen casu fiscus, non commilitones, militi succedit, si scilicet ex militari flagitio condemnatus ad mortem miles aut centurio absque testamento decesserit, *l.* 13. *Cod. de testam. milit.*

6. 2. Cum regulariter ejus quod sibi quisque comparasset licet aliena pecunia, dominus fieret, & nummorum domino nulla competeret ad rem emptam actio emptore invito, sed tantum ad pecuniam, *l.* 6. *Cod. de rei vindicatione.* Augustin. Barbosa *in collectan.* Brunemannus *ad d. l.* 6. si tamen militis pecunia rem suo nomine quis emerit, res militi acquiritur, eique datur utilis illius vindicatio, *l.* 8. *C. de rei vindicatione.* Connan. *libr.* 4. *comment. jur. civilis cap.* 17. *n.* 10. Pari ratione miles, ubi procu-

rator nummos ipsius tertio cuipiam mutuo dederit, acceperitque fidejussorem, ipse sine cessione suo nomine tantam in fidejussorem quam principalem debitorem ex mutuo condictionem intentare poterit: *l.* 26. *ff. de rebus creditis*, cum alias de jure Romano per procuratorem nemini quæreretur actio, nisi illa cessa fuisset, *l.* 8. §. *fin. ff. mandati*.

7. 3. Certum est invalidum esse de futura successione pactum, nec eo quemquam obligari, *l.* 15. *C. de pactis*, sic ut ejusmodi conventio ne donationis quidem mortis causa vim habeat aut effectum, *l.* 19. *Cod. de pactis*, sed vel ad hæredes anteriori scriptos testamento devolvantur res hæreditariæ, vel legitimi succedant ab intestato jus habentes, ac proinde frustra quis eo solo nixus, defuncti semet immisceat hæreditati. Ac si pactum ejusmodi inter se milites inierint, quo qui supervixerit, alterius rebus potiretur, postremi judicii (quod Principalium constitutionum prompto favore firmatur) vim obtinebit, *d. l.* 19. Idque non modo ratum erit, si milites in procinctu stantes & ad prælium parati sic inter se pacti fuerint; sed & si in castris illos conventionis tempore fuisse probetur. Peregrin. *de fideicommiss. artic.* 51. *num.* 33. Fusarius *de substitutionibus quæstion.* 308. *numer.* 42.

8. 4. Ad hæc, cum jure communi nemo, qui cauponam non exercet, invitus compelli posset, ut hospitem intra domesticos reciperet parietes; si tamen miles expeditionem cum exercitu pro Republica susceperit, ei ubique præstari debent ab incolis hospitia, *tot. tit. Cod. de metatis & epidemetic.* paucis admodum huic onere exemptis, quales sunt grammatici, philosophi, oratores, archiatri palatii, medici, literarum magistri, pictores ingenui, fabricensium, virorum consularium domus, *lib.* 4. 8. 1p. *Cod. dict. tit. lib. fin.* §. *fin. ff. de munerib. & honorib.* In universum autem ab hospitiis præbendis immunes erant cives Romæ degentes; quod si enim Romam milites ab expeditione reverterentur, in muri turribus assignabatur singulis commorandi locus, *l.* 7. *C. de metat. & epidem.*

9. 5. Præterea, cum Principum constitutiones ignorare vel dissimulare nemini impune foret, *l.* 12. *Cod. de jur. & fact. ignor.* si nihilominus juris ignorantia lapsus miles jure competentem non opposuerit exceptionem, condemnatus eam post sententiam poterit objicere, tametsi illius inchoata jam esset executio, *l.* 1. *Cod. de jur. & facti ignor.* Hanneton. *de ordine judicior. par.* 2. *c.* 8. *num.* 15. Coterus *de jure & privil. lib.* 2. *c.* 35. Vel si commilitonis non adierit hæreditatem, illud sine venia parentis non licere putans, non cedet interim aditionis dies, *l.* 9. §. 1. *Cod. de jur. & fact. ignor.* Aut si vice versa temere relictæ semet immiscuerit hæreditati, neglectis forte inventarii solemnitatibus ac subtilitatibus, non tamen ultra vires hæreditarias obligabitur defuncti creditoribus, *l. fin. Cod. de jure deliberandi*, Raguellus *in comment. ad decis. Justinian. ad d. l. fin.* §. *fin.* Quin & omissa per militem professione rerum, quarum nomine vectigal debetur, non ideo res cadet in commissum, eo quod miles justa præsumitur lapsus ignorantia, quæ proinde neutiquam ei nocere debet, *l.* 3. *Cod. de vectigal. & commiss.* Idcoque publicani militibus ultro denunciare tenentur, quantum portorii nomine persolvendum sit, quo casu non jure miles solutionem detrectare valet, *d. l.* 3. *Cod. de vectigal.* Cujus contrarium obtinet in paganis, qui a commissi pœna non liberantur, licet pro mercibus importatis vectigal esse pendendum ignoraverint, *l.* 16. §. 5. 6. *ff. de vectigal. & commiss.* Eadem de causa si indebiti condictione miles agat, contra receptam juris formam rejicit in adversarium onus probandi pecuniam debite solutam esse, *l.* 25. §. 1. *ff. de probationib.* Quid si tamen partem tantum pecuniæ miles asserat indebite solutam esse, vel debitos quidem jure fuisse nummos, verum errore facti lapsum se bis idem eadem de causa numerasse, vel exceptione tutum esse, illud juxta communem juris regulam probare tenetur, *d. l.* 25 §. 2. Insuper si quid in testamento miles sibi adscripserit, in pœnam legis Cornel. de falsis non incidit, quia magis juris ignorantia quam malitia sibi censetur adscripsisse, *l.* 5. *Cod. de his qui sibi adscripserant in testam.*

10. Hujus autem privilegii ratio non est directe ac per se juris ignorantia; hoc enim si quis statueret, is præmio pariter decorandum diceret hominis defectum, quod absurdum: occasionem quidem aliquam ad hoc decernendum præbuit sagatorum ignorantia, quippe qui simplicitate gaudent, *d. l.* 25. *ff. de probation.* ac arma magis quam jura scire tenentur, *l. fin. in princip. Cod. de jure deliberandi*, sed præcipua causa est, quod armis solis incumbentes, peritiores in castris consulere non possunt; *l.* 10. *ff. de bonor. possessionibus*, neque cuiquam leges hanc imponant necessitatem, ut ipse per se callere jura teneatur. Quamobrem si miles eo loci degat, ubi jurisperitorum copia est, neque armis admodum occupatus sit, non juris ignorantia, sed negligentia potius quicquid agendum erat, omisisse censebitur. Radelant. *decis. cur. Ultraject. decis.* 80. *n.* 3.

11. Verum quid si miles jura novisset (evenire namque potest, ut quis legum doctor relicta togata ad armatam sese conferat militiam), nec tamen in procinctu stans adamussim ea servasset, ideone cessabit in ipso hoc nostrum militare privilegium? affirmat illud Acacius Enenkel. *de privil. milit. lib.* 2. *n.* 20. Sed rectius opinionis negantis suscipiendam esse defensionem puto, cum Wilhelm. Luwell. *ad princip. instit. de testament. milit. num.* 2. *arg. l. fin. ff. de testam. milit.* quid enim? pœnamne merebitur eruditio? & damnosa cuiquam erit divinarum atque humanarum rerum scientia? an ne concessa militibus privilegia propter peritiam ipsis adimentur, & cassa erunt ac frustranea? absit. At, inquies, scire leges potuit, adeoque sua culpa lapsus est, imputet proinde sibi, quod non diligentius obtemperaverit legum constitutionibus. Respond. non sufficit, quod miles scire leges potuerit; quippe, ut inquit Andr. Gail. *lib.* 2. *observat.* 118. *num.* 7. causa finalis, cur milites a stricta juris observatione liberentur, est ipsa expeditionum necessitas & armorum cultus, ac cessante demum illa causa finali, cessat privilegium, non item cessante sola imperitia; proinde præter scientiam & idoneum requiritur tempus atque locus, ubi secundum illas quicquid agendum est apte miles possit dirigere: ast cum in procinctu stat, tempus & occasio religiosam illam & anxiam non fert juris civilis observationem, nec legum perpendere subtilitates, aut a jure præscriptas examinare regulas, sed

de solis armis ac victoria strenuus in bello miles in acie stans cogitare tenetur; ut solis armis vacaret, non privatis occuparetur negotiis, disertis verbis rescripsit Imperator, *l.* 31. *Cod. locati* p. mem. parens Paulus Voet *in comment. ad princip. insti.. de test. milit. n.* 4. Manzius *ad §. fin. in fine n.* 31. *instit. de testam. milit.*

12. Cum autem Principum constitutiones non solo constent jure civili, sed & ex naturæ ac communibus omnium aut utique moratiorum gentium legibus conflatæ sint, §. 4. *instit. l.* 1. §. 2. *ff. de justitia, & jure*, temerarium foret, si quis assereret, omnium, quæ subjectis injunxit legislatoris auctoritas, justam a militibus ignorantiam opponi posse. Sic itaque statuendum censeo, ut, si miles adversus leges mere civiles circa ejusmodi quid præcipientes negotia, quorum intuitu nihil vel naturæ vel gentium disposuere jura, inscitia lapsus commiserit, excusationem mereatur, & hactenus extendatur militare privilegium. Quod si vero tale quid admiserit, quod improbant moratiores plerique populi, quodve injustum esse ipsius naturæ dictat instinctus, venia indignus sit, cum gravis nimium præsumtio militet adversus allegantem his in casibus ignorantiam: ideoque nec sagatus a quinquaginta aureorum pœna liber erit, si parentem sine venia prætoris in jus vocaverit, quia naturæ gentiumque jure parentibus præstanda reverentia, *l.* 2. *ff. de justit. & jure*, *l.* 2. *Cod. de in jus vocando.* Multo minus excusabitur delinquens in tantum ut durius potius ac atrocius ei infligatur supplicium, nullus enim ignorare potest, pœnas illico sequi delicta, nulloque jure crimen in peccantibus impunitum manere.

13. Illud etiam militum favore præter ordinarias juris regulas est introductum, quod per ea tempora, quibus in expeditione versantur, non currat adversus ipsos longi temporis præscriptio, *l.* 3. *Cod. de restitut. milit. & eor. qui Reip. caus. abeunt*, *l. fin. Cod. quibus non objicit long. temp. præscrip.* uti nec tempus illud, quo in integrum restitutio foret impetranda, *l. fin. Cod. de restit. milit. & eor. qui Reipubl. caus. absunt*, Brunemann. *ad d. l. fin.* Bocerus *tract. de bello cap.* 16. *num. fin.* dum enim in expeditione sunt, nec a signis sine periculo possunt discedere, Reipublicæ causa abesse censentur, *l.* 7. *l.* 45. *ff. ex quib. caus. majores &c.* Unde &, si quid de bonis eorum diminutum fuerit, vel actione aliqua ipsis competente debitor sit liberatus, in integrum restituuntur, *l.* 2. *Cod. de restit. mil.* Quin imo nec propter debitum civilem ipsorum bona subhastari queunt, si sine dolo Reipublicæ causa absente arbitratu boni viri non defendantur; sed ex judicati causa possessione creditori concessa, in id tempus differenda venditio, quo abesse Reipublicæ gratia desierint, *l.* 4. *Cod. de restitut. milit.* Quod si defuncti creditoris hæredes illa bona, quorum possessio creditori fuerat indulta, distraxerint, rescissa venditione militi, oblato debito vel pretio, per in integrum restitutionem succurritur, *l.* 6. *Cod. eod tit.* Ajala *de jure & offic. bell. lib.* 3. *cap.* 7. *num.* 4. Cæterum perpetuum non est in integrum restitutionem petendi tempus; verum si intra annum utilem a reditu miles eam non impetraverit, frustra postea se restitui desiderabit, *d. l.* 2. *Cod. de restitut. milit.* Quin tamen jure novissimo possit intra quadriennium continuum a prætore postulare extraordinarium restitutionis remedium, dubium non est; cum in omnibus restitutionibus anno utili quadriennium successerit continuum, *l. fin. Cod. de temp. in integr. restitut.*

14. Non exigui quoque momenti res est, quod miles, dum in expeditione versatur, quocunque modo, etiam testibus non adhibitis ultimum condere possit elogium, si modo de suprema ipsius voluntate constet *tot. tit. instit. ff. Cod. de testam. milit.* cum ad Pagani testamentum multa requirantur solemnia; septem testes, specialiter ad hoc rogati, eorum subscriptio, subsignatio & alia, de quibus, *tit. instit. ff. & Cod. de testamentis ordinandis.* Ne autem in amplissimam me diffundam de testamentis materiam ad ea enumeranda, quæ jure singulari militiæ contemplatione circa ordinandas supremas militum voluntates constituta sunt, veluti, quod miles filium suum præterire, parentes exhæredare impune possit pro parte testatus, pro parte intestatus, aut pluribus relictis testamentis decedere; liberis substituere, licet nullum sibi fecerit testamentum; ex certo tempore, ad certum tempus aliquem hæredem scribere; & alia multa; consuli poterunt hac de re latissime tractantes, Bocerus *de bello a cap.* 19. *usque ad c.* 24. Coteræus *de jure & privileg. milit. lib.* 2. *d. cap.* 12. *ad cap.* 22. Acacius Enenckel *de privileg.* 16. P. mem. parens Paulus Voet *in comment. ad tit. instit. de testam. milit.*

15. His adde, quod miles, dum lustrationi vacat, a creditoribus propter debitum civile nequeat in jus vocari, *l.* 2. *ff. de in jus vocan.* ubi Ulpianus inquit, eum, qui equo publico in causa publica transvehitur, in jus vocari non posse, ne scilicet inde Respublica quid detrimenti caperet: solebant enim equites idibus quintilibus in Capitolium transvehi, ut ita cognosci ac probari possent, ordines equestres; ideoque in *d. l.* 2. pro *in causa publica* legendum esse *in capitolium*, & ex notarum similitudine, quibus olim hæc duo designabantur, lapsum fuisse Tribonianum existimat Revardus *Varior. lib.* 2. *cap.* 15. ubi multis de hoc transvehendi modo disputat.

16. An autem & in eo, qui pro Republica suscepit expeditionem *d. lex* 2. *ff.* de in jus vocando locum habeat, quæri posset? Eum quidem, si violentum illud apud veteres, ad tribunal prætoris reum rapiendi ex lege 12. tabularum morem spectemus, quo volens nolens obtorto collo in jus trahebatur (ita enim ibi cautum reperitur: *si calvitur, pedemve struit manum endojacito*) in jus vocari non posse censeo; cum sit æque grave, si non majus Respublica sentiat incommodum, quam si a lustratione miles in jus raperetur. Verbalem vero quod attinet in jus vocationem, ea quin legibus permissa sit, nullus dubito, neque enim a militiæ muneribus hoc pacto miles avocatur; si namque judicio sese non stiterit, condemnatur quidem, sed justam producens absentiæ causam restituitur. Neque quicquam hisce obstat, quod testimonii perhibendi gratia nequeat a signis vel muneribus distrahi miles, *l.* 3. §. *fin. ff. de testibus*, aut si in eodem loco, ubi una cum cohorte vel legione commoratur, ad asserendam veritatem fuerit invitatus, invitus tamen compelli non possit, ut testimonium dicat, *l.* 8. *ff. eod. tit.* unde

sequi videretur, multo minus militem verbaliter in jus vocari posse, non inquam, obstat; cum enim ad veritatis fidem adstruendam miles adhibetur, de necessitate sistere se coram judice tenetur, ut ad interrogata respondeat, adeoque non minus militaria per id tempus intermittuntur negotia, & ab armis miles avocatur, quam si realiter injecta manu in jus vocatus esset. Illud autem, ut jam dixi, cessat in eo qui verbaliter tantum ad tribunal judicis vocatus est.

17. Insuper speciali jure circa milites statutum, ut si ex delicto militari, quod fidem ruptam non continet, ad ultimum fuerint damnati supplicium, super bonis castrensibus iis permittatur jure militari testamentum condere, *l.* 6. §. 6. *ff. de injust. rupt. irrito &c.* & *l.* 15. *Cod. de testament. milit. l.* 11. *ff. eod. tit.* p. mem. Parens Paulus Voet *ad* §. 5. *instit. de testament. milit.* cum alioquin Pagani gladio vel alteri, quæ vitam adimit, addicti pœnæ testari nequeant; aut si de bonis ante reatum disposuerint, lata mortis sententia rumpatur illico atque irritetur eorum ultima voluntas: per se sententiam namque pœnæ servi fiunt, quibus ademptum est omne liberum circa res suas arbitrium, *d. l.* 6. §. 6.

18. Quin & hoc inter militum prærogativas jure quis retulerit, quod ex Aureliani Cæsaris edicto miles ægrotans aut ex vulnere decumbens a Medico curari debeat. Flavius Vopisc. *in Aureliani vita.* quæ consuetudo & olim penes Ægyptios invaluerat: ibi enim medici publicis victitabant impensis, eaque de causa, prohibita salarii exactione, milites morbo laborantes sanare cogebantur, Diodor. Sicul. *histor. lib.* 2. durum quippe, iniquum, & a crudelitate vix remotum fore censuerunt legislatores, præter ægritudinis incommoda, gravesque vulnerum dolores insuper ad persolvendas medicis pro opera præstita mercedes obligari sagatos, quorum universos norunt in Reipublicæ utilitatem redundare labores, Julius Ferretus *de re milit. pag.* 50. *n.* 41.

19. Eximium denique militum privilegium est, quod mulier mariti in expeditione versantis teneatur expectare reditum, nec ad secundas ei concedetur provolare nuptias ac conjugii fœdera, nisi de mariti morte jurato deponant illius numeri chartularii, in quo militavit: inter quorum testimonium ac secunda vota nihilominus anni debet intercedere spatium. Quod si mulier hæc non observaverit, ipsa & secundus maritus adulterii plectendi supplicio, *Novell.* 117. *cap.* 11. At si primus ab hostibus captus sit maritus, reversus uxorem postliminii jure non recuperat, nisi & mulier voluerit, & adhuc alteri post constitutum tempus nupta non sit, *l.* 8. *ff. de captivis & postlim.* adeo ut de novo contractum videatur conjugium, vel potius matrimonium consensu redintegretur, *l.* 14. §. 1. *ff. de captiv. postlimin.* Quod tamen Justinianæo jure quodammodo mutatum est *Novell.* 22. *cap.* 7. qua constitutum, ut quamdiu quidem manifestum est captivum superesse, maneant integra & inviolata matrimonii jura, nec impune liceat mulieri ad secundas aspirare nuptias; quæ si nihilominus ausu temerario videri voluerit hoc egisse, dotis amissione plectetur. Si vero dubium sit, utrum is, qui in hostium devenit potestatem, etiamnum supersit; post quinquennii spatium sine periculo nubere licebit, *d. novell.* 22. *cap.* 7. At id hodie in militibus ab hoste captis non ità obtinet; captivus enim, qui credebatur obiisse diem, si post longum tempus reversus uxorem invenerit alteri connubii nexu sociatam, eam sibi vindicare poterit, dissolutis secundi thori vinculis; uti in Belgio fœderato judicatum fuisse refert Reidanus annal. lib. 18. *Bommelianus*, inquit, *ante annos viginti duo captus, gravidam uxorem reliquerat, ex qua filiam nunc maritatam & conjugem suam alteri nuptam reperit, quæ secundum deserere maritum compulsa*, idque juri divino magis conveniens est, juxta quod nullæ sunt dissolvendi matrimonii causæ legitimæ, si non adulterium & malitiosa conjugis alterius desertio, 1. *Corinth. cap.* 7. *vers.* 5. quæ de captivo qua captivo non præsumuntur.

20. Communia veteranis ac militibus privilegia sunt 1. quod si debitum contraxerint, a creditoribus ad consequendum debitum carceri mancipari nequeant, aut universum ipsis auferri patrimonium, verum condemnati gaudeant competentiæ beneficio, *l.* 7. *ff. de castrens. pecul. lib.* 6. *lib.* 18. *ff. de re judicata.* Menoch. *arbitrar. judic. lib.* 1. *quæst.* 88. *n.* 8. Bocerus *tract. de bello cap.* 16. *n.* 5. Quod quoad fœnoris exactionem etiam justum & æquum crediderunt olim Ægyptii, teste Diodor. Siculo histor. lib. 1. *absurdum enim esse censebant*, inquit, *militem, qui pro patria se periculis objiciat, propter fœnus a creditore, si ita contigerit, in nervum abduci, & ob privatorum avaritiam, communem omnium salutem in discrimen venire.*

21. Cæterum extra controversiam positum est, illud competentiæ beneficium militibus ac veteranis non esse denegandum, si propter debitum ab actore conveniantur in re lauta constituto. Sed quid si paupertinus quis omnium egenus adversus eum impetraverit a judice sententiam, eone in casu miles condemnatus tantum bonorum retinebit ne egeat? Negandum illud omnino videtur; cum iniquum sit & inhumanum, res mihi debitas, dum omnium inopia laboro, & summa premor egestate, justi debitoris inservire commodo, & ingenti meo cum detrimento alium lucrari bona fide creditum, *argum. l.* 6. *de servitute & aqua*, Zoesius *ad tit. ff. de re judicata n.* 156. Præsertim cum juris regula dictet, melius esse rebus in obscuris favere repetitioni quam adventitio lucro, *l.* 41. §. 1. *ff. de Reg. juris.* Quid si militem miles convenerit, condemnatusne contra commilitonem competentiæ fruetur beneficio? verior est negantium sententia juxta vulgatissimum illud juris axioma, quod privilegiatum adversus æque privilegiatum suo non uti posse privilegio dictat, *l.* 8. *ff. de excusat. tutor.* San. *decis. Frisic. lib.* 1. *tit.* 1. *definit.* 2. Præsertim si is, qui privilegio tutus esse desiderat, agat de lucro captando adversus eum, qui de damno evitando contendit, uti hoc nostro casu, Augustin. Barbosa *axiomat. jur. usufrequenti* 190. *n.* 1. 2. *ibique DD.* Zoes. *ad tit. ff. solut. matrim. n.* 25.

22. Cum triplicium in jure nostro munerum fiat quandoque mentio, quorum quædam personalia sunt, quæ solam personæ requirunt industriam; quædam patrimonialia, quæ honorum desiderant collationem; quædam denique mixta, in quibus & industria presonæ & impensæ pariter exiguntur; certum est, neque militem, neque veteranum ad subeunda

munera personalia compelli posse, *l. fin.* 1. *ff. de veteran. l.* 3. *Cod. de his qui non implet. stipend. l.* 8. *ff. de excusat. tutor. l.* 9. *Cod. quando provoc. non est necesse l.* 1. *Cod. de veteranis*, Bocerus *de tract. de bello c.* 16. *n.* 9. Nec amittit veteranus immunitatis jura, si sua voluntate munus susceperit; verum nihilominus in aliis privilegium & excusationes allegare valet, *l.* 2. *ff. de veteranis.* Solis tamen veteranis immunitas hæc proprie privilegii loco est, at militibus, qui etiamnum stipendia merent, ea sic competit, ut ne volentes quidem admittantur ad subeunda munera personalia, seu quemadmodum alibi Imperator inquit, ut ambientibus claudatur ingressus, & invitis necessitas auferatur. Proinde ad tutelæ munus miles non admittitur, §. 14. *instit. de excus. tutor.* Patrimonialia quod spectat munera, ab iis regulariter immunes non sunt veterani, *l.* 2. *l.* 4. *ff. de veteranis*, adeoque naves eorum angariari possunt, *d. l.* 4. §. 1. & octavas vectigalium nomine pendere coguntur, *l.* 7. *Cod. de vectigal. & commiss.* Martin. Laudens, *tract. de milite quæst.* 10. Nec obstat *l.* 1. C. de veteranis, ubi Constantinus Imperator omnibus civilibus videtur veteranos exemisse muneribus, *ne quis*, inquit, *eorum* (sc. veteranorum) *in ullo munere civili, nec in operibus publicis conveniatur, nec ulla collatione, nec a magistratibus, nec vectigalibus, in quibuscunque nundinis interfuerint, ullam ob venditionem proponendam dare debebunt.* Hic enim Constantinum munerum civilium appellatione tantum personalia designare voluisse munera constat, ita quippe in eadem *l.* 1. se paulo post explicat, cum ait: *sed etiam nullo munere civili, id est corporali seu personali, vel deportatorio onere eos affici concedimus.* Tributum autem illud, quod ob venditionem proponendam ab iis Imperator exigi vetat, extraordinarium erat patrimoniale munus, & venalitium appellabatur, *l.* 4. *C. de proximis sacror. scrinior.* ubi Gothofred. in not. inquit, venalitium esse vectigal, quod exigebatur a venditore ob venditionem proponendam, ac propter servos venales pendebatur: unde & venalitios & venalitiarios dictos fuisse mangones, qui mancipia Romæ vendere solebant, ex Cicerone & Suetonio probat Cujacius *observ. lib.* 10. *cap.* 6. Militiæ itaque labore conquisita veteranis dignitas extraordinarium quidem munus ignorat: firmum tamen permanet ab ordinariis patrimonialibus eam immunem non esse, excepta capitatione, *l. fin.* §. 20. *ff. de muneribus*, & paucis forte aliis mixtis, Acacius Enenkel. de *privileg. veter. priv.* 1. *& de priv. mil. lib.* 2. *priv.* 30.

23. Cum olim filiifam. & servi pariter in eadem essent conditione quoad bonorum acquisitionem, adeo ut quicquid acquirerent, id illico patri vel domino cederet, ac ne momento quidem in filiifam. vel servi persona consistere posset acquisitum, §. 1. *inst. per quas person. cuique acquiritur l.* 79. *ff. de acquir. vel omit. hæredit.* si tamen filiusfam. nomen militiæ dederit, ipsi castrense concessum legibus est peculium, quod etiam veteranus factus post emerita stipendia retinet, nec jus ullum in illo patri quæritur vi patriæ potestatis, §. 1. *instit. per quas person. cuique acquirit, l.* 10. *l.* 12. *ff. de castren. peculio, l.* 3. *Cod. eod. tit. l. fin. C. de inoff. testament.* illius enim peculii contemplatione, pro patrefam. habetur. *l.* 2. *ff. Senatuscon ult. Maced.* unde & Juvenalis satyra ult. ait:

> *Solis præterea testandi militibus jus*
> *Vivo patre datur, nam quæ sunt parta labore*
> *Militiæ, placuit non esse in corpore census.*

Castrensi autem peculio non præda tantum ac stipendium comprehenditur, sed illud omne, quod armata militia, vel ejus occasione miles acquisivit, quodque, si non militasset, nunquam ad eum fuisset devolutum, *lib.* 6. l. 11. *ff. de castrens. pecul.* Boer. *tract. de bello c.* 16. *n.* 17. p. m. Paulus Voet *ad* §. 1. *instit. per quas person. acquirit.* Proinde & hæreditas militiæ intuitu delata militi castrensi peculio annumerabitur, *l.* 5. *l.* 16. §. 1. *ff. de castrens. pecul.* quodque mulier mariti filio militi reliquit ad castrenses seu militares res comparandas, *l.* 3. *ff. eod. tit.* illud insuper, quod patre concedente filiusfamilias secum in castra tulit, *l.* 4. *d. tit.* omnia denique mobilia, quæ militi in castra tendenti a patre, matre, propinquis vel amicis donata sunt, *l.* 1. *Cod. de pecul. castrens. milit.* Cæterum ut hæc omnia filiofam. militi pleno jure quæruntur, ita etiam quocunque modo, vel actu inter vivos, vel ultima voluntate citra parentis consensum in alium ea transferre potest, *l.* 2. *C. de castrens. pecul. l.* 7. §. *fin. ff. de donationibus, lib.* 11. *ff. de testament. milit. princip. instit. quib. non est permiss. facere testam.* & hinc inter patrem & filium ejus respectu quandoque lis est, *l.* 4. *ff. de judiciis*, patremque filius in jus vocare non prohibetur, impetrata prius agendi venia, *l.* 4. §. 1. *ff. de in jus vocando*, & subsistit ac effectum sortitur inter patrem & filiumfam. donatio, *l.* 4. *ff. de castrens. pecul. l.* 4. *Cod. famil. erciscund.* Quin & contra communes juris constitutiones ad castra tendenti marito valide donat uxor, *l.* 6. *ff. de castrens. peculio*, si modo ficta non sit ad eludendas leges castrorum causa: veritatem enim spectamus, inquit Ulpianus, an vera castrensis notitia vel affectio fuit, non quod quis finxit, *l.* 8. *eod. tit.* Illius quoque nomine filiusfam. citra patris consensum adversus tertium actionem instituere potest, *l.* 4. §. 1. *ff. l.* 2. *Cod. de castrens. peculio.* Denique defuncto patre filius peculium castrense fratribus conferre non tenetur in dividenda patris hæreditate, idque præcipuum esse oportere, multis constitutionibus continetur, *l.* 1. §. 15. *ff. de collatione l.* 4. *C. famil. erciscundæ.*

24. Atque hæc veteranis ac militibus communia sunt privilegia: solis insuper veteranis datum, ut præsidibus ultra portas occurrere non cogantur, habitent ubi voluerint, ad curias, ad collegia non vocentur inviti, nec descriptiones præbeant consuetudinum vel spectaculorum nomine, unam domum habeant liberam ab omni recipiendorum militum supervenientium onere, *l.* 1. *C. quib. muner. excus hi qui post. implet. milit. &c.*

25. Utrum autem privilegiorum veteranis indultorum particeps futurus sit qui casu vel negligentia militare missionis amisit testimonium, disquiri solet. Quod affirmandum censeo, si modo per testes aliasque probationes satis evidentes constare possit, honeste stipendiis emeritis eum sacramento solutum fuisse; cum sufficiat, ut qualicunque modo de missione constet, *l.* 7. *C. de fide instrumentor.* Quid si nec aliæ sufficientes suppetant missionis probatio-

nes, & tamen is, qui honeste se missum asserit, aliquamdiu palam veteranorum usurpaverit prærogativas? Etiam in posterum iis uti non prohibebitur, donec eum veteranum non esse probatum fuerit: ea namque quasi possessio efficit, satis magnam pro eo, qui veteranum se dicit, militare præsumptionem, ut a probationis liberetur onere, illudque in adversarium rejiciat, Tiraquell. *de jure primog. qu.* 17. *opin.* 11. *n.* 21.

26. Quid si versa vice de honesta missione clare liqueat; sed missio postmodum ex aliquo delicto communi irrogata fuerit ignominiæ macula, illene veteranorum gaudebit privilegiis? Negandum id videtur; cum infamis ne miles quidem esse possit, proinde nec veteranus: qua enim obsecro ratione militaribus fruetur prærogativis, qui ab obeunda militia sic remotus est, ut nec volens admittatur? eum in casum veterani infamia notati negotium incidit, a quo incipere non potest, unde & amittit veterani jura, *arg. l.* 16. *ff. ad leg. Aquil.* Petrus Antibolus *tract. de munerib.* §. 4. *n.* 59.

27. Tandem ad milites, veteranos, & ipsorum liberos spectans privilegium est, quod per torturam nequeat ab iis inquiri facti veritas, quodque plebejorum pœnis subjugari non possint in causis criminalibus: neque enim in metallum, aut ad opus publicum, aut ad bestias damnantur, nec furcæ metuunt supplicium, *l.* 8. *C. de quæstion. l.* 3. §. 10. *ff. de re milit. l.* 1. *l.* 3. *ff. de veteranis*, Clarus *lib.* 5. *sent.* §. *fin, quæst.* 64. *n.* 18. Francisc. Brunus, *de tortura par.* 2. *q.* 4. *num.* 19. Frustra tamen ultra filios quispiam illud ad nepotes extenderit; cum in solis eminentissimorum ac perfectissimorum virorum nepotibus & pronepotibus locum habeat, si prioris gradus liberos, per quos id privilegium ad ulteriorem gradum transgreditur, nulla violati pudoris macula aspergat, *l.* 11. *C. de quæst.* Acacius Enenckel, *de privil. milit. lib.* 2. *privil.* 27. *n.* 3.

28. Disputant autem plerique juris interpretes num & nostris temporibus militibus eadem tribuenda sint privilegia, quæ quondam Romanis concessa civibus expeditionem pro Republica suscipientibus? quod utique simpliciter affirmari nequit; cum a quibusdam Romanorum legibus, quæ contraria sunt antiquatæ consuetudine vel lege, recessum esse testetur Christineus, *tom.* 5. *decis.* 149. *n.* 55. Atque ita milites hodiernos quæstionibus ac torturis non eximendos, si ad illas adhibendas in inquirenda veritate sufficientia facti reperiantur indicia, auctores sunt Farinacius *tract. de indiciis & tortur. lib.* 1. *tit.* 5. *qu.* 39. *n.* 31. *& seqq.* Jul. Clarus *sentent. lib.* 5. §. *fin. quæst.* 64. *n.* 18. Anton. Matthæus *tract. de crimin. lib.* 46. *tit.* 16. *cap.* 2. *n.* 7. Wissenbach *ad pand. disput.* 57. *n.* 6. Groenewegen *de leg. abrog. ad l.* 8. *C. de quæstionibus.* Sublato etiam moribus peculiorum usu ac distinctione, cessant & quæ quondam militibus competebant inde promanantes prærogativæ. Allegationes insuper simplicitate juris omissas a militibus post condemnationem hodie proponi posse negat Groenewegen *de ll. abrog. ad l.* 1. *Cod. de jur. & facti ignorant.* eosque defensiones omissas in appellationis causa producere debere censet: in appellatione namque novas probationes & allegationes coram judicibus inferioribus non ventilatas adhiberi posse, manifesti juris est. Quod si tamen militis imperitia elapsa fuerint appellationis fatalia, sic ut appellandi remedium ipsi sit interclusum, nullus dubito, quin facilius sagatus quam quidem alii adversus lapsum fatalium impetraturus sit in integrum restitutionem. Præterea res militum, quarum nomine neglecta vectigalium solutio, in commissum hodierno jure cadere docet Antonius Matthæus *tract. de auction. lib.* 2. *c.* 7. *n.* 32. Ast in ejus locum luculentius aliud ac pinguius surrogatum est privilegium: neque enim (ut ibid. inquit Ant. Matthæus) in expeditione degentes publicanum metuunt, quem leges militares omnino castris exegerunt; & eorum, quæ in castris venduntur, nullum solvitur vectigal: quod tamen non ante locum habebit, quam Ordinum Generalium decreto publico promulgata fuerit vectigalium immunitas ad exercitum proficiscentibus ac omnigenas eo merces deferentibus.

Reliqua pleraque quod spectat privilegia, ea quoque moribus ad hodiernos in expeditione pro Republica versantes pertinere milites asserunt. Martin. Laudensis *tract. de milite qu.* 5. Andr. Gail. *lib.* 2. *obser.* 118. *num.* 2. 3. August. Barbos. *in collectan. ad l.* 31. *C. de locato n.* 6. Gudelin. *de jure noviss. lib.* 5. *cap.* 21. Zoesius *ad tit. ff. de re milit. n.* 7. Brunemann. *ad l.* 1. *C. de jur. & facti ignorant.* eædem enim pro militibus hodiernis militant rationes, quæ quondam ad privilegia concedenda Romanos stimularunt; æqualia nostri subeunt pericula, nec minus Reipublicæ prodesse satagunt: ideoque quoad testamenti factionem in expeditionibus non admodum præcise solent observari juris solemnitates. Bocerus *de bello cap.* 26. p. m. parens *ad* §. 6. *inst. de testamen. milit. num.* 3. nec condemnati milites ultra quam facere possunt tenentur, competentiæ gaudentes beneficio. Groeneweg. *ad l.* 6. *ff. de re judicata.*

29. Vidimus hactenus, quænam militum sint privilegia; supersunt alia quædam præter jus commune quidem in militibus constituta, quæ nullum tamen iis commodum adferunt, aut emolumentum, proinde nec proprie privilegii veniunt appellatione: veluti quod uxorem vel familiam secum in exercitum ducere prohibeatur, nisi ad id a Principe veniam impetraverit, *l.* 10. *Cod. de re milit.* nec cum illius provinciæ muliere nuptias contrahere possit, in qua stipendia meret, nisi forte militet in patria, *l.* 65. *ff. de ritu nuptiarum*, nec cum alia quam cum ingenua matrimonium inire, *l.* 21. *C. de nuptiis.* Agrum quoque comparare vel suo vel alieno nomine nequit in ea provincia, in qua bellicis insudat laboribus, antequam stipendia impleverit, & in fiscum redigatur acquisitum hoc pacto prædium; nisi forte paterni a fisco distraherentur agri: ne scilicet agriculturæ studio a militia avocetur, & omisso armorum usu ad ignobile & sordidum opus rusticum se conferat: quæ ratio cum cesset in urbanis prædiis & agris in alia sitis provincia, tuto quoque sibi illos acquiret, *l.* 9. *l.* 13. *ff. de re milit. l.* 15. *Cod. eod. tit.* Quod si tamen a provinciali quopiam hæres scriptus fuerit miles, ibi prædia possidere non prohibetur, *d. l.* 9. §. 1. cum hæreditatis delatæ ratione quandoque nonnulla permittantur, quæ alias illicita forent, *lib.* 1. §. 12. *ff. ad leg. Cornel. de falsis*, eo quod ultimæ voluntates sunt favorabiles, & Reipublicæ interest, effectum sortiri suprema morientium elogia. Quin et-

iam si, dum stipendia meret, agrum in eadem emerit provincia, neque tamen ideo mota ei a quoquam fuerit controversia, post impleta stipendia nec res empta deferri, nec dominus inquietari potest, *d. l.* 9. *l.* 13. *ff. de re milit.*

Sicut autem agrorum emtio iis est interdicta, ita nec alienorum prædiorum conductores esse possunt, sive illa urbana fuerint sive rustica, *l.* 31. *l. fin. C. de locatione*, ne vicinis graves præsumptiones cinguli militaris existant, neve armorum atrocitatem non in hostes ostendant, sed contra miseros provinciarum colonos, dum ad hæc sordida veniunt ministeria, & relictis studiis publicis signisque victricibus, ad alienarum rerum conductiones prosiliunt. Unde & in *d. l. fin.* hanc in illos pœnam decernit Imperator, ut ex ipso conductionis contractu sine prævia judicis sententia militiam amittant, ex militibus pagani, ex decoratis infames constituantur, & quicquid a publico acceperint, sine mora vel procrastinatione teneantur restituere. Domum nihilominus & stabulum aliaque ad usum proprium necessaria conducere nefas non est. Acacius Enenckel. *de privil. milit. libr.* 2. *priv.* 11. *n.* 8. Non etiam conductorum mandatores esse possunt stipendia merentes, *l.* 31. *Cod. de locato*, nec procuratores, ne pro conjunctis quidem personis, patre, matre, vel uxore, *§. fin. instit. de exception. l.* 8. *§.* 2. *ff. de procuratoribus l.* 7. *Cod. eod. tit.* adeo ut is, qui militem constituit procuratorem, si forte quid ea de causa dederit, indebiti condictione vel ob causam datorum possit repetere, *l.* 5. *C. de condict. ob causam datorum.* Sed si necessariis personis de libertate quæstio mota fuerit, jure poterit pro iis litigare miles, idque libertatis favore, cujus intuitu singularia multa leges indulserunt, *l.* 3. *§.* 1. *ff. de liberali causa*, vel si suorum persequi velit injuriam, *l.* 8. *C. de his qui accus. non poss.* Multo minus propriis ipse negotiis inoffensa disciplina superesse prohibetur, *l.* 9. *C. de procurat.* ideoque etiam universi numeri communem potest causam agere, cum communia curans negotia etiam sua curare censeatur, *l.* 8. *§.* 2. *ff. de procurat.* Ne autem sub specioso causas suas agendi prætextu quasvis aliorum lites redimeret, id ipsum disertis verbis Alexander Imperator vetuit, *l.* 7. *Cod. eod. tit.* lites tamen redemisse non censetur, cui honesto ac verecundo fine cessæ sunt actiones, *l.* 9. *Cod. eod. tit.* Propter sacramentum insuper militibus accusare prohibitum est, *l.* 8. *ff. de accusat.* & ob stipendiorum honorem illicitum vacantia fisco deferre bona, *lib.* 18. *§.* 6. *ff. de jure fisci*, armis enim occupati, & a negotiis forensibus remoti esse debent, nec linguæ sed armorum præsidio fortitudinem demonstrare; nisi de summo perduellionis crimine sit disceptatio: quos enim obsecro ad accusandum, quos ad indicandum perniciosissimum Reipublicæ crimen, ad eamque evertendam maxime directum, quos ad detegendos patriæ communis hostes rectius admiseris, quam illos, qui pacis publicæ causa, proque conservanda Republica, & defendendis ac protegendis civium opibus ac libertate præcipue solent excubare? *l.* 7. *§.* 1. *ff. ad leg. Jul. majestat.* Viri militares præterea nec fidejubere possunt, nisi in rem suam, veluti pro procuratore suo, *l.* 8. *§.* 1. *ff. qui satisd. cogunt.* nec focariæ vel concubinæ suæ quicquam donare, *l.* 2. *Cod. de donat. inter vir. & uxor.* nec in civilibus aut criminalibus causis executores constitui, *l.* 8. *Cod. de offic. rector. provinc.* nec per eos a provincialibus exigi tributa, *l.* 10. *C. eod. tit.* Ad privatum denique ducis opus, veluti piscatum, venatum, miles mitti nequit; sic enim in Augusti disciplina cautum: *& si scio fabrilibus operibus exerceri milites non esse alienum, vereor tamen, si quicquam permisero, quod in usum meum aut tuum fiat, ne modus in ea re non adhibeatur, qui mihi sit tolerandus*, lib. 12. §. 1. ff. de re militari. Proinde si judex militaris ad obsequia privata milites ausus fuerit deputare, ab eo militum magister per singulos, qui contra Principis interdictum privata ejus curarint negotia, singulas exiget auri libras, *l.* 15. *C. de re militari.* Quid quod jure novo gravissimæ statutæ sint in illos pœnæ, qui militem domi detinuissent privatis occupatum operibus: detinens quippe dignitate mulctatus & bonorum publicatione; detento exauctorato ultimum inflictum supplicium; exilium & mulcta gravissima iis, qui id tolerassent, *novell.* 116. Gudelin. *de jure noviss. lib* 5. *cap.* 21.

30. Cæterum hæc hodie pleraque mutata sunt, nostris enim militibus contractus celebrare, agros colere, fidejubere, & civilia tractare negotia concessum est, Zypæus *notit. jur. Belgic. tit. de jure milit.* etiam tutelæ fungi munere. Groeneweg. *ad §.* 14. *instit. de tutelis*, militiam tamen iis a tutela justam tribuere excusationem, siquidem illam suscipere nolint, æquum est; cum etiam pacis tempore non semper in iisdem maneant præsidiis; verum alio sæpius commigrare cum cohorte cogantur, adeoque non propriis, multo minus pupillorum negotiis superesse possint.

CAPUT VII.

De judicibus militaribus.

1. *Milites habent proprios judices.*
2. *Quinam penes Romanos de militum causis judicaverint?*
3. *Qui hodie penes nos?*
4. *Quo in loco judices militares jus dicant?*
5. *In quo consistat judicum militarium officium? & ... e affectibus indulgeant.*
6. *Non observant stricte juris solemnitates, & summarie causæ terminantur.*
7. *Non debent excedere jurisdictionis suæ limites.*
8. *Si miles delictum commune commiserit, utrum ad civilem, an vero ad militarem judicem de jure Romano spectet ejus cognitio, disquiritur, ac judici militari locum esse statuitur.*
9. *Quid moribus circa judicum militarium jurisdictionem in criminalibus obtineat?*
10. *Ad cujus judicis cognitionem spectent civiles militum controversiæ.*
11. *Miles fori præscriptioni valide renunciat.*

1. PEculiari denique jure in sagatorum favorem introductum est, quod proprios habeant in militia judices, qui de ipsorum causis cognoscunt litesque definiunt; nec ad aliorum possint pertrahi tribunal, teste Juvenale satyr. finali.

Legibus antiquis castrorum & more Camilli
Servato miles ne vallum litiget extra,

Et procul a signis; justissima centurionum
Cognitio est igitur de milite, nec mibi deerit
Ultio, si juste defertur causa querelæ.

Atque hinc ipsorum judicium appellatum est ducianum, *l. fin.* §. 3. *C. de re militari*, quippe in quo copiarum duces judicio funguntur.

2. Erant autem olim varii militum magistri, penes quos erat summa potestas & in milites arbitrium, ademta præfectis prætorio per Constantinum militari jurisdictione; hi civiles ipsorum controversias determinabant, hi inquirebant in militum delinquentium crimina, proque flagitii atrocitate supplicia decernebant in convictos sceleris reos; ut ad duces cæteros nulla pertineret accusationum & actionum militarium cognitio. Et in occidente quidem duo fuisse perhibentur militum magistri, equitum alter, alter peditum; quinque autem in oriente, quorum duo præsentales erant, tertius magister militum orientis, quartus magister militum per Thracias, quintus per *Illyricum* appellatus est. Panciroll. *in notit. Imperii utriusque cap.* 30. Cæterum magistri militum præsentales ad magistrum militum orientis ad responsum ex officio suo mittebant, cujus interventu milites universi in oriente parebant magistro militum orientis, *l. fin. Cod. de re militari.* Cujacius *in comment. ad d. l. fin.* Sed cum difficile foret, per unum omnia militaria discuti negotia, atque inde contingeret, ut causæ, quas protinus terminari necessitas exigebat, temporis diuturni moram sæpe paterentur; Imperatori Anastasio consultius visum fuit (cum id & Reipublicæ & singulis operam bello navantibus profuturum cerneret) ut magistri militum præsentalium, vel misso responso ad duces spectabiles sedis ejusdem magistri quaslibet militares controversias lata sententia finirent, *d. l. fin. Cod. de re milit.* Quod etiam centurionibus quondam concessum fuisse docet adductus paulo ante ex Juvenale locus; & testatur Polybius *lib.* 6. in consilium militare adhibitos fuisse tribunos, & ex ordinum principibus illum qui primus lectus esset. Quod si ducibus ipsis vel eorum apparitoribus aut limitaneis aut castrorum præfectis quæstio moveretur, coram solo magistro officiorum conveniendi erant, nec aliis subjacebant judicibus, *l.* 8. *Cod. de divers. officiis & appar. judicum &c.* Constat autem, non ipsos duces viros spectabiles obstrictos fuisse ad examinandas ac decidendas universas militum causas; sed illorum arbitrii & æstimationis fuisse, pro qualitate negotiorum, aut quantitate, quæ devotissimis militibus ab adversariis eorum ingerebatur, vel suam audientiam interponere litigiis, vel eorum discussionem dicatissimis principiis seu arbitris in locis degentibus committere, *l. fin.* §. 4. *Cod. de re milit.*

3. Moribus hodiernis eodem fere modo militum præfecti ducesque de militaribus cognoscunt negotiis, & ad judicandum admittuntur plerumque præsidii præfecti, tribuni centuriones, ipsorum vicem gerentes, ac signiferi ibidem commorantes, *instruct. mil. art.* 65. Quod si tamen ex ejusmodi præfectis pauci sint præsentes, etiam decani, & ex gregariis quandoque rerum maxime periti in definiendis controversiis adhiberi possunt. Pappus *in comment. ad d. art.* 65. *lit. b.*

4. Solebant autem præfecti penes Romanos in principiis jura dare militibus; & quamvis per principia plerumque designetur prima aciei pars seu principum ordo: quandoque tamen etiam denotatur in castris comparatus ad judicandum locus, quod adducta Livii auctoritate perspicue docet Stewechius *in comment. ad Veget. de re milit. lib.* 1. *cap.* 20. eoque facit *l.* 16. §. 2. *Cod. de erogat. milit. annonæ* ubi Imperator Anastasius inquit; *causa apud devotissima principia secundum præfatum modum tractata utriusque partis indemnitati similiter consulatur.* Unde & per illa Macri Jurisconsulti verba: *principiis frequenter interesse* in l. 12. ff. de re milit. Wissembach nihil aliud intelligi censet, quam exercitum regentis officium esse frequenter militum audire controversias; eorumque lites enatas per sententiam sopire. *disputat.* 39. *ad pandect. numer.* 27. At hodie nullus certus ad judicandum locus est constitutus, nisi quod ad ducis illius, qui dignitate cæteros antecedit, ædes aut tentorium conveniant plerumque de causa aliqua sententiam dicturi. Quin & aliquando sub dio; spectantibus universis, per duces suffragia feruntur, si negotium moræ impatiens sit, uti quondam a Græcorum principibus factum in insigni illa inter Ajacem & Ulyssem de Achillis armis contentione, de qua Ovid. lib. 13. metamorphos.

Consedere duces, inquit, & vulgi stante corona,
Surgit ad hos &c.

Atque ita in patente campo de capite desertoris acta comitia me vidisse memini in Gallia, ubi in circulo constituti legionis duces eum ad mortem condemnabant, & adductum illico per commilitones sclopetis mandabant interfici.

5. Porro militarium judicum officium est, ut si quis criminis alicujus incusetur, & graves adversus accusatum militent præsumptiones, in vincula reum conjiciant. Nec tamen ad vanum quempiam, vagum & incertum rumorem statim carceri mancipent viros cæteroquin, quantum ex anteacta vita constat, honestos & illæsæ famæ: licet enim postea quis innocentiam suam judicibus abunde probaverit, nunquam tamen adeo penes commilitones inflictam diluet carceris infamiam, quin semper adhuc aliqua existimationi macula inhæsura sit. Reo custodiæ commisso ad accusatorum attendant objectiones, testium depositiones examinent, nec ægre suscipiant rei innocentiam docere cupientis allegationes & exceptiones, ejusque preces audiant benigne; nec illum longo carceris squallore consumant, sed quemprimum, si culpa careat, absolvant; sin convincatur, condemnent, ac meritis pro personæ, temporis, loci, delicti qualitate subdant suppliciis. Novos autem ad instar Busiridis aut Phalaridis corporis cruciatus & inaudita pœnarum genera excogitare nefas; dira criminis qualitatem excedentia non infligenda supplicia; non pœnæ pœnis cumulandæ; non ultra morbum adhibenda remedia; non propter leviora crimina ignibus, rotis & tremenda machinatione ad supplicii exstructa sæviendum, nec horridus passim adhibendus mortis apparatus; sed juxta leges ac constitutiones unumquodque crimen vindicandum, *instruct. milit. artic.* 65. cum in judicantis potestate facti quæstio sit, non autem juris auctoritas; adeo ut reum quidem nocentem vel insontem pronunciare possit; ast ubi nocentem declaravit, & de necessitate legis pœnam teneatur irrogare, *lib.* 15. *ff. ad municipalem*; neque enim aut severior aut clementior lege, quæ

Ita disponit, judex esse debet, *novell*. 82. *cap.* 10. Quod si forte militum præfecti sint juris imperiti, & ignorent plane legislatorum placita, reperiuntur jurisconsulti; ab illis consilia postulent, illorum sequantur nixam legibus, exemplis rebusque judicatis fultam sententiam, non id indecorum, non vitio vertendum: si namque quondam provinciarum præsides suos habuerint assessores, ex quorum suggestione provincialibus jura reddebant; si Cæsar Augustus Trebatium aliosque divini & humani juris scientia præditos in unum convocaverit, ad deliberandum, quid justum, quid æquum, quid utile foret subjectis; *princip. instit. de codicillis*, si sæpius suggerente Triboniano novas Justinianus condiderit constitutiones; si Alexander Severus in consilium semper adhibuerit viros juris peritissimos, quibuscum de negotiis arduis disceptabat, Fabium, Sabinum, Ulpianum, Ælium Gordianum, Paulum, Pomponium, Alphenum, Africanum, Florentinum, Martianum, Calistratum, Hermogenem, Venulejum, Triphonium, Celsum, Proclum, aliosque, e quorum commentariis luculentis præcipue constant quinquaginta digestorum volumina; neque quicquam sanciverit, nisi adhibitis viginti legum peritis, *Æl. Lamp. in vita Alexandri*, quis parum conveniens esse dixerit, si viro militari jura suppeditet togatus?

Præsertim autem his in judicibus requiritur in judicando sincera, tranquilla, sedata, nullisque partium studiis, quibus in transversum rapiantur, obnoxia mens: si namque præposteris animi motibus & perturbationibus agitentur; non cogitatione vel consilio litem explorare, non indagare rei veritatem, nec ambigua causarum juxta legum dictamen dirimere poterunt, sed pro ratione, pro veritate, pro jure stabit & dominabitur obsessa præconceptis sinistris opinionibus voluntas. Quemadmodum igitur in duce militari quatuor præcipue virtutes esse necessarias in antecessum demonstravi; sic ex adverso militaribus judicibus ante omnia quatuor evitandos esse principales effectus existimo, quibus ceu totidem vinculis constringitur libera causas terminandi potestas, jura pervertuntur, & destruitur inviolata judiciorum sanctitas; quales sunt amor, odium, timor, & cupiditas. Amorem & amici nomen a litium diribitoribus, dum judicis partibus funguntur, ponendum esse censeo; si enim propinquis aut consanguinitatis necessitudinibusque nexu junctis faveant, & immoderato ferantur hujus affectus æstu, non amplius alienam sed propriam litem agi, propriamque causam periclitari credent, nec poterunt æqua lance producta, utrinque litigantium argumenta perpendere; sed quicquid amici patronus allegaverit, id justum, id honestum esse volunt: uti enim amatores non recte de venustate, forma, gratia, vel animi dotibus amasiæ suæ judicium ferre possunt, quod oculorum sensum premat amor; sic & omnem inquirendæ veritatis occasionem judices amiserunt, quorum animum non præcepta legum, non recta ratio, sed amor regit. Interim in æquitatis & justitiæ locum summa succedet injuria, neque quicquam aliud legitimam foventi causam supererit, quam ut oleum pariter & operam perdat. Pellant deinceps e tribunalibus suis odium, & imbecillis ac enervata sit in judicum consessibus invidia; ea enim si ipsis imperitaverit animi pestis, juxta vindictæ cupiditatem potius quam scripta legislatorum placita sententiam ferent, & omnem pensabunt adversus inimicum inique decernendi occasionem, vel in scirpo nodum quæsituri, si quidem alio modo denegata fuerit ultionis exercendæ facultas.

Metum quoque removeant in judicando, necesse est; ne alioquin a recto juris & æquitatis tramite deflectant, dum hominis potentioris aut factiosi nimis perterriti, causæ justitiam curiosius investigare, vel ei convenienter sententiam ferre non audent. Nullius sane mortalis potentia, comminationes, et terriculamenta pluris sunt facienda, quam jus ipsum et præstitum a judicandi munus suscipiente jusjurandum: neque quispiam a crimine pronunciaverit immunem Pilatum, laverit licet coram populo manus, non ignarus, innocentem esse nostrum Salvatorem, cum nihilominus occidendum traderet, quia scilicet concitatum Judeæ gentis, Christum ad crucis supplicium postulantis, furorem metuebat. Sic ut potius illos, quibus est demandata judicandi provincia, deceat imitari Jurisconsultorum principis Papiniani candorem, qui nulla vi nullisque minis adigi potuit, ut abominandum Caracallæ fratricidium citra scelus commissum esse censeret; sed patulam maluit carnifici ferienti cervicem præbere. Quod plurimis tam Ethnicorum quam Christianorum exemplis docet p. m. parens Paulus Voet *tr. de jurisprudentia sacra cap.* 5. *sect.* 2. *n.* 8.

Denique cupiditatem & avaritiam cane pejus & angue fugiant, nec admittant pollicitationes, pretia, præmia, munera a manu, a lingua, ab obsequiis litigantium prodeuntia: uti enim inter armorum strepitum, sic & inter pecuniæ numeratæ sonum leges plerumque silent; auro quippe loquente nihil pollet quævis oratio; hoc velut ariete si concussa ac labefacta fuerit jus dicentis constantia, corruet etiam sincerus in litibus definiendis animus; & ubi in aurem judicis susurraverit pecunia, raucescet illico vel disertissimi patroni tuba, & decantata ipsius voce jura suffocantur; simul ac muneribus & donis est aperta dextra, venalis erit ignoscentium gratia, venalia jura, venalis ipsa judicum sententia. Proinde tum demum pie sancteque judices facient, si nec inimicitia, nec benevolentia, nec timore, nec avaritia, nec ulla alia iniqua causa ducti, nullam adversus ea, quæ noverint, sententiam tulerint, sed conscientiæ, juri, legibusque congruam.

6. Non tamen adeo religiose judices militares ordinario procedendi modo & formulis alioquin usurpari solitis astricti sunt, nec adamussim omnes illas observare tenentur juris communis solemnitates, verum summarie coram illis sunt expediendæ, *placuit ordinand. general.* 29. *Aprilis* 1519. Sic Juvenalis ultim. postquam de dilationibus & lentis causarum definitionibus conquestus fuisset:

> *Ast illis*, inquit, *quos arma tegunt, & balteus ambit,*
> *Quod placitum est ipsis præstatur tempus agendi,*
> *Nec res atteritur longo sufflamine litis.*

Præsertim in delictis militum levato velo tractandæ ac discutiendæ causæ; quapropter, si quis in flagranti fuerit flagitio deprehensus, sine mora damnandus est, & extemplo lata sententia executioni mandanda: adeo ut moribus illico ex arbore proxima suspendi soleant addicti ultimo supplicio rei, neque iis

ad disponendas res suas componendosque penates ullum indulgeatur temporis intervallum.

7. Interim summa circumspectione cavendum iis est, ne jurisdictionis suæ limites excedant, nec de causis judicent ad cognitionem suam non pertinentibus; sed delicta secundum auctoritatis suæ modum castigent, *l.* 12. §. 2. *ff. de re milit.* Ac proinde paucis disquirendum, quænam ad civilium, quænam ad militarium judicum spectent jurisdictionem.

8. Duces quidem delicta militaria a militibus perpetrata coercere posse extra controversiam positum est: quid vero statuendum sit, si delictum commune miles admiserit, inter doctores non certo constat, aliis illius causæ criminalibus cognitionem, discussionem ac definitionem militari, aliis civili judici tribuentibus. Qui ducum jurisdictionem non ultra militaria protendi delicta censent, varias adducunt in opinionis suæ probationem leges, præsertim *lib.* 2. *lib.* 3. *ff. de re militar. l. fin. ff. de accusat. lib.* 1. *Cod. ad leg. Cornel. de sicar. novell.* 8. *cap.* 12. Inferunt insuper, si negotiatoribus ademtum sit fori privilegium, multo minus delinquentes eo uti posse, quia gravius utique est delinquere quam negotiari. Probabilior tamen contraria sententia, firmo stabilita legum fundamento: lege namque nona, *ff. de custod. & exhibit. reor.* illud in militibus servari dicitur, ut ad eum remittantur, si quid deliquerint sub quo militarit. Quod etiam confirmatur, *l.* 1. *Cod. de exhibend. & transmitt. reis.* Quid quod Imperatores rescripserint in *l.* 1. *C. de officio magistri milit.* magistros peditum & equitum in provinciales nullam penitus habere potestatem, nec amplissimam præfecturam in militares viros. Proinde quemadmodum nullis in causis provinciales coram militum magistris, sic nec milites coram præsidibus aut præfectis prætorio conveniri queunt. His adde *l.* 6. *Cod. de jurisdict. omnium judic.* quæ militarem reum nisi a suo judice nec exhiberi, nec, si in culpa sit, coerceri posse docet. Denique in *l.* 2. *C. ubi quis de curiali vel cohortal. aliave condit. conven. & l. unic. C. in quib. caus. milit. fori præscriptione uti non possint*, armata disertis verbis excipitur militia.

Neque repugnant illa quæ ab opinionis contrariæ patronis in adversum diriguntur argumenta: quod enim attinet *l.* 2. *ff. de re militari*, ea nihil aliud dictat, quam in communi crimine a milite commisso communem esse persecutionem, hoc est, si miles commune perpetraverit delictum, velut adulterium, homicidium &c. eodem modo adversus eum ac contra paganum instituendam accusationem, eandemque decernendam esse pœnam, quod per judicem militarem fieri facillime potest, nec hic negatur. Lex autem 3. ejusdem tit. jus singulare constituit in desertore, partim in criminis enormis odium; partim etiam, quia deserens quodammodo miles esse desiit, voluntate utique propria & affectu: sic ut ei privilegium fori militare competere non debeat, & hic regulæ juris locus sit, quæ docet, exceptionem firmare & declarare regulam in casibus non exceptis, de qua August. Barbos. *axiomat. jur.* 85. *n.* 4.

Non etiam obstat *l. fin. C. de accusationibus* quæ quidem statuit, ibi puniendum esse militem, ubi crimen contractum est, si grave sit; nihil tamen de præside provinciæ vel civili judice determinat, neque negat, ibi commissum scelus plectendum esse per militares judices, ideoque hic obtinent aliarum legum constitutiones, quæ expresse ducibus tribuunt his in negotiis judicandi potestatem.

Multo minus adversatur sententiæ nostræ *l.* 1. *Cod. ad leg. Cornel. de sicar.* neque enim agit de milite criminis reo postulato; sed de tali, qui cum casu fortuito, vel saltem absque occidendi animo hominem peremisset, ne quis eum dolo homicidium admisisse suspicaretur, sponte præsidi provinciæ semel obtulit, & non accusatus ultro vocavit adversarios, ut ipsum innocentiam docentem & a sceleris suspicione se liberantem audiant, posteaque prout visum fuerit, cedant aut contendant. Hoc itaque in casu miles actor est, unde consultius, imo necesse ipsi erat rei forum sequi, ne ordinem judiciorum interverteret, *l.* 2. *Cod. de offic. diversor. judic.* Nullo jure ad id obligatus erat: verum id ei solummodo suadet Imperator Antoninus; *rectius fecerit*, inquit, *si se præsidi provinciæ obtulerit, qui si probaverit, non occidendi animo hominem a se percussum esse, remissa homicidii pœna secundum disciplinam sententiam proferet.*

Non infringit insuper opinionem nostram argumentum a negotiante milite desumtum, scilicet, si non competat illi fori præscriptio, multo minus eam delinquenti concedendam, quia gravius est delinquere quam negotiari: illud enim, si procederet, nec in militaribus delictis milites fori gauderent privilegio, (quod tamen ab adversæ sententiæ propugnatoribus statuitur) cum & militariter delinquere gravius sit quam negotiari. Verum inter negotiationem & delictum satis evidens est ac sufficiens differentiæ ratio; negotiatio enim & militia consistere simul non possunt *l. un. C. negot. ne militent*; adeoque qui mercaturam exercet, miles amplius esse nequit, sed militia cadit simul atque de negotiatione constiterit, *l. fin. C. de jurisdict. omn. judic.* proinde nec militaribus gaudet prærogativis. At delictum non tollit militiam, utique non omne, & non ante latam sententiam; sed manent nihilominus in numeris delinquentes; quidni ergo iis etiam tribuenda fori præscriptio?

Non obstat denique novella 8. c. 12. §. 1. cujus ipsa verba, quia mendosa admodum est vulgata versio, exhibebo, sic ibi inquit Imperator: *επι γαρ τοις πιστοις και τους στρατιωτας, τους εν ταις επαρχιαις οντας αυτοις υποταττομεν, ουδε εκαστος δεομενοις προσταξεως τινος η παρ ημιν, η παρα των ημετερων αρχοντων, αλλα τω παροντι νομω χρωμενοις, και τουτον αυτοις δεικνυσιν, ωστε επαμυνειν αυτοις, χρωμενοις τη της αρχης παρρησια.* Id est; *in iis enim etiam milites in provinciis existentes ipsis subjicimus, neque ad id indigentibus proprio aliquo mandato, vel a nobis, a nostris principibus, sed præsenti lege utentibus, & hanc iis ostendentibus, ut opem ferant ipsis principali fiducia utentibus.* Unde nihil aliud probari poterit, quam, milites in eo præsidi provinciæ subjectos esse, quod exhibita hac constitutione illos cogere possit, ut ipsum adjuvent, si capitis hujus præceptum adversus provinciales executioni mandare velit; non autem quod & milites ei quoad forum competens in criminibus essent subjecti. Quod si quis dicat, verba *επι γαρ τοις πιστοις* ad illa crimina respicere, de quibus in initio d. c. 12. actum erat, sic ut in iis co-

ram præside milites forent accusandi; ei necessario statuendum esset, hic correctum esse jus antiquum, & nec in communibus, nec in militaribus delictis ullum jure novissimo militibus relictum esse fori privilegium, cum d. c. 12. principium de universis criminibus, & secutis inde læsionibus agat; quod absurdum; cum non constet ex Imperatoris verbis juris veteris introductam esse mutationem, cur igitur antiquum stare prohibetur? *l.* 52. §. *fin. C. de appell. & consult.* ideoque rectius quis fori privilegium quo uti prohibet Imperator, intellexerit de privilegio non scripto, qualia consuetudine nonnunquam contra legislatoris mentem introducuntur; non autem de eo, quod speciali lege certis personis indultum est, *gl. ad nov.* 69. *c.* 2. *verb. privilegia*, præsertim quia subjungitur, ne quis *delinquat innoxie*, cujus periculum in illo fori privilegio, quod militibus concessum est, non metuendum; cum illi neutiquam impune peccent suum allegantes privilegium, sed per judices militares rigidis plectantur suppliciis. Miles igitur, si a provinciæ præside captus fuerit, ad duces suos remittendus est.

9. Mores hodiernos quod spectat, illi in nonnullis a jure Romano divortium fecerunt. Ab Albano duce latam anno 1570. constitutionem refert Christinæus *decis. t.* 5. *decis.* 221. *n.* 16. qua cautum, ut legati militumque tribuni consilium militare constituentes, de omnibus militaribus soli cognoscerent criminibus, non autem de communibus, nisi in castris, vel expeditione, vel hibernis, vel inter commilitones essent perpetrata; extra hos casus propter delictum commune milites a civilibus judicibus condemnari possent. Cujus decreti pleraque ut æqua usu fere a nostratibus approbata sunt, postquam Hispaniæ jugum excusserunt patriæ patres: adeo ut ob commune crimen miles tam coram civili quam militari judice reus postulari possit, & eo casu præventioni locus sit; *placit. Ordin. General.* 29. *Aprilis anno* 1589. Unde si alterutrius judicis mandato fuerit apprehensus, coram eo causa peragenda & terminanda erit, altero excluso, atque ita judicatum fuisse testatur Sande *decis. frisic.* 7. 1. *tit.* 1. *defin.* 4. Groenewegen *ad l.* 6. *C. de jurisd. omn. judic.* quod si delictum militare sit commissum, ad solos militares judices ejus pertinebit coercitio; ut tamen in gravioribus criminibus ad Consilium Status fœderati Belgii appellari possit, vel ad consilium militare superius, (cui majores ut plurimum duces velut tribuni, eorumque legati, quandoque turmæ vel cohortis præfecti adhibentur); præsertim si de flagitio per præfectum commisso mota sit coram militaribus judicibus controversia.

10. In causis civilibus etiam satis ampla judicum militarium potestas; omnium enim civilium controversiarum, quæ inter milites ventilantur, penes eos est decisio, sive commilitoni miles litem moverit, *l.* 12. §. 2. *ff. de re milit. l.* 6. *C. de jurisd. omn. judic.* sive paganus de re factove quopiam adversus milites instituerit actionem, *d. l.* 6. cum, uti supra dixi, actor rei forum sequatur, *l.* 2. *C. de jurisd. omn. judic.* At si quis, postquam coram ordinario judice civili in jus vocatus est, nomen militiæ dederit, in ea causa jus revocandi forum non habebit, quasi præventus; *l.* 7. *ff. de judiciis l. fin.* §. 1. *C. de in jus vocando*, præsertim cum & juris sit axioma, ibi judicium accipere finem debere, ubi semel inchoatum est, *l.* 30. *ff. de judiciis*, Radelant. *decis. cur. Ultraject. decis.* 79. atque etiam causa cadat, quicunque inchoatum coram judice judicium ad aliud ausus fuerit transferre tribunal, *l. fin.* §. *fin. C. de in jus vocando.*

11. Poterit autem sponte miles civilis judicis jurisdictioni se submittere. Unde quæsitum, si paganus qui cum milite contrahere noluerit, nisi sub illa conditione, ut fori præscriptioni miles renunciaret, an ex pacto subsecuta renunciatione miles postmodum in jus vocatus exceptionem fori declinatoriam possit objicere? Respondit Justinianus in *l.* 29. *C. de pactis*, nemini licere adversus sua pacta venire & contrahentes decipere, ideoque militi privilegium allegante obstituram & pacti & doli exceptionem: juxta regulam enim juris quilibet licentiam habet his, quæ pro se introducta sunt, renunciandi, *d. l.* 29. *l.* 32. §. 4. *ff. ad Senatusconsult. Vellejan.* Hodie ut in criminalibus causis, sic & in civilibus ad utrumque judicem, (civilem nempe & militarem) cognitio pertinet. Groeneweg. *ad l.* 8. *C. de offic. diversor. judic.*

CAPUT VIII.

De missione militum & pace.

1. *Quotuplex sit missio militaris?*
2. *Quæ sit honesta missio & quot stipendia requisita fuerint ad eam impetrandam tam in peditibus, quam equitibus?*
3. *Quæ sit causaria missio?*
4. *An & causaria missi gaudeant veteranorum privilegiis?*
5. *Num honesta in specie missus ante legitimum tempus, privilegiis veteranorum in perpetuum fruatur?*
6. *Non temere concedenda missio causaria.*
7. *Quæ sit ignominiosa missio?*
8. *Quales ignominia mitti possint?*
9. *Quæ pœnæ comitentur ignominia missos.*
10. *De his qui ad tempus ignominia missi sunt.*
11. *Est etiam missio extraordinaria.*
12. *De pace.*

1. Diximus ante, quo pacto milites fuerint electi; superest ut dispiciamus quibus modis iidem a militiæ liberentur onere. Citra militarem missionem numeris nullus eximi potest, ea autem vel ad momentum est, quando miles eum in finem mittitur, ut in aliam referatur cohortem, & ita missus, licet hinc sit exemtus, & illo nondum pervenerit, juris tamen fictione miles manet, *l. unic. ff. de bonor. possess. ex testam. milit.* Vel ad tempus, idque ratione stipendiorum emeritorum; vel senectutis, aut infirmitatis; vel delicti & calliditatis propriæ. Unde in tres species plerumque dividitur; alia enim honesta est, alia causaria, alia ignominiosa, *l.* 2. §. 2. *ff. de his qui notantur infam. l.* 13. §. 3. *ff. de re milit.* Nullus tamen dubito, quin & ad bimembrem missio commode cogi possit divisionem, qualis est in *l.* 8. §. 5. *ff. de excusat. tutor. l.* 2. *C. de his qui non implet. stipend.* his enim in legibus sub honesta missione causaria quoque comprehenditur, quatenus nullam missio irrogat infamiam, nec ipsius lædit existimationem, *l.* 8. *C. de re milit.*

2. Et honesta quidem missio est, quæ impleto militiæ tempore datur in remunerationem fidæ devotionis, *l. 2. §. 2. ff. de his qui not. infam. l.* 13. §. 3. *ff. de re milit. l.* 8. *ff. de excusat. tutor. l.* 9. *C. quando provoc. non est necesse.* Cæterum non semper idem penes Romanos fuit militiæ tempus in peditibus: olim enim quandoque triginta vel quadraginta nonnullos stipendia fecisse legimus; at sub Octaviani Augusti Imperio prætoriani duodecim, cæteri sexdecim annis militiæ subire cogebantur incommoda, Suet. *in vita Augusti.* Tiberius denique viginti annorum stipendia milites merere jussit. Tacit. *annal. l.* 1. Neque postea quicquam in eo videtur immutatum fuisse. Valtrinus *de re milit. l.* 6. *c.* 5. Equites autem post decimum, ex quo in militia adscripti fuerant, annum, equos suos ad duumviros seu censores in forum deducebant, ibique missionem impetrabant, pro meritis vituperio vel laudibus excepti. Plutarchus *in apophth. de Pompejo.* Quicunque vero honestam consecutus fuisset ab exercitus imperatore vel censoribus missionem, omnibus veteranorum privilegiis munitus erat, *l.* 3. *C. de his qui non implet. stipend. l.* 2. *C. de re milit.* Porro missio honesta in gregariis tantum, non in majoribus obtinebat militibus; exercitus tamen præfectis cæterisque ducibus tacite etiam honestam datam esse missionem constat, dum accepto successore domum revertentes militare desinerent, *l.* 11. *ff. de testam. milit.*

3. Missio causaria est, qua propter ætatem aut animi vel corporis vitium parum idoneus militiæ miles renunciatur, *l. 2. §. 2. ff. de his qui not. infam. l.* 13. §. 3. *ff. de re milit.* Bocerus *de bello c.* 16. *n.* 12. Atque etiam honesta est, quamquam ab ea distincta, quæ in specie honesta dicitur: missus enim causaria missione privilegiis veteranorum, qui pleno stipendiorum numero functi sunt, uti nequit, *l. 2. C. de his qui non implet. stipend.*

4. Quia tamen & causaria misso præmia præstari convenit, *l.* 13. §. 2. *ff. de re milit.* ideo quoque ratione temporis, quo militaria sustinuit onera, habebit a muneribus & honoribus vacationem, *d. l.* 2. *de his qui non implet.* ut, si post quinquennium missus fuerit, anni; si post octo annos, biennii; si post duodecim, triennii; si post sexdecim, quadriennii; si post viginti, perpetua fruiturus sit immunitate, *l.* 8. §. 3. *ff. de excus. tutor.*

5. Quod si quis non causaria sed honesta in specie missione, quam & gratiosam appellant, ex indulgentia Principis a belli muneribus liberatus fuerit ante tempus, de qua *l.* 2. §. 2. *ff. de his qui not. infam.* etiamne tempus illud, quo stipendia meruit, computabitur, ut pro illius modo veteranorum gaudeat prærogativis? Probabilior illa est opinio, quæ talem omnium privilegiorum perpetuo participem fore statuit: missionem quippe mera Principis impetravit munificentia; at certum est, beneficium, quod a divina Imperatoris proficiscitur indulgentia, plenissimam recipere interpretationem, *l.* 3. *ff. de constit. principum.*

6. Non autem facile propter morbum aut debilitatem mittuntur causaria milites: requiritur enim, ut, denunciantibus medicis, & competente judice diligenter examinante, vitium ad impetrandam missionem sufficiens contractum esse constet, *l.* 6. *C. de re milit.* Quod si per sub vel obreptionem quis missionem hanc fuerit consecutus, auri quinque librarum mulctandus incommodo, *l. 2. C. de divers. off. & apparit. judic.*

7. Ignominiosa missio est, cum milites propter delictum militiæ sacramento solvuntur, *l.* 2. §. 2. *ff. de his qui not. infam. l.* 13. §. 3. *ff. de re milit.* Et omnes ignominiose missi infamia notantur, *l.* 1. *ff. de his qui not. infam.* Exprimenda autem est illius causa, *l.* 3. §. 2. *d. tit.* sed si missus ignominia fuerit absque ulla infamiæ mentione, veluti, si militi arma vel equus auferatur, hastæ rumpantur, gladii diffringantur, & detrahantur insignia militaria, eum nihilominus missum famæ comitabitur jactura, *d. l.* 2. §. 2. *l.* 13. §. 3. *ff. de re milit.*

8. Nec milites solummodo gregarii ignominiose mitti possunt, verum etiam duces, tribuni, & ipsi exercituum præfecti, ac ex prætoris edicto fiunt infames, licet consularibus utantur insignibus, *d. l.* 2. *in princ. ff. de his qui not. infam.*

9. Ultra existimationis læsionem etiam variæ missos ignominia pœnæ manent, veluti quod nullis honoribus, quæ dignitatis illæsæ viris deferri solent, fungi possint, *l.* 3. *C. de re milit.* nec in sacro comitatu agere aut commorari, *l.* 13. §. 3. *eod. tit.* adeoque ab urbicis plane tutelis removeantur, *l.* 8. §. 9. *ff. de excus. tutorum*, quod de castrensi peculio testari nequeant; cum ipsis præmia non debeantur, *l.* 26. *ff. de testam. milit.* quodque, cum honesta ac causaria missi non torqueantur, hi tamen quæstionibus subjici possint, *l.* 8. *C. de quæstionib.* præterea cum veteranorum testamenta jure militari facta valeant intra annum a missione; horum non subsistat ejusmodi suprema voluntas, *l.* 5. *C. de testam. mil.* p. m. parens Paulus Voet in *comment. ad* §. 3. *instit. de testam. mil.* denique quod nulla pro militiæ laboribus commoda ferant.

10. Atque hæc quidem in ignominiosa missione locum habent, si miles in perpetuum missus fuerit; quod si ad tempus tantum missio facta sit post impletum temporis constituti spatium non prorogabitur infamia, *l.* 1. *C. de his qui in exil. dat. arg. l.* 8. *ff. de postulando l.* 3. §. 1. *ff. de decurion.* ne scilicet exaggeretur, & ulterius extendatur contra sententiæ fidem pœna tempore determinata. Quicumque autem post constitutum tempus in ordinem redit, pristinam quidem recipit dignitatem, ast ad novos honores non admittitur, nisi tanto tempore his abstinuerit, quanto per fugam abfuit, *l.* 2. *C. de his qui in exil. dati l.* 15. *ff. ad municipalem.*

11. Præter has tres ordinarias missionis species est & alia extraordinaria, quæ non inhonesta recte dici posset: cum quis enim evitandorum munerum gratia nomen militiæ dedit, exauctoratur; & ejusmodi missione nullam existimationi maculam infligi sæpissime rescriptum est, *l.* 2. §. 2. *ff. de his quis notant. infam.* Pari ratione citra famæ diminutionem mittitur, qui in numeros eo animo se referri curavit, ut sub obtentu militiæ pretiosiorem adversario se faceret, & nec transigere cupit, neque litem deserere, *l.* 4. §. 8. *ff. de re milit.*

12. Cum autem non aliam ob causam adhibeatur omnis ille belli apparatus, quam pacis impetrandæ gratia, quæ belli pretium est; nullo modo negligenda Principibus ejus obtinendæ occasio, nisi videri velint omnium, ac præsertim subjectorum penitus o-

disse felicitatem; nihil quippe pace jucundius aut dulcius, nihil magis blandum ac salutare, nihil præstantius in hac vita mortalium generi ab immortali Deo dari potest; vel solum pacis nomen gratum civibus est & acceptum, nec unquam illi eo dementiæ perveniunt, ut bellum, quam honestam cum finitimis concordiam malint, speratæ potius victoriæ pacem certam præposituri. Scilicet utilia victis esse de belli fine fœdera, pulchra victoribus, uno omnes ore merito fatentur: in hac enim mundi compage cuncta pace florent ac consistunt; hæc est bonarum artium fœcunda mater, hæc divitiarum decora tutrix, hæc candida morum cultiorum magistra; hac bidens vomerque vigent, & inconcussu arva colit arator, hac libera nautis in altum vela dandi, libera mercatoribus ad Indos sine metu currendi concessa facultas. Quisquis proinde libertatem tranquillam & humanam societatem conservare cupit; quisquis simultates sublatas, sopitas iras, & in tuto constitutas extra periculum dignitates desiderat, quisquis quietum amat populum, Senatum concordem, & Rempublicam morum honestate vestitam; quisquis denique salvas opes, patriam optat incolumem, pacem sancte colat necesse est, & supremum almæ pacis Auctorem supplex veneretur, velit inter orbis Principes conservare pacem, eorumque sic inflectere sensus atque corda, ut armis reconditis in concordiam revertantur, & in amicitiam ac fœdera quamprimum coeant ipsorum dextræ.

JOANNIS VOET
DE FAMILIA ERCISCUNDA
LIBER SINGULARIS.

CANDIDO LECTORI
S.

NON præter receptam consuetudinem me facturum arbitror, æquissime lector, si præfatione succincta tibi rationes instituti mei reddiderim, cum non omnibus eadem in scribendo methodus arrideat. Non me latet, plurimos reperiri, quibus præ cæteris ea placet commentandi ratio, qua singulas illius tituli, quem pertractandum sibi sumsere, leges enodare satagunt: quorum conatus laudabiles uti in universum rejicere vel vituperare nolim, ita quoque necdum ulla potui ratione in eam adigi sententiam, ut optimum credam hunc juris elucidandi modum: præsertim si cui libuerit vel obiter confusum in pandectis considerare legum ordinem, ubi singula prudentum responsa, nullis legitimis observatis artis regulis aut disciplinæ tradendæ more; sic suis sub titulis redacta cernimus, uti juris compilatoribus ea colligentibus obvia fuerunt. Præterquam quod plurimis in legibus sæpe eadem fastidioso inveniuntur repetita tædio, sæpius ejusmodi discutiuntur controversiæ, quæ nullam cum inscriptione tituli communionem connexionemve ferunt. Satius proinde duxi, si certa constituerem capita, ad quæ commode dividendarum hæreditatum materiam collectam & adornatam reducerem, atque ita justa illustrarem methodo universum de Familia Erciscunda titulum. Multa quibus forte comptior ac ornatior posset hic in lucem prodire libellus, opera dedita prætermisi antiquitatis & historiarum monumenta, nec de flosculis oratorum ac poetarum sententiis aut elegantia stili summopere fui sollicitus, memor, in argumento prorsus juridico me versari, in quo sufficere censui, si modo priscorum interpretum liceret evitare barbarismos, & iis insistere Latinæ linguæ vestigiis, quæ post se reliquerunt ipsi jurisprudentiæ nostræ primi conditores. Hæc ubi non inutilia vel ingrata fuisse animadverterim, merito mihi gratulabor, & plura dare pro ingenii modulo, si vires & vitam Deus fuerit largitus, spondeo. Vale, lector amice, mihique fave.

DE FAMILIA ERCISCUNDA.

CAPUT PRIMUM.

Cur introductum Familiæ Erciscundæ judicium, quid sit, & quomodo ab aliis distinguatur similibus judiciis.

1. *Quæ sint communionis molestiæ.*
2. *Remedia, quibus illæ evitentur.*
3. *Variæ proponuntur Familiæ significationes.*
4. *Quid in hac materia per familiam designetur.*
5. *Quid denotetur per verbum* Erciscere *& quænam illius vocis sit origo.*
6. *Unde descendat, & quid sit Erciscundæ Familiæ judicium.*
7. *Est bonæ fidei.*
8. *Cur duplex appelletur, & quis in eo actor, quis reus sit.*
9. *Non est mixtum tam in rem quam in personam, nec ulla talis mixta datur actio.*
10. *Probatur, hoc judicium primario in rem esse, per consequentiam tantum in personam.*
11. *Respondetur objectionibus eorum qui contra sentiunt.*
12. *Est judicium universale.*
13. *Datur hæredi contra cohæredem, iisque solis quotiescumque voluerint a communione discedere.*
14. *Debet esse hæreditas alicujus defuncti, ut hoc judicium possit intentari.*
15. *Locum habet sive ex testamento, sive ab intestato illa sit delata.*
16. *Quis sit finis hujus judicii.*
17. *In quibus conveniat cum actione communi dividendæ.*
18. *In quibus ab ea differat.*
19. *In quibus conveniat cum petitione hæreditatis, aut ad ea distinguatur.*

1. Communionem esse maximum discordiarum fomentum, non sine ratione censuit illustre juris asylum & legalis Doctrinæ thesaurus Papinianus *in l. cum pater* 77. §. *dulcissimis* 20. *ff. de legatis* 2. Id quod vel ipse sacer Codex (ut luculenta nunc silentio transeam aliorum spectatæ fidei auctorum testimonia) memorabili confirmat exemplo Lothi & Abrahami: vix illi simul inceperant indivisa possidere prædia, vix in communia pascua promiscue suos pecorum & armentorum greges immiserant, quin illico gravis suboriretur inter utriusque pastores contentio, *Geneseos cap.* 13. *vers.* 7. Nec minus eam esse negligentiæ matrem abunde sæculorum omnium experientia comprobavit: quicquid enim plurium industriæ commissum est, id a singulis ut plurimum neglectum videas, dum quisque consortis sui diligentiæ confisus operam ac curam propriam in re communi prorsus inutilem existimat ac supervacaneam; *naturale quippe vitium est*, uti id disertis verbis Theodosius & Valentinianus Imperatores testantur, *negligi quod communiter possidetur utque nihil se habere, qui non totum habeat, arbitretur, denique suam quoque partem corrumpi patiatur, dum invidet alienæ*, *l. meminimus*, 2. *C. quando & quibus quart. pars deb. ex bonis decurion.*

2. Ad declinandas autem immensas illas, quæ metuuntur ex communione, rixas & desidiæ vitia, solere plerumque ad divisionem res pervenire, auctor est Paulus JCtus *in l. in re communi* 26. *ff. de servitut. præd. urbanor.* Hinc necessum fuit, ut multiplicato mortalium numero jure gentium introduceretur Dominiorum distinctio. Hinc utilissimum usque credidere prudentes si & ipsa, quantum quidem fieri potest, evitaretur communis ac indivisa rerum administratio, ne quid detrimenti caperent illi, quorum negotia, per plures simul alioquin expedienda forent. Si duo pluresve pupillo dati essent tutores, vel uni demandandam voluerunt universam pupillarium rerum regendarum provinciam, vel ita dividendam inter plures tutelam, ut unusquisque certa habeat gerenda impuberis negotia, cætera contutoris sui arbitrio ac curæ relinquat, *l. si plures* 3. §. 1. 2. 6. 7. *ff. de administrat. tutor.* Hinc denique prudenter admodum velut unanimi Jurisconsultorum suffragio receptum est, & imperatoriis sancitum constitutionibus, neminem esse juris aut judicis auctoritate compellendum ad ineundam rerum communionem, *l. si non sortem* 26. §. *si centum*, 4. *ff. de condict. indebiti*, multoque minus constringendum ut invitus in contracta cum alio communione remaneat; verum omni tempore posse divisionem impetrare judiciali sententia, etiamsi maxime reluctare voluerit ejusdem rei consors, *l. in communione* 5. *Cod. communi dividand.* Eum in finem comparata potissimum tria divisoria judicia, familiæ erciscunde, communi dividundo, finium regundorum; quibus singulis tributus in Pandectis & Codice peculiaris titulus. Principem sibi locum vindicat, ceu cæteris illustrior, erciscundæ familiæ materia, quam si paulo latiore commentario pro ingenii viribus illustrare tentavero, non prorsus inutilem aut alienam a professione mea operam me navaturum sperare ausim.

3. Et ut in propatulo constituatur ipsa tituli inscriptio, prætereundum non est, familiæ nomen multiplicem in jure nostro significationem admittere aliis quoque probatis scriptoribus non prorsus ignoratam: quandoque enim designat servitium seu famulitium servorum & ancillarum eorumque, qui, licet ingenui sint, bona tamen fide serviunt, *l. ædiles* 25. §. *familiæ*, 2. *ff. de ædil. edict.* Nec alio sensu furtum aut rapinam familia fecisse dicitur, nisi quod plures servi ejusdem Domini potestati subjecti simul extraneo alicui res quasdam fraudulenter abstulerint, *l. prætor ait* 2. §. *hac actio* 14. *ff. de vi bonorum rapt. l.* 1. *in princ. l.* 4. *l.* 5. *l.* 6. *ff. si familia furtum fecisse dic. l. pronunciatio*, 195. §. *servitium* 3. *ff. de verb. signif.* Atque ita quoque per familiam prætoris album corruptum Paulus asserit, cum plures conservi tabulam jurisdictionis perpetuæ causa propositam vitiarunt, *l. si familia*, 9. *ff. de jurisdictione.* Neque hinc longe recessit Sallustius dum familiam libertis opponit, de bell. Catilin. cap. 50. *Cethegus*, inquit, *per nuncios familias atque li-*

bertos suos lectos & exercitatos in audaciam dedit &c. Præsertim vero cum de libertate tribuenda agitur, usitatum maxime cernimus hoc *familiæ* vocabulum; nam & Cajus in fragmentis *instit. l. 1. tit.* 2. scripsit dominum posse servos de familia manumittere, & manumissionibus universam familiam jugo servitutis absolvere: & ipse Justinianus dominis concessit licentiam libertate donandi totam familiam, *tit. instit. de lege Fusia Canin. tollend.*

Nonnunquam etiam ad corpus seu universitatem appellatio familiæ refertur; veluti cum plures iisdem in ædibus sub eodem tecto simul commorantes familiam dicuntur constituere, sive liberi sunt sive servi, aut alias in unius opera ac ministerio pariter versantur, unde & patrisfamilias & filii familias desumta denominatio, *d. l.* 195. §. 2. 3. *ff. de verbor. signif. l.* 1. §. *familiæ* 5. *ff. de publican. & vectigalib. l. quod nolit.* 31. §. *idem Pedius* 15. *ff. de aedilit. edict.* Illique, qui vel rescripto Principis vel magistratus imperio adoptabantur, olim dicti in parentis adoptivi familiam transire, §. *sed hodie*, 2. *inst. de adoptionib. l. nec ei*, 17. §. *& primum*, 2. *ff. eod. tit.*

Quin imo per familiam non raro denotari generis seu gentis speciem vel partem satis expeditum est; atque ita omnes sub familia comprehendi videntur agnati qui sanguine juncti sunt & commune nomen ac nascendi principium habent, *d. l.* 195. §. 2. *in fin. &* §. 4. *ff. de verb. signif.* cujus & testis est Cicero in oratione pro Muræna: illustrium quippe antiquarum & plebejarum familiarum mentionem injicit, eique Suetonius adstipulatur in vita Augusti cap. 2. *a quibus*, inquit, *duplex Octaviorum familia destuuit*, & in Galba cap. 2. *elogia universi generis exsequi grave est, familiæ breviter attingam.*

4. Denique rerum hereditariarum vel bonorum universitatem aut rem familiarem familia significat; in lege namque duodecim tabularum hunc in modum reperitur concepta lex; *proximus agnatus familiam habeto*, *d. l.* 195. §. 1. nec aliud voluit ille quem Terentius in Hautontim. lepide sic loquentem introduxit; *decem dierum vix mihi erit familia:* indigitans, universum ipsius patrimonium intra decem dies consumtum iri. Quæ ratio est, quod, cum more pristino per æs & libram, imaginarias emtiones venditiones relinqueretur hereditas, is qui successurus erat in universum defuncti jus, emptor familiæ dictus fuerit, §. 1. *instit. de testamentis ordinand. ibique DD. Theophil. in institut. eod. tit. Ulpianus in fragmentis tit.* 20. §. 2. 3. *& seqq.* quo spectat illud, quod in vita Neronis c. 4. memoriæ prodidit Suetonius, Domitium videlicet familiæ Augusti emtorem fuisse: *ex hoc*, ait, *nascitur Domitius quem emtorem familiæ pecuniæque in testamento Augusti fuisse mox vulgo notatum est.* Atque hæc propria est familiæ in hoc loco significatio.

5. Verbum autem *erciscere* jure merito inter prisca Latii vocabula recensueris olim scriptum per aspirationem, *herci cere*, idemque designans quod *dividere.* Indicat illud aperte Isidorus origin. *lib* 5. *cap.* 25. *familia herciscunda*, inquit, *est divisio hereditatis inter hæredes: herciscunda enim apud veteres divisio nuncupatur.* Nec dubitavit ipsius eloquentiæ Romanæ princeps Tullius aliquoties adhibito erciscundi verbo mentem exprimere: libro enim primo de Orator. sic deprompt am legimus ejus sententiam: *qui quibus verbis ercisci oporteat, nescit, idem familiæ erciscundæ causam agere non potest.* Cæterum non desunt, qui vocis hujus originem a Græcis magis quam Romanis petendam existimant; eo utique magis inclinare videtur glossa, *ad rubric. ff. famil. ercisc.* ejusque opinionis patrocinium quodammodo suscepit utriusque linguæ peritissimus Antonius Mornacius *in comm. ad l.* 12. *C. famil. erciscund.* Cujus ut magna sit penes literatos auctoritas, plus tamen Pompeii Festi sententiæ tribuendum puto, qui in libris de verborum significatione, verbo *erctum* Latinam docet esse ejus derivationem; *erctum citumque*, ait, *fit inter consortes, uti in libris legum Romanorum legitur; erctum a coercendo dictum, unde & erciscundæ & ercisci.* Ex quibus Festi verbis & illud recte deduxeris, aliis in negotiis quam divisione vix usurpare solitum fuisse Romanis hoc erciscundi vocabulum; nisi quod Cujacius Servium secutus per erciscundos etiam intelligi voluerit eos, qui inter duos dissentientes mediam quodammodo viam elegerunt, *observ. lib.* 10. *cap.* 4. *& paratitl. ff. Famil. Ercisc.*

6. Antiquissimum autem est erciscundæ familiæ judicium: descendit enim ex lege 12. tabularum, *lib.* 1. *in princ. ff. Famil. Ercisc.* Et si quidem in ejus naturam inquirere voluerimus, advertendum est, judicium hoc esse bonæ fidei, duplex, in rem, universale quod datur hæredi a communione discedere desideranti adversus cohæredem, ad id ut omnium rerum hæreditariarum ex testamento vel ab intestato delatarum pro rata fiat divisio, & singulis sua pars in solidum tribuatur ab alterius parte separata; vel, si commoda fieri non possit divisio, adjudicationibus rerum integrarum & præstationibus personalibus expediatur negotium, atque ita sua cuique assignetur hæreditaria portio.

7. Bonæ fidei esse hanc actionem non est quod dubitemus, cum in ea judici libera concessa sit facultas æstimandi quantum actori tribuendum sit, & ipsi Imperatores eam in numero actionum bonæ fidei collocandam censuerint, §. *actionum autem* 28. *institut. de actionib. l. non est ambiguum.* 9. *C. Famil. Erciscund.*

8. Duplex est hoc Erciscundæ Familiæ judicium, idque ad exemplum interdictorum duplicium uti possidetis & utrubi: uti enim ea appellantur duplicia, quia par utriusque litigatoris in iis est conditio, nec quisquam præcipue reus vel actor intelligitur, sed unusquisque tam rei quam actoris partes sustinet, §. *tertia divisio* 7. *instit. de interdictis.* Sic & hoc judicium eadem de causa merito duplex esse dixeris, cum in eo quilibet hæredum reus simul & actor esse videatur, quatenus suam quisque partem vindicat, eademque opera eam adversus cohæredem defendit, *l.* 2. §. *in Familiæ*, 3. *ff. Famil. Ercisc.* Quo sensu etiam mixtum hoc Ulpiano vocatur judicium, *l. actionis verbo*, 37. §. 1. *ff. de obligat. & action.* Et hinc est, quod utrique sit imposita necessitas præstandi calumniæ jusjurandum conjunctis formulis separatim alias actori & reo pronunciandis: se scilicet non calumniæ causam litem intendere, nec calumniæ causa ad inficias ire, *l. inter cohæredes* 44. §. *qui Familiæ* 4. *ff. Famil. Erciscund.* Ne tamen penitus everteretur judiciorum ordo, juxta quem ad ventilandas ac terminandas lites distinctæ tres desideran-

tur personæ, actor puta, reus & judex; etiam magis placuisse Jurisconsultis Gajus auctor est, ut is potissimum actoris loco habeatur, qui primus ad divisionem provocavit; qui vero provocatus est, rei munere fungi videatur, *l. in tribus*, 13. *ff. de judiciis l.* 2. §. 1. *ff. communi dividund.* Unde si duo pluresve cohæredes simul uno eodemque tempore judicem adiverint ad impetrandam divisionem, non aliud superest, quam ut sortis arbitrio decidatur, quis eo in judicio reus, quis actor sit futurus, *l. sed cum ambo*, 14. *ff. de judiciis.* Gregor. Tholosanus *syntagm. juris civilis lib.* 5. *cap.* 4. *num.* 3.

9. Actionem hanc *in rem* esse dictum est: licet enim *in §. quædam actiones*, 20. *instit. de actionib.* Tribonianus asserat, reperiri quasdam actiones, quæ mixtam causam obtinere videntur, & tam in rem sunt quam in personam, atque inter eas etiam enumeretur Erciscundæ Familiæ judicium; si tamen libuerit hæc paulo altius indagare, & accuratiori subjicere legum examini, sponte manifestissimum cuivis erit, nullas plane tales in jure nostro actiones occurrere, quæ mixtam revera causam obtinerent tam in rem quam in personam, adeoque æqualiter de actionis utriusque natura participarent; verum omnes potius, nulla penitus exempta, ad bimembrem ac summam actionum divisionem esse reducendas, ut scilicet primario sint vel in rem vel in personam, *juxta* §. 1. *institut. de action.* & *l. actionum genera*, 25. *in princ. ff. de obligation. & action.* Quamvis negandum non videatur quin nonnullæ ex iis, quæ primario sunt in rem, per consequentiam quædam habeant cum actionibus in personam communia; aut vice versa quædam in personam condictiones quodammodo vindicationum naturam induant, indeque in rem scriptæ nuncupatæ; id quod optimorum fere Doctorum calculo confirmatum constat; hanc utique sententiam ambabus, quod ajunt ulnis amplexi sunt Harprechtus, Giphanius, Heigius, Donellus *ad §.* 20. *instit. de actionib.* Ant. Faber *de errorib. pragmatic. decad.* 94. *error.* 3. 4. quos recenset Hunnius *in suis resolut. ad institut. lib.* 4. *tract. de actionib. part.* 2. *quæst.* 6. Ut & Hænonius *ad instit. disp.* 20. *thes.* 7. *lit.* F. Mysinger. *ad d.* §. 20. *num.* 18. 19. Vinnius *ibid. n.* 1. & *ad* §. 1. *eod. tit. de actionib. n.* 11. Perens. p. mem. Paulus Voet *ad d.* §. 20. *ibique allegati.* Neque quenquam ab hac opinione jure retraxerint Triboniani verba in d. §. 20. quæ penitus considerata abunde docent, hanc non fuisse mentem legislatoris, ut tales vere mixtas actiones dari statueret cum eas solummodo *videri* mixtam causam obtinere dicat: at vero novum in jure nostro non est, verbum *videri* quandam inferre improprietatem & defectum; quatenus quid primo intuitu hoc vel illo modo sese creditur habere, quod tamen pressius examinatum aliter postea constitutum invenitur, *arg. l. parte* 4. *ff. de testam. tutel.*

10. Illa itaque sola superanda restat difficultas, ad quam actionum speciem sit referendum hoc judicium, utrumne actionibus in rem, an vero iis, quæ sunt in personam, annumerandum sit? Pichardus quidem ita censet *in comment. ad tit. institut. de actionib. postl.* §. 20. *pag. mihi* 197. *n.* 8. 9. origine inspecta Familiæ Erciscundæ actionem in personam esse, oriundam ex quasi contractu; effectu vero inspecto potius esse in rem, eo quod ad rerum tendat divisionem & adjudicationem. At aliis plerisque superius allegatis ea stat sententia, hanc actionem primario in personam esse, secundario ac per consequentiam in rem; tum quia nascitur ex quasi contractu, §. *idem juris*, 4. *instit. de obligat. quasi ex contractu.* Quales utpote ex obligatione principium ducentes, sunt personales, §. 1. *instit. de actionib.* Tum etiam, quia præcipua hujus actionis intentio personalis est, cum cohæres agat ad id, ut aliquid fiat, ut dividantur res hæreditariæ, *d.* §. 20. *instit. de act.* Quæ quidem speciosæ sunt ipsorum rationes, quibus tamen tantum non esse tribuendum puto, quin potius existimem, primario in rem esse hanc Erciscundæ Familiæ actionem, per consequentiam solummodo in personam; Zoesius *ad tit. ff. finium regund. in princip.* Quamvis enim eam ex rebus & præstationibus personalibus simul constare dicat Ulpianus *in l. item Labeo* 22. §. *familiæ* 4. *ff. Famil. Ercisc.* potissimum tamen ea rem ipsam & quidem nostram persequimur ac tuemur, *arg. l. si quis* 29. *ff. communi dividund.* Tuldenus *in Cod. tit. Famil. Erciscund. n.* 2. Quod & ipse Vinnius non obscure designat, etiamsi ante voluerit opinionis contrariæ patronus videri, dum dicit, hanc esse principem hujus judicii causam, ut res hæreditariæ prius indivisæ dividantur; sed non esse solam *ad d.* §. 20. *n.* 2. Tum etiam eo satis evincitur præstationes ex accidenti esse; quod talis quandoque possit dari divisioni obnoxia hæreditas, in qua neuter cohæredi ad præstationes personales obligatus est, dum neuter quicquam de propriis nummis in rem erogavit hæreditariam, nihil etiam vicissim inde recepit; fingamus enim solam in hæreditate reperiri pecuniam numeratam, solas auri argentique massas; commoda utique & æqualis citra præstationes personales fieri poterit harum distributio. At vero sine rerum ipsarum divisione nullum est receptum Erciscundæ Familiæ judicium; & ita demum eo posse inter cohæredes agi rescripserunt Imperatores, si corpora fuerint communia, quæ dividantur, *l. famil. erciscund.* 9. *C. commun. utrisque judic.* Usque adeo, ut si non in corporibus, sed solis nominibus ipso jure divisis consistat hæreditas, cessare hanc actionem Paulus JCtus tradiderit, *l. hæredes* 25. §. 1. *ff. Famil. Ercisc.*

11. Ex quibus abunde colligi posse censeo, non obstare huic sententiæ primum allatum pro adversa opinione argumentum: neque enim diffiteor, etiam personalem esse hanc actionem, quatenus ex quasi contractu descendit, verum id per consequentiam tantum evenire dixi: si namque nullæ personales fuerint præstationes, ad quas sibi invicem hæredes alter alteri sint obstricti, etiam ex quasi contractu descendere familiæ erciscundæ judicium, nullus unquam probabili juris ratione firmaverit, Besoldus *in delibatis juris tit. Famil. Ercisc. num.* 5. *in med.* Tuddenus *in Cod. d. tit. n.* 3. Mynsingerus *ad* §. 20. *instit. de action. n.* 3. Schneidwin, *ibid. verb. de familia excusanda num.* 3. Nec firmius est alterum ipsorum fundamentum, præcipuam videlicet hujus actionis intentionem esse personalem, quia ad id usque cohæres agit ut aliquid fiat. Quisquis enim crediderit, omnem eam actionem, qua ut aliquid fiat desideratur, inde personalem esse denominandam, hæ, hunc tandem eo devenire necesse est, ut omnes

omnino actiones, quas unanimi consensu in rem esse jurisconsulti testantur, personales esse statuat: nulla quippe nota est in jure nostro in rem actio, in qua non aliquod versetur factum, non aliquid fieri postulet eam intentans; id quod uno ore asserunt quotquot actionis definitionem in princip. institut. de actionibus propositam, realibus & personalibus applicatam cupiunt. Rem utique suam vindicans petit ejus possessionem a reo sibi restitui; idem etiam intendit, qui hypothecaria contra quoscunque pignoris possessores experitur, eodem modo, quo agens erciscundæ familiæ actione rem suam integram extra communionem sibi præstari desiderat.

12. *Universale* est hoc judicium, cum non circa res aliquas singulares versetur, neque detur contra titulo singulari possidentem, *l. heredes* 25. §. *quod pro emtore* 7. & *seqq. l. ex hæreditate* 54. *ff. Famil. Erciscund.* sed potius concernat bonorum universitatem, omnium puta rerum in hæreditate repertarum divisionem; unde & una judicis sententia, tota debet terminari inter cohæredes de dividenda hæreditate controversia, Cujacius, *libr.* 23. *observat. in med.*

13. Dicitur & *competere hæredi contra cohæredem*, ne quis existimet, ultra hæreditatem aut hæredes hoc protendi judicium; utpote quod inter solos cohæredes sibi locum vindicat, neque quemquam admittit, nisi vel civili vel prætorio jure universalis fuerit defuncti successor, aut alio quo modo vicem hæredis sustineat, qualis est is, cui restituta ex fideicommisso hæreditas: aut adrogatus filius, cui ex constitutione Pii quarta est debita bonorum parentis adrogatoris, *l.* 1. *in fine*, *l.* 2. §. 1. *l. sed & ejus*, 24. §. 1. *l. si ex asse*, 40. *ff. Famil. Ercisc.* Datur autem cohæredi *volenti a communione recedere*, tum ut constaret, neminem in hæreditariarum rerum communione invitum esse detinendum, sed quandocunque posse pro libitu divisionem exigere, *l. fin. Cod. commun. dividund.* tum etiam, ut evidens foret, nullum in jure certum tempus esse definitum, intra quod de necessitate petenda foret divisio, sed in perpetuum inter cohæredes consentientes subsistere posse rerum communionem.

14. Additur in hujus judicii definitione, *ad id ut rerum hæreditariarum instituatur divisio.* Quo denotatur, res dividendas debere defuncti cujuspiam esse patrimonium, nec viventis facultates in hoc posse judicium deduci, cum nulla sit viventis hæreditas, *l.* 1. *in fine*, *ff. de hæredit. vel act. vendita.* Ne alioquin hæc actio cum cæteris confundatur divisoriis judiciis finium regundorum & communi dividundo, quæ quidem etiam circa res communes versari dubium non est, non tamen circa hæreditarias; unde & Jurisconsultus prodidit, generaliter eorum duntaxat hæreditatem posse dividi, quorum peti potest hæreditas, *l.* 2. *in princ. ff. Famil. Erciscund.*

15. Utrum vero res illæ fuerint ex testamento an ab intestato ad cohæredes delatæ, parum refert, *d. l.* 2. Quamvis enim lex aut testator singulis succedentibus suas assignaverit portiones hæreditarias; non tamen ita satis est cohæredum concordiæ prospectum, cum illa portionum assignatio tantum pro partibus fiat indivisis, adeoque non tollat sed potius introducat discordiarum matrem communionem.

16. Postremis autem definitionis propositæ verbis solummodo finem hujus judicii complector: neque enim alia de causa fuit adinventa familiæ erciscundæ actio, quam ut cohæredes a communione recedere & exigere divisionem, adeoque res suas sibi solis singuli habere possent, *l.* 1. *ff. Famil. Erciscundæ.*

17. Summam hoc judicium cum actione communi dividundo convenientiam habet & affinitatem, adeo ut integer de communibus utriusque judicii titulus in Justiniani Codice reperiatur, quorum aliqua exempli causa exhibuisse suffecerit; veluti quod utraque primario sit in rem, per consequentiam in personam & mixta videatur, ac in utraque quilibet actoris & rei partes quodammodo sustineat; quod iidem fere utramque instituant, ad eundem ferme finem tendat utraque, divisionem nempe rerum communium & præstationes personales; neutra tollatur pacto de permanendo in communione perpetua, neutri præscribatur ne longissimo quidem tempore.

18. Sunt tamen etiam nonnullæ inter utramque differentiæ, quas hoc loco paucis libet annotare: actio enim communi dividundo tendit ut plurimum solummodo ad rei singularis communis divisionem; at actio familiæ erciscundæ datur ad dividendam hæreditariarum rerum universitatem, *l. per hoc judicium*, 4. *ff. commun. dividund.* Illa sæpius intentari potest; hæc non nisi semel; & si quid post finitum erciscundæ familiæ judicium remanserit indivisum, ad id dividendum actione communi dividundo agendum est, *d. l.* 4. *l. si filia*, 20. §. *Familiæ*, 4. *ff. Famil. Erciscund.* In illam ea tantum deducantur, quæ dominii jure pertinent ad eum, qui divisionem desiderat, *d. l.* 4. In hanc veniunt & alia, quæ cohæredibus propria non sunt; nec in ipsius defuncti fuerunt dominio, veluti pignora, *l. si pignori*, 29. *ff. Famil. Erciscund.*

19. Convenit etiam in multis hoc Familiæ Erciscundæ judicium cum hæreditatis petitione: utraque enim actio in rem est, universalis, quæ eædem fere res exiguntur; licet dubium non sit, quin hereditatis petitione etiam aliquando contendatur ad rem singularem, eaque quis experiri possit etiam sæpius & adversus eos, qui nec civili nec prætorio jure hæredes sunt, *l. si a te hæreditatem* 9. *ff. de exception. rei judicat. l.* 9. *l.* 10. *l.* 11. *l.* 12. *l.* 13. *ff. de petit. hæreditat.* Brunemannus *ad l.* 1. *Codic. Famil. Erciscund.* Sichardus *ibid. numer.* 3. Schneidwinus *ad* §. 20. *institut. de actionib. de familia erciscunda n.* 16.

CAPUT II.

Quomodo rerum divisio per ipsum testatorem fiat inter cohæredes.

1. *Quot modis dividantur res hæreditariæ, & demonstratur facultatem dividendi summa æqualitate concessam esse ipsi testatori.*
2. *Omni ea ultima voluntate testator potest res suas inter hæredes distribuere qua eos potest instituere.*
3. *Si æquales in priori parte testamenti portiones dederit, tamen in posteriore parte; vel hodie in*

alio testamento, potest inæquales rerum partes hæredibus assignare.

4. *Idem potest fieri codicillis sub distinctione, & renovetur objectio.*
5. *In codicillis testamento confirmatis res dividi possunt inter cohæredes.*
6. *Divisio facta in codicillis ab intestato sustinetur jure fideicommissi, hodie etiam directo.*
7. *Divisio a parente facta inter liberos servanda est, etiamsi omnibus solemnitatibus sit destituta, si modo satis de voluntate constet.*
8. *Sed jure Justinianæo requiritur subscriptio parentis aut omnium liberorum inter quos sit divisio.*
9. *Talis imperfecta patris voluntas non sustinetur respectu personæ extraneæ liberis permixtæ nisi sit admodum propinqua.*
10. *Testator non tantum commoda sed & onera potest inter hæredes dividere, veluti per solutionem æris alieni, etiam ita, ut eam uni soli jungat.*
11. *Etiam potest dividere suas res actu inter vivos.*
12. *Liberi quoque & quivis extranei consentiente vel vivente adhuc patre vel eo, de cujus bonis agitur, possunt ea inter se distribuere, & divisione stare debent, nisi pater eam revocasset, quod potest pro libitu.*
13. *Divisio ab ipso testatore facta non rescinditur propter enormem læsionem; liberis tamen per eam salva debet esse ad minimum legitima.*
14. *Parentes non tenentur in distributione tantam servare æqualitatem, quin alteri liberorum plus, alteri minus possint relinquere.*
15. *Proponitur nova Doctoris eximii opinio.*
16. *Refutatur.*
17. *In divisione per testatorem facta cohæredes sibi invicem de evictione rerum hæreditariarum sunt obligati juxta distinctionem in legatis adhiberi solitam.*

1. NON una est in jure nostro prodita rerum inter cohæredes dividendarum ratio; perfici namque solet divisio vel ab ipso testatore, vel a cohæredibus, vel denique judicis officio. Per ipsum testatorem eam posse fieri, satis explorati juris est; liberum enim est cuique rerum suarum arbitrium, nisi id lege, conventione, decreto judicis, aut testamento fuerit ademtum, sic ut extra hos casus plenissima sit omnibus concessa facultas res proprias arbitratu suo alienandi non modo inter vivos, sed præsertim ultima voluntate, *tit. institut. de Lege Fusia Camollend.* Cum libera potissimum esse debeant morientium judicia, nec quicquam magis debeatur hominibus, quam ut supremæ voluntatis, postquam jam aliud velle non possunt, liber sit stilus, & licitum quod iterum non redit arbitrium, *l. 1. Cod. de sacrosanct. eccles.* Neque cassum aut frustraneum sed firmum esse ultimum ipsorum elogium, & ad instar legis aut sententiæ judicialis observari ac defendi quicquid eo cautum fuerit: unde & Justinianus *in novell. 48. in princ.* unam se hanc habere intentionem profitetur, ut firma sint morientium placita, nisi resultent legi, & aperte contrariæ sint iis, quæ ipsi placent. Quæ omnia non modo locum sibi vindicant, si plures testator hæredes scripserit, certas hæreditatis uncias singulis assignans, ipsamque bonorum divisionem hæredibus aut judici relinquens perficiendam; verum etiam, si cuivis hæredi integras supremo judicio dederit res hæreditarias: nam & hanc ipsius dispositionem, quatenus per leges licet & æquum est, judices & ipsi cohæredes approbare ac sequi tenentur, *l. si pater fam. 33. l. ex parte 39. §. ult. ff. Famil. Ercisc. l. quoties 10. Cod. eod.* Gudelinus *de jure noviss. libr. 2. cap. 19. in fine Princ.* Treutlerus *vol. 1. disp. 19. th. 12. ibique* Bachovius *in animadv. lit. a.* Christinæus *vol. 2. decis. 179. n. 5.*

2. Quia vero non omnis ultima voluntas jure subsistit, si suis sit destituta solemnibus, nec quovis elogio promiscue deferri potest hæreditas; commodum videtur, ut hic investigemus, quale requisitum sit supremum morientis elogium, quibus suffultum probationibus, quibus solemnitatibus munitum id esse debeat, ut in eo facta divisio servanda sit, eique acquiescendum. Nullus, uti puto, inficias iverit, hanc universalem posse regulam constitui; videlicet, unicuique competere facultatem inter hæredes suos distribuendi res hæreditarias omni ea ultima voluntate, qua eos potest hæredes instituere, adeoque testamento solemni tam nuncupativo quam scripto, ac minus solemni militari; etiam si nulla fuerit præmissa generalis eorum hæredum inter quos suum dividit patrimonium, institutio.

3. Quid si tamen in anteriori tabularum parte testator tres hæredes in æquales instituerit portiones, hac forma; *Titius Mevius & Sempronius hæredes sunto.* Poteritne inter eos in interiore testamenti parte sic distribuere res hæreditarias, ut ex illa divisione inæquales plane portiones ad hæredes perveniant? Contentos eos esse debere assignatis, & voluntati testatoris obtemperandum jubet lex *quoties 10. C. Famil. Erciscund.* si modo salva sit legis Falcidiæ ratio. Schneidwinus *ad §. 20. instit. de actionib. de familia erciscunda num. 11.* Si namque testatori licitum sit legata relicta eodem in testamento adimere, quo data sunt, *princip. institut. de adem. legat.* quidni posset & æquales portiones per subsequentem in iisdem tabulis divisionem ad inæqualitatem redigere? Brunemannus *ad d. l. quoties, 10. C. famil. ercisc.* Id quod multo magis erit tolerandum, si factum fuerit alio posteriore testamento; cum hoc, si jus Romanum spectemus, (quo nemo poterat pluribus relictis testamentis decedere, & unius hominis una tantum erat voluntas) omnino rumpat ipso jure testamentum prius, *§. 2. & 3. instit. quib. modis testament. infirm. l. sancimus, 27. C. de testamentis.* Si consuetudines hodiernas infirmet eatenus, quatenus priori adversatur. Parens p. mem. Paulus Voet, *ad d. §. 3. instit. quib. mod. testam. infirm. n. 2. & ad §. fin. instit. de Codicillis, n. 2. ibique plures citati.*

4. De codicillis vero magis intricata & difficilis est controversia, an & iis ita quis suum possit inter hæredes dividere patrimonium, ut divisioni standum omnino sit? Eam morienti facultatem in codicillis non esse concedendam, suadere videntur ea quæ de codicillorum jure nos prima docent legum elementa, iis nempe directo neque dari nec adimi posse hæreditatem, *§. 2. instit. de codicill.* Hoc tamen eventurum esse, si possent iis ipsæ singulis da-

ri res hæreditariæ dum alicui vel minimam rem testator in codicillis forsan tribueret. Verum enim vero, non tanti sunt hæc ponderis, quo minus aliud in codicillis statuendum & distinctione negotium explicandum censeam: aut enim codicillis est facta divisio a parente inter liberos, aut ab alio quo inter extraneos, idque vel ex testamento, vel ab intestato: utroque enim modo eos posse relinqui dubio caret, §. 1. *institut. de codicillis*, *l. conficiuntur* 8. *in princ. l. ab intestato* 16. *ff. de codicillis l. fin.* §. 1. *Cod. eod.*

5. Quod si conditum sit testamentum, in quo nonnulli sine portionibus sunt hæredes instituti, deneganda non videtur testatori potestas dandi codicillis velut appendice ac sequela testamenti singulis hæredibus certas ac determinatas res hæreditarias: licet enim hæreditatem ex jure Quiritum codicillis directo deferri non posse per testatorem in codicillis attribui monet Ulpianus *in l. si quis ita scripserit*, 36. *ff. de hæredib. instituend.* Sichardus *ad l.* 10. *C. Famil. Ercisc. n.* 6.

6. Sin autem soli sine testamento relicti fuerint a defuncto codicilli; non aliter effectum sortietur in iis facta bonorum hereditariorum inter hæredes distributio, nisi quatenus directa voluntas codicillis comprehensa flectitur ac sustinetur jure fideicommissi, si modo suis sit corroborata requisitis solemnitatibus, *arg.* §. 2. *instit. de codicillis*. Id quod hodiernis plerarumque regionum moribus extra omnem est constitutum disceptationis aleam; cum sublata sit omnis fere inter codicillos & aliam quamvis solemnem defuncti voluntatem differentia; adeo ut quæcunque fieri possunt in testamentis, etiam in codicillis fieri non sint prohibita; & vice versa, quicquid omittendum olim erat in codicillis, hæredis videlicet institutio, illud & in testamento citra vitium hodie negligatur. Antonius Matthæus *tract. de successionib. disput. fin. num.* 45. Groenewegen *de legib. abrogat. ad* §. *fin. institut. de codicillis*, Leeuwen *censur. forens. lib.* 3. *cap.* 2. *n.* 2. Parens p. mem. Paulus Voet *ad d.* §. *ult. de codicill. n.* 2.

7. Si vero pater ex testamento vel ab intestato codicillos conscripserit, iisque suum dispertierit inter liberos patrimonium; firma ac illæsa servari debebit ejus ultima voluntas, talibus expressa codicillis, non modo si adhibita fuerint in illis omnia desiderata in ejusmodi dispositione solemnia; sed & si legum solemnitatibus penitus destituta sint, *l. filii* 16. *l. si cogitatione* 21. *l. inter omnes* 29. *C. Famil. Erciscund.* Sufficit enim, si de parentis voluntate per scripturam aliave signa & judicia evidentia quocunque modo possit abunde liberis constare, *d. l. inter omnes* 26. Andreas Gail. *libr.* 2. *observ. numer.* 6. Matth. Wesembecius *consil.* 133. *numer.* 39. Mornacius *ad l.* 20. §. *si pater ff. Famil. Erciscund.* Cujus rei rationem si libeat inquirere, disertis verbis eam nobis Imperator Constantinus suppeditat in *l.* 1. *Cod. Theodos. de Famil. Erciscund. lib.* 2. *tit.* 24. Dum illic probandam sancivit talem divisionem, *ut & memoria defuncti non violetur parentis*, *& occasiones litium dirimantur*. Eximium utique & dignum maximis laudum præconiis, liberos inter se tueri admittere supremam, licet minus perfectam, parentis voluntatem; pulchrum, illos ultimum ipsius illæsum ac illibatum observare elogium; neque quicquam liberis unquam, si ulla ducantur in paternos manes pietate, sacratius aut inviolabilius esse debet, quam justum patris in extremo vitæ articulo constituti desiderium: unde & illico paternam ejusmodi scripturam imperfectam juvat ac sustinet æquissima juris præsumptio, patrem optimum pro liberis suis cepisse consilium, & satis justam pro patria in liberos pietate & affectu, quem alius non superat, inter eos instituisse divisionem, *arg. l. nec in ea lege* 22. §. *ult. ff. ad leg. Jul. de adulteriis*, *l. si plures* 3. §. 1. *ff. de administr. tutor. l. isti quidem*, 8. §. *ult. ff. quod metus causa l. cum furiosus* 7. *in princ. de curatore furiosi.*

8. Jure tamen novissimo Justinianus æquum censuit, non aliter liberis imponendam esse necessitatem obtemperandi supremæ patris imperfecta prorsus scriptura res hereditarias inter ipsos distribuentis voluntati, quam si huic scripturæ subjecta inveniatur ipsius parentis, vel omnium, inter quos partitio facta, liberorum subscriptio, nec amplius in posterum sigla vel notas, sed integra verba vulgaribus expressa literis esse adhibenda, ut ita tolleretur omnis ambiguitas, & fraudis ac contentionis occasio, *auth. si modo, Cod. Famil. Erciscund. novell.* 18. *cap. & quod sæpe* 7. *novell.* 107. Tuldenus *ad tit. Cod. Famil. Erciscund. num.* 5. Gudelinus *de jure noviss. lib.* 2. *cap.* 19. *in fine princip.* de requisitis hisce plura, si vacet, invenies apud Rittershusium *ad novell. part.* 6. *cap.* 2. Petrum Franciscum Linglois *ad quinquaginta decis.* Justiniani *decis.* 27. *quæst.* 8. Hieronym. Pantischmanum, *quæst. juris controv. lib.* 2. *quæst.* 1. & 4.

9. Sed si mixta liberis fuerit extranea persona, inter ipsos quidem liberos servanda erit hæc dispositio; extraneo vero nullam poterit utilitatem aut emolumentum adferre, ejusque contemplatione omnibus erit destituta viribus, sic ut ad legata vel fidei commissa tali scriptura relicta extraneo persolvenda nullus jure constringi possit, *d. l. ult. Cod. Famil. Erciscund. l. hac consultissima* 21. §. *ex imperfecto* 1. *Cod. de Testamentis*, Gregor. Tholosanum *syntagm. juris civilis lib.* 5. *cap.* 4. *num.* 9. Nisi propinquis pater eo modo quid forte legasset, velut uxori, alumno, aliisve quibus verisimile est testatorem omnino voluisse præstari relicta: ea namque debebuntur ad instar fideicommissi, *d. novell.* 107. *cap.* 1. *argument. l.* 38. *ff. de fideicommiss. libertat.* Rittershusius *ad novell. d. pag.* 6. *cap.* 2. *numer.* 1. *in fine.*

10. Cæterum non ipsas solummodo res hæreditarias & universum hæreditatis commodum testator inter suos potest hæredes distribuere, sed & onera hæreditaria rite inter eos ad amputandam omnem litium occasionem dividit, dum alii aliam æris alieni partem persolvendam injungit: quin imo nihil in recepta jura commisisse videbitur, si vel uni cohæredum imponere voluerit, ut is ex portione hæreditatis sibi delata solus omnia creditoribus præstet hæreditaria debita, atque ita cæteros omnes oneribus hæreditariis exemerit; eodem modo quo uni posset omnium legatorum mandare solutionem, *l. si filia* 20. §. *si pater* 3. & §. *Papinianus*, 5. *ff. famil. erciscund.* Et huic qualicunque debitorum distributioni nequeunt hæredes adversari, si quidem aliquod sperare velint ex hæreditate commodum; quisquis

enim in uno approbat defuncti judicium, in aliis illud reprobare vel impugnare minime potest, §. 2. *institut. de singul. reb. per fideicommiss. relictis.*

11. Illud omittendum non videtur, etiam actu inter vivos per parentem inter liberos admissam esse bonorum divisionem, sive illa postmodum testamento vel codicillo a patre confirmata fuerit, sive nullam in ultimo elogio fecerit ejus rei mentionem. Wamesius *centur.* 2. *consil.* 41. *num.* 1. Petrus Zans *de divis. bonorum lib.* 4. *cap.* 3. *numer.* 1. Jacobus Gothofredus *in notis ad l.* 1. *Cod. Theodos. de famil. ercisc. lib.* 2. *tit.* 24. Neque necessum est, ut intervenerit divisarum rerum traditio, quasi absque ea viribus destituta foret distributio; sed & nuda sufficit parentis dividentis voluntas; eoque casu, licet vere dici possit actus inter vivos, non tamen sustinebitur, nisi in vim ultimæ voluntatis, ejusque naturam & effectus imitabitur, sic ut quandocunque possit a parente pro libitu revocari, non minus quam alia quælibet testamentaria dispositio, propter ambulatoriam hominis voluntatem usque ad extremum vitæ spiritum; *argum. d. l. si filia* 20. §. 3. *ff. famil. erciscund.* Rittershusius *ad novell. d. part.* 6. *cap.* 2. *numer.* 15. Francisc. Vivius *libr.* 3. *decis.* 507. *numer.* 11. vide Antonium Fabrum *in Cod. Sabaudiæ lib.* 3. *tit.* 25. *defin.* 4. Quod si tamen pater non modo diviserit, sed & divisum liberis tradiderit patrimonium, non levis inter juris interpretes est controversia, utrum & ea supremi judicii naturam induat, & revocari possit, quam late discussam vide apud eundem Petrum Zans *d. lib.* 4. *cap.* 3. post Menochium *de præsumption. l.* 4. *præsumt.* 196. *numer.* 12. 13. Gomezium *ad leg.* 17. *Tauri numer.* 21.

12. Quin imo ipsis quoque liberis per leges ea videtur indulta licentia, ut & ipsi possint inter se bona parentis sui etiamnum viventis dispertire, si modo pater eam præceperit divisionem, aut alias in eam consenserit, & hæc quidem non adeo firma est, quamdiu pater hac fruitur lucis usura, quin ad ipsius nutum, imperium revocari ac rescindi possit, eo quod necdum proprie sit hæreditas, quippe quæ viventis non est: si tamen ratam eam esse voluerit, & doceatur ad extremum usque vitæ momentum in eadem perseverasse voluntate seu ratihabitione, omnifariam post obitum ipsius illam durare eique standum esse Constantinus rescripsit, sic ut filii, forsan ea parum contenti, neutiquam possint eam postmodum evertere, vel repetitam exigere rerum jam vere hereditariarum divisionem *l.* 2. *Cod. Theodos. de famil. ercisc.* quod & in aliis quibuscunque heredibus extraneis eodem modo videtur admittendum, *arg. l. fin. in med. Cod. de pactis*, Wamesius *d. cent.* 2. *consil.* 41. *n.* 2. 3. Jacobus Gothofredus *in not. ad d. l.* 2. *C. Theod. in fin.*

13. Hæc itaque rerum assignatio per defunctum ipsum facta, vel inter vivos, vel ultima voluntate, plenissimum sortitur inter coheredes eventum, & omnium est firmissima, minimeque obnoxia rescissioni, cum de læsione ultra dimidium hic nullus hæredum possit jure conqueri, dum quilibet eo solo, quod datum est, contentus esse jubetur, *l. quoties* 10. *Cod. famil. erciscund.* Quod quidem heredum extraneorum intuitu penitus indubitati juris est: at vero longe dispar cernitur ratio in liberis aliisque, quibus in omnem eventum salva saltem debet esse legitima portio portionis ab intestato debitæ, ut quiescat inofficiosi testamenti querela, vel ad legitimæ supplementum actio: illam enim ipsis per suam divisionem testator nequit absque justa causa minuere vel prorsus adimere, §. *igitur quartam* 6. *ff. instit. de inoffic. testam. novell.* 18. *novell.* 115. Proinde, si nonnullis ejusmodi distributione ne legitima quidem integra data fuerit, horum contemplatione non erit toleranda, quatenus læsis ad supplementum actione succurritur, licet inter cæteros, quibus salva obvenit ex divisione legitima, ac firmum esse debeat defuncti judicium, §. 3. *instit. de inoffic. testam.* Pichardus in *comment. post institut. de action. pag. mihi* 202. *num.* 64.

14. Sed si omnibus tantum bonorum fuerit attributum, quod constituat aut excedat legitimam; non est quod de divisionis iniquitate quispiam conqueratur, cum per illa adeptus sit debitam legibus portionem, *l. fin. Cod. de famil. erciscund.* Andreas Gail. *l.* 2. *observat.* 116. *n.* 3. Nulla quippe constitutione parentibus injunctum est, ut æquales omnibus liberis relinquant hereditarias portiones: quod si enim parentibus sit data potestas prælegato gratificandi uni liberis, *l. qui filiabus* 17. §. *ult. ff. de legatis l.* 1. *l. cum pater* 77. §. *evictis* 8. *ff. de legatis* 2. nullam equidem animadverto repugnare rationem, quominus etiam ipsis concessum foret inæqualem inter liberos facere bonorum distributionem; præsertim cum expressa lege constituerit Alexander Imperator, adimendum non esse parentibus hereditatis inter liberos dividundæ arbitrium, dummodo non minus is, qui pietatis sibi conscius est, partis, quæ intestato defuncto potuit ad eum pertinere, quartam ex judicio parentis obtineat, *l. parentibus* 8. *Cod. de inoff. testam.* Nimiam solummodo jura coercuerunt inæqualitatem, legitimam velut jure naturæ debitam liberis tribuentia, Hieronymus Schurpf. *cent.* 1. *consil.* 71. *num.* 4. *& seqq.* Tuldenus *in Cod. tit. famil. ercisc. n.* 5. *in fin.*, Christinæus *vol.* 2. *decis.* 179. *n.* 5. 6. Brunemannus *ad l. fin. Cod. famil. ercisc.* Idque rerum judicatarum auctoritate confirmatum vidit Monacius ad *l.* 10. *Cod. eod. tit.*

15. Sic ut reprobanda veniat Doctoris cujusdam haud inglorii opinio, qua contra omnes ad unum doctores se disputare profitetur, censens, jure novissimo liberis æquales ex hereditate paterna vel materna portiones deberi; alioquin ob modicam inæqualitatem illos jure posse desiderare testamenti rescissionem; isto demum in casu eos legitima debere contentos esse, quo convicti fuerint in parentes ingrati exstitisse propter unum ex quatuordecim ingratitudinis causis; in cujus rei confirmationem adducit novellam 115. *cap.* 3. *in princ.* Eique hanc superaddit rationem, injustitiæ committendæ facultatem non esse patri concedendam, qui inter liberos hunc magis quam illum amore paterno prosecutus; longe minorem ei portionem tribuit sine causa, nec solam legitimam, sed totam parentum hereditatem jure naturæ liberis esse debitam, *l. cum ratio naturalis* 7. *ff. de bonis damnat.*

16. Verum (quod viri magni pace dictum) infirmius est & in lege & in ratione quæsitum hujus placiti fundamentum, quam ut a communi opinione quemquam dimoveat: quod enim spectat *nov.* 115.

cap. 3. ea non aliud cautum invenio, quam, parentes debere liberis suis relinquere legitimam institutionis titulo, utpote liberis utiliore propter juris accrescendi spem, si cohæres forsan defecerit; id quod Imperator indicat, dum dicit, *parentes non posse ullo modo liberos suos præterire aut in testamento exhæredes facere*; cui consequens erat, ut omnes alios removeret titulos, (quibus liberi potuissent videri legitimam esse consecuti) ut non sufficientes ad excludendam inofficiosi querelam; idque præstitit abunde verbis immediate sequentibus: *nec, si per quamlibet donationem vel legatum vel fideicommissum vel alium quemcunque modum iis dederint debitam legibus portionem*; quæ quondam quarta, jure novo triens vel semis pro numero liberorum. Hunc genuinum esse puto *Justiniani in d.* novella sensum. Nec majus est in subjuncta ratione præsidium: quamvis enim in *d. l. 7. ff. de bon. damnat.* Paulus asserat, hereditatem liberis naturali ratione quasi lege tacita deberi; ea tamen lex tacita per expressam aliam everti potest, uti illud in eadem *l. 7.* in fine principii manifesto demonstrat idem JCtus, dum liberis damnati parentis non totam sed legibus debitam partem relinquendam statuit; quæ definita est dimidia bonorum portio, *l. quando quis* 10. *Cod. de bonis proscriptorum.* At vero ipsa quoque parentis dispositio legis expressæ vicem obtinet: nam & lege duodecim tabularum ita cautum videmus; *paterfam. uti legassit suæ rei, ita jus esto*, *l. verbis legis* 120. *ff. de verb. signif.* & quamdiu reperitur suprema defuncti voluntas, tamdiu cessat scriptæ legis dispositio, *l. quamdiu* 89. *ff. de reg. juris*, *l. in plurium* 70. *ff. de acquirend. hered.* *l. antequam* 8. *Cod. commun. de succession.* Quod verissimum esse, & in hoc utique Jurisconsulti responso debere subintelligi nemo negaverit, cui placuerit ad Pauli d. legis auctoris tempora respicere; tunc enim viguisse jus antiquum, adeoque legitimam parentis judicio datam usque suffecisse ad exclusionem querelæ, dubio caret, §. 3. *instit. de inoff. testam.*

Illud leve est, quod leges indulgere non debeant parenti inter liberos æquales inæqualem facienti bonorum distributionem: eo enim admisso, parentibus erepta foret omnis testamenti factio, frustranea foret illorum ultima voluntas, lege omnia illa sic disponente, quæ possent postremo parentum judicio ordinari; præsertim cum eadem ratio suasura sit, ut nulli extraneo patet possit in testamento legata relinquere: alioquin enim periniquum esset, si parenti liberum foret inferre liberis præjudicium extraneis gratificando, idem licitum non esset volenti majore portione nonnullos liberos præ cæteris honorare. Quibus & hoc merito addideris, ex hac opinione, si usu recepta foret, non exiguum parentibus imminere incommodum, & miseram in multis futuram eorum conditionem: cum enim solummodo quatuordecim inveniantur enumeratæ causæ in *nov.* 115. propter quas liberi legitima debeant esse contenti juxta novæ sententiæ auctorem, eveniet, ut eas tantum liberi sedulo sint evitaturi, de minoribus ac levioribus causis ibidem non expressis, aut reprobatis ut minus sufficientibus parum solliciti; adeoque nec amplius obsequiis & obedientia conabuntur sibi patrium affectum & amorem conciliare, vel parare spem successionis paternæ, dum obsequiis suis se nil profecturos esse cogitant, cæteris parum morigeris æqualem hereditatis portionem auferentibus. Quæ omnia cum æquitati repugnent, abunde stabilitam puto communem sententiam.

17. Quia vero dictum aliquoties unumquemque heredem assignatis a testatore debere contentum esse; hinc sæpius a juris interpretibus non contemnenda fuit ventilata de evictione controversia, utrumne coheredes cæteri de evictione suo teneantur coheredi, cui res aliqua hereditaria per ipsius testatoris divisionem acquisita evincitur? in eam quidem frequentius itum est sententiam, omnem cessare debere de evictione actionem, quoties unusquisque defuncti judicio partes habet, *tom. 2. variar. resolut. cap. 2. n. 34. in med.* Andreas Gail. *l. 2. observ.* 116. *n. 2.* Petrus Zans *tract. de divis. bonorum l. 1. cap. 8. n.* 13. Christinæus *vol. 2. decis.* 179. *n. 14. in fin.* & *ad consuetud. Mechliniens. tit.* 16. *art.* 48. *num.* 5. Verum cum neque lex neque ratio satis horum patrocinetur opinioni; rectius hic illam existimo distinctionem adhibendam, quam post alios ipse Justinianus in legatis per testatorem relictis approbare non dubitavit, cum eam & in nostro casu suggerat eadem, quæ in legatis, æquitatis ratio; inquirendum videlicet esse, defunctusne rem evictam divisione dederit personæ proximæ sanguine junctæ vel uxori, anvero extraneo nullo proximitatis nexu juncto. Et personæ quidem propinquæ cognationis vinculo propter evictam rem assignatam a defuncto dandum esse contra coheredes regressum; cum in omnem eventum ea, quæ proximis relicta sunt cognatis, salva iis esse debere jusserit Imperator in *l. cum alienam* 10. *C. de legatis.* Si vero heredi extraneo res aliena obvenerit testatoris distributione, dispiciendum puto, utrum defunctus eam rem alienam esse sciverit, an ignoraverit; quod si compertum habuerit illam esse alienam, cæteros coheredes pro rata de evictione obligatos esse verius est; cum & in casu rei alienæ legatæ heredes ad eam redimendam, aut persolvendum ejus pretium obligatos esse appareat ex *d. l.* 10. *Cod. de legatis* & §. *non solum autem* 4. *instit. de legatis.* Sin eam alienam esse nesciverit, cæteros coheredes de rei uni per defunctum datæ evictione non teneri censeo; cum nec rem legatam eo casu præstare legatario cogantur, *d.* §. 4. *d. l.* 10. Neque quispiam miretur a re legata ad hereditariam rem institutionis titulo relictam argumentum deduci: nam & Ulpianus in *l. ex facto* 35. *ff. de hered. instituend.* non obscure demonstrat, divisionem rerum inter heredes a testatore factam legati specialis vim obtinere; easque sic datas velut prælegatas esse statuit Andreas Gail. *d. loco.* Unde & Menochius, quamvis communem maluerit approbare Doctorum sententiam, sua tamen limitationem nostram adjuvat, dum iis in casibus actioni de evictione locum esse dicit, quibus pro legato speciali heres de evictione tenetur, *de præsumt. l.* 3. *præsumt.* 18. *num.* 9. vide Johannem a Sande *decis. frisic. l.* 4. *tit.* 11. *de fin.* 2. *in med.* Fachinæum *l.* 6. *contr. cap.* 68. *concl.* 2. & præsertim Bachovium ad *Treutlerum vol. 1. disput.* 19. *thes.* 12. *lit. D.* Struvium ad *pand. exercit.* 15. *n.* 2.

CAPUT III.

De conficiendo repertorio omnium bonorum hereditariorum.

1. *Repertorium est necessarium, ut excludantur fraudes.*
2. *Quibus incumbat inventarii conficiendi molestia.*
3. *Quæ sint in inventarium referenda.*
4. *Quibus circumstantiis res sint describendæ, ut ab aliis distinguantur.*
5. *Conscribi debet a notario, testibus præsentibus.*
6. *Legatariorum aut creditorum hereditariorum præsentia non requiritur, nec tempus definitum, intra quod debeat absolvi; sed ex arbitrio judicis dependet.*
7. *Inventarium jurejurando conficienti confirmandum, etiam a parentibus ad petitionem liberorum; sed & remitti potest ab ipsis coheredibus.*
8. *Quomodo puniatur qui neglexit inventarii confectionem, cum ea ipsi fuisset injuncta.*
9. *Quid obtineat, si quid dolo vel sine dolo fuerit inventario omissum.*
10. *Unde colligatur in quarundam rerum omissione dolum adfuisse vel abfuisse.*
11. *Inventarii conscriptionem aut exhibitionem jure petunt omnes illi, quorum interest ex justa & probabili causa.*
12. *Testator potest heredibus remittere solemnem inventarii confectionem.*
13. *Omnem inventarii confectionem remittere vel prohibere nequit, licet aliqui dissentiant.*
14. *Respondetur eorum objectionibus.*

1. UT de hæreditatis dividendæ quantitate certo constare possit, & omnis excludatur cohæredum fraus, omnis calliditas ac machinatio, quam nonnunquam alii ad alios circumveniendos adhibere consueverunt, non tutius aliud suppetit remedium, quam ut conficiatur repertorium omnium bonorum, quæ reperiuntur in hæreditate defuncti, Pichardus *in comment. post §. 20. institut. de actionib. pag. mihi* 200. *n.* 36. Circa quod hæc potissimum paucis perstringenda; quinam illud conficiant, quæ in illud referri debeant, quæ ejus solemnia requisita, quid juris sit in omissis, quæ denique pœna sit eorum qui dolo malo nonnulla celarunt credita vel res hereditarias.

2. Inventarii conficiendi onus vel ipsis incumbit hæredibus, vel iis, quos testamentorum executores appellare solent, constitutos a testatore vel a magistratu, ut curent, ne quodammodo pereat ultima defuncti voluntas, Grassus *sentent. lib.* 1. *art. execut. quæst.* 7. *num.* 1. 2. Ab hæredibus quidem omnibus simul conscribi debet, si modo res hæreditarias pro indiviso singuli possideant, aut alii alia detineant integra hæreditatis corpora; sin autem unus coheredum solus universo defuncti patrimonio manus injecerit, etiam ceteri coheredes non possidentes optimo jure desiderabunt, ut hic omnium bonorum communium, quæ solus occupavit, inventarium edat. Wamesius, *cent.* 2. *concl.* 38. *n.* 5. Idque non propriis expensis, nec etiam sumtibus eorum qui repertorium exegerunt, sed potius communibus hereditatis impendiis, cum æqualiter heredum omnium concernat utilitatem, uti hoc post alios allegatos docet Christinæus *ad Mechlin. tit.* 16. *art.* 40. *n.* 5. 6.

3. In hoc referenda sunt omnia defuncti bona mobilia & immobilia, corporalia & incorporalia, fructus, si qui sint a solo separati, debita & credita universa illius, de cujus hereditate dividenda laboratur, *l. fin. §. sin autem dubius* 2. *C. de jure delib. rand.* Etiam illud, quod defuncto sub conditione debetur, quodve testator ipse alteri sub conditione legavit, *l. & post litem* 12. *§. fin. ff. famil. erciscund.* Ut & ea, quæ defuncto pignori vel commodato data sunt, aut penes eum custodiæ causa deposita. Grassus *sentent. libr.* 2. *artic. inventarium hæreditatis, quæst.* 11. *n.* 1. *in fine.* Nec modo res ipsæ sunt in inventario exprimendæ, sed & ipsa rerum gratia comparata documenta & instrumenta publica vel privata, *l. tutores vel curatores*, 24. *C. de administrat. tutorum.*

4. Ea autem circumspectione ac cura, iisque circumstantiis expressis describendæ res quælibet hæreditariæ, ut accurate possint a se invicem & ab aliis distingui aliorum bonis, ne alioquin ex obscuritate incertitudo nascatur & confusio, neve quibusdam libera videatur relicta facultas melioribus deteriora, minora majoribus fraudulenter substituendi. Una & usu fere quotidiano comprobata Doctorum sententia statuentium, adjiciendum in inventario rerum describendarum situm, cohærentias, vicina prædia, quantitates & qualitates; horum omnium si quid omissum fuerit, contra conficientem posset in litem jurari, *arg. l. forma censuali*, 4. *ff. de censibus*, late Paulus Montanus *tract. de tutelis*, *cap.* 32. *regul.* 5. *n.* 75. *& seqq.* Eodem modo describendum auri & argenti facti vel infecti pondus, pecuniæ signatæ numerus, exprimenda frugum mensura: acervum frumenti, massam auri vel argenti dixisse non sufficiet; cum talia nullis certis ac limitatis circumscribantur naturæ terminis, quin facile quid inde demi posset, eodem massæ vel acervi nomine remanente. Argentræus *ad consuetud. Britan. art.* 514. *gloss.* 5. *numer.* 2.

5. Cæterum, ut sua constet auctoritate repertorium, & extra omnem collocetur fraudis suspicionem, non qualescunque debent in eo conscribendo promiscue adhiberi: sed, si id exegerint cohæredes, componendum erit per Secretarium aut tabellionem publicum, viros, quorum est in omnibus publice privatimque probata fides, *arg. d. l. tutores vel curatores*, 24. *C. de administrat. tutor.* Zoesius *ad tit. ff. de jure deliberand. n.* 7. Schneidwinus *ad inst. de legitima agnat. tutela n.* 16. Chassanæus *ad consuetud. Burgund. rubric.* 6. *§.* 6. *verb. per inventarium n.* 1. 2. Argentræus *ad consuetud. Britan. art.* 477. *gloss.* 2. *n.* 6. Præsentibus integræ famæ & existimationis illæsæ testibus; ita tamen ut ab hoc testimonii perhibendi genere non omnino videatur removenda mulier; cum nullo jure exclusa reperiatur, nisi aliud consuetudine vel lege loci receptum esset, Grassus *recept. sentent. lib.* 2. *art. inventarium, quæst.* 7. *num.* 3.

6. Legatarios autem & fideicommissarios aut creditores ad hujus inventarii confectionem convocari non est necesse; utpote quorum tum demum desiderata videtur præsentia, cum per repertorii confectionem ipsis iniqua posset inferri conditio, dum hæ-

redes, impetrato inventarii beneficio eum in finem universas publice describi curant res hæreditarias, ne ultra vires patrimonii relicti obligentur defuncti creditoribus ac legatariis, *juxta §. sed nostra benevolentia 6. inst. de hæredum qualit. & different. l. fin. C. de jure deliberandi nov. 1. cap. hinc nobis 2.* Perezius *ad tit. C. de administr. tutor. n. 4.* At vero in hoc nostro casu, quo solummodo propter rerum hæreditariarum custodiam & faciendam divisionem requiritur repertorium, nullum ejusmodi creditoribus aut legatariis imminet præjudicium, quippe quibus hæredes jam ante per ipsam hæreditatis aditionem ad integra debita & legata præstanda se obstrinxerunt, etiamsi forsan postmodum apparuerit, non eo usque defuncti patrimonium sese porrigere, *d. §. 6. in fine d. l. fin. §. 14. d. novel. 1. cap. 2. §. 2.* Cui consequens est, ut nec præcise debeat intra triginta dies ab hæreditatis delatæ scientia computandos inchoari, & absolvi intra proximos sexaginta; sed potius arbitrio judicis id plane relinquendum sit, qui pro modo facultatum definiet, intra quantum temporis spatium perficiendum sit repertorium, argumento eorum quæ tradit Paulus Montanus *tract. de tutelis cap. 32. regul. 5. n. 21.* Menochius *de arbitrar. judic. libr. 2. casu 174.* Wamesius *cent. 2. consil. 33. n. 6.*

7. Postquam rite redacta sunt in inventarium hæreditaria bona, confirmandum illud est solemni jurejurando per eum præstando, cui repertorii conficiendi cura fuit demandata; se videlicet omnia bona hæreditaria, quantum quidem hactenus rescire potuit, in inventarium bona fide retulisse, neque quicquam eorum fraudulenter aut intervertendi animo celasse vel omisisse, *arg. l. 2. fere in princ. C. quando & quib. quarta pars debetur ex bon. decur.* Quale jusjurandum non usque quidem de facto præstari solet, dum hæredes cæteri satis aliunde perspectam habentes fidem & integritatem illius, qui repertorio conficiendo præfuit nonnumquam ipsi remittunt jurandi necessitatem; qualis remissio nulla lege cernitur inhibita, nec contraria bonis moribus, cum jurisjurandi religio adjiciatur in securitatem utilitatem ac favorem cohæredum, cui unumquemque pro libitu posse renunciare certissimi juris est, *l. pactum inter hæredem 46. ff. de pactis, l. sed & si quis, 4. §. quæsitum 4. ff. si quis cautionib. in judic. sistend. caus. factis non obtemp. l. si judex, 41. ff. de minorib. 25. annis, l. si quis in const. 29. C. de pactis.* Christinæus *ad Mechliniens. consuet. tit. 16. art. 42. n. 2.* Si tamen perfracte jusjurandum urgeant, suoque velint uti jure, frustra quis illud detrectaverit, usque adeo, ut ne pater quidem aut mater ab illius præstatione, liberis id exigentibus, immunis sit: quamvis enim summopere parcendum sit parentibus, & de iis bene præsumatur, multumque paternæ deferatur reverentiæ; æquissimum tamen est, ut per religiosam ejusmodi veritatis assertionem omnis etiam excludatur fraudis, si non suspicio, saltem occasio. Mœvius *ad jus Lubecens. part. 2. tit. 2. art. 21. n. 10. & seq.* Cui sententiæ non exiguum momentum adfert, quod jure novissimo nec calumniæ jusjurandum, quod in plerisque huic nostro simillimum esse constat, parentibus ac patronis sit remissum; dum Justinianus hanc communem jurandi legem adversus omnem personam posuit, & modis omnibus hanc sacramenti necessitatem, nulli voluit concedere, *nov. 49. cap. 3.* Amputata omni dubitatione, quam de antiquo jure quis movere sibi posset, *ex l. jusjurandum 34. §. qui jusjurandum 4. ff. de jurejurando & l. licet famosa §. nec deferentes 3. ff. de obsequiis parent. & patron. præstandis.*

8. Quod si is cui injuncta fuit judicis aut testatoris voluntate repertorii conficiendi molestia, parum fideliter parumque diligenter in eo conscribendo versatus fuerit, certis sui doli & negligentiæ pœnis subjicitur, nisi justissimas possit allegare excusationis rationes; alioquin enim, si nullum penitus conscripserit, cæteris cohæredibus adversus eum dabitur regressus in id quod interest, æstimandum adhibito in litem jurejurando: dolo namque creditur ejus omisisse confectionem, quo liberiorem haberet rerum intervertendarum occasionem, *arg. l. tutor qui repertorium 7. in princ. ff. de administrat. tutor.* propter quam fraudem præsumtam in litem jurari receptum est, *l. penult. C. de in litem jurand.* Paulus Montanus *d. tract. de tutelis cap. 32. regul. 5. n. 43. & seqq. & regul. 6. per tot.* Scheneidwinus ad *tit. institut. de legitim. agnat. tutela n. 16.* Christinæus *ad Mechliniens. tit. 9. art. 13. in additionib. n. 1.* Petrus Zans *tract. de divis. bonorum lib. 1. c. 1. n. 51.*

9. Si vero nonnulla fuerint omissa, citra dolum tamen & malevolum conscribentis propositum, nullum inde præjudicium infertur cohæredibus, nec etiam ullam ideo pœnam subit ipse conficiens, sed solummodo prætermissa subjungit: at si sciens prudens opera debita animoque fraudulento quædam in inventarium non retulerit, non modo partem suam in rebus iis celatis amittit, ut a Principe rescriptum fuisse Marcellus asserit, *l. rescriptum 6. ff. de his quæ ut indignis auferunt.* Et Ultrajectino cautum est statuto, *rubric. 23. art. 10.* Verum insuper jure novissimo Justiniani duplum ejus, quod prætermisit, restituere compellitur, *l. fin. §. licentia, 10. C. de jure delib.* ibique Raguellus *in comment. ad leges Justiniani* Quin imo talem universo successionis emolumento privandum esse nonnulli statuunt. Chassanæus *ad consuetud. Burgund. rubr. 4. §. 21. verb. subtraxerunt & celarum n. 7.* Sex diversas circa rei hæreditariæ celatæ pœnam opiniones enumerat Grassus *sentent. lib. 2. art. inventarium hæreditat. q. 12.*

10. Ex conjecturis autem potissimum & indiciis plerumque colligitur dolosus in occultandis defuncti rebus animus; unde & si post perfectum inventarium aliunde resciverit, plures superesse res hæreditarias, quarum necdum facta mentio, nec eas illico curaverit addi repertorio, fraudandi voluntatem habuisse merito præsumitur.

11. Cæterum ad hanc inventarii compositionem solemnem non hi modo possunt contendere, quos cohæredes esse manifestum est; verum etiam illi, qui una cum aliis, per quos jam adita defuncti hæreditas, in partem ejus admitti desiderant, eumque in finem controversiam ipsis moverunt, interim pendente lite repertorii confessionem ejusve conscripti exhibitionem jure postulant; dummodo probabiles aliquæ subsint præsumtiones, quibus saltem prima facie videntur una cum cæteris ad hæreditatem ejusque divisionem concursuri, ut judicatum

testatur Christinæus *ad consuet. Mechliniens. tit.* 16. *art.* 40. *in additionib.* Imo, quod magis est, omnibus iis, quorum interest ex causa juxta ac legitima, petentibus recusari nequit inventarii conscripti editio, Wamesius *centur.* 2. *consil.* 38. *n.* 7.

12. Illud hoc loco superest examinandum, num in suo testamento testator prohibere vel remittere possit futuris hæredibus aut ultimæ voluntatis executoribus, quo minus omnium bonorum conscribant inventarium? Ipsos quidem cohæredes communi consensu posse sibi invicem hanc condonare necessitatem non est quod ambigamus, cum unusquisque possit sui juris persecutionem aut spem futuræ perceptionis deteriorem constituere, suoque renunciare juri quæsito, uti ante dictum. At in ipso testatore non idem per omnia statuendum est: eum enim solemnem quidem inventarii confectionem remittere vel vetare posse nullatenus dubito; eamque prohibitionem illud operaturam, ne quisquam coheredum possit alterum compellere, ut in eo conscribendo tabellionem publicum, aliasque juris solemnitates adhibeat; tum quia tali remissione necdum heredibus impune peccandi vel hereditatem expilandi præbetur ansa; tum quia magnopere nonnunquam ipsius testatoris & quorundam ejus heredem interesse potest palam non confici bonorum repertorium, ne divulgentur ita in populum patrimonii facultates, adeoque vel paupertatis detegatur vilitas vel invidiæ plebis exponantur ingentes divitiæ, quod durum ac prorsus inhumanum fore censuerunt Imperatores in *l.* 2. *C. quand. & quib. quart. pars debetur ex bon. decurion.*

13. Omnem vero inventarii conficiendi necessitatem quod spectat, hanc etiam a testatore remitti posse testamenti executoribus aut heredi contemplatione alterius coheredes existimat plurimi non infimæ notæ jurisconsulti, Julius Clarus *sentent. lib.* 5. §. *testamentum q.* 66. *n.* 2. *in fine, ibique citati.* Augustinus Barbosa in *collectan. ad l. fin. C. arbitrium tutel. num.* 14. *in fine*, Chassanæus *ad consuetud. Burgund. rubric.* 6. §. 6. *verb. per inventarium n.* 25. Quos duplex potissimum visa est movere ratio, Justiniani puta rescriptum in *l. fin. C. arbitrium tutel.* quod decidit, testatorem ei, quem supremo judicio constituit impuberis sui filii tutorem, remittere posse repertorii conficiendi onus; tum etiam quod, sicuti potuit iis hæredibus omnino nihil relinquere, ita multo magis in iis, quæ dare voluit, debeat posse præjudicare. Quibus tamen non repugnantibus rectius concludendum censeo, non eo usque testatori indulgendum esse, ut in præjudicium quorundam heredum omnem remittere vel prohibere posset inventarii confectionem: illud enim si concederetur, maximus cuivis improbo pateret ad malitiam exercendam campus, & optima grassandi in defuncti patrimonium occasio; pessima tunc foret integerrimi cujusque coheredis conditio, dum alius ad rem avidior, & rapaces prædæ libidine nesciens cohibere manus, ubi lucri bonus odor irrepsit in sensus, & spes est secreti, pro libitu cuncta passim interverteret, nihil aut parum utique suo relinqueret coheredi: id quod in republica bene constituta neutiquam est tolerandum, sed rejicienda potius ejusmodi testatoris iniqua voluntas velut hominis parum mente valentis, Argentræus ad *consuet. Britan. art.* 477. *gloss.* 2. *n.* 5. quo conferunt ea quæ tradidit Peckius *tract. de testament. coniugum lib.* 5. *c.* 24. *n.* 3. *in fin.* Paulus Montanus *tract. de tutelis c.* 32. *reg.* 5. *n.* 26. Wissembach *ad pand. vol.* 1. *disp.* 51. *n.* 1. *sub fin.* earumque sententiam etiam tacite comprobare suo calculo videtur Petrus Zans in pari causa asserens, testatorem non posse suorum liberorum tutoribus remittere rationum redditionem, quod si hoc egerit, scrupulosam tantum & solemnem videri condonatam, *arg. l. si servus* 119. *ff. de legatis* 1. Zans *tract. de bonorum divis. l.* 1. *c.* 1. *n.* 48.

14. Nec difficultates hasce paulo ante recensitas tollunt argumenta pro communiori Doctorum opinione facientia: ut enim a posteriori incipiam, testatoris debere liberum esse rerum suarum arbitrium, eumque posse plurimas honorato parum utiles inserere suo testamento conditiones, libens concesserim: hanc tamen libertatem non ulterius porrigendam esse vicissim largietur (uti puto) cui sana placet jurisprudentia, quam quatenus eam honestas bonique mores ferunt, & in quantum nullam alicui præbet delinquendi fiduciam; quam ubi dederit, minime probanda, *l.* 29. *l.* 30. *C. de pactis*. Eam autem induci per omnem inventarii remissionem abunde ex antedictis evincitur. Justiniani vero legem quod spectat, ea tantum remissa solemnis inventarii confectio; nihilominus enim accuratam esse habendam omnium notitiam & descriptionem in libro rationum (quæ inventarii minus solemnis vim & effectum habet) statuit post alios Brunemannus ad *d. l. fin. Cod. arbitror. tutelæ*. Quid quod ea sit optimorum plerorumque juris interpretum sententia, judicem posse vi suæ jurisdictionis compellere tutorem, non obstante defuncti prohibitione, ad conficiendum solemne pupillarium facultatum inventarium, quamprimum aliqua subesse cœperit fraudis & doli suspicio, arg. *l. si plures curatores* 3. §. *quamvis* 3. *ff. de administrat. & peric. tutor.* Chassanæus *de rubr.* 6. §. 6. *verb. per inventarium n.* 26. Covarruvias *lib.* 2. *variar. resolut. cap.* 14. *n.* 4. Durenus *ad tit. de legat. & fideicomm. in fin.* Clarus *d. quæst.* 66. *n.* 68. *ibique plurimi ab Harprecbto in marg. citati*, Zoesius *ad tit. ff. de administrat. tutor. n.* 2. Perezius *C. eod. tit. n.* 3.

CAPUT IV.

De separandis defuncti bonis a patrimonio conjugis superstitis.

1. *Divisionem bonorum præcedere debet separatio bonorum conjugis defuncti & superstitis.*
2. *Quid circa eam de jure Romano obtinuerit, & praesertim in dote restituenda, ac ad quem pertinuerit damnum stante matrimonio adveniens.*
3. *Hodie sublata in multis jura & privilegia dotium.*
4. *Et introducta legalis vel bonorum omnium in matrimonium collatorum, vel saltem acquaestuum inter conjuges communio.*
5. *Tres proponuntur circa hanc materiam diversi casus, quibus omnia continentur.*
6. *Si fuerit inter conjuges omnium bonorum communio, post mortem unius aequaliter omnia di-*

videnda, exceptis iis quae jure praecipui conjux superstes deducit.

7. *Societas conjugalis omnium bonorum durat post mortem conjugis usque ad separationem in acquaestibus, non item in legatis, haereditatibus, donationibus, viventi post alterius obitum advenientibus.*
8. *Ea quae pactis dotalibus comprehenduntur observanda sunt.*
9. *Si sola dos mulieri sit restituenda, impensae ad fructus colligendos factae non refunduntur, ad perpetuum rei usum erogatae refundi debent ab uxore aut ejus haeredibus, habita ratione non ipsarum impensarum, sed quanto pretiosior inde sit facta res.*
10. *Meliorationum dotis aestimatio facienda qualis est tempore mortis & faciendae separationis, rejecta distinguentium opinione.*
11. *Quid veniat appellatione lucri, quoties exclusa ipsius dotis & donationis propter nuptias communio.*
12. *An haereditates, legata, donationes?*
13. *Quid obtineat in iis, quae propter causam communem, per alterutrum conjugem donata sunt.*
14. *Eadem in damno sunt servanda, quae in lucro communi, & tributa ac vectigalia communiter persolvenda; sed per hostes sub incendii, ruinae comminatione exacta, ei soli nocet cujus praedium est.*
15. *Rerum ipsarum in matrimonium collatarum interitus non est communis, nec res alterius ex bonis communibus resarciendae.*
16. *Quicquid fundo accrescit, commune non fit, sed pertinet ad eum conjugem solum, cujus est fundus.*
17. *Si res emphyteutica vel feudalis revertatur ad dominum directum ex aliqua justa causa, non communis erit sed ejus tantum, qui antea fuerat dominus directus.*
18. *Qui auctores plura de acquaestibus conjugalibus tractent.*
19. *Quis circa introductionem communionis bonorum locus sit spectandus, & primo, quid in rebus immobilibus obtineat?*
20. *Quid juris sit in immobilibus?*

1. ANtequam ad ipsam procedatur hæreditatis divisionem, dispiciendum est, utrum defunctus aut defuncta thori consortem vinculo matrimonii junctum junctamve reliquerit: si enim alter conjugum superstes sit sciri nullo modo poterit, quidnam inter plures defuncti cohæredes sit dividendum, nisi demum postquam ipsius bona fuerint a conjugis superstitis patrimonio separata: quo in negotio moribus aliud, aliud Romanis legibus obtinet.

2. Quiritum jure non tanta fuit in separandis conjugum facultatibus obvia difficultas: diremto enim per mortem alterutrius vinculo conjugii, vel ipsa uxor vel hæredes ejus aut is qui dotem dederat, & de ea post mortem mulieris restituenda fuerat stipulatus, adversus maritum ejusve successores instituebant ex stipulatu actionem ad recuperandas eas res, quas mulier aliusve ipsius nomine marito in dotem dedisset, aut earum æstimationem, si æstimata dos fuisset constituta, §. *fuerat* 29. *institut. de actionib. l. unic. Cod. de rei uxor. actione in ex stipulatu actionem transfusa, ibique DD.* Maritus vice versa recuperabat donationem propter nuptias, quæ in plerisque pari passu cum dote ambulabat, ejusdemque fere censebatur esse naturæ ac conditionis, §. 3. *institut. de donationib.* Damnum autem omne ac vicissim lucrum universum stante matrimonio sive ex fructibus dotis aut donationis propter nuptias sive aliunde quæsitum penes maritum aut hæredes ejus remanebant, quippe cui omnia incumbebant onera matrimonii, quem uxoris nutritio, quem educatio liberorum gravabat ac sequebatur, ignota omni legali bonorum inter conjuges communione, *l. si is qui* 56. §. 1. 2. *ff. de jure dotium l. ubi ad huc* 29. *in med. C. eod. tit.*

3. At hæc omnia sic civili jure constituta penes plerasque gentes in desuetudinem abierunt: dum penitus antiquata sunt nonnullis in locis jura dotium; alibi vero eum in modum mutata ac transformata, ut vix ullam reservaverint cum privilegiatis Romanorum dotibus similitudinem, uti id testantur Gudelinus, *de jure noviss. lib.* 4. *cap.* 18. *vers. præter ejus in med.* Argentræus *ad consuetud. Britan. art.* 409. *n.* 1. Mævius *ad jus Lubecens. part.* 2. *tit.* 2. *artic.* 12. *n.* 54. Antonius Matthæus *tract. de actionib. lib.* 1. *cap.* 11. *n.* 40. & *tractat. de judiciis disputat. finali n.* 97. Gronewegen *de legib. abrogat. ad rubric.* & *lib.* 30. *Cod. de jure dotium.* Parens p. mem. Paulus Voet *ad §. fuerat antea* 29. *institut. de actionib. num.* 2. Simon van Leeuwen *censur. forens. lib.* 1. *cap.* 12. *num.* 1.

4. Cum autem nuptiæ, definiente Modestino, sint consortium omnis vitæ, divini & humani juris communicatio, indeque conjugalis dicatur societas, *l.* 1. *ff. de ritu nuptiar.* non aliud æquius potuit a multis statutorum ac consuetudinum auctoribus jus constitui, quam ut ipsa matrimonii coitione statutaria contrahatur eorum omnium communio, quæ vel a marito vel ab uxore fuerunt possessa nuptiarum tempore, quæve postmodum stante matrimonio quacunque ex causa forsan ad alterutrum conjugum sunt devolvenda, nisi aliud dotalium pactorum tabulis inter futuros conjuges actum fuerit. Lambertus Goris, *adversar. tract.* 1. *cap.* 4. *num.* 1. Mævius *ad jus Lubecense part.* 2. *tit.* 2. *num.* 1. 2. & *seqq.* Anton. Matthæus *parœm. Belgarum Ictorum parœm.* 2. *n.* 2. Christian. Rodemburch *tractat. de jure conjugum in prælegom. n.* 3. D. Someren *tractat. de jure novercarum cap.* 12. *n.* 3.

Etiamsi quibusdam locorum legibus receptum sit, per nuptias non ipsorum bonorum in matrimonium collatorum sed solummodo damni lucrique seu acquæstuum communionem introduci, vide Joannem a Sande *decis. Frisicar. l.* 2. *tit.* 5. *definit.* 1. Christinæum, *vol.* 2. *decis.* 182. *n.* 4. & *ad consuet. Mechliniens. tit.* 16. *art.* 18. 19. Lambertum Goris *d. tract.* 1. *cap.* 1. *n.* 13. & *seqq.* piæ mem. Parentem Paulum Voet *tractat. de natura mobil.* & *immobilium cap.* 17. *n.* 24.

5. Ut igitur apertius constare queat, quomodo post dissoluta jugalis thori vincula sit instituenda hæc bonorum separatio inter conjugem superstitem & defuncti hæredes, recte atque ordine facturum me confido, si tribus positis distinctis casibus rem univer-

sam paucis concludam. Aut igitur in contrahendo matrimonio nulla intervenerunt pacta antenuptialia statutariam excludentia bonorum omnium communionem, ubi illa viget; aut contra id factum fuit instrumentis dotalibus, ut uxor ea, quæ in matrimonium contulit, soluto matrimonio sola salva habeat, penes maritum resideat omne lucrum, damnum omne durante matrimonio adveniens; aut denique media quodammodo electa via, quia pro parte recepta, pro parte reprobata conjugati communio: quod accidit, dum vel loci consuetudo impedit rerum utrimque ad onera matrimonii sustentanda collatarum communionem, non ultra lucrum & damnum adveniens, illam inducens; vel ipsi conjuges pactis antenuptialibus excluderint vigentem eo loci bonorum omnium communionem, in acquæstibus solummodo eam admittentes: neque enim plerisque in regionibus adeo tenax est perpetuumque statuti vinculum, quin dotalium tabularum pactionibus dissolvi possit.

6. Quod si remanserit inter conjuges legalis bonorum omnium communio, dubium non est, quin æqualis fieri debeat universa rerum inter conjugis hæredes divisio, nullo penitus observato discrimine, unde illa fuerunt profecta, donatione, legato, successione, an alio quocunque modo alteri conjugum obvenerint ante vel post contractas nuptias: adeo ut conjux dimidiam percipiat communis patrimonii partem, altera pars omnibus cedat defuncti cohæredibus postmodum inter eos dividenda: nisi quod recepto quarundam regionum more nonnulla deducat jure præcipui conjux superstes ex bonis communibus ante separationem; uti id manifestum est statuto Ultrajectino *rubric.* 24. Mechlinensium *tit.* 16. *art.* 15. 16. ibique Christinæus similes aliorum locorum leges recensens, Lubecensium *part.* 1. *tit.* 2. *art.* 2. & 3. ibique fusius Mævius, idem Austriacis Bremensibus Hamburgensibus Luneburgensibus aliisque consuetudinibus cautum asserens. De legitimo ac justo horum deducendorum modo vide late tractantem Pichardum *in comment. post* §. 20. *institut. de actionib. pag. mihi* 202. *n.* 54. & *seqq.* Argentræum *ad consuet. Britann. art.* 518. 519.

7. Circa conjugalem autem hanc bonorum omnium communionem merito dubitatum, anne duret & post obitum alterutrius conjugis usque ad ipsam separationem; adeo ut ea, quæ superstiti quæsita sunt ante divisionem ex donatione, legato, successione, aliove modo legitimo obvenerunt, vi illius communionis æqualiter sint dividenda; an vero in universum penes solum superstitem, cui relicta, remaneant? Commodum hoc in negotio temperamentum adhibere videtur Zypæus *notit. juris Belgici tit. de jure dotium post Busium ad l.* 59. *ff. pro socio*, distinguendum censens inter acquæstus, & ea, quæ ex hæreditate, donatione, legato quæruntur; ita ut in lucro quidem ex operis industria aut ipsis rebus communibus obveniente contineatur communio usque ad divisionem, hæreditates vero, legata, & donationes superstites ad quem devoluta, integra conserventur divisioni non obnoxia. Quæ sententia sua non destituitur ratione vel æquitate, neque enim quemquam latet, morte perimi conjugalem societatem, eodem modo quo quævis alia privata tollitur unius socii obitu, §. 5. *instit. de societate l.* 3. *adeo morte* 59. *cum l. seqq. l. actione*, 65. §. *morte unius ff. pro socio.* Durum proinde foret & iniquum, viventem etiamnum post dissolutam societatem ad rerum ita delatarum communicationem obstringi, dum vicissim ex defuncti persona vix quicquam tale posset acquiri. Quia tamen hæc omnium bonorum communio quantum ad faciendam separationem sustinet quodammodo vicem hæreditatis sociorum; quam augent ipso jure fructus & accessiones, *l. item veniunt* 20. §. *non solum ea*, 3. *ff. de petit. hæredit. l. non est ambiguum*, 9. *C. famil. erciscund.* non immerito acquæstus rerum communium naturam sortientur, æqualiter dividendi, etiamsi forsan non ex rebus ipsis, sed sola superstitis industria percepti fuerint, imputet sibi conjux, quod non statim defuncti conjugis hæredes ad separationem provocaverit. Petrus Zan. *tract. de divis. bon. lib.* 2. *cap.* 15. *num.* 1. Mævius *ad jus Lubec. part.* 2. *tit.* 2. *art.* 12. *num.* 301. Christinæus *ad Mechliniens. tit.* 16. *art.* 32. *n.* 2. & *artic.* 34. Unde & Trajectensium scriptis consuetudinibus receptum est, hæredes defuncti conjugis intra annum & diem debere bonorum omnium repertorium a conjuge superstite exigere, aut ipsum viventem oblato hæredibus inventario petere separationem; hoc si non fuerit actum, anno præterlapso per superstitem ea omnia in inventarium esse referenda, ac dividenda, quæ præsenti tempore reperiuntur, sive interim auctum sive diminutum fuerit patrimonium, *Statut. Ultraject. rubr.* 23. *art.* 8. 9. Wassenaar *pract. judic. cap.* 11. *n.* 10.

8. Si vero pactis dotalibus cautum inveniatur, ut dos solummodo salva sit mulieri, cætera omnia maritum spectent sive lucra sive damna; conventionibus ejusmodi expressis standum est; neque quicquam per uxorem aut hæredes ejus a marito ejusque successoribus exigi poterit ultra id, quod ad matrimonii subsidium probabitur per ipsam fuisse collatum, Schepliz *ad consuetudin. Brandeburg. part.* 3. *tit.* 2. §. 5. Andreas Gail. *l.* 2. *observ.* 78. *n.* 7. 8. Mynsingerus *centur.* 2. *observ.* 33. *n. fin.* Lambertus Goris *adversar. part.* 1. *cap.* 1. *n.* 27.

9. Quæ omnia parum in se continent difficultatis, nisi quod forsan super iis impensis, quibus melior effecta res mulieris, suboriri posset contentio: cum enim uxor solam debeat juxta pacta recuperare dotem, recusare jure nequit illorum sumtuum restitutionem, quos ad meliorandam rem dotalem maritus impendit; dubium autem est, num illos integros mulier aut hæredes ejus refundere debeat, an potius eatenus tantum, quatenus auxerunt justum dotis valorem? Illud expeditum est, ea non posse repeti impendia, quæ quotannis fructuum colligendorum causa fiunt, sed potius cum utilitate fructuum esse compensanda, *l. vel si vites* 3. §. 1. *l. neque stipendium* 13. *ff. de jure dotium*, Pinellus *ad l.* 1. *Cod. de bonis maternis part.* 2. *num.* 72. *ampliat.* 1. At ubi ad perpetuam rei commoditatem sumtus fuerint erogati, jure quidem civili fuit accurate observata inter triplicem impensarum speciem differentia; sic ut necessariæ fuerint omnino restituendæ, sive melior inde res effecta fuisset, sive neutiquam crevisset ejus æstimatio; utiles eatenus repeti potuerint, quatenus domino commodum attulissent, dum iis auctum esset rei pretium; voluptuariarum nulla penitus fuerit exactio, sed solummodo ei, qui quid voluptatis gratia impendisset, ejus tollendi facultas com-

petierit, dummodo id absque rei ipsius detrimento heret, *l.* 1. *l.* 2. *l.* 3. *& passim tot. ff. de impens. in rem dotal. factis*. Verum vix est ut hodierna morum simplicitas scrupulosas hasce ferat legum Romanarum distinctiones, universali fere rerum aliter perpetuo judicatarum serie abrogatas; sic ut nulla nunc in impensarum restitutione sit habenda pecuniæ erogatæ ratio, sed ipsius meliorationis, quanto scilicet pretiosior inde sit facta res: quod summa nititur æquitate, quam & aliis in casibus jus civile satis aperte comprobavit, dum definiit, dominos rem suam vindicantes a bonæ fidei possessoribus eo usque dumtaxat refusuros impensam, quo pretiosior res est facta, *l. in fundo alieno* 38. *ff. de rei vindicat. l. Paulus respondit* 29. §. *domus* 2. *ff. de pignorib. & hypothecis*.

10. Quodnam vero tempus circa meliorationum æstimationem inspiciendum sit, non usque adeo certo constat Doctoribus. Distinctione rem posse terminari post plures alios eum in finem allegatos censuit Johannes a Sande; vult enim, inquirendum esse, utrum impensæ superent meliorationes, an contra hæ illas; primo casu faciendam esse meliorationum æstimationem, uti illæ sunt quantique valent tempore restitutionis: sin meliorationes superent expensas, temporis illius, quo factæ sunt, habendam in æstimatione rationem, adeoque sola restituenda impendia, non verum meliorationis valorem, *per d. l. in fundo alieno* 38. *ff. de rei vindicat.* Sande *decis. Frisic. l.* 3. *tit.* 15. *definit.* 4. Quæ opinio quamvis non destituatur legis præsidio; aliud tamen esse statuendum naturalis suadet æquitas, suadet ipsa juris Romani ratio: si enim penes eum, qui sumtus in rem fecit, resideat eorum periculum, ut scilicet non omne forsan quod erogavit recuperet, sed tanto minus consequatur, quanto minoris fuerit æstimata restitutionis tempore melioratio; iniquum sane foret, si non pari modo lucrum, quod posset e nummis in rem impensis postmodum redundare, ipsum respiceret eique soli prodesset: durum quippe, ac si non injustum, utique injustitiæ proximum esse nemo facile negaverit, aliquem citra conventionem expressam citraque culpam suam damni periculo futurum obnoxium, lucrum ex eadem causa non percepturum; contra vero secundum naturam, commoda cujusque rei eum sequi, quem incommoda sequuntur, ei lucri spem acquiri cui damni metus imminet, *l. secundum naturam* 10. *ff. de reg. jur.* §. 8. *institut. de contrahend. emtion.* late August. Barbosa *axiom. juris usufrequent.* 63. *num.* 2. Sic ut hic magis sit eorum probanda sententia, qui superioribus ducti rationibus existimant, nunquam ineundum ipsarum impensarum calculum, sed solummodo præsentis temporis, id est dissoluti vinculi conjugalis & exinde faciendæ divisionis seu restitutionis æstimationem in rebus dotalibus instituendam esse, sive melioratio sumtus excesserit, sive minor apparuerit valor ejus; cui convenienter etiam aliquoties judicatum esse testis est Nobiliss. & Amplissimus D. Someren *tract. de jure novercar. cap.* 12. *num.* 5. Menochius *de recuperand. possessione remed.* 15. *num.* 557. Andreas Gail. *lib.* 2. *observat* 121. *numer.* 16. Molinæus *ad consuetud. Parisiens. titul.* 1. §. 1. *gloss.* 6. *numer.* 97. Garsias *de impensis & meliorations. cap.* 22. *n.* 9. Choppinus *de moribus Parisiens. lib.* 2. *tit.* 1. *n.* 59. Antonius Matthæus *in paræmiis Belgar. Iustit. paræmiis* 2. *n.* 32. *& seqq.*

11. Plures & magis intricatæ occurrunt controversiæ iis in casibus, quibus exclusa bonorum utrimque collatorum, id est dotis & donationis propter nuptias communio, reservata damni lucrique seu acquæstus in ipso matrimonio supervenientis communione. Præmittenda præcipue nonnulla ipsam lucri & damni significationem concernentia, quid videlicet eorum veniat appellatione, quid contra excludatur, & ita conjugum alterutri cedat in solidum. Extra omnem videtur esse positum dubitationis aleam, acquæstuum nomine non alia contineri, quam quæ quotidiana conjugum industria labore negotiatione vel ex fructibus dotis & donationis propter nuptias sunt acquisita; eoque etiam referenda si quæ ex ipsis acquæstibus velut in sortem conversis profecta fuerint, fundo videlicet aut ædibus aliisque rebus naturaliter aut civiliter fructum ferentibus ex pecunia communi stante matrimonio comparatis, Christinæus ad *consuet. Mechlin. titut.* 16. *art.* 34. *n.* 4. *& seqq.*

Ea vero, quæ ex aliena provenerunt liberalitate quæstus aut lucri nomine comprehensa non esse verius est, cum in societatem simpliciter contractam venire nequeant, *l.* 7. *l.* 8. *l.* 9. *& seqq. ff. pro socio*, Paulus Barbosa *ad l.* 11. §. *ult. ff. soluto matrim. num.* 67. 68. Chassanæus ad *consuet. Burgund. rubr.* 4. §. 2. *vers. & acquisitorum num.* 4. Christinæus *ad Mechlinient. tit.* 16. *art.* 18. *n.* 2. Zypæus *notit. juris Belgic. in de jure dotium vers. plerumque de acquisitis*. Cui consequens est, ut nec ea veniant in communionem, quæ ad alterutrum conjugem stante matrimonio delata sunt hæreditatis legati donationisve titulo, verum ad eum, cujus contemplatione relicta, solum pertineant, sive immobilia fuerint sive mobilia vel supellectilis appellatione contineantur, *arg. l.* 9. *&* 11. *ff. pro socio*, Sande *decis. Frisic. l.* 2. *tit.* 5. *defin.* 5. *vers. porro*, Fontanella *de pactis dotal. clausul.* 11. *gloss. unic. n.* 7. Mævius *ad jus Lubec. part.* 2. *titut.* 2. *artic.* 12. *n.* 59. Ut tamen a communione excludendæ non videantur illæ res, quæ merito vel uxori propter operas præstitas ab extraneo sunt donatæ, eo quod hæ potius per conjugis industriam acquisitæ dici debeant; veluti, si causarum patrono propter accuratam litis alicujus ventilationem ultra debitum salarium in signum gratitudinis offerantur munuscula, vel militi propter rem in acie vel oppugnatione strenue gestam militaria præmia assignentur, Sande *d. l.* 2. *tit.* 5. *defin.* 3. *vol. at in conjugalem*, Gothofred. *in notis ad l.* 60. *in fin. pro socio*, Petrus Zans *tract. de division. bonor. l.* 2. *c.* 11. *n.* 38. *& seq. usque ad finem*.

12. Quemadmodum vice versa commune damnum erit, si alter conjux remunerandi causa quid extraneo dono dederit, qui forsan communia curaverat negotia, aliudve quid præstiterat in utriusque conjugis honorem primario redundans, veluti si communium liberorum causa pater in præceptores eorum propter adhibitam in erudiendo sedulitatem modicum aliquod dederit honorarium; etiamsi maxime noluerit in id uxor consentire: neque enim hic audiendi, qui nullam omnino donationem ab altero conjugum in tertium collatam alterius damno esse statuunt; quasi vero donare non aliud esset quam perdere, *l. filius sum ff. de donationib.* Id autem, quod ita con-

sulto perditur ac dilapidatur in societate, nullum socio debeat inferre damnum aut præjudicium, *l. adeo morte* 59. §. 1. *ff. pro socio.* Neque enim per omnia procedit, eum qui donat perdere; non utique si pudore naturali ac honestate fuerit ad donandum velut obligatus, adeoque justa motus ratione donet, *d. l.* 7. §. 1. *ff. de donat.* Is demum perdere sua dicendus est; qui ultra modum liberalis ad prodigalitatem deflectit, solitos remuneratoriæ donationis terminos excedens.

14. In quibus autem commune lucrum est, illic vicissim commune debet esse damnum usque adeo, ut si vel statuto vel pactis ante nuptialibus solummodo supervenientis injecta fuerit damni vel lucri mentio, subintelligendum sit omissum ex parilitatis ratione & correlativi natura, *argum.* §. 3. *institut. de societate*, Christinæus *vol.* 3. *decis.* 51. *num.* 2. Simon van Leeuwen *cens. forens. l.* 1. *cap.* 12. *n.* Proinde si quid in consuetam fuerit erogatum alterutrius ædium vel fundi aliarumve rerum reparationem, qua solummodo pristina conservatur earum forma, vel si ingens eorum nomine præstandum sit tempore belli tributum, ultra forte, quam propter vastitatem & derelictam agriculturam Martis terrore procuratam inde posset aliquandiu redigi; id omne damno erit utriusque conjugis; cum enim uterque simul sibi lucrum inde speret, & æquales sibi jus vindicet in nascituris fructibus, etiam conveniens est, ut æqualiter onerent utrumque conjugem illius rei incommoda, ut ante dictum, dummodo conditionis ejusdem & naturæ sint damna, cujus sunt emolumenta sperata, *l.* 10. *ff. de reg. juris*, Ant. Faber *in C. Saband. lib.* 5. *t.* 8. *defin.* 27. Si tamen immodica per hostes exigantur tributa, adjecta ruinæ vel incendii comminatione, satius est, ut dispendium pecuniæ, ad conservandam ab hostium furore conjugis alterius rem erogatæ, soli ei noceat, cujus est prædium; ne alioquin conjux conjugis patrimonium plane negligat, dum in ejus conservationem plurima de propriis facultatibus impendenda videt, Mævius *ad jus Lubecens. part.* 2. *tit.* 2. *artic.* 12. *num.* 186.

15. Ipsarum vero rerum utrimque in subsidium matrimonii ab initio collatarum interitus communis non est, sive in solidum sive pro parte tantum eas periisse constet, veluti si tota domus aut fundus ejusve pars aliqua incendio consumta fuerit, aut decreverit vi fluminis, aut chasmate subsederit; neque tale damnum ex lucro communi integrum, vel bonis alterius conjugis pro portione dimidia, deficiente lucro, sarciendum erit; sed tantum eum onerabit conjugem, ad quem dominii jure res peremta pertinet; utpote quæ communis non est effecta per conjugii fœdera, sic ut nec periculum ejus debeat esse commune, verum potius secundum recepta jura res suo debeat perire domino, *l. plerumque* 10. *in princ. ff. de jure dotium l. pignus in bonis* 9. *C. de pignorat. action.* Petrus Zans *de divis. bonor. l.* 1. *c.* 9. *n.* 2.

16. Sicut ex adverso illud quod sine conjugum facto rebus alterius accessit, in communionem non redigitur, verum ipsius rei principalis, cujus est accessio, naturam dominumque sequitur; veluti si fundo quid alluvione fuerit adjectum, vel aucta sit prædiorum alterius conjugis æstimatio, Herbajus *rerum quotid. c.* 16. Sande *decis. Frisic. lib.* 2. *tit.* 5. *defin.* 8. *in fin.*, Argentræus *ad consuetud. Britan. art.* 48. *gloss.* 2. *in fine*, Mævius *ad jus Lubecens. part.* 2. *tit.* 2. *art.* 12. *n.* 168. Simon van Leeuwen *censur. forens. lib.* 1. *cap.* 12. *n.* 22. Ant. Matthæus *parœm. Belgar. Juriscons.* §. 3. *n.* 27.

17. Unde jure merito revocaverim in dubium, quæ prodidit Christinæus ad *Mechliniens. tit.* 16. *art.* 34. *n.* 8. existimans post alios ibidem allegatos, lucrum fore commune, si ad alterum conjugum directum feudi vel emphyteusios dominum fuerit reversa res feudalis vel emphyteutica propter feloniam aut non solutum suo tempore canonem annuum, aliamve causam legitimam: cum tamen longe probabilius sit, illud omne, quod ex causa commissi acquiritur, in universum potius ad eum pertinere conjugem, penes quem directum fuit dominium: jus enim illud consolidationis utilis dominii cum directo nec ex operis nec industria conjugum, sed magis ex contractu seu causa antiqua matrimonium antecedente proficiscitur; sic ut ante celebratum conjugium jam dudum forte domino directo ejusve majoribus quæsitum fuerit sub conditione commissi jus, & nihil in his videatur de novo accedere, sed tantum reverti, quod ad tempus aut certo modo datum ante fuerat & exierat cum sua causa vel onere de conjugis aut prædecessorum ipsius dominio, Molinæus ad *consuetud. Parisiens. tit.* 1. §. 30. *num.* 175. 176. Argentræus *ad consuetudin. Britan. artic.* 418. *gloss.* 2. *n.* 15. 16.

18. Plura hic possent circa acquæstus lucra & damna conjugalia disquiri, si non obiter tantum ac velut in transitu separatio bonorum conjugis superstitis & defuncti libanda fuisset, quatenus nostro inservit instituto, ut ita facilior esset ad materiam propositam planiorque semita. Quisquis alia multa latius tractata desiderat, videat, si libuerit, Johannem a Sande *decis. fris. l.* 2. *tit.* 5. Argentræum *ad consuetud. Britann. art.* 418. Mævius *ad jus Lubecens. par.* 2. *art.* 12. *n.* 58. & *seqq.* Petrus Zans *de divis. bonor. l.* 2. *cap.* 11. Lambertum Goris *adversar. par.* 1. Fontanellam *de pactis dotalib. clausul.* 11. *gloss. unic. n.* 7. Anton. Matthæum *in parœmiis Belgar. Juriscons. parœm.* 3. Sim. van Leeuwen *censur. for. l.* 1. *cap.* 12.

19. Unam generalem hoc loco lubet paulo plenius discutere jam a multis agitatam quæstionem, e cujus decisione plurimi circa totalis aut partialis communionis conjugalis dissolutionem ac divisionem occurrentes dependent & removentur scrupuli, qui scilicet ad omnium bonorum aut solius lucri damnique communionem introducendam aut repudiandam locus sit spectandus, anne domicilii mariti, quod fuit matrimonii celebrati tempore, an vero loci illius ubi postmodum, translato domicilio, sedem rerum fortunarumque suarum una fixere conjuges, & ad diremta usque matrimonii vincula remansere; an denique potius sit habenda loci ratio, ubi res sita est? Sunt nonnulli ab ea non alieni opinione, solummodo domicilii locum attendendum esse, sic ut bonorum omnium aut acquæstuum communionem ex illius loci lege municipali dijudicandam velint, nulla statuti rerum alibi sitarum habita consideratione: ita utique videtur sentire Choppinus de *Parisiens. l.* 2. *tit.* 1. *n.* 4. *in fine*, Papon. *arrest. l.* 15. *tit.* 2. *num.* 14. Mævius *ad jus Lubecens. par.* 2. *tit.* 2. *artic.* 2. *n.* 93. post allegatum ibidem Carpzovium *Jurisc. Saxo-*

nic. par. 3. *cap.* 2. *defin.* 24. Rectius alii censent, distinctionis ope tollendam esse omnem hac in re difficultatem: quas cum alii alias in medium adducant, etiam mihi meam, salvo doctiorum judicio, licuerit sententiam promere: sic itaque rem planam & apertam fore crediderim, si inter mobilia & immobilia fuerit adhibita differentia. Immobilibus solummodo respiciendam puto legem loci ubi illa sita sunt: non enim alieni sed sui territorii statutis immobilia regi recepta dudum est a juris interpretibus sententia. Andreas Gail. *l.* 2. *observ.* 124. *n.* 18. Uti enim civitas, quæ civitati non paret, alterius civitatis consuetudine non ligatur, cum par in parem non habeat imperium; ita nec statutum civitatis unius in ordine ad alteram vires exserere potest, *arg. l. ult. ff. de jurisdictione*, *l.* 1. *C. de summ. trinitate*, parens p. mem. Paulus Voet *tract. de statutis sect.* 4. *cap.* 2. *n.* 7. *ibique DD. citati*, quod etiam non inconcinne post plures alios allegatos hunc in modum colligit D. Wesel ad *novell. const. Ultraj. artic.* 10. *n.* 136. statuta enim, inquit, non plus virium habent, quam a lege acceperunt; lex vero nihil amplius dedit quam a legislatore ipsa accepit; nec legislator ulterius quam intra territorii sui limites. Adeo ut hic tot debeant diversæ concipi in uno conjugio communionis conjugalis species, quot sunt discrepantia statuta locorum, in quæ dispersa sunt conjugum immobilia: fingamus enim, conjuges prædia possidere partim sub Frisonum jurisdictione jacentia, ubi non nisi lucri & damni ex industria vel operis conjugum constante matrimonio provenientis est statutaria communio; partim alibi, ubi per matrimonium introducitur omnium bonorum communio legalis, velut in Hollandica & Ultrajectina provincia plurimisque Germaniæ locis, teste Joachimo Schéplitz, ad *consuetud. Brandburg. par.* 3. *tit.* 2. §. 1. *n.* 2. 3. Hæc quidem inter conjuges ubicunque commorantes ipso jure statim fient communia vi statuti, ac post dissolutum conjugii nexum æquali erunt obnoxia divisioni; illa vero in cujusque remanebunt dominio, postmodum inter superstitem & hæredes defuncti nullam admittentia scissionem. Neque hic ullo modo circumspiciendum puto, utrum in condendo statuto loci, in quem est destinatum matrimonium, seu ubi primum conjuges fixere domicilium, ea fuerit mens legislatoris, ut noluerit suam jurisdictionem ad alterius territorii bona porrigere, an vero scriptum sit, statutum sese extendere ad bona ubicunque sita; adeo ut illo quidem casu tantum esset communio bonorum in legislatoris territorio sitorum, hoc autem nasceretur omnium bonorum communio etiam illic jacentium, ubi ignota talis universi conjugum patrimonii confusio; quasi scilicet in contrahendo matrimonio id universaliter viderentur pepigisse conjuges, quod volunt & injungunt loci leges, ubi negotium gerebatur. Non, inquam, hæc probanda distinctio: communionem enim respectu bonorum alibi sitorum in casu posteriori nec ipsa conjugum introducit conventio, nec legum municipalium auctoritas; alia non suppetit in jure methodus. Non conjugum conventio; quotiescunque enim aliquid non est expresso dotali pacto constitutum, nulla etiam præsumi debet in conjugibus tacita paciscendi voluntas, sed potius standum erit statutis, quamdiu probatum non fuerit, conjuges ab iis, quæ statutis comprehensa sunt, resiliisse. Nobiliss. & consultissimus D. Someren *tractat. de jure novere. c.* 12. *n.* 3. *in med. ibique alii.* Non etiam statutorum vis hanc parere potest universorum bonorum communionem: aut enim illud fieri deberet per statutum loci rei sitæ, aut domicilii conjugum: non priore modo; cum supponatur altum in lege regionis, ubi res sita, de communione conjugali silentium esse: non posteriore, licet enim legislator expresse voluerit, ut ad res alibi jacentes porrigeretur jus municipale, inutilis nihilominus hæc erit & frustranea voluntas ejus, ac impingens in ipsa juris principia desiderium; cum excedat jurisdictionis suæ terminos circa res ac negotia ad se non pertinentia leges promulgans, cui impune non paretur, *l. fin. ff. de jurisdictione*, Argentræus ad *consuetud. Britan. art.* 218. *gloss.* 6. *n.* 33. *& seqq.* Peckius *de testam. conjugum*, *l.* 4. *cap.* 28. *n.* 7. Mævius *ad jus Lubec. part.* 2. *tit.* 2. *art.* 10. *n.* 28. *&* 35. Parens p. m. Paulus Voet *de statutis sect.* 4. *cap.* 3. *n.* 9.

20. In rebus autem mobilibus aliud obtinet: cum enim ea non certo loco censeantur alligata, sed potius sequi sui domini domicilium, Goris *adver. par.* 1. *cap.* 6. *n.* 11. Andr. Gail. *l.* 2. *observ* 124. *num.* 18. Anton. Matthæus *parœm. Belg. Jurisc. parœm.* 7. *n.* 8. Mævius *d. par.* 2. *tit.* 2. *art.* 10. *num.* 21. *& seqq.* Christinæus *ad Mechlivien. tit.* 16. *art.* 39. *n.* 15. *& ab eo citati*, non possunt discrepantibus variarum regionum statutis esse subjecta; verum perpetuo reguntur solis domicilii legibus illius, ad quem dominii jure pertinent, adeoque vel omnia simul communia fiunt, vel communionem pariter rejiciunt, prout lege loci, in quem domicilium contulit par conjugum, id fuerit expressum. Illud solummodo videtur ambiguum, si forsan stante matrimonio conjuges alio domicilium transtulerint, anne circa hanc mobilium communionem prioris an posterioris domicilii lex spectanda sit? verbi gratia, si quis, postquam ex tempore contracti conjugii domicilium aliquandiu fovisset ubi recepta legalis bonorum communio, alio commigraverit, ubi tantum nota acquæstuum communio statutaria, aut vice versa; an per solam domicilii mutationem mutetur, tollatur, aut inducatur quid novi circa communionem? Tutiorem existimaverim sententiam statuentium, conjuges solo migrationis actu jus suum respectu communionis nec amittere nec acquirere, sed tamdiu in eodem statu perseverare ac integrum reservare statuti prioris domicilii effectum, donec expresso quo facto vel conventione posterioris domicilii legibus sese stare & a prioris jure resilire velle declaraverint. Vide latius Christian. Rodenburch *tractat. de jure quod. oritur ex statutor. diversit. tit.* 2. *cap.* 4. *n.* 3. Ant. Matt. *parœm. Belg. Juriscons. parœm.* 2. *num.* 65. 66. post Lambertum Goris *advers. part.* 1. *cap.* 7. *numer.* 3. Johannem a Sande *decis. frisic. libr.* 3. *tit.* 5. *defin.* 10. *aliosque.*

CAPUT V.

De divisione per ipsos cohæredes facienda.

1. *Optima est ea divisio, quae sine strepitu judicii fit inter ipsos cohaeredes.*
2. *Quando haec dividendi ratio locum habeat.*
3. *Abesse debet ab hac divisione vis & dolus, nec*

quisquam potest auctoritate propria alium cohaeredem, qui prius occupaverat, expellere.

4. *Sed judex summorie cognoscens de violentia & occupatione suum cuique jus tribuet circa possessionem.*
5. *Quomodo de jure Romano facta sit inter ipsos cohaeredes divisio.*
6. *Hodie in Germania inter fratres major dividit, minor eligit.*
7. *Et hoc obtinet etiam si plures quam duo fratres dividendam habeunt hæreditatem.*
8. *Si fraudulenter natu major diviserit, minores a judice petunt ut emendetur iniqua divisio.*
9. *Alia dividendi methodus apud Lubecenses & Hamburgenses obtinet.*
10. *Cum ea in omnibus fere conveniunt Belgarum consuetudines circa divisionem.*
11. *Alius adhuc proponitur dividendi modus ex duobus præcedentibus quodammodo conflatus.*
12. *Quid obtineat, si frater natu major dividere perfracte nolit, vel neuter cohæres velit alteri rem æstimatam offerre.*
13. *Postquam cohæres ad cohæredes oblationem elegit, non potest iterum mutare sententiam.*
14. *Nec is, qui obtulit, electionem potest repudiare.*
15. *Si statuto cautum sit, ut intra certum tempus fiat electio, post lapsum temporis cohæres cadit jure eligendi.*
16. *Penes quem remaneant instrumenta hæreditaria.*
17. *Ut divisio possit dici perfecta, necesse non est ut scriptura interveniat.*
18. *Quandoque etiam ex longo tempore præsumitur intervenisse divisio.*

1. EA maxime jurisconsultis est probata rerum hæreditariarum divisio, quæ per ipsos fit cohæredes, non expectata judicis arbitrive sententia, & eosdem, quos judicialis sortitur effectus, hæredes ita pietatis officio fungi auctor est Papinianus in *l. final. ff. famil. erciscund.* eosque bonos ac cautos appellat Mornacius, qui præcisis inter se frustraneis impensarum judicialium necessitatibus dividunt hæreditatem, obtigerit privata scriptione citra ministerium arbitri; nec unquam ad judicem iri asserit, nisi per rixosi, molesti, irati, læsi, vitilitigatorisve cohæredis fatum, Mornacius ad *leg.* 6. *Cod. famil. erciscund.*

2. Huic autem divisionis methodo tum præcipue locus est, cum vel omnia vel aliqua bona testator reliquit indivisa, *l. quæ pater* 32. *ff. famil. ercisc.* Neque enim illico cohæredes compellere coguntur erciscundæ familiæ judicem, ut coram eo de dividendo defuncti patrimonio disceptent; verum inter se poterunt ea omnia communi consensu satis expedire, *l. cum putarem* 36. *ff. fam. erciscund.* Quin imo, licet aditus jam fuerit arbiter, libera nihilominus ipsis remanet facultas auctoritate privata res inter se distribuendi, neque tenentur divisoriam expectare judicis sententiam, *d. l. fin. ff. famil. erciscund.* Nec tamen ideo quisquam jure dixerit, contemtum inde videri judicis officium, neglectam ejus auctoritatem, quasi vero privatorum pactio jussui prætoris sic anteponerent: licitum enim, usque lites cœptas & necdum judiciali decisione terminatas amicabili sopire compositione; præsertim cum nec ad alium finem tendere potuerit ipsius erciscundæ familiæ arbiter, quam ut reduceret inter cohæredes ac conservaret concordiam; quo sensu recte illud Ulpiani applicueris in *l.* 1. §. *inde quæritur* 10. *ff. de operis novi nunciat. Quid enim aliud*, inquit, *agebat prætor*, *quam hoc*, *ut controversias eorum dirimeret? a quibus si sponte recesserint*, *debebit id ratum habere.*

3. Quod si ergo per ipsos cohæredes dividenda sit hæreditas, non aliud magis observandum est, quam ut omnia bona fide, non vi, non clam, non doloso gerantur proposito; neque enim hic locum habere debet occupatio, qua videlicet unusquisque cohæredum aliqua sibi vindicaret per possessionem bona hæreditaria; sed potius illi, qui primi rerum hæreditariarum possessionem adepti sunt, officio judicis sunt constringendi, ut ea, quæ clandestina occupatione acquisita detinent, exhibeant, aut saltem omni priventur possessionis commodo, Andr. Gail. *tract. de arrest. Imp. cap.* 11. *num.* 35. Mævius ad *jus Lubecens. part.* 2. *titul.* 2. *artic.* 27. *numer.* 29. Qui tamen posterior una cum facultate juridica Griphiswaldensi, cujus laudat auctoritatem, in eo videtur a juris ratione deflectere, quod *d. loco num.* 23. existimat, etiam cohæredes impune posse propria auctoritate occupare res illas hæreditarias, quas alii cohæredes jam ante possederant & etiamnum detinent: cum enim neuter quidem, qui plenissimo jure dominus est, lege sit indultum, ut auctoritate privata repetere ac auferre possit sua bona, licet ab iniquo & injusto detinerentur bonorum possessore, sed cadat rei suæ dominio, §. 1. *instit. de vi bonor. raptor. l.* 1. §. 1. *ff. quod vi aut clam*, *l. si quis* 7. *C. unde vi*, multo minus id ei debebit impune esse cohæredi, qui nondum pleno jure dominus est illarum rerum, quas ante judicialis arbitrii adventum occuparet; dum adhuc incertum est, quænam ad ipsum pro hæreditaria portione sint perventura: & hoc est quod disertis verbis vetitum ab Imperatoribus in *l.* 2. *in princ. Cod. quando & quib. quart. pars deberetur ex success. decurion.* quamvis enim constituissent, hæredibus extraneis decurioni defuncto succedentibus, quartam partem bonorum ad collegium decurionum successionis jure devolvi; ipsarum tamen rerum occupationem iis voluerunt interdictam; *quorum* ajunt, *nimiam licentiam provida dispositione refrænantes*, *ipsis curialibus occupandi sua auctoritate res mortui copiam denegavimus.* Id quod optima nititur ratione, ne alioquin ex ejusmodi invasionibus rixæ, turbæ, seditiones, aliaque reipublicæ calamitosa mala proveniant: innuit hoc Paulus Ictus, *l. non est.* 176. *ff. de reg. jur.* singulis non esse concedendum admonens, quod per magistratum fieri publice possit, ut majoris tumultus faciendi sit occasio.

4. Cum itaque constituti sint, qui juri dicundo præsunt ad dirimenda ambigua causarum fata, non tutius superest hæredi remedium, quam ut adversus injustum violentum aut clandestinum possessorem cohæredem imploret judicis auxilium, *l. extat enim* 13. *ff. quod metus causa.* Licet in causis dijudicandis non videantur admittendæ consuetæ in aliis litium ambages & prolixus judiciorum ordo, sed potius ad jusdicentis officium spectet, ut levato velo tantum in negotium inquirat, & ita jus suum assignet hæredi læso.

5. Quis vero a cohæredibus, qui ipsi inter se citra judicis interventum instituunt divisionem, ordo sit observandus, quæ methodus, ut rite celebrata dicatur divisio, non una finitione determinari potest, eo quod a jure civili plurima locorum statuta moresque populorum recesserunt, nec minus inter se quoque variant. Romanis quippe legibus omnes cohæredes, simul in portiones æquales distribuebant res hæreditarias, quo perfecto, sortis felicitate deferebatur aliis post alios portionum ita divisarum electio, *l. 2. in princ. C. quando & quib. quart. pars debeat. ea success. decurion.*

6. At in Germania generali fere consuetudine receptum esse plurimi clarissimi testantur juris interpretes, ut sit inter fratres instituenda divisio, natu major dividat hæreditaria bona, minor rerum divisarum portionem eligat; & hunc dividendi modum nonnulli variis veterum auctoritatibus & exemplis sacri codicis commendant ac exornant, alii justitiam ejus examinant, vide Tyraquellum de *jure primogenit. q.* 60. Andr. Gail. *lib.* 2. *observ.* 116. *num.* 12. *& seqq.* Schneidwinum ad §. 20. *instit. de actionib. de familia erciscunda num.* 59. *& seqq.* Hieronimus Schurpf. *cent.* 1. *consil.* 71. *n.* 9. *& seqq.* Fachinæum *controvers. lib.* 6. *c.* 37. Anton. Fabrum *de erroribus pragmat. decad.* 8. *error.* 2. *n.* 1. Zobelium *de different. juris civilis & Saxon part.* 3. *different.* 14. Perezium *tit. Cod. famil. erciscund. n. ult.* Berlichium *conclus. practicabil. part.* 3. *conclus.* 21. *n.* 1. *et seqq. ibique cit.* Et usque adeo hæc observari volunt, ut si statuto cautum alicubi fuerit, hoc modo faciendam esse divisionem, nec natu major invito minore possit aliam facere, nec minor ab invito majore possit aliam exigere a statutaria divisione diversam, Mynsingerus *cent.* 4. *observ.* 37. *num.* 8. *et seqq.*

7. Utrum autem illa divisionis faciendæ consuetudo etiam obtineat, ubi plures quam duo fratres fuerint cohæredes, inter quos est dividenda communis hæreditas, disquiritur? Probabilius existimo, inter plures quoque fratres hanc admittendam esse; adeo ut natu major tot debeat hæreditariarum rerum partes constituere, quot sunt concurrentes ad earum divisionem fratres, post hæc primus omnium electurus sit natu minimus, atque ita deinceps cæteri pro minoris ætatis prærogativa portionem ordine singuli sint ablaturi; uti id docet Sichardus *ad rubric. Cod. famil. ercisc. n. fin.* & pluribus adstruit Berlichius, *d. part.* 3. *conclus.* 21. *n.* 25. *et seqq.*

8. Si tamen eo casu frater natu major fraudulentam ac captiosam instituerit divisionem, obligatum non esse puto natu minorem, ut in iniqua eligat divisione, sed jure merito desideraturum, ut officio judicis inæqualis corrigatur, ac emendetur distributio: ne forsan alias major in quosdam natu minores odio in alios amore præter modum agitatus vel proprio cum damno tales efficiat iniquas partes, ut illi, quos impenso prosequitur affectu, præ cæteris ordine suo longe majores luculentiores per electionem essent acquisituri portiones hæreditarias. Tyraquellus, *de jure primogen. d. quæst.* 60. *n.* 8. *et seqq.* Mynsingerus *d. cent.* 4. *obs.* 37. *n.* 11.

9. Verum ab hoc recepto dividendi more municipalibus suis in legibus divortiorum fecere Lubecenses & Hamburgenses, teste Mævio *ad jus Lubecens. part.* 3. *t.* 13. *art. unic. n.* 10. quibus illa tanquam aptior & commodior ac minoribus involuta difficultatibus arrisit dividendi ratio ut scilicet, nulla habita majoris aut minoris ætatis consideratione, nulla observata inter fratres aliosque cohæredes differentia, is qui non vult amplius in communione remanere, & eum in finem ad divisionem provocat, communes æstimet res hæreditarias idoneam non admittentes scissionem, suoque cohæredi electionem offerat, utrum ille sibi res illas sic æstimatas reservare voluerit restituto pro rata pretio, an vero pretii partem maluerit pro rata recipere: earum vero rerum, quæ sine sui detrimento possunt in plures secari portiones, tot potius sint partes constituendæ, quot sunt cohæredes; atque ita sorti committendum, quæ cuique pars cessura sit; nisi forsan ipsi cohæredes aliter inter se velint de dirimenda communione convenire; huic enim statutariæ divisionis formæ non ita sunt adstricti, quin communi consensu aliam adhibeant, Mævius *d. loc. n.* 17.

10. Nec ab hac dividendi methodo longe abeunt Hollandorum aliarumque plurimarum Belgii provinciarum consuetudines, quibus divisio & sortis adminiculum in rebus citra damnum divisibilibus admittitur, adeo ut provocans ad divisionem partes faciat, provocatus eligat, Perezius ad *tit. Cod. famil. erciscund. n. ult.* in indivisibilibus probata est æstimatio rerum, & electionis oblatio cohæredi facta, Christinæus *vol.* 2. *decis.* 106. *n.* 12. *& ad Mechliniens. tit.* 16. *art.* 47. 48. Sande *decis. Frisic. lib.* 4. *tit.* 11. *defin.* 5. Simon van Leuwen *cens. forens. lib.* 4. *cap.* 27. *n.* 7.

11. Tertiam, eamque novam, ut ait, methodum exhibet Gregorius Tholosanus; mediam enim quodammodo viam eligens, vult, ut natu major, quive scientia rerum & experientia prævalet, æquales constituat portiones, & a cæteris illa divisio probetur cohæredibus, tum demum sortis arbitrio committatur, cui cedere debeat unaquæque portio. Greg. Tholosanus *Syntagm. juris lib.* 5. *c.* 4. *n.* 18. Quam & multis in locis receptam ac comprobatam esse tradit Zypæus, *notit. juris Belg. tit. famil. erciscund. pag. mihi* 99. Plures alias, ut minus usitatas, dividendi formas tradit Vincentius Carocius *decis.* 135. *quem, si vacet, vide.*

12. Circa varios autem hosce divisionum instituendarum modos nonnullæ supersunt enodandæ quæstiones; quid enim, si vel frater natu major ad minoris sui fratris desiderium perfracte noluerit in partes distribuere res hæreditarias, aut alias neuter cohæredum alteri rem æstimatam offerre voluerit, data vel ipsius rei vel pretii eligendi facultate? Fratres quidem quod spectat, quibus pro more loci prior incumbit dividendi ratio, si divisionem detrectent, sua tamen tergiversatione frustra conabuntur in communione detinere suum fratrem natu minorem, *l. fin. C. commun. dividund.* Sed potius eo casu judex majoris fratris partes subibit; quoties enim aliquis est contumax, toties Dei judicisque præsentia vices hujus suppleri posse sancivit Imperator, *in l. properandum,* 13. §. *cum autem* 4. *C. de judiciis.* Atque is post factam æqualem, quantum fieri potest, & bonæ fidei distributionem ex divisis partibus hæreditariis minori concedet optandi licentiam; altera portione superstite contentus debebit esse natu ma-

jor, cui nulla competit de læsione querela, si forte damnum ex inæquali passus fuerit divisione, cum ipse causam ei præbuerit, & sibi suæque contumaciæ magis quam judici bona fide cuncta gerenti debeat imputare, non minus quam si fraudulentam ac captiosam instituisset divisionem, eamque postmodum ad minoris petitionem ex officio judex reformasset; quippe cui reformationi omnino standum esset, de qua Tyraquellus *de retract. lignag.* §. 24. *num.* 5. 6. Mynsingerus *d. cent.* 4. *observ.* 37. *num.* 12. Si vero juxta posteriorem erciscundæ familiæ methodum uterque simul cupiat a communione recedere, nec tamen alter alteri, sed uterque vel neuter velit æstimatam offerre rem eligendam: non aliud agendum, quam ut aut ad licitationem procedatur, & ei res cedat integra, qui vicerit, cum onere refundendi pro rata pretii; aut sorti committatur, cui cohæredum concedenda sit æstimatio, cui contra rei æstimatæ vel pretii competitura sit electio. Mævius, *ad jus Lubecens. part.* 3. *titul.* 13. *artic. unic. num. fin.*

13. Illud deinceps in dubium vocari posset, an & post factam portionis aut pretii vel rei electionem liberum sit eligenti suam mutare sententiam? Per electionem semel rite perfectam offerent illico ad repudiatum esse jus quæsitum, non est quod dubitemus, ex natura correlativorum; cum & eligenti statim acquiratur electæ rei exigendæ potestas, qui ex ipso tacite ac velut indubitata consequentia censetur ex alternativis alteri renunciasse, Brunemannus, *d. l.* 8. *C. de usuris.* At vero juris est notissimi, neminem posse adversus suam venire renunciationem, aut ad id, quod semel animo deliberato repudiavit, reverti, *l.* 29. *C. de pactis, l. si quis jusjurandum,* 11. *C. de rebus cred.* Petrus Heigius *part.* 2. *quæst.* 4. *num.* 28. Neminem posse suum mutare consilium in alterius injuriam aut detrimentum, *l. nemo potest.* 75. *ff. de regul. juris.* Aug. Barbosa *axiomat. juris usufrequent.* 55. *n.* 3. *in fine.* Neque cuiquam jus semel quæsitum per alterum auferri posse: quibus consequens est, ut ita cohæredem sibi per electionem præjudicasse statuamus, ut non amplius non electum in cohæredis sui præjudicium redire queat, *l.* 2. §. 2. & 3. *l.* 4. *l. apud Aufidium* 20. *ff. de option. vel elect. legata, l. servi,* 5. *ff. de legatis,* 1. *arg. l. qui ex pluribus* 106 *l. si quis stipulatus,* 112. *l. eum qui.* 138. §. 1. *ff. de verbor. obligation.* Berlichius *conclus. practicab. part.* 3. *conclus.* 21. *n.* 65.

14. Quemadmodum vice versa nec is, cui incubuit dividendi molestia, repudiare potest quod ipsi post declaratam electionis voluntatem a cohærede relictum est; cum enim alterum electo debere contentum esse dictum sit, etiamsi deteriorem partem elegisset, utique dividenti non major est concedenda pœnitentiæ libertas, ut ita inter pares conditione servetur æqualitas. Et in universum duobus his in casibus propositis hoc præsertim firmam & irrevocabilem utrimque facit electionem, quod ita potuerit institui rerum hæreditariarum divisio, ut nec eligens nec dividens justam queat habere rationem, cur de portionum inæqualitate conquerendum putaret; quod si secus factum fuerit, aut ipse dividens suæ debebit imputare temeritati, quod in rebus digerendis non satis accuratam observaverit proportionem, si forsan alter partem meliorem elegerit; aut si ex adverso eligens dividenti reliquerit eam, quæ majoris erat pretii, etiam in nullum alium poterit læsionis per optionem illatæ culpam conjicere, sed propriam tantum incusare negligentiam & in optando imprudentiam.

15. Quid ergo, si statuto cautum fuerit, ut intra certum tempus ab electione delata computandum cohæres eligat, & is nihilominus intra præfinita lege spatia suam distulerit declarare voluntatem? In eo quidem plerique consentiunt, eum in negligentiæ pœnam penitus optandi facultatem amisisse, & ad cæteros, si qui sint, quibus post ipsum electio competebat, ipso jure devolutum esse jus optionis *arg. l. si tibi elect.* 8. *ff. de option. vel elect. legat. l. si quis in testamento* 16. *C. de fideicommiss. liberat.* Si vero duo tantum sint cohæredes inter quos dividenda familia; censent nonnulli, negligentiam illius, cui competebat electio, post elapsa statuta tempora id operaturam, ut in adversarium adeoque dividentem ipsum optio transferatur; alii existimant hanc electionis prætermissæ pœnam, ut post tempus usque minima portione contentus esse debeat. Quamvis hæ duæ opiniones parum inter se dissidere videantur. Tyraquellus *tract. de retract. lignag.* §. 24. *n.* 6. & 10.

16. Postquam autem ipsæ res hæreditariæ divisæ sunt per cohæredes, ita ut aliis aliæ integræ obvenerint, etiam instrumenta singulas concernentia dominos illarum sequi debent, ut latius capite proximo dicetur, ea vero instrumenta, quæ omnes æque tangunt cohæredes & æqualiter omnibus post divisionem prodesse possunt, rectius penes eum remansura videntur, qui pro majore parte hæres est; aut si is in doli futuri suspicionem incidat, ipsis datum cohæredibus, ut communibus suffragiis amicum eligant, penes quem asservanda deponantur instrumenta. Simon van Leeuwem *cens. for. l.* 4. *c.* 27. *num. fin.* Quod si nec in electione consenserint, forte dijudicandum erit negotium, eique, quem sors demonstraverit, cedet instrumentorum custodia, si modo nulla cadat in talem fraudis præsumtio: tunc enim satius est in æde sacra talia deponi, *l.* 5. *ff. famil. erc.* Cujus in locum hodie successit, ut apud acta publica fiat depositio. Sichardus *ad l.* 5. *C. commun. utriusque judic. n.* 2. *in med.* Groenewegen *de legib. abrog. l.* 6. & *l.* 19. *C. de usuris.*

17. Cæterum ad id ut rata sit ac firma per cohæredes facta divisio, necessarium non est, ut aliquod publicum aut privatum interveniat instrumentum; sed & sine scriptura valide riteque distribuuntur res hæreditariæ, si modo per cohæredis confessionem aut aliunde fides rei gestæ constare possit, *l. non ideo* 12. *C. famil. ercisc. l. cum proponas.* 21. *C. de pactis, l. si major.* 4. *C. commun. dividund.* Wamesius, *cent.* 4. *consil. n.* 8. Habet enim illa simplex divisio citra traditionem & stipulationem celebrata non aliam quam simplicis ac nudi pacti naturam, *l. si divisionem,* 15. *C. famil. ercisc.* quod per provinciæ præsidem custodiri debere rescriptum est, si probationibus aliis actorum veritas demonstrari possit, *l. pactum quod* 17. *C. de pactis.* Et certe, non alium in finem omnibus in negotiis, excepta literarum obligatione, solent instrumenta confici, quam ut post temporis forte longissimi lapsum testibus deficientibus doceri posset, quid inter paciscentes aut contrahentes actum sit; neutiquam vero, quasi de contra-

ctuum aut pactorum essentia foret scriptura, sic ut ea deficiente conventio quoque suis esset destituta viribus, *l. cum te transegisse* 5. *C. de transactionib.*

18. Quin imo legitimis quandoque probationibus ad docendam divisionem opus non est, cum ea ex solis indiciis probabilibus aliquando præsumatur, & inde suum robur ac firmitatem acquirat: si enim plures fratres separatim alii alias hæreditatis paternæ vel maternæ partes per longum tempus possederint, fructus inde separatim perceperint, ac persolverint onera hæreditaria; non alia ex iis omnibus deduci potest conjectura, quam quod eum in modum celebrata sit familiæ divisio: nisi forsan nimia portionum inæqualitas hanc pelleret divisionis præsumptionem, ac pro rerum omnium communione conjecturas & evidentia suppeditaret indicia: quid enim si constet, hunc omnia vel pleraque diu possedisse, alterum nulla vel paucissima? frustra sane quis ex tam impari rerum hæreditariarum possessione distributionem præsumserit, utpote quæ, etiamsi vere facta esset, rescindenda foret propter enormem in ea commissam alterutrius læsionem, Ant. Thesaurus *decis.* 205. Wamesius *cent.* 2. *consil.* 48. *n.* 10. Schneidwinus *ad* §. 20. *institut. de actionib. de famil. erciscunda n.* 73. Udalric. Zasius *ad eund.* §. 20. *n.* 14. & *seqq.* Boerius *decis.* 53. Menochius *de præsumtionib. lib.* 3. *præsumt.* 60. *n.* 3. Pichardus *post* §. 20. *instit. de actionib. pag. mihi* 197. *n.* 12. Mynsingerus *centur.* 4. *observat.* 37. *num. ult.* Argentræus *ad consuetud. Britan. art.* 275. *gloss.* 1. *n.* 6. 7. Petrus Zans *de divis. bonorum libr.* 1. *cap.* 12. *n.* 2. Mornacius *ad l.* 12. *C. famil. ercisc.* Sande *decis. frisic. libr.* 4. *tit.* 11. *defin.* 3. Brunemannus *ad l.* 4. *Cod. commun. dividund.* Sichardus *ibid. n.* 4.

CAPUT VI.

De divisione rerum hæreditariarum per judicem facienda.

1. *Judicis est dirimere controversias in divisione obortas.*
2. *Quænam judici incumbant facienda antequam inchoet divisionem.*
3. *Necessariam quandoque ut judicis auctoritate fiat divisio, si nonnulli cohaeredes contumaces eam facere detrectent.*
4. *In rebus per testatorem non divisis judex habiturus est rationem institutionis, non autem attendet partes rerum quarundam per testatorem divisarum.*
5. *Etiam possunt officio judicis res haereditariae dividi, licet testator scripserit, se omnia divisisse, nec plus in bonis habere.*
6. *Nisi illud jurejurando confirmasset.*
7. *Judex res divisibiles in partes debet distribuere.*
8. *Divisionem aptam non recipientes uni adjudicabit, alterum condemnabit in certam pecuniam: & quae res censeantur civiliter indivisibiles.*
9. *Alter haeredum invito cohaerede nequit a judice impetrare ut solus praecipuas res haereditarias facile divisibiles sibi habeat, cohaeredi pro rata praestet aestimationem.*
10. *Nec etiam potest mordicus exigere, ut res divisionem non admittentes in partes scindantur, sed tunc potius illae res aestimandae per licitationem.*
11. *Ad hanc licitationem etiam quandoque extraneus, qui haeres non est, admittitur.*
12. *Licitando non semper censetur vicisse qui majus pretium obtulit, sed qui facilius conveniri potest.*
13. *Quid obtineat, si plures, qui singuli solvendo sunt, idem offerant.*
14. *Si aliunde judici constare nequeat, cui potissimum ex licitantibus adjudicare debeat, sorti negotium committendum.*
15. *Inviti cohaeredes ad licitationem non compelluntur, sed eo casu peritos ac juratos aestimatores judex adhibet, & sic aliis alias res adjudicat.*
16. *In illa aestimatione res integrae, non in partes scissae, aestimandae sunt, eique tunc judex stare debet, licet ipsi cohaeredes possint plus offerre.*
17. *Etiam servitutes uni prædio necessitario in alterius commoditatem judex potest imponere, dum adjudicat.*
18. *Cui committi debeat instrumentorum hæreditariorum custodia, donec absolutum fuerit erciscundæ familiæ judicium.*
19. *Post perfectam divisionem cedunt iis quibus res cesserunt, quorum causa comparata sunt.*
20. *Nisi post divisionem adhuc æqualiter omnes concernant cohaeredes.*
21. *Effectus adjudicationis est, quod plerumque tribuat dominium, si defunctus fuerit ejus rei dominus.*
22. *Post factam divisionem judex curabit mutuas interponi cautiones per cohaeredes, quarum variae enumerantur.*
23. *Quid obtineat circa cautiones, si cohaeres per contumaciam absens fuerit, cum fieret, divisio.*

1. Quod si cohæredes inter se tentaverint quidem, non tamen ex consensu perficere potuerint bonorum per defunctum non distributorum divisionem, nimio forsan agitati contentionis fervore lucrive cupidine; ad officium judicis est provocandum, ibique ventilandum erciscundæ familiæ judicium, *l.* 1. *Cod. famil. erciscund.* ne alioquin ad rixam & arma procedant, quod in iis pati non debet prætor, quos sua potest jurisdictione componere, *l. si cujus rei* 13. §. *sed si inter* 3. *ff. de usufructu.*

2. Ut autem accuratam atque firmam judex inter cohæredes instituere possit divisionem, & suo non deesse muneri, necessum est, ut ante eam inchoatam inquirat, illine cohæredes sint, qui de hæreditate dividenda controversiam sibi mutuo moverunt, eumque, qui in probando successionis jure, quod sibi vindicabat, defecerit, ab hoc excludat judicio, *l.* 1. §. *ff. famil. erciscund.* Pichardus *post* §. 20. *instit. de actionib. pag. mihi* 200. *n.* 35. Gregorius Tholosanus *syntagm. juris civil. lib.* 5. *cap.* 4. *n.* 7. Sin autem is hæredem se docuerit, judex jure cohæredibus injunget, ut omnes omnino mortui facultates in aperto proponant: est enim in erciscundæ familiæ judicio Judicis officium, ne quid penitus indivisum seu commune relinquat, siquidem hæredes in posterum hanc aut illam rem hæreditariam communiter possidere nolentes divisionem petierint, *l. hæredes* 25. §. *judex* 20. *ff. famil. erciscund.* Et si forsan non satis alter alteri fidat, metuens ne durante familiæ er-

eiscundæ judicio nonnulla subtrahantur, alienentur aut corrumpantur; quarum difficilis postea foret repetitio propter cohæredis eas intervertentis inopiam nimiamve potentiam, non muneris sui metas judex excesserit, si compellatus res hæreditarias velut litigiosas pendente divisionis controversia penes sequestrum constituat, aut idoneum iis det curatorem, omnia ex utilitate gesturum; donec consummata fuerit judicialis divisio.

3. Est autem aliquando plane necessarium in distributione judicis arbitrium, ne alioquin illa de novo postmodum instituenda sit, si forsan nonnulli cohæredes offendantur contumaces, ac detrectent a communione recedere: licet enim dubitandum non esse dicat Ulpianus, quin erciscundæ familiæ judicium etiam inter pauciores hæredes ex pluribus accipi possit, *l.* 2. §. *dubitandum* 3. *ff. fam. erciscund.* illa tamen inter pauciores instituta divisio cæteris cohæredibus absentibus nullum prorsus inferet præjudicium, quo minus illi erciscundæ familiæ actione possent experiri adversus eos, qui jam ante privatim inter se res hæreditarias diviserant, *l. inter cohæredes* 44. §. *si cohæredes* 2. *ff. famil. erciscund. l. cohæredibus* 17. *Cod. eod.* Anton. Faber *in Cod. Sabaud. lib.* 3. *tit.* 25. *defin.* 5. Proinde, si quidem illi cohæredes, qui res suas soli possidere desiderant extra communionem, semel tantum voluerint molestis obnoxii esse distribuendi difficultatibus, & in posterum ea, quæ per divisionem obvenere, dominii jure secure sibi conservare; tutissimum erit, ut omnes omnino cohæredes ad dividendam hæreditatem coram judice competente provocent; quod si post iteratam aut tertiam citationem pro more judiciorum illius loci, ubi dividenda familia, ex his nonnulli sistere se negligant, tum demum impune licebit præsentibus omnium bonorum facere distributionem; & vel ipse judex hæredum contumacium absentiam supplebit, vel alias loco curatorem substituet, qui absentis vice cum præsentibus perficiat bona fide divisionem, Petrus Zans, *de divis. bonor. libr.* 1. *c.* 2. *num.* 41, *& seqq.* Christinæus *ad Mechlinienss. tit.* 16. *artic.* 45. *num.* 1.

4. Cæterum si testator res quasdam in testamento vel codicillis ipse diviserit, quasdam contra reliquerit indivisas, qua de re superius judex hanc observare debet ac sequi supremam defuncti voluntatem, nec eas iteratæ potest subjicere distributioni, sed solummodo cæteris ultimo testatoris elogio intactas relictas pro rata dividere, *l. filii* 16. *l. si cogitatione*, 21. *C. famil. ercisc.* Unde non abs re quispiam quæsierit quid ergo judici sit agendum, si testator hæredes æqualiter instituerit, veluti *Titius & Mævius hæredes sunto*, & in posteriore tabularum parte res quasdam inæqualiter diviserit, (id enim eum posse dictum in præcedentibus) alias reliquerit indivisas; æqualesne juxta ipsam institutionis formulam singulis sit assignaturus portiones in rebus necdum divisis; an potius proportionem ab ipso defuncto in quibusdam testamento divisis observatam secuturus sit? æqualem nihilominus seu proportionatam ipsi institutioni divisionem rerum non divisarum a jure faciendam esse juri magis conveniens est: cum rescriptum videamus ab imperatoribus, quoties pater nonnulla divisit, pro virili portione esse dividenda ea, quæ nec generaliter nec specialiter ulli filiorum defunctus assignaverit, nulla distinctionis facta mentione, æquales an inæquales filii portiones habuerint, in rebus inter ipsos a parente divisis, sed tantum addito, falcidiæ rationem in divisis a defuncto habendam; quo ipso evidentissime demonstrat, in cæterorum judiciali divisione portiones inæquales in nonnullis a testatore constitutas non esse considerandas, *d. l. si cogitatione* 21. *C. famil. erciscund. l. quæ pater* 32. *ff. eod.* Quod nemo jure miretur: ea namque quæ per defunctum inter cohæredes sunt divisa, prælegata censentur, quæ ipsam utique nequeunt institutionem immutare, *l. ex facto* 35. §. 1. *ff. de hæredib. instituend.*

5. Quin imo, etiamsi defunctus suo jusserit inseri testamento, se omnia inter hæredes bona divisisse, nec quicquam aliud superesse dividendum, veritati tamen non præjudicabit illa declaratio, nec scriptis oberit hæredibus, quominus illi possent in res alias, quarum mentionem non injecit testator, ulterius inquirere, *l. scriptura* 10. *Cod. comm. utriusque judic.* Cum facillime potuerit evenire, ut moribundus vi morbi ac corporis cruciatibus aut aliqua ingenii inconstantia pressus, vel etiam magis de rebus suis Deo conciliandis sollicitus, nonnulla omiserit memoriam præterlapsa; nam & alibi satis innuit Imperator, morientes sæpe non probe perspectum habere suum patrimonium, dum de facultatibus vel plus vel minus sperant aut præsumunt quam revera in iis est, §. 3. *institut. quib. ex causis manumitt. non licet.* Et si nonnullas alias res necdum divisas invenerint cohæredes, illas in erciscundæ familiæ judicium recte deducent, auctoritate judicis juxta methodum ante designatam distribuendas, Cujacius *epit. novell.* 48. Gregor. Tholosanus *syntagm. jur. civil. lib.* 5. *cap.* 4. *n.* 9. Tuldenus ad *tit. Cod. famil. ercisc. num.* 7. Eodem modo, quo ipsi cohæredes post finitum erciscundæ familiæ judicium instrumento profitentes, omne divisum esse defuncti patrimonium, neque quicquam ex rebus hæreditariis commune remansisse, nullum ejusmodi confessione sibi præjudicium inferunt, quin nihilominus liberum ipsis sit actione communi dividundo experiri, ubi postmodum adhuc apparuerint nonnullæ res hæreditariæ, quæ, quia forsan aut latuerant, aut ab uno cohæredum fuerant suppressæ divisionis tempore, non potuerunt in erciscundæ familiæ judicium venire, *l. tres fratres* 35. *ff. de pactis.*

6. Si tamen nihil dividendum superesse scripserit testator, eamque jurejurando scripturam confirmaverit, noluit Imperator hæredibus ulteriorem indulgeri rerum hereditariarum indagationem; verum contra jussit, ut aut repudiarent in universum hæreditatem, aut tanta essent contenti substantia, quantam testator jurans solam apud hæredes inveniri voluit, perinde ac si cætera omnia, quæ non expressit, legasset iis qui ea possident aut detinent, *nov.* 48. *cap.* 1. ibique Cujacius, Brunemannus ad *l.* 10. *C. commun. utriusque judic.*

7. Sic autem inter cohæredes judex res dividet hæreditarias, ut ex unaquaque re singulis hæredibus aliqua pars cedat, si modo sine magno rei detrimento fieri possit talis portionum assignatio: prædia præsertim per regiones easque quantum fert rei conditio æquales sunt distribuenda, *l. item Lubeo* 22. §. 1. 2. *ff. famil. erciscund.* Et si pro re nata non ad-

eo pares fieri possint partes, quin pars alterius alteri quodammodo præponderet, is cui major obvenit meliorve portio vicissim in certam pecuniæ summam alteri condemnandus est, *l. Mævius* 52. §. 2. *in fin. ff. famil. ercisc.* Leeuwen *cens. forens. lib.* 4. *cap.* 27. *num.* 6.

8. Quod si satis aptam res hæreditariæ non recipiant divisionem, aut admissa scissione longe minueretur earum pretium, judicis officium potissimum in rei totius adjudicatione cernitur: quamvis enim dubium non sit, eam quoque tunc intervenire posse, cum in partes sunt divisæ res; quo firmior foret divisio, quasi judiciali confirmata sententia, Bachovius *exercit. contra Fabrum de errorib. pragmat. decad.* 98. *error.* 7. *n.* 2. quia tamen illa minus intricata est, de rerum integrarum adjudicatione potissimum hic instituenda disceptatio. Judex itaque debebit alteri cohæredum ex bono & æquo totam adjudicare rem sectionem commodam non admittentem, & vicissim illum ad certam nummorum quantitatem cohæredi præstandam condemnare. §. 4. & 5. *institut. de offic. judicis.* Sichardus *ad rubric. Cod. famil. ercisc. n.* 7. Christinæus ad *Mechliniens. tit.* 16. *art.* 44. *n.* 16. Censetur autem respuere divisionem non ea modo res, quæ per naturam absque sui interitu nequit in partes scindi, sed & ea civili ratione creditur indivisibilis, cujus æstimatio per divisionem in immensum decresceret, Wamesius *cent.* 2. *consil.* 40. *num.* 7. 8. 9. 10. & *consil.* 42. *num. penult. et ult.*

9. Et in antecessum non inutiliter illud inquirendum, utrum cohæres quis jure desideret, aut unam aut omnes aut præcipuas adjudicari sibi res hæreditarias, quarum alioquin apta satis esset divisio? Consentiente quidem cohærede, tale quid posse fieri manifestius est, quam ut probatione egeat; nec judex præter æquitatem statuere dicendus est, quoties ex voluntate divisionem petentium res integras alteri concedit ea lege, ut cohæredi justam earum æstimationem pro rata restituat: in prædiis enim aliisque rebus distribuendis id quod utilissimum omnibus est aut quod maluerint litigatores, judicem sequi convenit, *l. judicem* 21. *ff. commun. dividund.* Si vero neutiquam in adjudicationem rerum divisionem admittentium hæres consentire voluerit ad cohæredis sui desiderium, judici quoque libera non erit adjudicanda facultas, nec invitum poterit hæredem constringere, ut rerum hæreditariarum integrum dominium cohæredi cedat, earumque pretium pro ea, qua succedit, parte recipiat: injustum enim est legibusque repugnans, quod consors aut socius suam cogeretur invitus portionem vendere vel extraneo vel consorti, *l.* 1. *ff. commun. dividund. l.* 2. *l.* 3. *l.* 5. *C. de commun. rerum alienat.* Potior proinde causa erit illius qui æqualem postulat institui divisionem rerum sectionem citra partium injuriam admittentium, Matth. Wesembecius *consil.* 133. *num.* 24.

10. Sicut ex contrario non sunt audiendi, si qui sint ex cohæredibus mordicus petentes, suam sibi portionem tantum assignari in rebus sine detrimento scissionem non ferentibus, Anton. Faber in *Cod. Sabaud. lib.* 3. *tit.* 27. *defi.* 14. Neque enim obsecundandum esse eorum voluntati censuere Principes, qui perfricte rerum non dividendarum divisionem exigunt, & tanquam corrumpendi totius patrimonii occasione captata, uniuscujusque rei particulam sibi vindicando, sic totas postulant dilacerari facultates, ut dum participibus relictarum opum nocere cupiunt, sua quoque jura præcipitent, *l.* 2. *in princ. C. quando et quibus quart. pars debet. ex bon. decurion.* Verum eo casu necessario res illas indivisas alteri debebit adjudicare: qua in adjudicatione non omnia penitus ex judicis arbitrio nutuque dependent, quippe cui liberum non est inire pro libitu rerum æstimationem, easque sic æstimatas ei, cui voluerit, adjudicare: sed hic alia plane servanda constituendi pretii justi methodus, dum ad indivisæ rei licitationem a judice cohæredes omnes promiscue vocantur & admittuntur, *l. item Labeo* 22. §. 1. *ff. famil. erciscund. l. arbor.* 19. §. *judex* 3. *ff. commun. dividund.* Gregor. Tolosanus *syntagm. juris civil. lib.* 5. *cap.* 4. *n.* 10. *in fin. et n.* 12. Althusius *Dicæolog. lib.* 1. *cap.* 94. *n.* 14. Sande *decis. Frisicar. lib.* 4. *tit.* 11. *defin.* 4. *in med.* Quibus singulis concessum est offerre certam pecuniæ quantitatem, adjicere primæ licitationi & pretium intendere quotiescunque ac quo usque voluerint: quisquis autem ita licitatione cohæredes superaverit, huic demum, non aliis, adjudicandum est hæreditariæ rei dominium, & ipse vice versa condemnandus, ut cæteris exsolvat pro rata portione nummos licitatione promissos, *d. l. arbor.* 19. §. 3. *ff. communi dividund. lib.* 1. *l.* 3. *Cod. eod. tit. arg. l. si in emtionem* 35. *ff. de minorib.* 26. *annis, l. penes illum* 4. *Cod. de vectigal. et commiss.* Menochius *de arbitr. judic. l.* 2. *casu* 123. *num.* 3. Wesembecius *paratitl. ff. famil. ercisc. n.* 6.

11. Quid, quod magis est, non ipsi solummodo ad licitandum admittuntur hæredes, sed nonnunquam & alii extranei: quid enim si cohæredum alter dives sit, alter inops? sane, si per hosce tantum esset perficienda licitatio, nulli dubium esse potest, quin opulentus ille facili negotio suum superaturus sit cohæredem paupertinum, quippe cujus facultates exiguæ non paterentur, ut justam offerre posset rei totius æstimationem. Hic igitur ne penitus in damno hæreat, dum inopia propria licitationi impar constringeretur infra legitimum valorem opulento cohæredi rem hæreditariam indivisam cedere; summa ratione constitutum est, ut ab ejusmodi licitatione non excludatur extraneus, si modo judici pauperior hic declaraverit, ad superandum vilius justo pretio licitantem se non sufficere præ rei familiaris tenuitate; ut ita posset in omnibus æquabilitas servari, *l. ad officium Cod. commun. dividund.* Gothofredus ad *l.* 1. *Cod. eod. titul.* Schneidwinus ad §. 20. *institut. de action. de famil. erciscund. n.* 26. Gregor. Tholosanus *Syntagm. jur. civil. l.* 5. *c.* 4. *num.* 11. Zypæus *notit. juris Belg. tit. famil. ercisc. pag. mihi* 99. Mævius ad *jus Lubec. par.* 3. *tit.* 13. *artic. unic. num.* 20. Groenewegen *in not. ad Grotii introduct. Jurisprud. Holland. lib.* 3. *cap.* 28. *n.* 20.

12. Quis vero licitando vicisse dicendus sit, non usque adeo explorati juris est, illene qui pretium majus obtulit, an potius is, quem facilius cohæredes convenire possunt ad consequendam pecuniam, in quam victor vicissim iis pro rata foret condemnandus? In publicis quidem auctionibus illud hodiernis plerumque gentium moribus invaluit, ut is meliorem licitando credatur attulisse conditionem, qui magis idoneus tam facultatibus quam conveniendi facilita-

te, adeoque præponendus alteri minus idoneo, licet æquale majusve pretium offerenti, Rebuffus *tract. de præconiis et licitat. art.* 7. *num.* 21. Christinæus ad *Mechliniens. tit.* 13. *art.* 25. *num.* 10. Anton. Matthæus *tract. de actionibus lib.* 1. *cap.* 10. *num.* 18. Quæ cum summa nitantur æquitate, nulla est in promtu ratio evidens, quo minus idem & in licitatione inter cohæredes instituta statuendum existimaverim; hæredem videlicet opibus abundantem præferendum esse cohæredi minus sufficienti, cui neque oblata pecuniæ quantitas aliunde suppetit, nec idonei accedunt fidejussores; quis enim, obsecro, non animadvertit, opulentum cohæredem, ni rem malit ultra veram æstimationem redimere, sic summis implicatum iri molestiis ac difficultatibus, dum forsan inops plus promitteret, ut posset integræ rei hæreditariæ dominium nancisci, & universum inde commodum percipere, nihil eorum, quæ se præstiturum pollicitus est, suo postmodum exsoluturus cohæredi?

13. Quod si plures offerant æquale pretium, dum singuli solvendo sunt, inquirendum judici, quis ex licitantibus proximiore sanguinis vinculo junctus sit ei, de cujus agitur hæreditate: eum enim in adjudicatione cæteris anteponendum esse suadent plurima prudentum responsa, veluti si concurrat extraneus quispiam cum eo, a cujus majoribus illa fuit profecta res, de cujus adjudicatione contentio est, *l. si in emtionem* 35. *ff. de minor.* 25. *annis*, *l. cum bona* 16. *ff. de rebus auct. jud. possid.* Mævius *ad jus Lubecens. p.* 2. *t.* 2. *a.* 5. *n.* 27. Si vero plures æquali proximitatis gradu juncti fuerint defuncto, æquissimum erit, ut ei judex hæreditariam rem præ cæteris adjudicet, cui major est ex testamento vel ab intestato debita pars hæreditatis, *arg. d. l.* 16. *ff. de rebus auctorit. jud. poss. l. cætera* 4. §. *sed et* 3. *ff. famil. ercisc. l. si plures* 14. *ff. depositi.* Satius quippe magisque juxta naturam est, ut major pars ad se trahat minorem, quam ut minorem portio sequatur, *l. sancimus.* 34. §. *ne autem* 2. *C. de donationibus*, *l. juris gentium* 7. §. *ult. l.* 8. *ff. de pactis.* Tyraquellus *de jure primog. quæst.* 60. *n.* 16. *in fin.* Sichardus ad *lib.* 1. *Cod. commun. dividund. n.* 9. Matth. Wesembecius *consil.* 133. *n.* 31. Sande *decis. Frisic. l.* 4. *tit.* 11. *defin.* 4. Leeuwen *censur. forens. lib.* 4. *cap.* 27. *n.* 5. Ast ubi plures aut omnes cohæredes idem offerunt, quibus singulis idoneis & in pari gradu constitutis æqualis debetur hæreditatis portio, masculos fœminis, natu majores minoribus anteponendos censeo; sic ut in concursu sororum & fratrum magis his quam illis, primogenito magis quam secundo genito res sit adjudicanda, tum ut in eadem possit remanere familia, a qua divelleretur si fœminæ cederet, utpote quæ familiæ suæ caput & finis est, *l. pronunciatio* 195. §. *ult. ff. de verbor. signific.* cum contra secundum Euripidem *Domus columna liberi sint masculi:* tum ut potius jure dominii transeat ad eum qui dignior est, & ante alios familiæ splendorem sustinere debet, id quod inter masculos ut plurimum natu maximos incumbit, conferunt huc ea quæ tradit Tyraquellus de *jure primog. quæst.* 60 *num. fin.*

14. Quod si ne sic quidem satis commode judex æstimare queat, cui potissimum hæredi res integra debeat adjudicari, aliis forsan impedimentis eum ambiguum & animi pendentem efficientibus, non aliud superest, quam ut universum negotium sortis arbitrio decidatur, eique res adjudicetur, quem designaverit sortis eventus, *arg. l. sed cum ambo* 14. *ff. de judiciis* §. *optionis legatum* 23. *Instit. de legatis*, Wesembecius *paratitl. ff. famil. ercisc. num.* 6. *in med.* Mævius *ad jus Lubecens. part.* 2. *titul.* 2. *artic.* 5. *num.* 31.

15. Hæc autem omnia non aliter recepta sunt quam si cohæredes ad licitationem prosilire voluerint: si vero consultum non duxerint ejuscemodi licitandi fervore inter se contendere; neutiquam inviti ac reluctantes ad eam compellendi, cum ad licitationem non nisi omnibus consentientibus perveniri queat, Ant. Faber *in C. Sabaud. l.* 3. *tit.* 27. *defin.* 14. Sed ipsi judici potius eo casu libera videtur competitura facultas ad hæreditariarum rerum æstimationem procedendi, convocatis eum in finem viris bonis hujusmodi negotiorum peritis & probatæ fidei, ad exemplum eorum, quos Romani publicos rerum æstimatores constituerunt, *nov.* 64. *cap.* 1. Pichardus *post* §. 20. *institut. de actionib. pag. mihi* 200. *num.* 38. Althusius *Dicæolog. l.* 1. *cap.* 94. *num.* 11. Struvius *ad pandect. exercit.* 15. *num.* 10. Quos non nisi juratos ad æstimationem faciendam admittendos esse pluribus adstruit Petrus Zans de *divis. bonor. l.* 1. *cap.* 4. Radelantius *decis. Curiæ Ultrajectinæ* 123. D. Abrah. Wesel *ad novell. constit. Ultrajectin. artic.* 11. *num.* 47. *& seqq.* Atque ita rem æstimatam, si una tantum sit, uni adjudicabit: sin plures, non poterit uni cohæredum indulgere licentiam eas omnes habendi jure domini; verum uni hanc, aliam alteri rem adjudicabit, & ei, cui magis pretiosa cessit, injunget, ut tantum pro rata suo persolvat cohæredi, quanto major fuerit determinatus adjudicatæ rei valor, §. 4. *instit. de offic. judicis*, *l. si famil.* 55. *ff. famil. ercisc.* Faber *in Cod. lib.* 3. *tit.* 27. *defin.* 14.

16. Porro res hæ uni adjudicandæ universæ id est integræ sunt æstimandæ, non autem rerum singularum divisæ portiones: solet enim plerumque rerum in partes scissarum pretium decrescere, quæ si indivisæ considerentur longe pluris essent valituræ, *l. Mævius* 52. §. *ult. ff. famil. ercisc.* Cui æstimationi hoc modo per peritos factæ judex omnino stare cogitur, nec rem ut pluris aut minoris valentem uni cohæredum jure concesserit; quamvis in ipsorum cohæredum arbitrio sit, si minus justum putaverint per illos æstimatores esse determinatum rei pretium, plus offerre, eaque methodo constringere judicem, ut ei rem adjudicet, qui plurimum valori constituto superaddiderit, Petrus Zans *l.* 1. *c.* 4. *n.* 16. Vel etiam quandoque nova ad hæredum petitionem ineunda rerum hæreditariarum æstimatio, qua prior inique facta corrigatur, Monacius ad *l. servus* 34. *ff. famil. ercisc.*

17. Cum autem res aliis alias integras sua sententia judex assignat, nonnullis onera vel servitutes eadem opera imponere non prohibetur; fingamus enim defunctum duo rustica vel urbana jure dominii possedisse prædia sibi mutuo contigua, singulis heredibus unum ex iis adjudicatum fundum aut ædificium; sane non adeo angustis auctoritas judicis est coarctata limitibus, quin alteri prædio, si id e re alterius esse censuerit, certam posset imponere rusticam aut urbanam servitutem fluminis, stillicidii, lumi-

num, prospectus, itineris, actus, viæ, aquæductus &c. ne forsan alioquin parum utile sit futurum alterutrius prædii dominium, præsertim si defunctus ipse consueverit ex uno prædio per alterum ire, agere, flumen stillicidium aliudve quid his simile illic habere commodioris habitationis aut agricultura causa, *l. item Labeo* 22. §. *sed etiam* 3. *ff. famil. ercisc.* Quin imo, etiamsi unum solummodo prædium inter cohæredes in duas pluresve partes fuerit divisum, hæc judici concessa est licentia, ut singulis partibus certas constituat servitutes, perinde ac si tot integra defunctus prædia reliquisset, quot sunt unius prædii partes, *l. communi* 7. §. 1. *ff. communi dividund.* Ut tamen rite servitus adjudicetur, necesse est, ut utrumque prædium aut utraque prædii pars sit hæreditaria: si namque prædium hæreditarium uni fuisset adjudicatum, cui vicinum erat alterius hæredis prædium non hæreditarium, non utique posset huic ulla per judicem imponi rustica vel urbana servitus: utpote cujus potestas sese tantum exserit ad res hæreditarias in judicium deductas, ad alias nullo modo protenditur, *l. ut fundus* 18. *ff. commun. dividund.* Donellus *comment. jur. civil. lib.* 11. *cap.* 9. *vers. sed ut non nisi*, Parens p. m. Paulus Voet *ad* §. *ult. instit. de servit. urban. & rustic. num.* 5.

18. Nec ipsæ tantum res hæreditariæ, sed & instrumenta in hæreditate reperta sunt adjudicanda, judexque debebit æstimare penes quem illa collocari debeant, *l. de instrumentis* 5. *Cod. commun. utriusque judic.* nam neque divisionem per rerum naturam recipiunt, neque etiam prudentibus ea placuit sententia, ad licitationem instrumenta esse deducenda, adeo ut is qui licitatione vinceret, ea esset asservaturus, *l. nam ad licitationem* 6. *ff. fam. ercisc.* Fit autem hujusmodi instrumentorum adjudicatio vel ante rerum ipsarum divisionem vel post; si fiat antequam per judicem divisæ sunt res hæreditariæ, animadvertendum est, illa non in perpetuum, sed tantum ad tempus adjudicari, nec ullam ei, cui adjudicata sunt, acquiri eorum proprietatem, sed nudam custodiam & detentionem; adeo ut illa cæterorum omnium cohæredum nomine possideat. Et circa hanc temporalem custodiam sic definiere Jurisconsulti, ut ei tradi debeant asservanda, qui majore ex parte hæres est, majoremque percepturus ex hæreditate portionem, dummodo frugi homo sit & illæsæ famæ: quo casu hic cæteris cohæredibus illud exigentibus exemplum instrumentorum exhibere cogitur, *l.* 4. §. *ultim. ff. famil. ercisc.* Wesembecius *paratitl. ff. eod. tit. n.* 6. Quod si æquales omnibus sint debitæ partes, aut alias ejus, cui maxima portio tribuenda, non sit probata fides; seniorem juniori, digniorem minus digno, marem fœminæ præferendum voluit Ulpianus in *l. fin. ff. de fide instrument.* vel etiam decerni potest, ut in æde sacra deponantur aut penes sequestrum, usque dum celebrata fuerit ipsarum distributio, *d. l.* 4. *in fine ff. famil. ercisc.*

19. Ast cum post divisionem est facienda instrumentorum adjudicatio, tali plerumque fit intentione, ut in perpetuum penes eum, cui per judicis sententiam tributa sunt, remaneant: in eaque constituenda est differentia inter instrumenta, quæ etiam post perfectam & consummatam divisionem omnes & singulos æqualiter concernunt cohæredes, & alia quæ solummodo rem quempiam singularem spectant. Illa quidem instrumenta, quæ rei tantum unius gratia sunt comparata, eum procul dubio sequi debebunt cohæredem, cui res ipsa cessit, quippe cujus accessoria censentur: nam, ut rem exemplo illustrem, si assignatum sit alicui prædium hæreditarium, æquissimum erit, ut simul ei soli tribuantur instrumenta emtionalia vel alia quæcunque, quibus is justum defuncti titulum contemplatione prædii illius docere posset, & adversus omnes esse munitus, qui forsan ei postmodum dominii quæstionem movere vellent; vel etiam, si nomen alicui fuerit adjudicatum, juris rationi congruum est, ut & instrumentum seu scriptura, qua debitum probatur, aliaque quibus cautiones pro debito continentur, si pignora vel fidejussores in nominis securitatem intervenerint, ei cedant, *arg. l. si quis ex argentariis* 6. §. *unde apparet* 5. *ff. de edendo.* Non obest nostræ sententiæ rescriptum Imperatorum in *l. instrumenta* 24. *Cod. de fideicommissis* quod nonnullos ad opinionem contrariam amplectendam impulit, dum illic cautum observant, hæredem obligatum non esse, ut legatariis aut fideicommissariis tradat instrumenta rei legatæ: penitius enim consideranti patebit, aliam plane ac diversam illius esse constitutionis rationem: hæres scilicet ideo legatariis instrumenta non tradit, cum ejus intersit illa sibi servare, si forsan alius conaretur rem legatam evincere, cujus evictionis nomine legatario obstrictus esset: at vero hæc inter cohæredes sibi locum vindicare nequeunt, cum eorum omnium ante rerum divisionem par causa fuerit instrumenti contemplatione, & potior postea fiat ejus conditio, cui soli res adjudicata, cujus causa proditum est instrumentum, Tuldenus ad *tit. C. commun. utriusque judicii num.* 3. *in fin.*

20. Si vero talia reperiantur in hæreditate instrumenta, quæ ne post divisionem quidem accessorii vice cedunt uni ratione rei ipsi adjudicatæ; qualia sunt nobilitatis stemmatis diplomata aliæque splendorem familiæ concernentes scripturæ, testamenti tabulæ, libri rationum & his similia; hæc omnia rectius ejus hæredis perenni sunt committenda custodiæ, qui natu major est, cujusque potissimum interest ea salva esse, si forsan ex majori parte sit hæres, *arg. l. si qua sunt* 5. *ff. famil. erciscund.* Tyraquellus *de jure primogenit. in præfat. num.* 126. *& seqq.* Mynsingerus *cent.* 4. *observ.* 37. *num.* 14. Tuldenus *d. tit. Cod. commun. utriusq. judic. num.* 3. Andr. Gail. *lib.* 2. *observ.* 149. *num.* 9. *in fine.* Gregorius Tholosanus *syntag. jur. civil. lib.* 5. *cap.* 4. *num.* 13. *in princ.* Christinæus *vol.* 2. *decis.* 179. *n.* 4. Sichardus *ad l.* 5. *Cod. commun. utriusque judic. num.* 2. Azo *ibid. n.* 2.

21. Cæterum adjudicationum harum effectus est (quod obiter hoc loco inserendum) quod dominium acquiratur illico ei, cui adjudicata est res hæreditaria: sic ut adjudicationem inter acquirendi dominii modos optimo jure recenseris; cum disertis verbis Imperator asserat, illud omne, quod judiciis istis divisoriis, de quibus ante sermonem instituerat, adjudicatum fuerit, statim ejus fieri, cui obvenit, §. *fin. instit. de offic. judicis.* Quibus nullo modo refragatur, quod adjudicatio videatur esse judicis sententia, quam inter acquirendi dominii modos nuspiam in jure relatam offendimus, præsertim cum expeditum

sit nec prætorem nec judicem posse dominum efficere eum, qui jure civili dominus non est. Non inquam hæc obstant; simpliciter enim, rejectis supervacaneis ac inutilibus interpretum quorundam ambagibus, statuendum existimo, in judiciis divisoriis illud esse singulare. Schneidwinus *ad d. §. fin. instit. de offic. judicis*, Pichardus *ibid. n.* 7. parens p. m. Paulus Voet *ibid. n.* 1. *ibique citati*. Præterquam quod in his non immediate per judicis sententiam acquiratur dominium: neque enim accurate loquendo ipsa adjudicatio est judicis sententia; sed potius per sententiam fit adjudicatio, & per hanc adjudicationem adjuvante lege, proprietas rerum adjudicatarum acquiritur. Vinnius *in comment. ad d. §. ult.* unde &, si destituta fuerit legum præsidio, dominium nulli tribuet; quod vel inde manifestum est, quod reprobata non sit rerum adjudicatarum evictio: si namque nonnullæ res in hæreditate fuerint repertæ, quarum dominium defuncto nec dum acquisitum erat, frustra judex per adjudicationem talis rei proprietatem uni cohæredum voluerit tributam; quia non fert legum æquitas, quemquam sine facto suo dominio rei suæ privari, *l. id quod nostrum* 11. *ff. de regul. jur.* Nisi longi temporis possessio cæteraque ad usucapionem implendam necessaria concurrant: eo itaque casu cohæres per adjudicationem solummodo nanciscitur usucapiendi facultatem, post longi temporis lapsum demum acquisiturus dominium, *l. si per errorem* 17. *ff. de usurpat. & usucap.* Mynsingerus *ad d. §. fin. instit. de offic. jud. in fine.* Quamvis Bachovius addubitet, & in eam proclivior videatur esse sententiam, præter adjudicationem insuper corporalem requiri rei adjudicatæ possessionem, ut usucapi posset. Bachovius *ad Anton. Fabrum de erroribus pragmat. decad.* 95. *error.* 7. *n.* 2. *sub fin.*

22. Postquam omnia jam divisa, vel singula singulis adjudicata sunt, in eo quoque judicis consistit officium, ut sufficientes curet interponi cautiones, si forte periculum aliquod immineat, aut etiamnum supersit hæreditarii lucelli spes. Ita præcipue de evictione jubebit iis caveri, quibus adjudicat, *l. hæredes* 25. *§. item curare* 21. *famil. erciscund. l. item quamvis §. ult. ff. commun. dividend.* Leeuwen *censur. forens. lib.* 4. *c.* 27. *n.* 5. nisi consenserint inter se cohæredes, ut unusquisque rerum per divisionem aut adjudicationem obvenientium periculum, quod ex evictione posset imminere, solus subeat. Pari modo cautiones præstandæ de rebus in hostium potestate existentibus, quæ jure postliminii pristinos ad dominos sperantur reversuræ: uti & de iis quæ defuncto sub conditione vel ex die debita sunt aut alias hæreditario jure creduntur adventura; videlicet de iis omnibus communicandis quamprimum ad aliquem cohæredum redierint, *l. item ex diverso* 19. *in fin. l. item Labeo* 22. *§. ult. & l. seq. ff. famil. erciscund. l. cum socii* 16. *ff. commun. dividund.* Et, si quidem inter plures cohæredes ita divisus fuerit ususfructus, ut vice mutua vel alternis annis singuli fruantur, cautiones exiget a singulis, se non aliter aut alio tempore quam constitutum est, usuros fruituros esse, *l. & puto* 16 *ff. famil. ercisc. l. si cujus rei* 13. *sed si inter* 3. *ff. de usufruct.* Si communia penes unum e cohæredibus instrumenta fuerint deposita, vel arbitri erciscundæ familiæ sententia vel voluntate suprema defuncti; hunc eo judex adiget, ut ceteris caveat cohæredibus, se non tantum exemplum eorum sed ipsa instrumenta, ubi desiderata fuerint, & exegerit necessitas, exhibiturum esse; cum agentibus aut defendentibus ut plurimum authentica necessaria sint instrumenta, ad instruenda ea, quæ postmodum emergunt ad hæredis unius notitiam spectantia, *l. si quæ sunt* 5. *l. Pomponius scribit.* 8. *famil. erciscund.* Tundenus *ad tit. C. commun. utriusque judic. n.* 3. Grotius *introduct. ad jurisprud. Holland. lib.* 3. *cap.* 28. *n.* 26. Leeuwen *cens. forens. lib.* 4. *cap.* 27. *n. fin. in fine.* Si testator aut judex uni injunxerit æris alieni onus, is simul judicis auctoritate compellendus, ut cautiones interponat, se ceteros cohæredes indemnes præstiturum, *l. si filia* 20. *§. Papinianus* 5. *ff. famil. erciscund.* Quin &, si sub conditione vel intra certum diem pecunia fuerit a defuncto promissa, cujus obligationis dies divisionis tempore necdum cessit aut cedit; mutuis erit prospiciendum cautionibus de indemnitate præstanda per eum, per quem factum fuerit quo minus omnes nummi debiti soluti sint, aut de restituenda parte ei qui solidum solverit, *l. omne æs alienum* 27. *ff. pro socio.* Cujus ea ratio est, quod pœnam evitare nequeant cohæredes, etiamsi pro rata debitum præstiterint, sed ex unius mora adversus omnes illa committatur, *l. hæredes* 25. *§. idem juris est* 13. *ff. famil. erciscundæ.* Id quod ita in ceteris omnibus obtinet factis & obligationibus individuis, ut scilicet eorum nomine sibi invicem de indemnitate caveant cohæredes, *d. l.* 25. *§.* 10. *& seqq.* Denique si res litigiosa, de qua sub judice controversia est, uni fuerit adjudicata, ceteri cavebunt, huic sese restituturos esse quicquid ex illa lite pendente recepturi sunt, & quicquid interim litis causa fuerit expensum, *lib. in judicio* 47. *ff. famil. ercisc.*

23. Quod si quis cohæredum per contumaciam absens sit, adeo ut judex in divisione facienda debuerit ipsius supplere vices, nulli dubium esse debet, quin & ejus nomine exigendæ sint a ceteris cohæredibus hæ cautiones; nec etiam ante contumaci & absenti cohæredi suas curabit præstari res hæreditarias per divisionem assignatas, quam is vicissim idonee cohæredibus evictionis aliorumque causa caverit; interim vel curator portionis ejus constituendus, apud quem refecta pecunia collocetur, *arg. l.* 1. *§. si frater* 10. *&* 13. *ff. de collationib.* Althusius *Dicæolog. lib.* 1. *c.* 94 *n.* 15. vel etiam cæteri cohæredes illam bonorum hæreditariorum partem ipsi capient, præstita cautione de iis restituendis, postquam per absentem idonee securitas promissa fuerit, *arg. l.* 2. *§. ult. ff. de collationib.* Berlichius *conclus. practicabil. part.* 3. *conclus.* 21. *n.* 74. *& seqq. ibique citati.* Quo faciunt ea quæ in simili fere contumaciæ causa tradit Anton. Faber *in suo C. Sabaud. lib.* 3. *tit.* 25. *defin.* 7. & Mornacius *ad l.* 25. *ff. famil. erciscund.*

CAPUT VII.

Quæ res veniant in erciscundæ familiæ judicium.

1. *Rerum mobilium per hostes occupatarum fieri nequit divisio, cessante jure postliminii.*
2. *Immobilium captarum divisio procedit.*

3. *Etiam eorum animalium mansuetorum, quæ a feris rapta, quamdiu consumta non sunt.*
4. *Dividuntur & res, quæ per defunctum fuerunt bona fide possessæ.*
5. *Res quoque per defunctum emta & hæredibus tradita; non item per unum cohæredem emta ex pecunia hæreditaria.*
6. *Venit etiam res, quæ per judicium communi dividundo tota hæredibus est adjudicata, cum tantum pro parte dimidia defuncti fuisset.*
7. *Res itidem litigiosa in hoc judicium deducitur.*
8. *Ut & illæ res, quas testator sub conditione legavit.*
9. *Quid obtineat in thesauro in fundo hæreditario per cohæredem aut extraneum reperto, demonstratur.*
10. *Quid juris sit circa res hæreditarias per unum cohæredum pro parte vel in solidum alienatas, exponitur per distinctiones.*
11. *Insuper in hoc judicium deducuntur, quæ a defuncto commodata deposita pignori data unus cohæredum recepit, nisi rei divitibilis suam solummodo partem recepisset.*
12. *Non mala medicamenta.*
13. *Non libri improbatæ lectionis, magici mathematici hæretici.*
14. *Non lucra turpia.*
15. *Removentur objectiones.*
16. *Non etiam jura sepulcrorum familiarium.*
17. *Nec jura sepulcrorum hæreditariorum.*
18. *Nec jus patronatus.*
19. *Nec ea, quæ uni cohæredum juxta defuncti voluntatem conditionis implendæ causa data sunt.*
20. *Nec servitutes, sive reales fuerint sive personales.*
21. *Nisi iis in casibus, quibus servitus personalis ad hæredes transit aut hæredibus demum acquiritur.*
22. *Veniunt in hoc judicium res defuncto pignori datæ commodatæ vel apud ipsum depositæ, ad id, ut earum custodia uni demandetur.*

1. Cum notissimum unicuique sit, hæreditatem nihil aliud esse quam successionem in universum jus quod defunctus habuit, *l. nihil est* 24. *ff. de verb. signif.* sic ut hæredes personam ejus repræsentent, usque per hæreditatis aditionem acquirantur quæcunque fuerunt in defuncti patrimonio; etiam hæc omnia in erciscundæ familiæ judicium deduci posse dicendum est. Quia tamen de nonnullis suboriri posset disputatio, & in medium adduci dubitandi rationes, paucis hoc capite præcipua discutiam. Et primo quidem circa rem per hostes captam & etiamnum penes eos existentem disceptatum est: pene posset inter cohæredes hoc dividi judicio? Frustraneam forte quis censuerit & ridiculam prorsus esse talis rei distributionem, quippe quæ eo ipso, quo capta est, transit in inimicorum potestatem, & in dominio defuncti esse desinit: est enim occupatio rerum hostilium in bello justus ac legitimus ex jure gentium acquirendi dominii modus, §. *item cui* 17. *instit. de rer. division. l. naturalem* 5. §. *ult. l. transfugam* 51. §. 1. *ff. de acquir. rer. domin.* Hæc tamen non impediunt, quo minus inter res mobiles & immobiles captas distinguendum existimem; mobiles quod spectat, quæ in hostium potestate sunt, eas in hoc judicium venire non posse verius est; cum ita per hostilem occupationem exierint e defuncti bonis, ut nulla probabilis spes supersit, eas unquam ad pristinum dominum esse reversuras, eo quod in rebus mobilibus captis omnia conticescant postliminii jura: quo fit, ut, etiamsi maxime per alios fuissent recuperatæ, nullum tamen de novo jus in iis domino priori quæratur, *l. si quid bello* 28. *ff. de captiv. & postlim.* Proinde non magis harum procedet divisio, quam aliarum quarumcumque, quæ jam perierunt ac esse desierunt in rerum natura.

2. Sin autem res immobiles occupatæ ac possessæ fuerint ab hostibus, utilis instituetur inter cohæredes earundem divisio, utpote quæ non in universum excessisse videntur ex defuncti patrimonio propter dubium & incertum recuperationis eventum, *l. item Labeo* 2. §. *ult. & l. seq. ff. famil. ercisc.* Immobilibus namque probatum postliminii jus, quo postmodum receptæ solent ad pristinum redire dominum, & perinde habentur atque si nunquam iis adversarii potiti fuissent, *l. si captivus* 20. §. 1. *ff. de captiv. & postlim.* Si nihilominus ab hostibus captæ fuerint ejusmodi res mobiles, quæ præter receptas juris regulas postliminio recuperantur, & eatenus reguntur immobilium jure, quales enumeratæ, *in l.* 2. *ff. de captiv.* equi videlicet & equæ fræni patientes, & inservientes belli usui longæ naves onerariæ; merito harum quoque divisionem inter hæredes fieri posse dicemus, *arg. d. l.* 22. §. *ult. l.* 23. *ff. famil. ercisc.*

3. Quemadmodum etiam illud animal mansuetum in judicium erciscundæ familiæ deducendum esse post Pomponium Ulpianus asserit, quod a fera e pecoribus aut armentis est ereptum: magis enim est, ut non desinat nostrum esse, quamdiu consumtum non est, *l. Pomponius* 8, §. *ult. ff. famil. erciscund.* quamvis enim in eam sententiam multa cumulet alibi idem Ulpianus, ut probabiliter ad minimum evinceret, ejusmodi animalia rapta nostro excessisse dominio, ferarumque faucibus erepta jure dominii ad recuperatores pertinere; tandem tamen melius esse docet, id quod ereptum est, tamdiu nostrum manere, quamdiu recipi possit, *l. Pomponius* 44. *ff. de acquirend. rer. domin.*

4. Res autem illas, quas bona fide defunctus possedit, ut ut vere dici nequeant in ipsius fuisse patrimonio, sed potius ad alios pertineant dominos, divisioni nihilominus posse subjici responsum est, *l. item prædia* 10. *ff. famil. erciscund.* Efficit enim illa conjuncta possessioni bona fides, ut pene loco domini possessor habeatur, *l. bonæ fidei* 48. *ff. de acquir. rer. dominio*, *l. qui scit* 25. §. *in alieno* 1. *ff. de usuris*, &, dum animo domini possidet, usucapiendi vel præscribendi nanciscatur facultatem: quam cum possit in hæredes transmittere, nullus iniquum existimaverit, quod ipsi tales res inter se distribuant, quatenus aliquid in iis juris habent, atque ita superstite impleto post divisionem tempore per leges definito suam singuli præscribant aut usucapiant portionem, §. *diutina* 12. *instit. de usucapionib. l. nunquam* 31. §. *penul. ff. eod. tit.* vel si medio tempore casu possessionem earum amiserint, ad eam recuperandam experiantur Publiciana, *arg. l. communi dividundo* 7. §. *qui rem* 2. *ff. communi dividund.*

5. Pari ratione, licet res emta per defunctum, & interveniente morte nondum ei tradita, recenseri nequeat inter ejus facultates, quippe cui personalis

tantum ex emto actio ad traditionem impetrandam, nata, nullum in ipsa re jus quaesitum erat, *l. si pater tuus* 8. *C. de actionib. emti*; si tamen ea defuncti cohaeredibus tradita fuerit, divisioni inter ipsos faciendae non erit exemta, *l. veniunt* 9. *ff. famil. erciss.* Secus quam obtineret, si unus haeredum ex pecunia forsan haereditaria sibi rem aliquam proprio nomine comparasset titulo singulari, ejusque nactus esset possessionem: utpote quae in hoc nostrum non foret ducenda judicium, *l. haeredes* 25. §. *quod pro emtore* 7. *ff. famil. erciscund.* Quicquid enim quisque sibi comparat, etiamsi ex aliena pecunia pretium persolverit, tamen, si res tradita sit, non ei cujus erant nummi, sed sibi potius acquirit, *l. si patruus* 4. *C. commun. utriusque judic.* adeo ut injuriosum esse Gordianus rescripserit, res tales in pecuniae dominum ab emtore invito transferri, *l. si ex ea* 6. *Cod. de rei vindic.* In dubio autem haeres ex haereditaria pecunia quid comparans, proprio magis quam haereditario nomine comparasse praesumitur. Mantica *de tacit. & ambig. convention. lib.* 4. *tit.* 22. *num.* 2. Sichardus *ad l.* 4. *Cod. commun. utriusq. judic. numer. fin.*

6. Illud expeditum est, si rem aliquam cum alio communem habuerit testator, haeredes adversus hunc extraneum instituere posse communi dividundo actionem, in qua etiam adjudicationes admissae, quoties ipsa res communis non satis idoneam fert divisionem: si itaque cum eo sic plures egerint haeredes, iisque tota res fuerit adjudicata, absurdum etiam non erit, illam integram in hoc venire judicium, etiamsi pro dimidia parte tantum ad defunctum dominii jure pertinuerit: cum cohaeredibus hisce quaesita fuerit totius rei proprietas ex eadem causa, quam & defunctus habuerat, rei videlicet communione, *l. Maevius* 52. *in primo ff. fam. erciss.*

7. De litigiosis quoque rebus, super quibus mota defuncto controversia, dubitari posset: omnem enim harum alienationem constat esse prohibitam, donec vel judicis sententia vel transactione contendentium aliave qua methodo lis sopita fuerit, ne pendente lite quid innovetur, & novus obtrudatur actori adversarius; usque adeo, ut haeredes, a quibus testator rem litigiosam legavit, ejus tantum aestimationem legatario praestare, rei vero defensionem ipsi suscipere cogantur, *l.* 2. *l.* 3. *C. de litigiosis.* Nec minus certum est, alienationis quoque speciem esse divisionem; unde sponte fluere videtur, nullum circa rem litigiosam admitti posse familiae erciscundae judicium. Hoc tamen dubium sua sustulit constitutione Justinianus, dum in divisionibus exceptionem a regula constituendam esse praecepit, litemque motam non impedire, quo minus libera foret haeredibus dividendi facultas, *l. fin. C. de litigiosis.* Cujus hanc jure rationem reddideris, quod per haereditariae rei divisionem inter coheredes in extraneum illa non transferatur, sed penes eosdem remaneat dominos, ad quos & ante litem susceptam pertinuit; nisi quod postmodum incipiant pro partibus divisis possidere rem, quam ante pro portionibus habebant indivisis; sic ut hic cesset alienationis prohibitae causa, cum novus actori non objiciatur adversarius, sed iidem remaneant post divisionem litigatores, qui & ante liti semet obtulerant.

8. Quod si testator res quasdam sub conditione legaverit extraneo, liberum interim est cohaeredibus illam in erciscundae familiae judicium deducere: sunt enim illi pendente conditione talis rei domini, ejusque vindicandae facultatem habent, etiamsi dominium speretur ab ipsis abiturum, *l. non ideo minus* 66. *ff. de rei vindication.* Ea quippe spes hunc solummodo producit effectum, ut inter ipsos in partes non scindatur res legata, verum adjudicetur uni cum sua causa seu opere; quo vel existente conditione adimatur ei cui adjudicata est, & praestetur legatario, vel ea deficiente revertatur ad eos cohaeredes, a quibus relicta, tum demum inter ipsos pro rata dividenda, *l. & post litem* 12. §. *ult. ff. famil. erciss.*

9. Circa thesaurum in haereditario fundo repertum non levis est quaestio, quo usque videlicet, seu quota sui parte veniat in divisionem; qua in re ut facilius nos expediamus, observandum est, thesaurum, definiente Paulo JCto, veterem quandam esse depositionem pecuniae, cujus memoria non exstat, ita ut dominum non habeat, *l. nunquam nuda* 31. §. 1. *ff. de acqu. rer. domin.* & siquidem ad Ulpiani verba respiciamus in *l. item Labeo* 22. *in princ. ff. famil. erciscundae*, intuitu primo dicendum videri posset, eos non aberrare, qui secundum ea censent, thesaurum ab uno cohaeredum in fundo communi haereditario erutum in erciscundae familiae judicium in solidum venire, licet inventor cum extraneo conscio eum partitus esset. Verum enimvero, si juxta communia legum praecepta voluerimus omnia paulo accuratius perpendere, eo tandem non impellet juris scripti ratio, ut eo tantum in casu thesaurum integrum divisioni obnoxium esse debeamus statuere, cum a cohaerede vel extraneo dedita opera in haereditario fundo quaesitus & inventus est; quod in inventoris poenam ita constitutum est, cum nulli data sit licentia effodiendi aliena, & opes abditas perscrutandi, ne alioquin inde violentur & corrumpantur aliorum praedia, §. *thesauros* 40. *instit. de rerum divis. l. unic. C. de thesauris.* At si casu fortuito fuerit inventus in defuncti fundo thesaurus, in omnem eventum non nisi dimidiam eius partem in hoc judicium deduci posse ex sequentibus manifestum puto: namque vel ab extraneo vel ab uno cohaeredum repertus est ante divisionem thesaurus; quod si extraneus eum invenerit, ex Principum constitutionibus dimidium ipsi tanquam inventori cedet, altera demum pars loci dominis, quales hic sunt cohaeredes, acquiretur, & pro rata inter eos erit dividenda, *d.* §. 40. *inst. de rer. divis. d. l. unic. Cod. de thesauris.* Sin autem unus ex cohaeredibus in fundo haereditario etiamnum communi casu effoderit, dimidiam quidem partem inventoris titulo sibi retinet, altera vero pars ut loci beneficium inter hunc inventorem, ad quem haereditario jure pars fundi pro indiviso pertinet, & caeteros cohaeredes distribuenda. Quibus omnibus non contrariatur *d. lex* 22. *ff. famil. erciss.* neque enim ille Jurisconsultus de vero tractat thesauro tali videlicet re mobili condita tempore vetustiori ab ignotis dominis, ut inquit Imp. Leo *in d. l. unic. Cod. de thesauris*, sed potius improprie thesaurum appellat ibi rem, quam reliquerat & recondiderat ipse defunctus, neque postmodum iterum in lucem protraxerat, inopino forte mortalitatis casu praeventus. At vero talia, quorum dominus non ignoratur, nullo modo pro parte cedunt inventori, sed suo penitus sunt domino restituenda,

cum remanserint ejus, cujus fuerunt, *l. a tutore pupilli* 67. *ff. de rei vindicat. l. thesaurus* 15. *ff. ad exhibendum.* Si quis enim metus causa propter imminentem hostilem impetum aut latronum depradationes pecuniam aliasque res terræ visceribus commiserit, tantum abest ut earum dominium amitteret, ut potius is, qui sciens res esse depositas eas contrectaverit, furti teneatur, *l. numquam nuda* 31. *in fin. ff. de acquir. rer. domin. l. pereg.* 44. *ff. de acquir. possess. de l. thesaurus* 15. *ff. ad exhibend.* Et hoc est, quod in *d. l.* 22. dicitur, illam rem inventam in judicium erciscundæ familiæ venire, *licet inventor cum extraneo conscio partitus sit*, designare scilicet voluit Ulpianus, extraneum illum, cum sit in mala fide, sciens pecuniam a defuncto fuisse defossam aut reconditam, non posse sibi acquirere partem dimidiam inventæ rei, quam unus cohæredum, cui id indicaverat, ipsi concessit, verum integram rem ut hæreditariam & a defuncto profectam inter cohæredes debere pro rata dividi.

10. Quod si cohæres ante divisionem inchoatam extraneo pro indiviso rei alicujus hæreditariæ partem vendiderit, quatenus illa ex testamento vel ab intestato ad eum pertinet, non modo talis subsistet venditio, rescissionis periculo non obnoxia, licet hoc maxime postulassent cohæredes, verum insuper illud operabitur, ut talis res in erciscundæ familiæ judicium neutiquam deduci queat, nec alia via cohæredibus cæteris eo casu detur a communione recedendi facultas, quam si extraneum hunc hereditariæ rei singularis emtorem actione communi dividundo ad divisionem constrinxerint, *l. ex hereditate* 54. *ff. famil. erciscund. l.* 3. *Cod. commun. dividund.* Gregor. Tholosanus *syntagm. juris civil. libr.* 5. *c.* 4. *n.* 5. *in fine*, Struvius *ad pand. exercit.* 15. *n.* 9. Quamvis non idem usque foret dicendum, si cohæres rem quampiam hæreditariam seu singulare corpus in solidum alienasset: neque enim satis inter Doctores constat, utrum res, ea non obstante alienatione, veniat nihilominus in divisionem una cum cæteris rebus hæreditariis, perinde ac si nulla fuisset celebrata circa eam venditio; an vero cohæres venditor ad æstimationem rei præstandam obligatus sit; an denique hic potius cum eo, in quem res est translata, cæteri cohæredes experiri debeant actione communi dividundo, ut inter ipsos & hunc extraneum emtorem cohæredis vices subeuntem illa dividatur? utiliter hunc posse nodum expediri censeo distinctionum ope, ita quidem, ut dispiciendum primo sit, num coheredi suo coheres hanc mandaverit venditionem, eamve celebratam postea ratam habuerit, an vero inscio & invito cohærede facta sit rei distractio. Si eam mandaverit aut factam comprobaverit, frustra conabitur actione familiæ erciscundæ pretium pro rata consequi, verum mandati vel negotiorum gestorum actionem adversus cohæredem instituet, firma manente venditione, *l. in familiæ* 20. *Cod. familiæ erciscund.* Sin contra cohæredibus cæteris ignorantibus & invitis celebrata sit per unum talis rei totius alienatio, liberum utique ipsis est, ubi sic visum fuerit, adversus cohæredem venditorem agere judicio familiæ erciscundæ, ut una cum cæteris rebus hæreditariis etiam pretium ex se distracta redactum ipsius rei locum subintret, & pro rata dividatur, *l. inter coheredes* 44. §. *si cohæredes* 2. *ff. famil. ercisc. arg. l.* 1. *Cod. de commun. rer. alienat. in fin.* Attamen ut plurimum alia quoque superesse remedia, quibus consulatur cohæredum indemnitati, negandum non est: si enim venditor non ignoraverit, alios una ad hæreditatem esse vocatos, ab ipso cæteri jure rem talem divenditam instituta hæreditatis petitione poterunt exigere, quamvis non possideat, *d. l.* 44. §. 4. *ff. d. l.* 20. *Cod. famil. erciscund.* Nec pretium præstando satisfaciet cohæredum desiderio, verum, ubi illi hoc urserint, ad rem ipsam exhibendam compellendus est, cum in dolo fuerit, adeoque malæ fidei possessor, *l. item veniunt* 20. §. *hac adversus* 12. *l. sed & si lege* 25. §. *quod ut senatus* 2. *ff. de petit. hæreditat.* Cæterum si bona fide se solum hæredem existimans rem quampiam hæreditariam in alium transtulerit, pretio inde redacto contenti debebunt esse cohæredes hæreditatem petentes, *d. l.* 20. §. *ait senatus*, 17. *& seqq. ff. petit. hæred.* Nisi maluerint adversus emtorem instituere communi dividundo judicium, atque ita suas vindicare partes, neque enim aliter illa sustinetur venditio, quam quatenus eam ex æquo & bono comprobare voluerint hæredes cæteri, alioquin per se satis illicita, *l.* 1. *Cod. de commun. rer. alienat.* Christinæus *vol.* 2. *dec.* 181. *n.* 6. *& ad* Mechlin. *tit.* 16. *artic.* 44. *in addit. in fine.* Unde nec sufficientem animadverto rationem, qua probabiliter defendi posset opinio Petri Zans *tractat. division. bonor. lib.* 1. 1. *cap.* 2. *n.* 47. existimantis adversus ejusmodi hæredem partem suam in hereditaria re vendita vindicantem debere securum esse emtorem: cum juris sit minime controversi, cohæredem illum venditorem in omnem eventum plus juris in alium bonæ fidei possessorem transferre non potuisse, quam ipse habebat, adeoque suam solummodo partem, cæteras vero portiones ad alium non transisse jure dominii, *l. id quod nostrum* 11. *ff. de reg. juris*, *l.* 1. *Cod. commun. dividun. l. cum a matre* 14. *in fin. Cod. de rei vindicat. l. cohæredibus Cod. famil. erciscund.* Brunemannus *ad l.* 20. *Cod. eod. tit.*

11. Quod si unus ex cohæredibus rem quampiam hæreditariam, quæ mortis tempore penes alium erat, receperit mobilem aut immobilem, quam forte pignori vel commodato dederat vel deposuerat defunctus, hanc quoque in erciscundæ familiæ judicium venire dicendum est: neque enim ille ultra suam partem in tali re potest sibi vindicare, cæteris singulis jure dominii suam quoque portionem recipientibus. Si tamen res quæpiam fuerit divisibilis, veluti si defunctus auri massam aut numeratam pecuniam deposuerit pignorive dederit, & ante susceptum erciscundœ familiæ judicium unus hæredum suam receperit ex illa re deposita portionem hæreditariam, nullo jure compelli poterit, ut eam aliis communicet hæredibus, aut exhibeat hoc divisorio judicio distribuendam, etiamsi facultatibus lapsus depositarius cæteris defuncti hæredibus suas præstare partes non potuerit: propriæ namque desidiæ & negligentiæ illi hoc imputare debent, qui si cohæredis sui exemplo moniti tempus opportunum observassent, suam quoque partem fuissent recepturi, *l. fin. Cod. depositi.*

12. Porro nunnunquam accidit in hæreditate mala reperiri medicamenta & venena, quæ non sunt inter hæredes distribuenda, sed potius per judicem innocentis bonique viri fungentem officio corrump

debent, *l. cætera* 4. §. 1. *ff. famil. erciscund.* Quod quidem in iis omnino venenis admittendum, quæ nullo modo possunt usui nobis esse per alterius materiæ melioris adjectionem: quia tamen abunde quotidiana testatur experientia, pleraque mortalium generi perniciosissima venena sic aliis materiis posse misceri medicorum ac pharmacopolarum industria longoque rerum usu quæsita arte, ut non omnem modo deponant nocendi facultatem, verum insuper saluberrimi sæpe medicamenti vice vulneratis ac ægrotantibus inserviant, *l. qui venenum* 236. *ff. de verb. signif.* etiam merito dicendum est talia judicis officio non esse corrumpenda, nec adimendum hominibus eorum commercium, sed perinde divisionem admittendam atque cujuslibet alterius innocuæ rei hæreditariæ, *arg. l. quod sæpe* 35. §. *veneni mali* 2. *ff. de contrahend. emtion. l. ejusdem* 3. §. *adjectio* 2. *ff. ad leg. Cornel. de sicariis.*

13. Eodem modo nec erciscundæ familiæ judicio dividuntur inter cohæredes lectionis improbatæ libri, quales sunt magici, quos similiter corrumpendos esse statuit idem Ictus *in d. l.* 4. §. 1. *ff. famil. ercisc.* Pichardus *post* §. 20. *instit. de action. p. mihi* 197. *n.* 14. *in fine.* Cum enim hi nullum penitus humanis necessitatibus emolumentum aut utilitatem adferre queant, sed potius lectores suos in miserrima deducant, si non factorum, turbulentissimarum utique cogitationum præcipitia, & infestas non raro dæmonum tentationes proritent, non est cur eos ulla ratione quispiam ab interitu vindicandos existimet. Inter hos autem recte computaveris insulsos ac stolidos mathematicorum codices, quos & ea de causa in conspectu & sub oculis episcoporum incendio concremari mathematicis ipsis injunxerunt Honorius & Theodosius, *l. mathematicos* 20. *C. de episcopal. audient.* Nec ab hisce longe recedunt nocendi viribus hæreticorum volumina: nam & hæc sæpissime mortales in gravissimos protrudunt aut alliciunt religionis errores, quibus cæcutientes ipsorum animos in æternum infaustos perire necesse est; proinde nec inter cohæredes dispertienda sunt, sed potius abolenda perfectissimoque mancipanda interitui juxta Principum placita: impios enim nefandi & sacrilegi Nestorii libros adversus venerabilem Orthodoxorum sectam & decreta sanctissimi cœtus antistitum scriptos undique diligenti studio conquiri ac publice comburi decreverunt Theodosius & Valentinianus, *l. decere* 3. §. *quoniam* 3. *C. de summa trinitat. l. damnato* 6. §. 1. *C. de hæreticis & Manichæis.* Chartas etiam ac scripta funestum Eutychetis & Apollinaris dogma complectentia flammarum incendio consumi jussit idem cum Imperii collega Marciano Valentinianus; ut ita facinorosæ perversitatis vestigia flammis combusta deperirent, nec uspiam amplius asservarentur portentosa scriptorum monumenta, *l. quicumque* 8. §. *nulli insuper* 5. *C. eod. tit. de hæret. & Manich.*

14. Non etiam inter hæredes dividenda, si quæ fuerint in hæreditate reperta, quæ defunctus ex sacrilegio vel peculatu vel vi vel latrociniis aut aliis quibusdam inhonestis ac per leges improbatis acquisivit artibus, *l.* 4. §. 2. *ff. famil. erciscund.* Ut enim nulla lucri turpis esse potest inter socios communicatio, sic nec ejus esse debet inter cohæredes divisio, nec ullum ex negotio bonis moribus adversante facto que flagitioso defuncti lucrum successores captare vel sperare fas est, *l. quod autem* 53. *& seqq. ff. pro socio.* Sed potius ea omnia, quæ tali illicito quæsita modo, ab hæredibus quam primum restituenda sunt iis, quibus per injuriam erepta subtracta vel extorta: turpia namque lucra hæredibus extorqueri debere constitutum est, *l. in hæredem* 5. *ff. de calumniatoribus arg. l. si quis* 26. *ff. ad leg. Cornel. de falsis l. si igitur* 55. *ff. pro socio.* Gregor. Tholosanus *syntagm. jur. civil. lib.* 5. *c.* 4. *n.* 5. *in med.*

15. Nec hisce refragatur quod Hermogenianus scriptum reliquit, etiam inhonestos quæstus ex hæreditate perceptos hæredi vero restituendos esse ab eo, qui hærede vel possessore detinuit hæreditatem, *l. si possessor* 52. *ff. de petit. hæreditat.* quod tradidit Ulpianus, in petitionem hæreditatis venire quoque pensiones ex prædiis urbanis hæreditariis perceptas, licet a lupanario profectæ sint, *l. ancillarum* 27. §. 1. *ff. eod. tit. de petit. hæred.* Non, inquam, hæc evertunt ante confirmata: neque enim turpiter quæsita secundum Hermogenianum veris alium in finem reddenda sunt hæredibus, quam ne lucupletior inde fiat possessor, neve honesta interpretatio non honesto quæstui lucrum possessori faciat, uti est in *d. l.* 52. quæ ratio cessat in ipsa hæreditatis divisione, eo quod turpes illi quæstus nulli possessori vel hæredi lucro sunt, verum suis restituendi dominis, adeo ut frustra divisionem reciperent nullas utilitates allaturam. Nec major est in Ulpiani verbis dubitandi ratio in *d. l.* §. 1. si namque cum Gothofredo in not. ad d. l. 52. quis statuendum putet, Jurisconsultum in d. l. 27. de turpi tractare lucro; superior hic tantum repetenda responsio, illud videlicet non aliam ob causam in hæreditatis petitionem venire, quam ne penes bonæ vel malæ fidei possessorem remaneat emolumentum. Quamvis hic rectius statuendum existimem, in d. l. 27. non esse de lucro turpi quæstionem: neque enim illic casum proponit Ulpianus, quo is qui pensiones accipit ex Urbano prædio, lupanaria exercet; sed potius agit de mercede persoluta a tali conductore, qui in conducto prædio palam meretrices prostituere consuevit, ignaro locatore: id quod ex subjuncta ratione per quam manifestum est; *nam*, inquit, *& in multorum honestorum virorum prædiis lupanaria exercentur.* Quin imo, non in universum a juris Romani ratione, ut ut forte nimium subtili, recesserit, qui & pecuniam ex ipso lupanariorum exercitio redactam lucro turpi negaverit annumerandam: turpiter quidem faciunt lenones, quod exerceant in juventutis perniciem lupanaria, non tamen inde turpiter accipiunt pecuniam, cum ea exerceant; ut in pari fere causa de meretrice proditum, *illam videlicet turpiter facere, quod sit meretrix, non turpiter accipere cum sit meretrix, l. idem si ob stuprum* 4. §. *sed quod meretrici* 3. *ff. de condict. ob turp. vel injust. caus.*

16. Quid quod nec in hoc judicium deduci possint jura sepulcrorum? Gregor. Tolosanus *syntagm. jur. civ. lib.* 5. *cap.* 4. *num.* 5. Illorum enim alia constat hæreditaria esse, alia familiaria. Althusius *dicæol. l.* 1. *cap.* 20. *num.* 23. Sepulchra quidem familiaria nullo modo recipere divisionem erciscundæ familiæ judicio perficiendam, omni caret dubio; eo quod illa sint, quæ quis sibi familiæque suæ constituit, *l. familiaria*, 5 *ff. de relig. & sumptib. funer.*

Sic ut iis omnibus qui sunt de familia defuncti, competat ipso jure mortui illic sepeliendi facultas, etiamsi forsan eum testator exhæredasset, aut præteritione vel alio modo, si quis est, exclusisset a successione: ut nihilominus universis hæredibus institutis, sive de familia fuerint defuncti testatoris, sive prorsus extranei, pro libitu liceat inferre mortuos, *l. vel quod*, 6. *ff. de religios. l. jus sepulcri* 23. *C. eodem*, Ant. Faber *in Cod. Sabaud. lib.* 3. *tit.* 25. *definit.* 10. Iniquum proinde foret, si talia familiaria dividerentur inter cohæredes sepulcra in præjudicium eorum, qui, cum non fuerint hæredes scripti, tamen de familia defuncti sunt; utpote quibus ita mortui sepeliendi jus foret ademtum.

Hæreditaria vero sepulchra quod attinet, quamvis ad omnes hæredes eosque solos nulla observata inter agnatos & extraneos differentia pertineant, quippe quæ quis sibi hæredibusque suis constituit, nisi forent liberi defuncti, qui & in hæreditarium sepulchrum inferendi jus habent, etiamsi hæreditate abstinuerint, *d. l.* 5. *&* 6. *ff. de religiosis.* Atque insuper ipsi defuncto liberum sit ultima cavere voluntate, ne in hereditarium sepulcrum mortuus inferatur, aut ut unus solummodo cohæredum utatur jure sepulturæ, vel adimatur uni mortui inferendi facultas, ac servandum sit tale defuncti desiderium, *l. prætor ait.* 3. *§. si quis in hæreditarium* 5. *ff. de sepulchro violat.* Si tamen defunctus ipse nihil tale circa ejusmodi sepulcra supremo disposuerit elogio, concessum non est hæredibus ad eorum prosilire divisionem; verum ita remanebunt in communione, ut nulla habita portionum hæreditariarum ratione, cohæredes omnes etiam ad minimam hæreditatis partem vocati, possint, invitis cæteris, suos inferre mortuos, *d. l.* 6. *ff. de religio.*. Quod satis indicat Modestini responsum, dum in judicium non deduci religiosa loca, sed jus eorum singulis in solidum competere statuit, *l. fundus mihi* 30. *in fin. ff. fam. ercisc. arg. l. si quis putans* 6. *§. si quis in communem* 6. *ff. commun. dividund.* Quod utique non fieret, si possent in partes pro rata secari sepulcra hæreditaria, vide de his Anton. Thesaurum *quæst. Forens. lib.* 1. *quæst.* 11. Garsiam *de expens. & melioration. cap.* 8. *n.* 4. 5.

18. Eadem quæ de sepulcris hactenus in medium allata sunt, etiam fere circa jus patronatus obtinuerunt ex jure civili, quatenus libertus æqualiter omnibus patroni sui liberis obsequium & officiales operas præstare cogebatur, etiamsi maxime parens eorum in testamento suo libertum uni ex liberis assignasset: ea enim assignatio non ultra liberti bona vires exierit, illud efficiens, ut is, cui pater assignaverit, solus liberto defuncto jure patronatus succedat, exclusis ceteris fratribus ac sororibus; cujus rei testis est Ulpianus asserens, libertum, qui alteri filiorum assignatus est, non desinere alterius filii libertum esse, *l. etiamsi jus* 3. *§. si capitis* 9. *ff. de bonis libertor.* parens p. mem. Paulus Voet *ad princ. instit. de assignand libert.* Adeo ut nec cohæredes ipsi sua possint efficere divisione, quo minus libertus omnibus defuncti patroni liberis æqualem præstet honorem & obsequium, *l. fin. ff. de jure patronat. l. quædam mulier* 41. *ff. famil. erciisc.* Et temere quid in eos committens incidat in ingratitudinis legibus improbatæ notam, si forsan illos non impetrata venia in jus vocaverit, *l. quique litigandi* 4. *§.* 1. *l. sed si hac* 10. *liberos* 5. *ff. de in jus vocand.*

19. Insuper in divisionem non veniunt ea, quæ uni cohæredum juxta defuncti voluntatem conditionis implendæ causa data sunt, veluti si Titio centum ea conditione legaverit testator, ut is uni hæredum equum bovem aliamve rem quampiam præstaret, *l. si filia* 20. *§. ult. ff. fam. erciisc. arg. l. dedi tibi §. ult. ff. de condict. ff. caus. dat.* est enim illud quasi prælegatum, quod cæteris non communicandum cohæredibus nec inter eos dividendum, *l. si ita legatum* 42. *ff. famil. erciisc.*

20. De servitutibus quæsitum est, an & illæ possint in erciscundæ familiæ judicium deduci? Non in omnibus idem statuendum est: notum enim, duas esse servitutum species, alias reales, quæ rei penitus inhærent eique debentur; personales alias, quæ prorsus inhærent ossibus personæ, nec ab ea citra interitum separari queunt. Reales quidem servitutes, cum solummodo jura sint seu qualitates prædiorum, divisionem non recipiunt; quæ & ratio est, quod neque lex duodecim tabularum actiones pro his competentes inter cohæredes divisit, *l. hæredes* 25. *§. an ea stipulatio* 9. *ff. fam. erciisc.* Proinde si defunctus prædio suo rustico vel urbano jus itineris actus viæ prospectus, aliamve quam acquisiverit servitutem, eaque post eius obitum uti prohibeantur hæredes per prædii servientis dominum; singulis in solidum est competitura actio confessoria, & si via, prospectus, &c. non præstetur, condemnatio pro hæreditariis facienda portionibus, quatenus ipsa litis æstimatio vel id quod interest divisionem admittit, *d. l.* 25. *§.* 9. Personales vero servitutes, si defuncto debitæ fuerint, inter hæredes non dividuntur, eo quod in eos nec in solidum nec pro parte transeunt, verum exstinguuntur una cum persona, *§.* 3. *instit. de usufruct. l. sicut in annos §.* 3. *ult. ff. quib. mod. ususfruct. amit. tit. l. si patri* 3. *l. ambiguitatum* 12. *l. corruptionem* 16. *C. de usufructu.*

21. Sunt tamen nonnulli casus, quibus ususfructus defuncto quidem fuit debitus, licet non ita substiterit in ipsius persona, quin & ad hæredem transire potuerit; veluti si cui pro se hæredibusque constitutus fuerit ususfructus, *l. repeti* 5. *ff. quibus modis ususfruct. amittit. l. antiquita.* 15. *Cod. de ususfructu.* Vel servo legatum fuerit utendi fruendi jus; ejus enim obligatio domino quæritur, cum in persona servili consistere nequeat, & nihilominus post domini durat obitum, quamdiu servus vivus est, *l. vel si servo* 15. *ff. fam. erciisc.* Unde & talis servitus personalis aut saltem omne, quod inde speratur, emolumentum inter cohæredes erit dividendum, quod ita per erciscundæ familiæ judicem efficietur, dum vel ipsum elocatur prædium usufructuarium, & pensiones inde redactæ pro rata cedunt cohæredibus, vel regionibus dividitur, & sua singulis tribuitur portio, de qua commoditatem & utilitatem omnem, quisque solus percipiat; vel etiam decernitur, ut interpositis cautionibus singulis per certum tempus aut alternis annis utantur fruantur, & apud eos vicemutua totus sit ususfructus, *l. & puto* 16. *ff. famil. erciisc. l. communi dividundo* 7. *§. cum de usufruct.* 10. *ff. commun. dividundo.* Quin &, quod magis est, ipsarum quoque rerum hæreditariarum ususfructus

nonnunquam ita poterit juxta prædictam methodum inter hæredes dividi; quoties scilicet alicui testator ultima voluntate rem quempiam legavit usufructu deducto ac penes haeredes remanente, *l. sed etsi* 14. §. 1. *ff. famill ercisc.* Pichardus *post* §. 20. *institut. de actionib. pag.* 199. *n.* 29.

22. Praeter res hactenus enumeratas, quarum nempe dominus fuit defunctus, aut domini loco habitus, sunt & aliae quae licet non fuerint in bonis ejus nec animo domini per ipsum possessae, in judicium tamen nostrum deduci solent: frequens enim est, ut in haereditate talia reperiantur, quorum solummodo nudam detentionem defunctus habuit, quorumque custodiam praestare tenentur ipsius successores: quamvis non eum in finem huic obnoxia sint judicio, ut in partes separentur, & singulis haeredibus aliqua cedat eorum portio; sed potius ut uni demandetur eorum custodia, quo possent commodius asservari, suis postmodum restituenda dominis; cujus generis praecipue sunt res in securitatem debiti defuncto pignori datae, vel ad usum commodatae, vel custodiae causa penes ipsum depositae. Circa pignora, quae defunctus accepit, eo quo dictum est modo cohaeredes hod judicio posse inter se experiri Paulus JCtus auctor est, *l. si pignori* 29. *ff. famil. ercisund.* Idem quod in commodato dicendum ex paritatis ratione: cum expediat, & aliud magis unius quam plurium custodiae committi, *arg. l. sed mihi* 3. §. *hæres ejus* 3. *ff. commodati.* Nec quicquam in causa est, cur aliud in deposito statuendum foret, si modo non quantitas sed corpus aliquod fuerit depositum, *arg. l. si duo hæredes* 22. *ff. depos.* Quamobrem etiam ille, cui talis res est adjudicata, per debitorem soluto debito, vel usu finito per commodantem aut deponentem in solidum actione pignoratitia commodati vel depositi conveniri potest; cum integræ rei restituendæ facultatem habeat *d. l.* 22. *ff. depos. d. l.* 3. §. 3. *ff. commodat.* Mantica *de tacit. & ambiguit. conventionib. lib.* 9. *tit.* 4. *n. fin.*

CAPUT VIII.

Quænam in hæreditatis divisione sint conferenda.

1. *Collatio describitur, obtinet tantum inter fratres & sorores eorumque descendentes.*
2. *Quid juris sit, si cum iis, qui conferre debent, concurrant alii a collationis onere immunes.*
3. *Quibus modis ad collationem constringantur cohæredes.*
4. *Evitatur collationis necessitas, si abstineatur hæreditate.*
5. *Non conferuntur prælegata, sed tantum ea quæ quis ab ipso defuncto, dum is adhuc viveret, recepit.*
6. *Non etiam illud, quod liberis demum post obitum patris, licet ejus contemplatione, acquisitum est.*
7. *Iure Romano dos & donatio propter nuptias semper tota fuit conferenda.*
8. *Hodie quandoque tota, quandoque solummodo pro parte dimidia.*
9. *Conferendum etiam peculium profectitium & omne illud quod ejus occasione filius lucratus est, nisi id ei concedatur in peculium adventitium.*
10. *Etiam conferendum quod uni donatum a susceptore seu patre spirituali.*
11. *Erogatum a patre in dignitatem filii, qua emtionem recipit, conferendum; non item, si vendi nequeat.*
12. *Nec conferendum quod expensum in redemtionem filii captivi.*
13. *Quid juris sit circa sumtus in filium studiis incumbentem factos.*
14. *Non conferendi sumtus a patre in convivium nuptiale filii facti, nisi de contraria constet voluntate.*
15. *Vel nisi tales sint sumtus, e quibus etiam post nuptias penes sponsum aut sponsam residet utilitas.*
16. *Libri studiosorum non conferendi.*
17. *Fratres aut sorores natu minores petere nequeunt a fratribus majoribus, qui studiis operam dederunt aut contraxerunt nuptias, ut etiam post parentis obitum ex communi hæreditate sumtus fiant in ipsorum nuptias aut studia.*
18. *Ne tum quidem sumtus in studia unius fratris post parentis obitum erogati omnes onerabunt, cum in hæreditatis paternæ communione fratres persistunt.*
19. *Quid obtineat in donatione simplici a parente uni liberorum facta.*
20. *Conferendum omnino quicquid pater mulctæ nomine pro uno filio delinquente erogavit.*
21. *Variis modis fieri potest collatio.*
22. *Et in conferentis est arbitrio, quo velit uti modo conferendi.*
23. *Si rem retinere voluerit ad collationem obligatus & tanto minus ex hæreditate percipere, æstimatio rei facienda qualis fuit tempore mortis illius unde profecta.*
24. *Nisi pater filio feudum novum emerit, quo casu ipsum solummodo conferendum est pretium persolutum.*
25. *Res ipsas non potest conferre, si illæ culpa vel dolo conferentis deteriores factæ, secus, si casu.*
26. *Præstandæ sunt usuræ ab eo, qui collatione moram fecit.*
27. *An testator possit probibere collationem, & quando censeatur probibuisse.*

1. NOn ea tantum, quæ penes defunctum ad extremum usque remanserunt vitæ spiritum, sed & quæ de ipsius etiamnum viventis exiere dominio, divisioni sunt obnoxia, juris dispositione rerum quarundam collationem exigente; quæ quidem nihil aliud est, quam rei propriæ in commune illatio seu contributio, vel confusio bonorum propriorum cum facultatibus ejus qui reliquit hæreditatem: conferunt enim propria, ut contingentem ferant portionem ex propriis & paternis, ut ait Cujacius *in paratit. ff. de collationib.* Et inter fratres tantum ac sorores obtinet eorumque descendentes, quotiescunque jure repræsentationis patentis sui locum occupantes ad hæreditatem alicujus ascendentis in linea recta vocantur; nepotes proinde conferre tenebuntur quicquid eorum parens ab avo receptum conferre debuisset, si superstes ad patris sui successionem una cum cæteris fratribus ac sororibus fuisset admissus, Thesaurus *decis.* 237. Petrus Zans *de divis. benor. lib.*

4. cap. 13. *num.* 44. Wamesius *centur.* 2. *consil.* 45. *num.* 2.

2. Cæteri cohæredes ea quæ ante a defuncto perceperunt donatione mortis causa vel inter vivos, in medium non conferunt, Rittershusius ad *novell. part.* 5. *c.* 6. *n.* 6. Mævius ad *jus Lubecens. part.* 1. *tit.* 2. *art.* 5. *n.* 39. *& seqq.* Hinc si contigerit ex eodem testamento plures ad unius hæreditatem concurrere, quorum alii conferre debent, alia collatione sunt immunes, extranei quidem sua nullo modo conferunt cohæredibus ad collationem obligatis; nec hi vicissim extraneis: hi tamen ipsi, postquam cum extraneis est celebrata divisio, omnia juxta leges inter se conferre tenentur, perinde atque si nulli cohæredes extranei fuissent testamento vocati, *l. fin. C. commun. utriusque judicii*, Pichardus *post* §. 20. *instit. de actionib. pag. mihi* 177. *n.* 10. Struvius *ad pand. exercit.* 37, *n.* 25. *in fine.*

3. Et ad hanc plerumque sic adigi consueverunt, ut, quandiu eam detrectant morasque nectunt, judex iis actiones denegaturus sit hæreditarias, & in universum, eos ab hæreditatis divisione repulsurus, usque adeo, ut impediatur etiam ipsa litis contestatio, *l. filia* 12. *l. si maritus* 14. *C. de collationibus*, Imbertus *in enchirid. jur. Galliæ verb. collationis exceptio in princip. pag. mihi* 62. Gudellinus *de jure noviss. lib.* 2. *cap.* 19. *vers. sæpe in divisione*, Argentræus *ad consuetud. Britann.* 526. *n. fin.* Quin imo si quis errore lapsus a suo cohærede divisionis tempore non exegerit, ut in medium adferrentur ea quæ collationi erant obnoxia, judex compellatus restituere jubebit quanto plus penes alterum hæredem est ex eo quod non contulit, *l. si soror tua* 8. *Cod. de collationib.*, Perezius *Cod. eod. tit. n. fin.* August. Barbosa *in collectan. ad l.* 3. *F. famil. ercisc. n.* 3.

4. Quando autem de collatione quæritur, ante omnia necesse est, ut agatur de divisione hæreditatis illius, a quo profecta sunt ea, de quibus conferendis inter se disceptant cohæredes, *l. ut liberis* 17. *sub. fin. C. de collationib.* Chassanæus *ad consuetud. Burgund. rubric.* 7. *de successionib.* §. 5. *verb. ullam meliorem conditionem n.* 7. Thessaurus *decis.* 46. *n.* 9. Berlichius *decis. aurear. part.* 1. *decis.* 8. *n.* 2. Unde quilibet hanc facili negotio poterit evitare conferendi necessitatem, dum forsan inde magis damni metus imminet quam lucri spes; si modo a delata voluerit abstinere hæreditate, contentus iis quæ possidet: cum enim eo casu cohæres dici nequeat, etiam ad collationem minime constringendus, utpote quæ inter solos cohæredes est recepta, *l. a patre* 10. *Cod. de collationib. l. ex causa donationis* 25. *Cod. famil. ercisc. l. si pater* 4. *ff. de collation. dotis*, Choppinus *de morib. Parisiens. lib.* 2. *tit.* 5. *n.* 18. Christinæus *ad Mechliniens. tit.* 16. *art.* 5. *n.* 2. *in med.* Grassus *recept. sentent. lib.* 2. *art. collatio bonorum q.* 4. *n.* 2. Qualis abstinendi facultas eo usque vires suas exserit, ut si vel donatio propter nuptias aliudve quid alioquin conferendum, promissum solummodo fuerit a patre, necdum datum aut persolutum, illud omne tanquam æs alienum ab hæredibus exigere possit is qui abstinuit, eodem modo quo quilibet alius defuncti creditor, *l. fin. ff. de collation. notis.*

5. Illud insuper, quo locum sibi vindicare queat rerum collatio, requiritur, ut cohæres actu inter vivos ab ipso defuncto, res tales ita receperit, ut & earum dominium in conferentem fuerit translatum, vivente etiamnum eo, de cujus hæreditate, *l. ea demum* 6. *l. nec emancipati* 15. *C. de collationib.* Quæ ratio est, quod in collationem non veniunt ea, quæ quis ex supremo testatoris judicio post obitum ejus demum acquisivit: proinde si defunctus uni cohæredum res quasdam prælegaverit, etiamsi verum sit, eas ex defuncti patrimonio profectas esse, cæteris tamen hæredibus ejusmodi legata non erunt conferenda, *l. rem pignori* 28. *l. si ita legatum* 42. *ff. famil. erciscund.* Brunemanus *ad l.* 7. *C. eod. tit. & ad l.* 10. *C. de collationib.* Ut ita servetur ultima testatoris voluntas, quæ prorsus inutilis esset ac frustranea circa prælegatum, si illud extra collationem constitutum non esset, *d. l.* 7. *C. famil. erciscund.* Rittershusius *ad novell. part.* 5. *c.* 6. *n.* 5. Et usque adeo hoc obtinet, ut is, cui prælegatum est, ad illud consequendum opus non habeat, una ex tribus actionibus alioquin regulariter pro legato petendo concessis legatario, velut actione ex testamento, rei vindicatione, vel hypothecaria, §. 2. *instit. de legatis*, verum potius erciscundæ familiæ judicio prælegatum percepturus sit, *l. cætera* 4. *in princ. ff. famil. ercisc.*

6. Eadem de causa nec illud conferendum erit, quod uni ex liberis post obitum demum parentis, licet ipsius contemplatione, donatum fuerit, ut auctor est Ant. Faber in *C. Sabaud. lib.* 3. *tit.* 25. *defin.* 11. Quamvis imbecillis admodum sit ea, quam illic subjungit ratio: ideo enim in hujusmodi donatis hanc servari voluit sententiam, quia, etiamsi liberi non essent sui patris hæredes, non eo minus liberalitatis accipiendæ capaces essent. Quasi vero aliis in casibus liberi non possent ea, quæ conferre tenentur, percipere, quam si parentibus suis hæredes existerent: quin potius eum esse collationis evitandæ modum paulo ante docui, ut scilicet ea, quæ quis conferre deberet si vellet hæres esse, sibi soli præcipua retinere possit nec conferre cogatur, ubi delatam repudiaverit hæreditatem.

7. Cæterum in collationem venire dotem & donationem propter nuptias, abunde constat *ex tot. tit. ff. de collatione dotis*, Cujacius *lib.* 3. *observat.* 30. Andr. Gail. *lib.* 2. *observ.* 91. *num.* 3. utpote quæ non ad hoc datæ sunt, ut eas quispiam ex liberis reservet jure præcipui, *l. filiæ* 12. *l. illam merito* 19. *C. de collationib.* Et in universum quidem, si jus Romanum consideremus, ac integræ semper conferendæ fuerunt: juxta illud enim obtinuit, ut pater solus ad dotandam filiam aut præstandam filiæ propter nuptias donationem esset obstrictus; matri vero neutiquam illud onus incumberet, nisi ea laboraret paupertate pater, ut nullo modo posset dotem pro progenie sua de suo constituere patrimonio; quo casu receptum erat, ut in subsidium mater, etiam quandoque frater compellerentur ad dotandam pro dignitate natalium filiam aut sororem, *l. fin. in med. C. de dotis promissione l. cap.* 19. *ff. de ritu nuptiar. l. neque mater* 14. *C. de jure dotium*, *l. cum plures* 12. §. *cum tutor* 3. *ff. de jure dotium.*

8. Verum cum hodie locorum plurimorum inveterata consuetudine sit introductum, ut dos & donatio propter nuptias nonnunquam ex parentis utriusque, nonnunquam ex alterutrius tantum consti-

tuatur facultatibus; duæ quoque potissimum circa dotis collationem observandæ definitiones, si namque communiter de parentis utriusque bonis ea data sit, &, alterutro supremum obeunte diem, inter liberos superstites agatur de dividenda ipsius hæreditate, non integra dos & donatio, sed dimidia tantum ejus pars est conferenda: cum enim pro parte solummodo dimidia dos ex defuncti substantia profecta fuerit, iniquum foret, ut ultra id, quod a defuncto percepit, conferre quicquam cogeretur, *l. ut liberis* 17. *sub fin. C. de collationib.* Si vero tantum ex parentis alterutrius, facultatibus constituta sit dos aut donatio, toties eam in solidum conferendam esse dicendum est, quoties illius est dividenda hæreditas, e cujus solo data patrimonio; at contra penitus non esse conferendam, quoties, altero parente defuncto, superstes etiamnum vivit is, qui de bonis propriis dotem solus erogavit, eadem urgente allegata paulo ante ratione, qua collationi nihil ultra id quod ex defuncti facultatibus pervenit, obnoxium esse dictum fuit, *d. l.* 27. *C. de collation.* Christinæus *ad Mechliniens. tit.* 16. *art.* 5.

9. Pari modo post mortem patris in communionem divisionis causa revocandum est profectitium peculium, *l. certum est* 13. *Cod. famil. erciscund.* Nec ipsa solummodo conferenda profectitii substantia, verum & emolumentum per filium inde negotiando perceptum; cum illud omne veniat hujus peculii appellatione, quod ex re patris ad filium pervenit; quæ enim invidia est, inquit Imperator, quod ex patris occasione profectum est, hoc ad eum reverti, §. 1. *inst. per quas person. cuique acquir.* Quamvis hoc alii prorsus arbitrio judicis relinquendum existiment, Sichardus ad *l.* 13. *C. famil. erciscund. n.* 11. 12. Chassanæus ad *consuetud. Burgund. rubr.* 6. §. 2. *verb. non participat in bonis* &c. *n.* 5. *seqq.* Menochius de *arbitrar. judic. lib.* 2. *casu* 226. *num.* 5. *& seqq. ibique cit.* Quod si tamen filio parens concesserit, ut ex profectitio peculio lucrum sibi quærat ac conservet tanquam adventitium, cessabit collatio: jure namque novo juxta Justiniani constitutionem non amplius collationi subjacet adventitium, *l. fin. C. de collationib.* Cujacius *libr.* 3 *observ.* 30. *in princ.* Et ita per parentem profectitii emolumentum posse filio concedi, ut in adventitio computetur, dubio caret; cum & quod magis est, mobilia recte filio det, ut rebus castrensibus annumerentur & eximantur collationi, *l. si filius familias* 4. *C. famil. ercisc.*

10. Quia vero donatio a patribus spiritualibus facta filiis quos de fonte baptismatis sustulerunt, potissimum parentis causa propter amicitiam ejus aut benemerita fit, merito peculio profectitio accensendum est quicquid ex tali liberalitate filio quæsitum est, *arg. l. hinc quæritur* 19. §. 1. *ff. de peculio d.* §. 1. *institut. per quas person. nob. acquir.* quamobrem etiam in divisione bonorum paternorum hoc fratribus cæteris erit conferendum, Mantica de *tacit. & ambig. convent. lib.* 13. *tit.* 21. *n.* 24. 25. Parens p. m. Paulus Voet *ad* §. 1. *instit. per quas person. nobis acquir. n.* 4.

11. Nec minus ea collationis necessitati subsunt, quæ pro filio pater impendit ad comparandum munus quoddam publicum, quod post parentis obitum emtionem venditionemque rursus admittit; qualis est militia quæpiam togata, tabellionum, silentiariorum &c. *l. omnimodo* 30. §. *imputari* 2. *C. de inofficios. testament. l. illud sine* 20. *C. de collationib.* Quisquis enim illas gerit militias, locupletior inde creditur, & per eas auctum ipsius patrimonium. Covarruvias *variar. resolut. libr.* 3. *c.* 19. *n.* 4. 5. 6. Tuldenus *ad tit. C. de collationib. in fin.* Sin autem nonnulla parens erogaverit in filii dignitatem aut honorem, velut ad impetrandum doctoratus gradum, collatio locum non est in iis habitura, sed potius ea omnia propter onera dignitati conjuncta præcipua esse oportere respondit post Papinianum Ulpianus, *l.* 1. §. *sed an id* 17. *ff. de collationib.* Præsertim quia simul cum eo, qui honorem obtinuit, exstinguitur, nec quicquam transit ad hæredes, nec venditione vel alio quo titulo oneroso potest in alium extraneum transferri. Cujacius, *d. lib.* 3. *observ.* 30. *in fin.* Raguellus *in legibus Justinian. ad l.* 20. *C. de collationib.* Pichardus *post* §. 20. *institut. de actionib. pag. mihi* 18. *n.* 48. *& seqq.* Petrus Zans *de divis. bonorum libr.* 4. *c.* 13. *num.* 66. Argentræus *ad consuetud. Britann. artic.* 526. *num.* 8. Perezius *ad titul. Cod. de collationib. n.* 13. Brunemannus *ad l.* 4. *C. famil. ercisc.*

12. Quin imo si quis filiorum a barbaris captus & misera pressus servitutis calamitate per parentes præstito redemtionis pretio liberatus fuerit; iniquum fore videtur, eum post parentis obitum in divisione bonorum ad lucrum hoc conferendum compelli, ac si non durum satis aut ærumnosum ei fuisset ipsum captivitatis tædium; dissuadet scilicet talium collationem eadem quæ in dignitate ratio, cum nec hic quicquam supersit, aut superesse potuerit ex nummis persolutis penes eum, qui redemtus est, *l. liber captus* 17. *C. de postliminio reversis.*

13. Circa sumtus in studia factos haud immerito distinctionem adhibueris: aut enim de talibus quæritur impensis, quas quidem filii studia prosequentis gratia pater erogavit, non tamen ipsorum studiorum causa, forsan ad ejus alimenta tantum; aut contra de impensis ad ipsam institutionem suppeditatis. Sumtus ad alendum filium studiis incumbentem factos in collationem venire non posse constat; eo quod eosdem pater facturus fuisset, etiamsi literis sese filius non applicuisset, adeo ut eatenus nihil amplius in filium studiosum quam in alios artem quampiam mechanicam aut nihil addiscentes impendisse dici possit; & constitutum sit, neque patrem neque matrem a liberis alimenta posse repetere, quamvis forte declarassent se repetendi animo illa præstitisse, *l. alimenta* 11. *Cod. de negot. gestis*, Christinæus *ad Mechliniens. tit.* 9. *art.* 14. *num.* 17. In iis vero sumtibus, quos ultra causam alimentorum in studia filii pater præstitit, videndum est, utrum hoc animo recipiendi factum fuerit; quo casu justissimum est, divisionis tempore cæteros fratres tantum præcipere, quantum hic literis operam dando consumsit: an potius pietatis intuitu; neque tunc patitur æquitas, illos in collationem deduci, *l. quæ pater* 50. *ff. famil. erciscund. arg. d. l. alimenta* 11. *l. si paterno* 15. *ff. famil. erciscund.* Garsias *de expens. & melioration. cap.* 3. *n.* 49. Besoldus *in delibat. juris tit. famil. ercisc. n.* 5. Ut tamen pro pietate magis quam repetendi voluntate leges in dubio præsumant, si pater simpliciter studiorum impendia suppeditaverit; neque talis

videatur tolli præsumtio, nisi vel expressa declaratione de parentis constet animo, vel in librum rationum ea fuerint relata. Hartmannus Pistoris, *lib.* 1. *quæst.* 19. *n.* 5. Gomezius *ad leges Tauri leg.* 29. *n.* 16. Petrus Zans *de divis. bonor. libr.* 4. *cap.* 13. *n.* 51. *& seqq.* Quæ quidem ita procedunt, si pater hosce sumtus fecerit, cum nulla haberet filiorum bona, quorum legitimus erat administrator: ea enim si habuerit, impensas potius de filiali quam proprio matrimonio, magisque administratorio nomine quam pietatis intuitu fecisse creditur, *l. Nesennius* 34. *in med. ff. de negot. gestis l. ult. ff. de petit. hæreditat. lib. cum post mortem* 43. §. 1. *ff. de administrat. tutor* de his Treutlerus *vol.* 2. *disput.* 17. *thes.* 5. *lit. H.* Fachinæus *controv. lib.* 5. *cap.* 83. Pichardus *post* §. 20. *inst. de actionib. pag. mihi* 182. *num.* 52. *& seqq.* Hartmannus Pistoris *d. lib.* 1. *quæst.* 19. *n.* 6. Schneidwinus ad §. 2. *institut. de donationib. n.* 75. *& ad* §. 20. *instit. de actionib. de famil. erciscund. n.* 42. *& seqq.* Gudelinus *de jur. nov. ff. libr.* 2. *c.* 19. *vers. de lib.*, Argentræus *ad consuetud. Britann. artic.* 526. *num.* 6. Hænnonius *ad institut. disput.* 20. *num.* 7.

14. Quod si parentes in convivium nuptiale liberorum sumtus expenderint, verior est & communior interpretum sententia, eos in divisione fratribus non esse conferendos, tum quia nullum penitus emolumentum ex iis ad filium filiamve nuptias contrahentem pervenit aut pervenire potuit, sic ut durum foret illos istiusmodi sumtibus in ipso velut conjugii vestibulo gravari; tum etiam quia plerumque lauta ejuscemodi convivia magis in parentis honorem instructa videntur, ejusque concernere splendorem, quam liberorum nuptias celebrantium, etiamsi matrimonium ipsum occasionem iis præbuerit. Sichardus, *ad l.* 18. *C. famil. erciscund. n.* 12. Gomezius *ad leg.* 29. *Tauri n.* 15. Si nihilominus de contraria patris voluntate constet, dum desertis verbis aut signis evidentibus declaravit, animo repetendi se tale convivium parare velle, etiam collationi locus erit; eo quod tunc ejusmodi impensæ dotis partem videntur constituere: & facilius ut plurimum in iis regionibus colligi potest hic parentis circa sumtus nuptiales animus, ubi solent in numerata pecunia consistentia ab invitatis pro nuptiali convivio donaria exhiberi: ea enim si sibi pater vindicaverit, manifestum est indicium, eum hosce sumtus repetere noluisse; quippe qui lucrando dona convivarum abunde sibi prospexit, adeo ut injustum foret, si ei vel volenti concederetur impensarum repetitio. Sin ex adverso sponsus & sponsa sibi talia reservaverint donaria, satius est, etiam ad persolvenda convivii dispendia hos obligatos esse, vel utique pati debere, ut in collationem veniant post parentum obitum. Christinæus *ad Mechliniens. tit.* 16. *art.* 3. *n.* 13. *in med.*

15. Illos autem sumtus quod attinet in nuptiarum splendorem factos, ex quibus aliqua ad sponsum vel sponsam redundat utilitas, quae non una cum epulis finitur, veluti si coemtae pretiosae vestes, annuli, gemmae, & quilibet alius mundus muliebris nuptiarum causa comparatur; aequius profecto est, ut in dubio haec omnia statuamus esse conferenda tanquam dotis portionem constituentia, quamdiu non apparet alius parentis animus. Sichardus & Gomezius, *d. loco.* Andr. Gall. *lib.* 2. *observ.* 91. *n.* 4. 5. Garsias *de expens. & meliorat. cap.* 4. *n.* 10. *Bachovius ad Treutlerum vol.* 2. *disput.* 17. *thes.* 5. *lit.* 1. Leeuwen *cens. forens. l.* 3. *c.* 13. *n.* 13.

16. Quo posito, non abs re quaesitum, quid in libris studiorum causa comparatis obtineat? videri possent hi conferendi, cum post absolutum studiorum cursum etiamnum sint superstites & augeant literati patrimonium: verum frequentiori Doctorum calculo comprobatum est, eos neutiquam collationis necessitati obnoxios esse, sed eodem debere jure censeri quo ceteri sumtus in studia facti; praesertim cum sint velut arma studiosorum, adeoque si non evidens alia mens sit parentis, quasi castrensi annumeranda peculio, qnemadmodum ipsa arma filio familias in bellum eunti data sub peculio castrensi continentur; *arg. l. castrense peculium tit. ff. de pecul. castrens.* Quod extra collationem praecipuum cuivis esse debere multis constitutionibus continetur, *l.* 1. §. *nec castrense* 11. *ff. de collationib.* atque ita censent Gudelinus *de jure noviss. lib.* 2. *cap.* 19. *vers. de libris*, Pichardus *post* §. 20. *institut. de actionib. pag. mihi* 183. *num.* 60. Mornacius *ad l.* 4. *Cod. famil. erciscund.* Sichardus *ad d. l.* 4. *num.* 8. *& ad l.* 18. *tit. num.* 3. Garsias *de expens. & meliorationib. cap.* 4. *num.* 6. 7. Gomezius *ad d. leg.* 29. *Tauri n.* 17. Argentraeus *ad consuetud. Britanniæ art.* 526. *n.* 7. Perezius *ad tit. Cod. de collationib. n.* 12. dissentiunt pro parte, Petrus Zans *de divis. bonor. lib.* 4. *cap.* 13. *num.* 60. *& seqq.* Schneidwinus *ad* §. 20. *instit. de actionib. de fam. ercisc. num.* 48. *& seqq.* Zoesius *ad tit. ff. de collationib. n.* 37. *& seqq.*

17. Ceterum, si parentes ejusmodi sumtus impenderint in quorundam liberorum studia vel nuptias aut gradum Doctoratus aliumve quem honorem commerciis exemtum; controversum est, an non saltem is, qui sua nondum ad finem usque studia perduxit, a patre tamen ad operam literis navandam jam missus, quive necdum matrimonii vinculo sese junxit, contraxit tamen ex parentis consensu sponsalia, disceptatum inquam, an non is exigere jure possit, ut e bonis communibus post parentis obitum in studiis alatur, donec legitimum perfecerit eorum cursum, aut ex indiviso patrimonio prius impensae suppeditentur ad convivium nuptiale requisitae, quas ipse pater, si supervixisset, procul dubio fuisset erogaturus? Quod quidem nonnullis ita visum fuit antiquioribus juris interpretibus, qui speciosis admodum prima fronte rationibus ad id evincendum usi sunt; ea videlicet, quae vivo patre cœpta sunt, impendiis communibus perfici debere dictitantes; tum etiam parentem obstrictum esse, ut studiis liberalibus imbui filium procuret pro facultate patrimonii ac dignitate natalium, cum id ipsis quoque tutoribus injunctum sit, *l. cum plures* 12. §. *cum tutor* 3. *ff. de administrat. tutor. l. de bonis* 6. §. *non solum* 5. *de Carbonac. edicto.* Et hoc onus in parentis hæredes merito derivari. Illa tamen non efficiunt, quin contrariam magis probandam existimem sententiam, fratres nempe ceteros non ad id esse obligatos, ut in fratris aut sororis nuptias aut studia sumptus impendant; cum per mortem parentis sufficientes unusquisque liberorum facultates acquisiverit, quo sese possit pro natalium conditione sustentare, *l. & si filium* 15. *ff. de munerib. & honorib.* Et ceteri filii

cohaeredes a muneribus, quae filius unus post patris obitum suscepit, soluti dicantur, *l. si filia* 20. §. *idem scribit* 6. *ff. fam. ercisc.* Atque ita cautum Principatus Nassovici legibus, *part.* 4. *c.* 1. *n. ult.* Nec ab argumentis in adversum directis haec evertuntur: verum enim non est, ea omnia, quæ a parente cœpta sunt, communibus impensis post mortem ejus ad finem esse perducenda, nisi duo concurrant, puta, quod ipse pater ad id, quod incepit, perficiendum compelli possit, & quod eadem hæredes constringat ratio, quæ parentem obligavit. At vero patrem ad filium in humanioribus artibus educandum lex nulla cogit, verum quotidie suos potest pro libitu liberos e studiorum palæstra domum revocare: sola pietatis & affectus paterni ratio eum ad id agendum movet & impellit: quæ etiam ipsa pietatis consideratio tanta non est in fratribus, quanta quidem in parente; unde & rescriptum testatur Ulpianus, hæredes invitos ad ea facienda non esse compellendos, quæ defunctus, si adhuc in vivis esset, officio pietatis suæ daturus fuisset, *l. si quis a liberis* 5. §. *item rescriptum* 17. *ff. de agnoscend. & alend. liberis.* Sic ut optimo jure debeant & ab hoc onere soluti esse successores. Christinæus *vol.* 2. *decis.* 180. *num.* 2. Garsias *de expens. & meliorat. cap.* 5. *num.* 52. Gomecius *ad d. leg.* 29. *Dauri n.* 18. Besoldus *in delibat. juris tit. famil. ercisc. num. in fine.* Sichardus *ad lib.* 18. *Codic. famil. erciscund. numer.* 10. Berlichius *decis. aurear. pars.* 1. *decis.* 8. *num.* 4.

18. Quamdiu autem in communione fratres persistunt post sui parentis obitum, tamdiu sumtus in unius fratris studia inchoata & etiamnum perficienda communibus ex bonis impendendos esse Wissembachius auctor est; quasi imputare sibi deberent fratres cohæredes, quod non statim post fata patris a communione recesserint erciscundæ familiæ judicio. Wissembach, *ad pandect. vol.* 2. *disput.* 12. *n.* 14. *in med.* De cujus tamen opinionis justitia merito dubitaveris: talia enim non nisi in universali bonorum omnium societate recepta sunt, in eamque veniunt; (quamvis non desint, qui etiam universali societate soluta hujusmodi impendiorum compensationem admittendam putant, uti videre licet apud Zoesium, *ad tit. ff. pro socio n.* 45. 46.) At nemo dixerit, inter fratres cohæredes contractam esse universalem bonorum omnium societatem eo ipso, quod in hæreditatis paternæ delatæ communione remanent; cui consequens est, ut ejusmodi sumtus in unius institutionem erogati potius in ipsius portionem imputandi sint, ubi de hæreditate dividenda agendum erit, *l. ex parte hæres* 39. §. *filius* 3. *ff. famil. ercisc.* Scheidwinus *ad* §. 20. *instit. de action. de fam. ercisc. n.* 55. 56.

19. Circa donationem simplicem a patre factam filiofamilias ardua & sæpius agitata inter Jurisconsultos est quæstio, num & ea sit conferenda, cum is una cum ceteris fratribus ad parentis sui defuncti successionem concurrere desiderat? quam ut expediant alii alios salebrosos meandros & intricata sequuntur diverticula; ergo simpliciter ita statuendum censeo; in collationem non venire talem donationem: quamvis enim negandum non sit, non subsistere donationem inter patrem & filium in potestate retentum; illud nihilominus expeditum est, eam, si revocata non fuerit, juxta jus novissimum morte patris confirmari, & plenissimos sortiri rite factæ donationis effectus; eodem modo quo prohibita inter maritum & uxorem donatio per alterutrius obitum confirmari solet, *l. donationes* 25. *C. de donationib. inter vir. & uxor.* Nisi tamen hanc donationi legem parens expresse dixerit, ut reliqui dotem vel propter nuptias donationem conferant, quibus in casibus simplicem quoque donationem conferri præcepit Imperator, *l. illud sine ratione* 20. §. 1. *Cod. de collationib.* Facta vero a parente liberis emancipatis simplex donatio suis est conferenda, *l. ut liberis* 17. *in fin. C. eod tit. de collation.* vide Cujacium, *l.* 3. *observ.* 30. Raguellum *ad leges Justinian. in l.* 20. *C. de collationib.* Gomezium *ad d. leg.* 29. *Tauri n.* 16. Anton. Fabrum *de errorib. pragmat. decad.* 40. *error.* 1. 2. Pichardum *post* §. 20. *institut. de actionib. pag. mihi* 178. *numer.* 4. *& seqq.* Fachinæum *lib.* 5. *controvers. cap.* 80. *& lib.* 6. *cap.* 64. 65. *& lib.* 13. *cap.* 92.

20. Quod si pro filio, qui delictum admiserat, mulctam pecuniariam pater persolverit, ut ita carceris pœnæ filium eximeret; multi quidem adhibendam putant distinctionem, utrum sponte mulctam pater præstiterit, an vero invitus; hoc casu collationi locum esse volunt, illo eam existimant cessare debere. Argentræus, *ad consuetud. Britann. art.* 526. *num.* 11. Gomezius *ad d. l.* 29. *Tauri n.* 20. *ibique citati.* Sunt & qui contra statuunt, sine distinctione mulctam a patre pro filio erogatam in omnem eventum in divisione conferendam esse; quorum sententia sua æquitate commendatior est magisque probanda; ne alioquin filii ad quævis facili negotio provolent aut stimulentur flagitia, dum impune se illa perpetrare posse vident, nullum aut exiguum inde damnum in patrimonio post parentis obitum obventuro ferentes. Quin imo sic sæpius eveniret, ut non modo filius extra pœnam constitueretur, verum etiam lucrum ex delicto perciperet; cum tamen quemquam ex suo scelere vel improbitate quid lucrari leges prohibeant, *l. itaque fullo* 12. §. 1. *ff. de furtis.* Sic fieret ut ex alterius delicto damnum alter sentiret, & lueret criminis alieni pœnas, ac innocentes non minus quam sontes oneraret exactio mulctæ; cum ceteri perderent illam partem, quam in pecunia propter unius filii scelus erogata fuissent post mortem patris habituri, siquidem illa in ipsius patrimonio permansisset: quæ sane periniqua forent jurisque præceptis in universum repugnantia, Zoesius *ad tit. ff. de collationibus n.* 41.

21. Variis autem modis in erciscundæ familiæ judicio fieri potest ejusmodi collatio: vel enim fit ipso facto, dum res conferenda in medium exhibetur, ut inter cohæredes instituatur ejus perinde atque rerum aliarum hæreditariarum pro rata distributio, aut in solidum uni adjudicetur, si commodum non admittat divisionem; vel etiam fit, dum cohæres eam quidem rem conferendam sibi retinet, interim tanto minus percipit ex parentis defuncti facultatibus, Scheneidwinus, *ad* §. 20. *institut. de actionib. de famil. erciscund. num.* 59. Christinæus *ad Mechliniens. tit.* 16. *artic.* 5. *numer.* 2. *in med.* vel denique sola fit cautione, si necdum satis constet, quid ad eum pervenit qui conferre debet, dum promittit datis fidejussoribus aut pignoribus collaturum esse res, quæ

conferendæ, quam primum apparuerit, eas in bonis ipsius esse, *libr.* 1. §. *quamvis autem* 11. *ff. de collationib. libr.* 1. §. *si sub conditione* 7. *ff. de collationib. dotis*.

22. Qua in re dubium est, utrum in ejus, qui ad collatione obstrictus est, arbitrio sit quam velit observare conferendi methodum, rem ipsam conferre, vel ea retenta tanto minus ex hæreditate percipere. Eum ad ipsius rei collationem præcise non teneri probabilius est, sed posse rei æstimationem pro rata præstando suis satisfacere cohæredibus tametsi invitis; vel etiam in bonis defuncti tantum remittendo, quantum ex collatione cohæres esset habiturus, satis contulisse videri, *l.* 1. §. *sed & si* 12. *ff. de collationib.* Pichardus *post* §. 20. *instit. de actionib. pag. mihi* 183. *n.* 2. 3. Leeuwen *censur. forens. l.* 3. *c.* 13. *n.* 10.

23. Unde non levis resultat controversia, cujus temporis inspicienda sit æstimatio, si cohæres rem ipsam retinere maluerit, tanto minus accipiendo? Inspiciendum esse rei valorem, qualis fuit eo tempore, quo in conferentem a defuncto est translata censet Choppinus, *ad leges And. lib.* 3. *tit.* 3. *n.* 7. referente Christinæo *ad Mechlinienſ. tit.* 16. *art.* 3. Alii contra divisionis rerum hæreditariarum tempus considerandum existimant, ut is ibidem testatur. Media quodammodo via placuit prudentioribus, quam & tutissimam & maxime legibus congruam esse censeo; rerum videlicet conferendarum æstimationem talem esse servandam, quali fuit tempore mortis illius, e cujus bonis ad conferentem pervenerunt: cum hoc ipsum tempus sit, ex quo quis ad collationem obligatus esse incipit: id quod non obscure Justinianus nobis injungit, *in l. penult. in princip. Cod. de collationib.* dum in conferenda militia simul conferendum vult omne lucrum, *quod tempore mortis defuncti ad conferentem pervenire potuit.* Quamobrem & alibi rescripsit idem Imperator, militiæ æstimationem instituendam esse secundum gradum, quem militans obtinuit tempore mortis testatoris, ex cujus pecunia sibi antea illam comparaverat, *l. omnimodo* 30. §. *imputari* 2. *Cod. de inoffic. testament.* Petrus Zans *de divit. bonorum t.* 4. *c.* 10. *n.* 1. *& seqq.* Modestinus Pistoris *par.* 4. *quæst.* 152. Pichardus *post* §. 20. *instit. de actionib. p. mihi* 182. *n.* 50. Anton. Matthæus *in parœm. Belg. Jurisconſ. parœm.* 2. *n.* 34. Quibus non obstat, quod res augeri minuique debeat suo dominio, qualis est conferens contemplatione rei collationi subjacentis; non enim ille plenissimo jure dominus est, sed tantum fere revocabile habet ejus dominium, quamdiu facta non est hæreditatis divisio; ad quales non spectat omne rei periculum, uti id exemplo mariti manifestum est, cui licet dotis sit dominus, nec augmentum dotis inæstimatæ prodest, neque nocet decrementum, *l. plerumque* 10. *ff. de jure dotium.*

24. Si tamen filio suo pater feudum emerit, non æstimationem quæ fuit tempore mortis parentis, sed potius ipsum pretium, quod pro feudo numeratum est, adeoque illum feudi valorem, qui fuit eo tempore, quo ad filium pervenit, conferendum esse tradunt interpretes, per §. *unic. de fratribus de novo beneficio investitis libr.* 2. *feud. tit.* 12. Hartmannus Pistoris *lib.* 2. *quæst.* 38. *num.* 63. *& seqq.* Anton. Faber *de error. pragmaticor. decad.* 41. *err r.* 10. *n.* 3. Zoesius *ad tit. ff. de inoff. testam. n.* 105. Nisi forsan alicubi obtineret ejusmodi consuetudo ut de novi quidem feudi pretium fratribus aut sororibus conferendum esset. Wamesius *cent.* 2. *consil.* 42. *num.* 1.

25. Porro, si res ipsas voluerit in medium conferre inter cohæredes pro rata dividendas, non usque audiendus est, si forsan admodum fuerit diminutus earum valor; verum tunc potius inquirendum, culpane conferentis an vero casu decrevit conferendarum rerum æstimatio. Quod si casu fuerit imminutum pretium, aut etiam ipsæ res pro parte vel in universum incendio chasmate aliove modo perierint, eum, qui ad collationem obstrictus est, liberari conferendo res qualitercunque deterioratas, auctor est Paulus JCtus, *in l.* 2. §. 2. *ff. de collationib.* Si vero quæpiam arguatur conferentis culpa vel dolus, non liberabitur res ita deterioratas exhibens, verum eas sibi reservare cogetur, data ceteris cohaeredibus facultate prius ex haereditate tantum deducendi, quantum hic a defuncto fuit ante consecutus, *lib.* 1. §. *confertur autem* 23. *ff. de collationib. l. dotis* 5. *& auth. quod locum Cod. eod. tit.* Gudelinus *de jure noviss. lib.* 2. *cap.* 10. *vers. sæpe in divisione in med.* Zoesius *ad pandect. tit. de collationib. dot. n.* 2.

26. Si quis autem in conferendo moram admiserit, usuras simul ex tempore morae computandas conferre debebit; ne moratori sua prosit tergiversatio, si ex rebus conferendis ipse fructus perciperet, interim dum caeterarum omnium haereditariarum rerum fructus augerent ipso jure haereditatem, *l. filius emancipatus* 5. §. 1. *ff. de collation. dotis*, Modestinus Pistoris *d. par.* 4. *quæst.* 152. *n.* 9.

27. Coronidis loco de collatione subjiciendum est, eam cessare, si quidem parens expresse prohibuerit: hoc enim in ipsius esse potestate non est quod dubitemus, *auth. ex testament. C. de collation. Nov.* 18. *c.* 6. & hujusmodi standum prohibitioni, nisi, ea admissa, tanta foret inter liberos inaequalitas, ut ex iis nonnulli ne salvam quidem essent habituri legitimam: eo quippe casu illi quibus minus obvenit quam legitima, jure suis a fratribus aut sororibus collationem exigunt adhibita donationis aut dotis inofficiosae querela, qua saltem hoc impetrabitur, ut ad legitimam usque rescindatur ac revocetur id, quod in præjudicium cæterorum uni vel quibusdam contra pietatis officia datum est, tametsi constiterit adhuc matrimonium ejus, cui inofficiosa dos aut donatio facta fuit, *authent. unde & si parens Cod. de inoff. testament. arg. l.* 1. 2. 7. *& tot. tit. Cod. de inofficic. donationib. & tot. tit. Cod. de inoffic. dotibus*, Schneidwinus *ad* §. 2. *instit. de donationib. n.* 80. *& seqq.* Petrus Barbosa *ad l.* 2. *ff. soluto matrimon. par.* 1. *n.* 172. Cæterum si non expressis verbis inveniatur per defunctum prohibita, neutiquam jure novo pro collationis prohibitione præsumendum, *d. authent. ex testamento.* Imbertus *in enchirid. juris Galliæ verb. collationis exceptio in med. pag. mihi* 64. cum potius id suadeam a paterna pietate & affectu desumta conjectura, eum in omnibus quæ non sunt expressa, voluisse inter omnes liberos æqualitatem servare, licet inæquales forte portiones hæreditarias iis assignasset. Cui non repugnat Scævolæ responsum in *l. ex parte* 36. §. 1. *ff. famil. erciscund.* quo videtur evinci posse, etiam ex præsumtionibus &

conjecturata mente defuncti colligendam esse collationis prohibitionem, dum ibi JCtus asserit, imponendam filiæ non esse dotis conferendæ necessitatem, si pater inter filium & filiam in codicillis fecerit omnium bonorum divisionem, nihil indivisum reliquerit, de collatione nihil expresserit. Non enim ignorari debet, quondam aliud novissimo jure circa collationem obtinuisse: hodie recepta est tam ex testamento quam ab intestato delata hæreditate; cum tamen anteriori jure tantum ei locus esset in successionibus ab intestato, non ex testamento, nisi pater eam expresse præcepisset, *l. Pomponius* 35. *ff. famil. erciscund. l. penult. ff. de collat. dotis l. fin. in med. Cod. commun. utriusque jud. l.* 1. *l.* 7. *l.* 9. *l.* 17. *in princ. l.* 19. *in princ. C. de collationib.* At vero ex antiquo jure deducta est illa Scævolæ sententia, successioni testamentariæ accommodata; quatenus scilicet illa dispositio paterna testamenti vires habet, & divisio in codicillis testamento non confirmatis inter liberos facta vim institutionis ac effectum sortiret eorum liberorum intuitu, *arg. l. fin. C. famil. erciscund.* uti id post Bartolum & alios allegatos notat Zoesius *ad tit. ff. de collationib. n.* 46. Nisi quis maluerit cum Christinæo statuere, quotæ quidem partis hæreditariæ assignationem in testamento factam non liberare quemquam a collatione; totius tamen patrimonii seu singularum rerum divisionem, a patre inter liberos in testamento vel codicillis institutam, omnem tollere conferendi necessitatem *juxta d. l.* 39. *ff. famil. ercisc.* Christinæus *ad Mechliniens. tit.* 16. *art.* 3. *n.* 4.

CAPUT IX.

De divisione rerum feudalium emphyteuticarum & his similium.

1. *Nonnulla jure singulari in feudi & emphyteusios divisione sunt recepta.*
2. *Non omnia feuda dividi possunt.*
3. *Feuda jure divisibilia possunt inter plures dividi cohaeredes vassalli, etiam sine domini directi consensu.*
4. *Et possunt vel uni totum feudum concedere, vel singuli suam partem habere.*
5. *Nec divisionis feudi nomine laudimia praestanda, nisi extraneus ad licitationem admissus feudum accepisset.*
6. *Emphyteusis alicui & successoribus ejus concessa dividi potest, non item si concessa ut ad filium natu majorem perveniat.*
7. *Si emphyteusis sit divisa, propter moram unius haeredis in canonis solutione commissam, tota emphyteusis cadit in commissum.*
8. *Respondetur objectionibus.*
9. *Qui succedere possint in feudum vel emphyteusim remissive.*
10. *Si loci consuetudine vel lege receptum sit, ut dividi possit fundus censualis, hoc fieri poterit etiam invito eo cui census debetur.*
11. *Ejusque divisionis effectus est, quod singuli praestent partem census, sed ex mora teneantur singuli moratores ad totam pœnam.*
12. *Si lege cautum, ne fiat praedii censualis divisio, haeredes quidem dividunt quoad utilitatem, sed singuli ad totum censum praestandum conveniri possunt, & ad pœnam alter ex mora per alterum commissa.*
13. *Plures haeredes ejus, cui census debetur non possunt sine domini censualis consensu sic censum dividere, ut ille singulis exinde cogeretur census partem praestare.*

1. Manifesta est in jure nostro dominii directi & utilis distinctio: cum igitur actum hactenus fuerit de rebus illis, quarum dominium directum ad defunctum pertinuit, consequens est ut & de nonnullis dispiciamus, in quibus dominium utile aliudve quoddam jus habuit defunctus, quandoquidem hæ quoque procul dubio in erciscundæ familiæ judicium deduci solent, uti id obtinere cernimus in prædiis superficiariis & vectigalibus, *l. item prædia* 10. *ff. famil. ercisc.* feudalibus & emphyteuticis: in quibus & nonnullis aliis, quia plurima occurrunt a communi jure deflectentia, quæ in divisione sunt observanda, recte me facturum duxi, si separatim ea tractarem.

2. Illud circa feuda præmittendum est, non omnia divisionem recipere, ut maxime res feudalis aptam admitteret sectionem ac partitionem: si namque feudum fuerit hæreditarium, quod alicui concessum pro se & hæredibus quibuscumque, vel feudum ex pacto & providentia, quod alicui pro se & liberis aut filiis nulla facta hæredum mentione datum est; id æqualiter inter cohæredes vel liberos esse dividendum eodem modo quo cætera defuncti bona allodialia, communi Doctorum suffragio comprobatum est, docente Petro Zans, *de divis. bonor. lib.* 1. *cap.* 7. *n.* 25. 27. *&* 43. Ut nihilominus adhibenda sit differentia inter inferiora feuda, quæ sic concessa distributionem usque recipiunt, & ea quæ dignitatem habent annexam, veluti Ducatus, Comitatus, quæ inter plures dividi prohibita §. 1. *de prohibita feudi alienat. per Freder. libr.* 2. *feud. tit.* 35. Petrus Zans *d. loco n.* 48. 49. Julius Clarus *sentent. lib.* 4. §. *feudum quæst.* 44. Nisi locorum consuetudine aliud esset introductum, uti in Germania, Italia aliisque regionibus usu receptam esse feudorum dignitatem annexam habentium divisionem, testes sunt Andr. Gail. *lib.* 2. *observ.* 153. *n.* 12. Schneidwinus *ad* §. 20. *instit. de actionib. de famil. erc sc. num.* 30. Hieron. Schurpf. *cent.* 2. *consil.* 37. *n.* 8. *& seqq.* Tyraquellus *de jure primog. quæst.* 4. *num.* 37. Chassanæus *ad consuetud. Burgund. rubr.* 3. §. 6. *n.* 8. *& seqq.*

3. Quæ cum ita sint, non sine causa dubitari posset, num illa rei feudalis divisio possit inter cohæredes aut fratres absque domini superioris consensu perfici: cum & inter alienationis species enumeretur divisio, & adempta vasallo sit omnia alienandi facultas sine permissione domini ad quem feudum jure directo spectare dignoscitur, *cap. imperialem de prohibit. feud. alien. per Freder.* Quo non obstante, frequentius in hanc coiere sententiam interpretes, etiam citra directi domini consensum inter consortes & cohæredes fieri posse feudi distributionem; eo quod eadem Frederici constitutione cautum est, in §. 1. alia feuda præter Ducatum Marchiam & Comitatum posse dividi, *si consortes voluerint*, id quod ipsorum arbitrio videtur esse relictum; adeo ut non modo sit admittenda divisio, si in eam omnes consenserint, sed & si consortium unus in communione

feudi diutius permanere noluerit, cæteros etiam invitos possit ad divisionem provocare, Alvarottus *ad d. cap. Imperialem §. præterea de prob. feud. alien. n.* 2. Matth. Wesembecius *consil.* 63. *n.* 1. *& consil.* 125. *n.* 4. *&* 133. *n.* 20. Andr. Gail. *d. lib.* 2. *observ.* 153. *num. fin.* Hermann. Vultejus *tract. de feudis lib.* 1. *c.* 10. *n.* 153. *ubique alleg.* Rittershusius *de feudis lib.* 2. *cap.* 3. *n.* 24.

4. Usque adeo autem hæc sese libera feudi dividendi potestas exserit, ut vel in partes illud secare possint, & singuli jure dominii utilis suam possidere portionem; quo casu etiam singuli feudalis rei partem habentes fidelitatem suo debent facere domino superiori, *d. §.* 1. *in fine tit. de prohibit. feud. alienation.* vel etiam inter se sic convenire, ut unus solus integrum feudum habeat, & vicissim cæteris certam persolvat pecuniæ quantitatem; & tunc is solummodo fidelitatem domino præstiturus est, ad quem in solidum res feudalis est devoluta: nec vassallos constringere poterit directus dominus, ut suam singuli retineant feudi partem, simulque fidelitatem spondeant, *§.* 4. *vers. omnes. Si de feudo defuncti contentio sit, lib.* 2. *feud. tit.* 26. *& de natura success. feudi libr.* 2. *tit.* 50. Rosenthal *synops. feudal. cap.* 9. *membr.* 1. *conclus.* 53. *n.* 2. 3. Schraderus *de feudis par.* 8. *cap.* 2. *n.* 32. *& seqq.*

5. Cæterum si feudum ita fuerit inter cohæredes divisum vel mutuo consensu vel judicis auctoritate, verius est, illius divisionis nomine pendendum non esse domino laudimium, ne tum quidem, cum propter partes inæquales adhibita fuisset inter cohæredes licitatio, cui convenienter aliquoties judicatum refert Mornacius ad *l. Mævius* 52. *§. penult. ff. famil. ercisc.* Linglois *ad quinquag. decis. Jul. decis.* 32. *quæst.* 6. *num.* 5. *in fine.* Licet aliud videretur dicendum, si propter consortis unius paupertatem extraneus fuisset ad licitationem admissus, cæterosque licitando superasset, Molinæus *ad consuetud. Parisiens. tit.* 2. *§.* 22. *num.* 73. *& tit.* 2. *§.* 55. *n.* 155.

6. In emphyteusios quoque divisione non omnia satis expedita sunt; eo quod non una est rerum omnium in emphyteusin concessarum conditio: solent enim hac lege quandoque res in emphyteusim dari, ut post obitum illius, cui datæ, non promiscue devolvantur ad quoscunque successores, verum ad majorem natu solummodo seu primogenitum; contra simpliciter aliquando res alicui conceduntur in emphyteusin pro se hæredibusque suis, quamdiu persolutus fuerit suo tempore canon annuus. Covarruvias *practic. quæst. cap.* 38. *n.* 13. *in med.* Priori in casu nulla circa rei ipsius emphyteuticæ divisionem inter cohæredes faciendam suboriri potest disceptatio, cum vulgatissimum sit juris axioma, standum esse pactis ac conditionibus contractum formantibus, quoties nec legibus nec honestati bonisve moribus repugnant, *l. penult. C. de pactis.* Si vero prædium cuiquam pro se, & successoribus, nulla facta natu majoris mentione, datum fuerit in emphyteusim sub annui canonis præstatione, non est quod ambigamus, quin inter plures cohæredes emphyteusis uni ab initio concessa possit pro rata distribui dummodo natura sua commodam potuerit recipere divisionem; in eoque consentiunt plerique juris interpretes. Julius Clarus, *lib.* 4. *sentent. §. emphyteusis quæst.* 14. Covarruvias *d. loco, & latissime variar. resolut. lib.* 2. *cap.* 28. *n.* 1. *&* 2. *ibique citati.*

7. Utrum autem illa divisio valeat domini directi jus immutare, sic ut ille post consummatam emphyteusios distributionem a singulis portionis emphyteuticæ possessoribus partem canonis recipere teneretur, & tantum eorum, qui per biennium aut triennium in canonis annui solutione cessarunt, partes caderent in commissum, suis non caret difficultatibus; dum non deficiunt, qui per divisionem tale domino præjudicium inferri posse censent, inter quos est Mantica *de tacit. & ambiguis convention. lib.* 22. *tit.* 27. *n.* 16. *& seqq.* Fachinæus *contro. l.* 1. *cap.* 97. existimantes, factum negligentiam aut culpam unius cohæredis alteri nocere non debere, qui nihil admisit pœna dignum, adeoque solventem pro rata suæ portionis ex aliorum mora neutiquam inquietari posse; ducti argumento, *l. fraudati* 8. *§.* 1. *ff. de publican. & vectigal. & commiss.* Præsertim quia tot ipsis emphyteutæ videntur esse, quot cohæredes. Rectius nihilominus illos sentire puto, qui propter hæredis unius negligentiam in præstatione canonis admissam statuunt universam tam emphyteuticam in commissum cadere; tum quia bonorum divisio non ita est admissa, ut per eam tertio multoque minus domino iniqua inferretur conditio, vel jus quæsitum adimeretur; quod tamen eveniret, si propter partem canonis non solutam pars tantum emphyteuticæ rei ad dominum reverteretur, quæ in universum propter moram in partis solutione commissam esset reditura, si quidem facta non fuisset divisio, sed penes unum emphyteusis permansisset, *arg. l.* 2. *de emphyteusi.* Tum quia eodem jure debent hæredes uti, quo defunctus, in cujus locum successerunt, cujusque repræsentant personam, ipse fuisset usus; quem propter partem canonis non præstitam integro emphyteusios jure privandum fuisse dictum est. Præterquam quod disertis verbis in jure cautum reperitur, totam pœnam esse persolvendam, si vel unus tantum ex cohæredibus in mora fuerit præstandi quod a defuncto sub pœna promissum erat, nec liberari cæteros, dum pro sua portione promissum præstant, *l.* 2. *§. item si in facto* 5. *l.* 5. *§.* 3. *&* 4. *ff. de verbor. obligationib. l. hæredes* 25. *§. in illa* 12. *& seqq. ff. famil. ercisc.* Nec exiguum huic sententiæ momentum adfert, quod Ulpianus in *l. communi* 7. *ff. commun. dividund.* statuit, fundum quidem vectigalem in judicium communi dividundo venire; judicem tamen non jure vectigalem agrum regionibus esse divisurum, ne confundatur alioquin aut dividatur vectigalis præstatio, quæ integra, non per partes, est facienda. At ita post alios allegatos censent Molinæus ad *consuetud. Parisiens. tit.* 2. *§.* 55. *gloss.* 4. *num.* 29. Julius Clarus *sentent. lib.* 4. *§. emphyteusis quæst.* 9. *num.* 13. *& quæst.* 14. *in fin.* Zoesius *ad tit. ff. locati num.* 78. Perezius *ad tit. Cod. de jure emphyteutic. n.* 18.

8. Parum movent argumenta, quibus contraria videtur opinio firmari; neque enim verum est, tot emphyteutas esse quot sunt cohæredes, verum illi potius omnes simul defuncti adeoque unius emphyteutæ personam repræsentant. Quod vero adducitur, culpam negligentiam factum hæredis nocere non debere cohæredi, facili negotio concedi potest: non enim hoc in casu cohæres effectu inspecto per cohæ-

redis factum læditur, utpote cui regressus est ad recuperandum illud omne quod abest ex negligentia cohæredis, ut alibi fusius dicetur, *d. l.* 25. §. 13. *ff. famil. ercisc. d. l.* 2. §. 5. *l.* 5. §. *ult. ff. de verbor. oblig.* Non denique nostram premit sententiam lex 8. ff. de publicanis, in qua Papinianus respondit: *si unus ex pluribus heredibus rem munem* (id est communem, uti docet Cujacius *l.* 9. *observ.* 24.) *causa vectigalis surripiat, portiones cæteris non auferri.* Cui cum potissimum inhæreat ac innitatur Fachinæus, & hactenus a nemine responsum asserat, animadvertendum est, longe alium in d. lege octava casum proponi: agit enim ibi Jurisconsultus de re mobili, eaque per unum cohæredum *surrepta*, quæ per furtum illud illico res vitiosa facta fuit respectu partis cohæredum, cujus tantum abest ut dominium ex contractu vel delicto furis aut alterius extranei posset in alium quantumvis bona fide munitum transferri & veris adimi dominis, ut ne usucapiendi quidem facultatem nanciscatur ille, qui talis rei possessionem adeptus est, antequam purgatum esset rei vitium, §. 2. *et* 8. *inst. de usucapionib.* Quibus consideratis ac perpensis jure merito Papinianus censuit, nullam esse causam, cur partes cæterorum per furtum cohæredis vitiosas effectas sibi pœnæ prætextu fiscus vindicaret, quasi repugnante rei ipsius furtivæ natura. Quo etiam argumento motus in pari fere causa Marcianus in *l. interdum* 16. §. *servi* 4. *ff. eod. tit. de publicanis*, statuit in commissum non cadere servum fugitivum, si pro eo fugiente nulla dominus vectigalia solverit; eo quod sine domini voluntate fines egressus factus fuerit furtivus. Quæ rationes in emphyteusi non obtinent, cum per moram in solutione canonis annui suo tempore facienda commissam illa neque furtiva res fiat neque vitiosa.

9. Quales autem hæredes ad emphyteusios aut feudi successionem vocentur, filii an etiam extranei, mares an & fœminæ, non hic explicabo, cum non de successionibus, sed solummodo de bonorum successionis jure delatorum divisionibus agere decreverim: de iis videri poterit Petrus Zans *de divis. bonorum lib.* 1. *cap.* 6. 7.

10. Prædia censualia quod attinet, qualia sunt, quorum & directum & utile dominium in alium est translatum ea lege, ut ex iis census præstetur annuus, docente Rebuffo, *tract. de constit. reditib. art.* 1. *gloss.* 17. *numer.* 16. & Argentræo *ad consuetud. Britan. artic.* 73. *not.* 2. *num.* 1. In his non idem usque statuendum quod in emphyteusi; cum regionum consuetudines inter se discrepent, aliis ipsius rei censualis divisionem concedentibus, aliis eandem ex adverso vetantibus, unde evenit, ut in his aliud, aliud in illis observandum sit. Quod si locorum legibus aut moribus receptum sit, ut per possessores aut detentores possit in partes corporales seu reales distribui res censualis; de quibus Molinæus, *ad consuetud. Parisiens. titul.* 2. §. 55. *gloss.* 4. *num.* 31. negandum non est, quin & cohæredes facultatem habeant acquirendi per hæreditatis divisionem certas censualis rei portiones, sive facta fuerit hæc partium assignatio per ipsos cohæredes inter se, sive per testatorem, sive per judicis officium; quibus in casibus necesse non est, ut is, cui census annuus debetur, in hanc consentiat divisionem, ipsa lege seu statuto consensus vicem supplente, ac velut ratam habente censualis prædii distributionem.

11. Hujus autem sectionis effectus non est, quod hæredes singuli ex sua parte tenerentur integrum præstare censum; quales exactiones injustas si quis fecerit, hunc optimo jure concussorem iniquum appellaveris cum Simone Groenewegen *de legib. abrogat. ad tit. Cod. de censitorib. & præquatorib. n.* 6. Sed potius hunc singularem ejus dixeris effectum, quod cum ante realem divisionem ad unam tantum pœnam propter annuum censum suo tempore non solutum essent obligati plures cohæredes, velut unius personæ vicem etiamnum repræsentantes, post divisionem tamen ad totam pœnam singuli teneantur ex sua mora solvendi; sic ut tot sint præstandæ pœnæ, quot cohæredes annui census solutionem neglexerint. Molinæus *ad Parisiens. d.* §. 55. *gloss.* 4. *num.* 31. *& seqq.* Neque enim (quod hic obiter notandum) dilatio solutionis efficit, ut ad exemplum emphyteutici praedii res censualis cadat in commissum, sed tantum propter moram pecuniaria quaepiam pœna penditur; nisi contrarium alicubi lege loci vel usu fuerit introductum, ut de Flandria & Saxonia testis est Choppinus, *de morib. Parisiens. lib.* 1. *tit.* 3. *num.* 1. Argentræus *ad consuetud. Britann. art.* 73. *gloss.* 2. *num.* 1. Chassanaeus *ad consuetud. Burgund. rubric.* 11. §. 1. Christinæus *volum.* 5. *decis.* 91. *num.* 2.

12. Si vero regionum statutis aut moribus invaluerit, ne invito eo, cui casus debetur, fiat rei censualis sectio seu divisio, aliud obtinet: eo enim posito, plures quidem cohaeredes nihilominus sic possunt inter se rei censualis possessionem distribuere, ut unusquisque partem aliquam pro diviso possideat, & quotannis inde solus percipiat fructus ac emolumenta ceteris cohaeredibus non communicanda, solusque pro rata portionis censum persolvat annuum. Illud tamen pactum atque illa divisio nullum ei praejudicium infert, cui census debetur, sed hujus contemplatione perinde omnia censentur & habentur, ac si nulla possessionis & praestationis annui census distributio facta fuisset inter cohaeredes; adeoque non integram solummodo pœnam exigere poterit, si quis suam non solverit census partem, sed & ab uno totum censum persolvi jure desiderat, qui in pœnam incidet, si solutionem tempore constituto detrectaverit; sic ut compelli nequeat, ut plures aut ad pœnam ex mora praestandam aut ad censum integrum consequendum conveniat, verum adversus alterum quoque possit experiri ex mora alterius: licet is, qui totum censum totamve pœnam ex cohaeredum mora persolvit, vi illius divisionis ac conventionis adversus eos regressum sit habiturus. Molinaeus *d. tit.* 2. §. 55. *gloss.* 4. *n.* 28. *&* 35.

13. Posset etiam contra converso casu in disquisitionem venire quid dicendum sit, si is, cui census annuus ex re censuali debetur, plures reliquerit haeredes, qui voluerint inter se jus percipiendi censum distribuere. Liberum id ipsis esse, dubium non est, quatenus singuli census partem percipiunt; & si integer uni fuerit solutus, ceteri hunc pro rata possunt convenire: non tamen ita sine domini fundi censualis consensu hanc celebraturi sunt divisionem, ut per eam ipsius conditio fieret deterior, aut ita obligatus esset singulis suam persolvere census partem, nec posset uni solidum praestando liberari: si namque feudum inter plures nequeat domini superio-

ris haeredes sive vasalli voluntate dividi, nec vasallus pro uno feudo plures compellatur debere dominos, §. 1. *de. probibit. feud. alienat. per Frederic. lib.* 2. *feud. tit.* 55. multo minus hoc in censu videtur admittendum; cum illi, quibus census debetur, nec directum nec utile dominium rei, unde debetur, habeant, adeoque minus juris ad immutandum jus domini rei censualis, quam dominus superior vasalli feudique contemplatione.

CAPUT X.

De accessionibus rerum hæreditariarum & præstationibus personalibus.

1. *Veniunt in judicium familiae erciscundae etiam praestationes personales.*
2. *Praecipue impensarum per unum cohaeredum in rem haereditariam factarum habenda ratio.*
3. *Si modo impensae factae fuerint post obitum ejus, de cujus agitur haereditate & post eam aditam.*
4. *Et si factae nomine haereditario, seu ab haerede tamquam haerede.*
5. *Si neque sumtus utiliter facti sint, & quando censeantur facti utiliter.*
6. *Plures sumtuum utiliter factorum & repetendorum casus enumerantur.*
7. *Etiam damnum in re haereditaria ab uno haerede datum resarciri debet.*
8. *Sufficit tamen, quod haeres talem in rebus haereditariis diligentiam adhibeat, qualem in suis solet.*
9. *Damni dati reparandi exempla proponuntur.*
10. *Furti actione haeres a cohaerede non convenitur, nisi manifestissime de furandi proposito constet; expilatae haereditatis crimen nunquam inter cohaeredes intentatur.*
11. *Etiam fructus per unum haeredem percepti ceteris communicandi.*
12. *Quid obtineat in fructibus consumtis, an & illi sint communicandi.*
13. *Si unus haeredum durante lite inhabitaverit aedes haereditarias, pensiones praestabit.*
14. *Harum omnium praestationum personalium habetur ratio sive res ipsae exstent sive perierint.*
15. *Quicquid emtis rebus accedit easque sequitur ut accessorium, id etiam cedit rebus per divisionem obvenientibus.*
16. *Quod plurimis exemplis demonstratur.*

1. Erciscundæ familiæ judicium ex duobus constare, rebus videlicet & præstationibus personalibus, testis est Ulpianus, *l. item Labeo* 22. *familiæ* §. 4. *ff. famil. erciscund.* Unde non modo res ipsæ hæreditariæ solent in illud deduci ad id ut dividantur, aut si divisionem aptam non recipient, adjudicentur uni in solidum; verum insuper circa præstationes personales aliaque versatur judicis officium, ut eorum contemplatione faciat in omnium cohæredum persona condemnationes & absolutiones: quod quidem adeo necessarium est, ut si prætermissa fuerit in alicujus persona condemnatio, in ceterorum quoque persona non sit valiturum id quod judex fecerit, *l. in hic judicio* 27. *ff. famil. erciscund.* Cujacius *lib.* 23. *observat.* 1.

2. Postquam igitur satis superque de rebus ipsis actum fuit in præcedentibus capitibus, superest, ut præstationes personales & rerum accessiones paucis tractemus. Et præcipue inquirendum, an non unus ex cohæredibus quasdam in rem hæreditariam bona fide fecerit impensas: ceteri namque cohæredes per arbitrum erciscundæ familiæ condemnandi tunc erunt, ut vel unusquisque pro rata sua portione hæreditaria refundat ei, qui sumtus impendit, aut admissa compensatione tanto minus singuli percipiant ex hereditate dividenda, *l. filiæ* 18. §. 1. *Cod. famil. erciscund. l. si major* 4. *Cod. communi dividund.* Schneidwinus *ad* §. 20. *instit. de actionib. de famil. erciscunda n.* 28. Althusius *Dicajolog. lib.* 1. *cap.* 94. *num.* 8. Garsias *de expens. & meliorat. cap.* 19. *num.* 8. Vinnius *ad* §. 4. *institut. de offic. judicis.* Leeuwen *censur. forens. lib.* 4. *cap.* 27. *num.* 3. Struvius *ad pand. exerc.* 15. *num.* 13. Quod tamen non ita simpliciter est admittendum, sed tria potissimum oportet requisita concurrere, quorum ubi unum defuerit, non veniet id, quod erogatum est, in erciscundæ familiæ judicium.

3. Illud primo desideratur, ut in res hæreditarias impensæ factæ fuerint post obitum illius de cujus hæreditate dividenda contenditur: si namque vivo etiamnum eo aliquid in rem, quæ post demum facta est hæreditaria, sit expensum, id a cohaeredibus hac universali familiae erciscundae actione consequetur, *arg. l. & puto* 16. §. *sed etsi* 4. *ff. famil. ercisc.* sed potius alioque singulari judicio, tanquam defuncti creditor, veluti negotiorum gestorum actione. Quin imo, perpetuum non est, ut id, quod post mortem ejus, cujus est hæreditas, erogatum est in res haereditarias, hoc repetatur judicio, nisi & adita fuerit haereditas: quicquid autem aliquis impendit, antequam per aditionem haeres esset effectus, ad id frustra per hanc contendet actionem, *l. qui erat* 49. §. *fin. ff. famil. erciscund.* Facti sunt enim eo casu sumtus in rem, antequam communis esset, quos in judicium divisorium venire non posse Labeo auctor est, *l. per hoc judicium* 4. §. *sicut autem* 3. *ff. commun. dividund.* Gregor. Tholosanus *syntagm. jur. civil. lib.* 5. *c.* 4. *n.* 6. *in fin.* Ex æquitate tamen in liberorum favorem est constitutum, ut si filius, cum parentem in judicio defenderet, condemnatus fuerit & solverit, hoc possit erciscundæ familiæ judicio pro rata a fratribus cohæredibus repetere, sive hoc persolverit vivente patre, sive eo jam defuncto, *l. haeredes* 25. §. *si filius* 19. *ff. famil. ercisc.* Quod cum singulare sit, ad alios casus in jure non expressos non extendendum, neque trahendum in consequentiam.

4. Alterum requisitum est, ut nonnulla impenderit hæreditario nomine, adeoque tanquam hæres: si enim errore lapsus in rem hæreditariam quo conservaretur ab interitu vel corruptione, sumtus fecerit, existimans eam vel suam esse, vel ad alium quempiam amicum pertinere; huic non erciscundæ familiæ sed negotiorum gestorum actione videtur experiendum esse, cum nihil prorsus gesserit animo hæredis, *l. inter cohæredes* 44. §. *fructus* 3. *l. qui erat* 49. §. *ult. ff. famil. ercisc.* Sufficit autem, quod tanquam hæres hosce sumtus fecerit, etiamsi ignoraverit quorum hæres esset, aut errans crediderit se Titium habere cohæredem, ac impensas pro eo pro

rata facere, cum tamen cohæredem haberet Mævium; sufficit, quod rem communem esse noverit, ut ut nesciverit, quem habeat consortem: neque enim ei illa debet obesse facti ignorantia, quo minus erciscundæ familiæ judicio suum consequatur a vero cohærede, *l. si quis putans* 9. *in princip. l. in hoc judicium* 14. *l. si quis cum* 29. *ff. commun. dividund.*

5. Tertium est, ut utiliter ejusmodi sumtus in hæreditariam rem facti sint, *l. hæredes* 15. §. *si unus* 15. *ff. famil. erciscund. arg. l. si negotia* 25. *de negot. gestis.* Et hoc est, quod in plerisque legibus per *bonam fidem* est denotatum, dum & Imperatores & JConsulti requirunt, ut bona fide fiant impensæ, *l. his consequenter* 19. §. *sumtuum* 3. *ff. famil. ercis. l. filia* 18. §. 1. *Cod. eod. tit.* Utiles autem impensæ non ex eventu sunt æstimandæ, quod iis vel melior reddita fuerit res hæreditaria, cujus causa factæ; sed potius ex principio, sic ut satis sit, quod ab initio negotium ita comparatum fuerit, ut ex iis sumtibus non frustra proventura speraretur utilitas; licet forsitan intentioni postmodum non respondeat exitus, effectus affectui, *l. sed an ultro* 10. §. 1. *ff. de negot. gestis l. sed postquam* 9. *ff. commun. dividund. l. servus in rem* 17. *ff. de in rem verso.*

6. Quod si igitur concurrentibus hisce requisitis cohæres solus persolverit id, quod per defunctum sub pœna promissum erat, ne ea committeretur, a ceteris pro rata hoc judicio repetit, *l. hæredes* 25. §. *idem juris* 13. *ff. famil. ercisc.* Idem juris est, si noxali judicio servum aut animal hæreditarium unus defenderit, & obtulerit litis æstimationem, aut alioquin solus susceperit alicujus haereditariae rei defensionem: nam & impensas litis, & aestimationem, si praestiterit pro parte consequetur a cohaeredibus, *d. l.* 25. §. 15. *l. ex parte* 39. *in princ. ff. famil. erciscund.* Matth. Wesembecius *consil.* 133. *n.* 61. Quod nemo jure miretur, cum etiam unius cohaeredis victoria ceteris prosit, ejusque commodum debeat cum iis communicari, *l. si hæres unus* 7. *ff. famil. ercisc.* Nec minus hoc exigitur judicio, si quis ad praestandam servitutem a defuncto promissam interpellatus ac condemnatus integram praestiterit litis aestimationem, *d. l.* 25. §. *contra* 10. Sumtus quoque, quos uni in defuncti funus ac sepulturae pompam impendit, merito hac actione sibi restitui postulabit, *l. qui erat* 49. *in fin. ff. fam. ercisc.* Denique si cohæredum unus ab hæreditariis conventus creditoribus integrum persolverit debitum; aut pignoris liberandi causa illud omne, pro quo pignus obligatum erat, obtulerit, cum hoc non ante liberetur, quam præstito in solidum eo quod debebatur, vel integrum legatario in possessionem legatorum servandorum causa misso legatum dederit; id omne pro rata a ceteris cohæredibus hac consequetur actione, quamvis huic solventi principales cessæ non fuissent a legatariis & creditoribus hæreditariis actiones, *l. his consequenter* 18. §. *Celsus* 4. & *seqq. l. hæredes* 25. §. *in illa* 12. & *seqq. l. inter cohæredes* 44. §. *ult. ff. famil. erciscund.* Neque quicquam refert, utrum quid utiliter erogatum fuerit ante, an vero post litem contestatam: impensas enim utroque tempore factas in rem hæreditariam in hoc judicium venire verius est; *arg. l. si quis putans* 6. §. *si quid* 3. *ff. commun. dividund.* Quid quod non solummodo justum sit cohæredis desiderium impensas ipsas repetentis; sed & audiendus sit earum usuras hoc exigens judicio a tempore moræ; quas ei persolvendas esse Severi & Antonini Imperatorum rescripto continetur, *l. his consequenter* 18. §. *sumtuum* 3. *ff. famil. erciscund.*

7. Contra vero, si per aliquem ex cohæredibus damnum in hæreditate datum fuerit ipsius culpa vel dolo, dum aut nonnulla, quæ peragenda fuerant, omisit, aut vice versa quædam commisit, quæ debuerunt omitti, id universum in hac erciscundæ familiæ actione considerandum erit; adeo ut is, qui sua fraude vel negligentia nocuit, teneatur resarcire detrimentum, aut divisionis tempore tanto minus ex hæreditate percipere, quanto deterior effecta est ipsius facto res hæreditaria; si modo tale quid tamquam hæres admiserit post mortem ejus, de cujus agitur hæreditate, *l. & puto* 16. §. *sed & si* 4. *ff. famil. ercisc. l. incerti* 19. *Cod. eod. tit. l. & si non* 8. §. *venit* 2. *ff. commun. dividund.* Gregor. Tholosanus *syntagm. jur. civil. l.* 5. *c.* 4. *n.* 6. Brunemannus *ad d. l.* 19. *C. famil. erciscund.*

8. Quamvis non summa requiratur in cohæredibus & exactissima diligentia; imo ne eam quidem usque præstent, quam diligens quis pater familias suis in negotiis expediendis adhibere solet; sed sufficiat, quod talem in hæreditariis rebus gerendis monstrent sedulitatem, qualem in propriis præstare consueverunt; si itaque negligentissimus in suis fuerit paterfamilias, de dolo tantum lataque culpa; si diligens de levi; si diligentissimus, de levissima tenebitur, *d. l. hæredes* 25. §. *non tantum* 16. *ff. famil. erciscund.* Vinnius *ad* §. 3. *institut. de obligat. quæ quasi ex contr. nasc. num.* 2. Brunemannus *d. loco.*

9. Atque hinc est, quod his, qui ante alios adivit hæreditatem, & debitas prædiis hæreditariis servitutes non utendo passus est amitti, damnum hoc universali judicio reparare compellatur, *d. l.* 25. §. 18. Ut &, si quis ex cohæredibus rationes deleverit hæreditarias: tametsi enim nata sit contra talem actio ex lege Aquilia, nihilominus & erciscundæ familiæ actio cum illa concurrit, *l. & puto* 16. §. *denique* 5. *ff. famil. erciscund.* ita tamen, ut sive hac sive illa conveniatur propter damnum datum hæres, simpli tantum sit habenda ratio, nec hoc casu petitio pœnalis esse debeat ex lege Aquilia, *l. damno* 17. *ff. eod. tit. famil. erciscund.*

10. Unde dubitatum Jurisconsultis, quid statuendum, si cohæres quandam ex hæreditate rem surripuerit, ceterisne cohæredibus competitura sit actio furti, vel per eos intentari possit hæreditatis expilatæ crimen? Rectior mihi videtur eorum sententia, qui tantum erciscundæ familiæ judicio hæredes a suo cohærede res surreptas consequi posse tradiderunt, pœnam non exigendam esse; tum quia sic abunde videtur ipsorum indemnitati prospectum *l. adversus* 3. *Cod. famil. erciscund.* Matth. Wesembecius *consil.* 133. *n.* 1. tum etiam quia coheres hic dominus est partis rei hæreditariæ; unde in dubio nascitur præsumptio, cum potius in illa re uti voluisse jure suo, quam furti consilium inire, *l. merito autem* 51. *ff. pro socio.* Sichardus *ad d. l.* 3. *Cod. famil. erciscund. num.* 6. 7. Quod si tamen ex signis evidentibus manifesto constet de doloso furandi proposito, neutiquam hæc cohæredibus est deneganda furti pœnalis actio, *l. rei communis* 45. *d. l.* 51. *ff. pro*

rtio. Si modo post aditam hæreditatem res fuerit amota, quamdiu enim jacens est hæreditas, hæreditariæ rei non fit furtum, *l. fin. ff. de crimin. expilat. hæreditat. l. hæreditaria* 68. *ff. de furtis*, *l.* 1. §. *Scævola art.* 15. *ff. si is qui testamento liber esse jussus &c.* At hæreditatis expilatæ crimen propter rem per unum hæredem ex hæreditate surreptam a cæteris intentari nequit, *d. l. adversus* 3. *C. famil. erciscund.* cum ad id requiratur ut rem ex aliena quis abstulerit hæreditate, nec hæres sit ipse surripiens *l.* 1. *ff. expilat. heredit.* Cujacius *lib.* 20. *observat.* 27. Anton. Matthæus *tr. de criminib. l.* 47. *tit.* 12. *c.* 1. *n.* 4.

11. Fructus autem e rebus hæreditariis per unum ex cohæredibus perceptos quod spectat, illi hoc erciscundae familiae judicio caeteris sunt communicandi cohaeredibus, *l. cohæredibus* 17. *Cod. famil. erciscund. l. si major* 4. *in fin. C. commun. dividund.* Sichardus *ad l.* 9. *Cod. famil. erciscund. num.* 2. Schneidwinus *ad* §. 20. *institut. de action. de famil. erciscunda n.* 28. Mornacium *ad d. l.* 9. *C. famil. erciscund.* Leeuwen *censur. forens. lib.* 4. *c.* 27. *n.* 5. Augetur enim incremento fructuum portio haereditatis ad unumquemque pertinens, *d. l.* 9. *C. famil. ercisc. l.* 2. *Cod. de petit. hæreditat.* ibique Brunemannus. Ut tamen aliqua sit adhibenda differentia inter fructus ante aditam haereditatem perceptos, & eos quos quis percepit postquam adivisset haereditatem: fructuum quidem ante haereditatis aditionem ex re defuncti perceptorum non aliter in erciscundae familiae judicio habenda ratio, quam si eos acquisiverit, cum sciret fundum haereditarium esse, *l. inter cohæredes* 44. §. *fructus* 3. *ff. famil. ercisc.* Qui vero post aditam haereditatem ad unum haeredum pervenerunt, antequam institueretur inter haeredes divisio, plane pro rata ceteris praestandi sunt, *l. penult. ff. famil. ercisc.*

12. Quo in negotio controversiam illud patitur, utrumque soli communicandi fructus exstantes, an vero etiam consumti? Facilis est hujus decisio, si distinxerimus inter bonæ & malæ fidei possessorem. Per malæ fidei possessorem hic talem puto designandum hæredem, qui, cum sciret alios esse cohæredes, adeoque fructuum solummodo partem ad se pertinere, omnes nihilominus ex hæreditate cepit; atque hic non exstantes modo tempore divisionis præstiturus est hoc judicio, verum & consumtos; cum mala fides faciat eos exstare, neque quisquam possit vel percipiendo vel consumendo fructus ullos suos facere, qui non fuerit in bona fide; §. *si quis a non domino* 35. *instit. de rer. divis. l. sed & loci* 4. §. *post litem* 2. *ff. finium regund. l. qui bona fide* 23. §. 1. *l. bona fidei* 48. §. 1. *ff. de acquir. rer. dom.* Ex adverso per bonæ fidei possessorem eum intelligo, qui, cum adivisset hæreditatem, se solum hæredem esse credebat, & is fructus eo tempore, quo intentaretur erciscundæ familiæ judicium; exstantes omnino debet pro rata ceteris refundere, *l. certum est* 22. *Cod. de rei vindicat. arg. d. l.* 4. §. 2. *ff. fin. regund.* Ad consumtos autem præstandos non aliter hac actione constringetur, quam quatenus ex iis locupletior factus est, *l.* 1. §. 1. *Cod. de petit. hæreditat. l. sed etsi* 25. §. *consuluit* 11. *ff. eod. tit.* Pichardus *post* §. 20. *institut. de actionib. pag. mihi* 198. *n.* 3. & *seqq.* Fructus vero post susceptum erciscundæ familiæ judicium per unum cohæredem percepti ceteris in universum communicandi pro rata, sive pendente lite consumti fuerint, sive asservati: desinit enim quodammodo bonæ fidei possessor esse, cum quo lis est contestata, *d. l.* 22. *Cod. de rei vindic. d. l.* 4. §. 2. *ff. fin. regund. l. partum* 10. *ff. de usuris.*

13. Atque hinc æquissimum esse nullus jure negaverit, ut, si unus hæredum durante super divisione rerum controversia ædes aliquas hæreditarias solus occupaverit & inhabitaverit, solvere etiam pro rata cogatur suis cohæredibus justas temporis illius pensiones, Christinæus *ad Mechliniens. tit.* 16. *art.* 44. *in addit. vers. quæri hic etiam.*

14. Omnes autem hæ præstationes personales non modo tunc in erciscundæ familiæ veniunt judicium, cum res, quarum nomine debentur, etiamnum salvæ sunt, sed & si in rerum natura esse desierint, aut rebus humanis exemtæ, *l. sed & ejus* 24. *in princ. ff. famil. ercisc. arg. l. in summa* 1. *ff. commun. dividund.* sufficit enim in hisce præstationibus communionis causa, ex qua oriuntur, quæ præcessit, quæque hodie duraret, si res non intercidisset, ut Papinianus inquit, *l. si servus* 31. *ff. famil. ercisc.* Grotius *introduct. Jurispr. Holland. lib.* 3. *cap.* 28. *num.* 21. Brunemannus *ad l.* 9. *C. commun. utriusque judicii.*

15. Ceterum advertendum est, eum, cui res aliqua per divisionem a testatore vel hæredibus ipsis aut judice factam est quæsita, simul omnia sequi talis hæreditariæ rei accessoria, quæ sic ei cohærent, ut inde nequeant aut non soleant separari: neque enim ullam video differentiæ rationem, cur non aeque cum ipsa re accessiones per divisionem hæredi cederent, atque solent in emtorem per emtionis contractum transferri, quæ rebus principalibus divenditis adhærent, præsertim cum divisionem emtionis vicem obtinere placuerit, *l.* 1. *Cod. commun. utriusque jud.* Ea proinde omnia, quæ tanquam distractarum rerum accessoria consueverunt emtoribus acquiri, juxta legum ac interpretum sententiam etiam per divisionem ad cohæredes transire censeo: & quamvis non omnes hic perstringi possint accessiones, eo quod infinitus fere sit earum numerus, præcipuas tamen species in divisionibus usu quotidiano frequentius occurrentes paucis attingere animus est.

16. Si itaque cohæredi obvenerit mediante divisione rusticum urbanumve prædium, etiam omnia censebuntur acquisita, quæ prædiis inhærent, quales sunt & rusticæ & urbanæ servitutes, quæ inde separari cæterisque cohæredibus adjici nequeunt, cum solummodo sint qualitates prædiorum, sine quibus non subsistunt, ac velut accidentia a suo subjecto circa interitum inseparabilia, *l. qui fundum* 12. *ff. quemadmodum servitut. amitt.* §. 3. *institut. de servientibus*, Gregor. Tholosanus *syntag. jur. civil. lib.* 6. *cap.* 4. *num.* 10. *in med.* Eodem modo, si castrum alicui cesserit divisione, simul ei cedet omnis jurisdictio castro cohærens, Mantica *de tacit. et ambiguis lib.* 4. *tit.* 16. *num.* 30. *et seqq.* Onciacus *quæst. juridico philosoph.* 47. *n.* 1. Rosenthal *de feudis cap.* 12. *concl.* 15. *n.* 40. *et seqq.* Petrus Zans *de divis. bonor. lib.* 1. *cap.* 5. Nec minus ex verisimili dividentium mente tormenta bellica aliaque arcis perpetuo tuendæ causa comparata ejus erunt, ad quem

devolutum est ipsius arcis dominium, *arg. l. Julianus* 13. §. *ult. ff. de actionib. emti*, ibique Mornacius, Cujacius *de feudis lib.* 2. *cap.* 2. Anton. Matthæus *de obligation. disp.* 15. *n.* 14. Ea quoque omnia aedibus cedunt, quae propter aedes usus perpetui gratia habentur, ac velut pars earum sunt quales, fistulae, puteal, canales etiam longe extra domum excurrentes, *d. l.* 13. §. *ult. l.* 14. 15. §. 7. *ff. de action. emti.* Et hoc exemplo picturae ante caminum positae, ut & ipsis caminis impositae laminae ferreae sic adhaerentes, ut pars parietis videantur: nam & hae usus perpetui gratia illic habentur, Mantica de *tacit. et ambig. d. lib.* 4. *tit.* 15. *n.* 20. Omnia denique quae aedibus aut fundo connexa sunt, fructus pendentes &c. nisi quid in divisione vel adjudicatione nominatum fuerit exemptum, *d. l.* 13. §. *si fructibus* 10. *l.* 16. *in princ. ff. de action. emti.* Quin imo, illud etiam, quod aedificio detractum est eo animo ut reponeretur, cedet aedificio, licet divisionis tempore nondum fuerit repositum; secus quam obtinet, si quid de novo sit comparatum, ut jungeretur aedibus; hoc enim si divisionis tempore junctum non sit, postea non acquiretur accessorii vice cohaeredi domino jam facto, *d. l.* 17. §. *penult. et ult. l.* 18. *ff. de action. emti.* Insuper una cum vivario uni cohaeredum acquisito pertinebunt ad eum solum omnia animalia, quae propagationis causa fuerunt inclusa, Argentraeus ad *consuetud. Britann. art.* 76. *gloss.* 10. Vacca praeterea vel equa, vel ovis aliudve animal fœtum in utero gestans si uni fuerit assignatum, simul ipse fœtus in utero tributus haeredi censetur ut accessorium: si vero natus jam fuerit divisionis tempore vitulus, pullus &c. distinguendum quidem hic plerique crediderunt interpretes, utrum fœtus animalis jam ad eam pervenerit aetatem & vigorem, ut sine matre posset ali, dum herba pascitur, an vero ei immineat interitus, si a matre separaretur: illos una cum matre velut accessorios non transire vel acquiri statuunt; hos matrem sequi, eorumque dominium cum matre simul transferri in accipientem. Mozzius de *contractib. titul. de naturalibus emtion. num.* 44. Gomezius *variar. resolut. tom.* 2. *titul.* 2. *num.* 14. Quam distinctionem si & juris auctoritate destitutam esse dixerim & rationis præsidio, nonnulli forte mirabuntur; sed mirari desinent, ubi perpenderint leges in opinionis illius probationem allegatas de locato & commodato loqui, ac tantum a commodatario vel conductore præstandam tam fœtus ipsius quam matris custodiam injungere: at vero expedita non est a custodia ad dominii translationem argumentatio. Quapropter rectius statuendum existimo, nullum fœtum divisionis tempore natum accessionis vice cedere cohæredi cui mater ipsa cessit, nisi id nominatim fuisset actum, *arg. l. legatis servis* 65. §. *ult. l. servis legatis* 81. §. *penult. ff. de legatis* 3. Quo confert, quod, si equus fuerit fideicommisso relictus, non aliter præstandus sit fideicommissario fœtus ex eo natus, nisi hæres in mora restituendi fuerit, & durante mora fœtum in lucem emiserit animal, *l. equis* 39. *ff. de usuris.*

CAPUT XI.

De iis qui possunt aut nequeunt ad divisionem provocare.

1. *Quisquis experiri vult erciscundæ familiæ judicio cohæres esse debet.*
2. *Omnes illud intentant sive civiles sive honorarii sint successores, sive directi sive fideicommissarii.*
3. *Etiam emtor hæreditatis hoc potest agere judicio contra cæteros hæredes.*
4. *Substitutus quoque contra cæteros institutos, deficiente eo cui substitutus erat.*
5. *Parum interest, hæres ad divisionem provocans rem totam, an partem ejus, an vero nihil possideat.*
6. *An & quando absentia bona inter successores ejus possint dividi, & quando habeatur absens pro mortuo.*
7. *Pupilli nequeunt ad divisionem provocare, ne tum quidem, cum tutorum accedit auctoritas, sed tutores ante debent decretum impetrare.*
8. *Quid juris sit in minoribus.*
9. *Quid in prodigis, furiosis, mente captis.*
10. *Pupilli tamen & minores & prodigi aliique possunt a cohæredibus majoribus ad divisionem provocari.*
11. *Si pupillus tutorem non habeat, cohæres divisionem exigens ei ante tutorem petet a magistratu.*
12. *Quid obtineat in fœminis cohæredibus circa provocationem ad divisionem.*
13. *Quid in ecclesia.*
14. *Hæres sub conditione institutus ante ejus eventum petere nequit divisionem.*
15. *Interim tamen hæredes cæteri pure instituti possunt hæreditatem inter se dividere, salvo manente jure conditionalis hæredis.*
16. *An illi possint dividere, qui inter se pacti sunt, se ad tempus vel in perpetuum in commune permansuros.*
17. *Si cohæredes sibi invicem substituti fuerint, nihilominus possunt hæreditatem dividere, nec eo ipso tollitur substitutio vel fideicommissum.*
18. *Si pendente judicio familiæ erciscundæ unus cohæredum moriatur, ejus successores simul debent constituere procuratorem.*

1. Quandoquidem parum est novisse, qui fiat divisio quarumve rerum, si personæ ignorentur, quarum gratia proditum hoc erciscundæ familiæ judicium, opus est, ut de iis videamus, quibus competat, quibus contra denegetur. Ad id autem, ut quis alium possit hæredem ad divisionem provocare, præsertim requiritur, ut ipse cohæres ejus sit, dum ei delata est vel ex testamento vel ab intestato hæreditatis portio: neque enim ullis dari potest actio familiæ erciscundæ, nisi qui a rerum hæreditariarum communione discedere voluerint; quam cum non habeant illi qui cohæredes non sunt, etiam in cassum hoc divisorio cupient experiri judicio, deficiente materia circa quam versaretur, etiamsi sorte titulo singulari emtionis aut donationis rem aliquam singularem hæreditariam ab uno hærede alienatam possiderent, *l. hæredes* 25. §. *quod pro emtore* 7. *ff. famil.*

erciscund. Unde & si contendens ad divisionem hæreditatis cohæres esse negetur, nec in antecessum id probare, adeoque nec judici abunde de ejus veritate constare possit, extemplo a limine judicii pellendus est, nec adjudicari quicquam ei oportet, nec adversarius ei condemnandus est, *l. 1. in fine ff. famil. erciscund.* Pichardus *post* §. 29. *inst. de actionib. pag. mihi* 200. *n.* 35.

2. Quales sint hæredes, qui desiderant divisionem, non multum interest: observandum enim est, non eos solos hanc actionem instituere posse, ad quos jure directo devoluta est hæreditas; verum etiam ipsos hæredes fideicommissarios ad bonorum distributionem inter se recte contendere; cum ab hæredibus fiduciariis per hæreditatis restitutionem in eos omnia jura rata transferantur ex senatusconsulto Trebelliano, quæ solis directis videbantur ante restitutionem competere §. 4. *et* 7. *instit. de fideicommiss. hæredit.* Honorarii quoque successores, quibus videlicet ex edicto prætoris delata bonorum possessio contra vel secundum tabulas, a bonorum communione volentes discedere, divisorio hoc possunt inter se judicio experiri: cum hæredum loco habeantur effectu inspecto, *l. sed et ejus* 24. §. 1. *ff. famil. erciscund. l.* 2. *ff. de bonor. possessionibus*, Hunnius *ad Treutler. vol.* 1. *disput.* 19. *th.* 9. *E. qu.* 18. Quo jure censendi etiam illi, quibus bona libertatum conservandarum causa sunt addicta, *l. ergo quamdiu* 4. §. *ult. ff. de fideicommiss. libertat.* Quin imo, si quis totam rogatus fuerit hæreditatem alteri restituere, sibique velit reservare quartam Trebelliano concessam senatusconsulto, vel aliter ejus fideicommissum sit aliquam restituere partem hæreditatis; etiam utili actione familiæ erciscundæ poterit ad dirimendam communionem adversus fiduciarium hæredem agere fideicommissarius *l.* 2. §. 1. *l. si ex asse* 40. *ff. famil. erciscund.* Gregor. Tholosanus *syntagm. jur. civil. lib.* 5. *cap.* 4. *n. in fine.*

3. Quid quod & hic notandum sit, infrequens non fuisse penes Romanos, nec etiamnum hodie penitus ab usu recessisse, ut hæres, ad quem vel ex testamento vel ab intestato devolvitur hæreditas jus suum, quod ad eam ejusve certam partem habet, extraneo divendat: uti id manifestum est *ex tot tit. ff. et Cod. de hæredit. vel act. vendit.* Hunc itaque portionis hæreditariæ emtorem ad divisionem hæreditatis posse provocare, & provocari a cæteris cohæredibus non est dubitandum; cum enim emtionis contractu omne sibi jus quæsiverit, quod in hæreditate venditor habebat, & obtineat vicem hæredis, *l.* 2. §. *cum quis debitoris* 18. *ff. de hæredit. vel action. vendit.* ac illud inter emtorem hæreditatis & venditorem agatur, ut neque amplius neque minus juris emtor habeat, quam apud testamentarium aut legitimum hæredem futurum esset, *d. l.* 2. *in princ.* consequens est, ut & hanc erciscundæ familiæ actionem in ipsum transiisse dicamus, saltem ut utiliter eam contra cæteros possit hæredes intentare etiam citra cessionem, *arg. l. si cum emtore* 16. *ff. de pactis l. emtor* 5. *C. de hæredit. vel act. vendit.*

4. Quia vero non modo primi sed & ulterioris gradus hæredes sunt, qui primis a testatore sunt substituti, sic ut in eorum deficientium loca succedant, etiam datam his esse facultatem experiundi erciscundæ familiæ judicio verius est, si plures uni substituti ad aliquam hæreditatis partem concurrant: nam & hæredum appellatione continentur *princ. inst. de vulgari substitut. princip. inst. de pup. substit.* & eodem modo succedunt in jus defuncti, quo successurus fuisset in primo gradu vocatus, si adivisset hæreditatem, aut alias non defecisset. Quod si plures hæredes sint simul instituti, quibus singulis substituti per testatorem alii, etiam deficiente uno cohæredum primi gradus locum ejus occupaturus est substitutus, & a cæteris hæredibus in primo gradu per defunctum institutis exacturus divisionem hæreditatis perinde ac si & ipse primo loco fuisset ad successionem ex testamento vocatus, *arg. l. sed & ejus* 24. §. 1. *ff. famil. ercisc.*

5. Nec tantum ad divisionem illi provocant hæredes, qui pro parte vel in solidum res possident hæreditarias, sed & nihil penitus detineant; neque enim ex possessione, sed potius ex dominii jure per hæreditatis aditionem acquisito nascitur erciscundæ familiæ judicium, adeo ut considerari non debeat possessio, *l. hæredes* 25. §. 2. *l. fundus* 51. §. 1. *ff. famil. ercisc.* Azo *in summ. C. eod. tit. n.* 50.

6. Cæterum scrupulo non caret, quod in iis obtinere debeat, qui plures simul legitimam aut testamentariam sperant successionem illius, qui ita absens est, ut, ubi sit, aut an etiamnum superstes vita fruatur, ignotum sit; utrum illi, & post quantum temporis spatium, possint ad divisionem bonorum illius absentis prosilire? Hanc controversiam post Chopinum ita decidendam existimat Christinæus *vol.* 2. *decis.* 180. *n.* 7. ut non ante patrimonium absentis velit inter legitimos aut testamentarios dividendum cohæredes, quam si is pro mortuo fuerit habitus; nulla enim viventis est hæreditas, *l.* 1. *ff. de hæreditat. vel act. vend.* quod vero non est, ejus nulla potest esse divisio; cum juxta tritum illud philosophorum non entis nullæ sint affectiones; id quod etiam satis innuit Ulpianus, dum asserit, eorum duntaxat hæreditatem posse dividi, quorum hæreditas peti potest, *l.* 2. *in princ. ff. famil. ercisc.* eoque conferunt quæ tradit Mornacius *ad l.* 23. *ff. famil. erciscund.* Pro defuncto autem tum demum absentem esse habendum censet ibidem Christinæus, si nihil prorsus intra septennium de eo renunciatum fuerit, nec uspiam appareant ulla ipsius vestigia: quod tamen temporis spatium pro more locorum & regionum qualitate, nec non ipsius absentis conditione ac professione potius arbitrio judicis relinquendum puto; præsertim cum animadvertam, eundem Christinæum alibi post plures Doctores allegatos statuere, sufficientem esse quinquennii lapsum ad introducendam mortis præsumptionem *ad consuetud. Mechliniens. tit.* 16. *art.* 23. *n.* 4. Nec exiguum sententiæ meæ momentum adferunt ea, quæ de mortui mariti præsumtione Romani constituere Principes mulieri ad secunda vota transire cupienti talem concedentes licentiam, etiamsi tempus quandoque brevius quandoque longius præfixum fuerit, quo nascebatur firma de morte mariti absentis præsumtio. Constantinus enim Imperator rescripsit, liberum esse mulieri de secundis cogitare nuptiis, si intra quinquennium nulla indicia sospitatis mariti sui, qui susceperat expeditionem, habere potuerit, *l. uxor* 7. *C. de repudiis.* Hoc quadriennium mutatum fuit in decennium, eo quod quandoque Justiniani sæculo longinquas & diu-

turnas bellorum causa mariti cogerentur expeditiones subire, *novell. 22. cap. novimus* 14. Si vero maritus captus fuerit ab hostibus, & incertum sit, vivatne an in fata concesserit, quinquennii tempus sufficere voluit idem Justinianus, post ejus lapsum mulierem alteri sine periculo posse nubere, *d. novell. 22. cap. etiam.* 7. Quemadmodum etiam aliquem mortuis annumerandum statuit Anton. Faber, si communi omnium provincialium existimatione censeatur defunctus, *arg. l. 2. §. 4. ff. testam. quemadmod. aperiant.* Faber *in C. Sabaud. l. 3. tit. 25. de fin. 5. n. 14. & seqq.*

7. Porro non satis est, quod quis hæredem se probaverit, ut alios possit cohæredes ad divisionem hæreditatis faciendam compellere; verum insuper desiderant, ut eam exigens & major sit, & liberam habeat rerum suarum administrationem, sic ut illas suo possit arbitratu alienare, in alium transferre, & liberrimum in iis exercere jus dominii. Ad divisionem proinde neutiquam ipsi possunt pupilli provocare, usque adeo, ut nec tutorum auctoritas hic sufficiat, cum etiam divisio veniat alienationis nomine, *l. si filia* 20. *§. si pater* 3. *famil. ercisc. l. cum pater* 77. *§. hæreditatem* 18. *ff. de legatis* 2. quæ tutoribus in universum in rebus, quæ servando non corrumpuntur, est interdicta. Quemadmodum eadem de causa nec tutores pupillorum nomine possunt ipsorum cohæredes ad divisionem constringere, nisi prius decreto judicis alienandi adeoque dividendi potestatem impetraverint, justam & utilem allegantes communionis dissolvendæ causam, quo casu prohibita non debet esse divisio, ne alioquin id, quod in impuberum utilitatem ab initio constitutum est, in ipsorum convertantur detrimentum: quid enim, si rixosum aut ingenii dissidiosi cohæredem habeant, aut alias negligentissimum? sane, ni indulta fuerit divisionis exigendæ facultas, justus metus suberit, ne brevi deteriorata, corrupta dissipata futura sit ipsa pupilli hæreditaria portio, *arg. l. si convenerit* 14. *in fin. ff. pro socio*, *l. inter omnes* 17. *Cod. de prædiis & aliis, reb. minor. &c.* Sande *decis. frisic. lib. 2. tit. 9. defin.* Christinæus *ad Mechliniens. titul.* 10. *artic.* 44. *numer.* 3. Extra hos casus tutores & pupilli non provocare, sed provocationem exspectare debent, *l. si pupillorum* 7. *ff. de reb. eor. qui sub tutel. vel cur. sunt sine decr. non alien.* Berlichius *conclus. practic. par. 3. concl. 24. num.* 63. Qua ratione motus Ulpianus in d. l. 7. docet, si omnes cohæredes sub tutela sint, frustraneam, & impeditam fore divisionem quam pupillorum nomine tutores inter se fecerint circa res hæreditarias. Si nihilominus æqualiter ea facta fuerit, stare debebunt divisioni impuberes, absque effectu familiæ erciscundæ judicium instituti; quippe quo non aliud, quam per tutores ipsi assignatum est, consequi possent, observata jam æqualitate, *l. Lucius* 38. *ff. famil. ercisc.*

8. Minores vero vel curatores habent per quos administrantur ipsorum bona, vel iis sunt destituti: non enim adolescentes inviti curatores accipiunt, *§. 2. institut. de curatorib.* Si curatores habeant, idem in iis obtinebit quod in pupillis, adeo ut divisionem præcedere debeat decretum judicis, ipsi minores sine curatorum auctoritate frustra eam celebrant sive cohæredes suos provocaverint, sive provocati fuerint, eo quod divisio sit emtionis loco, *l. 1. Cod. commun. utriusque judicii*, & contractus emtionis venditionis per minorem sub curatoris potestate constitutum initus ipso jure nullus sit, *l. si curatorem* 3. *Cod. de in integr. restitut. minor. 25. annis.* Sin curatorem minores non habeant, liberrima ipsis est rerum suarum administratio, sic ut eas pro libitu, etiam non interveniente prætoris decreto, possint in alium transferre, *d. l. 3.* Zoesius *ad tit. ff. de minorib. 25. annis n.* 46. nisi moribus alicujus populi vel loci statuto aliud receptum esset. Parens p. mem. Paulus Voet *ad princip. instit. de curatorib. n. 3. & 5.* Unde manifesta potest deduci consequentia, etiam ejusmodi minores valide posse privata auctoritate suos ad rerum hæreditariarum communium divisionem provocare cohæredes majores; eique distributioni cum minore celebratæ sic ipsi majores stare coguntur, ut frustra postmodum eam ut non rite factam, dissolutam aut annullatam desiderent. At minoribus adversus ejusmodi divisionem ut plurimum succurri solet per restitutionem in integrum, ubi majores facti se læsos esse docuerint, *d. l. 3. C. de in integr. restit. minor. 25. annis*, atque ita judicatum esse refert Rebuffus *tract. de restitut. art. 1. gloss. 3. n. 22.* vide Menochium *de præsumption. lib. 3. præsumpt. 60. n. 4.* Imbertum *enchirid. jur. Galliæ verb. minor. in fine pag. mihi* 245. Paulum Montanum *tract. de tutelis c. 53. n. 189. & seqq.* Æmesium *cent. 2. consil.* 38. *n.* 12. 13.

9. Eodem modo nec prodigi nec furiosi, ut majores sint, ad divisionem cogere vel cogi possunt, nulliusque momenti erit cœptum cum iis erciscundæ familiæ judidium, *l. ex castrensi* 18. *§. 2. in fin. ff. de pecul. castrens.* Nam nec illi quicquam in suis rebus possunt admittere, nec ulla subsistit facta per eos alienatio, *l. is cui bonis* 6. *ff. de verbor. obligat.* cum nullam censeantur in jure voluntatem, atque ita nec alienandi animum habere, *l. furiosi* 40. *ff. de regul. juris.*

10. Non tamen ideo credendum est, majores invitos debere cum pupillis minoribus prodigis aut furiosis in hæreditariarum rerum communione persistere; jure enim illi divisionem exacturi sunt ab horum tutoribus aut curatoribus: quo casu, cum non spontanea seu voluntaria sed necessaria sit alienatio ac divisio, etiam tutoribus ac curatoribus concessum est citra judicis decretum bona hæreditaria pupillorum ac minorum nomine cum cohæredibus ipsorum majoribus dividere, *l. penult. C. de præd. & aliis reb. minor. sin. decr. non alien. l. 1. §. 2. eod. tit. de reb. eor. qui sub tutel.*

11. Quod si pupilli nullos habeant tutores, necdum tamen ab ipsis impuberibus exigenda divisio: quippe qui nihil absque tutoris auctoritate peragunt, ne judicii imbecillitate laborantes & ignorantes discrimina callidiorum astutiis facile circumscribantur: verum ante cohæredes majores ad divisionem procedere cupientes, petere debent, ut pupillis a magistratu tutor detur, cum quo vicem impuberis gerente rite perficiant rerum communium distributionem, *l. 2. §. 3. ff. qui pet. tutores l. si filiis 4. C. eod. tit.* Ant. Faber *in Cod. Sabaud. lib. 3. tit. 27. defin.* 11.

12. Fœminas quod attinet, non idem pro statutorum varietate potest in iis affirmari: sunt enim plurimæ regiones, quarum consuetudo fert, ut in perpetua mulieres sint tutela sexus, sic ut absque tuto-

ris seu curatoris auctoritate nihil recte possint expedire, nullum valide contrahere negotium. Tyraquellus *in leg. connubial. gloss.* 2. *& seqq.* Paulus Montanus *de tutelis c.* 7. *n.* 49. *& seqq.* Carpzovius *de juribus fœminar. tot. decad.* 3. Berlichius *conclus. practicabil. par.* 2. *concl.* 17. Rittershusius *ad novellas part.* 8. *cap.* 2. *n.* 2. parens p. mem. Paulus Voet *ad princip. institut. de curatoribus n.* 9. *ibique alii citati.* Illic ergo nec ad divisionem hæreditatis suum cohæredem provocare possunt virgines aut viduæ, nec provocaræ divisionem cum provocantibus celebrare nisi interveniente tutoris electi auctoritate. Alibi virginibus innuptis viduisque majoribus integra relinquitur rerum alienandarum facultas, nullo tutoris accedente facto; quibus ideo nec ademta censeri debet ad divisionem liberrima provocatio. Sed si nupserint fœminæ marito, is legitimus ipsarum curator est ex recepta gentium plerarumque consuetudine, teste Gudelino *de jure noviss. lib.* 1. *cap.* 7. *vers. hoc enim jure.* Proinde nec cujusquam alterius quam mariti indigebunt auctoritate ad petendam aut suscipiendam hæreditatis delatæ divisionem, non magis quam ad aliarum quarumcunque rerum alienationem aut obligationem. Matth. Wesembecius, *consil.* 11. *num.* 17. Sande *Decision. frisicar. lib.* 2. *tit.* 4. *defin.* 2. Mævius *ad jus Lubecens. part.* 2. *titul. artic.* 33. *num.* 93. Rodenburch *de jure conjugum tit.* 2. *cap.* 3. *num.* 8.

13. Ecclesia vero, quamvis in nonnullis minorum, ac pupillorum jure regatur, & regulariter prohibita sit omnis rerum ecclesiasticarum alienatio; Parens p. mem. Paulus Voet *Jurisprud. sacræ cap.* 2. *sect.* 1. *num.* 20.; si tamen una cum alio fuerit hæres instituta, Leonis & Anthemii constitutione sancitum est, eam non modo posse per cohæredem ad erciscundam provocari familiam, verum etiam sponte posse desiderare divisionem, & cohæredem ad eam faciendam juris auctoritate compellere, *l. jubemus nulli posthac* 14. *C. de sacrosanct. eccl.* Petrus Zans *de divis. bonorum lib.* 1. *cap.* 2. *n.* 10.

14. Quandoque etiam nonnulla ante divisionem inchoatam fiunt aut incidunt, de quibus dubitari posset: an cohæredibus alioquin liberrimum habentibus rerum suarum arbitrium adimant facultatem ad divisionem contendendi, quæ non inutiliter hic subnectenda. At primo quidem de hærede sub conditione instituto quæsitum est, an & is pendente conditione possit ad hæreditatis divisionem constringere ceteros hæredes ex testamento pure vocatos? Sane, cum institutus sub conditione necdum dici possit hæres, ne deficiente conditione desinat hæres esse contra juris regulam, *in l. ei qui solvendo* 88. *in fin. ff. de hæredib. instituend.* & necdum quicquam ex defuncti rebus ad eum pertineat, frustra petiturus est divisionem rerum, quarum dominus non est.

15. Verum quandoquidem una difficultas superata sæpe solet aliam producere, proxime succedit illa controversia, an ergo pendente conditione uni hæredum adjecta ceteri possint interim ad divisionem procedere? quod omnino videtur admittendum; si enim inter pauciores ex pluribus cohæredibus suscipi possit erciscundæ familiæ judicium, etiamsi ceteris æquale jus in hæreditate competat, *l.* 2. §. 4. *famil. erciscund.* multo magis dicendum est, eandem hæredibus pure institutis esse datam licentiam, ut, omissa persona conditionalis hæredis, integram inter se hæreditatem interim distribuant, quo diminutum nullo modo censebitur jus hæredis conditionalis; quippe cui, si forsan postmodum exstiterit institutioni adjecta conditio, singulis in rebus hæreditariis sua pro indiviso salva est futura portio, *arg. l. cohæredibus* 17. *Cod. famil. erciscund.* Eodem fere modo, quo rem alicui sub conditione legatam pendente ea inter cohæredes posse dividi superius dictum est manente nihilominus præstationis necessitate, ubi evenerit appositus legato casus, *l. et post litem,* 12. §. 2. *ff. famil. ercisc.* Quo facit, quod pendente conditione hæres pure scriptus possit in solidum actiones instituere contra debitores hæreditarios, perinde ac si nullum esset habiturus cohæredem, & indubitate sibi soli dicatur acquirere judicati actionem tum demum communicandam, cum conditio exstiterit, *l. si hæres unus* 7. *ff. famil. erciscund.* Gomezius *variar. resolut. tom.* 1. *c.* 2. *n.* 15.

16. Illud deinceps in dubium vocari posset, quod si cohæredes inter se conventionem iniverint de persistendo in hæreditariarum rerum communione ad tempus aut in perpetuum, utrum ea non obstante possint nihilominus a communione resilire & se mutuo provocare volentes nolentes ad divisionem? potest quippe regulariter unusquisque favori pro se introducto renunciare, & pacta, quæ neque honestati neque bonis moribus sunt contraria, servari æquum est, *l. penult. C. de pactis*, *l. juris gentium* 7. §. *ait prætor,* 7. *ff. eod. tit.* etiam grave est fidem fallere nec stare velle promissis, *l.* 1. *ff. de constitut. pecunia.* Illa tamen non impediunt, quominus alia fortior ratio suggerat, etiam contra pactum ac promissionem quandoque consortibus esse concedendam divisionis petitionem ad amputandam rixarum & contentionum materiam, quæ possent ex communione inter plures unius rei dominos suboriri, *l. cum pater.* 77. §. *dulcissimis* 20. *ff. de legatis* 2. Adhibita proinde distinctione pacti de permanendo in communione in perpetuum, & ejus quod certum continet tempus, intra quod a communione non recedatur, universa facile dirimitur controversia: si solummodo id actum fuerit, ut ad certum tempus duret hæreditariarum rerum communio, pactio valet, eique standum erit; si vero cohæredes inter se pacti sint, ut in perpetuum persistant in communione, non tenebuntur ad ejusmodi conventionis obligandi viribus destitutæ observantiam, cum in jure reprobata sint talia inter socios aut consortes pacta, ut ansam peccandi præbentia, adeoque bonis adversantia moribus, *l. in hoc judicium* 14. §. *si conveniat.* 2. *&* 3. *ff. commun. dividund.* Tyraquellus *de jure primogen. q.* 78. Anton. Thesaurus *decis.* 142. Balbus *tract. de præscriptionib. part. quart. princ. quæst.* 13. *n.* 3. *ibique citati.*

17. Denique prætereundum non est, illos quoque fratres aliosque cohæredes ad divisionem bonorum hæreditariorum impune provocare vel provocari posse, quos sibi invicem substituit in suo testamento defunctus, aut alias ita fideicommisso gravavit, ut post cujusque hæredis obitum hæreditaria bona ceteris restituantur cohæredibus, ac penes ultimum superstitem omnia remaneant: neque ex ipsa divisione censebuntur privati spe fideicommissi juxta communem interpretum sententiam, cum alterum ab altero non evertatur, sed

salvum possit esse fideicommissum facta divisione, & servari divisio, rata nihilominus manente suprema testatoris voluntate circa res restitutioni ac fideicommisso obnoxias; neque quisquam præsumatur suum jactare, vel repudiare favorem pro se introductum, nisi de expressa renunciatione constet, quam admitti circa ejusmodi fideicommissa dubium non est, *l. de fideicommisso* 11. *Cod. de transaction. l. cum proponas* 16. *Cod. de pactis*, & ad utramque Bruemanus Gail. *lib.* 2. *observati* 139. Bursatus *consil.* 195. *n.* 11. Fusarius *de substitut. quæst.* 587. Petrus Zans *de divis. bonor. lib.* 4. *cap.* 9. Anton. Faber *in Cod. Sabaud. lib.* 3. *tit.* 25. *definit.* 1. & 12. Wamesius *centur.* 6. *consil.* 82. *n.* 24. 30. Christinæus *vol.* 2. *decis.* 180. *n.* 8. & *seqq.*

19. Ceterum si pendentes judicio familiæ erciscundæ unus cohæredum mortuus fuerit, pluribus relictis successoribus; inter hos scindendum in partes non est hoc erciscundæ familiæ judicium: verum omnes simul defuncti personam repræsentantes id debent accipere, vel unum dare procuratorem, in quem omnium nomine judicium agatur, *l. si familia* 48. *ff. famil. erciscund.* Quamvis cohæredes hoc contendentes judicio nequeant unum eumdemque constituere procuratorem, eo quod circa adjudicationes & condemnationes res expediri nequeat, *l. licet* 42. §. *si plures* 6. *ff. de procuratorib.*

CAPUT XII.

Quis sit effectus divisionis respectu creditorum hæreditariorum.

1. *Regulariter creditor non tenetur admittere solutionem debiti per partes factam.*
2. *Ab hac regula exceptio est in pluribus defuncti debitoris successoribus, si modo debitum recipiat scissionem.*
3. *Et si unus hæredum factus sit non solvendo, id cæteros non onerat cohæredes, sed illi tantum pro sua parte conveniuntur.*
4. *Si debitum non sit dividuum, singuli debitoris hæredes in solidum tenentur.*
5. *Quandoque tamen debitum dividuum ab uno integrum præstandum est, idque vel causæ contemplatione.*
6. *Vel propter testatoris voluntatem expressam aut tacitam, veluti si alium mobilium, alium immobilium hæredem scripserit.*
7. *Quid obtineat circa æris alieni solutionem, si miles alium castrensium, alium cæterarum rerum hæredem instituerit.*
8. *Si testator uni imposuerit onus solvendi debita vel legata, an tali voluntati stare debeant creditores hæreditarii & legatarii.*
9. *Si creditor juxta voluntatem testatoris unum hæredum in solidum convenerit, & non potuerit integrum consequi, contra cæteros ad residuum nihilominus pro rata aget.*
10. *Etiam hodie ubivis fere receptum, ut hæredes singuli pro rata tantum conveniantur pro debito defuncti.*
11. *In debito per hæredes persolvendo tantum habetur ratio institutionis, non ejus quod uni prælegatum aut jure præcipui obvenit.*
12. *Quid juris sit circa debiti solutionem, si plures æqualiter vel sine partibus instituti sunt, & ab ipso testatore facta sit inæqualis rerum distributio, in eodem testamento vel codicillis, aut alius Italicarum, alius provincialium rerum sit hæres scriptus.*
13. *Hæres solvens partem debiti personalis quatenus eum concernit non liberat partem pignoris a defuncto dati, licet ea per divisionem ei obvenerit, sed pro parte debiti totum pignus potest distrahi.*
14. *Rejicitur Donelli sententia, & demonstratur, hæredem debere totum debitum persolvere ut pignus liberetur.*
15. *Si totum debitum persolverit, non tamen cæterorum cohæredum partes jure pignori sibi obligatas habet, nisi id actum, vel jus pignoris in solventem transcriptum.*
16. *Si uni cohæredum cesserit pignus in solidum, alteri imposita sit debiti præstatio, potest hypothecarius creditor pro libitu vel rei possessorem in solidum vel singulos hæredes pro rata convenire.*
17. *Si is, cui incumbebat vi divisionis præstatio annui reditus, re ipsa apud alium cohæredem existente, possessor rei etiam post annorum quadraginta lapsum potest conveniri.*
18. *Creditor potest etiam obligatam rem feudalem, quæ ad unum jure præcipui pertinebat, pro debito distrahere.*
19. *Nec is, ad quem feudum pervenit, cogere potest cæteros cohæredes, ut feudum præstent liberum, si defunctus ei reditus annuos imposuerit.*
20. *Secus, si simpliciter feudum hypothecæ obligasset; nisi debitum, pro quo feudum obligatum est, contractum sit occasione feudi.*
21. *Pro qua parte sit agendum contra plures hæredes ejus, qui ratione rerum suarum personalem aut realem debebat servitutem.*
22. *Quomodo cohæredes sint conveniendi propter evictionem rei per defunctum aut per ipsos venditæ.*

1. Postquam abunde pro instituti ratione actum fuit de rerum hæreditariarum divisione, deque personis, quibus aut concessum aut prohibitum est intentare vel excipere familiæ erciscundæ judicium, ordo postulat, ut de divisionis effectibus agatur, quorum alii ipsos concernunt cohæredes, alii creditores defuncti respiciunt. Illis in sequens caput rejectis, hos hoc loco tractare animus est: quod ut recte fiat, ignorandum non est, vulgatam juris Romani regulam dictare, compellendum non esse creditorem ad recipiendam debiti partem; sed summo jure posse respuere solutionem, quam per partes & non in solidum facere debitor voluerit; nec hunc ab usurarum præstatione liberari, vel in creditorem transferri debiti periculum, si partem ejus oblatam ac consignatam deposuerit, in integri debiti solutione moram nectens *l. tutor.* 41. §. 1. *ff. de usuris, arg. l. cum heres* 4. §. *item si decem* 6. *ff. de statu liberis l. obsignatione* 9. *C. de solutionib.* Nisi forsan id inter debitorem & creditorem actum fuisset, ut liceat per partes quod acceptum est exsolvere, *d. l.* 41. §. 1. Id quod optima ratione sic constitutum est, ne sit in arbitrio debitoris iniquam suo creditori conditionem inferre: multa enim incommoda sibi conjuncta habet illa particulatim facta debiti præ-

statio, *l. plane* 3. *ff. famil. ercisc. l. cum hi* 8. §. *in causa* 9. *ff. de transaction.* Hottomannus *illustr. quæst.* 22. Schneidwinus *ad* §. 1. *instit. quib. modis tollit. obligat. num.* 13. Cæddæus *ad l.* 32. *ff. de verbor. signif. n.* 8. & *seqq.* Anton. Merenda *controvers. l.* 1. *cap.* 32. & late Bachovius *ad Treutler. vol.* 2. *disp.* 29. *th.* 2. *lit. B.* Quibus non adversatur *l. quidam* 21. *ff. de reb. cred.* Ubi Julianus ait, quosdam existimasse, neque eum, qui decem peteret, cogendum quinque accipere, neque, qui fundum suum diceret, partem duntaxat judicio persequi; sed in utraque causa humanius videri facturum prætorem, si compulerit actorem ad accipiendum id quod offertur. Vel enim dici potest, humanitate nonnumquam moveri debere prætorem in universis negotiis æquitatem potissimum considerantem, ut aliquid præter communes juris regulas decernat propter causæ circumstantias, dum summam animadvertit creditoris pervicaciam & sordes, quibus in hoc solummodo tendit, ut suum vexet & affligat adversarium, cum interim in eo negotio de quo prætor cognoscit, nullum forte passurus sit ex partis solutione præjudicium; atque ita demum jus rigidum prætor humanitate temperaturus est, *arg. l. ei residuum* 5. *Cod. de distract. pignor.* Vel etiam non inepta videtur responsio, Julianum JCtum, in *d. l.* 21. talem tractare casum, quo pars debiti liquida est, alia illiquida vel contentiosa: audiendum proinde reum, si partem liquidam solvere voluerit, quo liberetur ab usurarum præstatione, alteram partem ut non debitam bona fide maluerit adversus actorem in judicio sibi asserere defendere, quemadmodum vicissim is, qui totam sibi rem deberi eamve suam esse contendit, suum potest adversarium constringere, si is partem tantum deberi asserat, alterius suscipiat defensionem, ut eam saltem, de qua confessus est, præstet, de cetero judicis exspectetur sententia: quilibet enim impune debet se suaque posse defendere bona fide, nec statim adversario actionem instituenti cedere cogendus est, *l. qui solidum* 78. *in princ. ff. de legatis* 2. Gomezius *variar. resolut. tom.* 2. *cap.* 10. *num.* 5. Schneidwinus *d. loco.*

2. Ab hoc autem juris axiomate quasdam exceptiones admisere legum civilium conditores, quarum præcipua in defuncti debitoris hæredibus occurrit: si namque debitor decesserit pluribus relictis ex testamento vel ab intestato, singulos liberi rescripserunt Imperatores persolvendo partem debiti pro rata portionis, ex qua defuncto hæreditariis creditoribus convenire posse, cum inter cohæredes ex l. 12. tabularum æs alienum ipso jure divisum sit, *l. pacto successorum* 26. *C. de pactis l.* 2. *C. si unus ex plurib. hæred. debit. credit. suam part. sol. l.* 1. *C. si certum petat. l. si in bonis* 10. *C. de jure deliberand.* Donellus *ad l.* 2. *C. de hæredit. actionib.* Ant. Matthæus *tract. de actionibus l.* 2. *cap.* 9. *n.* 2.

3. Proinde si unus ex cohæredibus, antequam ab hæreditario creditore conveniretur, post divisionem perfectam ad talem fuerit paupertatem delapsus, ut ne pro sua quidem portione conventus actione personali debitum hæreditarium præstare possit, id tamen cæteros non onerabit cohæredes: utpote quos creditor non ultra portionem hæreditariam ad debiti solutionem jure compellaturus est, ad cohæredis in solutione deficientis partem frustra contra cæteros experturus *l. legatorum petitio* 33. *in princ. ff. de legatis* 2. Ne alioquin eveniat, ut alter propter debitum alterius sine facto suo inquietetur; quod adversaretur æquitati jurisque rationi, neminem ex alterius, in cujus locum non successit, obligatione conveniendum esse dictanti, *l.* 2. *l.* 3. & *tot. tit. C. ne uxor pro marito tit. C. ne filius pro parte.* Et certe, suæ ut plurimum negligentiæ damnum inde superveniens debebit imputare creditor, quod non maturius etiam ante consummatam inter cohæredes divisionem debitum exegerit. Quibus non obest, quod in omnem eventum post excussum unum fidejussorem creditori contra confidejussores cæteros concedatur actio, qui antea creditori beneficium divisionis objiciendo suam tantum partem virilem pro reo principali persolverant, §. 4. *instit. fidejussoribus l. si plures* 27. *ff. eod. tit.* Alia namque confidejussorum, cohæredum alia ratio est; hi ipso jure tantum pro portionibus obligantur hæreditariis, non in solidum; at confidejussores ad integrum principalis rei debitum præstandum ipso jure singuli obstricti sunt, & divisionis exceptio ipsis ex Imperatoris Hadriani beneficio concessa dilatoria tantum est, non peremtoria; eo quod boni Principis non sit alteri beneficium indulgere quod in ingens alterius detrimentum vergeret, *l. inter fidejussores* 28. *ff. eod. tit. de fidejuss.* Donellus *ad l.* 2. *C. de hæreditar. actionib. n.* 5. Gomezius *tom.* 1. *variar. resolut. cap.* 12. *n.* 17. Joh. Bapt. Costa *tract. de quota et rata cap.* 23. *n.* 3. Boerius *decis.* 57. Andr. Kohl. *exercit. legal.* 1. *num.* 24. *in med.* Salgado de Somosa *Labyrinth. creditor. par.* 2. *cap.* 12. *n.* 64.

4. Id quod procedit, si debitum commodam patiatur divisionem; si vero id ad quod defunctus erat obligatus, nullam aptam scissionem admittat, quale est factum, restitutio rei &c. concessa creditori facultas unum ex hæredibus in solidum conveniendi, ad consequendum illud individuum quod est, obligatione *l. in executione* 85. §. 1. 2. *ff. de verbor. obligation. l. si duo heredes* 22. *ff. depositi.* Ea namque, quæ in partes dividi nequeunt, a singulis hæredibus solida debentur, *l. ea quæ* 192. *ff. de regul. juris*, Tyraquellus *de retract. convention.* §. 1. *gloss.* 6. *n.* 41. Connanus *comment. juris civil. libr.* 6. *c.* 2. *n.* 7. Elbert. Leoninus *consil.* 23. *n.* 23. Lambert. Goris *advers. par.* 2. *cap.* 1. *n.* 3. *et seqq.*

5. Sunt tamen nonnulli casus, quibus post divisas res hæreditarias in solidum hæredes singuli conveniri possunt, etiamsi maxime divisionem res debita reciperet, & posset a pluribus pro rata præstari quod evenit vel propter testatoris voluntatem, vel personarum aut causæ favorem. Causæ contemplatione integrum ab uno ex cohæredibus debitum exigitur in alimentis a defuncto debitis ex Pii Principis rescripto, postquam magistratus, ad quos earum rerum cognitio pertinet, illud ita volentibus nolentibus hæredibus decreverint; ne alioquin alimentorum præstatio inter plurimos divisa cohæredes, adeoque in minimas partes scissa in nihilum redigatur, *l. solent* 3. *ff. de aliment. legatis.* Ingens enim usque fuit Quiritum jure favor alimentorum, *l. Mela ait* 14. §. 1. *ff. eod. tit.* Sancitum itidem in gratiam boni publici, ut si quis pro honore sibi delato vel deferendo quippiam Reipublicæ pollicitus fuerit, id administratores aliive ad agendum nomine publico consti-

suti possint in solidum ab uno hærede post promissoris obitum exigere, *l. ex pollicitatione* 9. *ff. de pollicitat.*

6. Testatoris denique voluntate tacita vel expressa efficitur, ut & dividua res ab uno cohæredum solida sit persolvenda; expressa, cum defunctus ultimo elogio uni tantum hæredi injunxit debiti vel legati solutionem, *l. cum ab uno* 53. *ff. de legat.*, 2. *l. si filia* 20. §. *item Papinianus* 8. *ff. famil. ercisc.* Tacita, si testator ita suum ordinaverit testamentum, ut ex ipsius institutionis forma velut sponte fluat, ut unus ex pluribus nonnulla solus præstare cogatur: si enim alium mobilium, alium immobilium hæredem scripserit, non aliud videtur ex ejusmodi dispositione de iure saltem Romano resultare, quam quod hæres mobilium solus teneatur ad æs alienum mobile, immobilium vero successor ad immobilia defuncti debita creditoribus præstanda sit obligatus; in quam sententiam aliquoties judicatum asserit Imbertus *enchirid. jur. Galliæ*, *verb. bonorum dif. circa med. p. mihi* 43. Argentræus *ad consuet. Brit. ann. art.* 219. *gloss.* 8. *num.* 5. Quæ autem mobilia sint, quæ immobilia debita, idem prolixe docent, *d. art.* 219. *gloss.* 5. Quamvis æquior ratio longe aliud hac in parte statuendum suadet, adeo ut ineunda potius videatur bonorum mobilium & immobilium æstimatio: secundum quam universum æs alienum indistincte persolvat pro rata hæres mobilium & hæres immobilium, Tyraquellus *de jure primogen. quæst.* 35. *num.* 29. & *seqq.* Joh. Bapt. Costa *de quota & rata quæst.* 24. *n.* 4. Parens p. m. Paulus Voet *tract. de natur. mobil. & immobil. cap.* 20. *n.* 11.

7. Quod si miles alium fecerit hæredem castrensium, alium cæterarum rerum; is quidem, qui in castrensibus est institutus, solus obstrictus erit ad persolvendum omne illud æs alienum, quod in castris contractum est: qui vero cæterarum rerum hæres est, solus universa præstabit debita extra castra per defunctum conflata, *l. si certarum* 17. §. 1. *ff. test. milit. l. cum militi* 16. *ff. de compensationib.* Salgado de Somosa, *labyrint. creditor. par.* 2. *cap.* 12. *n.* 46. & *seqq.* Si tamen alterutrius hæredis bona, ex quibus scriptus est, non sufficiant debitorum oneri, veluti si miles in castris debita contraxerit ultra castrensis peculii vires, in subsidium cohæres de sua parte hæreditaria residuum defuncti debitum persolvet: iniquum enim foret, creditoribus per ejusmodi supremam voluntatem aliquod inferri præjudicium, quo minus in omnem eventum ex bonis quibuscunque testatoris consequerentur ea, quæ ipsis debentur quamdiu solvendo est hæreditas, *d. l.* 17. §. 1. *ff. de test. mil. arg. l. ex facto* 35. §. 1. 2 *ff. de heredib. instituendis.*

8. Tales autem morientium dispositiones testamentarias, quibus hunc vel illum hæredem solum gravant onere quædam vel omnia debita solvendi, liberas ac licitas esse extra controversiam est constitutum: at non æque expeditum est, an is, cui quid debetur, huic cogatur acquiescere voluntati testatoris, eamque sequi, sic ut non posset alios hæredes pro rata convenire, sed adversus eum solum, quem designavit defunctus, post factam inter hæredes divisionem deberet actionem instituere. In legatario quidem verius est, per eum non alios hæredes ad exsolvendum legatum posse compelli, quam quos testator præstatione legati nominatim oneraverit, *arg. l. ab omnibus* 104. *ff. de legatis* 1. *l. legatorum* 33. §. 1. *ff. de legatis* 2. Cum hæredes & legatarii nequeant in uno comprobare, in alio rejicere defuncti voluntatem, sed per omnia debeant ei stare, atque eo modo legatum aut hæreditatem acceptare vel repudiare quo data est, *arg. l. si te donatam* 13. *C. de fideicommiss. libert.* §. 1. *instit. de lege Falcid.* §. 2. *institut. de singul. reb. per fideicomm. relictis.* Aliud autem in creditore statuendum, qui juxta illam defuncti voluntatem in solidum convenire poterit designatum testamenti tabulis hæredem, cui solvendi onus integrum fuit impositum, Christinæus *ad Mechliniens. tit.* 16. *art.* 37. *num. fin. in fine.* Attamen, cum in testamentum defuncti non sit honoratus, etiam judicium ejus, si noluerit, sequi non tenetur, nec invitus compellitur mutare debitorem, licet hic sorte magis esset idoneus, *l. si mandaout* 45. §. *item si* 2. *ff. mandati.* Nec ullum patitur ex defuncti debitoris dispositione præjudicium, proinde nec per testamentum constringi debuit aut potuit libertas creditoris, quo minus, ubi voluerit, adversus singulos hæredes pro rata suam actionem instituat, *l. plane* 3. *ff. famil. ercisc. l. licet pacto* 23. *C. eod. tit.* Gomezius *variar. resolut. tom.* 2. *cap.* 11. *n.* 15. *in med. vers. item etiam juxta prædicta.* Andr. Gail. *lib.* 2. *observ.* 14. *n.* 7. Lambertus Goris *advers. par.* 2. *cap.* 4. *n.* 10. Salgado de Somosa *Labyrint. credit. par.* 2. *cap.* 12. *n.* 60.

9. Verum his in casibus, quibus in creditoris arbitrio est etiam post consummatam inter cohæredes debitoris divisionem vel singulos pro rata convenire ex legum præscripto, vel unum in solidum ex defuncti voluntate credendum non est, quamprimum adversus unum eorum ad integrum debitum actio fuerit instituta cæteros respectu creditoris illius liberari: cum enim ipso jure divisæ sint inter cohæredes ejusmodi obligationes, iniquum plane foret, electione, & non potius integri demum debiti solutione quamlibet adversus cæteros actionem perimi, proinde si is, quem in solidum convenit, inveniatur solvendo non esse, nec integrum præstare possit, deneganda non est creditori contra cæteros experiundi pro rata facultas: quemadmodum ademtus ei non est contra confidejussores regressus, si unus eorum minus idoneum convenisset & necdum convenisset & excussisset in solidum, & necdum integrum potuisset ab eo debitum consequi: eos etiam, qui correi debendi sunt non sola conventio liberat, sed solutio, §. 1. *instit. de duob. reis stipul. et promittendi*, *l. si ut certo* 5. *in fine*, *ff. commodati*, *l. si ex toto* 8. §. 1. *ff. de legatis* 1. *l. reos principales* 23. *l. generaliter* 28. *C. de fidejussoribus.* Cujacius *ad l.* 116. *in princ. ff. de verbor. oblig.* Zoesius *ad tit. ff. de duob. reis constituend.*

10. Quamvis autem pacis quibusdam legum municipalium conditoribus visum fuerit circa creditores hæreditarios actionem contra debitoris defuncti cohæredes instituentes a jure Romano divortium facere, dum sanciverunt, unum ex pluribus propter æs alienum defuncti semper in solidum conveniri posse, nec liberari licet pro rata solvere paratus sit; quos ea procul dubio ad id adegit æquitas, quod cernerent, sæpe & solutionem partis debiti non minima incommoda habere juxta Gajum JCtum *in d. l.* 3. *ff.*

famil. erciscund. Mechliniens. tit. 16. *art.* 37. ibique Christinæus. Aliarum tamen plerarumque gentium moribus magis hac in parte comprobata juris Romani definitio, teste Christinæo, *d. loco* Groenewegen *in not. ad Grot. introduct. jurispr. Holl. libr.* 3. *cap.* 26. *num.* 4. Leeuwen *cens. forens. lib.* 3. *cap.* 10. *num.* 8.

11. Cæterum in æris alieni persolutione, ubi id inter cohæredes ipso jure divisum est, tantum habetur ratio portionis in qua hæredes sunt instituti, adeo ut altero ex semisse, duobus aliis singulis ex quadrante scriptis, etiam hi quadrantem aut semissem onerum hæreditariorum pro portione sua ferre cogantur. Wissembach & Brunemannus *ad. l. C. de hæredit. actionib.* Ejus autem, quod uni cohæredum prælegatum est, non fit computatio respectu debiti etiamsi maximum ex prælegato commodum & emolumentum ad unum cohæredem pervenisset, nec is ullum æris alieni onus eo nomine subire cogendus est, non magis quam alii legatarii simplices quibus præter legatum in testamento nihil relictum, §. *si quis una* 9. *institut. de fideicommissar. hæredit. l. fin. C. de hæreditar. actionib.* Unde & receptum videmus filium natu majorem non ulterius ad persolvenda parentis sui defuncti debita per hæreditarios creditores posse conveniri, quam quatenus & pro qua parte ei hæres exstitit in bonis allodialibus sive ex testamento sive ab intestato, etiamsi legis beneficio & jure primogenituræ plures solus acquisiverit res feudales; cum illæ ei non obveniant ut hæreditariæ vel institutionis titulo, sed potius ut res singulares, quas quis jure præcipui seu tanquam prælegatas ante cohæredes cæteros deducit. Quam sententiam pluribus solide & erudite persequitur Lambertus Goris *advertar. part.* 2. *c.* 2. post Molinæus *ad consuetud. Parisiens.* §. 18. *n.* 9. & *seqq.* An. Robertum *rer. judicatar. lib.* 4. *c.* 13. & *alios allegatos.*

12. Ex quibus satis manifestum puto, quid statuendum sit, si testator secundum ea quæ superius *c.* 2. dicta sunt, plures in portionibus æqualibus hæredes instituerit, & in posteriore tabularum parte vel codicillis, vel hodie testamento posteriore fecerit inæqualem omnium rerum hæreditariarum distributionem: neque enim ulla divisionis est habenda ratio, sed solummodo circa æris alieni solutionem ipsa institutio consideranda est, adeo ut is, cui per portionem a testatore factam plures eæque meliores obvenere res hæreditariæ, pro virili nihilominus institutionis portione tantum æri alieno defuncti obstrictus sit futurus. Idem dicendum est, si duos defunctus ad hæreditatem vocasset in priori tabularum parte, nulla facta quotæ mentione, & postmodum inæqualiter bona distribuisset: non obstante enim illa inæqualitate uterque ad dimidiam onerum hæreditariorum partem ferendam compellendus est; eo quod hæredes sine partibus instituti perinde habentur, atque si ad æquales portiones essent vocati, §. *si plures* 6. *inst. de hæredib. instituend.* Hic & si hæres alius in rebus Italicis, alius in provincialibus sit institutus, utrumque pro semisse censeri hæredem, ac per consequentiam ad debita defuncti pro semisse teneri auctor est Ulpianus, etiamsi longe plures ac præstantiores in Italia quam provinciis invenirentur defuncti facultates, dummodo hæredis utriusque portio sufficiat æri alieno: alioquin creditoribus adversus alterum plura percipientem actio in subsidium danda foret, *l. ex facto* 35. §. 1. 2. *l. qui non militabat* 78. *ff. de hæredib. instituend.* Sande *decis. Frisicar. lib.* 4. *tit.* 9. *defin.* 3. Groenewegen *in not. ad Grotii introduct. jurisp. Holland. lib.* 3. *c.* 28. *n.* 4. Quod si tamen expressa nulla institutionis formula testator hædes instituerit, sed simpliciter omnia sua bona inter plures ultima distribuerit voluntate, sic ut melior sit unius quam alterius cohæredis portio, non aliud videtur in hoc dubio defuncti judicio præsumendum, nisi quod is illos ad tantas voluerit vocatos hæreditatis partes, quanti assignatæ cuique res æstimatæ fuerint, proinde etiam tales cohæredes singuli secundum illam æstimationem & emolumenti modum ad debitorum hæreditariorum præstationem obligati erunt, Lambert. Goris *advers, part.* 2. *cap.* 2. *n.* 5.

13. Quia vero non raro contingit, ut in securitatem debiti defunctus, dum adhuc in vivis esset, res quasdam proprias suis creditoribus pignori obligare debuerit; non inutiliter aliqua de rebus ejusmodi obligatis hic tradenda videntur: quod ut ordine fiat, duo potissimum considerandi casus: aut enim res per testatorem hypothecæ subjecta divisa est inter plures cohæredes, aut uni in solidum adjudicata. Quod si divisa fuerit vel ab ipso testatore vel a cohæredibus vel judicis officio; dubitatum est, illane divisio creditori possit obesse, sic ut is a singulis hæredibus personale debitum pro rata accipiens cogatur solventis liberare partem, & ad residuum consequendum solummodo jure pignoris obligatas habeat hæredum cæterorum partes qui nec dum ipsi satisfecerunt. Rectius est ut existimemus, per eam creditori nec iniquam inferri potuisse conditionem, nec jus quæsitum adimi: non enim iis præjudicare vel nocere debent inter alios acta, *tot. tit. res inter alios act. vel judicat. aliis non nocere*, nec debitorum pactis petitio creditorum tolli vel mutari, *l. debitorum* 25. *de pactis.* Cum igitur ante divisionem in obligata re jus ita fuerit creditori quæsitum, ut non prius constringi potuerit in totum vel pro parte pignus liberare, quam ipsi persolutum fuisset omne id, in cujus securitatem pignus constitutum, & propter minimam debiti partem, quæ etiamnum præstanda, imo propter solas usuras, soluta principali sorte, liberum & licitum ipsi fuerit aut rem totam obligatam, aut partem ejus pro arbitrio distrahere, ad consequendum e pretio inde redacto universum illud quod nondum persolutum est, si modo pro usuris quoque res obligata fuerit; usque adeo, ut ne tum quidem, cum plures res simul hypothecæ vel pignori subjectæ fuerunt, cogi potuerit in quibusdam rebus jus pignoris remittere, parte debiti data, sed demum, ubi recepisset quantum debebatur, *l. qui pignori* 19. *ff. de pignorib. & hypothec. l. solutum* 11. §. *si in sortem* 3. *ff. de pignorat. action. l. per retentionem* 4. *C. de usuris*, *l. quamdiu* 6. *C. de distract. pignor. arg. l.* 1. §. 4. *ff. de migrando.* Quibus consequens est, ei post divisionem quoque jus illud idem superesse, adeoque liberam esse pignoris distractionem una cum illa solventis parte, *l. unus ex multis* 16. *Cod. de distract. pignor.* argum. eorum quæ in medium attulit Molinæus *ad Parisiens. tit.* 2. §. 55. *gloss.* 4. *n.* 28. 29. Goris *adversar. par.* 2. *c.* 1. *n.* 4. Salgad. de Somosa *Labyrint. creditorum par.* 2. *c.* 12. *n.* 65.

Et hoc est quod Imperatores constituunt *in l.* 1. & 2. *C. de luit. pignoris*, hæredem, qui suam debiti partem exsolvit, ex pignoribus suam non posse portionem recipere, & vincula pignoris eo casu durare, etiamsi personalis actio contra hæredem jam exstincta sit. Cujacius *observat. lib.* 5. *c.* 32. *et in privatis. C. de luit. pignor.*

14. Sic ut hic reprobanda veniat Donelli opinio, quam exhibet *ad l.* 2. . *de luit. pign.* existimans, pro ea parte, quæ per cohæredem est soluta, ipsum quoque pignus liberatum esse. Hoc enim si verum foret legibusque congruum, non equidem video, quo jure creditor, non obstante partis solutione, posset nihilominus integrum pignus pro residuis persolvendis distrahere, quod ipsi concessum, *d. l.* 16. *Cod. de distract. pignor.* Frustra tunc etiam asseruissent Romani Principes, personales quidem obligationes inter cohæredes posse dividi & ex ipsa duodecim tabularum lege divisas esse, pignoris vero causam esse individuam, cum ejus vindicationem non personam obliget, sed rem sequatur, *l.* 1. *l.* 2. *C. si unus ex plurib. hæred. vel credit. suum debit. part. solv.* Proinde si cohæres suam pignoris partem liberare velit, & pigneratitia experiri actione post perfectam cum cohæredibus divisionem, non id alia via conceditur, quam si totum debitum creditori præstiterit, *l.* 1. *C. de luit. pignor. l.* 2. *Cod. si unus ex plurib. hæred. debit. aut credit. suam deb. part. solv. l. rem* 9. §. *ombis* 3. *ff. de pignorat. act. l. hæredes* 25. §. *item observatur.* 14. *ff. famil. erciscund.*

15. Unde rursus alia suboritur controversia, num hic cohæres, postquam universum creditori debitum solvendo pignus recepit, sibi pignoris jure illam liberatam retinere possit, an vero personalem solummodo contra cohaeredes sit habiturus actionem? Pignoris jus forsan aliquis huic haeredi solventi concesserit, hac ductus ratione, quod is debitum numerando videatur in creditoris locum succedere, atque ita per solutionem sibi confirmare pignoris obligationem. Verum penitius negotium examinanti patebit, cohaeredi tali non usque competere vi solutionis jus in re creditori ante obligata jamque liberata: sed potius distinctionis ope totam hanc quæstionem esse definiendam; adeo ut cohæres, si quidem simpliciter solverit, nulla adjecta circa pignoris translationem conventione, non sit ullum habiturus jus in re: si vero ante solutionem curaverit illud creditoris hypothecarii jus in se transcribi; etiam pignoris, aut hypothecæ vinculo sibi rem illam obligaturus sit: juris enim est notissimi, ne creditorem quidem chirographarium multoque minus extraneum, qui creditor non est, (qualis hic cohæres) solvendo quicquid hypothecario debetur, adipisci sibi hypothecæ jus, aut in hypothecari locum succedere, nisi jus hypothecæ nominatim fuerit in solventem transcriptum ac translatum, idque vel ex judicis auctoritate, vel expressa conventione inter solventem ac hypothecarium creditorem aut debitorem, pro quo solutum est, interposita, *l. Aristo* 3. *ff. quæ res pignor. obligar. poss. l. si cum pecuniam* 3. *l. fin. C. de privileg. fisci*, *l. res obligata* 21. *C. de pignorib. & hypothecis*, *l. cum alter* 11. *C. de fidejussorib. l. creditor.* 12. §. *a Titio* 8. *ff. qui potior. in pignor. l.* 2. *ff. de distract. pignor. l.* 1. *C. de his qui in prior. credit. locum succedunt*, ibique Donellus, Aco, Cujacius *paratitl.* Zoesius *ad tit. ff. qui potior. in pignor. n. fin.* Ant. Matthæus *de judiciis disput.* 14. *n.* 38. & *tract. de auctionib. lib.* 1. *c.* 10. *n.* 91. Wissembach *ad pandect. vol.* 1. *disp.* 40. *n.* 17. Struvius *ad and. exercit.* 26. *n.* 34. Hoc si non egerit cohæres, alia ipsi actione experiundum est, utili nempe negotiorum gestorum, non item erciscundæ familiæ judicio, quod semel tantum non sæpius intentatur, *l. sive pro fratre* 3. *C. ne negot. gestis.* Garsias *de expens. & meliorution. cap.* 19. *n.* 5. *et seqq.* Gomezius, *variar. resolut. t.* 2. *cap.* 10. *n.* 3. *in fine.* Sichardus *ad d. l.* 3. *Cod. de negot. gest.* Lamb. Goris *adversar. part.* 2. *c.* 1. *n.* 5. Bachovius *ad Treutler. vol.* 1. *disp.* 10. *thes.* 3. *lit. G.*

16. Contra vero, si pignori obligata res testatoris inter cohæredes non divisa, sed uni in universum attributa fuerit; nec hoc obesse potest creditori, quo minus in ejus arbitrio sit, utrum adversus pignoris possessorem velit hypothecariam actionem in solidum instituere, an vero personali actione pro rata convenire singulos hæredes, *l.* 2. *C. de hæredit. action.* Christinæus *ad Mechlinienf. t.* 16. *art.* 37. *n.* 11. cum & ante hæc ipsi competierit electio: pignus quippe non constituitur, ut personalis tollatur obligatio, verum ut per utramque creditori cautum sit, & ea semper possit experiri quæ commodior videtur, *l. distractis* 14. *l. persecutione* 24. *C. de pignor. et hypothec. l. grege* 13. §. *etiamsi* 4. *ff. eod. tit.* Idque moribus hodiernis esse congruum testes sunt Groenewegen *de legib. abrogat. ad auth. hoc si debitor. C. de pignoribus.* D. Wesel *ad novell. constit. Ultraject. art.* 20. *n.* 36. *aliique ibique allegat.* Hoc ergo jus ipsi ut donatione, venditione, sic & concessione rei uni cohæredum facta nequit adimi; eo quod ex privata cohæredum pactione nullum creditoribus inferri posse præjudicium ante dictum fuit, *l. debitorem* 15. *C. de pignorib. et hypothec.* Unde satis constare censeo quid obtinere debeat, si ex aliquo defuncti fundo vel ædibus reditus annuus fuerit præstandus, interim post obitum defuncti facta sit inter cohæredes divisio bonorum, qua id actum fuit, ut alteri cohæredum jure dominii cederet ille fundus obligatus, alter reditus annuos inde debitos persolveret; expeditum, inquam, est, creditorem velut in re jus habentem posse contra prædii possessorem, unde reditus præstandus est, actione reali experiri, nihil prorsus impediente illa familiæ inter cohæredes divisione, si modo hæres ille, cui redituum annuorum incumbebat præstatio, fuerit in mora solvendi. Molinæus *ad consuetud. Parisiens. titul.* 1. §. 1. *gloss.* 9. *num.* 44.

17. Major difficultas est, si creditor ab eo cohærede, cui prædium non obvenerat, sed solummodo fuerat impositum redituum præstandorum onus, per annorum quadraginta spatium vel etiam diutius illos quotannis suo tempore solutos receperit, alter interim quiete fundum possederit citra ullam creditoris interpellationem: videri enim posset jus illud pignoris seu jus in re per annorum quadraginta lapsum esse sublatum, & tantum personalis adversus eum, qui hactenus debitos sine mora reditus præstitit, actio superesse, *l. cum notissimi* 7 *C. de præscrip. trigint. vel quadrag. annor.* Hisce tamen non obstantibus, probandum magis est, etiam tum salvam esse creditori actionem in rem contra rei ipsius posses-

sorem, nec peremtum esse jus in re per quietam annorum quadraginta possessionem: neque enim anni quadraginta, quibus hypotheca & omne aliud jus in re tolli dicitur in d. l. 7. computandi sunt ex eo tempore, quo constitutum jus in re, vel quo res illa obligata per debitorem fuit in alium translata; sed potius ex eo demum die, ex quo primitus incepit actio hypothecaria competere, *d. l. 7. §. 1.* Perezius *ad d. l. tit. C. de praescript. 30. vel 40. annor. n.11.* Certum autem est, creditorem agere non posse, nisi postquam in mora solvendi fuerit debitor: non enim ante potest actio competere, quam cum ad aliquid dandum faciendum. aut praestandum. quis obligatus est. Cum ergo debitor usque persolverit suo tempore reditus, actio per integros illos nasci non potuit annos quadraginta; sic ut multo minus ei praescribi potuerit, ut pote nondum notae, per hanc longissimi temporis possessionem non interruptam, Chassanaeus *ad consuetud. Burgund. rubur. 11. §. 2. num. 36. et seqq.* Groenewegen *de legib. abrogat. ad d. l. 7. §. 1. C. de praescript. 30. vel 40. annor.* Consul. jurisc. Batav. *par. 1. consil. 264.*

18. Haec autem omnia sic in jure recepta sunt, si talis per defunctum res pignori sit obligata, quae divisionem inter cohaeredes, lege vel moribus haud repugnantibus, admittit: si vero suo creditori in rebus ejusmodi reditus annuos aut hypothecam constituerit, quarum divisio iure scripto vel consuetudine locorum est impedita, quaeque uni liberorum aut cohaeredum cedere debent jure praecipui, qualis est res feudalis secundum ea quae superius notata sunt; dubium quidem non est, quin creditor tale feudum valeat distrahere ad consequendum id quod debetur, si modo fuerint adhibitae omnes illae solemnitates, quas in obligationibus feudorum desiderant feudales consuetudines, veluti ut adsit domini superioris consensus, & obligatio constituatur coram curiae paribus ad minimum duobus, *cap. imperialem de probibit. feud. alienat. per Frederic. lib. 2. feud. tit. 55.* Hottomannus *disput. feud. libr. 2. tit. 8. in fine,* Goris *advers. par. 2. cap. 3. n. 15. D.* Wesel *ad novell. constitut. Ultraject. art. 22. n. 12.*

19. Utrum autem is cui res feudalis integra cedere debet, ceteros cogere possit haeredes, ut eam per defunctum sic obligatam ab omni liberent onere, quaestionis est. Ita plurimis auctoritatis haud exiguae Jurisconsultis sententia placet, haeredes ceteros non esse constringendos, ut ei, cui feudum debetur jure praecipui, liberum hoc praestent, quoties certus annuus reditus feudali feudo fuit impositus; eo quod defunctus videatur tale praedium quodammodo vendidisse per annui reditus constitutionem, & aestimationem ejus pro debiti vel redituum ratione diminuisse. Wamesius *cent. 2. consil. 42. n. 9.* Goris *d. par. 2. advers. cap. 3. n. 15, ibique cit.* Eoque facit, quod juris Interpretes statuunt, si fundus alicui fuerit legatus, cui reditus annuos defunctus imposuerat, haeredes non teneri fundum illum liberum praestare legatario, Arn. Vinnius, Parens p. m. Paulus Voet *ad §. 5. instit. de legatis.*

20. At si simpliciter in securitatem debiti feudum fuerit obligatum, probabilius esse censeo, ceteris haeredibus luendae rei feudalis pignori subjectae onus incumbere; non enim ejusmodi feuda tam jure successionis ad hunc aut illum devolvuntur, quam vi & beneficio legis: cum etiam ad eos pertineant, qui respuunt haereditatem, juxta communem Doctorum opinionem, Petrus Zans *de divis. bonor. lib. 1. cap. 7. n. 7. et seqq.* Andr. Gail. *l. 2. observ. 154. n. 1. 2.* vide Andr. Kobl. *exercit. legal. 2.* Concedendum autem parentibus non est, ut beneficium alicui liberorum lege datum ipsis possent adimere, vel propalam & directo, vel per consequentiam, *arg. l. si adrogator. 22. §. 1. ff. de adoptionib.* Berlichius *conclus. practic. part. 5. conclus. 21. n. 36.* Quod tamen eveniret, si luendi necessitas caeteris non inhereret haeredibus; cum usque parens in fraudem legis pro tot tantisque rem feudalem posset oppignorare debitis, ut filio satius foret ea carere. Praeterquam quod feudum rei legatae vel praelegatae videatur assimilandum, quam omnino liberam praestari debere, ejusque luendae necessitatem ad haeredes spectare manifestum est, *d. §. 5. instit. de legatis, l. rem pignori, 28. l. si pater familias 33. ff famil. erciscund.* Quod si tamen debitum a patre fuerit occasione rei feudalis hypothecae subjectae, potius est, ut eum, ad quem feudum devolvitur, debitum illud persolvere debere statuamus, ceteros defuncti haeredes eo neutiquam esse gravandos. Peregrinus *de jure fisci libr. 5. cap. 1. n. 144.* Elbert. Leoninus, *consil. 26. n. 24.* Salgado de Somosa *Labyrint. credit. part. 3. cap. 12. num. 54.* Wassenaar *pract. judic. cap. 11. n. 53. ibique citati.*

21. Post discussas de pignoribus & actione hypothecaria controversias etiam de servitutibus verbo monendum tam personalibus quam realibus, quatenus earum nomine competunt actiones adversus plures unius haeredes: si itaque defunctus in re quadam suam dederit alicui usumfructum, aut alterius praedio servitutem itineris actus &c. in suo fundo constituerit, & haeredes ejus erciscundae familiae judicio diviserint rem haereditariam, ex qua servitus alteri debebatur, subsistet quidem inter eos facta divisio, non tamen inde quid detrimenti sentiet dominantis praedii dominus aut ille cui servitus personalis est debita: nihilominus enim adversus singulos haeredes servientis praedii dominos partiarios in solidum experiri poterit actione confessoria, si forsan ab iis impeditus fuerit, quo minus suo jure servitutis utatur, ad id ut ire, agere aut frui &c. liceat absque turba vel impedimento, *l. heredes 25. §. contra 10. ff. famil. erciscund. l. idem juris 3. §. 1. l. in executione 85. §. quod si 3. ff. de verbor. obligat.*

22. Ceterum nulli dubium est, quin emtor alicujus rei conditionalis quodammodo sit creditor, quatenus propter evictionis periculum ei venditor aut successor ejus universalis obstrictus est, si forte postmodum contigerit, rem venditam emtori extorqueri juris & judicis auctoritate per verum rei dominum aliumve sufficiens in re jus habentem ad avocandam ejus possessionem: proinde non frustra videtur hic determinandum, qui debeat post finitum erciscundae familiae judicium contra plures cohaeredes emtor agere, cui res, quam defunctus habuit, vendita evicta est. Duplex potissimum circa eam casus est considerandus: aut enim ipse defunctus illam vendidit, cui plures successerunt; aut haeredes aliquam distraxerunt rem haereditariam ante perfectam bonorum divisionem: quod si defunctus ipse eam alienaverit,

in solidum quidem adversus omnes & singulos hæredes emtori dabitur actio, quatenus omnibus in solidum fieri debet denunciatio, & in solidum venditio defendenda; adeo ut, etiamsi non omnes ad factam denunciationem sese stitissent, in iudicio nihilominus superati censeantur, si modo unus eorum, qui substitit, victus fuerit, ut inquiunt JCti *in l. in executione* 85. §. *insolidum* 5. *l. cum ex causa* 139. *ff. de verbor. obligat. l. si rem* 62. §. 1. *ff. de evictionib.* Quin tamen ea actio, quæ pro evictione competit, personalis est, tendens ad id quod interest, atque commodam admittit inter cohæredes divisionem; ideo non in solidum, effectu inspecto, cohæredes singuli venditoris propter evictionem obligati sunt, verum unusquisque suam præstando partem hæreditariam liberari poterit, *d. l.* 85. §. 5. *l.* 139. *ff. de verb. obligat. l.* 62. §. 1. *ff. de evict.* Andr. Gail. *libr.* 2. *observ.* 14. *num.* 4. Ant. Matthæus *de obligation. disp.* 19. *n.* 20. Sin autem ipsi cohæredes ante divisionem institutam res quasdam in hæreditate repertas distraxerint, quidem non omnes celebraverint earum venditionem, neque factam ratam habuerint, pretium inde redactum recipientem, illi soli de evictione conveniendi sunt, qui venditionis participes fuerunt; non item ceteri, qui in eam non consenserunt alienationem, *arg. l. quidam* 12. *ff. de evictionib.* At si unanimi consensu pariter eam omnes vendiderint, nulla adjecta partium mentione, etiam de evictione omnes emtori erunt obligati: cumque venditionis tempore rem pro indiviso possederint, nec singuli suas videantur distraxisse partes, verius est singulos quoque propter evictionem in solidum emtori teneri, eique competituram electionem, contra quem ex cohæredibus voluerit in solidum experiri velut in correum debendi, *arg. l. quod si nolit* 31. §. *si venditori* 10. *ff. de ædilit. edict.* Secus quam obtineret si ex aliquibus indiciis & conjecturis colligi posset, unumquemque suam solummodo partem vendere voluisse; neque enim eo casu quilibet in solidum, sed pro sua tantum parte de evictione foret obligatus, *d. l. quidem* 12. *l. rem hæreditariam* 65. *ff. de evictionib. d. l.* 31. §. 10. *ff. de ædilit. edict. vide* Andr. Gail. *d. lib.* 2. *observat.* 14.

CAPUT XIII.

Quis sit effectus divisionis respectu cohæredum inter se.

1. *Post inchoatum erciscundæ familiæ judicium hæres invito cohærede nequit partem suam in alium extraneum transferre.*
2. *Post perfectam divisionem hæredes singuli tenentur persolvere pro rata æs alienum defuncti de novo emergens, etiam id quod vivo patre propter filii studia vel dignitatem est conflatum.*
3. *Si unus totum debitum præstiterit, quod post demum apparuit, pro rata contra cæteros regressum habet.*
4. *Possunt & hæredes singuli post divisionem pro rata conveniri a creditore eum solum hæredem substituere, cui incumbebat totius æris alieni præstatio, ... malint solvere, & post a cohærede repetere.*
5. *Quomodo per divisionem singulis hæredibus acquiratur rerum hæreditariarum dominium.*
6. *Quomodo & quando cohæredes sibi invicem teneantur de evictione rerum, quæ per divisionem obvenerant.*
7. *Quoties locum habet actio de evictione, hæres a cohæredibus non modo rei æstimationem, verum etiam id quod interest consequitur, habito præsentis temporis respectu.*
8. *Quid in actione de evictione, quæ inter cohæredes est, veniat appellatione ejus quod interest.*
9. *Quid obtineat si res feudalis uni hæredum evicta fuerit.*
10. *Si uni hæredum assignatum sit nomen in solidum, nec impensas in ejus exactionem factas, nec id quod propter debitoris inopiam consequi non potuit, a cohæredibus exigere potest, rejecta Pichardi opinione.*
11. *Repetit & post divisionem cohæres quod expendit eo quod ex mora cohæredis in pœnam incidit.*
12. *Hæres fideicommissarius contentus esse debet ea divisione, quæ per hæredem directum, cui incumbebat, sub conditione restitutio facta est; nisi is id egerit in fraudem fideicommissarii.*

TAmetsi præcedenti capite nonnulla creditorum hæreditariorum occasione sparsim interjecta fuerint ipsos quoque cohæredes concernentia; præcipuos tamen divisionis effectus circa cohæredes hic paulo latius persequi visum fuit. Sunt autem alii inchoatæ, alii consummatæ seu perfectæ divisionis effectus.

1. Inchoatam quod spectat divisionem, quando scilicet aditus est judex, & datus erciscundæ familiæ arbiter inter cohæredes distributurus res hæreditarias, ea potissimum hoc efficit, quod cohæres rem communem jam in judicium deductam non possit amplius alicui extraneo divendere vel obligare pignori, aliove quo modo legitimo dominium suæ portionis, quam adhuc pro indiviso possidet, in alium transferre, cohæredibus cæteris non consentientibus; uni tamen cohæredum eam vendere vel hypothecæ subjicere non prohibeatur, *l. falso* 3. *C. de commun. rerum alienat. l.* 8. *C. communi dividund.*

2. Divisionis autem absolutæ ac perfectæ primus quidem effectus est circa defuncti debita, quæ vel persoluta non sunt, antequam ad divisionem hæredes procederent; hæc enim ab omnibus post directam communionem pro rata præstari debent, cum tanto minus censeatur in hæreditate repertum esse, neque bona dicantur, nisi quæ deducto demum omni ære alieno supersunt, *l. subsignatum* 32. §. 1. *ff. de verbor. signif.* Quod usque adeo verum est, ut & illud debitum, quod filius vivente etiamnum ac permittente patre studiorum causa vel honoris aut publici muneris adipiscendi gratia contraxit, quodque nondum solutum est, non per eum tantum exsolvi debeat, in cujus commodum versa est ejusmodi pecunia debita, sed etiam ab omnibus cæteris fratribus ac sororibus pro ea parte, qua parenti suo defuncto hæredes exstiterunt: neque enim illud æs alienum filii sed patris est; & ut tale omnes ejus successores pro rata concernat, ac obliget, æquum est, *l. si filia* 20. §. *idem scribit* 6. 7. *ff. famil. erciscund. l.* 1. §. *sed an id.* 16. *ff. collationib. l. unic. C. de periculo successor. parent.* Besoldus *delibat. juris tit.*

famil. erciscund. n. 3. *in med.* Zoesius *ad tit. ff. de collationib. n.* 36.

3. Quod si unus cohæredum solus post factam divisionem persolverit emergens de novo debitum, vel extra judicium ab hereditario creditore compellatus, vel ad integrum præstandum condemnatus sententia judicis; dum forsan id quod in obligationem fuerat deductum, est individuum, aut alias loci statutum hanc creditori concedit facultatem, ut & individuo credito possit unum ex pluribus hæredibus in solidum convenire; regressum utique contra suos est habiturus cohæredes, vel actione ex cautione per stipulationem inter cohæredes tempore divisionis interposita, de quibus actum cap. 6. in fine; vel, si illa non intervenerit, utili negotiorum gestorum actione, quæ plerumque solet in subsidium dari, cum peremtum est erciscundæ familiæ judicium semel ante intentatum, *l. sive pro fratre* 3. *de negot. gestis arg. l. filiæ* 18. §. 1. *C. de famil. erciscund.* Quinimo; si unus post factam divisionem in solidum conveniatur, ac condemnetur creditori; recusat tamen jure solutionem aut præstationem ejus, ad quod lege vel sententia judicis obstrictus est, donec creditor ipsi cesserit actiones contra cohæredes, opposita interim ad exemplum contutorum ac confidejussorum exceptione cedendarum actionum, *l. Modestinus* 79. *ff. de solutionibus l. fidejussoribus* 17. *l. cum is* 36. *l. ut fidejussor.* 39. *ff. de fidejussoribus*, Christinæus *ad Mechlinient. tit.* 16. *art.* 37. *n.* 3.

4. Vice versa, si testator ultima voluntate unum ex pluribus hæredibus onere persolvendi certi debiti solum gravaverit, vel etiam ipsi cohæredes inter se, vel judex ex officio æs alienum hæreditarium ita diviserit, ut singulis nonnulla incumbant debita in solidum præstanda propter solutionis & exactionis particularis incommodum; & creditor post perfectam divisionem sibi debitum exegerit non in solidum ab eo, cui per testatorem, judicem, aut conventionem erat imposita illius solutio, sed pro rata portione hæreditaria a singulis hæredibus (neque enim testatoris voluntate pactove debitorum posse creditori facultatem adimi, quo minus ab unoquoque partem exigat, præcedenti capite dictum fuit) poterunt illi simul eum solum sibi substituere, cui totum solutionis onus incumbit; quamvis enim, uti Jurisconsultus inquit, libera potestas maneat creditoribus cum singulis experiundi; tamen & his libera potestas est suo loco substituendi eos, in quos onera actionis officio judicis translata sunt, *l. plane* 3. *l. si filia* 20. §. *item Papinianus* 8. *ff. famil. erciscund.* Quos etiam cæteri constringere possunt, ut omnium defensionem suscipiant, & integrum præstent debitum, ubi id inter eos actum fuerit, si alias vellent moras nectere & detrectare solutionem, *arg. l. si mandatu*, 45. §. *item si* 2. *ff. mandati.* Hoc si non egerint, sed suam præstiterint ad petitionem creditoris partem hereditariam; non minus hic ipsis succurrendum erit actione ex stipulatione, si ea intervenerit de indemnitate, vel utili negotiorum gestorum judicio contra coheredes, *d. l.* 3. *C. de negot. gestis d. l.* 18. §. 1. *C. famil. erciscund.* vel etiam actione præscriptis verbis, tanquam ex contractu innominato, cum videantur certa lege permutationem fecisse *l. si filia* 18. §. *si pater* 3. *ff. famil. ercisc. l. licet* 23. *Cod. eod. tit.* Wamesius *centur.* 2. *consil.* 43. *num.* 3.

5. Alter non minoris momenti effectus divisionis est, quod res haereditariae, quarum dominium defunctus habuit, desinant esse communes inter cohaeredes, *l. si divisionem* 15. *C. famil. erciscund.* & statim iis solis pleno dominii jure acquirantur, quibus assignatae sunt, sive per testatorem sive per cohaeredes, sive per judicem facta fuerit divisio, *l.* 2. *C. commun. utriusque judicii*, Christinaeus *ad Mechlinienſ. tit.* 16. *art.* 44. *in addit. in fine.* Idem enim jus haeres quilibet in defuncti rebus, quae per divisionem ipsi obvenerunt, nanciscitur, quod ipse defunctus ante habuit; cum haereditas successio sit in universum defuncti jus, & ipse haeres defuncti vicem repraesentet, ac una quodammodo cum eo persona sit, *novell.* 48. *in princ. l. heredem* 59. *l. hereditas* 62. *ff. de regul. juris l. nihil est* 24. *ff. de verbor. signif.* Quod quidem usque verum, quoties haeredes singuli ex unaquaque re haereditaria partem percipiunt; eo quod tunc non tam cuique de novo dominium acquiritur, quam potius id, quod ante divisionem cujusque fuerat, per divisionem declaratur ad eum pertinere. Sin uni res integra cesserit, non idem divisionis bonorum per cohaeredes factae, atque quidem ejus quae per judicium instituta fuit, effectus est: si namque judex uni cohaeredum in erciscundae familiae judicio defuncti rem integram adjudicaverit, statim ipso jure citra traditionis interventum adipiscitur totius rei dominium, sive eam ipse possideat, sive ab alio illa detineatur: de qua adjudicatione fusius actum cap. 6. At vero, ubi ipsi cohaeredes sic inter se diviserint haereditatem, ut aliis aliae res haereditariae totae fuerint tributae: & is, cui res assignata est, illam possideat, aut alioquin ea per cohaeredes ipsi sit tradita, dubium non est, quin fiat pleno jure dominus, & integrae rei vindicationem habeat, *l. si divisionem* 15. *C. famil. ercisc.* Sed si neque possideat, nec ei tradatur, & placitum divisionis & assignationis rei totius solummodo usque ad pactum steterit, seu in nudis conventionis terminis; non aliter acquiretur & transferetur dominium, quam si judex erciscundae familiae partes suas interposuerit, adjudicationes ita faciendo, uti inter haeredes constitutum fuit *d. l.* 15. *in fin.* Bachovius *in exercitat. ad Anton. Fabrum error. pragmat. decad.* 98. *error.* 7. *n.* 2. Gregor. Tholosanus *syntag. jur. civil. lib.* 5. *cap.* 4. *n.* 9. Cum alioquin vulgatissimum sit juris axioma traditionibus & usucapionibus dominia rerum, non nudis pactis transferri, *l. traditionib.* 20. *C. de pactis.* Quid quod ne personalis quidem ad res assignatas actio danda sit juxta jus Romanum ex tali nuda divisione, cui neque traditio, neque possessio conjuncta fuit, nisi interposita sit inter cohæredes stipulatio, *l. divisionis* 45. *ff. de pactis l. cum proponas* 21. *C. eod. tit.*

6. Verum cum non raro eveniat, alienas in hæreditate res reperiri, quas vel ipse defunctus pro suo possedit, vel errore lapsi heredes ejus una cum cæteris diviserint rebus hæreditariis, tanquam defuncti proprias, quasque veri domini postmodum supervenientes ab hærede, cui per divisionem acquisita erat earum possessio, judicis auferunt auctoritate & evincunt, utpote jura potiora habentes; inquirendum hoc loco, quid circa causam evictionis contemplatione cohæredum obtineat: qua in re non idem potest as-

seri in divisione per judicem aut cohæredes facta, quod de evictione rerum per ipsum testatorem inter hæredes distributarum ante dictum fuit cap. 2. sed aliud hic statuendum esse colligere licet ex Imperatorum rescripto, in *l. si fratres 7. C commun. utriusque judicii.* Adeo ut evictæ rei nomine, quam hæres ex divisione judicis aut mutuo cohæredum consensu nactus est, dandus ei sit contra cohæredes regressus per actionem de evictione, quatenus ab evincente suum consequi non potuit; dummodo penitus ignoraverit, rem illam evictam, quæ per divisionem ipsi cesserat, alienam esse, sive de evictione caveri sibi curaverit, sive nihil omnino fuerit a cohærede stipulatus. Sin sciverit aut prævideret, futurum, ut forte postmodum evincatur res talis erciscundæ familiæ judicio adjudicata, interim in omnem eventum cautione de evictione a cohæredibus exacta sibi prospexerit, etiam illos jure post rem evictam actione ex stipulatu conveniet. At si id actum fuerit inter cohæredes, ut quisque suæ partis, seu rerum sibi per divisionem acquisitarum periculum omne subeat, ac suscipiat universum rei eventum, aut alias quispiam eorum haud ignarus, eam rem alienam esse, ne cautionem quidem a cohæredibus exegerit; propriæ facilitati ac temeritati vel negligentiæ debebit imputare, quod plene nullam contra cohæredes habeat actionem propter rem evictam; cum juris remedium contemsisse, vel tacite saltem ei renunciasse videatur, *d. l. 7. C. commun. utriusque judicii*, *l. hæredes 25. §. item curare penult. ff. famil. erciscund. l. si familiæ 14. C. eod. tit. l. si cum venditor 66. §. ult. ff. de evictiom.* Caballinus *tract. de evictiom. §. 4. n. 51. fere in fin.* Menochius *de præsumtionib. lib. 3. præs. 118. n. 17. et seqq.* Sichardus *ad l. 14. C. famil. ercisc. n. 3. et seqq.* Wamesius *centur. 2. consil. 39. n. 9.* Fachinæus *controv. lib. 6. cap. 68. conclus. 5. et seqq.* Gregor. Tholosanus *syntagm. jur. civil. lib. 5. c. 4. n. 14.* Petrus Zans *de divis. bonor. lib. 1. c. 8. n. 3. et seqq.* Quas distinctiones ut æquissimas etiam tunc observandas esse censeo, cum nonnullæ res fideicommisso obnoxiæ uni cohæredum obvenerunt; etiamsi variæ sint hac in parte Doctorum opiniones, uti videre est apud Christinæum *volum. 2. decis. 180. num. fin.*

7. Magis autem in eo laboratur, quid hæres, cui res evicta est, consequi debeat actione evictionis nomine a cohæredibus, si non fuerit interposita super evictione stipulatio; solemnem rei evictæ æstimationem, qualis fuit tempore divisionis, an vero præterea meliorationes & impensas usque ad evictionem in illa re factas si ab evincente eas salvas habere non potuerit, ac omne id quod interest, quidque veniat ejus appellatione? Quamvis hac in controversia post Anton. Gomecium *lib. 2. resolut. c. 2. n. 33.* in ea sit opinione Johannes a Sande *decis. Frisic. lib. 4. tit. 11. defin. 2.* ut hæredi contra cohæredem in pretium solummodo seu æstimationem, neutiquam ad id quod interest, actionem evictionis nomine concedendam censeat, ei inhærens fundamento, quod cohæres, adversus quem ea datur, culpa careat: juri tamen scripto magis conveniens est, eum, cui res evicta est, adversus cohæredes agere posse non ad id, ut recuperet æstimationem rei, qualis fuit divisionis tempore; verum potius ut refundatur pro rata id quod interest, habito præsentis temporis respectu; sic ut ultra æstimationem, quæ fuit divisionis tempore, percepturus sit, si creverit evictæ rei valor; contra vero, si decreverit, & res facta sit deterior, minus a cohæredibus hac actione sit consecuturus: ita enim Ulpianus in l. si cum venditor 66. §. ult. ff. de evictionib. *divisione*, inquit, *inter cohæredes facta, si procurator absentis interfuit, et dominus ratam habuit, evictis prædiis in dominum actio dabitur, ut quanti sua interest actor consequatur; scilicet ut melioris aut deterioris agri facti causa finem pretii, quo fuerat tempore divisionis æstimatus, diminuat vel excedat.* Quod & eodem modo ab Imperatoribus est definitum *in d. l. 7. C. commun. utriusque judicii*, qui observandas voluerunt hoc in casu communes evictionis regulas juxta Pauli Jurisconsulti responsum in *l. evicta re 60. ff. de evictionib.* Eamque sententiam animose satis contra Molinæum defendit ac persequitur Garsias *de expens. et meliorat. c. 18. n. 11. 12. 13.* Christinæus *vol. 2. decis. 179. n. 12. 13.* Neque quicquam nego ii facessit argumentum Sandii & Gomezii: errant enim, qui toties ad æstimationem seu pretium solummodo quempiam propter evictionem teneri autumant, quoties culpa caret; cum hoc paulo ante demonstraverim receptum esse jus, ut & pretium & id quod interest evictionis nomine præstetur, nulla adhibita distinctione vel exceptione (quam quisquis allegat etiam probare debet), præsertim cum aliquoties dictum fuerit, divisionem emtionis & permutationis vicem obtinere, *l. 1. Cod. commun. utriusque judic. l. 20. §. 3. ff. famil. ercisc. l. 77. §. 18. ff. de legatis 2.* in quibus, evicta re procul dubio ad id quod interest contenditur, *l. 1. C. de rer. permutatione, l. 1. §. 1. ff. eod. tit.*

8. Et in hisce tanta necdum est difficultas, quam quidem in eo, quid Jurisconsultus & Imperatores sub eo quod interest comprehendi voluerint, Garsias *d. c. 18. n. 14.* & Christinæus *d. l.* censent, appellatione ejus quod interest tantum venire rei æstimationem una cum impensis a cohærede in rem factis, ejusque proratis opera industria ac labore; neutiquam vero rationem esse habendam augmentorum ac meliorationum, quæ casu vel temporis beneficio sine ipsius facto advenerunt. Verum qua lege quave ratione defendi possit hujusmodi restrictio, videre hactenus non licuit; nec tamen æquum aut conveniens est, ut quis iis destitutus a communibus deflectat jurisprudentiæ regulis. Sic ut potius hic eadem, quæ in omnium aliarum rerum evictione recepta sunt observanda existimem; hæredem videlicet evicta re sibi per divisionem acquisita vel adjudicata posse ad id quod interest ita contendere contra cohæredes actione de evictione, ut & lucri cessantis & omnium accessionum æstimationem ab iis pro rata consequatur, *arg. l. venditor 8. l. evicta re 16. in pr. si per imprudentiam 51. §. non mirum 3. ff. de evictionib. l. si controversia 9. l. si cum q. 17 C. eod. tit.*

9. Cæterum ea quæ de evictione præstanda hactenus adducta sunt, per omnia non obtinent in rerum feudalium divisione, licet enim evictio quidem præstanda sit, si ex divisione feudum cohæres acquisiverit, quod putabat esse defuncti, cum ad alium quempiam vasallum pertineret ejus utile dominum; utpote quo casu verum est, rem prorsus alienam fuisse divisam: si tamen feudum fuerit defuncti, &

uni cohæredum obvenerit, ac postmodum fuerit ex natura sua evictum, quia forte poterat ad solos devolvi mares, non fœminas, & hic hæres mascula sit prole destitutus, cæteri cohæredes de evictione non erunt obligati: nam & feudum fuit defuncti, non alienum, quasi non satis in rei feudalis naturam inquisivissent, cum ea omnibus æque perspecta fuerit, & ipsum ille hæres cui cessit, non ignoraverit, illam ejusmodi evictionis periculo expositam esse; quo casu, si non expressa cautio fuerit interposita, regressum contra cohæredes concedendum non esse dictum est *d. l. 7. C. commun. utriusque judic.* Sic ut perinde censeri debeat, atque si naturaliter feudum interiisset, Gloss. *ad l. 14. C. famil. ercisc. verb. pro parte*, Bertachinus *in repertorio verb. divis.*, Peregrinus *de fideicommiss. art. 52. num. 60.* Mornacius *ad l. 13. C. famil. erciscund.* Unde si existimaverit hæres talem esse feudi conditionem, ut & ad fœminas descendat, cum tantum foret masculinum, & propter sexus masculini defectum transferatur postmodum ad alios; merito hæredis hujus successores actione de evictione contra prædecessoris sui cohæredes experiuntur, cum is ignoraverit, talem evictionis causam subesse. Quod & dicendum, si rem esse feudalem appareat, quam hæres, cui ea obvenit, existimabat allodialem esse, *arg. d. l. 7. d. l. 14. C. famil. ercisc.* ibique Brunnemannus *sub fin.* vide Schneidwinum ad §. 20. *institut. de action. famil. ercisc. n. 20. & seqq.*

10. Cum autem admissum in jure sit singulis hæredibus in hæreditariam portionem ex conventione vel arbitri familiæ erciscundæ decreto integra nonnulla assignari nomina defuncti, *l. 3. ff. famil. erciscund.* videndum est, quid circa impensas in eorum exactionem factas, & id quod propter debitoris inopiam exigi non potuit, obtineat. Pichardus quidem in ea est opinione, *in comm. post. §. 20. inst. de actionib. pag. mihi* 198. *num.* 18. hæredem non modo respectu illius quod in exactionem erogavit, sed & ejus contemplatione, quod propter debitoris paupertatem consequi non potuit, regressum contra cohæredes habiturum esse, instituta actione de evictione, qua expensum vel amissum pro rata recuperet; quem ad ita sentiendum permovit, quod divisio hæreditatis vim permutationis habeat, in qua locum sibi evictio. Verum mirari non satis possum, a juris ratione legumque dictamine tantopere deflexisse jurisconsultissimum & eruditionis consumatæ virum: tanti enim ponderis non est per eum adducta ratio, quin potius neutro casu concedendam hæredi putem de evictione contra cohæredes actionem. Et ut facilius memet expediam, singula separatim examinabo. Impensas quod attinet, (ut leviora, quæque plures alios habent non contemnendos defensores ac patronos, primo loco tractem) dubium non est, quin, si nomen ipsum fuerit evictum, ipsi sumtus una cum eo quod nominibus continebatur, pro rata repetantur a cohaeredibus: uti & si id actum fuerit inter cohaeredes, ut refunderentur, etiamsi nomen non esset evictum, *l. venditores* 102. *ff. de verbor. obligationib. l. si cum quaestio* 17. *Cod. de evictionib. l. fidejussor.* 19. *ff. de doli mali & metus except.* Donellus *ad d. l.* 120. Gomezius *variar. resolut.* 2 *m. 2. tit.* 2. *num.* 47. Si vero suum hæres superaverit adversarium evincere nomina annitentem, neutiquam ei danda actio ad expensas consequendas a cohaeredibus: damnum enim propter litem motam perpessum non sensit haeres ex cohaeredum culpa vel facto, sed ex actoris seu petitoris improbi injuria; proinde casui fortuito potius id imputandum est; casus autem aut injuriam illatam emtori non praestat in evictionis causa venditor aut alius quicunque alioquin propter evictionem obligatus, *l. si per imprudentiam* 61. *ff. de evictionib.* Et certe si sumtus illi forent repetendi, temerarius eos deberet refundere litigator ad hoc judicis sententia condemnandus; qui si id non egerit, injuriam quidem, & damnum infert male judicando; verum & illa judicis male judicantis injuria reo convento, non venditori, cohæredibus aliisve nocere debet, *d. l. 51. l. si non injuria* 15. *Cod. eod. tit. de evictionib.* Cujacius *ad d. l.* 102. *ff. de verbor. obligat.* Donellus *ad l.* 18. *Cod. de evictionib. & ad d. l.* 102.

Majore vitio laborat, quod putat, hæredem suos posse convenire cohæredes ad id ut suppleant quando minus propter debitoris inopiam exigere potuit: quamvis enim libens concesserim divisionem vim permutationis aut emtionis habere; tantum tamen abest, ut id ullo modo posset opinioni Pichardi patrocinari, ut eam penitus evertat: si namque divisio comparanda sit emtioni permutationi, necessum etiam est, ut iisdem nitatur juris regulis eosdemque sortiatur effectus; at vero indubitatum est & apertissimis sancitum legibus, in nomine vendito sufficere, ut venditor præstet debitorem, seu ut in tantum obligatus sit debitor, quantum nominibus est comprehensum aut quantum venditor asseruit; si minus sit, dictum fuit, eum de evictione teneri, *l. si nomen* 4. *l. 5. ff. de hæredit. vel act. vendita.* Leeuwen *censur. forens. lib.* 4. *cap.* 19. *num.* 24. Locupletem autem debitorem præstare non debere, neque venditori quicquam imputandum esse, si forte solvendo non sit debitor; sic ut ad eum non spectet, utrum integrum debitum an vero tantum partem ejus, aut nihil propter debitoris facultatibus destituti paupertatem emtor consecutus fuerit, *d. l. 4. ff. de hered. vel act. vend. l. si plus* 74. *§. ult. ff. de evictionibus.* Quo facit, quod debitor speciei, (qualis est etiam nominis venditor, quique illud in solutum dedit) liberatur rei interitu sine sua culpa contingente, *arg. §. 3. institut. de emtion. vendition.* Cui consequens est, ut & nominis interitus post assignationem ante vel post cessionem, quæ traditionis loco est, eveniens propter debitoris inopiam emtori vel cessionario, non venditori vel cedenti vel cohæredibus uni non invito nomen integrum assignantibus obesse debeat, *Sypaeus notit. juris Belgic. tit. de hæredit. vel act. vendit. in med. pag. mihi* 128. Sande *tractat. de cession. actionum cap.* 9. *n.* 19. Mantica *de tacit. & ambiguis lib.* 4. *tit.* 15. *n.* 7. *& seqq.*

11. Quod si post consummatam divisionem per unius culpam cæteri cohæredes in pœnam inciderint, aut amiserint rei suæ dominium; veluti si divisa sit inter hæredes emphyteusis, & propter moram unius in canonis solutione res universa ceciderit in commissum: vel sub conditione defunctus quid promiserit, adjecta pœna, si promissis non staret, & extiterit demum post divisionem perfectam conditio, sed propter solutionis dilationem pœna tota præstanda fuerit (neque enim pœnæ præstatio evitatur partis

solutione, sed per moram unius tota committitur), his utique in casibus hæres vel eam pœnæ partem, quam præstare debuit, vel æstimationem partis emphyteusios, quæ in commissum cecidit ex mora cohæredis, ab ipso moratore repetere poterit juxta cautionem inter cohæredes judicio divisorio interpositam, *l. hæredes* 25. §. *idem juris* 13. *& seqq. ff. famil. erciscund. l.* 2. §. 5. *l.* 5. §. 3. *ff. de verbor. obligation.*

12. Quæ autem huc usque de divisionis effectu dicta sunt, non in directis solummodo cohæredibus obtinent, sed & in fideicommissariis. Unde non sine causa controverti posset, si unus ex pluribus hæredibus institutis rogatus fuerit alteri sub conditione hæreditatem restituere, & pendente conditione se mutuo cohæredes ad divisionem provocaverint, post celebratam vero distributionem exstiterit conditio fideicommisso adjecta, hæresne fideicommissarius contentus esse debeat, si restitutæ ipsi fuerint illæ res, quæ per divisionem instituto obvenerunt? De divisione per judicem facta minus est dubium, quin ea teneat & ab hærede fideicommissario rata debeat haberi; cum præsumatur ab actibus judicialibus omnis abesse dolus, omnis fallacia: quod tum præcipue procedit, quando fiduciarius non ipse prococavit, sed per cohæredes ad dividendum defuncti patrimonium provocatus est; eoque movet, quod alibi tradit Ulpianus, si quis rem habens cum alio communem vendiderit extraneo suam partem, & priusquam traderet emtori, communi dividundo judicio conventus fuerit, eique res tota sit adjudicata, emtorem debere talem servare adjudicationem, ac frustra contra venditorem experturum actione ex emto ad tradendam partem venditam, nisi rem totam suscipere paratus sit, *l. communi dividundo* 7. §. *si debitor.* 13. *ff. commun. dividund.* Si vero per ipsos cohæredes facta fuerit hereditariorum bonorum distributio, verius nihilominus est, & huic stare debere fideicommissarium, si modo non mala fide in hujus fraudem divisio inter cohæredes intervenisse probetur, *l. servos* 34. *ff. famil. erciscund. l. cum pater* 77. §. *hæreditatem* 18. *ff. de legatis* 2. Cujacius *lib.* 24. *observat.* 27. *&* 40.

CAPUT XIV.

Quando rescindi possit divisio.

1. *Nihil adeo firmum, quin aliquando vicibus destituatur.*
2. *Rescindi potest divisio per ipsos cohæredes facta.*
3. *Justa rescindendi causa est læsio ultra dimidium.*
4. *Est in arbitrio ejus, qui plus justo consecutus est, utrum velit id quod deest cohæredi supplere, an de novo divisionem instituere.*
5. *Etiam remedium legis* 2. C. de rescind. vendit. *locum habet in divisione per judicem facta.*
6. *Quando quaeritur an aliquis ultra dimidium laesus sit, inspicitur aestimatio rerum, qualis fuit tempore divisionis.*
7. *Is, qui se laesum asserit, id probare debet, rejecta opinione Anton. Fabri.*
8. *Si laesio sit infra dimidium, nunquam admittenda divisionis rescissio, sed quandoque locus est actioni de dolo.*
9. *Refutatur error Anton. Fabri.*
10. *Non rescinditur divisio propter enormem laesionem, si quis noverit pretia rerum haereditariarum.*
11. *Quid obtineat circa rescissionem, si divisio forte facta sit.*
12. *Rescindi potest divisio per errorem celebrata cum eo, qui haeres non erat, sive facti sive juris errore lapsus fuerit verus haeres.*
13. *Nisi divisio facta fuerit in judicio.*
14. *Vel facta fuerit transactio cum eo, de quo verus hæres dubitabat, cohæres esset nec ne.*
15. *Etiam rescinditur divisio, si celebrata sit inter pauciores hæredes ex pluribus, idque propter supervenientiam absentium & divisionis ignarorum.*
16. *Divisio non rescinditur respectu omnium hæredum, sed tantum illius qui læsus est.*
17. *Rescindi potest divisio etiamsi alteruter dividentium res quasdam jam alienaverit.*
18. *Minori etiam contra divisionem datur restitutio, licet infra dimidium læsus sit, nisi jusjurandum vel dolus minoris se majorem asserentis intervenerit.*
19. *Etiam hæc restitutio contra divisionem ex modica læsione datur iis, qui veniam ætatis impetrarunt.*

1. Inviolabilis & firma debet esse consummata rerum hæreditariarum divisio, nec ab ea temere recedendum, non modo si per arbitrum erciscundæ familiæ facta fuerit, & judiciali confirmata sententia, sed & si cohæredes amicabili compositione vel transactione spontanea citra judicis interventum hæreditatem relictam inter se diviserint, *l. fin. ff. famil. ercisc.* Quia tamen nihil adeo stabile vel constans est in rerum natura, nihil adeo legibus firmatum, quin aliquando suggerat æquitas, ut id, quod gestum est, obligandi facultate careat, idque vel ipso jure vel accedente judicis decreto, vel aliis quibusdam introductis aut confirmatis per jura remediis; mirum quoque nemini videri debet, quod nonnunquam celebrata divisio suis destituatur stringendi viribus, si nimia læsio vel alia quæpiam legitima ejus infringendæ causa subsit.

2. Aut igitur inæqualiter est facta a parente inter liberos, aut ab ipsis cohæredibus, aut a judice. De rescissione distributionis a patre inter liberos factæ propter inæqualitatem per querelam inofficiosi testamenti cap. 2. dictum fusius. Aut per ipsos est celebrata cohæredes, & hanc rescindi posse, nullus ambigit, usque adeo, ut si illa fuerit facta methodo, qua cohæredum alter dividit, alter eligit, nihilominus ipse dividens hanc possit impetrare rescissionem; dum forsan in rerum distribuendarum æstimatione lapsus tam inæquales partes constituit, ut sufficientem præbeant rescindendi causam, tametsi fuerit alias juris & rei familiaris peritus; cum diviso facti sit, in qua prudentissimi quique falli possunt. Anton. Faber *in Cod. Sabaud. libr.* 3. *tit.* 27. *defin.* 5.

3. Quæ vero justæ sint & legitimæ rescissionis hujus causæ, non in omnibus propter contrariantium sibi mutuo Doctorum opiniones expeditum est. Illud quidem minus ambiguum, rescindendam esse divisionem propter ejusmodi enormem læsionem, qua unus

pluresve ex cohæredum numero nec dimidiam partem eius, quod alioquin ipsis competiisset, acquisiverunt, atque ita remedium legis 2. C. de rescind. vendit. locum hic sibi vindicare: est enim penes plerosque magni nominis jurisconsultos receptum, ac velut communi comprobatum suffragio, non in emtione solummodo d. legis 2. remedium obtinere, verum & ad omnes cæteros bonæ fidei contractus & negotia vires suas extendere: inter quæ cum optimo jure recenseatur etiam erciscundæ familiæ judicium, §. *actionum autem* 28. *instit. de actionib.* l. *non est* 9. *Cod famil. ercisc.* nullam satis justam animadverto rationem, cur ab eo quis seclusum vellet d. legis 2. remedium; præsertim cum in plerisque cum emtione venditione conveniat hæreditatis divisio, & eosdem fere sortiatur in jure effectus, sic ut juxta sæpius repetitum Imperatoris Antonini rescriptum emtionis vicem sustineat, *l.* 1. *C. commun. utriusque judicii*, Rebuffus *tract. de resciss. contract. gloss.* 15. *n.* 26. Cujacius *obser. l.* 13. *c.* 24. Wamesius *cent.* 2. *consil.* 37. *n.* 17. Pichardus *post* §. 20. *Instit. de action. p. mihi* 203. *n.* 68. Ant. Matthæus *de oblig. disput.* 15. *n.* 10. Zoesius *ad tit. ff. de rescind. vendit. n.* 20. frustra dissentiente Hunnio *ad Treutler. vol.* 1. *disp.* 19. *thes.* 10. *q.* 21.

4. Utrum autem propter læsionem ultra dimidium ea penitus sit rescindenda disquiritur, an vero relinquendum sit illius arbitrio, qui nimium consecutus est, ut vel ratam conservet divisionem, & adversario suppleat quicquid ejus portioni deest, vel eam ita perimi ac rescindi patiatur, ut de novo sit inchoanda perinde ac si facta nunquam fuisset. Et quamvis Molinæus post alios statuat admittendam hic non esse supplendi facultatem, sed divisionem prorsus annullandam, aut restituendam partem excedentem, atque ita judicando servandum asserat, *ad consuetud. Parisiens, tit.* 1. §. 22. *num.* 42. non tamen adeo me movere valet horum auctoritas, quin potius cum Rebuffo aliisque existimem, etiam hic hæredi contra quem d. legis 2. remedium imploratur, liberum esse, ut possit, si voluerit, justum cohæredi supplendo pretium satisfacere, adeoque nec pati teneatur divisionis universæ rescissionem, nec ad restitutionem ipsarum rerum superfluarum quæ per distributionem iniquam obvenerunt, adstringendus sit: proinde actoris erit, ut quemadmodum in omnibus aliis, ita & hic alternatim libellum concipiat juxta formam ab ipsis Imperatoribus in d. l. 2. præscriptam: Id eadem in divisione, quæ in emtione, suadet æquitas, eadem suadet in utroque negotio desiderata bona fides exuberans; & abunde sic læso consultum est dum extra damnum constituitur, si modo pretium ipsi suppleatur in numerata pecunia, Rebuffus *d. tract. de rescist. contract. gloss.* 15. *n.* 27. Donellus *ad. l.* 2. *Cod. de rescind. vendit. n.* 68. 59. Argentræus *ad consuetud. Britann. art.* 267. *n.* 15. Ant. Faber *de error. pragmat. decad.* 8. *error.* 3. Berlichius *conclusion. practic. par.* 3. *conclus.* 21. *n.* 68. Zoebelius *de differ. jur. civil. & Saxon. par.* 2. *different.* 38. *n.* 7.

5. In ea autem divisione, quæ judicis arbitrio facta est, locum habere d. legis 2. remedium nonnulli negant. Tuldenus *ad tit. Cod. commun. utriusque judicii n.* 1. Brunemannus *ad l.* 3. *C. d. d. tit.* Verum enimvero juri magis consentaneam esse censeo contrariam opinionem, quam & cum aliis amplexus est Christinæus *ad consuetud. Mechliniens. tit.* 16. *art.* 44. *n.* 15. & *vol.* 2. *decis.* 180. *n.* 3. Wesembecius *paratitl. l. ff. famil. erciscund. n.* 8. celebratam scilicet etiam in judicio divisionem propter enormem rescindi posse læsionem: si enim receptum sit a juris interpretibus, venditionem decreto judicis aut etiam ad hastam auctione publica contractam posse dissolvi d. legis 2. remedio, quoties rescissionem desiderans ultra dimidium in pretio se læsum esse docuerit, *arg. l. si quos debitorum*, 16. *Cod. de rescind. vendit. l.* 2. *Cod. de fide & jure hasta fiscalis*. Gomezius *variar. resolut. tom.* 2. *tit.* 2. *num.* 25. Anton. Faber *in Cod. Sabaud. libr.* 4. *tit.* 30. *defin.* 4. Vasquius *controver. libr.* 6. *cap.* 61. Sande *decis. frisic. lib.* 3. *tit.* 4. *defin.* 12. nulli videri debet iniquum, si & in judiciali divisione propter læsionem immodicam admittatur rescissio, si modo per evidentia argumenta demonstratum fuerit, eam judiciali divisione uni cohæredum illatam esse: quamvis enim facile concedendum sit, omnem ab actibus judicialibus remotam esse fraudis ac læsionis suspicionem, & omnia præsumi jure riteque peracta, quæ fiunt auctore judice; non tamen inficias eundum, quin ejusmodi præsumtiones quandoque possint per manifestas dispelli probationes, omnisque veritas investigata conjecturis & indiciis cedat; repugnaret utique justitiæ, quod sola jusdicentis auctoritas præberet alterius circumveniendi materiam, aut sub clypeo prætoris quispiam deciperetur. Quibus non refragatur d. l. 3. C. commun. utriusque judic. qua rescriptum ab Imperatoribus, *solere majoribus subveniri in divisionibus per fraudem vel dolum vel perperam sine judicio factis*. Commodam enim Gothofredus ibidem in notis eamque duplicem suppeditat solutionem: puta; vel verba illa *sine judicio* delenda tanquam supposititia, cum Gregoriano Codice non inveniantur in eadem lege expressa; vel (quod rectius) per verba *sine judicio* non aliud quicquam denotari, quam, *temere & sine consilio*.

6. Quoties autem inquiritur utrum ultra dimidium ex divisione quis læsus sit, oportet, ut certum sit determinatum tempus, quo consideranda rerum omnium hæreditariarum æstimatio: cum ignotum nulli sit, usque adeo solere quotidie imminui vel augeri rerum pretia, ut earum, in quibus quis hodie ultra dimidium deceptus est, intra spatium annale sic valor accrescat, ut non æquales modo sed longe meliores cæteris sint, *arg. l. pretia rerum* 63. *ff. ad leg. falcid.* Justum proinde, ut, quemadmodum in læsione probanda, quæ per emtionem venditionem illata est, habendam esse rationem temporis ipsius contractus celebrati rescriptum est, *l. si voluntate c. in fin. C. de rescind. vendit.* Gomezius *var. resolut. tom.* 2. *cap.* 2. *n.* 22. *in med.* Sande *decis. frisic. lib.* 3. *tit.* 4. *defin.* 16. ita quoque in læsione docenda, quæ per divisionem advenit, inspicienda sit distributarum rerum æstimatio, qualis fuit tempore divisionis; non considerato valore, qui fuit ante vel post divisionem, sive creverint sive decreverint earum pretia, Wesembecius *consil.* 190. *n.* 1. Anton. Faber *de errorib. pragmat. decad.* 8. *error.* 4.

7. Quamvis in eo summopere videatur allucinatus esse Faber *d. error* 4. *num.* 3. quod onus probandi velit injunctum ei, qui negat, divisione læsionem

esse procuratam; quasi ex diversitate rerum per erciscundæ familiæ judicium singulis obvenientium oriretur inæqualitatis præsumtio, eaque foret infringenda. Quo posito, quis obsecro non animadvertit, universum inverti judiciorum ordinem? Regula utique juris est, ei qui quid asserit, qui negat, incumbere probationem; & vel lippis & tonsoribus compertum, actori, qualis hic est qui de læsione conqueritur, impositam esse probandi necessitatem, eoque nihil evincente reum absolvendum, nec onere monstrandi contrarium adstringi, *l. actor.* 23. *C. de probationib. l. qui accusare* 4. *C. de edend.* quod ingenti Doctorum agmine confirmatum vide apud Augustin. Barbosam, *axiomat. juris usufrequent.* 10. *n.* 2. Cum itaque nullibi reperiatur excepta divisio, nec ulla causa probabilis in ea diversi quid admittendum suadeat, satius communibus standum erit legum præceptis, & idem hic quod in emtione statuendum, agenti scilicet ad divisionis rescissionem inhærere probandæ læsionis incommodum. Quod attinet adductam a Fabro rationem, levis ea, nec juris auctoritate firmata; falsum quippe est, ex diversitate rerum illico inæqualitatis oriri suspicionem, multo minus præsumtionem læsionis ultra dimidium, eamque ita validam ac prægnantem, ut onus probandi rejiceret in adversarium: ingens sane est inter quantitatem & corpus differentia, magna pretii reique distrahendæ diversitas, & forte major, quam rerum dividendarum; & nihilominus eam in venditione præsumtionem inæqualitatis militare sponte negat idem Faber d. loco, dum conquerentem illic de enormi læsione eam probare debere contendit.

8. Quod si commissa quidem fuerit in judiciali vel extra-judiciali divisione læsio, non tamen tanta, quin adhuc ultra dimidium debitæ portionis sit consecutus, non desunt plures fama celebres Jurisconsulti, quibus hæc animo sedet sententia, etiam tum indulgendam esse læso divisionis rescissionem, & sufficere, si cohæredum alter notabile damnum inde senserit, atque ita sæpius in Gallia judicatum refert Rebuffus, *d. tract. de resciss. contract. gloss.* 15. *n.* 27. Imbertus *enchirid. juris Gallici verb. divisio perperam facta in princ. pag. mihi* 105. Molinæus *ad consuetud. Parisiens. tit.* 1. §. 22. *n.* 42. Argentræus *ad consuetud. Britann. arts.* 267. *n.* 2. 3. Tuldenus *ad tit. C. commun. utriusque judic. n.* 1. Wamesius *cent.* 2. *consil.* 38. *n.* 20. & *cons.* 39. & *consil.* 46. 47. Mævius *ad jus Lubecens. par.* 2. *tit.* 2. *art.* 29. *n.* 13. & *seqq.* Fachinæus *controv. lib.* 8. *cap.* 36. *in fine* Bachovius *ad Treutl. vol.* 1. *disp.* 19. *thes.* 12. *lit.* C. Perezius *tit. C. commun. utriusque n.* 4. Verum cum id in cæteris improbatum sit bonæ fidei judiciis, & hic admissum maximam producturum foret litium ac contentionum occasionem; rectius hac distinctione rem omnem puto terminandam, ut si læsionem hanc infra dimidium procuraverit adversarii dolus, ipsa quidem non rescindatur divisio, sed agatur ad id quod interest intentata doli actione, ne alioquin ex sua fraude suaque malitia quis locupletetur, *arg. l. Julianus* 13. *in princ.* & §. 1. *ff. de action. emti l.* & *eleganter* 7. §. 2. 3. *ff. de dolo l. consilii* 47. *ff. de reg. juris.* Si vero nullus probari possit adversarii dolus, læso non esse succurrendum existimo, nec per restitutionem in integrum, nec per divisionis iniquæ reformationem, Wesembecius *paratit. ff. fam. ercisc. n. fin.* Bronckhorst *enantioph. cent.* 2. *assert.* 12. Sichardus *ad l.* 3. *C. commun. utriusque jud. n.* 5. Zobelius *de differ. jur. civ.* & *Saxon. par.* 2. *differ.* 38. *n.* 1. & *seqq.* Berlichius *concl. pract. par.* 3. *concl.* 21. *n.* 67. Groenewegen *de legib. abregat. ad d. l.* 3. *Cod. commun. utriusque judic.* Brunemannus *ibidem.*

9. Reprobandus proinde rursus error Antonii Fabri, qui *de error. prag. decad.* 8. *error.* 2. summis viribus annititur, ut probet, divisionem illam, quæ per æstimationem & electionem aut licitationem cohæredum est celebrata, ne tum quidem rescindi posse, cum manifesto constat, alterutrum ultra dimidium esse læsum. Sed frustra: licet enim alter pro arbitrio liberrime partes constituat, alter pro libitu solus eligat, adeoque penitus exclusa videatur fraus dividentium; illud tamen non impedit, quominus admittenda sit rescissio, cui toties locus est, quoties vel ipsa res in se dolum continet, id est immodicam læsionem, *l. si quis cum aliter* 36. *ff. de verbor. obligation.* eamque sententiam, ut verior jure merito Doctores probarunt, quam & Sabaudiæ senatui placuisse memoriæ prodidit idem Faber *in Cod. Sabaud. lib.* 3. *tit.* 27. *defin.* 6. Mævius *ad jus Lubecens. part.* 3. *tit.* 13. *art. unic. num.* 24. & *seqq.*

10. Quæ de rescissione divisionis hactenus in medium allata sunt, cum demum obtinent, cum læsus verum ignoravit pretium earum rerum, quas ipse recepit, quasve sibi cohæres acquisivit ex divisione: quod si sciens justam omnium rerum hæreditariarum æstimationem, eam nihilominus portionem susceperit, quæ ne dimidium quidem æquabat illarum partium quæ cæteris cesserunt cohæredibus, frustra petet divisionis rescissionem læsionis immodicæ prætextu, tum quia dici nequit circumventus esse dolo cohaeredis aut ipsa re, cum sciens prudensque nemo fallatur, *l. nemo videtur* 145. *ff. de reg. juris*, sed potius id, quod sibi non acquirit, cum haberet acquirendi facultatem, donare videatur *l. cujus per errorem* 53. *ff. de reg. juris.* Tum etiam quia conqueri nequit se per injuriam esse laesum, eo quod volenti ac consentienti in jure nulla fieri creditur injuria, nullum inferri damnum, *l. quod quis ex culpa* 203. *ff. de reg. juris l.* 1. §. *usque adeo* 5. *ff. de injuriis l. eum donationis* 34. *Cod. de transactionib.* Azo *in summ. C. de rescind. vendit. n.* 3. Tyraquellus *de retract. lignag.* §. 1. *gloss.* 18. *num.* 14. Covarruvias *lib.* 2. *variar. resolut. cap.* 4. *n.* 2. Berlichius *conclus. praticab. part.* 3. *conclus.* 21. *n.* 71.

11. Simili modo nec in ea divisione, quae per sortem facta est, concedenda rescissio, quantumcunque damnum inde datum fuerit; cum in omni alea cesset d. legis 2. remedium, propter incertum & dubium sortis eventum, quo uterque in pari spe lucri metuque damni constituitur, *arg. l. nec emtio* 8. §. 1. *ff. de contrahend. emtione.* Ut tamen anxie circumspiciendum ac examinandum sit, num quis per solam sortem seu incertum sortis eventum fuerit ultra dimidium laesus, sciens adeo inaequalem esse factam rerum haereditariarum distributionem; atque ita portionum attributionem spe lucri imminentis sorti committens: quo casu omnis exclusa rescissio, cum verissimum sit juris axioma, illic, ubi fortuiti casus par in utramque partem ratio est, neutrum videri laesum, Hottomanus *illustr. q.* 14. *vers. sextum*

est. Sed si non sola sorte quis damnum passus fuerit, verum in ipsa partium constitutione lapsus, dum putaret, sese sorti committere res aequaliter fere divisas, quarum tamen tanta est inaequalitas, ut partis unius aestimatio duplo superet valorem alterius, & si id scivisset, has noluisset dispares portiones ambiguo dare sortis eventui; absonum non erit a juris ratione, si huic cohaeredi per sortem & simul antecedentem iniquam rerum distributionem ultra dimidium laeso præstetur contra cohæredem rescissionis auxilium. Tuldenus, *ad tit. C. comm. utriusque judicii num.* Rebuffus *tract. de appellation. artic.* 3. *gloss. unic. num.* 6. 7. Pinellus *ad l.* 2. *C. de rescind. vendit. par.* 2. *cap.* 1. *n.* 8. Gomezius *variar. resol. tom.* 2. *cap.* 14. *n.* 4. Christinaeus *ad Mechliniens. tit.* 16. *art.* 44. *in addit. vers. sed quid si forte.* Anton. Faber *de error. pragmat. decad.* 8. *error.* 2. *n.* 10. Fachinaeus *controvers. lib.* 8. *c.* 36. Sande *decis. Frisicar. lib.* 4. *tit.* 11. *defin.* 1. Augustin. Barbosa *in collect. Cod. ad l.* 1. *C. de pactis n.* 14. Besoldus *in delibat. juris tit. famil. ercisc. num.* 2. Berlichius *conclus. practic. part.* 3. *conclus.* 21. *numer.* 71. Bachovius *ad Treutlerum vol.* 1. *disputat.* 19. *thes.* 12. *l t. Cod.*

12. Quod si quis per errorem facti divisionem cum alio celebraverit, quem putabat sibi cohæredem esse, cum tamen postmodum appareat illum nec cohæredem esse, nec ad ejusdem defuncti successionem debuisse concurrere; dubium nulli esse debet, quin protinus cognita veritate rescindenda sit ad hæredis veri petitionem divisio cum falso cohærede facta; error enim facti, si modo probabilis fuerit, non supina non affectata, excusat errantem, neque quicquam eorum quæ facti ignorantia gesta sunt, ei obesse potest aut in lucro captando aut in evitando damno, *l.* 6. *l.* 9. §. 2. *ff. de juris & fact. ignorant. l.* 6. 7. 8. 9. 10. *C. eod. tit.* Zoesius *ad pand. eod. tit. num. penult.* Brunemannus *ad l.* 22. *C. famil. ercisc.* De juris errore non idem forte videri posset dicendum, cum regula prodita sit, ejus, quod per juris ignorantiam datum aut solutum est, cessare repetitionem, neque cuiquam acquirere volenti juris ignorantiam prodesse sed nocere; errantibus subveniri, non stultis, qui quid contra jus admiserunt, *d. l.* 9. *in princ.* & §. 5. *ff. de jur. & fact. ignor. l.* 10. *C. eod.* Quibus non obstantibus, probabilius est, recte desiderari posse rescissionem divisionis cum eo celebratæ, quem postea cohæredem non esse constitit; veluti si quis res diviserit hæreditarias cum eo, qui in gradu erat remotiore, existimans eum æqualiter ad hæreditatem defuncti admittendum esse, non obstante graduum diversitate; vel si processerit ad divisionem cum alio in eodem quidem testamento, verum inutiliter instituto; dummodo docuerit, dispositionem testamentariam, cujus vitium ante non animadverterat, juris auctoritate destitui respectu cohæredis, *l. si post divisionem* 4. *C. de juris & fact. ignorant. l. cum putarem* 36. *ff. famil. ercisc.* Hieronym. Schurpf. *centur.* 1. *consil.* 25. Quo faciunt ea quæ tradidit Christinæus *vol.* 2. *decis.* 182. *n.* 3. aliquoties esse judicatum, fratri succurrendum esse, si quidem ignarus, res quasdam jure præcipui sibi competere, eas cum sororibus diviserit tanquam communes hæreditarias. Sic ut in divisione circa juris ignorantiam sit exceptio a regula, cujus hanc merito rationem reddideris; quod is, qui cum alio res vidit hæreditarias, non statim fateatur eum esse cohæredem, *l. qui familiæ* 37. *ff. famil. erciscund.* Gregor. Tholosanus *syntagm. juris lib.* 5. *cap.* 4. *n.* 7. Quemadmodum non illicò de actoris intentione fatetur reus, qui exceptionem ei opponit, *l. non utique* 9. *ff. de exceptionibus*, ibique Gothofred. *in not.* Cujacius *observat. lib.* 9. *cap.* 36.

13. Hæc autem propter juris aut facti errorem impetranda rescissio duas potissimum admittit exceptiones observatas a Mævio, *ad jus Lubecens. part.* 2. *tit.* 2. *art.* 32. *num. fin.* Prima est, si coram judice facta sit divisio: dedit enim eo casu hæres cohæredi putativo partem hæreditatis ex causa judicati seu judicis sententia, *d. l. cum putarem* 36. *ff. famil. erciscund.* per quam qui ex putativo cohærede verus efficitur; cum res judicata pro veritate habeatur, *l. errore facti* 7. *C. de jur. & fact. ignor. l. ingenuum* 25. *ff. de statu hominum*, nec prætextu novorum instrumentorum aut alterius emergentis de novo probationis rescindenda sit, *l. cum de hoc* 27. *ff. de except. rei judicat. l. Imperatores* 35. *ff. de judicat. l. Imperatores* 35. *ff. de judicata l. sub specie* 4. *C. eod. tit.* Gregor. Tholosanus *d. cap.* 4. *num.* 7. Zoesius *ad tit. ff. famil. erciscund. num. fin.* Brunemannus *ad l.* 22. *Cod. famil. erciscund.* Struvius *ad pand. exercit.* 15. *n.* 5. Quibus contraria non sunt ea, quæ superius dicta de rescindenda divisione per judicem facta, si læsio fuerit enormis; cum illic alia militet pro rescissione ratio: neque enim adeo impugnatur ibi ipsa judicis sententia, quam quidem instituta iniqua rerum hæreditariarum æstimatio; nec tum propter novam causam omnia redintegrantur, quam potius, quia ex falsa causa, falsa pretii determinatione facta fuerat per judicem rerum adjudicatio, qualis jure rescinditur; eo quod cohæres eam impedire nequeat, etiamsi maxime novisset inæqualitatem, eique proinde nihil imputandum, *argum. tot. tit. C. si ex fals. instrument. vel testimon. judicatum sit.* Cum tamen in nostro casu etiam adsit aliqua hæredis ipsius culpa, quod provocaverit vel provocari sese passus sit ab eo, cui jus succedendi non competebat, quodque non satis in ipsius inquisiverit conditionem, nec a limine judicii repulerit, opposita exceptione, eum non esse hæredem, juxta *l.* 1. §. 1. *ff. famil. ercisc.*

14. Altera exceptio est, si quis cum eo, quem cohæredem esse dubitabat, litis evitandæ causa transegerit, & certas ei per divisionem concesserit res hæreditarias, etiamsi eum postmodum errore comperto apparuerit, alterutrum transigentium solum esse defuncti successorem, non tamen rescissioni locus erit; cum maluerit de jure suo dubitans alteri partem hæreditatis cedere, quam incertum subire litis eventum; *d. l. cum putarem* 36. *in fine, ff. famil. erciscund. l. si non transactionis* 6. *C. de juris & fact. ignor.* Nec sane aliud hic statui debuit, quam in re judicata: cum enim ejus vim ac effectum sortiatur transactio, *l. non minorem* 20. *C. de transactionib.* consequens fuit, ut nec propter certam scientiam postmodum supervenientem rescindenda sit, *l. sub prætextu* 19. *Cod. eod. tit.* uti judicatum asserit Christinæus *vol.* 2. *decis.* 182. *n.* 3. *in fine.*

15. Contra quandoque fit, ut ad divisionem hæreditatis non alii admittantur extranei, ad quos succes-

sionis emolumentum non pertinet, sed potius veri nonnulli cohæredes omittantur, nec ulla habeatur ipsorum ratio, dum pauciores ex pluribus cohæredibus inter se dividunt defuncti patrimonium, ac si soli essent hæredes, nulla cæteris cohæredibus absentibus, aut ignorantibus relicta rerum hæreditariarum portione, *l.* 2. §. 4. *ff. famil. erciscund.* Quia tamen alteri per alterum iniqua non debet inferri conditio, nec jus quæsitum auferri potest alterius facto; justum est, ut nec hæc divisio cohæredi absenti vel ignoranti præjudicium adferat, nec per eam ipsius juri quicquam derogetur, *l. inter cohæredes* 44. §. *si cohæredes* 2. *ff. famil. erciscund. l. cohæredibus* 17. *Cod. eod. titul.* Wamesius *centur.* 2. *consil.* 37. *numer.* 11. Rescindenda proinde hæc inter pauciores cohæredes facta divisio, non auxilio legis 2. C. de rescind. vendit. nec etiam extraordinario restitutionis remedio, verum potius erciscundæ familiæ actione, qua cohæres absens, cujus nulla prorsus habita fuit in divisione consideratio, contra suos est experturus cohæredes, *d. l.* 44. §. 2. *d. l.* 17. Quamvis enim verissimum sit, non nisi semel erciscundæ familiæ judicium posse ventilari: id tamen tum demum obtinet, cum iidem actores iidemque rei sunt: si vero postmodum alius quis supervenerit, qui nondum hoc intentavit judicium; ei divisionis rei judicatæ vel transactionis exceptio nequit opponi; cum inter alios acta vel judicata non debeant aliis nocere, *tot. tit. C. inter alios acta aliis non nocere.* Nec locum sibi vindicet exceptio rei judicatæ, nisi concurrant eædem personæ, res eædem, eadem denique causa petendi, *l. cum quæritur* 12. *cum. duab. seqq. ff. de except. rei judicatæ.* Quæ nostro casu inveniuntur requisita, propter novum hæredis, qui divisionis tempore absens & forsan omnium ignarus fuit, interventum.

16. Omnibus autem his in casibus, quibus indulta quocumque modo divisionis rescissio, non abs re ventilabitur, penitusne rescindenda sit, ita ut & inter eos, qui læsi non sunt, plane de novo sit facienda perinde ac si nunquam intervenisset, & res omnes hæreditariæ rursus fuissent in communionem redactæ; an potius inter cæteros subsistat, illique pro rata debeant singuli tantum præstare læso, quantum ad ejus portionem cæteris æqualem efficiendam sufficit? Reiterandam vult in omnium cohæredum persona divisionem Wamesius *cent.* 2. *consil.* 47. *n.* 11. sed sine ullo stabili fundamento: magisque probandum, in cæteris cohæredibus firmam & illibatum esse debere bonorum distributionem, ne alioquin illi contra proprium videantur venire factum, quod iura non permittunt, vide Anton. Fabrum *in Cod. Sabaud. libr.* 3. *titul.* 25. *defin.* 5. Et certe, si propter adventum quidem alicujus cohæredis absentis, cui nihil omnino fuerat acquisitum ex divisione, in universum rescindenda sit inter eos, qui simul diviserunt; sed solummodo, quatenus unusquisque tenetur absenti cohæredi pro rata portionem rerum hæreditariarum, quæ per divisionem obvenerunt, præstare, *d. l.* 44. §. 2. *ff. famil. erciscund. d. l.* 17. *C. eod. tit.* multo minus utique omnes defuncti facultates jam divisæ rursus in communionem erunt redigendæ cohæredis unius gratia, qui partem suam, licet non integram, ex distributione recepit.

17. Quod si alteruter dividentium res quasdam ex illis, quæ per erciscundæ familiæ judicium acquisitæ sunt, oneroso vel lucrativo titulo jam in alium quempiam extraneum transtulerit; admitti nihilominus posse divisionis rescissionem existimo, non obstante earum alienatione, dummodo nonnulla alia concurrant: aut enim is alienavit, qui propter læsionem desiderat rescindi distributionem, aut ipsius adversarius. Ipse quidem læsus si alienaverit, non ante videtur ad ipsius desiderium facienda rescissio, quam si rem in aliam translatam recuperaverit, eam quæ sic exhibuerit in medium, ut nova possit ejus, quemadmodum rerum aliarum hæreditariarum, institui divisio: neque enim sufficere censeo, quod de læsione conquerens pretium ex alienata re redactum conferat, tum quia cuncta saltem ex parte actoris ita sunt in pristinum restituenda statum, atque si nunquam intercessisset divisio: tum etiam, ne alteri (cui electionem competere dictum fuit, velitne læso supplere pretium, an vero de novo dividere), hoc modo iniqua inferatur conditio, dum ipsa res hæreditaria in iteratam non deducitur divisionem, & ita pretium hic cogitur admittere, peremta electione, contra Principum rescriptum *in l.* 2. & 8. *C. de rescind. vendit.* Si vero is, cui melior obvenit hæreditariorum bonorum portio, quique læsus non est, res aliquas in alium bona fide transtulerit, abunde satisfaciet, si pretium inde redactum in commune conferat, ubi ab adversario petita fuerit & impetrata divisionis rescissio; cum ei nihil possit imputari, quippe qui rem suam & tanquam suam & jure suo vendidit. Anton. Faber *de error. pragmatic. decad.* 8. *error.* 3. *n.* 4. & *error.* 4. *n.* 6. *vide eundem in Cod. Sabaud. lib.* 3. *tit.* 27. *defin.* 10.

18. Cæterum advertendum est, omnes quidem hasce justas divisionis rescindendæ causas hactenus enumeratas concernere quosvis majores viginti quinque annis; nec minores excludi, quo minus etiam hæc adhibeant, si voluerint, rescissionis remedia. Quia tamen ætatis minoris ingens est favor, qui neutiquam ad majores extendendus; hinc est, quod & ætati accommodatum fuerit juris auxilium adversus factam iniquam hæreditariarum rerum distributionem; tametsi non tam enormis læsio aliave gravior causa subsit, *l. si major* 4. *C. commun. dividund. l. fin. in fine, ff. famil. erciscund. arg. l. si minor* 34. §. 1. *ff. de minorib.* 25. *annis.* Uti enim in plerisque cæteris negotiis, ita & hic minoris satis erit ad impetrandam restitutionem in integrum, si docere potuerit, se minorem fuisse negotii contracti tempore, quando illud a cohærede negatur, & in facta hæreditatis divisione circumscriptum aut læsum, non considerato, dolusne cohæredis majoris ejusmodi læsioni occasionem præbuerit, an vero utrimque remota fuerit omnis a divisione fraus & mala fides; sufficit enim, quod sua facilitate & ætatis lubrico lapsus minor damnum senserit, *l.* 4. *l.* 5. *l.* 8. *C. de in integrum restitut. minor.* 25. *annis.* Sichardus *ad l.* 4. *C. comm. divid. num. ultim.* Variis tamen de causis hanc minoribus denegandam voluerunt restitutionem: si namque minor sponte juraverit divisione non retractanda, jusjurandum illud inviolate custodiendum est, dum nemini perfidiæ vel perjurii auctores esse volunt Imperatores, *l.* 1. & *auth. sacramenta puberum C. si adversus venditionem.* Quemadmodum nec restituendus adversus divisionem, si

per mendacium majorem sese dixerit, propter fallendi propositum: errantibus enim & deceptis, non decipientibus, jura præbent auxilium, *l. 2. & tot. tit. C. si minor se majorem dixerit.* Alia omnia circa minores, utpote præsentem materiam parum concernentia, sicco pede transeo.

19. Illud solummodo hic inquirendum, an & illi, qui veniam ætatis impetrarunt a Principe, restitutionem in integrum mereantur propter damnum levius per rerum hæreditariarum divisionem illatum. Primo quidem intuitu videri posset, hisce non alias ob causas succurrendum esse extraordinario restitutionis remedio, quam propter quas idem majores possent impetrare; eo quod hi, quibus ætatis indulta venia, pro majoribus habentur, & cum ipsis tanquam cum majoribus rite contrahitur; quo eveniret, ut ipsi majores cum his contrahentes auctoritate Principali circumscriberentur, *l. 1. C. de his qui veniam ætat. impetrav.* Probabilius nihilominus est, non minus ei, qui veniam ætatis impetravit quam aliis quibuscumque minoribus subveniendum esse, si modicam solummodo læsionem per divisionem hæreditatis illatam probaverit: sancivit enim sua constitutione Justinianus, ut & hi, qui veniam ætatis habent, non aliter res suas alienent, nisi accedente judicis decreto, uti illud in cæterorum minorum rebus est desideratum; adeo ut quantum ad alienationem, non obstante venia, pro minoribus plane sint habenda, *l. 3. C. de his qui veniam. ætat. impetrav.* At vero juris indubitati est, alienationis appellatione divisionem hæreditatis quoque contineri: cum emtionis loco eam haberi & quodammodo permutationem esse superius dictum fuerit *per l. 1. C. commun. utriusque judic. l. 20. §. 3. ff. famil. ercisc. l. 77. §. 18. ff. de legat. 2.*

CAPUT XV.

Quando cesset hæreditatis divisio

1. *Præscribi non potest juri divisionem petendi longo vel longissimo tempore.*
2. *Longissimo tamen tempore cohæres solus possidens rem hæreditariam, eam præscriptione acquirit.*
3. *Cessat erciscundæ familiæ judicium, si semel eo actum fuerit; notatur opinio Gothofredi & Pichardi.*
4. *Plures tamen hæreditates pluribus delatæ etiam pluribus judiciis possunt dividi.*
5. *Cessat etiam, si testator alium in re certa alium simpliciter hæredem instituerit.*
6. *Ut &, si alius castrensium, alius cæterarum rerum, alius mobilium, alius immobilium hæres sit.*
7. *Testator ad tempus non in perpetuum in testamento suo potest prohibere divisionem.*
8. *Cessat denique propter creditorum hærediariorum factum ac petitionem.*

1. NON usque peti potest aut fieri rerum hæreditariarum divisio per erciscundæ familiæ judicium, obstante legis dispositione, vel prohibitione testatoris aut creditorum ejus. Censuit quidem olim Azo in *summ. C. famil. erclsc. n. 10.* eumque secutus inter posteriores Hunnius ad *Treutler. vol. 1. disp. 19. th. 8. q. 15.* longi vel longissimi temporis præscriptione quoque perimi facultatem erciscundæ familiæ actionem intendi, adeo ut postmodum nequeat communione recedi, consorte repugnante. Communior tamen est Doctorum opinio, non currere præscriptionem, quamdiu durat ipsa rerum hæreditariarum communio, & uterque simul eas pro indiviso possidet: sed cohæredes semper posse familiæ erciscundæ judicio inter se experiri, nullo temporis lapsu illud impediente. Nec hæc sententia suis est destituta rationibus: si enim adinventa sit usucapio & præscriptio, ut tollerentur omnis contentionum materia, & aliquis esset litium finis, *l. fin. ff. pro suo,* non utique debebit ita rerum communionem introducere, ut in posterum ab ea nunquam recedi posset; cum eo modo lites non amputarentur, sed potius continua præberetur occasio discordiarum, quas solet excitare communio, *l. cum pater 77. §. dulcissimis 20. ff. de legatis 2.* Præterquam quod quis eo ipso, quo conjunctim cum alio possidet, consortem agnoscit; cum tamen usucapio vel præscriptio non possit ei competere, qui rem non possidet animo domini nec nomine proprio, sed communi, non tantum sibi, sed & consorti suo pro indiviso; sic ut nullus sit contra quem præscribat, *arg. l. 2. l. cum notissimi 7. §. immo & illud 5. Cod. de præscript. 30. vel 40. annorum.* Quibus & illud non leve momentum adfert, quod juri luendi, pignoris ex plurimorum interpretum sententia præscribi nequeat, Mysingerus *centur. 1. observat. 16.* Cujacius *ad l. pignori 13. ff. 13. ff. usurpat. & usucapionibus* Andr. Gail *lib. 2. observat. 17. num. 4. & seqq.* Bronckhorst *enantioph. cent. 4. assert. 4.* Christinæus *vol. 3. decis. 32. n. 17. 18.* Anton. Matthæus *paræm. Belg. Jurisc. paroem. 9. num. 6.* Cui in hac quæstione simillimum est jus a communione recedendi: quemadmodum enim pignoris luitio res meræ facultatis est, circa quam nulla est recepta præscriptio; ita quoque liberrimæ cohæredis voluntati & arbitrio relictum est dissoluta communione res sibi proprias habere; sic ut ipsa communio ejusque dissolutio res meræ facultatis sit, ad quam invitus nemo compelli, in qua invitus nemo detineri potest, *l. fin. C. commun. divid. l. si non sortem 26. §. si centum 4. ff. de condicti. indebiti,* Balbus *tract. de præscriptionib. quart. part. quart. princ. quæst. 13.* Zasius *ad §. 20. instit. de actionib. num. 11.* Hieron. Schurps. *cent. 2. consil. 37. num 18.* Cravetta *consil. 60. n. 1. 2.* Schneidwinus ad *§. 20. instit. de actionib. de fam. ercisc. n. 67. & seqq.* Bronckhorst *enantioph. cent. 2. assert. 14.* Fachinæus *controvers. n. 6. cap. 38.* Pichardus *post §. 20. instit. de actionib. pag. mihi. 197. n. 9.* Zoesius *ad tit. ff. commun. dividund. n. 2.* Bachovius ad *Treutler. vol. 1. disp. 19. thes. 8. lit. A. B.* Struvius *in exercit. ad pand. 15. n. 4.* Brunemannus *ad l. 1. C. de annali exceptione.*

2. Quod si tamen (quod hic verbo notandum) unus cohæredum rem hæreditariam communem per tempus longissimum sine cohærede suo solus ac nomine proprio tanquam suam possederit, præscriptioni locus erit: quæ non ad eum tendet effectum, ut illius rei contemplatione perpetua inter cohæredes introducatur communio; sed potius, ut alter cohæredum, qui solus possedit, in perpetuum sibi reser-

vet integræ illius hæreditariæ rei dominium. Qui constitutionis Justinianææ sensus est in *lib.* 1. §. 1. *C. de annali exceptione.*

3. Cessat autem in perpetuum ipsa legis prohibitione judicium erciscundæ familiæ, si semel eo cohæredes inter se fuerint experti, *l. si filia* 20. §. *familiæ* 4. *ff. famil. erciscund.* Paulus *recen. sentent. lib.* 1. *tit.* 18. ibique Cujacius Bronckhorst *enantiopb. cent.* 2. *assert.* 11. Garsias *de expens. & meliorat. cap.* 19. *num.* 8. Sichardus & plerique DD. *ad l.* 1. *C. famil. ercisc.* Struvius *ad pand. exercit.* 15. *num.* 15. Cum enim facta rite divisio firma sit, frustra quis ad iteratam rerum jam divisarum distributionem contenderet, præsertim quia universale est judicium erciscundæ familiæ, quod circa bonorum universitatem, seu hæreditatem versatur: plures autem unius defuncti nequeunt hæreditates esse, proinde nec sæpius inter ejus hæredes hoc universale judicium moveri. Exceptionem tamen a regula subjungit Ulpianus *in d. l.* 20. §. 4. dum ait, causa cognita posse iterato agi familiæ erciscundæ actione: quod ad eos casus referendum existimo, quibus propter læsionem aliamve justam causam alter cohæredum rescissionem aut in integrum restitutionem impetravit adversus celebratam divisionem: cum enim modo rursus introducta sit rerum hæreditariarum communio, non aliud superesse potest remedium, quo a communione illa discedatur, quam si denuo per erciscundæ familiæ judicium cohæredes inter se distribuant hæreditatem. Sic ut minus recte Gothofredus *in not. ad d. l.* 20. §. 4. & Pichardus *post* §. 20. *institut. de actionib. pag. mihi* 230. *n.* 75. autument, exceptionem, cujus mentionem fecerat Ulpianus, occurrere in casu legis 35. ff. de pactis, ubi Modestinus hanc proponit facti speciem: cum Titius & Mævius & Seja communem divisissent suæ matris hæreditatem, intervenientibus instrumentis, quibus profitebantur se omnia divisisse, neque quicquam remansisse commune; postmodum apparuit, unum ex fratribus auream subtraxisse pecuniam; quæsitum fuit, an ad pecuniam illa pro rata competat actio? respondit Jurisconsultus, non esse denegandam; & si opponatur pacti generalis exceptio, eam doli replicatione elidendam esse. Hanc actionem Gothofredus & Pichardus volunt esse universalem erciscundæ familiæ: verum maxime falluntur, nec illud ibi asseritur; simpliciter actionem competere Modestinus ait; at illa post finitum erciscundæ familiæ judicium est actio communi dividundo: illud enim receptum est, quoties aliquæ res hæreditariæ remanserint indivisæ, toties per communi dividundo judicium cohæredes divisionem exigere, *d. l.* 20. §. 4. *in fin.*

4. Si nihilominus iidem sint plurium hæredes; cum non una sed plures sint universitates, etiam separatim possunt inter se singularum hæreditatum nomine experiri, neque necesse est, ut omnes plurimorum defunctorum res hæreditarias simul uno eodemque dividant erciscundæ familiæ judicio, ne forsan inde confusio nascatur: quamvis inficias eundum non sit, in cohæredum esse arbitrio, num velint uno judicio rerum omnium hæreditariarum communionem dirimere *l. hæredes* 25. §. *de pluribus* 3. & *seqq. ff. fam. ercisc.* Præsertim si ad omnium successionem in æquales portiones ex testamento vel lege fuerint vocati, veluti si paterna & materna vel plurium fratrum eodem fere tempore defunctorum dividenda sit inter fratres hæreditas, Brunnemanus ad *l.* 8. *fam. ercisc.*

5. Ipso quoque jure cessat inter cohæredes divisio, si testator alium scripserit hæredem simpliciter, alium ex re certa, velut ex fundo Corneliano Semproniano: ut ut enim verum sit, talem in re certa hæredem institutum esse hæredis non adjecta rei mentione vocati cohæredem, quatenus eo non adeunte, hic accrescendi jure gaudet, & totam percipit hæreditatem, ac si simpliciter sine re fuisset institutus, *arg. l. quoties volens* 9. §. *si duo* 13. *l.* 10. *l.* 11. *ff. de hæredib. instituend.* Gomezius *tom.* 1. *variar. resolution. cap.* 10. *num.* 14. nullum tamen inter eos esse potest erciscundæ familiæ judicium: quemadmodum enim ejusmodi divisio non obtinet inter hæredem & legatarios; ita nec inter hæredem simplicem & alium ex re certa scriptum, cum hic contemplatione judicii familiæ erciscundæ solummodo legatarii loco habeatur, usque adeo, ut nec pro rata rei institutionis titulo sibi relictæ ferre teneatur onera hæreditaria, *l. quotiens certi* 13. *C. de hæredib. instituend.* & ad eam Raguellus *in comment. ad leges Justinian.*

6. Eodem modo locum sibi non vindicat hæreditatis divisio, si testator alium castrensium, alium cæterarum rerum hæredem scripserit: cum enim illic quasi duo videantur esse defuncti patrimonia, & per ipsas leges separata sint a cæteris bona castrensia, alter cum altero nihil commune possidet, nec ulla res est, quæ posset in hoc judicium dividenda deduci, licet & in eo casu, deficiente alterutro, vigere debeat jus accrescendi, *l. si certarum* 17. §. 1. *ff. de testam. milit. l. cum militi* 16. *ff. de compensationib.* Unde si quis sine testamento fuerit defunctus, & plures reliquerit ab intestato hæredes, quorum alii in immobilia, alii in mobilia consuetudine vel lege loci vocantur; etiam verius existimo, locum non esse futurum huic divisorio judicio; cum & lex & ipsa natura suas cuique partes dederit, ac prævenerit circa divisionem judicis, aut cohæredum officium. Quæ & ratio est, quod non detur hoc erciscundæ familiæ judicium, si nullæ res in hæreditate reperiantur distribuendæ, sed sola nomina per legem ipsam duodecim tabularum inter cohæredes divisa, *l. hæredes* 25. §. 1. *ff. fam. ercisc.* Illud enim in universum est observandum, toties hoc judicium cessare, quoties non sunt nec fuerunt in hæreditate res communes, quarum gratia intentaretur, *l. familiæ.* 6. *C. commun. utriusque judic.*

7. Utrum autem testator in suo testamento possit efficere, ut cesset erciscundæ familiæ judicium, dum vetat bonorum hæreditariorum divisionem, & hæredibus injungit, ut in eorum communione remaneant, dissona reperiuntur responsa Jurisconsultorum: auctor enim est Ulpianus, in ea Marcellum opinione fuisse, ut inutilem esse crederet ejusmodi voluntatem testatoris, suisque viribus destitui, adeo ut ipsam quoque institutionem, cui talis adjecta conditio, nullam esse voluerit: ipse vero hac reprobata, Juliani sententiam ut æquiorem amplexus est, *l. si qui ita* 4. *ff. de condition. institution.* durum quippe foret & iniquum si testator ea non posset cum effectu suis injungere successoribus, de quibus ipsi possunt

inter se per conventionem obligari. Quemadmodum igitur ipsis cohæredibus liberum est se mutuo pacti constringere, ut ad certum tempus in communione remaneant, *l. in hoc judicium* 14. §. *si inter socios* 3. *ff. commun. dividund.* ita quoque licitum debet esse testatori, ut si voluerit hanc adjiciat hæredum institutioni cum affectu conditionem, ne intra certum tempus cohæredes ad divisionem prosiliant; eique prohibitioni parendum erit, *d. l.* 4. *ff. de conditionib. institut.* Fusarius *de substitutionibus quæst.* 707. *num* 19. Peregrinus *de fideicommissis art.* 11. *num.* 80. Quapropter rejicienda opinio, quam nullo jure defendit Petrus Zans *tract. de division. bonorum lib.* 1. *cap.* 2. *num.* 23. hæredem scilicet, non obstante prohibitione de non dividendo ad tempus, etiam ante lapsum ejus ad divisionem posse procedere, hac ductus ratione; quod quisque possit favori pro se introducto renunciare, etiamsi jurisjurandi religione cohæredes testatori promisissent, se stare velle ejus interdicto. Ut enim de jurejurando sileam, contra quod nec minores venire debere sancivit Imperator, ne perjurii & perfidiæ auctor ipsis esset, *l.* 1. *C. si adversus venditionem*, ne simplicem quidem voluntatem testatoris negligendam esse verius est: licet enim dubio careat, quemque favori pro se introducto posse renunciare; corruet nihilominus ipsius opinio, si prohibitionem illam in solam hæredum gratiam fuisse factam negaverim, & expeditum sit, neminem alterius favori posse renunciare. Quin potius major est præsumtio, eam adjectam esse in extraneorum veluti creditorum et legatariorum favorem, ut ita illi tanto facilius a cohæredibus etiamnum in communione permanentibus consequi possent sibi debitum. Quantum autem temporis iis possit testator præscribere, legibus non est definitum, proinde relinquendum arbitrio jus dicentium: hoc constat, eum posse testamento prohibere divisionem per longum tempus: cum in formula institutionis in d. l. 4. proposita mentionem fecerint Jurisconsulti sexdecim annorum. Contra vero, uti ipsi cohæredes se nequeunt obligare, ut in perpetuum in communione rerum hæreditariarum persistant, nec etiam ulla societatis in æternum coitio admittitur, *d. lib.* 14. *ff. commun. dividund. l. nulla societatis* 70. *ff. pro socio.* sic nec testatori concedendum ut ejusmodi legem in testamento suis dicat hæredibus, Balbus *tract. de præscriptionibus quart. part. quart. princ. quæst.* 13. *num.* 5. Boerius *decis.* 87. Andr. Gail. *lib.* 2. *observat.* 139. *n. ult.* Tuldenus *ad tit. C. commun. dividund. n.* 2. Thesaurus *decis.* 142. Martinus Schickardus in *loriça juridic. loc.* 1. *a subjecta materia cap.* 1. *n.* 5. 84.

9. Cessat denique familiæ erciscundæ judicium propter creditorum hæreditariorum factum ac petitionem: praxi namque quotidiana receptum est, creditores exigere posse a domicilii defuncti judice, ut tam diu rerum hæreditariarum divisionem inter cohæredes faciendam inhibeat, donec ipsis vel solutione satisfactum fuerit, vel cautione præstita satisdatum.

CAPUT XVI.

Ubi judicium familiæ erciscundæ intentandum sit.

1. *Judicium familiæ erciscundæ institui potest & in loco rei sitæ & in loco domicilii cohæredis.*
2. *Si cohæredes singuli ex privilegio diversum sortiantur judicem, auctor rei forum sequi debet, nisi & beneficium haberet evocandi adversarium ad suum judicem.*
3. *Unus judex potest hæreditatis totius divisionem perficere, licet res sub diversis judicibus sitæ sint.*
4. *Etiam apud judicem non competentem divisio fieri potest, & facta subsistit.*

1. Duplici potissimum ratione litigantes forum sortiri competens, probatione non indiget, dum illud aestimatur aut ex domicilio illius quocum contenditur, aut ex situ rei, de qua controversiam alteri movet, *l. quod legatur* 33. *ff. de judic. lib.* 2. *C. de jurisdict. omnium judic.* Si itaque post aditam haereditatem unus ex cohaeredibus velit a communione discedere, eumque in finem instituere familiae erciscundae judicium, dubium est, utrum in actoris arbitrio sit, velitne cohaeredem convenire in loco domicilii ipsius, an vero eo loci, ubi sita res haereditaria? Illi quidem, qui omnino mixtum statuunt hoc erciscundae familiae judicium, sese facilius expediunt, utriusque forum esse competens asserentes, & actori tribuentes electionem, Petrus Zans *de divis. bonor. lib.* 1. *cap.* 3. Verum cum primo capite pluribus adstruxerim, primario judicium hoc in rem esse, per consequentiam tantum in personam; videri posset, hanc actori non esse concedendam electionem, nec divisionem haereditatis posse peti coram eo judice, ubi cohæres ad divisionem faciendam compellatus domicilium habet, sed solummodo coram eo, sub cujus jurisdictione jacent obnoxia divisioni bona: haec enim quorundam juris interpretum est sententia, actiones in rem non aliter quam coram rei sitae judice ventilari posse: cum in iis non tam personae quam potius ipsius rei ratio habeatur. Donellus *comment jur. civil. lib.* 17. *cap.* 17. ibique Hilligerus, Perezius, *tit.* 1. *Cod. ubi in rem actio n.* 1. Illa tamen non efficiunt quo minus & in loco domicilii cohæredis & in dividendæ rei loco pro actoris arbitrio hanc actionem institui posse censeam: quod enim attinet opinionem, quæ actionem in rem illic tantum intentari posse statuit ubi res sita est; de ejus veritate non sine causa dubitaveris, cum legibus manifesto repugnet; contra namque disertis verbis rescriptum ab Imperatoribus *in l. fin. Cod. ubi in rem actio* utroque in loco forum esse competens: *actor*, inquiunt, *rei forum, sive in rem sive in personam sit actio, sequitur, sed & in locis, in quibus res, propter quas contenditur, constitutæ sunt, jubemus in rem actionem adversus possidentem moveri.* Quod facit, quod & hæreditatis petitio sit in rem actio, *l.* 8. *l.* 9. *ff. de hæreditat. petit.* quam tamen in loco domicilii institui posse, sancitum est; *l. un. Cod. ubi de hæreditat. agatur.* Tyraquellus *de retract. lignag.* §. 8. *glos.* 5. *num.* 9. Tuldenus *ad tit. Cod.*

ubi in rem actio, Groenewegen *de legib. abrogat. ad titul. Cod. ubi de possessione agi oporteat.* Brunemannus *ad l.* 3. *Cod. ubi in rem actio in fine*, *ibique citati.*

2. Quod si duo pluresve sint cohaeredes, quorum alii aliud habent forum, licet eodem in loco commorentur; (veluti si miles sit alter, alter paganus, alter plebejus, alter nobilis studiosus, aut advocator privilegio munitus, alter major, minor alter aut vidua aliave persona miserabilis, quales multis in locis non promiscue, coram quocunque possunt judice conveniri, ut id testatur Zoesius, *ad tit. ff. de judiciis num.* 82. 83.) observanda erit generalis illa juris regula, quod actor sequi debeat rei forum, ne judiciorum evertatur ordo; *d. l. 2. Cod. de jurisdict. omnium judic. l.* 3. *Cod. ubi in rem actio.* Proinde si miles ad divisionem provocet, coram civili judice suum debebit in jus vocare cohaeredem paganum. Idem quod in caeteris fori privilegio gaudentibus dicendum est, nisi insuper iis & hoc ex speciali beneficio datum esset, ut adversarios quoque possent ad suum evocare judicem. Si vero miles aliusve fori praescriptione gaudens cohaeres ad divisionem provocetur, non nisi coram suo militari judice conveniendus erit, *l. magisteria potestati* 6. *C. de jurisdict. omnium judicum.* Licet in Hollandia receptum sit, ut in quibuscunque causis civilibus & ad militarem judicem & ad provincialem Hollandiae curiam, non item ad inferiora tribunalia miles vocari possit. Groennewegen *de legib. abrogat. ad d. l.* 4. de quo latius scripsi *tract. de jure militari c.* 8. *n.* 10.

3. Quamvis autem patrimonium defuncti fuerit diversis in locis seu provinciis dispersum, quae non eodem jure reguntur, nec iisdem aut similibus adstringuntur legibus, quas in regione domicilii defuncti solent observare; non tamen ideo necessum est, ut multiplex instituatur rerum haereditariarum divisio, plures adeantur judices, quorum in territorio ac jurisdictione jacent bona dividenda; quasi rerum Italicarum distributio foret exigenda coram Italico, provincialium coram provinciali judice: sed potius coram uno eodemque celebrari rite potest bonorum defuncti divisio, ubicumque locorum sita quibuscunque regionum statutis adstricta fuerint; praesertim cum erciscundae familiae judicium sit universale quod semel tantum intentari potest, *arg. l. si idem* 11. §. *ult. ff. de jurisdictione*, *l.* 1. & 2. *ff. de quibus rebus ad eund. judicem eatur.* Anton. Faber *in Cod. Sabaud. lib.* 3. *tit.* 25. *defin.* 3. Christinaeus *ad consuet. Mechliniens. tit.* 16. *artic.* 48. *num.* 9. Wass. *pract. judic. cap.* 11. *n. fin.* Novum enim non est, sed quotidiana tribunalium consuetudine comprobatum, ut judex etiam de rebus sub judicis alterius jurisdictione jacentibus cognoscat, ac circa illas decidat & dirimat motas inter litigantium gregem controversias; dummodo suam tulerit sententiam convenienter iis statutis, quibus res illae reguntur, tametsi in ipsis bonis alibi sitis ejusmodi res judicata nequeat exsecutioni mandari; nisi per judicantem imploretur judicis territorii rei sitae auxilium, missis literis, quas vocant, requisitorias; qui tunc ipse sequetur & observabit ex comitate in justitiae favorem, id quod per alium judicis officia fungentem judicatum fuerit; late Rebuffus *in praefat. & tot. tract. de literis requisitoriis.* Goris *ad consuetud. Velaviae cap.* 20. *artic.* 8. parens p. mem. Paulus Voet *tract. de natura mobilium & immobilium cap.* 12. *n.* 2.

4. Quin imo, etiamsi cohaeredes judicem non competentem adiverint, ut discederent ab haereditariarum rerum communione, & post consummatam divisionem consensum ei adhibuerint, eam quoque servare tenentur, frustra novam coram alio judice tentari distributionem, *l.* 2. *C. commun. utriusque judicii.* Ut ut illa divisio non tam subsistat auctoritate sententiae quam vi approbationis ac velut taciti pacti inter dividentes quasi qui videantur ex compromisso judicem adivisse non suum, uti id observat Sicardus *ad d. l.* 2. *n.* 5. Brunemannus *ibidem.*

INDEX CAPITUM

DE JURE MILITARI.

CAPUT I.

De bello in genere & nonnullis ejus speciebus ac divisionibus. pag. 4

CAPUT II.

De militia, qui, quales & quomodo in militiam sint adscribendi. 14

CAPUT III.

De variis militum gradibus & speciebus, praesertim de exercitus Imperatore ejusque requisitis. 22

CAPUT IV.

De delictis ac criminibus militum eorumque poenis. 35

CAPUT V.

De praemiis militum & praeda bellica. pag. 56

CAPUT VI.

De privilegiis militum, & aliis quibusdam praeter jus commune quoad milites constitutis. 65

CAPUT VII.

De judicibus militaribus. 71

CAPUT VIII.

De missione militum & pace. 75

INDEX CAPITUM

DE FAMILIA ERCISCUNDA.

CAPUT I.

Cur introductum familiae erciscundae judicium, quid sit, & quomodo ab aliis distinguatur judiciis. pag. 79

CAPUT II.

Quomodo rerum divisio per ipsum testatorem fiat inter cohaeredes. 82

CAPUT III.

De conficiendo repertorio omnium bonorum haereditariorum. 87

CAPUT IV.

De reparandis defuncti bonis a patrimonio conjugis superstitis. 89

CAPUT V.

De divisione per ipsos cohaeredes facienda. 94

CAPUT VI.

De divisione rerum haereditariarum per judicem facienda. 98

CAPUT VII.

Quae res veniant in erciscundae familiae judicium. 103

CAPUT VIII.

Quaenam in haereditatis divisione sint conferenda. 109

CAPUT IX.

De divisione rerum feudalium emphyteuticarum & his similium. pag. 115

CAPUT X.

De accessionibus rerum haereditariarum & praestationibus personalibus. 118

CAPUT XI.

De iis quae possunt aut nequeunt ad divisionem provocare. 121

CAPUT XII.

Quis sit effectus divisionis respectu creditorum haereditariorum. 125

CAPUT XIII.

Quis sit effectus divisionis respectu cohaeredum inter se. 131

CAPUT XIV.

Quando rescindi possit divisio. 135

CAPUT XV.

Quando cesset haereditatis divisio. 140

CAPUT XVI.

Ubi judicium familiae erciscundae intentandum sit. 142

INDEX GENERALIS

RERUM, ET MATERIARUM

IN COMMENT. AD PAND. CONTENTARUM.

Numerus primus Librum, secundus Titulum, tertius Paragraphum Tituli notat.

Accedunt duo alii numeri, quorum alter Tomos, Paginas alter respective designat.

Ubi autem post numerum primum ponitur litera D. cum numero, denotatur digressio de Feudis, addita ad finem Libri trigesimi octavi.

A

Abactio partus.

Quale hoc crimen sit? Quæ sit pœna mulieris partum sibi abigentis? Quæ illius, qui poculum abortionis dedit, sive medicus, sive alius? An liceat partum abigere, si vel matri vel patri pereundum sit? De distinctione partus vitalis & necdum vitalis. 47. 11. 5. Tom. 6. pag. 204.

Abbas.

An dolus Abbatis noceat monasterio? 26.9.5. t.4.p.177.

Abdicatio bonorum.

De abdicatione bonorum post obitum mariti per viduam facta, ut se debitis subducat, & solemnitate ejus: & quid, si maritus peregre moriatur, vel uxor tempore sepulturæ mariti absit a domo mortuaria sine dolo? An debeat omnia sua abdicare? Quid, si ante vel post solemnitatem abdicationis quædam interverterit? 42. 5. 12. t. 6. p. 31.

An & marito competat hoc jus abdicationis, si uxor publica fuerit mercatrix? An ipsi uxori, publicæ mercatrici? An viduæ ratione debiti clam viro contracti, posito statuto, quod inde possit soluto matrimonio conveniri? An vidua per talem abdicationem liberetur a debitis suis matrimonio antiquioribus? An competat heredibus mulieris, si illa in matrimonio decedat? 42. 5. 13. t. 6. p. 31.

Abigeatus.

Quid sit hoc crimen, quo modo, & in quæ animalia committatur, in quæ non? 47. 14. 1. t. 6. p. 206.

De pœnis; & quid sit hoc tit. ad *gladium abigeos, damnari?* Monstratur, non esse ludum gladiatorium. 47. 14. 2. t. 6. p. 206.

An *plenius*, an vero *lenius* puniendi a stabulis abigentes, aut animalia minora? 47. 14. 3. t. 6. p. 207.

Abolitio.

De desistentibus ab accusatione sine abolitione: quando quis videatur destitisse: quæ sit pœna eorum; & quando pœna cesset? 48. 16. 1. & *seqq.* t. 6. p. 269. & *seqq.*

Quid sit publica seu generalis abolitio; & ex quibus causis concedatur? Quis effectus ejus; & ad quæ crimina aut personas non pertineat? 48. 16. 3. t. 6. p. 270.

Quid sit privata; ex quibus causis, ac quando concedatur, vel non; reo consentiente aut invito. Quid, si plurium criminum accusatio facta sit? Quis effectus ejus? 48. 16. 4. t. 6. p. 270.

Quid sit legitima, & quibus modis contingat? Ubi de morte accusatoris aut rei, & justo impedimento. An post mortem rei heredes ejus ad indemnitatem læsis præstandam, aut ad litis impensas damnari possint? De præscriptione criminis? An nunc morte accusatoris abolitio fiat, & an is sine abolitione desistere possit? 48. 16. 4. t. 6. p. 270.

Abrogatio.

Quid intersit inter *Antiquare, abrogare* legem, & *surrogare, derogare, obrogare*? 1. 3. 38. t. 1. p. 24.

Consuetudo posterior an abroget legem priorem? 1. 3. 37. t. 1. p. 23.

Leges non temere abrogandæ. 1. 3. 39. t. 1. p. 24.

Qui legem dicit abrogatam esse; id probare debet, 1. 3. 40. t. 1. p. 24.

An lex aut edictum provinciale per unam istius provinciæ civitatem non usu aut negligentia abrogari possit? 1. 3. 42. t. 1. p. 24.

Absens.

De citandis edicto absentibus criminum reis, deque iis absentibus condemnandis aut absolvendis, per alios defendendis, & aliis quæstionibus huc spectantibus, 48. 17. 1. & *seqq.* t. 6. p. 271. & *seqq.*

Absentia.

Qui in materia restitutionis dicantur absentes, & quinam, re ipsa præsentes, fictione tamen juris pro absentibus habeantur? 4. 6. 1. t. 1. p. 254.

Quo modo præsenti per absentem læso subveniatur, & qualis absentia tunc sufficiat? Quale remedium jure novo datum præsenti? 4. 6. 2. t. 1. p. 254.

Qualis absentia requiratur ut absenti læso succurratur contra præsentem? 4. 6. 3. t. 1. p. 254.

Quinam absint reipublicæ causa? an & legati municipiorum? 4. 6. 3. t. 1. p. 254.

Absenti non succurritur, si domi procuratorem reliquerit; quem & regulariter relinquere debet, 4. 6. 4. t. 1. p. 255.

An & quæ absentia voluntaria faciat, absenti læso subveniri? 4. 6. 5. t. 1. p. 255.

De actione rescissoria, exceptionibus, aliisque, quæ competunt per absentiam læso, 4. 6. 6. t. 1. p. 255.

Quibus in casibus cesset restitutio propter absentiam? 4. 6. 7. t. 1. p. 255.

De divisione hereditatis ejus, qui absens est, & de quo non constat, an vivat? nec ne? vide *familiæ erciscundæ.*

Acceptatio.

De acceptatione donationis, vide *Donatio.*

Acceptilatio.

Quid sit acceptilatio? In quo distet ab apocha? An

semper contineat donationem? Qui, & quibus, accepto ferre possint? An pupillis sine tutore, curator pro pupillo &c. possit acceptum ferre, & ei accepto ferri? An non, præmissa novatione? An servus jussu domini acceptum facere, vel ei acceptum ferri, quod ipse vel dominus debet? Quid juris in servo communi, respectu condominorum vel extraneorum? Quid in filiof. & patre ejus? 46. 4. 1. t. 6. p. 165.

De acceptilatione partis debiti. Quomodo obligationes non verbis constantes, acceptilatione tolli possint? & de stipulatione Aquiliana. Si stipulator post plures separatas promissiones sibi factas acceptum ferat, *quod sibi promissum est*, an omnes tollantur? 46. 4. 2. t. 6. p. 165.

De debito in diem vel conditionali tollendo. An acceptilatio ex die, sub conditione, vel sub modo, fieri possit? 46. 4. 3. t. 6. p. 166.

De effectu acceptilationis. An fidejussori facta liberet principalem? An & tunc, cum fidejussio antecessit obligationem principalem, si fidejussori accepto feratur, antequam principalis nata aut contracta esset, eaque post acceptilationem nascatur? 46. 4. 4. t. 6. p. 165. *in fin.*

Genere debito, si species una accepto feratur, tota obligatio solvitur, sive debitori, sive creditori electio competat. Uti &, si unum ex alternative debitis accepto feratur. Non potest acceptilatio fieri alternative. 46. 4. 5. t. 6. p. 166.

An, & quando acceptilatio inutilis valeat ut pactum utile? 46. 4. 6. t. 6. p. 167.

Accessio.

Quid sit, & unde dijudicari debeat, quid principale, quid accessorium sit? 41. 1. 14. t. 5. p. 323.

Accrescendi jus.

An coheredi invito accrescat portio minoris adversus aditionem restituti? 4. 4. 26. t. 1. p. 259.

Quo modo jus accrescendi in usufructu admittatur, postquam jam concursu partes factæ sunt? 7. 2. 1. t. 2. p. 160.

Quo modo jure accrescendi gaudeat vel non gaudeat ille, qui suam ususfructus partem jam amisit, exemplis declaratur, 7. 2. 2. t. 2. p. 161.

Non habet locum jus accrescendi, si alimenta duobus simul ex eodem prædio legata sint, 7. 2. 3. t. 2. p. 161.

Quæ sit ratio, cur in legato proprietatis ipso concursu collegatariorum evanescat jus accrescendi; non item in legato ususfructus? 7. 2. 4. t. 2. p. 162.

Inter confructuarios verbis tantum conjunctos non est jus accrescendi: nec inter eos, quibus separatim alternis annis ususfructus legatus est: nec si duo conjuges simul tertio donent omnia sua bona, reservato sibi usufructu; ac dein unus conjugum moriatur, 7. 2. 5. t. 2. p. 163.

Non cessat jus accrescendi, si unus ex confructuariis amiserit suam partem, sed ex testatoris voluntate receperit; dum is in casum amissionis repetit usumfructum testamento, 7. 2. 6. t. 2. p. 162.

An, & quo jure ususfructus servo plurium dominorum legatus, uni in solidum acquiratur si alter partem non capiat, 7. 2. 7. t. 2. p. 162.

An jus accrescendi locum habeat, si duobus simul dignitas aut munus, lucrum adjunctum habens, collatum sit donec vixerint? 7. 2. 8. t. 2. p. 163.

An moribus nostris adhuc vigeat jus accrescendi inter confructuarios? 7. 2. 9. t. 2. p. 163.

Quando jus accrescendi inter coheredes, & quo modo, locum habeat jure civili ac moribus? 29. 2. 59. & 40. t. 5. p. 23. et 24.

Jus accrescendi olim tantum in legatis vindicationis locum habuit. Sæpe est magis jus non decrescendi. Quid sæpe per *conjunctos & disjunctos* designetur? An sit jus accrescendi, si testator uni rem, alteri æstimationem leget? Vel singulis singulas res una oratione? 30. 1. 59. t. 5. pag. 56. *in fin.*

Inter legatarios re, vel re, et verbis simul conjunctos, jus accrescendi locum habet, 30. 1. 60. t. 5. pag. 56.

Inter verbis tantum conjunctos locum non habet, 30. 1. 61. t. 5. p. 57.

In jure accrescendi alii aliis potiores sunt. Re conjunctis invitis pars accrescit sine onere: re et verbis simul conjunctis volentibus, sed cum onere, 30. 1. 62. t. 5. p. 59.

An jus accrescendi etiam obtineat in legato quantitatum seu rerum fungibilium, 30. 1. 63. t. 5. p. 59. Quid hodie circa jus accrescendi inter collegatarios servetur, 30. 1. 64. t. 5. p. 59.

De jure accrescendi in fideicommissis, 36. 1. 71. t. 5. p. 158.

An et huic juri locus, si donatariorum unus donata non acceptaverit? 36. 5. 14. t. 5. p. 259.

Accusatio.

De solemni accusatione, litis contestatione, libello accusationis & requisitis ejus, ubi & de loco ac tempore criminis admissi. An die expresso, reus absolvendus, si doceatur de crimine non posse præcise de die? An libello inferenda conclusio ad certam pœnam? 48. 2. 2. t. 6. p. 215.

Qui jure civili accusare fuerint prohibiti in universum? Ubi de mulieribus, impuberibus, filiisfamilias sine patris consensu, pauperibus, militibus, veteranis, magistratibus majoribus, viris illustribus, infamibus, deportatis, 48. 2. 3. *& seqq.* t. 6. p. 215.

An, & quando, ac quo usque accusati suum accusatorem reconvenire possint, de graviori, pari, aut leviore crimine? An & quando socius participem criminis? 48. 2. 8. t. 6. p. 216.

An liberi, liberti, domestici accusare parentes &c. An de injuriis eorum queri? An pater filium, in se aut extraneos sceleratum? An patronus libertum, frater fratrem? 48. 2. 9. t. 6. p. 217.

An quis eodem tempore plura potuerit judicia criminalia subscripta habere? Quid, si suam aut suorum injuriam prosequatur? 48. 2. 10. t. 6. p. 217.

An plures unum accusare possint, & quid agendum judici, si plures veniant? Quid, si inter se consentiant ut simul accusent? An alius accusare possit, si prior destiterit, aut impeditus sit reum peragere? An is, cujus intererat magis, cum jam ab alio præventus esset? An quis propter unum crimen ex pluribus legibus reus peragi potuerit? An per plures accusari, si ex uno facto plura crimina nascantur? An moribus plura crimina uno libello cumulari? 48. 2. 11. t. 6. p. 217.

Qui possint accusari? ubi de impuberibus, servis, magistratibus, sententia semel absolutis, si novæ offerantur probationes, punitis leviore pœna, si

nunc gravior petatur. Quid, si absoluti per collusionem, aut posterior suam suorumve injuriam persequatur? Quid, si tantum absoluti ab instantia? Quid, si accusatus de vulnerato, post accusetur de extincto ex illo vulnere? 48. 2. 12. t. 6. p. 218.
An pendente judicio purgationis, reus alterius criminis accusari possit apud judicem alium competentem? 48. 2. 12. t. 6. p. 219.
De subscriptione in crimen, & vi ejus, 2. 13. t. 6. p. 218.
De effectu accusationis, & an accusato permittenda interim muneris publici administratio? 48. 2. 13. t. 6. p. 218.
Qui moribus? An dignitas reo tribuat sedendi potestatem, dum de crimine rogatur, 48. 2. 14. t. 6. p. 218.
Crimine etiam deducuntur in judicium per *adnotationem*, *exceptionem*, *oblationem sui ad purgationem*, *inquisitionem*, 48. 2. 15. & *seqq.* t. 6. pag. 219. & *seqq.*
Apud nos privati possunt deferre crimen, accusant solæ personæ publicæ. Quo modo apud nos fiat inquisitio, accusationis comes? Coercendi extra ordinem, qui crimen per calumniam deferunt ad publicos accusatores, & ipsi quoque accusatores, licet in crimen non subscribant. An reus criminis sine jussu judicis apprehendi aut in *persona* citari possit? 48. 2. 18. t. 6. p. 220.
Quando apud nos censeatur *ordinarium*, quando *extraordinarium* judicium criminale? 48. 2. 19. t. 6. p. 220.
An differenda accusatio, vel inquisitio ex eo, quod reus principi libellum obtulit ad obtinendam remissionem? De examinando quantocius incarcerato, & qui præsentes esse possint examini? An aditus ad reum ante examen tale ulli sit concedendus? De reo post examen *se submittente arbitrio judicis*. De non dissimulandis per accusatores argumentis, quibus rei sublevantur, 48. 2. 20. t. 6. p. 220. *in fin.*

Actio.

Actiones in personam omnes mobilibus ex jure hodierno accensentur, ut & actiones in rem tendentes ad rem mobilem; at actiones in rem quæ tendunt ad rem immobilem, immobilibus annumerandæ, 1. 8. 21. t. 1. p. 61.
Actiones an censeantur esse in loco debitoris, an creditoris? 1. 8. 30. t. 1. p. 65.
Actio *de eo quod certo loco*, vide *locus*.
Vendi potest actio vel pure vel sub conditione & vel pura vel conditionalis: nec semper tunc idem venditionis effectus est. An & in rem actio, & *universitas actionum*? & incertum actionis? 18. 4. 9. t. 3. p. 164.
Non potest vendi popularis actio, nec moribus nostris actio ad mercedem eorum, qui adhuc in India degunt, 1. 4. 10. t. 3. p. 165.
Actio vendita cedi debet. Quo modo nunc cedendæ sint actiones seu partes societatis Indiæ Orientalis aut Occidentalis? uti & actiones hypothecæ immobilium munitæ? 18. 4. 11. t. 3. p. 165.
Cedendæ emtori nominis actiones principales & accessoriæ contra fidejussores ac pro pignorum persecutione, 18. 4. 12. t. 3. p. 165.
Quo modo hodie creditum hypothecarium alteri cedi possit, & quæ transeant in cessionarium? 20. 4. 35. t. 3. p. 259. *in fin.*
An in emtorem actionis transeant privilegia actioni aut personæ cohærentia? An & jus paratæ executionis ex pacto competens? Quid si ex actione vendita jam aliquid pervenerit ad venditorem? 18. 4. 12. t. 3. p. 165.
Quæ cedens agere aut pati tenetur, ea quoque cessionarius facere aut pati debet, etiam rationes & calendaria cedentis edere, 18. 4. 13. t. 3. p. 165.
An cessionarius etiam in cessis sibi actionibus uti possit suo privilegio personali ex suo capite? Notatur singulare jus fisci, 18. 4. 13. t. 3. p. 165.
Venditor actionis an & quando teneatur præstare debitorem locupletem? & quid, si nomen sit venditum *tanquam bonum*? 18. 4. 14. t. 3. p. 166.
An post cessionem actionis cedens adhuc agere possit, & in concursu cedentis ac cessionarii uter in agendo præferendus sit? An & quando debitor recte solvat cedenti, ac liberetur, quando non? & quid nostris moribus? 18. 4. 15. t. 3. p. 166.
An cedens revocare possit cessionem actionis venditæ aut donatæ, si cessionarius non pareat conditionibus adjectis? An mutuo consensu cedentis & cessionarii cessio resolvi possit invito debitore? & an debitori sic pereat jus retrahendi actionem venditam, aut fisco suum tributum ex venditione debitum? 18. 4. 16. t. 3. p. 166.
Quis potior sit, si eadem actio duobus separatim vendita ac cessa sit diversis temporibus? 18. 4. 17. t. 3. p. 167.
Emtor nominis non plus exigere potest, quam quantum vere pretii nomine numeravit, licet reliquum ei dicatur donatum esse a nominis venditore. Et quid moribus per cessionarium jurari debeat? An idem obtineat in donatione in solutum? An in permutatione actionis? 18. 4. 18. t. 3. p. 167.
Intra quantum temporis spatium retractus nominis faciendus sit? 18. 4. 19. t. 3. p. 167.
Quando cesset jus retrahendi nomen venditum? ubi de nominibus in hæreditate vendita comprehensis, vel contentis sub vendita nominum universitate, seu vendito toto calendario: de venditis auctione publica; ac de venditis tempore belli aut alterius calamitatis, unde periculum inanis actionis metuendum est, 18. 4. 20. t. 1. p. 167.
Quid sit actio? An & injuriarum ac popularis actio sub definitione contineatur? Et de pluribus actionum divisionibus, 44. 7. 8. & *seq.* t. 6. p. 102.
De actionibus bonæ fidei & stricti juris. An aliæ sint bonæ fidei præter contentas in §. 38. 39. *Instit. de act.* De differentiis inter eas. Quid sint arbitrariæ? Quo modo initio inspecto sint stricti juris? In quo differebant ab actionibus bonæ fidei? An moribus omnes actiones sint bonæ fidei? 34. 7. 13. t. 6. p. 102.
De multiplici concursu plurium actionum, & an una intentata alteram perimat, vide *Concursus actionum*.
An uno agendi modo electo, actor ad alterum transire possit, priore omisso? 44. 7. 23. t. 6. p. 105.

Actor.

Actor, qui reum vocavit, ad judicem competentem vel non competentem, an possit deinde, invito reo, litem ad aliud forum transferre, si reus nec-

dum litem cum actore fuerit contestatus? 2. 1. 23. & 24. t. 1. p. 83. & 84.
Actor an derelicto judicio ordinario jam cœpto ad summarium transire possit? 5. 1. 5. t. 2. p. 15.
Actoris arbitrio relinquitur, quando velit agere, 5. 1. 20. t. 2. p. 14.
Actor minus, aut partem debiti petendo non peccat; at omnino plus petendo. Quæ sit pœna plus petitionis jure veteri, novo, canonico, & hodierno? 5. 1. 23. t. 2. p. 16.
An, si actor quid petere cœperit pendente conditione, & lite pendente conditio existat, reus condemnandus sit? 5. 1. 26. t. 2. p. 16.
Agi non potest, antequam conditio vel dies debiti extiterit. Recte tamen agitur ad præteriti simul & futuri temporis usuras, fructus, reditus, alimenta, annua, menstrua: item post anni primi lapsum ad condemnationem debiti annua bima trima die solvendi, ut ita suis quibusque temporibus in futurum fiat executio, 5. 1. 27. t. 2. p. 16.
Quo modo agat de jure prælationis in generali concursus judicio is, cui ex die vel sub conditione debitum? Et an is, cui ex die vel conditione debetur, interim cautionem petere possit, in negotio stricti juris? 5. 1. 28. t. 2. p. 17.
Actore vel reo mortuo, citandi hodie heredes ejus ad *resumenda arma litis*, licet adierint cum beneficio inventarii, 5. 1. 32. t. 2. p. 18.
Non tamen, si in causa jam conclusum sit; nec, si sententia jam sit lata, quo casu tantum nova executio contra heredes decernenda. Quid juris, si tutor pendente lite moriatur? vel unus ex pluribus coheredibus post resumta arma litis? 5. 1. 33. t. 2. p. 18.

Actor universitatis.

Vide *universitas.*

Actor, adjutor tutelæ.

Quid sit, & quando constituatur? 26. 1. 1. t. 4. p. 154.

Actus.

Vide *servitutes rusticæ.*

Addictio in diem.

Addictio in diem aliquando puram, aliquando conditionalem venditionem facit. Qui utriusque effectus sint? 8. 2. 1. t. 3. p. 148.
Sine speciali pacto post addictionem adjectiones non fiunt, nisi fiscus vendiderit, 18. 2. 2. t. 3. p. 148.
Qui possint conditionem meliorem offerre? An & emtor, aut unus ex pluribus venditoribus? 18. 2. 3. t. 3. p. 148.
Quibus modis melior offeratur conditio? An & ex eo, quod fructus interim percepti penes venditorem mansuri sunt? 18. 2. 3. t. 3. p. 148.
Oblatam meliorem conditionem an venditor abjicere possit, & emptorem priorem retinere? 18. 2. 4. t. 3. p. 148.
Denuncianda emptori priori conditionis melioris oblatio. An prior liberetur, si secundo res addicta, & is solvendo non sit? An res sæpius aliis conditionem meliorem offerentibus addici possit in diem? Quid, si venditor finxerit, alium meliorem conditionem obtulisse? 18. 2. 4. t. 3. p. 148.
Quibus actionibus venditor rem secundo addictam repetat a primo emtore? Quin in statu res, & quæ una cum re restituenda sint? Quæ emtor primus repetere vicissim possit? 18. 2. 5. t. 3. p. 148.
Recensentur casus, quibus cesset melioris conditionis oblato, 18. 2. 6. t. 3. p. 149.
Quid juris, si plures domini rem eandem uni in diem addixerint, & oblata conditione meliore quidam primum emtorem, alii secundum præferant? 18. 2. 7. t. 3. p. 149.
Quid, si res duæ duobus separatim sint addictæ, denis singulæ, & tertius pro utraque simul triginta offerat? 18. 2. 8. t. 3. p. 149.

Ademtio legati.

Non adimit legatum, nisi qui dedit; nec alteri, quam cui dedit; nec aliud, quam quod dedit, 34. 4. 1. t. 5. p. 85.
Quando legatum pro parte adimi possit, quando non? Quid, si *homine legato* Stichus adimatur? Quid, si testator domui legatæ columnas, ornamenta, gemmas detraxerit? Quid, si pure legatum legetur vel adimatur sub conditione? An confirmetur pure inutiliter legatum, si adimatur sub conditione? 34. 4. 2. t. 5. p. 85.
Quid juris, si quis duobus Titiis legaverit, deinde uni ademerit, nec appareat, de quo senserit? 34. 4. 3. t. 5. p. 86.
An revocatione generali prioris voluntatis etiam revocata legata ad pias causas? 34. 4. 4. t. 5. p. 86. *in fin.*
De tacita ademptione: ubi de deletione legati; declaratione legatarii ingrati; ex actione nominis legati, aut debiti, cujus liberatio legata erat: & inimicitia, & reconciliatione secuta: de legatario polluente uxorem testatoris, aut ipsum capitis accusante, 34. 4. 5. t. 5. p. 86.
Quid, si testator inter vivos dederit rem legatam, aut partem ejus, aut unam ex alternative legatis? Quid, si libere, vel necessitate alienaverit? Quid, si alienatio nulla sit, vel res redimatur iterum? Si testator rem certam Titio leget, dein Mævio omnia bona donet, an adhuc debeatur legatum? 34. 4. 6. t. 5. p. 86.
Quot modis fiat translatio legati, & ita tacita ademtio? An priori sub conditione vel onere legatum, ex translatione transeat cum tali causa? An onere translato in alium, etiam legatum sit translatum? An translatum adhuc debeatur priori, si posterior incapax sit, vel vivo testatore moriatur, vel conditio translationi addita deficiat? An translationem habeat formula, *amplius quam Titio legavi, heres meus Sejo decem dato?* 34. 4. 7. t. 5. p. 87.
An translatio a personas gravata in gravatam contineat tacitam ademtionem? Si testator primo omnes heredes gravaverit, deinde caveat, ne unus det, an reliquis totum dare debeatur? 34. 4. 8. t. 5. p. 88. *in fin.*
Non debetur legatum, deficiente conditione, morte legatarii ante cessionem diei; acquisitione rei legatæ ex causa lucrativa. Quid, si servo donetur, quod domino legatum? Quid, si quantitas legata sit, & illa a tertio donetur legatario? Quid, si duorum testamentis res eadem legetur eidem, & is ex primo rem aut æstimationem acquirat? 34. 4. 9. t. 5. p. 88.
Evanescit repudiatione. An ea fieri possit pendente conditione? An hæres repudiando hereditatem etiam repudiet legatum sibi datum? Perit &, si te-

stator redimat servum, cui legaverat. An is servus, postea liber factus, legatum adhuc petere possit? 34. 4. 10. t. 5. p. 83.

An extinguatur legatum, si legatarius rem sibi sub conditione vel pure legatam emat ab herede, sciens, vel ignorans? 34. 4. 11. t. 5. p. 88.

An evanescat legatum, si testator legatarium gravet fideicommisso, deinde fideicommissario adimat? Si adimat legatario, an per id etiam adimat fideicommissario? 34. 4. 12. t. 5. p. 83.

An particulare fideicommissum corruat, si legatarius eo gravatus moriatur ante testatorem, aut legatum repudiet? 36. 1. 69. t. 6. p. 157.

Aditio hereditatis.

De aditione hereditatis cum beneficio inventarii, vide *repertorium.*

De aditione non facienda, si testator violenta morte sit peremtus, nisi de familia quæstio sit habita & sumptum de nocentibus supplicium, 29. 5. 1. & *seqq.* t. 5. p. 29. & *seqq.*

An intelligatur hæres factus, qui dicit, se velle adire hereditatem? 29. 2. 3. t. 5. p. 8.

De aditione, quæ fit per gestionem pro herede, vide *gestio pro herede.*

Qui possint adire, vel non? Ubi de mutis & surdis, pupillis, minoribus, prodigis: tutore pro pupillo, curatore pro prodigo, procuratore pro herede mandante? procuratore Cæsaris; & quid moribus nostris circa hæc? An apud nos maritus pro uxore adeat, etiam ea invita, si ex statuto prohibitus sit res uxoris alienare sine voluntate ejus? 29. 2. 9. t. 5. p. 12.

Quo modo adeat servus & filiusfamilias, & quid patri ejus inde acquiratur? Quid, si pater aditionem jubere nolit, vel ob furorem non possit? Quid moribus circa hæc? Quis adeat, & cui cedat hereditas delata iis, qui in gerontocomio, orphanotrophio, &c. nutriuntur? 29. 2. 10. t. 5. p. 12.

An heres heredis adire possit hereditatem defuncto delatam, sed ab eo non aditam? Quando & quibus ex causis hereditas nondum adita transmittatur ad heredes, jure civili, ac moribus? 29. 2. 11. t. 5. p. 12.

Hereditas pure adeunda. An pendente conditione institutionis adiri possit? Et quid, si quis partim pure, partim sub conditione institutus sit; alio dato coherede aut substituto? 29. 2. 12. t. 5. p. 12. *in fin.*

Qui adit, scire debet, hereditatem sibi delatam esse, nec dubius esse de jure suo, quod exemplis docetur, 29. 2. 13. t. 5. p. 13.

An heres adiens scire debeat, extitisse conditionem, sub qua institutus est? 29. 2. 14. t. 5. p. 14.

An quis possit delatam sibi hereditatem pro parte adire, pro parte repudiare? Aut admittere legitimam, repudiata reliqua hereditate? 29. 2. 15. t. 5. p. 14.

An substitutus pupillaris, simulque impuberi coheres, possit hereditatem partis repudiare vel pro sua, vel pro impuberis parte, & tamen impuberis adire hereditatem? An repudiare ex substitutione, postquam adivit substituentis hereditatem pro sua parte? 29. 2. 16. t. 5. p. 14.

Coherede restituto contra aditionem, vel privato parte sua ob non impletum judicium defuncti, pars ejus alteri coheredi volenti, non invito, accrescit. An filius aut agnatus feudalia admittere, allodialia repudiare possit? Et quid moribus? Si bona defuncti per plures regiones, diverso successionis jure utentes, dispersa sint, an unius regionis hereditas adiri, alterius repudiari possit? Quando heres ex asse institutus, vel ex lege domicilii simpliciter vocatus, quorundam tantum bonorum intuitu adire possit, 29. 2. 17. t. 5. p. 14. *in fin.*

Heres quandocunque adiens, consequitur jura defuncti, non possessionem. Quid moribus? 29. 2. 18. t. 5. p. 15.

Vicissim subjicitur oneribus hereditariis. An heredis unius inopia cæteros gravet? An noceat aut prosit creditoribus, singulis heredibus nomina singula in solidum adjudicari? 29. 2. 19. t. 5. p. 15.

An creditor, qui unum vi adjudicationis in solidum convenit, adhuc contra reliquos agere possit? Quid, si testator voluerit, vel inter heredes convenerit, ut singuli certa debita in solidum solverent, aut defunctus unum ex heredibus contractu suo in solidum obligaverit? Quid cæteri coheredes agere debent, si pro sua parte conveniantur respectu debiti, cujus solutio uni erat imposita? 29. 2. 19. t. 5. p. 15.

Pro qua parte quisque ferat æs alienum, si testator portiones hereditarias expresserit, & uni legata dederit, vel rerum divisionem fecerit non respondentem partibus expressis: vel sine præcedente partium expressione singulos ex rebus certis diversi valoris, vel ex re certa in partibus inæqualibus instituerit, nullo dato coherede: vel res omnes inter eos inæqualiter diviserit; vel alium Italicorum, alium provincialium, alium urbanorum, alium rusticorum, alium cæterarum rerum heredem scripserit? Si res uni ex institutione obvenientes non sufficiant oneri æris alieni pro parte ejus, nec is aliunde habeat, an id cæteri supplere debeant ex suis partibus? Quid si testator res distribuerit, sed vetat, ne quis prælegata capiat, nisi soluto prius omni ære alieno? 29. 2. 20. t. 5. p. 15.

An ex jure primogenituræ amplius capiens, quam reliqui coheredes, etiam majoris debiti partem ferat? Quid, si feudum primogenito cedens, pro debito oppignoratum sit, vel onus æris alieni, propter ipsum feudum contracti, sit feudo impositum? Si pater feudum emens pretium non solverit, vel mutuum ad solvendum pretium accipiens, pro eo feudum obligaverit, an primogenitus solus id onus agnoscere debeat? Si collateralis in feudum tale novum succedat, an & ipse pretium feudi nondum solutum ferre? 29. 2. 21. t. 5. p. 16. *in fin.*

An ferat æs alienum scriptus ex re certa, dato ei coherede? Et quid, si institutus sit ex certa parte acquæstuum? 29. 2. 22. t. 5. p. 17.

Quid juris circa æs alienum, si unus castrensium, alius paganicorum heres sit? Et quid, si castrensia non sufficiant debitis castrensibus? 29. 2. 23. t. 5. p. 17.

Quid, si vel ex testamento, vel ab intestato alius mobilium, alius immobilium heres sit? In quibusdam locis heres mobilium solus, aut præcipue, æs alienum fert, 29. 2. 24. t. 4. p. 17.

Quid juris circa onus æris alieni, si ex testamento vel statuto alius paternorum, alius maternorum heres sit? 29. 2. 25. t. 5. p. 17.

Pro qua parte, si ex moribus alius ex testamento, alius ab intestato heres sit, vel alii in omnium, alii tantum in certi loci bonis defuncto propter variantia statuta succedant? 29. 2. 26. t. 5. p. 18.

De transactione inter legitimum & testamentarium heredem facta, quo usque æs alienum quisque agnoscat? Quo usque, qui in sola legitima institutus est? An liberi, quibus assignata bona materna ea lege, ut pater omne debiti onus subeat, adhuc a creditoribus conveniri possint? 29. 2. 27. t. 5. p. 19.

Pro qua parte heres quisque ad legata ex aditione obligetur, vide *legatum*.

De debitis individuis heredes singuli in solidum conveniri possunt, ac solvere debent. Ubi de obligatione ad opus, ad patientiam servitutum prædialium? ad factum, ad abstinentiam a facto? & an, ac quo usque in hisce singuli in id, quod interest, teneantur, si obligatio impleta non sit? 29. 2. 28. t. 5. p. 19.

Quid juris, si in casibus superioribus defunctus certam pœnam in casum non impletæ obligationis promiserit? 45. 1. 15. & *seqq.* t. 6. p. 113. & *seqq.*

Quando singuli heredes pro parte quidem conveniantur, sed non nisi solidum solvi possit. Ubi de obligatione defuncti ad rem in genere vel alternative debitam; de debitis defuncti hypothecariis. Quid, si defunctus promiserit, se rem certam creditori pignori obligaturum esse? Item de pretio debito pro re per defunctum empta, sed necdum ei tradita, 29. 2. 29. t. 5. p. 20.

Quando heredes singuli in solidum conveniri possint, sed liberentur partis præstatione. Ubi de præstatione evictionis rerum a defuncto venditarum, 29. 2. 30. t. 5. p. 20.

Si alimenta debeantur, uni ex pluribus heredibus eorum præstatio imponenda a judice, 29. 2. 31. t. 5. p. 21.

Ex quorundam locorum legibus singuli heredes de debitis etiam dividuis in solidum conveniri possunt. Cujus loci statutum observandum sit? 29. 2. 31. t. 5. p. 21.

An & quando, & quo usque heres teneatur præstare factum defuncti, cum defunctus quid jure, vel minus recte, aut omnino contra leges fecit? 29. 2. 32. t. 5. p. 21.

De omissione hereditatis & repudiatione ex testamento ac aditione ab intestato, vide *repudiatio hereditatis*.

Adjudicatio.

Adjudicatio finium, vide *fines*.

Adjudicatio *rerum hereditariarum*, vide *familiæ erciscundæ*.

Administratio rerum civitatis.

De creatore curantium res civitatis, deque curatorum talium varia cura. De cautione per eos præstanda: rationibus reddendis, & an, ac quando semel redditæ retractari possint ob calculi errorem. Qualis culpa præstanda; & quæ doli pœna? An teneatur, si Princeps pecunias civitatis in usus publicos abstulerit? De diligentia adhibenda in exigendis reipublicæ debitis ex jure hodierno, 50. 8. 1. t. 6. p. 342.

Cujus temporis periculum ad administratorem pertineat ratione pensionum aut nominum civitatis. An civitati relicta ad certos usus convertere possit in usus alios sine Principis auctoritate. An usuras præstet pecuniæ, quam ex administratione penes se retinuit, vel a debitoribus non exegit. An possit iis concedere dilationem solvendi. An privatis jus exstruendi in publico. An repetere debeat sortes bene fœnori collocatas, 50. 8. 2. t. 6. p. 342.

An, & quando, finita administratione conveniri possit hac creditoribus reipublicæ, 50. 8. 3. t. 6. p. 343.

Qui obligentur ex hac administratione. Ubi de patre filiifam. filio patris administrantis, fidejussoribus, nominatoribus, collegiis administrationis: quo ordine ac quando hi omnes conveniri possint, deque beneficio ordinis ac divisionis, 50. 8. 4. t. 6. p. 343.

Administratio tutoris.

An tutor se immiscere possit administrationi, si conjuges liberos impuberes instituerint, & sibi invicem usumfructum reliquerint, durante usufructu? 26. 2. 4. t. 4. p. 168.

Quæ tutor jure administrationis facere debeat circa pupilli institutionem in artibus, honoraria præceptorum, liberalitates & munerum missiones, 26. 7. 6. t. 4. p. 168.

An patri pupillorum obærato remittere patrem debiti: Aut ei pecuniam pupillarem mutuo dare: An debitori pupillari terminum solutionis prorogare? 26. 7. 6. t. 4. p. 168.

De refectione rerum pupillarium: debiti pupillaris solutione. An & sibi solvere tutor debeat. De implendis conditionibus & modis, sub quibus pupillo quid debitum, 26. 7. 7. t. 4. p. 168.

De exactione eorum, quæ pupillo debentur ab extraneo vel tutore, & de distrahendis pignoribus pupillo obligatis. Quando debitores pupilli indigeant decreto ad solvendum tutori pupilli. Cujus periculo sit, si debitores pupillares desinant solvendo esse, 26. 7. 8. t. 4. p. 169.

De asservandis cautionibus & instrumentis pupillaribus, 26. 7. 9. t. 4. p. 169.

De pecuniis pupillaribus collocandis fœnori aut in emtionem prædiorum. Ad quas usuras teneatur tutor, si eas otiosas habuerit, aut in suos usus converterit, aut sibi ut mutuas adscripserit. Quid, si neget, se potuisse collocare, & tamen proprios nummos collocaverit. Quid agendum, si desit occasio collocandi? Et quid moribus, ac quo modo tutor jure nunc possit collocare nummos pupilli, 26. 7. 9. 10. t. 4. p. 160.

An tutores possint continuare mercaturam a patre pupilli exercitam? Et cujus nomine a periculo præsumantur continuasse. Quo usque eam debeant continuare. Quid, si pater præceperit continuationem. An & possint continuare societatem conjugalem cum superstite pupillorum parente, 26. 7. 11. t. 4. p. 170.

De tutoris officio circa lites pupillo movendas aut excipiendas, & quando suo periculo litiget tutor jure civili & hodierno, deque decreto ad litigandum impetrando, 26. 7. 12. t. 4. p. 171.

An tutor possit transigere super spe fideicommissi vel super usufructu, cujus duratio incerta, 26. 7. 13. t. 4. p. 171.

An tutor a contutore administrante possit rationes exigere, 26. 7. 14. t. 4. p. 172.

An & quo usque tutor, vel heres ejus, finita tutela adhuc debeat administrare, 26. 7. 15. t. 4. p. 173.

Adoptio, Adrogatio.

Quid sit adoptio, & cur introducta, 1. 7. 1. t. 1. p. 51.

Quid sit adoptio plena, quid minus plena, 1. 7. 2. t. 1. p. 52.

Quid sit adrogatio, & quæ requirantur, ut impubes adrogetur, 1. 7. 3. t. 1. p. 53.

Quarta divi Pii, adrogatis impuberibus debita, est quarta omnium bonorum, 1. 7. 4. t. 1. p. 53.

Quid sit adoptio in specie, 1. 7. 5. t. 1. p. 55.

Adoptio quandoque testamento facta, 1. 7. 5. t. 1. pag. 55.

Quæ sint requisita adrogationi et adoptioni communia, & qui communes effectus, 1. 7. 6. t. 1. p. 55.

Adoptio moribus sublata, excepta forte Frisia, 1. 7. 7. t. 1. p. 55.

In locum adoptionis successit unio prolium multis in locis, 1. 7. 8. t. 1. p. 55.

Adscriptitii.

Adscriptitii servi pro immobilibus habentur, 1. 8. 13. t. 1. p. 60.

Adulterium.

De nuptiis ob adulterium dissolvendis, vide *divortium.*

Quid proprie sit adulterium. An & cum uxore alterius *injusta;* & quæ sit illa. An et cum uxore libertinæ conditionis. De fœditate hujus criminis. An jure civili fuerit inter ligatum et solutum. Quid moribus. De polygamia, 48. 5. 7. t. 6. p. 239.

An jure civili cum ancillis contubernio junctis, et quæ pœna. An adulterii accusari ob violatum conturbernium. An adulterium cum fœmina vili et abjecta. An cum ea, quæ se vulgo prostituit. Et quid moribus. An cum fœmina nupta, quam putat vacantem esse, 48. 5. 8. t. 6. p. 239. *in fin.*

An cum aliena concubina vel sponsa. Et de tali concubitu severius vindicando, 48. 5. 9. t. 6. p. 240. *in fin.*

De pœnis adulterii etiam ex moribus Hollandiæ, 48. 5. 10. t. 6. p. 241.

De conjuge insonte lucrante dotem, aut propter nuptias, donationem, et alia. Quid moribus, 48. 5. 11. t. 6. p. 241.

Quando, quo loco, quo modo, qualem filiamfam. pater potuerit una cum adultero occidere. Non solum adulterum, 48. 5. 12. t. 7. p. 242. *in fin.*

An maritus olim, aut jure novo, aut moribus potuerit occidere adulterum aut uxorem in adulterio deprehensam. An pater filiam, aut adulterum ejus, jure hodierno, 48. 5. 13. t. 6. p. 242.

An pater aut maritus quibus casibus jure poterant occidere, etiam id potuerint jubere suis filiisfamilias. Non potuerunt occidere in casibus, quibus non poterant adulterii accusare. Habentes jus occidendi, an et potuerint contumeliis afficere, aut castrare, 48. 5. 14. t. 6. p. 243.

An ordinariæ pœnæ legis Corneliæ locus sit, si pater aut maritus occiderit, non habens occidendi jus, 48. 5. 15. t. 6. p. 243.

Cessant pœnæ morte nocentis ante condemnationem, vel pendente appellatione. An et respectu dotis ac similium. An et, si insons conjux nocenti crimen remiserit, vel mortuus sit, non mota lite de lucro dotis ob adulterium. Cessant, si errore justo adulterium commissum. An, si mulier maritum absentem mortuum credens, alteri nupserit, etc. An si vim passa uxor sit? 48. 5. 16. t. 6. pag. 243.

Mitiganda pœna, si tentatum sit, non perfectum; si innuptam quis corruperit, cum nuptam putaret; aut nuptam, putans innuptam esse. An si adultera alleget, denegatum sibi fuisse debitum conjugale, vel maritum jam ante adulterum fuisse; vel evitandi mali majoris gratia adulterium fuisse commissum, 48. 5. 17. t. 6. p. 243.

Exasperanda, si quis dolo simulans se maritum aut uxorem, ignoranti se miscuerit. Quid, si vilis illustrem matremfam., vasallus uxorem domini, dominus uxorem vasalli, violaverit. Quid, si cum adulterio concurrat incestus. An concurrente incestu juris gentium, par adultero et adulteræ pœna irroganda sit, 48. 5. 17. t. 6. p. 243.

Uxor maritum criminaliter adulterii accusare non potuit; nec minor masculus, nisi de suo matrimonio violato; nec omnes promiscue, sed paucæ tantum personæ. Quando maritus potuerit uxorem adulterii accusare. Quando pater vel extraneus ante maritum. Qui moribus accusent, 48. 5. 21. t. 6. p. 245.

Quamdiu duret accusatio adulterii ex jure civili et moribus. Ubi de quinquennio, et quando præscriptioni duorum aut sex mensium locus sit. Non est præscriptio quinquennii, si adulterium cum incestu aut vi conjunctum sit, 48. 5. 22. t. 6. p. 246.

De differentiis inter incestus & adulterii accusationem, & de probatione adulterii, 48. 5. 23. t. 6. pag. 246.

De nefando concubitu, 48. 5. 24. t. 6. p. 246.

Advocatus.

Advocatorum officium laudabile ac nobile non præjudicat nobilitati, 3. 1. 1. t. 1. p. 178.

An alibi postulare possit, cui uno in loco advocationibus interdictum est, 3. 1. 2. t. 1. p. 178.

An, et quando religionis diversitas aliquem ad postulandum faciat inhabilem, 3. 1. 2. t. 1. p. 178.

Quid juris, si nec adversarius nec judex repulerit prohibitum postulare, 3. 1. 2. t. 1. p. 178.

Qui prohibeantur in certis quibusdam causis postulare tum civili, tum hodierno jure, 3. 1. 3. t. 1. p. 178. *in fin.*

An quis possit, cognitis prius clientis unius argumentis, causam ejus deserere, et adversæ parti adesse, 3. 1. 4. t. 1. p. 179.

An et quando advocati salaria petere possint. Vide *salaria.*

Advocati quo modo, et quando præstent jusjurandum calumniæ, 3. 1. 9. t. 1. p. 181. et 3. 5. 6. t. 1. pag. 200.

Quid juris, si dolo, vel errore juris aut facti advocatus prodiderit clientis causam, et quo usque clienti liceat errorem corrigere, 3. 1. 10. t. 1. pag. 181.

Advocatum non habenti dandum esse a magistratu, qui & jure Romano curabat, ut utrinque esset æqua peritorum acies. Et quid moribus, 3. 1. 11, t. 1. p. 181.

Vetitum hodie captare patrocinia per pactum de falario non nisi post victoriam petendo, 3. 1. 12. t. 1. p. 181. *in fin.*

Æquitas.
Quod æquum, idem & bonum est, 1. 1. 5. t. 1. p. 4. *in fin.*
Quo sensu, & quando æquitas sit præferenda stricto juri 1. 1. 6. t. 1. p. 4.
Æs alienum.
Quo modo heredes subeant æs alienum defuncti, & pro quibus partibus, &c. Vide *aditio hereditatis.*
Æstimatio rerum.
Æstimatores jurati, si falsam æstimationem renuntiaverint, quo modo teneantur, 11. 6. 2. t. 2. p. 269.
Æstimatio rerum per jusjurandum in litem, vide *jusjurandum in litem.*
Cujus temporis æstimatio in judiciis bonæ fidei & stricti juris spectanda sit, ut in eam Judex condemnet, sive principaliter æstimatio alicujus rei in obligationem deducta sit, sive res alia cujus æstimatio ob interitum præstanda est, 13. 3. 3. t. 3. p. 53.
Cujus loci æstimatio consideranda ac præstanda sit, 13. 3. 4. t. 3. p. 59.
Æstimatorius contractus.
Quid sit contractus æstimatorius, & qualis actio inde detur? an ei locus, si merces intervenerit, 19. 3. 1. t. 3. p. 208.
Quid juris, si pluris aut minoris sit res vendita, quam per dantem æstimata fuerat, 19. 3. 2. t. 3. p. 206.
Qualis in hoc contractu culpa præstetur, *ibid.*
Quid obtineat, si res alteri sit data pretii explorandi gratia, vel *inspiciendi* causa, 19. 3. 5. t. 3. p. 208.
Ætatis venia.
Vide *venia ætatis.*
Affinitas.
De affinitate & quasi gradibus ejus ac computandi ratione: item de primo, secundo, & tertio genere affinitatis, 23. 2. 29. t. 4. p. 26.
Quæ affinitas impediat nuptias. Vide *nuptiæ.*
Impedimentum ex affinitate extra causam nuptiarum intelligi debet de affinitate adhuc durante, non de diremta, 23. 2. 34. t. 4. p. 29.
Aggeres.
De aggerum Nili perruptoribus. Quibus pœnis hodie puniantur, qui aggeres perfodiunt, sive publicos marinos, sive privatos paucorum possessorum. De exscindentibus arborem sycaminorem Nili aggeres colligentem: deque iis, qui apud nos ex collibus arenaceis subducunt carices & alia, dissipationem arenæ impedientia; vel herbæ marinæ (*wijer* dictæ) incrementum impediunt; lapides, limum, arenam prope ipsas aggerum radices tollunt, 47. 11. 6. t. 6. p. 203.
Agnitio liberorum.
Divortio facto, mulier se gravidam putans, marito id denunciare debet. Quid circa hanc denunciationem ex parte mariti & uxoris agendum sit. Si quæ ab iis prætermissa, id partui non nocet, 25. 3. 1. t. 4. p. 141.
De partu agnoscendo, qui stante matrimonio editus est. Quando maritus non teneatur eum agnoscere, 25. 3. 5. t. 4. p. 142.
Agnitio manus seu chirographi.
Vide *sententia, chirographum.*
Album.
De albo decurionum scribendo, & de ordinis in albo mutatione, 50. 3. 1. t. 6. p. 533.
Album prætoris.
De albo corrupto & pœna ex jure Romano ac moribus, 2. 1. 57. t. 1. p. 97.
An privata auctoritate quis avellere possit programmata, quibus sua bona per alium non jure proscripta videt, 2. 1. 57. t. 1. p. 97.
Aleator.
Quales ludi liciti fuerint apud Romanos, & quantum potuerint in hisce maximum constitui victoriæ præmium, 11. 5. 1. t. 2. p. 265.
Illicitus aleæ & similium ludus, 11. 5. 2. t. 2. p. 265.
Valet promissio, qua quis se obligat ad id, ne alea ludat, & pœnam pollicetur, si luserit, 11. 5. 2. t. 2. p. 265.
Quæ pœnæ sint aleatorum, & aleatores recipientium. An ipsis impune furtum aut injuria fiat, & per quos condici possit, quod in alea amissum, 11. 5. 3. t. 2. p. 266.
Quæ sit pœna cogentium ad ludendum, vel instigantium filiosfamilias alienos, & de non præstanda evictione rei in alea venditæ, 11. 5. 4. t. 2. p. 266.
An tertius, qui ludenti mutuam dedit pecuniam, repetere mutuum possit, 11. 5. 4. t. 2. p. 266.
Quid, si mutuum numeraverit collusor ipse, aleatorum receptator, 11. 5. 5. t. 2. p. 267.
Quid moribus obtineat circa pœnas aleatorum. An & quando hodie amissa in alea repeti possint, 11. 5. 6. t. 2. p. 267.
Amissa in alea, si necdum soluta, an peti possint, si victus victori expromissores aut fidejussores aut pignora dederit, 11. 5. 7. t. 2. p. 267.
Quæ in colludentibus obtinent, etiam locum habent in iis, qui de ludentium victoria sponsiones ineunt, 11. 5. 8. t. 2. p. 267.
Si præmium sponsionis apud tertium depositum sit, & victori redditum, an repeti possit, & quid, si necdum redditum sit victori, vel nondum victor appareat, an repetere quisque invito altero possit, quæ ita deposuit, 11. 5. 9. t. 2. p. 268.
De urnis, seu ollis fortunæ, *loteryen*, 11. 5. 10. t. 2. p. 268.
Qui scripserint de aleatoribus, 11. 5. 10. t. 2. p. 268.
Alienatio.
De alienatione rerum dotalium, vide *fundus dotalis.*
De alienatione rerum pupillarium, vide *tutela, tutores.*
Quo modo & solemnitate alienandæ sint res ecclesiæ, piæ causæ, fisci, civitatis, vici, pagi, 27. 9. 17. t. 4. p. 216.
De alienatione rerum fideicommissariarum, vide *fideicommissum.*
De alienatione in fraudem patroni, & actione Faviana ac Calvisiana, 38. 5. 1. & *seqq.* t. 5. p. 191. & *seqq.*
De alienatione feudi, vide *feudum.*
De alienatione in fraudem creditorum. Vide *Pauliana actio.*
Alienatio judicii mutandi causa.
Qualis actio detur ob alienationem judicii mutandi causa, & an ea teneatur, qui dolo fecit, ne acquirat, 4. 7. 1. t. 1. p. 258.

Qualis esse debeat alienatio, & quo modo facta, ut isti actioni locus sit, 4. 7. 2. t. 1. p. 259.

An alienans invitus cogi possit judicium accipere de re judicii mutandi causa alienata, 4. 7. 2. t. 1. p. 259.

Alimenta.

Alimenta in futurum debita arrestari nequeunt, 2. 4. 51. t. 1. p. 117.

Ei, qui per querelam obtinuit victoriam, appellatione ab illa sententia, interim per institutum alimenta præstanda, si inops sit, 5. 2. 74. t. 2. p. 94.

Non habet locum jus accrescendi, si alimenta duobus simul ex eodem prædio legata sint, 7. 2. 3. t. 2. p. 160.

Interest inter alimenta ex contractu vel testamento debita, & ea, quæ ex officio pietatis a judice imponuntur. Quid veniat nomine alimentorum. An & medicamenta, sumtus in studia, 25. 3. 4. t. 4. p. 142.

An arbitrio patris præcipue pendeat alendi modus. Quid juris, si nimis sordide et avare alat infra natalium conditionem. An ad alendum obligatus satisfaciat, si alendis præbendam aut locum in gerontocomio procuret, 25. 3. 4. t. 4. p. 142.

Quales liberos alere pater teneatur? An & naturales, incestuosos, adulterinos? An & liberos illos, quibus partem bonorum aut dotem jam dedit, et illa consumta sit? 25. 3. 5. t. 4. p. 142.

Quando mater ad alimenta liberis præstanda teneatur? Quid moribus? Cujus sumtu liberi alendi, si divortio matrimonium dissolutum sit, 25. 3. 6. t. 4. p. 143.

Quando avus & avia teneantur nepotes alere? An nepotes naturales ex filio legitimo, vel legitimos ex filio naturali? 25. 3. 7. t. 4. p. 143.

Liberi tenentur alere parentes. An et matrem infamem, corpore quæstum facientem, aut patrem incestuosum? An frater fratrem, etiam uterinum, aut naturalem? An patronus libertum, et viceversa? An et uxorem et vice versa? An et uxorem, quæ adulterio aut malitiosa desertione causam divortio præbuit, et contra? 25. 3. 8. t. 4. p. 143.

Remotiores cognati, ultra fratrem, cognatum alere non coguntur, nec donatarius omnium bonorum donantem, licet pie faciant, si alant, 25. 3. 9. t. 4. p. 144.

An affinitatis vinculum ad alendum obligat in eodem gradu, in quo cognatio? 25. 3. 10. t. 4. p. 144.

In concursu plurium, ad alendum obligatorum, cui onus alendi imponendum sit, 25. 3. 11. t. 4. p. 144.

De his, qui ex eleemosynis alendi, & de alendis infantibus expositis. Quo in loco nunc apud nos tales alendi sint, seu in qua urbe, &c., 25. 3. 12. t. 4. p. 144.

Quibus modis compelletur ad alendum, qui ex officio pietatis obligatus est? An hæc persecutio popularis sit? An in modo alimentorum definiendo judex etiam debeat habere rationem bonorum extra suum territorium sitorum? An alimenta interim decernenda, si quis se patrem neget? An in genere talem, qui ad alendum tenetur? An illa temporaria alimentorum adjudicatio veritati præjudicet? 25. 3. 13. t. 4. p. 144.

Cessat obligatio ad alimenta, si alendus calleat artificium, unde se exhibeat. An patri cedat, quod filius lucratur ex opificio, ubi ab eo nutritur, cum in assignandis bonis maternis onus alendi in se recepisset? 25. 3. 14. t. 4. p. 145.

Cessat, si alendus bona aliunde habeat, ex quibus ali potest. Quid, si extraneus bona liberis reliquerit ex lege, ut fructus & usuræ cedant in augmentum sortis? Quid, si extraneus patri legaverit bonorum usumfructum, ut inde liberos alat, vel pater in assignandis bonis maternis onus alendi susceperit, & postea liberi aliunde bona acquirant, ac pater doceat, usumfructum legatum, aut reditum bonorum maternorum, non sufficere oneri alendi? 25. 3. 15. t. 4. p. 145.

An ipsam sortem bonorum paternorum aut maternorum, vel adventitiorum, parens superstes absumere possit in liberorum educationem? Si parens superstes liberis præmorientibus non succedat ex jure Scabinico, ex hereditate eorum deducere potest, quanto plus in alimenta liberorum erogavit, quam erat in fructibus patrimonii liberorum. Alimenta per partem data liberis prioris thori, an & quando imputentur communioni conjugali cum secunda conjuge? 25. 3. 16. t. 4. p. 145.

Si pater in assignatione bonorum maternorum receperit onus alendi liberos ex fructibus, & quidam liberi ab avo materno nutriti sint, fructuum pars pro rata non patri, sed liberis cedit, 25. 3. 17. t. 4. p. 146.

Cessat alendi necessitas, si ad alendum obligati inopes sint; vel si ipsi alendi ingrati sint. An heres ejus, qui ex pietate ad alendum obligatus erat, succedat in illud onus? An noverca post dissolutum matrimonium, cum pater binubus in assignandis bonis maternis onus alendi suscepisset? An, posita tali obligatione patris ad alendum, liberi minorennes petere possint, se communi fratrum majorennium sumtu ali? Si extraneus ex mera liberalitate promiserit alimenta ad certum tempus, an heres teneatur, si promissor intra id tempus moriatur? 25. 3. 17. t. 4. p. 146.

Cessat obligatio ad alimenta morte alendi. An tunc is, qui aluit, vestimenta repetere possit, si nondum attrita? 25. 3. 19. t. 4. p. 146.

Ubi divortio facto liberi educandi? 25. 3. 20. t. 4. p. 147.

Quo modo alimenta pupillo, qui sub tutela est, decernenda sint? An tutor sine prætore possit modum statuere? An omnes reditus in alimenta absumere? An prætor possit definire alimenta supra vires redituum? Aucto vel diminuto pupilli patrimonio, augendus aut diminuendus modus alimentorum, 27. 2. 2. t. 4. p. 187.

Quid juris, si tutor absit, aut latitet, ne pupillo alimenta decernantur? Quid, si per mendacium neget, alimenta decerni posse? Quid, si pupillus vere egenus sit? Cognitio de egestate summatim facienda, 27. 2. 3. t. 4. p. 188.

Quæ alia pupillo præter alimenta præstari debeant? 27. 2. 4. t. 4. p. 188.

Quæ contineantur sub *alimentis*, quæ sub *cibariis* legatis? Quæ sub legatis cibariis & vestiariis? 34. 1. 1. 5. t. 5. p. 75.

Qualia sint præstanda, si testator generaliter alimenta legaverit, non expressa quantitate aut modo? 34. 1. 2. t. 5. p. 76.

An quis invitus teneatur alimenta legare liberis, parentibus, fratribus, uxori inopi? 34. 1. 3. t. 5. p. 76.

Recensentur multa singularia in legato alimentorum. Ubi, an die feriato de iis jus dici? An incapaci relinqui? An de iis transigi? An alteri cedi possint? An per appellationem adjudicatio eorum suspendi? An sisti? An rescripto moratorio differri? An debeantur, si ex imperfecto testamento sint triennio præstita? An initio anni debeantur, & tunc reddendum sit, quod alendus non consumsit, ut vestes? Sæpius legata, semel debentur, ac cessat in iis jus accrescendi. Ad *pubertatem* relicta, vel *puero*, vel ad *majorennitatem*, quamdiu debeantur? An alimenta legata iisdem gaudeant privilegiis quibus pia causa? 34. 1. 4. t. 5. p. 76.

Si pluribus alimenta legentur, an judex singulis heredibus singulos alendos recte assignet? An uni sortem, ut is inde solus alimenta solvat? Quid intersit, utrum testator id egerit, an judex, circa sortis restitutionem post mortem alendorum? 34. 1. 5. t. 5. p. 77.

Si uni cognato res certas, dein omnibus cognatis alimenta leget, an illa quoque debeantur rerum certarum legatario? An & ei, qui cognatus non est, sed quem publice cognatum appellavit? 34. 1. 6. t. 5. p. 77.

Debentur a tempore mortis, licet ministerium, ob quod relicta, necdum præstari possit, aliusque ad mortem alendi, si non aliud cautum, licet maturius cesset causa aut ministerium, ob quod relicta. Non cessant morte onerati, nisi fructuarius legato alimentorum gravatus sit, 34. 1. 7. t. 5. p. 77.

Alluvio.

Cui cedat alluvio in agris limitatis, & non limitatis jure civili ac moribus? An liceat alluvionem arte promovere? An proficiat iis, qui fundos aut territorii jurisdictionem in feudum acceperunt, aut jus decimarum habent? An id quod alluit feudo, feudale fiat? Quid juris in eo, alluit fundo fructuario vel oppignorato? 41. 1. 15. t. 5. p. 323.

Cui cedat alluvio insulæ in flumine natæ, 41. 1. 17. t. 5. p. 324.

Altius tollendi & non tollendi servitutes.

Vide *servitutes urbana.*

Alveus fluminis.

Cui cedat alveus desertus? Cui novus alveus, si iterum derelinquatur? & quid moribus? 41. 1. 18. t. 5. p. 325.

Cui cedat alveus derelictus inter insulam in flumine natam & agros trans flumen sitos, 41. 1. 17. t. 5. p. 324.

Ambitus.

De crimine ambitus & pœna, 48. 14. 1. t. 6. p. 268.

Amotarum rerum actio.

Cur ob furtum inter virum & uxorem non furti, sed rerum amotarum actio competat? An detur ob furtum, quod ante nuptias, vel post eas jam dissolutas, factum est? 25. 2. 1. t. 4. p. 138.

Tum demum actioni huic locus est, cum soluto matrimonio agitur ob res stante matrimonio divortii causa amotas? 25. 2. 2. t. 4. p. 139.

Quid sit hæc actio? Quibus modis amotio fiat? An & per interpositas personas? Quibus detur, & contra quos? 25. 2. 3. t. 4. p. 139.

Ad quid tendat? Cujus temporis æstimatio spectanda sit, si res amota perierit? An jusjurandum in litem tunc locum habeat? Quid consequatur amovens, ubi præstitit æstimationem rei? 25. 2. t. 4. p. 139.

An, si negetur amotio, jusjurandum deferri vel referri possit? 24. 2. 5. t. 4. p. 140.

Quando cesset hæc actio? ubi inter alia, quid juris, si conjuges sibi invicem amoverint? Si post divortium redintegratio conjugii facta sit, ac novum divortium? Si uxor rem mariti, quam is alteri commodaverat, commodatario subducat? 25. 2. 6. t. 4. p. 140.

An cesset aut differatur ob crimen adulterii, quo mulier postulata? Adhuc moribus hodiernis usum habet, 25. 2. 7. t. 4. p. 140.

Ancilla.

Ancillæ sequuntur hodie domicilium domini aut dominæ, cui ministrant, 5. 1. 93. t. 2. p. 42.

Animal.

Si animal nocuerit, qualis actio detur? Vide *pauperies.*

Annona.

De pœnis flagellantium annonam? 48. 12. 1. t. 6. p. 266.

Annus.

De anno utili & continuo, & quando cœptus habeatur pro completo, vide *præscriptio.*

Annus gratiæ.

Viduæ concionatoris debetur annus gratiæ, 1. 9. 6. t. 1. p. 67.

Si concionator ad aliam vocatus Ecclesiam moriatur, antequam in nova Ecclesia inauguratus sit, quid juris circa annum gratiæ? 1. 9. 7. t. 1. p. 67.

Annuum legatum.

Annuum plura legata continet, & morte legatarii perit. Quando dies ejus cedat? An sufficiat, legatarium initio anni vixisse, ut totius anni legatum debeatur? An initio cujusque anni peti possit, si ex fructibus certi fundi præstandum sit? Et quid, si fructus non sufficiant? An singulis annis spectanda capacitas legatarii? An, & quo usque annui præscriptio fieri possit? 33. 1, 1. t. 5. p. 60.

Quando annuum legatum perpetuo duret? ubi de annuo *pro se & heredibus*; vel personæ ratione officii, quo fungitur, vel collegio aut Ecclesiæ relicto; vel ad ludos, quibus heredes præsiderent. Cur in hisce aliud obtineat in usufructu? 33. 1. 2. 1. 5. p. 60.

An cesset annuum, si ob certam causam futuram, puta administrationem, relictum sit, & illa cesset vivo legatario? An cesset morte gravati? Et quid, si fructuarius ex suo usufructu annuum dare jussus sit? 33. 1. 3. t. 5. p. 60.

An pereat capitis diminutione? Si legatarius ex fundo sibi legato annuum atteri dare jussus, Falcidiam in fundo patiatur, an & tanto minus annui nomine præstet? 33. 1. 4. t. 5. p. 61.

Recensentur casus, in quibus dubium, an sit annuum legatum, an semel præstandum, 33. 1. 5. t. 5. p. 61.

Quibus modis annuum legetur? An ita, ut uno anno aliud præstetur, quam altero? Quid debeatur, si leget *annuum, quod ipse dare solitus*? Quid, si tunc varie, aut alia forma præstiterit? Quid, si

ante præstiterit? sed non postremis annis? Quid si cognatis omnibus annuum leget, quod vivus præstabat, nec tamen omnibus vivus præstiterit? Quid, si societatem universalem cum uxore habens, ita legaverit, & centum Titio præstare sit solitus, an centum, an quinquaginta debeantur? Quid, si quis simpliciter annuum leget, non expressa re aut quantitate? 33. 1. 6. t. 5. p. 61.

In *menstruo* aut *diurno* relicto idem obtinet, quod in annuo, 33. 1. 7. t. 5. p. 61.

Quæ propinquorum potestas sit, si annuum legatur, per pauperum curatores arbitrio proximiorum testatoris distribuendum? 33. 1. 8. t. 5. p. 61.

Quando cedat dies legati *annua*, *bima*, *trima die* præstandi? An interim usuræ debeantur pensionis non solutæ? Quibus sit solvendum pensionibus? Quid, si pensionibus inæqualibus arbitrio heredis aut legatarii solvi debeat? 33. 1. 9. t. 5. p. 61.

Pluribus quam tribus pensionibus, solutio legati a testatore juberi potest. An evanescat, legatario ante finem pensionum omnium moriente? 33. 1. 10. t. 5. p. 62.

An & in corporibus possit locum habere hoc legatum annua, bima, trima die dandum? 33. 1. 11. t. 5. p. 62. *in fin.*

Quid, si testator jusserit, annua, bima, trima die dari Titio, cum erit annorum 14. & is eam ætatem jam excesserit? 33. 1. 12. t. 5. p. 62.

Quid, si testator annuum leget? sed duabus pensionibus præstandum? 33. 1. 13. t. 5. p. 62.

Antichresis.

Vide *hypotheca*.

Apertura testamenti.

Cur tabulæ testamenti aperiendæ sint? Et quid si sponte sint apertæ? Quo modo, ac quibus citatis solemniter apertura fiat, & quid, si testes quidam, vel omnes, non agnoscant signa sua? De apertura minus solemni. Cujus loci leges in aperiendo observandæ? Quo tempore apertum fieri debeat? An a decreto aperturæ appellari possit? 29. 3. 1. t. 5. p. 25.

Qui petant inspiciendi describendique licentiam? Et de publicatione testamentorum, 29. 3. 2. t. 5. p. *in fin.* 25.

Quid juris circa aperturam, si plura sint testamenta, vel unum pluribus codicibus scriptum? Vel testamentum & exemplum, aut tabulæ secundæ vel codicilli? 29. 3. 3. t. 5. p. 25.

Quando tabulæ non sint aperiendæ? Ubi de prohibitione testatoris; & an ea coram tabellione & testibus fieri debeat? An etiam diei & consulis descriptio ac editio facienda sit? 29. 3. 4. t. 5. p. 25.

Quo modo apud nos aperiantur testamenta clausa. 29. 3. 5. t. 5. p. 26.

De non aperiendis testamentis aut hereditate adeunda ejus, qui violenta morte peremtus antequam quæstio de familia fuerit habita, & sumtum de nocentibus supplicium; deque pœnis contra facientium, 29. 5. num. 1. 2. 3. 5. t. 5. p. 28.

Qui hic veniant nomine familiæ? qui pro nocentibus habendi sint? 19. 5. 4. t. 5. p. 28.

An hæ pœnæ hodie obtineant? 29. 5. 6. t. 5. p. 29.

Apocha.

Quæ sit vis apochæ? An creditor debitori solventi apocham dare debeat? An non satisfaciat reddendo chirographum cancellatum? An debitor exhibendo chirographum cancellatum solutionem probare possit? An creditor cogi possit ad dandam generalem apocham de omnibus debitis? Quæ sit vis apochæ generalis? 46. 3. 15. t. 6. p. 159.

Apostoli.

De apostolis in appellatione, 50. 6. 1. & 2. t. 6. p. 533.

Apparitor.

An resisti possit apparitori, quoties extra territorium judicis, quem repræsentat, vim infert aut exsequi vult? 2. 1. 46. t. 1. p. 94.

Quid juris, si apparitores judicum injuria affecti sint? Et quid, si modum egressi vim passi sint? 5. 1. 62. t. 2. p. 29.

Appellatio.

Appellari nequit a decreto citationis in personam, 3. 3. 15. t. 1. p. 192.

Quam legem in judicando sequi judex debeat, si pendente lite vel appellatione lex per novam legem abrogetur? 5. 1. 51. t. 2. p. 25.

Quid si appellatum ad parem judicanti vel inferiorem? Quid, si ad superiorem sed alium, quam qui appellandus erat? Quid, si per saltum? 49. 1. 1. t. 6. p. 301.

Quis appellare possit? An, qui sententiam approbavit, etiam tacite, petita dilatione? An condemnati, quorum non interest sententiam everti? cujus varia exempla. An emtor evictionem passus, vel fidejussor condemnatus? 49. 1. 2. t. 5. p. 301.

Recensentur multi, qui appellare possunt, quia eorum interest, licet condemnati non sint, 49. 1. 3. t. 6. p. 302.

An & victor appellet? An victoris rationem habere debeat judex, si si non appellaverit, nec gravamina proposuerit, & tamen aliquo modo læsus sit? An victori, qui sortem & usuras petierat, cuique sola sors adjudicata fuerat, reo solo appellante, usuræ per superiorem adjudicari possint, 49. 1. 4. t. 6. p. 303.

An appellari a parte sententiæ. An tunc designandum, a qua parte. An & ob non adjudicatas sortis usuras, aut litis impensas. An & ob solam iniquam impensarum litis taxationem? 49. 1. 5. t. 6. p. 303.

An appellari ab executione? Et quid moribus? An si tres latæ conformes sententiæ in eadem lite. An condemnatus ex contumacia, & an contra eam restitui possit in civili vel criminali lite? An condemnatus ad debita fiscalis, vel in civilibus ex sua confessione, vel ad id, quod in judicio sponte obtulit, nec in amplius; vel ex consensu suo in condemnationem, compromissis aliisque conventionibus addito. An, si ante sententiam convenerit de non appellando; & an tunc appellatio suspendat executionem? An a sententia, si jusjurandum a parte parti, vel a judice delatum sit? 49. 1. 6. t. 6. p. 303. *in fin.*

An apud nos a politicis magistratuum decretis, vel a decretis Cameræ rationum? An, si judex probet dissensum parentum circa nuptias liberorum? An a futuro gravamine? An a sententiis in causis aggerum? aquæductuum, cataractarum, viarum? An in causis alimentorum? Ad quam quantitatem adscendere debeat sententia, ut appellari possit, in Hollandia, Zelandia, alibique, 49. 1. 7. t. 6. p. 304.

An a sententia judicis reductionis? An a definitiva,

si appellatio ab interlocutoria adhuc pendeat. An appellatio ab interlocutoria impediat cognitionem de lite principali, 49. 1. 8. t. 6. p. 304. *in fin.*

Ex quibus criminibus damnatus jure civili non appellet. In reliquis licet appellare, licet certa pœna per legem sit statuta, sed non ab ipsa illa pœna. An appellent confessi de crimine legitimo, vel extraordinario, 49. 1. 9. t. 6. p. 305.

An, & quando in Hollandia accusator vel reus appellare possit, si solemni more, vel extraordinario judicium criminale exercitum sit, vel pœna a magistratu urbium sine ulla litis forma sit imposita. An cessante appellatione, pateant querelæ de iniquitate, ad Ordines deferendæ. An appellatio litem criminalem extraordinariam mutet in ordinariam. An appellet officialis a proprio judice ad pœnam condemnatus, qui peccavit in officio vel aliter. An apparitor alterius judicii, condemnatus a judice, cujus jurisdictionem violavit. An, & quo usque jure civili & Hollandico a condemnatione ad mulctas & correctiones civiles. Et quid, si ob injuriam condemnatus sit, ad mulctam & palinodiam, 49. 1. 10. t. 6. p. 306.

Quid circa appellationes in criminalibus in Zelandia, Ultrajecti, alibique, 49. 1. 11. t. 6. p. 307. *in fin.*

De appellatione ab interlocutoriis in causis civilibus, ex jure civili, Hollandiæ, Zelandiæ, Flandriæ, &c. si inferiores judices vel Curia judicaverit, 49. 1. 12. t. 6. p. 308.

An prohibita appellatio in criminalibus etiam pertineat ad interlocutorias in criminalibus. An in Hollandia a decreto citationis in persona, aut reali apprehensione. An a decreto præparatoriæ in crimen inquisitionis; aut quo reus admittitur ad litem criminalem solemni more tractandam? aut quæstiones permittuntur vel denegantur, & quæ reo sint edenda, cum accusator ab his denegatis appellat? An a denegato examine rei ad articulos. An a decreto denegante vel concedente incarcerationem rei ad articulus; & quid interim fiat; pendente appellatione, si ex decreto permissa sit, 49. 1. 13. t. 6. p. 308.

An appellari a sententia vel decreto, habente vim definitivæ? An a silentio imposito ex *l. diffamari*; vel pronunciatione appellationis desertæ; vel rejecta appellatione per judicem, ad quem; & an tunc superior totam litem principalem definiat. An & tunc, cum decretum, quædam amplius probanda esse, & judici appellationis non appareat, probanda ad rem pertinere. An, si pronuncietur, non habere personam standi in judicio; carere qualitate, qua experitur; oppositionem recte aut perperam factam esse; vel Titio res addicta sit in auctione publica, quam Mævius sibi addictam contendit: vel rejiciantur aut admittantur, exceptiones declinatoriæ, vel litis pendentis, aut finitæ, & quæ illæ sint. An a rejecta exceptione obscuri libelli. An a delegato decreto vendendi ædes fideicommissarias vetustate deformatas, 49. 1. 14. t. 9. p. 309.

An a decreto de apertura testamenti, de re exhibenda, de modo instruendæ litis, de manu agnoscenda. An a concesso mandato salvæ guardiæ, & quid, si illud per obreptionem obtentum sit. An decreto inquisitionis valetudinariæ; aut quo curator bonis datur; quid si curator dicatur non idoneus; vel fidejussor, oblatus ad laxandum arresti vinculum; vel laxatio negetur, quia causa talis dicitur, quæ non admittit laxationem sub cautione. An a decreto arresti faciendi, vel, quo conceduntur litteræ requisitoriales; vel judex alter requisitus exceptionem decernit, aut negat; & quid agendum, si judex, qui judicavit, requisitorias dare nolit. An a decreto literarum novarum executionis, 49. 1. 15. t. 6. p. 310.

An a decreto, quo heredes scripti inducuntur in possessionem hereditatis. An si judicatum de causa momentaneæ possessionis. An hodie a sententiis in summario vel plenario possessorio latis. An a decreto sequestrationis, 49. 1. 16. t. 6. pag. 311. *in fin.*

An appellari possit a sententiis ad relationem latis, 49. 1. 21. t. 6. p. 313.

Interest inter appellationem a definitivis, & interlocutoriis aut decretis, appellationis in scriptis faciendæ, cum gravaminum designatione &c., 49. 1. 17. t. 6. p. 312.

An appellatio unius consortium litis prosit reliquis non appellantibus; & quid, si is tantum appellet, qui se litis junxit. Quid, si causa dividua sit. Quid, si plures ex eadem causa separatim condemnati sint, & unus appellet. Quid, si reliqui toto decennio ignoraverint, consortem appellasse. An adhærens alienæ appellationi, expensas pro rata refundat. An a pluribus victus, ac contra unum appellare videatur contra omnes, 49. 1. 18. t. 6. p. 312.

Quis probare debeat in lite appellationis, 49. 1. 19. t. 6. p. 313.

De mulctis temerariæ appellationis. An has debeant hodierni accusatores publici. An renuncians appellationi, aut transigens. An renunciari possit appellationi invito adversario. An invito judice, jure civili ac moribus. An desertio vel renunciatio unius noceat alteri; an non ei, qui appellationi adhæsit. An victor, contra quem appellatum, sententiæ pro se latæ renunciare possit. Quid juris, si in criminalibus, appellante accusatore, reus renunciet sententiæ pro se latæ; aut accusator, reo appellante? 49. 1. 20. t. 6. p. 313.

A quorum sententiis appellare non liceat, cur contra Principis sententiam non sit appellatio; sed quidem restitutio, 49. 2. t. 6. p. 314.

Quis, a quo appelletur, seu ad quos gradatim appellandum, jure civili & Hollandico, ac vicinarum gentium, 49. 3. 1. & 2. t. 6. p. 317.

Quando appellandum, si præses opinatus sit de scelerato per Principem deportando, vel quis excusari velit a publicis muneribus, 49. 4. 1. t. 6. p. 318.

Intra quod tempus appellandum jure veteri & novo. Decem dies, quo respectu sint continui, vel utiles, & an currant ignoranti. An iis imputetur dies sententiæ latæ. An dies festi & feriati. An computetur tempus de momento in momentum. An sufficiat intra decem dies fieri protestationem de appellando, 49. 4. 2. t. 6. p. 318. *in fin.*

Unde computetur decennium, si sententia sub conditione lata, vel super jure eligendi alterutri adjudicato, 49. 4. 3. t. 6. p. 319.

An contra lapsum decennii restitutio obtineri pos-

sit. An valeat sententia lata ad appellationem post decem dies factam, cum pars utraque id sciens litem ad finem perduxit, 49. 4. 4. t. 6. p. 319.

De temporibus appellationis prosequendæ ac finiendæ, jure civili, ac moribus; & de desertione appellationis. An contra eam restitutio obtineri possit. Appellatione deserta, ad quem redeat jurisdictio. Quid fiat, si victor appellatus non veniat. An tunc judex appellationis adhuc de ipsa lite principali judicare possit. Cui incumbat probatio, si appellatio dicatur deserta, 39. 4. 5. t. 6. p. 319.

De mandato *anticipationis*, ut intra breviora tempora appellationis persecutio fiat, 49.4.6.t.6. p.320.

Quid agendum, quæ pœna, si judex, a quo appellationem recipere nolit; vel judex, ad quem, eandem nolit admittere, 49. 5. 1. & 2. t. 6. p. 320.

De apostolis seu libellis dimissoriis in appellatione; & an hodie eorum usus, 49. 6. 1. & 2. t. 6. p. 321.

Judex cogitur edere instrumenta litis, in qua appellatum. Judici insinuanda appellatio, ut si velit, sententiam defendat, alias non admittitur appellatio, 49. 6. 2. t. 6. p. 321.

Appellatio suspendit executionem. Capita, a quibus non appellatum, executioni dantur. Quid, si ex pluribus criminibus damnatus, de uno appellet. An innovari, seu *attentari*, si appellatio necdum recepta, vel necdum appellatum sit. Vel appellatio necdum judici aut patri insinuata. Quid juris in attentatis, pendente petitione restitutionis ad appellandum, 49. 7. 1. t. 6. p. 322.

An, & quando in appellatione novæ probationes vel exceptiones allegari possint. An acta litis reddenda, quamdiu appellari potest, si ex iisdem actis judicandum. Et de eorum ad superiorem translatione. An addendum a superiore, retractari sententiam ob novas probationes, 49. 7. 2. t. 6. p.322.

De petitione *inhibitionis*, & in quo distent, *inhibitio*, & *surcheantie*. De petenda revocatione inhibitionis concessæ. De libello supplice *antidotali*, ne adversario concedatur inhibitio, si eam petat, 49. 7. 3. t. 6. p. 323.

Recensentur casus plurimi, quibus *inhibitio* non conceditur, sed executio fit, non obstante appellatione; ubi inter alia multa etiam de sententiis inferiorum judicum intra certam qaantitatem latis, 49. 7. 4. t. 6. p. 323.

Quæ computanda & consideranda sint, ut sententia videri possit excedere quantitatem, executionem habentem, per plures species & quæstiones determinatur, & de cumulatione plurium summarum, 49. 7. 5. t. 6. p. 324.

In casibus, quibus appellatio vulgo non suspendit executionem, inhibitio tamen fit, si executio infamiæ aut damni gravioris irreparabilis sequelam habeat; nisi nominatim aliud statuto cautum sit. Condemnato ad mulctam et palinodiam appellante, nec mulctæ executio interim fit, 49. 7. 6. p.324.

Quando reparanda sint *attentata*. Per quos *attentari* possint, ubi de judice; parte; tertio, qui utitur jure partis, tertio, qui non utitur jure partis; cujus tamen interest; tertio, cujus nihil interest. An peti possit reparatio attentatorum, si tertius, a parte causam non habens, attentaverit. Qui latius videndi de *attentatis*, 49. 7. 7. t. 6. p. 325. *in fin.*

Si appellans *attentet*, non fit reparatio, sed appellatio deserta habetur. Quid, si attentaverit, qui tantum appellationi alienæ adhæsit, 49. 7. 8. t. 6. p. 325.

Quæ sententiæ sine appellatione rescindantur, et de sententiis contra mortuum latis. Hodie paucis tantum casibus sententiæ sine appellatione pretextu nullitatis infirmantur, alias appellandum etiam ab iis, quæ sunt, 49. 8. 1. & *seqq.* t. 6. p. 225. & *seqq.*

An per alium causæ appellationis reddi, 49. 9. 1. t. 6. p. 326.

Quid juris, si creatus tutor, curator, magistratus appellaverit, 49. 10. 1. t. 6. p. 326.

Eum, qui appellavit, in provincia defendi, 49. 11. 1. t. 6. p. 326.

Apud eum, a quo appellatum, aliam causam agere compellendum, 49. 12. 1. t. 6. p. 326.

Heres an prosequi teneatur appellationem in causa civili vel criminali. An mortuo eo, qui adulterii damnatus appellaverat, supersit quæstio de lucro ex communione et quæstu, 49. 13. 1. et 2. t. 6. p. 327.

Applumbatura.

De eo, qui brachium alienum suæ statuæ junxit, et in genere de junctis per ferruminationem aut applumbaturam, 41. 1. 27. t. 5. p. 329. *in fin.*

Apprehensio reorum.

An quis apprehendi possit sine jussu judicis, 48. 3. 1. t. 6. p. 222.

An reus a templis aut statuis Principum vel domo sua abstrahi possit. An apparitores possint resistentem occidere. Quæ sit pœna resistentis. An apparitores possint reum fugientem persequi in alieno territorio. An reus, privilegio fori munitus, apprehendi possit a judice ordinario, si is eum mox tradat privilegiato. De pœnis impedientium apprehensionem, aut reum eximentium, 48. 3. 2. t. 6. p. 222.

Appulsio.

In quo distet ab alluvione, quando crusta terræ appulsa coaluisse videatur. An post coalitionem crusta vel arbores aut pretium eorum, a pristino domino vindicari possint, 41. 1. 16. t. 5. p. 324.

Aqua.

An et quando liceat aquam ducere ex flumine publico, vel castello publico, vel per viam publicam, vel ex flumine privato, vel ex aquis, quæ nobis dicuntur *beere vvateringen*, *ban vvateringen*, 39. 3. 1. t. 5. p. 272.

De actione aquæ pluviæ arcendæ, quibus, contra quos, ad quid, et quando competat, et quod multis casibus cesset, 39. 3. 2. & *seqq.* t. 5. p. 272. *et seqq.*

Aqua ductus, aquæ haustus.

Vide *servitutes rusticæ.*

Aquilia Lex.

Auctor legis Aquiliæ non fuit Gallus Aquilius, 9. 2. 1. t. 2. p. 213.

Quibus legibus anterioribus per legem Aquiliam derogatum sit, quibus non, 9. 2. 2. t. 2. p. 213.

Lege Aquilia non fuit coercitum damnum, quod tantum omittendo datum fuit. Adstruitur distinctio inter culpam commissionis, 9. 2. 3. t. 2. pag. 213.

Quid primo capite legis Aquiliæ cautum fuerit, 9. 2. 4. t. 2. p. 213.
Capite secundo probabiliter actum fuit de moribus servi corrupti; nec ejus disquisitio inutilis; imo caput secundum non in universum fuit sublatum, si quis ex eo experiri vellet, 9. 2. 5. t. 2. p. 214.
Quid capite tertio, 9. 2. 6. t. 2. p. 215.
Non fuit habita in hac lege ratio æstimationis ex affectione, sed communi opinione, 9. 2. 6. t. 2. pag. 215.
Præter æstimationem venit etiam id quod interest, modo certum sit, non incertum: ac lis inficiatione crescit in duplum, quod tamen quibusdam in casibus fallit, 9. 2. 6. t. 2. p. 215.
Qui egit ex capite tertio, potest adhuc agere ex capite primo, si quadrupes deinde eo vulnere moriatur, sed imputatur condemnatio prima in secundam, secus, si ex alio vulnere moreretur, 9. 2. 7. t. 2. p. 215.
Si plures damnum dederint, singuli in solidum tenentur, nec unius præstatione cæteri liberantur, 9. 2. 8. t. 2. p. 215.
Si prior vulneraverit vulnere certo certius lethali, alius dein alio vulnere occiderit, uterque de occiso tenetur: si prius vulnus non fuerit certo certius lethale, 9. 2. 9. t. 2. p. 216. *in fin.*
Directa legis Aquiliæ actio dominis datur, licet temporale habeant dominium, & res jam alimenta vel extincta sit. Utilis etiam fructuario, bonæ fidei possessori, creditori hypothecario, 9. 2. 10. t. 2. p. 216. *in fin.*
An & commodatario vel fulloni jure civili & moribus? 9. 2. 10. t. 2. p. 216. *in fin.*
Utilis actio datur etiam ob hominem liberum vulneratum vel occisum. Qui tunc agere possint, et ad quid tum jure civili tum moribus, et quid si concurrant uxor, parentes, liberi ejus, qui occisus, 9. 2. 11. t. 2. p. 217.
Dantur hæ actiones adversus eos, qui damnum dederunt, aut se dedisse confessi sunt. An et quousque detur contra heredes jure civili ac hodierno? 9. 2. 12. t. 2. p. 218.
An actio ad mulctam hodie contra heredes detur, et an uno ex pluribus heredibus mulctam solvente reliqui liberentur? 9. 2. 12. t. 2. p. 218.
Coercetur hac actione non tantum dolus, sed et culpa, etiam levissima, 9. 2. 13. t. 2. p. 218.
Recensentur, qui per occasionem muneris, aut dum in re licita versantur, læserunt; ubi de magistro puerum discipulum castigante; magistratu injuriosum quid faciente, de navigiis impactis in navem, aut scapham, aut retia piscatoria, aut portuum munitiones, deque funibus amputandis, & similibus, 9. 2. 15. t. 2. p. 219.
An, navibus collisis, etiam damnum sarciendum, quod postea ex nova causa supervenit, sed prioris damni occasione, & quo modo merces æstimandæ, quæ cum nave per collisionem mersa perierunt, 9. 2. 16. t. 2. p. 220.
De cibariis, plaustrariis, alios antevertere studentibus; onus male componentibus; de plaustro cessim eunte in clivo; de his, qui vel se vel jumenta plus justo onerantes, efficiunt, ut onus lapsum in alium evertatur; de tonsore tondente in loco periculoso & gula servo præcisa, 9. 2. 17. t. 2. p. 220.
De putatore & machinario ramos aut trabem in transeuntes dejiciente: et de his, qui foveas faciunt aut laqueos ponunt feræ capiendæ causa, si animal alienum in ea inciderit, 9. 2. 18. t. 2. pag. 220.
De fornacario ad fornacem obdormiente, ignem in stipulam suam immittente, sclopetum in tecta straminea displodente, aliisque incendio causam præbentibus, 9. 2. 19. t. 2. p. 220.
Orto in ædibus incendio, an inhabitanti, an magis locatori aut vicinis læsis probatio incumbat respectu culpæ, 9. 2. 20. t. 2. p. 220.
Quid, si tempore orti incendii unus tantum fuerit in ædibus, quid si contra legem locationis in certa ædium parte ignis sit habitus, & ex eo loco incendium oriatur, 9. 2. 21. t. 2. p. 222.
De eo, qui furem nocturnum, aut diurnum, vel latronem sibi insidiantem aut alium adstantem occidit; & an liceat alium occidere pro defensione vel recuperatione bonorum, 9. 2. 22. t. 2. p. 222.
De medicis, pharmacopolis, obstetricibus, artificibus, aliisque, qui imperitia læserunt, gemmas aut alias res sibi commissas confregerunt, impetum equorum retinere non potuerunt, 9. 2. 23. t. 2. p. 222.
De illis, qui dum se jaculis exercent, transeuntem lædunt; vel pila ludentes alius pilæ intercipiendæ causa evertunt; in colluctatione, pugillatu, aut pancratio lædunt; per stramenta ardentia transilientes alium sibi in flamma obvium evertunt festivo tempore Paliliorum, 9. 2. 24. t. 2. p. 222.
Recensentur fures, qui tenentur, dum causam damno dederunt, impulsu naturali, concitatione, hortatu, consilio, auxilio, 9. 2. 25. t. 2. p. 223.
Enumerantur aliæ plures species damni per petulantiam aut temeritatem aut malitiam dati; ubi & de nocturnis grassationibus, vicorum confractionibus, animalium nimiis agitationibus, turbationibus, &c. 9. 2. 26. t. 2. p. 223.
Cessat actio legis Aquiliæ, si quid illicite quidem factum sit, sed nullum inde damnum secutum, quod exemplis illustratur, 9. 2 27. t. 2. p. 224.
Cessat, si damnum jure datum sit, dum quis in domo vel navi sua vim patitur. Quid juris, si quis incendii a suis ædibus arcendi gratia vicinas ædes dejecerit, 9. 2. 28. t. 2. p. 224.
Cessat, si damnum casu fortuito contigerit, vel ab infante aut furioso detur. Quandoque damnum dicitur casu datum, dum dolus deest, licet culpa adsit, 9. 2. 29. t. 2. p. 224.
Quando, & quo modo cum actione legis Aquiliæ concurrere possit accusatio ex lege Cornelia de sicariis, & in altera per alterum fiat præjudicium, 9. 2. 30. t. 2. p. 225.
An concurrere possit cum actione injuriarum, servi corrupti, et similibus. An et cum actione depositi, commodati, locati etc. et an una intentata alteram perimat. 9. 2. 31. t. 2. p. 225.

Arbiter, Arbitrator.

In quibus arbitraria conveniant cum judiciis, in quibus differant, puta in litis pendentia, reconventione, appellatione, doli actione propter arbitri corruptionem, auctoritate ac potestate cogendi, 4. 8. 1. t. 1. p. 260.
Quid si arbiter, quid arbitrator, quæ partes arbitratoris, in quo distet ab arbitro, 4. 8. 2. t. 1. p. 261.

De compromisso et compromittentibus. Vide *compromissum.*
Qui possint esse arbitri. An sacerdotes, infames, judæi, servi, mulieres, 4. 8. 6. t. 1. p. 261.
An minores, 4. 8. 7. t. 1. p. 262.
An et judices, et an hi jubere possint, in se compromitti, et quid moribus, 4. 8. 8. t. 1. p. 262.
An quis in re sua, an advocatus unius adversarii solus. An adversarius una cum adversæ partis advocato, 4. 8. 9. t. 1. p. 262.
An filius in causa patris, er vice versa, 4. 8. 9. t. 1. p. 262.
An et quo usque compromitti possit de causis in integrum restitutionis, liberalibus, popularibus, infamantibus, criminalibus civiliter aut criminaliter movendis, matrimonialibus, spiritualibus, jure patronatus. Vide *compromissum.*
An id agi, ut duo arbitri inter se dissentientes tertium eligant. An, ut tunc Titium assumant, an partes resilire possint ab arbitrio ob parem arbitrorum dissensum. Et an moribus duo arbitri dissidentes tertium assumere possint sine novo partium consensu, si id ab initio actum non sit, 4. 8. 13. t. 1. p. 263.
An arbiter cogi possit ad implendum arbitrium susceptum, et quibus modis, 4. 9. 14. t. 1. p. 263.
Ferenda per arbitros sententia, utraque parte præsente. Quid juris, si pars alterutra per contumaciam vel etiam ex justa causa absit, 4. 8. 15. t. 1. p. 263.
An duo arbitri absente tertio judicari possint. Quid si tertius legitime citatus sit, quid moribus et jure canonico, 4. 8. 16. t. 1. p. 264.
An reliqui judicare possint, si unus arbitrorum mortuus sit, 4. 8. 16. t. 1. p. 264.
Ferenda sententia loco et tempore debito. An arbiter tempus compromisso insertum prorogare possit, an referre seu antevertere? 4. 8. 17. t. 1. p. 264.
Arbitri est, omnia definire, de quibus compromissum, idque per sententiam definitivam, 4. 8. 18. t. 1. p. 264.
Non potest compromissi fines excedere, quod exemplis firmatur, 4. 8. 18. t. 1. p. 264.
An sub generali compromisso contineantur et quæstiones futuræ? 4. 8. 18. t. 1. p. 264.
An arbiter possit dilationem solutionis dare? An compensationem objectam admittere? An verba sententiæ obscura interpretari? 4. 8. 18. t. 1. p. 264.
Quid juris, si ex tribus arbitris unus condemnet in quindecim, alter in decem, tertius in quinque, et quid moribus? 4. 8. 19. t. 1. p. 265.
An evanescat compromissum, si unus compromittentium mortuus sit aut bonis cesserit? 4. 8. 20. t. 1. p. 266.
Quibus ex causis arbiter a sententiæ ferendæ necessitate excusetur, 4. 8. 21. t. 1. p. 265.
An lis ab arbitro ad judicem transferri possit, invita adversa parte, et quid moribus, 4.8.21.t.1.p.265.
Quid juris, si arbitri litem ultra modum protelent? Quid, si adversus eos nascatur aut emergat nova suspicionis causa ante ignorata? 4. 8. 21. t. 1 p. 265.
An cogi possit arbiter ad judicandum, si pœna compromisso adjecta non sit, vel jam commissa fuerit, et quo modo pœna committatur ante sententiam? 4. 8. 22. t. 1. p. 266.
Quid juris, si dies certus ad judicandum compromisso additus non observetur, et quid, si dies certus adpositus non sit? 4. 8. 22. t. 1. p. 266.
An sententia ab arbitro lata mutari ab eo possit? 4. 8. 23. t. 1. p. 268.
Quæ sit pœna non parentium sententiæ arbitri. Quando quis videatur contra arbitri sententiam venisse, 4. 8. 23. t. 1. p. 206.
Qualis actio et exceptio nascatur ex sententia arbitri. Quis eam a partibus expresse vel tacite comprobatam exsequatur. Et quales condemnato dilationes competant. 4. 8. 23. t. 1. p. 216.
Quibus in casibus sententia arbitri nulla sit et executione careat, 4. 8. 24. t. 1. p. 267. *in fin.*
Si quis arbitri sententia se gravatam putet, quid jure Romano agendum fuerit. Hodie reductio peti potest. Intra quantum tempus, et an reductionis petitio suspendat executionem sententiæ arbitri? Quæ pœnæ sint reductionis temere petitæ, 4. 8. 25. t. 1. p. 267.
Alia de reductione, vide *reductio.*
Compromisso sæpe adjicitur consensus in condemnationem eorum, quæ *laudo* comprehensa. An tunc a tali sententia appellari, vel supplicatio fieri, vel restitutio peti possit, 4. 8. 31. t. 1. p. 265.
Consultum est, non innotescere laudum partibus, antequam judicialia sententia firmatum sit, ne alias alteruter restitutionem petat, 4. 8. 32. t. 1, p. 268.
Non consultum, sententia judiciali confirmari *laudum*, quod adhuc interponendum est, 4. 8. 32. t. 1. p. 268.

Arbitrium tertii aut contrahentium.

An, & quo usque committi possit arbitrio debitoris, an debeat, vel arbitrio creditoris, an velit sibi deberi, 19. 2. 55. t. 3. p. 265.

Arbores.

Arbores necdum cæsæ pro immobilibus habentur, 1. 8. 13. t. 1. p. 60.
Quid sit arborem *cadere*, *cingere*, *secare* furtim, 47. 7. 1. t. 6. p. 182.
De actione arborum furtim cæsarum: quando locum habeat. An rescindere liceat radices vicinæ arboris in nostram terram immissas. De judicio criminali arborum furtim cæsarum ex jure civili & hodierno, 47. 7. 2. & *seqq.* t. 6. p. 182.

Argentarii.

Argentarii tenentur edere rationes. Vide *editio.*

Argumentum.

Argumentum a contrario sensu quando procedat, 1. 3. 22. t. 1. p. 19.
Argumenta, quibus aliquid probatur, vel artificialia sunt, vel inartificialia. Quid sint; 23.3.1.t.3.p.301.

Arrumenta seu arma litis resumere.

Quando & quales heredes actoris vel rei functi teneantur resumere arma litis etc. Vide *Actor.*

Arrestum.

Quid sit arrestum. 2. 4. 17. t. 1. 107.
An arrestatus post interpositam cautionem adhuc fori declinatoriam exceptionem opponere possit? 2. 1. 21. t. 1. p. 87.
Arrestum potentius est quam verbalis in jus vocatio in criminalibus. 2. 4. 17. t. 1. p. 107.
Si arresto detentus oblata cautione de sistendo laxationem petat, quales tunc fidejussores dandi sint, 2. 8. 6. t. 1. p. 125.

Si fidejussorem invenire nequeat arresto detentus, quales cautiones admittendæ sint ad impetrandum arresti laxamentum, 2. 8. 7. t. 1. p. 125.
An sub cautione de sistendo laxandi, qui testimonii dicendi causa detenti sunt, 2. 8. 7. t. 1. p. 125.
An, qui ob injuriarum actionem ad palinodiam retentus est, sub cautione de sistendo sit dimittendus, 2. 8. 8. t. 1. p. 126.
In multis locis non laxandus reus, nisi cum cautione de sistendo jungat cautionem de judicato solvendo: in quo spectanda consuetudo loci judicii, 2. 8. 10. t. 1. p. 126. *in fin.*
Arrestum fit vel jurisdictioni fundandæ vel rei servandæ causa; & hæc jure quoque civili probata ac æquissima, 2. 4. 18. t. 1. p. 107.
Rei servandæ causa etiam fieri potest post litem contestatam, etiam alio in loco & alterius judicis jussu, quam ubi lis cœpta; licet lex loci comprobet arresta jurisdictionis ergo, aut personas jubeat ex privilegio ab arresto immunes esse, 2. 4. 19. t. 1. p. 107.
Rei servandæ causa persona recte arrestatur, licet jam ante res arrestata sit, et vice versa, 2. 4. 19. t. 1. p. 107.
Arrestum rei servandæ causa etiam ante diei vel conditionis, obligationi adjectæ, existentiam recte fit, nec litis pendentiam inducit, 2. 4. 20. t. 1. p. 108.
Non tamen nisi post debitum contractum nova fugæ aut interversionis suspicio nascatur, 2. 4. 21. t. 1. p. 108.
Quo fundamento nitantur arresta jurisdictionis fundandæ gratia, et quod repugnent principiis juris Romani, 2. 4. 22. 23. t. 1. p. 108.
Hæc omni in loco fieri possunt. An et in castris? 2. 4. 24. t. 1. p. 109.
Omni etiam tempore, etiam feriis divinis, etiam de nocte; non tamen tempore nundinarum majorum, 2. 4. 24. t. 1. p. 109.
Arrestis his locus est in actionibus in personam. An, si in rem agatur? et quid si tunc testes testimonii causa sistantur? Quid si simul in rem et in personam actio competat ejusdem debiti seu rei intuitu? 2. 4. 55. t. 1. p. 112.
An ad petitionem hereditatis movendam jurisdictio per arrestum fundari possit? 5. 3. 26. t. 2 p. 102.
Non in actionibus in personam, quæ certi judicis jurisdictioni ad exclusionem judicum ordinariorum commissæ sunt, 2. 4. 26. t. 1. p. 110.
Nec in obligationibus ex die vel conditione adhuc pendentibus, 2. 4. 26. t. 1. p. 110.
Quo modo, qua forma, cujus auctoritate arresta fieri debeant? 2. 4. 27. t. 1. p. 110.
Cujus loci consuetudo in arrestis servanda sit? 2. 4. 27. t. 1. p. 110.
Nemo privata auctoritate res aut personas sistere potest, nisi periculum in mora sit, 2. 4. 28. t. 1. p. 110.
Reditus et pensiones immobilium, quorum dies jam cessit, an arresto gravari possint auctoritate judicis, in cujus territorio debitor redituum domicilium fovet? 2. 4. 29. t. 1. p. 110.
Ordinarii judices, licet superiores, non possunt concedere generaliter licentiam sistendi promiscue cives alteri Principi parentes: id majestaticum est, 2. 4. 30. t. 1. p. 111.
An, et quo usque pagani judices arresta decernere possint? et quid possint Hagienses? 2. 4. 31. t. 1. p. 111.
Qui in territorio aliquo in concessione tribunal habent, non recte decernunt arrestum personarum aut rerum in isto territorio sitarum: Curia Brabantina Hagæ, Flandrica in Zelandia, si Brabanti, Flandri, eorum bona, in Hollandia, aut Zelandia sint, 2. 4. 32. t. 1. p. 111.
Qui in jus vocare possunt, etiam arrestandi jus habent. An procurator ad agendum datus? An habens generale mandatum cum libera? an sine mandato pro conjuncta persona? 2. 4. 33. t. 1. p. 111.
An minores, et uxores sine curatorum aut maritorum auctoritate arrestare possint, si de rato caveant? 2. 4. 34. t. 1. p. 112.
Arrestari possunt, qui possunt in jus vocari. An et heres cum beneficio inventarii? an et fœmina? An Friso etiam Hollandum, cum vulgo in Frisia improbatum sit jus sistendi jurisdictionis causa? 2. 4. 35. t. 1. p. 112.
Arrestari nequeunt, qui nequeunt in jus vocari. Non minores, nisi veniam ætatis habeant. An mulieres in maritali potestate positæ? Quid si publicæ mercatrices sint? 2. 4. 6. t. 1. p. 112.
An tutores, curatores, procuratores, testamentorum executores? 2. 4. 37. t. 1. p. 113.
An quis sistere possit debitorem sui debitoris? 2. 4. 38. t. 1. p. 113.
An et quatenus arrestari possint milites, quique annonam et alia ad castra devehunt? An Advocati et reliqui curiarum suppositi, et Senatores curiarum, et Professores, et per hostes pulsi in Hollandia hærentes, et delegati ad comitia Ordinum Hollandiæ? 2. 4. 39. t. 1. p. 113.
An arrestari possit, qui testimonii perhibendi vel tutelæ reddendæ causa evocatus est? An debitor, qui transactionis causa a creditore est evocatus, vel sponte venit? & quid juris, si securitatis rescriptum debitor impetraverit? An qui funeris aut uxoris ducendæ causa accedit, recedit, vel in ipso loco hæret? 2. 4. 40. t. 1. p. 113.
An, qui appellationis vel alterius litis persequendæ gratia in aliquo loco est? 2. 4. 41. t. 1. p. 114.
An per unum jure vel injuria jam detentus per alium arrestari possit? Et an semel laxatus, iterum ab eodem vel alio in continenti sisti queat? 2. 4. 41. t. 1. p. 114.
An arrestari possint studiosi, eorumque bona? 2. 4. 42. t. 1. p. 115.
An legati exterarum gentium? 2. 4. 43. t. 1. p. 115.
An delegati ad fœderata Belgii uniti collegia per singulas provincias? 2. 4. 44. t. 1. p. 115.
An duo Hollandi, duo Ultrajectini, duo Zelandi, se invicem arrestare possint extra suam provinciam? An duo ejusdem civitatis incolæ se invicem extra suam civitatem? Quid juris circa privilegium de Brabantinis non sistendis? An Hollandus Zelandum sistere possit & vice versa. De variis conventionibus circa jus sistendi & alia inter Hollandos, Zelandos, Ultrajectinos, Slusanæ urbis & territorii incolas, 2. 4. 45. t. 1. p. 116. *in fin.*
Conventiones tamen illæ non impediunt, quo minus arresta fiant rei servandæ causa: imo etiam litis

causa per eos, quibus ab Hollando contra Hollandum actio cessa est, 2. 4. 46. t. 1. p. 116.
An parentes a liberis sisti possint, 2. 4. 47. t. 1. p. 155.
An noverca, frater, illustres nobiles, doctores arrestari possint? 2. 4. 48. t. 1. p. 117.
Bonis debitoris arresto detentis jurisdictionis causa, non potest ipse debitor, qui suspectus non est, pendente lite detineri, 2. 4. 49. t. 1. p. 117.
Non est semper verum, non posse sisti res illorum, qui ipsi sisti prohibentur, aut vice versa, quod constat in bonis minorum, & debitorum debitoris, 2. 4. 50. t. 1. p. 117.
Arrestari possunt annui reditus, etiam feuda per judicem non feudalem, si litigandum sit de controversia non feudali, 2. 4. 51. t. 1. p. 117.
Non possunt arrestari sortes aut reditus annui apud ærarii quæstores: nec pecuniæ apud mensam argentariam Amstelodami depositæ, ne per ambages quidem: nec alimenta in futurum debita, 2. 4. 51. t. 1. p. 117.
An stipendia sociorum nauticorum, professorum, advocatorum, militum arrestari possint? 2. 4. 52. t. 1. p. 118.
An res hereditariæ statim a morte debitoris? An ipsa cadavera? 2. 4. 53. t. 1. p. 118.
An res alienæ per debitorem possessæ, ad id, ut fundetur jurisdictio? 2. 4. 54. t. 1. p. 118.
An res debitori cum alio communes, & quid in navi multis communi? 2. 4. 55. t. 1. p. 119.
An res debitoris, quam is alteri pignori dedit? 2. 4. 56. t. 1. p. 119.
An quis rem propriam arrestare possit? & quid si alius in re nostra jus habeat? quid si alteri nos debeamus? an jurisdictionis fundandæ gratia sub nobis ipsis sistere possimus quod debemus, quodve nostrum est? 2. 4. 57. t. 1. p. 119.
Cessat jus arrestandi bona debitoris, ubi curator bonis datus est, 2. 4. 58. t. 1. p. 116.
Privilegium immunitatis ab arresto ante litem contestatam allegari & probari debet: & a judice, ad quem jurisdictio in arrestatum pertinet, recte petitur, ut is eam contra arrestum non recte factum tueatur, 2. 4. 59. t. 1. p. 149.
Quis sit effectus arresti recte facti? quo modo puniantur, qui arresto violato fugerunt, aut fugientibus opem tulerunt? & cui mulcta cedat? 2. 4. 60. t. 1. p. 120.
Quis sit effectus arresti mobilium & immobilium? quæ pœna non obtemperantium? Transeunt tamen jure dominii mobilia, si per dominum non obstante arresto alienentur, 2. 4. 61. t. 1. p. 120.
Quis effectus, si apud debitorem debitoris arrestetur debitum? & an ille, non obstante arresto debitum solvere possit? 2. 4. 62. t. 1. p. 120.
Arrestum pleroque effectus habet communes cum in jus vocatione, etiam quantum ad litis pendentiam, præventionem, & præscriptionis interruptionem, nisi arrestum faciens die dicto se non sistat & ita deserat, 2. 4. 63. t. 1. p. 120.
Arrestum apud nos nec jus pignoris tribuit, nec prælationem; nec impedit, quo minus hypothecæ legales fisco pupillis & similibus nascantur. Secus in Saxonia, 2. 4. 64. t. 1. p. 121.
Qua cautione interposita laxetur arresti vinculum, quid petere possit detentus, ei arrestans non prosequatur arrestum? 2. 4. 65. t. 1. p. 121.

Arrha.

De Arrhis in emtione alibique intervenientibus, 18. 1. 25. t. 3. p. 146.

Artifex.

De artificibus, qui imperitia læserunt, gemmas includendas, columnas transportandas confringendo &c., 9. 2. 23. t. 2. p. 222.

Assecuratio.

Prorogatio jurisdictionis in assecurationis quæstionibus probata est, 2. 1. 56. t. 1. p. 91.
Vide alia ad verbum *nauticum fœnus.*

Assessores.

Majores magistratus habuerunt suos assessores, qui jus suggerebant, & ex imperita litem suam faciebant, 1. 22. 1. t. 1. p. 78.
In quibus constiterit assessoris officium? 1. 22. 2. t. 1. p. 78.
Nemo eodem tempore in duobus auditoriis simul assidere potuit, aut in uno assessoris in altero advocati munere fungi, 1. 22. 3. t. 1. p. 78.
An integrum totius anni salarium fuerit debitum, si assessor, aut præses cui assidebat, in medio anni mortuus fuisset, aut successorem accepisset? 1. 22. 5. t. 1. p. 78.

Assignatio.

De assignatione libertorum, 38. 4. 1. *& seqq.* t. 5. p. 190.
De assignatione debitorum, vide *delegatio.*

Attentata.

Vide *appellatio.*

Attributrix justitia.

Vide *justitia.*

Avaria.

Vide *Jactus.*

Aucupium.

Vide *Venatio.*

Aurum.

Quid contineatur sub auro vel argento legato; an & numerata pecunia? Quid sub auro infecto, quid sub facto? De legato auro vel argento escario, potorio, viatorio, balneari, signato. An sub auro argentove escario contineantur vasa, quibus edebat aut potabat testator? Quid debeat & præstari possit, certo *pondere auri vel argenti* vel *auri facti* legato? 34. 2. 1. t. 5. p. 78.
Qui legat *aurum suum*, an contineat id, quod est in credito? vel aurifabro datum, ut is inde vas conficiat? An quod post conditum testamentum quæsivit? An quod non usus sui, sed promercii causa habuit? 34. 2. 2. t. 5. p. 79.
An sub auro contineantur inaurata, electrum aurichalchum? An vasa aurea, quæ sunt supellectilis aut alterius generis, si supellex specialiter alteri legata non sit? 34. 2. 3. t. 5. p. 79.
An, & quando auro vel argento legato cedant emblemata alterius materiæ, gemmæ inclusæ, aut margaritæ? Quando autem cedat gemmis, aut gemmæ, auro: & unde dijudicandum, utrum aurum accessio sit, an gemma? 34. 2. 4. t. 5. p. 29.

Autocheria.

Autocheria quando impunita fuerit, quando non jure civili ac moribus? De ignominia, de impedienda, sepultura, rescindendo eo, qui se fune suspendit

educendo ex aquis eo, qui mersus est, 48. 21. 1. & 2. t. 6. p. 291.

Auctoritas tutorum.

Quæ sint requisita auctoritatis tutorum; an hodie ratihabitio sufficiat? quid juris, si auctoritas non rite sit interposita? 26. 8. 1. t. 4. p. 173.

Non indiget pupillus auctoritate, si conditionem faciat meliorem. Quibus in casibus ipse obligetur sine tutore? 26. 8. 2. t. 4. p. 173.

Quo sensu contractus utrimque obligatorii claudicare dicantur ob defectum auctoritatis? An pupillus sine tutore possit alteri promittere, iuri suo renunciare, hereditatem adire, fideicommissi restitutionem admittere, pignus accipere? 26. 8. 3. t. 4. p. 174. *in fin.*

Pupillus sine tutore contrahens ad quos effectus obligetur naturaliter? An confirmetur ratihabitione per pupillum jam majorem facta? 26. 8. 4. t. 4. p. 174.

Quando præter auctoritatem tutoris decreto opus sit? 26. 8. 5. t. 4. p. 174.

An tutor possit in rem suam auctor fieri? 26. 8. 6. p. 229.

Quando unius tutoris auctoritas sufficiat, quando non? An auctor fieri possit tutor honorarius, vel qui jam suspectus postulatur. An tutela divisa unus recte auctor fiat in iis, quæ alteri tutori demandata, 26. 8. 7. t. 4. p. 175.

An tutor cogi possit, ut auctor fiat, 26. 8. 8. t. 4. p. 175. *in fin.*

Pupillus infans auctore tutore nihil fere agit, sed tutor omnia pro infante, 26. 8. 9. t. 4. p. 175.

De auctoritate mariti. Vide *uxor.*

B

Banniti.

QUales banniti hodie deportatis similes sint? 1. 7. 9. t. 1. p. 53.

Basilicon libri.

De compositione horum librorum, 1. 2. 3. t. 1. p. 11.

Beneficium.

Beneficium Ecclesiasticum si duobus collatum sit diversis temporibus, quis in eo potior? 6. 1. 26. t. 2. p. 115.

Bonorum possessio.

Cur bonorum possessiones a prætore sint inductæ? Quid sint? quot modis dividantur, præcipue in edictales et decretales, 37. 1. 1. & *seqq.* t. 5. p. 164.

Qui, et quo modo, eam agnoscant? ubi de agnitione per procuratorem, tutorem, actorem municipii etc. De tempore, intra quod facienda agnitio a die scientiæ; et an excuset error juris? An scientia tutoris, curatoris, patris noceat pupillo, furioso, filio? 37. 1. 4. et 5. p, 165.

De bonorum possessione contra tabulas, quibus detur? An jure Justinianæo sublata? 37. 4. 1. & *seqq.* t. 5. p. 165.

De legatis præstandis, petita possessione contra tabulas, 37. 5. t. 5. p. 166.

De ventre in possessionem mittendo, 37. 9. 2. t. 5. p. 183.

De missione in possessionem ex Carboniano edicto, et effectu eius. Quando ei locus, quando non; quando differenda status controversia impuberi mota, quando non? Et alia de hoc edicto, 37. 10. 1. & *seqq.* t. 5. p. 184.

De bonorom possessione secundum tabulas, 37. 11. 1. & *seqq.* t. 5. p. 185.

De bonorum possessione, quæ patri emancipatori præterito datur, respectu bonorum emancipati, 37. 12. 1. t. 5. p. 185.

De bonorum possessione ex testamento militis, 37. 13. 1. t, 5. p. 186.

De bonorum possessione, *unde liberi*, 38. 6. 1. & *seqq.* t. 5. p. 192.

Unde legitimi, 38. 7. 1. t. 5. p. 192.

Unde cognati, 38. 8. 1. t. 5. p. 192.

De successorio edicto, 38. 9. 1. t. 5. p. 192.

Unde vir & uxor, 38. 11. 1. t. 5. p. 192.

De veteranorum & militum successione, 39. 12. 1. t. 5. p. 192.

Quibus non competat bonorum possessio? 38. 13. 1. t. 5. p. 163.

De possessione ex legibus senatusve consultis, 38. 14. 1. t. 5. p. 193.

Quis ordo in bonorum possessione servetur? 38. 15. 1: t. 5. p. 193.

Bonum.

Quod bonum in jure nostro, idem æquum est, 1. 1. 5. t. 1. p. 4.

C

Cadaver.

AN Cadavera arrestari possint, 47. 12. 4. t. 6. p. 204.

De cadaveribus se ipsos occidentium, 48. 21. 2. t. 6. p. 291.

De cadaveribus punitorum, 48. 24. 2. t. 5. p. 299.

Caduca.

Cui cedant pro non scriptis habita, aut caduca, aut quæ sunt in causa caduci? 34. 8. 1. t. 5. p. 93.

Quæ latiore sensu pro non scriptis habeantur? Ubi de relictis deportato, servo pœnæ, exulibus nostratibus, (*vooert ballingen*) transfugis, apud hostes sponte morantibus; jam mortuis tempore conditi testamenti, vel ante cessionem diei? item de iis, quæ intelligi non possunt, aut non legi, aut stolidam vel captatoriam continent voluntatem, 34. 8. 2. t. 5. p. 93.

Pro non scriptis sunt, quæ quis sibi vel suis adscripsit. Quid, si maritus, miles, servus id fecerit? Quid, si sibi adscribens alii restituere rogatus sit? Quid hodie in hisce obtineat? Et quid, si maritus una tabula scribat, suum & uxoris testamentum, ac sibi invicem gratificentur? 34. 8. 3. t. 5. p. 93.

Quibus in casibus debeantur, quæ quis sibi vel suis adscripsit? Quid si testator codicillis confirmet testamentum, quo quis sibi adscripsit? Quid, si quis ex voluntate testatoris privatim scripserit ejus testamentum, & sibi adscripserit, deinceps hoc a tabellione solemniter descriptum ac a testatore subscriptum sit? 34. 8. 4. t. 5. p. 94.

Caducitas.

De caducitate emphyteusios, & remissione ejus, vide *emphyteusis.*

Calumnia, calumniator.

Quid sit calumniator? quid actio in factum de calumniatoribus, & ad quid tendat? 3. 6. 1. t. 1. p. 203.

Quibus competat, quibus non? 3. 9. 2. t. 1. p. 203.
Contra quos detur? non contra eos, qui pecuniam dederunt, ut alteri lis moveretur, 3. 6. 3. t. 1. p. 203.
Quid sit jusjurandum calumniæ? qui id præstent? & quo modo? quæ pœnæ recusantium? 3. 6. 4. t. 1. p. 203.
Nec ab adversario, nec a judice remitti potest. An judicium sit nullum, si illud exactum non sit, et ita non præstitum? 3. 6. 5. t. 1. p. 204.
Jurant et advocati de calumnia, et procuratores, 3. 6. 6. t. 1. p. 204.
De vetere duplici actione calumniæ, 3. 6. 7. t. 1. p. 204.
Quo modo hodie calumnia apud nos coerceatur? 3. 6. 8. t. 1. p. 204.
Quæ sit pœna reductionis a sententia arbitri temere petitæ? 4. 8. 25. t. 1. p. 267.
Quæ olim apud Romanos, quæ in Hollandia seculis superioribus fuerint sponsiones in lite? 3. 6. 8. t. 1. p. 204.
Si appellans succumbat ex parte, an, et quo usque nunc ad calumniæ pœnam teneatur? 3. 6. 9. t. 1. p. 204

Cambium, vide *nauticum fœnus*.

Canis.

Canis si nocuerit, quid juris? vide *pauperies*.

Canon annuus.

Vide *emphyteusis*.

Capio mortis causa.

Quid sit mortis causa capio? Et in quo distet a donatione mortis causa? Multis modis potest mortis causa capi, 39. 6. 9. t. 5. p. 311.
Qui possint mortis causa capere? An mortis causa capio subsistat in fraudem Falcidiæ. An implenda mortis causa capio, si is, cui præstandum, capax non sit. Cui legatur totum, *si decem Cajo dederit*, an tota decem dare debeat, si tantum pro parte rem ex causa legati capere possit, 39. 6. 10. t. 5. p. 311.
An fideicommisso gravati possint mortis causa capientes, 39. 6. 11. t. 5. p. 311.

Capitis diminutio.

Quotuplex sit capitis diminutio, et ob qualem fiat in integrum restitutio, 4. 5. 1. t. 1. p. 252.
Minima capitis diminutione pereunt regulariter non actiones tantum et jura, quæ contra capite minutum aliis competierunt; sed et quæ ipse capite minutus antea habuerat. Recensentur tamen exceptiones, 4. 5. 2. t. 1. p. 252.
An per prætorem restitutæ tantum fuerint actiones, quæ contra capite minutum competierunt, an vero etiam, quæ ipsi capite minuto, 4. 5. 3. t. 1. p. 252.

Capta bello.

Cui cedant bello aut privatis excursionibus capta ab hostibus, jure civili et hodierno, 41. 1. 8. t. 5. p. 319.
An capta statim cedant hostibus jure dominii, an demum, postquam intra præsidia illorum delata sunt, 49. 15. 3. t. 6. p. 330.

Captivi & postliminio reversi.

Quales res captæ, & recuperatæ, postliminio ad dominos redeant. Quales capti, ac reversi gaudeant jure postliminii, quales non, 49. 15. 1. t. 6. p. 329.
Quid sit postliminium. Quo respectu in pace postliminium sit. An eo gaudeant, qui per pacis conditiones reversi sunt; aut tempore induciarum. An jus hoc pertineat ad ea, quæ apud hostes fiunt, vel ad ea, quæ facti sunt, ad possessionem, 49. 15. 2. t. 6. p. 329.
De jure postliminii circa naves per hostes captas cum mercibus, & post recuperatas jure medio & recentissimo Fœderati Belgii, ac pactis publicis, 49. 15. 4. t. 6. p. 330.
De capta nave hostili, in qua sunt merces eorum, qui hostes non sunt. Et quid, si hostes in merces jus aliquod habeant. An in dubio nave hostili vectæ merces præsumantur hostiles. Et quid circa hæc pactionibus publicis Ordinum Generalium cum aliis populis definitum fuerit, 49. 15. 5. t. 6. p. 330. *in fin.*
An navis eorum, qui extra belli causam sunt, per hostes nostros capta, & per nos iisdem erepta, pristinis dominis reddi debeat, 4. 15. 6. t. 6. p. 331.
Quid juris, si navis non vi recepta, sed per aliquem redemta sit, verum pretio viliore, 49. 15. 7. t. 6. p. 331.

Carbonianum edictum.

De bonorum possessione ex Carboniano edicto, & differenda status controversia, pupillo mota, ad tempus pubertatis, 37. 10. 1. & *seqq.* t. 5. p. 184.

Carcer.

Vide *Custodia reorum.*

Casus pro amico.

Nullus in jure est, aut esse debet casus pro amico ut loquuntur, 5. 1. 51. t. 2. p. 26.

Caupo.

Vide *nauta*.

Causa.

An, et quando falsa causa de præterito, vel de futuro, vel conditionaliter adjecta, legatum vitiet, 35. 1. 9. t. 5. p. 101.
An de falsis causis legato additis dicta etiam locum habeant in institutionibus & fideicommissis, 35. 1. 10. t. 5. p. 102.
Falsa causa adjecta non facit legatum, 35. 1. 11. t. 5. p. 102.

Cautio.

De cautione legatorum nomine, si legatorum præstatio ex die, conditione, vel alia causa suspensa sit. Quando unius legati nomine pluribus cavendum sit. An & cavendum ei, cui sub conditione potestativa legatum, 36. 3. 1. t. 5. p. 161.
Qui ita caveant, & quibus. An & procuratori, legatario, aut dispensatori. An & ultimo substituto fideicommissario per primum fiduciarium, 35. 3. 2. t. 5. p. 161.
Ubi, & quando de legatis cavendum. An & post litem contestatam aut appellationem. Quid intersit inter cautionem, quæ ex edicto prætoris, & quæ ex rescripto Antonini interponitur. An iterum cavendum, si fidejussores inidonei sint, 36. 3. 3. t. 5. p. 162.
Quis sit effectus hujus cautionis. An committatur, si heres pendente legati conditione ab hostibus captus aut mortuus sit, 36. 3. 4. t. 5. p. 162.
An actio ex stipulatu, contra fidejussores de legatis movenda, imitetur actionem ex testamento, ratione fructuum, usurarum, juris accrescendi, &c., 36. 3. 5. t. 5. p. 162.
Non satisdat de legatis fiscus, respublica, nec qui

paratus est probare, nihil deberi. An caveatur ei, cui liberatio legata. An ei, cui a pupillari substituto quid relictum, quamdiu pupillus vivit. An filiof. a patre. An legatarius hanc cautionem remittere possit. An & testator jure civili ac moribus. Et quid, si tunc successor sua dissipet, 36. 3. 6. t. 5. p. 163.

De missione in possessionem, si non caveatur legatorum nomine, vide *missio in possessionem.*

De cautione *damni infecti* nomine, vide *Damnum infectum.*

De cautione *rem pupilli salvam fore*, 46. 6. 1. 2. t. 6. p. 168.

De cautione *judicatum solvi*, 46. 7. 1. t. 6. p. 169.

De cautione *rem ratam haberi*, 46. 8. 1. & *seqq.* t. 6. p. 169.

Cautio de sistendo.

In jus vocati caveant de sistendo, si per se stent in judicio. Quo modo hodie caveant tum rei tum actores, 2. 8. 1. t. 1. p. 123.

Cavendum de sistendo datis fidejussoribus idoneis facultatibus & conveniendi facilitate, 2. 8. 2. t. 1. pag. 124.

Qui sint inidonei difficultate conveniendi. Quid si sint alterius territorii, aut privilegio fori gaudentes, 2. 8. 3. t. 1. p. 124.

Inidonei facultatibus fidejussores reprobari possunt, sed si admissi, de novo cavendum non est. Contra si pendente demum lite labantur facultatibus, 2. 8. 3. t. 1. p. 124.

Quinam jure civili defuncti potuerint, dando fidejussores, de sistendo minus idoneos facultatibus, 2. 6. 1. & 2. t. 1. p. 122.

Quinam jure civili potuerint defuncti jurato cavendo de sistendo, propter dignitates vel munera, vel quia fidejussores invenire nequeunt, aut immobilia possident. Et quid hodie, 2. 8. 4. t. 1. p. 124.

Quinam tantum repromittant, 2. 8. 5. t. 1. p. 125.

Hodie minus in usu est cautio de sistendo; nisi in criminalibus, aut arresto detentus sub cautione de sistendo laxetur. Quales tunc dandi sint fidejussores, 2. 8. 6. t. 1. p. 125.

Si fidejussorem invenire nequeat arresto detentus, quales cautiones admittendæ sint ad impetrandum arresti laxamentum, 2. 8. 7. t. 1. p. 126.

Reliqua de arresto sub cautione laxando vel non, vide in verbo *arrestum.*

Cautione idonea per judicem rejecta vel admissa minus idonea, appellari ab eo decreto potest; sed appellatione omissa judex non tenetur, 2. 8. 9. t. 1. p. 126.

In multis locis reus non laxandus, nisi cum cautione de sistendo jungat cautionem de judicato solvendo, 2. 8. 10. t. 1. p. 126.

Quo modo cavendum sit de sistendo, si ex noxali causa agatur, 2. 9. 1. t. 1. p. 129.

Quo modo coerceatur, qui dolo fecit quo minus in judicio se sistat, 2. 10. 1. & *seqq.* t. 1. p. 129.

Cautio judicatum solvi.

Cum cautione de sistendo in multis locis jungenda cautio de judicato solvendo. Et in eo spectanda consuetudo loci judicii, 2. 8. 10. t. 1. p. 126.

In quibus differat cautio de judicato solvendo a cautione de sistendo; in quibus conveniat, 2. 8. 11. t. 1. p. 127.

Plures cohæredes aut alii litis consortes pro se invicem idonei de judicato solvendo fidejussores sunt, 2. 8. 12. t. 1. p. 127.

Parentes vocati a liberis etiam hanc præstant cautionem, & idoneos debent fidejussores dare, 2. 8. 13. t. 1. p. 127.

Tutores litigantes pro pupillis non caveant de judicato solvendo, sed tantum obligant pro judicato bona minorum, 2. 8. 13. t. 1. p. 127.

Quot clausulas contineat cautio judicatum solvi, & an contineat certam quantitatem, 2. 8. 14. t. 1. pag. 127.

Quando committantur clausulæ cautionis judicatum solvi, an etiam comprehendantur impensæ litis, si in eas reus damnetur, 2. 8. 15. t. 1. p. 127.

Fidei jubentes judicatum solvi easdem cum reis dilationes habent, 2. 8. 16. t. 1. p. 127.

An etiam ordinis aut divisionis beneficium habeant, 2. 8. 16. t. 1. p. 127.

Fidejussores hi sine nova lite ex rei principalis condemnatione executionem patiuntur, & vicissim contra reum regressum habent, 2. 8. 17. t. 1. p. 128.

Evanescit cautio judicatum solvi, si libellus, vel actoris aut rei persona post cautionem interpositam mutetur, 2. 8. 18. t. 1. p. 128.

Uti & mutato judice, 2. 8. 19. t. 1. p. 128.

An is, qui apud inferiorem judicem fidejussit judicatum solvi, etiam teneatur ex sententia per judicem superiorem appellatum lata, 2. 8. 19. t. 1. pag. 128.

Cautio de non offendendo.

Est optimum remedium adversus minas, 4. 2. 13. t. 1. p. 219.

Cautio fructuaria.

Qualis cautio in vero & quasi usufructu & usu & habitatione interponenda sit, & quid restituendum sit, ut satis fiat cautioni de restituendo, 7. 9. 1. t. 2. p. 175.

De inventario per fructuarium faciendo, vide *inventarium.*

Cavet fructuarius datis fidejussoribus. Quid si fidejussores invenire nequeat. Quid si per contumaciam cavere nolit, 7. 9. 3. t. 2. p. 176.

Quis cavere debeat, si legatarius usumfructum legatum alteri restituere rogatus sit, 7. 9. 2. p. 176.

Cavendum illis, ad quos ususfructus finitus redibit; singulis, si plures sint; utrique, si incertum, ad quem ex duobus reditus sit; etiam confructuario ob jus accrescendi, 7. 9. 5. t. 2. p. 176.

Evanescit cautio, si is, cui cautum, durante usufructu amittat proprietatem, 7. 9. 6. t. 2. p. 176.

Quibus cautio a lege remissa sit, an ei, cui ususfructus pure, proprietas in diem vel sub conditione legata, an moribus etiam matri, 7. 9. 7. t. 2. p. 177.

An donatori, 7. 9. 8. t. 2. p. 177.

An cautio fructuaria remitti possit per eum, qui usumfructum actu inter vivos constituit. An & heres testatoris usumfructum legantis. An & ipse testator respectu membri utriusque fructuariæ cautionis, 7. 9. 9. t. 2. p. 177.

Quo modo per indirectum testator possit fructuario remittere cautionem, 7. 9. 10. t. 2. p. 178.

Cautio ab initio non exacta, postea tamen durante usufructu exigi potest, sine ulla temporis præscriptione, 7. 9. 11. t. 2. p. 178.

Si cautio fructuaria exacta non sit, quibus remediis proprietarius finito usufructu ad rerum restitutionem experiri possit, 7. 9. 11. t. 2. p. 175.
Cautio non est de substantia veri vel quasi ususfructus, 7. 9. 11. t. 2. p. 175.

Cedendarum actionum beneficium.

Fidejussor tutoris solidum solvens pupillo, an & quando petere possit, sibi cedi actiones contra contutores ejus, pro quo fidejussit, & confidejussores suos, 27. 7. 2. t. 4. p. 202. *in fin.*
An, si pignoribus & fidejussoribus cautum sit, etiam pignorum intuitu actio fidejussori cedenda sit. An &, si pignora adhuc in aliam causam obligata sint. An cedendæ fidejussori actiones, si tantum partem debiti, licet sua majorem, solverit. An, si solverit unam aut alteram pensionem debiti annua, bima, trima die solvendi, 46. 1. 27. t. 6. p. 140.
Cur necessaria sit fidejussori cessio actionum contra confidejussores, & respectu pignorum pro eodem debito obligatorum. Cur & necessaria mandatori contra eum, qui credi mandavit. Cur non necessaria fidejussori contra debitorem principalem. Quibus in casibus cessio actionum fidejussori contra debitorem utilis ac necessaria sit. Ubi fidejubente pro invito, pro debito actione privilegiata exigendo, aut paratam habente executionem, 46. 1. 28. t. 6. p. 140.
Si creditor quosdam fidejussores liberaverit, nec ideo actiones contra eos cedere possit, an reliquos pro partibus dimissorum excutere possit, si careant beneficio divisionis. Quid, si non dimissi, sed pauperes facti. Cedendæ actiones contra reliquos, deducta virili parte solventis solidum. An unus, solido soluto, solidum ab uno ex reliquis confidejussoribus petere possit, subducta sua parte virili, an magis a singulis partem virilem. Si ex reliquis, in quos actio cessa, quidam solvendo non sint, an id æqualiter omnes gravet, 46. 1. 29. t. 6. p. 141.
An fidejussor post factam solidi solutionem petere possit, sibi actiones cedi contra confidejussores. An mandator. Et quid moribus in fidejussores. An hodie fidejussor, qui renunciavit beneficio cedendarum actionum, adhuc petere possit actiones sibi cedi, 46. 1. 30. t. 6. p. 142.

Census.

Quid sit census & quotuplex. Minuendus census, agris diminutis. Ubi plura videnda de veterum censu, & immunitate a censu. An coloniæ provinciales *juris Italici* fuerint in totum immunes a censu, 50. 15. 1. t. 6. p. 349.

Censuales contractus.

De censuali contractu, indeque annuo reditu non redimibili, &c. 40. 15. 2. t. 6. p. 349.

Cessio actionis.

An ei, contra quem juratum per jusjurandum in litem, actiones cedendæ sint, 12. 3. 7. t. 3. p. 35.

Cessio bonorum.

De origine cessionis bonorum. In quo distet a cessione actionum, & solemni in jure cessione, 42. 3. 1. t. 6. p. 27.
Qui possint bonis cedere. An peregrini, cum in eorum patria id peregrinis denegatur. Quibus locis denegetur. An filiusfamilias. An fœminæ indigeant hoc beneficio, aut municipia, jure civili ac moribus, 42. 3. 2. t. 6. p. 27.
An cedere bonis possit, qui juravit, se soluturum, vel primo negavit, se debere, vel huic beneficio renunciavit, vel prius obtinuit rescriptum moratorium, vel ita condemnatus est, ut & sententia transiverit in rem judicatam, vel semel jam bonis cessit. Et quid, si tempore cessionis debuerit sub conditione, quæ post cessionem existit, 42. 3. 3. t. 6. p. 27.
An heres ejus, qui bonis cessit, gaudeat beneficio competentiæ, si sine inventario adeat, 42. 3. 4. t. 6. p. 28.
An cedere possit ex delicto obligatus ad pœnam pecuniariam. An is, quocum alius invitus jubente Principe contraxit. An fidejussor delinquentis. An is qui dolo bona consumsit, vel dolose corrasit, aut celavit. An publicani jure civili ac moribus. An obligatus ad factum, cujus præstatio in ejus potestate est. An, qui quid emit in nundinis publicis. An mercator minutim vendens contra eum, a quo merces emit. An tutor respectu debiti pupillaris, 42. 3. 5. t. 6. p. 28.
De modo cessionis faciendæ jure civili ac moribus. Quis hodie concedat hoc beneficium. Quis confirmet concessum, si debitor ruri degat. Quis si jussu Curiæ Hollandicæ arresto detentus obtinuerit rescriptum cessionis a Curia suprema. Quot citationibus opus, ut creditores consentiant in rescripti confirmationem. An debitor interim carceri includendus ob id, quod quidam creditores obloquuntur confirmationi? 42. 3. 6. t. 6. p. 29.
Quæ res cedi debeant. An & bona liberorum emancipatorum aut suorum? 42. 3. 7. t. 6. p. 29.
Creditores bona cessa vendere debent, non inter se dividere, aut sibi retinere, aut usucapere. Debitor cedens liberatur a carcere. An & a debito? An post cessionem gaudeat beneficio competentiæ, etiam contra creditores, quibuscum post cessionem contraxit? 42. 3. 8. t. 6. p. 30.
An cedens bonis, ea revocare possit necdum distracta, si satisfacere velit. Si quid post dimissos creditores supersit, an reddendum cedenti? 42. 3. 9. t. 6. p. 30.
An cedens infamis sit, aut perdat administrationem rerum ad liberos pertinentium, aut tutelam vel curam? An exercere possit actiones ante cessionem quæsitas? An & quatenus actionem injuriarum, si injuria cessione antiquior sit? 42. 3. 10. t. 6. p. 30.
An cessio debitoris prosit fidejussori, 42. 3. 11. t. 6. pag. 31.
De abdicatione bonorum post obitum mariti per viduam facta, ut se debitis subducat, vide *abdicatio bonorum.*
Non indiget cessione, qui habet beneficium competentiæ, vel ejurat bonorum copiam, vel impetrat rescriptum moratorium, 42. 3. 14. t. 6. p. 32. *in fin.*

Cessio diei.

Quando cedat dies ususfructus pure vel in diem certum legati, & quæ ratio differentiæ sit inter legatum proprietatis & ususfructus, 7. 3. 1. t. 2. p. 163.
Quando dies cedat, si in annos, aut menses singulos, vel alternis annis, ususfructus legatus sit, & quis prior frui debeat, si alternis annis Titio & Mævio ususfructus datus, 7. 3. 2. t. 2. p. 163.

Cur aliud circa cessionem diei in usufructu obtineat, quam in annuo legato, 7. 3. 3. t. 2. p. 163.
Nihil hac in parte moribus mutatum, 7. 3. 4. t. 2. p. 163.
De die cedente & veniente in obligationibus ex contractu. Quando cedat & veniat dies legati puri, si heres pure vel sub conditione institutus sit, aut legatum sit debitum conditionale. Quando cedat dies eorum, quæ morte legatarii extinguuntur. Si testator legaverit Titio pro se & heredibus, an Titius moriens ante testatorem transmittat legati spem ad heredes, 36. 2. 1. t. 5. p. 159.
De cessione diei legati in diem relicti, si certum sit, diem vivo legatario exiturum; vel incertum, an vivo an mortuo legatario exiturus sit; vel plane incertum, an unquam sit exiturus. Quid, si dies incertus morandæ tantum solutionis gratia additus sit; & unde id colligatur. Legato alicui relicto *cum erit annorum quatuordecim*, an annus debeat completus esse? An legatum dotis, *nupturæ* relictum, conditionale sit? 36. 2. 2. t. 5. p. 159.
De cessione diei legati conditionalis. Quid juris, si legatum sub contrariis duabus conditionibus relictum sit, veluti, *sive navis venerit, sive non venerit*, cur hic aliud in contractibus, aliud in ultimis voluntatibus servetur? 36. 2. 3. t. 5. p. 160.
In quibus casibus conditio legato apposita non impediat transmissionem ejus. An & impediant conditiones tacite subauditæ. Et quid, si hæ expressæ fuerint, 36. 2. 4. t. 5 p. 160.
Quid juris circa cessionem diei, si Titio legetur *usufructus aut decem*, & is ante aditam hereditatem moriatur? Quid, *si Sejæ decem; aut si pepererit, fundum*? Quid, *si ususfructus pure aut decem sub conditione*? 36. 2. 5. t. 5. p. 160.

Chirographum.

De redditione chirographi; & quid juris, si ex duobus ejusdem debiti chirographis unum reddatur, & quis probet, si creditor neget se reddidisse chirographum, quod debitor tenet, 2. 14. 15. t. 1. pag. 153.
De agnitione chirographi facienda per scribentem, aut viduam ejus, aut heredes, aut in officio successores. Et quando illud juris interpretatione pro agnito habeatur, 12. 1. 26. t. 3. p. 14.
De eo, qui chirographum scripsit spe futuræ numerationis, vide *litterarum obligatio*.

Citatio.

Citatus in diem ulteriorem libello aliquando petere potest, anticipari diem, ut maturius negotium expediatur. Et quando illud utile sit, 2. 11. 14. t. 1. p. 133.
Citatio *in persona* (ut loquuntur,) aut personæ apprehensio in delictis levioribus haud decernenda, 3. 3. 15. t. 1. p. 192.
An decreto citationis in persona appellari nequeat? 3. 3. 15. t. 1. p. 192.
Reliqua de citatione, vide in verbis *vocatio in jus*. Et *contumacia*. Et *feriæ*.
De petitione, *ut citatio in personam* commutetur in simplicem citationem. An se sistens, & id petens, uti possit procuratore, 48. 2. 20. t. 6. p. 220.
De praxi, qua reus *in persona* citatus vel carceratus, petit se sub fidejussore laxari, 48. 3. 15. t. 6. p. 226.
De citatione reorum criminis absentium, iisque ex contumacia absentibus condemnandis vel absolvendis jure civili ac moribus; de suggestione pertinentium ad innocentiam rei absentis; de exprimendis specifice criminibus in edicto citationis & de non cogendo reo respondere ad crimina, edicto non inserta, 48. 17. 1. & *seqq.* t. 6. pag. 271. & *seqq.*

Civile judicium.

Vide *judicium*.

Clausula.

Clausula salutaris & imploratio *nobilis officii* judicum quid operetur, & quo usque judex supplere possit ea, quæ desunt advocatis partium.

Clausula codicillaris.

Vide *codicillus*.

Cloacæ servitus.

Vide *servitutes urbanæ*.

Coactio ad testandum.

Quæ pœnæ sint cogentium aut prohibentium testari. Et quando unius coactio vel prohibitio aliis obsit, quando non, 29. 6. 1. t. 5. p. 29.
Tenetur cogens vel prohibens etiam illis, quorum interest. Quid, si magistratus prohibuerint? Quid si prohibens solvendo non sit? 29. 6. 2. t. 5. p. 29.
Benemeritis et blanditis non dolosis provocare licet judicium defuncti, 29. 6. 3. t. 5. p. 29.
Quid moribus circa hæc obtineat? 29. 6. 4. t. 5. pag. 29.
Ex quibus indiciis coactio, prohibitio, blanditiæ dolosæ colligi possint, 29. 6. 5. t. 5. p. 29.

Codicilli, Clausula codicillaris.

Quid sint codicilli, quo modo ex testamento vel ab intestato, & qua solemnitate condantur? An mulier in iis possit testis esse? 27. 7. 1. t. 5. p. 30.
Qui possint codicillos facere? An pater pro suo filiofam. impubere? An illi, qui non habent jus testandi? Ubi de servis, filiisfamilias, deportatis. An statuto prohibitus testari, possit tamen codicillos facere? 29. 7. 2. t. 5. p. 30.
Quid juris, si plures unius codicilli inter se pugnent? Non facile admittenda pugna, si aliter interpretatione explicari possint. An in codicillis heres directo institui, exheredatio fieri, conditio institutioni in testamento factæ adscribi possit? An nomina heredum vel portione exprimi, vel conditio imponi possit testamento incerta? An dubia testamenti verba explicari? An heres testamento institutus declarari indignus? An pœna privatis relictorum apponi? 29. 7. 3. t. 5. p. 31.
Quando in codicillis scripta perinde habeantur, ac si in testamento, unde dependent, scripta essent, quando non, 29. 7. 4. t. 5. p. 31.
Apud nos confusa testamentorum & codicillorum jura, ratione solemnitatum, & eorum, quæ in codicillis olim fieri non poterant. Cujus juris multi effectus, 29. 7. 5. t. 5. p. 32.
An testamenta imperfecta valeant jure codicilli? Quid, si clausula codicillaris sit apposita? Quibus illa verbis concipi possit. Concipitur, ut vel ad omnia, vel ad quædam tantum disposita relationem habeat, 29. 7. 6. t. 5. p. 32.
An clausula codicillaris non addita subaudiatur tacite? Et quid, si testamentum sit militare, vel patris inter liberos. Si expressa sit, præsumitur

ex voluntate testatoris expressa esse, 29. 7. 7. t. 5. pag. 32.
Clausula hæc confirmat testamenta imperfecta ratione solemnitatis; non item imperfecta ratione voluntatis, aut alias continentia id, quod contra leges est, aut ab eo condita, qui non habet jus testandi. An jure civili firmet testamenta ob præteritionem certarum personarum nulla vel infirmanda? An efficiat, ut heredes ab intestato restituant quasi ex fideicommisso hereditatem ei, qui verbis directis in testamento substitutus fuerat? 29. 7. 8. t. 5. p. 32.
An, qui prius egit tanquam ex testamento, postea possit agere ex vi clausulæ codicillaris tanquam ex codicillo? Et quid moribus? 29. 7. 9. t. 5. p. 30.
Si clausula codicillaris inofficioso testamento sit addita, illud sustinet, sicut institutis hereditas ex fideicommisso restituenda sit, deductis per liberos ex jure canonico et hodierno duabus quartis. Quo modo illæ computentur? 5. 2. 14. t. 2. p. 67.
An præterito filio posthumo, vel alio filio, quem testator parens mortuum credebat, legata et fideicommissa debeantur vi clausulæ codicillaris, sic ut filio præterito tantum salvæ essent duæ quartæ? 5. 2. 17. t. 2. p. 68.

Cognatio.

De cognationis lineis ac gradibus, et ratione computandi gradus, 23. 2. 29. t. 4. p. 26.
Quæ cognatio impediat nuptias? vide *nuptiæ.*

Cognitio extraordinaria.

De cognitionibus extraordinariis, 50. 13. 1. & *seqq.* t. 6. p. 343.

Collatio bonorum.

Quid sit collatio? Quæ prima causa et origo ejus, et varia de jure veteri collationis, 37. 6. 1. t. 5. pag. 168.
Jure novo conferunt sui et emancipati, ex testamento vel ab intestato succedentes. Non tamen descendentes testamento instituti, quoties ascendenti non successissent ab intestato, 37. 6. 2. t. 5. pag. 169.
Nepotes jure repræsentationis, avo succedentes, conferunt accepta ab avo, in gratiam et fratrum et patruorum, quibuscum concurrunt, sive vivo sive mortuo patre intermedio acceperint, 37. 6. 3. t. 5. pag. 169.
Nepotes avo succedentes, patruis, et patruorum præmortuorum liberis conferunt, quæ pater intermedius, si vixisset et successisset, contulisset; sive ei heredes fuerint, sive non, nisi ex statuto succedant avo non in stirpes, sed in capita, 37. 6. 4. t. 5. p. 170.
An et conferant, quæ pater intermedius contulisset, si conferenda tantæ quantitatis sint, ut, collatione facta, nepotibus legitima salva non sit? 37. 6. 5. t. 5. p. 171.
Quid juris circa collationem, si extranei una cum liberis instituti sint? An et ascendentes conferant aut collaterales, si succedant descendenti aut collaterali? Quid, si testator collationem tunc injunxerit? Et quando videatur injunxisse? 37. 6. 6. t. 5. p. 171.
Moribus liberi parenti succedentes etiam in gratiam parentis superstitis aut vitrici vel novercæ conferre deb[illegible]ur tota dos et alia similia in totum in gratiam proprii parentis sint conferenda ex jure Scabinico? Contenditur, ex jure Aesdomico, et passim in aliis locis dotem ex communi parentum patrimonio datam, non nisi pro semisse, & tantum in gratiam fratrum, non item parentis superstitis, conferendam esse, totam tamen in gratiam vitrici aut novercæ, 37. 6. 7. t. 5. p. 172.
Etiam collaterales conjugis præmorientis conferre debent in gratiam conjugis superstitis, veluti in feudum novum stante matrimonio quæsitum. An & immoderate sibi per defunctum donata? An, & quando collateralis in feudum novum succedens pretium ejus solvere teneatur? Conjux præmoriens neque descendentibus neque collateralibus remittere potest conferendi necessitatem in præjudicium conjugis superstitis, 37. 6. 8. t. 5. p. 172.
Quando sit collatio facienda? Quibus modis re ipsa, quandoque cautionis præstatione? Cui competat actio, an res, an vero æstimatio conferenda sit? Cujus temporis æstimatio spectanda? Quid juris circa collationem & æstimationem in Hollandia? cujus temporis æstimatio inspicienda in feudis novis conferendis? 37. 6. 9. t. 5. p. 173.
Quibus modis quis adigatur ad collationem? Et quid agendum, si quis uni coheredi aut omnibus conferre vel cavere nolit aut non possit? Quid, si postea collationem offerat, 37. 6. 10. t. 5. p. 174.
Conferenda profectitia. Quæ sub his contineantur? Ubi de variis, 37. 6. 11. t. 5. p. 174.
An & conferenda, quæ quis dolo aut culpa possidere desiit? Aut non acquisivit, cum posset? An demum quæsita post mortem parentis? An prælegata, vel ex statuto uni jure primogenituræ cedentia? An post mortem patri uni ex liberis donata ob patris benemerita? An adventitia? An ususfructus adventitiorum, quem pater filiofam. remisit? An lucrum dotis ex pacto vel statuto quæsitum? 37. 6. 12. t. 5. p. 174.
De collatione dotis & propter nuptias donationis. An dos ab avo nepti data conferri debeat, cum neptis patri intermedio succedit. An dos a patruo data filiæ fratris, si illa patri aut patruo danti succedat? 37. 7. 1. t. 5. p. 181.
Quid, si dos ob inopiam aut culpam mariti salva esse nequeat, jure civili & moribus? 37. 7. 2. t. 5. p. 182.
An & conferendum, quod pater ultra donationem propter nuptias dedit, ut filius nuptias puellæ nobilis obtineret, 37. 7. 3. t. 5. p. 182.
An & alimenta, sumtus puerperii, si pater filium cum marito & liberis aliquandiu aluerit? 37. 7. 4. t. 5. p. 182.
An sumtus in convivium nuptiale, ornamenta, vestes, & alia? Et unde erogatorum quantitas probetur, 37. 7. 5. p. 182.
An conferenda donatio remuneratoria? An, & quando donatio simplex? Et quid moribus? 37. 6. 13. t. 5. p. 175.
An, & quæ liberis ad officinam instruendam, mercaturam, & similia, data sunt? An &, quod pater pro filio solvit tanquam fidejussor ejus, aut quæ filius succedens patri vivo debuit. An & nepotes, avo succedentes, ea, quæ pater intermedius prædefunctus avo debuit, si patr. hæredes non sint? 37. 6. 14. t. 5. p. 175.

An, quæ filius patri debuit ex delicto, quæve pater pro filio delinquente solvit? An ea, quæ liberis data in eos usus, in quos data non solent conferri, si is illa non ita erogaverit, sed inutiliter consumserit? Cui incumbat probatio inutilis consumtionis, 37. 6. 15. t. 5. p. 176.

An feudi novi emti aut alio titulo oneroso vel lucrativo acquisiti pretium, & cujus temporis, fratribus conferendum? An non in gratiam parentis aut novercæ superstitis, etiam a collaterali successione mariti, 37. 6. 16. t. 5. p. 176.

An feudi antiqui nomine collatio facienda fratribus aut parenti vitricove superstiti? An melioratio feudi antiqui, quæ per impensam vel sine impensa ultimi possessoris contingit. De æstimatione meliorationis conferendæ? An conferendæ impensæ in perceptionem fructuum anni postremi, qui adhuc pendentes successori feudali cedunt, 37. 9. 17. t. 5. p. 16.

Conferenda æstimatio feudi antiqui in gratiam conjugis superstitis, si id ex pacto vel statuto venerit in communionem conjugalem. An, si collateralis feudi novi, vel antiqui, aut meliorationum ejus æstimationem, conjugi superstiti ultimi possessoris conferat, id a cæteris allodialium heredibus repetat, ut æs alienum hereditarium. An ratione collationis intersit inter feuda *recta* et nostratia *hereditaria*? Ad collationem pretii feudi obstrictus petere potest a domino directo, inter se et reliquos allodialium heredes feudum dividi, si displiceat collatio pretii, 37. 6. 18. t. 5. p. 177.

Dicta de feudi collatione pertinent et ad emphyteusin in locis, ubi ea ad instar feudi redacta est, 37. 6. 19. t. 5. p. 177.

De collatione erogatorum in acquisitionem præbendæ, canonicatus, munerisve venalis, aut non venalis. An conferenda, quæ pater erogavit ad liberandum filium, a barbaris hostibusve captum, 37. 6. 20. t. 5. p. 177.

An, et quando, ac quousque sumtus in studia aut peregrinationem conferri debeant fratribus, vitrico, novercæ, 37. 6. 21. t. 5. p. 178.

An conferenda bibliotheca, studiorum occasione comparata, 37. 6. 22. t. 5. p. 279.

An filius studiis destinatus et jam initiatus, moriente patre ante ea absoluta, petere possit, ex communi sumtus dari ad ea perficienda, libros emendos, doctoris titulum obtinendum. An non saltem, cum fratres post parentis obitum in communione perdurant, 37. 6. 23. t. 5. p. 179.

An et conferendi rerum conferendarum fructus et usuræ. An ex conferendis deducendæ et impensæ in ea factæ. An et annotationi parentis standum, si non satis constet de erogatorum quantitate, 37. 6. 24. t. 5. p. 179.

Cessat collatio, si conferre debens exheredatus sit et acquiescat, vel abstineat ab hereditate, etiam cum in gratiam vitrici vel novercæ conferendum, si legitima liberorum læsa non sit, et nihil in fraudem novercæ factum. An conferat, si jure legati aut alio titulo particulari capiat partem hereditatis paternæ vel maternæ. An, si unus ex pluribus nepotibus avo per repræsentationem succedentibus, abstineat, reliqui nepotes patruis conferre debeant, quod abstinens conferre debuisset, 37. 6. 25. t. 5. p. 180.

An, si liberi adeant cum inventario, conferre debeant in gratiam fratrum. An & in gratiam creditorum parentis defuncti, ut collata iis cedant in debiti solutionem, 37. 6. 26. t. 5. p. 180.

Cessat collatio, si testator eam remiserit. An remissio ex indiciis colligi possit, 37. 6. 27. t. 5. p. 188.

An pacto collationis necessitas tolli possit jure civili, ac moribus, 37. 6. 25. t. 5. p. 181.

De collatione, cum conjungebantur cum emancipato liberi ejus, 28. 6. 1. & 2. t. 5. p. 192.

Collegia.

De potestate judicandi concessa collegiis opificum &c. 5. 1. 114. t. 2. p. 50.

Quæ sint collegia licita, quæ illicita. De pœnis illicitorum? An illicitis quid relinqui possit, vel hæc litigare. An quis membrum esse duorum collegiorum, 47. 22. 1. & 2. t. 6. p. 212.

Colles arenacei.

Quo modo per arenæ injectionem ex collibus proximis amittatur agrorum dominium? Nulli licet frutices aut carices, *helm*, tollere ex collibus, 41. 1. 20. t. 5. p. 326.

Collusio.

De collusione circa status controversiam detegenda, 40. 16. 1. t. 5. p. 314.

Colonia.

De coloniis populi Romani, 50. 1. 1. t. 6. p. 231.

An coloniæ provinciales *juris Italici* fuerint in totum immunes a censu, 50. 15. 1. t. 6. p. 349.

Commissa.

De rebus commissis ob fraudatum vectigal, Vide *vectigalia.*

Commissoria lex.

Quid sit lex commissoria, & unde dicta? An tantum puram an etiam conditionalem faciat venditionem, 18. 3. 1. t. 3. p. 150.

Venditor eligit, an uti velit lege commissoria, nec ne: post electionem variare potest. Quo modo tacite remittat hanc legem. Qua actione rem repetat, si hac lege uti velit, 18. 3. 2. t. 3. p. 150.

An emtione resoluta, vi legis commissoriæ, emtor partem pretii, quam solvit, recuperet? An & arrhas aliaque impendia? An & medii temporis usuras, 18. 3. 3. t. 3. p. 151.

An interpellatione opus sit, ut lex hæc locum habeat? Quid, si lex commissoria sine die adjecta sit, 18. 3. 4. t. 3. p. 151.

Quibus in casibus cesset vis legis commissoriæ. Quid agendum, si venditor præsens solutionem declinet. Quid emptor agere debeat, si ante diem additum fiat tutor liberorum venditoris, 18. 3. 5. t. 3. p. 151.

De pacto, ut pretio intra certum tempus non soluto, res vendatur periculo primi emtoris, 18. 3. 6. t. 3. p. 151.

Lex commissoria in pignoribus improbata, 20. 1. 25. t. 3. p. 222.

Commodatus, commodati actio.

Quo modo commodatum differat a precario, locatione, usufructu, usu, pignore cum pacto antichresios. Quales res commodato dari possint? an alienæ, furtivæ, vi possessæ, 13. 6. 1. t. 3. p. 63.

Quid sit actio directa commodati? datur & furi ac prædoni. Quid, si cum his concurrat verus rei dominus. Quid, si quis rem alienam pignori dederit, ea lege, ut illa domino reddatur, 13. [illegible] 3. p. 64.

Datur contra commodatarium. An & quatenus contra pupillum, qui sine tutore commodatum accepit. An & quando singuli pro parte aut in solidum conveniri possint, si plures sint commodatarii, vel plures unius commodatarii heredes, 13. 6. 3. t. 3. p. 64.
Ad quid teneatur commodatarius; quam culpam præstet. Quid, si orto incendio aut casu alio, cum posset res commodatas salvas facere, suas prætulerit. Quid, si is, qui tricl[illegible] sternebat, argentum commodaverit, et [illegible]ntius a commodatario habitum perierit, 1[illegible] 4. t. 3. p. 64.
Non tenetur de casu. Casus et tunc est, cum res deterior fit ipso illo usu, ad quem concessa? vel facto tertii, nisi ipse potuisset rem custodire; vel ipse sua culpa tertium concitaverit? vel factum commodatarii sit? 13. 6. 5. t. 3. p. 65.
An commodatarius teneatur commodanti ex culpa nuncii, per quem commodatum restituit, 13. 6. 6. t. 3. p. 65.
Cessat directa actio, si commodans culpam remiserit, vel rem deterioratam receperit sine protestatione, cum deterioratio patens esset, 13. 6. 7. t. 3. p. 65.
Contraria commodati actio ad quid tendat. Si commodatarius ob rem amissam præstiterit æstimationem ejus, et postea res in potestatem commodantis redierit, an res, an æstimatio reddenda sit? et cui hæc electio competat, 13. 6. 8. t. 3. p. 65.
Petitur et id quod interest, usum ante tempus non fuisse ablatum, licet commodans doceat, se re ex nova causa ad proprios usus indigere, 13. 6. 9. t. 3. p. 66.
Quando fieri possit repetitio commodati, si illud sine modi et temporis adjectione concessum sit, 13. 6. 9. t. 3. p. 66.
Jure compensationis commodatarius consequi potest, quod contrario petitur judicio, si termini habiles compensationis sint, 13. 6. 10. t. 3. p. 66.
An corpora ipsa commodata retineri possint, donec, impensæ in eas factæ restitutæ fuerint, jure civili et hodierno, 13. 6. 10. t. 3. p. 66.

Commodum rei venditæ.

Vide *periculum.*

Communes res.

Res jure gentium communes aliquando confunduntur cum publicis, 1. 8. 2. t. 1. p. 56.
Quid proprie sint res jure gentium communes, et quotuplices? 1. 8. 3. t. 1. p. 57.
An in littore ædificare liceat sine auctoritate publica, 1. 8. 4. t. [illegible] p. 57.

Communi dividundo.

Quid sit actio communi dividundo? quibus detur. An et dominis utilibus, fructuariis, bonæ fidei possessoribus, jus pignoris prætorii vel alterius generis habentibus. Et quid, si creditori, bona fide licitanti, tota res adjudicata sit? 10. 3. 1. t. 2. p. 253.
An competat habentibus servitutem personalem. An sociis contra socium, qui suam partem jam alienavit. An vi, clam, vel precario possidentibus, aut depositariis. An uni reo debendi qui totum solvit, adversus alterum pro partis restitutione, 10. 3. 2. t. 2. p. 254.
Tendit ad divisionem, vel adjudicationes rerum individuarum. Quid in iis servandum sit. Petuntur et præstationes personales. Quales impensæ repeti possint. Quid si impendens putet, Titium esse socium, cum Mævius esset. Quid si putet, rem esse suam, cum esset communis. Quid si post impendia partem suam alienaverit, 10. 3. 3. t. 2. p. 254.
An socius ad edictum non respondens teneatur socio, si propterea Magistratus ædes sociorum communes dejecerit? ad explicationem *l. 20. ff. commun. divid.* 10. 3. 4. t. 2. p. 255.
Cessat hæc actio in arbore aut lapide in confinio positis et necdum exemtis. Si convenerit, ne ad tempus a communione discedatur. Item in vestibulo communi, mediano cœnaculi, plurium cellarum itinere communi, puteo communi, si unus sociorum repugnet, 10. 3. 5. t. 2. p. 268.
Non cessat, si semel eo actum sit; nec si socii rem totius triginta annis communiter possederit: secus si separatim, 10. 3. 6. t. 2. p. 255.
Socius invito socio nihil novi facere potest in re communi. Quid juris, si fecerit aut fieri passus sit, 10. 3. 7. t. 2. p. 255.
Pendente hoc judicio non potest suam partem alienare; nunquam ultra suam partem, licet major sociorum pars in totius rei venditionem consentiret: nisi res promercales sint, quas in totum vendere potest, 10. 3. 7. t. 2. p. 255.
Si dissensus sociorum sit, utrum res communes vel cui sit elocanda; vel si unus sociorum tantam mercedem offerat, quantam extraneus, quid juris sit, 10. 3. 8. t. 2. p. 256.

Communio acquæstuum.

Vide *pacta dotalia.*

Communio bonorum inter conjuges.

Jure civili non fuit ex nuptiis inter conjuges bonorum communio. Contra, multorum moribus, & quorum, 23. 2. 65. et 67. t. 4. p. 38.
De origine statutariæ inter conjuges communionis, 23. 2. 66. t. 4. p. 38.
An ipso jure præsentia & futura inter conjuges communicentur ratione possessionis & proprietatis, licet solius mariti nomine stante matrimonio quæsita, 23. 2. 68. t. 4. p. 38.
An impediatur communio per patrimoniorum maximam disparitatem, vel ex eo, quod alter conjugum sit spurius, cui fiscus succedit. An per nobilitatem, 23. 2. 98. t. 4. p. 38.
In hanc communionem veniunt hereditates, legata, donationes. An, & quo usque turpia lucra, 23. 2. 69. t. 4. p. 39.
Veniunt procul dubio omnia, quæ veniunt in acquæstuum communionem, 23. 2. 70. t. 4. p. 39.
An feuda in Hollandia, Gelria, & Ultrajecti, aut saltem æstimatio eorum, 23. 2. 71. t. 4. p. 39.
An feuda stante matrimonio quæsita jure successionis, aut titulo particulari oneroso vel lucrativo. An alluvio feudi, si illa stante matrimonio contigerit, 23. 2. 72. t. 4. p. 40.
An bona dominica, Gelris dicta *Heeren goederen*? An gentilitia? An emphyteuticaria, censualia agri adscriptiorum. An dominium directum feudi vel emphyteusios, 23. 2. 73. t. 4. p. 40.
An canonicatus & præbendæ ante nuptias vel stante matrimonio quæsitæ, 23. 2. 74. t. 4. p. 40.
An munera venalia, 23. 2. 75. t. 4. p. 42.
An jus ipsum patronatus, 23. 2. 76. t. 4. p. 41.
An bona fideicommissaria. An donata ea lege, ut donatario sine liberis moriente redeant ad donantis

heredes, & conditio exstiterit. An & donata ea lege, ne in statutariam veniant communionem, 23. 2. 77. t. 4. p. 41.
An arrhæ sponsalitiæ, vel jocalia doni matutini titulo data. An ornamenta stante matrimonio per virum uxori emta, 23. 2. 75. t. 4. p. 41.
An, si res illæ, quæ non continentur sub communione, stante matrimonio venditæ sint, aut cum aliis rebus communicabilibus permutatæ, pretium aut res permutatione quæsitæ inter conjuges communicentur, 23. 2. 79. t. 4. p. 42.
De damnis in statutariam communionem venientibus. An, & quo usque æs alienum ante nuptias contractum. Et quid, si matrimonium sit dissolutum, in Hollandia vel Ultrajecti, & alibi. An & commune æs alienum matrimonio vetustius, si pro eo feudum, communioni exemtum, ante nuptias sit obligatum, 23. 2. 80. t. 4. p. 42.
An commune onus, si quid in dotem, alimenta, peregrinationem privignorum binubus erogaverit, 23. 2. 81. t. 4. p. 43. & 23. 3. 15. 16. p. 71.
An & onus alendi prolem adulterinam mariti. An noverca etiam soluto matrimonio obligata maneat ad privignos alendos. Et quid, si maritus binubus in assignandis bonis maternis onus alendi liberos primi thori ad certum tempus in se suscepisset, 23. 2. 82. t. 4. p. 43.
An impensæ in funus conjugis præmorientis, 23. 2. 83. t. 4. p. 44.
Ut lucrum aut damnum commune sit, sufficit, causam ejus stante matrimonio exstitisse, licet effectus demum soluto matrimonio sequatur, 23. 2. 84. t. 4. p. 44.
Communio universalis, quam inter conjuges inducit vel excludit statutum domicilii mariti, etiam ex tacito conjugum pacto, inducta vel exclusa intelligitur in immobilibus sitis in eo loco, in quo statutum contrarium viget, si modo illud non probibeat pactionem in contrarium, 23. 2. 85. t. 4. p. 44.
Communio bonorum non æstimanda ex domicilio mariti, si is ante nuptias constituerit transire ad domicilium sponsæ, 23. 2. 86. t. 4. p. 49.
An ex migratione ad locum, alio jure utentem circa communionem, tollatur communio, quæ nuptiis inducta erat, & vice versa. Et quid, si nominatim testati sint conjuges, sibi circa communionem placere novi domicilii leges, 23. 2. 87. t. 4. p. 49.
Quid juris circa communionem, si maritus tempore nuptiarum in duobus locis diverso jure utentibus domicilium foveat, 23. 2. 88. t. 4. p. 50.
Non inducitur communio ex nuptiis, per minorem sine parentum, tutorum, cognatorum consensu initis, si ea minori damnosa sit. An & per secundas nuptias in præjudicium liberorum primi thori. An per præmaturum sponsi cum sponsa concubitum. An per matrimonium putativum, 23. 2. 89. t. 4. p. 50.
De continuatione communionis post mortem unius conjugis, vide *continuatio communionis*.
An, & quando præsumendum sit, communionem inter conjuges esse, 23. 2. 91. t. 4. p. 50.
Quid intersit inter hanc statutariam inter conjuges communionem, & societatem juris civilis universalem, 23. 2. 92. t. 4. p. 50.
An communio, & alii nuptiarum effectus introducantur per nuptias, licet concubitus secutus non sit 23. 2. 93. & *seqq.* t. 4. p. 51. & *seqq.*
De pactitia communione universali; & quæ in eam veniant, 23. 4. 26. t. 4. p. 67.

Compensatio.

Quid sit compensatio? unde dicta; quæ æquitas ejus; quid sit *pariatio*, 16. 2. 1. t. 3. p. 104.
Compensatio jure novo tollit debitum ipso jure, ex quo cœpit utrium[illegible]beri; licet ex uno latere usurarium sit, v[illegible]na debitum. An condici possit ut indebit[illegible]od potuerat compensari, 16. 2. 2. t. 3. p. 104.
An compensatio jure civili & hodierno post sententiam opponi possit in executione. An & in appellatione, 16. 2. 2 t. 3. p. 104.
Reus compensationem allegans, non fatetur eo ipso, se debitorem esse: aut, si eam omittat sciens prudens, non censetur ad[illegible]ario remisisse debitum; nisi conjuncta persona id sæpius sciens prætermiserit, cum nulla appareret justa causa, cur non compensaverit, 16. 2. 3. t. 3. p. 105.
Compensatio uni tutori potest objici respectu ejus, quod alter tutor nomine pupilli debet, 16. 2. 4. t. 3. p. 105.
An cessionario possit objici compensatio ejus, quod cedens, vel ipse cessionarius ex suo capite debet? Quid juris, si primus pure debeat secundo, secundus primo sub conditione, sed ea lege addita, ut existente conditione compensaret, & primus cedat actionem tertio, tertius autem existente conditione agat cum secundo? 16. 2. 4. t. 3. p. 105.
Cessionario quarto objici potest compensatio ejus, quod primus vel secundus, vel tertius cedens debet. Nec compensationem impedit, quod cedens jam desierit solvendo esse. Nec refert, an voluntaria an necessaria cessio sit, 16. 2. 5. t. 3. p. 106.
Nec recte objicitur cessionario, si is cum debitore cedentis novaverit, vel ex delegatione plena eum cœperit sibi obligatum habere, 16. 2. 6. t. 3. p. 106.
Compensat reus id tantum, quod sibi ab actore vicissim debitum; non quod a tertio, licet is consentiat, nisi insuper actionem cedat; ubi de duobus reis stipulandi & promittendi; & de executore non compensante pretium rei subhastatæ a se exactum, cum eo, quod creditores in lite victores vicissim ei debent, 16. 2. 7. t. 3. p. 107.
An tutori, suo nomine agenti, compensari possit id, quod pupillus debet? An tutori, pupilli nomine agenti, id, quod tutor suo nomine debet? An tutor suo nomine conventus, compenset id, quod pupillo debetur, & vice versa, 16. 2. 8. t. 3. p. 107.
Quid si debitor pupilli, qui tutoris creditor est, aut vice versa, foro cesserit, an & tunc tutor, suo vel pupillari nomine conventus, compensationem objiciat. Et quid, si quis ex sua persona sit debitor simul ac creditor ejus, qui foro cessit? 16. 2. 9. t. 3. p. 107.
An rescriptum moratorium a debitore impetratum impediat compensationem, si is alia ex causa debitum persequatur, 16. 2. 9. t. 3. p. 107.
De tutoribus dicta obtinent & in procuratoribus, institoribus; An & in sociis? ac moribus nostris in marito & uxore, 16. 2. 10. t. 3. p. 107.
Quid juris in debitore & fidejussore ejus? in patre & ejus filiofamilias? in herede, suo nomine debi-

tore, & creditore hereditario. Et quid, si hereditatem adiverat cum beneficio inventarii, 16. 2. 11. t. 3. p. 108.
Qualia debita compensari possint? an pœnæ pecuniariæ ex delictis aut publicis criminibus. An pœnæ publicæ non pecuniariæ, 16. 2. 12. t. 3. p. 108.
An debitum mere civile. An debitum naturale tantum cum eo, quod naturaliter et civiliter debitum est, 16. 2. 13. t. 3. p. 108.
Recte compensatur, quod certo loco debitum, quod jam alio in loco cœptum peti: debitum ex sententia fiduciariam solutionem continente: impensæ litis, in quas quis damnatus est, debita intra certum tempus exigenda cum aliis exactionem perpetuam habentibus; id, quod quis se soluturum juravit, 16. 2. 14. t. 3. p. 109.
An et debitum hypothecarium cum chirographo. An sors annui reditus cum alia sorte reditus, aliove debito, 16. 2. 14. t. 3. p. 109.
Non habet locum in deposito. An non depositum saltem pro impensis necessariis retineri possit. 16. 2. 15. t. 3. p. 110.
Nec in causis momentaneæ possessionis; nec in reparatione attentatorum; nec in tributis et vectigalibus, aut eo, quod fisco debitum ex causa annonaria? nec in debito reipublicæ ex calendario, vel fideicommisso; nec in pretio rei per fiscum venditæ, vel mercede vectigalium; nec in alimentis futuris; nec in implemento conditionis dandi decem, nec in pretii rerum auctione publica in utilitatem creditorum auctoritate judicis venditarum. An in canone annuo? an debitum unius tabernæ cum debito alterius tabernæ, 16. 2. 16. t. 3. p. 110.
Requiritur ad compensationem, ut debitum sit liquidum et purum, 16. 2. 17. t. 3. p. 111.
Necesse etiam, ut sit utrimque debita res fungibilis ejusdem generis. An corpus utrimque in genere debitum compensari possit? An corpus cum quantitate? An pecunia, quoties ut corpus consideratur, 16. 2. 18. t. 3. p. 111.
An rejecta per judicem compensatione, adhuc debitum illud peti possit, 19. 2. 19. t. 3. p. 111.
Jus retentionis differt in multis a jure compensationis. Recensentur casus, in quibus jus retentionis locum habet, 16. 2. 20. t. 3. p. 111.
Alia de *retentione*, vide *retentio*.

Competentiæ beneficium.

De competentiæ beneficio, quod datum filiisfamilias, qui sui juris facti conveniuntur ex contractibus durante patria potestate celebratis, vide *filiusfamilias*.
An & quando competentiæ beneficium competat donatario, & quid prius deducat, 39. 5. 19. t. 5. p. 297.

Compromissum, compromittere.

Quid sit compromissum? an subsistat sine pœnæ adjectione. An nudo possit pacto fieri, 4. 8. 3. t. 1. p. 261.
An tacitum compromissum censeatur, si partes, cum non expresse compromisissent, ratam habeant sententiam a tertio tanquam ab arbitro electo latam, 4. 8. 3. t. 1. p. 261.
An socius unus recte compromittat in re communi? & quis tunc compromissi effectus sit, 4. 8. 4. t. 1. pag. 261.
An mulieres? & quid hodie? An & minores? An de immobilibus sine decreto, 4. 8. 5. t. 1. p. 261.
An, & quo usque compromitti possit de causis in integrum restitutionis, liberalibus, popularibus, infamantibus, criminalibus civiliter aut criminaliter movendis, matrimonialibus, spiritualibus, & jure patronatus, 4. 8. 10. t. 1. p. 262.
Qualia pacta compromisso possint inferi? an jusjurandum addi; an id agi, ut certam sententiam, & non aliam, arbiter dicat, 4. 8. 11. t. 1. p. 263.
An id agi, ut pœna compromissi fisco cedat, 4. 8. 12. t. 1. p. 263
An id agi, ut duo arbitri inter se dissentientes tertium eligant; an, ut tunc Titium assumant; & quid moribus, 4. 8. 13. t. 1. p 263.
An partes resilire possint a compromisso ob parem arbitrorum dissensum; & alia plura, vide *arbiter*.
An evanescat compromissum si unus compromittentium mortuus sit, aut bonis cesserit, 4. 8. 20. t. 1. p. 265.
Compromisso sæpe adjicitur consensus in condemnationem judicialem eorum quæ laudo comprehensa. An a tali sententia tunc appellari, aut supplicatio fieri, aut restitutio peti possit, 4. 8. 31. t. 1. p. 268.
Consultum, non innotescere laudum partibus antequam sententia judicis firmatum sit &c. Vide *arbiter*.

Concubina.

An concubinæ donari possit jure civili ac moribus, 24. 1. 5. t. 4. p. 114. *in fin.*
Quid sit concubinatus? quo modo a stupro distet, 25. 7. 1. t. 4. p. 149.
In quibus conveniat cum justis nuptiis, 25. 7. 2. t. 4. p. 149.
In quibus differat a justis nuptiis, & liberi naturales a legitime natis. Concubinatus jure civili non probatus sed toleratus fuit. Moribus improbatus est, & varie punitur; nec concubina differt a meretrice, 25. 7. 3. t. 4. p. 150.

Concursus actionum.

De triplici modo, quo actiones ex uno facto concurrunt ut una prius mota alteram in totum vel pro parte, vel nullo modo perimat. An actio injuriarum perimat actionem ex lege Aquilia, & vice versa? 44. 7. 16. t. 6. p. 103.
Quid juris, si plures ex eadem causa concurrant rei persecutoriæ? Quid, si ex diversis causis? 44. 7. 17. t. 6. p. 104.
De concursu rei persecutoriæ cum mere pœnali, 44. 7. 18. t. 6. p. 104.
De concursu rei persecutoriæ cum pœnali mixta, 44. 7. 19. t. 6. p. 105. *in fin.*
De concursu mere pœnalis cum alia mere pœnali, vel cum pœnali mixta, & de concursu plurium actionum, quæ singulæ pœnales mixtæ sunt, 44. 7. 20. t. 6. p. 105.
Quo respectu vera sit regula, *nunquam actiones pœnales de eadem re concurrentes, alia aliam consumi?* 44. 7. 21. t. 6. p. 105.
An uno modo agendi electo adhuc ad alterum actor transire possit, priore relicto, 44. 7. 23. t. 6. p. 105.

Concursus judicium inter creditores.

Quo modo agat de jure prælationis in generali judicio concursus creditorum is, cui ex die vel sub conditione debetur, 5. 1. 28. t. 2. p. 17.

De judicio concursus & prælationis inter creditores, 20. 4. 10. t. 3. p. 249.
An & quando pendente vel jam finito concursus judicio, creditores alii supervenientes adhuc audiendi sint. Et an tunc per eos, qui jure debiliore muniti sunt, cum sorte accepta etiam usuræ medii temporis reddendæ sint, 20. 4. 10. t. 3. p. 249.
An pecunia ex pignorum venditione redacta, pendente judicio concursus fœnori collocari possit in usum creditorum, 20. 4. 11. t. 2. p. 249.
Quibus creditoribus ante finitum concursus judicium solvi possit, 20. 4. 11. t. 3. p. 249.
Quo modo graphiarii & similes cogi possint ad nummos secundum sententiam prælationis distribuendos, 20. 4. 11. t. 3. p. 249.
Quo in loco judicium concursus & prælationis agitandum sit, 20. 4. 12. t. 3. p. 249.

Concussio.

De concussione publicanorum & pœnis, 39. 4. 19. t. 5. p. 281.
Quid sit crimen concussionis. Recensentur modi, quibus committitur, 47. 13. 1. t. 6. p. 205.
Quæ fuerit pœna eius. Quæ moribus in judice, militibus, præfectis, rusticos, præternavigantes, aliosque concutientibus, 47. 13. 2. t. 6. p. 205.

Conditio.

Quid sit proprie conditio, 28. 7. 1. t. 4. p. 284.
Quid juris, si testator scribat, *se heredem instituere secundum conditiones infra scriptas*, & nullas subjiciat. Quid, si heredem primo pure, dein sub conditione instituat, aut versa vice, 28. 7. 2. t. 4. pag. 285.
Conditiones, tacite subauditæ ex ipsa rei natura, non faciunt dispositionem conditionalem. Si tales per testatorem expressæ fuerint, an non tunc conditionis vim & effectum habeant, 28. 7. 3. t. 4. p. 285. *in fin.*
Conditiones subauditæ ex probabili mente testatoris dispositionem faciunt conditionalem, perinde ac si expressæ essent. Quando conditio, institutioni addita, repetita censeatur in substitutione. Et quando generaliter in priore testamenti dispositione positæ conditiones tacite repetitæ videantur in postea dispositis, 28. 7. 4. t. 4. p. 286.
Quæ conditiones sint *dividuæ*, quæ *individuæ*, 28. 7. 5. t. 4. p. 286.
Quando in conditionibus *in non faciendo consistentibus* locus sit cautioni Mucianæ quando non? & de lapsu auctorum juris in assignandis exemplis Mucianæ cautionis, 28. 7. 6. t. 4. p. 287.
Quibus præstanda sit Muciana cautio. An & heredibus ab intestato, 28. 7. 7. t. 4. p. 288.
Quæ sint restituenda ex hac cautione, 28. 7. 8. t. 4. p. 288.
Quæ sint conditiones natura impossibiles. An & conditio *faciendi monumentum ad exemplum ejus, quod alteri certo in loco structum est*, si id non appareat. Quæ impossibiles jure, aut ineptæ. Quid, si tantum ad tempus a jure prohibitæ. Quæ impossibiles verborum aut rerum perplexitate, 28. 7. 9. t. 4. p. 288.
De conditione *potestativa*, *causali*, *& mixta*; de conditione *nominis alieni assumendi*, 28. 7. 10. t. 4. p. 289.
De conditione *nubendi*, vel *uxorem ducendi*. Et quid, si honoratus nuptias contraxerit, sed contra leges, 28. 7. 11. t. 4. p. 289.
De conditione, *si non nupserit*; *si certæ personæ*, *aut certo in loco*, *aut intra certum tempus*, *non nupserit*. Et de relictis mulieri, *cum vidua erit*. Quid, conditio tantum per obliquum, non directo, nuptias contrahi vetet. Quid si Titiæ legetur, *si Caja non nupserit*. Quid si id, quod Titiæ relictum, *si illa non nubat*, rogetur alteri restituere simpliciter, vel sub conditione *si nubat*, 28. 7. 12. t. 4. pag. 289.
Qua lege sit improbata conditio *matrimonii non contrahendi*. Quæ sententia Justiniani circa conditionem *viduitatis*. An & hodie recte adjiciatur conditione *viduitatis*, & per nuptias amissa, recuperet, si iterum vidua fiat, 28. 7. 13. t. 4. p. 290. *in fin.*
An virgini possit imponi conditio, *si non nubat*. Qui rescripserint de conditione *nubendi* vel *non nubendi*, & de conditione, si *patrui*, aut *extranei arbitratu* aut *consilio nubat*; item de conditione *ingrediendi vel non ingrediendi monasterium*. De pluribus aliis conditionibus possibilibus. *Remiss.* 28. 7. 14. t. 4. p. 291.
De conditione, *si sine liberis moriatur*, expressa vel subaudita, 36. 1. 13. *& seqq.* t. 5. p. 127.
Vide & *fideicommissum*.
Qui sint effectus conditionis existentis aut deficientis. Quarum conditionum implementum haud requiratur. Ubi et de differentia inter *impossibiles natura vel moribus*; et eas quæ sunt impossibiles *verborum aut rerum perplexitate*, et de conditione *jurandi* remittenda, 28. 7. 15 t. 4. p. 291.
Cur in ultimis voluntatibus conditiones natura vel moribus impossibiles pro non scriptis habeantur: contractus autem vitient. An et hodie tales conditiones in testamentis habeantur pro non scriptis, 28. 7. 16. t. 4. p. 292.
Conditiones in præteritum aut præsens conceptæ, & quæ tacite insunt ex natura rei, existere quidem debent, sed non suspendunt dispositionem, 28. 7. 17. t. 4. p. 292.
Conditiones casuales omnino existere debent, ut & mixtæ, quatenus casuales sunt. Potestativa censetur defecisse, si per testatorem, aut per honoratum stet, quo minus impleatur. Si honoratus professus sit, se nolle implere, an pœnitentiæ locus. Quid, si honoratus ipse in causa sit, ne tertius admittat implementum potestativæ, 28. 7. 18. t. 4. p. 292.
Potestativa fingitur impleta, si per eum, cujus interest eam non impleri vel per eum in cujus persona debeat impleri, steterit, quo minus impleatur; directo aut per consequentiam. An pœnitentia impedientis possit postea honorato imponere necessitatem implendi, 28. 7. 19. t. 4. p. 292.
Si potestativa deficiat facto tertii, cujus nihil interest, an, & quando pro impleta habeatur, quando non, 28. 7. 20. t. 4. p. 293. *in fin.*
Si potestativa deficiat casu, an & quando pro impleta, quando pro defecta habeatur, etiam in annuis legatis, & conditione tractum temporis habente. Et quid, si duobus dare jussus, uni dare nequeat, quia ille mortuus est, 28. 7. 21. t. 4. p. 293.
An post mortem testatoris superveniens mortalitas

ejus, in cujus persona conditio implenda erat, quæ tractum temporis habet, veluti *si cum Titio moretur*, perimat in futurum legata annua sub tali conditione relicta, 28. 7. 22. t. 4. p. 295.

Distinctiones superiores non ita locum habent in libertate relicta sub conditione potestativa, quæ tunc favore libertatis facilius impleta fingitur, 28. 7. 23. t. 4. p. 295.

Per quos conditio implenda sit. An per heredem honorati, aut substitutum in conditionibus dandi vel faciendi. An per Abbatem vel tutorem pro monasterio vel pupillo honorato. An filiusfam. servus, impubes, conditionem implere possint sine jussu patris aut domini, vel tutoris auctoritate, 28. 7. 24. t. 4. p. 295.

An conditio potestativa, contractibus addita, per heredes impleri possit, 44. 7. 4. t. 6. p. 101.

An implenda conditio, si inde nulla alteri accedat utilitas. An implenda specifice, & quando per æquivalens, 28. 7. 25. t. 4. p. 296.

An vivo, an mortuo testatore conditiones tum potestativæ tum casuales impleri debeant, aut existere. Et quid sit *conditio promiscua* & *non promiscua*, 28. 7. 26. t. 4. p. 296. *in fin.*

An conditionis potestativæ per honoratum post mortem testatoris quantocius implendæ sint, an magis id ab honorati arbitrio pendeat. An non prætor, petentibus iis, quorum interest, tempus præfinire possit, intra quod impleantur. Si testator certum tempus implemento præfinierit, ex quo die illud currat, 28. 7. 27. t. 4. p. 297.

Si conditio testamento inserta jam extiterit ante conditum testamentum, an iterum postea existere debeat, 28. 7. 28. t. 4. p. 298.

Quid juris, si plures conditiones conjunctim vel disjunctim adscriptæ sint. Quando conjuncta pro disjunctis, disjuncta pro conjunctis habeantur. Qualis conditio existere vel impleri debeat, si plures conditiones diversis testamenti partibus adscriptæ sint institutioni, legato, libertati, 28. 7. 29. t. 4. p. 298.

De ambiguæ conditionis interpretatione. Si maritus uxori leget, *si illa quandoque liberos habuerit*, de liberis ex se, non ex alio genitis sensisse videtur. Conditio, *si Titio nupserit*, non impletur, si prius Cajo, postea Titio nubat, 28. 7. 30. t. 4. p. 298.

Qui plura scripserint de conditionibus, 28. 7. 31. t. 4. p. 298.

Quando dies incertus institutioni vel legato appositus conditionem faciat, quando non. Dies certus legatis adjici potuit, non institutionibus: ubi pro non scripto est, at moribus heres ex certo tempore vel ad certum tempus institui potest? & ad tempus institutus universali fideicommisso censetur gravatus, 28. 7. 32. t. 4. p. 299.

Condictio.

De certi condictione ex mutuo, vide *mutuum*.

Condictio *causa data, causa non secuta*, non datur occasione contractus facio, ut, vel ne des aut facias; nec respectu datorum ob causam præteritam; vel ob futuram sed in mente retentam. Nec ex vero sed quasi ex contractu descendit, 12. 4. 1. t. 3. p. 35.

Quid sit hæc actio, quibus, contra quos & ad quid detur, 12. 4. 2. t. 3. p. 35.

Sub datione an & acceptilatio contineatur, an hac actione uti possit, qui alium ob causam futuram liberaverat per acceptilationem, 12 4. 3. t. 3. p. 35.

Condictio hæc quando detur, quando non, ubi huic necdum locus est, intentari tamen potest condictio ex capite *poenitentiæ?* quæ & tunc datur, cum res, quæ vicissim danda, vel circa quam quid faciendum, casu perit, re adhuc integra. Ac transit pœnitendi potestas ad dantis heredes, 12. 4. 4. t. 3. p. 36.

Quando res intelligatur integra, quando non, 12. 4. 5. t. 3. p. 36.

Moribus cessat licentia pœnitendi; in ceteris superest usus condictionis causa data, 12. 4. 6. t. 3. p. 37.

An repeti possit, quod datum ob causam futuram, sed impossibilem natura vel moribus, 12. 4. 7. t. 3. p. 37.

An repeti possit causa non secuta quod datum est ob causam solius accipientis commodum continentem, veluti, ut vestem sibi paret, 12. 4. 8. t. 3. p. 37.

Condictio *ob turpem causam* datur, si solius accipientis, non item dantis turpitudo sit, quod exemplis demonstratur. An &, si furi vel alteri *judicium* detur, ut rem furtivam indicet, 12. 5. 1. t. 3. p. 37.

Cessat hæc condictio, si vel solius dantis, vel dantis simul & accipientis turpitudo sit, quod exemplis docetur, 12. 5. 2. t. 3. p. 38.

An careat hac condictione, qui dedit judici, ut pro se judicaret in bona causa, vel festinato litem expediat, 12. 5. 2. t. 3. p. 38.

Accipiens ob turpem causam reddere tenetur turpia lucra tertio, cujus interest, aut fisco, 22. 5. 3. t. 3. p. 38.

Quid sit condictio *ob injustam causam*, 12. 5. 4. t. 3. p. 38.

Quid juris, si quid non datum, sed tantum promissum sit ob *turpem* vel *injustam* causam, 12. 5. 5. t. 3. p. 38.

Quid juris in eo, quod meretrici pro stupro promissum, & quid, si fingatur præcedens mutui numeratio, cum vere esset promissio ob turpem causam, 12. 5. 6. t. 3. p. 38.

De *condictione indebiti*, vide *indebitum*.

De *condictione sine causa*, tum generali, tum speciali, 12. 7. 1. & 2. t. 3. p. 48.

Quo sensu dominus dici possit *rem suam condicere* a fure, 13. 1. 1. t. 3. p. 49.

Quid sit *condictio furtiva*. Datur solis dominis, qui & tempore furti facti, & quo agitur, domini sunt: non illis, qui tantum alterutro tempore dominium habuerunt, 13. 1. 2. t. 3. p. 49.

Non datur commodatariis & depositariis. An & quatenus detur creditori, cui pignus surreptum est; & quid moribus, 13. 1. 3. t. 3. p. 50.

An contra heredes furti condictio furtiva in solidum detur, licet nihil ex re furtiva ad eos pervenerit, 13. 1. 4. t. 3. p. 50

Quo usque detur contra dominum aut patrem filiifamilias aut servi furis. An servus post manumissionem condictione furtiva conveniri possit. An, qui non contractarunt, sed tantum ope vel consilio juverunt, 13. 1. 5. t. 3. p. 51.

Quid juris, si plures contrectando furtum fecerint, 13. 1. 5. t. 3. p. 51.

An quid tendat hæc actio, si res dolo, aut culpa, aut casu perierit; cujus temporis æstimatio prostanda sit, 13. 1. 6. t. 3. p. 51.

Habet locum, sive proprietatis sive possessionis aut usus furtum sit, etiam pro rebus immobilibus vi possessis, 13. 1. 7. t. 3. p. 52.

Recensentur casus, quibus cessat furti condictio; inter quos si dominus sua voluntate ac sponte dominium amiserit; aut ei a fure satisfactum sit, 13. 1. 8. t. 3. p. 52.

De *condictione ex lege*, & plerisque casibus in quibus ea locum habet, 13. 2. 1. & 2. t. 4. p. 62.

Quid sit *condictio triticaria*, & unde dicta, ei locus non est, nisi principalis actio in personam sit; & per eam non pecunia numerata, sed res aliæ, æstimationem recipientes, fuissent petendæ, 13. 3. 1. t 3. p. 52.

Hæc actio non plane nova est, sed adjectitia qualitas actionis alterius. Cujus temporis æstimatio in ea spectetur, 13. 3. 2. t. 3. p. 53.

Explicatur generaliter, cujus temporis, & cujus loci æstimatio spectanda sit, 13. 3. 3. & 4. t. 3. p. 53. & 55.

Condictio de eo, *quod certo loco*, vide *locus*.

Conductio.

Vide *locatio*.

Confessio, confessus.

An hodie pro confesso habeatur qui de crimine aliquo transegit cum privato læso vel cum publico accusatore, 2. 15. 20. t. 1. p. 173.

Confessus ad interrogationem in jure prodest interroganti, non aliis, licet simile jus habentibus, 11. 1. 10. t. 2. p. 261.

Confessio tacita ex quibus colligatur. An & ex silentio, fuga, oppositione solutionis, compensationis. 42. 2. 1. t. 6. p. 23.

De confessione judiciali. Quid, si illa fiat apud judicem incompetentem. Quid, si fateatur, se occidisse, nec constet de corpore delicti. Quid, si, se debere rem, quæ non amplius existit. Quid, si, se certam debere quantitatem, sed sine expressione causæ. Quid, si fateatur ad obscurum libellum, 42. 2. 2. t. 6. p. 23.

Necesse, ut de suo facto fateatur. Contra se, ex libera voluntate, non vi, metu, iracundia, errore. Quid, si error juris sit? Quid, si probare nequeat, se errore facti confessum esse, 42. 2. 3. t. 9. p. 23.

Confessio debet esse certa. An obscuræ interpretatio fiat contra confessum. Quid juris, si pupillus, minor, ætatis veniam habens, aut tutor, curator, procurator fateatur, & cui noceat. An, & quando cliens corrigere possit erroneam advocati confessionem. An procurator ipse petere possit restitutionem contra suam confessionem, 42. 2. 4. t. 6. p. 24.

Acceptanda confessio per adversarium aut procuratorem ejus. An is confessionem qualificatam dividere possit in civilibus aut criminalibus, 42. 2. 5. t. 6. p. 24. *in fin.*

De effectu confessionis judicialis. An ad eam sequi debeat condemnatio in civilibus & criminalibus. An judex possit in aliud condemnare, quam quod confessione comprehensum. An & quales induciæ confesso competant, aut arbitrio judicis concedi possint, 42. 2. 6. t. 6. p. 24.

An confessio in uno facta judicio, probet in alio. An id, quod quis ut testis in uno judicio deposuit. An revocari possit, 42. 2. 7. t. 6. p. 25.

De confessione extrajudiciali; & ejus effectu. Quid, si geminata. Quid, si in scripto facta. An probata confessione hac, judex possit jusjurandum deferre. An unius testis depositio cum probata confessione extrajudiciali plenam fidem faciat, 42. 2. 8. t. 6. p. 25.

De confessione in testamento facta, et ejus viribus. Quid, si quis asserat in testamento, sibi deberi, 42. 2. 9. t. 6. p. 25. *in fin.*

Confessoria actio & negatoria.

Cur non æque circa res corporales ac circa servitutes, negatoria actio recepta sit, 7. 6. 1. t. 2. p. 171.

Ad quid tendat negatoria circa servitutes prædiales, ubi & de canalibus fistulisque aqueis ruptis, sterculino prope parietem alterius habito, & humectante; deque pariete ultra semipedem inclinato supra aream vicini, & onere refectionis, 8. 5. 5. t. 2. p. 203.

An, si maritus uxori bonorum suorum usumfructum legaverit, vidua possit privata auctoritate in bonorum istorum possessione manere, vel ea occupare, 7. 6. 4. t. 2. p. 172.

An actio confessoria detur fructuario pro servitutibus, prædio fructuario debitis, 8. 5. 1. t. 2. p. 201.

Cessat confessoria, si dominus prædii servientis quid fecerit in præjudicium servitutis, vicino consentiente, vel si prædii intermedii liberi dominus ea fecerit jure suo, quæ servituti obsunt, 8. 5. 4. t. 2. p. 202.

Quædam actiones re ipsa sunt confessoriæ, & negatoriæ, quædam sola verborum conceptione, 8. 7. 6. t. 2. p. 203.

Confiscatio.

Vide *publicatio*.

Confusio debiti & crediti.

Quid sit. Et quot modis fieri possit, 46. 3. 18. t. 6. p. 160.

Quid juris circa confusionem, si debitor creditori, aut vice versa, succedat, etiam circa obligationes accessorias fidejussorum & pignorum, 47. 3. 19. t. 6. p. 160.

Quid si fidejussor debitori, vel debitor fidejussori succedat. Et quid, si tali in casu fidejussor pro sua obligatione fidejussoria fidejussorem dederit vel pignus. Et quid, si fidejussor potuerit se ex sua persona tueri aliqua personali exceptione. Quid, si principalis debitor tantum naturaliter fuerit obligatus, fidejussor civiliter. Quid si principalis debitor ex suo capite potuerit juvari restitutione ex minorennitate; 46. 3. 20. t. 6. p. 160.

Quid, si fidejussor succedat creditori, vel creditor fidejussori, 46. 3. 21. t. 6. p. 162. *in fin.*

Quid, si ex pluribus debendi reis creditori, vel creditor uni ex pluribus debendi reis. Vel unus ex pluribus credendi reis debitori vel debitor uni ex pluribus credendi reis succedat, 46. 3. 22. t. 6. p. 162.

Quid, si fidejussor, qui pro duobus debendi reis apud stipulatorem vel pro promissore apud duos credendi reos fidejusserat, uni reorum debendi vel credendi succedat, vel vice versa hi ei, 49. 3. 23. t. 6. p. 162.

Quid, si unus debendi correo debendi, vel unus reus credendi correo credendi succedat. De utilitate profluente ex eo, quod non fiat confusio, si correus correo debendi vel credendi succedat, si forte alter exceptione temporali vel perpetua tutus fuerit, vel repelli potuerit, alter non, 46. 3. 24. t. 6. p. 162. *in fin.*
Quid, si fidejussor succedat confidejussori 45. 3. 25. t. 6. p. 163.
Quid juris sit, si fiscus, suo succedat debitori, vel tanquam heres, vel tanquam in bona vacantia, Quid, si successerit Titio debitori Mævii, & dein etiam ipsi Mævio, 46. 3. 26. t. 9. p. 163.
Non contingit confusio, si aditio fiat cum inventario. Confusione extinctæ obligationes redintegrantur, si victor in petitione hereditatis eam cedat adversario, cum pacto, ut obligationes restaurentur; vel, si quis aditam hereditatem vendat alteri; vel ex capite minorennitatis adversus aditionem restituatur, vel hereditas adeunti evincatur querela, aliisque modis; vel auferatur, ut indigno per culpam, non dolum. Quid, si heres, debitor aut creditor defuncti, restituat hereditatem ex fideicommisso, 46. 3. 27. t. 6. p. 163.

Confusio materiarum.

Cui cedant confusi liquores ut metalla duorum, & quid, si materiæ aridæ duorum commixtæ sunt, 41. 1. 23. t. 5. p. 327.

Conjuncta.

Quando conjuncta pro disjunctis, disjuncta pro conjunctis habeantur, 28. 7. 29. t. 4. p. 293.

Conjuncta persona.

An conjuncta persona sine mandato possit arrestare debitorem conjunctæ personæ? 2. 4. 33. t. 1. p. 111.
An & quando conjuncta persona pro conjuncta agere possit sine mandato? 3. 3. 11. t. 1. p. 190.
An restitutionem in integrum petere? 4. 1. 9. t. 1. p. 208. *in fin.*

Consensus parentum ad nuptias.

Vide *nuptiæ.*

Consignatio vid. *Obligatio.*

Consors ejusdem litis.

An consors ejusdem litis transigere possit invitis cæteris pendente lite? 2. 15. 6. t. 1. p. 160.

Constitutiones.

Quæ sit auctoritas constitutionum editarum ab Imperat., post tempora Justiniani, 1. 2. 6. t. 1. p. 11.
Quid sint Principum constitutiones, & quot modis Princeps jus constituat? 1. 4. 2. t. 1. p. 26.

Constitutum possessorium.

Constitutum possessorium etiam inter absentes fieri potest, & cur, 12. 1. 5. t. 3. p. 5.

Constitutum, actio de constituta pecunia.

Quid sit constitutum, quibus fiat formulis? 13. 5. 1. t. 3. p. 59.
Inutile est constitutum, si quis alienum debitum constituat per errorem, ut suum, vel alium soluturum. Nec stipulatio inutilis valet ut constitutum, 13. 5. 2. t. 3. p. 59.
Quis constituere possit, quibus constitui? An adjectio solutioni? An in constituendo possit alius adjici solutioni? An in constituendo possit alius adjici solutioni? 13. 5. 3. t. 3. p. 59.
An constitutum tutoribus, curatoribus, actoribus, fiduciariis heredibus, & hereditatis possessoribus, prosit pupillis, municipibus, fideicommissariis, & veris heredibus? 13. 5. 3. t. 3. p. 59.
Qualia debita constitui possint, pecuniæ appellatione hic omnia, etiam facta continentur. Etiam generaliter potest constitui omne id, quod Titius debet. Etiam debitum naturale tantum; at non civile tantum, & cur non, 13. 5. 4. t. 3. p. 60.
An constitui possit, quod testamento imperfecto relictum est? 13. 5. 5. t. 3. p. 60.
An debitum conditionale? An in diem certum debens constituere possit, se die citeriore soluturum, & an tunc ante existentiam diei vel conditionis conveniri possit? 13. 5. 6. t. 3. p. 61.
An majorem quantitatem vel plus constituens, quam principali obligatione continebatur, obligetur in id, quod principali obligatione comprehensum est? 13. 5. 7. t. 3. p. 61.
An constitui possit, quod debitum ab eo, qui ab hostibus captus deportatus est? 13. 5. 8. t. 3. p. 61. *in fin.*
Sine principali debito non consistit constitutum. Sufficit tamen, principale subfuisse debitum, cum constitueretur, licet tempore existentis conditionis constituto appositæ evanuerit, 13. 5. 9. t. 3. pag. 61.
Cur sortem debens non possit constituere usuras sortis, & cur tamen sortem debens constituere possit, se daturum pignora aut fidejussores, 13. 5. 9. t. 3. p. 61.
Potest constitui alteri, quam cui debitum. Quod Titio & Mævio tanquam correis, aut tanquam principali & adjecto debetur, soli Titio recte constituitur, sic ut postea adjecto vel alteri reo non utiliter solvatur. Potest & aliud pro alio constitui creditori volenti, 13. 5. 10. t. 3. p. 61.
Actio de constituta pecunia cui detur, & contra quem constituentes habere possunt beneficium ordinis, divisionis & cedendarum actionum. Quid, si aliquis constituerit *a se & Titio* vel *a se aut Titio* dari? Quid, si impersonaliter constituerit, 13. 5. 11. t. 3. p. 62.
Quid petatur per hanc actionem? Si creditor debitum ex constituto sibi oblatum acceptare nolit nullam habens justam recusandi causam, non amplius ex constituto, sed tantum ex principali negotio agere potest. Nulla constituto novatio fit, 13. 5. 12. t. 3. p. 62.
An legatus constituens id, quod in provincia debet, Romæ tempore legationis actione de constituta pecunia conveniri possit, 13. 5. 13. t. 3. p. 62.
Constitutum convenit hodie in plerisque cum fidejussione, 13. 5. 14. t. 3. p. 63. *in fin.*

Consuetudo.

Quando vicinarum gentium consuetudines in judicando sequi consultum sit, 1. 1. 2. t. 1. p. 2.
Consuetudo legem interpretatur, 1. 3. 19. t. 1. p. 18.
Quid sit consuetudo, & quo modo in statu monarchico ac democratico introducatur, 1. 3. 27. t. 1. pag. 21.
Debet esse justa & rationabilis, 1. 3. 28. t. 1. p. 21.
In quo distet consuetudo a corruptela, 1. 3. 28. t. 1. pag. 21.
Requiritur longum tempus & actuum frequentia arbitrio judicis. Actus duo non sufficiunt, 1. 3. 29. t. 1. p. 21. *in fin.*

Sufficiunt actus extrajudiciales, 1. 3. 30. t. 1. p. 21.
Actus debent esse uniformes, nec alii dispares iis mixti; nec continentes spontaneam juris sui renunciationem, 1. 3. 31. t. 1. p. 22.
Consuetudo per allegantem probanda, 1. 3. 32. t. 1. pag. 22.
Quo modo consuetudo probetur, an per unius doctoris assertionem? an per jusjurandum suppletorium? 1. 3. 33. t. 1. p. 22.
An per duos testes? 1. 3. 34. t. 1. p. 23.
An sufficiat turba testium, si testes singulares sint, aut tantum negative deponant? & quid testes de consuetudine testantes deponere debeant, 1. 3. 35. t. 1. p. 23.
Consuetudo eandem recipit interpretationem, & extensionem, quam lex, 1. 3. 36. t. 1. p. 23.
Consuetudo posterior an & quando abroget legem priorem, 1. 3. 37. t. 1. p. 23.

Consul.

De consulum Romanorum origine ac potestate: & qui auctores de Consulibus scripserint? 1. 10. 1. t. 1. p. 68.
Diminuta fuit sub Imperatoribus potestas Consulum; multa tamen adhuc per eos expedita, 1. 10. 2. t. 1. p. 68.
Consul apud se potuit manumittere, non apud collegam, & quid si consul esset minor annis viginti, 1. 10. 2. t. 1. p. 68.
Consules alii fuerunt ordinarii, alii suffecti, alii honorarii, 1. 10. 3. t. 1. p. 69.
De potestate eorum, qui nunc dicuntur Consules nationis Anglicæ, Belgicæ &c. 5. 1. 114. t. 2. p. 50.

Contestatio litis.

Quo modo fiat litis contestatio, quæ plena, quæ minus plena sit? 5. 1. 144. t. 2. p. 59.
De ficta litis contestatione, quæ est ex contumacia, 5. 1. 145. t. 2. p. 59.
Rejicitur divisio litis contestationis in affirmativam & negativam, simplicem & conditionatam, 5. 1. 146. t. 2. p. 59.
In omni judicio opus est litis contestatione, etiam in summario. Quid si reus respondens protestetur, se id non facere animo litis contestandæ, 5. 1. 147. t. 2. p. 60.
Quinam sint effectus litis contestationis, per eam non solet deterior fieri conditio actoris. 5. 1. 149. t. 2. p. 60.

Continentia causæ.

Forum quis competens sortitur ex continentia causæ, 5. 1. 90. t. 2. p. 39.
Ob continentiam causæ ad eundem judicem ire debent, confines, socii, contutores, legatarii & creditores hereditarii, ut legis Falcidiæ ratio ineatur: sæpe etiam plures de liberali causa &c. 11. 2. 1. t. 2. p. 261.
Terminanda apud eundem causa possessionis & proprietatis. Quid moribus? 11. 2. 2. t. 2. p. 262.
Si plures unius debiti debitores, vel coheredes nomine hereditario debentes, sub diversis habitent judicibus inferioribus, omnes tamen subsint uni judici superiori, omnes, inferiore prætcrito, ad superiorem vocari possunt apud nos, 11. 2. 3. t. 2. p. 262.
Si ex pluribus actoribus aut reis quidam privilgeiati sint respectu fori, etiam non privilegiati ad eundem judicem ire & vocari possint, 11. 2. 4. t. 2. pag. 262.
Hodie ex voluntate actoris aut rei quæstio civilis & criminalis non dividenda, si utraque ex uno facto oriatur, 11. 2. 5. t. 2. p. 262.
Curatore bonis dato, ad eundem judicem ire debent omnes obærati debitoris creditores, 11. 2. 6. t. 2. pag. 262.

Continuatio communionis inter superstitem & liberos post solutum matrimonium.

In quibus locis obtineat hæc continuatio communionis? Sine speciali statuto non est in dubio admittenda. Nec in dubio ultra liberos ad heredes extraneos defuncti porrigenda. Quæ statuta etiam extraneos includant heredes? Pertinet in dubio etiam ad liberos majorennes, 24. 3. 28. t. 4. p. 132.
In continuatam societatem plerisque in locis non veniunt hereditates, sed fructus hereditatum obvenientium. In Hollandiæ plerisque locis etiam hereditates. An & tunc, cum inter ipsos conjuges non fuit universalis, sed acquæstuum communio. An, si tempore soluti matrimonii nulla aut pauca fuerint bona communia? An in societatis continuationem veniant sumtus in studia, honorem, alimenta liberorum, aliaque similia, 24. 3. 29. t. 4. p. 133.
Non est continuatio societatis, si ea liberis damnosa sit. Quo modo id sciri possit, ut liberi eligant, an bona parentis defuncti petere velint, an amplecti communionem. An possint pro parte aliqua temporis amplecti communionem, pro parte eam repudiare, 24. 3. 30. t. 4. p. 133.
An & quo usque verum sit, conjugem superstitem nec alienare nec obligare posse bona in præjudicium liberorum, quibuscum communionis continuatio est, exceptis paucis casibus, 24. 3. 31. t. 4. p. 133.
An, si superstes ad secunda vota transeat, etiam vitricus aut noverca veniant ad continuatam societatem? & an liberis prioris thori post obitum parentis binubi continuatio sit communionis cum vitrico aut noverca, 24. 3. 32. t. 4. p. 134.
Impeditur continuatio, aut finitur, confecto per superstitem repertorio. Si superstes solus sit liberorum tutor, cui tunc repertorium offerre debeat. Intra quantum tempus a soluto matrimonio conficiendum sit. Et, si post conficiatur, an retro a die soluti matrimonii continuatio fuisse censeatur, 24. 3. 33. t. 4. p. 134.
Recensentur per indicem plurimæ quæstiones, & auctoritates circa hanc repertorii confectionem, ad effectum dirimendæ societatis, ut & circa modos alios, quibus continuatio interrumpitur, 24. 3. 33. t. 4. p. 134.
Cujus loci statuta circa societatis hujus continuationem & dissolutionem spectanda sint. Et an migratio ad alium locum superveniens post inchoatam societatis continuationem possit continuationi adferre mutationem, 24. 3. 34. t. 4. p. 135.
In quibus locis ignoratur continuatio communionis, repertorium tamen a superstite edendum heredibus conjugis defuncti per superstitem, antequam separatio bonorum fiat, & jurejurando firmandum; quod habetur pro præstito, ubi mors præstationem prævenit, 24. 3. 35. t. 4. p. 135.

Continuatio possessionis.

Vide *usucapio.*

Contractus.

De contractu mariti & uxoris, vide *uxor.*

De contractu inter virum & uxorem, vide *donatio inter virum, & uxorem.*

Generalia de contractibus, vide *obligatio.*

Contractus plerique quo modo ex jure gentium introducti sint, 1. 1. 18. t. 1. p. 6.

Sortiri quis potest forum competens ratione contractus in loco, in quo contraxit, 5. 1. 73. t. 2. p. 32.

Ubi quis intelligatur contraxisse, si per literas consensus declaratus sit, vel alibi consensus interpositus, alibi instrumentum conscriptum sit, vel alibi contractum, sed ad locum alium sit destinatum contractus implementum, 5. 1. 73. t. 2. p. 32.

Quibus in casibus quis in loco contractus non sortiatur forum competens, 5. 1. 74. t. 2. p. 33.

De natura contractuum in genere, 12. 1. 1. t. 3. p. 4.

Quare contractus alii sint bonæ fidei, alii stricti juris? & unde colligatur regulariter, an bonæ fidei, an stricti juris sint, 12. 1. 3. t. 3. p. 4.

Contractus innominati.

Quid sint contractus innominati, & quotuplices? cur nomine careant, 19. 5. 1. t. 3. p. 210.

Omnes contractus innominati re constant. An admittant pœnitentiam, 19. 5. 2. t. 3. p. 210.

De actione præscriptis verbis ex contractibus innominatis. An concurrere possit cum aliis actionibus? & cum quibus? ac cur, 19. 5. 3. p. 210.

Facilius in subsidium ad actionem præscriptis verbis, quam ad actionem doli confugiendum est, 19. 5. 4. t. 3. p. 210. *in fin.*

An actio præscriptis verbis confundi debeat cum actionibus in factum, 19. 5. 5. t. 3. p. 211.

Contrarium.

Argumentum a contrario sensu quando procedat, 1. 3. 22. t. 1. p. 19.

Contumacia actoris aut rei.

Quo modo coerceatur, qui jus dicenti non obtemperaverit? vide *jus dicenti obtemperare.*

De vadimonio deserto, & pœna, & justis causis excusationis, vide *vadimonium.*

Hodie contumax est, qui tribus citationibus contemtis, non venit. Quid juris de quarta citatione; & an reus tunc adhuc audiri debeat, 2. 11. 6. t. 1. pag. 131.

Enarrantur casus, quibus vel una vel geminata citatio sufficit ad contumaciam, 2. 11. 7. t. 1. p. 132. *in fin.*

Actore non veniente, ad quid reus contendere possit tum in prima, tum in appellationis lite, 2. 11. 8. t. 1. 132. *in fin.*

Non difficulter ante sententiam ex probabilibus causis admittitur purgatio moræ aut contumaciæ, saltem mediante restitutione; at difficulter post sententiam definitivam, 2. 11. 9. t. 1. p. 132.

Quid juris, si is, qui deficiebat, post decretum defectus mox se sistat, judice adhuc pro tribunali sedente, 2. 11. 10. t. 1. p. 132.

Etiam pro deficiente habendus, qui se quidem sistit, sed non agit ea, quæ agenda sunt, 2. 11. 11. t. 1. p. 133.

Non censetur deficere, qui se stato tempore ac loco sistit, si alio in loco is actus expediatur. Nec is, qui se non sistit, cum nec adversarius se sisteret, mora utrimque compensata, 2. 11. 12. t. 1. pag. 133.

Nec, qui vocatus est ad judicem jure communi incompetentem; secus, si tantum ex privilegio incompetens sit. Hinc non priori, sed tantum posteriori casu petit reo excepto fori declinatoria post primum defectum, 2. 11. 13. t. 1. p. 133.

Nec qui citatus in diem ulteriorem, citeriore se sistit, impetrata per libellum diei anticipandi licentia, 2. 11. 14. t. 1. p. 133.

Nec, qui se sistit per procuratorem; nisi in criminalibus, quandoque & in civilibus, judex nominatim ipsius citati præsentiam requirat; quod tamen non facile decernendum, 2. 11. 15. t. 1. p. 133.

Correi stipulandi vel promittendi.

Quid sint duo rei debendi vel credendi; & unde dicantur *rei*. An dies, conditio, locus, unius promissioni vel stipulationi additus impediat, ne correi sint. An, si actus modicus, non extraneus interveniat. An, si diversis temporibus stipulentur aut promittant, 45. 2. 1. t. 6. p. 118.

Recensentur plurimæ factorum species, in quibus non sunt duo correi, licet videantur, 45. 2. 2. t. 6. p. 118.

Correi esse possunt in stipulatione, mutuo, commodato, deposito, emtione, locatione, testamento, &c. 45. 2. 3. t. 6. p. 110.

An stipulator eligere possit, quem ex duobus correis debendi velit in solidum convenire. An promissor cui velit solidum solvere, & quo usque duret electio ista. An stipulator a singulis correis possit partem petere. An, si ab uno, quem in solidum convenit, totum consecutus non sit, reliquum ab altero petere. An, si partem ab uno petierit, vel sponte oblatam acceptaverit, adhuc reliquum ab uno ex pluribus petere; vel ab eo ipso, qui jam partem solvit. Si a singulis partem petierit, & quidam solvendo non sint, an reliquum tunc ab aliis petere. An moribus correi debendi gaudeant beneficio divisionis, 45. 2. 4. t. 6. p. 119.

Solutioni in his correis similis est acceptilatio, novatio, uni, aut ab uno facta. An & judicatum de uno, vel juratum ab uno, aut contra unum. Quid, si unus per capitis diminutionem obligatione exemtus sit. Quid, si creditor uni reorum debendi succedat, vel unus debendi reus alteri reo debendi; vel unus credendi. Quid juris in compensatione, quæ per unum vel uni objici poterat, 45. 2. 5. t. 6. p. 120.

An unius reorum debendi vel credendi interpellatio prosit aut noceat alteri ad id, ne fiat præscriptio. An mora vel factum unius rei debendi noceat alteri, 45. 2. 6. t. 6. p. 121.

Si unus solidum exegerit vel solverit, an, et quando exactum alteri communicare, vel solutum repetere pro parte a correo possit. An totum ab uno exigens, possit & actionem contra cæteros debendi reos pro rata cedere; & an solvens id petere possit. An & quantum nunc unus solidum solvens etiam sine cessione actionis repetere possit a correo, 45. 2. 7. t. 6 p. 121.

Creditor.

De pacto, quo major pars creditorum suo debitori remittit partem debiti, vide *pactum.*

Creditoribus non prodest aut nocet adjudicatio nominum uni heredi facta, &c. Vide *familiæ erciscundæ.*

Creditores intercedere possunt, ne inter coheredes fiat divisio, donec sibi satisfactum sit: & quæ sit utilitas hujus intercessionis, 10. 2. 32. t. 2. p. 247.

Crimina extraordinaria.

Quid sint. Cur, cum pœnæ eorum arbitrariæ sint, pluribus tamen certæ pœnæ proponantur. An judex in hisce etiam ad ultimum supplicium possit procedere. Qui possint de his experiri, 47. 11. 1. t. 6. p. 201.

Recensentur varia crimina extraordinaria, 47. 11. 2. & *seqq.* t. 6. p. 201.

Crimina publica.

Quid sint. Cur publica dicantur. De antiquo Judiciorum publicorum ordine, ex extraordinaria ex recentiori jure executione, ac differentiis inter publica ac privata, 48. 1. 1. et 2. t. 6. p. 213.

De divisione in capitalia et non capitalia, 48. 1. 3. t. 6. p. 214.

An et quando nunc in ordine judiciorum publicorum sequi debeamus jus civile, 48. 1. 4. t. 6. p. 214.

Criminale judicium.

Vide *judicium.*

De foro competente ratione criminis, vide *delictum.*

Culpa.

Distinctio culpæ in culpam commissionis et omissionis, 9. 2. 3. t. 2. p. 212.

Quid designetur in jure per culpam dolo proximam, 27. 7. 5. t. 4. p. 202.

Cumulatio actionum.

An actiones plures uno libello cumulari possint? et quales moribus possint cumulari, quales non, 2. 13. 14. t. 1. p. 204.

An hodie cumulari possit judicium petitorium cum possessorio adipiscendæ vel recuperandæ possessionis, 43. 1. 5. t. 6. p. 57. *in fin.*

An cum possessorio retinendæ possessionis, 43. 1. 6. t. 6. p. 57.

Cura, Curator.

De curatore ventri dando. Quis detur, et quale officium ejus, 37. 9. 2. t. 5. p. 183.

In quibus cura maritorum in uxores differat a cura minorum etc. 23. 2. 63. t. 4. p. 37.

De utili curationis causa actione? et an durante cura moveri possit, 27. 3. 20. t. 4. p. 195.

An curator omnia minorum bona in dotem dare possit; et quid si dotem promiserit supra vires patrimonii, 23. 3. 4. t. 4. p. 68.

Tutela et cura hodie confusæ sunt, 27. 10. 1. t. 4. p. 217.

Quæ jure civili fuerint differentiæ inter tutelam et curam. An minoribus invitis detur curator jure civili et hodierno. An hodie minor in judicio civili vel criminali consistat sine curatore. Curator ad litem datur a judice, coram quo litigandum, licet alibi minor domicilium habeat. Nec talis curator satisdat, rem minoris salvam fore, 27. 10. 2. t. 4. p. 218.

De curatore dementis et furiosi. An opus sit decreto vel publicatione, ut quis pro furioso habeatur. An valeant gesta per furiosum in furore, sed antequam ei curator daretur, aut post curatorem acceptum, sed cum jam sanæ mentis esset factus, 27. 10. 3. t. 4. p. 220.

Quando furiosus dilucida habet intervalla, quæ tunc sint officia curatoris tum furoris tum intervalli tempore. An in dubio quid in furore, an magis intervalli dilucidi tempore gestum præsumatur, 27. 10. 4. t. 4. p. 220.

Quæ sint officia curatoris furioso dati. Quo modo et ad quos effectus curator pro furioso adeat hereditatem, furioso delatam, et acquirat legata vel fideicommissa, 27. 10. 5. t. 4. p. 220.

De curatore prodigis dando, quales illi sint, 27. 10. 6. t. 4. p. 221.

Prodigus ex decreto nihil agere potest, fit prodigus decreto, desinit talis esse contrario decreto. De gestis per vere prodigum, sed ante decretum; de gestis per prodigum declaratum, sed in quo vere cessabat aut nunquam fuerat prodigalitas, cum nec dum contrario decreto prius esset infirmatum, 27. 10. 7. t. 4. p. 221.

Moribus necessaria solemnis publicatio decreti prodigalitatis et interdictionis, 27. 10. 8. t. 4. p. 222.

In quibus pupillis magis quam furiosis comparentur prodigi, 27. 10. 9. t. 4. p. 222.

Quis apud nos curatorem prodigo dare possit, aut furioso. De confirmatione curatoris, quem pater testamento dedit filio prodigo vel furioso. An pater liberis, liberi patri furioso, vel prodigo, uxor marito, curatores dari possint. An uxor et liberi subsint curatori sui patris aut mariti furiosi, 27. 10. t. 4. p. 222.

An in loco domicilii prodigus declaratus ubique pro tali habendus sit, etiamsi quoad immobilia in alio territorio sit. Quid juris, si quis degens extra locum, in quo publicatio decreti facta est, et decreti ignarus, cum prodigo contraxerit, 27. 10. 11. t. 4. p. 222.

An et curator dandus sit turpiter viventibus, meretricibus, si res suas non dissipent, 27. 10. 12. t. 4. p. 223.

De curatore mutis, surdis, perpetua valetudine laborantibus dato; et quo usque illi se et sua obligare aut alienare possint sine curatore, 27. 10. 13. t. 4. p. 223.

De antiqua cura corporum ecclesiasticorum aut monasteriorum, 27. 10. 14. t. 4. p. 223.

De modis finiendi curam, et dubiis eo pertinentibus, 27. 10. 15. t. 4. p. 223.

De curatoribus alia vide in verbo *tutela & tutores.*

Curator bonis datus.

An curator bonis datus possit petere restitutionem in integrum respectu bonorum, quorum curator est, 4. 1. 9. t. 1. p. 208. *in fin.*

Quibus in casibus curator bonis detur, 42. 7. 1. t. 6. p. 42.

Quis jure civili curatorem bonis constituerit. Cujus loci judex hodie, si bona in diversis territoriis sita; et ubi tunc agitandum universale judicium concursu creditorum. Quis det bonis Professorum Leydæ agentium, viduarum eorum, studiosorum, secretariorum pedellorum. Quis bonis eorum, qui societati Indicæ in India ministrant, aut advocatorum, aliorumque suppositorum Curiæ Hollandicæ, 42. 7. 2. t. 6. p. 42.

An curator hic invitus creari possit. An, et quando deponere officium, 42. 7. 3. t. 6. p. 42.

Quot, et qui possint creari. Ubi de advocatis, pro-

curatoribus, fœminis, creditoribus, debitore ipso, et filio ejus, minoribus, 42. 7. 4. t. 6. p. 43.

De inventario faciendo. An per vicarium possit curare. An vendere vel locare jam vendita vel locata per debitorem? An exercere vel excipere debeat actiones debitori & in eum competentes. Et, si plures sint curatores, an singuli in solidum. An curator rerum Italicarum solvere possit creditori provinciali. An circa actiones movendas intersit inter curatorem bonis cessis & hereditati jacenti datum, 42. 7. 5. t. 6. p. 43.

An curator possit hypothecaria agere contra tertios possessores rerum, quæ per debitorem creditoribus erant obligatæ, 42. 7. 6. t. 6. p. 43.

An curator etiam res, huic aut illi creditori specialiter pignori datas, apprehendere, administrare, ac vendere debeat. An magis ipse creditor. An non is, qui speciali gaudet jure retentionis. An non respublica, si administrator bonorum ejus solvendo non sit. An bona, quibus curator datus, in alio loco possint arrestari jurisdictionis fundandæ gratia. Retineri possunt per creditorem, invito curatore, obligationes stipendiorum militarium, *ordonnantien op solaye*, 42. 7. 7. t. 6. p. 44.

An curator possit instituere judicium communi dividundo circa rem debitori cum alio communem? 42. 7. 8. t. 6. p. 44.

De obligatione inter curatorem & debitorem, cujus bona curat, & quam ei culpam præstet, 22. 7. 9. t. 6. p. 44.

De obligatione inter curatorem & creditores, ac culpæ præstatione, & de imputandis impensis litis temere motæ, 42. 7. 10. t. 6. p. 45.

An debitor obæratus, aut creditores habeant hypothecam legalem in bonis curatoris, 42. 7. 11. t. 6. p. 45.

Si plures sint curatores, an ex administratione singuli in solidum conveniri possint. An iis locum habeat beneficium divisionis, vel ordinis, 42. 7. 12. t. 6. p. 45.

De modis finiendæ hujus curæ. Si curator munus impleverit, nec ultra quicquam possideat ex bonis debitoris, creditores postea emergentes non curatorem, sed creditores quibus solutum, conveniunt, 42. 7. 13. t. 6. p. 46. *in fin.*

Curatores operum publicorum.

Vide *administratio rerum civitatis.*

Custodia reorum.

Ab arbitrio judicis pendet modus custodiendi, 48. 3. 3. t. 6. p. 223.

An rei ad perpetuos carceres damnari possint. Quando incarcerandi, vel non; & an vincula carceratis injici. De custodia vinculorum sine carcere. De constitutis sub custodia apparitoris, 38. 3. 4. t. 6. p. 223.

An incarcerari, qui salvo conductu muniti. An si tales, quibus ille dari non debuit. An incarcerari accusatores aut mulieres, 48. 3. 5. t. 6. p. 223.

De cura incarceratorum, & suggerendis judici frequenter eorum nominibus. An quis ob morbum ex carcere dimittendus; quo modo curandus, 48. 3. 6. p. 224.

De prohibitis privatis carceribus, & pœna, 48. 3. 7. t. 6. p. 224.

De pœna commentariensis & ministrorum, si dolo aut culpa eorum reus evaserit, 48. 3. 8. t. 6. p. 224. *in fin.*

De pœna effringentium carceres, & reis cum, aut sine effractione fugientibus ac propinquis ope consilio juvantibus. An rei effringentes pro confessis habendi; & quo modo contra eos procedendum, 48. 3. 9. t. 6. p. 224.

De militari custodia libera, arctiore, arctissima, & pœna, si custoditus evadat, 48. 3. 10. t. 6. p. 225.

Cujus sumtu alendus reus custoditus, 48. 3. 11. t. 6. p. 225.

Quando reus cautioni fidejussoriæ committendus. An si relegatio delicto sit proposita. An carcerandus, si fidejussores invenire nequeat, 48. 3. 12. t. 6. pag. 225.

De pœna fidejussoris reum non sistentis. De dilatione ulteriore fidejussori danda, & reo interim moriente. An, & quando fidejussor deferendo reum se non sistentem, pœnam evitet. Quandiu obligatus maneat ad sistendum, si nullum tempus sistendi sit additum, 48. 3. 13. t. 6. p. 225.

De praxi, qua reus in persona citatus vel incarceratus, petit se sub fidejussione laxari; & iis qui sub tali cautione ab instantia dimittuntur. De reis non accusatoris sed judicis arbitrio dimittendis, 48. 3. 15. t. 6. p. 226.

D

Damnum.

DE damno ab animalibus dato, vide *pauperies.*
De damno injuria dato, vide *Aquilia lex.*

Damnum infectum.

Cur inducta sit cautio damni infecti. Quid si damnum infectum. Quo remedio petenda hæc cautio. An ei locus, si alio remedio is, cui damnum imminet, sibi prospicere possit, 39. 2. 1. t. 5. p. 266.

Quis jubeat hanc cautionem præstari. Ex quibus rebus damnum timeri debeat, ut cautioni locus sit. Et quid, si publico loco, vel ex publico, damnum immineat, 39. 2. 2. t. 5. p. 266.

Quis eam petat. Ubi de iis, quorum periculo res est; superficiariis, creditoribus hypothecariis, inquilinis, & locatoribus, fructuariis & proprietariis. Petens suo vel alieno nomine præstat jusjurandum calumniæ. An tunc anxie prætor inquirat. Si juraverit petitor, & alio tempore stipuletur, an iterum jurare debeat, 39. 2. 3. t. 5. p. 267.

Non petit eam bonæ fidei possessor, nec qui illicite exstruxit, aut alteri prius ipse ejusdem rei nomine cavere noluit. An, & quando emtor respectu rei sibi venditæ, sed nondum traditæ. An socius a socio, si rei propriæ a re communi damnum immineat, 39. 2. 4. t. 5. p. 267.

An is, qui damnum metu ex vitio rei, non accidentali, sed naturali; aut ex eo, quod vicinus quid facit in suo, jure suo, 39. 2. 5. t. 5. p. 268.

Qui suo, qui procuratorio nomine cavere debeant, ubi de dominis, bonæ fidei possessoribus, fructuariis, servitutem realem habentibus. Repromittit cavens suo nomine; satisdat, qui alieno. Quæ sit ratio. Quid juris, si dubium, an suo, an alieno nomine cavere debeat, 39. 2. 6. t. 5. p. 268.

Quis caveat, si inter petitorem & possessorem rei vitiosæ lis pendeat. Quid juris, si plures sint do-

mini rei vitiosæ, vel rei, cui damnum timetur. 39. 2. 7. t. 5. p. 263. *in fin.*

Ubi petenda hæc cautio. Dies cautionis inferendus. Quid, si consulto vel errore prætermissus sit. Quo modo prætor diem definiat. Ad quantum tempus, si ex opere in flum ine publico ripave facto damnum immineat. An lapso die apposito iterum cavendum sit. 39. 2. 8. t. 5. p. 268.

Qui agant hac cautione, & contra quos. An et contra successores particulares rei vitiosæ. Ad qualis damni reparationem agatur. Quid, si non ex vitio rei, vel non ei rei, vel non ei parti, cujus intuitu cautum, damnum illatum sit. An immoderata sit facienda æstimatio damni ob picturas et alia ad luxum spectantia. Quid, si damnum metuens fulserit parietem. Quid, si nullus integras ædes conducere velit, aut ex iis migret, ob metum vicinæ domus ruinosæ, 39. 2. 9. t. 5. p. 268.

De missione in possessionem damni infecti nomine, vide *missio in possessionem.*

Si plures damni infecti nomine in possessionem missi sint, pro qua parte tunc quisque possideat, et damni reparationem petat, aut usucapiat. Quid, si unus eorum in rem vitiosam sumtum fecerit, 39. 2. 13. t. 5. p. 270.

Quid intersit, utrum damnum contigerit ante petitam cautionem, an post eam ante decretam cautionem, vel post decretam missionem in possessionem, 39. 2. 14. t. 5. p. 271.

Quo modo moribus consultum sit de damno infecto, 38 2. 15. t. 5. p. 271.

Debitum, debitor.

Debitum usurarium hypotheca immobilium munitum mobilibus adnumerandum licet in quibusdam imitetur naturam immobilium, 1. 8. 27. t. 1. p. 63.

Debita an regi debeant lege loci debitoris, an creditoris, 1. 8. 30. t. 1. p. 65.

An et quando utiliter debitor debitum leget creditori. Et quid, si legetur non debitum, 34. 3. 8. t. 5. p. 84. *in fin.*

An debitor quantitatis legans simpliciter eam quantitatem creditori, censeatur voluisse compensare. An non, si pignus creditori legaverit, ei pro debito obligatum, 34. 3. 9. t. 5. p. 84.

Declinatoria fori exceptio.

Vide *forum competens.*

Decretum.

De decretis ab ordine faciendis, 50. 9. 1. t. 6. p. 343.

Decuria.

De decurionibus et filiis eorum, 50. 2. 1. t. 6. p. 333.

Defectus, vulgo defaut.

Vide *contumacia.*

Defensor.

An minor 25. annis sine mandato defensor esse possit. 3. 3. 6. t. 1. p. 187.

Defensor in quibus distet a procuratore, 3. 3. 24. t. 1. p. 194.

Dejectio.

Vide *effusio.*

Delatio criminis.

De delatione, qui deferant. Qui ratione officii deferre debeant, ubi et de irenarchis. Quid, si per calumniam vel imprudenter detulerint, 48. 2. 1. t. 6. p. 215.

Delegatio.

Quid sit delegatio. Fieri potest sub conditione, An conditionalis, si quis addat, se soluturum, si delegatus intra certum tempus non solvat. Quid, si debiti adhuc contrahendi intuitu delegatio fiat, 46. 2. 11. t. 6. p. 150. *in fin.*

Quot personæ, quot, et quales contractus ad eam requirantur. Recensentur casus, quibus non est delegatio, quia aliquod requisitum deest, 45. 2. 12. t. 6. p. 150.

Delegans liberatur, licet delegatus solvendo non sit, nisi dolus adsit, vel aliud sit actum. De assignatione hodierna. An, et quando liberet assignantem. Quid, si debitor nomen sui debitoris in solutum vel pignori dederit creditori suo cum potestate exigendi, 46. 2. 13. t. 6. p. 151.

An exceptiones, quæ possunt objici delegantì, opponi possint ei, cui facta delegatio. An delegatione perimantur fidejussiones, pignora, pœnæ, priori obligationi additæ; sistatur cursus u urarum; mora purgetur priorum obligationum intuitu facta, 46. 2. 14. t. 6. p. 151.

An utraque, an tantum alterutra, tollatur obligatio, si is, cui et Titius et Sejus quid debebat, stipuletur a Cajo *dari sibi, quod Titius aut Sejus debet.* Quid juris, si delegatus a furioso, quem putabat sanæ mentis esse, solverit creditori ejus. 46. 2. 15. t. 6 p. 152.

Deletio testamenti.

Vide *infirmatio testamenti.*

Deliberandi jus.

Quid sit jus deliberandi. Quamdiu duret nemine aditionem urgente. Quo modo et olim et jure novo possit præfigi in testamento dies cretionis de adeunda hereditate, 28. 8. 1. t. 4. p. 300.

Urgentibus aliis, quantum tempus heredi concedatur ad deliberandum, jure veteri, Justinianæo, et hodierno. 28. 8. 2. t. 4. p. 301.

An deliberante instituto, tempus currat substituto vel heredi legitimo. Si deliberans intra tempus mentem non declaraverit, an ex silentio ejus aditio, an repudiatio præsumi debeat. In quorum gratiam jus deliberandi inductum sit, 28. 8. 3. t. 4. p. 301.

Quid juris circa jus deliberandi, si fiduciarius hereditatem suspectam dicat, et aditionem urgeat fideicommissarius, 28. 8. 4. t. 4. p. 301.

Quibus hæredibus præfiniatur tempus deliberandi. An et sua potestativa institutis, pendente conditione. An et suis heredibus. Et quid, si se jam abstinuerint. An et necessariis, et prætoriis, et fideicommissariis. An et legatariis, 28. 8. 5. t. 4. p. 302.

Heres deliberans jure petit, sibi copiam fieri rationum, tabularum, literarum defuncti, ab iis, qui illas tenent: etiam a coheredibus, qui jam adiverunt, ac creditoribus hæreditariis in possessionem missis, hodie etiam a conjuge superstite sibi edi inventarium bonorum defuncti, 28. 8. 6. t. 4. p. 302.

Dum deliberat, pati debet, creditores mitti in bona defuncti; nec res hereditarias alienare potest, nisi venia a prætore impetrata ex justis quibusdam causis, 28. 8. 7. t. 4. p. 302.

Denegatur jus deliberandi, si probetur, heredem jam adivisse, 28. 8. 8. t. 4. p. 302.

Delictum.

An per ignorantiam juris aut facti committi possit, 1. 3. 3. t. 1. p. 13.

Ratione delicti reus non modo præsens, sed & absens accusari potest in loco criminis perpetrati, 5. 1. 67. t. 2. p. 30.

Potest tamen etiam conveniri in loco quovis alio, in quo reperitur, præcipue in loco domicilii. In Hollandia tantum in loco domicilii, si extra locum domicilii intra Hollandiam deliquerit, nec apprehensus in flagranti delicto aut fugitivus sit. Quid si Hollandus extra Hollandiam deliquerit? 5. 1. 63. t. 2. p. 31.

An quis criminis accusari possit in quo immobilia habet, si ibi non deliquerit, nec apprehensus sit, nec domicilium foveat? 5. 1. 69. t. 2. p. 31.

In concursu fori multiplicis in reo criminis accusando præventioni locus est. Quis censeatur prævenisse. Quid si unus prius citaverit edictis, alter reum postea apprehenderit. Quid si unus in crimen inquisiverit, alter dein edictis citaverit ante primum inquirentem, 5. 1. 70. t. 2. p. 32.

Præventioni etiam locus, cum in confinio duorum territoriorum crimen perpetratum est, 5. 1. 71. t. 2. p. 32.

Si inter duos de jurisdictione criminali quæstio sit, nec brevi finiatur, judex utroque superior ad se litem criminalem evocare potest, 5. 1. 71. t. 2. p. 32.

Apud quos judices agatur de delictis adversus leges venationis, & de violatione saltuum publicorum; & de delictis in navi Indiam petente perpetratis, de fraudatione vectigalium, importatione & exportatione mercium prohibitarum ad exteros aut hostes, de fraudationibus impositionum, delictis publicanorum, aliisque similibus, vide ad verbum *forum competens*.

Quid sit delictum. An sine dolo committi possit. An ubi dolus, ibi etiam ex delicto actio sit, 47. 1. 1. t. 6. p. 169.

Quid sint delicta privata. Distant a publicis & extraordinariis licet ex eodem delicto, & civiliter, & extra ordinem vel judicio publico criminaliter agi possit. Unum facinus ex variis publicorum judiciorum legibus accusari potest, 47. 1. 2. t. 6. p. 170.

Quot sint privata delicta? Moribus fiscus solus pœnalem ex delictis persecutionem facit, & hactenus nunc non multum inter delicta publica & privata interest. Privati non pœnam, sed tantum indemnitatem petunt a delinquente, & herede ejus in solidum. Adhuc hodie dupli vel alterius pœnæ pecuniariæ persecutio privatim competit in quibusdam casibus, 47. 1. 3. t. 6. p. 170.

Demonstratio.

An & quando sola demonstratione sine nomine quis testamento honorari possit? An digito monstrari? An falsa demonstratio, addita nomini proprio honorati, vitiet dispositionem? An, & quando falsa demonstratio circa cognationem vel affinitatem, 35. 1. 3. t. 5. p. 99.

Falsa demonstratio rei legatæ quando inutile faciat legatum, quando non, 35. 1. 4. t. 5. p. 100.

An debeatur legatum, si testator rem demonstret, unde legatum præstetur, & illa non appareat, vel esse desierit, vel præstationi non sufficiat, 35. 1. 5. t. 5. p. 100. *in fin.*

Quid, si testator demonstret verbis futuri temporis rem in futurum acquirendam, ex qua legatum præstari vult, vel quam ipsam legat, & ea non acquiratur? Et an non talis demonstratio conditionis effectum habeat, 35. 1. 6. t. 5. p. 101.

Falsa demonstratio non facit legatum, dum legatum dicitur, quod legatum non est, 35. 1. 7. t. 5. p. 101.

Quid, si testator nomen & qualitatem aut artificium personæ expresserit, nominato non conveniens, & dubium sit, an in nomine, an in demonstratione erratum sit. Quid, si *Titio amico*, aut *cognato* relinquat, & plures habeat Titios cognatos, 35. 1. 8. t. 5. p. 101. *in fin.*

Denunciatio litis motæ.

Vide *evictio.*

Deportatio.

Vide *exilium.*

Depositio.

Vide *oblatio, consignatio, & depositum.*

Depositum.

De Depositis in æde sacra, in horreis publicis, apud argentarios, 16. 3. 1. t. 3. p. 112.

Quid sit contractus depositi. An depositum maneat, si id agatur, ut tantumdem reddatur, 16. 3. 1. t. 3. p. 112.

Cujus gratia depositum celebrari possit. An solius depositarii gratia. Recensentur casus, quibus dubium, an depositum an mandatum sit, 16. 3. 2. t. 3. p. 113.

Quales res deponi possint, an & immobiles, an & res propria apud suum dominum, 16. 3. 3. t. 3. pag. 113.

Directa depositi actio quibus detur. An & tertio, de quo actum, ut ei reddatur. Quid juris, si plures eandem rem dividuam aut individuam deposuerint, vel uni deponenti plures heredes extiterint, 16. 3. 4. t. 3. p. 113.

Contra quos detur, quid si plures sint depositarii, vel plures unius depositarii heredes. An datur contra manumissum de eo, quod durante servitute recepit. An & contra tertium possessorem, 16. 3. 5. t. 3. p. 114. *in fin.*

Ad quid tendat, ubi & de accessionibus rerum depositarum, et cista obsignata deposita, et usuris rerum fungibilium depositarum, 16. 3. 6. t. 3. p. 114.

Qualem culpam præstet depositarius, quando ex casu fortuito teneatur. Quid juris, si ipse vel heres ejus rem depositam vendiderit, ac tunc illa casu perierit, 16. 3. 7. t. 3. p. 114.

An deponens rem a depositario alienatam vindicare possit, et quid juris, si depositarius res suas incendio eripuerit, non salvatis depositis, 16. 3. 8. t. 3. p. 115.

An depositi restitutio impediri possit compensatione, retentione ob impensas, exceptione non numeratæ pecuniæ, intercessione tertii, pacto de *utendo si velit*, vel ut demum post certum tempus reddatur, 16. 3. 9. 3. p. 115.

Contraria actio depositi ad quid tendat. An res pro damno noxæ dari depositario possit, 16. 3. 10. t. 3. p. 115.

De deposito miserabili, et quid in eo moribus obtineat, 16. 3. 11. t. 3. p. 116.

Quid sit depositum sequestrarium. An sequester possideat rem sequestratam, 16. 3. 12. t. 3. p. 116.

Quæ potestas, quæ officia sequestrorum sint, et an sequester jus patronatus ac jurisdictionem exerce-

re possit, si res, quibus illa jura cohærent, sequestratæ sint, 16. 3. 13. t. 3. p. 116.
Propter quas causas invito altero litigantium sequestratio fieri possit, etiam ipsius pecuniæ numeratæ. An possessor rei impedire possit sequestrationem ejus per oblationem idoneæ cautionis, 16. 3. 14. t. 3. p. 116.
De actionibus ex deposito sequestrario natis, et quando iis locus sit. Quæ pœnæ sint subducentium auctoritate privata res sequestratas, 16.3.15.t.3.p.116.
De depositione pecuniæ apud acta; quid si graphiarius eam in suos usus converterit. Quid si & foro cesserit, an potiores sint, qui ita deposuerunt, in bonis ejus? An & ipsi magistratus tunc teneantur, 16. 3. 17. t. 3. p. 117.

Derelictio.

Pro derelictis habita, cui cedant, & de agris desertis. Quid, si non dominus dereliquerit? An quis possit rem suam pro parte derelinquere? An agros steriles vel oneri reficiendi aggeris obnoxios, & retinere fertiles in vicinia? An derelinquere agros post cespites inde eductos, ut tributo liberetur, 41. 1. 10. t. 5. p. 321.

Desertio malitiosa.

De matrimonio ob malitiosam desertionem solvendo, vide *divortium*.

Dies.

De diebus continuis, utilibus, cœptis, aut de momento in momentum computandis, die intercalari, & similibus, vide *præscriptio*.
De sanctitate diei dominici, quid eo die liceat, nec ne. An contractus, an sententia die dominico lata, valeat, 2. 12. 2. t. 1. p. 134.
Citatio die dominico facta est ipso jure nulla, 2. 12. 4. t. 1. p. 134.
Citatus die profesto, ut se sistat die dominico, sistere se debet proxime sequenti die judiciali, 2. 12. 4. t. 1. p. 134.
De die intercalari, 4. 4. 1. t. 1. p. 229.
De die cedente & veniente, vide *cessio diei*.

Diffamatio.

Quando locum habeat actio ex *l. diffamari*, ejus extensio ad omnes causas æquitate nititur, 5. 1. 21. t. 2. p. 14.
Non est locus actioni ex *l. diffamari*, nisi probetur diffamatio. Quando necesse non sit, probari jactantiam aut diffamationem, 5. 1. 22. t. 2. p. 15.
Quo in loco intentanda sit actio ex *l. diffamari*, alibi hac actione, alibi de negotio principali litigatur, 5. 1. 23. t. 2. p. 15.
Quot citationibus opus, antequam vocato ex *l. diffamari* silentium imponatur. An adversus impositum silentium restitutio impetrari possit, 5. 1. 24. t. 2. p. 16.

Dignitas.

Quali dignitate tollatur patria potestas, an & sacerdotio, et quid moribus, 1. 7. 10. t. 1. p. 53.
An jus accrescendi locum habeat, si duobus simul dignitas aut manus, lucrum adjunctum habens, collatum sit donec vixerint, 7. 2. 8. t. 2. p. 163.

Dilatio.

Quid sint dilationes, quomodo a feriis distent, 2. 12. 10. t. 1. p. 134.
Quæ sint dilationes legitimæ, quæ arbitrariæ, quæ conventionales, 2. 12. 11. t. 1. p. 136.
An judex legitimarum dilationum tempus ex justa causa prorogare possit, 2. 12. 12. t. 1. p. 136. *in fin.*
An ex adverso coarctare? 2. 12. 13. t. 1. p. 136.
Dilationum dies continui sunt, 2. 12. 14. t. 1. p. 136.
An certorum dierum dilatione data, dies ipse, quo data dilatio, computari debeat? 2. 12. 14. t. 1. pag. 136.
Dilatio ad exhibendum quandoque a judice datur, 10. 4. 5. t. 2. p. 257.

Dispensatio.

Quid sit dispensare de legibus, qui possint dispensare, & de quo jure, et quando licita sit dispensatio, 1. 3. 25. t. 1. p. 20.
Quales magistratus dispensatione remittant necessitatem proclamationum in nuptiis, 23. 2. 3. t. 4. pag. 17.

Divisio hereditatis.

Vide *familiæ erciscundæ*.
Divisio rerum communium, vide *communi dividundo*.

Divisionis beneficium.

Quo usque fidejussor tutoris gaudeat divisionis beneficio ex sua vel tutoris persona, 27.7.1.t.4.p.201.
An ab Hadriano, an magis a Pio sit inductum hoc beneficium divisionis? An locum habeat respectu confidejussorum, qui solvendo non sunt. Creditori nocet, si quidam post litem contestatam desinant solvendo esse. Nec hic minor restituitur, nisi inter vere inidoneos divisionem admiserit. Quis probet, quis definiat, an reliqui sint idonei? Quid agendum sit uni in solidum convento, si dubium, an reliqui sint idonei? Quando hæc exceptio opponenda, 46. 1. 21. t. 6. p. 137.
An ei locus, si plures fidejusserint pro conductore vectigalium aut alio debito fiscali? Et quid moribus. An si alius pure, alius sub conditione fidejusserit? Vel plures diversis temporibus pro eodem debitore in solidum, Quid, si fidejusserint *pro debito vel parte ejus*? An, si pro eodem debito, sed diversis debitoribus? An inter diversarum stipulationum fidejussores? An inter fidejussorem primum et fidejussores ab eo datos? 46. t. 22. t. 6. pag. 138.
Cessat, si fidejussor negaverit, se fidejussisse; vel plures fidejusserint, rem pupilli salvam fore, vel cum muliere. Quid, si cum minore, et is postea restituatur, 46. 1. 23. t. 6. p. 139.
Cessat, si ei specialiter renunciatum sit, 46. 1. 24. et 16. t. 6. p. 139. et 135.
An, si unus solidum solverit, condicat ut indebitum, quod supra suam partem solvit. An cesset, si plures pro rei vel facti individui debito fidejusserint? Quid, si quis promiserit, *se solidum soluturum*, vel se obligaverit in solidum *ut principalem*, *& unus pro omnibus*? Quid, si plures fidejusserint in solidum, *elck een voor al*? Quid, si pro debito guarentigiato, vel habente clausulam consensus in voluntariam condemnationem? 46. 1. 24. t. 6. p. 139.
An, suam partem virilem debiti sponte solvit, adhuc de reliquorum confidejussorum cessantium partibus teneatur, si hi solvendo sint? An adhuc conveniri a creditore, si suam partem virilem solverit confidejussori? Et an contra fidejussorem de parte illa ei soluta creditor recte agat, 46. 1. 25. t. 6. p. 140.

Cessante beneficio divisionis in fidejussoribus, an quatenus inter heredes defuncti fidejussoris adhuc actio divisa sit. Si creditor singulos in solidum convenire valens, pro virili parte convenire cœperit, et dein quidam solvendo non sint; id reliquos non gravat; contra vero, si unum tantum convenerit in solidum, aut in partem: aut partem ab uno sponte oblatam acceperit, 46. 1. 26. t. 6. p. 140.

De divisionis beneficio inter plures administratores rerum ad civitatem pertinentium, 50.8.4.t.6.p.343.

Divortium.

Quid sit divortium, quid repudium? Quibus fiat modis, qua solemnitate? Quid, si post missum absenti libellum repudii mittentem pœniteat, et tamen libellus tradatur? Quid, si non fuerit absenti traditus, sed ad domum ejus delatus? 24. 2. 1. t. 4. p. 116.

Nimia divortiorum licentia ex conjugum consensu Romanis tolerata magis quam probata fuit. Restricta per Justinianum ad eam, quæ fit religionis intuitu. Per Justinum secundum rursus generaliter tolerata, 24. 2. 2. t. 4. p. 117.

Quæ jure civili medio ac novo fuerint justæ causæ repudii invito altero conjuge. Quæ pœnæ divertentium sine justa causa, 24. 2. 3. t. 4. p. 117.

Jure civili liberi in potestate non nisi ex consensu patris poterant matrimonium dirimere: nec pater nuptias filiifamilias aut filiæf. ipsis invitis; secus in sponsalibus filiæfam. Et quid circa hæc jure hodierno. An pater possit cogere filiam, ut divertat a marito adultero, 24. 2. 4. t. 4. p. 118.

Moribus nostris tantum ob adulterium & malitiosam desertionem matrimonium dissolvitur. Quid si uxor vim passa sit? Quid, si insons nocenti crimen remiserit, aut sciens crimen, debitum conjugale præstiterit? An & quando maritus uxorem adulteram retinens lenocinii reus sit? 24. 2. 5. t. 4. p. 118.

Si & vir & uxor adulterium commiserint, an alteruter separationem petere possit, & quo usque par crimen mutua pensatione tollatur? An is, cui a conjuge crimen adulterii remissum est, vicissim cogi possit, ut remissionem criminis faciat, ubi & alter conjux in hoc crimen postea incidit, 24. 2. 6. t. 4. p. 118.

An uxor excusetur, si sævitia mariti, vel ex inopia, vel ob denegatum a marito contumaciter debitum conjugale, in adulterium se prolapsam dicat? An uxor ob denegatum contumaciter debitum conjugale petere possit matrimonii dissolutionem, 24. 2. 7. t. 4. p. 119.

Auctoritate judicis, non privata, nuptiæ ob adulterium dirimendæ sunt. Quo modo id petatur. An insonti permittendum sit alias nuptias contrahere? An, & quando ipsi nocenti? An si pœnitentia ducatur nocens, cogi possit insons, ut nocentem recipiat, 24. 2. 8. t. 4. p. 119.

De malitiosa desertione & nuptiis ob eam auctoritate publica dissolvendis? An tunc insonti, ac nocenti, aliæ nuptiæ permittendæ sint. Quibus pœnis damni afficiatur ex moribus malitiose deferens, 24. 2. 9. t. 4. p. 120.

Si desertus aut deserta sine prævio desertionis judicio alias nuptias contrahat, illarum dissolutionem deserens recte petit. Quid, si sponte cedere velit. Si desertus post finitum desertionis judicium alias nuptias contraxerit, an deserens possit petere ex pœnitentia earum dissolutionem, 24. 2. 10. t. 4. pag. 120.

Si non intervenerit desertionis judicium, an desertus deserentem ac pœnitentem post longum tempus recipere teneatur, 24. 2. 11. t. 4. p. 120.

An mulieri ob diutinam mariti expeditionem & incertitudinem an vivat, aliæ nuptiæ permittendæ sint? Et quid, si maritus revertatur deinde, 24. 2. 12. t. 4. p. 120.

An malitiosa sit desertio, si maritus ob crimen profugus sit, vel relegatus, aut ob metum persecutionis alio migret? An si uxor talem maritum sequi nolit, ipse adversus eam desertionis judicium movere possit, 24. 2. 13. t. 4. p. 120.

Si nuptiæ ob adulterium aut desertionem solutæ sint non privatim, sed solemniter, redintegrari possunt: alias nec nuptiæ sunt, nec liberi inde legitimi nascuntur. Redintegratione facta reviviscunt, in dubio pacta dotalia, pœnæ cessant, 24. 2. 14. t. 4. p. 120.

Nuptiæ retro nullæ declarantur, etiam invito viro ac muliere, si incestæ sint, vel sine parentum consensu initæ. An ob impotentiam nuptias antecedentem, & quamdiu illa debeat esse continuata? Quibus illa probetur modis, & quo modo agi debeat, 24. 2. 15. t. 4. p. 121.

An & nullæ declerandæ, si quis vitiatam & ab alio imprægnatam pro virgine vel vidua honesta duxerit ignorans, 24. 2. 15. t. 4. p. 121.

An ob supervenientem furorem, impotentiam, morbum contagiosum, sævitiam nimiam conjugis, nuptiarum dissolutio peti possit? An non saltem thori & mensæ separatio ob furorem aut sævitiam impetrari, 24. 2. 16. t. 4. p. 122.

De effectibus separationis thori & mensæ, 24. 2. 17. t. 4. p. 122.

Si mulier sine publica auctoritate a viro recedens seorsim habitet, an fiat lucrorum viri particeps, aut ab eo alenda sit? An non, si publica auctoritate separatio thori facta? 24. 2. 18. t. 4. p. 122.

An cessent effectus nuptiarum, si conjuges communi consensu, sed privata auctoritate seorsim habitent? Et quid, si aliud pacti fiat? 24. 2. 19. t. 4. p. 123.

Doerium.

De petitione doerii post solutum matrimonium vi pacti vel statuti. An divortio facto insons doerium petere possit; & an statim, an demum mortuo nocente, 24. 3. 23. t. 4. p. 131.

Si pacto dotali certa res, veluti domus Corneliana, designata sit, tanquam in doerium cessura superstiti, & stante matrimonio, exusta, iterumque restituta sit, an soluto matrimonio nova domus peti possit ut doerium, sine refusione impensarum? 24. 3. 24. t. 4. p. 131.

An super res pro doerio ex pactis dotalibus aut statutis debito habeat hypothecam legalem in bonis defuncti? 24. 3. 25. t. 4. p. 132.

An evanescat obligatio ad doerium, sive certæ rei semel præstandæ, sive annuæ præstationis, si præmoriens superstiti legaverit bonorum omnium aut quarundam rerum usumfructum? 24. 3. 26. t. 4. pag. 132.

Cujus loci statuta circa doerium pactitium aut statutarium spectanda sint, 24. 3. 27. t. 4. p. 132.

Dolus.

De exceptione doli, vide *exceptio doli.*
Qualis dolus insit metui, 4. 2. 2. t. 1. p. 215.
Dolus vel bonus vel malus est; vel ex re, vel proposito, 4. 3. 1. t. 1. p. 222.
Dolus non præsumitur, sed probandus; quibus modis probetur, 4. 3. 2. t. 1. p. 222.
Si dolus causam dederit contractui bonæ fidei, is ipso jure nullus est, nec transit dominium, nec opus restitutione: agi tamen potest ad id quod interest, 4. 3. 3. t. 1. p. 223.
Si dolus inciderit in contractum bonæ fidei, non datur doli actio, sed actio ex ipso contractu, 4. 3. 4. t. 1. p. 223.
Quid juris, si tertii dolus intervenerit in negotio bonæ fidei, 4. 3. 5. t. 1. p. 224.
Si dolus causam dederit negotio stricti juris, vel in illud inciderit, negotium non est ipso jure nullum, sed rescindendum, 4. 3. 6. t. 1. p. 224.
Ratum manet omne negotium dolo gestum, si ita velit is, qui dolum passus est, 4. 3. 7. t. 1. p. 224.
Quid sit doli actio, quibus detur, non ei, qui ipse in dolo fuit; nec ei, qui adversarii dolum scivit, 4. 3. 8. t. 1. p. 225.
Contra quos detur, de dolo procuratorum, tutorum, decurionum. Quid si plures dolum fecerint, 4. 3. 9. t. 1. p. 225.
Non datur contra tertios possessores. An contra parentes, patronos, & heredes eorum, an contra honoratos? Quo modo tunc verbis actio temperanda sit, ut *bona fidei* mentio fiat, 4. 3. 10. t. 1. p. 225.
Ad quid tendat doli actio, 4. 3. 11. t. 1. p. 225.
Intentanda intra biennium. Actio tamen in factum in id, in quo alter locupletior factus est, perpetuo durat, etiam contra heredes. Quid moribus? 4. 3. 12. t. 1. p. 225.
Quibus casibus cesset doli actio? An ei locus, si alia actio aliudve juris remedium supersit? Et cum quibus actionibus possit concurrere, 4. 3. 13. t. 1. pag. 225.
Non concurrit actio doli cum indebiti condictione; nec cum condictione causa data &c. nec cum actione præscriptis verbis, 4. 3. 14. t. 1. p. 226. *in fin.*
Nec cum actionibus ad promissum animal competentibus, si illud ante vel post moram occisum sit, 4. 3. 15. t. 1. p. 226.
Nec cum actione tutelæ, aut restitutione ex capite minorennitatis, 4. 3. 16. t. 1 p. 226.
Nec cum actione ex testamento, 4. 3. 17. t. 1. p. 226.
Nec cum actione judicati, 4. 3. 18. t. 1. p. 227.
Nec cum pristina actione, si actor, dolo rei inductus, quasi nihil deberetur, consenserit in rei absolutionem, 4. 3. 19. t. 1. p. 227.
Nec cum actione ad exhibendum aut rei vindicatione, 4. 3. 20. t. 1. p. 227.
Nec cum actione depositi aut legis Aquiliæ, 4. 3. 21. t. 1. p. 227.
Nec cum actione negotiorum gestorum, 4. 3. 22. t. 1. p. 227.
Nec cum condictione ob causam datorum ex contractu do ut des, vel do ut facias, 4. 3. 23. t. 1. pag. 227.
Moribus doli actio perpetuo durat, 4. 3. 24. t. 1. pag. 227.

Domicilium.

An reus criminis in loco domicilii conveniri possit, & quid in Hollandia, 5. 1. 63. t. 2. p. 31.
An actio in rem intentari possit in loco domicilii possessoris, 5. 1. 77. t. 2. p. 34. *in fin.*
De foro competente ratione domicilii, & in quibus origo distet a domicilio, 5. 1. 92. t. 2. p. 40.
Domicilium est mutabile; potest quis esse sine domicilio; potest & simul plura habere, ubi tunc conveniendus sit, 5. 1. 92. t. 2. p. 40.
Præsumitur quisque domicilium habere in loco originis, donec contrarium probetur, 5. 1. 92. t. 2. pag. 40.
De domicilio necessario, qui illud habeant, & de domicilio litis causa eligendo. An electio illa duret post sententiam & appellationem, & mortem eligentis, 5. 1. 93. t. 2. p. 41.
Quid sit domicilium proprie sic dictum, quid domicilium improprium. An & quo usque studiosi domicilium habeant in eo loco, in quo studiorum causa degunt, 5. 1. 94. t. 2. p. 41.
Uxor mariti domicilium sequitur, & retinet vidua facta, nisi sponte mutet. An & uxor illegitima, vel sponsa, 5. 1. 95. t. 2. p. 41.
Famuli & ancillæ sequuntur domicilium domini cui ministrant, 5. 1. 96. t. 2. p. 42.
Ex quibus conjecturis colligi possit, aliquem domicilium certo loco constituisse, 5. 1. 97. t. 2. p. 42.
Non constituitur domicilium solo animo, sola contestatione, sola habitatione; nec ex eo solo, quod quis tabernam, pergulam, horreum certo loco habet; aut operis, aut litis, aut negotiationis gratia ibi moratur, 5. 1. 98. t. 2. p. 42. *in fin.*
Ratione domicilii quid juris in illis, qui Indias petunt, quive delegati sunt ad collegia Ordinum Generalium, Consilii Status, Architalassica &c. & an ac quo usque hi omnes istis in locis conveniri possint, 5. 1. 98. t. 2. p. 42. *in fin.*
Migrare quisque ac domicilium mutare potest; et tunc evitat onera personalia prioris domicilii; amittit et jura ac privilegia ejus. Improbata tamen migratio, quæ catervatim fit in præjudicium utilitatis publicæ, 5. 1. 99. t. 2. p. 43.
Migrantes in multis locis certam inferunt bonorum partem fisco loci, unde migrant, jure *issua* vel *exua*, 5. 1. 99. t. 2. p. 43.
Nemo præsumitur domicilium mutasse, sed id probandum, 5. 1. 99. t. 2. p. 43.
Filius majorennis seorsim a patre domicilium sibi constituere potest. Filius minorennis una cum patre migrante migrare potest et domicilium mutare, nisi id fiat animo fraudandi eos, qui ex domicilii prioris lege successissent minori, 5. 1. 100. t. 2. pag. 43.
Marito domicilium mutante ex voluntate vel necessitate, uxor quoque illud mutat, licet uxori damnosum sit; nec tunc uxor petere potest a marito migrante vel heredibus ejus id quod interest, nisi nominatim pacto dotali id actum sit, ne maritus alio migret, 5. 1. 101. t. 2. p. 44.
Heres non succedit in domicilium defuncti, nec ex ejus domicilio forum competens sortitur, nisi lis cum defuncto jam contestata sit, 5. 1. 102. t. 2. p. 45.

An mutatio domicilii mutet vim pacti, quod divisioni hereditatis circa successionem rerum divisarum est appositum, et aliis in locis probatum, aliis improbatum est, 10. 2. 29. t. 2. p. 246.

Dominium.

Dominium latius et strictius accipitur. Est vel plenum vel minus plenum; vel naturale vel civile; vel directum vel utile; vel bonitarium vel quiritarium, 6. 1. 1. t. 2. p. 106.

Dominium quibus probetur modis, 6. 1. 24. t. 2. p. 114.

Domus.

An quis de domo sua in jus vocari possit, 2. 4. 2. t. 1. p. 101.

Si domus sit diruta ob ortum incendium, ne latius serpat, an vicinia domino ædium id reparare debeat, 14. 2. 18. t. 3. p. 105.

Donatio.

Quid sit donatio? In quo donum distet a munere. An tutor pupilli nomine possit matri vel sorori pupilli mittere munus nuptalitium, 39. 5. 1. t. 5. pag. 288.

An donatio sit contractus. An sit modus an causa acquirendi dominii, an vero simul modus et causa? An donatio jure veteri ac novo potuerit perfici pacto vel stipulatione, 39. 5. 2. t. 5. p. 288.

Quid sit donatio propria et impropria. An remuneratoria pertineat ad propriam, 39. 5. 3. t. 5. p. 289.

Quid sit donatio inter vivos. An et, si quis dicat, *se donare post mortem suam.* At an donatarius talem donationem ad heredes transmittat, si vivo donante moriatur, 39. 5. 4. t. 5. p. 289.

An in dubio donatio præsumatur. Recensentur casus, quibus præsumitur, 39. 5. 5. t. 5. pag. 390.

Quis, et cui, donare possit. An et ignoto vel merito per turpem affectionem. An et quando pater filiofamilias, vel filius patri? An morte patris vel emancipatione confirmetur donatio a patre filiofamilias inutiliter facta, 39. 5. 6. t. 5. p. 291.

An et quando filiusfam. extraneo donare possit peculium profectitium. An et adventitium. Quid moribus, 39. 5. 7. t. 5. p. 391.

An reus perduellionis donare possit post crimen commissum. An rata maneat donatio facta post crimen ab alterius criminis reo, si condemnatio sequatur, vel autocheiria ex sceleris conscientia. An ante crimen facta infirmetur per condemnationem. An donationes mortis causa. Cur non etiam donationes inter virum et uxorem, 39. 5. 8. t. 5. pag. 291.

An uxor donare possit sine consensu mariti. An maritus donando nocere uxori. An minores suis tutoribus, præceptoribus, etc. Et an sic inutiliter donata possint revocare cum fructibus. An conjugi, concubinæ, meretrici, liberis incestuosis a patre, advocato a cliente, medico ab ægroto donari possit. De moribundis immobilia alicubi donare prohibitis, et resignatione canonicatuum ab ægroto in utilitatem tertii. An senes, muti, stupidi, religiosi, decuriones donare possint, 39. 5. 9. t. 5. pag. 392.

Quæ res donari possint. An alienæ, et quis tunc effectus. An hereditas defuncti vel viventis. An bona cognati proximi superstitis. An omnia bona præsentia et futura. An simpliciter donatis omnibus futura contineantur. An et tunc incorporalia seu jura. An et tunc, cum donata mobilia et immobilia. An et feuda, 39. 5. 10. t. 5. pag. 293.

An donatio perfici possit sine acceptatione donatarii, Et quid, si pactis dotalibus absenti sponsæ fiat, 39. 5. 11. t. 5. p. 294.

An quis per epistolam aut nuncium possit donationem acceptare. Au et pro infante, furioso, posthumo, servus ejus, aut tutor, aut curator. An et pro donatariis per servos publicos seu tabelliones acceptatio fieri. An et per procuratorem aut notarium jure civili ac moribus, 39. 5. 12. t. 5. p. 294.

An pluribus rebus simul donatis, donatarius unam acceptare, alteram repudiare possit. An donatio acceptari post mortem donantis. Et quid, si executio donationis dilata sit post mortem donantis. An heres donatarii possit acceptare. Et an donans donationem non acceptatam possit revocare. An et, si notarius pro donatario ignorante acceptaverit. Quo tempore possit donatarius acceptationem a notario factam, ratam habere, 39. 5. 13. t. 5. pag. 294.

An si pluribus donetur simul, portio non acceptantis accrescat cæteris, 39. 5. 14. t. 5. p. 295.

Actis insinuanda donatio excedens 500. aureos. Quid, si neglecta sit. Recensentur casus, quibus cessat insinuandi necessitas. Quid, si donata non excedant quingentos, sed fructus ex donatis perceptis. An et remissa insinuatio, si quis donet per juris sui renunciationem, 39. 5. 15. t. 5. p. 295.

Quid, si diversis temporibus plures ab eodem donationes in eundem fiant, singulæ non excedentes quingentos solidos, conjunctæ excedentes. Quid, si plures eodem tempore, eodem instrumento, donent uni, vel unus pluribus. Quid, si donatio quingentos excedens pluribus pensionibus, quingentos haud excedentibus, solvenda sit. Quid, si donatus sit redditus annuus, qui successu temporis aureos quingentos excedere potest, 39. 5. 16. t. 5. pag. 296.

An reciproca vel remuneratoria donatio indigeat insinuatione. Cur donatio propter nuptias ex parte viri insinuanda sit, 39. 5. 17. t. 5. p. 296.

An adhuc moribus hodiernis insinuatio requiratur. An & traditio immobilium coram lege loci & scriptura coram tabellione & testibus confecta, nunc pro insinuatione sit. Quid nunc veniat aurei appellatione, 39. 5. 18. t. 5. p. 297. *in fin.*

De effectu donationis traditione aut stipulatione aut pacto perfectæ. Donator gaudet beneficio competentiæ, licet constituerit, quæ prius donaverat. An deducat, quod aliis debet ex titulo oneroso vel lucrativo: An gaudeat hoc beneficio, qui, cum vellet donare secundo, ex ejus voluntate promisit tertio, ac a tertio conveniatur, 39. 5. 19. t. 5. p. 297.

An donatis bonis omnibus, vel maxima eorum parte, donatarius teneatur ad solvendum æs alienum donantis; & quousque. Et quid moribus. An is, cui donatur res pignori obligata, eam luere debeat, 39. 5. 20. t. 5. p. 297.

An donatio conditionalis evanescat, si donatarius aut donans moriatur pendente conditione, 39. 5. 21. t. 5. p. 298. *in fin.*

An donatio perfecta infirmari possit rescripto Principis. An ex eo, quod donans dicit, se in alterius fraudem donasse. De revocatione ob ingratitudi-

nem donatarii. Quid, si donator pacto vel jurejurando promiserit, se ex ea causa non revocaturum. Quæ sint justæ revocandi causæ; & quibus actionibus fiat revocatio. An ad causas similes extendi possint. Mater binuba tantum revocat ob causas tres. Ob leviorem ingratitudinem non fit revocatio, 39. 5. 22. t. 5. p. 298.

An ob ingratitudinem heres donantis agere, vel heres donatarii conveniri possit. Quid, si donatarius occiderit donantem, & is non revocaverit. Quid, si donatarius vulnerans lethaliter donantem, tamen ipse ante donantem mortuus sit. An ecclesiæ donata revocentur propter ingratitudinem prælati, 39. 5. 23. t. 5. p. 299. *in fin.*

An & revocentur, quæ ante litem contestatam donatarius bona fide alienavit titulo oneroso vel lucrativo. Quis luat, si donatarius res pignori obligaverit. An donator revocans stare debeat locationi per donatarium factæ, 39. 5. 24. t. 5. p. 229.

An & revocetur ob ingratitudinem donatio remuneratoria, vel propter nuptias, aut dos a patre vel extraneo data. An & fructus ab ingrato ante litem contestatam percepti, 39. 5. 24. t. 5. p. 299.

An propter liberos donatarii post donationem natos revocari possit donatio jure civili & hodierno, 39. 5. 26. t. 5. p. 300.

Posita affirmante sententia, an fieri possit revocatio propter liberos naturales a patre vel matre. An propter legitimatos nuptiis aut rescripto, 39. 5. 27. t. 5. p. 300.

Quid, si naturales ante donationem nati, sed post legitimati sint, 39. 5. 27. t. 5. p. 300.

An, ut propter legitimatos rescripto revocetur donatio, donatarius in legitimationem consentire debeat. An et propter adoptivos vel spirituales liberos revocatio fieri, 39. 5. 27. t. 5. p. 300.

An et propter unicum filium, vel filios ulterioris gradus, vel fratres postea natos, 39. 5. 28. t. 5. pag. 301.

An revocationi locus, si liberi post donationem nati decesserint iterum ante factam revocationem. An redintegretur donatio, quæ ob liberos revocata fuit, si hi postea vivo donatore moriantur, 39. 5. 29. t. 5. p. 301.

An et quando locus sit remedio *l. 8. C. de revoc. donat.* si donans tempore donationis unum habeat filium, ac post donationem alios suscipiat! An, si tempore donationis liberos quidem non habuerit, sed probabile fuerit, eum liberos suscepturum, 39. 6. 30. t. 5. p. 302.

An solus donans, an vero et liberi donatoris postea nati, vel heredes extranei, ex *d. l. 8.* donationem revocare possint. An donans ipse, si renunciaverit remedio *d. l. 8?* 39. 5. 31. t. 5. p. 302.

An et propter liberos revocationi locus, si tantum pars bonorum donata sit, vel res singularis majoris momenti. Arbitrio judicis definiendum, quanta pars donata revocationi subjaceat, et inspiciendum in eo tempus donationis, non vero secutum postea incrementum et decrementum patrimonii, 39. 5. 32. t. 5. p. 302.

An et huic revocationi locus, si ecclesiæ donatum, vel donans tantum remiserit jura sibi competentia. An et, si renunciaverit juri primogenituræ, cum liberos non haberet, 39. 5. 33. t. 5. p. 303.

An ex hac causa revocari possit donatio remuneratoria, vel propter nuptias, vel dos, ab extraneo data. An et donatio facta pactis dotalibus et sequatur matrimonium, alias haud secuturum, 39. 5. 34. t. 5. p. 303.

An ob liberos postea natos revocetur in totum, an ad legitimam. An alienata ante litem contestatam. An fructus ante litem contestatam percepti exstantes vel consumti. An fructus non compensandi cum meliorationibus a donatario factis, et ei restituendis. An ipso jure propter liberos infirmetur donatio. Qua actione fiat donatorum repetitio? et an illa detur contra tertios possessores. An et contra heredes donatarii, 39. 5. 35. t. 5. p. 304.

Si quis donet immoderate, liberos jam habens, datur querela inofficiosæ donationis. Quæ prima origo ejus. An in dubio disposita statuto de querela inofficiosi testamenti etiam ad hanc querelam extendi debeant, 39. 5. 36. t. 5. p. 304.

Hæc querela non est actio in rem, sed in personam. Datur liberis primi et ulterioris gradus, etiam emancipatis, etiam post donationem natis. An et naturalibus. An et parentibus aut fratribus. Contra quos instituenda sit. An per hanc donatio revocetur ultra legitimam, si adsit consilium fraudandi, 39. 5. 37. t. 5. p. 305.

Si pluribus donatum sit diversis temporibus, an sola postremo donata revocentur, an omnia pro rata. Quo tempore inspici debeat, an legitima læsa sit, mortisne, an donationis. Quid, si pater quædam donaverit, reliqua luxu consumserit, 39. 5. 38. t. 5. p. 305.

Cessat hæc querela lapsu quinquennii a morte donatoris: si liberi ingrati, si pater non donatione, sed oneroso titulo alienaverit, nisi emtor fuerit doli particeps, 39. 5. 39. t. 5. p. 306. *in fin.*

Cessat etiam in donatione remuneratoria, aut si aliud remedium supersit. An cesset in donatione mortis causa. An, si ei renunciatum sit vivo, vel mortuo donatore, expresse vel tacite, 39. 5. 40. t. 5. p. 306.

De querela inofficiosæ dotis, 39. 5. 41. t. 5. p. 305.

Quid intersit inter querelam inofficiosæ donationis, et remedium ex *l. 8. C. de revoc. donat.* Quid inter querelam inofficiosi testamenti, & inofficiosæ donationis? An requiratur, ut hereditas adeatur per eos, contra quos movenda, 39. 5. 42. t. 5. p. 306. *in fin.*

Donatarii fideicommisso per donantem tempore donationis gravari possunt. Qualis actio inde competat fideicommissario. An donans fideicommissum, donationi additum, revocare possit cum vel sine consensu donatarii, si fideicommissarius spem fideicommissi acceptaverit, 39. 5. 43. t. 5. p. 307.

An si donatum sit ea lege, ut donata ad donantem revertantur, si donatarius sine liberis decesserit, inde liberis donatarii jus fideicommissi datum sit, 39. 5. 44. t. 5. p. 307. *in fin.*

Donatio propter nuptias.

In quibus donatio propter nuptias conveniat cum dote, in quibus differat? & quæ sit origo ejus, 23. 3. 21. t. 4. p. 74 *in fin.*

Inter dotem et propter nuptias donationem æqualitas hodie non servatur. An hodie hujus donationis usus sit? An non tunc, cum id actum, ut u-

xor omnia ferat onera matrimonii, maritus donationem salvam habeat. An tunc marito competat hypotheca legalis in bonis uxoris pro ea recuperanda? 23. 3. 22. t. 3. p. 73.

Donatio inter virum & uxorem.

Munera solemnia conjux conjugi mittere potest, at non donare inter vivos. Cur liceat mortis causa, & non inter vivos, 24. 1. 1. t. 4. p. 108.

Si donatio simplex inter conjuges facta sit, qualis possessio transeat. An inde competat interdictum unde vi. An facultas usucapiendi, 24. 1. 2. t. 4. pag. 108.

Dominium non transit in conjugem donatarium. Quando & quo usque donator donata vindicare aut condicere possit. Quid, si donatarius rem iterum alienaverit. Quando videatur factus locupletior ex re donata, quando non. An & quales fructus aut usuræ cum ipsis rebus donatis repeti possint, 24. 1. 3. t. 4. p. 108.

Confirmatur hæc donatio morte donantis, modo actis insinuata vel testamento confirmata sit, si excedat 500. aureos. An & morte civili? & quali. Quid, si uterque conjux simul moriatur naturaliter aut civiliter, 24. 1. 4. t. 4. p. 109. *in fine.*

Morte confirmatur etiam donatio, quæ non traditione, sed stipulatione vel pacto legitimo facta est, 24. 1. 5. t. 4. p. 109.

Quibus in casibus morte donantis non confirmetur donatio. Si donantem pœniteat, ultima pœnitentia spectanda est. An heres pœnitere possit? An pœnitentia præsumatur? An ex superveniente divortio, vel si donatarius donantem occiderit? vel donans donata alienaverit aut obligaverit, 24. 1. 6. t. 4. p. 110.

Non confirmatur morte aut servitute donatarii. Quid si is donanti ampla legata dederit? Quid si donans eam tunc ratam habeat? 24. 1. 7. t. 4. p. 111.

Inter conjuges jure civili & hodierno contractus onerosi consistere possunt; nisi simulentur in fraudem prohibitæ donationis. Quando simulati tales contractus in totum, quando pro parte nulli sint. Quid juris, si marito debeat uxor & Titius, ac maritus Titio aut uxori accepto tulerit, 24. 1. 8. t. 4. p. 111.

Quo modo per interpositas personas fraus fiat prohibitioni donationis? ubi de donantis socero, genero, socrui, fratris uxori, & similibus. An & hæc morte firmentur, 24. 1. 9. t. 4. p. 112.

Subsistit tamen donatio remuneratoria. An & ea, qua senex uxori juvenculæ, uxor plebeja marito nobili donat in compensationem nobilitatis, &c. An valeat donatio mortis vel exilii vel divortii causa, 24. 1. 10. t. 4. p. 112.

Non amare, nec ut inter infestos jus prohibitæ donationis tractandum, hinc variis casibus donatio statim firma est. Quo modo uxor probet, res sibi a viro donatas esse, 24. 1. 11. t. 4. p. 112.

Valet statim, si vel donans non fiat pauperior vel donatarius non ditior. Recensentur casus multi, quibus rata donatio, quia donatarius non fit ditior, ex jure civili & hodierno, 24. 1. 12. t. 4. pag. 112.

Recensentur casus, quibus donatio valet, quia donans non fit pauperior, ubi & de repudiatione hereditatis aut legati; rogatione, ut legaturus aut donaturus sibi leget aut donet uxori, &c. Et quid moribus circa hæc, 24. 1. 13. t. 4. p. 113.

Valet donatio inter Principem & Augustam; item ad reparationem ædium exustarum. Potuit & uxor ante nuptias pœnam pacisci in certum casum, eamque stante matrimonio exigere, 24. 1. 24. t. 4. pag. 113.

An valeat donatio inter sponsum & sponsam? An inter conjuges putativos? An concubinæ donari possit? & quid moribus? 24. 1. 15. t. 4. p. 114. *in fin.*

Si non appareat, unde uxor rem habeat, an præsumatur habere ex mariti donatione? & quid moribus? 24. 1. 16. t. 4. p. 114.

Quale jus nunc apud plures populos obtineat circa inter conjuges liberalitatem inter vivos aut testamento factam. An non subsistat testamento facta, si proximi cognati consentiant vivo testatori, 24. 1. 17. t. 4. p. 114.

Recensentur per indicem plurimæ quæstiones, præsupponentes statutum, ne conjux conjugi quid ultra usumfructum donet aut leget; & de necessitate ususfructus reciproce relinquendi. Qui de his scripserint, 24. 1. 18. t. 4. p. 115. *in fin.*

Cujus loci statuta circa prohibitam inter conjuges donationem spectanda sint, 24. 1. 19. t. 4. p. 115.

Donatio mortis causa.

An, si quis permittat alteri rem donare, is eam possit donare mortis causa? Quid sit donatio mortis causa. Unde colligatur, an inter vivos, an mortis causa donatio sit. An & quo modo valeat donatio mortis causa ita facta, *ut nullo casu revocetur*? 39. 6. 1. t. 5. p. 308.

In dubio magis præsumitur donatio inter vivos. An & tunc, cum in periculo constitutus donat? An &, cum in testamento donat, & donatio per donatorem præsentem acceptatur? 39. 6. 2. t. 5. p. 308.

De tribus speciebus donationis mortis causa, & in quibus effectu differant inter se. An evanescat donatio, si quis propter certum præsens aut imminens periculum donaverit & ex illo periculo evaserit? Et an tunc heres ejus possit dona revocare, 39. 6. 3. t. 5. p. 309.

De exæquatione legatorum & mortis causa donationum in variis ex jure civili ac moribus, 39. 6. 4. t. 5. p. 309.

An uxor sine mariti consensu possit mortis causa donare? An minor ea ætate, qui & testamentum condere. Inter quos liberalitas testamento exercere potest, vel non, inter eos et donatio mortis causa licita vel illicita est, 39. 6. 5. t. 5. p. 309.

In quo differat legatum a mortis causa donatione. Ubi de filiofam. mortis causa donante. Quo tempore donatarius capax esse debeat. An una sit donatio annuæ præstationis, an multiplex? An dominium ex legato & mortis causa donatione transeat sine traditione, et an acceptatio requiratur? An interdicto, quod legatorum teneatur donatarius mortis causa, 39. 6. 6. t. 5. p. 310. *in fin.*

Quibus modis evanescat hæc donatio. An morte donatarii ante donantem; si donans donaverit *Titio & ejus heredibus*, vel *Titio pro se* et *heredibus*. Quid, si donans et donatarius, vel duo, qui sibi invicem mortis causa donaverant, uno casu simul pereant. Si diversis temporibus sint factæ mortis causa donationes, et creditores donantis non pos-

sint suum consequi, an omnes pro rata, an solæ postremæ infirmentur? 39. 6. 7. t. 5. p. 310.
An evanescat, si donator rem donatam postea alienaverit, vel pignori obligaverit? An, si hereditas ejus adita non sit? 39. 6. 8. t. 5. p. 311.
An fideicommisso gravari possint mortis causa donatarii, 39. 6. 11. t. 5. p. 311.
De mortis causa capione, vide *capio mortis causa*.

Dos.

Dotes quidem, at non jura dotium, apud nos obtinent, nisi pacto dotali reducta sint, 23. 3. 1. t. 4. pag. 67.
Quid sit dos? quo sensu dotis causa *perpetua* dicatur. Quo modo differat a paraphernis & receptitiis? & quid moribus? 23. 3. 2. t. 4. p. 67.
Quæ res in dotem dari possint. An & id, quod maritus uxori debet? & quid tunc dotale sit, 23. 3. 3. t. 4. p. 67.
An curator omnia adultæ bona in dotem dare possit? & si supra vires patrimonii dotem promiseris, an puellam aut se obliget jure civili & hodierno, 23. 3. 4. t. 4. p. 68.
An omnibus bonis in dotem datis etiam futura contineantur? An uxor credatur omnia in dotem dedisse, si patiatur maritum omnibus frui, 23. 3. 5. t. 4. p. 68.
An sub omnibus in dotem datis etiam feuda contineantur, 23. 3. 6. t. 4. p. 68.
Quibus modis dos detur. An res fiat dotalis, si tertius, qui ante nuptias rem tradiderat, *ut nuptiis secutis dotalis esset*, moriatur ante nuptias, 23. 3. 7. t. 4. p. 68.
Quibus modis promittatur. Quid juris, si dos generaliter sine certa quantitate promissa sit a muliere, extraneo, patre? Quid moribus? An extraneus aut pater dotem certæ quantitatis promittens supra vires patrimonii gaudeat beneficio competentiæ, 23. 3. 8. t. 4. p. 63.
Quando ad dotem promissam agi possit. An dos promissa peti, si repudio ante nuptias misso, postea sponsalia redintegrata, & nuptiæ secutæ sint, 23. 3. 9. t. 4. p. 69.
Quo usque dotis solutio in diem differri possit. Quæ sit pœna moræ in dote solvenda ex jure civili & moribus? An uxor ob dotem non solutam de domo expelli possit, 23. 3. 9. t. 4. p. 69.
Pater jure Romano invitus cogitur dotare filiam. Quid juris, si pater furiosus aut ab hostibus captus sit? 23. 3. 10. t. 4. p. 69.
An & locupletem dotare teneatur? 23. 3. 11. t. 4. pag. 70.
An & emancipatam? 23. 3. 12. t. 4. p. 70.
An & secundo nubentem? An naturalem, aut ingratam? An minorem sine consensu nubentem? 23. 3. 13. t. 4. p. 71.
Quando avus & mater cogi possint dotem dare. An & frater sororem dotare teneatur, 23. 3. 14. t. 4. pag. 71.
Hodie commune patris & matris onus est, dotem dare liberis. An & quo usque pater binubus dotem constituens prioris thori liberis, censeatur eam etiam ex bonis secundæ conjugis constituisse, 23. 3. 15. t. 4. p. 71. *in fin.*
Si liberi bona propria habeant, hodie pater non de suis sed liberorum bonis in dubio dotem constituisse creditur. Pater moribus magis ex liberis dotem dat, nisi injuria prohibeat nuptias liberorum majorennium, & illi eas auctoritate magistratus contrahant. Si plus, quam erat in patrimonio liberorum, promiserat pater aut mater binuba, unde supplendum sit, quod deest, 23. 3. 16. t. 4. p. 72.
De exceptione non numeratæ dotis. An mariti apocha de dote numerata obsit mariti creditoribus; & qualis probatio numerationis sufficiens sit contra creditores? An hæc etiam obtineant in donatione propter nuptias? 23. 3. 17. t. 4. p. 72.
Si constet de dotis numeratione, an & accessoria promissa præsumantur numerata, veluti certa pecuniæ quantitas ad ornatum & vestitum sponsæ, 23. 3. 17. t. 4. p. 72.
Quid sit dos adventitia, quid profectitia, 23. 3. 18. t. 4. p. 73.
An maritus sit dominus dotis; et quale dominium acquirat rei dotalis æstimatæ vel inæstimatæ? An æstimatio dotis venditionem faciat jure civili et moribus, 23. 3. 19. t. 4. p. 73.
Quales actiones maritus exerceat circa res dotales. Quid, si res aliena in dotem data sit? De vituperio dotatarum perperam concepto, 23. 3. 20. t. 4. pag. 74.
De fundi dotalis et rerum dotalium alienatione. Vide *fundus dotalis*.
Quo modo repetatur dos, quæ ante nuptias data est, si nuptiæ non sequantur, 24. 3. 1. t. 4. p. 124.
Propter quas causas dos stante matrimonio ad uxorem redire possit. An et ob inopiam mariti? Quid tunc mulier circa dotem possit facere? Quid, si maritus idoneam pro dote cautionem offerat? Quid, si mulier sciens inopi nupserit? An dos marito iterum reddenda, si ad meliorem fortunam revertatur? 24. 3. 2. t. 4. p. 124.
De rei uxoriæ actione et actione ex stipulatu pro dote recuperanda. Quis repetat dotem adventitiam? 24. 3. 3. t. 4. p. 125.
Quis dotem profectitiam repetat ex pacto dotis dationi addito, 24. 3. 4. t. 4. p. 125.
Si desit pactio, cui tunc sit reddenda dos profectitia, si filia dotata soluto matrimonio superstes sit, sive sui juris, sive patriæ subjecta potestati, 24. 3. 5. t. 4. p. 126.
Si filia in matrimonio moriatur, et mortis tempore fuerit in patris potestate, dos profectitia patri reddenda; sin emancipata fuerit, dos non ad patrem, sed filiæ heredes revertitur, 24. 3. 6. t. 4. p. 126.
Revertitur ad patrem dos filiæfamilias in matrimonio morientis, licet liberi supersint ex illa filia, 24. 3. 7. t. 4. p. 127.
Quis repetat, si avus nepti dotem dederit? An et pater, avo mortuo, 24. 3. 8. t. 4. p. 128.
Cui moribus hodiernis dos reddenda sit. An vidua pro dote, et aliis ex pacto dotali reddendis, incumbere possit rebus mariti defuncti? An tamquam spoliata restitui debeat, si fraude heredum mariti possessionem reliquerit, nec ei solutio fiat? 24. 3. 9. t. 4. p. 128.
An maritus teneatur de dote, si dotem a patre mulieris vel extraneo promissore, vel debitore delegato petere neglexerit, aut remiserit dotis obligationem? 24. 3. 10. t. 4. p. 128.
Quo tempore dos soluto matrimonio reddi debuerit

jure veteri et novo. Ex quibus causis mox a soluto matrimonio reddi debuerit. An pro restitutione mobilium in diem dilata uxor fidejussorem exigere possit? Quando hodie dos reddenda, 24. 3. 11. t. 4. p. 12.
Quales dotis accessiones cum dotes restituendæ sint? Quid juris circa fructus præcipue anni postremi, tum naturales, tum civiles? Et quid moribus, 24. 3. 12. t. 4. p. 128.
An una cum dote reddenda alimenta aut munera modica, quæ parens mulieris stante matrimonio dedit, cum ante nuptias non promisisset, 24. 3. 13. t. 4. p. 129.
Si maritus jure licito res dotales stante matrimonio vendiderit, quale pretium reddere debeat. Quid, si fraudandæ uxoris causa minoris vendiderit dolo? Quid, si vendiderit pretio annua, bima, trima die solvendo, et necdum venerit dies omnium pensionum? 24. 3. 14. t. 4. p. 129.
Quo modo ususfructus a muliere vel alio in dotem datus, aut dotis causa constitutus, soluto matrimonio reddi debeat, 24. 3. 15. t. 4. p. 129.
Contra quos detur actio ad dotem restituendam, 24. 3. 17. t. 4. p. 129.
Quo in loco dos restituenda. Cujus loci spectanda æstimatio circa nummos in dotem datos ac restituendos, 24. 3. 18. t. 4. p. 130.
Quibus in casibus cesset dotis repetitio. Ubi de divortio culpa uxoris facto. Quando ne quidem ob adulterium uxoris dos marito cedat, sed vel uxori, vel liberis, vel parentibus, vel extraneis reddi debeat. Quales de dote conventi gaudeant beneficio competentiæ jure civili ac moribus, 24. 3. 19. t. 4. p. 130.
Quid juris circa restitutionem, si dos inæstimata perierit? Qualem culpam maritus præstet. Et quæ sint adscribenda culpæ mariti? Quid juris, si perierit in totam vel pro parte dos æstimata, 24. 3. 20. t. 4. p. 130.
An, & quando, & quo usque moribus nostris maritus præstet, si fuerit bonorum omnium vel acquæstuum communio, vel mulier sibi dotem salvam pacta sit, 24. 3. 21. t. 4. p. 130.
Marito dotem reddenti vicissim de indemnitate cautio præstanda, ubi se dotis intuitu obligavit, 24. 3. 22. t. 4. p. 131.
De *doerio* ex pacto vel statuto, vide *doerium.*
De impensis in dotem factis, vide *impensæ.*
Si dos legetur puellæ nupturæ, non transit ad heredes, si illa innupta moriatur. Si pater filiæ leget certam quantitatem in dotem, et postea nubenti minorem det dotem, an reliquum ex causa legati peti possit, 33. 4. 1. t. 5. p. 64.
Cur dos et quædam alia dicantur *prælegari.*
Prælegatur dos expresse vel tacite. Quando prælegatum dotis valeat et peti possit, quando non 33. 4. 3. t. 5. p. 65.
Mille in dotem datis, et mille per maritum uxori legatis sine dotis mentione, an uxor bis mille petere possit. Si matri uxoris ex pacto dos reddenda sit, et maritus uxori dotem prælegat; vel pater, qui dotem a nuru acceperat, nurui aut filio suo illam leget, an bis dos debeatur. Quid, si primo specialiter fundum dotalem, dein totam dotis universitatem leget, 33. 4. 4. t. 5. p. 65.
In quibus pinguius sit legatum, quam de dote actio? ubi de repræsentatione, liberatione ab obligatione dotis cautæ, non numeratæ; cessante impensarum deductione an uxor, cui fundus dotalis prælegatus, colonum mariti possit ante tempus expellere, 33. 4. 5. t. 5. p. 65.
An uxor, cui dos prælegata, fideicommisso restituendæ dotis gravari possit, 33. 4. 6. t. 5. p. 65.
De doerio primo pactis dotalibus dato, & postea legato, 33. 4. 7. t. 5. p. 65. *in fin.*

Dotalia pacta.

Vide *pacta dotalia.*

Duo rei debendi vel credendi.

Vide *correi stipulandi & promittendi.*

E

Ecclesia.

AN quis ab Ecclesia abstrahi aut in jus vocari possit? 2. 4. 2. t. 1. p. 101.
Ecclesia an restitui possit exemplo minorum, 4. 4. 55. t. 1. p. 251.
Ecclesiæ & alia pia loca, an respectu fori privilegiati miserabilibus personis sint annumeranda, 5. 1. 119. t. 2. p. 51.

Edictalis in jus vocatio.

Vide *vocatio in jus.*

Edictum ædilitium.

De edicto ædilitio & actione in factum ob servum puerum castratum, & ob id, quod quis canem, verrem, aprum &c. ibi habuit, qua vulgo iter fit, si hæc animalia nocuerint. Cur actio de dejectis ob hominem liberum occisum in aureos quinquaginta detur, & hæc in ducentos, 21. 1. 12. t. 3. p. 274.
De actione redhibitoria & quanti minoris ex ædilitiis edictis, vide *redhibitoria actio.*

Editio.

Editio actionis, vide *libellus.*
Actor reo ante litem contestatam edere tenetur instrumenta, sive in conventione sive in reconventione actor sit, vel actione cessa agat, 2. 13. 16. t. 1. p. 144.
Non edit actor reo ab initio nomina testium, quorum depositione usurus est; nec instrumenta, quibus ipse usurus non est; nisi ea sint rei propria, vel actori & reo communia, quales etiam sunt rationes accepti & expensi, debiti & crediti ex libro mercatorio, 2. 13. 17. t. 1. p. 144.
An, & quando, & qualia instrumenta reus actori edere teneatur. An etiam ad firmandam actoris replicationem, 2. 13. 18. t. 1. p. 144.
Regulariter non totum instrumentum edendum, sed tantum ea pars, quæ ad litem istam spectat, una cum capite, 2. 13. 19. t. 1. p. 145.
Rationes suas edere tenentur argentarii, (quibus non absimiles in multis hodierni tabelliones) etiam cum argentariam exercere desierunt; et heredes eorum, non successores particulares, nisi rationes possideant, 2. 13. 20. t. 1. p. 145.
Edunt argentarii, tabelliones, et similes instrumenta illis tantum, quorum interest: et in dubio consultum, expectari decretum judicis ad exhibendum: nec judex promiscue editionem jubere potest, 2. 13. 21. t. 1. p. 146.
Edunt argentarii etiam contra se, 2. 13. 22. t. 1. p. 146.

Ipsis argentariis et eorum heredibus, aut illis quibus semel est facta editio, non est edendum, nisi causa cognita, rationibus deperditis, etc. 2. 13. 23. t. 1. p. 146.

Venditor emtori, et emtor venditori debet edere instrumentum venditionis ab alterutro forte amissum, 2. 13. 23. t. 1. p. 146.

Quo in loco argentarii debeant rationes edere, 2. 13. 24. t. 1. p. 146.

An cum, an sine die rationes et instrumenta edi debeant, jure civili et hodierno. Cujus loci consuetudo in editione spectanda sit, 2. 13. 24. t. 1. p. 146.

Qua actione quis cogatur ad editionem, & ad quid damnandus, si non edat. Quid si juret, se nec possidere nec dolo malo desiisse possidere, 2. 13. 25. t. 1. p. 147. *in fin.*

An actio ad id quod interest ob non factam editionem in heredes detur, aut post annum? 2. 13. 26. t. 1. p. 147.

Educatio.

Ubi divortio facto liberi educandi sint, 25. 3. 20. t. 4. p. 147.

De definitione patris vel prætoris ubi pupillus educari debeat. An apud matrem vitricum super inducentem, aut luxuriosam, aut hæreticam. An apud vitricum aut novercam. An apud tutorem Pontificium, si parens alteruter reformatæ Religionis fuerit. Quid si remotior cognatus gratis offerat educationem, cum mater vellet alere ex reditibus pupilli, 27. 2. 1. t. 4. p. 156.

Effractio.

De pœnis effringentium ædes, horrea, &c. & subministrantium ferramenta, 47. 18. 1. t. 6. p. 209.

De carcerum effractione, vide *custodia reorum.*

Effusio, dejectio.

Quales actiones competant ob dejectionem vel effusionem, cur inhabitantes teneantur de dejectis. Quid, si plures inhabitent. An actio de dejectis detur contra viatorem hospitio receptum. An contra studiosum, ex cujus Musæo quid dejectum. Quis teneatur si quis cœnaculariam exercuerit, & quid illud sit, 9. 3. 1. t. 2. p. 226.

Quis conveniendus, si ex filiisfamilias aut servi inquilini cœnaculo quid dejectum sit, 9. 3. 2. t. 2. p. 226.

Ad quid tendat actio de dejectis jure civili & moribus, 9. 3. 3. t. 2. p. 227.

Ad quid agatur, si homo liber dejectione læsus aut occisus, jure civili & hodierno, et qui tunc agere possint, 9. 3. 4. t. 2. p. 227.

Quo in loco, et quo tempore, et unde debeat dejectum esse, ut actioni de dejectis locus sit, 9. 3. 5. t. 2. p. 227.

Inquilinus hac conventus actione regressum habet adversus eos, qui dejecerunt, 9. 3. 7. t. 2. p. 227. *in fin.*

Cur actio de dejectis ob hominem liberum occisum detur tantum ad quinquaginta aureos, actio vero ex ædilitio edicto in ducentos, si quis canem, verrem etc. ibi habeat, qua vulgo iter et inde liber homo perierit, 21. 1. 12. t. 3. p. 274.

De actione de positis et suspensis, vide *suspensa.*

Electio.

An differat optio & electio legata. An incorporalium & fungibilium optio legari possit, & quæ sit utilitas in optione fungibilium. Optari possunt tres res, optione in plurali numero data. Optari potest optimum. Si testator ex genere, unde optandum, speciem unam præstiterit vivus legatario, optio adhuc salva, 33. 5. 1. t. 5. p. 66.

Eligitur ex rebus testatoris, quæ sunt mortis tempore. Quid, si res quædam testatoris apud tertium sint. Quid, si pauciores sint res in hereditate, quam optari debuerant. Si uni certus servus, alteri optio legata sit, an optari possit servus illi alteri legatus, aut servus sub conditione liber esse jussus. An optari ex rebus per heredem alienatis, aut servis ab eo manumissis. An ex synthesi vestium, aut quadriga equorum optare is, cui tunicæ aut equi optio data, 33. 5. 2. t. 5. p. 67.

Quo tempore optandum. An prætor, & ad cujus petitionem, tempus ad optandum præscribere possit. An post illius temporis lapsum adhuc optio legatario permittenda. Si non, cui tunc cedat, quod optari potuisset, 33. 5. 3. t. 5. p. 67.

An optio fieri per procuratorem. An per filiumfamilias legatarium sine patris consensu. Quid, si servus, cui optio legata, post diem legati cedentem manumissus sit. Quid, si plures legatarii, vel plures heredes unius legatarii, in optando dissentiant. Quid, si unus legatarii heres impediat optionem. Omnes simul optare debent. Uno optante, ac mox moriente vel furente, si & reliqui eandem rem optant, sustinetur optio, 33. 5. 4. t. 5. p. 67.

Si tertius optare jussus non optet, legatarius ipse optat, sed non optimum, nisi testator ipsi in subsidium expresse optionem dederit: & cur non curat legatum, tertio illo non optante. Quid, si ipsi heredi permissa sit optio, & is pro legatario optare nolit, 33. 5. 5. t. 5. p. 68. *in fin.*

Re in genere legata, cui competat electio, & qualis res eligi possit. Si istius generis res in hereditate non sint, an legatum generis corruat. Quid, si domum leget, nullam habens domum, sed pecuniam in domus emtionem repositam. Quid, si leget fundum Cornelianum, habens plures ejusdem nominis, 33. 5. 6. t. 5. p. 68.

De electione ex duabus rebus alternative legatis. Si duæ res alternative legatæ sint, sed altera pure, altera sub conditione, an corruat legatum legatario ante conditionis eventum moriente. Quid, si ex alternative legatis una perierit, vel a vivo testatore legatario sit præstita, 33. 5. 7. t. 5. p. 69.

Eligens in legato optionis, generis, aut alternativorum, quando variare possit, quando non. An &, si præstita sit una ex alternativis, sed cum crederetur sola in specie legata esse, 33. 5. 6. t. 5. p. 69.

Vino vel tritico legato sine expressione qualitatis, cui competat electio ratione qualitatis, 33. 6. 5. t. 5. p. 70.

Genere debito ex stipulatu, vel duabus rebus alternative, cui competat electio. An creditor sibi stipulatus electionem, eam transmittat ad heredem, vel eum, cui cessit aut legavit suum jus. An, qui elegit, mutare possit, 45. 1. 22. t. 6. p. 117.

Emancipatio.

Emancipatione tollitur potestas; & triplex est emancipatio, an adhuc hodie in usu sit, 1. 7. 11. t. 1. p. 54.

Emphyteusis.

An Ultrajecti bona emphyteuticaria cum reliquis bo-

nis computari debeant, ut legitimæ ratio ineatur, 5. 2. 60. t. 2. p. 89.
Ager emphyteuticarius a vectigali non differt; tamen a prædiis tributariis & stipendiariis; uti & a prædiis elocatis, 6. 3. 1. & 2. t. 2. p. 125.
Emphyteusis accepta pro contractu, consensu perficitur; nec scriptura ad substantiam, sed probationem pertinet, 6. 3. 3. t. 2. p. 125.
Constituitur jus emphyteusios conventionibus, ultima voluntate, præscriptione, 6. 3. 4. t. 2. p. 126.
Quanto temporis spatio hodie acquiratur per præscriptionem, 6. 3. 5. t. 2. p. 126.
An præsumatur emphyteusis in dubio, si quis longissimo tempore uniformem annum, vel difformem seu variantem præstiterit pensionem, 6. 3. 5. t. 2. p. 126.
Qui dare in emphyteusin possint, an minores, an prælati Ecclesiæ rem Ecclesiæ. An, qui habent beneficium Ecclesiasticum, fundos istius beneficii ultra tempus pro ipsis frui possint, 6. 3. 6. t. 2. p. 126.
Qui accipiant in emphyteusin, 6. 3. 6. t. 2. p. 126.
Conceduntur in emphyteusin solæ immobiles non mobiles. An domus: An molendina. An annui reditus tales, qui solent in immobilium classem referri, 6. 3. 7. t. 2. p. 126.
Canon an etiam in certa fructuum ponderatione consistere possit, 6. 3. 8. t. 2. p. 127.
Emphyteusis est vel secularis vel Ecclesiastica; ad quos olim & jure novo emphyteusis Ecclesiastica transire potuerit, 6. 3. 9. t. 2. p. 127.
Emphyteusis, hodie vel simpliciter conceditur, vel certæ familiæ certisve personarum gradibus. Quid inter hæc duo intersit, 6. 3. 10. t. 2. p. 127.
Habet emphyteuta commoda fere omnia, quæ fructuarius. Amplius ei cedit utilitas insulæ ante fundum emphyteuticarium natæ; uti & thesaurus in eo fundo repertus, 6. 3. 11. t. 2. p. 127.
Fert etiam onera eadem, quæ fructuarius, nisi circumstantiæ aliud suadeant, 6. 3. 12. t. 2. p. 128.
An habens emphyteusin Ecclesiasticam exemtus sit oneribus illis, quibus & Ecclesia in emphyteusin concedens exemta est, 6. 3. 13. t. 2. p. 128.
Perit emphyteusis lapso tempore ad quod concessa; deficiente familia aut gradu, cui concessa. An tunc dominus directus cogi possit, ut rem ad se reversam rursus ipsis illis emphyteutis, vel eorum proximis agnatis in emphyteusin det, aut tantundem offerentes extraneis præferat, quid juris in Hollandia, 6. 3. 14. t. 2. p. 128.
Si lapso tempore dominus anni sequentis canonem receperit, an tacite repetita censeatur emphyteusis, 6. 3. 15. t. 2. p. 128.
Perit etiam emphyteusis totali interitur rei non partiali. Nec canon diminuendus ob partis interitum, nisi per singula jugera canon constitutus sit; vel in definienda canonis quantitate fructuum ratio sit habita, 6. 3. 16. t. 2. p. 128.
An emphyteuta possit emphyteusin derelinquere, si fructus fundi, qui pro parte periit, non sufficiant ad canonem, nec dominus eum velit pro parte remittere, 6. 3. 17. t. 2. p. 129.
Derelinquere nequit, si a fisco in emphyteusin acceperit; vel emphyteuticaria res per manifestam emphyteutæ negligentiam pro parte perierit, 6. 3. 18. t. 2. p. 129.
Si emphyteuta fructus non perceperit, a tertio vi dejectus, aut aliter impeditus, non ideo minus canonem solvere debet, 6. 3. 18. t. 2. p. 129.
Canonis remissio peti non potest ob insolitam sterilitatem, incursum hostium, tributa graviora imposita, nisi canon fructibus proportionatus sit, 6. 3. 19, t. 2. p. 130.
Potest tamen peti remissio, si totus ager emphyteuticarius per hostes captus, & ita hostium factus sit, 6. 3. 20. t. 2. p. 130.
An etiam propter inundationem, 6. 3. 21. t. 2. p. 130.
Perit quoque emphyteusis alienatione, quæ facta est, non facta domino directe denunciatione; idque pro parte, quæ alienata est; vel a fisco sive a privato emphyteusis concessa sit. Quid hic moribus obtineat, 6. 3. 22. t. 2. p. 130.
An dominus directus sine denunciatione, emphyteutæ facta, jus suum alienare possit, 6. 3. 22. t. 2. pag. 130.
An & pœna commissi locum habeat, si venditio nulla sit; vel conditionalis; vel traditio nondum facta, 6. 3. 23. t. 2. p. 131.
Sub alienatione, non sine denunciatione facienda non continetur oppignoratio, aut servitutis impositio: & hæc non nocens domino directo, 6. 3. 24. t. 2. p. 131.
Non etiam donatio, permutatio, legatum, heredis institutio, 6. 3. 25. t. 2. p. 131.
Sive denunciatio necessaria sit, sive non, domino directo debita per emtorem pretii par quinquagesima: in Hollandia duplicatus canon: et vulgo *laudimium* dicitur, 6. 3. 26. t. 2. p. 131.
Cui laudimia præstanda ac denunciatio facienda sit, si emphyteuta per *contractum libellarium* emphyteusim suam rursus alteri in emphyteusin dederit, & secundus emphyteuta alienet, 6. 3. 27. t. 2. p. 132.
Ad quid teneatur emphyteuta, si apud emtorem dissimulaverit laudimiorum onus, 6. 3. 28. t. 2. p. 132.
An, si pœna debeatur ob moram in præstandis laudimiis, etiam ignorantes in eam incidant, 6. 3. 29. t. 2. p. 132.
Si emphyteusi reditus annuus sit impositus, & emphyteusis vendatur cum illo reditus onere, sors reditus istius pretio addi debet, ut quinquagesimæ ratio ineatur, 6. 3. 30. t. 2. p. 132.
An duplicata laudimia solvenda sint, si emphyteusis vendita cum pacto de retrovendendo, postea redimatur, 6. 3. 31. t. 2. p. 132.
Quid juris sit circa laudimia, si emphyteusis redhibeatur ob vitium, vel recedat ex addictione in diem vel lege commissoria, vel retractus fiat, 6. 3. 32. t. 2. p. 133.
Si emtori emphyteusios post soluta laudimia lis moveatur a tertio, & transactio sequatur, non iterato debentur laudimia, licet in actorem emphyteusis ex transactione transeat; nisi fraus domino directo fiat, vel is probet, eum, qui cessit emphyteusi, vere emphyteutam fuisse, 6. 3. 33. t. 2. p. 133.
Si quis alieno nomine emerit, non bis sed semel laudimia præstanda, sive mandatum habuerit, sive non; secus, si suo nomine emisset, & postea alium suo loco substitui faciat, licet nunc ab initio instructus fuerit mandato emendi pro illo tertio, 6. 3. 39. t. 2. p. 134.
Nec denunciatione opus est, nec laudimia debentur,

si divisio vel adjudicatio fiat per judicia divisoria; secus, si post divisionem aut adjudicationem alter alteri partem suam, aut totam emphyteusin adjudicatam vendat, 6. 3. 35. t. 2. p. 134.
Extinguitur etiam emphyteusis, non soluto canone intra tempora legitima. An mora ista jure civili, canonico, & moribus, purgari possit. An contra pœnam commissi restitutio impetrari. Et qualis pœna more hodie frequentior sit, 6. 3. 36. t. 2. pag. 134.
Si pars tantum canonis soluta sit, sive per unicum emphyteutam, sive per unum ex pluribus unius emphyteutæ heredibus, tota emphyteusis in commissum cadit, 6. 3. 37. t. 2. p. 135.
An non canon per partes solvi possit, si emphyteuta partem vendiderit, & onus canonis pro rata diviserit. Et an idem obtineat in emphyteusi fiscali, quod in privata, 6. 3. 38. t. 2. p. 135.
An emphyteuta interpellandus sit ad solutionem, an sufficiat sola oblatio canonis intra tempus legitimum ad evitandam pœnam commissi, si desit depositio, 6. 3. 39. t. 2. p. 135.
An canon solvi possit per compensationem, si ea oblata non sit. An per alium pro emphyteuta canon solvi possit sine mandato, 6. 3. 39. t. 2. p. 135.
An in antecessum canon invito domino solvi possit, 6. 3. 39. t. 2. p. 135.
An mora abbatis vel œconomi noceat monasterio vel Ecclesiæ. An mora mariti noceat uxori ex jure Hollandico & Ultrajectino, 6. 3. 40. t. 2 p. 136.
An emphyteuta fructus anni quarti perceptos reddere teneatur, si dominus demum post eorum perceptionem declaraverit animum avocandi emphyteusin, 6. 3. 41. t. 2. p. 136.
Cessat pœna commissi ob moram, si dominus eam remiserit. An remisisse censeatur, si sciens receperit vel exegerit canonem anni quarti, 6. 3. 42. t. 2. p. 136.
An & remisisse censeatur, si triennii solius canonem receperit sine caducitatis declaratione, & an postea caducitatem declarare possit, 6. 3. 43. t. 2. pag. 137.
An tacite fiat remissio pœnæ commissi, cum alia pœna conventionalis in casum canonis non soluti apposita est, 6. 3. 44. t. 2. p. 137.
An ob non solutum canonem jus commissi per heredem, aut contra heredem, exerceri possit, si defunctus non declaraverit avocandi voluntatem; aut ea contra defunctum declarata non sit, 6. 3. 45. t. 2. p. 137.
An ob insignem deteriorationem ac corruptionem dolo malo vel manifesta lata culpa emphyteutæ factam etiam secularis emphyteusis adimi possit, 6. 3. 46. t. 2. p. 138.
Finitur etiam præscriptione emphyteusis. Non tamen præscripsisse censetur, qui tantum cessavit in canonis solutione per tempus præscriptioni necessarium si non actu aliquo sese pro domino pleno gesserit, 6. 3. 47. t. 2. p. 138.
An dominus directus avocare possit emphyteusin ob ingratitudinem emphyteutæ, vel quia ipse re indiget ad proprios usus, 6. 3. 48. t. 2. p. 138.
An etiam ob inficiationem juris emphyteutici, 6. 3. 49. t. 2. p. 138.
Emphyteusis finita redit ad dominum directum, sive privatum, sive fiscum, etiam si fiscus generaliter omnes reditus fiscales una mercede publicano elocasset, quia commissum tale reditus fiscalis non est, 6. 3. 50. t. 2. p. 139.
Finita emphyteusi dominus directus emphyteutam non privata, sed judicis auctoritate expellere debet, & ad id non possessorio, sed petitorio judicio contendere, 6. 3. 51. t. 2. p. 139.
Finita emphyteusi, an, & quales impensas ac meliorationes emphyteuta repetere possit, 6. 3. 52. t. 2. p. 139.
Posita facultate repetendi meliorationes, quid juris, si impensa vel major sit, vel minor, quam est ipsa melioratio, 6. 3. 53. t. 2. p. 140.

Emtio, venditio, Emtor, venditor.

Emtio quot modis accipiatur, 18. 1. 1. t. 3. p. 138.
Quid sit imaginaria venditio. An valere possit tanquam donatio, 18. 1. 1. t. 3. p. 138.
Quid operetur promissio *de re* justo pretio vendenda, vel si quis promiserit Titio, *se rem nulli alii, quam Titio venditurum*, 18. 1. 2. t. 3. p. 139.
Nemo invitus cogitur rem suam vendere, licet eam jam publice proscripserit. Recensentur casus excepti, 18. 1. 3. t. 3. p. 139.
Emtio consensu perficitur, nec scriptura opus. Quid juris, si id actum, ut in scriptis fiat venditio, 18. 1. 3. t. 3. p. 139.
Obest consensui ebrietas. Qua occasione de venditionibus in popina celebratis, 18. 1. 4. t. 3. p. 139.
Error quando faciat emtionem nullam, 18. 1. 5. t. 3. p. 140.
Quando non, 18. 1. 5. t. 3. p. 140.
Error in quantitate nunquam facit emtionem nullam. An ob errorem talem pretium augendum vel minuendum sit, quando fundus *ad quantitatem*, quando *ad corpus* censeatur venditus, 18. 1. 7. t. 3. pag. 140.
Qui emere possint: an alius pro alio, quem nominaturus est. An emtor tunc teneatur sequi fidem nominati. Intra quantum tempus nominatio talis nostris moribus facienda sit, 18. 1. 8. t. 3. p. 141.
An, & quo modo, tutor emere possit rem pupilli, quid juris in procuratoribus: testamenti executoribus, aliena negotia gerentibus: Ecclesiarum œconomis, 18. 1. 9. t. 3. p. 141.
An milites & magistratus eorumque ministri emere potuerint in ea provincia, in qua militant, aut cui præsunt. An hodie judex, qui venditionem decrevit, aut graphiarius, aut apparitor, aut præco, & alii auctionis ministri, 18. 1. 10. t. 3. p. 142.
An quis possit domum emere ad destruendum, 18. 1. 1. t. 3. p. 142.
An monasteria aut ecclesiæ moribus nostris emere possint immobilia. An nobiles negotiari. An moribus domatim merces per peregrinos vendi? An pœnæ loco negotiatio interdici possit, vel invito imponi? 18. 1. 11. t. 3. p. 142.
Emere prohibitus nec per interpositam personam id potest, 18. 1. 12. t. 3. p. 142.
Quales res vendi possint. An & fructus nascituri? An frumentum in herba? & quid, si nihil nascatur, 18. 1. 15. t. 3. p. 142.
Quid juris, si venditor fructus nascituros vendens, promiserit, se præstiturum, si quid vi aut tempestate factum esset, 18. 1. 13. t. 3. p. 143.

An alea, spes, emi possit. Spes emta videtur, si emtum jus educandi metalla ex fodinis, 18. 1. 13. t. 3. p. 143.
Res aliena vendi potest. Socius suam tantum partem in re communi: fiscus tamen rem totam, 18. 1. 14. t. 3. p. 143.
An vendi res sacræ & similes. An hodie & quo modo, præbendæ ac canonicatus. An res per testatorem vel legem vel pactum alienari prohibitæ. Et, cur aliud jus sit in alienatione per pactum prohibita, quam si testamento vel lege prohibitio sit 18. 1. 15. t. 3. p. 143.
Quid juris, si res furtivæ sint emtæ, aut pecora a militibus vel præconibus abacta, aut materia ædium per hostes aut milites dejectarum, 18. 1. 16. t. 3. p. 144.
De purpura privatis non vendenda, servis Christianis Judæo non distrahendis, & de fundis Principis patrimonialibus, 18. 1. 17. t. 3. p. 144.
De Romanæ gentis eunuchis, venenis malis, liberis improbatæ lectionis, de cote, armis, vino, ferro, frumento, sale, ad hostes aut barbaros non transvehendis, 18 1. 18. t. 3. p. 144.
An tempore belli impediatur jure, ne populi neutri parti studentes merces, ullas ad hostes devehant? ubi & de pactis plurium populorum hac de re. An si ex conventione res licitæ cum illicitis ad hostes ferantur, licitæ, aut navis tota, cum illicitis captæ publicentur? 18. 1. 18. t. 3. p. 144.
Quibus in causis justum sit, etiam pace prohiberi mercium importationem aut exportationem, 18. 1. 19. t. 3. p. 145.
Prohibitio importationis aut exportationis mercium strictam recipit interpretationem; quod exemplis docetur, 18. 1. 20. t. 3. p. 145.
Quid juris, si ante contractum emtionis res emta in totum aut pro parte perierit, ignorante vel sciente venditore, 18. 1. 21. t. 3. p. 145.
De pretio in emtione requisito, vide *pretium.*
Quando perfecta sit venditio. Quid, si res ad gustum sit vendita vel sub conditione, vel ad pondus, numerum aut mensuram, 18. 1. 24. t. 3. p. 146.
De arrhis emtioni accedentibus, 18. 1. 25. t. 3. p. 146.
Recensentur pacta quædam præcipua, quæ possunt vel non possunt adjici emtioni. De pacto, *si res emtori placuerit*, intra quantum tempus voluntas declaranda sit? an ad heredem transeat facultas declarandi voluntatem, 18. 1. 26. t. 3. p. 146.
De pacto, *ut equi venales experiundi dentur &c. & ut res venalis apud emtorem relinquatur, quo possit peritioribus ostendi.* Et cujus periculo tunc res venales sint apud emtorem constitutæ, vel jussu ejus ad venditorem relatæ & interversæ, 18. 1. 26. t. 3. p. 146.
De pacto, ne ad præteritas pensitationes emtor teneatur, 18. 1. 26. t. 3. p. 146.
Pacta dubia quo modo recipiant interpretationem? an contra emtorem, an magis contra venditorem, 18. 1. 27. t. 3. p. 147.
Recensentur plura pacta dubia, quæ ab ipsis legibus receperunt interpretationem, 18. 2. 28. t. 3. p. 147.
De addictione in diem, vide *addictio in diem.*
De pacto commissorio in emtionibus, vide *commissoria lex.*
De pacto de retrovendendo, vide *retractus.*
De hereditate vendita, vide *hereditas.*
De actione vendita, vide *actio.*
De rescissione venditionis ob enormem læsionem & alias causas, vide *rescissio emtionis.*
De periculo rei venditæ: vide *periculum.*
Venditor regulariter præstat dolum, latam & levem culpam. Quando præstet levissimam. Quando casum. Quando tantum dolum. Quid juris, si prius emtor in mora recipiendi, dein venditor in mora tradendi fuerit; & vice versa, 18. 6. 2. t. 3. pag. 176.
Emtorem gravant omnia onera realia venditæ rei inhærentia, etiam in præteritum debita, nec valet pactio in contrarium. Exceptio est, si fiscus vendat prædia debitorum fiscalium. Non tamen transit in emtorem onus annuæ præstationis, quæ per venditorem ex fundo vendito promissa est alteri personæ vel fundo, nisi fundus solemniter eo onere affectus sit, 18. 6. 8. t. 3. p. 179.
De pactis emtioni venditioni servorum adjici solitis, 18. 7. 1. & seqq. t. 3. p. 180. & seqq.
Actio emti cui detur. An domino, cujus procurator emit. An uni ex pluribus simul ementibus, vel uni ex pluribus emtoris unius heredibus si offerat partem pretii pro rata, 19. 1. 1. t. 3. p. 182.
Contra quos detur. An contra unum ex pluribus venditoribus vel venditoris unius heredibus in solidum, si solus rem in solidum possideat, 19. 1. 2. t. 3. p. 182.
Quæ petantur hac actione, 19. 1. 5. t. 3. p. 183.
Quæ accessiones emtori tradendæ sine borreo vendito, 19. 14. t. 3. p. 183.
Venditis ædibus, quæ res emtorem sequantur, quæ non, 19. 1. 5. t. 3. p. 183.
An & quando prædium rusticum vel urbanum tradi debeat liberum a servitutibus. An transeant servitutes prædio debitæ. Quid si venditor callide dissimulaverit servitutes prædio vel a prædio debitas, 19. 1. 6. t. 3. p. 184.
Quid juris circa servitutes, si duorum prædiorum contiguorum dominus unum vendiderit Titio, alterum Mævio, vel alterum sibi servaverit, 19. 1. 6. t. 3. p. 184
Quæ transeant, arce vendita, castro aut territorio vendito, vivario, vel taberna distracta, 19. 1. 7. t. 3. p. 184.
Vino vendito, an dolia, an vasa minora cedant emtori? an alvearia venditis avibus? an equo vendito frenum & ornamenta reliqua. An nave vendita instrumenta etiam ac scapha, 19. 1. 8. t. 3. pag 185.
Servo vendito non transit peculium; nec equa aut vacca vendita, fœtus matrem sequens, 19. 1. 9. t. 3. p. 185.
Tradenda vacua rei possessio. Quando ea tradita intelligatur, 19. 1. 10. t. 3. p. 185.
An dominium traditione transeat, si necdum pretium numeratum, nec de eo fides habita. Quando censeatur de pretio fides habita. An & tunc, cum venditor simpliciter rem tradidit ac ab emtore auferri passus est, 19. 1. 11. t. 3. p. 185.
An & quando res tradita, fide de pretio habita, adhuc vindicari possit? Quo modo immobilia coram lege loci tradenda sint, 19. 1. 12. t. 3. p. 186.
De admensuratione rerum ad quantitatem vendita-

rum. An venditor fundi teneatur monstrare fines ejus? An tradere instrumenta ad probandam originem acquisitionis pertinentia? 19. 1. 13. t. 3. p. 186.

Præstanda cautio de tradendis iis, quæ in præsentia tradi nequeunt, 19. 1. 14. t. 3. p. 186.

De præstatione ejus quod interest, si res aliena vel commercio exemta sit vendita vel celatus malus vicinus, 19. 1. 14. t. 3. p. 185.

An venditor habens tradendæ rei facultatem liberari possit præstando id quod interest, 19. 1. 14. t. 3. p. 186.

An venditor emtori præstet ea, quæ commendandi gratia asseruit de re vendita, 19. 1. 15. t. 3. p. 188.

Ad quid venditor teneatur, si emphyteusin vendens dissimulaverit laudimiorum onus, 6. 3. 28. t. 2. pag. 132.

Quid sit actio venditi, cui detur? an & executori rei judicatæ, qui pignora capta distraxit? Contra quos detur, 19. 1. 16. t. 3. p. 188.

Si quis rem emerit ea lege, *ut pretium solvat, quando voluerit;* aut *postquam fuerit Romam profectus*, an valeat emtio; & an emtor ipse cogi possit, ut solvat, quamdiu voluntatem non declaravit, 19. 1. 17. t. 3. p. 188.

Petitur pretium impensæ post venditionem factæ, usuræ ex mora. An emtor liber sit ab usurarum præstatione, si graphiarius, apud quem pretia rei subhastatæ deponenda, confessus sit per gratificationem, ea deposita esse, cum non essent, 19. 1. 18. t. 3. p. 188.

An, si retineat pretium ob imminentem evictionem? aut venditor illud oblatum noluerit acceptare? 19. 1. 19. t. 3. p. 189.

An emtor aut venditor ob moram sibi factam petere possint omne, quod forte tanquam negotiatores lucrari potuissent, mora non facta? 19. 1. 20. t. 3. p. 189.

An ob moram in pretio solvendo venditor petere possit rescissionem contractus? 19. 1. 21. t. 3. p. 189.

An venditor prædium sibi solemniter pro pretio residuo obligatum vendere possit ob moram primi emtoris, si emtor secundus, qui simili modo rem emerat, nec dum sit in mora, 19. 1. 22. t. 3. p. 190.

Uter prior contractum implere debeat, emtor, an venditor? & de exceptione contractus necdum ab actore impleti, 19. 1. 23. t. 3. p. 190. *in fin.*

Erciscundæ familiæ judicium.

Vide *familiæ erciscundæ.*

Error.

Qualis error faciat emptionem nullam, quando non? Vide *emtio.*

An vitietur dispositio, si testator in nomine proprio vel appellativo rei legatæ, vel in nomine proprio heredis aut legatarii, vel in suo nomine proprio erraverit, 35. 1. 2. t. 5. p. 99.

An ita vitietur stipulatio, 45. 1. 6. t. 6. p. 108.

Error juris & facti.

Vide *ignorantia juris & facti.*

Evictio.

An coheredes sibi invicem evictionem præstent, si testator ipse testamento dividens, uni res alienas assignaverit, 10. 2. 1. t. 2. p. 238.

An præstanda sit evictio ejus, quod in alea venditum est, 11. 5. 4. t. 2. p. 266.

Quid sit evictio, & quibus modis fiat, ut de evictione actio nascatur, 21. 2. 1. t. 3. p. 275.

An etiam agatur de evictione ob retractum legalem aut conventionem, 21. 2. 2. t. 3. p. 275.

Quando pro evictione fidejussoribus datis cavendum sit. Si non ex lege municipali aut ex pacto fidejussor datus sit, sed quia in limine contractus imminebat evictio, an fidejussor talis in omnes casus evictionis teneatur, 21. 2. 3. t. 3. p. 275.

Cujus loci lex sit spectanda in quæstione, an fidejussor pro evictione mobilium aut immobilium dari debeat? Cujus loci seu territorii fidejussor dandus sit. Et quid, si auctor fidejussorem invenire nequeat, 21. 2. 4. t. 3. p. 276.

In quibus negotiis evictionis præstatio locum habeat? ubi de emtione. Quid si fiscus aut Princeps vendiderit? Quid si evictæ sint res ex decreto judicis solemniter distractæ? & an creditor teneatur de evictione pignoris a se venditi? 21. 2. 5. t. 3. pag. 276.

Quid juris circa præstationem evictionis, si res jure belli captæ per fiscum sint venditæ, ac postea per pacis conditiones ad dominos pristinos redeant, 21. 2. 6. t. 3. p. 277.

An evictio præstanda in datione in solutum? 21. 2. 7. t. 3. p. 277.

An in judiciis divisoriis familiæ erciscundæ &c.? 21. 2. 8. t. 3. p. 277.

An in locatione? 21. 2. 9. t. 3. p. 277.

An in transactione? 21. 2. 10. t. 3. p. 277.

An in dote? 21. 2. 11. t. 3. p. 278.

An in legatis? 21. 2. 12. t. 3. p. 278.

An in donatione? 21. 2. 13. t. 3. p. 278.

An in feudi aut emphyteusios concessione? 21. 2. 14. t. 2. p. 278.

Etiam ob partis evictionem agi potest, modo pars sit homogenea, non heterogenea, 21. 2. 15. t. 3. pag. 278.

Parti tamen homogeneæ comparatur jus ususfructus, pignoris, superficiei evictum. An & jus servitutis prædialis? An accessiones rerum? & quid moribus? 21. 2. 16. t. 3. p. 279.

Qui agere possint? qui conveniri de evictione? An & heredes ac fidejussores. An in perpetuum teneatur, qui cavit; *dat het goet sal vvaren en vryen jaar en dach*? 21. 2. 17. t. 3. p. 279. *in fin.*

Si plures sint venditores, aut plures unius venditoris heredes, an singuli in solidum teneatur defendere, & an re evicta singuli in solidum teneantur emtori? 21. 2. 18. t. 3. p. 280.

An teneantur executores litium, procuratores, tutores, curatores? An qui consenserunt in venditionem? An moribus uxor, si maritus rem alienam, vel rem uxoris suæ contra statuti prohibitionem vendiderit? 21. 2. 19. t. 3. p. 280. *in fin.*

Denunciandum uxori, litem motam esse. Quo modo tunc actor possit emtorem in lite juvare. Quid juris, si non defendat, 21. 2. 20. t. 3. p. 280.

An denunciatio recte fiat procuratori auctori? An pupillo sine tutore? An singulis denunciandum, si plures sint auctores vel auctoris heredes? An auctori primo per emtorem secundum? An fidejussori? An domino servi vendentis? 21. 2. 21. t. 3. pag. 280.

An denunciandum auctori scienti? An in causa no-

torie injusta? an emtor regressum habeat, si omissa denunciatione victus, ipse doceat causam auctoris injustam esse, 21. 2. 22. t. 3. p. 281.
An denunciatio fieri post litem contestatam? An post appellationem? 21. 2. 23. t. 3. p. 281.
Quid si pacto sit remissa nunciatio? Quid, si auctor latitaverit, ne fiat? 21. 2. 24. t. 3. p. 281. *in fin.*
Quid recuperet agens de evictione per actionem ex emto aut similem? An & impensas in rem factas? An & impensas in litem? An & tunc cum emtor non vincitur, sed vincit, 21. 2. 25. t. 3. p. 281.
Si post venditionem decreverit pretium rei venditæ, an ob id tanto minus emtor evictionis nomine consequatur? 21. 2. 26. t. 3. p. 282.
Evicta actione vendita, an emtor tantum pretium, quod dedit, an totam quantitatem actione comprehensam recuperet? 21. 2. 27. t. 3. p. 282.
Jure civili etiam erat actio ex stipulatu in simplum, vel duplum, vel quadruplum. Quid moribus? 21. 2. 28. t. 3. p. 282.
Durant actiones de evictione triginta annis. An auctor evitet has actiones, si rem evictam postea offerat emtori, 21. 2. 29. t. 3. p. 283.
Recensentur multi casus, quibus cessat evictionis præstatio, 21. 2. 30. t. 3. p. 283.
An & quo usque teneatur de evictione, qui tantum vendidit *incertum juris sui*; uti &, qui specialiter pactus est, ne teneatur de evictione? 21. 2. 31. t. 3. p. 283.
An is, qui sciens emit rem alienam, nec sibi de evictione caveri curavit, pretium repetat, 21. 2. 32. t. 3. p. 283.
An ob id agi possit de evictione, quod fundus venditus postea publicatus sit, 21. 2. 33. t. 3. p. 284.
An & quando emtor de evictione agere possit, si casu res apud emtorem perierit, 21. 2. 34. t. 3. pag. 284.
Quid juris, si ex pluribus rebus uno pretio venditis una evincatur, & cæteræ adhuc tanti valeant, quantum pretii nomine datum est? Quid si pars fundi evicta sit, & pars non evicta habeat quantitatem venditione expressam? 21. 2. 35. t. 3. p. 284.
De exceptione rei venditæ & traditæ opponenda ei, qui rem a se venditam ex nova causa dominii acquisiti vindicare vult, vide *exceptio rei venditæ & traditæ*.

Evocatio.

Si inter duos de jurisdictione criminali quæstio sit, nec brevi finiatur, potest judex utroque superior ad se litem criminalem evocare, 5. 1. 71. t. 2. p. 32.
Jure Romano, canonico, & hodierno evocatio litis frequens est, & forum competens facit. Improbatæ tamen in Hollandia evocationes factæ a Principe seu Comite, in quam rem varia extant privilegia. An expediat, litem singularem ab Ordinibus evocari, 5. 1. 140. t. 2. p. 58.
Quid juris circa evocationes in Germania, 5. 1. 141. t. 2. p. 58.
Cessat privilegium de non evocando, si quis mediante arresto vocetur extra territorium Hollandiæ, ut de re immobili illic sita, vel personali actione litiget: uti &, si duo judices Hollandi inferiores contrarias eadem in causa sententias tulerint, 5. 1. 142. t. 2. p. 53.
De evocatione litis ad judicem superiorem ad petitionem partis ob moras in lite definienda factas, vel si contrariæ in eadem causa sint duorum judicum inferiorum sententiæ; vel quia duo diutius inter se litigant de criminali jurisdictione, 5. 1. 143. t. 2. p. 58.
Qui de evocatione scripserint, 51. 1. 143. t. 2. p. 58.

Exceptio.

Quo modo differant, *ope exceptionis* & *ipso jure tutum* esse, 44. 1. 1. t. 6. p. 81.
Actionis verbo quo respectu contineatur exceptio, 44. 1. 3. t. 6. p. 82. *in fin.*
An exceptio opponi possit, quamdiu actio non movetur? Quid moribus? An opponi possit condemnationi? Proponitur per modum conditionis, 44. 1. 2. t. 6. p. 81.
Potest quis pluribus uti exceptionibus, vel simul, vel successive, nisi lex vetet. Moribus omnes simul opponendæ, paucis exceptis. Quid, si simul habeat fori declinatoriam & alias litis finitæ exceptiones, 44. 1. 3. t. 6. p. 82. *in fin.*
De exceptionibus *juris* & *facti*. Item de *dilatoriis* & *peremtoriis*. Recensentur pleraque exempla dilatoriarum: An eo pertineat exceptio spolii, & ordinis? Quæ exceptionum species pertineant ad peremptorias, 44. 1. 4. t. 6. p. 82.
Exceptiones olim ipso jure inerant judiciis bonæ fidei, non stricti juris. An olim, aut jure posteriore, etiam ex edicto perpetuo, exceptiones perpetuæ, ante litem contestatam omissæ in judiciis stricti juris, postea usque ad sententiam opponi potuerint? Et quid moribus hac in parte? 44. 1. 5. t. 6. p. 83.
Dilatoriæ exceptiones an & quando post litem contestatam opponi possint? 44. 1. 6. t. 6. p. 84.
An exceptio dilatoria vel peremtoria, omissa in prima lite, opponi possit in appellatione? 44. 7. 2. t. 6. d. 84.
Recensentur plurimæ exceptiones, quæ etiam post sententiam opponi possunt in executione, 44. 1. 7. t. 6. p. 84.
An exceptione præcedente numero comprehensæ, executioni opponi possint, si jam ante sententiam oppositæ fuerint? An reus opponere possit exceptionem, cui renunciavit? an generalis renunciatio sufficiat? an & tacite renunciari possit exceptionibus, 44. 1. 8. t. 6. p. 84.
De exceptionibus *civilibus* & *prætoriis*; *favorabilibus* & *odiosis*; *personalibus*, *realibus* & *mixtis*. Personales an prosint defensori? an & quo modo fidejussori? 44. 1. 9. t. 6. p. 85.
Excipiens probare debet exceptionem. An & quando nostris moribus triplicatio & quadruplicatio admittatur? an excipiens hoc ipso fateatur de intentione actoris? 44. 1. 10. t. 6. p. 85.
Quid sint *exceptiones præjudiciales*? Exempla proponuntur. An moribus nostris quis simul fundum & viam ad illum per fundum alterum petere possit, 44. 1. 12. t. 6. p. 85.
Quæ sint exceptiones *litis finitæ*, 44. 2. 1. t. 6. p. 86.

Exceptio doli.

Quid sit generalis exceptio doli, & cum quibus concurrat exceptionibus? 44. 4. 1. t. 6. p. 95.
Quid sit specialis exceptio doli? Cui detur? Quibus opponatur? Quando de dolo procuratoris recte ex-

cipiatur. An opponatur successori particulari ejus, qui dolum fecit? an patri vel domino de dolo filiifam. aut servi? An patrono vel heredi ejus de dolo patroni vel heredis? an exceptioni doli possit opponi replicatio doli? 44. 4. 2. t. 6. p. 95.
An opposita doli exceptio actionem stricti juris faciat bonæ fidei, 44. 4. 3. t. 6. p. 96.

Exceptio fori declinatoria.

Vide *forum compe.ens.*

Excep.io jurisjurandi.

Quibus prosit. Quæ concurrere in ea debeant? An jurejurando tolli possit obligatio ipso jure, 44. 5. 2. t. 6. p. 97.

Exceptio litis pendentis.

De exceptionis hujus requisitis. Quando lis alibi cœpta intelligatur? An hanc opponere possit, qui alibi ter citatus sui copiam non fecit? An litis pendentia inducta sit, si actor die dicto sui copiam non faciat, & edictum circumducatur? 44. 2. 7. t. 6. p. 88.
An actio ex *l. diffamari* inducat litis pendentiam respectu litis principalis? 44. 2. 7. t. 6. p. 88.
Quo tempore opponenda sit hæc exceptio, & an ab ejus oppositæ rejectione appellari possit? 44. 2. 8. t. 6. p. 89.

Exceptio litigiosi.

Quando res litigiosa fiat. An alienatio ejus sit ipso jure nulla? Cui detur hæc exceptio, 44. 6. 1. t. 6. pag. 98.
De pœna dedicantis in sacrum, donantis, pendentis, ementis scienter rem litigiosam, 44. 6. 2. t. 6. pag. 99.
Quibus modis licite fiat alienatio litigiosi, ubi de divisione, transactione, institutione, legato. An pendens hereditatis petitio impediat, ne creditores a possessore credita exigant, aut res defuncto commodatas, &c. Quid juris hodie circa litigiosi alienationem, 44. 6. 3. t. 6. p. 99.

Exceptio metus.

Quid sit, quibus, & a quibus opponi possit? An patri per filium? 44. 4. 4. t. 6. p. 97.

Exceptio non numeratæ pecuniæ.

Vide *literarum obligatio.*

Exceptio rei venditæ & traditæ.

Quis hac exceptione se possit tueri, 21. 3. 2. & 4. t. 3. p. 284 & 285.
Quibus opponatur, 21. 3. 3. t. 3. p. 285.
Quando cesset, 21. 3. 5. t. 3. p. 285.

Exceptio rei judicatæ.

Quid sit? in quibus judiciis locum habeat. Cui detur. An & reo condemnato, si partem judicati solverit, de parte alia novo judicio conveniatur, 44. 2. 1. t. 6. p. 86.
An sententia non tollat obligationem ipso jure, 44. 2. 2. t. 6. p. 86.
De requisitis hujus exceptionis. Quando intelligatur *eadem res* peti, vel non, exemplis plurimis monstratur, 44. 2. 3. t. p. 86.
Quando iterum censeatur peti *ex eadem causa.* Peti potest alia actione, & tamen erit eadem petendi causa; ac vice versa. Quid intersit inter actiones in personam & in rem circa expressam aut non expressam specialem petendi causam, 44. 2. 4. t. 6. p. 87.
Quales *personæ* civiliter intelligantur eædem esse, multis casibus docetur. An sententia pro auctore, vel contra eum, prosit aut noceat emtori. An pro emtore vel contra eum lata noceat aut prosit auctori, 44. 2. 5. t. 6. p. 87.
An exceptio rei judicatæ opposita ad impediendum litis ingressum, & rejecta, iterum opponi postea possit, ut alia quævis exceptio peremtoria. An reus hac uti possit, si ea non opposita, vel opposita quidem, sed rejecta condemnatus sit, 44. 2. 6. t. 6. p. 88.
An libellus supplex semel Curiæ oblatus, iterum offerri possit eidem Curiæ, vel alteri superiori aut inferiori, si ad eum, prima vice oblatum, nihil, aut non ex voto rescriptum sit, 44. 2. 6. t. 6. p. 88.

Excusatio.

An tutor hoc ipso, quo a ceteris publicis muneribus excusatus est, etiam a tutela vacet, 27. 1. 1. t. 4. p. 181.
Qui citandi, si tutor se excusare velit. An per libellum se possit excusare. An tempus 50. dierum etiam habeat locum in excusationes a tutelis jam susceptis, 27. 1. 2. t. 4. p. 181.
Tempus hoc non currit ignoranti: sæpe nec scienti. Quid, si moretur tutor ultra centesimum lapidem. An in dubio præsumatur scivisse, an ignorasse 27. 1. 3. t. 4. p. 181.
De quatuor mensibus ad probandam excusationem. An a nominatione, an vero a rejecta excusatione, appellandum sit, 27. 1. 4. t. 4. p. 182. *in fin.*
An pendente hac lite tutor teneatur administrare. Cujus periculo cesset medio tempore, si succumbat. Quid, si ex falsis, vel non sufficientibus causis excusatus sit, 27. 1. 5. t. 4. p. 182.
Improprie se excusat, qui tutor esse nequit. An excusare se possit libertus, vel qui patri pupillorum promisit, se tutelam gesturum. An se excusans perdat legatum sibi relictum. An legitimi se excusare possint, 27. 1. 6. t. 4. p. 182.
Recensentur multæ causæ excusantes & a suscipienda & a suscepta tutela, 27. 1. 6. t. 4. p. 183.
Enarrantur multæ causæ tantum a suscipienda, non item a suscepta excusantes. An & excusentur magistratus municipales, 27. 1. 8. t. 4. p. 184.
De excusatione a parte tutelæ ob nimis diffusum pupilli patrimonium, 27. 1. 9. t. 4. p. 185.
De excusatione ob disparitatem conditionis tutorum & pupillorum, variis exemplis, 27. 1. 10. t. 4. p. 185.
Justam habens causam, nec se excusans ab una tutela, adhuc ab altera se excusare potest, 27. 1. 11. t. 4. p. 185.
Recensentur causæ dubiæ, sed per leges improbatæ. Quid si plures sint causæ imperfectæ. Quo modo cogantur administrare, qui se nequeunt excusare. Hodie causæ excusationum sunt arbitrariæ, 27. 1. 12. t. 4. p. 186.
An de causis excusationis cognoscat camera pupillaris, si exclusa sit, 27. 1. 12. t. 4. p. 186.
De coactione ad munera reipublicæ. In quo distet *vocatio* ab excusatione. An magistratus vocationem concedere possint, 50. 5. 1. t. 6. p. 555.
De excusatione a muneribus & honoribus publicis, vide *immunitas.*

Excussionis beneficium.

Vide *ordinis beneficium.*

Executio.

An executio decretæ solutionis fiduciariæ peti possit

post definitivam, a qua appellatum ab actore vel reo, 42. 1. 13. t. 6. p. 9

An reus executionem patiens vindicare possit immobilia ab apparitore pignori capta, quorum venditioni tertius se opposuit ut dominus, ac obtinuit, 42. 1. 29. t. 6. p. 15.

Executio sententiæ quando in actionibus in rem & in personam fieri potuerit. An actio judicati etiam locum habuerit, si condemnatio esset facta ex actione in rem, 42. 1. 30. t. 6. p. 15.

Exsequendi modus jure civili vel ordinarius fuit, dato judice judicati, & mota judicati actione; vel extra ordinem dato apparitore, qui exsequeretur vice arbitri. Quando potissimum priori, quando posteriori locus fuerit, ac plerumque non nisi re urgente, 42. 1. 31. t. 6. p. 16.

Actio judicati an & heredi victoris detur, aut cessionario. Contra quos detur; ubi de pupillis, municipiis, suffectis in collegio, si tutor, actor, procurator, defunctus collegii præfectus condemnatus sit. An & contra heredes condemnati. An hodie citandus heres, ut sententia contra eum declaretur executoria. An &, si heres sit qui defuncti procurator fuerat. An & vidua massaria, cujus maritus condemnatus fuerat. An & detur contra tertium, qui pendente lite cœpit causam a reo habere. An contra eum, qui se reo junxit in lite, veluti debitorem, qui se junxit fidejussori. An & contra debitorem, qui se non junxerat condemnato fidejussore. An contra fidejussorem, condemnato debitore. Et quid, si sit fidejussor de judicato solvendo. Quid juris, si plures una sententia damnati sint, cum sorte essent correi debendi. An unius inopia cæteros gravet, 42. 1. 32. t. 6. p. 16.

An moribus nostris matrimonio constante pro debitis, eo constante contractis promiscue in uxoris et mariti bonis executio fieri possit, exclusa bonorum communione. An et quo usque, soluto matrimonio. Et quid, si matrimonio constante maritus bona uxoris pro debito pignori obligaverit. An pro debitis conjugis matrimonio antiquioribus, bona alterius conjugis excuti possint, stante vel soluto matrimonio. An citandus maritus, ut videat, sententiam contra se declarari executabilem, quæ contra uxorem ejus ante nuptias latuerat, 42. 1. 33. t. 6. p. 17.

An uxore ex delicto ad pecuniam damnata vel ex judicio, in quo sine viro stetit auctoritate judicis, maritus stante matrimonio teneatur pati executionem, 42. 1. 34. t. 6. p. 18.

Hodie magis extra ordinem fit executio, quam per actionem judicati, servatis tamen iis, quæ tradita de judicati actione. Post quales inducias nunc inchoetur executio per summationem & renovationem; quo modo in actionibus in rem & possessoriis per possessionis ablationem; in actionibus ad factum aliquod per civilem custodiam, (*gyselinge*) in personalibus cæteris ad pecuniam condemnationibus per pignorum assignationem aut capionem, 42. 1. 35. t. 6. p. 18.

Apud nos executionem patiuntur, tanquam ad factum obligati, qui ad solvendos capones & alia in recognitionem tenentur. An & quando victor invitus compelli possit per victum, ut judicati effectum persequatur, vel judicato pareat, quatenus id victo utile est, 42. 1. 36. t. 6. p. 18.

An victus evitare possit executionem oblata cautione de solvendo judicato. An executio capitis liquidi sententiæ suspendatur ex eo, quod aliud caput necdum sit liquidum. An nunc judices modicas dilationes arbitrarias condemnato dare possint. Quales nunc usuræ debeantur ex causa judicati. An pluribus heredibus aut sociis condemnatis, denunciatio singulis sit facienda ad solvendum. An sufficiat, denunciationem hanc familiæ fieri, an ipsi condemnato, 42. 1. 37. t. 6. p. 18. *in fin.*

An & quando victores victi in executione teneantur cavere de restituendis ex judicato perceptis, 42. 1. 38. t. 6. p. 19.

Cujus loci leges servandæ in executione, 42. 1. 39. t. 6. p. 19.

Quales judices jure civili executi fuerint sententias. Quales moribus. Quæ observanda, si Curiæ executionem faciant in terris Hollandicis dominos jurisdictionis peculiares habentibus; vel in urbibus. Quis exequatur si appellatio pronuncietur deserta vel sententia inferioris in totum aut pro parte confirmetur, aut in totum retractetur, 42. 1. 40. t. 6. p. 19.

De executione in bona sub alio judice sita, si non sufficientia sint in territorio judicantis, per literas requisitoriales. Jure civili talis executio fuit necessitatis, uti & in Hollandia, si judex Hollandus alium judicem Hollandum roget: comitatis vero est, si rogans & rogatus non subsint uni supremo Principi. An judex alter, sub quo bona sita, executionem facere possit, licet non rogatus per judicantem. Quid, si is, qui judicavit, literas requisitorias expedire recuset. Quando judex requisitus jure recuset exequi, 42. 1. 41. t. 6. p. 19.

Qualia bona primo, qualia deinde capi debuerint judicati causa ex jure civili. Quo modo actiones condemnati. Hoc ordine neglecto executio non est nulla, si se victus non opponat. Imo victus ipse bona assignat; si non assignet, aut captiose, apparitor capit pro mensura debiti; & si pendente executione victus multa solvat, minus venditur, quam captum fuit, 42. 1. 42. t. 6. p. 20.

An & feuda capi possint. An et, si dominus feudum caducum dicat esse. An fructus rerum fructuariarum, aut fideicommissariarum. Quid si testator vetuerit, ne capiantur pro debitis usufructu vel liberalitate defuncti antiquioribus: vel jusserit, per executorem testamenti fructus præstari ut alimenta. An in subsidium boves aratores, stipendia condemnati, dignitas venalis. An uno desistente, alter insistere possit eidem executioni jam cœptæ, 42. 1. 43. t. 6. p. 20.

Quo modo consultum, si executor modum excedat. An excedat, si pro salario suo et impensis executionis faciat executionem. An executor reliquum pretii pignorum captorum retinere possit pro eo, quod sibi ex alia causa debetur. Qualem culpam præstet. Ad quid teneatur executor modum excedens, et an ipse eo nomine respondere debeat, si victor ei indemnitatem promiserit. An et victus victorem convenire possit de excessu apparitoris, 42. 1. 44. t. 6. p. 20. *in fin.*

Deficientibus bonis condemnatus carceri includi potest. Quales sumtus tunc victor commentariensi solvat. An fœminæ pro debito civili includi possint

jure civili et hodierno. An mulier publica mercatrix etiam cum viro, 42. 1. 45. t. 6. p. 21.
Non incarcerantur, qui gaudent beneficio competentiæ. Quid illud sit, quantum eo nomine debitor retineat, et quodnam tempus spectandum sit. Qui habeant hoc beneficium. An et frater a fratre, vel vitricus a privigno conventus. An et per conventionem hoc beneficium acquiri possit. Quid, si creditor promiserit, se benigne cum debitore acturum, 42. 1. 46. t. 6. p. 21.
In quibus causis nos executio parata locum habeat. An quis apud nos eam sibi pacisci possit. De clausula voluntariæ condemnationis, instrumento inserta, et effectu ejus. Ex cujus loci lege æstimandum, an instrumentum ex pacto paratum possit habere executionem, 42. 1. 48. t. 6. p. 22.

Exercitor, exercitoria actio.

De exercitoria actione in factum rei persecutoria, et exercitoria, et quasi delicto contra nautas caupones stabularios de iis, quæ receperunt, vide *nauta*.
Quid sit magister, quid promagister. Unus ex exercitoribus potest magister esse, quod et expedit, 14. 1. 1. t. 3. p. 72.
Quid sit exercitor, quid navim per aversionem conducere, qui possint vel non possint navem exercere, 14. 1. 2. t. 3. p. 72.
Magister contrahendo obligat exercitorem. An & quando nostris moribus possit mutuum accipere, navim obligare, armamenta navis vendere, vel etiam merces navi vectas. An ex consensu majoris partis exercitorum navigare possit, invita parte minore, 14. 1. 3. t. 3. p. 72.
Quid sit exercitoria actio, quibus detur, an & illis, qui cum nautis contraxerunt, 14. 1. 4. t. 3. p. 73.
Datur contra exercitorem; si plures, contra singulos in solidum, jure civili; ac moribus non ultra partem, ex qua exercitores sunt; qui & in totum liberari possunt, si suam portionem pro derelicto habeant, 15. 1. 5. t. 3. p. 73.
Ut actioni huic locus sit, debet magister contraxisse ejus rei gratia, cui præpositus est. Quid juris, si plures unius navis magistri sint, 14. 1. 6. t. 3. p. 73.
Necesse etiam ut res in eo loco comparari possit, in quo creditur; ac navis tali ac tanto sumtu indigeat, 14. 1. 6. t. 3. p. 73.
Nocet exercitori, si magister recte credita inutiliter absumserit. Quid moribus nostris in hisce obtineat, 14. 1. 6. t. 3. p. 73.
An exercitores teneantur ex delictis magistrorum. Quid si magister piraticam exercuerit. Quid, si præfecti navales, qui prædam in hostes agere debuerant, sociis & fœderatis noceant, an eo nomine respublica teneatur, 14. 1. 7. t. 3. p. 74.
Datur etiam contra exercitores actio mandati. Potest & ipse magister, homo liber, ex suo contractu conveniri, 14 1. 8. t. 3. p. 74. *in fin.*
Exercitor non agit ex contractu magistri nisi in subsidium, 14. 1. 8. t. 3. p. 74.
Quæ sit pœna magistri fallentis in rationibus nauli accepti & expensarum, 14. 1. 8. t. 3. p. 74 *in fin.*

Exheredatio.

Vide *querela*.
De exheredatione liberorum, vide *liberi*.

Exhibitio.

Quid sit actio ad exhibendum, & quibus competat. Quibus denegetur, dum vel alia juris remedia iis sufficiunt, vel omni juris remedio indigni videntur, 10. 4. 1. t. 2. p. 256.
Qui hac experitur actione, dicere debet notas rei, ac probare, sua interesse, 10. 4. 2. t. 2. p. 257.
Datur contra possessores & detentores. Quid juris, si dolo aut culpa possidere desierint ante vel post litem contestatam. Quid si casu, 10. 4. 3. t. 2. p. 257.
Petitur exhibitio rei cum accessionibus. Exhibenda res in eadem causa. Quid si exhibeatur usucapta, quid si murata ratione formæ, quid si deteriorata, 10. 4. 4. t. 2. p. 257.
Dilatio ad exhibendum quandoque a judice datur. Quid juris, si reus contumaciter nolit, aut dolo non possit exhibere, 10. 4. 5. t. 2. p. 257.
Recensentur aliæ actiones, quibus exhibitio peti potest. Quis usus hodie sit actionis ad exhibendum, 10. 4. 6. t. 2. p. 257.

Exilium.

Quo modo relegatorum *duo*, & *tria* dicantur esse genera. Quid sit *lata fuga*, 48. 22. 2. t. 6. p. 292.
An magistratus relegare potuerit ad loca certa, vel a locis certis suæ jurisdictioni non subjectis, 48. 22. 3. t. 6. p. 293.
Quid juris hac in parte in Zelandia, & Ultrajecti. Quo modo Curiæ Hollandicæ relegent a septem provinciis, locisque adjectis, si tam grave crimen sit, 48. 22. 3. t. 6 p. 293 *in fin.*
De deportatione, & aquæ ac ignis interdictione, & differentiis inter relegationem ac deportationem. An relegati adhuc statuis honorari potuerint. An relegatio, deportatio, in metallum damnatio servis imponi, 48. 22. 4. t. 6. p. 294.
De pœna eorum, jure civili ac moribus, qui deportationi, relegationi, similibusque non parent, aut fugiunt ex opere, cui addicti. Quid si ad loca interdicta veniant tempore nundinarum, 48.22. 5. t. 6. p. 294.
Quid apud nos & alias similes videantur in multis deportato aut in metallum dato, 48.22.6.t.6.p.295.

Eximere in jus vocatum.

Quæ sit pœna eximentis vi vocatum; & cur etiam is puniatur, qui exemit vocatum per calumniam, 2. 7. 1 t. 1. p. 122.
An per pœnæ præstationem liberetur reus vocatus, 2. 7. 2. t. 1. p. 123.
Quibus casibus cesset pœna, 2. 73. t. 1. p. 123.
Non cessat ob id, quod eximens dolo caret, 2. 7. 4. t. 1. p. 123.
Quid juris, si quis non vi exemerit, sed dolo fecerit, quo minus quis in judicio se sistat, 2. 10. 1. & *seqq.* t. 1. p. 123. & *seqq.*

Expilatio.

De pœnis expilatorum, & in viis publicis alibique bona vel pecuniam vi extorquentium, 47. 18. 2. t. 6. p. 210.
Qui committant crimen *expilatæ hereditatis*, 47. 19. 1. t. 6. p. 210.
Qui agant eo nomine, & contra quos. An contra heredes, vel uxorem ejus, cujus est hereditas. An contra novercam surripientem ex hereditate ad privignos pertinente, 47. 19. 2. t. 6. p. 210.

De pœna, & quales actiones concurrant, 47. 19. 3. t. 6. p. 210.

Exportatio.

De prohibitione exportandi merces, & exportatione ad hostes, 18. 1. 18. & *seqq.* t. 3. p. 144.

F

Factio.

DE factionibus popularium, 1. 12. 3. t. 1. p. 70. *in fin.*

Falcidia lex.

Quibus legibus coercitæ fuerint liberalitates. Quid lege Furia, Voconia, Falcidia, cautum. Et de variis capitibus legis Falcidiæ, 35. 2. 2. t. 5. p. 105.

Quo respectu Falcidia lata sit in favorem testatoris, heredis, legatariorum, & publicæ utilitatis, 35. 2. 3. t. 5. p. 105.

Falcidiæ deductio obtinet in legatis & fideicommissis particularibus, mortis causa donationibus. An & in donationibus inter virum & uxorem; vel inter vivos; vel fideicommissis ex contractu pactove dotali inductis, vel mortis causa capionibus, 35. 2. 4. t. 5. p. 106.

An in pecunia ad monumentum statuendum legata. An in libertatibus, quæ testatorem directo aut per fideicommissum datis proprio aut heredis aut alieno servo. An & in pecunia alicui legata, ut suum aut alienum servum manumittat. Et alia, 35. 2. 5. t. 5. p. 106.

Quo modo Falcidia deducatur ex legato liberationis, servitutum prædialium, operum statutarum, & aliorum individuorum, 35. 2. 6. t. 5. p. 107.

Quo modo in usufructu, aut annuo, aut alimentis legatis Falcidiæ computatio & deductio fiat, jure civili & hodierno. Et quid, si annuum civitati vel collegio relictum sit, 35. 2. 7. t. 5. p. 107.

Quo modo ex legatis conditionalibus, aut ex die relicta efficiant, ut propter hæc cæteris, quibus pure legatum, plus minusve Falcidiæ nomine statim, aut exitu conditionis inspecto decedat. An, si res pendente legati conditione perierit, patrimonio defuncti in ratione Falcidiæ annumeranda sit, 35. 2. 8. t. 5. p. 108.

Habet & locum in legatis Principi, Reipublicæ, aut uni heredum relictis, 35. 2. 9. t. 5. p. 109.

Quibus in locis Falcidia nunc in totum cesset. Cessat jure civili, si testator heredi quartam inter vivos dederit, ut sit loco Falcidiæ, 35. 2. 10. t. 5. p. 109.

Cessat, si testator eam prohibuerit, testamento vel codicillis. Quo usque id olim potuerit. Ubi adhuc hodie prohibitio sit vetita. Quo modo heres legatariis post mortem testatoris possit Falcidiam remittere. Expressa prohibitio censetur, si testator vetuerit rem alienari extra familiam; vel jusserit solvi integra legata sine diminutione. An, &, si jusserit suam voluntatem impleri, cum pœnæ comminatione. An Falcidia prohiberi possit in liberis primi gradus; & an hi legati gravati deducant duas quartas, legitimam & Falcidiam. An vivo testatore heres cum legatario pacisci possit de Falcidia non deducenda, 35. 2. 11. t. 5. p. 109.

Cessat, si heres adeat sine inventario. Si uni integra legata solvat sciens aut juris errore, an & reliquis integra solvenda. Quid, si integra solverit errore facti, 35. 2. 12. t. 5. p. 110.

Cessat in legatis testamento militari relictis. Quid si testamentum aut codicilli ante militiam, aut post missionem, sint conditi. An & jure novo, si militis hereditas cum inventario adeatur, 52. 2. 13. t. 5. p. 110.

Cessat in rebus, quas heres ex hereditate subtraxit, aut de quibus incapaci reddendis clam fidem interposuit: aut id dolo egit, ut fideicommissum a testatore relictum intercedat. Cui tunc illa quarta cedat. Quid, si non subtraxerit, sed hereditarium esse negaverit & succubuerit, 35. 2. 14. t. 5. pag. 110.

Cessat in legatis instrumentis seu documentis prædii. An & quo usque in dote prælegata, aut debito legato. An & in rebus uxoris causa emtis, paratis, eique legatis, 35. 2. 15. t. 5. p. 110.

An jure veteri, novo, ac moribus cesset in legato ad pias causas, 35. 2. 16. t. 5. p. 111.

An cesset, si dos alii legetur, vel res alia ut deinde per interpositam legatarii personam dos uxori, vel res piæ causæ restituatur, 35. 2. 17. t. 5. p. 111.

An & quando heres ex singulis rebus pro rata Falcidiam deducere debeat; quando possit invito legatario ex una re totam, etiam respectu aliarum rerum legatarum, deducere, 35. 2. 18. t. 5. p. 112.

Deducit eam heres. An & fiscus succedens in bona vacantia aut publicata. An & illi, quibus hereditas vendita, donata, legata. An & quando heredes fideicommissarii. An & quando legatarii legato vel fideicommisso gravati. Quid, si heres simulque legatarius legatum, aut legatarius partiarius partem hereditatis, sibi legatam alteri restituere rogatus sit, 35. 2. 19. t. 5. p. 112. *in fin.*

In singulis heredibus Falcidiæ ratio ponenda. Quid juris, si, duobus institutis, portio unius exhausta, alterius intacta remanserit, & pars gravata accrescat non gravatæ, vel contra, 35. 2. 20. t. 5. p. 113.

Quid juris circa Falcidiam, si dominus & servus, pater & filiusf. simul instituti, & alterius portio exhausta, alterius intacta sit, & dominus aut pater potestatis jure ex asse heres fiat, 55. 2. 21. t. 5. p. 113.

Quid juris, si quis pupillo coheres & substitutus datus, pupilli portione legatis exhausta, jure substitutionis vulgaris aut pupillaris ad partem pupilli exhaustam veniat. Quid, si extraneus extraneo coheres et vulgariter substitutus, deficiente coherede, partim ex institutione, partim ex substitutione heres fiat, cum pars alterutra exhausta esset. Quid, si ipsius coheredis ac substituti pupillaris portio exhausta sit, et is postea pupillo, ex substitutione heres fiat. Quid, si portio utraque tum impuberis, tum coheredis et substituti, ultra dodrantem gravata sit, 35. 2. 22. t. 5. p. 113.

Quid juris circa Falcidiam, si quis pupillo coheres et substitutus datus, (intacta ipsius, exhausta pupilli portione) ipse tanquam substitutus novis legatis gravatus sit, et pupillo heres fiat. Quid si pater, duobus impuberibus institutis nimiumque gravatis, substitutum eundem dederit utrique, vel novissimo morienti et is postea utrique, vel novissimo morienti ex substitutione succedat, 35. 2. 23. t. 5. p. 114. *in fin.*

Si pater impuberem institutum legatis quidem, sed non ultra dodrantem gravaverit, eique duos dederit substitutos, et utrumque novis iterum gravaverit legatis, alterum infra, alterum supra dodrantem suæ partis, an et quousque hi substituti Falcidia uti possint, 35. 2. 24. t. 5. p. 114.

Quæ imputentur in quartam Falcidiam? an et quando prælegata, legata, heredi inter vivos donata aut in dotem data? An mortis causa capiones? an heredi indebite soluta, quasi defuncto debita. An, quod heres quæsivit occasione hereditatis, qua solvendo non erat, dum eam ut idoneam vendidit, vel cum creditoribus in partem pactus est, 35. 2. 25. t. 5. p. 114.

Quo tempore quantitas patrimonii sit spectanda. Quæ prius inde deducenda? Ubi de impensis in funus et monumentum, ære alieno, dote et debito prælegato, pretiis servorum manumissorum aut supplicio affectorum, legato ad pias causas. An, quod heres ex legato piæ causæ et similibus detrahere nequit, gravet reliquos legatarios, ut his tanto plus detrahatur, 35. 2. 26. t. 5. p. 115.

Quæ sint computanda in patrimonio defuncti, ut Falcidiæ ratio ineatur, quæ non. Ubi plurimæ recensentur res, de quibus dubitari posset, 35. 2. 27. t. 5. p. 116.

An legatarii petere possint inspectionem eorum, ex quibus quantitas patrimonii apparet? An et arbitrum petere, qui res æstimet et calculum Falcidiæ ponat? ad eum omnes legatarii remittendi et creditores hereditarii, 35. 2. 28. t. 5. p. 117.

Res æstimandæ ex communi opinione, non affectione, non pretio insolito aut momentaneo; nec arbitrio testatoris, aut heredis, aut ex tertii stultitia. Quid sit *pretium formulæ*, 35. 2. 29. t. 5. p. 117.

Servi hic a lege æstimati. Quo modo æstimandæ actiones inanes ob inopiam debitoris; vel obligationes conditionales, aut ex incerto certove die contractæ, vel legata sub conditione aut ex die relicta; vel debita naturalia, aut quæ ob exceptionem perpetuam peti nequeunt; sponte tamen soluta condici nequeunt ut indebita; quid, si defunctus sit unus ex reis debendi, 35. 2. 30. t. 5. pag. 117.

Quibus remedis heres Falcidiam servare possit. Ubi de retentione, et variis actionibus ad repetendum id, quod supra modum Falcidiæ penes legatarium est, 35. 2. 31. t. 5. p. 118.

De cautione de reddendo, si plus, quam per legem Falcidiam licuerit, legatum esse dicetur. Quando et quibus in casibus interponatur, quibus legatariis remissa sit, 35. 3. 1. t. 5. p. 119.

Non promiscue, sed justa causa urgente imponitur. An et post solutionem exigi possit. Quando vires perdat jam interposita? an testator eam remittere possit, 35. 3. 2. t. 5. p. 119. *in fin.*

Quo modo fideicommissarii caveant legatariis, 35. 3. 3. t. 5. p. 119.

Quomodo caveatur, si uni ususfructus, alteri proprietas rei legata sit, 35. 3. 3. t. 5. p. 119.

Falsum.

Quid sit falsum, quid quasi falsum, in adscribentibus sibi in alieno testamento, ac tutoribus cum fisco contrahentibus, & vivi testamentum aperientibus, 48. 10. 1. t. 6. p. 261.

Verum falsum non fit sine dolo, 48. 10. 2. t. 6. pag. 262.

Recensentur casus, quibus falsum fit *dicto*. An & recitato instrumento falso, non facto, 48. 10. 3. t. 6. p. 262. *in fin.*

De falso per *reticentiam & simulationem*; ubi de testibus subducentibus, ne testes sint; de tabellionibus requisitas solemnitates dolo omittentibus; de mendicantibus, & militibus morbum simulantibus, 48. 10. 4. t. 6. p. 262.

Quibus modis scriptura falsum fiat, 48. 10. 5. t. 6. pag. 262.

De modis, quibus falsum re seu facto fiat, 48. 10. 6. t. 6. p. 262. *in fin.*

De crimine falsæ monetæ, 48. 10. 7. t. 6. p. 263.

Quæ sint pœnæ falsi; quæ eorum, qui falsæ monetæ rei sunt, sive directo sive per consequentiam criminis participes sint; & quando non mortis, sed levior pœna irroganda, 48. 10. 8. t. 6. p. 264.

Qui latius de falso videndi, 48. 10. 9. t. 6. p. 264.

Fama.

An fama probet? vide *probatio.*

Familia.

De fideicommisso *familiæ* relicto, vide *fideicommissum.*

Familiæ erciscundæ.

De divisione hereditatis, quæ per ipsum testatorem fit. An tunc coheredes sibi invicem præstent evictionem divisorum, si forte res aliena uni per testatorem assignata sit, 10. 2. 1. t. 2. p. 238.

Post divisionem a testatore factam, si quæ remanserint indivisa, qua proportione dividenda sint? & alia plura, 10. 2. 1. t. 2. p. 238.

De divisione, quæ mortuo inter coheredes fit. Quo modo ea fieri possit, 10. 2. 2. t. 2. p. 239.

An repertori confectio sit necessaria ad id, ut inter coheredes communi consensu divisio fiat, si heredes omnes majorennes sint. Quid, si quidam sint minorennes? & de assignatione bonorum paternorum aut maternorum per parentem superstitem facta liberis sine inventario, 10. 2. 3. t. 2. p. 239.

An & quando unus heredum a reliquis cogi possit ad inventarii confectionem? & an in illud tunc etiam referri debeat, quod sibi a defuncto donatum sit, 10. 2. 4. t. 2. p. 239.

An & viventis hereditas ex consensu ejus inter futuros heredes dividi possit? an tunc nova peti possit divisio, si defunctus priorem non reprobaverit, 10. 2. 5. t. 2. p. 240.

An etiam testator testamento suo divisionem suæ hereditatis possit extraneo mandare, qui heres non est? & quando heredes tali divisioni debeant acquiescere, 10. 2. 5. t. 2. p. 240.

Ante divisionem deducenda prius omnia, quæ hereditaria non sunt, quorum variæ species recensentur, 10. 2. 6. t. 2. p. 240.

Non dividendum inter coheredes, quo pro cæde defuncti, quidam ex his tanquam sanguine vel affinitate juncti ab homicida consecuti sunt, 10. 2. 7. t. 2. p. 240.

Non etiam dividenda, quæ uni ex jure primogenituræ vel aliter cedere debent jure præcipui, nec uni heredum prælegata. Et, si hæc per errorem divisa sint, restitutio datur, manente in cæteris divisione, 10. 2. 8. t. 2. p. 241.

Inter nullos alios, quam coheredes, quive eorum loco habentur, hoc judicium locum habet. Quid agendum, si reus actorem neget coheredem esse, 10. 2. 9. t. 2. p. 241.
An actor provocans hoc judicio, censeatur fateri, reum coheredem esse? 10. 2. 10. t. 2. p. 241.
Datur etiam hoc judicium inter fiduciarium & fideicommissarium, vel filium impuberem adrogatum respectu quartæ & cæteros heredes, uti & inter emtorem partis hereditariæ & heredes, 10. 2. 11. t. 2. p. 241.
Nihil refert quantum ad hoc judicium, utrum coheredes possideant, nec ne, 10. 2. 12. t. 2. p. 241.
Datur etiam inter pauciores ex pluribus heredibus; qui tamen cæteris non præjudicant. Quomodo consultum sit heredibus, dividere volentibus, si quidam diutius absentes nullum suo loco substituant ad divisionem peragendam, 10. 2. 12. t. 2. p. 241.
Si plures sint heredes unius coheredis, omnes simul ad divisionem provocare debent, aut unum simul procuratorem constituere: non quidam ex his, 10. 2. 13. t. 2. p. 242.
Ad divisionem provocare vel provocari nequit heres conditionalis pendente conditione. Quid agendum ea pendente, si quidem pure, alii sub conditione instituti sint, 10. 2. 14. t. 2. p. 242.
Provocare nequeunt pupilli, furiosi &c. nec eorum tutores aut curatores. Provocari tamen possunt, et tunc tutores etiam immobilia dividunt hoc decreto. Quandoque et provocant, decreto impetrato, si non expediat pupillis communio, vel inter pupillos plures dividunt. Quid juris, si diviserint sine decreto? 10. 2. 15. t. 2. p. 242.
Si maritus statuto prohibeatur alienare immobilia uxoris sine consensu ejus, etiam divisio prohibita videtur, 10. 2. 16. t. 2. p. 242.
Divisio hereditatis, si quas impensas requirat, illæ communiter de hereditate faciendæ, nisi fiant ob singularem qualitatem unius heredis, veluti ob decretum si unus minor sit, 10. 2. 17. t. 2. p. 243.
Dividi potest hereditas ejus, qui diu abfuit, et ignoratur, an vivat nec ne, modo caveant, qui dividunt. Nec tamen hoc ipso fiunt heredes, sed tantum fiduciarii possessores, 10. 2. 18. t. 2. p. 243.
Quid si post talem fiduciariam divisionem diutius supervixisse absentem constet, et interim quidam ex possessoribus fiduciariis mortui, vel nova lege a successione depulsi sint, 10. 2. 19. t. 2. p. 243.
Quanto tempore debeat esse continuata incertitudo, an quis vivat, an mortuus sit, ut ad divisionem fiduciariam procedi possit, 10. 2. 20. t. 2. p. 244.
Uno judicio de duabus hereditatibus, veluti paterna et materna dividendis agi potest, licet non omnes, sed quidam tantum, ad utramque concurrant, 10. 2. 21. t. 2. p. 244.
Res adjudicandæ singulis singulæ, quantum fieri potest, si dividi commode nequeant; vel ei, qui licitando vicit; extraneo etiam ad licitandum admisso, maxime, si unus heredum pauper aut pupillus sit; licet statuto cautum esset, socium socio posse offerre electionem, an rem pretio a se æstimatam, an pretium habere malit, 10. 2. 22. t. 2. pag. 244.
Judex non potest inter coheredes dividere, sed uni adjudicare debet partem, quam vel defunctus vel coheredes pro indiviso habent in re sibi cum alio communi, dum defunctus habuerat socium rei, vel fundi sui partem legaverat, vel unus heredum ante hoc judicium partem suam rei hereditariæ vendiderat, 10. 2. 23. t. 2. p. 244.
An & quo modo veniant in hoc judicium res ab hostibus captæ, commodatæ, depositæ, litigiosæ, thesaurus; res ex pecunia hereditaria emtæ, lucra turpia, jura sepulchrorum, patronatus, servitutum? an conditionis implendæ causa uni heredi data, prædia feudalia, emphyteuticaria, adscriptitiorum, &c.? 10. 2. 24 t. 2. p. 245.
Quales in hoc judicium veniant præstationes personales. An & unus coheredum, qui solus gessit res hereditarias, salarium petere possit, 10. 2. 25. t. 2. p. 245.
Circa præstationes personales debent condemnationes & absolutiones fieri in omnium personis, alias non valent, 10. 2. 25. t. 2. p. 245.
Nomina ipso jure divisa sunt. Si unus heredum non sit solvendo, id cæteros non gravat, 10. 2. 26. t. 2. p. 245.
Si judex singulis singula nomina adjudicaverit, id non prodest nec nocet creditoribus, & si creditor unum heredem vi adjudicationis in solidum convenerit, adhuc contra reliquos agere potest, si prior solvendo non sit, 10. 2. 26. t. 2. p. 245.
Si testator voluerit, vel inter coheredes convenerit, ut singuli certa debita in solidum solverent, vel defunctus contractu suo unum ex pluribus futuris heredibus in solidum obligaverit, an is invitus in solidum a creditore conveniri possit? & quid moribus? 10. 2. 27. t. 2. p. 245.
Quid agere possint coheredes cæteri, si pro sua parte hereditaria conveniantur a creditore respectu debiti, cujus solutio uni erat imposita, 10. 2. 27. t. 2. p. 245.
Pro qua parte quisque ferat onus æris alieni, si alter mobilium, alter immobilium heres sit; paterna paternæ, materna maternæ lineæ cedant; vel pro statutorum diversitate unus in quædam tantum bona successerit, 10. 2. 28. t. 2. p. 246.
Qualia pacta divisioni hereditatis possint adjici? & in specie de pactis successionis in bona ex divisione cuique cedentia; quod in Hollandia probatur, non ita aliis in locis. Quæ sit pacti hujus utilitas ac ratio. Qualium bonorum intuitu tale pactum operetur. An mutatio domicilii mutet vim pacti talis circa mobilia, 10. 2. 29. t. 2. p. 246.
Cessat hoc judicium, si semel eo actum sit; & ideo agere possunt heredes judicio communi dividundo, si tantum a quarundam rerum communione resilire velint, 10. 2. 30. t. 2. p. 247.
Cessat, si unus ex re certa, aliter simpliciter, unus in mobilibus, alter in immobilibus institutus sit, 10. 2. 31. t. 2. p. 247.
Potest testator ad tempus, non in perpetuum, prohibere divisionem, 10. 2. 32. t. 2. p. 247.
Possunt & creditores per judicem intercedere, ne divisio fiat, donec ipsis solutum aut satisfactum sit. Quæ sit utilitas hujus intercessionis, 10. 2. 32. t. 2. p. 247.
An cesset hoc judicium, si coheredes plures communiter & pro diviso res hereditarias possederint totis triginta annis? Quid juris, si tanto tempore

pro diviso & suo nomine possederint, 10. 2. 33. t. 2. p. 247.

An rescindi possit divisio, quæ inter verum & falsum heredem per errorem facta est, sive privatim, sive per judicem. Et quid si verus heres diviserit cum falso herede, cum non plane erraret, sed dubitaret, an is esset heres, nec ne, 10. 2. 34. t. 2. p. 248.

Si inter veros heredes divisio facta sit, ob qualem læsionem rescindi tunc possit, cum judicis auctoritate facta est, 10. 2. 35. t. 2. p. 249.

Variæ quæstiones circa rescissionem ob enormem læsionem ex divisione natam, 10. 2. 36. t. 2. p. 250.

Quamdiu duret licentia petendi rescissionem ob enormem læsionem, 10. 2. 37. t. 2. p. 250.

Si fiduciarius heres, pendente fideicommissi conditione, diviserit hereditatem cum cæteris coheredibus, an fideicommissarius isti divisioni stare debeat? 10. 2. 38. t. 2. p. 250.

Communi consensu a facta divisione recedi potest. An tacite recessum videatur, si post solemnem divisionem heredes perseveraverint in communi ac indivisa rerum possessione per tempus ad præscriptionem requisitum, 10. 2. 29. t. 2. p. 250.

An cum hac actione concurrere possit judicium expilatæ hereditatis, 10. 2. 40. t. 2. p. 25.

An cum hac actione concurrere possit actio negotiorum gestorum, ita ut coheres eligere possit, utra velit experiri, 10. 2. 41. t. 2. p. 251.

Quo in loco judicium familiæ erciscundæ intentandum sit, 10. 2. 42. t. 2. p. 252.

An & quando quadragesima pars pretii & alia laudimia ac onera præstanda sint moribus nostris propter alienationem, quæ per divisionem aut adjudicationem rerum hereditariarum, similesque modos fit, 10. 2. 43. t. 2. p. 253.

Famuli.

Famuli et ancillæ hodie sequuntur domicilium domini, cui ministrant, 5. 1. 96. t. 2. p. 42.

An & quo usque hodie domini teneantur ex delicto famulorum et ancillarum, 9. 4. 10. t. 2. p. 231. et 15. 1. 11. t. 3. p. 94.

Felonia.

Vide *feudum.*

Feriæ.

Quid sint feriæ, dies nefasti, justitium etc. 2. 12. 1. t. 1. p. 134.

Sunt vel solemnes vel repentinæ, vel divinæ vel humanæ. Quid die dominico expediri possit, quid non? 2. 12. 2. t. 1. p. 134.

Citatio die dominico facta, est ipso jure nulla, 2. 12. 3. t. 1. p. 134.

Citatus die profesto, ut se sistat die dominico, sistere se debet die proxime sequente judiciali, 2. 12. 4. t. 1. p. 134.

Quid sint feriæ humanæ, 2. 12. 5. t. 1. p. 135.

Humanis feriis nullus invitus litigare cogitur; sponte potest: et si contra invitum sententia lata sit, eam ratihabitione potest efficacem reddere, 2. 12. 6. t. 1. p. 135. *in fin.*

Feriis humanis recte fit citatio in diem non feriatum; et alia peragi possunt favorabilia, publice utilia, moræ impatientia, 2. 12. 7. t. 1. p. 135.

Ferias solus Princeps indicit, mutat, tollit, quandoque et populus consuetudine, 2. 12. 8. t. 1. p. 135.

Observandæ tantum feriæ receptæ in loco judicii, non aliæ, nisi privilegium in id concessum sit, 2. 12. 9. t. 1. p. 135.

Ferruminatio.

Vide *applumbatura.*

Feudum.

Feuda arrestari possunt etiam per judicem non feudalem, si de controversia non feudali litigandum sit, 2. 4. 51. t. 1. p. 117.

De retractu in feudis venditis obtinente, vide *retractus.*

An feuda imputentur in legitimam? An augeant legitimam, et similia? vide *legitima.*

An et quando feuda veniant in statutariam communionem? Vide *communio bonorum inter conjuges.*

An et quando collateralis in feudum novum succedens pretium ejus solvere teneatur, 37. 6. 8. t. 5. p. 172.

De feudorum aut æstimationis collatione, vide *collatio.*

De feudorum origine, et convenientiis ac differentiis eorum, quæ proxime ad feuda et vasallos videntur accedere, 38. *Digr.* 1. t. 5. p. 216.

De auctoribus librorum feudalium, numero librorum, et eorum distributione, 38. *D.* 2. t. 5. p. 216.

Unde *feudi* nomen descendat? Quot modis accipiatur. Quid sit, 38. *D.* 3. t. 5. p. 216.

Feudis opponuntur *allodia.* In dubio res magis allodialis, quam feudalis præsumitur, 38. *D.* 4. t. 5. p. 217. *in fin.*

De feudis masculinis et fœmininis, idque duplici sensu. In dubio magis præsumenda masculina. An ab initio masculina, deinde converti possint in fœminina moribus nostris? 38. *D.* 5. t. 5. p. 217.

De feudo *veteri* seu *paterno*, et *novo.* In dubio vetus præsumitur. An et quando feudum novum alicui concedi possit jure feudi veteris? An vicissim vetus concedi jure feudi novi, 38. *D.* 6. t. 5. p. 218. *in fin.*

Feudum, quod venditione, testamento, aut aliter transfertur licite in tertium, hujus intuitu pro novo habetur, nisi hic simul successor feudalis sit. An recuperet antiqui feudi naturam, si alienans illud redemerit? An et quando feudum comparatum ex pretio feudi veteris alienati pro antiquo habendum sit. Feudum ex antiquo novum fit, si de eo investiantur ex beneficio domini, tanquam successores, qui ex tenore primæ investituræ non debebant succedere. An ex antiquo novum fiat, si dominus vasallo, qui feloniam commiserat, eandem remiserit, 38. *D.* 7. t. 5. p. 218.

De feudo *ligio* et *non ligio*. Quis feudum ligium concedat? An quia duorum vasallus ligius esse possit, 38. *D.* 8. t. 5. p. 219. *in fin.*

De feudo *franco* et *non franco.* In dubio præsumitur non francum. De feudo *conditionato.* An in conditionato præter certum servitium expressum alia ordinaria servitia præstanda sint, 38. *D.* 9. t. 5. pag. 219.

De feudo *Ecclesiastico* et *seculari.* An apud nos illa distinctio usum inveniat, 38. *D.* 10. t. 5. p. 219.

De feudo *corporali* et *incorporali.* Quid sit feudum *cameræ, cavenæ soldatæ*? An debeatur, si non sit in camera vel cavena, unde solvatur? Quid sit feudum *gratuitum* et *officiosum*? Quid feudum

guardia, *gualstaldia*, *advocatia*, *habitationis*? 38. D. 11. t. 5. p. 220. *in fin.*

De feudo *in curte & extra curtim*, 38. D. 12. t. 5. pag. 220.

De feudo *perpetuo* seu *reali* et *temporali* seu *personali*, 38. D. 13. t. 5. p. 220.

Quid sit feudum *magnum*, *medium*, *parvum*, et unde id dijudicetur, 38. D. 14. t. 5. p. 220.

De feudo *nobili* et *ignobili*, *plebejo*, *burgense*. Quis nobile concedat? An nobile præsumatur, quod concessum ab habente majestatem? Nobile vel magis vel minus nobile est: item *regale* vel non *regale*. An plebejus emtione vel aliter acquirens feudum nobile, fiat nobilis? Quid apud nos requiratur, ut quis tanquam nobilis adscribatur Hollandiæ Ordinibus, 38. 15. t. 5. p. 221.

De feudis *dividuis* et *individuis*, et quales sint nostratia. De feudis principalibus, et subfeudis, *hoeft leenen*, *en achter leenen*, 38. D. 16. t. 5. p. 221.

De feudis *hereditariis* et *non hereditariis*, seu *ex pacto & providentia*, vel *familiaribus*. An in his succedere possit, qui neque primo acquirenti neque ultimo possessori heres fuit. Unde dicantur, *ex pacto & providentia*? De feudis *mixtis*, partim hereditariis, partim familiaribus. In quibus feuda nostra hereditaria, *onversterfsyke orfleenen*, differant ab *hereditariis* proprie dictis. Quo tempore et qua occasione, hæc apud nos inducta, et ex vasallorum allodiis feuda facta fuerunt, 38. D. 17. t. 5. p. 221.

De feudis *propriis* et *impropriis*. In dubio magis *propria*, quam *impropria*; magis ex pacto et providentia, quam hereditaria præsumuntur. Si in aliquo tertio recta feudi natura pacto mutata sit, in cæteris tamen rectum intelligitur. Qualia feuda ex ipsa juris feudalis dispositione recesserint a recti feudi natura, 38. D. 18. t. 5. p. 222.

Qui feuda dare possint. An fœminæ; possessores bonæ fidei, minores? etc. An rerum alienarum administratores? An maritus res uxoris? An abbates, prælati, res monasterii vel Ecclesiæ? etc. 38. D. 19. t. 5. p. 223. *in fin.*

Vasalli potuerunt rursus de feudo suo alios subinfeudare, vel res suas proprias iis in feudum dare, et hi subinfeudati rursus aliis, ac sic deinceps. Qui fuerint *regni vel regis capitanei*, *valvasores majores*, *valvasores minores*, *valvasores minimi seu valvasini*. Apud nos de quibus rebus, et quot vicibus subinfeudatio fieri possit, et de denominationibus in hac subinfeudatione. An necesse, subinfeudationem iisdem fieri conditionibus, quibus prima feudi concessio? An in dubio præsumatur ita facta, 38. D. 20. t. 5. p. 223.

Qui possit feuda accipere; ubi de fœminis, minoribus, mutis, surdis, cæcis, imperfectis: item de Regibus & ipso Imperatore feuda accipiente: de Ecclesiis & personis Ecclesiasticis. An hodie Ecclesiæ, nosocomia, aliaque corpora, feuda acquirere possint sine licentia ejus, penes quem majestas est. Si collegia, seu *manus mortua*, feuda teneant, persona eligenda, per quam repræsententur, ex cujus morte vel mutatione renovatio investituræ petatur, aliaque a vasallo præstanda præstentur, 38. D. 21. t. 5. p. 224.

Quibus nominibus designentur jure feudali, qui in feudum dederunt aut acceperunt. Unde *Vasallus* & *senior* dicatur, 38. D. 22. t. 5. p. 224.

Quæ res in feudum dari possint. An mobilis, aut extra commercium. Quæ accedant & vasallum sequantur, si prædium aut castrum in feudum detur, 38. D. 23. t. 5. p. 224.

An res incorporales, reditus ex camera vel cavena. Reditus annuus feudo impositus feudalis fit ratione successionis &c. non tamen in Hollandia ratione petendæ renovationis investituræ: & regitur secundum jus feudi, cum impositus est. Quid si pluribus prædiis feudalibus sit impositus. Si tantum pro debito personali feudum pignori obligetur, debitum ex eo non fit feudale, 38. D. 24. t. 5. p. 225.

An, feudo per vasallum in emphyteusin dato, emphyteusis induat feudi naturam, 38. D. 25. t. 5. pag. 225.

An id, quod alluit fundo feudali, feudale fiat, 41. 1. 15. t. 5. p. 523.

An jus alluvionis in feudum dari possit. An dominus vivente vasallo possit alium de eo feudo investire. Quando talis investitura effectum sortiatur. An &, si investiens vel investitus moriatur ante vasallum possessorem, vel ante conditionis additæ aut subauditæ eventum. An & fieri possit eo tempore, quo possessor vasallus liberos habet aut agnatos successionem sperantes. An & in casum caducitatis feudi. An necesse, ut vasallus possessor in eam consentiat, 38. D. 26. t. 5. p. 225.

An *regalia* in feudum dari. Quid sint. Quid *majora* & *minora*, 38. D. 27. t. 5. p. 226.

Res propria dantis in feudum danda. Quo usque feudalis fiat, si communis detur. Quo modo vasallus rem suam propriam in feudum accipere possit, & qua ratione id frequentissimum in nostratibus feudis hereditariis fuerit, 38. D. 28. t. 5. p. 225.

Si tertius res alienas in feudum datas evincere velit, quid vasallo agendum sit. An dans evictionem vasallo præstet. An, si vasallus danti non denunciaverit, litem motam esse, sententia domino directo noceat, 38. D. 29. t. 5. p. 226.

Quo modo feudum de novo acquiratur ultima voluntate. An per donationem mortis causa; & quis tunc effectus, 38. D. 30. t. 5. p. 227. *in fin.*

Quo modo actu inter vivos quis acquirat jus ad feudum sibi ab alio constituendum. Ubi de donatione, emtione, & præcipue de contractu feudali. An id sit *bonæ fidei*, *nominatus*, 38. D. 31. t. 5. p. 227.

De constitutione feudi per investituram, & de investitura ac renovatione ejus, vide *investitura*. Feudum præscriptione acquiritur. Cujus qualitatis in dubio tunc feudum præsumatur. Quot modis præscriptio hæc fieri possit, 38. D. 32. t. 5. p. 227.

Quæ concurrere debeant ad præscriptionem, per quam res ex allodiali feudalis fit, 38. D. 33. t. 5. p. 228.

Qua ratione paulatim invaluerit, mortuo vasallo ad successores ejus feudum transire, 38. D. 42. t. 5. pag. 232.

De feudo vasallus testari nequit, nisi hereditarium sit, vel consentiant omnes illi, quorum interest, 38. D. 43. t. 5. p. 232. *in fin.*

De feudis Hollandiæ hereditariis testari vasallus potest, si dominus consentiat: nec agnatorum consensu opus, 38. D. 44. t. 5. p. 232.

Venia testandi de feudis impetrari potest ante vel post conditum testamentum, non post mortem vasalli. Nec alius, cujus interest, recte veniam aut confirmationem petit, 38. *D*. 45. t. 5. p. 232.

Non necesse, ut in testamento veniæ impetratæ mentio fiat. Quis probet, si negetur veniæ impetratio? 38. *D*. 46. t. 5. p. 232.

An pereat licentiæ impetratæ vis morte concedentis? An coram tabellione & testibus, vel apud acta, vel coram septem testibus, vel coram duobus Ordinum Hollandiæ vasallis, de feudo Hollandico vasallus testari possit? An, si coram domino & duobus curiæ paribus vasallus testatus sit, alia veniæ impetratione Ultrajecti aut in Hollandia opus sit? An tacitus domini consensus, aut coram testibus sine scripto expositus sufficiat? An Pontificiæ religionis vasallus Hollandicus alibi, quam coram Hollandiæ Curia de feudo testari possit? 38. *D*. 47. t. 5. p. 233. *in fin.*

An, si vasallus, impetrata venia, aliquem simpliciter instituat, nulla feudorum mentione facta, is etiam feuda vi illius institutionis capiat? 38. *D*. 48. t. 5. p. 233.

Pertinet hæc venia ad ultimam vasalli voluntatem, licet sæpius mutatam, & ad quoscunque instituendos, Ordines Hollandiæ veniam dant testandi de feudis a se aut vasallis suis concessis, licet extra Hollandiam sitis, & vice versa. Ultrajectini Ordines de feudis concessis a se aut suis vasallis aut subditis, licet non vasallis, & quæ horum ratio sit? 38. *D*. 49. t. 5. p. 233.

Subinfeudatus an de subfeudo testari possit ex venia subinfeudantis, an domini superioris? 38. *D*. 50. t. 5. p. 234.

An vasallus, cui feudum jam jure successionis delatum, sed qui necdum de eo investitus est, de eo testari possit? 38. *D*. 51. t. 5. p. 234.

Venia testandi de feudo, aut illud inter vivos alienandi, strictam recipit interpretationem. An ejus vi testetur, qui de jure non habet testamenti factionem ut pupillus? An spurius? An ejus vi feudum relinqui ei, qui caret passiva testamenti factione, aut spurio? 38. *D*. 52. t. 5. p. 234.

Vi veniæ hujus, vasallus etiam vulgariter substituere potest, at non per fideicommissum, nisi & id impetratum sit. An & quando tunc plures substitutionis fideicommissariæ gradus fieri possint? 38. *D*. 53. t. 5. p. 235.

An impetrata testandi venia, liceat etiam feudum inter plures dividere? An vasallus in dubio præsumatur voluisse dividere? Si Titio in feudo instituto liberos ejus nomine collectivo substituerit per fideicommissum, non omnes simul, sed primogenitus primo loco admittendus. Si hereditas, etiam feuda continens, ex fideicommisso proximioribus restituenda sit, feuda soli natu maximo restituenda, qui ex illo latere, unde feudum processit, conjunctus est, exclusis aliis, licet proximioribus, 38. *D*. 54. t. 5. p. 235.

De feudis *hereditariis* apud nos promiscue venia testandi petita conceditur. De *rectis* rarius, et non nisi plenissima causæ cognitione: nec per alios, quam ipsos Hollandiæ Ordines, 38. *D*. 55. t. 5. pag. 235.

Si quis sine venia de feudo testetur, nec res nec æstimatio debetur. Potest tamen æstimatio feudi legari sub conditione, si feudum legatum non præstetur; vel heres institui sub conditione, si feudum tertio dederit. Potest pater liberis reliquis tantum prælegare, quanti valet feudum primogenito cessurum, 38. *D*. 56. t. 5. p. 235.

Jure feudali adscendentes non succedunt in feuda nova vel antiqua descendentium, nisi id pacto actum sit, vel feudum filio contemplatione patris sit quæsitum; vel mere hereditarium; uti et in Hollandicis feudis *hereditariis*, non rectis, 38. *D*. 57. t. 5. p. 236.

Non succedunt collaterales primi acquirentis, sed omnino collaterales ultimi possessoris, si simul acquirentis primi descendentes sint; et non primo acquirenti, sed ultimo possessori proximi præferuntur. Quibus in casibus frater fratri in novo feudo succedat? An in feudis rectis Hollandicis succedant collaterales ultimi possessoris, si sint acquirentis primi descendentes, 38. *D*. 58. t. 5. p. 237.

Non succedunt descendentes ex jure civili incapaces, nec liberi adoptivi, nec fœminæ aut ex fœminis descendentes, licet deficerent omnes masculi, et feudum non gratuitum, sed pretio comparatum esset, 38. *D*. 59. t. 5. p. 237.

Recensentur casus, quibus fœminæ in feudum succedere possunt, et casus, quibus id ambiguum, 38. *D*. 60. t. 5. p. 238.

Quibus casibus fœminæ admittuntur, subsidiaria tantum est earum successio, nec veniunt, quamdiu masculi supersunt, licet longe remotiores. Deficientibus tamen postea masculis, per quos exclusæ fuerant, admitti possunt, 38. *D*. 61. t. 5. p. 238.

An et quo modo fœminæ in Hollandicis feudis *hereditariis* succedant, a *rectis* exclusæ sint? 38. *D*. 62. t. 5. p. 238.

Jure feudali non succedunt descendentes muti, surdi, cæci, furiosi, aut aliter imperfecti; nec clerici aut monachi; exceptis paucis casibus. Quid, si rursus habitum religiosum deponant? 38. *D*. 63. t. 5. p. 239.

His tamen, si pauperiores, aliquid ex reditu feudi debetur. An moribus tales succedant? 38. *D*. 64. t. 5. p. 239.

An liberi naturales, aut spurii, vel ex naturalibus legitime nati succedant in feudum paternum aut maternum, jure feudali ac moribus, 38. *D*. 65. t. 5. p. 239.

An legitimati ulli succedant in feuda jure feudali? An moribus legitimati per nuptias? An natus ex concubina, et post intermedias nuptias, prolemque inde superstitem, legitimatus per nuptias succedat in feudum ut primogenitus? Legitimati rescripto non aliter, quam si ad feuda quoque legitimati sint. An tunc legitimatio se extendat ad feuda extra territorium legitimantis sita? An ad eam opus sit consensu domini directi aut agnatorum? An simpliciter ad feuda legitimatus succedat etiam in feuda regalia, 38. *D*. 66. t. 5. p. 239.

Succedunt descendentes etiam ex secundo vel ulteriore matrimonio. Quid, si matrimonium secundum ad *morganaticam* contractum sit? Et quid, si omnes prioris thori liberi, postea deficiant? Quid, si pater pacta talia matrimonio addita mutare velit, 38. *D*. 67. t. 5. p. 240.

An jure feudali filius in minore allodialium parte institutus, vel præteritus, vel cum aut sine causa exheredatus, nihilominus æqualiter cum cæteris fratribus in feuda succedere debuerit, 38. *D.* 68. t. 5. p. 240.

An et quo usque jus repræsentationis locum habuerit in lineam descendente circa feuda. Quo usque in linea collaterali ultimi possessoris. Si semel ad aliquam lineam feudum devenerit, non aliter ad aliam transit, quamsi in totum prior defecerit, 38. *D.* 69. t. 5. p. 240.

Feudalis successio moribus adhuc distat in multis a successione in allodialia. Quo modo succedatur in feudis Hollandicis, Ultrajectinis, Gelricis, Zutphaniensibus, Clivensibus, et multis aliis locorum aliorum, ut et quibusdam certa lege concessis. *Remiss.* Adhæc de varia significatione feudi concessi, *ten onversterfelyken rechten, tot een eeuwig. onversterfelyk leen*, aut alia simili formula, 38. *D.* 70. t. 5. p. 241.

Moribus Hollandicis, Ultrajectinis, & multorum aliorum, jus repræsentationis cessat in feudi successione, & proximus gradu vocatur, exclusis remotioribus, 38. *D.* 71. t. 5. p. 242.

In Hollandia tamen proximus ultimi possessoris non succedit, nisi sit simul ejus lineæ, unde feudum ad ultimum possessorem pervenit: sed deficiente illa linea, proximus ultimi possessoris utcunque alterius lineæ, succedit, 38. *D.* 72. t. 5. p. 242.

An in Hollandia aut Ultrajecti in feuda succedant cognati undecimi aut ulterioris gradus, 38. *D.* 73. t. 5. p. 243. *in fin.*

Duplicitas vinculi sanguinis hic non attenditur, & uno latere junctus ultimo possessori potior esse potest in feudi successione, quam alius ejusdem gradus duplici vinculo junctus, 38. *D.* 74. t. 5. pag. 243.

An, deficiente cognatione, conjux apud nos in feuda succedat, 38. *D.* 75. t. 5. p. 243.

In feudis Hollandicis filius secundo genitus præfertur nepoti ex primogenito prædefuncto; nepos natu major ex filio vel filia natu minore, nepoti natu minori ex filio natu majore, etiam in feudis rectis. Quid hic Ultrajecti, & vicinis in locis obtineat, 38. *D.* 76. t. 5. p. 243.

In feudis Hollandiæ *hereditariis* fœmina proximior excludit masculum etiam uno tantum gradu remotiorem; at in *rectis*, si fœminis quoque successio ex speciali concessione deferri possit, fœmina non aliter, quam deficientibus omnibus masculis primi acquirentis, 38. *D.* 24. t. 5. p. 243. *in fin.*

Si vasallus feudum vendiderit, ac pretium acceperit, sed necdum tradiderit, non emtoris sed venditoris successor feudalis ad illud venit. An tunc cogi possit ad feudum emtori tradendum? Quid juris, si ex adverso emtor sit mortuus, antequam ei a venditore feudum esset traditum, 38. *D.* 78. t. 6. p. 244.

Summa successionis in feuda Hollandica hereditaria est, ut primo lineæ, secundo gradus, tertio sexus, quarto ætatis ratio prælationem tribuat. An in hisce feudis succedatur ultimo possessori, an primo acquirenti, 38. *D.* 79. t. 5. p. 244. *in fin.*

Cujus loci leges in successione feudali observandæ sint; uti & in quæstione, an de feudis vasallus testari possit. Productis varii tenoris instrumentis in successione in dubio prævalet id, quod antiquius est. Et consuetudo in successione interpretatur primum investituræ tenorem, 38. *D.* 80. t. 5. p. 244.

De jure primogenituræ in successione feudali, vide *primogenitura.*

Olim feudorum alienationes non adeo prohibitæ, sed posteriore feudali jure in scripturam redacto rigidissime, & cur, 38. D. 86. t. 5. p. 247.

Quales alienationum species prohibitæ fuerint, ubi de venditione, permutatione, in solutum datione, donatione simplici, aut propter nuptias, dote, pignore, vel hypotheca, 38. *D.* 87. t. 5. p. 247. *in fin.*

Subsistunt tamen ex consensu domini. Quid, si plures sint domini. An etiam requiratur consensus agnatorum. An descendentes alienantis feudum revocare possint. Consensus generalis primo tenore investituræ concedi potest. Si ad unum alienationis actum concedatur, strictissimam recipit interpretationem ratione modi, personarum, temporis, &c. Heres ex consensu per defunctum obtento alienare potest. Sufficit ratihabitio ac tacitus consensus; non item sola præsentia ac patientia, 38. *D.* 88. t. 5. p. 247.

Licita sine domini consensu locatio feudi, non item contractus libellarius. Licita fructuum feudi venditio etiam in tempus vitæ vasalli secundum mores Gelriæ. An licita transactio, aut compromissum, & an hæc domino noceant, feudo aperto, 38. *D.* 89. t. 5. p. 248.

An sine domini consensu licita subinfeudatio, & quibus ea sit facienda conditionibus. An quo usque obsit agnatis subinfeudantis. Resoluto jure subinfeudantis, resolvitur jus subinfeudati, qui tamen invito domino superiore feudum retinere potest, si ab eo feudum agnoscere paratus sit, 38. *D.* 90. t. 5. p. 248.

An & quatenus realis servitus feudo sine domini voluntate possit imponi. An & ususfructus, 38. *D.* 91. t. 5. p. 249.

An sine consensu domini possit dividi feudum jure feudali, aut Hollandico, 38. *D.* 92. t. 5. p. 249.

An refutatio feudi invito domino recte fiat. Quid & quotuplex sit. An ad eam requiratur consensus agnatorum. An consensus domini, si refutatio fiat agnato. An consensus agnatorum proximiorum, si fiat remotiori, aut vice versa, 38. *D.* 93. t. 5. pag. 249.

An refutari possit domino, ut recipiatur, & ex antiquo novum fiat, quo alii succedant, quam qui ante successissent, 38. *D.* 93. t. 5. p. 249.

Feudo ex consensu domini oppignorato, an creditor id sine novo consensu vendere possit? An sine novo consensu vendere suum creditum, pro quo feudum obligatum est, 38. *D.* 94. t. 5. p. 250.

Valet statutum, ut feudum alienari possit sine domini consensu. Quibus in locis ad alienationem feudi inter vivos consensu opus sit, quibus non. An facile denegetur consensus petitus? An sub generali vel legati hypotheca contineantur feuda? An in subsidium judicati causa capiantur, 38. *D.* 95. t. 5. p. 250.

Feuda recta Hollandica nec alienantur nec obliga-

tur sine consensu domini, qui & raro conceditur, nec aliter, quam post plenam causæ cognitionem. An judicati causa capi possint? An dividi ea, quæ jurisdictionem adjunctam habent? An alienari hereditaria Hollandica ex consensu domini, si concessa ex lege, ne alienentur? An ex his effodi cespites, terra fictilis, &c. sine consensu domini? An de his valeant sine domini confirmatione, vivo vasallo impetrata, pacta dotalia, quid disponentis de futura successione? 38. D. 96. t. 5. p. 250.

Quoties consensus domini aut agnatorum hodie ad alienationem requiritur, ex juris feudalis scripti regulis controversiæ decidendæ, 38. D. 97. t. 5. p. 751.

Ubi facienda sit traditio feudorum & subfeudorum, 41. 1. 38. t. 5. p. 334. *in fin.*

De renovatione investituræ: vide *investitura.*

Qualia commoda, jura, actiones vasallus ex feudi concessione habeat. Ad quæ domino directo præstanda teneatur, utilitatem, salutem, honorem domini respicientia, 38. D. 108. t. 5. p. 254. *in fin.*

Cujus sumptu vasallus servitia militaria domino præstet. An sponte & non rogatus servitia offerre debeat? An per substitutum servire possit? Quid sint *bossenditiæ.* Hodie apud nos servitia aut militia haud incumbunt, secus olim, 38. D. 109. t. 5. p. 255. *in fin.*

Quæ commoda dominus ex feudi concessione habeat. Ad quæ vasallo teneatur. An & quando directum suum dominium invito vasallo in alium transferre possit, jure feudali, & hodierno, 38. D. 110. t. 5. p. 255.

Amittitur feudum ob ingratitudinem insignem in dominum commissam. Quæ causæ satis graves sint, & an ad similes extendi possint. An ob ingratitudinem commissam, antequam vasallus esset. An, si tales ingratitudinis causas non in dominum, sed extraneum commiserit? Quid sit *Felonia* sensu proprio & improprio, 38. D. 111. t. 5. p. 255.

Recensentur plurimæ causæ speciales ex jure feudali, quæ vim in dominum, aut res ejus, aut grandem rerum ejus læsionem, personæve contemtum continent, 38. D. 112. t. 5. p. 256.

Recensentur causæ aliæ, ubi de vasallo, filium aut domesticum, per quem dominus est læsus, non adducente ad dominum, ut ei satisfiat; de abnegatione feudi vel partis vel conditionis; de non petita intra tempus legitimum renovatione investituræ, jure feudali & hodierno: de alienatione feudi sine consensu domini a vasallo sciente facta, in totum vel pro parte. An redimendo evitet pœnam amissionis, 38. D. 113. t. 5. p. 256.

Ob quas causas, non in dominum sed tertium commissas, vasallus feudo cadat. Ubi de parricidio, fratre domini occiso, nimia in subditos feudales sævitia. An hodie ob facinus in extraneum commissum vasallus feudo cadat? An & qualia feuda apud nos ob crimen vasalli publicentur, publicatis bonis ejus, 38. D. 114. t. 5. p. 257.

An vasallo ad amissionem feudi noceat factum tertii, veluti filii vel domestici; tutoris in feudo pupilli, mariti in feudo uxoris? Et quid moribus? 38. D. 115. t. 5. p. 257. *in fin.*

An feudo cadat, si annuum, feudi nomine domino debitum, ei non solvat toto triennio? 38. D. 116. t. 5. p. 257.

Ad quem pertineat feudum, quod vasallus ob factum illicitum amisit. Ad quem, si subinfeudatus deliquerit. Quid, si prælatus, qui tenebat feudum nomine Ecclesiæ? Quid moribus? 38. D. 117. t. 5. pag. 257.

An heres domini feudum ob feloniam vasalli avocare possit? An heres vasalli ob feloniam defuncti feudo privari? Quid juris circa fructus & meliorationes feudi ob feloniam amissi? An feudum apertum ex delicto redeat cum oneribus, ei a vasallo impositis, 38. D. 118. t. 5. p. 258.

An dominus ob feloniam possit auctoritate privata vasallum expellere, 38. D. 119. t. 5. p. 258. *in fin.*

Ex quibus causis, in vasallum commissis, dominus directus privetur dominio directo? An &, si contumaciter deneget petitam investituræ renovationem? 38. D. 120. t. 5. p. 259.

Desinit res feudalis esse, si dominus directus præscriptione acquirat utile dominium: refutatione: præscriptione directi dominii per vasallum facta; & quo modo illa fiat. Item lapso tempore, ad quod feudum concessum: contraria conventione, ne res amplius feudalis sit. An agnatorum consensus ad id requiratur? Et quid moribus? An desinat feudalis esse, si dominus creditoribus vasalli permittat, feudum alienari ut allodium, 38. D. 121. t. 5. p. 259.

Finitur feudum vasallo sine herede moriente; nec fisco, sed domino cedit. An is privata auctoritate feudum vacans occupare possit. Finitur & domino directo sine heredibus decedente, ac vasallo cedit, excluso Fisco, 38. D. 122. t. 5. p. 259.

Jure feudali feudum extinguebatur, si vasallus Imperator crearetur, vel dominus directum suum dominium in Ecclesiam contulisset. Perit & interitu rei. Quid, si pars perierit? Quid, si dominus præ egestate feudum cameræ vel cavenæ solvere nequeat? Quid, si feudum inundatum, aut ab hostibus captum sit? 38. D. 123. t. 5. p. 260.

De foro competente in negotiis feudalibus; de modis probandi, deque *jurejurando cum duodecim sacramentalibus* præstando, 38. D. 124. t. 5. p. 260.

Fidejussor.

De fidejussoribus in cautione de sistendo, vide *cautio de sistendo.*

De fidejussoribus in cautione de judicato solvendo, vide *cautio judicatum solvi.*

Mandatori quidem, at non fidejussori actiones adversus debitorem principalem cedi debent, 2. 14. 14. t. 1. p. 152.

Fideicommissarius, Fideicommissum.

An fideicommissarius censeatur renunciasse fideicommisso conditionali, si mutuo fideicommisso gravati hereditatem dividant, & promittant, se adversus divisionem non venturos? Et quid juris, si fideicommissum purum fuerit tempore divisionis, 2. 15. 21. t. 1. p. 174.

Alia de fideicommissario, vide ad verbum *fiduciarius.*

In dubio magis directa quam fideicommissaria substitutio præsumitur: utraque tamen conjungi potest. De origine & incremento fideicommissorum, 36. 1. 1. t. 5. p. 123.

Quibus formulis inducantur fideicommissa universalia, 36. 1. 2. t. 5. p. 124.

Quid sit fideicommissum *reale* seu *reciprocum*, quid

graduale? Quibus formulis inducantur, 36. 1. 3. t. 5. p. 124.

Quid fideicommissum *simplex* seu *absolutum*, quid *conditionale*, seu, *in casum contrafactionis* inductum? 36. 1. 4. t. 5. p. 124.

Quid in Hollandia fideicommissum *simplex* & *duplex*, et quid inter hæc intersit? 36. 1. 5. t. 5. p. 124. *in fin.*

Qui relinquere possint. Qui gravari. Si pater liberos institutos fideicommisso gravet, & præmorientibus liberis primi gradus, nepotes ex substitutione vulgari vel ab intestato succedant, an ad fideicommissa teneatur, 36. 1. 6. t. 5. p. 125.

Prohibitione alienationis facta, quamdiu durat secundus consanguinitatis gradus, si ad bona non alienanda veniant fratres & fratrum filii, an etiam fratrum filii ex jure repræsentationis gravati maneant, 36. 1. 7. t. 5. p. 125. *in fin.*

An & nutu fideicommissa relinqui. Quot testes requirantur. De herede præsente ac restituere rogato sine testibus, jure civili & hodierno? An tunc fiduciario puberi, sed minori jusjurandum deferri possit? An huic jusjurandi delationi etiam nunc locus, cum legato vel mortis causa donationi solemnitas quædam deest? An epistola fideicommissaria subsistat sine testibus? 36. 1. 8. t. 5. p. 126.

An actu inter vivos fideicommissa induci possint, et an distent ab inductis ultima voluntate, 36. 1. 9. t. 5. p. 126.

De fideicommissis, quibus donatarii tempore donationis gravantur a donatore, & variis circa ea dubiis, 39. 5. 43. & 44. t. 5. p. 307.

An fideicommisso gravari possint mortis causa donatarii, & mortis causa capientes? 39. 6. 11. t. 5. pag. 311.

De variis formulis, quibus tacite inducitur fideicommissum. An tacite, si alias eveniret, ut persona minus dilecta melioris fieret conditionis, quam magis dilecta? Quid, si fideicommissum colligi possit per necessariam consequentiam verborum expressorum? 36. 1. 10. t. 5. p. 126.

Quid, si Titium a me institutum rogem, ut is *Sempronium instituat*? Vel ut *hereditatem Mævii, cui jam successerat, alteri restituat.* Vel ut *suæ propriæ hereditatis certam partem restituat.* Quid si quis dicat, *peto cum morieris, fili, licet alios quoque liberos susceperis, Sempronio nepoti meo plus tribuas in honorem mei nominis?* Vel, *peto filia, ut bona tua quandoque distribuas liberis tuis, ut quisque de te meruerit*, 36. 1. 11. t. 5. p. 127.

An fideicommissa jure civili, ac moribus, actis publicis insinuanda, ut valeant? 36. 1. 12. t. 5. p. 127. *in fin.*

De fideicommisso sub conditione, *si gravatus sine liberis moriatur.* An liberi naturales vel spurii faciant hanc deficere, in masculo vel fœmina, 36. 1. 13. t. 5. p. 127.

An & per nuptias legitimati? Et quid, si conditio concepta *de liberis ex legitimo matrimonio natis?* An & adoptivi, aut rescripto legitimati, 36. 1. 14. t. 5. p. 128.

An & deficiat conditio, uno tantum filio superstite? Quid, si supersint nepotes aut pronepotes? Quid, si moriente gravato sint adhuc in utero? Quid, si gravati heredes non fuerint? Quid, si nati, sed ante gravatum mortui? Et quid, si conditio concepta, *si liberos susceperit?* 36. 1. 15. t. 5. p. 129.

Cui incumbat probatio, si dubium, an gravatus sine liberis decesserit? Quid, si una cum liberis uno casu perierit? An ita gravatus teneatur restituere, dum vivit, si constet, liberos non posse sperari. 36. 1. 16. t. 5. p. 129.

Tacite subauditur hæc conditio, si ascendens descendentem gravet. An &, si pater filium naturalem a se institutum? An &, si descendentes gravantis, aut pia causa per fideicommissum substituta sit, 36. 1. 17. t. 5. p. 129. *in fin.*

An subaudiatur, si tempore facti testamenti gravatus liberos habuerit, sciente gravante, 36. 1. 18. t. 5. p. 129.

An subaudiatur, si liberi parentes institutos gravent, vel frater fratrem? An &, si pater duos instituens filios, alterum, sub expressa conditione, *si sine liberis*, alterum simpliciter gravet? An si pater, filium & extraneum instituens, utrumque simpliciter gravet, 36. 1. 19. t. 5. p. 130. *in fin.*

Qui plura scripserint de tacita conditione *si sine liberis*, 36. 1. 20. t. 5. p. 131.

Quibus relinqui possint fideicommissa. An incapacibus? An capaci per intermediam personam incapacis? 36. 1. 21. t. 5. p. 131.

Substituens fideicommisso fratris sui vel extranei *liberos* (*Kinderen*) an & nepotes complectatur? 36. 1. 22. t. 5. p. 131.

Si pater filio substituat duas filias, & ex tertia præ-defuncta nepotes, an præmortuis filiabus, nepotes ex illis nati veniant ad fideicommissum, 36. 1. 23. t. 5. p. 131. *in fin.*

Si liberos aut fratres instituens, velit, *ut portio morientis sine liberis cedat reliquis coheredibus & eorum successoribus ab intestato*, an præmortuorum coheredum successores simul cum coheredibus superstitibus admittant. Si ad fideicommissum vocaverit *fratres & eorum adhuc viventium liberos*, an tunc fratres cum liberis ex se genitis concurrant. *Si Titium & heredes ejus*, an tunc contineantur heredes extranei, 36. 1. 24. t. 5. p. 131.

Si per fideicommissum substituti sint *proximiores*, vel *sanguine proximiores*, an tunc sanguine proximi veniant, licet statutum iis non deferat legitimam successionem? Et an remotiores cum proximioribus jure repræsentationis? Si substituti sint *proximiores ab intestato*, , qui et quo ordine, et secundum cujus loci legem tunc veniant, 36. 1. 25. t. 5. p. 132.

Substitutis per fideicommissum *proximioribus*, an admittendi, qui moriente fiduciario, seu existente conditione sunt proximi, an potius, qui testatori morienti mortis tempore fuerunt proximi, eorumve heredes, 36. 1. 26. t. 5. p. 132. *in fin.*

Fideicommissum familiæ relinqui potest. Qui tunc veniant nomine *familiæ*. An prohibitio, *ne res alienetur extra familiam*, contineat fideicommissum familiæ. An sola prohibitio alienationis inducat fideicommissum, si personæ non designentur, quarum gratia fiat. Quid, si prohibitio fiat circa res tales, in quas cadebat specialis affectio prohibentis? Quid, si ne in certas personas fiat alienatio ex odio justo in eas. Quid, si prohibens jubeat alienata coheredibus vel fisco cedere? An prohibi-

tus alienare inter vivos, hoc possit ultima voluntate? Ad quas alienationes pertineat generalis prohibitio alienationis. Quales partes alienare possint, vel non, cum plures simul alienare prohibiti, 36. 1. 27. t. 5. p. 134.

Ex quibus formulis fideicommissum *familiæ* relictum una restitutione evanescat, vel ex adverso graduale fiat, & sæpius multis familia personis restituatur, 36. 1. 28. t. 5. p. 134. *in fin.*

Non est fideicommissum, cum in gravati arbitrio est, an velit restituere? An fiduciarius de fideicommisso *familiæ* relicto testari possit, & remotiorem ex familia præferre proximiori, vel actu inter vivos in eum alienare? Deque libera vel minus libera facultate eligendi unum ex familia, & an semel facta electio mutari possit? An fiduciarius unum eligens eum gravare possit fideicommisso? An facultas eligendi faciat, ut heres eligentis ex rebus restituendis Falcidiam deducat? Qui admittantur, si electio fiduciario permissa non sit, vel is non elegerit, vel in extraneum alienaverit, 36. 1. 29. t. 5. p. 135.

Qui tanquam proximiores succedant in fideicommisso familiæ relicto. An talia fideicommissa imitentur successionem ab intestato; & admittant jus repræsentationis? Quando cesset repræsentatio? An, si fideicommittens reliquerit familiæ, *salva gradus prærogativa*? 36. 1. 30. t. 5. p. 137.

An in fideicommisso familiæ relicto admittendi & præferendi, qui gravanti, an qui gravato seu ultimo possessori proximi sunt? An hac in parte intersit, utrum in casum mortis, an in casum alienationis extra familiam fideicommissum relictum sit, 36. 1. 31. t. 5. p. 137.

Non necesse, ut fideicommissarii vivo fideicommittente nati aut concepti sint. Qui tempore existentis conditionis fideicommissi nec nati nec concepti sunt, non admittitur ad fideicommissum, nisi aliud voluerit fideicommittens, ut potest, 36. 1. 32. t. 5. p. 138.

In dubio fideicommissa perpetua non durant ultra quartum gradum, nisi aliud testator voluerit. Unde illa voluntas colligi possit. Quid hoc casu obtineat Daventriæ, in Belgio Hispanico, Ultraiecti, in Hollandia, & Frisia? & quo modo gradus computentur, 46. 1. 33. t. 5. p. 139.

Restitutio fideicommissi sit re, verbis, epistola, nuncio, per procuratorem. Quo fiat tempore. Quando ante tempus a testatore præfinitum. An duobus institutis substitutus per fideicommissum in casum mortis utriusque instituti mortem expectare debeat. An, & ad quem effectum fiduciarius ante conditionis eventum restituere possit, 36. 1. 34. t. 5. p. 140. *in fin.*

An & quo modo pupillus aut minor gravatus restituat tum ipsi tutori fideicommissario, & quid moribus, 36. 1. 35. t. 5. p. 140.

Restituuntur res juxta repertorium. An confectio ejus fiduciario per testatorem remitti possit. An restituens deducat, quod sibi a defuncto debitum. An res suas proprias in hereditate repertas restituat. An jus patronatus civile aut ecclesiasticum. An quæ acquisivit indebita ex errore vel imprudentia judicis, vel stultitia tertii. An jura sepulchrorum. An feuda, de quibus impetrata testandi venia. An fiduciario per defunctum inter vivos donata. An per fideicommissarium ex hereditate surrepta. An quæ conditionis implendæ causa heres a coherede, vel fideicommissario, vel legatario accepit. An populares actiones, 36. 1. 36. t. 5. p. 140.

An & quando prælegata cum hereditate restituenda sint per fiduciarium. An & dos prælegata. An & id, quod liberi gravati lucrifecerunt ex eo, quod soror eorum, accepta dote renunciavit hereditati paternæ, 36. 1. 37. t. 5. p. 141.

An ex semisse institutus, & restituere rogatus, restituat & partem alteram, quæ ex jure accrescendi ob defectum coheredis ei cessit, si sponte vel coactus adiverit. An & hereditas impuberis, si fiduciarius etiam ex pupillari substitutione heres fuerit filio impuberi gravantis, 36.1.38.t.5. p. 142.

An restituenda, quæ defuncto naturaliter tantum debita, fiduciario soluta sunt. An legata inutilia penes heredem remanentia. An per fiduciarium diminuta, corrupta, & qualem in iis culpam præstet. Codicillis rogatus restituere, an & restituat, quæ ei testamento relicta, 36. 1. 39. t. 5. p. 143.

Legatarii, aut fideicommissarii rerum certæ regionis, velut Italicarum, non cogunt heredem, ut adeat & restituat, at omnino fideicommissarii universales. Si Titius a Mævio institutus, et ante aditionem mortuus, heredem rogaverit, ut, is Mævianam hereditatem Lucio restituat, an et quatenus Lucius fiduciarium cogere possit ad adeundum, 36. 1. 40. t. 5. p. 143. *in fin.*

An et cogi possit adire, postquam jam repudiavit. An cogens postea recusare possit hereditatem. Quid, si moriatur ante factam sibi restitutionem. Quid, si fiduciarius moriatur antequam cogeretur; vel post decretum coactionis contumaciter adire nolit. An fiduciarius pressus ad adeundum petere possit tempus deliberandi. Coacta aditio etiam firmat omnia testamento disposita, 36. 1. 41. t. 5. p. 143.

An fiduciarius cogi, si fideicommissum valere neget, & de eo disputetur. An si urgeat secundus aut ulterior fideicommissarius, primo non urgente. An ex asse institutus, & assem restituere rogatus, si tantum partis capax sit. An ex asse institutus, & tantum partem uni vel pluribus totum, vel uni pure alteri sub conditione restituere rogatus, ab uno ad adeundum cogi possit etiam pendente conditione. An coactio locum habeat, si fiduciario alius vulgariter substitutus sit, cum substitutus eodem vel alio fideicommisso gravatus esset, 36. 1. 42. t. 5. p. 143. *in fin.*

An cogi possit acceptare & restituere, cui pars hereditatis cum onere fideicommissi relicta est. An, qui tantum ex parte institutus, partis illius restitutione gravatus est. An uterque cogi, si duo instituti partium suarum fideicommisso oneri sint, 36. 1. 43. t. 5. p. 144.

An pure institutus, & sub conditione, vel ex die gravatus, pendente conditione vel die cogi possit, 36. 1. 44. t. 5. p. 144.

An institutus sub conditione, & restituere rogatus, ea pendente cogi possit adire, aut implete conditionem potestativam in dando vel faciendo consistentem. Et quid juris, si ipse implere nolit, & ea per fideicommissarium cogentem impleri non possit, 36. 1. 45. t. 5. p. 145. *in fin.*

Moribus hodiernis an opus sit solemni coactione. An adhuc vigeant effectus coactionis. An &, quando fideicommissarius pro fideicommisso persequendo fideicommissarius pro fideicommisso persequendo habeat remedium possessorium, 36. 1. 46. t. 5. p. 145.

Deductione quartæ Trebellianicæ, vide *Trebellianica.*

Restituta hereditate, pro qua parte fiduciarius & fideicommissarius ferant onus æris alieni & legatorum. An fiduciarius onus legatorum respectu quartæ, quam retinet. An ferat hæc onera, si præceptis certis rebus hereditatem restituere rogatus sit. Quid, si tunc fideicommissarius repudiet fideicommissum. Quid, si admittat, sed solvendo non sit, an fiduciarius in subsidium, 36. 1. 60. t. 5. p. 152.

Fiduciarius restituens quales recuperet impensas, ubi de sumtibus repertorii, centesima vel ducentesima patrimonii, vicesima hereditatis. Quales recuperet meliorationes, & quo modo illæ æstimandæ. An & actionem habeat ad impensas repetendas. An pati debeat compensationem fructuum cum meliorationibus & impensis, 36. 1. 61 t. 5. p. 153.

Bona fideicommissaria alienari nequeunt, nisi ad æs alienum aut legata solvenda, vel nisi consentiant omnes, qui sperant fideicommissum. An ad dotem constituendam. An, ut quis se aut suos liberet a pœna delicti. Quid operetur alienatio, si pendente fideicommissi conditione facta sit, 36. 1. 62. t. 5. p. 153.

Pendente fideicommissi conditione an debitores hereditarii recte solvant fiduciario. An hic alienare possit res, quæ servari nequeunt. An res fideicommissarias permutare cum utilioribus; servitutem iis acquirere, eas ab onere census, tributi, canonis liberare; ex feudalibus allodiales facere. An ædes vetustas ex decreto vendere, vel res pignori obligare pro mutuo ad centesimam solvendam. An alienare, si gravans id nominatim permiserit. An rata maneat alienatio, si emtor & venditor ignoraverit onus fideicommissi ex facto testatoris. An transactio, compromissum, sententia inter fiduciarium & tertium noceat fideicommissario, 36. 1. 63. t. 5. p. 154.

Si fiduciarius res quasdam extra casus superiores alienaverit, alienata imputantur in partem, quam fiduciarius deducere potest. Si ultra alienatum, sola vindicantur posterius alienata. An usucapio impediat vindicationem. An & revocentur fructus medii temporis. An fideicommissarius alienata revocet, si fiduciario heres sit. An pars illa, quam unus revocare nequit, quia alienanti heres est, per cæteros ejusdem juris fideicommissarios revocari possit, 37. 1. 64. t. 5. p. 154.

Evanescit fideicommissum repudiatione, remissione per omnes illos facta, qui sperant fideicommissum, vel si remotior sperans proximiori remittenti heres sit. An remissio noceat etiam necdum natis aut conceptis tempore remissionis, si remittenti heredes sint. An fideicommissum remisisse censeantur qui bona fideicommissaria inter se diviserunt, addito, se contra divisionem non venturos, 36. 1. 65. t. 5. p. 155. *in fin.*

Evanescit et deficiente conditione; deficientibus illis, quibus relictum; pœnitentia gravantis. Cui incumbat probatio mutatæ voluntatis. An pœnitentia probetur ex eo, quod pater filium naturalem, quem instituerat cum onere fideicommissi, curet rescripto legitimari, cum inserta libere testandi facultate. An per concessam in alia testamenti parte alienandi facultatem. Quid juris, si institutum impuberem gravet, eique insuper interdicat, ne in minorennitate alienet, sed demum, ubi major erit, 36. 1. 66. t. 5. p. 155.

Evanescit, si fideicommissarius moriatur pendente fideicommissi conditione. Quando ex voluntate testatoris vel ex conjectura pietatis spes fideicommissi pendente conditione transmittatur ad heredes. Si testator Titium instituens, ei sine liberis morienti Mævium substituat, & Titius vivo testatore moriatur, liberi ejus substituto potiores sunt. An in fideicommissis pacto introductis spes ad heredes transeat, si pendente conditione fideicommissarius decedat, 36. 1. 67. t. 5. p. 156.

An fideicommissarius jus transmittat, si post eventum conditionis, sed ante agnitum fideicommissum moriatur, vel ante aditam a fiduciario hereditatem. An fideicommissum necdum agnitum alteri cedi possit per fideicommissarium, 36. 1. 68. t. 5. p. 157.

An evanescat, si fiduciarius ante fideicommittentem moriatur. An & tunc, cum testator conjunxit substitutionem directam cum fideicommissaria. An &, si clausulam codicillarem adjecerit. An & particulare fideicommissum corruat, si legatarius eo gravatus moriatur ante testatorem, aut legatum repudiet, 36. 1. 69. t. 5. p. 157.

Publica auctoritate ex justis causis laxari potest vinculum fideicommissi. An alius præter Principem hoc possit facere, 36. 1. 70. t. 5. p. 158.

An in fideicommissis locus sit jure accrescendi, 36. 1. 71. t. 5. p. 158.

De fideicommissorum interpretatione, 36. 1. 72. t. 5. p. 158.

De cautione fideicommissorum nomine præstanda, vide *cautio.*

Fidejussor.

Cur fidejussor dicatur aliquando *adpromissor, præs, vas, auctor secundus.* Differt a mandatore, expromissore, constituente. Hodie etiam pacto vel scripto, sine verbis, fidejuberi potest, 46. 1. 1. t. 6. p. 124.

Fidejussorem dare obligatus ex conventione, vel jussu prætoris, an liberetur dando pignus, aut jurato cavendo. An de novo cavendum, si dederit eum, qui per leges non poterat fidejubere; vel facultatibus inidoneum. An is, qui non promisit dare fidejussorem, ad eum pro debito dandum cogi possit. An non is, qui promisit indemnitatem. An fidejussore facultatibus labente, alius dare debeat. An obligatus ad dandum fidejussorem sponte offerre debeat, 46. 1. 2. t. 6. p. 125. *in fin.*

An teneatur, qui fidejubet, alium soluturum. Et quid moribus. An, qui fidejubet apud alium quam creditorem. An in fidejussione possit alius adjici, tanquam adjectus solutioni. An teneatur creditori, qui promisit debitori, se pro eo soluturum. An non saltem ipsi debitori. An fidejubere possit in

aliud, quam quod reus debet. Quando fidejussor in duriorem, quando in leviorem causam acceptus videatur, exemplis multis declaratur, de quibus dubitari posset, 46. 1. 3. t. 6. p. 125. *in fin.*

Fidejussor in majorem acceptus quantitatem quam reus debet, tenetur ad summam concurrentem, 46. 1. 4. t. 6. p. 126.

An fidejubere possit filiusfam. mulier, mutus, surdus, miles, clericus, advocatus, procurator, notarius, judex, nobilis, aut potens, minor 25. annis; uxor posita in potestate mariti, prodigus, ebrius, &c. An plures pro se invicem alterna fidejussione, 46. 1. 5. t. 6. p. 129.

Cui obligationi accedat fidejussor. An ei, cui jam præscriptum. Quo sensu antecedere & sequi possit. An & pro debitore apud fidejussorem, 46. 1. 6. t. 6. p. 129.

An & quo usque pro delicto jam commisso vel committendo, si de pœna pecuniaria agatur. Quid, si de pœna corporali, 46. 1. 7. t. 6. p. 130.

An & pro debitis incertis aut illiquidis. An pro omni eo, quod Titius debet aut debiturus est. Et ad quid tunc fidejussor teneatur. An fidejubens pro eo, quod constiterit, Mævium Titio debere obligatus maneat, si id demum constiterit post mortem Titii, 46. 1. 8. t. 6. p. 130.

An & quando pro naturali obligatione. An pro muliere intercedente, filiofam. mutuum accipiente, prodigo sine curatore permittente, pupillo sine tutoris auctoritate obligato. Et de sensu *l.* 25. *ff. h. t.* 46 1. 9. t. 6. p. 130.

De fidejussione ex jure hodierno pro naturali obligatione; ubi de fidejubente pro firmitate mutationis pactorum dotalium per pacta alia stante matrimonio inita, vel pro pactis dotalibus conjugi secundæ plus, quam portionem filialem tribuentibus; aut pro uxore, quæ sine viri auctoritate contraxit, in Hollandia, & Ultrajecti, 46 1. 10. t. 6. p. 132.

An fidejussor accedere possit obligationi impossibili, vel actibus contra leges gestis. An pro populari actione. An pro dotis datione, vel restitutione, stante vel soluto matrimonio. Et quid moribus, 49. 1. 11. t. 6. p. 133.

An fidejussor teneatur ad mulctam aut pœnam, in quam principalis incidit. An ad æstimationem affectionis ex jurejurando in litem. An se obligans pro ædium pensione, teneatur de deterioratione. Et quid, si fidejusserit pro tota conductione. Fidejubens de impensis litis pro arrestante res debitoris, an & teneatur de rerum depretiatione. An, si pro herede ex semisse fidejusserit legatorum nomine, reliqua hereditatis accrescat cum onere, ad solida legata teneatur. An fidejubens, rem pupilli salvam fore, teneatur de gestis post finitam tutelam, 46. 1. 12. t. 6. p. 133.

An fidejussor vel ex mora propria, vel ex mora debitoris principalis, ad usuras teneatur, distinctionibus explicatur. Quando videatur in omnem causam fidejubente pro 20, quod alterum *dare oportet oportebitve*; vel *rem pupilli salvam fore*; vel *legatorum nomine*. Quid, si simpliciter fidejusserit pro obligatione, quæ promissionem aut obligationem usurarum ex sua natura continet. Quid Amstelodami circa obligationem usurarum in fidejussore, 46. 1. 13. t. 6. p. 134. *in fin.*

De beneficio ordinis seu excussionis, vide *ordinis beneficium.*

De beneficio divisionis, vide *divisionis beneficium.*

Fidejussor contra debitorem habet actionem mandati vel negotiorum gestorum. Ad quid utraque tendat. An & ad impensas litis, quas fidejussor, ut talis sustinuit. An fidejussor id quod interest etiam repetere possit a reliquis confidejussoribus, contra quos actione cessa agit, 46. 1. 31. t. 6. p. 143.

An fidejussor præmium pro fidejussione accipere vel pacisci possit a debitore. An id agere, ut debito inter certum tempus non soluto, lege commissoria res aliqua cedat fidejussori pro debito, vel ut ei justo pretio emta sit, 46. 1. 32. t. 6. p. 144.

Quando fidejussori denegetur repetitio soluti. Ubi de fidejubente pro invito, jure civili ac moribus; vel sine mandato pro naturaliter tantum obligato; vel pro meretrice ex mandato adolescentis luxuriosi. Quid, si injuria judicis condemnatus non appellaverit; aut omiserit exceptionem reo competentem; aut omne debiti periculum in se receperit; aut ita solverit, ut solutio debitori non profuerit. Quid, si fidejussor solverit, dein reus non certioratus iterum solverit, aut vice versa. Quid, si solverit ante diem principali debito appositum, 46. 1. 33. t. 6. p. 144.

Quando fidejussor agere possit contra debitorem, antequam ipse solverit. Ubi de eo, si ita convenerit; si fidejussor jam condemnatus sit; si debitor incipiat labi facultatibus; si fidejussor debitum creditori oblatum deposuerit obsignatum; si proprium suum debitorem inidoneum creditori delegaverit; si debitum fidejussori, ipsius contemplatione, remissum sit. An sufficiat confessio creditoris, sibi solutum esse a fidejussore, ut fidejussor repetere possit, 46. 1. 34. t. 6. p. 145.

An fidejussor vi sententiæ contra se latæ iterum debitorem excutere possit sine nova lite. Et quid, si sit fidejussor de judicato solvendo. An uti possit parata executione, vi clausulæ voluntariæ, condemnationis, quæ debiti principalis instrumento inserta est, 46. 1. 35. t. 6. p. 145. *in fin.*

Evanescit fidejussio confusione, nisi separatio petatur. An & quo modo lapsu temporis adjecti. An novatione vel præscriptione principalis debiti. An interpellatio debitori facta ad interrumpendam præscriptionem noceat fidejussori non interpellato, 46. 1. 36. t. 6. p. 145.

Quando vires perdat fidejussio de *judicato solvendo.* An de solvenda pœna ex delicto jam agnito fidejussio facta evanescat morte rei. An non si quis fidejusserit pro eo, qui actione injuriarum conveniendus est, & ante litem contestatam moritur, 46. 1. 37. t. 6. p. 146.

An fidejubens in id, quod a debitore, vel ex pignore, haberi nequit, liberetur, si creditor in excutiendo moram faciat, & interim debitor aut pignus inidoneum fiat. An id etiam obtineat in illis, qui non renunciarunt beneficio ordinis. An &, si renunciaverint, ac denunciaverint creditori, ut debitorem aut pignus excutiat, & ille cesset. An non saltem sponte solvere possint, & mox a reo repetere, 46. 1. 38. t. 6. p. 146.

Non liberatur fidejussor, si bona debitoris publicata sint, vel is bonis cesserit, vel rescriptum morato-

rium impetraverit. An oblatione aliorum æque ac magis idoneorum. An ex eo, quod postea alii pro eodem debito intercesserint. An ex eo, quod fidejussor diu stetit in fidejussione. An et quando talis fidejussor ob id petere possit, se liberari, et a quo id petat, 46. 1. 39. t. 6. p. 146.

Fiduciaria solutio.

Vide *sententia.*

Fiduciarius.

Fiduciarius an de rebus sub conditione restituendis transigere possit, in præjudicium fideicommissarii, 2. 15. 8. t. 1. p. 160.

Quid juris, si fiduciarius transigat cum fideicommissario de dubio fideicommisso, et an heredes transigentium transactioni isti stare debeant, 2. 15. 9. t. 1. p. 161.

Fiduciarius, qui pendente fideicommissi conditione rem alienavit, non potest eam vindicare existente conditione, 6. 1. 18. t. 2. p. 113.

An fiduciarius pendente fideicommissi conditione dividere possit cum cæteris coheredibus hereditatem, ita ut fideicommissarius isti divisioni stare debeat, 10. 2. 38. t. 2. p. 250.

Filii legitimi.

Vide *liberi.*

Filiusfamilias.

Quo modo filiifamilias ex suis contractibus obligentur, et dissoluta patria potestate obligati maneant, et quando in solidum conveniri possint, sui juris facti, quando gaudeant beneficio competentiæ, 14. 5. 1. & *seqq.* t. 3. p. 87. & *seqq.*

An in casibus, quibus filiusfamilias gaudet beneficio competentiæ, deducat prius, quod debet his, quibuscum sui juris factus contraxit, 14. 5. 3. t. 3. pag. 87.

Cessat variis in casibus competentiæ beneficium. An et, si conveniatur post multos annos, ex quo sui juris factus est. Et quid moribus obtineat, 14. 5. 4. t. 3. p. 88.

De filiisfamilias mutuum accipientibus, vide *Macedonianum senatusconsultum.*

Fines.

Quæ sit actio finium regundorum, qui olim judices fuerint in finium quæstionibus, 10. 1. 1. t. 2. p. 232.

Cur hæc actio magis stricti juris, quam bonæ fidei aut arbitraria sit, 10. 1. 2. t. 2. p. 232.

Cur hæc et familiæ erciscundæ vel communi dividundo actiones *duplices* dicantur, 10. 1. 3. t. 2. pag. 233.

Quo sensu dicantur actiones mixtæ, et an dentur actiones mixtæ partim in rem et partim in personam, 10. 1. 4. t. 2. p. 233.

Non habet locum hæc actio, si via publica vel flumen publicum sit intermedium inter duos agros: nec in ædibus; an in hortis, 10. 1. 5. t. 2. p. 234.

Datur hæc actio dominis, et aliis, qui habent jus in re. Non tamen malæ fidei possessoribus. An sociis contra socios, si communis et proprii prædii fines turbati sint, 10. 1. 6. t. 2. p. 235.

Tendit ad id, ut fines quomodocumque turbati restituantur, remotis vel repositis iis, ex quibus positis vel amotis confusio nata erat, 10. 1. 7. t. 2. pag. 235.

Si fines pristini restitui commode nequeant, per adjudicationes novi fines constituuntur: et singulare, quod in hoc judicio adjudicatio pluribus pro indiviso fieri possit. Quæ sit ratio, 10. 1. 7. t. 2. p. 235.

Petuntur etiam præstationes personales. In quibus illæ consistant, 10. 1. 8. t. 2. p. 236.

Quibus modis fines probentur; et de oculari inspectione; quo modo ea facienda sit, deque præsumtionibus circa fines, 10. 1. 9. t. 2. p. 236.

Quales fines considerandi sint in restitutione, quid juris, si pendente lite alteruter voluerit quid ex finibus usurpare, 10. 1. 10. t. 2. p. 236.

Quamdiu duret actio finium regundorum. An et quanto tempore olim ac jure novo finium præscriptio fieri potuerit, 10. 1. 11. t. 2. p. 236.

De spatio intermedio inter confinia; et alterius fossam, puteum, implantata, inædificata ec. item inter duas ædes privatorum, vel ædes privatorum et horrea publica, etc. 10. 1. 12. t. 2. p. 237.

Fiscus.

An fiscus exemplo minorum restitui possit, 4. 4. 55. t. 1. p. 251.

De legali hypotheca fisco competente, vide *legalis hypotheca*; et *privilegia creditorum.*

De differentia fisci et ærarii et privati patrimonii Principis, 49. 14. 1. t. 6. p. 327.

Quo sensu verum sit, facile contra fiscum responderi. Recensentur plurima fisci jura, inter quæ et *regalia* minora, 49. 14. 2. et 3. t. 6. p. 327. & *seqq.*

Flumen.

De fluminibus, & ne quid in flumine publico fiat quo pejus navigetur, 43. 12. 1. t. 6. p. 67.

Ne quid in flumine publico fiat, quo aliter aqua fluat, atque uti priore æstate fluxit, 43. 13. 1. t. 6. p. 67.

Ut in flumine publico navigare liceat, 43. 14. 1. t. 6. p. 67.

De ripa munienda, 43. 15. 1. t. 6. p. 68.

Flumina.

Quid unicuique facere liceat in publicis fluminibus, 1. 8. 8. t. 1. p. 57.

An quilibet in flumine publico ædificare possit jure civili ac moribus, 1. 8. 9. t. 1. p. 58.

Fœminæ.

Fœminæ Vellejani exceptione tutæ sunt. Vide *Vellejanum senatusconsultum.*

Fœnus.

Vide *usura.*

Fœnus nauticum.

Vide *nauticum fœnus.*

Fœtura animalium.

Cui cedat? 41. 1. 15. t. 5. p. 323.

Fornacarius.

De fornacario ad fornacem obdormiente, & nato inde incendio, similibusque, 9. 2. 19. t. 2. p. 220 *in fin.*

Forum competens.

Exceptio fori declinatoria perit post primum rei defectum, si forum ex privilegio tantum, at non si ex jure communi incompetens sit, 2. 11. 13. t. 1. pag. 133.

Quis censeatur judex competens, ad id, ut ei examen causæ restitutionis, & confirmatio committatur? sive adversus summo jure valida, sive adversus ipso jure nulla, restitutio petatur, 4. 1. 7. t. 1. p. 207.

Quis sit judex competens ad petendam reductionem a sententia arbitri, 4. 8. 27. t. 1. p. 267.

An interveniens in lite, ac se alterutri litigantium jungens, possit judicem declinare ut incompetentem, 5. 1. 33. t. 2. p. 20.
Quis sit judex competens de causis suspicionis tum singulorum judicum, tum totius collegii, 5. 1. 47. t. 2. p. 23.
Initio litis inspiciendum an forum competens sit, 5. 1. 64. t. 2. p. 29.
Exceptio fori declinatoria ante omnia alia debet allegari, & perit, si aliud a reo actum sit, aut in judicio allegatum, 5. 1. 64. t. 2. p. 29.
An judex ipse, qui declinatur, de eo judicet, & an citantem ad forum non competens in expensas damnare possit, 5. 1. 65. t. 2. p. 30.
An reus teneatur venire, ut opponat declinatoriam fori exceptionem, 5. 1. 65. t. 2. p. 30.
Quot modis quis forum competens sortiatur, 5. 1. 66. t. 2. p. 30.
Si reus pluribus in locis forum competens sortiatur, actoris electio est, 5. 1. 66. t. 2. p. 30.
De foro competente ratione delicti, vide *delictum*.
De foro competente ratione contractus, vide *contractus*.
Ubi actione tutelæ, vel ad legata, vel ad divisionem hereditatis, vel universali judicio concursus inter creditores agendum sit, remissive, 5. 1. 74. t. 2. p. 33.
Et in specie, quo in loco judicium familiæ erciscundæ intentandum sit, 10. 2. 42. t. 2. p. 252.
De foro competente ratione prorogationis, vide *prorogatio jurisdictionis*.
De foro competente ratione situs rei, vide *situs*.
De foro competente ex reconventione, vide *reconventio*.
De foro competente ex continentia causæ, vide *continentia causæ*.
De foro competente ex causa originis, vide *origo*.
De foro competente ratione domicilii, vide *domicilium*.
De foro competente militum, vide *miles*.
De foro competente studiosorum, & nominatim professorum ac studiosorum universitatis, quæ Leydæ est. An prorogatione sibi noceant, & similia, 5. 1. 109. t. 2. p. 45.
De foro competente clericorum ex jure Romano & Canonico. An clericus judici laico possit prorogare jurisdictionem, 5. 1. 110. t. 2. p. 49.
Ubi Senatores vel clarissimi conveniendi sint. Ubi Nobiles Hollandiæ, Curiarum Hollandicarum Senatores, delegati ad collegia publica Hagæ Comitis congregari solita. Advocati Curiæ Hollandicæ, aliique *curiæ suppositi* vulgo dicti, in causis civilibus & criminalibus. Et ubi Advocati Ultrajectini in criminalibus, 5. 1. 111. t. 2. p. 49.
Quid si Nobiles, Senatores, Advocati, &c. in alia provincia extra Hollandiam inveniantur, aut bona habeant. Quid si non Hagæ, sed alibi intra Hollandiam habitent, aut praxin exerceant, 5. 1. 112. t. 2. p. 49.
Ubi conveniendi assessores camerarum maritimarum, aut aliis collegiis fœderati Belgii generalibus adscripti, si deliquerint in officio, & de foro illustrium Germaniæ virorum, 5. 1. 113. t. 2. p. 49.
De potestate judicandi concessa collegiis opificum, consulibus aut prefectis nationis Anglicæ, Belgicæ &c. per varias regiones, 5. 1. 114. t. 2. p. 50.
Ubi pupilli, viduæ, et aliæ miserabiles personæ, vide *miserabiles personæ*.
Quibus specialiter competat jurisdictio de violatis saltibus publicis, et peccatis contra leges venationis, 5. 1. 127. t. 2. p. 53.
De quibus causis judicent assessores rei maritimæ (*collegien ter admiraliteyt*) Judicant inter alia de fraudatis vectigalibus; de prohibitis importari vel exportari, si contra factum sit, licet milites res deprehensas intra sua præsidia detulissent. Quid juris, si rei mercium ad hostes illicite exportatarum, non in ipso flagitio deprehensi, postea accusandi sint. Quid, si de mercibus aut navibus ab hoste redemtis lis sit. Quid si delicta sint perpetrata in navi Indiam Orientalem petente? Et de judicio seu consilio navali, 5. 1. 129. t. 2. p. 54.
Ubi agatur de delictis publicanorum, de fraudationibus impositionum, & aliis ad impositiones publicas spectantibus, 5. 1. 129. t. 2. p. 54.
Quales lites pertineant ad præfectos cameræ pupillaris, judices tamen esse nequeunt, si pupillis mortuis bona cœperint ad alios pertinere, 5. 1. 130. t. 2. p. 54.
Quis in feudalibus jure feudali sit judex competens, si inter vasallos duos de feudo lis sit, vel inter dominum & vasallum, vel inter dominum & extraneum, vel inter vasallum & extraneum, 5. 1. 131. t. 2. p. 55.
Quis secundum hodiernos Hollandiæ mores & de amplitudine jurisdictionis curiæ feudalis Hollandicæ. Quis competens, si lis de debitis, reditibus, servitutibus partim feudali, partim allodiali prædio impositis, & quo modo novissime iterum curia provincialis & suprema de feudis judicet. Quis judex competens de feudis Flandricis, quatenus subsunt Ordinibus Generalibus, 5. 1. 132. & 133. t. 2. p. 55.
An de retractu prædii feudalis judicet curia feudalis, 18. 3. 21. t. 3. p. 156.
Ubi jure Romano & moribus de possessione vel quasi possessione rerum & jurium, feudorum et beneficiorum. Et an propter causam possessionis lis quoque de proprietate ad superius tribunal trahi possit in Hollandia et Ultrajecti, 5. 1. 134. t. 2. pag. 56.
Judicem de possessione competentem facit situs rei, non domicilium turbantis, 5. 1. 135. t. 2. p. 56.
De quibus causis lis statim omisso inferiore judice apud supremam curiam in Hollandia moveri possit. De quibus apud provincialem Hollandiæ curiam, de quibus apud curiam Ultrajectinam, 5. 1. 136. t. 2. p. 57.
Curiæ Hollandiæ provinciali & supremæ non licet cognoscere de causis politicis, nec de debitis quæstorum ærarii, qua talibus. Recte tamen de litibus inter civitates, vel inter Hollandiam Zelandiamque, uti et de eo, si quis non jure se dignitate motum queratur, 5. 1. 137. t. 2. p. 57.
Quis sit judex competens, si societates Indicæ læsisse dicantur, aut ab aliis læsæ, 5. 1. 138. t. 2. p. 57.
De foro competente per litis evocationem, vide *evocatio*.
An camera pupillaris cognoscat de causis excusationum, si exclusa sit, 27. 1. 12. t. 4. p. 186.
Ubi tutores conveniri possint ad rationes reddendas,

et an apud Hollandiæ curiam ex privilegio pupillis, & aliis miserabilibus personis dato, 27. 3. 17. t. 4. p. 194.
Ubi legata peti debeant, 30. 1. 53. t. 5. p. 56.
Ubi cautio damni infecti, 39. 2. 8. t. 2. p. 263.
Ubi rescissio sententiæ ex falsis documentis latæ, vel ob instrumenta noviter reperta, 42. 1. 28. t. 6. pag. 15.
Ubi cognoscendum de oppositionis causis, si alius Judex tulerit sententiam, alius requisitus eam exsequatur, 42. 5. 4. t. 6. p. 38.

Frater.

An frater a fratre possit in jus vocari sine venia? 2. 4. 12. t. 1. p. 105.
An frater a fratre arrestari possit? 2. 4. 43. t. 1. pag. 117.

Fraudatio.

De fraudatione vectigalium, vide *vectigal.*

Fructus.

Fructus pendentes pro immobilibus habentur, 1. 8. 13. t. 1. p. 60.
Quales fructus restituendi sint per eum, qui convenitur hereditatis petitione, vide *petitio hereditatis.*
An & quales fructus in rei vindicatione cum impensis compensandi sint, et alia, vide *vindicatio.*
Ex quo tempore fructus debeantur ob moram in bonæ fidei et stricti juris judiciis, 22. 1. 21. t. 3. pag. 294.
Quotuplices sint fructus. Quales fructus malæ fidei possessor restituere teneatur. An et percipiendos, et quales illi sint? An et quando usuras ex pecunia fœnori data redactas? 41. 1. 23. t. 5. pag. 330. *in fin.*
Quales fructus lucretur aut restituat bonæ fidei possessor. Et quid, si ex consumtis locupletior factus sit? Qui censeantur consumti, et an perceptione, an vero consumtione acquirat irrevocabile dominium? 41. 1. 29. t. 5. p. 330.
An et lucretur naturales, si in bona fide sit, et titulo justo careat, vel eum habeat, sed rem usucapere nequeat? 41. 1. 30. t. 5. p. 331.
Quid, si pro tempore in bona, pro tempore in mala fide fuerit, vel defunctus in mala, heres in bona fide? Quid, si bonæ fidei possessor victor fuerit in possessorio, victus in petitorio? Quid, si post litem ei motam peremta sit litis instantia per culpam actoris, et post ad novam litis contestationem sequatur condemnatio? 41. 1. 31. t. 5. pag. 331.
Quales impensæ, in rem possessam aut ejus occasione factæ, cum fructibus compensandæ sint, 41. 1. 32. t. 5. p. 332.
Qua in parte mores recedant a jure Romano circa fructuum restitutionem, 41. 1. 33. t. 5. p. 332.

Fuga.

An et quo usque fuga, fama et similia probent, vide *probatio.*

Fugitivus.

De fugitivis, et fugitivariis, et pœnis fugitivorum ac occultantium fugitivos, 11. 4. 1. & *seqq.* t. 2. pag. 264.
Jura de fugitivis transferri possunt ad damnatos ad triremes aut ergastula, si evaserint; ad uxores, liberos, homines proprios fugientes aut latitantes; ad subditos qui contra Principis sui interdicta alteri Principi operam navant; ad milites, qui a præfecto nondum missi, nomen alteri cohorti dant, 11. 4. 5. t. 2. p. 265.
Parentes, cognati, vici, pagi, unde oriundi milites, non possunt inquietari ob id, quod milites fugiunt aut latitant, 11. 4. 6. t. 2. p. 265. *in fin.*

Fundus dotalis.

Quid lex Julia, quid Justinianus circa prædii dotalis obligationem aut alienationem definierit? Quid veniat appellatione *prædii dotalis*? An et mariti successoribus alienatio interdicta sit, 23. 5. 1. t. 4. p. 104.
Quæ hic veniant nomine prohibita alienationis. An et alienatio necessaria, aut per universitatem facta, 23. 5. 2. t. 4. p. 105.
An ad feudum æstimatum pertineat prohibitio alienationis? Quid juris, si mulier in dotem dederit quod sibi maritus debet, is vero debeat *feudum aut decem*, vel *feudum Cornelianum aut Titianum*, 23. 5. 3. t. 4. p. 105. *in fin.*
An ad res mobiles dotales pretiosas prohibitio extendenda sit? An ad paraphernalia? 23. 5. 4. t. 4. pag. 105.
Si alienatio facta sit, ipso jure nulla est. Quid juris, si usucapio fundi dotalis, ante nuptias cœpta, stante matrimonio impleta sit? 23. 5. 5. t. 4. p. 106.
Quibus in casibus subsistat aut convalescat alienatio fundi dotalis, 23. 5. 6. t. 4. p. 106.
Quid moribus Hollandiæ et quarundam vicinarum gentium maritus possit circa res dotales, et in genere circa propria sua et uxoris suæ bona, 23. 5. 7. t. 4. p. 106.
An et quando præscriptio nunc obsit mulieri feudum suum non jure a marito alienatum vindicanti, 23. 5. 8. t. 4. p. 107.

Fungibiles res.

Res fungibiles quandoque opponuntur corporibus, 1. 8. 12. t. 1. p. 69.

Funus.

De impedientibus funus defuncti prætextu debiti, et de signantibus res moribundi debitoris, aut ante nonum a morte diem heredes ejus interpellantibus. Quid hodie in hisce, si sit metus expilationis? An cadaver detineri possit pro debito civili, donec cautum fuerit; aut solutum, 47. 12. 4. t. 6. p. 204.

Funus & funeraria actio.

Qui debeant defuncti funus curare. Quid juris, si non curent illi, quibus id testator mandavit, 11. 7. 7. t. 2. p. 271.
Quid sit actio funeraria pro repetendis, impensis in funus, et ex quasi contractu. Cui et contra quos detur? an et contra maritum pro rata lucri, quod ex dote capit, 11. 7. 8. t. 2. p. 272.
Impensa funeris omne creditum sive hypothecarium, sive chirographarium antecedit, cum bona solvendo non sunt, 11. 7. 9. t. 2. p. 272. *in fin.*
An et is prælationem habeat, qui res funeri necessarias vel mutuam pecuniam crediderit ei, qui funus fecit, 11. 7. 10. t. 2. p. 273.
An et is, cui actio funeraria cessa est, 11. 7. 11. t. 2. p. 273.
An actio funeraria privilegiata etiam ei detur, qui prohibente herede funus fecit; vel, cum putaret, se heredem esse, 11. 7. 12. t. 2. p. 273.
An repeti possit sumtus in funus, si pietatis intul-

tu, vel nimis parce, vel immoderate, factus sit, et quid, sit id factum si ex præscripto testatoris? 11. 7. 13. t. 2. p. 273.
Recensentur plurima, quæ ad impensas in funus pertinent. An et vestes, quibus conjux conjugem luget? 11. 7. 14. t. 2. p. 273.
An et impensa in morbum postremum? An et in morbos anteriores, ex quibus defunctus convaluerat? Impensæ morbi postremi communiter feruntur per heredes defuncti conjugis et viduum viduamve superstitem, velut onus matrimonii, 11. 7. 15. t. 2. p. 274.

Fures.

An et quando fures nocturnos aut diurnos occidere liceat, 9. 2. 22. t. 2. p. 222.

Furiosus.

An furiosi restitui possint exemplo minorum? 4. 4. 55. t. 1. p. 251.
De curatore furiosis dando, et gestis per furiosos tempore furoris vel dilucidi intervalli, hereditatis aditione per curatorem pro iis facta etc. vide *cura*, *curator*.

Furtum.

Quid sit furtum? An *jure naturali* vetitum, 47. 2. 1. t. 6. p. 172.
Qui furtim committant? An pupilli? An pater filiof. vel contra; et an tunc actio furti sit? An creditor debitori surripiens rem sibi debitam, 47. 2. 2. t. 6. p. 172.
In quibus rebus furtum fiat. An in rebus nullius; homine libero; rebus hereditatis jacentis, 47. 2. 3. t. 6. p. 172.
An quis in re propria? An in communi? 47. 2. 4. t. 6. p. 173.
De furto usus et possessionis, 47. 2. 5. t. 6. p. 173.
De contrectatione in furto requisita. Recensentur multa ad contrectationem reducenda; quædam etiam, de quibus in dubium, an videantur habere contrectationem, 47. 2. 6. t. 6. p. 173.
Qua ratione furtum *ope*, *consilio* fiat. An sola ope, vel solo consilio, licet opem ferens, aut consilium dans, nihil ipse contrectaverit. Quid, si quis juverit eos, qui ipsi nequeunt actione furti conveniri, 47. 2. 7. t. 6. p. 174.
Non fit furtum sine animo lucrandi. An ergo in casu necessitatis? An, qui furatur ut alteri donet? An, qui concedit alteri usum rei, sibi commodatæ? 47. 2. 8. t. 6. p. 175.
De variis furtorum divisionibus, præcipue de furto manifesto et nec manifesto; et quando utrumque committatur. Quid, si deprehendatur, qui non fecit furtum, sed rem surreptam perferendam recepit, 47. 2. 9. t. 6. p. 175.
De pœna furti manifesti antiqua et posteriore. De furto *concepto*, *oblato* etc. deque investigatione furti per *lancem & licium*. Quid duplicandum aut quadruplicandum sit? Ubi de incremento, accessionibus rerum furtivarum, veste servi, sacco pecuniæ surreptæ, et an ex continuata contrectatione multiplex nascatur actio furti, 47. 2. 10. t. 6. pag. 175.
Si fur partem rei, vel res quasdam ex pluribus, uno armario, apotheca, nave contentis surripiat, an et reliquarum inclusarum fur sit, 47. 2. 11. t. 6. p. 176.
Si furti agat, qui dominus non est, an duplum aut quadruplum rei, an vero ejus quod interest consequatur, 47. 2. 12. t. 6. p. 176.
Quibus detur actio furti, et quo modo debeat interesse ejus, qui furti agere vult, per plurimas species explicatur, 47. 2. 13. t. 6. p. 176.
Contra quos detur. An si plures simul fecerint, contra singulos in solidum? An contra mercenarium, libertum, domesticum, ob vilius furtum? An in heredes? Et quid si tutor res pupilli subduxerit, ac moriatur durante tutela, An & heredibus, 47. 2. 14. t. 6. p. 178.
Quo modo & ad quam pœnam jure civili criminaliter actum fuerit. Hodie furtum passus contra furem & furis heredem in solidum agit ad indemnitatem, non ad pœnam, ad quam furti accusant tantum personæ publicæ. Ob quæ furta non sit nunc accusatio criminalis. Quo modo inquiri possit in res furtivas, 47. 2. 15. t. 6. p. 178.
Si de furto facto constet, at non de quantitate rerum subductarum, aut æstimatione, an & quando standum sit jurijurando ejus, qui furtum passus est, 47. 2. 16. t. 6. p. 178.
De pœnis publicis furti recentioribus, & de modis quibus nunc fit, denique variantibus furtorum circumstantiis, ex quibus pœna exasperari vel mitigari solet, 47. 2. 17. t. 6. p. 179.
An non nimis dura sit mortis pœna ob simplex furtum tertio repetitum? An ob unum furtum simplex, sed admodum grave, pœna mortis imponi possit? An triplex furtum, si tres aut plures distinctas res fur simul abstulerit, aut ter quaterve iverit redieritque, ut auferret, quod una vice portare non potuit? An propter tertium suspendi, qui propter primum & secundum punitus non fuit? Et quid, si pœna furti prioris ei fuerit remissa? An sufficiat ad pœnam mortis triplex furtum, si illud in diversis territoriis sit commissum? Quo modo in Hollandia, Zelandia, Ultrajecti simplex furtum puniri debeat, 47. 2. 18. t. 6. p. 179.
Domestica furta graviora nunc durius coercentur, quam alia, 47. 2. 19. t. 6. p. 180.
An moto criminali judicio furti, dominus furtum passus, aut alius, cujus interest, possit rem repetere, aut id quod interest? An æquum sit, res furtivas fisco cedere? 47. 2. 20. t. 6. p. 180.
Quid, si servus testamento domini liber esse jussus, post mortem domini ante aditam hereditatem, quid ex ea surripuerit, 47. 4. 1. t. 6. p. 182.
De actione ob furtum adversus nautas, caupones, stabularios, 47. 5. 1. t. 6. p. 182. *in fin.*
De actione ob furtum a familia alicujus factum, 47. 6. 1. t. 6. p. 182.
De arboribus furtim cæsis, 47. 7. 1. *& seqq.* t. 6. p. 183.
De furto ex incendio, ruina, naufragio, nave, rate expugnata, 47. 9. 1. *& seqq.* t. 6. p. 184.
De furibus balneariis, 47. 17. 1. t. 6. p. 209.
De pœnis furantium quid ex munitionibus aggerum, molendinis, cataractis, pontibus, curribus, aratris, &c. 47. 14. 4. t. 6. p. 206.

G

Gestio negotiorum.

Quid sit negotiorum gestor, quorum negotia geri possint, ut inde competat actio negotiorum gestorum? 3. 5. 1. t. 1. p. 198.

Quid sit actio directa negotiorum gestorum, cui detur, & contra quos, an & contra eos, qui gesserunt mandato tertii, aut tertii negotia geri mandarunt, 3. 5. 2. t. 1. p. 198.

Ad quid tendat hæc actio, an & quales usuras gestor præstet ratione pecuniæ a domini debitoribus exactæ, 3. 5. 3. t. 1. p. 198.

Gestor plerumque præstat culpam levissimam; quandoque tantum levem aut latam. Et quid moribus, 3. 5. 4. t. 1. p. 199.

Non tenetur de casu fortuito, nec de periculo nominis, si pecuniam bene collocaverit, nisi insolita gesserit, & paucis aliis in casibus, 3. 5. 5. t. 1. p. 199.

An & quando teneatur de non gestis? 3. 5. 6. t. 1. pag. 200.

Tenetur ex parata absentis pecunia solvere absentis creditoribus, ac sibi ipsi si creditor sit. Si debitor absentis sit, a se ipso debet exigere. Quæ pœna sit, si hæc negligat, 3. 5. 6. t. 1. p. 200.

An gestor debitores absentis judicio cogere possit ad solvendum, & quid operetur interpellatio ejus extrajudicialis, 3. 5. 7. t. 1. p. 200.

Quid sit contraria actio negotiorum gestorum? Tendit in genere ad indemnitatem, & impensas, earumque usuras, 3. 5. 8. t. 1. p. 200.

Impensas repetit gestor, licet utiles esse desierint. Quid si plus justo impenderit? Quid si sui commodi gratia gesserit aliena, 3. 5. 9. t. 1. p. 201.

Cessat actio contraria, si initio inspecto nulla utilitas domino acquiri potuerit; quod exemplis docetur, nisi ratihabitio gesti secuta sit, 3. 5. 10. t. 1. pag. 201.

Item, si inviti & prohibentis negotia gesta sint. Quid moribus, 3. 5. 11. t. 1. p. 202.

Item, si alius suo sumtu fuisset gesturus; vel si pietatis intuitu gestum sit; quod exemplis illustratur, & limitatur, 3. 5. 11. t. 1. p. 202. *in fin.*

Quid juris, si quis negotia Titii gesserit, tanquam Mævii? Et quid si Mævius gesta talia rata habuerit? Quid si crediderit, se ex officii necessitate gerere vel ex mandato, cum nulla necessitas aut mandatum subesset, 3. 5. 12. t. 1. p. 202.

Quid juris, si quis aliena negotia gesserit tanquam sua, 3. 5. 13. t. 1. p. 202.

An mandati, an magis negotiorum gestorum actio sit, si dominus gesta rata habuerit, 3. 5. 14. t. 1. p. 202.

Gestio pro herede.

Quid sit pro herede gestio, & an solo animo fiat, 29. 2. 4. t. 5. p. 9.

Pro herede gerit, qui agit ea, quæ citra jus & nomen heredis agi nequeunt. Ubi de acceptante ea, quæ heredi conditionis implendæ causa dari jussit testator; de agente judicio familiæ erciscundæ; de cum legatariis in partem paciscente; de transigente cum herede legitimo, de institutione testamento facta; de donante, legante, vendente hereditatem sibi delatam; de acquiescente sententiæ, qua damnatus est, ut heres; de intentante actiones contra debitores hereditarios; de instituente petitionem hereditatis; de manumittente servos hereditarios vindicta; de rogato in jure, an heres sit, & respondente, se heredem esse, 29. 2. 5. t. 5. p. 9.

Non censetur gessisse pro herede, qui absque rerum hereditariarum contrectatione fecit ea, quæ & tanquam heres & tanquam extraneus agere potest. Ubi de exigente operas officiales a liberto parentis; mortuum inferente in sepulchum hereditarium; accipiente pecuniam ob cædem parentis ab homicida, de vidua instituta a marito, aut liberis, annum gratiæ exigentibus; de eo, qui defuncto funus fecit. Consultum, in hisce protestari, 29. 2. 6. t. 5. p. 10.

Si qui circa ipsas res hereditarias ea gesserit, quæ & suo & hereditario jure facere potest, in dubio præsumitur pro herede gessisse. Ubi de utente rebus hereditariis: manente diu in domo mortuaria res hereditarias locante, vendente, fructus percipiente, debita hereditaria extra judicium exigente; creditoribus solvente, aut compensationem opponente &c, 29. 2. 7. t. 5. p. 10.

Creditorum est probare, quod heres actus hereditarios gesserit; & tunc heredis est, probare se alia ex causa non animo heredis gessisse. Quibus modis id probetur; Et quando maritus, uxor, liberi manentes in domo mortuaria, non intelligantur pro herede se gessisse, 29. 2. 7. t. 5. p. 10.

An censeatur gessisse pro herede, qui detrectat solutionem ejus, quod defuncto debuerat; aut a substituto vel herede legitimo pretium accepit hereditatis omittendæ causa. An, si suus vel extraneus surripuerit rem ex hereditate. Quid, si suus emerit rem patris a creditoribus paternis. Quid, si suus aut extraneus impleverit conditionem potestativam, sub qua institutus erat, 29. 2. 8. t. 5. p. 10.

Qui possint pro herede gerere, & de effectu, ac aliis, vide *aditio hereditatis.*

Graphiarius.

An graphiarii seu scribæ judicium hodie suspecti argui possint, ne certis in litibus suo munere fungantur, 5. 1. 61. t. 2. p. 29.

Quo modo cogi possint graphiarii & similes, an nummos secundum sententiam prælationis inter creditores distribuendos, 20. 4. 11. t. 3. p. 249.

Si graphiarius nummos in graphejo depositos in suos usus converterit, ac solvendo non sit, an deponens cæteris creditoribus graphiarii præferendus sit, 20. 4. 14. t. 3. p. 250.

Gratia.

Condemnatum, sive insontem, sive nocentem reum solus Princeps restituit. Qui apud nos possint delicti gratiam facere. An judices impunitatem alicui promittere, ut se & socios prodat? Remissione obtenta, sed pecuniaria pœna per Curiam imposita, an Curia illam, aut partem ejus, remittere possit ob paupertatem, 48. 23. 1. t. 6. p. 295.

Restitutio, ad certos effectus restricta, quid operetur. Restitui potest relegatus, ut a paucioribus locis abstineat; vel ut pro tempore redeat. Simpliciter restitutus an bona recuperet. Quibus nominibus veniat simplex restitutio. Quid sit restitutio plenissima, 48. 23. 2. t. 6. p. 296.

Quis effectus plenissimæ restitutionis. An bona recuperentur? An fructus interim ex iis percepti. An hereditates aliis ob incapacitatem condemnati delatæ. An fideicommissaria ob condemnati defectum ad alios devoluta. An interim alienata. An jus patronatus, 48. 23. 3. t. 6. p. 296.

An recuperet, qui restituitur, quia insons damnatus erat? Et quid in aliis intersit inter insontem ac nocentem contra sententiam restitutum, 48. 23. 4. t. 6. p. 297.

Restitutus subjicitur pristinis oneribus, etiam æris alieni, pro ea parte, qua bona potuit ex indulgentia recuperare, licet abdicet. An & si res quædam singulares ei ex indulgentia reddantur, 48. 23. 5. t. 6. p. 297.

Etiam ante sententiam delicti gratia obtineri potest, in totum, vel pro parte. An ita occidens evitet occursum propinquorum occisi? Aut ut a loco, in quo illi degunt, abstineat. An propinqui pacisci possint. Quid hodie intersit inter *remissie*, & *pardon*? Quid inter hæc duo, & abolitionem, 48. 23. 6. t. 6. p. 297.

De remissione impetrata per sub & obreptionem. An obreptio, si quis dissimulet, cædem per ebrietatem in nundinis factam esse? Aut se jam antea similis aut diversi criminis remissionem impetrasse, 48. 23. 7. t. p. p. 298.

An inutilis remissio, si pecunia vel res aliæ datæ aut promissæ sint. Quid, si data a non habente dandi jus. Concedit Princeps territorii, in quo crimen admissum. An & Princeps loci domicilii, 48. 23. 8. t. 6. p. 298.

An inutilis, si obtenta & confirmata ante conciliationem cum propinquis occisi. Quid tunc injungatur occidenti circa conciliationem; & an propinquis tunc adhuc actio salva sit, 48. 23.9. t.6. p.298.

Neglecta circa impetrationem aut confirmationem remissionis, restitutione in integrum emendari nequeunt, sed gratia de novo petenda, facta mentione prioris obtentæ, sed forte non sufficientis, 48. 23. 10. t. 6. p. 299.

Ubi plura videnda de remissione, & ejus petendæ modo, requisitis, conciliatione, aliisque, 48. 23. 11. t. 6. p. 299.

De concessione reditus in locum, unde quis abest, sine metu incarcerationis, vulgo *landvvinninge*, 48. 23. 12. t. 6. p. 299. *in fin.*

H

Habitatio.

QUid sit habitatio? An habens jus inhabitandi possit alteri gratis concedere habitationem, 7. 8. 6. t. 2. p. 114.

Quibus modis extinguatur habitatio? non morte ejus, qui concessit, 7. 8. 7. t. 2. p. 174.

Non capitis diminutione, & non utendo, & cur, 7. 8. 8. t. 2. p. 175.

In dubio magis habitatio sola quam plena proprietas præsumitur legata. Quid juris, si legetur *domus ad inhabitationem*, vel *ad inhabitandum quamdiu legatarius vivit*, 7. 8. 9. t. 2. p. 175.

Hæreditas.

Hereditas an moribus nostris ad res mobiles vel immobiles reduci possit, 1. 8. 19. t. 1. p. 61.

Hereditatis divisio, vide *familiæ erciscundæ*.

Ad venditionem hereditatis non est opus inventarii confectione, 18. 4. 1. t. 3. p. 160.

Quæ emtori hereditatis tradenda aut cedenda sint? quid juris circa onera & commoda quæsita occasione rei, quam nominatim exceperat venditor hereditatis. An actionibus non cessis, utiles competant emtori hereditatis, 18. 4. 1. t. 3. p. 160.

Præstat venditor hereditatis damna, & lucra cessantia per levem ejus culpam. Quid juris, si venditor hereditatis transegerit cum debitoribus hereditariis, vel res hereditarias singulares vendiderit vel donaverit ante aut post venditionem hereditatis, 18. 4. 2. t. 3. p. 161.

An jus accrescendi, & an emolumentum juris accrescendi, transeat in emtorem hereditatis, 18. 4. 3. t. 3. p. 161.

An venditor hereditatis de rerum singularium hereditariarum evictione teneatur. An de evictione juris hereditarii aut partis ejus. Quid intersit inter venditam hereditatem viventis, & eam, quæ defuncti quidem est, sed ad venditorem non pertinet, vel fideicommissaria tantum est, cum vendita esset ut directa, 18. 4. 4. t. 3. p. 163.

Venditor hereditatis non tradit ea, quæ nominatim excepit, nec indebite accepta. An id, quod pœnæ nomine consecutus est? An hereditatem impuberis ex substitutione quæsitam, cum patris substituentis hereditatem vendidisset, 18. 4. 5. t. 3. p. 163.

Emtor hereditatis debet suscipere defensionem venditoris per creditores hereditarios conventi. An invitus ipse possit conveniri per creditores hereditarios, & quid moribus. An creditores inviti teneantur convenire emtorem? An, si convenerint emptorem, deinde iterum ad venditorem hereditatis redire possint, 18. 4. 6. t. 3. p. 164.

Repetit venditor hereditatis ea, quæ propter hereditatem erogavit, quod exemplis docetur. An &, si ex parte heres integrum debitum hereditarium ex justa causa solverit, & partes a cohæredibus cæteris recuperare nequeat. An si indebitum solverit, 18. 4. 7. t. 3. p. 164.

Petit & redintegrari servitutes, sibi a defuncto debita, vel legata, solvi, 18. 4. 7. t. 3. p. 164.

Recensentur singularia quædam, quando non privatus sed fiscus vendidit hereditatem, 18. 4. 8. t. 3. pag. 164.

Heres.

Quando & quales heredes actoris aut rei mortui citentur ad resumenda arma litis? vide *Actor*.

Heres non succedit in domicilium defuncti; nec ex ejus domicilio forum competens sortitur, nisi lis cum defuncto jam contestata sit, 4. 1. 102. t. 2. p. 45.

Heres tutoris quando ex facto proprio teneatur, & qualem culpam præstet. An & quo usque negotia per defunctum cœpta teneatur perficere, 27. 7. 4. t. 4. p. 202.

An heredes tutorum & heredes magistratuum teneantur ex dolo tutoris defuncti, si lis cum defuncto non contestata, nec aliquid ex dolo defuncti ad heredes pervenerit, 27. 8. 5. t. 4. p. 202.

An actiones ex contractibus ex dolo defuncti in solidum dentur contra heredes, iure civili antiquo & posteriore, Canonico, & hodierno. Uti & actiones ex delictis, 28. 7. 6. t. 4. p. 204.

Quid sit hereditas, quot modis deferatur. An & pactis, 28. 1. 1. t. 4. p. 225.

Hereditas jacens quando repræsentet defunctum, quando heredem, 29. 2. 1. t. 5. p. 8.

De liberis & posthumis heredibus instituendis, vide *liberi*.

Quid sit suus heres, 28. 2. 1. t. 4. p. 242.
Quid sit necessarius. Quid extraneus heres, 29. 2. 2. t. 5. p. ..
Quibus verbis fieri possit institutio, & quales servi possint institui, 28. 5. 1. t. 4. p. 255.
An institui possint ignoti testatori. An civitates, & quo modo capiant. An collegia, ecclesiæ, pauperes, Deus &c. Si sacerdos templi heres scribatur, an ipsi, an templo hereditas cedat, 28. 5. 2. t. 4. p. 258.
An moribus nostris ecclesiæ, monasteria, monachi, moniales. Et quid, si ab intestato, proximis personæ tales succedere debeant. An collegia sectariorum, veluti anabaptistarum, 28. 5. 3. t. 4. p. 258.
An apud nos orphanotrophia, gerontocomia, pauperes, licet ad id licentia a Principe impetrata non sit. Si Christo vel ecclesiæ relinquatur, apud nos pauperibus cedit. Pauperibus relicta quibus & cujus loci pauperibus cedant, 28. 5. 4. t. 4. p. 259.
An jure civili & hodierno hæretici, apostatæ, sectarii, peregrini, banniti, transfugæ, mulieres intra annum luctus nubentes, improbi & intestabiles, 28. 5. 5. t. 4. p. 259.
Quantum capere possint ex testamento parentum liberi ex damnato coitu nati. Vel uxor secunda ex bonis binubi, habentis liberos prioris thori. Vel maritus secundus ex bonis viduæ intra annum luctus ductæ. An adulter adulteram instituere possit. An incestuosus eam, quam incestu polluit. Et vice versa. An concubinam is, qui eam aluit, 28. 5. 6. t. 4. p. 259.
An is, qui cum minore nuptias inivit sine consensu parentum minoris, ab ea institui possit. An Ultrajecti & in vicinis locis conjux conjugem recte instituat. Et quid hac in parte novissime anno 1700. cautum sit, 28. 5. 7. t. 4. p. 260. *in fin.*
An minores immobilia institutionis vel legati titulo relinquere possint tutori, curatori, aut administratori suo, aut eorum uxoribus, aut liberis aut concubinis suis. Si tutores simul sint proximi ab intestato, an & quo usque tunc relicta valeant. An minor possit instituere suum patrem, simulque tutorem, qui ei ex jure Scabinico non potest succedere. An Ultrajecti parentes aut fratres, simulque tutores, plus capere possint ex testamento minorum, quam ipsis ab intestato debetur, 28. 5. 8. t. 4. p. 260.
An minores hisce mobilia relinquere possint, 28. 5. 9. t. 4. p. 260.
An institui possint curatores honorarii. An pædagogi, præceptores, ephori, magistri tyrocinii durante tyrocinio. An curator ad unum actum minori datus. An is, qui sponte res quasdam minoris gerit. An præfectus militari a milite minore, 28. 5. 10. t. 4. p. 261.
An recte his relinquatur, finita tutela, institutione aut tyrocinio. An tutori jam excusato, vel tutoris, jam mortui liberis, uxori. Quid, si minor nuptiis aut venia ætatis jam cœperit major esse. Quid, si vere major, sed rationes nondum redditæ, 28. 5. 11. t. 4. p. 261.
Institutis liberis nascituris fratrum aut cognatorum adhuc cælibum, an & vocati censeantur, qui post mortem testatoris quocunque tempore concipiuntur. Et quas partes videantur habere jam nati, quamdiu alii nasci possunt. An heredes legitimi petere possint, interim sibi committi hereditatem, donec posthumi nati fuerint, 28. 5. 12. t. 4. p. 261.
Si quis habens fratres quosdam & fratrum liberos, generaliter fratrum liberos instituerit, an & illos videatur instituisse, qui demum post mortem ejus concipientur ac nascentur, 28. 5. 13. t. 4. p. 262.
Qui generaliter testamento uxorem instituit, an & secundam aut tertiam videatur vocasse, 28. 5. 14. t. 4. p. 262.
An institutio possit testamento scripto fieri relatione ad scripturam adhuc conficiendam. Et quid si hæc postea non sit confecta. An per relationem ad certum statum, veluti instituendo illos, qui ex jure Scabinico deberent venire, 28. 5. 15. t. 4. p. 263.
Si testator instituerit aut substituerit *heredes legitimos*, vel *sibi ab intestato succedentes*, quinam tunc censeantur vocati, 28. 5. 16. t. 4. p. 263.
Quid, & ex qua parte, videantur instituti, si quis *fratrum & sororum filios ac nepotes*, *heredes legitimos*, *ex æquis partibus* instituat. Quid, si omiserit in ea formula, *heredes legitimos*. Quid, si instituti vel substituti sint *liberi legitimi*, & ex statuto tantum succedant liberi primi thori. Quid si *fratres* & tantum succedant ex statuto germani, 28. 5. 17. t. 4. p. 264.
Qui censeantur vocati, si testator instituerit *illos*, *qui ipsi debent succedere*, & pactis dotalibus parentum testatoris certus ordo succedendi præfinitus sit in casum, quo liberi nascituri decederent intestati, 28. 5. 18. t. 4. p. 264.
Si quis instituerit *proximos* (*sijne naaste vrienden*) non addito, *sibi ab intestato succedentes*, qui tunc videantur vocati, 28. 5. 19. t. 4. p. 264.
Si quis instituat *fratres & eorum liberos*, aut *totam cognationem suam*, non simul sed ordine successivo veniunt, secundum gradum dilectionis & successionis intestatæ, 28. 5. 20. t. 4. p. 264. *in fin.*
Quibus temporibus instituti debeant habere passivam testamenti factionem. An cum minor curatorem aut similes instituit, convalescat institutio, si major factus aut aliter a potestate instituti liberatus moriatur. Quid, si maritus Ultrajectinus uxori mobilia contra statutum reliquerit, & postea domicilio in Hollandiam translato, ubi id licet moriatur. Quid si institutus sit ille, qui tempore institutionis apud hostes sua commorabatur voluntate, & postea vivo testatore in patriam rediit, 28. 5. 21. t. 4. p. 264.
Medio tempore inter institutionem & mortem testatoris vel conditionis eventum institutum caruisse testamenti factione, non nocet. Quid, si Hollandus uxori relinquat mobilia, dein Ultrajectum migret, ubi id non licet, ac tandem ante mortem reducat domicilium in Hollandiam. Quid juris, si incapax instituatur sub conditione, *cum capere potuerit*, 28. 5. 22. t. 4. p. 265.
Quæ partes institutis ex hereditate cedant, si unicus ex re certa scriptus sit, vel unus ex re certa, alter sine re; vel omnes ex rei certæ dispari quantitate. Vel unus *rerum Italicarum*, alter *provincialium*. Vel unus *paternorum*, alter *maternorum*. Et quid veniat nomine *rerum Italicarum*, maxime in negotiatore Italico, merces aut pecunias in provincia habente, 28. 5. 23. t. 4. p. 265.

Quid iuris, si omnes sine rei, aut partis assignatione instituti uniformi vel difformi oratione una aut pluribus, nomine proprio, aut collectivo, veluti, *fratres & fratris liberi; uxor & cognati, cognati mariti & uxoris*, &c., 28. 5. 24. t. 4. p.261.
Quid iuris, si omnibus institutis partes datæ, vel quibusdam, & alii sine parte scripti. Deque recursu ad dupondium, tripondium &c. & de dubiis circa hæc, 28. 5. 25. t. 4. p. 266.
In quibus legibus formulæ variæ ambiguæ institutionum explicentur. Quid nunc obtineat circa casus plures in tribus numeris superioribus propositos, ex quo placuit, quemque pro parte testatum, pro parte intestatum mori posse, 28. 5. 26. t. 4. p.266.
Inutilis est institutio *perplexa*, aut facta cum tali heredis designatione, quæ contumeliæ causa addi solet. Valet tamen cum elogio & objurgatione, 28. 5. 27. t. 4. p. 266.
Inutiles institutiones captatoriæ. Quæ tales sint, quæ non, 28. 5. 28. t. 4. p. 267.
An valeat institutio expresse vel tacite in arbitrium tertii collata, 28. 5. 29. t. 4. p. 267.

Hermaphroditus.

Cui sexui annumerandus sit hermaphroditus, 1. 5. 1. t. 1. p. 44.

Homagium.

Vide *investitura*.

Homicidium.

Qui teneatur lege Cornelia de sicariis. An &, qui pugno, calce, illisione in terram, conculcatione, faucium compressione, &c. occidunt. Quo modo ex instrumento, quo cædes facta, præsumatur occidendi animum adfuisse vel defuisse, 48. 8. 1. t. 6. p. 251.
Quid, si per errorem occidat Titium, quem putat esse Mævium, vel Titium Mævio adstantem? vel cædis impediendæ causa intervenientem, 48. 8. 2. t. 6. p. 252. *in fin.*
Tenentur, qui mortis causam præbuerunt, quales multi recensentur. An & qui, cum posset, opem non tulit periclitanti & cæso. An qui cædem mandavit; occidere volentem ulterius instigavit, aut cædem factam ratam habuit. An vulnus mandans, cæde secuta, 48. 8. 3. t. 6. p. 252.
Quid, si cædes tentata, non facta, iure civili & moribus. De judicio medicorum, an vulnus lethale sit. An illud judicium contrariis probationibus convelli possit. Punitus ut vulnerans, an adhuc puniri possit ut occidens, si post pateat, vulnus lethale esse. An lethale, si quis quadraginta diebus supervixerit, 48. 8. 4. t. 6. p. 253. *in fin.*
Extensa legis Corneliæ pœna ad armantes familiam possessionis invadendæ causa: seditiosos; castrantes alios, aut se præbentes castrandos, 48. 8. 5. t. 6. p. 254.
De pœna homicidii ex jure civili, divino, hodierno. De antiquo in Hollandia & vicinia pœnæ hujus persequendæ modo. De homicida indigno hereditate occisi. De damni privati per cædem illati reparatione, sed cessante, si sicarius morte punitus sit, 48. 8. 6. t. 6. p. 254.
Quid, si plures dolo unum occiderint; simul onus hominis necandi causa dejecerint; singuli lethale vulnus inflixerint. Quid, si unus lethaliter vulneraverit, alter superveniens occiderit. Quid, si homo in rixa occisus sit. Quid, si in rixa occisus dixerit ante mortem, a quo percussus sit. Quid, si plures simul in necem alicujus conspirantes, eundem aggressi sint, & is uno tantum vulnere cæsus sit, 48. 8. 6. t. 6. p. 254.
De homicidii pœna exasperanda ex plurimis causis, quæ recensentur, 48. 8. 8. t. 7. p. 254. *in fin.*
De mitiganda homicidii pœna, & imponenda arbitraria relegationis &c. Ubi de occidentibus sine dolo, per culpam, et quando lata culpa in hac lege morte puniatur, in invadentibus alienam possessionem, si ea occasione cædes facta, et propinantibus amatorium aut abortionis aut conceptionis poculum, si inde homo perierit. Quid, si maritus occiderit uxorem in adulterio deprehensam. Quid, si quis iræ impetu, ex causis levioribus concepto, occiderit. Quid si verbalibus aut realibus injuriis provocatus, 48. 8. 9. t. 6. p. 255.
De homicidio casu aut iure facto; ubi de infante, furioso, occidente; de eo, qui furem nocturnum, tran fugam, perduellem, nocturnum agrorum populatorem, vel ex jure hodierno diurnum, sata, olera, gallinas, etc. surripientem, septa dejicientem, cuniculos nocte in collibus locatos capientem, etc. peremit, 48. 8. 10. t. 6. p. 256.
De impunitate observanti moderamen inculpatæ tutelæ, vide *moderamen inculpatæ tutelæ*.
De autocheiria, 48. 21. 1. & *seqq.* t. 6. p. 291. & *seqq.*
De venerariis, vide *venerarii*.
De exercentibus artes magicas, vide *magia*.

Homo.

Variæ hominum divisiones, 1. 5. 1. t. 1. p. 44.
Homines vel masculi sunt vel fœminæ; in quibus melior, aut deterior sit fœminarum quam masculorum conditio, 1. 5. 1. t. 1. p. 44.
Sunt et vel cives Romani vel peregrini, et in quibus hi distent inter se jure Romano ac moribus, 1. 5. 2. t. 1. p. 44.
Sunt et vel liberi vel servi. Quid hodie sint homines proprii, et quibus nominibus appellentur, quo iure regantur, 1. 5. 3. t. 1. p. 45.
Homines liberi jure Romano fuerunt senatorii vel equestris, vel plebeii ordinis, 1. 5. 4. t. 1. p. 46.
Alii optimates, alii populares, 1. 5. 4. t. 1. p. 46.
Hodie alii nobiles, alii plebeii, quod ex patris, non matris conditione æstimandum, 1. 5. 4. t. 1. p.46.
An novi Nobiles gaudeant jure vetustæ Nobilitatis, 1. 5. 4. t. 1. p. 46.
Homines alii sunt jam nati, alii in utero. Et quando hi pro jam natis habeantur, quando non, 1. 5. 5. t. 1. p. 46.
Homines vel sui vel alieni juris sunt, 1. 6. 1. t. 1. pag. 47.

Honestum.

Non omne quod licet honestum est, 1. 1. 20. t.1. p.6.

Honor.

Vide *munus*.

Honorarium.

De variorum honorariis, 50. 13. 1. & *seqq.* t. 6. p.348.
Vide *salarium*.

Hora.

Hora quando censeatur elapsa esse, 44. 3. 1. t. 6.p.89.

Hypotheca.

De pignoribus, vide quædam ad verbum *pignus*, &

pignoratitia actio. Quid intersit inter pignus & hypothecam. Nemo regulariter cogi potest, ut hypothecam constituat, nisi id promiserit, 20. 1. 1. t. 3. p. 212.

Mortuo eo, qui promiserit, se certam rem hypothecæ obligaturum, unus ex pluribus heredibus, cui illa cessit, eam in totum obligare cogitur, 20. 1. 1. t. 3 p. 2 2.

Divisio hypothecæ in generalem & specialem. Quæ obligat.. intelligantur, si universitas rerum, ut grex, taberna, illata, & invecta, peculium, obligentur, 20. 1. 2 t. 3. p. 312.

Re singulari obligata, quando rei istius fructus, & quales, censeantur obligari. Ancilla obligata, an & quando partu obligatus sit. An, servo obligato, peculium servi, 20. 1. 3. t. 3. p. 213.

De aliis rerum obligatarum accessionibus, alluvione, usufructu consolidato, insula ante fundum nata, eo, quod ex re obligata factum est, nave fabricata ex sylva obligata, domo in aream aut hortum, fundo in vinetum converso, 20. 1. 4. t. 3. p. 214.

An domo pignorata exusta, iterumque restituta, impensæ prius deducendæ sint, antequam nova domus sit. Et an possessor extraneus, qui novam domum imposuit areæ obligatæ, item retinere possit, oblato creditori pretio areæ, 20. 1. 4. t. 3. p. 214.

Ad id, quod in rei pignoratæ locum surrogatum est, pignori sit, ubi de rebus, quæ ex pecunia obligata emtæ, & de pretio ex rebus obligatis redacto, 20. 1. 5. t. 3. p. 214.

Quæ res contineantur sub hypotheca generali. An futura, incorporalia, merces in taberna, servus qui res omnes domini obligavit, ipsa pecunia credita, neces aria supellex, emphyteuticaria prædia, feudalia, 20. 1. 6. t. 3. p. 214.

An bona fideicommisso obnoxia, aut fructus eorum. An bona heredis. An bona defuncti sub hypotheca generali per heredem constituta. An alienata ex consensu creditoris, si post redierint in debitoris potestatem, 20. 1. 7. t. 3. p. 215.

Si quis simpliciter obligaverit *bona sua*, sine nota Universalitatis, an omnia int lligatur obligasse, 20. 1. 8. t. 3. p. 215.

Quæ jure civili ac moribus nostris solemnia requirantur ad immobilia & navigia maiora & incorporalia immobilibus accensita hypothecæ obliganda. Quid si feuda. An illa etiam apud ordinarium judicem obligari. Si subfeuda, an in curia primi domini directi, an vero subinfeudantis, 20. 1. 9 t. 3. p. 215.

Quæ solemnia in Hollandia ad generalem bonorum omnium hypothecam. An ea præcise coram judice loci, in quo contractus celebratus constitui debeat Jus singulare Amstelodamensium. Non obligantur extra Hollandiam sita immobilia per hypothecam generalem in Hollandia constitutam, 20 1. 10. t. 3. p. 216.

Insinuatio apud acta & solutio quadragesimæ non sunt necessariæ in hypotheca legati, & paucis aliis casibus. In reliquis, si desint solemnitates, nulla prælatio in Hollandia tribuitur, licet coram tabellione & testibus bona debitoris obligata sint, 20. 1. 11. t. 3. p. 216. *in fin.*

An teneatur actuarius, si quæ solemnia dolo aut culpa ejus prætermissa sint, vel rem liberam asseruerit, quæ erat obligata, 20. 1. 11. t. 3. p. 216. *in fin.*

Si mobilia per traditionem obligentur, nec insinuatione apud acta nec quadragesimæ solutione opus est. An constitutum possessorium ad mobilia obliganda pro traditione habeatur, 20 1. 12. t. 3 p. 217.

Sine traditione mobilia in Hollandia non obligantur solo instrumento publico coram tabellione & testibus, sed demum, si quadragesima debiti fisco illata sit. Hypotheca generalis, quæ soluta quadragesima coram aliquo Hollandiæ judice constituta est, extendit se ad mobilia ubicunque etiam extra Hollandiam sita, licet certo loco alligata ex patrisfamilias destinatione, uti & ad credita debitoris, 20. 1. 12. t. 3. p. 217.

Immobilia specialiter obligata, si alienentur oneroso vel lucrativo titulo transeunt cum onere Quid juris, si solemniter sub hasta sint vendita, & creditor jus suum non indicaverit, 20. 1. 13. t. 3. p. 217.

Mobilia tradita creditori, si alienentur, aut creditor ea possidere desierit, jus pignoris evanescit, excepto uno casu in Rhenolandia, 20. 1. 13. t. 3. p. 217.

Immobilia generaliter obligata ex conventione vel lege, quando ex jure hodierno transeant in alium cum onere, quando sine onere, notatur jus singulare Amstelodamense & Ultrajectinum hac in parte. Quid juris, si mobilia generaliter obligata alienentur per debitorem, 20. 1. 14. t. 3 p. 218.

Quis sit effectus hypothecæ generalis & specialis quantum ad jus prælationis. An specialem & generalem habens, necdum excussis specialiter obligatis executere possit generaliter obligata. Et quid, si generalis tantum subsidiaria sit, 20. 1. 15. t. 3. p. 219.

Quid hodie hac in parte obtineat in Hollandia. Quid Amstelodami. Quid Ultrajecti, 20. 1. 16. t. 3. pag. 219.

Si creditor nomen sui debitoris obligaverit, creditor, cui illud obligatum, agere potest contra debitoris debitorem etiam sine cessione actionis; & qua actione, 29. 1. 17. t. 3. p. 220. *in fin.*

Hypotheca requirit principale debitum. An constitui possit ei, qui tantum est adjectus solutioni. An pro debito naturali. An pro eo, quod exceptione jurisjurandi vel rei judicatæ elidi potest. An pro debito alieno. An pro usuris aut pœna conventionali. In dubio pignus tantum in sortem obligatum creditur, 20. 1. 18. t. 3. p. 220.

Recensentur casus, quibus pignus valet, licet principalis obligatio nulla sit; & quibus durat, actione personali jam extincta, 20. 1. 19. t. 3. p. 220.

An pro debito in diem, vel conditionali, vel plane incerto, hypotheca constitui possit. Et quid hodie agendum, si pro debito futuro incerto hypotheca constituenda sit, 20. 1. 20. t. 3. p. 221.

Recensentur plura facta, quæ recte hypothecæ apponuntur, 20. 1. 21. t. 3. p. 221.

An valeat pactum, *ne debitori*, vel *ne creditori* liceat pignus vendere, & quale jus singulare sit in pacto, *ne debitori* liceat pignus vendere, 20. 1. 22. t. 3. p. 221.

De pacto anticresios. Illud vel expressum esse, vel tacitum, aliquando subsidiarium tantum in casum moræ, 20. 1. 23. t. 3. p. 221.

An antichresis legitimum excedere possit usurarum modum? 20. 1. 24. t. 3. p. 222.
Lex commissoria in pignoribus improbata, etiam inter debitorem & fidejussorem ejus, sive ab initio sive ex post facto interveniat, 20. 1. 25. t. 3. p. 222.
De pacto, *ut sibi habeat creditor quicquid ex pignore vendito redactum fuerit*, &, ut debito intra certum tempus non soluto, *debitor creditoris pignus cedat*, 20. 1. 26. t. 3. p. 222.
An hypotheca legalis competat tutori in bonis pupilli pro indemnitate, 27. 4. 1. t. 4. p. 196.
An pupillo in bonis magistratuum, qui tutorem dederunt? 27. 8. 4. t. 4. p. 198.
An debitori obærato aut creditoribus in bonis curatoris bonorum, 42. 7. 11. t. 6. p. 45.

Hypotheca tacita.

Vide *tacita hypotheca.*

Hypotheca legalis.

Vide *legalis hypotheca.*
Quæ res hypothecæ obligari possint, ubi de rebus commercio exemtis, de nominibus, instrumentis emtionalibus, militia, servitutibus jure pignoris, emphytheusi, agris adscriptitiorum, feudis, 20. 5. 1. t. 3. p. 239.
An res litigiosa, vel arresto jam tenta? An arma militum, spes præmiorum athletis constitutorum? An bona pupilli sine decreto? An boves aratores & instrumenta aratoria? 20. 3. 2. t. 3. p. 239.
An res aliena? An & quo usque res communis obligari possit, ac post divisionem obligata sit? 20. 3. 3. t. 3. p. 239.
Recensentur casus, quibus subsistit pignus alienæ rei.
Et convalescit utiliter, si is, qui obligavit, dominium acquisiverit, licet creditor sciverit rem alienam esse, 20. 3. 4. t. 3. p. 240.
Quid juris, si diversis temporibus res eadem duobus a non domino obligata sit, & is postea dominus fiat. Si nunquam res aliena obligata acquiratur obliganti, quid juris creditor habeat, 20. 3. 4. t. 3. pag. 240.
An convalescat pignus, si testator obligavit rem Titii, & hic postea testatori heres extiterit, 20. 3. 5. t. 3. p. 241.
Quo usque nostris moribus convalescat pignus rei alienæ, ubi postea per obligantem dominium quæsitum est, tum in mobilibus, tum in immobilibus, 20. 3. 6. t. 3. p. 242.
Recensentur casus, quibus valet pignus alienæ rei, licet dominus nec obligans dominium acquirat: ubi de procuratore rem domini, administratore rem reipublicæ obligante; dominium callide dissimulante, cum alius obligaret; deque eo, qui hodie mensæ fœnebri rem alienam obligavit; de marito rem uxoris; aut vidua dimidiam partem feudi stante matrimonio ac communione quæstuum emti, obligante, 20. 3. 7. t. 3. p. 242.
Quid juris, si quis rem sibi commodatam, locatam, aut apud se depositam, pignori obliget? 20. 3. 7. t. 3. p. 242.
De *distractione pignorum & hypothecarum*, vide *venditio pignorum.*
Solvitur hypotheca, si creditor fiat dominus pignoris, nisi creditor antiquior privatim pignus emerit, & secundus creditor id evincat, 20. 6. 1. t. 3. p. 260.
Etiam sublato principali debito per confusionem, solutionem, novationem &c. An, si liberi matri tutrici successerint, bona vitrici liberentur a vinculo pignoris legalis? Quid juris, si pignora in novatione repetita sint? An pupillus censeatur novasse obligationem ex tutela & ita perdidisse pignoris jus, si post pubertatem usuras reliquorum acceperit? 20. 6. 2 t. 3. p. 266.
Totum debitum debet solutum esse, licet plures debitoris heredes sint. Quid, si primus debitor solverit, cum pignus pignori datum esset? 20. 6. 2. t. 3. p. 266.
An, cum remissio principalis debiti inutilis est, remissio quoque pignoris inutilis sit? 20. 6. 3. t. 3. pag. 266.
An evanescat vinculum pignoris, si municipium obligatum manumittatur, aut prostituatur, 20. 6. 4. t. 3. p. 266.
Pignore extincto, an debitor cogi possit, ut aliud pignus det pro annuo reditu aliove debito, 20. 6. 4. t. 3. p. 266.
De pacto, ne res pignori sit, redditione pignoris, aut instrumenti continentis obligationem pignoris, 20. 6. 5. t. 3. p. 267.
An solvatur pignus, si creditor in rei obligatæ alienationem consenserit expresse vel tacite? Quid, si tantum sciverit rem alienari nec contradixerit; tum jure civili tum moribus circa mobilia & immobilia, 20. 6. 6. t. 3. p. 267. *in fin.*
Quid, si alienatio, in quam consensit creditor, non sequatur, vel non eo modo, vel ab ea jam facta recedatur? An reviviscat pignus, si res postea redeat in dominium debitoris ex nova causa? 20. 6. 7. t. 3. p. 267.
Quando verum sit, quando non, resoluto jure dantis jus pignori resolvi. Ubi de usufructu finito qui obligatus erat; de pignore pignori dato, si debitor primus solvat; de emphyteusi aut superficie amissa; de re fideicommisso conditionali obnoxia, interim per fiduciarium pignori data; de re in diem addicta, vel sub lege commissoria venditæ interim obligata, si vendito resolvatur. Quid, si obligata sit res, quæ vendita erat sub conditione, ut si displicuisset, reddere liceret; vel quæ ob vitium redhibetur? 20. 6. 8. t. 3. p. 267.
An, rescissa venditione ob enormem læsionem, res interim per emtorem obligata redeat ipso jure libera ad venditorem, 20. 6. 9. t. 3. p. 268.
Si jus pignoris ex conventione vel lege tantum ad certum tempus constitutum sit, dominus consenserit, rem suam usque ad annum obligari, lapso tempore res desinit obligata esse. Quid, si dominus directus consenserit in feudi oppignorationem, sed ea lege, ut intra sexennium luatur, 20. 6. 10. t. 3. p. 268.
An extinguatur pignus, oblato alio pignore æque idoneo invito creditori, 20. 6. 11. t. 3. p. 268.
An legale pignus pereat per conventionale vel fidejussores datos, 20. 6. 12. t. 3. p. 269.
An sola oblatione debiti sine depositione? 20. 6. 13. t. 3. p. 269.
An mutatione formæ rei obligatæ, vel nova specie facta? An debitor invito creditore possit domum pignoratam distruere aut formam rei mutare? 20. 6. 14. t. 3. p. 269.

An priori creditori pereat suum pignoris jus, si consenserit, alteri creditori rem eandem obligari? 20. 6. 15. t. 3. p. 269.
An, resoluto jure pignoris, ob chirographarium debitum pignus retineri possit? An & pro usuris debiti chirographarii? 20. 6. 16. t. 3. p. 269.

Hypothecaria actio.

Vide *Scriptura actio & hypothecaria.*

I

Jactus.

EXplicatio *l.* 9. *ff. ad leg. Rhod. de jactu*, 14. 2. 1. t. 3. p. 75.
Quid fuerit cautum lege Rhodia de jactu? Quæ æquitas hujus legis, quæ non jactum, sed mercium conservationem considerat, 14. 2. 2. t. 3. p. 76.
Locus est huic legi, & contributioni, sive consentientibus sive invitis mercium dominis jactus sit factus, sive alii in eodem periculo projecerint, sive non; & sive in mari, sive in portu; serena vel turbida tempestate; si modo periculi amovendi causa, 14. 2. 2. t. 3. p. 76.
Multa jactui similia habentur. Quid si *agraria*, quæ vulgo in *magnam*, seu grossam, & *communem* dividitur, 14. 2. 3. t. 3. p. 76. *in fin.*
Quæ pertineant ad *avariam magnam*, ubi de mercibus aspersione aquæ corruptis; mercibus in scapham conjectis & ita pereuntibus; de armamentis navis dejectis aut amotis; de mercibus datis, ut navis a piratis redimeretur, vel pretio redemtionis promisso, 14. 2. 4. t. 3. p. 76.
Recensentur plura alia ad *avariam magnam* pertinentia; inter quæ, si navis vado hærens, cum nauta jactu facto potuisset navem salvam facere, sed maluit scaphis adhibitis merces educere, ut omnes salvæ essent, item si quis consulto navem in littus impegerit; & alia, 14. 2. 5. t. 3. p. 77. *in fin.*
De variis impensis & damnis, quæ ad *avariam magnam* spectant: ubi & de damnis, cum navigandi societas (*admiraalschap*) inita esset, reparandis vel non, 14. 2. 6. t. 3. p. 77.
Qui sumtus pertineant ad avariam communem, 14. 2. 7. t. 3. p. 77.
Impensæ factæ in scaphas onerarias (*lichters*) & tributum, quod appellatur *lastgelt*, pro qua parte gravent dominum navis & mercium, 14. 2. 8. t. 3. pag. 77.
Recensentur casus, quibus damnum gravat ipsum mercium dominum, cessante contributione: ubi de mercibus effluentibus aut aliter corruptis, damnis navi per violentiam tempestatis illatis, navc post jactum pereunte, dum merces in scapham conjectæ salvæ sunt. Et quid juris, si merces jactæ vel cum navi mersæ, per urinatores extractæ sint? 14. 2. 9. t. 3. p. 78.
De damnis dolo vel culpa magistri datis, per ipsum aut exercitores reparandis: ubi de non assumtis vadorum peritis, (*loodsen*) de nave plus justo onerata, aut mercibus male collocatis, 14. 2. 10. t. 3. pag. 78.
Qua via, & quibus actionibus, domini mercium salvatarum obtineant contributionem; & quandiu durent hodie actiones ad eam impetrandam, 14. 2. 11. t. 3. p. 78.
Qui debeant contributionem facere. An & dominus navis? An & illi, qui mutuum numerarunt sub pignore carinæ (*op bodemerye*)? An domini mercium jactarum? Et quid, si jactæ, cum necdum medium itineris absolutum esset? 14. 2. 12. t. 3. p. 79.
Nihil refert, quales res jactu salvatæ sint, an magni, an parvi ponderis: & quid in eo, quod socii nautici ex more sine naulo transvehunt? Quid juris, si merces jactæ, quæ non ab initio, sed post emensam itineris partem, fuerant navi impositæ? 14. 2. 13. t. 3. p. 79.
Si ignaro navis totius conductore magister merces alias imposuerit, & hæ jactæ sint, an & tunc conductor ex suis salvatis contribuere debeat, 14. 2. 13. t. 3. p. 79.
Non contribuendum ex esculentis & potulentis in dies proximos consumendis; nec hodie ex vestimentis quotidianis, 14. 2. 14. t. 3. p. 79.
Esculenta non fiunt ipso jure communia in navi in casu necessitatis, 14. 2. 14. t. 3. p. 79.
Non contribuendum ex salvatis, si postea casu perierint, antequam ad locum destinatum perlatæ essent, 14. 2. 15. t. 3. p. 80.
Æstimandæ sunt merces jactæ & salvæ: jactæ quanti emtæ, salvæ quanti vendi possunt: quo ipso omnimodam observari æqualitatem, demonstratur, 14. 2. 16. t. 3. p. 80.
Quo modo hodie merces salvæ & jactæ æstimentur, 14. 2. 16. t. 3. p. 80.
Etiam pecuniæ jactæ vel salvatæ intuitu contributio locum habet, & æstimatur non ex valore impositio, sed secundum internam materiæ bonitatem, 14. 2. 17. t. 3. p. 80.
Sarcinæ jactæ æstimantur, prout extrinsecus apparent, non item pretiosa, quæ clam iis inclusa; nisi magister mature sit monitus, vel nisi pretiosa illa non jacta, sed salvata probentur, 14. 2. 17. t. 3. p. 80.
An ædibus dirutis ob ortum incendium, ne latius serpat, vicinia domino ædium id reparare debeat? 14. 2. 18. t. 3. p. 81.
De aliis legis Rhodiæ capitibus, 14. 2. 19. t. 3. p. 89.

Ignorantia juris & facti.

Error justus non nocet erranti. An hodie ob errorem justum restitutio petenda sit? An noceat error juris? An juris statutarii? An error juris excuset a dolo? An a culpa? 23. 6. 1. & *seqq.* t. 3. p. 318. & *seqq.*

Illata invecta.

Vide *tacita hypotheca.*

Immobilia.

Multa natura sua mobilia pro immobilibus habentur quia immobilibus hærent, 1. 8. 13. t. 1. p. 60.
Item ex destinatione patrisfamilias, aut legis dispositione, 1. 8. 14. t. 1. p. 60.
An immobilis sit pecunia emtioni prædiorum destinata? 1. 8. 15. t. 1. p. 60.
An immobile habendum sit pretium ex immobilibus redactum, 1. 8. 16. t. 1. p. 60.
An navigia & molendina sint immobilia, 1. 8. 11. t. 1. p. 59.
Reditus annui an mobilibus an immobilibus accensendi sint, vide *reditus.*
De immobilibus hypothecæ vel pignori obligandis, vide *hypotheca.* Vide alia ad verbum *mobilia.*

Immunitas.

Qui allegat immunitatem a vectigalibus, eam probare debet. Concedit eam Princeps. An & magistratus circa vectigalia municipi.i? An Princeps post factam locationem vectigalium? Rescripta immunitatis an præsumantur per obreptionem impetrata? An præscriptione immunitas acquiratur? 39. 4. 27. t. 5. p. 284.

Qui habuerint immunitatem. Ubi de legatis, fisco, Principe, studiosis, navicularis rem suam gerentibus, militibus; item de rebus exercitui vel usus causa paratis, tum jure civili, tum moribus; & de fructibus horariis (vulg. *fruyten*) in proprio natis & consumtis, vel alteri donatis; & de abrogata immunitate portionis, quam sine naulo magistri & socii nautici transvehunt, *voeringe*, 39. 4. 28. t. 5. p. 285.

Qui amplius apud nos gaudeant immunitate vectigalium An & societas Indica. Quales Hollandiæ civitates sint immunes a telonio, 39 4. 29. t. 5. p. 285.

Quid juris, si bona pertineant ad duos, quorum alter immunis est, alter non? Quid, si bona munia & immunia mixta sint? 39. 4. 30. t. 5. p. 286.

Unde dijudicandum sit, quo usque se extendat data immunitas An ex præscriptione, & an ei hic locus sit? De stricta immunitatis interpretatione. In dubio concessa præsumitur a solis personalibus, non patrimonialibus: data a vectigalibus, ad præsentia, non futura, pertinet. Quid, si vetera tantum aucta sint? Prædiis concessa, ad sola præsentia, non post quæsita, spectat. Quid, si præsentia alluvione creverint? 50. 6. 2. t. 6. p. 337.

An immunitas in dubio personalis, an realis sit, & ad heredes transeat? Quid, si personæ propter militiam aut dignitatem data sit, non ipsis rebus? Quid, si tunc persona talis militare desinat? Quid, si immunitas personæ data sit ob benemerita, 50. 6. 3. t. 6. p. 338.

Ad quales successores transeat immunitas *generi & posteris dato*. Quid, si data liberis & posteris, 50. 9. 4. t. 6. p. 339.

Collegio data an prosit surrogatis in collegio. An, si singulis membris nominatis, aut quibusdam ex collegio, data sit? An prosit assumtis in collegium, qui non agunt agenda, vel carent aliquo requisito per legem immunitate donantem, 50. 6. 5. t. 6. p. 339.

An patrifam. data prosit uxori liberisque? Si uxori, an tunc & viduæ? An emtori competens prosit ei, qui ex retractu feudum avocat? An immunitas personalis proprietarii prosit colono aut fructuario, aut emtori in casu venditionis? 50. 6. 6. t. 6. p. 339.

Immunitas data non operatur, ubi est urgens reipublicæ necessitas, vel penuria eorum, qui munera vel honores gerere possunt. An quis immunitate gaudens, eam amittat in futurum ex eo, quod quædam sponte subierit? Quibus modis aliis cesset immunitatis concessio, 56. 6. 7. t. 6. p. 339.

De immunitatibus nundinarum majorum, vide *nundinæ*.

Et quibus causis immunitas a muneribus aut honoribus competat, & a quibus latius explicatur? 50. 5. 2. & *seqq.* t. 6. p. 336.

Impensæ.

Quales impensas recuperet qui hereditatis petitione convenitur, vide *petitio hereditatis*.

Quales impensas recuperet conventus rei vindicatione, & an ac quando impensæ cum fructibus compensandæ sint, aliaque? vide *vindicatio*.

An & quo usque emphyteuta, finita emphyteusi, repetere possit impensas & meliorationes, vide ad vocabulum *emphyteusis*.

Quales impensas repetat socius judicio communi dividundo, 10. 3. 3. t. 2. p. 254.

De impensis in funus, vide *funus*.

Quæ sint impensæ necessariæ. Quo sensu verum sit, impensis necessariis ipso jure dotem minui. Quid intersit hic inter impensas in præsentem, & in perpetuam rei dotalis utilitatem factas? Quid inter necessarias factas, & faciendas, sed omissas, si casus incendii aut similis, rei dotali supervenerit? 25. 1. 1. t. 4. p. 131.

An & quando moribus nostris impensæ necessariæ dotem minuant aut deducendæ sint? Et quo modo æstimandæ, si maritus suum aut uxoris feudum muniverit adversus fluminis edacitatem, 25. 1. 2. t. 4. p. 137.

Quæ sint impensæ utiles, et quibus modis repetendæ, si in dotem factæ. An et mediante compensatione? An et quo modo moribus nostris utiles impensæ repeti possint, et quo modo æstimandæ. Si maritus jactis molibus sui aut uxorii fundi alluvionem auxerit, quo modo tunc æstimandæ? Et an tunc alluvio pertineat ad acquæstus? 25. 1. 3. t. 4. p. 137.

Quid sint voluptuariæ impensæ? An et quo usque recuperari possint in dotem factæ, jure civili et moribus? Quando habeantur pro utilibus, 25. 1. 4. t. 4. p. 138.

Si maritus in fundo dotali lapicidinas aperuerit, an impensam repetat. Cui cedant lapides educti. Quid moribus? 25. 1. 5. t. 4. p. 138.

Impensæ litis.

Vide *sententia*.

Imperium.

Jurisdictioni cohæret imperium. Quid illud sit, et an etiam in voluntaria jurisdictione inveniatur, 2. 1. 38. t. 1. p. 91.

Quid sit merum imperium, et in quibus consistat, 2. 1. 39. t. 1. p. 91.

Cur dicatur merum imperium, et an in sola consistat punitione, 2. 1. 40. t. 1. p. 92. *in fin.*

An magistratus municipales habuerint merum imperium, an hodie, an et curia provincialis? 2. 1. 41. t. 1. p. 92.

Quid sit imperium mixtum, et quæ eo pertineant, 2. 1. 42. t. 1. p. 92.

Imperium mixtum distinctum natura sua est a jurisdictione. Et cur plura in jure quandoque imperio, quandoque jurisdictioni adscribantur, 2. 1. 43. et 44. t. 1. p. 93.

Par in parem non habet imperium. Vide *Jurisdictio*.

Implantata.

Implantata et sata in alieno, cui cedant. Cui arbor in confinio posita. Quibus remediis impensas recuperet, qui sciens alienum fundum consevit. An arboris in alieno plantatæ dominus arborem erutam vindicare possit? 41. 1. 25. t. 5. p. 528.

Incendium.

De incendio in ædibus orto, vel ex stipula incensa, vel ex eo quod fornacarius ignem negligentius habuit, de ædibus vicinis incendii arcendi gratia dejectis, similibusque, vide *Aquilia lex.*

An ædibus dirutis ob ortum incendium, ne illud latius serpat, vicinia domino id reparare debeat, 14. 2. 18. t. 3. p. 51.

De pœnis eorum, qui incendia dolo vel culpa excitarunt. De incendii per scel.ratos in Brabantia excitati damno communiter ferendo per universitatem, in cujus territorio id contigit, 47. 9. 5. t. 6. pag. 186.

Incertum.

Incertum quibus in casibus peti possit, a 13. 5. t. 1. pag. 142.

Incestus.

Quid sit? Quis Romanis fuerit incestus juris gentium, quis juris civilis? 48. 5. 19. t. 6. p. 244.

De pœnis incestus per nuptias, per stuprum, per adulterium commissi, per scientes aut ignorantes, masculos aut fœminas jure civili ac moribus. De pœnis copulantium eos, qui incestas nuptias contrahunt. An liberi ex incestu, per errorem commisso, parentibus legitimi nunc censeantur, 48. 5. 20. t. 6. p. 245.

Incolæ.

Vide *municipia.*

Incorporalia.

Incorporalia moribus plerumque ad mobilia aut immobilia reduci solent, 1. 8. 16. & *multis seqq.* t. 1. p. 61. *in fin.* & *seqq.*

Quandoque tamen considerantur adhuc hodie ut species a mobilibus et immobilibus distincta, 1. 8. 29. t. 1. p. 64.

Indebitum.

Quid sit indebiti condictio, et in quo mutuum distet ab indebiti solutione, 12. 6. 1. t. 3. p. 39.

Non habet locum, si solutum sit, quod naturaliter debitum; nec si id, quod vere debitum, more improbato exactum sit, licet exigens aliter coerceatur, 12. 6. 2. t. 3. p. 40.

An pendente die vel conditione condici possit, quod ante diei vel conditionis debito appositæ existentiam solutum est. De interusurio casu, quo sortis condictio fieri non potest, 12. 6. 3. t. 3. p. 40.

Tutus exceptione perpetua in suum favorem introducta, si solverit per errorem, solutum repetere potest: quod exemplis docetur: tres tamen casus excipiuntur. Sed si exceptio in odium adversarii introducta sit, solvens non repetit; quod inter alia etiam obtinet hodie in exceptione biennii, intra quod debita plurima ex constitutione Caroli V. sunt exigenda, 12. 6. 4. t. 3. p. 40. *in fin.*

Quo modo condictio competat et electio, si pars soluti sit indebita; vel utraque res soluta sit, cum alterutra esset debita; vel una res sit soluta velut unice debita, cum res in genere esset debita, vel duæ res alternative; et quid, si alterutra post solutionem interierit, cum utraque alternatim debita soluta esset? Item quid juris, si duo rei debendi, vel debitor et fidejussor, singuli totum corpus aut quantitatem, vel singuli rem unam ex alternative debitis, solverint iisdem vel diversis temporibus, 12. 6. 5. t. 3. p. 41.

Competit tantum ei, qui ignorans indebitum ignoranti solvit. Quid, si ferens scienti vel ignoranti solverit, quid si dubitans, 12. 6. 6. t. 3. p. 42. *in fin.*

Quod per errorem juris indebite solutum est, condici nequit; quod et moribus obtinere debet, 12. 6. 7. t. 3. p. 42.

Quibus detur hæc condictio: ubi de tutoribus, procuratoribus, qui pro pupillo vel domino solverunt ind.bitum, 12. 6. 8. t. 3. p. 43.

Quis condicat, si primus indebitum promiserit, ac fidejussor ab eo datus id solverit? Quid juris, si fidejussor pro vero debito fidejusserit, et solverit deinde quasi principalis debitor esset? vel postquam ipse interposuisset pactum de non petendo? Et generaliter, quid juris sit, si quis solverit, quod ipse non debebat, alius tamen debeat accipienti, 12. 6. 9. t. 3. p. 43.

Datur quandoque condictio indebiti aliis, quam qui solverunt, dum illi, qui instituti erant, legata, quandoque et debita solverunt, ac dein restitutione vel aliis modis, ob testamentum injustum, falsum, inofficiosum, ab hereditate depulsi sunt, 12. 6. 10. t. 3. p. 43.

Contra quos hæc actio detur? An contra eos quibus solutio profuit? An contra fiscum, si quæstori ærarii indebitum solutum sit? An contra dominum, cujus procuratori solutum quod debitum non est? Et quid, si adjecta vel delegato indebitum solutum sit? 12. 6. 11. t. 3. p. 44.

Ad quid tendat condictio indebiti, si factum aliquod indebite præstitum sit? Vel possessio indebito translata? Et quid, si res possessa per eum, cui tradita, jam usucapta sit. Quid, si corpora indebite soluta per accipientem distracta sint, vel perierint? Et an cum forte indebite soluta usuræ sint reddendæ, si eam medio tempore accipiens fœnori collocaverit? 12. 6. 12. t. 3. p. 44.

Si fors indebita soluta sit, usura indebita, non possunt condici usuræ, nisi solutæ sint supra legitimum usurarum modum, 12. 6. 13. t. 3. p. 44.

Cui incumbat onus probandi, indebitum debitumve esse, quod solutum est. An & probasse censeatur indebiti solutionem, qui de eodem debito duas producit apochas diversorum temporum, quarum posterior nullam prioris mentionem habet, 12. 6. 14. t. 3. p. 45.

Cessat indebiti condictio, si solutum sit ex causis, in quibus lis inficiando crescit in duplum, vel ex causa transactionis, rei judicatæ, jurisjurandi. Recensentur tamen quædam exceptiones, 12. 6. 15. t. 3. p. 45.

Cessat, si specialiter, non generaliter, huic condictioni renunciatum sit; vel insignis pietatis ratio comitetur solutionem, veluti dotis, aut commiserationis, 12. 6. 16. t. 3. p. 45.

Denegatur, quoties solutum ex causis, ex quibus retentionem quidem habemus, at non petitionem. Item, si naturaliter debitum sit. Recensentur casus varii, quibus id, quod naturaliter debetur, si solutum sit, repeti tamen potest, 12. 6. 17. t. 3. p. 46.

An pœna indebite soluta condici possit hac condictione? 12. 6. 18. t. 3. p. 46.

Si uxor debitum clam viro stante matrimonio contraxerit, illudve vel stante matrimonio solverit

clam viro, vel post dissolutum matrimonium, an maritus vel ipsa repetere solutum possit stante matrimonio, vel eo jam diremto, secundum mores Hollandiæ & Ultrajecti, 12. 6. 19. t. 3. p. 46.

Occasione solutionis indebiti explicatur *l. frater a fratre* 38. *ff. de condict. indebiti*, 12. 6. 20. t. 3. p. 47. *in fin.*

Indignus.

Indignis ablata fisco cesserunt cum onere. An excluso substituto? Indignus hereditate Titii an succedere possit Mævio, qui Titii heres fuit. An sicarius heredi ejus, quem occidit? 34. 9. 1. t. 5. pag. 95.

Quandoque indignis ablata non cedunt fisco. Ubi de relictis tutori, ut tutor sit; de legatario testamentum supprimente, ut fraudet institutum; de matre liberis tutorem non petente; herede intra annum defuncti voluntatem non implente, muliere intra annum luctus nubente, & aliis, 34. 9. 2. t. 5. p. 95.

Quando ablata fisco cesserint. Ubi de accusantibus testatorem capitis, aut deferentibus; de relictis focariæ a milite; incestuosæ vel adulteræ ab adultero; item de his, qui testamentum dixerunt falsum, inofficiosum; non jure factum, aut petierunt possessionem contra tabulas; & quid moribus? 34. 9. 3. t. 5. p. 95.

De iis, quorum nomina a testatore deleta, & qui matrem pupilli, cui substituti, accusarunt partus suppositi; item de iis, qui prius recte instituti, si postea incapaces instituantur; aut testator institutos declaret in codicillis indignos, 34. 9. 4. t. 5. pag. 96.

De relictis incapaci per tacitum fideicommissum. Quando clam fides de restituendo incapaci videatur accommodata. An sola proximitas inducat hanc præsumtionem, institutis parentibus, liberis, fratribus incapacis. Ad quid teneatur executor testamenti, si præsumtio sit, illum rogatum incapaci præstare. An tunc incapax sese deferens, partem relicti capiat, 34. 9. 5. t. 5. p. 96.

Indignus, qui testatorem occidit, cujusve negligentia periit. An & perdat legata, mortis causa donationes, aut capiones? An relicta debeantur, si testator post lethale vulnus diutius superstes, ea non revocet, 37. 9. 6. t. 5. p. 96.

An indignus, qui injuriis provocatus testatorem occidit, veluti adulterum uxoris suæ, aut uxorem adulteram. Aut aggressorem, si observaverit, vel excesserit, inculpatam tutelam, 34. 9. 7. t. 5. p. 97.

An indignus, qui tantum tentavit occidere, vel gravi affecit injuria; vel occidit fratrem, patrem, filium testatoris? An indignus manet, si cum proximis transegerit de cæde? 34. 9. 8. t. 5. p. 97.

Pœna indignitatis non egreditur eam partem aut rem, cujus intuitu causa indignitatis commissa est; actiones tamen & servitutes aditione confusæ non reviviscunt post ablationem hereditatis, 34. 9. 10. t. 5. p. 97.

Indignum se faciens, sibi, non aliis nocet. An occidente ante occisum mortuo, filius ejus occiso heres fiat? An fratres germani fratri suo per patrem occiso. Item de tutoribus, suo vel pupilli nomine quid facientibus, ex quo indignitas oritur, aliisque? 34. 9. 11. t. 5. p. 98.

Moribus ea, quæ indignis ablata, fisco non cedunt. Ubi remaneant tum testamento data, tum donata. Et an substitutus præferatur in iis heredi legitimo? 34. 9. 12. t. 5. p. 98.

Inædificatio.

Inædificata cui cedant. Et quid, si solo non cohæreant. Quo modo dominus tigni juncti indemnitatem consequatur, 41. 1. 24. t. 5. p. 328.

Infamia.

An moribus nostris infamis sit aut pro confesso ac convicto habeatur, qui super crimine graviori cum privato læso vel accusatore publico transegit? 2. 15. 20. t. 1. p. 173.

Quinam laborent infamia juris, 3. 2. 1. t. 1. p. 182.

An infames sint minores quæstus gratia in scenam prodeuntes, an militia exauctorati, an relegati, fustigati, stellionatus damnati, 3. 2. 1. t. 1. p. 182.

Damnati judicis mandato, tutelæ, depositi, pro socio, directis ob dolum infames sunt: raro si judiciis contrariis. An et infames damnati ob latam culpam versutiæ aut negligentiæ? 3. 2. 2. t. 1. p. 182.

Quid sit infamia facti, qui ea laborent? An qui bonis cesserunt, an concubinæ, an spurii? 3. 2. 3. t. 1. p. 183. *in fin.* & 5. 2. 10. t. 2. p. 65.

Quid sit effectus infamiæ facti, 3. 2. 4. t. 1. p. 183.

Evitatur infamia graviore alia pœna imposita; sententia in procuratorem, similesque lata; satisfactione ante sententiam, quoties non nisi ex sententia infligitur, 3. 2. 5. t. 1. p. 183.

Quo modo per appellationem infamia suspendatur, 3. 2. 6. t. 1. p. 183. *in fin.*

Evanescit infamia restitutione per Principem, aut senatum, quandoque per prætorem, facta, 3. 2. 7. t. 1. p. 183.

An in uno loco infamis ex sententia ubique pro tali habendus sit, 3. 2. 8. t. 1. p. 184.

Non tam facile hodie infamia irrogatur, quam jure Romano, quod exemplis docetur; nec infames sunt privato furti vel injuriæ judicio damnati, licet ad palinodiam, 3. 2. 9. t. 1. p. 184.

Infirmatio testamenti.

De infirmatione testamenti ob liberorum præteritionem, vide *liberi.*

De revocatione testamenti apud acta vel coram quinque testibus, & concurrente decennii lapsu. An testator possit solemniter coram septem testibus suum revocare testamentum, vel nunc coram tabellione & duobus testibus. Quid, si coram tabellione & duobus testibus inscribat testamento clauso & indorsato, se illud revocare. Quid, si, cum sibi testamento reservasset expressionem nominis heredis, illud expresserit, ac postea deleverit, aliudque supra scripserit, 28. 3. 1. t. 4. p. 249.

De ruptione testamenti prioris per posterius ex jure communi vel privilegio recte conditum. An testamentum patris inter liberos revocari possit per posterius privilegiatum; & an expressa revocatio requiratur. Cur pacta dotalia expresse debeant revocari jure hodierno, non item testamenta, 28. 3. 3. t. 4. p. 249. *in fin.*

Ut prius rumpatur per posterius, necesse est, ut ex posteriore adiri possit hereditas, non item ut re ipsa adeatur, 28. 3. 4. & 5. t. 4. p. 250.

Prius ruptum per posterius non convalescit iterum si posterius deinde jure civili aut prætorio infir-

metur: at omnino, si testator solemniter revocet aut incidat posterius, cum declaratione, quod id facit, ut prius ratum fiat, 28. 3. 5. t. 4. p. 250.

Recensentur casus, quibus prius rumpitur testamentum per posterius imperfectum, 28. 3. 6. t. 4. p. 251. *in fin.*

Quid, si testator posteriore jusserit, ut prius valeret. Quid, si posterius condiderit, credens, scriptum in priore mortuum esse, & is testatori superstes sit, 28. 3. 7. t. 4. p. 251.

Hodie quisque pluribus relictis testamentis decedere potest, ut omnia valeant. Quid, si sibi sint contraria. Expressa demum revocatione priora infirmantur per posteriora, 28. 3. 8. t. 4. p. 251.

Si duo testamenta eodem tempore condita producantur, nec appareat, quodnam postremum sit, an & quando alterutrum vel utrumque valeat, 28. 3. 9. t. 4. p. 251.

Revocationem testamenti non impedit pactum aut jusjurandum de non revocando. An clausula derogatoria posterioris testamenti, si testator caverit, ne ulla voluntas posterior rata sit, nisi cui ipse certam verborum formulam, in priore expressam, inseruerit, 28. 3. 10. t. 4. p. 252.

Si plures una tabula testati sint, an, & quando, & quo usque unus sine altero testamentum mutare possit, 28. 3. 11. t. 4. p. 253.

De irrito testamento. An hodie irritum fiat per capitis diminutionem. An per migrationem ad locum, in quo is, qui alibi testatus fuerat jure, necdum per ætatem aut aliter testari poterat, testamentum fiat irritum quoad mobilia. An &, si testamento Hollandus uxorem instituerit, & postea migret Ultrajectum, ubi id illicitum, 28. 3. 12. t. 4. p. 254.

An convalescat testamentum Hollandi in Hollandia conditum, sed per migrationem ad ditionem Ultrajectinam irritum factum, si is Ultrajecti impleat 18. ætatis annum? An non, si mutato domicilio rursus in Hollandiam revertatur, 28. 3. 13. t. 4. pag. 254.

Irritum etiam fit, non adita hereditate. An tunc adhuc legata debeantur. An irritum fiat, si testator capitis damnetur, aut sibi mortem consciscat. Et quid, si contra damnationem restituatur, 28.3. 14. t. 4. p. 254.

Quid juris, si testamentum consulto deletum, incisum, corruptum sit. Quid, si id contigerit in nostratibus testamentis clausis. Quid, si ex pluribus exemplaribus unum consulto deletum sit. Quid, si tantum exemplum incisum aut deletum. Quid, si sit exemplum ex protocollo notarii descriptum, 28. 4. 1. t. 4. p. 255.

Quid, si inconsulto a testatore vel tertio deletum sit, aut incisum. Quid, si mures illud roserint, 28. 4. 2. t. 4. p. 255.

Quid juris, si pars testamenti deleta sit, circa deleta & non deleta. Si sola sint inducta heredum nomina, an adhuc debeantur legata. Cui cedat hereditas, deletis heredum nominibus. An substituto, si instituti nomen deletum sit. Quid, si unius tantum heredis nomen deletum sit, vel omnium quidem, sed addito, quod testator unum tantum heredem offensum habeat, 28. 4. 3. t. 4. p. 255.

Quando & ex quibus circumstantiis testamentum præsumatur consulto vel inconsulto deletum aut incisum, 28. 4. 4. t. 4. p. 255.

Ingenuus.

Si ingenuus esse dicetur, 40. 14. 1. t. 5. p. 314.

Ingressus in monasterium.

Vide *monasterium.*

Inhibitio.

De inhibitione executionis ob appellationem, & attentatis, vide *appellatio.*

Injuria.

Quid sit. Qui eam inferre possint. An pupilli, furiosi, dormientes, ebrii. An ebrii peccantes dolo careant. An & quo usque ebrietas aut ira in injuriis verbalibus excuset, 47. 10. 1. t. 6. p. 187.

An & quando injuriam faciant magistratus, judices, subjectis ac litigantibus; præceptores discipulis; apparitores executionem facientes, creditores bona debitorum occupantes, vel quasi debitorum, qui non sunt. An maritus post divortium petens ventris inspectionem; verberibus aut alia atrocitate abutens maritali potestate. An patronus aut parens libertos liberosve crudeliter coercens; aut magister navis socium nauticum. Et ubi tunc conveniendus sit, 47. 10. 2. t. 6. p. 188.

An teneatur, qui injuriam inferri mandavit, suasit, procuravit. An qui alieno jussu fecit. Quid, si jussu patris aut domini. An maritus nunc conveniri possit ex injuria per uxorem tertio facta, 47. 10. 3. t. 6. p. 189.

Qui possint injuriam pati. An volentes, infantes, furiosi. Quid juris, si quis servis propriis vel alienis injuriam intulerit. An ob verbales aut reales injurias homini levissimo & moribus indigno illatas detur actio injuriarum, 47. 10. 4. t. 6. p. 189.

An & quo modo defunctis fiat injuria verbalis aut realis. An & quo modo tunc heredibus injuriarum actio detur. An & filiis, qui patris, post obitum injuria affecti, repudiarunt hereditatem, 47. 10. 5. t. 6. p. 190.

An domini, possessores bona fide, fructuarii, injuriam patiantur per servos læsos. An hodierni domini, ex injuria famulis ancillisve facta. An pater per filios in potestate, aut emancipatos. An maritus, sponsus, per uxorem aut sponsam. An & quando sponsa, uxor, vidua, per injuriam marito defuncto aut viventi factam. An magistratus aut judex per apparitores; dominus per vasallos; Princeps per legatos; abbas aut monasterium per monachos; cognatio vel familia per unum de cognatione aut familia. Quid, si injuriam inferens his, ignoret esse filiumf. uxorem &c.? Quid, si ignoret cujus sit. Quid, si putet esse filiumf. Titii, cum esset Mævii. Quid, si Titio injuriam inferat, putans eum esse Mævium, 47. 10. 6. t. 6. pag. 190.

Recensentur plurimi modi continentes speciem realis injuriæ, aut saltem eo reducendi, 47. 10. 7. t. 6. p. 191.

Recensentur modi, qui ad verbalem pertinent injuriam, 47. 10. 8. t. 6. p. 192.

An excuset conviciatorem præfatio honoris aut convicii veritas. Quid, si in casibus, quibus veritas excusat, probatio fiat, sed non plene. Quid, si doceatur de fama publica. Quid, si nominetur auctor convicii, 47. 10. 9. t. 6. p. 193.

Quo modo literis fiat injuria. Ubi præcipue de libello famoso, carmine, historia, comœdia, &c. An sit famosus libellus, cui auctor nomen proprium addidit. An, si in vago tantum sit conceptus, nec certa persona designata, quæ lædatur. An excuset veritas in famoso libello objectorum, 47. 10. 10. t. 6. p. 193.

Quo modo consensu injuria fiat, 47. 10. 11. t. 6. pag. 194.

Quo modo prospici possit ei, qui injurias ab alio metuit. An sub pœna promittens, se Titio injuriam non illaturum, teneatur ad pœnam, si eam inferat uxori Titii? Qui dicit, injuriam sibi factam esse, id probare debet. An & dies ac locus probari debeant. An probari possit per jurisjurandi delationem, 47. 10. 12. t. 6. p. 194.

De antiqua pœna injuriæ. De actione prætoria injuriarum, & de æstimatione injuriæ, ad quod tempus referenda sit. Et quibus circumstantiis crescat. An & ex habitu ac vestitu injuriam passi. Ex uno facto pluribus injuriarum actio nasci potest, nec unus agens alteri præjudicat, 47 10. 13. t. 6. p. 134.

De actione injuriarum civili ex lege Cornelia. Ob quam injuriam, quibus, aut ob quid detur, 47. 10. 14. t. 6. p. 195.

De criminali persecutione extraordinaria injuriæ, & quibus pœnis tunc rei coercendi sint, jure civili ac moribus, 47. 10. 15. t. 6. p. 195.

De criminali publico injuriarum judicio contra eos, qui ministris sacrorum aut sacris ipsis injuriam inferunt, aut libellos famosos componunt; deque pœna eorum ex jure civili & moribus, 47. 10. 16. t. 6. p. 196.

De actione ad palinodiam. An civilis an criminalis sit. An infamet. Locum habet in injuriis verbalibus. An & quomodo in his, quæ scripto publico vel privato illatæ. In realibus locus est deprecationi, non recantationi; uti & in verbalibus, si exprobata plene, aut fere plene probata sint. An hodie injuriam passus cumulare possit uno libello actionem *ad amendam honorabilem & profitabilem.* An vili et abjecto homini etiam competat actio æque ad amendam honorabilem ac profitabilem. An actio ad palinodiam evanescat morte ejus, qui injuriam passus. An perpetua sit. An et in realibus actio ad deprecationem et *amendam profitabilem.* Quibus remediis præsens vel absens cogatur ad *amendam honorabilem*, 47. 10. 17. t. 6. p. 106.

Privati apud nos tantum agunt ad amendam honorabilem et profitabilem, et ex lege Aquilia ad indemnitatem. Criminaliter tantum agunt publici accusatores. Quo modo hi se jungant privatis injuriarum agentibus. An tunc reus per procuratorem se possit tueri, 47. 10. 18. t. 6. p. 197. *in fin.*

Cessat actio injuriarum, si quis eas ad animum non revocaverit. An dissimulasse videatur, si ad eas illatas siluerit, 47. 10. 19. t. 6. p. 198.

Cessat, si ex parte ejus, qui læsit, animus injuriandi desit. Unde id colligatur. Ubi de verbis per se injuriosis, aut ambiguis: de interrogatis intuitu artis suæ ac perperam respondentibus, de magistratibus, præceptoribus, oratoribus objurgantibus, honorem alteri decerni impedientibus; munus onerosum imponentibus; per jocum aut errorem quid admittentibus; sui defendendi causa quid objicientibus, injurias retorquentibus, aut retorsionis modum excedentibus; testi sibi adverso quid ad fidem minuendam opponentibus. Et quid, si non possint plene probare objecta. De agentibus aut excipientibus de spolio; defectum natalium legitimorum aut nobilitatis allegantibus, ut impediant dignitatem solis nobilibus deferendam, 47. 10. 20. t. 6. p. 198.

Prætoria actio perit anno. Unde is incipiat currere. Mulier de stupro sibi violenter illato intra sex septimanas in nonnullis locis agere debet. De duratione actionis ex lege Cornelia; judicii publici criminalis; actionis ad amendam honorabilem & profitabilem, 47. 10. 21. t. 6. p. 199.

Cessat injuriarum actio morte inferentis et patientis injuriam. Quid, si ante mortem rei sit facta litis contestatio. Pro litis contestatione est, si reus ter citatus defuerit, et post moriatur, 47. 10. 22. t. 6. p. 199. *in fin.*

Cessat satisfactione, pacto, transactione, jurejurando, revocatione verbalium injuriarum ante litem contestatam; remissione: quo modo illa tacite fiat. An per remissionem a læso factam cesset hodie publica criminalis persecutio. An remissio per unum facta noceat aliis, qui ex eodem facto injuriam passi sunt. An patris remissio noceat filio, aut vice versa, 47. 10. 23. t. 6. p. 200.

Judicio civili injuriarum tollebatur jure Romano criminalis; et vice versa. Prætor tamen aliquando injungebat, ut criminaliter ageretur. Moribus utrumque potest concurrere, uti et ad indemnitatem actio, quæ non perimitur transactione super injuriis facta, 47. 10. 24. t. 6. p. 200.

An in jus vocatio.

Vide *vocatio.*

In lite jurare.

Vide *jusjurandum in litem.*

Innominatus contractus.

Vide *contractus innominati.*

Inofficiosa donatio.

De revocanda inofficiosa donatione, vide *donatio.*

Inofficiosum testamentum.

Vide *querela inofficiosi testamenti.*

Inquisitio.

Quid sit inquisitio generalis in crimen, quid specialis. Moribus antecedere solet accusationem, 48. 2. 17. t. 6. p. 220.

De modo inquisitionis in crimen aliisque eo pertinentibus, de reo carcerato quantocius examinando, licet jam petierit libello remissionem a Principe. Qui examini possint adesse, de non permisso aditu ad reum ante examen etc. 48. 2. 18. & seqq. t. 6. p. 220. & seqq.

In rem versio, & actio de in rem verso.

Vide *versum in rem.*

Inspectio ocularis.

Vide *fines.*

Instantia litis.

Vide *litis instantia.*

Institor, institoria actio.

Qui veniunt appellatione institorum, 14. 3. 1. t. 3. pag. 81.

Quibus detur actio institoria. An ei, qui cum substituto contraxit? Contra quos, & quo usque obli-

gentur pupilli sine tutore præponentes, aut præponenti heredes existentes. Si plures præposuerint, quo modo teneantur jure civili ac moribus. Quo modo liberari possunt tabernam derelinquendo, 14. 3. 2. t. 3. p. 81.

Tendit ad Id, quod institoris contractu continetur, modo ejus rei gratia, cui præpositus est, contraxenerit. Quid, si contraxerit post mortem præponentis, mortis non ignarus? 14. 3. 3. t. 3. p. 82.

Obligat institor præponentem & contrahendo de delinquendo, quod monstratur exemplis libitinarii, pistoris, & pharmacopolæ, 14. 3. 4. t. 3. p. 82.

Institor tradendo transfert dominia rerum, recte ei pretia rerum venditarum solvuntur, de pretio fidem habet, etsi prohibente domino, modo emtor in bona fide sit. An a se ipso emere possit rem præponentis, 14. 3. 4. t. 3. p. 82.

Cessat hæc actio, si mandatum palam revocatum sit. Et quid, si institor tabellam revocationis corruperit? Quid si præponens ex contractu post revocatum mandatum inito locupletior factus sit? 14. 3. 5. t. 3. p. 93.

An quando institor ipse conveniri possit ex suo contractu, secundum jus civile & hodiernum, 14. 3. 6. t. 3. p. 83.

An præponens ex contractu institoris agere, rerum venditarum pretia exigere, res institori venditas & traditas vindicare possit, si doceat, suis nummis eas per institorem emtas esse, 14 3. 7. t. 3. p. 83.

Ad quid institor præponenti teneatur, 14. 3. 8. t. 3. p. 94.

Ad quid præponens teneatur institori. An cogi possit, ut patiatur, sibi ab institore rationes reddi, 14. 3. 9. t. 3. p. 84.

An institor compensatione impensas servare possit. An retentione mercium sibi commissarum sibi consulere, cum eas ipse præponens vendidisset ac tradi mandasset, 14. 3. 9. t. 3 p. 84.

Institutio heredis.

Vide *heres*.

Instrumentum.

An valeat instrumentum scriptum a tabellione putativo, vel extra territorium ejus, qui tabellionem creavit, aut creatum admisit; vide *tabellio*.

Editio instrumentorum, vide *editio*.

An aliquid operetur instrumenti productio ante litem contestatam facta, 22. 3. 12. t. 3. p. 503.

An post conclusionem in causa produci possit instrumentum authenticum, cujus exemplum ante productum fuerat, 22. 3. 13. t. 3. p. 504.

An instrumenta etiam in criminalibus possint fidem facere, 22. 4. 1. t. 3. p. 507.

Quid sint instrumenta publica, quæ auctoritate publica conficiuntur. Acta publica non sunt ex locis, in quibus asservari solent, transferenda, 22. 4. 1. t. 3. p. 507.

De instrumentis publicis a tabellione confectis. Quæ requisita eorum ex jure Romano & hodierno. De protocollo per tabellionem habendo. An id propria tabellionis manu scribi debeat. An instrumentum sit nullum, si tabellio portocollum facere neglexerit. Debet tabellio aut saltem testis uterque novisse eos, qui contrahunt aut testantur. Si ob neglectas a tabellione solemnitates instrumentum sit nullum, tenetur tabellio læsis ad id quod interest, 22. 4. 3. t. 3. p. 507.

An instrumentum legitime a tabellione factum ubique fidem faciat. An & in locis, ubi tabellionum usus non est, 22. 4. 4. t. 3. p. 507.

Quibus in casibus tabellio non majorem mereatur fidem quam alius privatus. Quid si gestis præsens non fuerit? Quæ fides ejus, quatenus de sana mente testatoris & similibus testatur? An sibi aut suis adscribere, vel alios obligare possit? An pater tabellio filii testamentum excipere, aut vice versa, 22. 4. 5. t. 3. p. 508.

De fide instrumentorum quasi publicorum tribus testibus munitorum; de instrumentis confectis per actuarios consulum nationis Belgicæ alibi negotiantis; de libro auctionarii publici; de actis collegiorum, civitatum, Ecclesiarum, 22. 4. 6. t. 3. p. 508.

Regulariter exemplo instrumenti publici non creditur. Quando credatur? Quid si protocollum perierit, sed extet exemplum ab eodem tabellione cum authentico collatum & subscriptum, 22. 4. 7. t. 3. p. 508.

An contra tertium, vel pro tertio, probet instrumentum publicum? An non saltem in antiquis? An probet, quatenus habet relationem alterius instrumenti? Quo modo firmetur fides instrumenti publici, quod ex longinquis regionibus adducitur, 22. 4. 8. t. 3. p. 509

Instrumenta guarentigiata apud nos non obtinent, 22. 4. 9. t. 3. p. 509.

Quid sit instrumentum privatum. Quid antapocha, & quis usus ejus, 22. 4. 10. t. 3. p. 506.

Privatum contra scribentem plene probat, si agnitum. Si quis neget, se scripsisse, & mendacii convincatur, quo modo puniatur? An ex sola literarum collatione possit mendacii convinci? An instrumentum privatum, si scriptum sit ab aliquo, sed non subscriptum, probet contra eum, 22. 4. 11. t. 3. p. 509.

Contra tertium, vel pro tertio, non probat instrumentum privatum, nec pro scribente. An, & quando, & in quibus, libri mercatorum & ephemerides eorum probent. An probent pro tertio. Et quid, si unus ex mercatoribus sociis rationes nomine omnium scripserit, 22. 4. 12. t. 3. p. 510.

Quam fidem mereantur libri advocatorum, & procuratorum de salariis sibi debitis. Quid in libris publicanorum? in rationibus sociorum? in notatis lignis diffissis, vulgo *kerfstocken*, 22. 4. 13. t. 3. p. 510.

Quo modo evertatur fides instrumentorum. Quid, si is, qui obligatus scribitur, probet se tunc alibi fuisse? Quid, si testes adhibiti in instrumento, omnes jurato deponant, aliter negotium gestum esse? Quid, si omnes negent, se præsentes fuisse? Quid, si instrumentum simulata contineat? Quid, si scripturæ diversæ sibi contrariæ ab una parte producantur? 22. 4. 14 t. 3 p. 510.

Quid, si ab actore & reo producantur instrumenta sibi invicem contraria. Quid, si ex pluribus testibus pauciores instrumento contradicant, aut sigillum suum non agnoscant. Quid, si instrumentum sit cancellatum, deletum, aut margini ejus quid adscriptum, 22. 4. 15 t. 3. p. 511.

Quid, si ipse tabellio fateatur, se falsa in instru-

mento scripsisse. An uno instrumento tabellionis falso pronunciato, etiam cætera ab eo scripta pro falsis habenda. Si pars una instrumenti falsa probetur, an & altera falsa censeri debeat, 22. 4. 16. t. 3. p. 311.

An instrumentum invalidum, si non contineat causam debiti, 22. 4. 17. t. 3. p. 312.

An quis possit instrumentum, quod pro se produxit, reprobare, si & adversarius eo uti velit. Et an quis instrumentum pro se productum possit liti eximere, invito adversario. An liber possit contra producentem fidem etiam rationum facere, 22. 4. 18. t. 3. p. 312.

An amissio instrumenti noceat, si aliter res gesta probari possit. Et quid, si instrumentum ex conventione vel statuto sit necessarium, 22.4.19. t.3. p.312.

Ubi protocolla tabellionum post eorum obitum sint asservanda, 22. 4. 20. t. 3. p. 312.

An semper prosit, jurejurando asserere, se nec possidere, nec dolo malo desiisse possidere instrumentum, de cujus exhibitione convenitur, quove ipse fuisset usus, 22. 4. 21. t. 3. p. 312.

An, si de debito constet, debitor denegare possit solutionem sub eo prætextu, quod chirographum amissum ei reddi nequit, 22. 4. 22. t. 3. p. 312.

An creditor debitorem cogere possit, ut loco amissi chirographi aliud det, ubi de debito constat, 22. 4. 23. t. 3. p. 312.

Quid sit instrumentum. An eo contineatur etiam instrumentum instrumenti, 33. 7. 1. t. 5. p. 71.

Quid intersit inter legatum *fundi instructi* & *fundi cum instrumento?* De instrumentis patrisfam. lanionis, pistoris, medici, pictoris, piscatoris &c. De instrumentis fundi, domus, villæ, tabernæ, cauponæ, vineæ. An villæ instrumento supellex contineatur. An mola ad instrumenta ædium aut fundi pertineat, 33. 7. 2. t. 5. p. 71.

An, legato *fundo instructo*, vel *fundo & instrumento*, vel *fundo cum instrumento*, & fundo postea alienato, adhuc debeatur legatum *instrumentorum?* & qualium, 33. 7. 3. t. 5. p. 71.

Quæ sequantur, si simpliciter *fundus* legetur. Quæ, si, *ut optimus maximusque est*. Quid, si fundus legetur cum omnibus, quæ ibi sunt. Et quid, si tempore mortis quædam eo translata sint sine testatoris voluntate, 33. 7. 4. t. 5. p. 72. *in fin.*

Insula.

Cui cedat insula in mari nata; & quid moribus circa insulas noviter detectas seu inventas. Cui insula in flumine nata, jure civili & hodierno. Cui alluvio insulæ & alveus desertus inter insulam & agros trans flumen sitos, si egrediatur latitudinem fundi, cujus intuitu primum acquisita fuit. Et quid, si nata sit ante fundum fructuarium, 41. 1. 17. t. 5. p. 324.

Intercedere in judicio.

Vide *intervenire.*

Intercessio mulierum.

Vide *Vellejanum Senatusconsultum.*

Interdicta.

De interdicto de *mortuo inferendo* & de sepulchro ædificando vel reficiendo: vide *religiosus locus.*

De interdictis & actionibus in factum, quæ pro his competunt. An olim cum interdictis quædam actiones concurrerint, 43. 1. 1. t. 6. p. 55.

De interdictis, quæ etiam continent causam proprietatis. An tale quoque sit interdictum de homine libero exhibendo, 43. 1. 2. t. 6. p. 56.

Recensentur plures interdictorum divisiones. An dentur interdicta, quæ simul sunt adipiscendæ, & retinendæ vel recuperandæ possessionis, 43. 1. 3. t. 6. p. 56.

An infament? Quo usque in iis habeatur ratio fructuum & usurarum, 43. 1. 4. t. 6. p. 57.

De interdicto, *quorum bonorum*, contra quos, in quibus rebus, & ad quid locum habeat, 43. 2. 1. t. 6. p. 59.

De remedio possessorio Justiniani *ex l. ult. C. de edicto D. Hadriani tollendo*, vide *possessoria remedia.*

De interdicto, *quod legatorum*, 43. 3. 1. *& seqq.* t. 6. p. 62. *& seq.*

De interdicto, *ne vis fiat misso in possessionem*, 43. 4. 1. *& seqq.* t. 6. p. 63. *& seqq.*

De interdicto *de tabulis exhibendis*, 43. 5. 1. t. 6. p. 64. *& seq.*

De interdicto, *ne quid in loco sacro fiat*, 43. 6. 1. t. 6. p. 65. *in fin.*

De interdicto, *ne quid in loco publico, vel itinere fiat*, 43. 8. 1. t. 6. p. 66. *in fin.*

De interdicto, *de loco publico fruendo*, 43. 9. 1. t. 6. p. 66.

De interdicto, *ne quid in via publica fiat*, 43. 10. 1. t. 6. p. 66. *in fin.*

De interdicto, *ne vis fiat iter viamve publicam reficiendi*, 43. 11. 1. t. 6. p. 67.

De interdictis circa flumina & ripas, vide *flumen.*

De interdicto *unde vi*, in quibus rebus locum habeat; quibus competat, quibus non; contra quos, & ad quid, 43. 16. 1. *& seqq.* t. 6. p. 68. *& seqq.*

De remedio juris canonici *ex can. redintegrandæ.* In quibus differat ab interdicto *unde vi*, 43. 16. 7. t. 6. p. 71.

An vidua restitui debeat tanquam spoliata, quæ cum posset rebus mariti incumbere pro dote recuperanda, fraude heredum mariti possessionem reliquerit, & ei deinde non solvatur, 24. 3. 9. t. 4. p. 128.

De interdicto uti possidetis; in quibus rebus locum habeat; quibus competat; contra quos; ad quid tendat. Quis vincat in hoc interdicto jure Canonico. Quis in beneficialibus, 43. 17. 1. *& seqq.* t. 6. p. 71. *& seqq.*

De mandatis *spolii*, *novitatis*, & *manutenentiæ*, vide *mandata curiarum.*

De interdicto *de superficiebus*, 43. 18. 1. t. 6. p. 73. *in fin.*

De interdicto *de itinere actuque privato utendo*, vel *reficiendo*, 43. 19. 1. & 2. t. 6. p. 74.

De inderdicto *de aqua quotidiana & æstiva ducenda, & de aqua ex castello ducenda*, 43. 20. 1. & 2. t. 6. p. 74.

De interdicto, *ne vis fiat rivos, specus, incilia, septa, reficienti vel purganti*, 43. 21. 1. t. 6. p. 74. *in fin.*

De interdicto, *ne vis fiat utenti aqua ex fonte, vel puteo, vel lacu*, 43. 22. 1. t. 6. p. 74.

De interdicto *de cloacis*, *tum publicis, tum privatis*, 43. 23. 1. t. 6. p. 74.

De interdicto *quod vi aut clam.* Quando ei locus sit, in quibus rebus, cui detur contra & quos, & quando cesset, 43. 24. 1. *& seq.* t. 6. p. 74. & 43. 25. 1. p. 77.

De interdicto *de precario*, vide *precarium*.
De interdicto *de arboribus cædendis*, 43. 27. 1. t. 6. p. 79.
De interdicto *de glande leganda*, 43. 28. 1. t. 6. p. 79.
De interdicto *de homine libero exhibendo*, 43. 29. 1. t. 6. p. 79.
De interdicto *de liberis exhibendis*, 43.30.1.t. 6.p.79.
De interdicto *utrubi*, 43. 31. 1. t. 6. p. 80.
De interdicto *de migrando*, 43. 32. 1. t. 6. p. 80.
De interdicto *Salviano*, 43. 33. 1. t. 6. p. 80.

Interdictio.

Quibus rebus alicui in pœnam interdici possit. An præses interdicere negotiatione, foro &c. ultra tempus suæ administrationis. An hodierni magistratus. An horum interdictio territorio coarctetur, 48. 22. 1. t. 6. p. 292.

Interesse.

Quid sit id quod interest, latiore & strictiore sensu. Qualia lucra sub eo contineantur; qualia non. An & affectionis singularis habenda ratio in eo quod interest, 45. 1. 9. t. 6. p. 110
De distinctione in æstimando eo, quod interest, inter *casus certos & incertos*, & restrictione ad duplum in casibus certis. Et quid moribus. Quid per *casus*, per *casus certos*, per *casus incertos*, denotetur in *l. unic. C. de sent. quæ pro eo quod interest*, 45. 1. 10. t. 6. p. 111.
An peti possit id quod interest, cessatum fuisse in præstando eo quod interest, & sic deinceps. An quis jure petat usuras sortis, & amplius id, quod interest. Quo modo tunc judices in definiendo eo, quod interest, procedant, 45. 1. 11. t. 6. p. 111.
An possit ad id quod interest, si quis moram faciat in opere promisso inchoando, licet nondum elapsum sit tempus, quo perfici potuit, 45. 1. 14. t. 6. p. 112.
Si per unum ex pluribus heredibus obligati ad factum stet, quo minus fiat, an & quo usque tum is, tum reliqui coheredes obligati sint ad id, quod interest, 29. 2. 28. t. 5. p. 19.

Interlocutio.

De sententiis interlocutoriis, vide *sententia*.

Interpretatio.

Interpretatio legis fit a Principe, 1. 3. 18. t. 1. p. 18.
A consuetudine, 1. 3. 19. t. 1. p. 18.
A Jurisconsultis & Judicibus, 1. 3. 20. t. 1. p. 18.
Quales regulæ jurisconsultis & Judicibus in interpretatione legum sint observandæ, 1. 3. 20. t. 1. p. 18.
Quis interpretari debeat, si judices justa interpretatione assequi nequeant sensum legis, 1. 3. 23. t. 1. pag. 18.
De interpretatione legis per extensionem a casu vero ad casum fictum, 1. 3. 21. t. 1. p. 18.
De interpretatione per argumentum a contrario sensu, 1. 3. 22. t. 1. p. 18.
Quales regulæ observandæ sint in interpretatione statutorum, 1. 3. 24. t. 1. p. 18.
Qualem interpretationem recipiat consuetudo, 1. 3. 36. t. 1. p. 23.
Jus novum correctorium quo modo strictam, quo modo plenam recipiat interpretationem, 1. 3. 44. t. 1. p. 25. *in fin.*
Privilegia strictam recipiunt interpretationem, ne ad alias personas aut res ob similem aut majorem rationem extendantur; nisi aliud suadeant circumstantiæ privilegii, 1, 4. 16. t. 1. p. 30.
Quando privilegia in ipsa quoque persona privilegiata strictam recipiant interpretationem, 1. 4. 17. t. 1. p. 31.
Privilegia non tam stricte accipienda, ut vel inutilia vel absurda fierent, 1. 4. 18. t. 1. p. 31.
Quando in persona privilegiata plenissima sit facienda interpretatio privilegiorum, 1. 4. 19. t. 1. pag. 31.
Ubi nulla in verbis ambiguitas, non admittenda voluntatis quæstio. An nova opus solemnitate, si testator verba sua interpretetur, 34. 5. 1. t. 5. p. 89.
Si lex interpretetur dubiam voluntatem, non recurrendum ad usum testatoris, aut morem regionis. Legans prædia, quæ possidet, an & comprehendat prædia sibi pignori data? Quid juris, si dictum, *Sejo cum ducentis quæ apud eum deposui, trecenta lego*? Quid, si scriptum, *fundum hæres meus Attio cum Dione Mævii servo dato*? Quid, si habens Flaccum fullonem & Stichum pistorem leget *Flaccum pistorem*? Quid, si uni *servos textores alteri vernas leget*, & quidam vernæ simul textores sint? 43. 5. 2. t. 5. p. 89.
Quid juris, si filio nascituro plus, filiæ nasciturae minus relinquatur, & simul edatur filius ac filia? Si centum legentur filio vel filiæ nasciturae, an singulis centum, si plures edantur. Gemellis natis, quis primus præsumatur editus. In commorientibus uno casu quando alter alteri credatur supervixisse. Et an præsumtio talis pelli possit, depositione unius testis, 34. 5. 3. t. 5. p. 90.
Quales regulæ servandæ a Jurisconsultis & Judicibus in interpretandis dubiis voluntatibus, quas nec testator nec lex exposuit. Et quando voluntas ob defectum interpretationis inutilis sit, 34. 5. 4. t. 5. p. 90. *in fin.*
Apud quos quærendi casus dubii ultimarum voluntatum, 34. 5. 5. t. 5. p. 91.

Interrogatio.

Quid fuerint interrogationes in jure, cui bono introductæ, differunt, aliquid agi *in jure*, & agi *pro tribunali*, 11. 1. 1. t. 2. p. 258.
Interrogationes hæ locum habuerunt in actionibus in personam, & in petitione hereditatis. An, & quo respectu in actionibus in rem? 11. 1. 2. t. 2. p. 258.
Respondens ad interrogationes in jure, non habetur pro judicato, 11. 1. 3. t. 2. p. 259.
Cessant quidem jure novo actiones interrogatoriæ, at non æquitas interrogationum, 11. 1. 4. t. 2. p. 259.
Fieri possunt interrogationes per judicem etiam post conclusionem in causa: quod & moribus passim fere obtinet, etiam circa principalia causæ merita, nec currunt tempora productionum, quamdiu adversarius in mora respondendi est. Quid in Hollandia obtineat, 11. 1. 4. t. 2. p. 259.
Rogatus respondere cogitur, nisi proprium confiteretur crimen; vel dubitet, vel interrogetur in lite non sua sed aliena, ubi de tutore in causa pupilli vel minoris; & de ipso minore; de debitore in lite prælationis inter creditores, de marito in causa uxoris & ipsa uxore; de cedente in lite cessionarii; de interveniente, & eo pro quo intervenit in lite; de domino & procuratore, 11. 1. 5. t. 2. pag. 259.
Nemo respondere tenetur, si rogetur de facto alieno; vel non de facto, sed jure aut consuetudine.

An reum sine mandato defendens, aut procurator in reconventione, 11. 1. 6. t. 2. p. 260.

Reus responsione sua, sive vera, sive falsa, nocet sibi; sed habet exceptiones ac defensiones easdem, si falso responderit, quas haberet, si vere respondisset. Quandoque contra responsionem erroneam restituitur, 11. 1. 7. t. 2. p. 260.

Quo modo puniatur jure Romano & moribus, qui sciens mentitus est ad interrogationem, ut se liberet, 11. 1. 8. t. 2. p. 260.

Silentium rogati, aut responsum dubium eam recipit interpretationem, quæ rogato nocet, 11. 1. 9. t. 2. p. 261.

Confessio ad interrogationem prodest interroganti; aliis non item, licet simile jus habentibus, 11. 1. 10. t. 2. p. 261.

Si falso respondens condemnatus deinde sit, si judicato satisfecerit, an liberentur illi, qui tanquam heredes veri aut possessores debuissent conveniri, 11. 1. 11. t. 2. p. 261.

Interruptio possessionis.

Vide *Usucapio.*

Intervenire in judicio.

Tertius in lite potest intercedere, ut litem in se transferat. Quibus in casibus id fieri possit, 5. 1. 34. t. 2. p. 19.

An tunc interveniens recte petat, litem ad suum forum transferri, 5. 1. 34. t. 2. p. 19.

An hoc modo intercedere possit, qui sciens passus est litem ab alio sustineri, nec quantocius contradixit, 5. 1. 34. t. 2. p. 19.

Quot modis tertius in lite intervenire possit, ut alterutrum juvet. Quibus in casibus interveniat ex voluntate unius litigantium. Quibus in casibus utroque invito, 5. 1. 35. t. 2. p. 19.

Apud quemcumque judicem fieri potest interventio, & in quavis judicii parte, etiam in ipsa appellatione, 5. 1. 36. t. 2. p. 19.

Nullus intervenit, nisi is cujus interest, & qui eandem cum litigantibus habet litigandi causam: alias nova lite experiri debet, veluti si ipse velit rem vindicare tanquam suam, quam alius vindicat, 5. 1. 37. t. 2. p. 19.

Interveniens ut alterutrum litigantem juvet, non potest judicem declinare ut incompetentem, sed quidem ut suspectum, nec quicquam novi facere, quod is, cui se jungit, facere prohibetur, 5. 1. 35. t. 2. p. 20.

Qui scripserint de interventione, 5. 1. 38. t. 2. p. 20.

Intextura.

Quid juris, si quis alienam purpuram suo panno intexuerit, aut alienam lanam purpura infecerit, 41. 1. 22. t. 5. p. 527.

Inventarium.

Vide *repertorium.*

Inventarium fieri rerum fructuariarum, suasit jus Romanum, desiderant omnino mores; nec liber est ab inventarii necessitate, cui alienandi potestas data est, 7. 9. 2. t. 2. p. 176.

An inventarii confectio sit necessaria ad id, ut inter coheredes communi consensu divisio fiat, si omnes majorennes sint? Quid, si quidam sint minorennes? 10. 2. 3. t. 2. p. 239.

An assignatio bonorum paternorum aut maternorum liberis per parentem superstitem fieri possit sine inventario, 10. 2. 3. t. 2. p. 239.

An & quando unus heredum a reliquis cogi possit ad inventarii confectionem; & an in illud tunc referri debeant ea, quæ sibi a defuncto donata sit, 10. 2. 4. t. 2. p. 239.

Inventio.

An ad acquisitionem per inventionem sufficiat vidisse rem, si alius eam prior occupet? An hæc locum habeat in deperditis? An inventor deperditorum petere possit præmium inventionis, licet non promissum. Quid agere debeat inventor deperditorum? Cui cedant deperdita, si non vindicentur a domino? An & quando cedant inventori bona jacta navis levandæ causa? An & bona naufragorum? 41. 1. 9. t. 5. p. 520.

Inventio in quibus rebus locum habeat, 41. 1. 10. t. 5. p. 520.

De inventis rebus derelictis, & agris derelictis, vide *derelictio.*

De thesauro invento, vide *thesaurus.*

De inventis metallifodinis, lapicidinis, gemmis effossis, jure civili ac moribus, 4. 1. ... t. 5. p. 522. *in fin.*

Investitura.

Constituitur feudum investitura, quæ vel actu, vel ordine naturæ, sequitur ad causas acquirendi feudi. Præsumitur, aut fingitur facta, si judicatum, rem feudalem esse; aut feudum præscriptione acquiratur. 38. *D.* 32. t. 5. p. 227. *in fin.*

Sine investitura feudum regulariter non constituitur. An pro investitura habendum, si dominus vasallo dicat, *vade in possessionem feudi, & teneas illum pro feudo*, 38. *D* 34. t. 5. p. 228.

Unde dicta *investitura.* Quid sit investitura *propria & impropria*? 38. *D.* 35. t. 5. p. 228.

Quæ in investitura requirantur. Ubi de promissione fidelitatis, seu *homagio.* Quando jusjurandum fidelitatis non præstetur, manente tamen ad fidelitatem obligatione. Ubi de speciali pacto, & de Ecclesia feudum accipiente, & pupillo. An tutor pro pupillo jusjurandum fidelitatis præstet jure feudali & hodierno? An & quando per procuratorem præstari possit? De formula jurisjurandi fidelitatis, & quæ eo contineatur, 38. *D.* 36. t. 5. p. 229.

Qualia reverentiæ & subjectionis signa per vasallum investituram accipientem edenda sint, 38. *D.* 37. t. 5. p. 229. *in fin.*

Qualia signa aut symbola investiens adhibeat. An post signi alicujus corporei traditionem adhuc veram ipsius rei feudalis traditionem facere debeat? An, si duo diversis temporibus de eodem feudo per symbola investiti sint, & posteriori investito naturalis possessio sit tradita, hic potior sit, 38. *D.* 38. t. 5. p. 230.

An investitura sine testibus fieri possit? Quid, si per confessionem domini, vel per scripturam sine testibus probari possit? An in prima investitura testes idonei sint, qui tunc, cum adhibentur, non sunt curiæ pares? Quid, si adhibiti sint testes, qui non sunt curiæ pares, & dominus fateatur, eam factam esse? An & adhibendi testes curiæ pares, si clericus investituram faciat. Si nulli aut non idonei ejusdem curiæ pares sint, qui tunc adhiberi debeant, 38. *D.* 39. t. 5. p. 230.

An ad investituram necessario requiratur scriptura, quæ dicitur *breve testatum*, 38. *D.* 40. t. 5. p. 231.
An jusjurandum fidelitatis præcedere debeat investituram, an potius investitura jusjurandum, 38. *D.* 41. t. 5. p. 231.
Cur introducta renovatio investituræ. An in ea aliquid ex primo tenore investituræ, vel in jurisjurandi formula mutari possit? Si quid mutatum sit, an & quando id ratum? Et quid hic in Hollandia? Nullus apud nos de feudis litigare potest, nisi prius investitus, hinc uterque litigans investitur. Petenda renovatio, mutato domino vel vasallo. Quid intersit inter eam, quæ mutato domino, & eam, quæ mutato vasallo fit? 38. *D.* 98. t. 5. p. 251.
Si plures unius vasalli successores sint, an singuli renovationem petere, & fidelitatem præstare debeant, sive diviserint, sive non diviserint. Et quid, si uni totum feudum ex divisione cesserit, 38. *D.* 99. t. 5. p. 251.
Pluribus in feudo Hollandico institutis, interim intra legitimum tempus unus eorum, nomine omnium, petit renovationem, et si postea uni cedat feudum, is rursus suo nomine eam petit, licet prius nomine omnium investitus sit. Curator bonis defuncti datus renovationem investituræ petit, iterumque emtor; non item, si bonis debitoris latitantis curator datus sit. Quid, si bonis ejus, qui bonis cessit, 38. *D.* 100. t. 5. p. 251.
Si in Hollandia feudum inter plures dividatur, singularum partium nomine renovatio petenda, et integra laudimia solvenda, excepta prima vice. Alibi, ubi feuda sunt dividua, laudimia pro partibus singulis tantum pro rata. An consolidatis partibus feudi, etiam invito domino, cesset multiplicatio renovationis et laudimiorum? 38. *D.* 101. t. 5. pag. 252.
Si primogenitus feudum delatum non admittat, sed fratri minori relinquat, duplicata laudimia præstanda. An et quadragesima æstimationis fisco, quasi ex alienatione? 38. *D.* 102. t. 5. p. 252.
Si plures sint domini directi, semel tantum petenda renovatio; a quo domino tunc petenda, 38. *D.* 103. t. 5. p. 252.
Quid juris circa renovationem, si feudum ad corpora vel collegia pertineat, vel ad pupillum, jure feudali ac moribus? An petenda renovatio, si vasallus partem, quam alienaverit, redimat vi pacti de retrovendendo? 38. *D.* 104. t. 5. p. 252.
Intra quod tempus petenda sit renovatio. An hoc currat ignoranti? An partium consensu arctari vel prorogari possit? An solius domini voluntate arctari? Quid juris apud nos, si primus successor, non petita renovatione, mortuus sit, vel per plures, sibi ordine succedentes, renovationis petitio neglecta sit, 38. *D.* 105. t. 5. p. 252. *in fin.*
Pro investitura & renovatione ejus hodie, non jure feudali, solvenda laudimia & curialia; non tamen pro prima vice, si vasallus propriam rem convertat in feudalem. Qualia laudimia præstanda sint, & quo modo nunc æstimari soleant. Si alternative debeantur, vasalli electio est. Quæ laudimia & curialia pro magno, medio, parvo feudo præstanda in Hollandia, si nihil certi ab initio definitum sit. Si unius anni fructus laudimii nomine solvi debeat, vasallus liberari nequit præstando decem florenos. Quo modo unius anni fructus considerandus ac æstimandus sit? 38. *D.* 106. t. 5. p. 253.
Alteri usufructu, alteri proprietate feudi legata, an & quando proprietarius renovatione petat & laudimia solvat. Fructuarius, aut cui doarium ex feudo assignatum, an petat renovationem, aut laudimia præstet. An non confirmationem juris sibi constituti? An una sufficiat confirmatio, si pluribus feudis ejusdem Curiæ imponatur ususfructus? An pro divisione vel oppignoratione feudi laudimia solvi debeant? An curialia? Quid intersit inter renovationem investituræ & actus alicujus confirmationem? 38. *D.* 107. t. 5. p. 254.

Inundatio.

Inundatio an mutet dominium. An piscatione quis sibi possit conservare jus in agros inundatos? An & quando moribus agri inundati cedant Principi? An domini, & alii jus in re habentes aut jurisdictionem, cogi possint ad agros siccandos? Quo usque contribuant ad exsiccationem, qui habent jus decimarum, ususfructus, reditus, census &c. Nihil resecandum aut effodiendum prope aggeres inundationem impedientes. De præmiis, quibus homines invitantur ad agros siccandos, vel incultos colendos, 41. 1. 19. t. 5. p. 326.

Issuæ vel exuæ jus.

Migrantes multis in locis jure *issuæ* vel *exuæ* certam inferunt bonorum partem fisco loci, unde migrant, 5. 1. 99. t. 2. p. 43.

Iter.

Vide *servitutes rusticæ*.

Judex.

De nobili officio judicis, & quo usque judex supplere possit ea, quæ desunt advocatis partium, 2. 13. 13. t. 1. p. 142.
Plenius de nobili & mercenario judicis officio, & quando judex tum nobile tum mercenarium officium impertiri possit non rogatus. An si lex, aut consuetudo, aut suspicio falsitatis contra instrumentum, aut appellationis desertio, aut præscriptio, aut meri juris exceptio, veluti ordinis aut divisionis non fuerint allegata, 5. 1. 49. t. 2. p. 24.
An judex mulctare possit eos, qui ipsi quia judici injuriam intulerunt, 5. 1. 2. t. 2. p. 7.
Judex competens, vide *forum competens*.
Qui prohibeantur esse judices, an cæci, furiosi tempore dilucidi intervalli, majores annis octodecim, 5. 1. 42. t. 2. p. 21.
Judex suspectus, vide *suspectus judex*.
Judex non debet per minorem causam majori cognitioni præjudicare, 5. 1. 50. t. 2. p. 25.
Judex judicare debet secundum allegata & probata, simulque secundum conscientiam. Et quid agendum, si hæc duo inter se pugnent, 5. 1. 50. t. 2. pag. 25.
Debet judicare secundum leges, sive major sive minor judex sit, 5. 1. 51. t. 2. p. 25.
Cujus loci leges in judicando observandæ sint. Et quid juris, si pendente lite vel appellatione lex lege nova abrogetur, 5. 1. 51. t. 2. p. 25.
Judex non potest in casu plane dubio amicitiæ locum dare & pro amico judicare, 5. 1. 51. t. 2. p. 26.
Intra quantum temporis spatium judicia tum civilia, tum criminalia terminanda sint, vide *judicium*.

Judex non debet ullis affectibus indulgere, 5. 1. 57. t. 2. p. 28.
Quæ jure Romano & hodierno sint pœnæ judicis dolo vel imprudentia male judicantis, assessorum, & advocatorum a judicibus rogatorum, ac perperam jus suggerentium, 5. 1. 58. t. 2. p. 28.
Quodnam sit officium judicis, cum litis instructæ præparatorium examen commissum est, ut reliquis referat, 5. 1. 59. t. 2. p. 29.
De ministris judicum, scribis, apparitoribus, accensis, interpretibus, præconibus, lictoribus, viatoribus, carnificibus, eorumque officiis tum jure Romano tum hodierno, 5. 1. 60. t. 2. p. 29.
Judex, qui declinatur ut incompetens, an ipse de eo judicet, & an citantem ad forum non competens in expensas damnare possit, 5. 1. 65. t. 6. p. 30.

Judex pedaneus.

Judex pedaneus notionem habet, non jurisdictionem, etiam postquam certi a Justiniano fuerunt constituti, 2. 1. 1. & 2. t. 1. p. 80.
De vetere more judicum pedaneorum dandorum, & quando cessaverit, 5. 1. 39. t. 2. p. 20.
Quales causæ olim non potuerint per judices pedaneos cognosci. An & liberales, 5. 1. 40. t. 2. p. 21.

Judicium.

Quid sit judicium, 5. 1. 3. t. 2. p. 8.
Quid sit summarium judicium, & an idem sit *summatim* & de *plano* cognoscere, 5. 1. 3. t. 2. p. 8.
Quibus in casibus summariæ cognitioni locus sit jure civili et hodierno, 5. 1. 4. t. 2. p. 8.
Si lis principalis summatim agitetur, idem agendum in quæstionibus in eam incidentibus; etiam in causa appellationis, 5. 1. 5. t. 2. p. 8.
An quis possit ab ordinario judicio cœpto desistere, & ad summarium transire, 5. 1. 5. t. 2. p. 8.
Quid sit judicium civile, quid criminale, 5. 1. 6. t. 2. p. 8.
In concursu judicii civilis & criminalis, ex eadem vel diversis, an prius civile, an prius criminale terminandum sit, per distinctiones explicatur, 5. 1. 7. t. 2. p. 9.
Plures aliæ recensentur divisiones judiciorum, 5. 1. 8. t. 2. p. 10.
De judiciis lata est lex Julia duplex, altera publicorum, altera privatorum judiciorum, 5. 1. 8. t. 2. p. 10.
Quot personæ constituant judicium? et quis actor, quis reus sit, 5. 1. 9. t. 2. p. 10.
Qui habeant legitimam personam standi in judicio. An collegia illicita, sed tolerata. An et quando filiusfamilias tum jure civili, tum moribus, 5. 1. 10. t. 2. p. 10.
An minor 25. annis sine curatore, et quid, si sine curatore steterit in judicio, 5. 1. 11. t. 3. p. 11.
An jure civili et hodierno in criminalibus, si accusetur vel accuset. An jure canonico et moribus in causis matrimonialibus et beneficialibus, 5. 1. 12. t. 2. p. 11.
An, qui veniam ætatis impetrarunt, aut nuptiis vel aliter pro majoribus sunt habiti, etiam de immobilibus sine curatore litigent, 5. 1. 13. t. 2. p. 11.
An uxor hodierno jure sine viro stare possit in judicio tanquam rea vel actrix? vel impedire, ut vir uxoris nomine litiget. Et quid juris, si contrarium pacto actum sit, vel vir bonis cesserit, 5. 1. 14. t. 2. p. 11.
Quid, si litigare velit ut tutrix liberorum primi thori, vel ut executrix testamenti, vel ut publica mercatrix, 5. 1. 15. t. 2. p. 13.
Stat tamen in judicio ex mariti mandato. Quid si maritus rata habeat per uxorem in judicio gesta. Quid si maritus absit, et periculum in mora. An sine viro alios sistere vel sisti ipsa possit, 5. 1. 16. t. 2. p. 13.
An criminis accusata uxor sine viro suo stet in judicio, & an pœna pecuniaria in eam constituta stante matrimonio executionem habeat contra maritum, 5. 1. 17. t. 2. p. 13.
Si maritus malitiose agere vel defendere nolit in causa uxoris, uxor potest judicis auctoritate. An periculo mariti tunc uxor vincatur? & quid, si maritus nolit nomine uxoris movere actionem injuriarum, 5. 1. 18. t. 2. p. 14.
Si uxor non jure steterit in judicio & vicerit, marito prodest, 5. 1. 19. t. 2. p. 14.
Quæ sint actoris officia in judicio etc. vide *actor.*
Quæ sint officia, quæ partes rei in judicio etc. Vide *reus.*
De judicio ex lege *diffamari*, vide *diffamatio.*
De judicio prælationis et concursus inter creditores, vide *concursus judicum.*
De vetere ordine judiciorum apud Romanos, et veteres Hollandos, 5. 1. 39. et 41. t. 2. p. 20. et 21.
De judicio decemvirali, 5. 1. 39. t. 2. p. 20.
Intra biennium criminale, civile intra triennium finiendum, et quid olim obtinuerit, an adhuc hodie biennium servetur in criminalibus, 5. 1. 53. t. 2. p. 26.
Quæ causæ etiam jure novo intra brevius tempus quam biennium aut triennium finiendæ sint, 5. 1. 54. t. 2. p. 26.
Biennio vel triennio a lite cœpta lapso perimitur tota causa, non sola litis instantia, 5. 1. 55. t. 2. pag. 27.
Quid jure canonico, et quid moribus hac in parte obtineat. Lites generaliter quantocius terminandæ sunt, præcipue, si peregrinis jus dicendum sit, 5. 1. 56. t. 2. p. 28.

Juridicus.

De officio juridici, 1. 20. 1. t. 1. p. 77.

Jurisconsulti.

De successione Jurisconsultorum Romanorum, 1. 2. 8. t. 1. p. 11.
De sectis Jurisconsultorum, 1. 2. 8. t. 1. p. 11.
Jurisconsulti olim distincti a causarum oratoribus, 1. 2. 9. t. 1. p. 12.
Jurisconsulti non æque in omnibus juris partibus periti erant, 1. 2. 9. t. 1. p. 12.

Jurisdictio.

Quid sit jurisdictio in sensu angustiore vel latiore? qui eam habeant, qui non? et in quibus jurisdictio a notione distinguatur, 2. 1. 1. t. 1. p. 80.
Quid sit voluntaria, quid contentiosa jurisdictio, et quæ inter utramque differentiæ sint, 2. 1. 3. t. 1. p. 81.
Sunt plures actus mixti, qui proprie nec ad voluntariam nec ad contentiosam jurisdictionem referri possunt, 2. 1. 4. t. 1. p. 81.
Quid sit jurisdictio civilis, quid criminalis, et hanc jure Romano notam esse, 2. 1. 5. t. 1. p. 81.
Quid sit jurisdictio ordinaria, quid extraordinaria seu legitima, 2. 1. 6. t. 1. p. 82.

Exempla jurisdictionis extraordinariæ. Quid sit, jure magistratus aliquid competere, quid ex adverso competere ex lege, 2. 1. 6. t. 1. p. 82.
Quid sit jurisdictio propria, quid demandata, 2. 1. 7. t. 1. p. 82. *in fin.*
Quibus jurisdictio mandari possit, 2. 1. 7. t. 1. p. 82. *in fin.*
Quales jurisdictionis actus demandari possint, quales non, 2. 1. 8. t. 1. p. 82.
An criminalis jurisdictio alteri potuerit demandari in casu absentiæ, et cui tunc fuerit mandanda, 2. 1. 8. t. 1. p. 82.
An et in casu infirmitatis, 2. 1. 9. t. 1. p. 83.
Non tantum jurisdictio criminalis legis Juliæ de vi, sed et alia quæcunque in casu absentiæ aut infirmitatis mandari potest, 2. 1. 10. t. 1. p. 83.
Jurisdictio mandata non potest iterum alteri per mandatarium delegari; quia occasione explicatur, *l.* 5. *C. de judiciis*, 2. 1. 11. t. 1. p. 83.
Si tamen alicui a Principe sit mandata jurisdictio, is eam alteri mandare potest, et quæ sit ratio. 2. 1. 12. t. 1. p. 84.
Mandata jurisdictio non datur a lege, sed confirmatur, 2. 1. 13. t. 1. p. 84.
Quid sit jurisdictio prorogata, Vide *prorogatio.*
Jurisdictioni cohæret imperium, Vide *Imperium.*
Jurisdictio et imperium mixtum natura differunt; et cur quædam adscribantur imperio, quæ alibi dicuntur esse jurisdictionis, 2. 1. 43. et 44. t. 1. p. 93.
Jurisdictio hodie est quid patrimoniale: dividitur in altam, mediam et bassam. Quibus remediis juris defendatur, et qui de ea prolixius scripserint, 2. 1. 45. t. 1. p. 94.
Extra territorium jus dicenti, aut iis, qui in territorio non sunt nec bona ibi habent, impune non paretur, et tunc apparitori ejus vim inferendi jure resistitur, 2. 1. 46. t. 1. p. 94.
Quibus in casibus quis in alieno territorio exerceat jurisdictionem, præcipue consentiente istius territorii magistratu, 2. 1. 47. t. 1. p. 94.
Non potest judex excedere terminos suæ jurisdictionis certa quantitate circumscriptos; et si de majore judicaverit quantitate, sententia non valet usque ad summam concurrentem, 2.1.48. t. 1. p.95.
Quid juris, si plures quantitates petantur, quæ singulæ jurisdictionem non superant, coacervatæ excedunt, 2. 1. 49. t. 1. p. 95.
Nemo sibi vel suis jus dicere debet, ac ne collegia quidem privilegiata, 2. 1. 50. t. 1. p. 95. et 5. 1. 1. t. 1. p. 7.
Nisi adversarius consentiat, vel prætor definiat, an sua sit jurisdictio; vel quæstio sit de jurisdictione voluntaria; vel Principi lis cum alio intercedat, 2. 1. 51. t. 1. p. 95.
An judex mulctare possit eos, qui ipsi qua judici injuriam fecerunt, 5. 1. 2. t. 2. p. 7.
Par in parem non habet imperium aut jurisdictionem, exceptis quibusdam casibus, 2. 1. 52. t. 1. pag. 95.
Quid juris, si magistratus major in alterius magistratus dignitate minoris territorio litiget aut delinquat, 2. 1. 52. t. 1. p. 95.
Quid juris, si unus ex pluribus ejusdem territorii toparchis in territorio communi delinquat, 2.1.52. t. 1. p. 95.

Si inter duos Baillivos confines de jurisdictione lis sit, an suo, an publico sumtu litigent, 2. 1. 53. t. 1. p. 96. *in fin.*
Quo modo probetur jurisdictio, 2. 1. 53. t. 1. p. 1. *in fin.*
Cessat jurisdictio morte ejus, cui concessa; et morte mandantis si mandata sit; nisi sit jurisdictio patrimonialis, 2. 1. 54. t. 1. p. 96.
Finitur etiam lapso tempore ad quod concessa, et abdicatione ex consensu Principis facta, 2. 1. 54. t. 1. p. 96.
An cesset revocatione concedentis, 2. 1. 55. t. 1. p. 96.
An et quo usque privandus sit jurisdictione, qui hodie sua patrimoniali jurisdictione graviter abutitur, 2. 1. 55. t. 1. p. 96.
An extinguatur præscriptione, 2. 1. 56. t. 1. p. 97.
Cujus jurisdictionis sit restitutio in integrum, 4. 1. 2. t. 1. p. 206.

Jurisprudentia.

Jurisprudentia, cur dicatur divinarum et humanarum rerum notitia, 1. 1. 4. t. 1. p. 3.
An recte dicatur philosophia, 1. 1. 4. t. 1. p. 3.

Jus.

Quid sit jus et quotuplex? ex quibus præceptis collectum? quid publicum, quid privatum, 1. 1. 11. t. 1. p. 6.
An et quando jus per allegantem probari debeat, 22. 3. 8. t. 3. p. 302.

Jus civile.

Quid sit jus civile, 1. 1. 20. t. 1. p. 10.
Quid sit jus civile origine, quid comprobatione, 1. 1. 20. t. 1. p. 10.

Jus gentium.

Quid sit jus gentium, 1. 1. 18. t. 1. p. 8.
Quid sit jus gentium primævum et secundarium, 1. 1. 18. t. 1. p. 8.
An et quo usque detur jus gentium, 1. 1. 19. t. 1. p. 9.
Jus gentium conjunctam debet habere rectam rationem, 1. 1. 19. t. 1. p. 9.
Jus gentium aliquando appellatur jus naturale, 1. 1. 19. t. 1. p. 9.

Jus naturale.

Quid sit jus naturale, 1. 1. 12. t. 1. p. 6.
Non omne quod brutis cum hominibus commune est, juris naturalis est, sed demum, si ratio concurrat, 1. 1. 13. t. 1. p. 6.
An detur jus naturale, 1. 1. 14. t. 1. p. 7.
Quodnam sit primum juris naturalis principium ac fundamentum, et quo modo inde ea, quæ juris naturalis sunt, educantur, 1. 1. 15. t. 1. p. 7.
Jus naturale est immutabile, 1. 1. 16. t. 1. p. 8.
Quando jus naturale sit mutabile, 1. 1. 17. t. 1. p. 8.

Jus Romanum.

Necessitas addiscendi jus Romanum, 1. 1. 3. t. 1. p. 3.
Jus Romanum ut locum habeat, quæ jura deficere debeant, 1. 1. 2. t. 1. p. 2.
Quando ne in subsidium quidem ad jus Romanum recurrendum sit, 1. 1. 2. t. 1. p. 2.
De jure Justinianeo, 1. 2. 3. t. 1. p. 11.
De jure post Justiniani tempora condito, 1. 2. 3. t. 1. p. 11.

Jus Canonicum.

Jus canonicum ut locum habeat, quæ jura nunc debeant deficere, 1. 1. 2. t. 1. p. 2.
De compositione juris Canonici, 1. 2. 4. t. 1. p. 11.

Jus feudale.

De compositione juris feudalis, 1. 2. 5. t. 1. p. 11.

Jus dicenti non obtemperare.

Quis dicatur non obtemperare jus dicenti? 2. 3. 1. t. 1. p. 99.

Quo modo puniatur jure civili & moribus, qui non obtemperat jus dicenti, 2. 3. 1. t. 1. p. 99.

Actio in factum contra eum, qui jus dicenti non obtemperat, non popularis sed privata est, 2. 3. 2. t. 1. p. 99.

Ut puniatur, qui jus dicenti non obtemperat, aut non paret mandatis pœnalibus, non anxie inquiritur, an jure an injuria Judex quid præceperit, 2. 3. 3. t. 1. p. 99. *in fin.*

Jus in re.

Quotuplex sit jus in re, & quæ inde nascantur actiones, 5. 2. 2. t. 2. p. 63.

Jussus.

Quid sit actio quod jussu? sufficit ratihabitio & tacitus consensus. Quibus in casibus cesset. Concurrere potest mandati actio, 15. 4. 1. & *seqq.* t. 3. p. 97. & *seqq.*

Justitia.

Cur per voluntatem definiatur, 1. 1. 7. t. 1. p. 5. *in fin.*

Cur dicatur constans & perpetua, 1. 1. 8. t. 1. p. 5.

Divisio justitiæ in commutativam & distributivam, 1. 1. 9. t. 1. p. 5.

Qualis in utraque proportio servetur, an arithmetica an geometrica, 1. 1. 9. t. 1. p. 5.

Divisio justitiæ in expletricem & attributricem, & quæ species ad utramque reducendæ sint, 1. 1. 10. t. 1. p. 6.

Justitium.

Quid sit Justitium, 2. 12. 1. t. 1. p. 134.

Jusjurandum calumniæ.

Vide *calumnia.*

Jusjurandum in litem.

Jusjurandum in litem duplex est, aliud veritatis, aliud affectionis. In quibus rebus, ex quibus causis, & in quibus actionibus jusjurandum veritatis locum habeat. Quid juris, si is, cui judex id detulit, jurare nolit, 22. 3. 1. t. 3. p. 33.

Quid sit jusjurandum in litem affectionis? Locus ei non est ob culpam levem, 12. 3. 2. t. 3. p. 33.

Desertus a solo judice, actori domino, vel qui suo nomine litem est contestatus. An & tutoribus in causa pupilli? An matri, si ea nutrix sit? An heredibus? Quid, si is, cui defertur, jurare declinet, 12. 3. 3. t. 3. p. 33.

Juratur contra eum, qui dolo non restituit, aut exhibet. An contra heredem ejus. Et quid, si ipse heres dolum fecerit? An & contra fidejussores, 12. 3. 4. t. 3. p. 34. *in fin.*

Defertur in judicis bonæ fidei & arbitrariis in rem aut in personam, quibus de restituendo vel exhibendo agitur; non in iis, quibus de tradendo, vel de sola indemnitate agitur; nec in stricti juris actionibus, 12. 3. 5. t. 3. p. 34.

In infinitum jurari potest. An judex possit taxationem adjicere? An in minus damnare, quam juratum, an post sententiam æstimationis eandem minuere, 12. 3. 6. t. 3. p. 34.

An ei, contra quem juratum, actiones cedendæ sint? 12. 3. 7. t. 3. p. 35.

An, & quo usque, nostris moribus jusjurandum in litem locum habeat, 12. 3. 8. t. 3. p. 35.

Jusjurandum.

Quid sit jusjurandum, quid jusjurandum *corporaliter præstitum?* 12. 2. 1. t. 3. p. 20.

An procurator mandato instructus jurare possit in anima domini, jure civili, canonico, & hodierno, 12. 2. 1. t. 3. p. 20.

Per Deum jurandum; de jurejurando improbatæ religionis præstito vel delato; de jurejurando per caput, per salutem suam aut liberorum, aut Principis, et de pejerante per Principis venerationem, ac ob id majestatis crimen non committente; de assertione solemni anabaptistarum, quæ jurisjurandi loco est, 12. 2. 2. t. 3. p. 21.

De veteri more rituque jurandi, 12. 2. 3. t. 3. p. 21.

De jurejurando promissorio. Si illud conventionibus appositum sit, secundum jus civile sequitur naturam actus, cui apponitur, 12. 2. 4. t. 3. p. 21.

An, et quatenus, jusjurandum promissorium jure canonico et moribus servandum sit, maxime, si apponatur negotiis, quæ lege vel consuetudine reprobata ac vetita sunt? 12. 2. 5. t. 3. p. 22.

Quid, si jusjurandum dolo vel metu interveniente interpositum sit, et de laxatione jurisjurandi per magistratum, 12. 2. 5. t. 3. p. 22.

Quid juris, si filiusfamilias jurejurando renunciaverit senatusconsulto Macedoniano, 14. 6. 10. t. 3. pag. 92.

Si jusjurandum sit appositum actui, qui mere dependet a voluntate jurantis, et jurans contra primum actum veniat, actus secundus juramento contrarius ratus est, etiam ipso jure canonico: et qui testamento apposuit jusjurandum de eo non revocando, si tamen postea revocet, postrema voluntas effectum habet, 12. 2. 6. t. 3. p. 22.

Quid sit jusjurandum assertorium in genere, quid voluntarium, judiciale, ac necessarium? 12. 2. 7. t. 3. p. 23.

Qui possint vel non possint deferre voluntarium et judiciale, ubi de tutoribus, et an hi decreto indigeant, item de procuratoribus, civitatum defensoribus, magistris societatum, uno ex pluribus heredibus, pupillis, prodigis, post biennium exceptionem non numeratæ pecuniæ opponentibus, jusjurandum jam a se delatum revocantibus, servis, filiisfamilias, infamibus, minoribus, 12. 2. 8. t. 3. pag. 23.

Quibus deferatur, an et quatenus impuberibus, servis, heredibus, procuratoribus, et defensoribus, 12. 2. 9. t. 3. p. 24.

Delatio jurisjurandi locum habet in actionibus civilibus in rem et in personam, sive rei persecutoriis sive pœnalibus et infamantibus. An et in actione injuriarum? An in popularibus? an in quæstione, utrum mulier prægnans sit, vel an nuptiæ aut sponsalia intercesserint. An in criminalibus, an hodie in causis infamantibus, 12. 2. 10. t. 3. p. 24.

An deferri possit ab actore vel reo post testimoniorum publicationem, & probationum ulteriorum renunciationem? 12. 2. 11. t. 3. p. 74.

An delatio fieri possit per eum, qui in se recepit probationem, quive nihil omnino ex suo latere probavit? 12. 2. 12. t. 3. p. 25.

Delatum ab eo, qui de calumnia juravit, præstan-

dum aut referendum ea forma, qua delatum, nisi aliud ex causa judex arbitretur. Nec opus, ut referens de calumnia juret. Si tutor detulerit, relatum sibi præstare tenetur, 12. 2. 13. t. 3. p. 25.
Referri nequit, sed præstandum, si is, cui delatum, illud jam acceptaverit, vel solus aut melius sciat id, de quo jurandum, 12. 2. 14. t. 3. p. 26. *in fin.*
Nec præstandum nec referendum quod delatum, si deferens de calumnia jurare nolit: vel delatio aliqua ex parte vitio laboret; jam plene per eum, cui defertur, probatum sit; vel is plenam offerat per instrumenta aut testes probationem, 12. 2. 15. t. 3. p. 26.
Qui jusjurandum delatum nec præstare nec referre vult, victus recedit, sed appellare potest, 12. 2. 10. t. 3. p. 26. *in fin.*
An is, cui delatum est, petere possit dilationem ad liberandum? An is, qui detulit, delatum, sed necdum præstitum revocare possit? An is, qui expresse vel tacite recusavit alterutrum facere, postea ex pœnitentia possit præstare vel referre 12. 2. 16. t. 3. p. 26. *in fin.*
Quid sit actio in factum ex jurejurando, et in simplum, licet negotium, de quo juratum, ex inficiatione in duplum sit? Non est nova actio, sed adjectitia qualitas actionis in rem aut in personam, cujus & naturam imitatur, nec novationem continet, 12. 2. 18. t. 3. p. 27.
Jusjurandum juranti etiam nocet, ut conveniri possit ex negotio, quod intercessisse jurati: quod exemplis docetur, 12. 2. 19. t. 3. p. 27.
Jusjurandum aliis, quam inter quos est præstitum, neque nocet neque prodest; quod exemplis declaratur, 12. 2. 20. t. 3. p. 27.
An jusjurandum debitoris principalis prosit fidejussori, & vice-versa? An jusjurandum unius rei debendi alteri reo debendi? An delatum ab uno credendi reo, & per debitorem præstitum, noceat alteri reo credendi agere volenti? An vice versa, quod unius debendi reus detulit, præstandum ab adversario, noceat alteri debendi reo? 12. 2. 21. t. 3. p. 27.
Jusjurandum strictam recipit interpretationem, ne extendatur ultra rem aut casum, de quo juratum est. Quid juris, si alia actio intentetur, sed qua quæstio eadem ventilatur, quæ in actione priori, in qua juratum est? 12. 2. 22. t. 3. p. 28.
Pro præstito habetur jusjurandum, quo ab illo, qui detulit vel retulit, remissum est ei, qui id jam susceperat. Quid intersit inter remissionem jurisjurandi adhuc præstandi, & ejus quod jam præstitum est? 12. 2. 23. t. 3. p. 28.
Habetur & pro præstito, si is, qui illud sibi delatum aut relatum susceperat, mortuus sit antequam præstaret: secus, si præstare recusaverit, 12. 2. 24. t. 3. p. 29.
Jusjurandum voluntarium & judiciale præstitum rescindi nequit per appellationem; nec propter instrumenta noviter reperta; nec perjurii prætextu, cujus ratio & restrictio explicatur, 12. 2. 25. t. 3. p. 29.
In omni delatione vel relatione jurisjurandi tacita conventio est, 12. 2. 25. t. 3. p. 29.
Recensentur plures casus ac causæ, quibus jusjurandum voluntarium ac judiciale jam præstitum effectu caret, 12. 2. 26. t. 3. p. 29.
Jusjurandum necessarium quid sit? in quibus causis locum habeat. An in criminalibus? An in hodie infamantibus? An, si ex crimine tantum civiliter agatur ad pœnam pecuniariam? An & in actione injuriarum ad pœnam aut palinodiam? An & in causis fraudati census ac impositionum publicarum? 12. 2. 27. t. 3. p. 30.
An &, si de consuetudine probanda quæstio sit? 1. 3. 35. t. 1. p. 23.
Quando causa dicenda sit *dubia*, ut judex jusjurandum deferre possit, 12. 2. 28. t. 3. p. 30.
Deferre potest judex jusjurandum, licet neuter litigantium id petat; etiam post conclusionem in causa. Arbitrio judicis relinquendum, an illud actori, an reo, deferri debeat? 12. 2. 29. t. 3. p. 31.
Quibus in casibus suppletorium deferri nequeat? non ad probandam præscriptionem, aut consuetudinem, aut sanguinis proximitatem; non ad supplendum solemnitatum defectum, 12. 2. 29. t. 3. p. 31.
Præstandum ea forma, qua delatum, citata adversa parte. Nec referri potest; ac judicandum contra eum, qui jurare detrectat; appellari tamen a condemnatione potest, & peti rescissio jurisjurandi propter instrumenta noviter reperta, 12. 2. 30. t. 3. pag. 31.
Moribus hodiernis jusjurandum a parte parti delatum non præstatur, nec quisquam præstare vel referre cogitur, nisi interveniat judicis decretum. Nec tamen ideo omne jusjurandum quantum ad effectus, nunc necessarium est, 12. 2. 31. t. 3. p. 32.
Quæ sit perjurii pœna jure Romano ac moribus? An pœnis gravioribus afficiendi, qui tantum ad pejerandum se paratos professi sunt, aut errore pejerarunt? Et ex quibus præsumi possit, dolum a perjurio abesse? 12. 2. 32. t. 3. p. 32.

L

Lapides.

Lapides & lapidicinæ quo usque contineantur in usufructu fundi, 7. 1. 24. t. 2. p. 153.

Laudimia.

De laudimiis, maxime nomine emphyteusios solvendis, varias quæstiones, vide in verbo *emphyteusis*.
An duplicata debeantur laudimia, si fiat retractus conventionalis? 18. 3. 7. t. 3. p. 151.
In retractu legali semel tantum laudimia aliaque onera debentur, 18. 3. 29. t. 3. p. 158.
An retrahens solvat laudimia aliaque onera, a quibus emtor ex privilegio personali liber erat? 18. 3. 29. t. 3. p. 158.
An laudimia, dominis directis pro venditione soluta, restituenda sint per dominum directum cum venditio ob enormem læsionem rescinditur? An iterato solvenda pro resolutione contractus? An emtor laudimia, quæ repetere nequit ab eo, cui solvit, repetere possit ab ipso venditore? 18. 5. 9. t. 3. p. 171. *in fin.*
De Laudimiis, vide *investitura*.

Læsio enormis.

Vide *rescissio venditionis.*

Legalis hypotheca.

Legalis hypotheca nascitur, licet non sit actis publicis insinuata, nec quadragesima solutio requiritur, 20. 1. 11. t. 3. p. 216. *in fin.*

Legalis hypotheca fisco competit in bonis administratorum, & eorum quibuscum contraxit, & civium pro tributis: quod & civitatibus datum, si tributa exigant ex Principis concessione. An & publicani pro exactione tributorum ac vectigalium hypothecam habeant, & quamdiu secundum mores Hollandiæ? 20. 2. 8. t. 3. p. 228.

An fisco pro mulctis ac pœnis in bonis delinquentium hypotheca aut personale inter chirographarios privilegium competat, an magis fiscus omnibus chirographariis postponendus sit? 20. 2. 9. t. 3. p. 228.

An & quo usque fiscus hypothecam legalem habeat, cum in jus privati succedit? 20. 2. 10. t. 3. pag. 229.

Pupillis hypotheca legalis competit in bonis tutorum, curatorum, vitrici, quem mater superinduxit non redditis rationibus. An & moribus in bonis mulieris, quam tutor post susceptum tutelæ officium uxorem duxit? 20. 2. 11. t. 3. p. 229.

An in bonis protutorum, actorum tutori adjunctorum, procuratorum, & eorum qui pupillorum negotia ex amicitia gesserunt? 20. 2. 12. t. 3. p. 305.

An hoc jus competat furiosis, prodigis, mente captis, debilibus, mutis, surdis, 20. 2. 13. t. 3. pag. 229.

An pupilli & similes hoc jus habeant in bonis magistratuum, cum subsidiaria agunt actione? An in bonis executoris testamenti pro legatis & similibus? An in bonis curatoris bonis dati, si creditores sint? An in bonis eorum, quibuscum pupilli contraxerunt? Si eorum nomine contractum sit (*op Weeskamers recht.*) quamdiu tunc jus illud duret? An in bonis heredum tutoris? 20. 2. 14. t. 3. p. 230.

An pupilli in rem suam pecunia emtam habeant legalis hypothecæ jus pro pecuniæ debitæ restitutione, 20. 2. 15. t. 3. p. 230.

An & in bonis tutoris pro iis, quæ tutor ante delatam tutelam pupillis, aut illis, quibus hi heredes extiterunt, vel etiam durante administratione, sed alia ex causa cœpit debere. An & pro usuris talis debiti, ac impensis litis, quas tutor ex actione tutelæ damnatus est. Et quid, si tutor debitor cum reliquis pupilli tutoribus debitum novaverit, 20. 2. 16. t. 3. p. 231.

Ex quo tempore pupillis incipiat competere hoc jus legalis hypothecæ, & quid juris, si unus diversas tutelas diversis temporibus delatas gesserit, 20. 2. 17. t. 3. p. 231.

An jus hypothecæ legalis pereat pupillis per rationum redditionem, si reliqua necdum restituta sint, sed usuræ reliquorum perceptæ, 20. 2. 18. t. 3. p. 232.

Transit hoc jus hypothecæ legalis ad heredes pupillorum, 20. 2. 18. t. 3. p. 232.

Tempore Pandectarum legalis hæc hypotheca pupillis non competit, sed demum post inducta fuit, 20. 2. 19. t. 3. p. 232. *in fin.*

Mulieri, sponsæ, & uxori putativæ competit hypotheca legalis pro dote, & paraphernis, ac marito pro obtinenda dote promissa, & recuperanda donatione propter nuptias. Quid moribus? 20. 2. 20. t. 3. p. 234.

Mulier hanc hypothecam legalem transmittit ad heredes, 20. 2. 18. t. 3. p. 232.

Si testator diversis temporibus alia atque alia legata reliquerit, vel alia pure, alia sub conditione, alter alteri in hypotheca legali non præfertur, 20. 2. 22. t. 3. p. 234.

Alia de hypotheca legali pro legatis, vide in indice partis posterioris ad verbum *legatum*.

Competit hypotheca legalis in bonis vidui vel viduæ pro restitutione relictorum sub conditione viduitatis, 20. 2. 23. t. 3. p. 235. *in fin.*

Item liberis prioris thori in bonis parentis binubi pro rebus, quæ in pœnam secundarum nuptiarum ad liberos primi thori redire debent. Uti & pro bonis parentis defuncti, aut a linea parentis defuncti profectis, quæ parens superstes administravit, imo ex moribus etiam aliquando in bonis vitrici aut novercæ. Non pro cæteris adventitiis; cujus tamen contrarium moribus verius, 20. 2. 23. t. 3. p. 235. *in fin.*

An liberis pereat jus hypothecæ legalis pro bonis parentis defuncti in bona superstitis, si mediante transactione (*by uytkoop*) certa pecuniæ quantitas promissa sit? Et quid juris, si cum parens superstes omne æris alieni onus in se recepisset, liberi partem oneris solvere per creditores compulsi sint, 20. 2. 24. t. 3. p. 235.

An legatis hypotheca competat civitati, ecclesiis, piis locis, in bonis administratorum. An societati Indiæ Orient. & Occidentalis. An pagis & vicis in bonis eorum, quibus commiserunt exactionem eorum, quæ dicuntur *Mongengelden & Molegelden*, 20. 2. 25. t. 3. p. 235.

An & in bonis eorum, quibuscum civitas aut Ecclesia contraxit. Et quale jus civitati hac in parte datum sit, 20. 2. 26. t. 3. p. 236.

Dominus directus & dominus antiquus pro canone, solario, censu, habet hypothecam legalem in fundum emphyteuticum, superficiarium, censualem. Argentarii in militiam suis nummis creditis emtam, 20. 2. 27. t. 3. p. 236.

Credentes in refectionem ædium, hypothecam ex lege habent in ipsas ædes. An & fabri pro mercede operarum. Quid, si creditum, sed in refectionem non impensum? Quid, si impensa non ex necessitate, sed utilitatis aut voluptatis causa facta sit, 20. 2. 28. t. 3. p. 236.

Quid, si creditum sit in domus emtionem, aut ædium novarum extructionem. Quid, si in aliarum rerum meliorationem, reparationem, aut emtionem. An non tunc retentio rerum competat, si adhuc possideantur, 20. 2. 28. t. 3. p. 236.

Non jure civili, sed moribus, hypothecam legalem habet, qui credidit in navis refectionem, 20. 2. 29. t. 3. p. 237.

Habent & domini, quorum merces urgente necessitate per magistratum navis distractæ sunt, in ipsa nave; socii nautici in nave & mercibus ea vectis pro mercede debita, 20. 2. 30. t. 3. p. 237.

Competit etiam universitati agrorum pro impensis in refectionem aggerum, molendinorum, &c. Redemtori pro lucro in bonis ejus, quem a Turcis aut Barbaris aliis redemit; illis qui suam partem societatis Indicæ venditam transcripserunt, in ipsa illa parte pro pretio necdum soluto; insolatoribus (*blekers*) pro mercede dealbationis in lineis, &c. 22. 2. 31. t. 3. p. 237. *in fin.*

An jus pignoris nascatur ex arresto rei aut personæ. An ex agnitione chirographi in judicio. An ex sententia. Et quid juris, si pignora judicati exe-quendi causa capta sint, 20. 2. 32. t. 3. p. 233.

An domino rei furto oblatæ in rebus furis, pro æstimatione, vel in rebus ex pecunia furtiva emtis. An socio in bonis socii pro eo quod reliquis sociis jure societatis debitum? An ei, cui annuus reditus ex certo fundo præstandus venditur, si fundus specialiter obligatus non sit, 20. 2. 33. t. 3. p. 233.

Cujus loci leges spectandæ sint in quæstione, an legalis hypotheca competat in mobilibus & immobilibus, 20. 2. 34. t. 3. p. 233.

Legati.

An et quatenus jure gentium inviolabiles sint, 1. 1. 18. t. 1. p. 8.

Legati an obligentur legibus loci, in quo legationis causa morantur, 1. 3. 12. t. 1. p. 15.

An & legati civitatum aut provinciarum Fœderati Belgii ad collegia generalia, 1. 3. 12. t. 1. p. 15.

Quæ pœnæ violantium legatos, 1. 8. 7. t. 1. p. 58.

An arrestari possint legati exterarum gentium, 2. 4. 43. t. 1. p. 115.

An delegati ad Fœderata Belgii uniti collegia sisti possint, 2. 4. 44. t. 1. p. 115.

An legatus constituens id, quod in provincia debet, Romæ tempore legationis actione de constituta pecunia conveniri possit, 13. 5. 13. t. 3. 62.

Legatum.

Quid sit legatum. Si testator legatario donet rem legatam, an in dubio magis præsumenda sit esse donatio inter vivos, an mortis causa, 30. 1. 1. t. 5. p. 36.

Sublata est differentia inter legata & fideicommissa; ut & inter legata damnationis, vindicationis &c. 30. 1. 2. t. 5. p. 36.

Qui possint legare. Quibus recte legetur, vel non. An jam mortuis apud hostes captis, servis domini deportati. Si extraneo instituto *leget cognatis proximis*, qui videantur designati, & pro quibus partibus, 30. 1. 3. t. 5. p. 36.

Heres a se ipso legatum capere nequit, ratione civili & naturali. Inutile est legatum datum heredi ex asse. Quid, si heredi ex asse instituto & Titio legatum sit. Quam partem ex legato capiat heres, cui ex semisse instituto & duobus aliis extraneis fundus legatus, 30. 1. 4. t. 5. p. 37.

Quæ pars cuique ex legato cedat, si testator omnibus heredibus, in partibus inæqualibus institutis, rem unam simplici legato reliquerit, exemplis explicatur, 30. 1. 5. t. 5. p. 37.

Quam quisque partem capiat, si ex pluribus heredibus uni, aut quibusdam tantum res legetur. Et an hæ juris civilis determinationes adhuc hodie servandæ, 30. 1. 6. t. 5. p. 38.

Si non simplex legatum, sed prælegatum, uni aut quibusdam, aut omnibus heredibus relictum sit, quales tunc partes singuli, & quo jure capiant. Et an in prælegato heres a se ipso capere possit, 30. 1. 7. t. 5. p. 38.

An regula, quod nemo a se capere possit, etiam in mortis causa donatione obtineat, 30. 1. 8. t. 5. p. 38.

An legari possit res incapaci, ut is eam restituat capaci. An posita statutaria gratificationis inter conjuges prohibitione, conjux conjugi legare possit pecuniam inter pauperes distribuendam, 30. 1. 9. t. 5. p. 39.

Quibus temporibus legatarius debeat capax esse legati puri & conditionalis. An incapaci legari possit sub conditione, *si aliquando capere potuerit*, & quando tunc debeat capax esse, 30. 1. 10. t. 5. p. 39.

Qui possint legatis gravari. An & heredes ab intestato. An & heredes legitimi impuberis filiif. per patrem ejus. An & substituti. An substitutus filiisf. impuberis exheredati. Quando substitutus iisdem intelligatur gravatus legatis, & fideicommissis, quibus institutus. Quando non, 30. 1. 11. t. 5. p. 39.

An gravari possit legato, qui nec expressa nec tacita defuncti voluntate, sed casu heres fit. Cujus exempla dantur. Et quid moribus, 30. 1. 12. t. 5. p. 40.

Testator vel unum in solidum, vel omnes viribus aut hereditariis portionibus gravare potest. An, si jusserit corpus hereditarium ab uno præstari, cum videatur in solidum gravasse. An legatarius unum in solidum gravatum in solidum convenire possit, 30. 1. 13. t. 5. p. 40.

An gravari possint legatarii, fideicommissarii, mortis causa donatarii, mortis causa capientes. An maritus ab uxore, quæ ei donaverat. An & debitores defuncti, & quis tunc effectus. An donatarii inter vivos, 30. 1. 14. t. 5. p. 40 *in fin.*

Heredes ultra vires hereditatis gravari possunt, non legatarii, exceptis quibusdam casibus, 30. 1. 15. t. 5. p. 40.

Recensentur casus, quibus alii videntur honoratio alii legatis gravati; ubi de municipio, pupillo honorato, tutore & similibus gravatis, & de gravata legatarii vel heredis herede: Vere non honoratus, gravari nequit. An & quando, posita statutari, communione, ex communi massa solvendum, quando unus conjux vel uterque simul legavit, 30. 1. 16. t. 5. p. 41. *in fin.*

Quales res legari possint. An et quæ apud hostes sint. An res in genere. Si testator leget genus rerum, veluti, supellectilem suam, et præmiserit vel subjunxerit quasdam generis illius species, an tunc præter species recensitas debeantur aliæ sub illo genere contentæ, 30. 1. 17. t. 5. p. 41.

Quæ contineantur legatis *mobilibus* sine certi loci adjectione. An merces venales, numerata pecunia. An et ea, quæ reposita, ut fœnori aut in emtionem prædiorum collocentur. An actiones. Quæ contineantur legato mobilium certi loci. An nomina, quorum instrumenta in eo loco sunt. An pecunia præsidii causa ibi reposita, & quid illa sit. Qualis regula in his observanda, 30. 1. 18. t. 5. p. 41. *in fin.*

Legari potest hereditas defuncto relicta, pars quota hereditatis vel bonorum ipsius defuncti. Quis tunc effectus. Quid intersit, an quota hereditatis detur titulo institutionis, an legati. Et utrum pars hereditatis, an bonorum, legetur. Si taberna, armentum, familia legetur, an unum, an multiplex sit legatum, 30. 1. 19. t. 5. p. 42.

Legatur et nomen seu actio, quæ cedenda etiam ad usuras sortis adhuc debitas; una cum actionibus

accessoriis. An heres teneatur præstare debitorem locupletem. An non saltem, si testator leget expresse rem aut quantitatem sibi dubiam. Quid, si leget actionem in judicium jam deductam. Utiles actiones legatario et sine cessione competunt. An et accessoriæ, quas heres demum paravit, 30. 1. 20. t. 5. p. 42.

Quid, si testator leget Titio, quod Mævius debet, et is nihil debeat. Et quid, si exprimat certam quantitatem tanquam sibi debitam. Quid, si leget sibi sub conditione debitum ex contractu vel legato, 30. 1. 21. t. 5. p. 42.

Quid, si nomen extinctum sit confusione, acceptilatione, legato liberationis. Quid, si testator ipse cum effectu exegerit. Unde colligi possit, testatorem voluisse ut legatum nominis exacti adhuc ratum maneat. Quid, si debitum novaverit, aut sponte oblatum acceptaverit. Quid petat legatarius, si nomen quidem extinctum, sed legatum adhuc ratum sit, 30. 1. 22. t. 5. p. 43.

An evanescat, si testator nomen jam judicio exigere cœperit, sed ante solutionem mortuus sit, 30. 1. 23. t. 5. p. 43. *in fin.*

Quid, si testator, cui debebatur *Stichus aut decem arbitrio debitoris*, leget alteri Stichum sibi debitum, vel uni Stichum, alteri decem. Quid si cum haberet duos debendi reos, vel debitorem et fidejussorem *Gajum* et *Lucium*, leget uni, quod sibi Gajus, alteri, quod sibi Lucius debet. Quid, si postea alteruter eorum acceptilatione, pacto legato liberatus sit, 30. 1. 24. t. 5. p. 44.

Quid debeatur, si calendarium, seu hominum universitas legetur. An etiam pecuniæ exactæ. An in calendarii rationem de novo translatæ, vel calendarii rationibus exemtæ. Legato certo nominum numero ex calendario arbitrio legatarii eligendo, cujus temporis calendarium spectandum sit, facti testamenti, an mortis. 30. 1. 25. t. 5. p. 44. *in fin.*

Legatur res heredis, et alienæ. Quali pretio hæc sit redimenda. Præstanda res heredis, licet testator putaverit, eam suam esse; aliena demum tunc, cum testator scivit alienam esse, et id probat legatarius, exceptis paucis casibus, qui recensentur. An heres liberetur a redimendi necessitate, si res aliena admodum difficilis comparata sit, 30. 1. 26. t. 5. p. 45.

Si testator rem suam, sed alteri obligatam, leget, quis pignus luat. Quid, si alius in re legata usumfructum habeat. Quid, si rei legatæ impositum sit onus tale, ex quo metuenda dominii amissio, an heres eam liberare debeat ab illo onere. An et a servitute prædiali, vel reditu irredimibili, qui prædio legato impositus. Si testator conductor fructum conductionis alteri leget, qui pensionem solvat, 30. 1. 27. t. 5. p. 45.

Quid juris, si quis leget rem sibi cum alio communem. Quid, si fundum suum vectigalem. Quid, si rem sibi et heredi communem. Quid si testator postea partem alteram rei communis redemerit. Quid, si conjux leget rem sibi et conjugi ex statuto communem, 30. 1. 28. t. 5. p. 46.

Res legatarii propria ei sub conditione, non pure, legari potest. Quid, si testator in re legatarii habuerit jus superficiei emphyteusios, ususfructus, pignoris. Quid, si tertius hæc jura habeat in re propria legatarii; aut jus servitutis prædialis. An heres pretium solvat, si legata sit res legatario vendita et tradita, sed pretio non soluto. Recte legatur res legatarii, quoties dominium ejus ipsi auferri potest ex causa jam nata, recte quoque æstimatio rei legatarii, 30. 1. 29. t. 5. p. 46.

Res extra commercium posita legari nequit pure vel sub conditione, nec æstimatio debetur. Quid, si sit in commercio heredis, non legatarii, vel contra. Si legatarius fideicommisso gravetur, incapacitas legatarii non obest fideicommissario capaci, 30. 1. 30. t. 5. p. 47.

Quid, si testator suum servum alteri leget, et ipsi servo leget libertatem, pure, ex die, vel sub conditione, 30. 1. 31. t. 5. p. 48.

Tignum ædibus junctum an et quando legati possit jure civili, vel moribus, 30. 1. 32. t. 5. p. 48.

An si res omnino, vel certis personis, veluti immobilibus, tutori, conjugi, prohibeatur legari, æstimatio debeatur. Et quid, si expresse rerum talium æstimatio legetur. An tacite videantur statuto prohibitæ legari res illæ, quæ jure præcipui cedere debent primogenito, aut conjugi, 30. 1. 33. t. 5. p. 48.

Si idem corpus, aut eadem quantitas, sæpius eidem, ab eodem, eadem vel diversis scripturis legetur, an semel, an sæpe debeatur, 30. 1. 34. t. 5. p. 48, *in fin.*

Legari possunt facta. Heres per testatorem damnatus rem duobus vendere, an cogi possit uni partem vendere, si alter emere nolit, 30. 1. 35. t. 5. p. 49.

An legati præstatio conferri possit in arbitrium heredis. An, cui dare velit, quibus pensionibus. An in arbitrium legatarii. Et an tunc purum, an conditionale legatum sit. An in arbitrium tertii expresse vel tacite, 30. 1. 36. t. 5. p. 49.

Agnosci debet legatum, ut peti possit; idque cum onere addito. An pro parte agnosci, pro parte repudiari possit; si una vel plures res legatæ sint. Quid, si plures sint unius legatarii heredes, vel plures domini. An heres repudiare hereditatem, & legatum agnoscere, 30. 1. 37. t. 5. p. 49.

De actione ex testamento, in quibus legatis locum habeat, & contra quos. Stricti juris est, sed in variis imitatur actiones bonæ fidei, 30. 1. 38. t. 5. p. 50.

De rei vindicatione pro legato, & fundamento ejus. Quo sensu dominium rei legatæ recta via transeat a defuncto in legatarium, et quando. Quæ legata per vindicationem peti nequeant, 30. 1. 39. t. 5. p. 50.

De actione hypothecaria. An illa dividua sit, si testator expresse pignus pro legato constituerit testamento. An testator hoc jus hypothecæ adimere possit. An hoc jus competat etiam heredi ex re certa instituto. An et legatario annui legati, 30. 2. 40. t. 5. p. 50.

An competat, si non heres, sed legatarius legato gravatus sit, et in quibus tunc bonis. Qualia defuncti bona, et quo usque, affecta sint, cum plures heredes legato gravati sunt, vel unus ex pluribus, vel ex pluribus gravatis quidam jam solverunt, 30. 1. 41. t. 5. p. 50.

An hypothecaria etiam detur contra tertios rerum defuncti possessores, 30. 1. 42. t. 5. p. 51.

An et pro usuris ac fructibus legatorum competat hoc jus. An et pro sumtibus ad consequendum legatum factis, in quos heres damnatus est, 30. 1. 43. t. 5. p. 51.

Qualia legata judicio famil. erciscundæ peti possint, 30. 1. 44. t. 5. p. 51.

An legatarius legatum privata auctoritare occupare possit invito possessore. Quid, si testator ei hoc jus dederit. An possit via executiva consequi. Et quid moribus, 30. 1. 45. t. 5. p. 51.

Quisque heres tantum fert onus legati pro ea parte, qua heres est: licet respectu rei individuæ in solidum conventus ac condemnatus sit, regressum tunc contra cæteros habiturus, nisi aliud testator voluerit: et quando videatur aliud voluisse. An unius inopia cæteros gravet ratione legati. An portio deficientis accrescat reliquis heredibus cum onere legati, 30. 1. 46. t. 5. p. 52. *in fin.*

Si unus, tanquam ex asse heres, gravatur legato, post ei alius addatur, vel alius præter gravatum gravanti succedat, scienti, vel ignoranti, alterum quoque successurum, an prior integra legata præstet. Quid, si gravetur ex asse institutus, qui ex statuto sola mobilia capere potest, 30. 1. 47. t. 5. p. 52.

Præstandæ cum rebus legatis accessiones earum. Quæ illæ sint. Fructus et usuræ legatorum ex quo tempore debeantur, 30. 1. 48. t. 5. p. 52. *in fin.*

An pro rebus pecunia, aut pro pecunia res legatario invito dari. An non, si heres peculiari ducatur affectione in rem legatam. Si electio heredis sit, an rem, an æstimationem dare velit, an partim æstimationem dare possit. Recensentur casus, quibus heres vel potest vel cogitur dare rei legatæ æstimationem, 30. 1. 49. t. 5. p. 53.

Quasi culpa per gravatum præstanda, si heres vel legatarius legato, vel heres universalis fideicommisso gravatus sit, 30. 1. 50. t. 5. p. 53.

An et culpæ accensendum, si tignum legatum ædibus junxerit, vel rem legatam in funus impenderit, vel servum suum legatum manumiserit vivo aut mortuo testatore. Quid agere debeat heres, si dubitetur, an res legata supersit, nec ne, 30. 1. 51. t. 5. p. 54.

Parte legatæ rei exstincta, an quod superest debeatur. An rudera vel area, exusta domo. An corium, aut cornua peremto bove. An equi superstites, si ex quadriga unus perierit, 30. 1. 52. t. 5. p. 54.

Quando ob culpam heres actione ex testamento, quando ex lege Aquilia conveniatur, 30. 1. 53. t. 5. p. 54. *in fin.*

Quo modo consultum sit legatario, si res legata non heredis, sed tertii facto perierit, 30. 1. 54. t. 5. p. 54.

Quid juris, si ex lana legata vestis, ex materia navis, ex auro poculum, ex poculo massa facta sit, vel areæ legatæ domus imposita, vel domus destructa et alia reposita; quid, si paulatim in totum refecta, 30. 1. 55. t. 5. p. 25.

Recensentur casus, quibus ad legatum agunt, qui in legando nullo modo, vel non principaliter, nominati sunt: et quidem vel soli, vel cum nominatis. Quo modo cavendum sit heredi per eum, qui primus agit, si et alter agere possit, 30. 1. 56. t. 5. p. 55.

An legatarius rem unam sibi legatam possit partim ex testamento actione, partim vindicatione petere. Et quid si plures heredes unius legatarii, 30. 1. 57. t. 5. p. *in fin.*

Ubi legata peti debeant, 30. 1. 58. t. 5. p. 55.

De jure accrescendi inter collegatarios, vide *accrescendi jus.*

De annuis legatis, et annua, bima, trima die relictis, vide *annuum legatum.*

De reditu legato, vide *reditus.*

De servitute legata, quando dies ejus cedat, 33. 5. 1. t. 5. p. 64.

De dote prælegata; vide *dos.*

De optione vel electione legata, vide *electio.*

De tritico, vino vel oleo legato, quid, et quantum videatur legatum. Quando nihil debeatur. Et cui competat electio ratione qualitatis, 33. 6. 1. & *seqq.* t. 5. p. 70.

De instructo vel instrumento legato. Vide *instrumentum.*

De peculio legato, vide *peculium.*

De penu legata, vide *penus.*

De supellectile legata, vide *supellex.*

De alimentis et cibariis legatis, vide *alimenta.*

De auro, argento, mundo, ornamentis, veste, statuis legatis. Vide *aurum, mundus, ornamenta, vestis, statuæ.*

De liberatione legata. Vide *liberatio.*

De debitore legante quod debet. Vide *debitum.*

De adimendis et transferendis legatis, vide *ademtio legatis.*

De rebus dubiis, vide *interpretatio.*

De legato pœnæ causa, vide *pœna.*

De his quæ pro non scriptis habita, vide *caduca.*

De his, quibus ut indignis; vide *indignus.*

Quando dies legatorum cedat, vide *cessio diei.*

De cautione legatorum nomine, vide *cautio.*

Legatus.

Qua solemnitate legati ad alias gentes missi, eorumque ministri possint testari. Et quid de delegatis ad Collegia ordinum, &c. 28.1.14.t.4.p.250. *in fin.*

Quot generum legati sint. De violabilitate legatorum a populo libero ad populum liberum missorum, ratione personæ, bonorum, comitum, ædium, etiam jure Hollandico, 50. 7. 1. t. 6. p. 340.

De legatione *libera* & *non libera.* Absentes libere legatione non gaudent juribus legationum. De legatione *gratuita*, & *non gratuita*, & *viatico*, seu *legativo*, 50. 7. 2. t. 6. p. 340.

De modo constituendi legatos municipiorum. Qui & quot fuerint eligendi. An & unus potuerit plures legationes suscipere. Quo ordine quisque in municipio debuerit legatione fungi. Ex quibus causis excusare se potuerint a legatione. An ea fungi potuerint per vicarium; & per quem, & quid moribus. Quando biennii vacatio competierit legatione perfunctis. An filio ob legationem patris. An quia quis pro alio vicarium legati munus subiit, 50. 7. 3. t. 6. p. 341.

De privilegiis legatorum municipalium. Ubi de jure revocandi domum; & an ac quando, quibusque in causis, absentes in patria defendi debuerint. Ex quo, & ad quod tempus gavisi fuerint jure absentium reipublicæ causa. An morientes in munere debeant viatica accepta restituere collegiis aut reipublicæ, 50. 7. 4. t. 6. p. 341.

An hi legati potuerint dona accipere, aut legationem deserere. An & quatenus privata sua aliena negotia curare. Et quid moribus, 50. 7. 5. t. 6. p. 341.
De nostratium ad comitia & collegia varia delegatorum jure circa in jus vocationes, & arrestationes; jus domicilii; deque adeunda eorum hereditate cum beneficio inventarii, aut in eam successione ab intestato; de solemnitate per eos in testamento, & aliis actibus adhibenda. Quo usque subsint legibus loci, ubi legationis causa morantur. De damno iis reparando, quod fortuito passi sunt, 50. 7. 6. t. 6. p. 341.

Legatus proconsulis.

Proconsul adiunctum habuit legatum, cui mandabat jurisdictionem, nec alteri mandare poterat, 1. 16. 3. t. 1. p. 74.
An legati proconsulis propriam habuerint jurisdictionem, & eam suo nomine exercuerint, an nomine proconsulis, 1. 16. 4. t. 1. p. 74.
Legati proconsulis non habuerunt jurisdictionem criminalem, 1. 16. 5. t. 1. p. 75.
Apud legatum proconsulis manumissio, adoptio, et similes actus voluntariæ jurisdictionis expediri potuerunt, 1. 16. 6. t. 1. p. 76.

Legatus Cæsaris.

Legatus Cæsaris habuit jurisdictionem criminalem, 1. 16. 5. t. 1. p. 75.

Leges.

De necessitate legum, 1. 1. 1. t. 1. p. 1.
De compositione legis 12. *tab.* 1. 2. 1. t. 1. p. 10.
Quid sit lex, 1. 3. 2. t. 1. p. 13.
Cur dicatur *delictorum, quæ sponte vel ignorantia contrahuntur, coercitio*, 1. 3. 3. t. 1. p. 13.
Cur dicatur *communis reipublicæ sponsio*, 1. 3. 4. t. 1. p. 13.
Lex debet esse justa et generalis, licet ratio legis non æqualiter in omnibus civibus militet, 1. 3. 5. t. 1. p. 13. *in fin.*
Lex non est irrationabilis, licet prima ratio legis ignoretur, 1. 3. 6. t. 1. p. 14.
Lex debet esse perpetua, 1. 3. 7. t. 1. p. 14 *in fin.*
Lex non facile mutanda est, 1. 3. 39. t. 1. p. 24.
Lex æneis tabulis incidi solita, 1. 3. 7. t. 1. p. 14. *in fin.*
Debet esse lata ab illis, qui juris cedendi potestatem habent, 1. 3. 8. t. 1. p. 14.
Debet esse promulgata, 1. 3. 9. t. 1. p. 14.
An lex passim promulgata excepto uno loco, obliget incolas istius loci, 1. 3. 10. t. 1. p. 14.
Lex promulgata quidem, sed nondum usu recepta, non habet vim legis, 1. 3. 41. t. 1. p. 24.
Quo usque et quamdiu subditi ac advenæ per certi loci legem obligentur, 1. 3. 11. t. 1. p. 15.
An et quo usque legati, ac delegati ad collegia generalia Fœderati Belgii, 1. 3. 12. t. 1 p. 15.
An studiosi ligentur legibus loci in quo studiorum causa morantur, 1. 3. 13 t. 1. p. 15.
Quo respectu leges suadentes et permittentes habeant vim legis. 1. 3. 14. t. 1. p. 15.
An et quo usque Princeps legibus solutus sit, et legibus tamen vivere velit, 1. 3. 15. t. 1. p. 16. *in fin.*
Quod contra leges gestum est, quando ipso jure nullum sit, quando non, 1. 3. 16. t. 1. p. 16.
Leges ad futura, non præterita negotia pertinent, quandoque etiam ad præterita, 1. 3. 17. t. 1. p. 17.
Interpretatio legis, vide *interpretatio.*
Abrogatio legis, vide *abrogatio.*
Qui dicit legem abrogatam, aut nunquam usu receptam fuisse, id probare debet, 1. 3. 40. t. 1. p. 24.
Quo sensu verum sit, cessante ratione legis cessare ipsam legis dispositionem, 1. 3. 43. t. 1. p. 25.
An una civitas negligentia aut non usu possit subducere obligationi legis aut edicti generalis totius populi territorii, 1. 3. 42. t. 1. p. 24.
Cujus loci leges in judicando observandæ sint, et quid, si pendente lite vel appellatione lex per novam legem abrogetur, 5. 1. 51. t. 2. p. 25.
Legislatores, qui primi fuerint apud gentes plerasque antiquas, 1. 1. 1. t. 1. p.
Qui condant leges in statu monarchio, aristocratico, et democratico, 1. 3. 8. t. 1. p. 14.

Legitima persona standi in judicio. Vide *judicium.*

Legitima.

An liberi fideicommisso gravati præter legitimam etiam Trebellianicam deducant. Vide *Trebellianica.*
Si pactis dotalibus sit definitus succedendi ordo, ut conjux superstes defuncto succedat, parentibus conjugum paciscentium superstitibus salva debet esse legitima, ubi leges eos ab intestato vocant, 5. 2. 38. t. 2. p. 78.
Quid, si parentes ipsi talibus pactis dotalibus subscripserint, nec tamen nominatim legitimæ renunciaverint, 5. 2. 39. t. 2. p. 79.
Si pacto dotali definitum sit, liberis ex eo matrimonio nascituris ac sine prole decedentibus, bona redire debere ad latus, unde provenerunt, nulla superstiti conjugi ex liberorum bonis legitima aut Trebellianica competit, 5. 2. 40. t. 2. p. 790.
Quid juris, si designati tabula dotali successores, fideicommisso ulteriore gravati sint; vel ipsis liberis alienatio interdicta, 5. 2. 40. t. 2. p. 79.
Si liberi testamentum condiderint, et ita ordinem succedendi tabulis dotalibus comprehensum insuper habuerint, parenti superstiti legitimam relinquere debent, 5. 2. 41. t. 2. p. 80.
Si parentes, aut liberi, aut fratres statuto exclusi sint a successione ab intestato, non habent querelam, si testamento præteriti sint, 5. 2. 42. t. 2. p. 80.
Quid sit legitima, an hereditatis, an potius bonorum pars, 5. 2. 44. t. 2. p. 81.
In quo consistat utilitas superioris quæstionis, 5. 2. 45. t. 2. p. 82.
Quota portio sit legitima, & an etiam jure novo in parentibus & fratribus aucta, 5. 2. 46 t. 2. p. 82.
Si de quantitate legitimæ statuta varient, cujus loci statutum spectandum sit, 5. 2. 47. t. 2. p. 82.
Si parentes una cum filiis suis defunctis fratribus succedere debeant ab intestato filio suo, & defunctus extraneum heredem honestum instituerit, quota tunc sit parentum legitima, 5. 2. 47. t. 2. p. 82.
Quæ sit nepotum legitima, si illi, patre medio mortuo, succedant avo, 5. 2. 48. t. 2. p. 83.
An exheredati juste, vel renunciantes querelæ, vel statuto exclusi a successione, numerum liberorum augeant ad id, ut legitima magis semis quam triens sit, 5. 2. 49. t. 2. p. 84.
An hi numerum liberorum augeant ad minuendam legitimam; cum quatuor sunt liberi, & ex his unus exclusus, tres in legitima instituti, an tunc singuli

trientem trientis, an trientem quadrantis pro legitima percipiant, 5. 2. 50. t. 2. p. 84.
In ineunda ratione legitimæ spectandum mortis tempus. Vivo patre liberi non petunt legitimam; licet pater bona prodigalitate dissipet, ne sub obtentu quidem alimentorum, 5. 2. 51. t. 2. p. 85.
Posito statuto, ut filiæ liceat renunciare hereditati paternæ accepta dote non minore quam est legitima, filia renuncians post acceptam dotem tempore renunciationis congruam, recte petit post mortem patris supplementum ejus, quod deest legitimæ, ubi medio tempore creverunt opes paternæ, 5. 2. 52. t. 2. p. 85.
An is, cui legitima debetur, etiam fructus legitimæ a mortis tempore petere possit, 5. 2. 53. t. 2. pag. 86.
An legitima augeatur, si hereditas post mortem augeatur ex causa mortem antecedente? Quid juris, si augeatur ex nova causa, & quid, si rerum hereditariarum pretia creverint, agri alluvione aucti sint, &c. 5. 2. 54. t. 2. p. 86.
An legitima minuatur, diminuto post mortem patrimonio, et quid juris, si res hereditariæ mortalitate, chasmate, ruina, edacitate fluminis perierint, aut deteriores redditæ sint, 5. 2. 55. t. 2. pag. 87.
Quæ sint deducenda ex hereditate, antequam legitimæ ratio ineatur, an & bona ex fideicommisso restituenda, 5. 2. 56. t. 2. p. 88.
An et deducenda prius, quæ jure primogenituræ affecta cedunt soli primogenito, præcipue, an feuda, et quid Ultrajecti obtineat, 5. 2. 57. et 60. t. 2. p. 88 et 89.
Si consuetudo ferat, ut feudi novi emti pretium fratribus conferatur, an pretium pro rata augeat legitimam, 5. 2. 59. t. 2. p. 88.
Si pater plenam de feudis antiquis disponendi licentiam impetraverit, et tunc illa vel primogenito, vel natu minori, vel extraneo legaverit, feudum connumerandum quasi allodium ad augendam legitimam: et, si primogenito ipsi legatum sit, ei imputatur in legitimam, 5. 2. 59. t. 2. p. 88.
Cur feuda Hollandica, vulgo hereditaria dicta, non prosint ad augendam legitimam, 5. 2. 60. t. 2. pag. 89.
Ultrajecti feuda, et omnia alia jure primogenituræ affecta, simul computanda cum cæteris rebus, ut legitimæ ratio ineatur. Et quid de emphyteusi illic obtineat? 5. 2. 60. t. 2. p. 89.
In legitimam imputanda omnia illa, quæ et conferenda; dos, donatio propter nuptias, militia, et alia plura, 5. 2. 61. t. 2. p. 89.
Non imputanda in legitimam, quæ parens secundo conjugi reliquit contra *l. hac edictali 6. C. de secund. nupt.* si ea cesserint liberis primi thori, 5. 2. 62. t. 2. p. 90.
Legitima sine ullo onere relinquenda. Quæ oneris appellatione veniant? Quid si de facto onus sit oppositum? Quid si appositum sit bona mente, exemplo exheredationis bona mente factæ, 5. 2. 63. t. 2. p. 90.
Si liberi in nuda proprietate, uxor aut extraneus in usufructu omnium bonorum institutus sit, adhuc salva est plena proprietas legitimæ, 5. 2. 64. t. 2. pag. 91.
Quid juris, si electio liberis sit data, an legitima libera, an nuda proprietate, vel nudo usufructu bonorum omnium, vel plena proprietate, sed cum onere universalis fideicommissi, velint contenti esse, 5. 2. 64. t. 2. p. 91.
Quid juris, si secundum mores hodiernos parentes sibi invicem bonorum omnium usumfructum legent, cum onere alendi liberos, donec ad legitimam ætatem pervenerint, 5. 2. 65. t. 2. p. 91.
Legitima relinquenda titulo institutionis. Et quid moribus nostris hac in parte obtineat, 5. 2. 66. t. 2. p. 91.

Legitimatio.

Quid sit legitimatio? Quot modis fieri potuerit? an et per adrogationem, aut *filii* nominationem? 25. 7. 4. t. 4. p. 150.
De legitimatione per oblationem curiæ, et effectibus ejus: de filia nubente decurioni. An hoc modo spurii et incestuosi potuerint legitimari, 25. 7. 5. t. 4. p. 150.
Quando et per quos inducta fuerit legitimatio per subsequens matrimonium. Qui sint effectus ejus, 25. 7. 6. t. 4. p. 151.
An nepos legitime natus ex filio naturali fiat avo legitimus, si is vivo vel mortuo filio naturali concubinam ducat in uxorem, 25. 7. 7. t. 4. p. 151.
An per subsequens matrimonium legitimari possint, spurii, nati ex ligato & soluta, vel soluto & ligata? Et quid si solutus & ligata putaverint, maritum jam mortuum esse? 25. 7. 8. t. 4. p. 151.
An & incestuosi? Quid, si solo jure civili incestus fuerit, & dispensatio ad nuptias postmodum obtenta sit? An nati ex illo vel illa, qui quæve nuptias cum impotente contraxerat, & potenti se junxerat, antequam matrimonium prius nullum declararetur, 25. 7. 9. t. 4. p. 151.
An natus ex clerico in minoribus ordinibus constituto? Et quid juris apud nos? 25. 7. 10. t. 4. p. 152.
An legitimatio per subsequens matrimonium in agone mortis fieri possit? Quid, si post nuptias concubitus secutus non sit? An impediatur legitimatio per id, quod inter concubinatum et nuptias cum concubina aliud matrimonium intercesserit?
An tunc primogenituræ jure gaudeat, qui ex concubina primogenitus est, cum ex intermedio matrimonio existeret filius legitime natus, 25. 7. 11. t. 4. p. 152.
An necesse, ut liberi per subsequens matrimonium legitimandi adstent tempore nuptiarum? An, ut instrumenta dotalia interveniant? 25. 7. 12. t. 4. pag. 152.
Quid sit legitimatio per rescriptum Principis? Quales ita legitimari possint, 25. 7. 13. t. 4. p. 153.
An legitimatio hæc fieri possit extantibus liberis legitime natis? An & post mortem patris naturalis? Et quid his in casibus operetur respectu successionis? An ita legitimati succedant patri, si is post legitimationem suscipiat liberos legitime natos? 25. 7. 14. t. 4. p. 153.
De successione liberorum legitimatorum, quocunque legitimationis modo, 38. 18. 10. t. 5. p. 200. *in fin.*
An ad hanc legitimationem vivo vel mortuo patre factam requiratur consensus cognatorum, & quid moribus? 25. 7. 15. t. 4. p. 155.
Legitimatio hæc a quo Principe petenda. An in uno

territorio legitimatus ubique habeatur pro legitimo? 25. 7. 16. t. 4. p. 153.
Legitimatio per rescriptum pertinet ad majestatica, 25. 7. 17. t. 4. p. 154.

Lenocinium.

De fornicatione cum muliere inhonesta & pœna, 48. 5. 1. t. 6. p. 234.
De pœnis dominorum ancillas, parentum filias, propinquorum propinquas, nutricum puellas suæ curæ commissas prostituentium. De lenonibus ac lupanariis non tolerandis. De his, qui ædes suas lenoni locant, 48. 5. 1. t. 6. p. 234.
Quando maritus intelligatur lenocinium uxoris exercuisse? Et quomodo ob id puniendus, 45. 5. 21. t. 6. p. 245.
Lenocinii crimini quinquennio præscribitur, 45. 5. 22. t. 6. p. 246.

Libellus.

Editio actionis quandoque libello fit, quandoque sine libello, 2. 13. 1. t. 1. p. 137.
Quid sit libellus petitionis, & quæ continere debeat, prudentia opus esse in formanda libelli conclusione? 2. 13. 2. t. 1. p. 138.
Libellus obscurus pro actore contra reum recipit interpretationem, 2. 13. 3. t. 1. p. 138.
Judex actorem cogere potest, ut libellum obscurum explanet, 2. 13. 3. t. 1. p. 138.
Si libellus tam obscurus sit, ut nullo modo intelligi possit intentio actoris, nullus est, & inutilis sententia ad eum lata, 2. 13. 3. t. 1. p. 138.
Exprimendum in libello nomen actoris & rei, & qualitas, an suo, an alieno, tutorio, uxorio nomine &c. agat: quæ qualitas in ingressu litis probanda, si in principio negetur. An & cessio statim probanda, si quis cessa actione agat, 2. 13. 4. t. 1. p. 139.
Exprimenda etiam libello res, quæ petitur. Quibus in casibus incertum peti possit, 2. 13. 5. t. 2. p. 139.
Etiam exprimendum nomen judicis aut judicii, 2. 13. 6. t. 2. p. 139.
Causa agendi libello inserenda, specialis in actionibus in personam, generalis in actionibus in rem, 2. 13. 7. t. 1. p. 140.
An & nomen actionis, 2. 13. 8. t. 1. p. 140.
An, & quo modo ac quibus præstitis, libellus ante & post litem contestatam mutari possit, eodem judicio manente? 2. 13. 9. t. 2. p. 140.
Quid moribus hac in parte obtineat? & an sæpius mutatio fieri possit? 2. 13. 10. t. 1. p. 142.
Qui non mutat, sed tantum obscuritatem libelli explicat, nulla ob id adversario impendia reddit. Et quis censeatur tantum explicare, non mutare? 2. 13. 11. t. 1. p. 142. *in fin.*
An mutationem libelli magis licitam faciat clausula addita, *salvo jure addendi, mutandi &c.*, 2. 13. 12. t. 1. p. 142.
Quæ sit vis clausulæ salutaris, & implorationis *nobilis officii judicum*, quæ libello petitionis addi solet? & quo usque judex supplere possit, quæ desunt advocatis partium? 2. 13. 13. t. 1. p. 142.
An uno libello plures actiones cumulari possint? Et quæ moribus possint cumulari, quæ non? 2. 13. 14. t. 1. p. 143.
Quæ sint exprimenda in libello criminali? 2. 13. 15. t. 1. p. 143.

Liberatio.

Liberatio an tacite legetur, si chirographum legetur, aut pignus pro debito obligatum. Quid juris, si præter nomen cujus liberationem testator legat, nihil habeat, & tamen aliis quoque leget? Quando ad tempus, quando in perpetuum legata videatur liberatio, 34. 3. 1. t. 5. p. 81.
Liberatio legatur debitori testatoris, heredis, tertii, fidejussori testatoris. An debitori inopi, vel ex maleficio debenti, vel tantum naturaliter? Si legetur non debenti, an is petere possit rem, cujus quasi debitæ remissio facta? An tuto perpetua exceptione? An adversario litiganti, qui bonam aut malam causam fovet? Qui sensus *l. 25. ff. h. tit.* 34. 3. 2. t. 5. p. 82.
Quis sit effectus hujus legati in debitore testatoris & heredis? Quando debitor pacto, quando acceptilatione liberandus sit. Quid, si conductori legetur liberatio a conductione? Quid si cum *Stichus aut Pamphilus* deberetur, testator vetet Stichum peti? Quid juris in legata liberatione conditionali debiti puri? Liberatione ad tempus legata, an medii temporis usuræ debeantur, 34. 3. 3. t. 5. pag. 83. *in fin.*
Quo modo hodie legatarius obtineat effectum liberationis legatæ. An peti possit id, quod interest, si heres legatarium liberare nolit? 34. 3. 4. t. 5. pag. 83.
An hoc legatum liberet a debitis post testamentum contractis? An ab usuris, quarum dies ante aut post conditum testamentum cessit? An ab actionibus in rem? 34. 3. 5. t. 5. p. 83.
An currat hoc legatum, si heres vel testator debitum exegerit, vel legatarius his sponte solverit? Aut inter debitorem ac testatorem novatio facta sit, 34. 3. 6. t. 5. p. 83.
Quis effectus, si debitori tertii, vel fidejussori testatoris, liberatio a testatore legata sit, 34. 3. 7. t. 5. pag. 84.

Liberi.

An monstra liberorum numero censeantur? 1. 6. 13. t. 1. p. 51.
Qui fideicommissum relinquit *liberis* fratris vel extranei, (*kinderen*) an & nepotes videatur complexus, 36. 1. 22. t. 5. p. 131.
De agnoscendis liberis, vide *agnitio liberorum.*
De alendis liberis, vide *alimenta.*
De institutione posthumorum & quasi posthumorum ex formula Galli Aquilii, lege Velleja, sententia Juliani, & lege Cornelia, & posthumorum ex filiis emancipatis, 28. 2. 2. t. 4. p. 243.
De institutione posthumorum, & quasi, ex uxore, quam quis nondum duxit, sive certa, sive incerta; aut ex uxore illegitima, sed quæ legitima fieri potest, 28. 2. 3. t. 4. p. 243.
Quid juris circa infirmitatem testamenti ob præteritionem sui jam nati vel posthumi, aut emancipati? Moriente posthumo vel quasi, an rursus convalescat testamentum agnatione ruptum, 28. 2. 4. t. 4. p. 243.
Si suus jam natus sit præteritus, sed vivo patre moriatur, vel patri nolit heres esse, an testamentum convalescat jure civili vel moribus, 28. 2. 5. t. 4. p. 244.
Posthumi instituti, *si vivo testatore nascantur*, an

& instituti videantur in casum, quo *mortuo testatore nascuntur*. Quid, si quis posthumum instituerit, & plures simul aut successive nascantur ex eadem vel secunda tertiave uxore? Quid si instituerit posthumum nasciturum ex certa uxore, & nascatur ex alia? Quid, si pater exheredaverit *unum filium nasciturum*, & nascatur filia, vel plures filii, 28. 2. 6. t. 4. p. 244.

De sublatis circa liberos differentiis in sexu & gradu, ac retenta differentia inter suos & emancipatos, natos, & posthumos, 28. 2. 7. t. 4. p. 245.

An & quando filii sub conditione instituti habeantur pro præteritis? An pro præteritis, si tantum ex re certa, vel ab una tantum persona, vel ab uno tantum gradu, vel sub conditione sint exheredati? Quid, si sub conditione instituti, sub contraria exheredati? Quid, si apud nos non coram Scabinis, sed tantum coram tabellione & testibus, sint exheredati? 28. 2. 8. t. 4. p. 245.

Liberi in conditione positi an censeantur ex testamento vocati. Et quid juris sit in Hollandia, ac quis usus hujus quæstionis, 28. 2. 9. & 10. t. 4. pag. 246.

Hodie præterito est loco tacitæ exheredationis, & liberis præteritis querela datur. An, natis aut posthumis per ignorantiam præteritis, testamentum sustineatur vi clausulæ codicillaris? An legata inde debeantur, defunctis prius per præteritos duabus quartis? 28. 2. 11. t. 4. p. 247.

Hodie omnes liberi sub conditione possunt institui, si modo legitima iis pure relinquatur. An & nepos naturalis ex filio legitimo, si ad avi vel aviæ petitionem legitimatus sit? An & naturales e matre sua? 28. 2. 12. t. 4. p. 247.

Pater habens liberos legitime natos non potest liberis naturalibus plus relinquere, quam unam unciam, si legitimis careat, naturales ex asse potest instituere, uti & nepotes naturales ex filio naturali, 28. 2. 13. t. 4. p. 247.

An liberis adulterinis & incestuosis alimenta per parentes relinqui? An quid amplius præter alimenta? Quid juris in avo respectu nepotis incestuosi ex filio vel filia legitima? An liberi clericorum in clericatu geniti, pro incestuosis habendi? 28. 2. 14. t. 4. p. 247. *in fin.*

Liberi legitimi.

Liberi ex justis nuptiis procreati sunt legitimi, si modo tempore legitimo nati sint. Quale sit illud tempus legitimum tum jure civili, tum moribus, 1. 6. 4. t. 1. p. 48.

Natus mense quinto aut sexto a nuptiis contractis legitimus non est, si maritus ante nuptias cum sponsa non coierit, 1. 6. 5. t. 1. p. 48.

In dubio præsumendum est, filium stante matrimonio non ex alio quam marito conceptum esse, 1. 6. 6. t. 1. p. 49.

An partus habendus sit pro illegitimo, si mulier profiteatur, se ex alio quam marito gravidam esse, ubi alia probatio deest, 1. 6. t. 1. p. 49.

Si mulier probetur adultera, tamen partus in dubio magis ex marito quam adulterio conceptus, adeoque legitimus, præsumi debet, 1. 6. 8. t. 1. p. 49. *in fin.*

Si mulier mox a morte mariti prioris ad alia vota transeat, & partum edat, qui naturaliter poterat vel ex secundo marito conceptus esse, præsumendum est, eum ex secundo potius marito genitum esse, 1. 6. 9. t. 1. p. 49.

Natus ex sponsa imprægnata, nuptiis non secutis, an sit legitimus, 1. 6. 10. t. 1. p. 50.

An legitimus sit, qui post solemne divortium conceptus & editus est ex conjugibus privata auctoritate ac sine solemnitate conjugium redintegrantibus, 1. 6. 11. t. 1. p. 50.

Quibus modis probetur, aliquem esse filium legitimum, 1. 6. 12. t. 1. p. 51.

Liberi senatorum.

Vide *senator.*

Libertas.

De liberali causa, 40. 12. 1. t. 5. p. 313.

Quibus ad libertatem proclamare non liceat? 40. 13. 1. t. 5. p. 313.

Licitum.

Non omne, quod licet, honestum est, 1. 1. 10. t. 1. p. 6.

Literarum obligatio.

An vere detur ulla literarum obligatio, quæ nasceretur ex confessione numerationis, quæ secuta non est, 12. 1. 30. t. 3. p. 16.

Opponitur tali scripturæ exceptio non numeratæ pecuniæ, quæ est in rem; & intra biennium, privilegiata, 12. 1. 31. t. 3. p. 16.

Quid agendum, si possessor chirographi non agat intra biennium, & præsens vel absens sit, 12. 1. 31. t. 3. p. 16.

Recensentur casus, quibus cessat hæc exceptio, ubi de confessione apud argentarios; de pignore vel fidejussore dato; de parte debiti soluta; de transactione super eo, quod numeratum non est; de confessione depositi, & solutionis per apocham, 12. 1. 32. t. 3. p. 16.

Post biennium exceptio non numeratæ pecuniæ opponi potest, si excipiens ipse paratus sit probare, numerationem non esse secutam, 12. 1. 33. & 34. t. 3. p. 17. & 18.

Quid moribus circa hanc non numeratæ pecuniæ exceptionem, & probationem ejus obtineat, 12. 1. 35. t. 3. p. 19.

Litera cambii.

Vide *nauticum fœnus.*

Litis contestatio.

Vide *contestatio litis.*

Litis instantia.

Litis cœptæ instantia quanto temporis spatio perimatur, & an adversus peremptam litis instantiam facile restitutio impetretur, 5. 1. 20. t. 2. p. 14.

Littus.

An in littore quivis ædificare possit sine publica auctoritate, 1. 8. 4. t. 1. p. 57.

Locatio conductio.

Quid sit navem *per aversionem* conducere, 14. 1. 2. t. 3. p. 72.

Quid sit locatio, quid distet a promissione locandi. An locatio in longum tempus sit alienatio, an hæc valeat, si non secundum mores solemniter coram lege loci, in quo prædium locatum jacet, facta sit. An prohibitus alienare in longum tempus locare possit, 19. 2. 1. t. 3. p. 192.

An ad locationem prædiorum urbanorum & rusticorum scriptura opus sit in Hollandia & Ultrajecti, 19. 2. 2. t. 3. p. 193.

Quæ res locari possint. An alienæ. An & quando locatione dominium transeat, 19. 2. 3. t. 3. p. 193.
An fructuarius & similes, ac creditor antichresin habens, res ipsi domino elocare possint, 19. 2. 4. t. 3. p. 193. *in fin.*
Quando conductor ipse rursus rem elocare possit, quando non, 19. 2. 5. t. 3. p. 193.
De locatione operarum; eligit quisque, cujus operas conducere velit. Sed id aliquando fallit, 19. 2. 6. t. 3. p. 194.
Merces varie appellatur: debet esse certa; quandoque non ex conventione, sed usu certa est, 19. 2. 7. t. 3. p. 194.
Merces consistere debet in pecunia numerata, quandoque in parte fructuum. Quis sit colonus partiarius, 19. 2. 8. t. 3. p. 194.
An redemtor operis possit opus pro mercede retinere, & an opere non perfecto ut præscriptum erat, redemtori opus relinqui possit, an magis merces pro rata sit diminuenda, 19. 2. 40. t. 3. p. 207.
Quales res locari soleant auctione publica. De locatione, *quamdiu locator voluerit;* et de facta per curatores in tempus, *quo pupilli majorennes erunt.* An hæc expiret per veniam ætatis, aut secundum mores per nuptias, 19. 2. 9. t. 3. p. 194.
De locatione tacita. An pro ea obligati maneant fidejussores & pignora primæ conductionis. An & repetita tacite censeatur clausula consensus in condemnationem. An & pœnæ stipulatio, 19. 2. 9. t. 3. p. 194.
In quantum tempus tacite repetita intelligatur conductio, maxime in prædiis rusticis & urbanis, 19. 2. 10. t. 3. p. 195.
Hodie apud nos tacitæ locationum continuationes in prædiis non amplius admissæ. An tacita continuatio sit, si locator furere cœperit aut moriatur, & finito locationis tempore nullus ei heres sit, 19.2. 11. t. 3. p. 195.
Qui plura scripserint de tacita conductione, 19. 2. 12. t. 3. p. 195.
Finita locatione, an primus conductor tantum offerens quantum tertius, potior sit in locatione, invito locatore. Quid, si sit conductor prædii fiscalis. An proprietarius in fundi fructuarii conductione potior sit extraneo, si tantumdem offerat fructuario, 19. 2. 13. t. 3. p. 195.
Quid sit actio conducti, ad quid tendat, ubi de instrumentis ædium aut fundi locati, de reparatione, de patientia tollendi, quæ conductor suo sumtu fecit, & efferendi illata, finita conductione, 19. 2. 14. t. 3. p. 196.
An conductori reparandum sit damnum, quod ex vitio rei locatæ passus est, 19 2. 14. t. 3. p. 196.
Si quis separatim duobus eandem rem locaverit, vel suas operas, quis potior sit, 19. 2. 15. t. 3. p. 196.
Recensentur casus, quibus conductor ante tempus expelli potest, nec tamen consequitur id quod interest; ubi de eo, qui re locata indiget ad proprios usus; de necessaria rei locatæ reparatione; de abusu conductoris; de mora solvendæ pensionis; de morte fructuarii, præbendarii, fiduciarii, qui agros locaverant; & quo usque per pensionis perceptionem proprietarius, fideicommissarius, aut successor in præbenda, confirmasse censeantur præcedentem conductionem. De agro, qui ab hostibus captus, per eos elocatus est, si hostes ante finem locationis iterum expellantur, 19. 2. 16. t. 3. p. 196. *in fin.*
Casus quibus conductor expulsus ante tempus consequitur, quanti sua interest; sub quo & continetur, quanto pluris conductor primus secundo locavit. Ubi de eo, qui locavit rem alienam, vel fructuariam tanquam propriam, de feudo dotali per maritum locato, & an uxor isti locationi stare teneatur soluto matrimonio, an pupilli locationi per tutores factæ. An legatarius proprietatis aut ususfructus, vel emtor locationi per defunctum aut venditorem factæ. Et quid moribus, 19. 2. 17. t. 3. p. 197.
Posita licentia expellendi, conductor non privata sed publica auctoritate expellendus; ac præcedere debet tempestiva denunciatio. Nec impeditur expellendi licentia, si conductori ipsum prædium conductum in securitatem conductionis obligatum sit. Nec ob quemvis abusum, sed tantum ob graviorem, conductor expelli potest, 19. 2. 18. t.3. p.198.
Posito statuto, quod successor particularis stare teneatur locationi, etiam futuri temporis pensio ei solvenda est, licet conductor eam in antecessum jam solvisset locatori, 19. 2. 19. t. 3. p. 198.
An literati cogere ad migrandum possint vicinos majore cum strepitu artificia exercentes, 19. 2. 20. t. 3. p. 199.
Quid sit actio locati, si plures conduxerint, an singuli in solidum teneantur. An locatori primo actio detur contra secundum conductorem, saltem tunc, cum conductor secundus aliquoties primo solvit locatori. An conductor secundus solvens primo locatori liberetur, 19. 2. 21. t. 3. p. 199. *in fin.*
Petitur merces integri temporis, si conductor migraverit ante tempus sine justa causa. An cedat in conductoris ante tempus migrantis exonerationem merces illa, quam tertius pro reliqui temporis usu solvit, 19. 2. 22. t. 3. p. 199.
Si conductor migret ex justa causa, tantum pro rata solvi mercedem. Quæ sint justæ causæ, ubi de alienatione per locatorem facta; non præstito commodo usu rei, incursu hostium aut latronum; justo metu ex ruina, peste, spectris. Non est justa causa, si conductor proprias ædes acquisiverit, 19. 2. 23. t. 3. p. 200.
De *remissione* mercedis, vide *remissio.*
An ob insolitam ubertatem merces augenda sit, 19. 2. 24. t. 3. p. 200.
Si operæ conductæ præstitæ non sint, an nihilominus merces debeatur, per distinctiones explicatur, ubi & de nauta, que vel suo, vel mercatoris facto, vel casu, impeditus est merces transvehere, ex jure Romano ac moribus, 19. 2. 27. t. 3. p. 202.
Si quis bona fide solverit mercedem hostibus ea regione potitis, iterato solvere non tenetur, si ante non fuerit in mora notabili, 19. 2. 28. t. 3. p.205.
Qualem culpam præstet conductor in re conducta, in quibus præcipue appareat culpa conductoris, ubi de forma rei per conductorem mutata: de cisiario cisium evertente, nauta fervente tempestate solvente, aut vadorum peritos non recipiente: fullone vestes permutante aut patiente eas a muribus rodi; & de facto tertii per conductorem præstando, 19. 2. 29. t. 3. p. 205.

Quando de culpa levissima conductor teneatur, ubi de artificibus gemmas includentibus, columnas transportantibus, 19. 2. 30. t. 3. p. 204.
An, & quando conductor de casu teneatur, si artifex in rem alienam impenderit operam, & illa casu pereat, domino materia, artifici operæ pretium perit, 19. 2. 31. t. 3. p. 204. *in fin.*
Quo modo puniatur jure Romano ac moribus, qui locatione finita rem locatori restituere detrectat. An conductor possit locatori repetenti opponere exceptionem dominii. An tertius tanquam dominus intercedere possit, ne conductor restituat. An retineri res conducta ob impensas a conductore in eam factas, 19. 2. 32. t. 3. p. 204.
De locatione *operis*, vide *opus*.
De contractu inter magistrum navis & exercitores; magistrum & socios nauticos; dominos mercium & magistrum; navis piscatoriæ & socios nauticos piscationi operam navantes, 19. 2. 41. t. 3. p. 207.

Locus.

Cujus loci æstimatio consideranda ac præstanda sit, 13. 3. 4. t. 3. p. 55. *in fin.*
Loci adjectio quibusdam in negotiis necessaria est, in plerisque non, 13. 4. 1. t. 3. p. 55.
Cur actio *de eo quod certo loco* introducta fuerit, quid sit, & quæ judicis partes in ea sint. Habet locum in omnibus judiciis stricti juris, quibus locus adjectus est, 13. 4. 1. t. 3. p. 55.
Non habet locum, si in ipso loco adjecto agatur, nec si ex negotio bonæ fidei, 13. 4. 2. t. 3. p. 55.
Datur contra eum, qui certo loco debet ex negotio stricti juris. An & contra fidejussorem ex sua vel debitoris principalis mora, ad explicationem *l. centum Capuæ* 8 *ff. de eo quod certo loco.* Quo usque, & ad quid, mora debitoris noceat fidejussori, 13. 4. 3. t. 3. p. 56.
Quid juris circa electionem, & solutionem & faciendam loci mentionem, si convenerit, *Ephesi aut Capuæ centum dari*, vel *Ephesi decem aut Capuæ hominem*, vel *Ephesi aut Capuæ dari* rem dividuam aut individuam, 13. 4. 4. t. 3. p. 57.
An promiscue in quovis alio loco hac actione arbitraria conveniri possit, qui certo loco se daturum promisit, & quid moribus obtineat, 13. 4. 5. t. 3. p. 57.
An in hac actione judex magis quanti actoris, an potius quanti rei intersit, spectare debeat. Quibus modis interesse possit actoris vel rei, in loco potius addito, quam alibi, solvi, 13. 4. 6. t. 3. p. 57.
Creditor invitus non tenetur alio in loco acceptare id, quod ei certo loco debitum, nisi addatur id quod interest. Sed si sponte acceptaverit, amplius id quod interest petere nequit, 13. 4. 7. t. 3. p. 58.
An locus sit actioni arbitrariæ de eo, quod certo loco, si certo loco quid *fieri* promissum sit, 13. 4. 8. t. 3. p. 58.
An temporis adjectio ita faciat locum actioni arbitrariæ, ut loci adjectio, 13. 4. 9. t. 3. p. 58.
Si alius sit valor nummorum in uno loco quam in altero, considerandus valor loci illius, in quo solutio facienda est, 12. 1. 25. t. 3. p. 14.

Ludus.

Vide *aleator.*

Luitio pignoris.

An juri luendi pignoris præscribi possit, 13. 7. 7. t. 3. p. 69.
Luminum servitus, & ne luminibus officiatur. Vide *servitutes urbanæ.*

M

Macedonianum senatusconsultum.

Quid Macedoniano cautum sit, quid sit, *incertis nominibus credi*, nomen bonum fieri, 14. 6. 1. t. 3. p. 89.
Quid hic veniat appellatione pecuniæ; solum mutuum filiofamilias credi vetitum, alii contractus ei permissi, nisi in fraudem senatusconsulti fiant. Quibus modis fraus senatusconsulto fiat, 14. 6. 2. t. 3. p. 89.
Qui contineantur appellatione filiorum fam. Et quo tempore debuerint tales esse, 14. 6. 2. t. 3. p. 89.
Quibus opponi possit exceptio Macedoniani. An civitati vel minori. Quis eam opponat. An heredes ac fidejussores, 14. 6. 3. t. 3. p. 89.
An locus senatusconsulto, si mutuum sit non usurarium. An & post sententiam, 14. 6. 3. t. 3. p. 89.
Cessat senatusconsultum in peculiis, quæ filiisfam. acquiruntur, & si jussu patris aut consensu tacito mutuum datum sit. An tacitus consensus, si chirographum paterno sigillo munitum sit. An, si non protinus a scientia actum filiifam. improbaverit, cum ille patre absente quasi ex mandato ejus mutuum accepisset, 14. 6. 4. t. 3. p. 90.
Cessat, si institorio nomine contraxerit, vel ei creditum in illos usus, in quos pater daturus esset. Quid, si filiof. studiorum causa peregre degenti vel ephoro ejus, creditum. Quid, si in rem patris creditum & versum. Quid, si creditum quidem, sed non versum quidem, sed ab initio non creditum in rem patris, quid moribus, 14. 6. 5. t. 3. p. 90. *in fin.*
An locus senatusconsulto, si in fraudem patroni aut creditorum mutuum filiofam. datum sit. Quid, si filiofamilias promissum, numeratum ei jam sui juris facto. Quid, si pupillus aut minor dederit. Quid si filiusf. mercator mutuum acceperit, 14. 6. 6. t. 3. p. 91.
Quid, si filiusfamilias publicanus fuerit, vel se patremfamilias dolo dixerit, vel omnium opinione pro patrefamilias sit habitus, 14. 6. 7. t. 3. p. 91.
Quid, si pater, vel filiusfam. jam sui juris factus mutuum reddiderit. Quid, si partem mutui, sine protestatione, ne in reliquum teneatur. Quid, si pignus dederit, in cujus pretio minus sit, quam in mutuo dato, 14. 6. 8. t. 3. p. 91.
Si filius, nondum sui juris factus, solverit, ipse non repetit. An, & quando pater solutum per filium repetere possit. Et quid juris, si nummi soluti jam consumti sint, 14. 6. 9. t. 3. p. 91.
An cesset, si filiusfamilias ei renunciaverit. Quid, si cum jurejurando. Quid juris sit, si filiusfamilias passus sit se delegari, & an id patri noceat, 14. 6. 10. t. 3. p. 92.

Magia.

De exercentibus, docentibus, discentibus artes magicas, deque astrologis, vatidicis, divinatoribus; & his, qui eos consulunt. De his, qui nunc sortilegio inquirunt in furta & alia; carmine vel scripto morbos aut grandines pellere tentant, 48. 8. 15. t. 6. p. 258.

Magister navis.
Vide: *exercitor.*
Magistratus
De Magistratibus Romanis, 1. 2. 7. t. 1. p. 11.
Magistratus an possint se abdicare sine Principis consensu, aut intra quinquaginta dies a deposito officio discedere a provincia, 1. 18. 3. t. 1. p. 75. & 1. 22. 6. p. 78.
Generalia monita a magistratibus observanda, 1. 18. 4. t. 1. p. 77.
Magistratus municipales an jure civili habuerint merum imperium. An hodie, 2. 1. 41. t. 1. p. 92. *in fin.*
Magistratus an possint in jus vocari jure civili & moribus, 2. 4. 5. t. 1. p. 102.
De magistratibus damnum injuria dantibus, 9. 2. 13. t. 2. p. 219.
Majorennitas, Majores 25. annis.
An majorennitate tollatur patria potestas jure Romano & moribus, 1. 7. 15. t. 1. p. 56.
Variant leges municipales circa tempora majorennitatis, 4. 4. 2. t. 1. p. 230.
Majorennes fiunt per impetratam ætatis veniam. Vide *venia ætatis.*
Majorennes non fiunt jure Romano per nuptias. Quid moribus, 4. 4. 6. t. 1. p. 231.
Qui per nuptias majorennis est factus, ætatis auxilio restitui non potest, 4. 4. 7. t. 1. p. 231.
An, qui per nuptias, aut ætatis veniam, aut numerum pauciorum annorum ex lege domicilii pro majore habetur, ubique locorum pro tali habendus sit, 4. 4. 8. t. 1. p. 231. *in fin.*
Qui per nuptias, aut veniam ætatis, aut ex lege municipali per minorem annorum numerum pro majore habetur, an viduitate aut migratione ad alium locum iterum majorennes fiant, si needum ejus ætatis sint, quam lex novi domicilii ad majorennitatem requirit, 4. 4. 9. & 10. t. 1. p. 232. & 233.
Si quid dandum aut faciendum sit ex contractu, vel testamento, cum, aut donec quis ad legitimam seu perfectam ætatem pervenerit, non designata intelligitur ea, quæ ex venia ætatis, aut nuptiis, aut lege municipali fluit, sed ætas 25. annorum, 4. 4. 11. t. 1. p. 233.
De restitutione majorum ob absentiam, vide *absentia.*
De generali clausula edicti prætorii, *aut si qua alia mibi justa causa videbitur &c.* ex qua majores restituuntur, 4. 6. 8. t. 1. p. 255.
Facilius hodie, quam apud Romanos ex illa generali clausula majoribus dantur restitutiones, 4. 6. 9. t. 1. p. 255.
An majores restituantur adversus silentium ex judicio legis *diffamari impositum,* 4. 6. 9. t. 1. p. 255.
An adversus peremtam litis instantiam, 4. 6. 10. t. 1. p. 255 *in fin.*
An adversus distractionem rerum suarum & solemnem ex decreto judicis factam earum addictionem, si ea ipsis absentibus aut justa ex causa ignorantibus facta sit, 4. 6. 10. t. 1. p. 255.
An creditor, quii edictis monitus, ut suum manifestaret debitum & de prælatione disputaret, in mora fuit, & ita per sententiam declaratus est excidisse jure suo, si justam doceat ignorantiam aut impedimentum, & quid, si in mora quidem fuerit, sed necdum sententia exclusus sit, 4. 6. 11. t. 1. p. 256.
An adversus longi vel longissimi temporis præscriptionem ob solam ignorantiam & quid si concurrat cum ignorantia justa absentia, 4. 6. 12. t. 1. p. 256.
An adversus temporis brevioris præscriptiones magis ex justa ignorantia restitui possit, veluti, adversus statutariam biennii præscriptionem in exigendis pretiis rerum minutim venditarum, salariis &c. vel adversus pœnam commissi ob non solutum canonem, non petitam investituræ renovationem, lapsum fatalium appellationis aut revisionis, 4. 6. 13. t. 1. p. 256. &
An adversus lapsum temporis ad retractum faciendum statuti, vel alia similia præter jus commune introducta, quis ex ignorantia vel absentia, vel ætatis auxilio restitui possit, 4. 6. 14. t. 1. p. 257.
An adversus præscriptiones conventionales, puta lapsum temporis lege commissoria vel pacto redemtionis intra certum tempus faciendæ comprehensi, 4. 6. 15. t. 1. p. 257. *in fin.*
An fidejussor contra non petitam actionum cessionem contra reliquos confidejussores, postquam solidum solvit, 4. 6. 16. t. 1. p. 247. *in fin.*
An adversus *voluntarias* seu ex partium conventione ac consensu factas condemnationes a supremis vel inferioribus judicibus, ubi & an supplicatio adversus eas a supremis judicibus latas, 4. 6. 17. t. 1. p. 258.
An adversus omissionem vel aditionem hereditatis, & quid, si creditores quidam dolo latuerint, ut heres hereditatem adeat tanquam sufficientem, 4. 6. 18. t. 1. p. 258.
An vidua, quæ ante funus mariti renunciavit domui mortuariæ, ad evitandum æs alienum stante matrimonio contractum, adversus illam renunciationem restitui possit, 4. 6. 19. t. 1. p. 258.
An succurratur majoribus læsis, dum in dolo vel delicto versabantur, 4. 6. 20. t. 1. p. 258.
An, si nimio licitandi calore in publica auctione læsi sint, 4. 6. 20. t. 1. p. 258.
An, si tantum facti & temporariæ possessionis quæstio sit, 4. 6 21. t. 1. p. 258.
An major restituatur contra lapsum quinquennii querelæ præfiniti, 5. 2. 20. t. 2. q. 70.
An contra erroneam responsionem ad interrogata in jure, 11. 1. 7. 8. t. 2. p. 290.
Subsidiaria actio pupillo datur. An & contutori, qui ob unius tutoris inopiam solus solidum solvere debuit, 27. 8. 1. t. 4. p. 206.
An detur contra majores magistratus. An contra decuriones absentes, si ordo tutorem dederit. An contra collegam magistratus, qui dederit. An contra heredes aut fidejussores aut patrem magistratus, 27. 8. 2. t. 4. p. 206.
An ei locus, si tutores & fidejussores ab initio idonei, post labantur facultatibus. Quid, si idonea cautio non sit exacta, sed tutor solvendo fuerit eo tempore, quo potuit tutelæ agi, ac post fiat inter moras inidoneus. Et cui incumbat hic onus probandi, 27. 8. 3. t. 4. p. 207.
Ad quid tendat hæc actio, & an etiam moribus obtineat, 27. 8. 4. & 5. t. 4. p. 207.
Majestatis læsæ crimen.
De crimine læsæ majestatis divinæ, hæresi, apostasia, atheismo, blasphemia, & pœna ejus, 48. 4. 1. t. 5. p. 227.
Quid sit majestas humana. Et læsio ejus. Quotuplex.

sit hoc crimen. Quid sit crimen perduellionis, læsæ venerationis publicæ; de maledicentibus Principi, imagines ejus violantibus, et pœna. Quid sit, et quos modo fiat crimen læsæ potestatis publicæ, 48. 4. 2. t. 6. p. 227.
Recensentur multi modi committendæ perduellionis. An et fiat seditione, scribendo vel recitando falsum in tabulis publicis: consiliariis Principis necem intentando, 48. 4. 3. t. 6. p. 228. *in fin.*
Per quos committatur. Ubi et de peregrinis, universitatibus, populis fœdere æquali vel inæquali junctis, vasallis, 48. 4. 4. t. 6. p. 228. *in fin.*
Contra quos. An et contra Societates Indicas, 48. 4. 5. t. 6. p. 229.
De pœnis perduellionis, damnatione memoriæ post mortem, aliisque, 48. 4. 6. t. p. 229.
De singularibus in hoc crimine; ubi de accusatoribus alias inidonei; dignitate non eximente tormentis? servis in dominos torquendis; damnatis non lugendis, aut sepeliendis. Quo sensu quilibet in perduellem hostis sit, et de negligendo judiciorum ordine, 48. 4. 7. t. 6. p. 230.
Intercedentes pro reo an infames sint. De pœnis in liberos perduellium statutis. Quibus cedant hereditates liberis talibus ablatæ. An iis locus, si mater rea fuerit, 48. 4. 7. t. 6. p. 230
An hæ pœnæ pertineant ad emancipatos; ante crimen natos; naturales; nepotes. An ad parentes perduellium. Quid hodie in hisce, 48. 4. 9. t. 6. p. 230. *in fin.*
An crimen tentatum puniatur, ut peractum, 48. 4. 10. t. 6 p. 232.
De satellitibus; ministris; consciis licet non participibus. De venia danda detegentibus hoc crimen sociis, 48. 4. 11. t. 6. p. 232. *in fin.*
An gravissimæ hæ pœnæ habeant locum in crimine læsæ majestatis, quod non habet perduellionem, aut in perjurio per Principis venerationem, 48. 4. 12. t. 6. p. 233. *in fin.*

Mandata Curiarum.

Interdictorum loco nunc sunt mandata Curiarum.
Quando locus non sit mandatis pœnalibus. Quæ pœna temere impetrantium mandata pœnalia. Pœnæ mandatis insertæ rigide exigendæ, 43. 1. 9. t. 6. p. 58.
Ad quam quantitatem addi mandatis pœnæ possint, si Curia nominatim non jusserit addi majorem, 43. 1. 9. t. 6. p. 58.
De mandatis *spolii*, *novitatis*, et *manutenentiæ*. An his locus, si controversia sit de jure venandi, et quis se in quasi possessione esse dicat. Quid intersit inter mandatum *manutenentiæ*, et *novitatis*.
Quid inter mandatum *spolii* et *novitatis*. Ubi plura de his inveniantur.

Mandatum.

Mandatum unde dicatur, et in quo distet a commendatione, 17. 1. 1. t. 3. p. 118.
Quid sit mandatum. An honorarium intervenire possit, an promissum certum vel incertum peti possit, et qua actione. Quid moribus obtineat, 17. 1. 2. t. 3. p. 118.
Quo modo tacite mandetur, et an in dubio præsumatur mandatum intervenisse, 17. 1. 3. t. 3. p. 118. *in fin.*
Quo modo tacite mandatum suscipiatur, et an suscepisse videatur, qui per literas mandantis non respondet, sibi mandatum displicere, 17. 1. 3. t. 3. p. 118.
Cujus gratia mandari possit. An et solius mandatarii gratia: An et quo respectu obligatorium sit mandatum, si quis solius mandatarii gratia mandaverit certæ personæ tanquam idoneæ credi, et quid moribus servetur, 17. 1. 4. t. 3. p. 119.
Qui possint mandare, an mandatarius rursus alteri negotium sibi mandatum, an deportati, 17. 1. 5. t. 3. p. 120.
Mandatum rei turpis, an, et quo respectu, ac inter quos, obligatorium sit. Et quid, si adolescens luxuriosus mandet scienti, ut pro meretrice fidejubeat, filiofamilias mutuum det, 17. 1. 6. t. 3. p. 120.
Si quis mandet ignoranti id, quod in se turpe non est, lædit tamen jus tertii, veluti ut arbores cædantur, quas mandatarius putat mandantis esse, an solus mandans teneatur, 17. 1. 6. t. 3. p. 120.
Actus legitimi non possunt mandari. Si tamen extraneus heredi mandet, ut is adeat, obligatur heredi, 17. 1. 7. t. 3. p. 121.
Actio mandati directa cui detur, contra quos, 17. 1. 8. t. 3. p. 121.
An primo mandanti contra secundum mandatarium. Quid juris, si plures simul mandatum susceperint, 17. 1. 8. t. 3. p. 121. *in fin.*
Ad quid tendat hæc actio, ubi et de actionum per mandatarium quæsitarum cessione; de usuris per mandatarium præstandis, et qualem culpam mandatarius præstare debeat, 17. 1 9. t. 3. p. 121.
Contraria mandati actio cui detur, contra quos. Quid juris sit, si plures mandaverint, 17. 1. 10. t. 3. p. 122.
Ad quid tendat hæc actio, ubi & de impensis earumque usuris. Et quid juris, si mandans parcius fuisset impensurus, vel negotium ad finem perductum non sit, vel exitum optatum non habuerit. Quid, si reus criminis nummos tertio dederit distribuendos, ut delicti gratiam impetret, sed irrito successu, 17. 1. 10 t. 3. p. 122.
Quid juris, si mandatarius excesserit mandati fines, circa impensarum repetitionem & alia. An impensas recuperet, qui mandatum implevit per æquivalens, 17. 1. 11. t. 3. p. 122.
Qui alterius mandato, & in alterius commodum, impendit in rem suam propriam, impensas non repetit, quatenus res inde pretiosior facta est, 17. 1. 12. t. 3. p. 123.
Petit & mandatarius, se liberari ab obligatione, si quam subiit mandati occasione. Qualia damna, mandati occasione sibi illata repetere a mandante possit, vel non, ubi & de mandatario per latrones spoliato, 17. 1. 13. t. 3. p. 125. *in fin.*
Potest & per compensationem indemnis fieri mandatarius, si termini habiles sint, 17. 1. 4. t. 3. p. 123.
Finitur mandatum morte mandantis; & cur. Cujus mors spectetur, si mandatarius iterum alteri mandaverit. Recensentur casus excepti, quibus mandatum durat post mortem mandantis, 17. 1. 15. t. 3. p. 123.
Finitur morte mandatarii. Quid, si heredes ejus scientes illud executi sint. Quid, si ignorantes, ac putantes negotium esse defuncti proprium. An tunc per heredes gesta rescindi possint, ubi id mandans petit; & cur non æque rescindantur impleta per

mandatarium post mortem mandantis, 17. 1. 16. t. 3. p. 124.

De revocatione & renunciatione mandati, & quando illud fieri possit, & quando non. Præsumitur quandoque revocatio, si mandatarius aut mandans foro cesserit; si quis duobus idem mandet diversis temporibus. Non item per speciale mandatum, si generale præcesserit. Nec alias regulariter potest revocari mandatum, quo actio cessa; nec, si ad mandatum stipulatio aut delegatio secuta sit, 17. 1. 17. t. 3. p. 124. *in fin.*

Manumissio.

An consul apud se, an apud collegam manumittere potuerit, & quid juris, si consul esset minor annis viginti, 1. 10. 2. t. 1. p. 68.

An manumissiones, adoptiones, & similes actus legitimi apud legatum proconsulis potuerint expediri? 1. 16. 6. t. 1. p. 75.

De manumissionibus, 40. 1. 1. t. 5. p. 312.

De manumissis vindicta, 40. 2. 1. t. 5. p. 312.

De manumissionibus servorum universitatis, 40. 3. 1. t. 5. p. 312. *in fin.*

De manumissis testamento, 40. 4. 1. t. 5. p. 312.

De manumissione per fideicommissum, 40.5.1.t.5.p.312.

Qui sine manumissione ad libertatem perveniant, 40. 8. 1. t. 5. p. 313. *in fin.*

Qui & a quibus manumissi liberi non fiant, 40. 9. 1. t. 5. p. 313.

Maritalis potestas.

Vide *uxor.*

Maritus.

An maritus recte transigat hodierno jure de rebus uxoris, 2. 15. 5. t. 1. p 159.

An mora mariti in solvendo canone nomine emphyteuseos uxoriæ noceat uxori jure Hollandico & Ultrajectino, 6. 3. 40. t. 2. p. 136.

Massariæ jus.

De jure Massariæ, & viduis ac viduabus massariis, 24. 3. 36. t. 4. p. 135.

Medicus.

De medicis, chirurgis, obstetricibus, similibusque damnum imperitia dantibus, 9.2.23.t.2. p.222.p.222.

Melioratio.

Vide *impensa.*

Mensor, Mensura.

Quo modo, quibus, ac qua actione teneatur, qui falsum modum renunciarunt, jure civili, & hodierno, 11. 6. 1. t. 2. p. 269.

Tenentur & qui per alium renunciarunt falsum modum. Nec refert, qualium rerum mensores sint; etiam tabularii in computatione, æstimatores jurati in æstimatione fallentes, 11. 6. 2. t. 2. p. 269.

Actio hæc in factum demum datur, si aliæ ad indemnitatem actiones deficiant; nec contra heredes datur; nec contra eos, qui nondum renunciarunt modum, sed tantum mensurationem fecerunt, 11. 6. 3. t. 2. p. 269.

Falsi quoque accusari potest, qui dolo falsum modum renunciat; & mensuræ iniquæ per ædiles frangi, 11. 6. 4. t. 2. p. 269.

Cujus loci mensura spectanda sit. Quando & cujus sumtu admensio facienda, 46. 3. 8. t. 6. p. 156.

Mercator, Mercatura.

Qui proprie dicantur mercaturam exercere ac profiteri, 4. 4. 51. t. 1. p. 249.

Si mercator plures habet tabernas, diversis in locis, an creditores ad singulas tabernas, in quas quisque credidit, an communiter ad omnes, in tributum sint vocandi, 14. 4. 6. & *seqq.* t. 3. pag. 85. & *seqq.*

An & quo usque libri mercatorum probent, 22. 4. 12. t. 3. p. 310.

Merces.

Mercedes prædiorum, quarum dies jam cessit, mobiles sunt, 1. 8. 22. t. 1. p. 58.

De mercede locationis, vide *locatio.*

Merx.

In quo distet merx peculiaris a peculio, 14. 4. 3. t. 3. p. 84. *in fin.*

Metalla.

Metalla necdum eruta pro immobilibus habentur, 1. 8. 13. t. 1. p. 60.

An & quo usque metalla & metallifodinæ sint in usufructu fundi, 7. 1. 24. t. 2. p. 153.

Metus.

De exceptione metus, vide *exceptio metus.*

Qualis vis metui insit, & quid distet vis præsens a conditionali seu imminente, 4. 2. 1. t. 1. p. 216.

Qui metu coactus quid fecit, is consentit: & quando liceat ex duobus malis imminentibus minimum eligere, 4. 2. 1. t. 1. p. 216.

An metu gesta sint ipso jure nulla; et qualis dolus insit metui? 4. 2. 2. t. 1. p. 216.

Quid sit actio quod metus causa? Cui detur. An et ei, qui dedit in adulterio deprehensus? An heredibus et fidejussoribus? 4. 2. 3. t. 1. p. 216.

Datur contra quosvis possessores; contra heredes eorum quatenus pervenit. Quando censeatur quid pervenisse, et quando debeat quid pervenisse, ac de heredum heredibus, 4. 2. 4. t. 1. p. 217.

Datur etiam contra debitorem principalem, cujus fidejussor metu illato, per acceptilationem liberatus est: et contra fidejussorem simili debitoris facto liberatum, 4. 2. 5. t. 1. p. 217.

Non contra eos, qui quid acceperunt bona fide, ut tuerentur eum, qui vim patitur. Valent sponsalia, quæ puella inivit cum adolescente, ut per eum a naufragio aut vi latronum liberetur, 4.2.6. t.1.p.217.

Tendit actio metus ad quadruplum ex contumacia, licet conveniatur, qui nihil ex metu consecutus, sed tantum ab actione liberatus est, vel qui justo titulo et bona fide possidet. Quid quadruplicetur, 4. 2. 7. t. 1. p. 217.

Quid juris, si plures metum fecerint, et unus rem aut pœnam solverit? 4. 2. 8. t. 1. p. 217.

Si res metu amissa perierit, cui pereat jure Romano ac moribus, 4. 2. 8. t. 1. p. 217.

Is contra quem agitur actione metus, indemnis servari debet; pretium recuperat, licet ipse coegerit ad vendendum. Casus tamen est exceptus, 4. 2. 9. t. 1. p. 218.

Debet metus illatus esse contra bonos mores, ut hac agatur actione: secus, si juste illatus sit; qualis est, quem magistratus jure licito, vel privatus justa ex causa, vel hostis, vel metum passus, aut tertius propter ipsum, in continenti infert, 4. 2. 10. t. 1. p. 218.

Metus debet esse gravis, non vanus, quod judex æstimat ex circumstantiis. Reverentialis non sufficit nisi modus excedatur, 4. 2. 11. t. 1. p. 219.

An metus infamiæ sit sufficiens ad restitutionem? 4. 2. 12. t. 1. p. 219.
An sufficiens sit metus vexationis, muneris imponendi, honoris denegandi, minarum? An sola mali suspicio, et de venientibus armatis hominibus? Remedium adversus minas est cautio de non offendendo, 4. 2. 13. t. 1. p. 219.
Metus non præsumitur, sed per allegantem probandus est; quo modo probetur, 4. 2. 14. t. 1. pag. 220. *in fin.*
Quibus in casibus ipso jure nullum sit, quod metu gestum, et quæ sit ratio exceptionum, 4. 2. 15. t. 1. p. 220.
Non rescinditur metu gestum, si metum passus gesta postmodum rata habeat. Quibus modis tacite fiat hæc ratihabitio; an, si statim non fuerit protestatus, 4. 2. 16. t. 1. p. 220.
An renunciatio hujus restitutionis in continenti facta, aut jusjurandum, impediat restitutionem, 4. 2. 16. t. 1. p. 220.
Non datur actio quod metus causa, si metus quidem illatus, sed nullum damnum datum; quod exemplis firmatur. Nec tamen ideo impune metus fit, 4. 2. 17. t. 1. p. 221. *in fin.*
Actio hæc, quatenus est rei persecutoria, perpetuo durat; et quid moribus obtineat, 4. 2. 18. t. 1. pag. 221.

Migratio.

An augeatur vel minuatur maritalis potestas per migrationem ad alium locum? Et an mulier petere possit id, quod interest, si in migrationem non consenserit, 23. 2. 61. t. 4. p. 37.
An migratio conjugum inducat mutationem circa statutariam inter conjuges communionem, 23. 2. 87. t. 4. p. 49. *in fin.*
Quid juris, si conjuges, qui in Hollandia pacto dotali id egerant, *ut mulier electionem haberet, dotis salva, aut communionis lucri & damni*, alio migrent, ubi id pactum improbatum, deinde rursus in Hollandiam revertantur, 23. 3. 53. t. 4. pag. 90.
An migratio superveniens post inchoatam soluto matrimonio communionis continuationem, possit continuationi adferre mutationem? 24. 3. 34. t. 4. pag. 124.

Miles.

Milites ubi forum competens sortiantur in causis civilibus & criminalibus ex jure Romano, 5. 1. 103. t. 2. p. 45.
Ubi, secundum mores hodiernos in criminalibus, 5. 1. 104. t. 2. p. 45.
De illis, qui cum milites non essent, tamen difficillimis patriæ temporibus in armis sunt & tunc militare delictum perpetrant, 5. 1. 105. t. 2. p. 46.
Si quis ante militiam deliquerit, & jam accusatus, vel jam condemnatus fuerit, antequam militiæ nomen daret, an maneat judicis ordinarii jurisdictio. Et quid, si nomen militiæ dederit antequam accusaretur, 5. 1. 106. t. 2. p. 46.
Quid juris hodie sit circa militum forum competens in causis civilibus? 5. 107. t. 2. p. 46.
Milites in eo quidem loco, in quo militiæ causa morantur, habere fori privilegium, sed tamen in loco domicilii, aut alio foro secundum jus commune competente, conveniri posse apud judices ordinarios actionibus civilibus pro debito, adstruitur ex jure Romano; nec longe abit inde jus hodiernum, 5. 1. 108. t. 2. p. 47.
Si milites fugiant aut latitent, parentes, aut cognati, aut vici vel pagi unde oriundi non possunt ob id inquietari, 11. 4. 5. t. 2. p. 265. *in fin.*
Quid juris, si milites, a præfecto nondum missi, alteri cohorti nomen dent, 11. 4. 5. t. 2. p. 265.

Miles, res militaris.

De re & jure militari, 49. 16. 1. t. 6. p. 331.

Militaris custodia.

Vide *custodiam reorum.*

Ministri judicum.

De variis judicum ministris, 5. 1. 60. t. 2. p. 29.

Minor 25. annis.

An minor sine curatore possit in judicio stare, si veniam ætatis impetraverit? 2. 4. 4. t. 1. p. 102.
An minor suum debitorem possit atrestare sine tutoris auctoritate, si caveat de rato? 2. 4. 34. t. 1. p. 112.
An minor arrestari possit, & quid si veniam ætatis impetraverit? 2. 4. 36. t. 1. p. 112.
An minor, qui mutui accepti nomine usuras solverat, adversus mutuum restitutus, usuras solutas repetere possit, si in restitutione mentio usurarum facta non sit? 4. 1. 24. t. 1. p. 213.
Quinam dicantur minores. An ultimus annus aut dies cœptus in minoribus habeatur pro completo, & de die intercalari? 4. 4. 1. & 2. t. 2. p. 229. & 230.
Qui veniam ætatis impetravit, an restituatur, & an contra impetratam ætatis veniam? vide *venia ætatis.*
Jure Romano nemo per nuptias desinebat minorennis esse. Quid moribus? 4. 4. 6. t. 1. p. 231.
Quatenus quisque moribus per nuptias majorennis fit, restitui ex ætatis auxilio non potest, 4. 4. 7. t. 1. p. 231.
An in loco domicilii per ætatis veniam, aut per nuptias, aut per definitum a statuto minorem annorum numerum pro majore habitus, in alio quocunque loco pro tali habendus sit? 4. 4. 8. t. 1. p. 231. *in fin.*
An, qui per nuptias, aut veniam ætatis, aut minorem annorum numerum ex lege domicilii majores facti sunt, viduitate aut migratione ad locum alium iterum minorennes fiant, si necdum ejus ætatis sint, quam lex novi domicilii ad majorennitatem requirit, 4. 4. 9. & 10. t. 1. p. 232. & 233.
Si quid dandum vel faciendum sit ex contractu vel testamento, cum vel donec quis ad legitimam seu perfectam ætatem pervenerit, non designata videtur ea, quæ ex nuptiis, aut venia ætatis, aut lege municipali fluit, sed ætas 25. annorum, 4. 4. 11. t. 1. p. 233.
Qui minorennitatem allegat, eam probare debet. Quo modo probetur, 4. 4. 12. t. 1. p. 234. *in fin.*
Debet & constare de læsione, ut minor restituatur. An minori incumbat læsionis probatio, 4. 4. 13. t. 1. p. 234.
Restitui potest minor adversus confessionem, adrogationem, novationem, delegationem, acceptilationem, legati agnitionem, compromissum, mandatum interpositum aut susceptum, neglectam fideicommissi insinuationem, 4. 4. 14. t. 1. p. 234.

Etiam adversus venditionem suarum rerum, quam ipse fecit ex decreto, 4. 4. 15. t. 1. p. 235.
Quid juris, si tertius rem minoris vendiderit ac tradiderit, præmissis edictis publicis & solemni judicis decreto? An tunc minor restitutus rem vindicare possit? An &, rata manente emtione, pretium petere ab iis, quibus illud cessit, veluti a creditoribus venditoris? 4. 4. 16. t. 1. pag. 235. *in fin.*
An minor restituendus sit adversus venditionem rerum suarum jure pignori obligatarum sive conventionali, sive legali, sive prætorio, sive judiciali pignore, & per creditores aut in eorum utilitatem distractarum? & quid moribus? 4. 4. 17. t. 1. pag. 235.
An adversus donationem simplicem aut remuneratoriam, an adversus dotem, & quid moribus, 4. 4. 18. t. 1. p. 236.
An adversus doarium seu dotalitium immoderatum? An adversus immoderatam sponsalitiam largitatem jure Romano & moribus? 4. 4. 19. t. 1. p. 236.
An adversus jurisjurandi delationem, transactionem, hereditatis divisionem, aut assignationem bonorum parentis prædefuncti per superstitem in rebus aut rerum pretiis factam, 4. 4. 20. t. 1. p. 237.
An adversus solutionem, quam minor fecit, & quid moribus, 4. 4. 21. t. 1. p. 237.
An adversus solutionem, quam debitor minori fecit? Quid juris in solutis usuris aut reditibus? Quid, si minori sit facta restitutio ex causa fideicommissi, & quid moribus? 4. 4. 22. t. 1. p. 238.
An adversus mutuum, quod minor dedit vel accepit? 4. 4. 23. t. 1. p. 238.
An adversus omissionem hereditatis, 4. 4. 24. t. 1. pag. 238.
An adversus renunciationem hereditatis, quam accepta dote minus congrua fecit puella minorennis, ex jure Canonico & hodierno? 4. 4. 25. t. 1. p. 238.
An adversus aditionem, & quid juris, si interim minor credita vel legata solverit, vel ei solutum sit? An coheredi invito accrescat portio minoris restituti, & quid juris, si minor post restitutam ex fideicommisso hereditatis partem restituatur adversus aditionem? 4. 4. 25. t. 1. p. 238.
An restitutus adversus aditionem iterum restitui possit adversus omissionem, 4. 4. 27. t. 1. p. 240.
An adversus licitationem, qua ipse minor in auctione publica superatus est, aut alium superavit, 4. 4. 28. t. 1. p. 240.
An adversus usucapionem & præscriptionem legalem? Et quales præscriptiones currant minoribus, quales non, tum civili tum hodierno jure, 4. 4. 29. t. 1. p. 240. *in fin.*
An adversus lapsum temporis conventionalis, cum pactum de redimendo intra certum tempus, aut lex commissoria esset apposita, sive minor emerit aut vendiderit, sive prædecessor ejus, 4. 4. 30. t. 1. p. 241.
An adversus omissas in judicio allegationes & probationes. An adversus eremodicium contractum, contumaciam aut quasi, 4. 4. 31. t. 1. p. 241.
An adversus sententiam & omissam appellationem vel supplicationem. An & adversus interlocutoriam, 4. 4. 32. t. 1. p. 242.
An, si viduus aut vidua massaria succubuerit in lite, sibi cum liberis minorennibus conjugis prædefuncti communi, minores hodie contra talem sententiam restitui possint, 4. 4. 33. t. 1. p. 242.
Alias causas, ex quibus minores restitui possint, vide ad verbum *majorennitas*, *majores* 25. *annis*.
Contra quos minor restituatur, an contra mulierem Vellejano, filiumfamilias Macedoniano tutum. An contra alium minorem, an contra tertium rerum amissarum aut omissarum possessorem, 4. 4. 35. t. 1. p. 242.
Quinam citandi sint, ut minor restituatur, 4. 4. 36. t. 1. p. 243.
An & quo usque minor pretium reddere debeat, si adversus venditionem rerum suarum restituatur, 4. 4. 36. t. 1. p. 243.
Quid recuperet minor restitutus, an fructus rei, an usuras pretii vel mutui, 4. 4. 37. t. 1. p. 243. *in fin.*
Restitutio minori concessa prodest etiam heredibus ejus, qui & eam ex capite minoris recte petunt, etiam adversus immixtionem, qua minor se paternæ immiscuerat hereditati, 4. 4. 38. t. 1. p. 243.
Jus singulare est in restitutione minorum quantum ad exceptionem non numeratæ dotis, 4. 4. 38. t. 1. p. 243.
An et quando restitutio minorum prosit fidejussoribus. An etiam prodesse possit fidejussori, qui minori, pro quo fidejusserat, heres extitit, 4. 4. 39. t. 1. p. 244.
An etiam prosit aut competat particularibus minoris successoribus, puta legatariis, donatariis, emtoribus, 4. 4. 40. t. 1. p. 245.
Non prodest nec competit extraneis; nec iis, qui minori quid gerendum mandarunt, nec fratribus majorennibus, si hi cum minorennibus damnosam adierint hereditatem, aut negotium gesserint damnosum, nisi illud individuum sit, 4. 4. 41. t. 1. p. 245.
Potest tamen emtor prædii a tota recedere venditione, si unus vendentium ex causa ætatis restituatur, 4. 4. 41. t. 1. p. 245.
An filiusfamilias minor læsus restitui possit, & an restitutio patri prosit, 4. 4. 42. t. 1. p. 245.
Cessat hæc restitutio, si quis se dolo majorem dixerit, vel non vana opinione pro tali sit habitus; nisi adversarius sciverit, illum minorem esse. Et hujus scientiæ probatio minori restitui volenti incumbit, 4. 4. 43. t. 1. p. 245.
Cessat, si major factus rata habuerit in minorennitate gesta, expresse vel tacite. Quibus modis tacite fiat ratihabitio, quibus non, exemplis declaratur, 4. 4. 44. t. 1. p. 246.
Non restituendi minores adversus matrimonium, libertatem, pœnarum aut accusationis remissionem. An adversus delicta, dolo aut culpa commissa. An adversus inficiationes, ex quibus lis in duplum crescit, 4. 4. 45. t. 1. p. 247.
Non etiam contra suos contractus juratos. An *auth. sacramenta puberum* pertineat ad impuberes jurantes, 4. 4. 46. t. 1. p. 247.
An ad contractus puberum, qui ipso jure nulli sunt? Et an puberes jurantes careant propterea actione metus, doli & similibus, 4. 4. 47. t. 1. p. 248.
Moribus hodiernis evanuit passim *d. auth. sacramenta puberum*, 4. 4. 48. t. 1. p. 248.

Cessat restitutio, si minor jure communi usus sit, si damnum sentiat ex contractu patris vel alterius, cui heres extitit, vel si casu fortuito, 4. 4. 49. t. 1. p. 249.

An restituendi minores, qui læsi, dum errabant in arte quam profitebantur. An Jurisconsultus minor, si errans in jure damnum senserit, 4. 4. 50. t. 1. p. 249. *in fin.*

An mercatores minores, si capti in sua negotiatione, & qui proprie censeantur mercaturam profiteri. Quid, si fœmina minor nupta vel innupta publica mercatrix fuerit, & ita contrahens læsa sit, 4. 4. 51. t. 1. p. 249.

Cessat restitutio, ut supervacua, illis in casibus, quibus minores ipso jure tuti sunt, 4. 4. 52. t. 1. p. 249.

An minores 25. annis sine curatoribus suis possint ex stipulatu obligari, 4. 4. 52. t. 1. p. 250.

An minor restitui possit, si alia actio ei supersit, per distinctiones explicatur & exemplis illustratur, 4. 4. 53. t. 1. p. 250.

An cesset restitutio, si emtor rei ad minorem pertinentis supplere velit id, quod pretio justo deest. 4. 4. 54. t. 1. p. 251.

An exemplo minorum etiam restituantur prodigi, furiosi, mente capti, fiscus, Ecclesia, civitates, pauperes, & similes, 4. 4. 55. t. 1. p. 261.

Minor an possit compromittere, & an de immobilibus sine decreto, 4. 8. 5. t. 1 p. 261.

An possit esse arbiter, 4. 8. t. 1. p. 262.

Minor an sine curatore possit stare in judicio, vide *judicium*.

An minori currat quinquennium quærelæ inofficiosi præfinitum, 5. 2. 20. t. 2. p. 70.

An minor 25. annis restitui possit adversus sponsalia, 23. 1. 17. t. 4. p. 16.

Miserabiles personæ.

Ubi pupilli, viduæ, aliæque miserabiles personæ conveniri debeant, 5. 1. 115. t. 2. p. 50.

Qui veniant appellatione miserabilium personarum, an & senes decrepiti, an virgines, 5. 1. 115. t. 2. p. 50.

An mulier, cujus maritus exul est, aut ad triremes damnatus, aut captus, ut furiosus, aut prodigus, 5. 1. 116. t. 2. p. 51.

An & si tales personæ opulentæ sint, 5. 1. 117. t. 2. p. 51.

An mercatores mercaturæ gratia in locis peregrinis litigantes, & quid moribus, 5. 1. 118. t. 2. p. 51.

An Ecclesiæ, nosocomia, orphanotrophia, aliaque pia loca? an Universitates? 5. 1. 119. t. 2. p. 51.

An hæ miserabiles personæ possint, si velint, agere apud judices ordinarios, 5. 1. 120. t. 2. p. 51.

An etiam, cum conveniuntur, an vero tantum quando agunt, fori privilegio uti possint, & quid moribus, 5. 1. 120. t. 2. p. 51.

Non interest, propriis an hereditariis agant actionibus, 5. 1. 121. t. 2. p. 52.

Quid juris si agere velint contra aliam æque miserabilem personam, 5. 1. 121. t. 2. p. 52.

Si lis miserabili personæ sit communis cum alia non privilegiata, an & non privilegiata particeps reddatur fori privilegiati? 5. 1. 122. t. 2. p. 52.

An miserabiles personæ possint in contrahendo efficaciter suo fori privilegio renunciare. Et an contra renunciationem expressam vel tacitam restitui possint, 5. 1. 123. t. 2. p. 52.

Non gaudent hodie miserabiles personæ fori privilegio, nisi lis certam quantitatem, statutis varie definitam excedat, 5. 1. 124. t. 2. p. 53.

An fori privilegio uti possint miserabiles personæ, si actione cessa agere velint? 5. 1. 125. t. 2. p. 53.

Carent personæ miserabiles fori privilegio, si de assecuratione (*assurantie*) lis sit; vel de missione in possessionem hereditatis; vel de assignatione bonorum parentis defuncti per superstitem pupillis facienda, vel si agatur universali judicio concursus inter creditores de bonis inidonei debitoris; vel familiæ erciscundæ judicio inter coheredes; vel si agatur de causis, quæ certis tantum judicibus, cum exclusione aliorum, demandatæ sunt; & quales illæ sint, 5. 1. 126. t. 2. p. 53.

Qui scripserint plenius de miserabilium personarum privilegio, 5. 126. t. 2. p. 53.

Missio in possessionem.

Quando ob non præstitam cautionem legatorum nomine missio in possessionem fiat, & in quæ bona? An hæc missio obtineatur, si venter in possessionem missus sit, 36. 4. 1. t. 5. p. 163.

Quid juris missus consequatur, & quid facere possit circa res, in quas missus est. Quid juris, si plures legatarii missi sint, 36. 4. 2. t. 5. p. 164.

An hæc etiam obtineant, si non ex edicto prætoris, sed Antonini rescripto missio fiat. An moribus hæc missio adhuc vigeat. Et quid agendum, si fiduciarius cavere non possit, 36. 4. 3. t. 5. p. 154.

Quando ob non præstitam damni infecti cautionem missio in rem aut partem vitiosam decernatur. Quid, si vicini duo a se invicem petierint cautionem. Quale remedium, & contra quem habeat, qui missus fuit, sed non admissus, 39. 2. 10. t. 5. p. 269.

Missus & admissus quale jus consequatur ex primo decreto, & quid circa rem, in quam missus, facere debeat. Quid juris, si tunc damnum passus sit, 39. 2. 11. t. 5. p. 269. *in fin.*

Quando missio fiat ex secundo decreto, & quis effectus ejus. An missus tunc adhuc cogi possit possessionem derelinquere oblata sibi cautione, vel aliter? An ex secundo decreto acquirat civile dominium, an solam usucapiendi facultatem, 39. 2. 12. t. 5. p. 269.

Si plures missi sint, quorum uni minus, alteri majus damnum imminet, pro qua parte tunc quisque possideat? aut reparationem damni obtineat, aut dominus fiat per usucapionem? Quid, si unus eorum in rem vitiosam sumtum fecerit, 39. 2. 13. t. 5. p. 270.

De missione in possessionem rei servandæ causa. An eam petant creditores, quibus ex die vel conditione debetur? Et quis tunc effectus sit? 42. 4. 2. t. 6. p. 35.

Quis mittere possit in possessionem, & in quæ ac qualia bona, 42. 4. 3. t. 6. p. 35.

Recensentur causæ, ex quibus hæc missio decernitur. De latitatione creditorum fraudandorum gratia, 42. 4. 4. t. 6. p. 36.

Quid tribuat missio hæc circa detentionem, fructuum perceptionem, jus pignoris. An missio quorundam creditorum prosit aliis postea missis; et an hi possint inhærere missioni per alios impetratæ, qui deinde dimissi sunt? An ex hoc pignore prior tempore potior sit jure, 42. 4. 5. t. 6. p. 36.

Quibus casibus cesset effectus missionis. Qui hodie loco missionis frequentius in usu sit, 42. 4. 6. t. 6. p. 36.

Mobilia.

Mobilia reguntur lege loci illius, in quo dominus domicilium habet, quod tamen aliquando fallit, 1. 4. *part.* 2. *n.* 11. t. 1. p. 39.
Quid sint mobilia? quid immobilia, 1. 8. 11. t. 1. p. 59.
An navigia & molendina sint mobilia, 1. 8. 11. t. 1. p. 59.
Mobilia quantum ad effectus juris sæpe habentur pro immobilibus; quod fit in servis adscriptitiis, fructibus pendentibus, metallis, lapidibus, arboribus necdum erutis aut cæsis, 1. 8. 13. t. 1. p. 60.
Aliquando etiam mobilia pro immobilibus habentur ex destinatione patrisfamilias, aut ex speciali lege, 1. 8. 14. t. 1. p. 60.
Quæ reduci debeant ad mobilia, quæ ad immobilia? 1. 8. 17. t. 1. p. 61.
Reditus annui an sint mobiles an immobiles. Vide *reditus.*
Mercedes prædiorum, quarum dies jam cessit, mobilibus accensentur, 1. 8. 22. t. 1. p. 62.
De *mobilibus hypotheca vel pignori obligandis*, vide *hypotheca.*
Vide alia in verbo *immobilia.*

Moderamen inculpatæ tutelæ.

De tuitione vitæ vel pudicitiæ propriæ vel alienæ; de occidente pro recuperandis armis eum, qui in rixa uni arma ademit, alteri reliquit, si inermi periculum vitæ immineat. An cesset allegatio moderaminis inculpatæ tutelæ, si quis primo cædem negaverit, 48. 8. 11. t. 6. p. 256.
An in dubio præsumendum pro hoc moderamine? An ad hoc probandum admittendæ probationes imperfectæ. An necesse, ut primum ictum expectet, aut paribus armis se defendat. Quid, si verbalibus aut realibus injuriis provocans, aut armis aggrediens, a provocato in vitæ periculum adductus eundem occidat, 48. 8. 12. t. 6. p. 257.
De iis, qui excesserunt moderamen, coercendis, deque pretio conciliationis, agnatis solvendo, seu *wergeldo* Germanorum, 48. 8. 13. t. 6. p. 257.

Modus.

Quid sit modus. Distat a conditione. Puram facit dispositionem. Impletur post percepta relicta, sed cavetur de eo implendo, licet heredis non intersit, modum impleri. Quid, si non impleatur. Et quid, si modus tantum in utilitatem ejus, qui implere debet, appositus sit. An tertius, cujus utilitatem respicit modus, implementum modi petere possit. An pater, accepto legato relicto ut filium emanciparet, ad emancipandum cogi possit, 35. 1. 12. t. 5. p. 102.
An implementum modi fieri debeat, an pro impleto habeatur, aut ab implemento ejus abstinendum sit, judicandum ex regulis de conditionum implemento receptis. An probrosus sit modus, ut *honoratus non alienet relicta sine consensu tertii.* Et quid, si tertius ille talis sit, cui relinqui non poterat, 35. 1. 13. t. 5. p. 103.
In dubio magis modus præsumitur quam conditio, 35. 1. 14. t. 5. p. 103.
De iis, quæ in testamento scripta, dumtaxat ad *auctoritatem* testatoris referuntur; & an ac quo usque illa implenda sint, 35. 1. 15. t. 5. p. 103.
De pœnis additis contra eos, qui voluntati testatoris adversati fuerint, 35. 1. 16. t. 5. p. 103.
Vide *mentor.*

Molendina.

Molendina an sint mobilia an immobilia, 1. 8. 11. t. 1. p. 59.

Monasterium.

An ususfructus pereat ingressu in monasterium, 7. 4. 1. t. 2. p. 164.

Moneta.

De mutatione monetæ ratione bonitatis internæ & externæ, & cui illa noceat, debitori ne, an creditori, 12. 1. 24. t. 3. p. 12.
Si alius sit valor nummorum in uno loco quam altero, considerandus valor loci illius, in quo solutio facienda est, 12. 1. 25. t. 3. p. 14.

Monopolium.

De pœna monopolii, 48. 12. 1. t. 6. p. 266.

Mora.

Quid sit mora, quo modo eam committat creditor? Quis definire debeat, an mora facta sit? 22. 1. 24. t. 3. p. 294.
An usuræ debeantur ex mora, vide *usura.*
Quotuplex sit mora, quid sit mora *ex persona?* An per unam interpellationem inducatur. Quid, si non ipsi debitori sed procuratori aut alteri simili denunciatio facta sit, 22. 1. 25. t. 3. p. 294.
Quid sit *mora ex re.* Diei certi lapsus interpellat pro homine, non item existentia diei incerti aut conditionis, 22. 1. 26. t. 3. p. 295.
Recensentur casus, in quibus lex inducit moram ex re, 22. 1. 27. t. 3. p. 295.
Quis sit effectus moræ tum debitoris tum creditoris. An mora unius noceat alteri. An correo debendi. An fidejussori, 22. 1. 28. t. 3. p. 295.
Quibus ex causis quis excusetur a mora. An difficultas præstationis rei excuset a mora, 22. 1. 29. t. 3. p. 295.
Quibus modis purgetur mora, ubi de novatione, remissione, mora posteriore; & de casu, quo creditor die obligationi apposito non veniat ad locum, in quo solutio facienda, 22. 1. 30. t. 3. p. 295.
Quando moræ purgatio fieri nequeat, ubi de mora in lege commissoria; in canonis præstatione; in implendo eo, quod sub pœna conventionali agendum erat, item de locatore post moram offerente usum rei locatæ, 22. 1. 31. t. 3. p. 296.

Moratorium rescriptum.

Quando Princeps concedat rescripta moratoria, & quibus consentientibus. Non concedit, nisi debitor idoneam de solvendo post tempus cautionem præstet, quæ & præstanda, licet rescripto non sit inserta cavendi conditio, vel quidam creditores eam remittere velint. An debitor defungi possit juratoria cautione. Quid, si initio cavere non valens postea offerat cautionem, 42. 3. 14. t. 6. p. 32. *in fin.*
An durante rescripto moratorio præscriptio currat contra creditores. An sistatur cursus usurarum. An interim incipiant currere usuræ quæ ante non currerunt, 42. 3. 15. t. 6. p. 32.
An, si privatim pars major creditorum debitori dederit inducias solutionis, reliqui ex nummis, interim debitori obvenientibus, sibi solvi recte petant. An minori parti creditorum, inducias aut

remissionem partis debiti concedere nolentium, permittenda sit intempestiva venditio bonorum debitoris, 42. 3. 16. t. 6. p. 33.
De debitis, quorum exactio non impeditur rescripto moratorio; ubi de tributis, censibus, pensionibus vectigalium conductorum, & similibus fisco debitis; de alimentis; de rebus commodato vel pignori datis aut depositis; de pretio rerum auctione publica emtarum; de mercede artifici debita pro operis in rem, quam adhuc tenet, deque privilegio insolatorum; de mercede famulorum & ancillarum; de debitis ex delicto, & iis, quæ demum post rescriptum contracta sunt, 42. 3. 17. t. 6. p. 33. *in fin.*
An rescriptum hoc obsit etiam creditoribus hypothecariis, 42. 3. 18. t. 6. p. 34.
An prosit fidejussori debitoris, si is non renunciaverit beneficio ordinis. An ei, qui propter moratorium rescriptum fidejussit, 42. 3. 19. t. 6. p. 34.
De duplici ratione induciarum ex moribus, puta *brieven van inductie & brieven van respyt en atterminatie.* Qui semel obtinuit rescripta inductionis, non potest ea iterum petere, sed obtinere adhuc potest ea, quæ dicuntur, *brieven van respyt*, 42. 3. 20. t. 6. p. 34.
Quis obærato absenti, qui cum creditoribus transactionem tentare vult, sed inclusionem metuit, salvum conductum concedat, & quando hic denegandus sit, 42. 3. 21. t. 6. p. 34. *in fin.*

Mortis causa donatio.

Vide *donatio mortis causa.*

Mortis causa capio.

Vide *capio mortis causa.*

Mundus.

Quæ contineantur sub mundo muliebri, 34. 2. 5. t. 5. p. 80.

Municipia, municipes.

In quibus *municipia* distincta fuerint a *coloniis.* Qui videndi de *municipiis*, *coloniis*, *prefecturis* Romanorum, 50. 1. 1. t. 6. p. 449.
Quid sint *municipes*, quid *incola.* An & incolæ, qui non in ipsa civitate, sed territorio ejus sedem fixerunt. Ubi plura de *domicilio*, 50. 1. 2. t. 6. p. 450.
In quibus originarii, seu municipes in specie, cum incolis conveniant; in quibus differant, ubi de plerisque utrorumque juribus, 50. 1. 3. t. 6. p. 450.
An municipes scire credantur, quod sciunt hi, qui præsunt municipio, 50. 1. 4. t. 6. p. 451.

Munus.

Quid sit *munus* oppositum *honori.* Et quæ inter hæc differentiæ, 50. 4. 1. t. 6. p. 334.
Nemo duos honores gerere debuit. Gradatim per minores ad majores deveniendum. Majoribus functi ad minores non revocandi. Qui præ cæteris admovendi honoribus; qui repellendi. An quis ante finem temporis ordine, loco, honore, moveri possit sine justa causa, jure civili & moribus. An ad fœminas heredes transeat, si alicui pro se & heredibus collatus sit honor, 50. 4. 2. t. 6. p. 334.
Nova munera sine Principis consensu non inducenda, nec munera pretio æstimanda fuerunt; ut evitarentur solutione æstimationis, 50. 4. 2. t. 6. p. 334.
Quid sint munera personalia, *patrimonialia*, *mixta.* Patrimonialia vel rebus vel personis imponi possunt. De differentia inter personalia & patrimonialia, 50. 4. 3. t. 6. p. 335.
De excusatione munerum & honorum, vide *immunitas.*

Muri.

Quibus pœnis coercendi violatores murorum urbis Romæ & municipiorum, 1. 8. 7. t. 1. p. 58.

Murus communis.

De muro communi, seu *cratitio concratitio intergerino*, 8. 2. 15. t. 2. p. 186.
In dubio paries aut sepimentum inter duo prædia præsumitur commune esse; & duas continuas habens domos, si unam vendat, etiam mediam parietis cratitii partem censetur vendidisse, 8. 2. 15. t. 2. p. 186.
Quæ sint specialia signa, unde præsumi possit, parietem communem esse, vel unius vicini proprium, 8. 2. 15. t. 2. p. 186.
Quid vicinorum alter altero invito facere possit circa parietem communem, ubi de destructione, mutatione, sistularum, tubulorum, furni, cloacæ, camini, similiumque applicatione; parietis ipsius incrustatione & ornatu, 8. 2. 16. t. 2. p. 187.
An, & quo usque, vicinorum alter altero invito, superstruere possit parieti communi, & quid agendum, si non jure id fecerit, 8. 2. 17. t. 2. p. 187.

Mutatio.

De mutatione pactorum dotalium, vide *pacta dotalia.*

Mutatio monetæ.

Vide *moneta.*

Mutuum.

An tertius, qui aleæ ludenti mutuam dedit pecuniam, repetere mutuum possit, 11. 5. 4. t. 2. p. 268.
Quid, si mutuum numeraverit collusor ipse, vel aleatorum receptator, 11. 5. 5. t. 2. p. 267.
Mutuum est verus contractus, licet ex uno tantum latere obliget, 12. 1. 2. t. 3. p. 4.
Est stricti juris; cur alii contractus sint bonæ fidei, alii stricti juris; & unde colligendum, an bonæ fidei, an stricti juris sint, 12. 1. 3. t. 3. p. 4.
Mutuum re constat; sufficit in eo ficta traditio. Conciliatur *l.* 11. *ff. de reb. credit.* cum *l.* 19. *ff. de præscript. verbis*, & *l.* 34. *ff. mandati*, 12. 1. 4. t. 3. p. 5. *in fin.*
Conciliatur *l.* 15. *ff. de reb. cred.* cum *l.* 34. *ff. mandati*, ac probatur, inter solos præsentes, non item absentes, fictam traditionem jure Romano (sed secus moribus) fuisse conceptum, excepto constituto possessorio, et casu, quo res prius ex alia causa per dominum tradita fuit, 12. 1. 5. t. 3. p. 5.
Monstratur, legum superiorum conciliationem non posse peti a distinctione temporum, quasi olim variæ traditiones fictæ fuissent reprobatæ, quæ post admissæ, 12. 1. 6. t. 3. p. 7.
Qui possint dare mutuum, ubi de negotiorum gestoribus, procuratoribus, tutoribus, civitatis administratoribus, dominis nummos suos alieno nomine mutuos dantibus, et de sociis, qui dant pecuniam communem, 12. 1. 7. t. 3. p. 8.
Qui non possint dare, ubi de pupillis, provinciarum præsidibus, & his, qui nummos alienos dederunt tanquam suos, 12. 1. 8. t. 3. p. 8.
Sæpe mutuum, quod ab initio inutile est, nummorum consumtione confirmatur, etiamsi reprobi num-

mi dati essent; quod exemplis firmatur, 12. 1. 8. t. 3. p. 8.

Confirmatur etiam ante consumtionem nummorum, si accipiens eos usuceperit. Quo modo nummi censeantur consumti, 12. 1. 9. t. 3. p. 8.

Quid juris, si filiusfamilias viaticum suum, cum peregre degeret studiorum causa, mutuum dederit, 12. 1. 10. t. 3. p. 9.

Qui possint mutuum accipere; ubi de præsidibus, judicibus apud quos lis pendet, civitatibus & Ecclesiis mutuum accipientibus per suos administratores. Et quando civitates ac Ecclesiæ ex mutuo per administratores accepto obligentur vel non, ex jure civili, canonico, & moribus, 12. 1. 11. t. 3. p. 9.

Quando pupilli, minores & similes obligentur ex mutuo per tutores & curatores accepto, 12. 1. 2. t. 3. p. 9.

In mutuo fit alienatio corporum datorum. An sit mutuum, si tibi nummos donem, ut eos mihi credas, tuque credideris, 12. 1. 14. t. 3. p. 10.

Quibus detur certi condictio ex mutuo, an et domino nummorum, quos non dominus suo nomine numeraverat. An & Titio, si meos nummos Titii nomine dederim; vel ipsius Titii nummos. Quid, si plures mutuum dederint. Quando actio incipiat illis competere, qui nummos alienos dederint ut suos, 12. 1. 15. t. 3. p. 10.

Non impeditur certi condictio ex mutuo, si numerationi mutui conventio alia inutilis adjecta sit; quod exemplis illustratur, 12. 1. 16. t. 3. p. 10.

Conveniendi hac actione mutuarii: si plures acceperint, an singuli in solidum conveniri possint, 12. 1. 17. t. 3. p. 10.

An mutuatarius in mutuo accipiendo efficaciter id agere possit, ut mutuans unum ex mutuatarii heredibus in solidum conveniat, 12. 1. 17. t. 3. p. 10.

Reddendum in mutuo idem in genere, non plus; nec usuræ ex pacto adjecto, sed tantum ex stipulatu. Quid moribus, 12. 1. 18. t. 3. p. 11.

Quo in loco, & quo tempore mutuum reddi debeat. Quando reddendum, si nullum restitutioni mutui tempus adjectum sit, 12. 1. 19. t. 3. p. 11.

An adjecto die, quo mutuum restitui debet, mutuatarius illud ante tempus addictum invito mutuanti reddere possit, & an valeat pactio, ne mutuatarius reddat mutuum, nisi post certi temporis lapsum, 12. 1. 20. t. 3. p. 11.

Mutuum non potest per partes restitui, nisi in casibus quibusdam exceptis, 12. 1. 21. t. 3. p. 12.

Aliud pro alio restitui nequit; nec aurum infectum pro pecunia signata. Quid reddendum si aliud in instrumento dicatur datum esse, aliud vere datum probetur, 12. 1. 22. t. 3. p. 12.

Pro nummis aureis datis argentei restitui possunt, & vice versa; paucis casibus exceptis, 12. 1. 23. t. 3. p. 12.

De mutatione monetæ, ratione bonitatis internæ vel externæ, quæ inter dationem mutui & restitutionem contigit, cui prosit vel noceat, an debitori, an creditori, 12. 1. 24. t. 3. p. 12.

Si alius sit valor nummorum in uno quam in altero loco, considerandus valor loci illius, in quo solutio facienda est, 12. 1. 25. t. 3. p. 14.

Probatur mutuum per scripturam: ubi de agnitione chirographi per scribentem, aut viduam ejus, aut heredes, aut in officio successores, facienda: & quando illud juris interpretatione pro agnito habeatur, 12. 1. 26. t. 3. p. 14.

Probatur & per testes. Quid, si dissentiant in quantitate numerata, vel de numeratione quidem, at non de quantitate deponant, vel unus de numeratione, alter de quantitate, 12. 1. 27. t. 3. p. 15.

Olim viguit paræmia, (*cent renten aliyt renten*) nec post acceptas semel usuras repetitio sortis fieri potuit, licet id pacto actum esset. Quo usque id nunc in Hollandia & Ultrajecti mutatum sit, 12. 1. 28. t. 3. p. 15.

Cujus loci statuta spectanda sint in quæstione, an sortem ex pacto repetere liceat, nec ne, 12. 1. 29. t. 3. p. 15. *in fin.*

N

Naufragium.

An & quando fisco cedant bona naufragorum, aut in tempestate projecta navis levandæ gratia, in littus appulsa, vel in mari inventa, tum jure civili, tum moribus; & ad quos pertineat rerum talium custodia, 47. 9. 3. t. 6. p. 185.

Navis.

An navis sit res mobilis aut immobilis, 1. 8. 11. t. 1. p. 59.

De navigiis collisis, in retia impactis etc., vide *Aquilia lex.*

Nauta.

Quales actiones competant contra nautas, caupones, stabularios pro rebus, quarum custodiam recipere solent, 4. 9. 1. t. 1. p. 269.

Quid sit actio rei persecutoria in factum de receptis, cui, contra quos, ad quid detur, & quale damnum reparandum sit. Quid, si nauta res nautæ receperit, 4. 9. 2. t. 1. p. 269.

Quid sit actio in factum exercitoria ex quasi delicto; quibus detur, contra quos, ex quorum facto, et ad quid tendat, 4. 9. 3. t. 1. p. 269.

Ratio harum actionum; et an sit in potestate nautæ vel cauponis, ne quem recipiat, 4. 9. 4. t. 1. p. 269.

An directæ actiones aut noxales ex delicto cum his actionibus concurrant, et an altera alteram perimat, 4. 9. 5. t. 1. p. 269.

An nauta et similes liberari possint servos suos noxæ dando, 4. 9. 6. t. 1. p. 270.

Quid juris, si nauta præmonuerit, ut quisque res suas sibi servet. Quid, si caupo hospiti claves cubiculi dederit, 4. 9. 7. t. 1. p. 270. *in fin.*

Quid juris, si nauta vel caupo follem aut cistam a viatore receperit obsignatam, et is postea res inde ablatas queratur, 4. 9. 8. t. 1. p. 270.

Si sarcina nautæ transvehenda commissa negetur ei reddita, ad quem missa, an jurijurando nautæ stari debeat, 4. 9. 9. t. 1. p. 270.

Hodie contra nautas et similes cessat dupli pœna. Quo modo exercitores teneantur, et quo modo liberari possint, 4. 9. 10. t. 1. p. 270.

Nauticum fœnus.

Quid sit nauticum fœnus, quid quasi nauticum, de *periculi* pretio, *ad l.* 5. *ff.* de nautico fœnore, 22. 2. 1. t. 3. p. 297.

In quo consistat substantia nautici fœnoris. Quando cesset, et vulgares tantum usuræ debeantur, 22. 2. 2. t. 3. p. 297.

Moribus nostris periculi pretium in materia *assecurationis* legitimis usuris non est coarctatum. Quales leges hoc & superiore seculo *de assecuratione* sint conditæ, 22. 2. 3. t. 3. p. 297.

Si mutuum detur magistro aut domino navis sub pignore carinæ, (*op bodemerye*) etiam supra centesimas usuras pacisci licet. Si navis pereat, an in instrumentis & reliquis navis salvatis talis creditor aliquod jus habeat. Quid juris, si navis culpa nautæ perierit aut puplicata sit; aut perierit, dum nauta alio navigat, quam quo iter ab initio destinatum erat? 22. 2. 4. t. 3. p. 297.

Lucrum, quod ex procuratis cambii literis provenit, usurarum vulgarium modo adstrictum non est. Quales contractus intercedant in cambii literis expediendis, inter quos oriantur obligationes, et quæ actiones. Nulla per literas cambii novatio sit. Si quis ob non solutas cambii literas egerit contra scriptorem literarum, & non obtineat ob inopiam ejus, redire potest ad acceptantem, 22. 2. 5. t. 3. pag. 298.

Quibus modis fieri possit, ut literæ cambii effectu careant. Is, cui solutio per cambii literas mandatur, eas vel acceptare vel rejicere potest, nisi ab institore ad præponentem, quem obligare poterat, directæ sint? An acceptatio fieri possit sub conditione? An eo, cui per literas solutio mandatur, illas acceptare recusante, tertius eas acceptare possit ante vel post protestationem? 22. 2. 6. t. 3. pag. 299.

Is qui eas offert, si non acceptentur intra triduum protestari debet, ne regressu careat contra scribentem. Quando non noceat neglectam esse intra triduum protestationem, 22. 2. 6. t. 3. p. 299.

Si die literarum cambii veniente, acceptans non solvat, intra quantum temporis spatium tunc protestatio facienda sit? An et quando literæ cambii cum protestatione arrestari possint? 22. 2. 7. t. 3. pag. 299.

Literæ cambii ante et post acceptationem, re adhuc integra, revocari possunt, nisi quis per eas procurator in rem suam constitutus sit. Ante diem literis cambii insertum solutio non recte fit. Et cur. Interim ab illis, qui ex cambii literis debitores sunt, cautio exigi potest, 22. 2. 8. t. 3. p. 299.

Si secundus primo scripserit cambii literas ita ut fateatur, sibi a primo, tertio, et quarto quantitatem jam solutam esse, et illæ per primum tertio, per tertium quarto datæ, ac per quartum oblatæ mandatario, non acceptentur, an quartus contra secundum agere per saltum possit, 22. 2. 9. t. 3. pag. 300.

Cujus loci leges in quæstionibus cambii spectandæ sint. Quæ sint privilegia mensæ cambialis Amstelodamensis, 22. 2. 10. t. 3. p. 300.

Negatio.

An quando neganti incumbat probatio? 22. 3. 10. t. 3. p. 303.

Negatoria actio.

Vide *confessoria actio.*

Negotiorum gestio.

Vide *gestio negotiorum.*

Nepos.

Nepos an moribus nostris sit in potestate avi paterni, 1. 6. 3. t. 1. p. 47.

Nobiles.

Nobiles in variis distant a plebeiis, 1. 5. 4. t. 1. pag. 46.

Nobilitas regulariter per patrem, non matrem, propagatur, 1. 5. 4. t. 1. p. 46.

An nova nobilitate donati gaudeant privilegiis et juribus vetustæ nobilitatis, præcipue extra territorium nobilitantis? 1. 5. 4. t. 1. p. 46.

An nobiles possint arrestari? 2. 4. 48. t. 1. p. 117.

Nobilis.

Quid requiratur, ut quis tanquam nobilis adscribatur Hollandiæ Ordinibus? 38. D. 15. t. 5. p. 221.

Nominatores.

Nominatores tutorum an teneantur jure civili ac moribus, si tutores tutelam male gesserint, 27. 7. 3. t. 4. p. 202.

De nominatoribus magistratuum et similium, 50. 8. 4. t. 6. p. 343.

Notio.

Notio in quibus distet a jurisdictione, 2. 1. 1. t. 1. pag. 80.

Quæ pertineant ad nudam notionem, 2.1.1. t.1.p.80.

Si jure novo magistratus ipsi judicant, et ea faciant quæ vulgo sunt nudæ notionis, ea tamen expediunt vi jurisdictionis; sed si ea committerent judicibus a Justiniano designatis, hi omnia faciunt jure simplicis notionis, non jurisdictionis, 2. 1. 2. t. 1. p. 80.

Novatio.

Quid sit novatio necessaria, et in quibus effectu distet a voluntaria? 46. 2. 1. t. 6. p. 147.

Quid sit novatio voluntaria in genere? Quid specie, delegationi opposita? An et pacto fiat? Et quid moribus? 46. 2. 2. t. 6. p. 148.

An olim, jure novo, ac moribus inducatur ex præsumtionibus? An si verbis aut scripto comprehensa sit formula stipulationis Aquilianæ? An per transactionem? An, si posterior obligatio non possit cum priore consistere? 46. 2. 3. t. 6. p. 148.

An pœnæ stipulatione obligationi alteri adjecta, 46. 2. 4. t. 6. p. 148.

Non fit novatio per conventionem de re alia pro re debita in solutum danda. Nec stipulatione postea addita de usuris præstandis, aut de majoribus loco minorum solvendis; nec hisce modis liberantur fidejussores aut pignora, 46. 2. 5. t. 6. p. 149.

Non fit novatio, si creditor debitori terminum solutionis prorogaverit. An fidejussores tunc teneantur in id, in quo crevit obligatio ob dilationem, 46. 2. 6. t. 6. p. 149.

An sit novatio, si protestatio de non novando facta sit? Vel posterior obligatio sit ipso jure nulla. Quid, si deficiat conditio novationis. Quid si conditio novationis existat, sed ante ejus existentiam res debita perierit, aut persona ex priore obligatione desierit teneri? 46. 2. 7. t. 6. p. 149.

Quis novare possit? An et quando pupilli? An procurator vel unus ex duobus reis, vel adjectus solutioni, vel filiusf. in causis, quibus actio patri quæsita? 46. 2. 8. t. 6. p. 150.

Qualia debita novari possint. Ubi et de debito in diem, vel sub conditione, 46. 2. 9. t. 6. p. 150.

An novatione tollatur obligatio ex causa judicati? An et privilegia prioris obligationis, et pignorum ac fidejussorum pinculum, usurarum cursus, pœnæ stipulatio etc.? An et quatenus mora purgetur, 46. 2. 10. t. 6. p. 150.

De delegatione, vide *delegatio.*

Novella Leonis.

Quam habeant auctoritatem, 1. 2. 6. t. 1. p. 11.

Noverca.

An noverca possit in jus vocari sine venia, 2. 4. 9. t. 1. p. 104.

An arrestari, 2. 4. 48. t. 1. p. 117.

Novum jus.

Jus novum quo modo strictam recipiat interpretationem, 1. 3. 44. t. 1. p. 25.

Jus novum nec judex statuere nec privatus a judice impetrare debet, et si fecerit, eodem jure debet uti, 2. 2. 1. t, 1. p. 97.

Ad cujus petitionem jure novo utatur, qui illud dedit aut impetravit, 2. 2. 2. t. 1. p. 97.

Cui tunc noceat factum assessoris, aut impetratio tutoris, curatoris, filiifamilias et similium, 2. 2. 2. t. 1. p. 97.

Quibus in casibus cesset ista pœna, ut eodem jure utatur, 2. 2. 3. t. 1. p. 98.

Noxalis actio.

De æquitate noxalium actionum; & jure singulari si servus injuriam intulerit, 9. 4. 1. t. 2. p. 228.

Recensentur delicta privata, in quibus noxales actiones locum habent. Non dantur, si crimen publicum, aut extraordinarium, aut populare a servo commissum sit; nec, si ex privatis delictis extra ordinem criminaliter agatur, 9. 4. 2. t. 2. pag. 228.

Nec, si ex servi contractu obligatio descendat, licet tunc dolus servi intervenerit: nisi minor dolo servi læsus sit. An ex quasi delicto servi, 9. 4. 3. t. 2. p. 228.

Quibus detur noxalis actio? An fructuario, cui servus fructuarius nocuit? An uni ex pluribus servi dominis, & quid juris si pluribus nocitum sit? 9. 4. 4. t. 2. p. 229.

Datur contra dominum servi. Quis conveniri possit, si servus jam manumissus aut alienatus sit, 9. 4. 5. t. 2. p. 229.

Quinam sint effectus noxæ deditionis. Et quid si non dominus noxæ dederit? 9. 4. 6. t. 2. p. 229.

An & quando noxalis actio contra bonæ vel malæ fidei possessorem, fructuarium, creditorem, jus pignoris habentem, commodatarium dari possit? 9. 4. 6. t. 2. p. 229.

Recensentur casus, quibus quis noxali actione conventus liberari nequit noxæ dando. An, si domino sciente & patiente servus deliquerit, directa & noxalis actio contra dominum detur, & an altera alteram tollat? Quid, si unus dominorum sciverit, alter ignoraverit, quid, si uterque sciverit, 9. 4. 7. t. 2. p. 230.

Recensentur casus, quibus neque damnum reparandum, neque servus noxæ dandus est, sed reus a judicio noxali absolvendus, 9. 4. 8. t. 2. p. 230.

Quid juris, si plures servi simul deliquerint? Quid, si servus unus sæpius deliquerit, & dominus ab uno conventus damnum reparaverit, aut servum agenti noxæ dederit? 9. 4. 9. t. 2. p. 231.

Peti potest exhibitio familiæ servorum, ut agnoscatur servus qui læsit? 9. 4. 9. t. 2. p. 231.

Quo in loco noxalis actio movenda, 9. 4. 9. t. 2. pag. 231.

Olim noxalis actio etiam ex filiifamilias delicto dabatur, hodie non, 9. 4. 10. t. 2. p. 231.

Quo modo & quo usque hodie parentes & domini ex liberorum, famulorum, & ancillarum delictis regulariter teneantur. Jus singulare est, quod insolatores (*bleekers*) & collium cunicularium conductores ex factis famulorum & ancillarum teneantur. Quo usque teneatur, cujus filius puellam prægnantem fecit, respectu alimentorum & dotis, 9. 4. 10. t. 2. p. 231. & 15. 1. 11. t. 3. p. 94.

Nullitas sententiæ.

De nullitate sententiarum, & quod nunc nullitatis allegatio rarius admissa sit, sed ab ipsis etiam sententiis nullis appellandum sit, 49. 8. 1. & *seqq.* t. 6. p. 325. & *seqq.*

Nunciatio novi operis.

Quando quis possit vel non possit novum opus facere, quo alteri nocetur, 39. 1. 1. t. 5. p. 261.

Quid sit nunciatio novi operis? Ob quas causas fiat. Quo modo fiat per prætorem: per lapilli jactum; per verba? Quid inter hos modos intersit ratione retinendæ possessionis? Nunciatio novi operis sæpe eam tantum speciem denotat, quæ verbis fit, 39. 1. 2. t. 5. p. 261.

Qui possint nunciare nomine publico, vel privato. Ubi de pupillis, superficiariis, emphyteutis, creditoribus hypothecariis, bonæ fidei possessoribus, tutoribus, procuratoribus, fructuariis, servitutem realem habentibus. Quid juris, si pluribus noceatur opere novo? 39. 1. 3. t. 5. p. 262.

An coloni vel inquilini? An servi? Quid intersit inter *interdictum de operis novi nunciatione*, et *quod vi aut clam*? An, et quo modo socius socio, sive in proprio, sive in communi fundo quid novi faciat? Quo modo nunc socio succurratur, 39. 1. 4. t. 5. p. 262.

Quibus nuncietur. An et quo modo prætori ipsi aut alteri magistratui? Quid, si plures sint domini rei, in qua opus fit? An nuncietur messem facientibus, vineam vel arborem putantibus, opus pristinum reficientibus, aut iis, qui opus jam perfecerunt? 39. 1. 5. t. 5. p. 262.

Facienda nunciatio in re præsente. Quid, si in pluribus locis opus fiat? Quid, si partim jure, partim non jure? Consultum, tempore nunciationis modulos adhiberi, ut sciatur, quid post extractum sit? Quo tempore possit fieri nunciatio? An et absente domino, operariis, servis, pueris, infantibus, qui sunt in opere, 39. 1. 6. t. 5. p. 263.

Quis sit effectus nunciationis? An destruendum opus, si in opere perrectum sit, cum pergens haberet extruendi jus? An et, si perrexerit, cum jam cœpisset agere, *jus sibi esse ita ædificare*, vel cum ignoraret, nunciationem factam esse? Et quid, si heres contra nunciationem defuncto factam perrexerit? 39. 1. 7. t. 5. p. 263.

An contra nunciationem exstructum privata possit destrui nunciantis auctoritate? 39. 1. 8. t. 5. p. 264.

An cesset effectus morte nunciantis, vel alienatione per eum facta? An heres nunciantis de novo nunciare possit? An experiri interdicto de ope-

ris novi nunciatione? Quid moribus? 39. 1. 9. t. 5. p. 264.

Cessat, si prætor, qui prius jusserat, deinde prohibeat nunciationem. Si nuncians eam remittat. An remittere possit factam prætoris auctoritate? Quibus ex causis prætor eam remittat. Ubi de nunciante, qui noluit de calumnia jurare, aut de rato cavere, aut caruit jure nunciandi. Idem de oblata per eum, cui nunciatum, cautione de destruendo; si appareat non jure exstructum, sive illa acceptetur, sive non. Qualis interponi debeat, et an prætor eam statim admittat, an demum post tempus? Admissa cautione, quale interdictum habeat pergere volens, 39. 1. 10. t. 5. p. 264. *in fin.*

An cesset morte ejus, cui facta; vel alienatione? 39. 1. 11. t. 5. p. 265.

An et quo usque heres aut particularis successor ejus, cui nunciatum, teneatur ex suo vel defuncti facto contra nunciationem, 39. 1. 11. t. 5. p. 265.

Nundinæ.

De antiquo circa nundinas jure. Cur solus Princeps concedat jus nundinarum majorum? An concedere possit civitati in præjudicium vicinarum civitatum hoc jure jam gaudentium? 50. 11. 1. t. 6. pag. 345.

De rebus alienis aut furtivis emtis in nundinis privilegiatis. De immunitate, ne debitores tempore nundinarum inquietentur. An aliis competat, qua mercatoribus? An pertineat ad loca, per quæ accessus et recessus est? 50. 11. 2. t. 6. p. 345.

An ante nundinas per unum creditorem jam detenti, per alium tempore nundinarum *commendari* possint? An gaudeant hac immunitate, qui foro cesserunt, a loco nundinarum relegati sunt, aut in ipsis nundinis contraxerunt? 50. 11. 3. t. 6. pag. 346.

An hi, qui deliquerunt in nundinis vel ante nundinas? An et, qui tempore nundinarum fugiunt, aut de fuga suspecti sunt? An qui renunciarunt nundinarum immunitati? An illa renunciatio etiam heredes teneat renunciantis, aut viduam, aut maritum secundum viduæ talis? 50. 11. 4. t. 6. pag. 346.

Quanti temporis præscriptione jus nundinarum amittatur, 50. 11. 5. t. 6. p. 347. *in fin.*

Nuptiæ.

An nuptiis tollatur patria potestas jure Romano et moribus? 1. 7. 13. t. 1. p. 55.

An mulier per nuptias a patria potestate liberata recidat in potestatem patriam aut tutoriam, si adhuc minorennis vidua fiat, 1. 7. 44. t. 4. p. 55. *in fin.*

An per nuptias masculus aut fœmina majorennis fiat, 4. 4. 6. t. 4. p. 234.

An in loco domicilii per nuptias majorennis factus, ubique pro tali habendus sit, 4. 4. 8. t. 4. p. 234. *in fin.*

An per nuptias majorennis factus, superveniente viduitate intra legitimam ætatem, iterum minorennis fiat, et quid in vidua. Et quid, si migrent ad locum, in quo nuptis non inducitur majorennitas, 4. 4. 9. et 40. t. 4. p. 232. et 233.

De veterum ritibus in nuptiis; et quid sint nuptiæ, 23. 2. 4. t. 4. p. 46.

De polygamia, vide *polygamia*,

Jure civili nullæ erant necessariæ solemnitates. An requisita deductio sponsæ in domum sponsi, 23. 2. 2. t. 4. p. 47.

Moribus adhibendæ tres publicæ proclamationes, etiam in nuptiis Judæorum. An iis omissis nuptiæ sint nullæ, licet statutum nullitatem non exprimat. Quales magistratus possint dispensatione eas remittere. An nuptiæ nunc in ædibus privatis contrahi possint sine venia magistratus, 23. 2. 3. t. 4. p. 47.

An valeant nuptiæ per Hollandum in Brabantia contractæ servatis solemnibus Brabantinis, sed omissa proclamatione in loco domicilii Hollandici, 23. 2. 4. t. 4. p. 48.

Frustra apud nos quæritur, an nuptiæ sint ex verbis, *duco te in uxorem*, 23. 2. 5. t. 4. p. 48.

An et quando nunc ex cohabitatione nuptiæ præsumantur, 23. 2. 5. t. 4. p. 48.

Frustra apud nos disputatur, an furor, ebrietas, metus, impediat nuptias solemniter contractas, 23. 2. 6. t. 4. p. 48.

De consensu parentum ad nuptias liberorum in potestate; et quid, si absint aut furiosi sint. Quid si sine causa consensum denegant, 23. 2. 7. t. 4. p. 49.

An sufficiat parentum consensus tacitus. An ratihabitio patris faciat nuptias retro legitimas, aut legitimet liberos ante conceptos, 23. 2. 8. t. 4. p. 49.

An ob defectum consensus paterni nuptiæ jure civili fuerint nullæ, 23. 2. 9. t. 4. p. 20.

An necessarius patris consensus ad nuptias emancipatorum. Quid, si filia emancipata minorennis sit, 23. 2. 40. t. 4. p. 20.

An requisitus fuerit matris aut curatorum aut propinquorum consensus, 23. 2. 10. t. 4. p. 20.

Quid moribus obtineat circa consensum parentum ad nuptias minorennium liberorum. Quæ pœnæ, si consensus desit. An tunc, patre petente, matrimonium resolvendum. Quid, si minorennes munere politico, ecclesiastico, aut militari fungantur, aut seorsim a patre habitent, 23. 2. 44. t. 4. p. 20.

Quid juris circa consensum parentum, si liberi majorennes sint. Cessat appellatio in Hollandia, si judex probet causas patris, nuptiis filii majorennis contradicentis, 23. 2. 12. t. 4. p. 20.

Quid, si pater consentiat, mater dissentiat, aut vice versa. An requiratur matris consensus si pater deficiat, 23. 2. 13. t. 4. p. 21.

An requiratur parentum consensus, si ad secundas nuptias transiverit, aut duri et sævi sint, vel peccandi conditionem liberis imponant, vel prodigi sint declarati, 23. 2. 14. t. 4. p. 21.

An avi vel vitrici vel novercæ consensus hodie sit necessarius, 23. 2. 15. t. 4. p. 21.

An hodie desideretur consensus curatorum aut propinquorum. Et quorum. Quæ pœnæ, si consensus ille desit, 23. 2. 16. t. 4. p. 22.

An et consensus parentum, si liberi ad secunda vota transeant, 23. 2. 17. t. 4. p. 22.

Sufficit hodie tacitus parentum consensus, qui et in eo est, si proclamationibus haud contradixerint, licet ex statuto nullas tenerentur reddere dissensus causas. Quid, si ignaris parentibus, sine fraude sponsi sponsæque, per negligentiam eorum, quibus causæ matrimoniales mandatæ, proclamatio-

nes peractæ et nuptiæ secutæ sint, 23. 2. 18. t. 4. pag. 23.
Quo usque moribus ratihabitio parentum, qui ab initio dissenserant, firmet nuptias. Et an faciat pœnas cessare, 23. 2. 19. t. 4. p. 23.
Pœnæ, Caroli V. edicto contentæ, tantum habent locum contra seducentem, non item contra minorem seductum seductamve, 23. 2. 20. t. 4. p. 23.
Nec, si auctoritate magistratus nuptiæ contractæ sint, quia tutores aut cognati sine causa dissentiebant: nec, si pater dicat, se invitum consentire, quia res amplius integra non est, et velle, ut pœnæ edicti locum habeant. Quid, si nuptiis jam contractis magistratus declaret, sine causa tutores aut propinquos dissensisse, 23. 2. 21. t. 4. p. 23.
Si pater hodie injuria manifesta vetet nuptias liberorum minorennium, an magistratus tunc supplere possit consensum parentum, 23. 2. 22. t. 4. p. 24.
An parentes aut tutores sine causa dissentientes retinere possint bona eorum, qui nuptias ineunt auctoritate magistratus, 23. 2. 23. t. 4. p. 25.
Quæ sint causæ justæ, ob quas parentes, tutores, cognati, jure dissentiant, 23. 2. 24. t. 4. p. 25.
Inter quos nuptiæ jure civili non substiterint. Ubi de nuptiis impuberum, patrum cum plebe, scenicarum cum ingenuis, præsidum cum provinciali, tutorum cum pupillis, susceptoris cum suscepta, 23. 2. 25. t. 4. p. 25.
An olim et hodie nuptiæ sint ratæ Judæorum, Paganorum, Mahumedanorum cum Christianis; hæreticorum cum orthodoxis, raptoris cum rapta. Et quid, si raptor abolitionem impetraverit, 23. 2. 26. t. 4. p. 25.
De matrimonio inter adulterum, et adulteram, vel conjugem secundam priori viventi superinductam; vel inter mulierem et eum, qui cum muliere conspiravit in necem mariti, 23. 2. 27. t. 4. p. 26.
De matrimonio leprosorum, vetularum, senum, castratorum, spadonum, hermaphroditorum, amentium, furiosorum, 23. 2. 28. t. 4. p. 26.
De prohibitis nuptiis inter ascendentes et descendentes ratione cognationis, affinitatis primi generis, et adoptionis, 23. 2. 30. t. 4. p. 28.
De prohibitis nuptiis in linea collaterali inter eos, qui sibi invicem parentum et liberorum loco sunt per cognationem, affinitatem primi generis, et adoptionem, 23. 2. 31. t. 4. p. 28.
De nuptiis collateralium, qui sibi invicem parentum et liberorum loco non sunt ratione cognationis aut affinitatis, vetitis in gradu secundo, permissis in gradu quarto, 23. 2. 32. t. 4. p. 28.
An nuptiæ permittendæ in secundo genere affinitatis inter ascendentes, aut descendentes, aut inter collaterales, veluti inter privignam et novercæ defunctæ viduum etc., 23. 2. 33. t. 4. p. 29.
Impedimentum nuptiarum ex affinitate, intelligendum de affinitate jam dissoluta, 23. 2. 34. t. 4. p. 29.
An affinitas naturalis ex stupro vel concubinatu impediat nuptias, 23. 2. 35. t. 4. p. 29.
An liceat ducere sponsam patris vel filii, 23. 2. 35. t. 4. p. 29.
An nuptiæ valeant inter comprivignos, vel cum novercæ sorore aut matre, 23. 2. 36. t. 4. p. 30.
An magistratus supremus permittere possit nuptias lege divina Mosaica ob cognationem vel affinitatem vetitas, aut interdictas solo jure civili, 23. 8. 37. & 38. t. 4. p. 30.
Quibus in casibus nuptiæ, quæ ab initio erant inutiles, ex post facto convalescant, 23. 2. 39. t. 4. p. 30.
De maritali ex nuptiis potestate in uxorem, vide *uxor.*
De communione bonorum ex nuptiis inter conjuges. vide *communio bonorum inter conjuges.*
Ut nuptiarum effectus locum habeant, an & ubi consensus sine concubitu sufficiat, ubi non, 23. 2. 93. t. 4. p. 51.
Posita concubitus necessitate, recensentur variæ quæstiones circa ipsum concubitum, 23. 2. 94. t. 4. p. 51.
Si post solemnes denunciationes alteruter moras nectat in nuptiis contrahendis, & mors interveniat, an tunc effectus nuptiarum locum habeant, 23. 2. 95. t. 4. p. 51.
De nuptiis contractis in locis, quæ subsunt societati Indiæ Orientalis, 23. 2. 97. t. 4. p. 51.
De secundis nuptiis & pœnis earum, vide *nuptiæ secundæ.*

Nuptiæ secundæ, & pœnæ.

De pœnis nuptiarum secundarum intra annum luctus a vidua initarum, 23. 2. 98. t. 4. p. 51. *in fin.*
Si ob diutinam mariti absentiam mulier alteri nupta sit, an posteriores nuptiæ, petente primo marito, dissolvendæ sint. Quid agendum, si prior reversus sponte velit cedere, 23. 2. 99. t. 4. p. 52.
Quo modo multis locis parens binubus ante nuptias secundas liberis primi thori assignare debeat bona parentis prædefuncti, 23. 2. 100. t. 4. p. 52.
Pœnæ pleræque secundarum nuptiarum æque in masculis, ac fœminis locum habent, 23. 2. 101. t. 4. p. 52.
De amissione proprietatis quæsitorum a priore conjuge. An & amittantur, quæ tantum occasione prioris conjugis ab extraneo data. An & quæ ex legis aut statuti beneficio quæsita ex bonis prioris conjugis, 23. 2. 101. t. 4. p. 52.
De amissione quæsitorum ex successione intestata liberorum primi thori, quatenus illa a parente prædefuncto profecta sunt. Et de variis, quæ conjugi binubo non adimuntur in pœnam, 23. 2. 102. t. 4. p. 53.
An & proprietas legitimæ, quæ parentibus debita ex bonis liberorum, amittatur per secundas nuptias; quatenus bona liberorum a parente prædefuncto profecta sunt, 23. 2. 103. t. 4. p. 53.
Ademta binubo vel binubæ cedunt liberis prioris thori æqualiter, licet inæqualiter parenti prædefuncto heredes sint, 23. 2. 104. t. 4. p. 54.
Si tertiæ quartæve nuptiæ sint, ademta solis cedunt liberis illius parentis a quo profecta, 32. 2. 104. t. 4. p. 54.
Capiunt liberi adempta binubo, licet parenti prædefuncto heredes non exstiterint, nisi ingrati & ob id juste ab eo exheredati sint, 23. 2. 105. t. 4. p. 54.
An prædefuncti parentis res binubo quæsitas, & per eum alienatas, liberi vindicare possint, si binubo parenti heredes exstiterunt, 23. 2. 105. t. 4. p. 54.
An & nepotibus ex filiis prioris thori hæc ademta cedant. An & heredibus extraneis, 23. 2. 106. t. 4. p. 54.

An cessent pœnæ superiores, si omnes liberi prioris thori vivo parente binubo moriantur, vel binubus vivis liberis prioris thori rursus ad viduitatem redigatur, 23. 2. 107. t. 4. p. 55.
De cautione, quam binubus aut binuba præstare debet pro mobilibus a conjuge priore profectis, 23. 2. 108. t. 4. p. 55.
Quo usque pœnæ superiores ex *l.* 3. & 5. *C. de secund. nupt.* in Hollandia & Ultrajecti locum habeant, 23. 2. 109. t. 4. p. 55.
De pœna, ne plus relinquatur secundæ conjugi, quam ei ex liberis primi thori, cui minimum relictum est. Quibus liberis cedat, quod amplius relictum est. An & conjugi secundæ pro portione filiali. An & nepotibus in stirpes. Et quid, si plurium nuptiarum anteriorum liberi sint, 23. 2. 110. t. 4. p. 55. *in fin.*
Quæ ita liberis prioris thori cedunt, ipsis non imputanda in legitimam, nec ex his supplementum fit, si cui ex liberis minus sit relictum, quam legitima, 23. 2. 111. t. 4. p. 56.
An liberi avocare possint relicta contra *l. hac edictali*, si parenti binubo heredes exstiterint. Et quid si binubus id testamento expresse prohibuerit, vel liberi ei vivo promiserint, se non avocaturos, 23. 2. 112. t. 4. p. 56.
An impediatur avocatio donatorum inter vivos, si mutuo conjugum consensu donatio resoluta sit, aut ex eo, quod postea donans binubus fiat non solvendo, sic ut tunc immoderata cedere deberent in æris alieni solutionem, 23. 2. 113. t. 4. p. 56.
An avocatio immoderate relictorum cesset ex eo, quod relicta repudiantur a vitrico vel noverca, 23. 2. 114. t. 4. p. 56. *in fin.*
An ex eo, quod respectu immoderate relictorum parens binubus substitutum dedit, 23.2.115.t.4.p.57.
Quid juris, si quid per interpositam personam immoderate datum. Et quid, si binubus executori testamenti sui jusserit, ut in usus secreto expositos eroget certam nummorum quantitatem, ac suspicio fraudis sit, 23. 2. 116. t. 4. p. 57.
An noverca vel vitricus propter *l. hac edictali* prohibeatur plus relinquere privigno vel privignæ, quam propriis suis prioris thori liberis, 23. 2. 117. t. 4. p. 57.
An privignus novercam instituere possit, præteritis suis fratribus germanis, 23. 2. 118. t. 4. p. 57.
An binubus plus relinquere possit liberis posterioris, quam prioris thori, & an hoc pacto dotali recte conveniatur, 23. 2. 119. t. 4. p. 57.
Quænam conjugi secundæ imputentur in filialem portionem. An jocalia, dona matutina doaria, donatio remuneratoria. An & ususfructus omnium bonorum, & quid tunc liberi prioris thori offerre debeant vitrico vel novercæ. Quid, si datus sit ususfructus cum onere alendi liberos prioris thori, 23. 2. 120. t. 4. p. 58.
Quid, si binubus secundæ conjugi omnem legaverit supellectilem, & illa videatur excedere portionem filialem, 23. 2. 121. t. 4. p. 58.
An imputanda in filialem portionem, quæ conjugi ex bonis binubi obveniunt ex legis aut statuti dispositione, 23. 2. 122. t. 4. p. 58.
An communio universalis statutaria impediatur in Hollandia per *d. l. hac edictali*; vel, si pacto exclusa sit, an testamento in præjudicium liberorum primi thori reduci possit, 23. 2. 122. t. 4. p. 58.
Ultrajecti *l. hac edictali*, impedit universalem communionem; non tamen quatenus filialem non excedit portionem, nec quatenus liberis prioris thori utilis est; & cum pacto exclusa non est, nascitur, ubi omnes thori prioris liberi vivo binubo moriuntur, 23. 2. 123. t. 4. p. 59.
An *l. hac edictali* impediat communionem acquæstuum stante matrimonio obventurorum, an ne binubus stante matrimonio renunciet medietati quæstuum jam partorum aut speratorum. An obstet, ne pacto dotali id agatur, ut quæstum omnem secunda conjux habeat, & onera matrimonii sola sustineat, 23. 2. 124. t. 4. p. 59.
An majorem portionem uxor secunda capere possit, si doceat, liberis prioris thori pro matrimonio materno plus fuisse assignatum, quam debebatur. Quid, si talis assignatio amplior stante secundo matrimonio, vel post pacta dotalia secundi matrimonii, facta sit; vel binubus immoderatum donativum (*een uytsettinge*) in liberos primi thori contulerit, 23. 2. 125. t. 4. p. 61. *in fin.*
An binubus possit ex pacto dotali debitam conjugi secundæ filialem portionem fideicommisso gravare? vel eam testamento ad legitimam diminuere, si liberis singulis prioris thori plus reliquerit, 23. 2. 126. t. 4. p. 62.
An ad constituendam portionem filialem prius legitima liberorum primi thori ex patrimonio binubi ducenda sit, 23. 2. 127. t. 4. p. 62.
Filialis portio æstimanda inspecto mortis tempore, circa numerum liberorum & patrimonii quantitatem, 23. 2. 128. t. 4. p. 62.
Quæ sit portio filialis, si omnes prioris thori liberi vivo binubo mortui sint, 23. 2. 129. t. 4. p. 62.
Quanta sit portio filialis secundæ conjugis, si binubus uni ex liberis prioris thori minus reliquerit quam legitimam, aut unum in totum exheredaverit, 23. 2. 130. t. 4. p. 63.
Quid juris circa filialem portionem, si omnes liberi prioris thori a parente binubo juste exheredati sint, 23. 2. 131. t. 4. p. 63.
Quid juris in illis locis, ubi filiabus ne legitima quidem debita, & de filiali novercæ portione quæstio est, 23. 2. 132. t. 4. p. 64.
Quanta sit filialis novercæ portio, si filius primi thori in sola legitima institutus sit, & nepotes ex eo nati in reliqua bona, 23. 2. 133. t. 4. p. 64.
Quo modo filialis portionis ineunda ratio, cum avus binubus, nullos relinquens filios, sed solos nepotes, uxori secundæ eam dedit, 23. 2. 134. t. 4. p. 64.
Cui incumbat probatio, si plus novercæ datum dicatur, 23. 2. 135. t. 4. p. 65.
An & fructus immoderate datorum restituendi, & ex quo tempore, 23. 2. 135. t. 4. p. 65.
Quibus in locis vigeat aut non vigeat *l. hac edictali*, & cujus loci statuta circa eam spectanda sint, 23. 2. 136. t. 4. p. 65.
De aliis pœnis secundarum nuptiarum, amissione tutelæ, relictorum sub conditione viduitatis &c. 23. 2. 137. t. 4. p. 66.
An & in militibus locum habeant pœnæ secundarum nuptiarum? An & in vidua partum ex stupro edente, 23. 2. 138. t. 4. p. 66.

An cessent hæ pœnæ, si conjux præmoriens superstiti dederit licentiam ad alia vota transeundi? An, si liberi in nuptias secundas consenserint? An, si pœnis hisce expresse renunciaverint, 23. 2. 138. t. 4. p. 66.

An pœnæ locum habeant, si non nuptiæ, sed sola sponsalia contracta sint? 23. 2. 129. t. 4. p. 66.

O

Oblatio, consignatio & depositio.

QUalem effectum habeat sola realis oblatio debiti. An solvat antichresin? An faciat cessare pœnæ promissæ exactionem; cursum usurarum sistat, moram purget? 46. 3. 28. t. 6. p. 164.

Quis sit effectus, si res debita legitime consignata ac deposita sit? Cujus periculo deinceps sit. An deponens eam, nondum a creditore acceptam, repetere possit? An tunc cessent effectus depositionis? An fidejussores & pignora depositione liberata, tunc iterum incipiant obligari? An deponens depositionem debeat denunciare creditori? Quid agendum, si pars debiti sit liquida, pars illiquida? Depositionis loco est, si creditor profiteatur, se pecuniam habere pro consignata ac deposita. Quid, si graphiarius, apud quem facta depositio, foro cedat, 46. 3. 29. t. 6. p. 164.

Obligatio.

Obligatio uxoris an noceat marito, & an uxori obligatio mariti? Vide *uxor.*

Quid obligatio? An conferri possit in arbitrium debitoris, vel creditoris, 44. 7. 1. t. 6. p. 100.

An dentur obligationes mere civiles, quæ sint efficaces? An non ex causa judicati, jurisjurandi, confessionis? 44. 7. 2. t. 6. p. 100.

Quotuplex sit obligatio naturalis tantum, & qui speciei cujusque effectus sint, 44. 7. 3. t. 6. p. 101.

De obligatione mixta, naturali & civili. Ex quibus causis descendat? De varia significatione & divisionibus contractuum. An conditiones protestativæ contractibus additæ, per heredes impleri possint, 44. 7. 4. t. 6. p. 101.

De natura quasi contractuum, & præsumta in his conventione, non vero consensu, ac de numero eorum, 44. 7. 5. t. 6. p. 101.

De obligationibus ex delicto, 44. 7. 6. t. 6. p. 102.

Non possunt apud nos per tabelliones instrumentis obligationum inseri formulæ obligationis cameralis, 44. 7. 24. t. 6. p. 106.

Obsignatio.

De obsignatione publica ædium, cœnaculorum, cistarum, sarcinarum; & quando auctoritate privata horum resignatio fieri possit, quando non, 16. 3. 16. t. 3. p. 117.

Occupatio.

De acquisitione dominii per occupationem, 41. 1. 1. t. 5. p. 516.

Ocularis inspectio.

De oculari inspectione, 10. 1. 9. t. 2. p. 286. & 22. 3. 2. t. 3. p. 201.

Oneris ferendi servitus.

Vide *servitutes urbanæ.*

Operæ servorum.

Quid sit servitus operarum, & in quibus distet ab usufructu? 7. 7. 1. t. 2. p. 172.

In quibus differat ab usu, 7. 7. 2. t. 2. p. 172.

An & servitus operarum jumenti detur, quæ ab usu & usufructu distincta est? 7. 7. 3. t. 2. p. 173. *in fin.*

Operæ libertorum.

De operis libertorum, quales, & quo modo pro ætate ac conditione præstandæ, cujus sumtu, &c., 38. 1. 1. & 2. t. 5. p. 189.

Opera publica.

De operum redemtione, probatione, periculo, usuris præstandis ob opera publica non præstita. Quæ sint opera publica. De creatione curatoris operum publicarum; quæ ejus officia, quæ obligatio. Quale, & quo usque periculum operum publicorum ad eum heredesque spectet, 50. 10. 1. t. 6. p. 344.

Recensentur multa per eum cavenda, & observanda, ne jus publicum lædatur. An & quando nova opera possit inchoare. Quando privatus opera publica facere sumtu suo possit. An & quando legata vel donata ad opus certum publicum converti possint in opus aliud, aut restaurationem operum, quæ jam sunt? De inscribendo operibus publicis nomine illorum, quorum sumtu structa, ornata, non aliorum, 50. 10. 2. t. 6. p. 344.

Qui moribus nostris prohibiti vendere materiam ad opera publica, quia nimio sanguinis aut affinitatis vinculo contingunt eos, qui ea fieri curant, 50. 10. 3. t. 6. p. 345.

Operis novi nunciatio.

Vide *nunciatio novi operis.*

Oppositio contra decretam venditionem.

Catalogus multarum quæstionum circa hanc oppositionem, 42. 5. 3. t. 6. p. 38.

Quis cognoscat de oppositionis causis, si alius tulerit sententiam, alius requisitus eam exsequatur, 42. 5. 4. t. 6. p. 38.

An pendente oppositione executor suspendere debeat executionem? An opponens, veniente die sibi dicto, possit petere tempus ad deliberandum, 42. 5. 5. t. 6. p. 39. *in fin.*

Optio.

Vide *electio.*

Opus.

Quid sit locatio operis, in quo distet a locatione operarum & usus? 19. 2. 33. t. 3. p. 204.

Locatur opus vel aversione, vel in pedes mensurasve, vel in dies singulos constituta mercede, 19. 2. 34. t. 3. p. 205.

An redemtor operis possit alteri mandare operis implementum; & an ipse ex substituti facto teneatur, 29. 2. 34. t. 3. p. 205.

De probatione & improbatione operis. Quis effectus, si probatio operis arbitrio locatoris permissa sit? Quid, si redemtor a præscripto recesserit ex voluntate locatoris? 19. 2. 35. t. 3. p. 205.

De probatione operis per tertium facienda. An is tempus operis faciendi prorogare possit? Quid juris, si inique aut dolose arbitrium interposuerit; aut interveniente dolo ipsius redemptoris? Si tertius nolit vel non possit arbitrari, non est nulla locatio operis, sed judex tunc arbitratur, 19. 2. 36. t. 3. p. 205.

De periculo operis, an illud ad locatorem, an ad redemtorem pertineat? An post operis probationem periculum pertineat etiam ad locatorem proban-

tem, si vitio operis collabatur opus. De operis necdum probati vitio quamdiu queri locator possit, 19. 3. 37. t. 3. p. 206.
Si plures sint redemtores ejusdem operis, an singuli in solidum conveniri possint, si opus non perfectum, aut vitio suo collapsum sit, 19. 2. 37. t. 3. pag. 206.
Intra quod tempus opus redemtum absolvi debeat. An agi possit ad id quod interest, vel opus alteri relocari possit ante lapsum temporis, quo perfici debuit? 19. 2. 38. t. 3. p. 207.
Quo in loco opus faciendum sit, si alibi fiat, redemtor nihil agit. An valeat redemtio operis sine loci adjectione, 19. 2. 39. t. 3. p. 207. *in fin.*
Quando operis redemtori solvenda merces. An opere non perfecto, ut præscriptum erat, redemtori opus relinqui possit, an magis solvenda sit merces pro rata diminuta? An operis retentio pro mercede permissa sit? 19. 2. 40. t. 3. p. 207.
De operis promissione, & quando opus tardius inchoatum, aut non impletum, pœna debeatur, vel id quod interest, & quo usque heredes ejus, qui opus promisit, teneantur ad interesse vel pœnam ex defuncti vel sua vel coheredum culpa, vide *stipulatio.*

Ordinis beneficium.

Quibus in casibus ordinis beneficium ante Justinianum fuerit notum in fidejussoribus nonnullis, in uno ex pluribus, qui solus tutelam gessit, aut debita fiscalia exegit, aut tutorem creavit, in fidejubente in id, quod a debitore vel ex pignore redigi non potest. An olim creditor cogi potuerit, ut excuteret prius debitorem periculo fidejussoris? 46. 1. 14. t. 6. p. 134. *in fin.*
Opponenda hæc exceptio ante litem contestatam. Si excussus delator post litem cum fidejussore contestatam locuples fiat, an iterum ante fidejussorem excutiendus sit. An non, si ante litem fidejussori motam locuples fiat? Quid, si cœperit præsens esse, ob cujus absentiam jam cœptum agi cum fidejussore? Quando debitor censeatur excussus. Quid, si apparitor asserat, se excussisse, & nulla bona invenisse? Quid, si excussa sint bona in territorio judicis excutientis sita, sed debitor alia habeat in alia regione? Si prædiis & prædibus cautum sit, in Hollandia prius pignora excutienda, 46. 1. 15. t. 6. p. 135.
Cessat in fidejussore *judicatum solvi:* & renunciatione specialiter, non generaliter facta. An sufficiat, uni beneficio specialiter, reliquis generaliter renunciasse, ut & reliqua cessent? An cesset, si se obligaverit, ut principalem. An, si huic beneficio renunciaverit, qui fidejussit in id, quod a debitore vel ex pignore redigi nequit? An, & si renunciaverit, qui fidejussit pro debito, quod adhuc liquidum reddi debet? 46. 1. 16. t. 6. p. 135.
An cesset, si debitor bonis cesserit, vel alias manifesto pauper sit? An, si bona ejus ex delicto publicata? An, si creditor, conventus ex alia causa a fidejussore, velit cum eo compensare? 46. 1. 17. t. 6. p. 136.
An cesset in fidejussore pro debito naturali; vel pro eo, qui rescriptum moratorium impetravit? Quid, si negaverit, se fidejussisse, vel excussionem principalis impediverit; vel jam acceperit a debitore id, in quod fidejusserit? Cessat, si debitor absit, nec intra modicum tempus a fidejussore sistatur. Quis hic jure civili & moribus pro absente habeatur? Quid, si absit, sed bona habeat in loco, unde abest, & ubi conveniendus? An fidejussores publicanorum & redemtorum operum publicorum jure civili & moribus gaudeant hoc beneficio? 46. 1. 18. t. 6. p. 137.
Quibus in casibus aliis ex DD. opinione cesset hoc beneficium, 46. 1. 19. t. 6. p. 137. *in fin.*
An, qui condemnationem in totum vel pro parte contra reum obtinuit, possit, eo non excusso, transire ad fidejussorem, qui ordinis beneficio caret? 46. 1. 20. t. 6. p. 137.
De beneficio ordinis in administratoribus rerum ad civitates pertinentium, collegis eorum & fidejussoribus & nominatoribus, 50. 8. 4. t. 6. p. 343.

Origo.

De foro competente ex causa originis. Quis sit locus originis? quid si in insula, aut vico, aut matre peregrinante natus sit, 5. 1. 91. t. 2. p. 39.
Originis locus etiam fingitur ex manumissione, adoptione, 5. 2. 91. t. 2. p. 39.
Communis patria fuit Roma, ubi quisque conveniri potuit, nisi haberet jus revocandi domum. Qui illud jus habuerint, quando id habuerint legati, quando non? & quid moribus? 5. 1. 91. t. 2. p. 39
In quibus locus originis distet a domicilio propri. dicto, 5. 1. 92. t. 2. p. 40.

Origo juris.

De origine juris, 1. 2. 1. & *seqq.* t. 2. p. 10. & *seqq.*

Ornamentum.

Quid sit ornamentum? Si testatrix Cajæ ornamenta sua leget generaliter, & mandet, certas ornamenti species cum suo cadavere inferri tumulo, nec hæ inferantur, apud quem remaneant. An ornamento legato cedant gemmæ post adjectæ? An debeantur, quæ post detractæ, ad aliud ornamentum translatæ? An debeatur ipsum ornamentum sic diminutum? An ornamento cedant gemmæ nondum junctæ, sed quas testator jungere destinaverat? An sub ornamentis legatis & illa, quæ ex mandato quidem testatoris, sed post mortem ejus emta? An & rudes gemmæ nulli ornamento junctæ aut destinatæ? Distinctæ sunt gemmæ a lapillis & margaritis, 14. 2. 6. t. 5. p. 80.
Si testatrix leget torquem suam margaritarum, (*barre halspaarlen*) & postea pretii majoris torquem in alios usus convertat, quid tunc ex legato debeatur, 34. 2. 7. t. 5. p. 80. *in fin.*

P

Pacta.

An & quo usque per pacta expressa aut tacita recedi possit a statutis, vide *statutum*? De pactis adjectis divisioni hereditatis, vide *familiæ erciscundæ.*
De pactis adjectis emtioni venditioni, vide *emtio venditio.*
De pactis emtioni & venditioni servorum adjici solitis, 18. 7. 1. t. 3. p. 180.
De pactis pignorum, vide *hypotheca.*
Quid sit pactum, & in quibus a pollicitatione ac contractu distet, 2. 14. 1. t. 1. p. 148. *in fin.*

Pactum nudum, etsi geminatum, non parit actionem, 2. 14. 2. t. 1. p. 148.
Pactum nudum liberatorium non ipso jure, sed ope exceptionis, tollit civilem obligationem, exceptis quibusdam casibus, 2. 14. 3. t. 1. p. 148.
Quid juris, si quis pacto promiserit, se liberaturum suum debitorem, nec tamen liberet, 2. 14. 3. t. 1. p. 148.
Qui sint effectus pacti nudi obligatorii, 2. 14. 3. t. 1. p. 149.
De pactis legitimis civilibus ac prætoriis, 2. 14. 3. t. 1. p. 149.
De pactis adjectis circa contractuum accidentia, naturam ordinariam, & substantiam, 2. 14. 5. t. 1. p. 149.
Pactum in continenti adjectum contractui bonæ fidei parit actionem, & qualem, 2. 14. 6. t. 1. p. 149.
Ex pacto contractui stricti juris adjecto actio non datur, 2. 14. 7. t. 1. p. 150.
De pactis contractui bonæ fidei ex intervallo appositis, tum adjicientibus tum detrahentibus, 2. 14. 8. t. 1. p. 151.
Hodie ex nudo pacto actio datur, 2. 14. 9. t. 1. p. 151. *in fin.*
Pacta vel privata sunt vel publica; ubi fœderibus, &c. Pacta rebellibus, latronibus, hæreticis, hostibus servanda, 2. 14. 10. t. 1. p. 151.
Quid sint pacta realia, & an quis nominatim uni heredi pacisci possit pacto obligatorio aut liberatorio. An unum ultra partem hereditariam gravare, 2. 14. 11. t. 1. p. 151.
An pactum fidejussoris prosit reo principali, aut confidejussoribus, 2. 14. 12. t. 1. p. 152.
An alteri quis pacisci possit jure civili & moribus, 2. 14. 12. t. 1. p. 152.
Quid sit personale pactum, & quibus prosit, 2. 14. 13. t. 1. p. 152. *in fin.*
An pactum personale prosit fidejussori, 2. 14. 14. t. 1. p. 152.
In dubio pactum magis reale præsumendum, quam personale, 2. 14. 14. t. 1. p. 152.
Pactorum tacitorum exempla in illatis in prædium urbanum; solutis in antecessum usuris; creditoribus emtorem hæreditatis sponte judicium suscipientem convenientibus, licet is solvendo non sit, in redditione pignoris vel chirographi. Quid juris, si ex duobus ejusdem debiti chirographis unum reddatur. Quis probet, si creditor neget, se reddidisse chirographum, quod debitor tenet, 2. 14. 15. t. 1. p. 153.
Non valent pacta stolida aut turpia ad delinquendum invitantia: nec de futura successione tertii viventis, nec ut paciscentium unus alteri succedat, vel sibi mutuo ultimus superstes, si tertius consenserit in pactionem de sua successione, nec postea mutet. Quid, si alteri quis promiserit, se eum institutum, nec postea faciat. Quid si titulo donationis, executione in mortem dilata. De pactis illustrium familiarum successoriis, 2. 14. 16. t. 1. p. 153.
Valet pactum de successione tertii, incerti, vel certi quidem sed jam defuncti, si dubius sit fideicommissi suspensi eventus, 2. 14. 17. t. 1. p. 154.
Non valent pacta inter clientem & patronum de quota litis; nec, ut demum obtenta victoria advocatus salarium petat. An advocato vel procuratori pendente lite legari aut donari possit, 2. 14. 18. t. 1. p. 154. *in fin.*
An pacta subsistant inter medicum & ægrotum, 2. 14. 19. t. 1. p. 155.
Non valent pacta, quibus dominus sibi de re sua arbitrium adimit, ne quid in re sua faciat, si alterius non intersit. An pacta rem afficiant, 2. 14. 20. t. 1. p. 155.
An valeat pactum inter duos, ut, uter prior matrimonium inierit, is alteri pecuniam aut pœnam præstet, 2. 14. 21. t. 1. p. 156.
Nemo paciscendo nocere alteri potest, ne debitor quidem suo fidejussori, 2. 14. 22. t. 1. p. 156.
Si major pars creditorum paciscatur cum debitore de parte debiti, id reliquis non nocet; nec tutor sibi obest, si pupilli nomine cum majore creditorum parte pactus in partem sit, quo minus ipse solidum petat. Jus singulare Zelandorum in his, 2. 14. 23. t. 1. p. 156.
Pactum majoris partis creditorum nocet minori, si heres debitoris obærati adire nolit, nisi pactione in partem facta, 2. 14. 24. t. 1. p. 156.
Quo in casu etiam tutor pupilli heredis nomine paciscens, eadem parte contentus esse debet, si creditor sit, 2. 14. 25. t. 1. p. 157.
Nec hoc jus mutuatum aut moribus abrogatum, post inductum beneficium inventarii, 2. 14. 26. t. 1. p. 157.
Idem est, si debitor obæratus vivat quidem, sed latitet, nec uspiam bona appareant, nec sistere se velit, nisi post pactum in partem, 2. 14. 27. t. 1. p. 157.
An pactus in partem cum debitore, petere possit partem, quam remisit, si debitor ad meliorem fortunam redeat. Et an non saltem partem remissam petere possit a fidejussore debitoris, 2. 14. 28. t. 1. p. 157.
An in hisce pactis creditorum cum debitore latitante, vel herede ejus, connumerandi sint creditores hypothecarii, aut chirographarii privilegiati, & an his noceatur tali pacto, 2. 14. 29. t. 1. p. 157.
Chirographariis simplicibus in hoc pacto similes moribus sunt, qui nudam mobilium a se non possessorum hypothecam habent, 2. 14. 30. t. 1. p. 158.

Pacta dotalia.

An pacta dotalia etiam stante matrimonio concipi possint jure civili ac moribus, 23. 4. 1. t. 4. p. 78.
An pacta dotalia jure civili ac moribus scripturam requirant, 23. 4. 2. t. 4. p. 78.
An pacta dotalia in scripturam non redacta, deperdita, cum scripta fuissent, probari possint sola conjugum confessione coram tabellione ac testibus facta, 23. 4. 3. t. 4. p. 79.
An pacta dotalia jure Romano ac hodierno desiderant insinuationem apud acta, aut quinque testium præsentiam, aut tabellionis adhibitionem. Cujus loci leges circa solemnia pactorum dotalium servandæ sint, 23. 4. 4. t. 4. p. 79.
Pacta dotalia etiam tacite iniri possunt. Si post divortium inter eosdem conjuges redintegrentur nuptiæ, pacta priora tacite censentur repetita: non item, si cum tertio de novo contrahantur, exceptis paucis casibus, 23. 4. 6. t. 4. p. 80.
Pacta dotalia publica clandestinis anterioribus aut posterioribus potiora sunt. Nec quicquam operan-

tur clandestinæ repromissiones in præjudicium pactionum publicarum. Quid, si frater unus fundum communem, ut ex asse suum, in matrimonium conferat, & pacto dotali fratres reliqui subscribant, cum clandestinam ab eo haberent, communionis confessionem? 23. 4, 6. t. 4. p.80.

An tales, qui nullius indigent auctoritate, pacta dotalia amicorum fide firmata mutare possint pactis clandestinis sine amicorum interventu conceptis, 23. 4. 7. t. 4. p. 81.

An & clandestina pacta censeri debeant, quæ non ipsi instrumento dotali, sed catalogo bonorum, ad pacta dotalia se referenti, inserta sunt, 23. 4. 8. t. 4. p. 81.

Si futuri conjuges in pactis publicis se retulerint ad aliam scripturam certo modo conficiendam, & ea vel plane non, vel non eo modo secuta sit, an aliquid operetur, 23. 4. 9. t. 4. p. 81.

Qui jure civili potuerint pacta dotalia concipere. An patris pactum profuerit liberis ipsis matrimonium contrahentibus, aut liberis reliquis si iis dotem restitui pactus sit. An pactum filiæ de dote matri reddenda profuerit matri, 23. 4. 10. t. 4. p. 81.

An extraneus dotem dans, invita dotata in continenti, vel ex intervallo pacisci possit, dotem sibi vel tertio reddi, aut permittere, ut tertius sibi reddi paciscatur. An & pater, 23. 4. 11. t. 4. p. 82.

An ei, cui actio de dote sibi restituenda semel nata fuit, invito jus illud testamento vel pacto posteriore tolli potuerit, 23. 4. 12. t. 4. p. 82.

Moribus parentes, cognati, tutores pro futuris conjugibus pacta concipiunt, per eos expresse vel tacite probanda. An solus pater superstes pacta dotalia liberorum nomine concipere possit, operatura etiam quantum ad bona materna, an magis quoque tutores adhibendi sint, 23. 4. 13. t. 4. p. 83.

Pacta dotalia vel ad voluntatem spectant, vel ad jus; & quæ sint hæc, 23. 4. 14. & 15. t. 4. p. 83.

Qualia pacta dotalia legibus ac moribus improbata sint, 23. 4. 16. t. 4. p. 83.

Qualia sint reprobata, quia mulieres superstites reddunt indotatas, vel deteriorem dotis conditionem aut repetitionem. Quo usque licet pacto deteriorem reddere dotis causam jure civili ac moribus, 23. 4. 17. t. 4. p. 83.

Qualia pacta circa dotis petitionem & lucrum valeant, vel non, 23. 4. 18. t. 4. p. 84.

Quo usque hodie possint futuri conjuges pacto dotali generaliter eligere jus certi loci circa effectus futuros sui matrimonii, 23. 4. 19. t. 4. p. 84.

Non valet pactum, ut maritus in uxoris potestate sit; vel ut maritus tyro alicujus artificii nullam habeat auctoritatem durante tyrocinio; vel ne maritus pro uxore in judicio consistat; ne unquam domicilium mutet? ut liceat conjugibus inter se vetitas donationes exercere. An valeat, ne conjugi gratificetur, cum id statuto permissum esset, 23. 4. 20. t. 4. p. 84. *in fin.*

Valet pactum, quo adimitur marito potestas alienandi res uxoris cum id statuto permissum esset, 23. 4. 21. t. 4. p. 85.

[V]alet pactum de lucranda dote vel propter nuptias donatione, licet dispari quantitate, vel ex uno tantum latere, conceptum sit. An cesset ob id, quod dos promissa numerata non sit, vel maritus uxorem durius habuerit, 23. 4. 22. t. 4. pag. 85.

An corruat pactum de lucranda dote, si dos sub die certo incertove vel sub conditione promissa sit, & ante diei vel conditionis existentiam matrimonium dissolvatur, 23. 4. 23. t. 4. p. 85.

Pactum de lucranda dote etiam effectum habet per ingressum in monasterium, 23. 4. 24. t. 4. p. 87.

Cujus loci statuta spectanda sint in pactitio, vel statutario lucro dotis, 23. 4. 25. t. 4. p. 87.

De pacto dotali, quo universalis inducitur communio, cum statuto non esset. Quæ res veniant in hanc pactitiam communionem. An feuda, 23 4.26. t. 4. p. 87.

An pacto dotali id agi possit, ut universalis communio regatur lege alterius loci, quam domicilii mariti. An, ut in certis tantum rebus, genere vel loco circumscriptis, communio sit. An ut certo tantum in casu. Quid juris circa communionem, si id actum, ut conjuge sine liberis moriente bona redeant ad latus, unde provenerunt, & liberi superstites sint. An exclusa communio per pactum, ut bona conjugum soluto matrimonio devolvantur jure successionis Aesdomicæ aut Scabinicæ, 23. 4. 27. t. 4. p. 87.

De pacto communionis acquæstuum. Exclusa per pactum communione universali, quæstuum tamen communio in dubio locum habet. An exclusa communione quæstuum, exclusa simul est universalis. Si ex pacto demum sit communio acquæstuum post certum tempus, lucra aute quæsita nullo tempore sunt communicanda, 23. 4. 28. t. 4. p. 87.

In communione acquæstuum, & quæ sub acquæstu contineantur, spectandum statutum domicilii conjugum, 23. 4. 29. t. 4. p. 88.

Posita communione acquæstuum, res stante matrimonio quæsitæ ipso jure fiunt communes, licet nomine unius conjugis quæsitæ, 23. 4. 30. t. 4. p. 88.

Quod non probatur alterius proprium, acquæstus censetur; quod alterius proprium probatur, acquæstus non est, licet non insertum catalogo rerum collatarum in matrimonium, 23. 4. 31. t. 4. p. 88.

Quæ contineantur sub acquæstu. Ubi de quæsitis ex industria, opificio, artificio, occupatione rerum nullius; scelere; de profectitiis liberorum bonis; de fructibus naturalibus, industrialibus, civilibus; de usufructu stante matrimonio quæsito, & fructibus jure ususfructus ante nuptias quæsiti perceptis, vel ex consolidatione ususfructus, cum proprietas ad alterutrum conjugem pertineret, 23. 4.32. t.4.p.88.

An in acquæstu sint res stante matrimonio emtæ. An, & si venditor adjecerit pactum de retrovendendo. Quid, si maritus ex pecunia sibi, & uxori communi emerit filio primi thori fundum aut reditum vitalitium, 23. 4. 33. t. 4. p. 89.

An & vestes mariti aut uxoris causa emtæ, paratæ. An et munus venale stante matrimonio emtum, 23. 4. 34. t. 4. p. 89.

An res emtæ ex pecunia, ab uno conjugum in matrimonium collata, vel redacta ex venditione rei unius conjugis. An et res allodiales quæsitæ ex permutatione rei unius conjugis, 23.4.35.t.4. p.89.

An feuda stante matrimonio ex emtione aut permutatione quæsita, 23. 4. 34. t. 4. p. 90.

An hereditas stante matrimonio emta, vel uni conjugi, ex parte heredi, suam partem per coheredem

cessa pro pecunia. An et pars dimidia, si marito soror ejus paternam hereditatem ex asse cesserit, cum posset illam sibi vindicare, 23. 4. 37. t. 4. p. 90.

An fundus a cognato mariti aut uxoris venditus, et per conjuges retractus. An fundus, quem a cognato uxoris emit maritus, quem uxor potuisset retrahere. An utile dominium emphyteusios aut feudi, quod maritus ex jure directi dominii retraxit sibi aut uxori, 22. 4. 38. t. 4. p. 90.

An sint in acquæstu, quorum causa acquirendi matrimonio vetustior est, si quædam ad eorum acquisitionem stante matrimonio erogata sint. An res ante nuptias emtæ, sed stante matrimonio traditæ, pretio de communi numerato. An uni conjugum ante nuptias venditæ sub conditione, quæ demum stante matrimonio existit. An res aliena ante nuptias emta, sed stante matrimonio usucapta, 23. 4. 39. t. 4. p. 91.

An res, quæ stante matrimonio uni ex conjugibus per judicem adjudicata est tanquam ejus propria, vel ex transactione penes eum, ut propria remanet, 23. 4. 40. t. 4. p. 91.

An res unius conjugis per hostes capta, et jure postliminii reversa vel redemta. Vel ante nuptias vendita simpliciter, aut pacto addito de retrovendendo, et stante matrimonio redemta. Vel ex lege commissoria, aut remedio *legis* 2.*C. de rescind. vend.* reversa ad venditorem, 23. 4. 41. t. 4. p. 91.

An res, quæ ante nuptias fuerunt unius conjugis, si stante matrimonio jus ejus diminutum, aut auctum sit. An dominium directum, si maritus suum aut uxoris feudum in emphyteusin aut feudum dederit. An jus census, aut patronatus, si in dotem ecclesiæ, vel sub lege census, fundus datus sit. An fundus ante nuptias emtus, si stante matrimonio pretium propter motam litem ex *l.* 2. *C. de rescind. vend.* suppletum sit. Vel venditori quid datum, ut remittat pactum retrovenditionis, sub quo conjux ante nuptias emerat. An bona conjugis fideicommisso gravata, si stante matrimonio deficiat conditio fideicommissi, 23. 4. 42. t. 4. p. 92.

An hereditates, legata, donationes, a propinquis aut extraneis uni conjugi factæ, etiam a Principe, aut cum in legatione esset. Quid, si remotior cognatus hereditate vel legato honoretur, præterito proximiore, vel æque propinquo. Quid, si talis cognatus, qui per statutum non vocatur ab intestato, 23. 4. 43. t. 4. p. 92. *in fin.*

Quid juris, si marito per extraneum sit legatum, vel donatum munus venale, aut feudum, 23. 4. 44. t. 4. p. 93.

Quid, si extraneus uni conjugum donaverit vel legaverit ea lege, ne cedat communioni. Vel vice versa cognatus voluerit, ut relicta vel donata conjugi utrique acquirantur. Quid, si modica tantum, puta, munera solemnia ex more conjugi uni a cognato data sint, 23. 4. 45. t. 4. p. 93.

Si pacto id actum ut *bona utrimque illata redeant ad latus, unde profecta*, nec hereditatis aut legati obventum mentio facta, an tunc hereditates, legata, donata contineantur sub acquæstu. An et tunc, cum simpliciter id actum, ut lucrum et damnum stante matrimonio obveniens commune sit, 23. 4. 46. t. 4. p. 94.

An sub acquæstu contineantur pensiones, usuræ, quarum dies ante nuptias, vel soluto demum matrimonio cessit? An fructus naturales ante nuptias vel soluto matrimonio percepti? An alluvio, insula ante fundum nata, incrementa pretii rerum illatarum? Notatur jus singulare Hollandorum circa alluviones prædiorum unius conjugis, 23. 4. 47. t. 4. p. 94.

Damni eadem, quæ lucri ratio, licet tantum de lucro, nihil de damno pactum sit. Damnum stante matrimonio contingens æqualiter diminuit conjugis utriusque patrimonium, licet dispar quantitas utrimque illata sit, 23. 4. 48. t. 4. p. 94.

Differt in quibusdam communio acquæstuum a societate simpliciter inita, nec semper procedit argumentum a tali societate ad hanc communionem, 23. 4. 48. t. 4. p. 94.

An sub damni communione contineantur interitus, diminutio, depretiatio rerum unius conjugis? An interitus navis, quam unus conjugum exercuit, aut reditus vitalitii? Et quid, si res æstimatæ in matrimonium collatæ sint? 23. 4. 49. t. 4. p. 94.

An æs alienum stante matrimonio contractum? An debita conjugum matrimonio antiquiora? An dotes ab uno conjuge liberis prioris matrimonii datæ, 23. 4. 50. t. 4. p. 95.

An & damnum ex mariti fidejussione, tutelæ administratione &c.? 23. 4. 51. t. 4. p. 95. *in fin.*

Quid juris, si quis non intulerit bona promissa, vel res alienas, aut pignori obligatas, aut suum proprium æs alienum ex lucris stante matrimonio quæsitis solverit? 24. 3. 16. t. 4. p. 129.

De pacto dotali, *ne bona uxoris pro debitis marito, matrimonio antiquioribus excutiantur.* An illud insinuatione, aut tabellionis præsentia indigeat, aut inventario bonorum utriusque conjugis? An iniquitate laboret? 23. 4. 50. t. 4. p. 95.

De pacto, *ut mulier dotem salvam habeat, nec lucri aut damni stante matrimonio evenientis particeps sit.* An in Hollandia prosit contra creditores hypothecarios, qui crediderunt? Quid, si crediderint in familiæ sustentationem? Quid Ultrajecti & in Frisia operetur tale pactum? 23. 4. 52. t. 4 pag. 96.

De pacto, *ut mulier electionem habeat, utrum dotem sibi salvam capiat, an lucri & damni stante matrimonio evenientis particeps sit.* Hollandis placet, displicet Ultrajectinis. Quæ sit justitia ejus. An & sponsus ita sibi electionem pacisci possit? Et quis effectus, si ita pactus sit, 23. 4. 53. t. 4 p. 96.

Pactum hoc *electionis*, an et quo usque prosit heredibus mulieris, tum descendentibus, tum extraneis, 23. 4. 54. t. 4. p. 96.

Si conjuges ita pacti in Hollandia, alio deinde migrent, ac tandem rursus in Hollandiam redeant, ac utrobique maritus contraxerit, an & quibus creditoribus tale pactum obsit, 23. 4. 55. t. 4. p. 97.

Uxor talem pacta electionem pro marito tamen fidejubere potest, 23. 4. 56. t. 4. p. 97.

De pacto, *ut mulier omni casu dotem salvam habeat, ac insuper dimidiam lucri partem*; vel *ut præter dotem salvam amplius quid lucretur.*

Non habet tunc in Hollandia mulier prælationem ante creditores; sed inter ipsos conjuges pactum operatur, 23. 4. 57. t. 4. p. 98.

De multiplici modo concipiendi pacta dotalia de *futura successione*, moribus probata, & qui de his scripserint, 23. 4. 57. t. 4. p. 98.
An & quando pacta dotalia de feudorum successione sine domini directi consensu aut ratihabitione valeant, 23. 4. 58. t. 4. p. 98.
Ex pactis dotalibus agi potest, si nuptiæ secutæ, nec pacta mutata sint. An voluntate conjugum per actum inter vivos mutari possint, consentientibus illis, quorum interest, 23. 4. 59. t. 4. p. 99.
Si testamento mutanda sint, an expressa & specifica eorum revocatione opus sit? 23. 4. 60. t. 4. pag. 99.
Cur pacta talia, non item testamenta, tam specifice revocari debeant, 28. 3. 3. t. 4. p. 249. *in fin.*
An, si parentes aut extranei dotem dederint, cum pacto ut ad se, vel ad tertium certum, dos revertatur, conjuges in præjudicium istius pacti disponere testamento possint? Et quid, si parentes aut alii dotem dantes tantum generaliter pacti sint, ut bona redeant ad latus, unde profecta, 23. 4. 61. t. 4. p. 99.
Si conjuges bona propria contulerint, cum pacto, ut alter alteri succedat, vel cum exclusione statutariæ communionis, an alter altero invito mutare possit? An communi consensu in Hollandia & ultrajecti? An ab illa mutatione communi consensu facta altero invito resilire possit, et pactis stare? An tunc specifica voluntatis prioris revocatione opus sit? 23. 4. 62. t. 4. p. 100.
An conjuges, qui propria bona contulerunt, cum pacto ut bona redeant, unde profecta, vel cum certæ personæ sibi successuræ designatione, pacta talia mutare simul aut separatim testamento possint? An & post conjugis mortem superstes respectu suæ successionis, cum conjuges simul disposuissent, quo modo in bona communia post mortem ultimi superstitis succedi debeat? Et quid, si conjux de bonis sui conjugis ex ejus consensu testatus sit? 23. 4. 63. t. 4. p. 100.
An mutatio conjugibus permissa, si illi, quibus ex pacto dotali erat destinata successio, ex voluntate conjugum bona sibi restitui in iisdem tabulis dotalibus pacti sint? 23. 4. 64. t. 4. p. 101.
Si conjuges tabulis dotalibus caverint de sua futura successione, an hoc ipso censeantur revocasse sua testamenta pactis dotalibus anteriora, 23. 4. 65. t. 4. p. 101.
Si caverint pactis dotalibus, quo modo liberis suis sine prole decedentibus succedi debeat, an ordinem præfinitum testamento mutare possint? An et ipsi liberi in contrarium testari, vel bona inter vivos alienare, 23. 3. 66. t. 4. p. 102.
Si tertius, parens futurorum conjugum, aut cognatus, aut extraneus, pacto dotali promiserit successionem sponso sponsæve, an testamento id mutare possit in Hollandia, Ultrajecti, in Frisia, alibique, 23. 4. 67. t. 4. p. 102.
An, ubi successio tabulis dotalibus delata mutari nequit testamento, fideicommisso gravari possit successurus? An non in casu, quo per pactum dotale æqualis successionis promissio facta? An non tunc omnibus successuris diminui possit spes successionis, aliis simul institutis, vel rebus inter vivos alienatis? 23. 4. 68. t. 4. p. 102.
Cujus loci statuta spectanda sint circa mutabilitatem pactorum dotalium, 23. 4. 69. t. 4. p. 103. *in fin.*
An pacta dotalia extendenda de casu in casum? An, quod pactis omissum, ex jure Romano, an statutario, decidi debeat? 23. 4. 70. t. 4. p. 103.
An non possit in non expressis colligi mens paciscentium ex probabilibus conjecturis? An ad id amittendum argumentum a contrario sensu, vel a minori ad majus? An expressum in uno oppositorum subaudiri debeat in altero? 23. 4. 71. t. 4. pag. 103.
An pacta dotalia obscura habere possint interpretationem a pactis circa dotes, aliis liberis datas, conceptis? An pacta de dote concepta in dubio etiam obtineant in dotis augmentis? 23. 4. 72. t. 4. p. 103. *in fin.*
An subaudiatur tacita conditio *si sine liberis*, cum parentes paciscuntur, ut mortua in matrimonio filia, dos ad se redeat, 23. 4. 73. t. 4. p. 105.
Pacta dotalia strictam recipiunt interpretationem. An pacto, ut mobilia omnia maneant apud superstitem, actiones contineantur. Pactum, ut bona restituantur, in dubio impletur uno actu. Si pater liberis bona materna in dotem dederit cum pacto, *ut redeant unde profecta*, an soli lineæ maternæ pactus videatur, se suisque exclusis. An, si cautum, ut liberis conjugum sine prole decedentibus devolvantur ad proximiores, succedant, qui liberis, an vero qui parentibus proximiores sunt? 23. 4. 74. t. 4. p. 104.

Palinodia.

Vide *injuria.*

Pancratium.

De Pancratio, lucta, pugillatu, 9. 2. 24. t. 2. p. 223.

Parentes, patroni.

Parentes & patroni an possint in jus vocari sine venia, & quid moribus? 2. 4. 6. t. 1. p. 102.
Vide alia ad verbum *vocatio in jus.*
Parentes an a liberis arrestari possint, 2. 4. 47. t. 1. pag. 116.
De obsequiis parentibus præstandis, & de coercitione illorum, qui contra pietatis officia in parentes peccarunt, 37. 15. 1. & 2. t. 5. p. 138. & 189.

Pariatio.

Quid sit pariatio? 16. 2. 1. t. 3. p. 104.

Paries.

Vide *murus.*

Parricidium.

De parricidio antiquis ignoto, & varia vocis significatione. Qui secundum Marcianum ex lege Pompeja de parricidiis puniti fuerint. Qui secundum Justinianum & alios, 48. 9. 1. t. 6. p. 259.
Ex ipsa lege Pompeja parricidii pœna fuit eadem, quæ homicidii ex lege Cornelia. Culei pœna ante legem Pompejam nota fuit, & post legem Pompejam rursus in usum revocata respectu quamrumdam personarum, 48. 9. 2. t. 6. p. 259.
Quales parentes, & liberi hac lege contineantur 48. 9. 3. t. 6. p. 260.
De pœnis hodiernis occidentium parentes, liberos, vitricum, novercam, socerum, socrum, & vice versa, conjugem, 48. 9. 4. t. 6. p. 260.
De pœna administrorum & consciorum parricidii. Et quid, si simpliciter conscii fuerint? 48. 9. 5. t. 6. p. 260. *in fin.*

Quando cesset aut mitiganda sit pœna parricidii. Quid, si mulier clam partum edens, eum mortuum prodiisse dicat, nec indicia vitæ sint? Quid, si tentatum, non perfectum sit crimen, 48. 9. 6. t. 6. p. 261.
De injuriis atrocibus parenti illatis, 48. 9. 7. t. 6. p. 261. *in fin.*
Qui plura de parricidio &c. scripserint. 48. 9. 7. t. 6. p. 261.

Pascendi pecoris servitus.

Vide *servitutes rusticæ.*

Pastus pecorum.

Quæ actiones & pœnæ obtineant jure Romano ac moribus, si animalia in alieno vel publico depascant, sive immissa ab alio, sive nullo immittente? & an actio de pastu etiam contineat lucrum speratum? 9. 1. 1. t. 2. p. 209.
Quid juris, si meum animal in meo depascat glandes alienas in meo cadentes, vel se horreo alieno applicet, ibique depascat, 9. 1. 2. t. 2. p. 210.
An animal alienum in meo depascens includere possim pro damno, & quid moribus? 9. 1. 3. t. 2. pag. 210.

Patria potestas, vid. *Potestas patria.*

Patronatus jus.

De jure patronatus civilis, 57. 14. 1. & *seqq.* t. 5. p. 186.
De jure patronatus Ecclesiastici, ex quibus causis acquiratur, 57. 14. 4. t. 5. p. 187.
Penes quos esse possit hoc jus. An penes laicos aut fœminas? Consistit præcipue in jure præsentandi idoneum ad munus ecclesiasticum? An patronus ipse possit idoneum ordinare seu instituere? An Episcopus aliquem ordinare, non facta per patronum præsentatione? Quando patronus non præsentet, sed tantum electionem assensu probet, 57. 14. 5. t. 5. p. 187.
Quid intersit inter patronos laicos & ecclesiasticos in quæstione, an legatus sine assensu patroni beneficium conferre possit? Et respectu temporis, intra quod præsentatio facienda; & circa præsentationem indigni, 57. 14. 6. t. 5. p. 187.
Quid, si plures sint patroni, & illi circa præsentandum dissentiant, 57. 14. 7. t. 5. p. 187.
An patronus possit se ipsum præsentare, aut filium suum? An in jure patronatus laicali circa vicarias & similia patronus possit jus patronatus alteri cedere pro una vice, & ita a cessionario in cedentem vicaria conferri, 57. 14. 8. t. 5. p. 188.
Jus patronatus ad quales heredes ex testamento vel ab intestato transire possit. An inter heredes dividi possit? An inter vivos alienari? An apud nos conventiones de præbendis & beneficiis valeant sine consensu Ordinariorum? An mutato per successionem aut alienationem patrono, rector Ecclesiæ mutari possit, 57. 14. 9. t. 5. p. 188.
Patronus honorem processionis habet: ei inopi ab Ecclesia subveniendum: curat, ne sacerdos quid ex bonis Ecclesiæ defraudet, 57. 14. 10. t. 5. pag. 188.
Quibus modis amittatur hoc jus, 57. 14. 11. t. 5. pag. 188.
Circa præbendas, vicarias &c. quæ sunt juris patronatus laicalis, pars tertia ærario ecclesiastico in Hollandia cedere debet, reliquæ patroni collationi relicta sunt. Qui præ aliis ad tales præbendas admittendi. Qui jure successionis vulgo habeant earum collationem. Qui plura de his scripserint, & de abusu juris hujus apud Reformatos, 57. 14. 12. t. 5. p. 188.

Pauliana actio.

Actio Pauliana in personam est, 42. 8. 2. t. 6. p. 47.
Quibus detur. An curatori bonis dato; creditoribus hypothecariis; heredibus creditorum; creditori qui debitori heres est? 42. 8. 3. t. 6. p. 47.
Contra quos detur. Qui censeantur fraudis participes. Si sciant, quosdam fraudari creditores, an revocatio alienationis prosit et illis, quos fraudari ignorabant? Et quid, si satisfactum sit ei, quem fraudari sciebant? An contra heredes? 42. 8. 4. t. 6. p. 47.
An sufficiat fraus alienantis, licet accipiens in bona fide sit, si alienatum sit ex titulo lucrativo? 42. 8. 5. t. 6. p. 48.
An titulus dotis hic onerosus, an lucrativus sit? Et in quo distet hæc actio a Faviana & Calvisiana, 42. 8. 6. t. 6. p. 48. *in fin.*
An acceptilatio sit titulus onerosus? Si uni ex correis debendi accepto latum sit, an in utrumque actio restituatur. Et quid si fidejussori facta acceptilatione, reus liberatus sit, aut vice versa? 42. 8. 7. t. 6. p. 48.
An requiratur fraus accipientis, si in pupillum et similes facta alienatio ex titulo oneroso? Quo usque teneatur pater vel dominus, si in filium aut servum sit alienatum, 42. 8. 8. t. 6. p. 49.
An paulianæ locus in alienatis bona fide per legatum aut mortis causa donationem? 42. 8. 9. t. 6. pag. 49.
An detur contra debitorem? An contra tertios possessores? 42. 8. 10. t. 6. p. 49.
Ad quid tendat. Ad quid, si acceptilatio facta. An et revocetur usuræ debiti remissi, et fructus rerum alienatarum, 42. 8. 11. t. 6. p. 49. *in fin.*
De actione rescissoria alienationis, et requisitis ejus. Contra quos detur. In quibus differat a Pauliana. Hodie nulla est alienatio facta per eos, qui fato cesserunt, 42. 8. 12. t. 6. p. 50. *in fin.*
Utraque actio intra annum movenda. Unde annus computetur. Quando post annum detur, 42. 8. 14. t. 6. p. 50.
Utrobique fraus alienantis adesse debet. Quando debitor dici possit alienasse in fraudem creditorum, 42. 8. 14. t. 6. p. 51.
Recensentur multi modi alienationis fraudulentæ. De solvente ante diem obligationis, si non deducat interusurium, 42. 8. 15. t. 6. p. 51.
Non est alienatio in fraudem creditorum, si obæratus non utatur conditione acquirendi; cujus multi modi enarrantur, 42. 8. 16. t. 6. p. 51.
An & quando solutio uni creditori facta, in fraudem reliquorum facta censeatur, si sciat creditor, cui solvitur, solventem non esse solvendo. Et quid moribus, 42. 8. 17. t. 6. p. 52.
An, quod de solutione obtinet, etiam locum habeat, si res alia in solutum data sit, vel pro debito pignori obligata per obæratum. Quid, si pignus constitutum post bona possessa, sed mandatum, ut constitueretur, ante bona possessa. Et quid moribus circa dationem in solutum, aut pignus, 42. 8. 18. t. 6. p. 54. *in fin.*

An & quando Pauliana vel rescissoria conventus, pretium recuperare possit ab actore, 42. 8. 19. t. 6. p. 55.
De pœna eorum, qui debitores foro cedentes juvant in bonis occultandis; vel se creditores simulant, cum non sint; vel bona in se transferri curant, 42. 6. 20. t. 6. p. 55.

Fauperes.

An universitas pauperum restitui possit exemplo minorum, 4. 4. 55. t. 1. p. 251.

Fauperies.

Quo sensu equus calcitrosus, & bos cornu petere solitus, nocere dicatur contra naturam sui generis, 9. 1. 4. t. 2. p. 210.
Quando directæ, quando utili actioni de pauperie locus sit, etiam ex facto animalis feri, qualis actio detur, si alius instigaverit, 9. 1. 4. t. 2. p. 210.
Recensentur species factorum nobiliores, quibus actio de pauperie locum habet, in arietibus & bobus inter se commissis, equis, mulis sine causa calce percutientibus; vel aliud animal concitantibus, quod tertio damnum dat; vel cessim euntibus, si plaustro recedente homo obtritus sit, & similibus, 9. 1. 5. t. 2. p. 211.
Quid juris, si canis sponte, vel alieno instigatu, aut culpa nocuerit ligatus aut solutus, 9. 1. 6. t. 2. p. 211.
Quibus, & contra quos tum directa tum utilis actio de pauperie detur, 9. 1. 7. t. 2. p. 211.
Ad quid tendat. An & deformitatis similiumque habenda ratio, si homini libero nocitum sit, jure civili ac moribus, & an adhuc hodie supersit facultas noxæ dandi animal, 9. 1. 8. t. 2. p. 212.

Peculatus.

Quid sit. An fiat in pecunia civitatis, vel ea, quæ periculo subducentis est, 48. 13. 1. t. 6. p. 266.
Quibus modis committatur & puniatur jure civili ac moribus, 48. 13. 2. & 3. t. 6. p. 266.

Peculium.

Quid, & quotuplex sit peculium, & quales res in peculio esse possint, 15. 1. 1. & *seqq.* t. 3. p. 92. & *seqq.*
Quid sit actio de peculio, & quæ prius per patrem aut dominum hac actione conventum sint deducenda, 15. 1. 7. & *seqq.* t. 3. p. 94. & *seqq.*
Quid moribus obtineat circa peculia, & an ad profectitium pertineant dona susceptoris de fonte baptismatis. Quid, si lucrati sint liberi ex operis suis, dum in potestate erant, & a patre nutriebantur. Quid, si separatim negotiati sint, vel una cum patre jure societatis, vel peregre habitantes sibi lucrentur, an tunc a patre alendi sint, 15. 1. 4. t. 3. p. 93.
Si filiusfamilias sua industria admodum auxerit parentum patrimonium, an in divisione hereditatis paternæ, aliquid ipsi jure præcipui assignandum sit, 15. 1. 5. t. 3. p. 93.
An ususfructus adventitii peculii moribus nostris patri cedat, 15. 1. 6. t. 3. p. 93.
Quo usque moribus nostris domini & patres ex famulorum aut ancillarum aut liberorum factis obligentur, 15. 1. 11. t. 3. p. 124. & 9. 4. 10. t. 3. p. 94.
Quando de peculio actio annalis sit, 15. 2. 1. & *seqq.* t. 3. p. 95. & *seqq.*
Quis moribus conveniendus, si filiusfamilias mortuus sit, 15. 2. 5. t. 3. p. 96.
In quibus differat actio de peculio ab actione de in rem verso, 15. 3. 6. t. 3. p. 97.
Servo legato cum peculio, & alienato vel mortuo, an peculium debeatur. Servo simpliciter legato, & an & quando peculium cedat legatario, vel ipsi servo manumisso, 33. 8. 1. t. 5. p. 73.
Quæ debeantur legatario peculii. An & augmenta peculii, & qualia, 33. 8. 2. & 3. t. 5. p. 73.

Pecunia.

An pecunia ad emtionem prædiorum reposita immobilis sit, 1. 8. 15. t. 1. p. 60.

Pecunia constituta.

Vide *constitutum.*

Penus.

Quæ contineantur sub penu legata, & quæ sint accessoria penus, quæ non, 33. 9. 1. et 2. t. 5. p. 73. et 74.
Quid, si legetur *penus præter vinum*, vel *poculenta penus*, vel *quæ est in promtuario*, vel *urbana penus*, vel *penus, quæ Romæ est*, vel *omnis penus præter vinum quod Romæ* est, 33. 9. 3. t. 5. p. 74.
Legata penu intra certum tempus præstanda, cum adjectione pœnæ in casum moræ, quamdiu heres liberari possit, penum dando. Quid, si annua penus legata, & in casum moræ pecunia, 33. 9. 4. t. 5. p. 74.

Peregrini.

In quibus peregrini differant a civibus, jure Romano et hodierno, 1. 5. 2. t. 1. p. 44.
Peregrinis festinato jus dicendum est, 5. 1. 56. t. 2. p. 28.

Periculum rei.

Periculum rei venditæ, quid sit, 18. 6. 1. t. 3. p. 175.
Cujus periculo sit, emtoris an venditoris, si res ante contractum emtionis perierit pro parte vel in totum, sciente aut ignorante venditore, 18. 1. 21. t. 3. p. 145.
Si id actum sit, ut res vendenda apud emtorem relinquatur, *quo possit peritioribus offendi*, cujus periculo tunc res venales sint, apud emtorem constitutæ, vel jussu ejus ad venditorem relatæ, & interversæ, 18. 1. 26. t. 3. p. 146.
Periculum rei venditæ pertinet ad emtorem, licet res necdum tradita sit, 18. 6. 1. t. 3. p. 175.
Qualem culpam præstet venditor, & quid, si prius emtor, dein venditor in mora fuerit, et vice versa, 18. 6. 2. t. 3. p. 176.
Quid juris periculum, si res duæ alternative sint venditæ. Si vinum et similia ad gustum vel simpliciter sint vendita, quando periculum acoris &c. incipiat ad emtorem pertinere, ubi et de doliorum signatione, 18. 6. 3. t. 3. p. 176.
Quid venditor agere debeat, si nullum degustationi tempus appositum sit. Quid juris, si per emtorem vel venditorem steterit, quo minus vinum intra tempus adjectum degustatum sit, 18. 6. 3. t. 3. p. 176.
Non semper pari passu ambulat periculum quantitatis, et qualitatis in fungibilibus. An et quando periculum corporis rerum fungibilium ad emtorem pertineat, ubi de fungibilibus per aversionem venditis, et qualem tunc venditor custodiam in iis præstet, et quo usque. Quid juris, si res fungibiles

ad quantitatem venditæ sint. Quando tunc admensio facienda sit. An, si emtor in mora sit, venditori liceat vinum effundere periculo emtoris, et quid moribus, 18. 6. 4. t. 3. p. 177.
Ad quem spectet periculum rerum sub conditione venditarum, 18. 6. 5. t. 3. p. 178.
Moribus nostris adhuc servatur decisio juris Romani circa periculum rerum, etiam immobilium; quamvis in hisce requiratur solemnis traditio coram lege loci. Si apud nos ædes sint venditæ, media forte hieme, addito pacto, ut demum solemniter tradantur initio Maii, periculum usque ad tempus expressum pertinet ad venditorem, licet forte traditio solemnis maturius sit interposita, 18. 6. 6. t. 3. p. 178.
Ad quem spectet periculum, si res subhastatæ perierint pendente subhastatione, 18. 6. 7. t. 3. p. 179.
Qualia onera rei emtæ nomine debita gravent emtorem, 18. 6. 8. t. 3. p. 179.
Commodum omne rei venditæ statim a perfecta venditione ad emtorem pertinet, velut alluvio, actio rei venditæ intuitu quæsita, fructus et similia. Cui cedant pensiones, si res vendita elocata sit, 18. 6. 9. t. 3. p. 179.
An arbores, quæ post inspectum prædium ante perspectam venditionem ignorante emtore sunt vento dejectæ, emtori præstandæ sint. Quid juris, si ex duabus rebus simul uno pretio emtis una perierit ante venditionem, 18. 6. 10. t. 3. p. 180.

Periculum operis redemti.

Vide *opus*.

Perjurium.

Vide *jusjurandum*.

Permutatio.

An et pecunia numerata recipiat permutationem cum alio corpore, et ita ut corpus considerari possit, dum *datur pecunia* ut Stichus detur, 19. 4. 1. t. 3. p. 208.
An res aliena recipiat permutationem; et cur vendi possit, non permutari. Quis sit effectus, si quis rem alienam dederit, ut vicissim rem reciperet. Quid, si is, qui acceperat rem non propriam dantis, vicissim dederit rem suam, aut vice versa, 19. 4. 2. t. 3. p. 209.
Qualis actio, et ad quid, detur ex permutatione. An moribus locus sit pœnitentiæ in contractu permutationis et similibus, 19. 4. 3. t. 3. p. 209.
An conventio de dando, ut vicissim detur, hodie obliget, 19. 4. 3. t. 3. p. 209.

Persona legitima standi in judicio.

Vide *judicium*.

Petitio hereditatis.

Ubi petitio hereditatis intentari possit, 5. 1. 77. t. 2. p. 34. *in fin.*
An ad petitionem hereditatis exercendam jurisdictio per arrestum fundari possit, 5. 3. 26. t. 2. p. 102.
Quid sit petitio hereditatis. Cur, et quo sensu dicatur actio mixta in rem et in personam ex quasi contractu. Quamdiu duret, 5. 3. 1. t. 2. p. 94. *in fin.*
Est actio bonæ fidei, 5. 3. 2. t. 2. p. 95.
Quibus competat? an ex testamento recte petat, qui prius petit ab intestato, & vice versa. An uno libello cumulari possit petitio ex testamento et ab intestato, 5. 3. 3. t. 2. p. 95.
Qui petit hereditatem ab intestato, probare non tenetur, defunctum intestatum decessisse, sed tantum, se proximum esse, 5. 3. 4. t. 2. p. 95.
Quibus utilis petitio detur, 5. 3. 4. t. 2. p. 95.
Qui eam petit ex testamento, si illud producat, probare non tenetur, illud postremum esse, aut vitio carere, 5. 3. 5. t. 2. p. 95.
Qui eam petit ab intestato ab extraneo, probare non tenetur, se proximum esse, sed sufficit, quando se cognatum doceat: secus, si petat ab alio itidem cognato, 5. 3. 6. t. 2. p. 96.
Contra quos detur. Qui *pro herede* aut *pro possessore* dicantur possidere, aut pro talibus habeantur, 5. 3. 7. t. 2. p. 96.
Datur et contra eos, qui dolo desierunt possidere, vel liti se obtulerunt: qui si actori satisfecerint, an liberetur verus possessor jure civili aut hodierno, 5. 3. 8. t. 2. p. 97.
Etiam contra eos, qui de rei hereditariæ possessione vi dejecti sunt, aut rerum hereditariarum pretia possident, et similes. An etiam contra debitores hereditarios, 5. 3. 9. t. 2. p. 97.
An contra possidentes titulo singulari. An contra emtores hereditatis, quive eam in dotem acceperunt, eorumque heredes utilis petitio detur, 5. 3. 10. t. 2. p. 97.
Quid juris sit circa fructuum restitutionem, cum emtor hereditatis utili petitione convenitur, 5. 3. 11. t. 2. p. 98.
Quid juris, si filiusfamilias aut servus sit possessor hereditatis, 5. 3. 12. t. 2. p. 98.
Quæ restituenda sint in hac actione, 5. 3. 13. t. 2. p. 98.
Quæ non restituenda, an pœna per possessorem exacta? an res ipsi possessori emtæ, an servitutes prædiales aut personales, 5. 3. 14. t. 2. p. 98.
Quid intersit inter bonæ et malæ fidei possessorem in hac actione circa restitutionem fructuum naturalium, civilium, pensionum, usurarum; et circa periculum nominum ex collocata fœnori pecunia hereditaria, 5. 3. 15. t. 2. p. 99.
Quid intersit inter bonæ et malæ fidei possessorem, si res hereditariæ neglectæ, consumptæ, erogatæ sint? et quo usque bonæ fidei possessor de rebus consumtis teneatur, 5. 3. 16. t. 2. p. 99.
Si res hereditariæ ante vel post litem contestatam perierint, an et quando pereant bonæ vel malæ fidei possessori. Quid juris, si possessor hereditatis debitores hereditarios non interpellaverit, et ita inopia debitoris aut præscriptione actio inutilis facta sit, 5. 3. 17. t. 2. p. 99.
Quid intersit inter bonæ et malæ fidei possessorem in hac actione circa restitutionem pretii, quoties res hereditariæ ante vel post litem contestatam ex necessitate vel libera voluntate per eos distractæ sunt, sive privatim, sive publica auctione, 5. 3. 18. t. 2. p. 100.
Qui hac conveniuntur actione, vicissim indemnes servandi, si occasione rerum hereditariarum caverint; si hereditario nomine æs alienum et similia solverint. Et quid juris, si indebitum solverit bonæ vel malæ fidei possessor ante vel post litem contestatam, 5. 3. 19. t. 2. p. 100.
An bonæ vel malæ fidei possessor restituens deducere possit ex hereditate, quod sibi ex hereditate debitum, 5. 3. 20. t. 2. p. 101.

Quales impensas in res ipsas hereditarias, non in fructuum perceptionem factas deducat aut tollat bonæ vel malæ fidei possessor, et quid circa hæc intersit inter hanc actionem et rei vindicationem, 5. 3. 21. t. 2. p. 101.
Si impensæ ad fructuum perceptionem factæ sint, aut tales quæ cum usu solent compensari, an et quo usque eas bonæ et malæ fidei possessor recuperet, 5. 3. 22. t. 2. p. 101.
Nulla actione, sed sola retentione possessor hereditatis impensas recuperat, exceptis paucis casibus; et quid moribus, 5. 3. 23. t. 2. p. 102.
An et pro illiquidis impensis retentio possessori hereditatis detur, 5. 3. 24 t. 2. p. 102.
Pendente petitione hereditatis, legatarii et creditores hereditarii agere possunt contra actorem vel reum, 5. 3. 25. t. 2. p. 102.
An et actor aut reus pendente hoc judicio, debitores hereditarios aut rerum hereditariarum possessores convenire possint, 5. 3. 25. t. 2. p. 102.
An reus petitionem hereditatis repellere possit per exceptionem præjudicialem falsi testamenti, 5. 3. 25. t. 2. p. 102.
Pars hereditatis peti potest vel actione vel exceptione. Petit quisque vel partem vel totum pro jure, quod ipse habet. Idem juris est in partis, quod in totius petitione, 5. 4. 1. t. 2. p. 103.
Quo modo & contra quos agendum, si duo veri heredes sint, & duo hereditatis possessores? Et quo modo, si hereditas partim a vero, partim a falso herede possideatur pro diviso vel pro indiviso, 5. 4. 2. t. 2. p. 103.
Quando pars certa hereditatis, quando incerta peti possit. Quot partes utero interim servandæ sint, si speretur posthumus frater una cum jam natis parenti successurus, 5. 4. 3. t. 2. p. 104.
De possessoria hereditatis petitione, 5. 5. 1. t. 2. p. 104.
De fideicommissariæ hereditatis petitione, 5. 6. 1. t. 2. p. 104.

Pictura.

An & quando tabula picturæ cedat, 41. 1. 26. t. 5. p. 329.

Pignorationes.

Vide *repressalia.*

Pignoratitia actio.

Cui detur directa actio pignoratitia. An & furi vel prædoni, qui rem alienam pignori dedit, 13. 7. 2. t. 3. p. 67.
Contra quos detur. An primo debitori contra secundum creditorem, cui pignus pignori datum est. Quid, si plures creditores simul pignus susceperint, vel plures unius creditoris heredes conveniendi sint, 13. 7. 3. t. 3. p. 67.
Tendit ad restitutionem pignoris & accessionum. Quid, si creditor thesaurum invenerit in fundo pignorato. Quid, si rei pignoratæ furtum passus, aut vim, metumve, pœnam consecutus sit. Quid, si pignus distraxerit, & pretium superfluum fœnori collocaverit, aut inde rem aliam emerit, 13. 7. 4. t. 3. p. 68.
Præstanda per creditorem lata & levis culpa; non casus. An culpa levissima, uti in commodato. Cui incumbat onus probandi culpam & casum, 13. 7. 5. t. 3. p. 68.
Ut locus sit huic actioni, totum debitum debet solutum esse, aut eo nomine satisfactum. Quid, si plures unius debitoris aut creditoris heredes sint, & singuli solverint, vel singulis soluta sit sua pars. An sorte soluta pignus pro usuris necdum solutis retineri possit, 13. 7. 6. t. 3. p. 69.
Recensentur casus, quibus directa pignoratitia datur, licet creditori necdum solutum aut satisfactum sit, 13. 7. 8. t. 3. p. 71.
Cogi non potest creditor, ut pignus vendat, licet nunc pluris vendi possit, quam unquam postea: sed vendit tunc debitor. Et, si creditor tunc patiatur, rem emtori tradi & sibi de debito solvendo caveri, humanitatis id potius quam necessitatis est, 13. 7. 9. t. 3. p. 71. *in fin.*
Quid sit actio contraria pignoratitia, ubi de impensis necessariis ac utilibus repetendis; & pignore pro necessariis retinendo, damno, quod creditor ex pignore passus est, reparando; & præstando eo quod interest ex variis causis, 13. 7. 10. t. 3. p. 71.
Actio pignoratitia directa & contraria etiam in hypothecis locum habet, ex quo creditor per actionem hypothecariam nactus est hypothecæ possessionem, 13. 7. 11. t. 3. p. 71.

Pignus.

Quid sit contractus pignoris. Quando expresso emtionis titulo adhuc vere pignus sit, 13. 7. 1. t. 3. p. 67.
An juri luendi pignoris præscribi possit, 13. 7. 7. t. 3. p. 69.
Reliqua de pignore, vide ad verbum *hypotheca.*

Pirata.

De iis, qui piratis opem ferunt, res raptas ab iis emunt. Qui pro piratis habendi sint, 47. 9. 4 t. 6. p. 185.

Piscatio.

Vide *venatio.*

Plagium.

De crimine plagii, & pœna, 48. 15. 1. t. 6. p. 268.

Plaustrarii, plaustra.

De plaustrariis & plaustris lædentibus, 9. 2. 17. t. 2. p. 220.

Plus petitio.

De plus petitione; an actor pendente die vel conditione debiti agere possit aut cautionem petere, &c. Vide *actor.*

Pœna.

An pœna pecuniaria in uxorem ob delictum constituta executionem habeat in maritum stante matrimonio, 5. 1. 17. t. 2. p. 13.
De legato pœnæ causa ex jure veteri & novo, 34. 6. 1. t. 5. p. 91.
Cur legatum pœnæ causa inutile sit, si probrosum quid aut turpe contineat, 34. 6. 2. t. 5. p. 91.
Pœna legatis addi potest, si gravatus ea non præstet. An gravatus in pœnam a testatore privari possit relictis, si voluntati ejus non pareat; & an non quandoque mora ejus excusetur, si postea adhuc pareat. An, si testator honoratis adimat relicta, si *voluntatem ejus impugnent*, illi adhuc capiant, si probabilem habuerint impugnandi causam, licet tandem succumbant, 34. 6. 3. t. 5. p. 91.
De pœna *conventionali*, vide *stipulatio.*

Pœna delinquentium.

Quid sit pœna. In quo distet a mulcta, 48. 19. 1. t. 6. p. 280.

De pœnis mortem naturalem inferentibus, substituta in locum crucis pœna furcæ. De damnatione in metallum, vel opus metalli, vel ministerium metallicum, ad tempus, vel in perpetuum. De damnatione in opus publicum, temporale, aut perpetuum. Quando per hæc libertas, aut civitas, aut neutra adimatur, plenior explicatio. De pœnis non capitalibus, ubi & de pœna vinculorum ad tempus aut in perpetuum, & quid sit *vinculorum verberatio*, 48. 19. 2. t. 6. p. 280.

Quo sensu, & quatenus verum sit illud Ulpiani *gladio animadverti oportere, non securi, vel telo, vel fuste, vel laqueo, vel quo alio modo*, a quibus pœnis judices jure civili debuerint abstinere in totum, vel respectu quarundam personarum. Et quid moribus, 48. 19. 3. t. 6 p. 281.

An jure civili judex mutare potuerit pœnas legitimas, & quid moribus. An in arbitrariis potuerit graviorem pœnam imponere, ut famæ parcat. An judex condemnare in pœnam graviorem, quam petita fuit. An pœnam committere arbitrio accusatoris, aut domini jurisdictionis. An ipsi reo puniendo, ut eligat. Pœnis statuto alternative propositis, an reo sit electio. Pœna pecuniaria certa statuto præfinita, sed arbitrio judicis augenda; augmentum de pecunia, non corporali pœna accipiendum. De pœnis prudentia judicis moderandis, 48. 19. 4. t. 6. p. 282.

Pœna condemnato quantocius imponenda, non triginta diebus differenda. Differenda tamen in prægnante. An in eo, qui post delictum furere cœpit, donec resipiscat, quive jactat, *se habere referendum ad Principem, quod ad salutem ejus pertineat*, 48. 19. 5. t. 6. p. 282.

De non puniendo eo, qui deliquit in furore vel infantia. An dilucida habens intervalla, præsumatur deliquisse tempore furoris, an dilucidi intervalli, & quid juris in iis, qui minus diligenter custodiverunt furiosum lædentem, 48. 19. 6. t. 6. p. 283.

An mitiganda pœna in delinquente per ebrietatem, iræ amorisve impetum, aut cum prodigus esset. An in muliere, minore, sene. An ob utilitatem publico allatam, insigne artificium, læsionem exiguam delicto illatam, facinus tentatum, sed non peractum. An ex eo, quod plurimi impune peccarunt prava consuetudine. An ob paupertatem in pecuniariis pœnis mulctisve. An, quia diu delinquens in reatu fuit, vel crimen ante plures annos commissum. An fur rupto laqueo iterum suspendendus. An puellæ petenti in matrimonium dandus &c., 48. 19. 7. t. 6. p. 284.

Pœnæ in dubio molliendæ interpretatione. Si statuto sit imposita manus amputatio, quæ amputanda. Quæ, si pœna gravior de nocte quam die, & in diluculo crimen commissum sit. An pœna præfinita verberanti, vulneranti, etiam imponenda ad id instigantibus. An nova poena statuto inducta censeatur abrogata poena juris civilis. Si statuto duplicetur poena ob crimen de nocte commissum, an id etiam ad corporalem pertineat, 48. 19. 8. t. 6. p. 285.

An poenæ ex similitudine rationis ad similes casus extendi possint. An & quibus ex causis poenæ exasperandæ sint, 48. 19. 9. t. 6. p. 285.

Cujus temporis poena imponenda sit, si poenæ mutatio contigerit, per varias species explicatur, 48. 19. 10. t. 6. p. 286.

Cujus loci poena imponenda sit, itidem per varios casus determinatur, 48. 16. 11. t. 6. p. 286.

Poenitentia.

De poenitentia ingrati, 5. 2. 30. t. 2. p. 75.

De condictione ex capite poenitentiæ, & quando ei locus sit, vide *condictio*.

Pollicitatio.

In quibus pollicitatio distet a pacto. An in pactum aut contractum innominatum abire possit. An ex pollicitatione persecutio sit. An votum obliget. An pollicitatio dotis vel honorarii, vel civitati facta. Qui petat implementum ejus. Qua forma implenda sit. Quales conditiones pollicitationi appositæ servandæ sint, vel non, 50. 12. 1. t. 6. p. 541.

Minus efficax pollicitatio sine justa causa, quam ex justa causa; etiam tunc, cum promissor labitur facultatibus, 50. 12. 2. t. 6. p. 547.

Minus etiam tenentur heredes ex ea, quæ sine causa, quam quæ ob justam causam intervenit. Dupliciter dicitur legatum aut promissum ob honorem, 50. 12. 3. t. 6. p. 548.

Polygamia.

Polygamia illicita. Quæ poena. Binis contractis nuptiis, posteriores inutiles, 23. 2. 1. t. 4. p. 16.

Popularium factiones.

Vide *factiones*.

Posita.

Vide *suspensa*.

Possessio.

Notum est jure Romano jus possessionis, ac differt a naturali possessione, 6. 2. 2. t. 2. p. 120.

De bonorum possessionibus seu prætoriis hereditatibus, vide *bonorum possessio*.

Quid sit possessio. An quis possit incertam rei partem possidere, 41. 2. 1. t. 5. p. 335.

Quid intersit inter dominium & possessionem. An possessio ipso jure transeat in heredes. An amittatur, licet alteri non acquiratur. An ignoranti vel invito domino per servum acquiratur. An & quo modo possessio non juris, sed facti sit, 41. 2. 2. t. 5. p. 336.

Quid sit possessio *naturalis*, quid *civilis*. An possideant fructuarii, creditores &c. Quid sit *civilissima*, 41. 2. 3. t. 5. p. 336. *in fin.*

Quid sit possessio justa duplici sensu, 41. 2. 4. t. 5. p. 337.

An & quo modo duo eodem tempore rem eandem in solidum singuli possidere possint juste vel injuste, 41. 2. 5. t. 5. p. 337.

Qui possint acquirere possessionem. An municipia, collegia, furiosi, infantes, impuberes, 41. 2. 6. t. 5. p. 337. *in fin.*

De acquisitione possessionis per nostros filiosfam. aut servos, etiam qui in fuga sunt, aut per servos alienos bona fide possessos, fructuarios, pignori datos, communes, hereditarios. An, si tales non habeant intellectum, aut nolint nobis, sed alteri acquirere, 41. 2. 7. t. 5. p. 338.

An per procuratorem nobis ignorantibus. Et quid, si is non nobis, sed sibi voluerit acquirere possessionem, 41. 2. 8. t. 5. p. 338.

Acquiritur occupatione, accessione, traditione. An

necesse, singulas rei partes apprehendi, 41. 2. 9. t. 5. p. 338.
An acquiratur ipso jure. An solo corpore, vel solo animo. Et de dissensu veterum, 41. 2. 10. t. 5. p. 338.
De acquirenda quasi possessione incorporalium, 41. 2. 11. t. 5. p. 339.
De retinenda possessione animo & corpore simul, vel animo solo, vel animo suo & corpore alieno. An tunc amittatur, si is possessionem dereliquerit, & alius eam ingressus sit, quamdiu id ignorat is, qui alieno corpore possedit, 41. 2. 12. t. 5. p. 339.
Quid hoc sit, quod nemo sibi mutare possit causam possessionis. Potest tamen quis priorem possessionem derelinquere, & novam acquirere: uti & constituere, se velle in posterum alieno nomine possidere, per *constitutum possessorium*, cujus exempla & usus, 41. 2. 13. t. 5. p. 339.
Moribus quorundam reprobatum *constitutum possessorium*, & viget parœmia, *neimand kan re gelyk houden en geven*. Quæ ejus ratio. An quis, non obstante illa parœmia, possit pactis dotalibus aut mortis causa donare, & sibi usumfructum retinere, Qui plura habeant de hac parœmia, 41. 2. 14. t. 5. p. 340.
An solo corpore vel solo animo amittatur possessio. An pupillus eam amittere possit sine tutore. Quando solo animo videatur amitti. Recensentur modi varii, quibus amittitur. Facilius amittitur possessio mobilium, quam immobilium, 41. 2. 15. t. 5. p. 340.
Quæ sint commoda possessionis, 41. 2. 16. t. 5. p. 341.
Quibus modis possessio probetur. Hodie circa possessionem servatur maxime jus civile, 41. 2. 17. t. 5. p. 341.
De continuatione & interruptione possessionis, vide *usucapio*.

Possessoria judicia.

Possessoria judicia sunt vel plenaria, vel summaria, vel summariissima in praxi, 43. 1. 7. t. 6. p. 58.
Quid intersit respectu probationis inter plenarium & summarium possessorium, 43. 17. 6. t. 6. p. 73.

Possessoria remedia.

Quid sit remedium possessorium Justiniani ex *l. ult. C. de edicto D. Hadriani tollendo*, 43. 2. 2. t. 6. p. 60. *in fin.*
In quo differat edictum Hadriani a remedio possessorio Justiniani. Quæ sint vitia visibilia testamenti, 43. 2. 3. t. 6. p. 60.
An, si testamentum careat die & consule. An, si falsum, ruptum, irritum, nullum, inofficiosum, vel tabellio, qui scripsit, inhabilis dicatur. Et quid, si hoc in continenti probari possit, 43. 2. 4. t. 6. p. 60.
An locus remedio *d. l. ult.* si heredes legitimi auctoritate judicis bona defuncti occupaverint. An, si quidam scripti possideant hereditatem, reliqui eodem scripti testamento recte petant, se simul ex *d. l. ult.* admitti. An substitutus, jam possidens, instituto ex *d. l. ult.* argenti cedere debeat. An hoc remedium detur heredi substituto, fideicommissario, sub conditione instituto, dum pendet conditio, heredis heredi, 43. 2. 5. t. 6. p. 60. *in fin.*
An, si *Titio* instituto, duo Titii contendant, se designatos esse, & anceps sit utriusque jus? An datur liberis aut privignis Ultrajecti aut in Hollandia, contra viduum viduamve massariam, quamdiu pendent lites hereditariæ. An & quo usque, si superstes aut massaria non sit? 43. 2. 6. t. 6. p. 61.
An competat legatariis, aut ex re certa institutis? 43. 2. 7. t. 6. p. 61.
Qualium rerum possessio hoc remedio obtineatur. An earum, quas defunctus tempore mortis non possedit, 43. 2. 8. t. 6. p. 61.
An adhuc hodie obtineat? Duobus de hereditate litigantibus, in possessionem interim mittitur, qui potiora jura videtur habere. An hæc missio intra annum petenda; & quo in loco? 43. 2. 9. t. 6. pag. 62.

Posthumi.

Posthumi quando habeantur pro jam natis, 1. 5. 6. t. 1. p. 46.
An præterito filio posthumo, vel alio filio, quem parens mortuum crediderat, legata & fideicommissa debeantur vi clausulæ codicillaris? 5. 2. 17. t. 2. pag. 68.
De posthumis liberis, heredibus instituendis, vide *liberi*.
Quales posthumi videantur instituti, si quis *fratrum liberos nascituros*, vel in genere *fratrum liberos* instituerit &c., 28. 5. 12. & 13. t. 4. p. 262. & 263.

Postliminium.

Vide *captivi & postliminio reversi*.

Postulare.

Quid sit postulare? Postulare potuit quisque pro se olim etiam in Hollandia. Pro aliis postulantes advocati dicuntur, 3. 1. 1. t. 1. p. 173.
Qui in universum postulare prohibiti sint, 3. 1. 2. t. 1. p. 178.
Alia de postulando, vide *advocatus*.

Potestas maritalis.

Vide *uxor*.

Potestas patria.

Potestas patria quid sit, an & furiosis ac prodigis competat, 1. 6. 2. t. 1. p. 47.
Qui olim, qui medio tempore, qui hodie sint effectus patriæ potestatis, 1. 6. 3. t. 1. p. 47.
An nepos nostris moribus sit in potestate avi paterni, 1. 6. 5. t. 1. p. 47.
Patria potestas variis modis constituitur, præcipue nuptiis, 1. 6. 4. t. 1. p. 48. *in fin.*
Qui liberi pro legitimis sint habendi vel non, vide *liberi legitimi*.
Potestas patria tollitur morte naturali vel civili, 1. 7. 9. t. 1. p. 53.
An relegatione, aut banno hodierno, 1. 7. 9. t. 1. pag. 53.
An dignitate ac sacerdotio, etiam secundum jus hodiernum? 2. 7. 10. t. 1. p. 54.
Tollitur emancipatione, cujus tres sunt species, nec ea moribus in totum sublata, 1. 7. 11. t. 1. p. 54.
An eo solo, quod filius separatim a patre habitat, tollatur patria potestas? 1. 7. 12. t. 1. p. 54.
Non tollitur superveniente furore, 1. 7. 13. t. 1. p. 55.
Non per nuptias jure Romano; at moribus omnino, 1. 7. 13. t. 1. p. 55.
An mulier per nuptias sui juris facta, si vidua fiat adhuc minorennis, recidat in patriam aut tutoriam potestatem? 1. 7. 14. t. 1. p. 55. *in fin.*
Majorennitate non tollitur patria potestas jure Romano, at moribus omnino, 1. 7. 15. t. 1. p. 56.

Præceptor.

An præceptor possit in jus vocari sine venia? 2. 4. 12. t. 1. p. 100.

De præceptore puerum immodice castigante, 9. 2. 15. t. 2. p. 219.

Prædia urbana & rustica.

Vide *servitutes.*

Præfecti navales.

Si præfecti navales sociis ac fœderatis nocuerint, an eo nomine respublica teneatur, 14.1.7. t.3.p.74.

Præfectus Augustalis.

Quid, & unde dictus sit præfectus Augustalis? 1. 17. 1. t. 1. p. 76.

Qualem habuerit potestatem, 1. 17. 2. t. 1. p. 76.

Præfectus prætorio.

Quis fuerit præfectus prætorio, quæ olim, quæ postea potestas ejus, 1. 11. 1. t. 1. p. 69.

Qui fuerint præfecti prætorio, & qui de his scripserint, 1. 11. 2. t. 1. p. 69.

Præfectus urbi.

Qualis fuerit præfectus urbi, & quando creatus, 1. 12. 1. t. 1. p. 69.

Criminalem habuit jurisdictionem usque ad centesimum ab urbe lapidem, 1. 12. 2. t. 1. p. 70.

Potuit in perpetuum interdicere foro, advocationibus. &c. quod præses non potest, 1. 12. 2. t. 1. p. 70.

Quæ præfectus urbi agere potuerit in causis civilibus, 1. 12. 3. t. 1. p. 70. *in fin.*

Non habuit jurisdictionem in milites, 1.12.4.t.1.p.70.

Qui scripserint de officio præfecti urbi, 1.12.5.t.1.p.70.

Præfectus vigilum.

Qualem habuerint potestatem præfecti vigilum, & quæ fuerint eorum officia, 1. 15. 1. t. 1. p. 73.

Eorum loco constituti postea prætores plebeii, 1. 15. 2. t. 1. p. 73.

Prælatio.

De judicio prælationis inter creditores, vide *concursus judicium.*

De prælatione inter creditores, vide *privilegia. creditorum.*

Præscriptio.

Quid sint temporales præscriptiones? Quando tempus de momento in momentum computetur in præscriptione, quando dies aut annus cœptus pro completo habeatur. Quando hora lapsa intelligatur, ubi de momento in momentum tempus computatur, 44. 3. 1. t. 6. p. 89.

Qui dicantur *dies continui.* An dies bissextilis, seu intercalaris, pro die separato computandus sit in præscriptionibus? 44. 3. 2. t. 6. p. 90.

Quot modis *utile tempus* accipiatur. Quæ requirantur, ut dies dici possit *utilis.* An dies utiles confundendi cum diebus sessionum? Cur Justinianus in multis sustulerit dies utiles, 44. 3. 3. t. 6. p. 90.

Quid moribus nostris sit annus continuus, & annus utilis, vulgo, *jaar en dag?* An anno continuo diei unus addi debeat? 44. 3. 4. t. 6. p. 91. *in fin.*

Recensentur exempla præscriptionum, quibus lex intra certum tempus quid fieri vetat, 44.3.5.t.6.p.91.

Enarrantur exempla præscriptionum, quibus intra certum tempus quid agendum est: a præscriptione viginti horarum ad præscriptionem centum annorum, 44. 3. 6. t. 6. p. 91.

Moribus hodiernis adhuc multæ brevioris temporis præscriptiones in usu. In quibus anni, biennii, triennii, quadriennii, quinquennii, vicennii præscriptio adhuc servetur, 44. 3. 7. t. 6. p. 92.

De præscriptione hodierna trientis seculi. In quibus rebus locum habeat. Ubi triginta vel viginti anni sufficiant. De antiqua apud Hollandos & Ultrajectinos præscriptione rerum, anno & die impletat nunc cessante, 44. 3. 8. t. 6. p. 93.

An hodie ad præscriptionem longissimi temporis aut trientis seculi requiratur justus titulus aut bona fides? Et quid ad eam sufficiat? An in corporibus & servitutibus præscriptione acquirendis nunc conjungi possint tempora prædecessoris & successoris universalis aut particularis, licet uterque vel alteruter in mala fide fuerit? An ad Zelandicam annorum viginti præscriptionem requiratur justus titulus aut bona fides? Quibus non currat hæc longissimi temporis præscriptio, 44.3.9.t.6.p.94. *in fin.*

Quis sit effectus præscriptionis? An tollat obligationem ipso jure? An obligationi præscriptæ fidejussor aut pignus accedere possit? 44. 3. 10. t. 6. p. 94.

Quibus rebus præscribi nequeat. Quo respectu contra Principem non currat præscriptio. Non currit agere non valenti, 44. 3. 11. t. 6. p. 94.

Cujus loci statutum spectandum in obligationibus aut immobilibus præscribendis, 44. 3. 12. t. 6. p. 95.

Præscriptis verbis actio.

Vide *contractus innominatus.*

Præses.

Præses non potest in perpetuum interdicere foro, advocationibus &c., 1. 12. 2. t. 1. p. 70.

Quid fuerint præsides in specie, quibus nominibus denotati, & an potuerint deportare? 1. 18. 1. t. 1. p. 76. *in fin.*

Præsides civilem & criminalem habuerunt jurisdictionem, 1. 18. 2. t. 1. p. 76.

Non debuerunt egredi suam provinciam, nec sponte se abdicare sine Principis consensu, nec intra quinquaginta dies a deposito officio discedere, 1. 18. 3. t. 1. p. 76.

Generalia monita a præsidibus & aliis observanda; qui plenius scripserint de præsidum officiis, 1. 18. 4. t. 1. p. 77. *in fin.*

De præsidum & judicum ministris, 1.22.6.t.1.p.78.

Præstationes personales.

Vide *familiæ erciscundæ.*

De præstationibus personalibus in judicio communi dividundo, 10. 3. 3. t. 2. p. 254.

De præstationibus personalibus in actione pro socio, 17. 2. 10. & *seqq.* t. 3. p. 129. & *seqq.*

Præsumtio.

Quid sit præsumtio? Quotuplex. Quid sit præsumtio hominis, & quam vim habeat? 22. 3. 14. t. 3. pag. 304.

Quid sit præsumtio juris? Exempla ejus. Qui scripserint de his. Præsumtio juris levior pellitur per præsumtionem juris graviorem contrariam; quod exemplis docetur, 22. 3. 15. t. 3. p. 304.

Quid sit præsumtio juris & de jure? Exempla ejus, 22. 3. 16. t. 3. p. 305.

Præsumtiones plerumque desumuntur ab eo, quod frequenter accidit: quandoque tamen etiam ab eo, quod raro contingit, 22. 3. 17. t. 3. p. 305.

An ex præsumtionibus juris sententia ferri possit, & reus condemnari in civilibus & criminalibus causis? 22. 3. 18. t. 3. p. 305.

In quo distent præsumtiones a fictionibus juris, 22. 3. 19. t. 3. p. 306.

Prætor.

Quid prætores fuerint, qualem habuerint jurisdictionem? 1. 14. 1. t. 1. p. 71.

De numero prætorum, 1. 14. 2. t. 1. p. 71.

Prætoris officium constitit in tribus, *do*, *dico*, *addico*, 1. 14. 3. t. 1. p. 71. *in fin.*

An & quo usque prætores venire potuerint contra jus civile, 1. 14. 3. t. 1. p. 71.

Qui latius tractaverint de officio prætorum, 1. 14. 4. t. 1. p. 72.

Explicatio *l. 3. ff. de offic. prætor.*, 1. 14. 5. t. 1. p. 72.

Quales sint hodierni prætores, 1. 14. 8. t. 1. pag. 73. *in fin.*

Quis fuerit prætor plebejus, 1. 15. 2. t. 1. p. 73.

Prævaricatio.

Quid sit prævaricatio? Quibus fiat modis, 47. 15. 1. t. 6. p. 207.

An licita in civilibus? An et advocato? De chirurgis, cauponibus, vulnera non deferentibus, 47. 15. 2. t. 6. p. 207.

Quando sit crimen publicum, quando non. Quæ pœnæ. Quid si per calumniam moveatur judicium prævaricationis? 47. 15. 3. t. 6. p. 207.

Præventio.

De præventione in accusationibus criminum, 5. 1. 70. 71. t. 2. p. 32.

Precarium.

Precarium differt a donatione & a *precaria* juris Canonici.—An sit contractus? Quando repeti precarium possit. An ad certum tempus concessum repeti ante tempus? Et quid moribus? Quæ res precario concedi possint. An & res suo domino, 43. 26. 1. t. 6. p. 77.

Qualia commoda habeat precario tenens. An & interdictum uti possidetis, 43. 26. 2. t. 6. p. 77.

Quid sit interdictum de precario? An & quo usque heredes teneantur, ac precarius ad eos transeat? Quo tempore in precario solus dolus, quo tempore levissima culpa præstetur, & cur, 43. 26. 3. t. 6. p. 78.

Quando cesset interdictum de precario. Quibus modis evanescat precarium. Ubi de alienatione rei precario concessæ, revocatione, lapsu temporis appositi. Et quid, si ante vel post finem temporis additi precario tenens in aliud tempus longius roget. Item de morte accipientis, & concedentis, 43. 26. 4. t. 6. p. 78.

Qui ædificavit precario, tollendum ad vicini beneplacitum, *tot wederseggens toe*, non cogitur destruere nisi nova emergente causa, 43. 26. 5. t. 6. p. 78. *in fin.*

Pretium.

Pretium ex rebus immobilibus redactum an sit immobile, 1. 8. 16. t. 1. p. 60.

Pretium merci respondere debet; & in pecunia consistere. Quid, si constitutum sit animo non exigendi, quid, si postea remittatur, quid, si aliud in solutum detur, quid, si partim res, partim pecunia data sit, 18. 1. 22. t. 3. p. 145.

Pretium debet esse certum. An instrumento vel testibus probetur plene emtio, si non sit declarata quantitas pretii, 18. 1. 23. t. 3. p. 146.

An pretium conferri possit in arbitrium tertii, vel unus contrahentium, quid, si tertius nolit vel non possit arbitrari, vel iniquum arbitretur, 18. 1. 23. t. 3. p. 146.

Primogenituræ jus.

Si inter concubinatum & nuptias cum concubina aliud matrimonium intercesserit, ex quo liberi exstant; an primogenitus ex concubina ante nuptias editus gaudeat jure primogenituræ, 25. 7. 11. t. 4. pag. 152.

De onere æris alieni ferendi vel non ferendi respectu eorum, quæ jure primogenituræ heres capit, aliisque similibus, 29. 2. 21. t. 5. p. 16.

An jure primogenituræ gaudeant adoptivi? An nati acquisitionem rei, in qua jus primogenituræ obtinet. An legitimati per rescriptum Principis. Quis, si gemelli uno partu sint editi. In liberis ex duplici matrimonio natis, an & quo respectu duplex jus primogenituræ possit locum habere, 38. *D.* 81. t. 5. p. 245.

An & quando renunciatione tollatur hoc jus. An per renunciationem a primogenito factam jus illud transeat ad secundum genitum, an magis omnibus liberis prosit. An primogenitus possit renunciare in favorem tertio geniti, præterito secundo, 38. *D.* 82. t. 5. p. 246.

An pater suo testamento possit adimere primogenito hoc jus, 38. *D.* 83. t. 5. p. 247.

Quæ ex statuto præcipienda, si in patrimonio defuncti non sint, aliunde haud redimenda. Nec præcipiendæ res alteri usui, quam qui statuto expressus est, destinatæ. Nec præceptio facienda ex his, quæ demum post parentis obitum tempore continuatæ societatis quæsita sunt. Cujus loci statuta servanda circa jus primogenituræ, 38. *D.* 84. t. 5. p. 247.

Qui plura scripserint de hoc jure, 38. *D.* 85. t. 5. p. 247.

Princeps.

An & quo usque legibus solutus sit, & tamen legibus vivere velit, 1. 3. 15. t. 1. p. 16. *in fin.*

Princeps leges interpretatur, 1. 3. 18. t. 1. p. 18. *in fin.*

Quo jure & colore Principes Romani suam potestatem exercuerint, 1. 4. 1. t. 1. p. 26.

Princeps non potest jus alteri quæsitum sine causa adimere, 1. 4. 6. t. 1. p. 27.

Causa adimendi justa est delictum vel utilitas publica, & posteriore casu æquivalens præstandum, 1. 4. 7. t. 1. p. 28. *in fin.*

Non adimit jus quæsitum, si jubeat destrui quæ, non jure extructa sunt, 1. 4. 8. t. 1. p. 28.

Nec, si permittat ædificari in publico, cum incommodo vicinorum, 1. 4. 9. t. 1. p. 28.

Nec, si impediat, nequis re sua male utatur, aut si concedat rescripta moratoria, 1. 4. 10. t. 1. p. 28.

Nec, si privilegia concedat, 1. 4. 11. t. 1. p. 29.

Privilegia.

Princeps concedendo privilegia non adimit jus quæsitum, 1. 4. 11. t. 1. p. 29.

Privilegia vel personæ, vel rei seu causæ sunt; & vel certæ personæ aut rei, vel certo personarum aut causarum generi conceduntur, 1. 4. 12. t. 1. p. 29.

Personalia privilegia cessione non transeunt, realia omnino, 1. 4. 13. t. 1. p. 29.

An & quando in dubio privilegia magis realia vel personalia esse præsumantur, 1. 4. 14. t. 1. p. 30.

Privilegia, provinciæ, civitati, vico, pago concessa, hodie magna ex parte faciunt jus municipale, 1. 4. 15. t. 1. p. 50.
Privilegia an strictam, an vero latam recipiant interpretationem, vide *interpretatio.*
Privilegia extinguuntur interitu personæ vel rei, cui concessa, 1. 4. 20. t. 1. p. 31. *in fin.*
An reviviscant, re vel collegio redintegrato, 1. 4. 20. t. 1. p. 31. *in fin.*
An pereant privilegia revocatione concedentis, ac quando & quibus de causis revocatio illa licita sit, quando non, 1. 4. 21. t. 1. p. 31.
An pereant renunciatione, 1. 4. 22. t. 1. p. 32.
Renunciatio privilegiorum, quæ rebus ipsis & factis fit, strictissimam recipit interpretationem, 1. 4. 22. t. 1. p. 32.
Privilegia Universitati data non pereunt per renunciationem privatam quorundam membrorum, ac quandoque ne ipsi quidem renuncianti, 1. 4. 23. t. 1. p. 33.
An pereant præscriptione, 1. 4. 24. t. 1. p. 33.
Non pereunt privilegia morte concedentis, licet data fuerint, ut arbitrio dantis revocabilia sint, 1. 4. 25. t. 1. p. 33.
Quibus remediis experiundum sit pro privilegiorum tuitione, si de violatis municipiorum privilegiis sit quæstio, 1. 4. 26. t. 1. p. 54.
An in cessionarium actionis transeant privilegia actioni aut personæ cohærentia, 18. 4. 12. t. 3. p. 165.
An cessionarius etiam in cessis sibi actionibus uti possit privilegio suo personali ex suo capite, 18. 4. 13. t. 3. p. 165.

Privilegia creditorum.

Omnibus creditoribus anteponuntur domini habentes rerum suarum vindicationem. Quid, si quis aurifabro, sartori, &c. aurum dederit, ut inde vasa, vel pannum, ut inde vestes fierent. An, si res nostræ culpa, vel dolo commodatarii, conductoris, & similium perierint, privilegium nobis inter chirographarios pro rei æstimatione competat, 20. 4. 13. t. 3. p. 250.
An rei furto subductæ dominus pro rei æstimatione privilegium habeat in bonis furis, vel rei furtivæ venditæ pretio adhuc debito; vel rebus ex pecunia furtiva emtis, 20. 4. 13. t. 3. p. 250.
Qui apud mensam publicam nummos deposuerunt, an in bonis mensulariorum foro cedentium prælationem habeant, & an hodie hi, qui pecuniam in graphejo deposuerunt, si graphiarius eam in suos usus converterit, & solvendo non sit, 20. 4. 14. t. 3. p. 250.
An & quando prælationem habeant, quando ne cum aliis quidem concurrant ad pretium domini, qui res suas pro alieno debito per errorem subhastatas, vendi sint passi, nec se opposuerunt, 20. 4. 15. t. 3. p. 251. *in fin.*
Hypothecarii creditores præferuntur chirographariis; nisi quis in venditionem rerum debitoris & similia his annexa, vel in inventarii confectionem, vel in funus defuncti crediderit. Quid juris, si sint hypothecarii privilegiati, & non privilegiati, magis & minus privilegiati, æque privilegiati, 20. 4. 16. t. 3. p. 251.
Plerumque illi, qui specialem in re singulari hypothecam cum privilegio habent, potiores sunt illis, quibus in omnia bona jus hypothecæ datum est; 20. 4. 17. t. 3. p. 212. *in fin.*
Præfertur omnibus, qui in militiam emendam credidit cum pacto pignoris in scriptis comprehenso. An id hodie obtineat in iis, qui ad munus venale emendum crediderunt, 20. 4. 18. t. 3. p. 252.
Quale jus habeat, qui credidit in emtionem rerum cum pacto, ut sibi res emtæ pignori sint. Quid si venditor rem immobilem vendiderit fide de pretio habita, & ipso solemni traditionis instrumento, vel postea ex intervallo, res ei pro residuo pretio obligetur 20. 4. 18. t. 3. p. 252.
Qui in refectionem ædium aut navis crediderunt, habent in nave vel domo privilegium cum hypotheca; item locatores prædiorum in illatis præclusis: domini directi & similes pro canone, solario, censu: Universitas agrorum aggere munitorum in prædia singulorum pro impensis in aggeres, molendina &c. & plures alii, 20. 4. 19. t. 3. p. 252.
Quid juris, si cum illis, qui in emtionem domus aut navis crediderunt, quive de pretio prædii venditi cum pacto solemni pignoris in illud prædium contendunt, concurrant qui postea crediderunt in refectionem. Quid, si alii prius, alii postea crediderint in refectionem domus aut navis. Quid, si domini directi pro solario, canone &c. concurrant cum iis, qui crediderunt in reparationem aggerum & molendinorum, 20. 4. 20. t. 3. p. 253.
Mulier, sponsa, uxor putativa habet hypothecam cum privilegio in omnibus mariti bonis pro dote & augmento ejus. An & pro paraphernis? An & pro arrhis sponsalitiis? & quid moribus? 20. 4. 21. t. 3. p. 253.
Post mulierem fiscus agens ex causa primipilari, & pro tributis in omnia civium bona. Quid sit causa primipilaris. An jus causæ primipilaris extendendum ad eos, qui stipendia militum in castris procurant, inter milites distribuenda, 20. 4. 22. t. 3. p. 253.
Quale jus nostris moribus habeat fiscus pro tributis & vectigalibus, 20. 4. 23. t. 3. p. 254.
In quibus debitoris bonis fiscus cum hypotheca privilegium habeat, si ex contractu agat, 20. 4. 24. t. 3. p. 254.
Quo usque hoc fisci jus adhuc moribus usum inveniat, 20. 4. 25. t. 3. p. 255.
Pupilli, minores, civitates, ecclesiæ, fiscus, in bonis tutorum, curatorum, administratorum, hypothecam quidem, at non privilegium habent, 20. 4. 25. t. 3. p. 255.
Si statuto quædam personæ aut causæ enumerentur privilegiatæ, an præcise eo veniant ordine, quo nominatæ. An, qui non nominati, intelligi debeant privilegio destituti, si jure civili privilegiati sint, 20. 4. 26. t. 3. p. 255. *in fin.*
In simplicibus hypothecariis qui prior est tempore potior est jure, tum in pignore, tum in accessionibus; & tum pro debito principali, tum pro usuris; ac pœna in conventionem deducta, si & pro his pignus obligatum sit; item pro impensis necessariis in pignus factis. Quid moribus obtineat circa usuras, 20. 4. 27. t. 3. p. 256.
Regula, qua prior tempore potior jure est, habet locum in pignore expresso, tacito, judiciali, sive ejusdem sive diversi generis creditores sint. An &

quatenus in pignore prætorio. An et quatenus in hypotheca generali? Et quid, si alius generalem, alius specialem hypothecam habeat, tum jure Romano, tum moribus, 20. 4. 28. t. 3. p. 256. *in fin.*

Prælatio etiam ex horæ prioritate æstimanda est. Quid, si duobus simul res eadem obligetur. Quid si duobus separatim eodem die, nec hora utrique vel alterutri instrumento addita sit. Quid, si quis domum locatam vendiderit cum pacto, ut primi anni pensiones venditori, reliquæ emtori cederent, pignorumque ab inquilino datorum jus sequatur utrumque. Quid, si hodie duæ immobilium hypothecæ in eadem acta publica relatæ, 20. 4. 29. t. 3. p. 257.

Quid juris in prælatione; si hypotheca uni sub conditione, alteri dein pendente illa conditione, res eadem pure obligata sit. Quid, si pro debito conditionali hypotheca constituta sit pure, et pendente debiti conditione res eadem alteri pro debito puro obligetur. Et quid, si pro debito incertæ quantitatis adhuc nascituro pignus obligatum sit, 20. 4. 30. t. 3. p. 257.

Quid juris, si eadem res uni a non domino, alteri ab eo jam domino facto obligata sit. Quid, si eadem res ab eodem non domino diversis alio atque alio tempore obligetur, et is postea dominium acquirat. Quid, si a diversis non dominis res eadem diversis creditoribus obligata sit, 20. 4. 31. t. 3. p. 258.

Novatione facta et pignoribus renovatis, durat temporis prioris prærogativa in pignoribus, 20. 4. 32. t. 3. p. 258.

Quid, si antiquior creditor consenserit in obligationem pignoris posteriori faciendam? vel suum jus callide dissimulaverit, vel priori per privatum, posteriori per publicum instrumentum res obligata sit, 20. 4. 33. t. 3. p. 258.

Hypothecarii posteriores priori etiam invito offerentes debitum, in jus ejus succedunt; chirographarii et extranei non aliter, quam si id actum sit, vel pro debitore fiscali fisco solvatur, vel possessor pignoris hypothecaria actione conventus solvat debitum, 20. 4. 4. 34. t. 3. p. 258.

Oblationes hæ invito hypothecario factæ, habuerunt quandam iniquitatem, et tamen simul necessitatem. Cur nostris moribus cessent oblationes. Quo modo hodie creditum hypothecarium alteri cedi possit. An præter hypothecam alia privilegia transeant in cessionarium, 20. 4. 35. t. 3. p. 259.

Quid juris, si chirographarii magis et minus privilegiati vel æque privilegiati concurrant. An non privilegiati debita exacta restituere teneantur chirographariis privilegiatis, 20. 4. 36. t. 3. p. 259.

Recensentur privilegiati chirographarii; civitates in bonis eorum quibuscum contraxerunt, famuli et ancillæ pro mercede. An domini pecuniæ furto ablatæ in rebus ea pecunia emtis, vel in pretio ex rebus furtivis per furem venditis adhuc debito. Quid, si alii ex oneroso, alii ex lucrativo titulo creditores sint, 20. 4. 37. t. 3. p. 259.

Cujus loci statuta circa jus prælationis spectanda sint, 20. 4. 38. t. 3. p. 260.

Probatio.

Probatio consuetudinis, vide *consuetudo.*

Quo modo probetur jurisdictio, 2. 1. 53. t. 1. p. 98. *in fin.*

Metus quo modo probetur, 4. 2. 14. t. 1. p. 220.

Dolus non præsumitur, sed probandus; quo modo probetur, 4. 3. 2. t. 4. p. 222.

Minorennitas quo modo probetur, 4. 4. 12. t. 1. p. 234. *in fin.*

Dominium quibus probetur modis, 6. 1. 24. t. 2. p. 114.

Orto in ædibus incendio, an inhabitanti, an magis locatori, aut vicinis læsis incumbat probatio respectu culpæ, 9. 2. 20. & 21. t. 2. p. 220. & 222.

Quo modo fines probentur, 10. 1. 9. t. 2. p. 222.

Quo modo probetur mutuum, 12. 1. 26. & *seqq.* t. 3. p. 14. & *seqq.*

De probatione indebiti, & quis probet, 12. 6. 14. t. 3. p. 45.

Quid sit probatio. Quid argumenta artificialia & inartificialia, 22. 3. 1. t. 3. p. 301.

Est vel ordinaria vel extraordinaria. Ad extraordinariam etiam pertinet ocularis inspectio, 22. 3. 2. t. 3. p. 301.

Quid sit plena, quid minus plena probatio, multum ab arbitrio judicis pendet, quo usque probatio fidem faciat, 22. 3. 3. t. 3. p. 301. *in fin.*

An & quo usque fama ac rumores fidem faciant, 22. 3. 4. t. 3. p. 301.

An fuga semiplene probet, 22. 3. 5. t. 3. p. 301.

De probatione seu purgatione vulgari per ferrum candens, duellum, &c. 22. 3. 6. t. 3. p. 302.

De assertione vulnerati vulnerantem excusantis aut accusantis; de inscriptionibus et titulis et signis rei impositis; de testis unius depositione. Omnes plenæ probationes fieri possunt minus plenæ, 22. 3. 7. t. 3. p. 302.

Probanda facta dubia, non notoria. Qui tractent de notorio. Quando jura probanda sint, 22. 3. 8. t. 3. p. 302.

Probat actor: sæpe et reus, ubi graviores contra eum militant præsumtiones, vel ipse offert probationem, 22. 3. 9. t. 3. p. 302.

An & quando is, qui negat, onere probandi gravetur, 22. 3. 10. t. 3. p. 303.

Probare tenetur qui non possidet, 22. 3. 11. t. 3. p. 303.

Probandum intra tempora a judice vel lege præfinita. An illa tempora sint continua. An ante litem contestatam probari possit. An operetur aliquid productio instrumenti facta ante litem contestatam. De testibus examinandis ante litem contestatam, si mortis aut absentiæ metus immineat, 22. 3. 12. t. 3. p. 303.

Non recte fit probatio post conclusionem in causa. Quid juris, si ex uno latere tantum in causa conclusum sit. An post conclusionem in causa produci possit authenticum, cujus exemplum ante productum fuerat. An mediante restitutione post conclusionem in causa nova probatio fieri possit. An judex ex officio tunc novam probationem injungere, 22. 3. 13. t. 3. p. 304.

Proconsul.

Quid sit proconsul, qualem habuerit potestatem. An eam potuerit exercere, antequam suam intraverit provinciam, 1. 16. 1. t. 1. p. 74.

Quænam præcipua fuerint proconsulum officia, 1. 16. 2. t. 1. p. 74.

Proconsul adjunctum habuit legatum. Vide *legatus proconsulis.*

Procurator Cæsaris.

Quis fuerit procurator Cæsaris, qualem habuerit potestatem, 1. 19. 1. t. 1. p. 77.

Criminalem habuit jurisdictionem, cum præsidis vice fungebatur, 1. 19. 2. t. 1. p. 77.

Procurator.

An procurator possit arrestare debitorem sui domini, 2. 4. 53. t. 1. p. 111.

An arrestari pro debito domini, 2. 4. 57. t. 1. p. 113.

An recte transigat procurator de re vel lite domini, 2. 15, 2. t. 1. p. 159.

Quis olim, quis deinde procuratorum usus fuerit; quis hodie; multa habent cum advocatis communia. An eorum munus præjudicet nobilitati, 3. 3. 1. t. 1. p. 185.

Qui procuratorem dent, an minores, de statu suo litigantes, tutores, ipsi procuratores, & quid moribus, 3. 3. 2. t. 1. p. 185.

An procurator ad negotia gerenda datus possit dare procuratorem ad lites, 3. 3. 5. t. 1. p. 186.

Quis possit esse procurator ad lites, an infamis, miles, mulier, 3. 3. 4. t. 1. p. 186.

An moribus uxor sine mariti consensu constitui ab extraneo possit procuratrix ad lites expediendas & promovendas, 3. 3. 5. t. 1. p. 186. *in fin.*

An minor annis 25. possit esse procurator ad lites, an & defensor, 3. 3. 6. t. 1. p. 187.

Firmatur divisio procuratoris in generalem cum libera & sine libera, 3. 3. 7. t. 1. p. 187.

Quot modis quis fiat procurator in rem suam, & in quibus distet a simplici procuratore, 3. 3. 8. t. 1. p. 189.

Constituitur procurator mandato; quo modo illud tum jure civili, tum moribus interponatur, 3. 3. 9. t. 1. p. 189.

Si constet deesse mandatum, procurator pro actore non admittitur. Si de facto admissus sit, an ratihabitione firmentur per eum gesta, 3. 3. 10. t. 1. p. 189. *in fin.*

Conjunctæ personæ an & quando pro conjunctis personis agere possint sine mandato, 3. 3. 11. t. 1. p. 190.

Si constet de mandato, non cavendum de rato, secus si de eo dubitetur, 3. 3. 12. t. 1. p. 190.

Quis ferat impensas litis, si procurator egerit pro alio sine mandato, & succubuerit, 3. 3. 13. t. 1. p 190.

Intervenit procurator in causis civilibus, nisi judex desideret litigantis ipsius præsentiam. An tunc defungi possit mittendo procuratorem plenissimo mandato instructum, 3. 3. 14 t. 1. p. 190.

An & quando procurator in criminalibus admitti possit, quibus in casibus reus criminis absens damnari, 3. 3. 14. t. 1. p. 190.

An moribus procurator in criminalibus admittatur, a decreto citationis in persona appellare non licet. In delictis levioribus talis citatio aut personæ prehensio non decernenda, 3. 3. 15. t. 1. p. 192. *in fin.*

An in popularibus actionibus procurator admittatur, 3. 3. 16. t. 1. p. 192.

An procurator etiam in causa reconventionis defendere teneatur, 3. 3. 17. t. 1. p. 192.

Dolus & negligentia procuratoris nocet domino; qui tamen actione mandati indemnitatem consequitur, quandoque etiam restituitur, 3. 3. 17. t. 1. p. 192.

An procurator succumbens appellare & appellationem prosequi teneatur? & quid moribus? 3. 3. 18. t. 1. p. 192.

An procurator ad agendum datus transigere possit, aut aliam actionem, quam quæ mandata instituere, 3. 3. 18. t. 1. p. 192.

Procurator ad lites litis contestatione fit dominus litis, citatur, &c. 3. 3. 19. t. 1. p. 193. *in fin.*

An ante litem contestatam procurator rei invitus cogi possit, ut litem suscipiat, 3. 3. 19. t. 1. p. 193. *in fin.*

In procuratorem fertur sententia, sed in bonis ejus executio non fit, exceptis paucis casibus, 3. 3. 20. t. 1. p. 193.

Morte procuratoris vel mandantis evanescit procuratoris officium. Quo modo tunc moribus mandatum novum interponendum sit, 3. 3. 21. t. 1. p. 193.

Cessat etiam renunciatione procuratoris ex justa causa, maxime si bona ejus, quem defendit, a creditoribus possideri cœperint, 3. 3. 22. t. 1. p. 193.

An mandatum procuratori ad lites datum revocari possit invito procuratore. Quid moribus, secundum quos procurator non fit litis dominus. An &, si in rem suam procurator datus sit, 3. 3. 23. t. 1. p. 194.

An credatur revocatum mandatum prius generale, si dein speciale detur ad certum negotium. Quid, si mandet Mævio negotium, quod prius Titio mandaverat, 3. 3. 24. t. 1. p. 194.

In quibus differat defensor a procuratore, 3. 3. 25. t. 1. p. 194.

Procuratores ad litem an jurent de calumnia, 3. 6. 6. t. 1. p. 204.

Procurator an possit petere restitutionem in integrum; & quali mandato tunc opus sit, 4. 1. 9. t. 1. p. 208. *in fin.*

Prodigus.

An prodigus restitui possit exemplo minorum, 4. 4. 55. t. 1. p. 251.

De prodigo per decretum declarando, curatore ei dando, contrario decreto, deque gestis ante decretum, vel post, aliaque plura, vide *Cura.*

Productio testium.

Vide *testes.*

Proportio.

Qualis servanda proportio in justitia commutativa & distributiva, 1. 1. 9. t. 1. p. 5.

Prorogatio jurisdictionis.

Quid sit jurisdictio prorogata, 2. 1. 14. t. 1. p. 84.

An fieri possit prorogatio judici ignoranti, 2. 1. 15. t. 1. p. 84. *in fin.*

An in prorogationem consentire debeat is, cujus alias ejus rei notio fuisset, 2. 1. 15. t. 1. p. 84. *in fin.*

An minoribus magistratibus jurisdictio prorogari possit, 2. 1. 16. t. 1. p. 85.

An & mandatariis jurisdictionis, 2. 1. 16 t. 1. p. 85.

Non potest fieri collegis, quibus tantum certæ causæ sunt mandatæ judicandæ, 2. 1. 17. t. 1. p. 85.

Non potest fieri foris privilegiatis, 2. 1. 17. t. 1. p. 85.

Quo modo fiat tacita prorogatio per aditionem judicis incompetentis ab utroque litigatore, ac sciente, sponte factam. Quo modo per litis contestationem, si uterque per errorem sponte sua adiverit incompetentem, 2. 1. 18. & 19. t. 1. p. 85. & 86.

Si actor reum invitum vocaverit ad judicem non competentem, reus non censetur prorogasse jurisdictio-

nem, nisi litem contestetur, aut cautionem ab actore exigat, aut dilatorias opponat exceptiones, etiamsi illæ admissæ sint, 2. 1. 20. & 22. t. 1. p. 86 & 97.

An arresto detentus censeatur prorogasse jurisdictionem, si ipse cautionem interposuerit, 2. 1. 21. t. 1. p. 87.

An actor, qui reum vocavit ad judicem non competentem, possit deinde, invito reo, litem ad aliud forum transferre, si reus necdum enim actore litem fuerit contestatus, 2. 1. 23. & 24. t. 1. p. 87. et 88.

Non censetur prorogasse jurisdictionem, qui invitus, viribus præturæ compulsus, litem movit vel excepit apud judicem incompetentem, 2. 1. 25. t. 1. p. 88.

An prorogatio jurisdictionis pacto vel contractu facta pœnitentiam admittat alterutro invito, 2. 1. 26. et 27. t. 1. p. 88. et 89.

Prorogatio pacto facta etiam heredem prorogantis tenet: non tamen Ultrajecti, 2. 1. 28. t. 1. p. 89. *in fin.*

An et viduam prorogantis, ac maritum ejus secundum, jure maritalis potestatis conventum ex negotio prioris mariti, posito jure hodierno, quod uxor ex viri contractu obligatur. Non tamen Ultrajecti, 2. 1. 29. t. 1. p. 89.

An prorogatio teneat fidejussorem prorogantis, 2. 1. 30. t. 1. p. 90.

An generalis prorogatio sufficiat, et quid juris in Hollandia, 2. 1. 31. t. 1. p. 90.

Si is, qui prorogationem fecit, in territorio moretur, ad nudam citationem, sine personæ aut rei prehensione, se sistere tenetur, 2. 1. 32. t. 1. p. 90.

An prorogatio jurisdictionis fieri possit ratione loci, 2. 1. 33. t. 1. p. 90.

An ratione temporis, 2. 1. 34. t. 1. p. 90.

An respectu personarum et quantitatis, et quid hodie in his obtineat, 2. 1. 35. t. 1. p. 91.

Varii sunt casus ex jure hodierno, in quibus cessat prorogatio jurisdictionis, ac reprobata est, 2. 1. 36. t. 1. p. 91.

An in causis criminalibus prorogatio jurisdictionis locum habeat, 2. 1. 37. t. 1. p. 91.

An Clericus judici laico possit prorogare jurisdictionem, 5. 1. 110. t. 2. p. 49.

An miserabiles personæ suo possint fori privilegio renunciare, 5. 1. 123. t. 2. p. 92.

Prospectus servitus, & ne prospectui officiatur &c.

Vide *servitutes urbanæ.*

Protocolium.

De protocollis tabellionum, 22. 4. 3. t. 3. p. 307.

Ubi sint asservanda post obitum tabellionum, 22. 4. 20. t. 3. p. 312.

Protopraxia.

Vide *privilegia creditorum.*

Protutor, protutela.

Quot modis quis possit pro tutore se gerere, quando non sit pro tutore habendus, licet gerat, 27. 5. 1. t. 4. p. 199.

De actione directa protutelæ. An protutor teneatur etiam de non gestis. Quid agere debeat, si nolit amplius gerere, 27. 5. 2. t. 4. p. 200. *in fin.*

De contraria actione protutelæ, et in quibus differant effectu protutores a veris tutoribus, 27. 5. 3. t. 4. p. 200.

Qui cum protutore contraxit, ignorans eum falsum esse tutorem, restitui potest, et cur. An detur restitutio, si prætor decreverit, se ratum habiturum contractum auctore falso tutore initum. An, si sciverit tutorem esse falsum. An, si contraxerit auctore vero & falso tutore, 27. 6. 1. t. 4. p. 200.

Quibus teneatur, qui scit, se tutorem non esse, & tamen auctor sit? & quibus actionibus. Quid juris, si quis dolo persuaserit alteri, ut is credat, se tutorem esse, & auctor fiat, 27. 6. 2. t. 4. p. 201.

Proxeneta.

An possit esse testis in negotio, cui ministerium accommodavit; & quæ fides sit habenda libris ejus, 22. 5. 8. t. 3. p. 315.

Quid sint proxenetica. An & quo modo petenda. An exprimenda in eorum petitione opera præstita, & causa, & quantitas. An peti possint, si negotium sit nullum, aut manserit imperfectum, 50. 14. 1. t. 6. p. 349.

An proxeneta in nuptiis intervenire possit. An teneatur, si nomen non bonum monstraverit. An possit testis esse in causa, in qua proxeneta fuit. Et de fide librorum ejus, 50. 14. 2. t. 9. p. 349.

Proximi.

De fideicommisso *proximioribus, vel proximioribus ab intestato* relicto, vide *fideicommissum.*

Pubertas.

Pubertas triplex est, simplex, plena & plenissima, 4. 4. 1. t. 1. p. 229.

Publica crimina.

Vide *crimina publica.*

Publicæ res.

Res publicæ confunduntur aliquando cum rebus jure gentium communibus, 1. 8. 2. t. 1. p. 55.

Quid sint res publicæ, & quid cuique liceat in publicis fluminibus, 1. 8. 8. t. 1. p. 58.

An in publicis fluminibus aut ripis eorum ædificare liceat jure Romano & moribus, 1. 8. 9. t. 1. p. 59.

Publicani.

An publicani habeant hypothecam legalem pro exactione tributorum ac vectigalium, & quamdiu secundum Hollandiæ mores, 20. 2. 8. t. 3. p. 228.

Vide *vectigal.*

Publicatio bonorum.

De varia juris civilis mutatione circa publicationem bonorum, & reservata proximis parte eorum. An & reservanda iis pars eorum, quæ defunctus scelere quæsivit, 48. 20. 1. t. 6. p. 87.

Qui jure civili et moribus publicare possint. An publicata cedant dominis territorii merum imperium habentibus, an magis fisco supremi Principis, 48. 20. 2. t. 6. p. 288.

Quid publicetur delinquente fructuario, vel nudo proprietario. An bona uxoris ex delicto mariti? An dos ex delicto uxoris. An bona per delinquentem ex fideicommisso restituenda, aut fructus eorum. An emphyteuticaria, vel feuda vel aliter alienari prohibita, 48. 20. 3. t. 6. p. 288 *in fin.*

An donationes, vel oneroso titulo alienationes post crimen factæ subsistant, si publicatio sequatur. Quid, si delinquens in fraudem fisci non acquisierit, quod poterat. Quid, si ob crimen profugus

delatam sibi hereditatem alteri vendiderit, 48. 20. 4. t. 6. p. 288.
Strictam publicatio recipit interpretationem. Publicatis *mobilibus, & immobilibus*, an incorporalia, Publicatis *omnibus*, an et futura, jure civili ac moribus? Et quæ videantur futura, 48. 20. 5. t. 6. p. 289.
Cessat, si reus ante condemnationem moriatur; aut pendente appellatione, nisi sententia publicationem contineat, vel sit crimen perduellionis. Cessat ex privilegio Hollandiæ nobilibus, et plerisque civitatibus indulto. De privilegii hujus interpretatione, et an ei locus in perduellione aut falsa moneta. Quid juris in Gelria et Ultrajecti, 48. 20. 6 t. 6. p. 289.
Quid juris, si matrimonium damnati non sufficiat æri alieno. An cessante publicatione, damnatus testari possit, et quo modo ei succedatur ab intestato, 48. 20. 6. t. 6. p. 289.
Fiscus fert onus æris alieni pro parte, quæ publicatur. Cui fisco cedant mobilia et immobilia damnati sub diversis Principibus constituta aut sita, et pro qua parte quisque fiscus onus æris alieni ferat, 48. 20. 7. t. 6. p. 290.
Redeuntibus per pacis conditiones bonis jure belli publicatis, an et ea redeant, quæ per simulatos contractus publicationi subducta fuerant, 48. 20. 8. t. 6. p. 291. *in fin.*
An et quando bonorum publicatio locum habeat in iis, qui se ipsos occiderunt, 48. 21. 1. et 2. t. 6. p. 291.
Ubi plura de publicatione, 48. 20. 9. t 6. p. 291.

Publiciana actio.

Quotuplex sit actio Publiciana, quid sit ea, quæ ad exemplum rei vindicationis inducta fuit, 6. 2. 1. t. 2. p. 129.
Hujus actionis fundamentum est jus possessionis: quod *jus possessionis* jure Romano notum est, & differt a naturali possessione, 6. 2. 2. t. 2. p. 121.
An vero domino detur Publiciana? 6. 2. 3. t. 2. pag. 121.
Datur tamen ei, cui res a non domino est vendita & tradita, si is postea dominium nactus sit, & cur id ita obtineat, 21. 3. 1. t. 3. p. 284.
Ut hæc actio detur, non requiritur, ut pretium numeratum sit, nec ut agens eo tempore, quo agit, in bona fide sit, sed sufficit, quod bona fides ab initio adfuerit, 6. 2. 4. t. 2. p. 121.
An Publicianam habeat, qui emit a furioso, quem putabat sanæ mentis esse, 6. 2. 5. t. 2. p. 122.
Datur contra omnes jure debiliore possidentes, & illos, qui juris interpretatione pro possessoribus habentur; non contra possidentes æquali jure, sive ab eodem sive a diversis non dominis res utrique tradita sit. Nec hic potior est is, cui potior res est tradita; cujus contrarium est in rei vindicatione, 6. 2. 6. t. 2. p. 122.
Non possident æquali jure, cum alter ex oneroso titulo possedit, alter ex lucrativo possidet, 6. 2. 7. t. 2. p. 122.
Non datur regulariter contra verum dominum. Sunt tamen casus excepti, 6. 2. 8. t. 2. p. 122.
Petuntur hac actione res corporales & incorporales, si modo usucapi vel præscribi longo tempore possent. Non furtivæ, per testatorem vel legem alienari prohibitæ, nec quæ numquam possessæ, 6. 2. 9. t. 2. p. 123.
Respectu fructuum et impensarum idem in Publiciana obtinet, quod in rei vindicatione, 6. 2. 10. t. 2. p. 123.
Actio Publiciana adhuc hodie in usu est, 6. 2. 11. t. 2. p. 123.

Purgatio.

De oblatione sui ad purgationem criminis, ex *l. diffamari.* De forma hujus judicii. An impetratum a Curia mandatum purgationis locum faciat præventioni; et quando peti possit, ut purgare se volens remittatur ad judicem ordinarium? An pendente lite, super exceptione fori declinatoria, reus carceri includi possit? Et generaliter notabilia plura circa hoc purgationis judicium. Quid agendum sit tertiò, si in lite criminali facta eius mentio tanquam nocentis? An pendente purgationis judicio reus possit apus competentem judicem accusari alterius criminis, quod mandato purgationis comprehensum, 48. 2. 16. t. 6. p. 219.

Q

Quadragesima pretii.

AN et quando quadragesima par pretii et alia onera ac laudemia præstanda sint moribus nostris propter alienationem, quæ per divisionem, aut adjudicationem rerum hereditariatum, similesque modos sit, 10. 2. 43. t. 2. p. 253.

Quæstiones.

Moderatus quæstionum seu tormentorum usus ab iniquitatis vitio purgatur, 48. 18. 1. t. 6. p. 273.
De tormentis non nisi in graviore crimine adhibendis; de modo in quæstionibus observando pro varia personarum conditione. Quæ fides responsis extortis habenda sit, 48. 18. 2. t. 6. p. 275.
Non descendendum ad tormenta, nisi graves contra reum militent præsumtiones. Enarrantur plurima indicia, de quibus dubium, an sint ad torturam sufficientia, nec ne, 48. 18. 3. t. 6. p. 276.
Qui non possit quæstionibus subjici jure civili ac moribus. Ubi de gravidis, impuberibus, militibus, veteranis, decurionibus, viris clarissimis, de se confessis reis, aut convictis, servis contra dominos, senibus, 48. 18. 4. t. 6. p. 277.
Si plures torquendi, a quo sit inchoandum? An et qui torquendi, si cædes in rixa sit facta, 48. 18. 5. t. 6. p. 277.
An quæstiones adhibendæ, si reus plene convictus sit? Si decretæ sint in plene convictum, et is perduret in negando, an is dimittendus, an magis ordinaria pœna vel extraordinaria coercendus sit? 48. 18. 6, t. 6. p. 278. *in fin.*
Si non convicti, sed ex indiciis torti, negent, an et quando iterum torqueri possint? Quid si in tormentis emissam confessionem postea revocent? Si ter torti in negatione perdurent, an a crimine, an ab instantia, absolvendi sint? 48. 18. 7. t. 6. p. 278.
An testes et accusatores torqueri possint, 48. 18. 8. t. 6. p. 279.
Qui ulterius de quæstionibus videndi, 48. 18. 9. t. 6. p. 279.

Quæstor.
Quid fuerint quæstores parricidii, quæstores ærarii, quæstores sacri palatii, 1. 13. 1. t. 1. p. 71.
Quid quæstor vagabundorum, et ubi plura de quæstoribus legi possint, 1. 13. 2. t. 1. p. 71. *in fin.*

Qualitas.
Qualitas, qua quis agit, an statim in ingressu litis probanda sit per actorem, si statim in principio negetur, 2. 13. 4. t. 1. p. 139. *in fin.*

Quanti minoris actio.
Vide *redhibitoria actio.*

Quarta D. Pii.
Quarta D. Pii adrogatis impuberibus debita, est quarta omnium bonorum, 1. 7. 4. t. 1. p. 52.

Quarta legitima.
Vide *legitima.*

Quarta Trebellianica.
Vide *Trebellianica.*

Quasi ususfructus.
In rebus fungibilibus est quasi ususfructus; etiam, cum omnium bonorum ususfructus legatus est, 7. 6. 1. t. 2. p. 169.
An etiam actu inter vivos quasi ususfructus constitui possit, 7. 5. 2. t. 2. p. 169.
Quæ sub fungibilibus hic contineantur? an et ruta ac cæsa ex lapidicinis vel metallifodinis in fundo fructuario existentibus, 7. 5. 3. t. 2. p. 169.
An et quo modo in vestimentis sit verus aut quasi ususfructus? et quid moribus, 7. 5. 4. t. 2. pag. 169.

Quasi contractus.
Quæ sit natura quasi contractuum, quæ species, 44. 7. 5. t. 6. p. 101.

Querela inofficiosæ donationis.
Vide *donatio.*

Querela inofficiosi testamenti.
Quid testamentum inofficiosum, quid querela inofficiosi testamenti, 5. 2. 5. t. 2. p. 93.
An querela ut ex lege Glicia, an ex moribus? Est petitio hereditatis et quidem ab intestato, 5. 2. 4. t. 2. p. 63.
Competit liberis suis, emancipatis, posthumis. An adoptatis, legitimatis, spuriis? 5. 2. 5. t. 2, p 64.
An nepotibus, quorum pater a suo patre juste exheredatus erat, vel injuste, sed agere non vult, posito, quod filius exheredatus suo patri superstes fuit, 5. 2. 6. t. 2. p. 64.
Quid juris hodie, si liberi a patre præteriti sint? 5. 2. 7. t. 2. p. 64.
Post liberos datur parentibus, etiamsi ad secunda vota transierint, 5. 2. 8. t. 2. p. 64.
Datur & fratribus germanis ac consanguineis, (non uterinis) si turpis persona ipsis prælata sit. Quid juris, si simul turpis & honesta persona sit prælata fratri, 5. 2. 9. t. 2. p. 65.
Quæ sint turpes personæ? an meretrix, concubina; spurius, ex incestu vel adulterio natus, 5. 2. 10. t. 2. p. 65.
Aliis ultra fratres germanos & consanguineos querela non datur, ac ne jure quidem novissimo, non uterinis, non fratrum liberis. Nec, rescissio ad patris petitionem testamento, admittendi cum eo fratres fratrumve liberi; nec cum consanguineis uterini fratres, 5. 2. 11. t. 2. p. 66.
Contra quos querela detur, 5. 2. 12. t. 2. p. 67.
Per querelam jure novo sola infirmatur institutio; etiam cum frater eam movit: infirmatur tamen tota, ultra legitimam, 5. 2. 13. t. 2. p. 67. *in fin.*
Si clausula codicillaris inofficioso testamento sit addita, illud sustinet, sic ut institutis hereditas ex fideicommisso restituenda sit; deductis per liberos ex jure canonico & hodierno duabus quartis. Quo modo illæ computentur, 5. 2. 14. t. 2. p. 67.
An & nepotes duas quartas deducant? 5. 2. 15. t. 2. p. 68.
An & parentes aut fratres? 5. 2. 16. t. 2. p. 68.
An & præterito filio posthumo, vel alio filio, quem testator parens mortuum credebat, legata & fideicommissa debeantur vi clausulæ codicillaris, sicut filio præterito tantum essent salvæ duæ quartæ; per distinctiones explicatur, 5. 2. 17. t. 2. p. 68.
Rescissa institutione, quo modo indemnitatem consequatur institutus, si conditionem in dando vel faciendo consistentem impleverit, legata aut æs alienum defuncti solverit, aut ipse fuerit defuncti creditor, 5. 2. 18. t. 2. p. 70.
Qui per calumniam movit querelam, relicta perdit, etiam hodie, 5. 2. 19. t. 2. p. 70.
Cessat querela, si aliud supersit remedium; item lapsu quinquennii. Unde id sit computandum. An currat minori? An major restituatur? 5. 2. 20. t. 2. p. 70.
An cesset in tabulis pupillaribus, testamento militis, castrensi & quasi castrensi peculio, & quid hodie, 5. 2. 21. t. 2. p. 71.
Non datur querela, si exheredatio bona mente facta sit, ob impuberem ætatem, furorem, prodigalitatem, æris alieni molem. Cessante tamen tali causa, recte legitima petitur actione ad supplementum, 5. 2. 22. t. 2. p. 71.
Nec etiam querelæ locus, si ex justa ingratitudinis causa exheredatio facta sit, 5. 2. 23. t. 2. p. 71. *in fin.*
An testamentum sit nullum, an potius querela infirmandum, si causa exheredationis omissa, vel non sufficiens expressa, vel sufficiens expressa quidem, sed non probata sit, 5. 2. 23. t. 2. p. 71. *in fin.*
Quæ sint justæ causæ exheredationis in liberis, parentibus, fratribus, & an ad similes vel graviores extendi possint, 5. 2. 24. t. 2. p. 72.
Hæresis moribus non est justa causa exheredationis. Quo modo plenius liberis reformatæ religionis in Hollandia alibique perspectum sit, si parentes sint pontificii, 5. 2. 25. t. 2. p. 73.
An juste exheredari possint minorennes vel majorennes, si sine parentum consensu nuptias contraxerint, aut turpiter ac luxuriose vivere cœperint? quæ intelligitur turpiter vivere, 5. 2. 26. t. 2. p. 73.
An, si ingrati liberi ante parentem mortui sint, nepotes inde nati ob sui parentis ingratitudinem ab avo exheredari possint, 5. 2. 27. t. 2. p. 74.
An ad ingratitudinis causas etiam pertineant injuriæ verbales, 5. 2. 28. t. 2. p. 74.
Sufficit ad excludendam querelam, quod ex pluribus causis expressis una probetur, 5. 2. 29. t. 2. pag. 75.
An sola ingrati pœnitentia cesset causa exheredationis facta vel faciendæ? 5. 2. 30. t. 2. p. 75.
Cessat exhæredatio per reconciliationem, 5. 2. 31. t. 2. p. 75.

Cessat querela etiam per renunciationem expressam vel tacitam post mortem testatoris factam. Ex quibus factis tacita colligatur renunciatio. An ex eo, quod quis legatum sibi relictum acceptavit? aut legatario successit, aut jure legati rem eandem a legatario accepit. Et quid juris in his secundum jus novissimum, 5. 2. 32. t. 2. p. 76.
An censeatur renunciasse querelæ, qui quid hereditarium ab herede sciens emit, conduxit, aut ei solvit, aut aliter institutum pro herede agnovit, 5. 2. 33. t. 2. p. 76.
An querela careat exheredatus, si per heredem inofficioso institutum ipse heres institutus sit, eique successerit, 5. 2. 34. t. 2. p. 77.
Non cessat querela, jure Romano aut moribus, si quis vivo testatore consenserit in exheredationem subscriptione testamenti, aut pactis dotalibus, 5. 2. 35. & 36. t. 2. p. 77.
Quo usque moribus valeant renunciationes hereditatis pactis dotalibus factæ, 5. 2. 37. t. 2. p. 78.
Si pactis dotalibus sit definitus succedendi ordo, ut conjux superstes defuncto succedat, parentibus paciscentium superstitibus salva debet esse legitima, ubi leges eos ab intestato vocant, 5. 2. 38. t. 2. pag. 78.
Quid, si parentes ipsi talibus pactis dotalibus subscripserint, nec tamen nominatim legitimæ renunciaverint? 5. 2. 39. t. 2. p. 79.
Si pacto dotali definitum sit, liberis ex eo matrimonio nascituris, ac sine prole decedentibus, bona redire debere ad latus, unde provenerunt, nulla superstiti conjugi ex liberorum bonis legitima debetur, aut Trebellianica. Quid juris, si tabula dotali designati successores fideicommisso ulteriore gravati sint; vel ipsis liberis alienatio interdicta, 5. 2. 40. t. 2. p. 79.
Si liberi testamentum condiderint, & ita ordinem succedendi tabulis dotalibus expressum insuper habuerint, patenti superstiti legitimam relinquere debent, 5. 2. 41. t. 2. p. 80.
Si parentes aut liberi aut fratres statuto exclusi sint a successione ab intestato, etiam querelam non habent, si præteriti sint, 5. 2. 42. t. 2. p. 80.
Querela non preparata an transeat, ad heredes exheredati, 5. 2. 43. t. 2. p. 81.
Cessat querela relicta legitima; de qua legitima plura vide ad vocabulum *legitima*.
Si minus sit relictum, quam legitima, locus est actioni ad supplementum, de qua vide *supplementum*.
Si in querela inofficiosi, judices pari numero dissentiant, pro testamento pronunciandum est, 5. 2. 73. t. 2. p. 93.
Ei, qui per querelam obtinuit, pendente appellatione ab illa sententia, interim per institutum alimenta præstanda, si inops sit, 5. 2. 74. t. 2. p. 94.

R

Rapina.

De rapina & damno in turba dato, & actionibus propterea competentibus, ac criminali accusatione ex jure civili & hodierno, 47. 8. 1. & *seqq.* t. 6. p. 183.
De rapientibus ex incendio, ruina, naufragio, nave, rate expugnata; & criminalibus judiciis eo nomine competentibus, etiam contra eos, qui naufragia procuraverint, naufragos suppresserint, 47. 9. 1. & *seqq.* t. 6. p. 184.
De rapientibus ex munitionibus aggerum, molendinis, cataractis, pontibus, aratris, curribus, &c. 47. 14. 4. t. 6. p. 207.

Raptus.

Quid sit crimen raptus? In quas personas committatur. Quæ pœnæ rapientium, comitum, consciorum, cui cedant bona raptoris. De parentibus, dolorem remittentibus. An hæc ita moribus, 48. 6. 4. & 5. t. 6. p. 248.
Ex quibus causis pœna raptus exasperanda, ex quibus mitiganda sit, 48. 6. 6. t. 6. p. 249.

Ratihabitio.

Ratihabitio quando similis sit mandato, quando non. Et an ratihabitio patris faciat nuptias retro legitimas, 23. 2. 8. t. 4. p. 19.

Ratio legis.

Quo sensu verum sit, cessante ratione legis ipsam cessare legis dispositionem, 1. 3. 43. t. 1. p. 25.
Non omnium, quæ a majoribus constituta, ratio reddi potest, 1. 3. 6. t. 1. p. 14.

Rationes.

Rationes edendæ per argentarios. Vide *editio*.

Rationum editio.

De rationibus per tutores reddendis, vide *tutela*, *tutores*.

Reauditio.

Quid sit, in quibus conveniat cum appellatione, in quibus ab ea differat? Et alia, 49. 2. 8. t. 6. p. 317.

Receptatores.

An tantum latronum, an & aliorum sceleratorum receptatores sint, 47. 16. 1. t. 6. p. 208.
De pœnis eorum; & quando exasperentur, quando mitigentur, quando cessent, jure civili ac moribus. Quid, si quis falso accusetur receptationis? 47. 16. 2. & *seqq.* t. 6. p. 208. & *seqq.*

Reconventio.

De foro competente ex reconventione; & quid, si reconventus respondere nolit, 5. 1. 78. t. 2. p. 35.
An actor renunciando liti inchoatæ possit evitare reconventionem, 5. 1. 78. t. 2. p. 35.
An conventus ex contractu reconveniri possit pluribus actionibus etiam ex delicto natis, 5. 1. 78. t. 2. p. 35.
An reconventio, & quo usque, in injuriarum actione locum habeat, 5. 1. 78. t. 2. p. 35.
An unus ex pluribus coheredibus agentibus aut conventis reconvenire aut reconvenire ex alia causa possit, 5. 1. 78. t. 2. p. 35.
Nemo invitus cogitur reconvenire. An reus pendente lite possit actorem alia lite apud alium judicem pulsare, 5. 1. 79. t. 2. p. 35.
Quo tempore, & an post litem contestatam, reconventio fieri possit, an & post sententiam in appellatione, 5. 1. 80. t. 2. p. 35.
An tutor, curator, administrator nomine officii agens pro pupillo & similibus, reconveniri possit de eo, quod suo nomine debet, & vice versa, 5. 1. 81. t. 2 p. 36.
An socius, nomine societatis agens, de eo quod alia ex causa solus debet, 5. 1. 82. t. 2. p. 37.
An actor conveniri possit ab eo, qui reo in lite assistit, veluti ab auctore, qui emtori vocato adest.

Et an auctor vocatus, ut liti assistat, emtorem vocantem reconvenire possit, 5. 1. 83. t. 2. p. 37.
An is, qui in rem suam procurator constitutus est per cessionem actionis, si agat, reconventionem pati teneatur de eo, quod cedens debet, 5. 1. 84. t. 2. p. 37.
Non potest fieri reconventio apud judices tales, qui in ea causa, de qua fit mutua petitio, ne ex speciali quidem prorogatione possent competentes esse. Et quid juris, si reconventio fiat de majore quantitate, potestatem talis judicis egrediente, 5. 1. 85. t. 2. p. 38.
An reconventioni locus, ubi tantum extraordinaria fit imploratio officii judicis, quæ non continet ullam juris persecutionem; veluti, ut tantum insinuatio alteri fiat, 5. 1. 86. t. 2. p. 38.
An in summariis & privilegiatis causis reconventio locum habeat ex causa non privilegiata. Et an tunc utraque causa simul terminanda sit, & quid juris, si utraque summaria sit, 5. 1. 86. t. 2. p. 38.
Moribus renovatio admissa in interdictis adipiscendæ possessionis, non item in interdictis recuperandæ & retinendæ possessionis; nec in causa fractæ pacis publicæ, 5. 1. 87. t. 2. p. 39.
Propter quas rationes, & quibus in causis judex terminare possit causam conventionis ante causam reconventionis. Condemnatus tamen ex conventione potest id, in quod damnatus est, deponere apud judicem, & arrestare pro eventu litis in reconventione, 5. 1. 88. t. 2. p. 39.
Reconventus non potest iterum secundam facere reconventionem, 5. 1. 89. t. 2. p. 39.

Redhibitoria actio.

In redhibitoria & quanti minoris actione quid morbi, vitii, & jumentorum veniat appellatione, 21. 1. 2. t. 3. p. 270.
Quid juris, si venditus sit fundus pestilens, aut sola jugera fertilia, quæ tamen a sterilibus non erant separanda; quid, si servitutes prædio impositæ aut tributa dolo malo fuerint celata, 21. 1. 1. t. 3. p. 270.
An redhibitoria detur ex reticentia, ex callida & insidiosa, obscura admonitione, ex dicto promissove. Qualia dicta per venditorem præstanda sint, qualia non, et de jactantia ac commendatione, 21. 1. 3. t. 3. p. 270.
Quibus, contra quos, et ob quæ vitia rei principalis aut accessoriæ competat. Quid juris, si res plures sint venditæ, vel paria jumentorum, et una res vitiosa sit. Quales impensas emtor præter pretium recuperet. Quæ vicissim venditor reddat. Quid, si rem interim pignori obligaverit, 21. 1. 4. t. 3. p. 271.
Quid sit actio quanti minoris, quo modo facienda æstimatio, si res plures uno pretio venditæ, quid moribus, 21. 1. 5. t. 3. p. 271.
Intra quod tempus redhibitoria et quanti minoris actione agi debeat. Redhibitoria semel, at quanti minoris actio sæpius datur. An redhibitoria consumat actionem quanti minoris et vice versa, 21. 1. 6. t. 3. p. 272.
Quo modo agendum redhibitoria aut quanti minoris, si plures emtores aut venditores, vel plures unius heredes sint, 21. 1. 7. t. 3. p. 272.
Non dantur hæ actiones pendente venditionis conditione, nec propter leve vitium. An propter vitia post venditionem supervenientia, et quis de eo judicet, an venditione recentiora sint. An propter vitia animi, aut vitia patentia, 21. 1. 8. t. 3. p. 272.
Cessant, si emtor sciverit vitia, ubi de scientia domini, servi, et procuratoris. An emtor artifex præsumatur scivisse, 21. 1. 9. t. 3. p. 273.
An venditoris scientia vel ignorantia spectetur. Quid si venditor generaliter pactus sit, ne de vitiis morbisve teneretur. Quid si, ne de certo vitio teneretur, 21. 1. 10. t. 3. p. 273.
An cessent, vitio sanato, servo emto manumisso, pretio per emtorem post vitium compertum soluto. An locum habeant in donatione, locatione. Ob quæ vitia moribus agi possit, 21. 1. 11. t. 3. p. 273.

Reditus.

Reditus annui, quorum dies jam cessit, sunt mobiles; licet ipsum jus exigendi reditum immobilibus accenseretur, 1. 8. 22. t. 1. p. 62.
Jus ipsum exigendi reditum pedagii, portorii, metallorum, salinarum, venationis, piscationis, et aliorum, quæ regalium appellatione veniunt, immobile est, 1. 8. 23. t. 1. p. 62.
Reditus in stricto et proprio sensu vel sunt mere reales, vel mere personales, vel mixti, 1. 8. 24. t. 1. p. 62. *in fin.*
Reditus mere reales in plerisque locis pro immobilibus habentur, 1. 8. 25. t. 1. p. 62.
Reditus annui mixti in Hollandia pro mobilibus habentur, licet alibi immobilibus accenseantur, 1. 8. 26. t. 1. p. 63.
Debita usuraria hypothecis immobilium munita mobilia sunt, licet in quibusdam immobilium naturam imitentur, 1. 8. 27. t. 1. p. 63.
Reditus et sortes, quas ex suis cautionibus debet respublica, fiscus, civitas, vicus, collegia stabilia, mobilibus potius, quam immobilibus accenseri debent, 1. 8. 28. t. 1. p. 63.
Reditus venationum, piscationum, aucupiorum, quo usque fructuario cedant, 7. 1. 23. t. 2. p. 153.
Quantum cedat ei, cui reditus vitalitii ususfructus competit, 7. 1. 25. t. 2. p. 154.
An et quo usque olim in Hollandia ac Ultrajecti, alibique viguerit parœmia, (*eens renten altyt renten*) et an adhuc vigeat, 12. 1. 28. t. 3. p. 15.
Cujus loci statuta sint spectanda quantum ad usum hujus parœmiæ, 12. 1. 29. t. 3. p. 15. *in fin.*
An ex annuis reditibus jam debitis jam novus reditus constitui possit, 22. 1. 20. t. 3. p. 221.
Quid intersit inter usumfructum et reditum legatum. An reditum ex fundo debens possit vendere fundum, si reditum præstet, 33. 2. 2. t. 5. p. 63.
An reditus legatus morte legatarii extinguatur, an perpetuus sit, 33. 2. 3. t. 5. p. 63. *in fin.*
Reditus ad ludos illicitos relictus debetur, sed licitis applicandus est. Non debetur reditus temporis illius, quo ludi non editi, sed remanet penes gravatum, sive heredem sive legatarium. An et quo usque reditus præscriptio fieri possit, et quanto temporis spatio. 33. 2. 4. t. 5. p. 63.
Si reditus fundo per legatum sit impositus, et fundus venditus postea pereat, an emtor adhuc ad reditum teneatur, 33. 2. 5. t. 5. p. 64.

Reductio.

Si quis sententia arbitri se gravatum putet, reductio

hodie peti potest. Intra quantum tempus, & an petita suspendat executionem sententiæ arbitri, 4. 8. 25. t. 1. p. 267.

Quæ sit pœna reductionis temere petitæ, 4. 8. 25. t. 1. p. 267.

Reductio peti potest, licet ei ante sententiam renunciatum sit; sed tunc ea petita non suspendit executionem, sed reformationis effectum habet, 4. 8. 26. t. 1. p. 267. *in fin.*

Quis sit judex competens ad petendam reductionem, 4. 8. 27. t. 1. p. 267.

Si judex reductionis judicaverit, iterum a sententia ejus appellari potest, 4. 8. 28. t. 1. p. 268.

Reductione petita, an pœna debeatur, si *laudum* extrema reductionis sententia confirmetur, an vero etiam ante. Et an pœna debita, si reductionem petens desistat a lite sine transactione, 4. 8. 29. t. 1. p. 268. *in fin.*

An pœna debeatur, si *laudum* per judicem reductionis tantum pro parte infirmetur, vel in solidum quidem, sed ex aliis documentis, 4. 8. 30. t. 1. p. 268.

Compromisso sæpe adjicitur consensus in condemnationem judicialem eorum, quæ *laudo* comprehensa. An a tali sententia appellari aut supplicatio fieri, aut restitutio peti possit, 4. 8. 31. & 32. t. 1. p. 268.

Reformatio.

Quid sit, & in quibus distet ab appellatione. Peti potest post executionem, etiam ab eo qui appellationem deseruit, 49. 2. 7. t. 6. p. 317.

Refutatio feudi.

De feudi refutatione & requisitis, 38. *D.* 93. t. 3. p. 249.

Regalia.

De regaliis minoribus, 49. 14. 3. t. 6. p. 528.

Regula Catoniana.

Quando locum habeat regula Catoniana, quando non, 34. 7. 1. & 2. t. 5. p. 92. & 93.

Rei vindicatio.

Vide *Vindicatio.*

Relatio.

De relationibus, & sententiis ad eas latis, ac hodie an earum sit usus, 49. 1. 21. t. 6. p. 313.

Relegatio.

Vide *exilium.*

Relegatione non tollitur patria potestas, 1. 7. 9. t. 1. p. 51.

Religiosus locus.

Quid sit locus religiosus, qui eum possit facere. An servitutem realem debens, si noceat prædio dominanti. An fructuarius invito proprietario, aut vice versa, 11. 7. 1. t. 2. p. 270.

De cenotaphio; illatione thesauri non fit locus religiosus. De pretiosorum cum cadavere illatione, 11. 7. 2. t. 2. p. 270.

Qua actione teneatur, qui cadaver non jure illatum privata auctoritate ejecit, 11. 7. 3. t. 2. p. 270.

Qua actione teneatur, & quibus, qui non jure cadaver intulit, 11. 7. 3. t. 2. p. 270.

Locus illatione cadaveris religiosus factus, desinit esse in commercio. An tunc usucapi possit. An & quatenus legari, vendi, & quo respectu videatur in nostra esse potestate, 11. 7. 4. t. 2. p. 271.

De sepulcris familiaribus, & hereditariis & hodiernis. An filius exheredatus in ea inferri possit, & ubi secundum jus canonicum quisque sepeliri possit, 11. 7. 5. t. 2. p. 271.

Quibus modis loca desinant religiosa esse, 11. 7. 6. t. 2. p. 271.

Quis funerare defunctum debeat, & de actione funeraria & impensa funeris, vide *funus & funeraria actio.*

Qui prohibitus est inferre mortuum, cum haberet inferendi jus, habet actionem in factum ad id, quod interest, quæ nec heredi nec in heredem datur. Quæ ejus ratio sit, 11. 8. 1. t. 2. p. 274.

Si prohibitus inferre, non habeat locum alium commodum ad mortuum inferendum, agit statim interdicto, *ne vis fiat mortuum inferenti*: quo tamen vincere & ille potest, qui non habet inferendi jus, & cur, 11. 8. 2. t. 2. p. 275.

Qui sepulchrum habet, non viam ad illud, ei via per vicinos concedenda est, 11. 8. 3. t. 2. p. 275.

De interdicto de sepulchro ædificando vel reficiendo, 11. 8. 4. t. 2. p. 275. *in fin.*

Remedium l. 2. C. de rescind. venditione. Vide *rescissio venditionis.*

Remissio mercedis.

An & quando ob insolitam sterilitatem remissio mercedis facienda sit, vel non, 19. 2. 24. t. 3. p. 200.

An colonus partiarius petere possit remissionem mercedis ob insolitam sterilitatem, 19. 2. 8. t. 3. p. 194.

Quæ sit insolita sterilitas, arbitrio judicis æstimandum. Sterilitas æstimanda consideratis omnibus totius agri fructibus, non partium singularum. Quid juris, si paucissimi fructus nati maximo pretio venditi sint. Quid, si fructus uberrimi pretio vilissimo. An uno vicinorum remittente mercedem, etiam reliqui remittere debeant, 19. 2. 25. t. 3. p. 201. *in fin.*

Recensentur aliæ causæ, ob quas remittenda merces; ubi de eo, qui sine causa expulsus est ante tempus; quique, cum ab initio usum non præstitisset, postea offert; vel longe majorem dixit agri locati quantitatem, 19. 2. 26. t. 3. p. 202.

Remissio criminis.

Vide *gratia.*

Renovatio investituræ.

Vide *investitura.*

Renunciatio.

An privilegia pereant renunciatione, 1. 4. 22. t. 1. pag. 32.

Renunciatio privilegiorum, quæ rebus ipsis & factis contingit, strictissimam recipit interpretationem, 1. 4. 22. t. 1. p. 32.

Privilegia Universitati data non pereunt renunciatione privata quorundam membrorum; imo quandoque ne ipsi quidem renuncianti, 1. 4. 23. t. 1. pag. 33.

Repertorium.

De repertorio conficiendo ad impediendam soluto matrimonio, aut interrumpendam continuationem communionis. Vide *continuatio communionis.*

Tutores ante administrationem facere debent repertorium, nisi sit in mora periculum. Quæ in illud sint referenda, & quibus expressis qualitatibus, 26. 7. 3. t. 4. p. 166.

Quo modo & intra quod tempus illud conficiendum sit. Quo modo, si parens vel vitricus aut noverca pupillorum superstes sit. An testator tutori re-

mittere possit confectionem repertorii, 26. 7. 4. t. 4. p. 167.
Quæ sit pœna tutoris non conficientis repertorium. Quid, si quædam dolo, vel bona fide, prætermiserit? Quid, si plus in illud retulerit, quam vere erat in patrimonio pupilli, vel majorem jactabundus expresserit patrimonii quantitatem, 26. 7. 5. t. 4. p. 167.
De ratione, cur introductum sit circa aditionem hereditatis beneficium inventarii. Inventarii confectio ante Justinianum in multis aliis casibus locum habuit, uti et hodie, 28. 8. 9. t. 4. p. 302.
Quæ sint observanda in inventario ratione temporis, tabellionis, testium, citationis eorum quorum interest, descriptionis rerum & fructuum etiam mortuo testatore perceptorum, subscriptionis per heredem faciendæ. An continuata serie, vel una charta, fieri debeat? 28. 8. 10. t. 4. p. 303.
Quo modo, quibus citatis, hodie beneficium inventarii specialiter a Principe impetrandum & judice confirmandum sit. Quid, si creditores aliique citati se non sistant? Cejus loci solemnia hic adhibenda sint, 28. 8. 11. t. 4. p. 303.
Quamdiu apud nos duret potestas petendi hoc beneficium inventarii. Ubi petendum, si mortui sint delegati ad comitia Ordinum Generalium, aliaque Collegia, 28. 8. 12. t. 4. p. 303.
Quales heredes petere nunc possint hoc beneficium. An & illi, qui prius petierant tempus deliberandi? 28. 8. 13. t. 4. p. 304.
An jure civili conficiens inventarium hoc ipso jam heres factus fuerit. An hodie hoc beneficium recte petat, qui jam pro herede se cessit, aut hereditatem expilavit. An, si alii consanguinei remotiores sine inventario adire velint? Et an tunc is, qui jam beneficium impetraverat, ei renunciare, ac simpliciter adire possit? An & tunc, cum nullus alius simplicem offert aditionem? An & maritus simplicem aditionem offerre, si heredes uxoris cum inventario adire velint? An hæc aditio sine inventario offerri possit, cum beneficium inventarii jam confirmatum est? 28. 8. 14. t. 4. p. 304.
An testator possit heredi remittere hanc inventarii confectionem? An jurata assertio testatoris de sui patrimonii quantitate in testamento facta, pro repertorio sit? An testator prohibere possit, ne heres adeat cum inventario; & quis talis prohibitionis effectus sit, 28. 8. 15. t. 4. p. 304.
Quid juris si res quædam in repertorio bona fide vel dolo prætermissæ sint, 28. 8. 16. t. 4. p. 305.
An durante inventarii confectione heres a creditoribus hereditariis conveniri possit? An non actione judicati ab illis quibus defunctus fuerat condemnatus? An non a dominis rerum per defunctum detentarum? An ex causa spolii per defunctum commissi? An interim conveniri fidejussores defuncti? An heres interim recte conveniat debitores hereditarios? 28. 8. 17. t. 4. p. 305.
Quis sit effectus repertorii absoluti, respectu creditorum? An heres venditioni se possit opponere, si cum bonis defuncti etiam propriæ ipsius res proscriptæ sint? An venire contra rerum suarum venditionem a defuncto factam? An contra transactionem, quam defunctus fecit cum fiduciario super fideicommisso, quod post mortem defuncti ad hunc cum inventario heredem devolvi debet, 28. 8. 18. t. 4. p. 306.
Si heres cum inventario vendiderit bona defuncti, emtor a nullo creditore hypothecario defuncti conveniri potest, 28. 8. 19. t. 4. p. 306.
Talis heres tuto solvit creditoribus prius venientibus, licet debiliore jure munitis, & legatariis, qui dein conveniendi per creditores potiora jura habentes. An debiti liquidi solutio suspendi debeat ob debita alia illiquida? An ob id, quod quidam creditores se opponant confirmationi inventarii, & longior oppositis mora est, 28. 8. 20. t. 4. p. 306.
Potuit aliquando res hereditarias creditoribus in solutum dare. Non tamen jure hodierno, 27. 8. 21. t. 4. p. 306.
Deducit Falcidiam ex legatis, licet militis sit hereditas cum inventario adita. An heredi pereant res hereditariæ, an magis creditoribus & legatariis? 28. 8. 22. t. 4. p. 307.
Deducit ante omne creditum impensas in funus, in inventarium, in testamenti insinuationem, & in alias necessarias. Quales & quantas funeris impensas. An & impensas litis pro rerum hereditariarum persecutione vel defensione. Vel factas ob id, quod quidam se opponant inventario, 28. 8. 23. t. 4. pag. 307.
Non fit confusio, si quid defunctus heredi, aut vice versa debuit. An filia tunc dotem sibi a patre promissam petere possit? An & pœnæ conventionales ac legitimæ tunc heredi salvæ sint? 28. 8. 24. t. 4. p. 307.
An heres cum inventario post distributam omnem pecuniam & redditas rationes adhuc teneatur suscipere *arramenta* litis contra defunctum cœptæ, 28. 8. 25. t. 4. p. 307.
An inventarium fiduciarii prosit fideicommissario, 28. 8. 26. t. 4. p. 308.
An heres adiens sine inventario perdat falcidiam & legitimam? An & Trebellianicam? 28. 8. 27. t. 4. pag. 308.
Si leviora quædam circa inventarium heres neglexerit, an beneficium perdat? An milites sine inventario adeuntes in solidum teneantur? An fiscus capiens bona damnatorum, aut vacantia? An illi, qui succedunt in bona damnatorum, dum fiscus jus suum remisit? Et quid, si fiscus a privato heres scriptus sit? An hodie Diaconi, aliique curatores pauperum, adeuntes hereditatem pauperibus delatam, vel ipsorum pauperum, sine inventarii beneficio, teneantur ultra vires hereditatis? 28. 8. 28. t. 4. p. 308.
Qui scripserint de inventario, 28. 8. 29. t. 4. p. 309.

Repetundarum crimen.

Quæ munuscula capere magistratus potuerint. De jurejurando, de officio gratis impertiendo, & contractibus in fraudem hujus jure factis, 48. 11. 1. t. 6. p. 264.
Recensentur, qui tenentur lege Julia repetundarum: & quomodo puniantur, jure civili ac moribus, 48. 11. 2. & 3. t. 6. p. 265.

Repressalia.

De prohibitis pignorationibus seu repressaliis, 5. 1. 29. t. 2. p. 17.
Licitæ tamen ex concessione Principis repressaliæ, quoties debitor & creditor non subsunt uni supre-

mo Principi, & Princeps alterius regionis peregrino creditori contra suos subjectos jus dicere detrectat, 5. 1. 30. t. 2. p. 18.

Ordinarius judex non potest repressalias concedere; nec Princeps peregrinis, sed tantum subjectis suis, 5. 1. 31. t. 2. p. 18.

Reprobatio testium.

Vide *testes.*

Repudiatio hereditatis.

Quibus modis omittatur hereditas, tum re, tum verbis. An sui vel extranei abstinere vel repudiare possint, si quid ex hereditate surripuerint, aut conditionem potestativam impleverint, sub qua instituti? An repudiare, qui semel adiverunt, si mulier vidua professa sit, se stare velle testamento mariti sui, & post obtinere ex testamento nequeat, quæ speraverat, an adhuc ad pacta dotalia reverti possit? 29. 2. 33. t. 5. p. 21. *in fin.*

Quo modo, & cujus auctoritate repudiatio fiat jure civili ac moribus, si impuberi, minori, prodigo, furioso delata sit hereditas. Si nuptæ delata, maritus repudiat etiam invita ea apud nos. An & tunc, cum ex statuto bona alienare nequit sine consensu uxoris suæ? 29. 2. 34. t. 5. p. 22.

An & ad quem effectum fieri possit repudiatio hereditatis nondum delatæ, præcipue pendente institutionis conditione, 29. 2. 35. t. 5. p. 22.

Repudians evitat regulariter onus debiti hereditarii. An liberi abstinentes solvere debeant ea debita, quæ pater ad alimoniam liberorum, aut studia, aut peregrinationem contraxit? 29. 2. 36. t. 5. p. 22.

An, qui repudiavit, iterum mutata mente adire possit? Repudians ex testamento an adhuc adire ab intestato? An & vice versa? An repudians ex posteriore imperfecto, adhuc adire possit ex priore perfecto? 29. 2. 37. t. 5. p. 22.

An per repudiationem filius perdat & ea, quæ ipsi ex jure primogenituræ debentur? An heres prælegata? An fideicommissa, si testator heredes institutos sibi invicem per fideicommissum substituerit in casum, quo sine liberis morerentur? An filia, quæ accepta dote renunciavit hereditati paternæ, venire possit ad fideicommissum, si pater instituto per fideicommissum liberos substituerit? 29. 2. 38. t. 5. p. 22. *in fin.*

De jure accrescendi inter coheredes, & an invito coheredi accrescat. Quo usque jus accrescendi hodie inter coheredes locum habeat, 29. 2. 39. & 40. t. 5. p. 23. & 24.

Qui dolo repudiat hereditatem ex testamento vel conditione, sub qua institutus, non paret, tenetur ad legata, ac si adivisset. Quid, si dolose cesserit legitimo vel substituto, gratis aut accepta pecunia? 29. 4. 1. t. 5. p. 26.

An ad legata teneatur, si bona fide repudiet, aut ut fraudem sibi a testatore factam eludat? Quid, si institutus & simul substitutus, adeat ex substitutione, vel ab intestato, cum testator ei electionem dedisset, ex quo jure vellet adire. Quid, si alio quam heredis titulo res hereditarias possideat? 29. 4. 2. t. 5. p. 26.

Quis sit usus hujus tituli ex jure hodierno? 29. 4. 3. t. 5. p. 27.

Repudium.

Vide *Divortium.*

Res.

Quæ sit summma rerum divisio, 1. 8. 1. t. 1. p. 56. *in fin.*

Res communes, vide *communes.*

Res publicæ, vide *publicæ.*

Res sacræ, vide *sacræ.*

Res sanctæ, vide *sanctæ*

Res universitatis, vide *universitas.*

Res mobiles & immobiles, vide *mobiles* & *immobiles.*

Res incorporales, vide *incorporales.*

Res fungibiles, vide *fungibiles.*

Rescissio.

De rescissione sententiæ ex falsis documentis latæ, vel ob instrumenta noviter reperta: & quis tunc judex competens, 42. 1. 28. t. 6. p. 15.

De rescissione alienationis in fraudem creditorum factæ, vide *Pauliana actio.*

Rescissio venditionis.

Quando possit mutuo consensu ab emtione recedi; An & in præjudicium juris, quod tertio vel fisco ex venditione quæsitum? 18. 5. 1. t. 3. p. 168.

Quo modo per acceptilationem ex uno late factam resolvatur utrimque obligatio ex venditione perfecta. Quid juris, si quis id, quod pure emit, postea emat sub conditione? 18. 5. 2. t. 3. p. 168.

Recensentur causæ, ex quibus invito alterutro venditio resolvi potest, præcipue enormis læsio, 18. 5. 3. t. 3. p. 169.

An propter enormem læsionem condictio ex lege detur, an vero restitutio in integrum petenda sit, an magis actio ex emto instituenda? Quid moribus, & intra quod tempus? 18. 5. 4. t. 3. p. 169.

Habet locum *l. 2. Cod. de rescind. vend.* sive emtor sive venditor læsus sit. Quando emtor læsus intelligatur ultra dimidium justi pretii. An hoc remedium heredi & in heredem detur? An debitori, si creditor pignus vendiderit? 18. 5. 5. t. 3. p. 169.

An hoc remedium detur adversus tertium, in quem emtor rursus rem alienavit? Et quid, si emtor secundus in bona fide sit, vilioris tamen emerit, 18. 5. 6. t. 3. p. 170.

Cui incumbat probatio in quæstione læsionis. Cujus temporis pretium inspiciendum sit. An considerandum sit pretium affectionis? An, quod thesaurus in fundo vendito repertus sit? 18. 5. 7. t. 3. p. 170. *in fin.*

Si reus conventus eligat resolutionem contractus ob enormem læsionem, an impensæ per emtorem in rem emtam factæ restituendæ sint, 18. 5. 8. t. 3. pag. 171.

An laudemia & alia dominis directis aut fisco soluta pro venditione, restituenda sint per dominum directum aut fiscum? An iterato solvenda pro resolutione contractus? An emtor, si laudemia & alia soluta repetere nequeat ab illis, quibus solvit, ea repetere possit ab ipso venditore, 18. 5. 9. t. 3. p. 171. *in fin.*

An pretium cum medii temporis usuris, & res cum medii temporis fructibus restitui debeat? 18. 5. 10. t. 3. p. 171.

An præstandæ sint usuræ pretii superflui quod reddendum, vel ejus quod in supplementum pretii vilioris addendum est; casu, quo venditio ob læsionem non resolvitur? 18. 5. 11. t. 3. p. 172.

An hoc remedium etiam locum habeat in immobilibus pretiosioribus? 18. 5. 12. t. 3. p. 172.
Habet etiam locum hoc remedium in cæteris bonæ fidei judiciis, quæ emtioni similes, puta permutatione, datione in solutum, locatione, emphyteusi: at non in permutatione beneficiorum ecclesiasticorum, 18. 5. 13. t. 3. p. 172.
Non etiam in commodato & similibus, nec in negotiis stricti juris. Quid moribus? 18. 5. 14. t. 3. pag. 173.
Cessat hoc remedium in hereditate & alea vendita, in vendito jure aperiendi lapidicinas aut metallifodinas, venditione fructuum nasciturorum, aut ususfructus, aut reditus vitalitii, uti & in contractu assecurationis, 18. 5. 15. t. 3. p. 173.
Cessat, si testator jusserit testamento rem vendi certo pretio, sive sciverit, sive ignoraverit verum pretium. An habeat locum, si judicis jussu venditio solemniter auctione publica, facta sit? An, si tantum auctione publica, sed sine judicis auctoritate ex domini voluntate. An, si magistratus decreto res minorum venditæ, 18. 5. 16. t. 3. p. 173.
Cessat, si quis sciverit verum rei pretium, cum pluris emeret, aut venderet minoris, 18. 5. 17. t. 3. p. 174.
Item, si quis specialiter huic remedio renunciaverit, vel pactum sit appositum, ut pro donato haberetur, quidquid infra vel supra justum pretium apparet datum, 18. 5. 18. t. 3. p. 174.
An locum habeat, si res sine culpa emtoris perierit. Quid juris, si emtor eam majore pretio vendiderit tertio, antequam casu interiret, 18. 5. 19. t. 3. p. 174. *in fin.*
An emtor uti possit remedio *l.* 2. si ipse rem rursus alteri vendiderit, 18. 5. 20. t. 3. p. 174.
An venditor ob non solutum pretium petere possit rescissionem emtionis, 19. 1. 21. t. 3. p. 189.

Rescissoria actio alienationis.

Vide *Pauliana actio.*

Rescripta.

Inutilia sunt rescripta gratiæ et justitiæ per sub vel obreptionem impetrata, 1. 4. 3. t. 1. p. 27.
Quid juris, si rescriptum per sub et obreptionem impetratum plura capita contineat, 1. 4. 4. t. 1. p. 27.
Inutilia sunt rescripta, si careant die et consule, vel Principis subscriptione; vel contra jus et utilitatem publicam sint impetrata, 1. 4. 5. t. 1. p. 27. *in fin.*
Inutilia quoque, si adimant jus tertio quæsitum, 1. 4. 6. t. 1. p. 21.

Residui crimen.

Quibus modis committatur, et puniatur, 48. 13. 6. t. 6. p. 267.

Res judicata.

Vide *exceptio rei judicatæ* et *sententia.*

Resolutio juris.

Quando verum sit, quando non, resoluto jure dantis pignus ipsum resolvi pignoris jus, pluribus exemplis monstratur, 20. 6. 8. t. 3. p. 267.

Responsio.

Vide *interrogatio.*

Restitutio in integrum.

Quid sit restitutio, quot modis impetretur, et quæ æquitas ejus, 4. 1. 1. t. 1. p. 205.
Qui jure Romano potuerint restituere, non minor magistratus contra sententiam superioris: quisque tamen contra suam, 4. 1. 2. t. 1. p. 206.
Quis jure hodierno restituat, ubi de incidentibus in lite quæstio est, 4. 1. 3. t. 1. p. 206. *in fin.*
Quis restituat, ubi adversus negotia principalia, contractus, aditiones et similia, restitutio facienda est? et an judices Universitatis, quæ Leydæ est, 4. 1. 4. t. 1. p. 207.
Non supremi, sed ordinarii judices cognoscunt de justitia restitutionis ex mandato supremorum, ac confirmant restitutiones, 4. 1. 5. t. 1. p. 207. *in fin.*
Quid agendum, si quis velit restitui adversus negotium, quod non apud Judices sed arbitros compromissarios ventilatur, 4. 1. 6. t. 1. p. 207.
Quis censeatur judex competens, ad id, ut ei examen causæ restitutionis in integrum ac confirmatio committatur? sive adversus summo jure valida, sive adversus ipso jure nulla, restitutio petatur, 4. 1. 7. t. 1. p. 207.
Si contra sententiam restitutio petatur, an examen committi possit ipsi judici, qui eam tulit. An et ei, qui judicante superior est, 4. 1. 8. t. 1. p. 208.
Qui petere possint restitutionem. An procuratores, et quale in iis requiratur mandatum. An conjunctæ personæ sine mandato. An syndici, bonorum curatores, tutores, etc., 4. 1. 9. t. 1. p. 208. *in fin.*
Petitur contra lædentes, quandoque et contra tertios possessores. An et contra heredes, 4. 1. 10. t. 1. p. 208.
Non datur restitutio, si tantum modica læsio sit: quæ læsio sit gravior, arbitrio judicis committendum est, 4. 1. 11. t. 1. p. 208.
Non datur, si alia ordinaria remedia supersint: nisi remedium ordinarium et extraordinarium non infamans adversus eundem competat, vel restitutio pinguior sit, 4. 1. 12. t. 1. p. 209.
Nec etiam, si quis ipso jure totus sit, nisi ex abundanti secundum mores, 4. 1. 13. t. 1. p. 209.
An iterum petere possit, qui semel repulsam est passus, ex eadem causa. An ex alia. An, si causæ prioris pleniores cœperit habere probationes, 4. 1. 14. t. 1. p. 209.
An contra parentes et patronos detur restitutio? et quid moribus, 4. 1. 15. t. 1. p. 209.
Intra quadriennium petenda restitutio, exceptis quibusdam casibus, quibus brevius aut longius tempus jure præfinitum est, 4. 1. 16. t. 1. p. 210.
An facultas petendæ restitutionis duret quadriennio, si actio extincta, contra cujus interitum restitutio petitur, breviori tempore duret, vel pauci tantum dies ad agendum superfuerint ante natum agendi impedimentum, 4. 1. 17. t. 1. p. 210.
Currit quadriennium, licet absens sit is, contra quem restitutio petenda, si modo procuratorem vel defensorem reliquerit, 4. 1. 18. t. 1. p. 211.
Ex quo tempore quadriennium computandum sit in singulis restitutionum causis? et an ignorantibus id tempus currat? 4. 1. 19. t. 1. p. 211.
Quid moribus observetur circa tempora petendæ restitutionis, etiam, cum ea petitur adversus negotia ipso jure nulla, 4. 1. 20. t. 1. p. 211.
Quis sit effectus restitutionis, 4. 1. 21. t. 1. p. 212. *in fin.*
Non est judicium duplex, rescindens et rescissorium,

qualiscunque fuerit causa restitutionis, 4. 1. 21. t. 1. p. 212. *in fin.*
Restituendi cum re etiam fructus, et vicissim, is, contra quem restitutio fit, indemnis servandus. Qua occasione de recuperandis impensis, redintegrandis actionibus, et quales actiones ei, contra quem restitutio fit, non redintegrentur, 4. 1. 22. t. 1. p. 212.
An restitutione adversus emtionem pro parte impetrata, adversarius a tota possit emtione recedere, 4. 1. 22 t. 1. p. 212.
An impetrata restitutione adversus sententiam, ea quoque infirma sit, quatenus damnosa fuit ei, contra quem restitutio facta est, 4. 1. 23. t. 1. p. 213.
Restitutio facta strictam recipit interpretationem. An minor, qui mutui accepti nomine usuras solverat, adversus mutuum restitutus usuras solutas repetere possit, si in restitutione usurarum mentio facta non sit, 4. 1. 24. t. 1. p. 213.
An, pendente petitione restitutionis, sententia vel negotium, contra quod ea petitur, executioni dari possit? et quid moribus, 4. 1. 25. t. 1. p. 213.
Quot sint justæ causæ restitutionis, et quid juris, si plures in eandem personam aut rem concurrant, 4. 1. 26. t. 1. p. 214.
Nemo invitus tenetur petere restitutionem: a petitione cœpta potest quisque desistere: et jam impetratæ renunciare; quo casu nec adversarius sentiet effectum restitutionis, quæ ei ex consequentia profuisset, 4. 1. 27. t. 1. p. 214.
Cujus loci statuta sint observanda in concedenda aut deneganda restitutione, 4. 1. 29. t. 1. p. 214.
De restitutione ex capite metus, vide *metus.*
De restitutione ex capite doli, vide *dolus.*
De restitutione ex capite minorennitatis, vide *minor 25. annis.*
De restitutione ex capitis diminutione, vide *capitis diminutio.*
Ex quibus causis majores restituantur, vide *majores 25. annis* et *absentia.*
De alienatione judicii mutandi causa, vide *alienatio judicii mutandi causa.*

Restitutio gratiæ.

De gratia et remissione criminum, vide *gratia.*

Retentio.

An reus in rei vindicatione condemnatus retinere rem possit, quia aliam ab alio de re eadem litem patitur, aut jus pignoris habet, aut damni infecti pro re illa cavit. An et propter impensas, 6. 1. 31. t. 2. p. 116.
An commodatarius rem commodatam retinere possit, donec impensæ in eam factæ restitutæ fuerint, jure civili et moribus, 13. 6. 10. t. 3. p. 66.
An sorte soluta pignus pro usuris necdum solutis retineri possit, 13. 7. 6. t. 3. p. 69.
An pro necessariis impensis pignus retineri possit, 13. 7. 10. t. 3. p. 71.
An institor retentione mercium sibi commissarum possit sibi consulere pro eo, quod præponens ei debet, cum ipse præponens res jam vendidisset ac tradi mandasset, 14. 3. 9. t. 3. p. 84.
An non possit depositum pro impensis necessariis retineri, 16. 2. 15. t. 3. p. 110.
Recensentur multi casus, in quibus jus retentionis locum habeat; ac differt jus retentionis in multis a compensatione, 16. 2. 20. t. 3. p. 111.
Jus retentionis transmittitur ad successores universales & particulares, 16. 2. 20. t. 3. p. 111.
An jus retentiones habens teneatur rem reddere, si ei cautio de solvendo debito offeratur, 16. 2. 11. t. 3. p. 112.
An redemtor operis possit opus pro mercede retinere, 19. 2. 40. t. 3. p. 207.

Retorsio.

Quid sit jus retorsionis, 2. 2. 4. t. 1. p. 98.
Quando æquum, quando iniquum sit, jure retorsionis uti, per varias regulas explicatur, 2. 2. 5. t. 1. p. 98.

Retractus.

De pacto de retrovendendo. Quale tunc pretium reddendum sit, qualis actio ex hoc pacto ad rem recuperandam competat. An fructus rei & usuræ pretii medii temporis restituendæ sint. An duplicata debeantur laudimia ob redemtionem, 18. 3. 7. t. 3. p. 151.
An jus redimendi ex pacto ad heredes transeat. Quid, si quidam ex his redimere nolint. An & extraneo hoc jus cedi possit. An huic juri præscribi. Si primus emtor alteri simpliciter rem vendiderit sine pacto redimendi, an primus venditor contra emtorem secundum agere possit, 18. 3. 8. t. 3. p. 152.
De jure retractus conventionalis & legalis. Legalis strictam recipit interpretationem, nec locum habet, nisi doceatur, jus illud ex tali causa per legem, aut consuetudinem loci, in quo immobilia sita, receptum esse, 18. 3. 9 t. 3. p. 152.
De retractu conventionali, & pacto, *ut, si emtor rursus vendere velit, non alii quam venditori vendat.* Emtor tunc extraneo vendere volens, denunciare id venditori debet, ut is intra quos menses declaret, an rem eodem pretio velit emtam habere. Pacto tamen hoc non impeditur emtor extraneo rem donare, legare, &c., 18. 3. 10. t. 3. p. 152. *in fin.*
Jus retractus legalis competit dominio directi emphyteusios: etiam emphyteutæ, si dominus vendat dominium directum. Item domino directo feudi, etiam subinfeudanti, si vasallus, aut subinfeudatus, feudum vendat, & emtor necdum investitus sit. Datur & sociis ad partem a socio distractam; & ei, cui census ex fundo debitus, si fundus vendatur, 18. 3. 11. t. 3. p. 152.
An & quatenus competat illis, qui jus pignoris habent in re immobili, dominis prædii unde reditus annuus venditus debetur. An dominis jurisdictionis, baillivis, prætoribus. An fructuariis vendita proprietate, 18. 3. 11. t. 3. p. 152.
In omnibus fere locis viget retractus gentilitius: non tamen Ultraiecti aut in Gelria vel Transisulania. An ubique in Hollandia, 18. 3. 12. t. 3. p. 153.
Ex jure Romano peti potest fundamentum retractus gentilitii. Quæ juris mutationes hic inciderint, 18. 3. 13. t. 3. p. 153.
Competit hoc jus cognatis masculis, fœminis: non adoptatis. An naturalibus? An conceptis post venditionem. An debeant esse proximi ex illa linea, unde res est profecta. Et quid in feudis retrahendi, 18. 3. 14. t. 3. p. 154.
An detur illis, qui ex statutis non vocantur ad successionem ab intestato? An naturalibus ratione feudi a linea materna distracti? An remotioribus jure repræsentationis ad successionem ab intestato ve-

nientibus cum alio proximiore. An jus retractus regatur secundum jus successionis intestatæ, 18. 3. 14. t. 3. p. 154.
Hoc jus retractus ex lege competens alteri cedi nequit: nec quis pro alio, sed tantum pro se retrahit; de quo & in locis quibusdam jurare tenetur, 18. 3. 15. t. 3. p. 154.
Non retrahit, qui ingratus fuit in cognatum venditorem: nec huic juri renunciavit. An tacite renunciaverit, qui pro evictione fidejussit, aut oblatam sibi emtionem non acceptavit, aut venditioni præsens fuit: aut venditionis instrumento subscripsit, 18. 3. 16. t. 3. p. 154.
An filius venditoris, etiam in patris existens potestate, retrahere possit. An & heres venditoris. Et quid, si venditor promiserit, se rem præstiturum liberam ab omni retractu, 18.3. 17. t.3. p.155.
An, si cognatus et extraneus simul emerint, cognatus retrahere possit partem extranei. An maritus, si stante matrimonio rem emerit a cognato suo, vel retraxerit eam, extraneo per cognatum venditam, et illa sic cesserit communionis jure uxori pro parte, 18. 3. 18. t. 3. p. 155.
Si maritus stante matrimonio fundum emat et rursus vendat, retractum habent cognati uxoris et mariti si fundus fuerit conjugum communis factus, 18. 3. 19. t. 3. p. 155. *in fin.*
Si plures vendiderint simul eundem fundum, an unius venditoris cognatus partem, an totum, retrahere possit, 18. 3. 19. t. 3. p. 155.
Qua solemnitate retractus fiat in Hollandia. Et quid, si in forma peccatum sit, 18. 3. 20. t. 3. p. 156.
Retractus tantum obtinet in immobilibus, et incorporalibus quæ immobilibus hodierno jure accensentur: in Hollandia fere in prædiis tantum ruri, non in ædibus in urbe sitis: sive avita sint, sive per venditorem ipsum prius emta, sive allodialia. Et an in curia feudali lis de retractu agitanda sit, 18. 3. 21. t. 3. p. 156.
Si simul sint venditæ res retractum admittentes cum rebus retractum respuentibus, quo usque retractus tunc fieri possit, 18. 3. 22. t. 3. p. 155.
Retractus tantum in emtione, et datione in solutum, similibusque, in quibus pretium apparet, locum habet. An in venditionibus subhastione factis. Non in permutationibus, transactionibus, donationibus, legatis. Quid si res partim vendita, partim donata sit, 18. 3. 23. t. 3. p. 156.
An emtor et venditor mutuo consensu resiliendo ab emtione, impedire possint jus retractus? An per adjectionem pacti, ut demum res sit vendita, si cognatus non retrahat. An per adjectionem pacti de retrovendendo. An per id, quod emtor intra tempus retractui præfinitum rursus eandem rem in extraneum alienavit? An tunc primi an secundi venditoris cognati potiores sint. Et quid tunc observandum sit ac reddendum per retrahentem, 18. 3. 24. t. 3. p. 157.
De tempore intra quod retractus fieri debeat. An tempus illud currat a tempore venditionis, an a tempore traditionis. An currat ignoranti, & an adversus lapsum temporis restitutio dari debeat. An sufficiat extrajudicialis interpellatio intra tempus facta. An in jus vocatio, 18. 3. 25. t. 3. p. 157.
Quæ per retrahentem emtori reddenda vel offerenda sint. An emtore ea non admittente consignatio ac depositio necessaria sit, 18. 3. 26. t. 3. p.158.
Retrahens subintrat in locum emtoris. Quales fructus emtor retrahenti restituat, 18. 3. 27. t. 3. p. 158. *in fin.*
Retrahenti competunt dilationes emtori ab initio datæ. Venditor de pretio residuo non contra emtorem, sed contra retrahentem agit: & vicissim retrahenti actiones dantur contra venditorem. Reviviscunt emtori jura omnia, quæ per emtionem extincta fuerant, 18. 3. 28. t. 3. p. 158.
Onera rei imposita gravant retrahentem. Si dominus directus retrahat feudum venditum, imposita per vasallum servitutes durant, secus, si jure caducitatis feudum domino aperiretur, 18.3.29.t.3.p.158.
An retrahens solvat laudimia aliaque onera, a quibus emtor ex privilegio personali liber erat. In retractu legali semel tantum laudimia & alia debentur, velut ex una emtione, 18. 3. 29. t.3. p.158.
In concursu quinam potiores sint in jure retractus, quoties pluribus retractus competit ex diversis causis, vel ex eodem jure, 18. 3. 30. t. 3. p. 159.
De retractu actionum venditarum per debitorem faciendo, vide *actio.*

Revisio.

In quorum sententiis locum habeat. Quid sit? In quibus conveniat cum appellatione, ubi & in quibus causis permissa sit, vel non? quod victor æque supplicare possit, ac victus: et directo supplicare debeat: non *a minima* supplicare, 49. 2. 2. t. 6. p. 314.
In quibus differat ab appellatione. Ubi, intra quod tempus a variorum judicum supremorum sententiis in Hollandia alibique supplicandum sit. An revisio revisionis peti. An non querela nullitatis proponi. An suspendat executionem. Si suspendat, peti potest coarctari tempus ei interponendæ et prosequendæ. Per quos illa coarctatio fiat, 49. 2. 3. t. 6. p. 315.
De adjunctis in revisione, et numero eorum. An revisio gratis, seu pro Deo, ut ajunt, obtineri possit? An in ea alia facta poni, aliæ probationes adduci. Et quid, si quæ prioribus instantiis adducta, per inferiores judices rejecta fuerint. An hic restitutio dari contra lapsum *fatalium.* An facultas supplicandi aliqua quantitate, sententiis comprehensa, coarctata sit, 49. 2. 4. t. 6. p. 316.
Quid emendetur per sententiam revisionis. Non semper ultima sententia est optima, 49. 2.5. t.6. p.316.
De tempore revisionis terminandæ, 49.2.7.t.6. p.317.
Vide *supplicatio.*

Revocatio.

De Revocatione testamenti, v. *informatio testamenti.*
De revocatione donationis inter vivos propter ingratitudinem, liberos postea natos, vel jam ante natos, vide *donatio.*
De revocatione donationis mortis causa, vide *donatio mortis causa.*

Reus.

Non potest reus de alieno sed tantum suo debito conveniri. An uxor pro marito: maritus pro uxore: filius pro patre. Non extraneus pro extraneo, ubi de prohibitis pignorationibus, 5.1.29. t.2. p.17.
Reus an venire teneatur, ut exceptionem fori declinatoriam opponat, 5. 1. 65. t. 2. p. 30.

Rhodia lex.

Rhodienses peritia navigandi & aliis celebres, 14. 2. 1. t. 3. p. 75.

Reliqua de lege Rhodia, vide ad verbum *jactus*.

Ripa.

An in ripa fluminis unicuique liceat ædificare, 1. 8. 9. t. 1. p. 58.

De ripa munienda, 43. 15. 1. t. 6. p. 63.

S

Sacræ res.

Quid sint res sacræ, 1. 8. 5. t. 1. p. 57.

Non sunt convertendæ in usus profanos, nec alienari possunt nisi certis in casibus, 1. 8. 6. t. 1. p. 58. *in fin.*

Desinunt esse res sacræ vel lege publica, vel dum ab hostibus captæ sunt, 1. 8. 6. t. 1. p. 58. *in fin.*

Sacrilegium.

Quid proprie sit sacrilegium, & quæ requisita ejus, quæ improprie dicantur sacrilegia. Quæ pœnæ sacrilegii, 48. 13. 4. & 5. t. 6. p. 257.

Salarium.

An integrum anni totius salarium fuerit debitum, si assessor, aut præses cui assidebat, in medio anni mortuus fuisset, aut successorem accepisset, 1. 22. 5. t. 1. p. 73.

Non valet pactum inter clientem & advocatum de salario non nisi post victoriam petendo, 3. 1. 12. t. 1. p. 181.

Advocatis salaria debita, licet non promissa. Non tamen pro iis consequendis licita retentio instrumentorum: (secus pro impensis) nec competit pro salario privilegium prælationis, 3. 1. 6. t. 1. p. 180.

An salarium peti possit ab Advocatis & similibus post biennium ab opera navata, 3. 1. 6. t. 1. p. 180.

An debitum salarium, si quis in causa sibi cum alio communi postulet, vel in sua, vel in proximi agnati, cui gratis adesset, si vincat & victus victori in expensas damnetur, 3. 1. 7. t. 1. p. 180.

An annuo salario constituto, & Advocato in medio anni moriente, heredes ejus integri salarii petitionem habeant; & quid moribus, 3. 1. 8. t. 1. p. 180.

An socius, qui præcipue vel solus gessit negotia societatis, salarium paciscì, aut viri boni arbitrio consequi possit, 17. 2. 19. t. 3. p. 134.

An in mandato salarium seu honorarium intervenire possit, & an, ac quo remedio peti, 17. 2. 2. t. 3. p. 126.

De variorum salariis, 50. 13. 1. & *seqq.* t. 6. p. 343.

De salario tutoribus constituendo, ex jure civili & hodierno, 27. 4. 12. t. 4. p. 199.

Salvus conductus.

Quis obærato absenti, qui cum creditoribus transigere tentat, salvum conductum concedat, & quando hic denegandus sit, 42. 3. 21. t. 6. p. 34.

Sanctæ res.

Quid sint res sanctæ, 1. 8. 7. t. 1. p. 58.

Quæ sint pœnæ violantium legatos aut muros civitatum, 1. 8. 7. t. 1. p. 58.

Satisdatio tutorum.

De cautionibus per tutores ante administrationem præstandis, ex jure civili & hodierno, 26. 7. 2. t. 4. p. 166.

Scopelismus.

Quid sit crimen scopelismi. Quæ pœna. De veteribus colonis migrare jussis, & vulnerum, mortis, incendii, alteriusve mali metu absterrentibus novos colonos. De extorquentibus per scriptas denunciationes pecuniam certo loco deponendam sub mortis aut incendii comminatione, 47. 11. 5. t. 6. p. 202.

Scriptura.

Scriptura chartæ cedit. An jure petatur exhibitio chartæ per eum, qui suas rationes in aliena charta scripsit. Et quid de scripturæ impensis, 41. 1. 26. t. 5. p. 329.

Secretarius.

Vide *graphiarius*.

Senator, Senatus.

Quid sit Senatus, quid potuerit, & quæ fuerit dignitatis diversitas in ordine senatorio, 1. 9. 2. t. 1. p. 66.

Senatores gaudent jure fori peculiaris, duplicis domicilii, & immunes sunt a quæstionibus, plebejorum pœnis, carceribus, sordidis muneribus, 1. 9. 3. t. 1. p. 63.

Liberi senatorum dignitatis paternæ participes sunt, licet ante dignitatem nati, si modo id petierint; unde varia deciduntur, 1. 9. 4. t. 1. p. 66. *in fin.*

Uxor senatoris, vide *uxor*.

Matres senatorum non ita gaudent dignitate filiorum, ut uxores dignitate maritorum, 1. 9. 9. t. 1. p. 67. *in fin.*

Quibus modis evanescat senatoria dignitas, 1. 9. 10. t. 1. p. 67.

Quid juris sit in liberis ante vel post patris amotionem a senatu natis, 1. 9. 10. t. 1. p. 67.

Senatusconsulta.

Quid sint senatusconsulta, & quando inducta, 1. 3. 26. t. 1. p. 20. *in fin.*

Senatusconsultis quandoque tribuuntur, quæ alibi edictis aut orationibus Principum, 1. 3. 26. t. 1. p. 20. *in fin.*

Sententia.

An reus sententia partim absolvi, partim condemnari possit. An in Hollandia ferri sententia, *dat den eysch en conclusie voord ontzeyt, invoegen die gedaan en genomen is*, 42. 1. 1. t. 6. p. 6.

De duplici significatione rei judicatæ, & quid intersit inter *sententiam* & *rem judicatam*. Quando impleta censeatur conditio, *tot dat het proces uyterlyk zal voesen geëtermineert*, 42. 1. 2. t. 6. p. 6. *in fin.*

Quid intersit inter *sententiam* & *opinionem*. An & quando comminationes, programmata, epistolæ, subscriptiones, commonitiones judicum habeant auctoritatem rei judicatæ. De more pronunciandi, *videri* sibi, 42. 1. 3. t. 6. p. 6.

Quid sit sententia interlocutoria. An per definitivam retractari possit. Plures interlocutoriæ habent vim definitivæ. An tunc per judicem eundem revocari possint, ut appellatio impediatur, 42. 1. 4. t. 6. p. 6.

Interlocutoria est, qua reus absolvitur ab instantia. An simul una sententia conjugi possit absolutio ab instantia & adjudicatio petitionis. Est & interlocutoria, qua litigantes jubentur adesse delegatis transigendi causa: vel pleniorem allegatorum quorundam probationem facere: uti &, si ipsis præscribatur regula tractandi litem, prout in factis consentiunt aut dissentiunt, aut possessio uni litigantium adjudicatur, 42. 1. 5. t. 6. p. 7.

De adjudicationibus solutionis fiduciariæ, pendente lite principali, ex agnito chirographo, libro mercatorio, confessione rei &c. Qualia debeant concurrere requisita. Quid, si ex libro mercatorio conventus neget totum contractum, seu traditionem mercium. Quot citationibus opus ad eam obtinendam, 42. 1. 6. t. 6. p. 7.

Quid, si reus præsens chirographum abneget? Quid, si dilationem petat ad faciendam agnitionem. Si renuat agnoscere aut abnegare, an ad id condemnatus appellare possit? An & quo usque viduæ, heredes, in officio successores, teneantur scripturam agnoscere? Et post quot citationes fingantur agnovisse. Quid juris, si quis literatum imperitus tantum subnotaverit? 42. 1. 7. t. 6. p. 7.

An evitet solutionis fiduciariæ decretum, si alleget, se instrumentum, cui subscripsit, non legisse: vel non debere, quod instrumento contentum; vel alium suo nomini scripto suprascripsisse, aut instrumentum decennio antiquius esse; aut circa debitum scriptura comprehensum in calculo erratum esse? 42. 1. 8. t. 6. p. 8.

An, si contractus initi & chirographi conscripti tempore se non sanæ mentis, aut prodigum, aut minorem curatore destitutum fuisse dicat? An & quando, si non numeratæ pecuniæ exceptionem opponat? Et quid, si super ea exceptione reus actori jusjurandum in continenti deserat? 42. 1. 9. t. 6. p. 8. *in fin.*

An, si opponatur exceptio solutionis, acceptilationis, novationis, pacti de non petendo, &c. si non ex confessione adversarii vel scriptura probetur. Et quid, si super hisce reus actori jusjurandum deferat? 42. 1. 10. t. 6. p. 8.

An, si allegetur, restitutionem peti posse, vel jam cœptam peti? Vel peti posse remissionem mercedis scripturæ contentæ, 42. 1. 11. t. 6. p. 9.

An & post litem contestatam hæc fiduciaria solutio peti possit, aut in appellatione, cum in prima lite non esset petita? 42. 1. 12. t. 6. p. 9. *in fin.*

An ex decreto fiduciariæ solutionis nummi actori adnumerandi, an in graphejo deponendi sint? Qualem cautionem actor nummos accipiens præstare debeat. Quid, si idonee cavere nequeat? An, executio decretæ solutionis fiduciariæ peti possit post definitivam sententiam, sed a qua appellatum ab actore vel reo. Ad quid teneatur actor, si fiduciariæ solutionis sententia retractetur per definitivam, 42. 1. 13. t. 6. p. 9.

Non decernenda solutio fiduciaria, si chirographum nec vere nec fictione juris sit agnitum, licet juratam contineat promissionem: nec, si tantum per testes debitum probetur, vel adhuc illiquidum sit; vel debitor rescriptum moratorium jam impetraverit, vel debitum adhuc ex die vel conditione suspensum sit: vel jam in causa sit conclusum: vel pars parti jam detulerit jusjurandum litis decisorium: vel definitiva jam lata sit, & in rem judicatam transiverit, 42. 1. 14. t. 6. p. 9. *in fin.*

Cessat & si reus utatur exceptione contractus ab auctore necdum impleti, nisi ist exceptioni renunciatum sit. Cessat, si chirographum careat causa debiti, vel eam habeat, ex qua non sit condemnatio: si nudus agat possessor chirographi, nisi illud habeat, *thoonder deset*, si decretum fiduciariæ solutionis totam absorberet litem principalem, si conclusio ad fiduciariam solutionem diversa sit a conclusione in lite principali: si actor non petierit fiduciariam solutionem, sed sententiam, 42. 1. 15. t. t. 6. p. 10.

Cessat contra mulierem Vellejani exceptione se tuentem. An &, si maritus aut uxor conveniatur ex contractu uxoris sine viro inito. An si reus declinatoriam opponat fori exceptionem. An contra ærarii Hollandici quæstores, qua tales? An & quibus observatis Hollandiæ Curiæ contra civitates Hollandiæ possint provisiones decernere? An & quo modo unus ex creditoribus eam obtineat, postquam bonis debitoris curator datus fuit, 42. 1. 16. t. 6. p. 10.

Quid sit sententia definitiva. An judex possit litem pro parte decidere, pro parte in aliud tempus differre, vel litigantis unius intuitu, si plures sint litis consortes? An plures lites una sententia terminari inter eosdem vel diversas personas? 42. 1. 17. t. 6. p. 11.

Quæ sint requisita definitiva sententiæ. Ubi & præsentia partium, ac eorum, qui judicare jussi sunt. Quid, si judices impare numero dissentiant? Quid, si pari numero circa quantitatem, aut circa alia? An non tunc prævaleat sententia, a qua præses stat, 42. 1. 18. t. 6. p. 11.

Ferenda sententia secundum leges, allegata & probata; pure inter illos, qui litem contestati sunt, sed hodie non in procuratores, conformis libello: non in plus quam petitum, licet appareat plus debitum; nec in plus quam debitum, licet plus petitum. Uno in casu plus petens adhuc jure novo causa cadit, 42. 1. 19. t. 6. p. 12.

Regulariter debet esse certa, litem finiens: quot modis videatur certa esse. Recensentur casus, quibus & incerta valeat, 42. 1. 20. t. 6. p. 12.

Temerarius litigator damnandus in expensas litis, licet victor id non petierit, nisi vincat absens ex contumacia, vel in appellatione per allegationem defensionis, in lite prima per dolum omissæ. An victus victori teneatur de impensis litis, si judex nihil de his definierit? An ob solas impensas litis non adjudicatas appellare liceat. An victus victori ad impensas, si victor talis, qui victus haud ferret impensas litis, 42. 1. 21. t. 6. p. 12.

Hodie sæpe compensantur impensæ, arbitrio judicis: ubi de accusantibus publico nomine, de lite super parentes & liberos aut propinquos: de lite inter juris quæstiones: de debitore extra judicium haud interpellato, & debitum offerente die sibi dicto: de victo in appellatione, cum vicisset in prima lite: de lite decisa ex jurejurando, per adversarium aut judicem delato; de lite post litem contestatam sopita per transactionem, 42. 1. 22. t. 6. p. 12.

Quando victus in quandam tantum impensarum partem condemnetur. Quando unus solus ex pluribus ejusdem litis consortibus. Difficilius facienda a judicibus impensarum compensatio. Facta impensarum compensatione, victus tamen solus fert impensas executionis, si non sponte pareat judicato, 42. 1. 23. t. 6. p. 13.

Si plures sint litis consortes in expensas damnati, singuli tantum pro parte tenentur, licet respectu litis principalis singuli in solidum damnati sint:

et quidem pro parte virili, licet inæquales in lite partes habeant, veluti coheredes. Quid, si coheredes partium inæqualium successerint condemnato in expensas? An particulares successores conveniri possint ad impensas, ad quas prædecessor damnatus fuit? Quæ partes impensarum debeantur a singulis, si unus consors litis majorennis, tres minorennes ab uno tutore repræsentati, in expensas litis damnentur, 42. 1. 24. t. 6. p. 13.
An judex appellationem desertam, aut se incompetentem pronuncians, condemnare possit in impensas? An pendente lite principali condemnare in impensas retardatæ litis? Et an tunc etiam executio earum fiat ante finem litis? An &, si super lite principali deinde transactum sit, 42. 1. 25. t. 6. p. 14. *in fin.*
Quæ veniant nomine impensarum litis. An sumtus in iter, aut damna fortuita occasione itineris. An alius judex, quam qui judicavit, impensas litis taxare possit, aut apud alium fieri earum persecutio? Quo modo procedatur in taxandis litis impensis. An taxationis revisio peti? 42. 1. 26. t. 6. p. 14.
An judex possit mutare sententiam, quam tulit? An non ante pronunciationem ejus? An & quando supplere ea, quæ desunt sententiæ? An dubium sensum explicare? An declarare ad tertii petitionem, sententiam ei haud præjudicaturam, si forte per consequentiam præjudicare posset? 42. 1. 27. t. 6. pag. 14.
De rescissione sententiæ ex falsis documentis latæ, vel propter instrumenta noviter reperta. Quis tunc judex competens? 42. 1. 28. t. 6. p. 15.
Res judicata pro veritate habetur, inter litigantes jus facit, aliis nec prodest, nec nocet. Quibus in casibus noceat aliis, 42. 1. 29. t. 6. p. 15.
Perit vis sententiæ novatione. Quando illa non videatur facta. Item renunciatione, licet ea mente, ut lis denuo moveatur. An &, si absolutus denuo conveniatur, & vel non opponat judicati exceptionem, vel ea opposita adversarius judicatum neget, ac judicatum, vel judex rejecta judicati exceptione iterum cognoscat, & ita judicet contra prius judicatum. Quanto temporis spatio sententia apud nos aliosque antiquetur, ut novo executionis decreto opus sit, 42. 1. 47. t. 6. p. 21.

Separatio thori & mensæ.

De separatione thori & mensæ & effectibus ejus, si privatim, vel auctoritate publica facta sit, 24. 2. 16. & *seqq.* t. 4. p. 122.

Separatio bonorum.

De separatione bonorum patroni a bonis servi heredis necessarii: peculii filiifamilias a bonis patris, fisco patris bona occupante, hæreditatis patris ab hereditate filii impuberis in gratiam substituti pupillaris: castrensis peculii a paganico; bonorum fidejussoris a bonis debitoris obærati, qui fidejussori heres exstitit, 42. 6. 1. t. 6. p. 39.
De separatione bonorum defuncti a bonis heredis, ad petitionem creditorum legatariorum. An eam petant creditores conditionales? An & ei locus, si quis ex substitutione heres sit? An & hypothecariis creditoribus utilis esse possit? An & quando eam petant creditores heredis? 42. 6. 2. t. 6. p. 40.
An petitio separationis prosit iis, qui non petierunt? Bonis defuncti separatis non sufficientibus, an & quando heres conveniri possit? An quod superest ex separato patrimonio defuncti; cedat creditoribus heredis? 42. 6. 3. t. 6. p. 40. *in fin.*
Quando & quibus in casibus cesset petitio separationis, 42. 6. 4. t. 6. p. 40.

Sepulchrum, sepultura.

De sepulchri violati aut inhabitati actione. Cui competat. Quid si plures sint, ad quos sepulchrum spectat? An is, ad quem spectat jus sepulchri, pœnitere possit, si prius agere noluerit? An pro herede se gerat filius hoc agens judicio? 47. 12. 1. t. 6. p. 203.
Quibus aliis judiciis privatis aut publicis locus sit ob sepulchra vel cadavera violata, spoliata? Quando cessent vel mitigentur pœnæ hujus criminis jure civili, ac moribus? 47. 12. 2. & *seqq.* t. 6 pag. 204.
De impedientibus sepulturas defunctorum, et signantibus bona debitoris moribundi, 47. 12. 4. t. 6. pag. 204.
Vide *religiosus locus.*

Sequestratio.

De deposito sequestratio, actione depositi sequestraria, subducentibus sequestrata, officiis et potestate sequestri, & similibus, vide *depositum.*

Servi.

An hodie adhuc servi dentur, 1. 5. 3. t. 1. p. 45.
De servi corrupti actione tum directa, tum utili & corruptione tentata, 11. 3. 1. & *seqq.* t. 2 pag. 262.

Serviana actio & hypothecaria.

Quid sit actio Serviana et quasi Serviana seu hypothecaria? Quando detur, si pro debito conditionali pignus pure, aut vice versa, pro debito conditionali pignus sub alia conditione obligatum sit, 20. 4. 1. t. 3. p. 244.
Contra quos detur. An & contra eum, qui cum debitore litigavit de proprietate, ac victor evasit, 20. 4. 2. t. 3. p. 244.
An & quando jure novo debitor & fidejussores excuti debeant ante tertium pignoris possessurem? Quid nostris & vicinorum moribus obtineat? 29. 4. 3. t. 3. p. 245.
Cum res plures pro uno debito obligatæ sunt, vel res una, quæ postmodum inter plures heredes divisa vel uni adjudicata est, creditor unum in solidum convenire potest, nec tenetur actionem dividere, 20. 4. 4. t. 3. p. 246.
Si unus ex pluribus heredibus solidum solverit, quo modo contra cæteros cohæredes regressum habeat. An & tertiis tum justis tum injustis possessoribus actio per creditorem cedenda sit contra reliquos aliarum rerum aut partium obligatarum possessores, si illi hypothecaria in solidum damnati sint? 20. 4. 5. t. 3. p. 246.
Hypothecaria conventus unus, si solidum solverit, pro rata a reliquis aliorum pignorum possessoribus repetit. An, si pignus sæpius sit venditum, ultimus possessor hypothecaria conveniendus sit, an vero & primus venditor de pretio quod accepit, conveniri possit, 29. 4. 6. t. 3. p. 247.
In quo intersit, utrum creditor hypothecaria agat contra debitorem, an vero contra tertios possessores, 20. 4. 7. t. 3. p. 247.
Si res eadem pluribus eodem tempore per partes vel

in solidum obligata sit, quo modo singuli agere possint, tum contra tertios, tum inter se, 20. 4. 8. t. 3. p. 247.
Quamdiu olim & jure novo Justinianeo duraverit actio hypothecaria. An usucapione rei oppignoratæ jus pignoris evanuerit? Et quid nunc apud nos obtineat? 20. 4. 9. t. 3. p. 247.
De jure prælationis inter creditores, vide *de privilegiis creditorum.*

Servitutes.

Servitutes prædiales moribus accensentur immobilibus, at personales quandoque mobilibus, quandoque immobilibus, 1. 8. 20. t. 1. p. 61.
Quid sint servitutes in genere; & quotuplices? An detur servitus, qua persona servit rei, 7. 1. 1. t 2. p. 141.
Servitus personalis ususfructus, usus, & habitationis, an in realem degenerare possit, 7. 1. 2. t. 2. p. 142.
Quandoque servitutis appellatione per excellentiam servitutes reales denotantur, 8. 1. 1. t. 2, p. 170.
Reales servitutes sine prædio dominante & serviente esse nequeunt. An futuro prædio imponi vel acquiri servitus possit? 8. 1. 2. t. 2. p. 179. *in fin.*
Prædia ad servitutes reales necessaria vel urbana sunt, vel rustica: nec loco, sed usu, distinguuntur, 8. 1. 3. t. 2. p. 180.
Servitutis vel urbanæ vel rusticæ denominatio fit a prædio dominante. Eadem species servitutis potest aliquando urbana, aliquando rustica esse. Possunt & reales servitutes concedi ut personales, 8. 1. 4. t. 2. p. 180.
An una, an vero plures servitutes sint, non ex servientium sed dominantium prædiorum numero æstimandum? 8. 1. 5. t. 2. p. 180.
Si servitutes prædiales jam constitutæ sunt, sequuntur universales & particulares prædiorum successores active et passive. Si tantum promissæ, particularis successor eas non tenetur imponere: at omnino universalis: et quo usque, 8. 1. 6. t. 2. pag. 180.
De servitutibus prædiorum urbanorum, vide *servitutes urbanæ.*
De servitutibus prædiorum rusticorum, vide *servitutes rusticæ.*
Servitutes prædiales rusticæ et urbanæ iisdem constituuntur modis, pactionibus et stipulationibus. An hodie necesse sit eas constitui coram lege loci? 8. 4. 1. t. 2. p. 193.
Ultima quoque voluntate et officio judicis, 8. 4. 2. t. 2. p. 193.
Quid jure veteri, medio et novo obtinuerit circa usucapionem et præscriptionem servitutum, et de lege Scribonia, 8. 4. 3. t. 2. p. 103.
An ad servitutum acquisitionem per præscriptionem requiratur scientia domini? An et justus titulus verus? 8. 4. 4. t. 2. p. 194.
Non acquiritur servitus præscriptione, si quis longo tempore non sit usus jure suo, puta, altius non ædificaverit, et inde vicinus commodum senserit, licet ad preces vicini intermisisset. Secus si id omisisset ad vicini prohibitionem, 8. 4. 5. t. 2. pag. 194.
Quanto tempore servitutes moribus hodiernis acquirantur? et de annali præscriptione ejus, qui quid sine servitute extruxit, quod servitutem redolet, ex lege municipali, 8. 4. 6. t. 2. p. 195.
An possint esse *servitutes servitutum*; et an servitutes *neque ex bonis neque extra bona sint?* Ad explicationem *l.* 1. *ff. de usu & usufr. legato*, 8. 4. 7. t. 2. p. 195.
Servitutes urbanæ et rusticæ jam constitutæ una cum prædiis pignori dari possunt: sine prædiis seorsim nullo modo. Possunt tamen utraque vicinum prædium habenti creditori de novo constitui in crediti securitatem, duraturæ, donec debitum solutum fuerit, 8. 4. 8. t. 2. p. 196.
Prædiales servitutes omnes individuæ sunt: pro parte acquiri vel amitti nequeunt. An unus sociorum prædio communi possit servitutem imponere? Quid juris, si plures socii separatim prædio communi servitutem imposuerint actu inter vivos, vel ultima voluntate? Et quid moribus? 8. 4. 9. t. 2. pag. 197.
An unus sociorum prædio communi servitutem acquirat? et quid hodie? An heres acquirat prædio, quod alteri sub conditione legatum est, ut prosit legatario? 8. 4. 10. t. 2. p. 197.
An et quatenus superficiarii, vasalli, emphyteutæ eas imponant, 8. 4. 11. t. 2. p. 197.
An prædialem servitutem habentes possint opus novum nunciare? 8. 4. 12. t. 2. p. 197.
An servitutes, et nominatim, an servitus aquæ ductus, constitui possit ultra prædii dominantis utilitatem? vel quis alteri ductum aut haustum ex suo ductu concedere? 8. 4. 13. t. 2. p. 197.
An unquam res sua cuiquam servire possit? qua occasione explicatur Africani locus in *l.* 33. §. 1. *ff. de servit. præd. rust.* 8. 4. 14. t. 2. p. 198.
Servitutes prædiales solius amœnitatis gratia constitui non possunt sine concurrente prædii dominantis utilitate, 8. 4. 15. t. 2. p. 199.
Plures servitutes prædiales per eundem locum pluribus concedi possunt, 8. 4. 16. t. 2. p. 200.
Concessa servitute, omnia concessa videntur, sine quibus servitus exerceri nequit: quod exemplis in haustu, ductu, itinere, actu, via, eorumque complanatione, impedimentorum remotione, refectione, et aditu refectionis causa, aliisque monstratur, 8. 4. 16. t. 2. p. 200.
Servitutem debens nihil agit, sed tantum patitur, 8. 4. 17. t. 2. p. 200.
Omnes servitutes debent habere causam perpetuam: non tamen usum continuum. Quid juris de servitute *foraminis pavimenti proluendi gratia*, tum jure civili, tum moribus, 8. 4. 17. t. 2. p. 200.
Si servitutes ad certum tempus vel precario concedantur, id præter earum naturam est, sed tamen subsistunt, 8. 4. 18. t. 2. p. 201. *in fin.*
An, qui precario concessit servitutem prædialem, illam omni tempore pro arbitrio revocare possit? 8. 4. 18. t. 2. p. 201. *in fin.*
Requiritur in servitutibus prædialibus vicinitas prædii dominantis et servientis. Unde vicinitas æstimanda sit tanquam servituti sufficiens, 8. 4. 19. t. 2. p. 201.
De confessoria et negatoria actione pro servitutibus realibus, vide *confessoria actio.*
Servitus prædialis nondum constituta, sed tantum vendita vel stipulanti promissa, evanescit, si sti-

pulans ante impositionem alienet fundum suum, aut partem ejus: nisi simul spem servitutis alienaverit ac cesserit. Et quid juris, si is, cui legata servitus, feudum alienet ante impositionem, 8. 6. 1. t. 2. p. 204.

Jam constitutæ evanescunt confusione, seu consolidatione. Si quis partem tantum prædii dominantis et servientis pro diviso acquisiverit, in parte altera adhuc servitus salva est, 8. 6. 2. t. 2. p. 204.

Quid juris, si prædii dominantis et servientis domini sibi invicem partem prædii tradiderint? Quid, si prædium serviens inter plures socios divisum sit, & postea prædii dominantis dominus partem unam acquirat, 8. 6. 2. t. 2. p. 204.

An reviviscant servitutes confusione extinctæ, si iterum postea cesset confusio, 8. 6. 3. t. 2. p. 205. *in fin.*

Pereunt etiam interitu prædii dominantis aut servientis: restituendæ tamen, si restituatur in pristinum statum prædium, quod interierat, licet inter interitum prædii & restitutionem intercesserit tempus, quod sufficit ad amittendam servitutem: nisi dominus prædii servientis posuerit aut exstruxerit interim aliquid servituti contrarium, & inde tantum tempus elapsum sit, 8. 6. 4. t. 2. p. 205.

Non tamen pereunt, si sola agri superficies mutetur, ex vineis prata fiant, 8. 6. 4. t. 2. p. 205.

Pereunt remissione expressa vel tacita, quod exemplis docetur. An & quando per unius servitutis remissionem altera quoque remissa videatur, 8. 6. 5. t. 2. p. 206.

Servitutes remitti possunt pro parte aliqua prædii dominantis aut servientis, sive unus tantum prædii dominus sit, sive plures prædium dominans aut serviens diviserint inter se, 8. 6. 6. t. 2. p. 206.

Non remittit servitutem unus ex pluribus dominis prædii pro indiviso communis: nec fructuarius, aut proprietarius, aut tutor, aut maritus, ratione prædii fructuarii, pupillaris, dotalis, 8. 6. 6. t. 2. p. 206.

Quanti temporis non usu servitutes *continuæ & discontinuæ* vulgo dictæ pereant jure civili ac moribus, 8. 6. 7. t. 2. p. 207.

An in hac amissione per non usum tempora prædecessoris singularis conjungantur cum temporibus successoribus, 8. 6. 8. t. 2. p. 207.

Quibus modis quis videri possit servitute usus vel non usus esse? & an sufficiat, quod per alium servitus exercita sit, 8. 6. 9. t. 2. p. 207.

Quid juris circa amissionem, quæ non usu fit, si prædium dominans aut serviens per longitudinem aut latitudinem inter plures socios divisum sit, 8. 6. 10. t. 2. p. 208.

Recensentur casus, quibus servitutes non pereunt non utendo, 8. 6. 11. t. 2. p. 208.

Urbanæ servitutes non extinguuntur non usu, nisi simul concurrat factum servituti contrarium, & bona fides præscribentis: secus in rusticis, 8. 6. 11. t. 2. p. 208.

Quid juris, si quis pleniore vel minus plena servitute usus sit, quam quæ concessa erat? vel unus ex pluribus per eundem locum aquam ducentibus jus suum amiserit, vel iverit tantum, non item egerit actum habens, vel iverit per unum fundum ex pluribus servientibus, 8. 6. 12. t. 2. p. 209.

Finiuntur etiam servitutes resoluto jure ejus, qui illas concessit, 8. 6. 13. t. 2. p. 209.

An moribus pereat prædialis servitus, si prædium serviens solemniter decreto judicis venditum ac traditum sit, & dominus prædii dominantis edictis monitus non mature indicaverit suum servitutis jus, 8. 6. 14. t. 2. p. 209.

Servitutes rusticæ.

Quid sit iter tum Romano tum moribus, 8. 3. 1. t. 2. p. 189.

Qui fundum vendens aquam excipit in illo fundo, & *circa eam late decem pedes*, non proprietatem, sed iter tantum videtur excepisse, 8.3. 1. t. 2. p. 189.

Quid sit actus? quæ latitudo ejus, an & quo sensu iter actui insit, vel non, 8. 3. 2. t. 2. p. 189.

Quid via? quo modo iter & actum contineat, quæ sit latitudo viæ jure civili & moribus, 8. 3. 3. t. 2. p. 190.

Vicinus via vendere vel precario concedere cogitur vicino, cujus prædium nullum exitum aditumque habet. Et quid distet talis via a viis aliis, circa potestatem claudendi, scindendi, corrumpendi viam, 8. 3. 4. t. 2. p. 190.

Quid sit via vicinalis, & an claudi possit, 8. 3. 5. t. 2. p. 190.

Quid sit aquæ ductus: requirit aquam vivam. Quid, si fons exaruerit, iterumque fluat post tempus, quod præscriptioni sufficit, 8. 3. 6. t. 2. p. 190.

An, si aqua longo tempore ex prædio superiore ad inferiora defluxerit, dominus agri superioris possit extraneo aquam concedere, in præjudicium domini agri inferioris, 8. 3. 6. t. 2. p. 190.

Quid aquæ haustus. An haustum debens cingere puteum & muro includere possit. Ad quem spectet refectio & purgatio putei servientis, vel putei communis. An via publica aut locus sacer intermedius haustum impediat, 8. 3. 7. t. 2. p. 101.

Itinere, actu, via, aquæductu, sine certi loci designatione concessis, electio competit domino prædii dominantis, per quam fundi partem ire, agere, &c. velit. Sed civiliter eligere debet: nec, si elegerit, mutare rursus potest. Dominus tamen prædii servientis mutare potest, & alium æque commodum locum assignare, 8. 3. 8. t. 2. p. 191.

An flumen publicum intermedium impediat iter, actum, viam, haustum, si non vado, nec ponte, sed pontonibus trajiciatur, 8. 3. 9. t. 2. p. 192.

Quid sit servitus pecoris pascendi, quando realis, quando personalis sit. An tunc ex pascuis novalia fieri. An dominus suum quoque pecus immittere. An includi possit animal alienum non jure depascens, 8. 3. 10. t. 2. p. 192.

Recensentur aliæ plures servitutes rusticæ partim ex legibus, partim ex moribus, 8. 3. 11. t. 2. p. 192.

Exemplo servitutum enumeratarum possunt & aliæ excogitari, si modo servitutis jura & requisita adsint, 8. 3. 12. t. 2. p. 192.

An servitus sit rustica, si testator jusserit, *ab uno prædio alteri prædio præstari certam arundinum aut similium quantitatem*, vel si id inter duorum fundorum dominos contractu actum sit, 8. 3. 12. t. 2. p. 192.

An servitutem aquæductus habens, possit alteri ductum aut haustum ex suo ductu concedere, 8. 4. 13. t. 2. p. 197.

Servitutes urbanæ.

De servitute *oneris ferendi*: & quid in ea singulare, 8. 2. 1. t. 2. p. 181.

De servitute *tigni immittendi*, & an eam habens, plura tigna, quam ab initio immiserat, deinceps immittere possit, & an in locum corruptorum alia substituere, 8. 2. 2. t. 2. p. 182.

De servitute tigni immittendi, *& ut super immissis ædificare liceat*, 8. 2. 2, t. 2. p. 182.

De servitute *tigni projiciendi* seu *protegendi*. Quid sint protectiones, suggrundæ, meniana, & unde dicta, 8. 2. 3. t. 2. p. 182.

Si quid in meum parietem sit immissum per eum, qui servitutem non habet, rescindere privata auctoritate possum: non item, si tantum protectum; & quæ sit ratio diversitatis, 8. 2. 4. t. 2. p. 183.

Non est servitus *altius tollendi*, sed potius libertas, cum vicinus vicino permittit altius tollere contra modum lege vel statuto definitum, 8. 2. 5. t. 2. p. 183.

In quo consistat servitus, quæ tribuit *licentiam altius tollendi*, 8. 2. 6. t. 2. p. 184.

An etiam sit quædam servitus *altius tollendi*, qua vicinus cogitur altius tollere in suo, 8. 2. 7. t. 2. p. 184.

Quid sit servitus altius non tollendi, 8. 2. 8. t. 2. p. 185.

Quid sit servitus *luminum* seu *luminis immittendi*. Quid moribus sit *venster recht*. An acquisita censeatur luminum servitus, si fenestram posuerim in vicini pariete, eo silente nec contradicente, 8. 2. 9. t. 2. p. 185.

Quid sit servitus *luminis non aperiendi*. Si talis conventio sit interposita, afficit prædium serviens, sine ulla quasi traditione, 8. 2. 10. t. 2. p. 185.

De servitute, *ne luminibus officiatur*: distat a servitute *ne altius tollatur*. An servitus hæc generaliter constituta pertineat etiam ad lumina futura, quæ tempore constitutionis nondum erant, 8. 2. 11. t. 2. p. 185.

De servitute *prospectus* & *ne prospectui officiatur*, & ne in aream alterius prospiciatur, 8. 2. 12. t. 2. p. 185. *in fin.*

De servitute *stillicidii* & *fluminis*. An stillicidium in flumen converti possit, et contra. An retroduci. An produci. An et quatenus ædificari possit in eo loco, in quo aqua cassitat. Quid moribus, 8. 2. 13. t. 2. p. 186.

De servitute *cloacæ*; & *fumi immittendi ex taberna casearia* vel alio loco: *effundendi* vel *abjiciendi* in aream vicini: et qualia tunc effundi possint. Item, *ne vicinus in suo quod positum habeat*: ut liceat *in aream vicini terram, saxa, lapides provolvere*; *ut theatra vel contignationes in area vicini ad ædificandum facere liceat*: & quando vicinus invitus ad id cogi possit, 8. 2. 14. t. 2. p. 186.

De servitute foraminis pavimenti proluendi gratia, 8. 4. 17. t. 2. p. 200.

Sicarius.

Vide *homicidium*.

Silentium.

Vide *interrogatio*.

Simonia.

De hoc crimine & pœna, 48. 14. 1. t. 6. p. 263.

Simulatio.

Quid sit simulatio, & in quo distet a fictione juris, 22. 3. 20. t. 3. p. 303.

Situs rei.

De foro competente ratione situs rei, 5. 1. 76. t. 2. p. 33.

An quis vi privilegii possit actionem in rem in loco rei sitæ motam trahere ad forum suum privilegiatum, 5. 1. 76. t. 2. p. 33.

Actio in rem etiam extra locum situs rei moveri potest in loco domicilii possessoris, si de mobilibus, non si de immobilibus agatur, & quid juris in petitione hereditatis, 5. 1. 77. t. 2. p. 34.

Socer, socrus.

An socer aut socrus possit in jus vocari sine venia, 2. 4. 8. t. 1. p. 104.

Societas conjugalis.

Vide *communio bonorum inter conjuges*.

Socius, societas; actio pro socio.

An socius unus recte compromittat de re communi, 4. 8. 4. t. 1. p. 261.

Socius invito socio nihil novi facere potest in re communi. Quid juris, si fecerit, aut fieri passus sit, 10. 3. 7. t. 2. p. 355.

Pendente judicio communi dividundo socius non potest suam partem invitis cæteris alienare: nunquam ultra suam partem, licet major sociorum pars consentiret in rei totius alienationem, nisi res communes promercales sint, 10. 3. 7. t. 2. p. 255.

Quid juris sit, si dissensus sociorum sit, utrum res communes, vel cui elocandæ sint. Et quid, si sociorum unus tantam mercedem offerat, quantam extranei, 10. 3. 8. t. 2. p. 256.

Quid sit societas, quo modo, & a quibus iniri possit, 17. 2. 1. t. 3. p. 126.

Quo modo societas tacite ineatur; quæ veniant in tacitam societatem, tacita universorum bonorum societas coiri nequit, 17. 2. 2. t. 3. p. 126.

Cum societate non confundenda communio, 17. 2. 2. t. 3. p. 126.

Quid sit publica, quid privata societas, et in quibus differant, 17. 2. 3. t. 3. p. 126. *in fin.*

Quæ veniant in universalem societatem, ubi de dote filiæ, sumtibus in studia filii, et an non dissoluta societate socius unus tantum præcipiat, quantum propter alterius filium filiamve erogatum. Si aliquando ad patrem dotantem dos data redeat, an alteri socio pro rata communicari debeat. Et quid juris, si unus sociorum ab uxore dotem acceperit vel dotem ex pacto lucratus sit, 17. 2. 4. t. 3. p. 126.

An in universalem societatem veniant turpia lucra, et an moribus probata sit universalis societas, 17. 2. 4. t. 3. p. 126.

Quæ veniant in societatem simpliciter initam, quæ in societatem certæ rei vel negotiationis, sive lucra sive damna. Quæ in societatem navigandi communi periculo, et de societate Indiæ Orientalis et Occidentalis, 17. 2. 5. t. 3. p. 127.

Quæ res in societate ipso jure communes fiant, quæ communicandæ sunt. An communicatæ, si eas socius retulerit in rationes societatis, 17. 2. 6. t. 3. p. 128.

Rei turpis et maleficiorum nulla societas est. Quid juris, si occasione honestæ societatis unu, socio-

rum lucra turpia captaverit, et alteri socio scienti vel ignoranti communicaverit, ac postea ad restitutionem aut pœnam damnetur, 17. 2. 7. t. 3. p. 128.
Quales lucri et damni partes ferant socii ex natura societatis, omnia pacta circa lucrum et damnum sustineri debent, quibus *leonina* societas evitata est: nominatim, ut unus ferat partem lucri, de damno non teneatur. Apparente tamen enormi læsione per pactionem aut arbitrium tertii, locus est remedio *l. 2. C. de rescind. vend.*, 17. 2. 8. t. 3. p. 128.
Actio pro socio plerumque datur finita societate, quandoque et ea durante, 17. 2. 9. t. 3. p. 129.
Per actionem pro socio tantum petuntur præstationes personales, non rerum ipsarum communium divisio, 17. 2. 10. t. 3. p. 129.
Ad præstationes personales pertinet rationum redditio. Hæc ab initio non potest pacto remitti. Quando et quibus temporibus peti possit, maxime, si unus omnia gerat, 17. 2. 11. t. 3. p. 129. *in fin.*
Ad præstationes personales pertinet etiam lucri et damni communicatio, cautio de lucro et damno futuro communicando, 17. 2. 12. t. 3. p. 130.
An socius teneatur, si acquirendi conditione usus non sit. An lucrum cum damno pensandum, si in quibusdam diligentia maxima profuerit, in aliis negligentia summa nocuerit, 17. 2. 12. t. 3. p. 130.
Præstet culpam levissimam, si in suis diligentissimus sit; vel præter operam insuper artificium promiserit; ad explicationem *l. 52. §. 2. ff. pro socio*, 17. 2. 12. t. 3. p. 130.
Impensæ ab uno sociorum factæ restituendæ ei sunt: ubi et de privilegio retinendi rem communem jure dominii pro impensis ab uno socio factis, 17. 2. 13. t. 3. p. 130.
An singuli socii in solidum, an tantum pro parte conveniri possint ex contractibus nomine societatis celebratis, et quid moribus, 17. 2. 1. t. 3. p. 130.
An socii ære alieno nomine societatis contracto obligentur, si pecunia, societati credita, in arcam communem versa non sit, 17. 2. 14. t. 3. p. 131.
An socius derelinquendo suam partem societatis liberari possit ab onere æris alieni, ad quod nomine societatis devinctus est, 17. 2. 15. t. 3. p. 131.
Petitur etiam actione pro socio, ut socius reliquis restituat, quod supra suam partem nomine societatis accepit, 17. 2. 16. t. 3. p. 131.
An socius unus a debitoribus societatis solidum petere possit: vel hi tuto uni socio solidum solvere, 17. 2. 16. t. 3. p. 131.
An socius moram faciens in restituenda pecunia societatis, aut lucris societatis communicandis, vel nummos tales in suos usus convertens, ad usuras condemnandus sit, ad explicationem *l. 60. ff. pro socio*, 17. 2. 17. t. 3. p. 132.
Agitur etiam hac actione ad id, ut liceat uti re secundum primam sociorum intentionem: & ne quid novi fiat contra eam. Item, ut præstentur, quæ singularibus pactis placuerunt; qua occasione explicatur *l. 69. ff. pro socio*, 17. 2. 18. t. 3. p. 133.
An socio, qui præcipue, vel solus, negotia societatis gessit, salarium pacisci, aut viri boni arbitrio consequi possit, 17. 2. 19. t. 3. p. 134.
Socii inter se gaudent beneficio competentiæ, tam particulares quam universales. Quando illud cesset, & quid moribus, 17. 2. 20. t. 3. p. 134. *in fin.*
Singulare est, quod unus ex pluribus sociis suam partem integram adeptus a socio, debitore societatis, communicare id reliquis teneatur, si illi solidum consequi ab eo retineant; quoque, si unus sociorum impendia per alterum facta restituere nequeat, id reliquos pro rata gravet, 17. 2. 21. t. 3. p. 134.
Si socius unus, qui nomine societatis plus quam suam partem consecutus est, foro cesserit, reliqui socii in rebus & creditis societatis potiores sunt aliis socii foro cedentis creditoribus, 17. 2. 22. t. 2. p. 134.
De interitu societatis per mortem socii. Quo usque hac in parte societas vectigalium differat a societate privata. An testator socius heredem suum damnare possit testamento, ut in societate perseveret, 17. 2. 23. t. 3. p. 134. *in fin.*
Heres socii, si non sit adscitus, an & quo usque emolumenti successor sit, & quid distet hic publica societas vectigalium a privata, 17. 2. 23. t. 3. p. 134.
Qualem culpam præstet heres socii in perficiendis a defuncto inchoatis. Et quid juris, si socius unus quædam gesserit, ignorans mortem socii, 17. 2. 23. t. 3. p. 134.
Nemo potest, invitis sociis cæteris, alium suo loco substituere: renunciare tamen potest societati expresse vel tacite. Quid juris, si callide vel intempestive renunciaverit, & an renunciari possit societati vectigalium, 17. 2. 27. t. 3. p. 136.
Quo modo renunciatio fieri possit, an & procurator. An & procuratori socii. An & quo modo absenti socio. An sufficiat renunciationem privatim fieri, an vero publice facienda, 17. 2. 25. t. 3. p. 136. *in fin.*
Finitur & societas finito negotio, publicatione bonorum ac cessione. Quid juris, si servus socius alienetur, vel socius ex patrefam. fiat filiusfam. aut vice versa, 17. 2. 26. t. 3. p. 137.
Finita societate, pro qua parte res redeant ad socios, maxime, si unus operam, alter pecuniam contulerit, 17. 2. 27. t. 3. p. 137.
An cum actione pro socio concurrere possit actio furti contra socium? & an una intentata alteram perimat, 17. 2. 28. t. 3. p. 137. *in fin.*

Solemnitas.

Adhibenda sunt solemnia loci, in quo actus geritur, idque magis ex comitate quam rigore juris, 1. 4. *part.* 2. *n.* 10. & 13. t. 1. p. 39. & 40.
Quid juris, si quis dolo malo se alio conferat extra locum domicilii, ut actum aliquem minore gerat solemnitate, 1. 4. *part.* 2. *n.* 14. t. 1. p. 41.
Quid, si lex municipalis expresse infirmos declaret actus peregrina solemnitate gestos, 1. 4. *part.* 2. *n.* 14. t. 1. p. 41.
Quid juris, si quis extra domicilii aut rerum sitarum locum alibi actum gesserit, neglecta solemnitate loci, in quo actus geritur, & adhibita ea, quam lex domicilii aut rei sitæ requirit, 1. 4. *part.* 2. *n.* 15. t. 1. p. 41.

Solutio.

An debitor ei, qui jam alteri cessit actionem, recte solvat, 18. 4. 15. t. 3. p. 166.

An debitores societatis uni ex sociis recte solidum solvant, 17. 2. 16. t. 3. p. 131.
Qui possint solvere. Qui de criminum reis, procuratoribus, aliis quibusvis solventibus pro debitore sciente, ignorante, invito. Quando alius pro alio solvere nequeat. An pupilli & minores recte solvant sine tutore. An uxor sine mariti consensu. An excipiens de solutione facta, & non probans, condemnandus sit, 46. 3. 1. t. 6. p. 154.
Quibus solvi possit. An reo criminis. An adjecto solutioni. Et quid, si adjectus statum mutaverit. An heredi adjecti, 46. 3. 2. t. 6. p. 154.
An & quando procuratori. An ei, qui tantum ad litem, vel tantum ad rem vendendam constitutus est. Vel cujus mandatum jam revocatum. An falso procuratori. An apparitori in jus vocanti, aut executionem sententiæ facienti, 46. 3. 3. t. 6. p. 155.
An & quando servis. Et quid, si manumissi sint. An nostratibus famulis, aut ancillis, quod domino debitum, 46. 3. 4. t. 6. p. 155. *in fin.*
Quo modo solvere debeant debitores pupillorum. An recte deficientibus tutoribus, patri pupillorum. An uxori sine mariti auctoritate. An cedenti post actionem cessam. An uni ex sociis solidum. An heredi fiduciario, dum pendet conditio fideicommissi. An & quando hereditatis possessori facta liberet solventem. De stipendiis ministrantium societati indicæ, heredi non vero solutis, 46. 3. 5. t. 6. p. 155.
Quid agendum, si plures sint, qui singuli dicunt, sibi solidum deberi, vel se ex asse creditoris heredes esse, 46. 3. 6. t. 6. p. 156. *in fin.*
An debitor creditoris sui creditori recte solvat sine voluntate ejus. An secundus conductor primo locatori mercedem. An possessor chirographi, habentis *thoondot deses*, obtinere ex eo possit fiduciariam solutionem aut absolutam, si non doceat, quo jure chirographum teneat. An liberetur, qui coactus hostibus regionem invadentibus, solvit quod fisco vel privatis debet, 46. 3. 7. t. 6. p. 156.
Cujus loci mensura in solutione mobilium & immobilium spectanda sit. Quid, si duo loca solutioni rerum admensurandarum alternative sint addita. Quando apud nos merces necessario appensione vel admensione tradi debeant, ut tributum eo nomine præstetur. Quando facienda appensio, & cujus sumtu, 46. 3. 8. t. 6. p. 156.
In qua moneta debitum pecuniarium solvi debeat. Re in genere debita, quæ species, & cujus electione solvenda sit. An debitor generis, vel rei fungibilis liberetur pessimum dando, ex jure civili & moribus. An rem in genere debens, vel duas res alternative solvere possit illam speciem, quæ tempore obligationis contractæ in bonis creditoris erat, sed esse desiit, 46. 3. 9. t. 6. p. 157.
Aliud pro alio invito creditori solvi nequit. Recensentur casus excepti, 46. 3. 10. t. 6. p. 158.
An creditor possit partem debiti petere An debitor creditori volenti partem solvere. An, & quibus casibus eidem invito. De hereditarii debiti solutione, 46. 3. 11. t. 6. p. 158.
Quo in loco solvendum. An debitor rem debitam deferre debeat ad domum creditoris. Quo tempore solvendum ex obligatione pura, in diem, & conditionali. An ante diem invito creditori. Quando solvendum, quod promissum *hoc anno*, *hoc mense*, *calendis Januariis*, *post aliquot dies* vel *annos*, vel *quando debitor voluerit*, 46. 3. 12. t. 6. p. 158.
Quis sit effectus solutionis. Quid juris, si res soluta, vel in solutum data, evincatur creditori. Vel dolo debitoris pluris æstimata in solutum data sit. Sub pœna debens, an soluta pœna liberetur ab obligatione principali, et vice versa, 46. 3. 13. t. 6. p. 158.
Quæ requirantur, ut ex trium annorum posteriorum solutione probata præsumatur, annorum præcedentium reditus solutos esse, 46. 3. 14. t. 6. p. 159.
Quibus modis probetur solutio jure civili ac moribus. Et de apocha, 46. 3. 15. t. 6. p. 159.
Si quis ex pluribus debens causis, aliquid solvat, quo modo et quando tunc ipse debitor vel creditor eligat, in quam causam solutum velit. Si neuter tempore solutionis id constituerit, in quam causam tunc lex definiat, solutum videri. Quid juris, si alicui solvatur, qui et suo et procuratorio nomine exactionem habeat, nec dictum sit, in quam causam solvatur, 46. 3. 16. t. 6. p. 159.

Specificatio.

Cui cedat nova species facta ex sua vel aliena materia. Cui frumentum, vestis, navis, ex alienis spicis, lana, vel materia. An et mala fide novam faciens speciem ex alieno dominus ejus; quibus actionibus teneatur, qui ex alieno speciem novam fecit, 41. 1. 24. t. 5. p. 328.

Sponsalia.

Valent sponsalia, quæ puella inivit cum adolescente, ut per eum a naufragio aut vi latronum liberetur, 4. 2. 6. t. 1. p. 217.
Quid sint. Quid sponsalium sponsio, in quo differat sperata, pacta, sponsa, 23. 1. 1. t. 4. p. 3.
An contrahi inter absentes, 23. 1. 1. t. 4. p. 3.
Qui possint contrahere. An et impuberes 23. 1. 2. t. 4. p. 4.
An prodigus, 23. 1. 3. t. 4. p. 4.
De sponsalibus metu, dolo, errore, per ebrietatem contractis; et de consensu postea libere repetito, 23. 1. 4. t. 4. p. 4.
An requiratur patris aut tutorum consensus. Et an pater vel tutor possit sponsalia dirimere, 23. 1. 5. t. 4. p. 4. *in fin.*
An, et quando sub conditione contracta, pura fiant per subsequentem concubitum, 23. 1. 6. t. 4. p. 5.
An duret obligatio sponsalium initorum sub conditione *si pater consenserit*, si is initio dissentiat, sed postea consentiat, 23. 1. 7. t. 4. p. 5.
De sponsalibus initis sub conditione impossibili natura, vel turpi. An sub turpi inita demum obligent impleta turpitudine, an & si turpitudinem implere puella recuset, 23. 1. 8. t. 4. p. 6.
An exspectandum implementum conditionis, si illa non impossibilis nec turpis, sed difficilis sit, 23. 1. 9. t. 4. p. 7.
De sponsalibus ex die certo vel incerto suspensis, & quando inde ad nuptias agi possit, 23. 1. 10. t. 4. p. 7.
Si statutum requirat scripturam ad sponsalia, & ea desit, an sufficiat confessio? An jurisjurandi delatio admitti possit. An probatio per quinque testes. Qui agant de probatione sponsalium, 23. 1. 11. t. 4. p. 7.

De obligatione ex sponsalibus ad nuptias: de vetere *actione ex sponsu*: dilatione matrimonii ultra biennium, resolutione sub dispendio arrharum, 23. 1. 12. t. 4. p. 7.
An sponsalia firmari stipulatione pœnali, 23. 1. 12. t. 4. p. 7.
Quibus modis nunc refractarius ex sponsalibus ad nuptias cogi possit. An & tunc, cum matrimonium cum alia jam contraxit, 23. 1. 12. t. 4. p. 7.
Quæ fuerint jure civili justæ causæ recedendi a sponsalibus, altero invito. Quid, si præcesserit aut supervenerit fornicatio sponsi vel sponsæ, 23. 1. 13. t. 4. p. 8.
Quid, si sponsus ipse stupratorem subornaverit, vel sponsa sponso peccandi occasionem dolo subministraverit. Quid, si sponsa ante vel post sponsalia vim passa sit ignaro sponso, 23. 1. 14. t. 4. p. 9.
Quænam aliæ moribus hodiernis sint justæ causæ recedendi a sponsalibus. Difficilius judices procedere debent ad sponsalium dissolutionem, 23. 1. 15. t. 4. p. 9.
An filius majorennis, qui apud nos potest clam parentibus sponsalia contrahere, dirimere possit sic contracta, invita sponsa, sub prætextu dissensus parentum, 23. 1. 16. t. 4. p. 10.
An minores adversus sponsalia restitui possint, 23. 1. 17. t. 4. p. 10.
An, & quando sponsalia utriusque consensu dissolvi possint? An magistratus tali dissolutioni assensum accommodare debeat. Festinandæ nuptiæ post sponsalia, si nullus contradictor existat, 23. 1. 18. t. 4. p. 10. *in fin.*
Sponsalibus diremtis, an & quando restitui debeant arrhæ ac sponsalitia largitas, 23. 1. 19. t. 4. p. 11. *in fin.*
De pœna eorum, qui bina sponsalia eodem tempore contracta habent. Quæ potiora sint, ubi alia legitima sunt, alia claudestina concubitu firmata. Quid, si priora & posteriora sint legitima. Quid, si priora conditionalia & posteriora pura. Quid, si priora verbis futuri temporis, posteriora verbis præsentis temporis, & concubitu firmata, 23. 1. 20. t. 4. p. 11.
Si duobus sponsalibus contractis, sponsa, quæ jure potiore nitebatur, mortua sit aut sponte desistat, an altera tunc sponsum ad nuptias cogere possit, 23. 1. 21. t. 4. p. 12.
Quibus in casibus sponsus, & sponsa pro marito & uxore habeantur, quibus non, 23. 1. 22. t. 4. p. 12.
De donatione inter sponsum & sponsam, 24. 1. 15. t. 4. p. 14. *in fin.*

Sponsio.

Quæ olim apud Romanos, quæ seculis superioribus in Hollandia fuerint sponsiones in lite, 3. 6. 8. t. 1. p. 204. *in fin.*
Reliqua vide ad vocabulum, *aleator.*

Sportulæ.

De sportulis judicum & assessorum, 5. 1. 65. t. 2. p. 29.

Stabularius.

Vide *nauta.*

Statua.

Statuis legatis, quæ debeantur, quæ non. Quid debeatur, *statuis marmoreis duabus legatis, & praterea omni marmore,* si adhuc aliæ statuæ marmoreæ sint. Si testator jusserit, statuas poni in loco publico, nec adjecerit, ex qua materia, quales ponendæ sint, 34. 2. 12. t. 5. p. 81.

Statu liber.

De statu liberis, 40. 7. 1. t. 5. p. 312.

Status quæstio.

Quando status controversia, impuberi mota, usque ad pubertatem differatur, quando non, 37. 10. 1. & *seqq.* t. 5. p. 184.
Ne de statu defunctorum post quinquennium quæratur, 40. 15. 1. t. 5. p. 314. *in fin.*

Statuta.

Quo modo facienda sit interpretatio statutorum, & quæ regulæ sint observandæ, 1. 3. 24. t. 1. p. 19.
Quid vulgo veniat appellatione statutorum, 1. 4. *part.* 2. *n.* 1. t. 1. p. 34.
Statuta recte dividuntur in personalia, realia & mixta, 1. 4. *part.* 2. *n.* 2. t. 1. p. 35.
Quid sint statuta personalia, & quæ eorum exempla, 1. 4. *part.* 2. *n.* 2. t. 1. p. 35.
Quid sint statuta realia, & quæ eorum exempla, 1. 4. *part.* 2. *n.* 3. t. 1. p. 35.
Quid sint statuta mixta, 1. 4. *part.* 2. *n.* 4. t. 1. p. 35.
Summo jure nec personalia nec realia nec mixta statuta operantur extra territorium statuentis, 1. 4. *part.* 2. *n.* 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. t. 1. p. 35. & *seqq. usque ad* p. 39.
Ex comitate tamen realia nunc vulgo egrediuntur territorium statuentis quantum ad mobilia, non item quantum ad immobilia, 1. 4. *part.* 2. *n.* 12. t. 1. p. 40. *in fin.*
Item mixta; sic ut sufficiat, adhiberi solemnia loci illius, in quo actus geritur, 1. 4. *part.* 2. *n.* 13. t. 1. p. 40.
Quid juris, si quis alio se conferat, ut actum minore gerat solennitate, neglectis solennibus statuto domicilii præscriptio, 1. 4. *part.* 2. *num.* 14. t. 1. pag. 41.
Quid juris, si statutum expresse infirmos declaret actus peregrina solemnitate gestos, 1. 4. *part.* 2. *n.* 14. t. 1. p. 41.
Quid juris, si quis extra domicilii aut rerum sitarum locum gesserit, actum neglectis solemnitatibus statuti loci, in quo actus geritur, & adhibitis illis, quas statutum domicilii aut rei sitæ requirit; 1. 4. *part.* 2. *n.* 15. t. 1. p. 41.
De statutis personalibus non ita per generales regulas definiri potest, quo usque magistratus alterius magistratus statuta ac decreta ex comitate servet, 1. 4. *part.* 2. *n.* 16. t. 1. p. 42.
Exempla, in quibus vicinæ gentes mutua comitate & ex conventione de summo jure suo remittunt, & vicini populi statuta ac decreta probant, 1. 4. *part.* 2. *n.* 17. t. 1. p. 42.
Per pacta privatorum recedi non potest a statuti jure nec a statutis prohibitoriis: a cæteris potest, 1. 4. *part.* 2. *n.* 18. t. 1. p. 42.
Hoc etiam fieri potest per pacta tacita, 1. 4. *part.* 2. *n.* 19. t. 1. p. 43.
In dubio præsumendum, unumquemque in contrahendo voluisse se accommodare statutis sui domicilii, ac eorum præscriptum probasse etiam quantum ad immobilia alibi sita, 1. 4. *part.* 2. *n.* 19. t. 1. p. 43.
Tacita pacta ad derogandum statutis alterius territorii non habent locum, quoties statutum domicilii

prohibitorium est, nec civibus permittit in contrarium pacisci, 1. 4. *part.* 2. *n.* 20. t. 1. p. 43.
Uti nec, si nihil omnino gestum, actum aut contractum sit: adeoque nec in eo, qui moritur intestatus, 1. 4. *part.* 2. *n.* 21. t. 1. p. 43.
Cujus loci statuta in arrestis faciendis observari debeant, 2. 4. 27. t. 1. p. 110.
Cujus loci statuta in arrestis sub cautione laxandis 2. 8. 10. t. 1. p. 126. *in fin.*
Cujus loci statuta spectanda in instrumentorum & rationum editione, 2. 13. 24. t. 1. p. 146.
Cujus loci statuta sint observanda in deneganda aut concedenda in integrum restitutione, 4. 1. 29. t. 1. p. 214.
Cujus loci statuta in judicando per judicem sint observanda? & quid, si pendente lite vel appellatione lex per novam legem abrogetur, 5.1.51.t.2. p 25.
Si de quantitate legitimæ statuta varient, cujus loci statutum spectandum sit, 5. 2. 47. t. 2. p. 82.
Si alius sit valor nummorum constitutus in uno, quam in altero loco, cujus loci statutum circa valorem spectandum, 12. 1. 25. t. 3. p. 14.
Cujus loci statuta spectanda sint in quæstione, an sortem usurariam seu reditus, ex pacto repetere liceat, nec ne, 12. 1. 29. t. 3. p. 15. *in fin.*
Cujus loci statuta inspicienda in quæstione, an quis habeat hypothecam legalem, nec ne, 20. 2. 34. t. 3. p. 238.
Cujus loci, si quæratur de jure prælationis inter creditores, 20. 4. 38. t. 3. p. 260.
Cujus loci, in quæstione, an fidejussor pro evictione dandus sit, 21. 2. 4. t. 3. p. 276.
Cujus loci, in quæstione, an usuræ legitimum excedant modum. Et quid, si debitum sit munitum hypotheca immobilium alibi sitorum? 22. 1. 6. t. 3. p. 289.
Quid, si statuta locorum varient circa quantitatem usurarum ex mora præstandarum, cum alibi debitor, alibi creditor domicilium foveret, 22. 1. 11. t. 3. p. 290.
Cujus loci leges in quæstionibus cambii spectandæ sint, 22. 2. 10. t. 3. p. 291.
Cujus loci statuta spectanda sint in quæstione, quo usque se extendat mariti potestas in uxorem & bona ejus, 23. 2. 60. t. 4. p. 37.
Cujus loci statutum, in quæstione, an ex nuptiis inducatur inter conjuges bonorum communio, 23. 2. 83. & *seqq.* t. 4. p. 44. & *seqq.*
Cujus loci statutum, circa dispositionem *l. hac edictali C. de secund. nupt.* 23. 2. 136. t. 4. p. 65.
Cujus loci leges circa solennia pactorum dotalium? 23. 4. 4. t. 4. p. 79.
Cujus loci leges circa pactitium aut statutarium lucrum dotis, 23. 4. 25. t. 4. p. 87.
Cujus loci, in communione acquæstuum, & quæstione, quæ sub acquæstu contineantur, 23. 4. 29. t. 4. p. 88.
Cujus loci statuta circa mutabilitatem pactorum dotalium, 23. 4. 69. t. 4. p. 103. *in fin.*
Cujus loci statuta circa prohibitam aut permissam inter conjuges donationem, 24. 1. 19. t. 4. p. 115.
Cujus loci statuta circa doerium pactitium aut statutarium, 24. 3. 27. t. 4. p. 132.
Cujus loci circa societatis continuationem soluto matrimonio, & dissolutionem, 24. 3. 34. t. 4. p. 135.
Cujus loci circa solemnia inventarii, 28. 8. 11. t. 4. p. 303.
Cujus loci, in quæstione æris alieni per heredes solvendi, 29. 2. 31. t. 5. p. 21.
Cujus loci circa aperturam & inspectionem testamenti, 29. 3. 1. t. 5. p. 25.
Cujus loci in successione ab intestato, 38. 18. 34. t. 5. p. 209.
Cujus loci in jure repræsentationis, 38. 18. 35. t. 5. p. 210. *in fin.*
Cujus loci in successione feudali, uti & in quæstione, an de feudis vasallus testari possit, 38. *D.* 80. t. 5. p. 244.
Cujus loci in jure primogenituræ, 38. *D.* 84. t. 5. pag. 247.
Cujus loci in executione sententiæ, 42. 1. 39. t. 6. pag. 19.
Cujus loci, si quæstio de parata executione ex pacto, 42. 1. 48. t. 6. p. 22.
Cujus loci in præscriptione obligationum aut rerum immobilium, 44. 3. 12. t. 6. p. 95.
Cujus loci in pœnis importandis, 48. 19.11.t. 6.p.286.

Stellionatus.

Quid sit crimen stellionatus? Quæ pœna. Quibus modis committatur. An & si quis rem uni prius obligatam obliget alteri, assimulata priore obligatione, vel rem uni venditam vendat alteri, 47. 20. 1. & *seqq.* t. 6. p. 211. & *seqq.*

Stillicidii & fluminis servitus.

Vide *servitutes urbanæ.*

Stipendia.

An stipendia professorum, concionatorum, advocatorum, militum, sociorum nauticorum arrestari possint, 2. 4. 52. t. 1. p. 118.

Stipulatio.

De usu hodierno stipulationum, 45. 1. 1. t. 6. p. 107.
Quid juris, si quis stipulanti promiserit ex causa, quam subesse falso putabat? An donationis causa stipulatio fieri possit? 45. 1. 2. t. 6. p. 107, *in fin.*
Qui stipulari possint. An quis alteri stipulari possit? Quid juris, si *sibi aut Titio*, vel *sibi & Titio* stipulatus sit, jure civili ac moribus? & de usu *adjecti* in mercatura? Quid, si *sibi decem aut Titio hominem*; vel *sibi aut Titio diversis temporibus*: vel *sibi pure aut Titio sub conditione*? vel vice versa, 45. 1. 3. t. 6. p. 107.
Qui possint ex stipulatu obligari. An impuberes auctore tutore, vel patre iure civili & moribus? An quis uni ex pluribus heredibus in solidum stipulari, vel unum in solidum promittendo obligare possit, 45. 1. 4. t. 6. p. 108.
An & quando obligetur iure civili ac hodierno, qui promisit, alium daturum vel facturum? An promissor facti alieni liberetur morte ejus quem facturum promisit? An gaudeat beneficio ordinis, si is, quem daturum aut facturum promisit, jam ante debitor fuerit, 45. 1. 5. t. 6. p. 108.
Quales res stipulari liceat. An & quo usque quis propriam stipulari possit. Quid, si quis stipulatus sit rem, quæ est extra commercium. Quid, si erratum sit in nomine rei, vel tota materia, parteve ejus? An semel, an magis annua centum debeantur stipulanti centum, donec matrimonium inivérit? 45. 1. 6. t. 6. p. 108.

An, & quo usque diversitas responsionis in quantitate vel qualitate vitiet stipulationem etiam hodie, 45. 1. 7. t. 6. p. 109.

An ex stipulatu ad factum obligatus liberetur præstando id quod interest, 45. 1. 8. t. 6. pag. 110. *in fin.*

Quid sit *interesse*? vide *interesse.*

Ratio, cur *pœnæ* stipulatio inducta sit. An liceat pœnam pœnæ stipulari? An pœnæ stipulatio recte apponatur obligationi impossibili aut turpi? An excedere possit quadruplum ejus, quod interest, 45. 1. 12. t. 6. p. 111.

An pœna debeatur, si implementum obligationis promissori arduum nimis sit? Quibus in casibus non implens obligationem tamen a pœna promissa liber sit. An hodie ingens pœna conventionalis adjudicanda in totum ei, cujus parum interest, 45. 1. 12. t. 6. p. 111. *in fin.*

Si opus sit faciendum intra certum tempus sub pœna, an peti pœna possit, eo usque elapso tempore, ut intra reliquum tempus opus peragi nequeat. An pœna peti, si tempus, intra quod opus sub pœna faciendum erat, prorogatum sit? Si stipulationi dandi vel faciendi sub pœna, dies certus non sit appositus, quando impleri debeat promissio, ut pœna evitetur. An agi possit ad pœnam aut id quod interest, si quis moram faciat in opere inchoando, licet nondum elapsum sit tempus, quo perfici potuit? 45. 1. 14. t. 6. p. 112.

Si plures unius ad factum aut abstinentiam a facto obligati heredes sint, & per unum eorum stet, an & quo usque tum is, tum reliqui coheredes ad id, quod interest, teneantur. Et quid, si tali in casu certa pœna per defunctum promissa sit, 45. 1. 15. t. 6. p. 113.

Quid juris circa præstationem æstimationis rerum individuarum in pluribus unius promissoris heredibus? Quid juris circa pœnæ commissionem respectu plurium heredum promissoris, si pœna stipulationi rei dividuæ vel individuæ adjecta sit, & per unum heredum stet, quo minus debitum in totum sit præstitutum, 45. 1. 16. t. 6. p. 114.

Si plures stipulatoris heredes sint, & individuæ rei stipulatio facta, an singuli totam consequi possint individuæ rei æstimationem. Si pœnæ stipulatio addita, an unus ex pluribus stipulatoris heredibus totam pœnam, an solam partem hereditariam petere possit. Quid juris, si rei dividuæ, facti ve dividui vel individui obligatio adjunctam habeat pœnæ stipulationem, & plures stipulatori heredes sint, ac unus vel omnes ob non impletam obligationem ad pœnam agere velint? 45. 1. 17. t. 6. p. 115.

Quando ex stipulatione pura agi possit. Quando cedat, quando veniat dies stipulationis in diem conceptæ. Quid juris, si quis promiserit, *hoc anno*, *hoc mense dari:* aut *calendis Januariis* sine adjectione *proximarum;* aut *post aliquot dies* vel *post aliquot annos.* De die, qui tacite inest adjectioni loci. Quando cedat & veniat dies stipulationis conditionalis. Quid juris, si stipulator moriatur pendente conditione casuali? Si moriatur pendente conditione potestativa, an heres ejus illam implere possit? An heres tertii, si potestativa per tertium implenda fuerit, 45. 1. 19. t. 6. p. 115.

Non valet stipulatio, *si voluerit*, valet *cum volueris*, *dare spondes.* Et cur, 45. 1. 20. t. 6. p. 116.

De stipulationibus sub impossibili conditione affirmativa vel negativa conceptis, 45. 1. 21. t. 6. pag. 117.

Quales actiones dentur ex stipulatione. Cui competant. An patri, si filiusfamilias sub conditione stipulatus sit, & pendente conditione sui juris factus. Cui competat electio in rebus in genere vel alternative promissis. Si creditor sibi stipulatus sit electionem, an eam transmittat ad heredem, vel eum, cui suum jus cessit aut legavit. An, qui elegit, mutare possit, 45. 1. 22. t. 6. p. 117.

Contra quem ambiguæ stipulationis interpretatio facienda sit. Quid juris, si quis *sibi decem & Titio decem* stipulatus sit: aut rem fungibilem sine expressione quantitatis: vel insulam ædificari sine loci adjectione, 45. 1. 23. t. 6. p. 117.

De interitu rei promissæ. An promissor circa eam præstet *culpam omissionis*, 45. 1. 24. t. 6. p. 117.

De duobus reis stipulandi & promittendi, vide *correi stipulandi & promittendi.*

De stipulationibus servorum, & quibus acquirant, etiam fructuarii, & alieni bona fide possessi. Quid sibi ipsis acquirant stipulantes, 45. 3. 1. & 2. t. 6. pag. 121.

De stipulationibus *prætoriis*, earum modo, interpretatione, variis singularibus. Et de emendatione *l.* 1. §. 6. & 7. *ff. h. t.*, 46. 5. 1. t. 6. p. 167.

De divisione stipulationum prætoriarum in *cautionales*, *judiciales & communes.* Quid sint singulæ, 46. 5. 2. & *seqq.* t. 6. p. 168 & *seqq.*

Studiosi.

An studiosi obligentur legibus loci, in quo studiorum causa morantur, 1. 3. 13. t. 1. p. 15.

An studiosi eorumque bona arrestari possint, 2. 4. 42. t. 1. p. 115.

De foro competente studiosorum ex *auth. habita.* Et de foro competente Professorum & studiosorum Universitatis, quæ Leydæ est, in causis civilibus & criminalibus. An prorogatione sibi noceant? Quid juris, si agant actione cessa? Nihil refert, in qua Hollandiæ parte contraxerint aut deliquerint membra Academiæ Batavicæ, 5. 1. 109. t. 2. p. 48.

Stuprum.

Quid sit proprie stuprum? Quæ pœnæ. Quibus ex causis eæ exasperandæ. Ubi de tutore, magistro, commentariense, incarcerato commentariensis famulam stuprante. De stuprata necdum viripotente: honesta dolo malo in id inebriata: vel abducto comite corrupta. De muliere sese proprio aut alieno servo jungente. De stupro cum Vestali, aut Deo devota, aut vidua intra annum luctus: Judæi cum Christiana, aut vice versa. De eo, qui plures circa idem tempus stupravit: & humili, qui honoratam. De stupro violento, etiam meretrici illato. Quo modo probetur. An puellæ assertione. Quando duret stupri violenti persecutio. An præmaturus cum sponsa concubitus subsit pœnæ stupri, 48. 5. 2. t. 6. p. 235.

De pœna, ut stupratam ducat aut dotet. An id in puella cujusvis conditionis? De quantitate dotis. Quid, si inops dotare non possit, & ducere nolit. An cessent nunc reliquæ pœnæ, si ducat aut dotet, 48. 5. 3. t. 6. p. 236.

Cessat dotandi vel ducendi necessitas in vidua: puella jam ab alio corrupta: post raptam virginitatem aliis prostituta: modo hæc probentur: præsumitur pro puella. An cesset, si famula a sui domini filio corrupta sit, cum statutum famulæ tali relegationem aut similem pœnam imponit? An, si puella malis artibus stupratorem incitaverit? An, si ab uxorato stuprata, aut a cœlibe, cum quo non est ius connubii? Quid, si jam alteri nupta sit, aut stupratori nubere nolit, aut per parentes prohibeatur. Quid si stuprator jam aliam duxerit, 48. 5. 4. t. 6. p. 237. *in fin.*

Dos stupratæ statim, non cum alteri nubit, danda. Actio ad dotem aut nuptias annis triginta durat. An transmittatur ad heredes stupratæ? An detur contra heredes stupratoris? An contra parentes stupratoris inopis? 48. 5. 5. t. 6. p. 238.

Stuprator infantem genitum alere, & puerperii sumtus ferre debet, licet stupratam nec ducere nec dotare teneatur, aut cum ea jam super dote transegerit. Quid, si stuprata Titium patrem infantis dicat, ipse concubitum neget. Quid, si concubitum fateatur illius temporis, ut pater esse non possit: aut eam aliis quoque junctam fuisse probet. An & parentes stupratoris pauperis ad alimenta infantis teneantur. Quid, si stuprata dives, stuprator inops sit, vel etiam dives. Mortuo infante, quis ferat sumtus funeris, 48. 5. 6. t. 6. p. 238.

Subditus.

Quot modis quis sit subditus alicui magistratui, 1. 4. *part.* 2. *n.* 5. t. 1. p. 55.

An subditus Principem, vel Principis ministros, veluti quæstores ærarii, advocatos fisci, possit in jus vocare sine venia, 2. 4. 11. t. 1. p. 105.

Subinfeudatio.

Vide *feudum.*

Subscriptio in crimen.

Quis sit effectus ejus? An subscriptio distet ab inscriptione in crimen. Quando cesset necessitas subscriptionis, 48. 2. 13. t. 6. p. 218.

Subsidiaria actio.

Vide *magistratus.*

Substitutio.

Quid sit. Et quot gradus substitutionis fieri possint, 28. 6. 1. t. 4. p. 269.

An substitutus substituti sit etiam substitutus instituti, 28. 6. 2. t. 4. p. 269.

Substitutio præsumenda in dubio magis directa, quam fideicommissaria. Quando censeatur pura vel conditionalis esse; & quando in utraque substituto locus fiat, 28. 6. 3. t. 4. p. 269.

An substituto potiores sint heredes ejus, qui ante aditionem mortuus, adeundi facultatem ex aliquo jure ad heredes transmittit, 28. 6. 4. t. 4. p. 269.

An filiofamilias instituto, & adire nolente, pater ejus sit potior substituto, 28. 6. 5. t. 4. p. 270.

An cohæres præferatur substituto, 28. 6. 6. t. 4 p. 270.

Præfertur substitutus instituto per dominum obæratum servo, ut heredi necessario. Concurrit cum instituto, quem testator putabat liberum, cum servus esset, 28. 6. 7. t. 4. p. 271.

An substituto locus, si institutus a testatore vel lege indignus sit declaratus. Et quid moribus, 28. 6. 8. t. 4. p. 271.

Substitutio vel vulgaris est, vel pupillaris, vel quasi pupillaris, vel militaris. Et ab his non differt reciproca & compendiosa, 28. 6. 9. t. 4. p. 271.

Quid sit vulgaris, & quibus modis fiat. Si instituti sibi invicem substituantur, quales in substitutione partes habeant. An tunc conditiones institutioni additæ censeantur repetitæ in substitutione. An ex vulgari suus heres ex necessario fiat voluntarius, 28. 6. 10. t. 4. p. 271.

An vulgaris tacita contineatur sub expressa pupillari, 28. 6. 11. t. 4. p. 272.

An vulgaris facta, *si heres esse noluerit*, contineat tacite casum, *si esse non potuerit*, & vice versa, 28. 6. 12. t. 4. p. 272. *in fin.*

An substitutus in casum, *quo liberi testatoris nascituri vivo testatore morientur*, etiam admittatur, si nulli unquam liberi testatori nati sint, 28. 6. 13. t. 4. p. 273.

Evanescit hæc vulgaris, substituto ante testatorem moriente, vel instituto adeunte. Quid, si institutus non adiverit ex testamento, sed ab intestato. Quid juris in substituto, si institutus minor, qui repudiaverat, postea restituatur; vel, cum adivisset, postea per restitutionem abstineat, 28. 6. 14. t. 4. p. 273.

Vulgaris adhuc in usu est. An is, cui verbis directis vulgariter substitutum, si adierit, videatur gravatus fideicommisso de hereditate post suam mortem vulgari substituto restituenda. Si ita gravatus intelligatur, substituti electionem habent, an ex jure directæ substitutionis, an ex fideicommisso, heredes esse velint, si institutus repudiet, coacto eo ad adeundum, 28. 6. 15. t. 4. p. 274.

Quid sit *pupillaris*. An & quibus fieri possit. Quibus liberis fiat. An adrogatis. An exheredatis. An a patre præteritis. Quid juris, si pater pupillariter substituerit liberis natis aut posthumis in gradu primo præteritis, in secundo exheredatis, 28. 6. 16. t. 4. p. 274.

An & quando substitutio pupillaris tacita contineatur sub expressa vulgari. Quando reciproca liberorum substitutio vulgarem tantum, quando etiam pupillarem contineat. An vulgaris expressa contineat pupillarem tacitam, si impubes moriatur matre superstite, 28. 6. 17. t. 4. p. 275.

Cum *novissimo morienti* substituitur, an tunc instituti sibi invicem substituti intelligantur. An & substituto tunc locus sit, cum omnes instituti simul uno casu ita pereunt, ut non appareat, uter alteri superstes fuerit. Et quid juris, si pater voluerit, eius filii, qui novissimus morietur, patrem propinquo restitui, 28. 6. 18. t. 4. p. 275.

Non valet substitutio hæc, nisi pater sibi quoque vel simul vel ante, non post, testamentum faciat: licet non eodem modo: An & in privilegiato testamento pupillaris substitutio fieri possit, 28. 6. 19. t. 4. p. 276.

An pater extraneos possit substituere pupillariter, præterita matre & fratre pupilli. Si pater eosdem filios, quos sibi, heredes scribat, quales ex substitutione patres habeant. An ex substitutione admittendi, si patris hereditatem repudiaverint. An & heres vel pater vel dominus ejus, qui institutus fuerat, & patris hereditatem adiverat. Quales ex substitutione partes debeantur. Si pater eosdem,

quos sibi heredes scripserat, & Sempronium filio substituat, 28. 6. 20. t. 4. p. 277.

Quando sola sui heredis existentia confirmet tabulas pupillares, licet suus abstinuerit. Quando ex adverso aditio paternæ hereditatis necessaria sit, 28. 6. 21. t. 4. p. 277.

Qualia bona substitutus acquirat ex substitutione pupillari. An possit separare hereditatem patris ab hereditate impuberis, & ita solam adire pupillarem, 28. 6. 22. t. 4. p. 278.

Cessat pupillaris, si impubes vivo patre moriatur, vel desinat in ejus potestate esse. Quid juris, si pater substituens, aut impubes, aut uterque, ab hostibus capiatur, & ibi decedat, aut postliminio revertatur, 28. 6. 23. t. 4. p. 279.

Quando tabulæ pupillares corruant propter infirmatum paternum testamentum, 28. 6. 24. t. 4. p. 279.

Perit & pubertate hæc substitutio, vel tempore breviore apposito. An ultra pubertatem facta sustineatur jure fideicommissi ex jure civili, 28. 6. 25. t. 4. p. 279.

Hodie sustinetur, sive a patre sive a matre vel extraneo facta, nec se extendit ultra bona substituentis, licet impubes moriatur intra pubertatem, & a patre substitutio facta sit, 28. 6. 26. t. 4. p. 280.

Quid sit *quasi pupillaris*. An et liberis mutis ac surdis fieri possit. An et prodigis, 28. 6. 27. t. 4. p. 280.

An furiosis impuberibus pater aut mater exemplariter substituat. An liberi parentibus furiosis, 28. 6. 28. t. 4. p. 280.

An liberis ulterioris gradus. An adrogatis. An naturalibus a patre vel matre, 28. 6. 29. t. 4. p. 280.

Exemplariter substituens etiam sibi debet testamentum facere, et eos, quibus substituit, saltem in legitima instituere: ac liberi tales esse debent, qui possent sibi testari post mortem substituentis, si furor non impediret. Et primo substituendi liberi furiosi: dein fratres ejus: his demum deficientibus extranei, 28. 6. 30. t. 4. p. 281.

Omnes liberi aut omnes fratres ejus, qui furiosus est, substituendi sunt: nec sufficit, quosdam ex pluribus substitui, licet forte quidam ex his in furiosum ingrati fuerint, 28. 6. 31. t. 4. p. 281.

Cur non fuerit exactum, ut pater vel mater filii furiosi substituatur ei exemplariter, 28. 6. 32. t. 4. p. 282.

Qualia bona capiat exemplariter substitutus, sive pater, sive mater, sive parens uterque ita substituerit. Et quid moribus hodiernis operetur hæc substitutio, 28. 6. 33. t. 4. p. 282.

Quibus modis evanescat. An reviviscat hæc substitutio, si furiosus post dilucidum intervallum iterum in furorem relabatur. An non saltem parentes tunc possint de novo substituere, 28. 6. 34. t. 4. p. 282.

An infirmetur hæc substitutio, si postea nascantur liberi aut fratres, qui furioso substituti non sunt, 28. 6. 35. t. 4. p. 283.

Quid sit militaris substitutio, 28. 6. 36. t. 4. p. 283.

In dubio magis directa quam fideicommissaria substitutio præsumitur. Utraque tamen conjungi potest, 36. 1. 1. t. 5. p. 123.

De fideicommissaria substitutione, vide *fideicommissum*.

Successio ab intestato.

De successione patroni in bona liberti, 38. 2. 1. et 2. t. 5. p. 190.

De alienatis in fraudem successionis patroni: actione Faviana ac Calvisiana &c., 38. 5. 1. & *seqq.* t. 5. p. 191. *in fin.*

Quis dicatur intestatus. An & qui testamentum facere non potuit, 38. 18. 1. t. 5. p. 195.

An successio ab intestato deferatur ex affinitate. An non, posita unione prolium. An ex eo, quod quis nutritor, hospes, tutor fuerit. An succedant cognati incapaces. An apud nos monachi, aut sacris Pontificiorum Ordinibus adscripti. Et quid, si iterum ad seculum redierint, qui monachi aut clerici facti fuerant, 38. 18. 2. t. 5. p. 195.

An in successione ab intestato locus sit successorio edicto: sicut vel una linea repudiante admittatur altera: vel uno gradu repudiante, alter. An & filius repudiantis, 38. 18. 3. t. 5. p. 196.

De successione in capita, lineas, stirpes. De usu regulæ, *paterna paternis*, *materna maternis*. Qualis mors sufficiat proximioris, ut remotior jure repræsentationis succedat. An necesse, ut ex jure repræsentationis succedens heres fuerit ejus, quem repræsentat. An nepos repudians hæreditatem patris, qui post avi mortem ante aditam ejus hæreditatem obierat, adhuc adire possit avi hereditatem, 38. 18. 4. t. 5. p. 197.

De successione descendentium. Quo usque in hac linea se extendat jus repræsentationis. Nihil hic interest inter suos, emancipatos, masculos, fœminas, ex masculis aut fœminis descendentes, ex primo & secundo matrimonio genitos. Et quid hac in parte apud nonnullas gentes obtineat, 38. 18. 5. t. 5. p. 197.

An succedant avo nepotes nati ex matrimonio, in quod avus non consensit, veluti cum turpi muliere. An nepotes, qui, avo vivente nati, neque concepti fuerunt. An nati ex filia, quæ, accepta dote, renunciavit paternæ hereditati, & ante patrem obiit. An &, si tali matri renuncianti & præmortuæ heredes fuerint, 38. 18. 6. t. 5. p. 198. *in fin.*

De successione adoptivorum, jure civili & hodierno, 38. 18. 7. t. 5. p. 198. *in fin.*

Liberi naturales, spurii, ex stupro primogeniti, an, & quo usque, ac cum quibus succedant matri et aviæ avoque materno. An patri avoque paterno, ex jure civili ac moribus. An nati ex sponsa, cum qua ob sponsi mortem nuptiæ non secutæ, patri succedant. An nati ex matrimonio contra leges contracto, si alteruter vel uterque impedimenti ignarus fuerit, 38. 18. 8. t. 5. p. 198.

An incestuosi vel adulterini patri aut matri, cum uterque sceleris conscientiam habuisset. An matri, si ex ligato atque soluta nati fuerint, jure civili & moribus, 38. 18. 9. t. 5. p. 199.

De successione legitimatorum per nuptias: & quid si inter concubinatum ac nuptias cum concubina aliæ nuptiæ intercesserint. De successione eorum, qui rescripto legitimati, mortuo vel vivo patre, extantibus aut deficientibus tempore legitimationis, aut postea liberis' legitime natis. De successione legitimatorum per oblationem curiæ, 38 18. 10. t. 5. p. 200. *in fin.*

De successione adscendentium in bona descendentium. An succedentibus pluribus ascendentibus remotioribus ejusdem gradus paterna paternæ, materna maternæ lineæ cedant. An pater cum matre succedens filio in potestate, retineat usumfructum patris, quæ matri cessit. An tunc mater etiam capiat dimidium peculii profectitii sui filii, 38. 18. 11. t. 5. p. 200.

De fratribus germanis & eorum filiis concurrentibus cum patre & matre in bona fratris defuncti. An tunc pater usumfructum habeat in patre filiis obveniente. An soli fratrum filii existentes tum avo concurrant. An nepotes fratrum cum proavo & patruis magnis, 38. 18. 12. t. 5. p. 201.

An cum avo vel proavo concurrant fratres germani defuncti, an magis præferantur, 38. 18. 13. t. 5. p. 201.

An cum proxime adscendentibus concurrant etiam fratres consanguinei aut uterini, 38. 18. 14. t. 5. p. 202.

An naturales aut incestuosi parentes succedant liberis naturalibus aut incestuosis, 38. 18. 15. t. 5. p. 202.

De successione collateralium, & primo fratrum germanorum, & concursu filiorum fratris cum suis thiis. An & concurrant fratrum nepotes. Si soli sint germanorum filii, in capita succedunt, non stirpes. Cur præferantur hi germanorum filii fratribus consanguineis, aut uterinis defuncti. Cur patruis germanis defuncti. Si dubium, an soli sint fratrum filii, an vero adhuc patruus supersit, vivere præsumitur & in stirpes succeditur, 38. 18. 16. t. 5. p. 202.

Deficientibus germanis, promiscue veniunt fratres consanguinei & uterini, eorumque filii, eo modo & ordine, quo germanorum filii, 38. 18. 17. t. 5. p. 203.

Si concurrant fratres consanguinei & uterini, æquales partes habent, nec paterna consanguineis, materna uterinis cedunt, 38. 18. 18. t. 5. p. 204.

An fratres naturales, spurii, ex damnato complexu nati, sibi invicem succedant. An fratres naturales sibi invicem, cum statuto cautum, ne naturales cognati maternis heredes sint, 38. 18. 19. t. 5. p. 204.

Deficientibus fratribus, eorumque filiis, quo deinceps ordine reliqui collaterales succedant, ac concurrant, sive simplici sive duplici vinculo defunctorum contingant, 38. 18. 20. t. 5. p. 204.

An et quando collaterales reliqui naturales aut vulgo quæsiti succedant, iisque succedatur. An nati ex damnato complexu. An et quando cognatis succedant legitimati nuptiis, rescripto, aut oblatione curiæ, ac ipsis succedatur, jure civili ac moribus, 38. 18. 21. t. 5. p. 204.

An et succedant agnati vel cognati undecimo aut remotiore gradu conjuncti defuncto, 38. 18. 22. t. 5. p. 205.

De successione conjugum ex edicto *unde vir & uxor*. Quid, si divortium intervenerit, sed non jure. Quid, si maritus occiderit uxorem in adulterio deprehensam, 38. 18. 23. t. 5. p. 205.

De successione uxoris inopis et indotatæ in partem bonorum mariti ex jure novissimo. An et maritus inops uxori succedat. Quæ inops uxori succedat. Quæ inops censeatur. An, quæ patrem locupletem habet, An hæc portio etiam debita, condito per maritum testamento. An & vivo marito, si is eam sine causa expulerit. An mariti testamento adimi possit. An per fraudulosas inter vivos alienationes. An per delictum mariti, 38. 18. 24. t. 5. p. 206.

An mulier hanc portionem persequi possit a mariti primi heredibus, postquam alteri nupsit. Si a mariti prioris heredibus nihil consequi potuerit, an tunc ex mariti secundi bonis debeatur, 38. 18. 25. t. 5. p. 206.

An moribus sublata sit illa portio ex Justiniani lege uxori data. Apud quos conjux ante omnem familiæ sui conjugis defuncti divisionem mobilia plura præcipiat, & quales super his præcipiendis quæstiones sint. Ubi conjux conjugi plenius succedat. Ubi adhuc vigeat successio *unde vir & uxor*. An in Gelria, Ultrajecti, in Hollandia ex jure Scabinico, aut Æsdòmico, 38. 18. 26. t. 5. p. 207. *in fin.*

De successione fisci in bona vacantia. Quid, si patrimonium defuncti sit non solvendo. An, si ex jure Scabinico hereditas pro semisse paternæ, pro semisse maternæ lineæ cedat, deficiente una linea, pars alteri lineæ accrescat, an fisco cedat. Bona illegitime natorum, sine liberis & testamento decedentium, pro semisse ob defectum lineæ paternæ fisco cedunt in Hollandia, nisi illud privilegio cautum sit. Ex damnato complexu natorum bona ex asse fisco cedunt, 38. 18. 27. t. 5. p. 107. *in fin.*

Si hi, quibus fiscus succedit, testamentum condiderint, sed institutus eo non adierit, an fiscus ex eo legata præstet, 38. 18. 28. t. 5. p. 207.

An fiscus succedat in mobilia vel immobilia, quæ extra fisci illius territorium alibi existunt. An & quamdiu cognati postea apparentes repetere possint bona, quæ fiscus occupavit ut vacantia, 38. 18. 29. t. 5. p. 208.

De successione fisci Gallici in bona peregrinorum in Gallia morientium: quod vulgo *jus albinatus* & *droict d' aubeine* dicitur: deque eo abolito respectu subjectorum fœderati Belgii, 38. 18. 30. t. 5. p. 208.

Fisco tamen præferuntur collegia privilegiata, quorum defunctus membrum fuit. An & Academia in bonis studiosi, 38. 18. 31. t. 5. p. 208.

An hodie alia collegia, aut socius liberalitatis imperialis succedant, & fisco præferantur. An orphanotrophia, gerontocomia, nosocomia &c. succedant iis, qui ibidem nutriti fuerint, 38. 18. 32. t. 5. p. 208.

De successione ab intestato secundum jus Hollandicum, Zelandicum, Ultrajectinum, Gelricum, Zutphaniense, Transisulanicum, Brabantinum, Flandricum, Leodiense, Gallicum, & plerarumque aliarum Europæ nationum. *Remiss.* 38. 18 33. t. 5. p. 209.

In successione immobilium spectanda lex loci, ubi illa sita sunt, in mobilibus lex domicilii defuncti, licet alibi moriatur, aut alibi mobilia existant. Cujus loci leges in mobilibus, si quis mercaturæ vel legationis causa absens a patria moriatur. Cujus loci leges in professoribus aut concionatoribus morientibus. Quid juris, si quis duobus in locis domicilium habeat, 38. 18. 34. t. 5. p. 209.

An et quo usque jus repræsentationis in linea collaterali se extendat in Gallia, Ultrajecti, in Hollandia, Flandria, Brabantia, alibique. Cujus loci leges spectandæ in jure repræsentationis. An damnatis ad ultimum supplicium etiam jure repræsentationis succedant in Hollandia, qui in quarto gradu lineæ collateralis sunt, 38. 18. 35. t. 5. p 210. *in fin.*

De successione in feuda, vide *feudum*.

Suffragium.

Qui habeant jus suffragii, si quid ab hominum universitate decernendum sit, 3. 4. 7. t. 1. p. 196.

An pater filio, filius patri, aut quis sibi ipsi possit ad honores suffragium dare, 3. 4. 7. t. 1. p. 196.

Suggrundæ.

Suggrunda, meniana, protectiones, quid sint, 8. 2. 3. t. 2. p. 182.

De suggrundis et protectionibus, 39. 2. 16. t. 5. p.271.

Summarium judicium.

Vide *Judicium*.

Supellex.

Quid sit: et an sub supellectile vasa aurea ac argentea contineantur, 33. 10. 1. t. 5. p. 71.

Quid, si alteri supellex, alteri aurum et argentum escarium ac potorium legetur, 33. 10. 2. t. 5. p. 75.

Quæ sub supellectile contineantur, ex consuetudine patrisfam. æstimandum. An et picturæ. An latius nostratibus pateat *imboel* quam *huysraad?* et de legato domus cum omnibus, quæ ibi sunt, 33. 10. 3. t. 5. p. 75.

Supplementum.

Posito statuto, ut filiæ liceat renunciare hereditati paternæ, accepta dote non minore quam est legitima, filia renuncians post acceptam dotem tempore renunciationis congruam, recte petit post mortem patris supplementum ejus, quod deest legitimæ, ubi medio tempore creverunt opes paternæ, 5. 2. 52. t. 2. p. 85.

Quid sit actio ad supplementum. Personalis est: heredibus competit, licet necdum præparata; durat triginta annis, 5. 2. 67. t. 2. p. 91.

Non potest peti supplementum legitimæ per querelam inofficiosi testamenti, 5. 2. 65. t 2. p. 92.

Non cessat actio ad supplementum ex eo, quod quis relicta acceptaverit: vel testator prohibuerit, amplius peti, quam quod relictum est, 5. 2. 69. t. 2. p. 92.

Actio ad supplementum tantum contra heredes movenda, non contra legatarios in totum aut pro parte, 5. 2. 70. t. 2. p. 92.

Quid petatur actione ad supplementum, 5. 2. 71. t. 2. p. 93. *in fin.*

An habeat hanc ad supplementum actionem is, cui nihil testamento relictum, sed quædam inter vivos sunt data, quæ in legitimam imputantur, 5. 2. 71. t. 2. p. 93. *in fin.*

Qui querelam habebat, si quæ ratione eam amiserit, an ad actionem ad supplementum convolare possit, 5. 2. 72. t. 2. p. 93.

Suppletorium jusjurandum.

Vide *jusjurandum*.

Supplicatio.

An supplicatio fieri seu revisio peti possit ratione sententiæ voluntariæ ex partium voluntate a supremis judicibus pronunciatæ, 4. 6. 17. t. 1. p. 258.

Vide *revisio*.

Suppositio partus.

Quæ observanda, ut evitetur suppositio partus, 25. 4. 3. et 4. t. 4. p. 147. et 148.

Susceptor.

Susceptor de fonte baptismatis, an possit in jus vocari sine venia, 2. 4. 12. t. 1. p. 105.

Suspectus judex.

Repelli possunt judices suspecti, sed non aliter, quam allegata et probata speciali suspicionis causa, tum veteri, tum novo jure, tum moribus, 5. 1. 43. t. 2. p. 21.

Recensentur plures causæ suspicionis. Suspectus an judex, cujus filius alteri litigantium patrocinium aut procurationem in ea lite præstat. An is, cujus liberi, aut fratres actori vel reo domestici aut a ministeriis publicis sunt, 5. 1. 44. t. 2. p. 22.

Suspectus non est judex urbanus in lite inter civitatem & civem vel peregrinum: nec Senatores in causa Societatis Indicæ, licet in ea partem habeant. Contra, si judex actori vel reo in ea causa privatus socius esset, 5. 1. 45. t. 2. p. 22.

Suspectus est, quem pars una, non quem uterque petiit, 5. 1. 46. t. 2. p. 22.

Quoto gradu cognationis vel affinitatis quis jure Romano ac moribus suspectus sit. Qualis amicitia ac familiaritas judicem suspectum faciat. Rejiciuntur plures frivolæ suspicionis causæ, 5. 1. 46. t. 2. p. 22.

An jure Romano judex major potuerit recusari ut suspectus, 5. 1. 46. t. 2. p. 22.

Totum collegium judicum hodie regulariter non potest suspectum dici, sed singuli, in quos justa cadere dicitur causa: nisi totum collegium facto quodam se reddiderit suspectum, 5. 1. 47. t. 2. p. 23.

Quis de causis suspicionis tum singulorum judicum, tum totius collegii judex competens sit, 5. 1. 47. t. 2. p. 23.

Exceptio judicis suspecti apponenda ante litem contestatam: quandoque & post, 5. 1. 48. t. 2. p. 24. *in fin.*

An & graphiarius judicis suspectus argui possit, ne certis in litibus suo munere fungatur, 5. 1. 61. t. 2. p. 29.

Suspensa & posita.

Quid sit actio de positis & suspensis. Etiam ei locus est, si positum deciderit ac nocuerit, quoties læsus putat, eam sibi adhuc expedire, 9. 3. 6. t. 2. p. 227.

Inquilinus hac conventus actione regressum habet adversus eos, qui posuerunt, 4. 3. 7. t. 2. p. 227 *in fin.*

Syndicus.

Vide *Universitas*.

T

Tabellio.

AN gestus apud tabellionem putativum, vel creatum quidem, sed impedimento legali laborantem, valeant, nec ne, 1. 14. 6. t. 1. p. 72.

An instrumentum nullum sit ac fide publica destituatur, si tabellio extra territorium illius Principis a quo creatus, illud scripserit, 1. 14. 7. t. 1. p. 72.

Quid juris, si conscripserit quidem in territorio

Principis, a quo creatus, sed alia in urbe vel pago, quam in quo a magistratibus admissus est, 1. 14. 7. t. 1. p. 72.
Tabelliones an & quando & quo modo debeant edere rationes & instrumenta a se confecta, vide *editio.*
De protocollo per tabelliones habendo: & an instrumentum sit nullum, si tabellio protocollum facere neglexerit, 22. 4. 3. t. 3. p. 307.
Si ob neglectas a tabellione solemnitates instrumentum sit nullum, tenetur læsis ad id quod interest, 22. 4. 3. t. 3. p. 307.
Quibus in casibus tabellio non mereatur majorem fidem, quam privatus alius, 22. 4. 5. t. 3. p. 308.
An instrumentum a tabellione factum, ubique fidem faciat. An & in locis, in quibus tabellionum usus non est, 22. 4. 4. t. 3. p. 307.
Quæ fides tabellionis, quatenus de sana mente testatoris & similibus testatur. An tabellio sibi aut suis adscribere, aut alios sibi obligare possit, 22. 4. 5. t. 3. p. 308.
An pater tabellio filii testamentum excipere possit, & vice versa, 22. 4. 5. t. 3. p. 308.
Ubi protocolla tabellionum post ipsorum obitum sint, asservanda, 22. 4. 20. t. 3. p. 312.

Taberna.

Si servus aut mercator plures pluribus in locis tabernas habeat, an creditores seorsim ad singulas tabernas, in quas crediderunt, an magis communiter ad omnes, in tributum sint vocandi, 14. 4. 6. & *seqq.* t. 3. p. 85. et *seqq.*

Tabularius.

Si tabularius in computatione fefellerit, quo modo teneatur, 11. 6. 2. t. 2. p. 269.

Tacita hypotheca.

Tacitum pignus est, si quis fidejubeat pro eo, qui rem fidejubentis pignori antea dederat; vel scribat chirographum continens rei suæ obligationem: aut ei subscribat: aut si paciscatur, ut liceat creditori rem certam vendere, si mora solvendi fiat, 20. 2. 1. t. 3. p. 224.
Tacite pro mercede obligantur illata in prædium urbanum; fructus nati in prædio rustico, licet jam in horreo devecti: imo & cum a curatore bonis dato sunt distracti, idque ratione pretii: non, si ab ipso colono ante præclusionem venditi. Invecta in rusticum tacita obligata non sunt, 20. 2. 2. t. 3. p. 225
Nisi prædium rusticum sit natura sterile, ut horreum, stabulum, area trituraria. Hodie etiam illata in resticum & animalia in eo pascentia tacite obligantur, sed præclusione opus est; & tunc locatori prælatio competit. Quid juris, si clam transferantur, postquam præclusa fuerant, 20. 2. 3. t. 3. p. 225.
Qualia bona debeant illata esse, ut pignori sint. An pecunia, gemmæ, bona minorum, studiosorum, 20. 2. 4. t. 3. p. 226.
An res alienæ per conductorem illatæ. An res, antequam re ipsa per conductorem illatæ. Et quid, si post contractum locationis ante illationem alteri obligentur. An illata ea mente, ne perpetuo ibi maneant. An deposita, commodata, lanea, linea sartori commissa. An singula corpora mercium in taberna, 20. 2. 5. t. 3. p. 226.
An illata et invecta secundi conductoris teneantur primo locatori, et an ultra id, quod secundus debet, 20. 2. 6. t. 3. p. 227.
Fundo sublocato mercede minore, an fructus fundi tacite obligati sint usque ad quantitatem mercedis primæ locationis, an tantum usque ad mercedem sublocationis, 20. 2. 7. t. 3. p. 227.

Talio.

De jure talionis, 2. 2. 4. t. 1. p. 98.
Quod quisque juris in alterum statuerit, ut ipse eodem jure utatur. Vide *novum jus*
De jure retorsionis, vide *retorsio.*

Telonia.

De teloniis Hollandicis, vulgo *tollen*, 39. 4. 16. t. 5. p. 280. *in fin.*
Quales civitates immunes sint ab istis teloniis, 39. 4. 29. t. 5. p. 285.
Cujus temporis æstimatio consideranda ac præstanda sit, 13. 3. 3. t. 3. p. 53.
An temporis adjectio ita locum faciat actioni arbitrariæ, uti loci adjectio, 17. 4. 9. t. 3. p. 58.
De tempore utili et continuo, vide *præscriptio.*

Terminus.

De terminis agrorum, et sanctitate eorum, deque crimine termini moti ac pœnis, 47. 21. 1. & *seqq.* t. 6. p. 211.

Testamentum.

An quis jure civili aut hodierno possit partim testatus, partim intestatus esse, 28. 1. 1. t. 4. p. 225.
An testamentorum usus laudabilis sit, an magis sola successio ex lege admittenda. Quibus in locis testamenta vetita aut permissa sint. In locis, ubi testamenta vetita, donationes tamen permissæ, 28. 1. 2. t. 4. p. 226.
Quid sit testamentum & quotuplex, & de antiquis apud Romanos testandi modis, 28. 1. 3. t. 4. p. 227.
An actus extraneus intervenire possit in testamento, 28. 1. 4. t. 4. p. 227.
De subscriptione testatoris & expressione nominis heredis per manum testatoris aut testis, 28. 1. 5. t. 7. p. 227.
De adhibitione septem testium, rogatorum, libere, & simul ad finem usque præsentium testatorem videntium, subscribentium, signantium, de die vel de nocte, 28. 1. 6. t. 4. p. 227.
Quo tempore testes debeant esse idonei. De illis, qui inidonei sunt natura vel lege. An & inidonei sint infames, 28. 1. 7. t. 4. p. 228.
De testibus domesticis, & quales illi sint, 28. 1. 8. t. 4. p. 228.
An heres, aut pater ejus, aut frater, aut filius emancipatus, possit testis esse. An legatarius? 28. 1. 9. t. 4. p. 229.
De testamento nuncupativo, eius solennibus, & utilitate. An scriptum valeat tanquam nuncupativum, si in eo desint solennia scripti, adsint nuncupativi, 28. 1. 10. t. 4. p. 229.
Nuncupativum condi nequit per relationem ad aliam scripturam: scriptum omnino. An valeat testamentum, si antea a testatore non dictatum, ei prælegatur, & ille rogatus, num hæc voluntas ejus sit, simpliciter affirmet sine aliis circumstantiis, 28. 1. 11. t. 4. p. 229.
De testamento privilegiato Principi oblato, vel tempore pestis conditio, 28. 1. 12. t. 4. p. 230.

De testamento ruri condito. Et an non hodie ruri degens testari possit coram quinque testibus sine tabellione, 28. 1. 13. t. 4. p. 230.
Qua solemnitate legati ad alias gentes missi, eorumque ministri possint testari? & quid in delegatis ad Collegia Ordinum &c. 28. 1. 14. t. 4. p. 230.
De testamento patris inter liberos. An & mulier in eo possit testis esse? An Ultrajecti tunc necessaria testandi licentia. An & mater aliique adscendentes ita testari possint? An & nuncupativum inter liberos fieri? An et inæquales liberis partes dari? An talis voluntas valeat jure testamenti? 28. 1. 15. t. 4. p. 230.
Quid juris, si extraneus eo institutus vel legato honoratus sit? An valeat inter liberos naturales respectu patris aut matris? An inter parentes, 28. 1. 16. t. 4. p. 231.
Quid juris, si tale testamentum careat die & consule? Quid, si tantum sit adnotatio divisionis inter liberos sine capite, calce, aut subscriptione? Quid si plura dicere vel scribere volens impeditus? Quid, si unum ex liberis præterierit? An exheredare possit? 28. 1. 17. t. 4. p. 231.
Qui sint videndi de testamento patris inter libe ros 28. 1. 18. t. 4. p. 232.
An testamentum ad pias causas sit privilegiatum, & quid sit pia causa, 29. 1. 19. t. 4. p. 232.
Sine tabellione coram septem testibus quis in Hollandia & Ultrajecti testari potest. In Frisia testes septem sunt necessarii. De modo quotidiano testandi coram tabellione & duobus testibus, vel secretario & duobus scabinis. Jus singulare Ultrajectinum circa testamenta coram Secretario & scabinis in urbe vel ruri condi a, & effectus restrictus: et de necessitate impetrandi licentiam testandi ab Ordinibus Ultrajectinis, exceptis paucis casibus, 28. 1. 20. t. 4. p. 232. *in fin.*
An coram Curia Hollandiæ vel Ultrajectina condi possint? Ubi coram parocho & duobus testibus? De testamentis per Belgas conditis apud Secretarium consulum gentis Belgicæ in locis maris mediterranei, adhibitis duobus testibus, 28. 1. 21. t. 4. p. 232.
Cujus ætatis nunc apud nos aliosque debeant esse testes. An adhuc vigeat jus civile circa requisita testium? An testis esse possit mulier, infamis, legatarius, heres, aut proximi heredis? An pater adhiberi ut tabellio in testamento, in quo filius ejus emancipatus instituitur, 28. 1. 22. t. 4. p. 233.
An in Hollandia, Ultrajecti, alibique requiratur subscriptio testium. Et de sensu *art.* 17. *novellæ Constitut. Ultraject.* Ultrajectina testamenta magis scripta. Hollandica magis nuncupativa vel mixta sunt. An valeant, si non sint testatori & testibus prælecta ac aperte comprobata, postquam a tabellione perscripta. An in iis heres institui per relationem ad aliam scripturam, 28. 1. 23. t. 4. p. 233.
Necesse nunc, vel tabellionem vel utrumque testem tabellioni unitum, novisse testatorem, & hoc exprimendum. An nullum sit testamentum, hoc non expresso? Rigidius interrogandi testes de habitu testatoris, qui tantum aliena fide noverunt testatorem. An testes audiendi, si dicant, plus a testatore dictatum, minus a tabellione scriptum esse, 28. 1. 24. t. 4. p. 234.
An locus & dies nunc exprimi debeant? Et quid, si hæc omissa sint, 28. 1. 25. t. 4. p. 234.
De testamentis nostris *clausis* & *indorsatis* vulgo, eorumque requisitis. An hæc scripta sint, an nuncupativa. An legatarius in iis possit testis esse, an eo adhibito totum testamentum inutile sit, an solum legatum, 28. 1. 16. t. 4. p. 234.
Cujus loci solennia sint observanda. An & quando Hollandus aut Ultrajectinus, habens simul prædia Hollandica & Ultrajectina, licentiam testandi ab Ordinibus Ultrajectinis impetrare debeat, 28. 1. 17. t. 4. p. 235.
Nullum est testamentum, cui aliqua deest solennitas. Quid, si quis testetur coram secretario non tabellione, & duobus testibus non scabinis? Aut coram quondam secretario et duobus scabinis. Aut coram quatuor testibus sine tabellionibus simul adhibitis sine teste. Quid, si tabellio ipse sibi suam scripserit voluntatem adhibitis duobus testibus? Quid, si testamentum, in quo filius ejus instituitur? Quid, si testis alteruter impubes? Quid, si tabellio tantum putativus? Quid, si tabellio testamentum non retulerit in memorialem scripturam, 28. 1. 27. t. 4. p. 235.
De clausula reservatoria, et per eam in paucis tantum confirmari futuram privatam testatoris scripturam, 28. 1. 29. t. 4. p. 236.
Testamentum recte conditum imperiali rescripto non infirmandum, 28. 1. 30. t. 4. p. 236.
De testamentis per impuberes conditis nullo modo ab initio vel ex post facto valentibus: et de ultimo die impuberis ætatis, 28. 1. 31. t. 4. p. 236.
An testari possint puberes, sed stupidi et hebetes, et cur legibus ætates certæ ad actus expediendos præscribi debuerint, ut posita ætate tali, actus valeat, 28. 1. 32. t. 4. p. 237.
Ultrajecti et alibi provectior ætas requiritur. Præsumitur in dubio testator fuisse legitimæ ætatis, 28. 1. 33. t. 4. p. 237. *in fin.*
De testamentis furiosorum & prodigorum, et iis, quæ furore vel interdictione antiquiora sunt, vel dilucidi intervalli tempore condita. An valeat testamentum prodigi, quo prudenter cognationi consuluit? melius, ut veniam ita testandi petat, 28. 1. 34. t. 4. p. 237.
De testamento ebrii, et cui incumbat probatio si testator dicatur ob amentiam, furorem, ebrietatem, caruisse testamenti factione, 28. 1 35. t. 4. p. 238. *in fin.*
De testamento muti et surdi, conjunctis vel discretis vitiis. Si non surdus, sed mutus ex morbi vi scribere nequeat, an ad interrogationem alterius possit testamentum nutu condere. An non ad id rescriptum Principis impetrare. Senectus aut morbus impedit testamenti factionem, 28. 1. 36. t. 4. p. 238.
De testamento cæci. An hodie tertius testis in eo adhibendus, 28. 1. 37. t. 4. p. 238.
An mulier testari sine mariti consensu? An eunuchus, aut aliis membris mutilatus? 28. 1. 38. t. 4. p. 238.
An testari possint hæretici, apostatæ, peregrini; monachi in orphanotrophiis, gerontocomiis, nosocomiis nutriti, infames, obsides, de statu suo dubitantes, deportati, ab hostibus capti, ad mortem

damnati, tum jure civili, tum moribus, 28. 1. 39. et 40. t. 4. p. 239.
An jure civili et hodierno et spurii et incestuosi, 28. 1. 41. t. 4. p. 239.
Filiusfamilias de quibus peculiis. An et de pleno adventitio, 28. 1. 42. t. 4. p. 239. *in fin.*
Hodie potest, præterquam in Frisia; uti et minor curatorem habens. Nuptiæ non faciunt habilem ad testandum, qui nondum habet ætatem statuto requisitam, 28. 1. 43. t. 4. p. 240.
Quid juris circa testamentorum validitatem, si filiusfam. Hollandus aut Friso habeat immobilia partim in Frisia, partim in Hollandia sita. Quid, si Hollandus aut Gelrus habeat immobilia in Gelriæ locis, testamentum respuentibus, et in Hollandia? Quid, si Hollandus vel Ultrajectinus annorum sexdecim possideat immobilia et in Hollandia, ubi anno 14 testari licet, et Ultrajecti, ubi id demum anno 18 permissum est, 28. 1. 44. t. 4. p. 241.
De liberis et posthumis testamento instituendis, vel exheredandis. Vide *liberi.*
De injusto, rupto, irrito testamento, vide *infirmatio testamentis.*
Quid sit testamentum militare, et quando condi possit? 29. 1. 1. t. 5. p. 3.
Quæ requirantur ad probationem ejus. An et specialis testium convocatio, 29. 1. 2. t. 5. p. 3.
An si miles destinaverit jure communi testari, & quædam desint solemnia, illud valeat jure militari? Quid, si miles suum cancellaverit testamentum, ac mox iterum velit illud valere, 29. 1. 6. t. 5. p. 4. *in fin.*
An miles solo nutu, vel sola responsione verbi *ita*, ad alterius interrogationem testari possit? Et quæ nutu peragi possint, 29. 1. 4. t. 5. p. 4.
Multa recensentur, in quibus militaria testamenta a paganicis disserunt, & quæ milites in testamentis ac circa testamenta facere possunt, non item pagani, 29. 1. *n.* 5. 6. 7. & 8. t. 5. p. 4. & 5.
Non tamen alienant testamento fundum dotalem, nec libertates dant in fraudem creditorum, nec captatoriam faciunt institutionem; nec conditionem jurandi aut probrosam relictis addunt efficaciter, 29. 1. 9. t. 5. p. 5.
Etiam non milites, si in hostico sint, militare condunt testamentum, sed id non valeat usque ad annum a missione, uti quidem militum. An testamenta præfectorum valeant usque ad annum, ex quo successorem acceperunt, 29. 1. 10. t. 5. p. 5.
An hodie milites adhuc possint jure militari testari? Et quo modo condant testamenta, qui navigant in Indias aut inde revertuntur, 29. 1. 11. t. 5. p. 5.
De apertura, inspectione, descriptione testamenti, vide *apertura testamenti.*
De iis, qui testari prohibuerint vel coegerint. Vide *coactio ad testandum.*

Testis.

De testibus examinandis ante litem contestatam, si mortis aut absentiæ metus immineat, 22. 3. 12. t. 3. p. 303.
An & quando instrumenta testibus potiora sint, & vice versa? Ubi lex præcise scripturam requirit, an depositio quinque testium suppleat scripturæ defectum, 22. 5. 1. t. 3. p. 313.
Quo tempore testes debeant esse idonei. Qui prohibeantur testes esse, ubi de impuberibus, furiosis, prodigis, Judæis, hæreticis, infamia juris notatis, servis. An servi manumissi, aut puberes vel sana mente facti deponere possint de iis, quæ in servitute, furore, aut impubere ætate viderunt, 22. 5. 2. t. 3. p. 314.
Quid sit domesticum testimonium? de famulis & ancillis, quamdiu ministrant nobis: de lictoribus prætorum publice accusantium. An pater filio possit esse testis, & vice versa, an pater inter duos filios, 22. 5. 3. t. 3. p. 314. *in fin.*
An frater pro fratre vel contra fratrem? An frater inter duos fratres, 22. 5. 4. t. 3. p. 314.
An uxor pro marito vel contra maritum testari possit, vel cogi, ut testetur, 22. 5. 5. t. 3. p. 314.
An & quatenus advocatus aut procurator pro cliente vel contra clientem testis esse possit, 22. 5. 6. t. 3. p. 315.
An & quatenus tutor pro pupillo, aut contra eum? Et quid de executore negotii, 22. 5. 7. t. 3. p. 316.
An proxeneta inter eos, quibus ministerium accommodavit, & quam fidem faciant libri ejus? 22. 5. 8. t. 3. p. 315.
An socius in causa sibi, & socio communi. An cedens in causa cessionarii? auctor in causa ejus, qui rem ab ipso habet. An quis in re sua, 22. 5. 9. t. 3. p. 315.
De minore annis 20. in criminalibus: participe criminis: liberto contra patronum: inimico capitali, 22. 5. 10. t. 3. p. 315.
An, & quo usque cæcus, surdus, mutus, fœmina, subditus in causa Principis, municeps in causa municipii, delator in crimine quod detulit, debitor inter creditores de protopraxia disputantes, infamia facti laborans, inimicus, amicus, cognatus? Quid, si testis deponat, se ab ipso producente corruptum esse, 22. 5. 11. t. 3. p. 315.
Moribus omnes testes audiendi, salva licentia reprobandi depositiones. Quando testes minus idonei pro actore vel reo fidem faciant, 22. 5. 12. t. 3. p. 316.
Quibus modis cogantur testes jure veteri ac novo civili ac hodierno ad testimonium dicendum. An & cogendus, qui jurejurando se obstrinxit de non propalandis sibi revelatis, 22. 5. 13. t. 3. p. 316.
Qui inviti non cogantur, ubi de senibus, militibus, valetudinariis, illustribus, publicanis, cognatione vel affinitate junctis, libertis ac patronis. An quisquam de facto, ex quo infamiam aut delictum proprium detegeret? An unus ex pluribus actoribus vel reis? Quibus casibus exceptæ personæ tamen in subsidium cogi possint, 22. 5. 14. t. 3 p. 316.
Testibus productis sumtus a producente subministrandi. Ipsi interrogandi, & responsa jurejurando veritatis, non credulitatis (exceptis paucis casibus,) firmare debent in continenti. Non solis creditur testimoniis exhibitis: nec hodie testimoniis in judicio non repetitis ac confirmatis; quod tamen quibusdam casibus fallit. An testimonia repeti ac confirmari possint, si semel producta sint non confirmata, 22. 5. 15. t. 3. p. 316 *in fin.*
Testes in alieno morantes territorio, per istius loci judicem examinari possunt, & transmissæ deposi-

tiones fidem inveniunt in civili. An & in criminali, 22. 5. 16. t. 3. p. 317.
Quot productiones testium Romani admiserint. An idem testis sæpius in eadem causa produci possit? An, ut dubia explicet? An errorem possit corrigere, & quam tunc fidem faciat prior, aut posterior depositio, ubi & de teste vacillante &c. 22. 5. 17. t. 3. p. 317.
De publicatione testimoniorum; & ne judex, aut tabellio præmature publicet. An & quando post publicationem testes de novo produci possint, 22. 5. 18. t. 3. p. 317.
De reprobatione, ac salvatione testium & testimoniorum, 22. 5. 19. t. 3. p. 318.
Duo testes vulgo sufficiunt. Multitudinem testium onerosam ac superfluam judex non debet admittere, 22. 5. 20. t. 3. p. 318.
Si creditor in fundo pignorato thesaurum invenerit, an reddere teneatur, 13. 7. 4. t. 3. p. 68.
An emphyteutæ cedat thesaurus in fundo emphyteuticario repertus, 6. 3. 11. t. 2. p. 127.
Quid sit thesaurus vere, quid improprie. Cui cedat thesaurus inventus. An hodie apud nos fisco cedat, 41. 1. 11. t. 5. p. 321.
Cui cedat inventus in fundo emphyteutico, feudali, pignorato, fructuario, dotali, vendito sed necdum tradito, 41. 1. 12. t. 5. p. 322. *in fin.*

Tignum.

An actio de tigno juncto sit in duplum contra jungentem bona fide: et in quo is distet a jungente mala fide. An et quatenus tignum junctum vel solutum vindicari possit, 47. 3. t. 6. p. 180.
An qui tignum alienum suis junxit ædibus, illud eximere, et restitutione ejus præstationem dupli evitare possit, 47. 3. 2. t. 4. p. 181.

Tigni immittendi servitus.

Vide *servitutes urbanæ.*

Tigni projiciendi seu protegendi servitutes.

Vide *servitutes urbanæ.*

Tormenta.

Vide *quæstiones.*

Traditio.

De fictis traditionibus: eas jure Romano tantum inter præsentes, non absentes, fuisse conceptas: excepto constituto possessorio, & casu, quo res prius ex alia causa per dominum tradita fuit, 12. 1. 4. 5. & 6. t. 3. p. 5. & 7.
Quid sit traditio *brevis manus*, longæ manus, & symbolica, 41. 1. 34. t. 5. p. 332.
Quæ concurrere debeant, ut traditione dominium transeat, 41. 1. 35. t. 5. p. 333.
An & quando dominium transeat, si tradens, et accipiens dissentiant in causa traditionis, 41. 1. 36. t. 5. p. 333.
An transeat, si quis ex mandato alterius rem propriam tradat, putans eam mandantis esse, 41. 1. 37. t. 5. p. 333.
Immobilia moribus tradenda coram lege loci, in quo sita. An tunc necessaria præsentia & acceptatio ejus, cui traditur. An absenti facta revocari possit per tradentem. De traditione feudorum & subfeudorum, ac quibus præsentibus fiat, 41. 1. 38. t. 5. p. 334. *in fin.*
An immobilia tradi possint coram lege alterius loci, quam in quo sita. An in ipso judicii loco hæc traditio fieri debeat. An fieri possit coram judice situs, sed versante in alio territorio. An, absente judice, coram parocho & testibus. Ubi facienda solennis traditio navium majorum, redituum annuorum, vitalitiorum, & similium, 41. 1. 39. t. 5. p. 334.
An magistratus possit denegare auctoritatem traditioni, si nondum præcesserint trinundinæ proclamationes, aut ei non constet de causa traditionis. Et quid, si contractus simulatus sit, 41. 1. 40. t. 5. p. 334. *in fin.*
Non opus traditione coram lege loci, si res transeant ex titulo hereditatis, legati, dotis, legalis communionis, familiæ erciscundæ. An et Ecclesiæ vel nobiles debeant res tradere coram lege loci, 41. 1. 41. t. 5. p. 334.
Si venditor immobilia tradat simpliciter, non coram lege loci, sibi nocet, an non suis creditoribus aut aliis: nec emtorem turbare potest in possessione, 41. 1. 42. t. 5. p. 335.

Transactio.

Quid sit transactio, an pactum an contractus. Fit pure vel sub conditione, in et extra judicium, 2. 15. 1. t. 1. p. 158.
An probetur transactio, si instrumento scriptum sit, transactum esse, nec expressum, quid utrimque datum vel promissum vel retentum sit, 2. 15. 1. t. 1. p. 158.
An recte transigant tutores, syndici, administratores civitatis, magistri collegiorum, et an decreto opus, si de immobilibus transigant tutores, 2. 15. 2. t. 1. p. 159. *in fin.*
An transigere possit procurator, 2. 15. 3. t. 1. p. 159.
An pater de bonis filiif. et an sine decreto, 2. 15. 4. t. 1. p. 159. *in fin.*
An hodie maritus de bonis uxoris, 2. 15. 5. t. 1. p. 159.
An unus ex litis consortibus, invitis reliquis, pendente lite, 2. 15. 6. t. 1. p. 160.
An et quo usque vasallus de feudo, 2. 15. 7. t. 1. p. 160.
An fiduciarius de rebus sub conditione restituendis, in præjudicium fructuarii, 2. 15. 8. t. 1. p. 160.
Quid juris, si fiduciarius cum fideicommissario transigat de dubio fideicommisso, & an heredes transigentium transactioni isti stare debeant, 2. 15. 9. t. 1. p. 161.
Transigitur de rebus dubiis: etiam de status quæstionibus, libertate, ingenuitate, jure familiæ, 2. 15. 10. t. 1. p. 162.
An post rem judicatam, vel pendente lite de in integrum restitutione transigi possit, et quid moribus, 2. 15. 11. t. 1. p. 162.
An de relictis ultima voluntate, non inspectis testamenti tabulis, 2. 15. 12. t. 1. p. 162. *in fin.*
An inspectioni huic renunciari possit. Quid, si aliunde certi sint transigentes de defuncti voluntate, quid, si nuncupativum sit testamentum. An gratis pacisci liceat ante inspectionem, 2. 15. 13. t. 1. p. 163.
An de alimentis præteritis vel futuris ex contractu vel testamento debitis. An gratis de iis pacisci liceat, et quid moribus. Quid sub alimentis in transactione contineatur, 2. 15. 14. t. 1. p. 163.
An de matrimonialibus causis ac sponsalibus valeat transactio, 2. 15. 15 t. 1. p. 164.
An et quatenus de futuris vel præteritis delictis transactio licita fuerit, 2. 15. 16. t. 1. p. 164.

De publicis criminibus non capitalibus transigere non licuit, excepto crimine falsi, 2. 15. 17. t. 1. p. 164.

De capitalibus pœnam sanguinis irrogantibus transigere licuit, excepto adulterio. An in adulterio olim quilibet accusare potuerint, et an ante Constantini tempora crimen adulterii fuerit capitale. An gratis liceat de eo crimine pacisci, 2. 15. 18. t. 1. p. 165.

Transactio de crimine capitali non reo tantum, sed et accusatori, licita est, et utrique tam ante quam post litem contestatam, 2. 15. 19. t. 1. p. 169.

Moribus privati de quibusvis criminibus recte transigunt, sed non impediunt publicam accusationem. De quibus criminibus officii nomine accusantes nunc apud nos transigere possint, et an reus cum his aut cum privatis transigens infamis sit, vel pro confesso et convicto habendus, 2. 15. 20. t. 1. p. 173.

Quis sit effectus transactionis, strictam recipit interpretationem, nec egreditur rem de qua transactum, quod exemplis firmatur, 2. 15. 21. t. 1. p. 174.

An renunciasse censeatur fideicommisso conditionali, si mutuo fideicommisso gravati hereditatem dividant, et promittant, se adversus divisionem non venturos, et quid juris, si fideicommissum purum fuerit tempore divisionis, 2. 15. 21. t. 1. p. 174.

Transactio non nocet aliis quam transigentibus, per unum coheredem facta non obest cæteris. Inter testamentarium et legitimum heredem facta super hereditate, non obest legatariis nec creditoribus, quo minus illi ab altero solidum petant, prout probaverint testamentum valere aut infirmum esse. Recte tamen contra singulos agunt, si velint, pro ea parte, quæ singulis cessit ex transactione, 2. 15. 22. t. 1. p. 174.

Transactio rescinditur ob instrumenta noviter reperta: nec, si doceatur, nullam subfuisse transigendi causam. Ob dolum tamen, aut manifestam calumniam, aut suppressa instrumenta, vel falsa adhibita, rescissio fieri potest, 2. 15. 23. t. 1. p. 176.

An transactio rescindi possit ob enormem læsionem, 2. 15. 24. t. 1. p. 176. *in fin.*

Translatio legati.

Vide *ademptio legati.*

Transmissio.

De transmissione hereditatis ad heredes, 29. 2. 11. t. 5. p. 12.

De transmissione fideicommissi, 36. 1. 67. et 68. t. 5. p. 156. et 157.

Transmissio reorum.

De transmissione reorum ex jure civili et hodierno, 48. 3. 1. t. 6. p. 222.

Trebellianica.

Sponte adiens fiduciarius heres deducit quartam Trebellianicam. Quo modo repetat, quod supra dodrantem errore facti restituit. An errorem probare debeat. An possit sine detractione totam hereditatem restituere, si ita fraudentur creditores ejus, vel quarta non deducta cedat lucro conjugis, posita donationis inter conjuges prohibitione, 36. 1. 47. t. 5. p. 145.

An pluribus restituere rogatus, et ab uno ad adeundum coactus, ex partibus reliquorum non cogentium Trebellianicam deducat, 36. 1. 42. t. 5. p. 145. *in fin.*

An et quando hæc quarta non ex omnibus rebus, sed una, deduci possit. Quæ in Trebellianicam imputanda sint. An ea, quæ conditionis implendæ causa capit a coherede, aut fideicommisso, aut legatario? Cur plura imputentur in Trebellianicam quam Falcidiam. Qui plura scripserint de hac imputatione, 36. 1. 48. t. 5. p. 146.

An et quales fructus in hanc quartam imputentur, et quartam excedentes restituendi sint. Quibus formulis testator intelligatur etiam fructuum restitutionem injunxisse gravato, vel contra. An fructus ex judicio testatoris percepti, et quartam excedentes, cedant in supplementum eorum, quæ sine culpa fiduciarii ex hereditate perierunt, 36. 1. 49. t. 5. p. 146.

Quis probet perceptionem fructuum, si hi imputandi vel restituendi sint. Quid circa restitutionem obtineat in fructibus, pensionibus, usuris, anni postremi, quo restitutio facienda. Quid circa onera pensionum et usurarum, nomine hereditatis debitarum, 36. 1. 50. t. 5. p. 147.

Filiis fideicommisso gravatis fructus in quartam non imputantur, licet moribus duas quartas deducant. Quid, si id pater jusserit. Quid, si filius extraneo restituere debeat. Nepotibus imputantur, sive soli, sive cum patruis avo succedant, uti et parentibus. Nulli tamen imputantur fructus, qui ex ipsa quarta legitima aut Trebellianica percepti sunt, 36. 1. 51. t. 5. p. 148. *in fin.*

An filius fideicommisso gravatus duas quartas deducat, legitimam et Trebellianicam, jure civili et moribus. Quo modo duplicis quartæ computatio fiat. An et nepotibus, parentibus, fratribus, hæc duplex quarta debeatur, 36. 1. 52. t. 5. p. 149.

Nepotes fideicommisso gravati, si non debuerint avo ab intestato succedere, non deducunt duas quartas. Duplici quartæ deductionem liberi ad heredes quoscunque transmittunt, nec censentur ei renunciasse, si jubeant testamento, ratam haberi voluntatem gravantis, 36. 1. 53. t. 5. p. 149.

Rogatus restituere, quicquid ex hereditate gravantis post mortem gravati supererit, dodrantem consumere potest, de sola quarta restituenda cavet, nisi cautio remissa sit. Si plus quam quarta, aut plus quam dodrans supersit, an de eo testari possit. Quid, si dodrantem donationibus sine causa factis absumserit. Cui incumbat onus probandi animum fraudandi fideicommissum, 36. 1. 54. t. 5. p. 150.

Quibus de causis talis fiduciarius ultimam quartam alienare possit. An et, ut dotem constituat, jure civili et hodierno, 36. 1. 55. t. 5. p. 150.

Si conjuges se invicem instituant cum alienandi facultate, sed ea lege, ut apud ultimo superstitem residua in duas partes inter utriusque cognatos dividantur, an tunc quarta ultima absumi possit, et cautio ac repertorium remissum exigi. Et quid, si ultimus superstes admodum auxerit patrimonium, 36. 1 56. t. 5. p. 150.

An cesset Trebellianicæ detractio, si testator eam prohibuerit in liberis aut extraneis: aut fideicommisso piæ causæ relicto. An in fiduciario adire compulso, vel per militare testamentum gravato. An in fideicommissario iterum gravato; et quid, si fiduciarium coegerit adire. An in fideicommisso per actum inter vivos inducto, 36. 1. 57. t. 5. p. 151.

An cesset, si restituere quis jussus sit, praeceptis certis rebus, minus quam quartam continentibus. An ex eo, quod testator prohibuit, hereditatem alienari extra familiam? An si fiduciarius non confecerit repertorium, 36. 1. 58. t. 5. p. 151.
An ob non confectum repertorium filius fideicommisso gravatus, et duplicis quartæ detractionem habens, amittat legitimam, 36. 1. 59. t. 5. p. 152.

Trebellianica quarta.

Liberi fideicommisso gravati, ex jure canonico et moribus duas deducunt quartas, legitimam et Trebellianicam. Quo modo illæ computentur, 5. 2. 14. t. 2. p. 67.
An et nepotes duas quartas deducant, 5. 2. 15. t. 2. p. 68.
An et parentes aut fratres, 5. 2. 16. t. 2. p. 68.

Tributoria actio.

Quando locus sit actioni tributoriæ, et an ea agere possit, qui jam egit institoria, 14. 4. 1. t. 3. p. 84.
Quorum scientia et patientia adesse debeat, ut tributoriæ actioni locus sit, 14. 4. 2. t. 3. p. 84.
Quid veniat appellatione *mercis peculiaris*, et in quibus hæc actio distet ab actione de peculio, ac peculium a merce peculiari, 14. 4. 3. t. 3. p. 84. *in fin.*
Quibus detur hæc actio, contra quos, & ad quid agatur. Non est hic potior domini aut patris, quam reliquorum causa: nec eorum, qui prius egerunt. Potiores tamen sunt, qui privilegium aut hypothecam habent, vel rem vendiderunt ac tradiderunt, non habita fide de pretio, 14. 4. 4. t. 3. p. 85.
Quid juris, si iniqua inter creditores distributio facta sit dolo vel errore? et quibus modis dolus per distribuentem fiat, 14. 4. 5. t. 3. p. 85.
Si servus separatas tabernas aut negotiationes habeat, ad singulas separatim creditores in tributum vocantur, 14. 4. 6. t. 3. p. 85.
An idem nunc in nostris mercatoribus diversas diversis in locis tabernas habentibus obtinear, 14. 4. 6. & seqq. t. 3. p. 85. & seqq.

Tributum.

Vide *Vectigal.*

Tutela, Tutores.

Quid sit tutela & cura. Quid actor vel adjutor tutelæ? Et cur actor constituatur, 26. 1. 1. t. 4. p. 154.
Et munus virile, publicum, personale, gratuitum, 26. 1. 2. t. 4. p. 154.
Qui possint esse tutores. An & filiifamilias jure civili ac moribus? 26. 1. 3. t. 4. p. 155.
Recensentur plures, qui non possunt esse tutores. Si minor se majorem simulaverit, & tutelam susceperit, an juvari possit per restitutionem, 26. 1. 4. t. 4. p. 155.
An, qui per veniam ætatis aut per nuptias pro majorenne habetur, invitus cogi vel volens admitti possit ad tutelam gerendam, 26. 1. 5. t. 4. p. 156.
Judæi an Judæorum. An Pontificii pupillis reformatæ religionis? An vectigalium conductores, 26. 1. 6. t. 4. p. 155.
Datur tutor personis. An certæ rei vel causæ jure civili & moribus? An illegitime natis? An impuberibus furiosis, 26. 1. 7. t. 4. p. 156.
De variis tutelarum speciebus; de tutela sexus ex veteri jure civili & moribus, 28. 1. 8. t. 4. p. 157.
Qui testamento tutorem dare possint? An & pater minorennis? 26. 2. 1. t. 4. p. 157. *in fin.*
Filiis datus tutor, an & posthumis, aut iis quos se habere ignorabat, aut nepotibus datus videatur? 26. 2. 2. t. 4. p. 157.
Si pater det tutorem *Titio vel Mævio filio*, *utri tutor esse voluerit*, vel *Titium aut Mævium*, quid juris? *ibid.*
An exheredato tutor a patre detur? 26. 2. 3. t. 4. pag. 157.
An tutor recte detur sub conditione? An & sub hac, si voluerit? 26. 2. 4. t. 4. p. 158.
An noverca possit per testamentum mariti sui dari tutrix privignis suis? 26. 2. 4. t. 4. p. 158.
An extraneus hodie testamento tutorem dare possit respectu bonorum, quæ reliquit; & an hodie testamentarii etiam a magistratu confirmandi sint? 26. 2. 5. t. 4. p. 158.
Quando opus sit confirmatione tutoris ex jure civili, & an confirmatus dativus potius quam testamentarius sit? 26. 3. 1. t. 4. p. 158.
Quinam confirmentur sine inquisitione & satisdatione? quinam cum inquisitione? quinam cum inquisitione & satisdatione; ac in quæ inquirendum? 26. 3. 2. & seqq. t. 4. p. 159.
Quibus & quando deferatur tutela legitima? 26. 4. 1. t. 4. p. 160.
Quando & quibus præstitis mater & avia ad tutelam admittantur? An testamento pater id impedire possit? An invitæ cogantur suscipere? Quæ potior, si sit avia & mater minorennis? 26. 4. 2. t. 4. p. 160.
An mater ob sponsalia vel nuptias secundas a tutela expellatur? Quid, si pater aliud testamento caverit? An recuperet tutelam, si iterum vidua fiat? 26. 4. 3. t. 4. p. 161. *in fin.*
Quid juris hodie sit circa tutelam legitimam? 26. 4. 4. t. 4. p. 161.
De legitima patronorum, parentum & fiduciaria tutela, 26. 4. 5. & 6. t. 4. p. 162.
Cujus jurisdictionis sit datio tutoris? Quales magistratus potuerint tutores dare? An & ordo decurionum? 26. 5. 1. t. 4. p. 162.
An tutor dari possit pupillo non subjecto jurisdictioni dantis? Quis det, si pupillus uni origine, alteri domicilio subjectus sit? Et an sola habitatio sufficiat, ut ei tutor detur? 26. 5. 2. t. 4. p. 162. *in fin.*
An dari tutor non subjectus jurisdictioni dantis? 26. 5. 3. t. 4. p. 163.
An magistratus se ipsum, aut collegam possit tutorem dare, & collegam cogere? 26. 5. 4. t. 4. pag. 163.
An hodie magistratus ordinarii possint dare tutorem, si camera pupillaris testamento exclusa sit? An curia provincialis? An Senatus juridicus Universitatis Leydensis? 26. 5. 5. t. 4. p. 163. *in fin.*
An tutor datus in loco domicilii, datus censeatur universo patrimonio? 26. 5. 5. t. 4. p. 163. *in fin.*
Qui possint tutores petere pro pupillis? Qui petere teneantur? & quæ pœnæ, ac quando locum habeant contra non petentes? Et quid moribus, ac an & pro minoribus invitis nunc curator petatur, 26. 6. 1. & seqq. t. 4. p. 164.
De administratione tutorum. Vide *administratio.*

De inventario per tutorem conficiendo. Vide *repertorium.*
De satisdatione tutorum. Vide *satisdatio tutorum.*
De auctoritate tutorum. Vide *auctoritas tutorum.*
Quando ex facto tutoris minor agere vel conveniri possit, 26. 9. 1. & 2. t. 4. p. 176.
An tutor durante vel finita tutela conveniri possit ex facto pupilli nomine interposito? Et quid, si se pro pupillo obligaverit? An id præsumendum sit? Quid, si tutor dolum commiserit, vel nomine pupilli contraxerit, sciens, eum solvendo non esse? 26. 9. 3. t. 4. p. 176.
An pupillus conveniri ex dolo tutoris? 26. 9. 4. t. 4. pag. 177.
An tutor magis suo, an pupilli nomine præsumatur contraxisse? 26. 9. 6. t. 4. p. 177.
Quid si tutor suspectus vel quasi suspectus, & ex quibus causis? An quia pauper? Quid si suspectus sit dives, vel cautionem offerat? 26. 10. 1. & 2. t. 4. p. 177. et 178.
An & legitimi possint suspecti postulari? An parentes, patroni? Quo modo legitimorum famæ consulatur? 26. 10. 3. t. 4. p. 178.
Qui postulent suspectos? An prætor removere possit, nemine postulante, si suspecti appareant? 26. 10. 4. t. 4. p. 179.
Postulatio fit durante tutela. Quid, si tutelæ administratio intervalla habeat, 26. 10. 5. t. 4. p. 179.
Qui possint removere, & an remotio sit jurisdictionis ordinariæ, an legitimæ? 26. 10. 6. t. 4. p. 179.
An suspectis postulatis interim adimatur administratio? An & quando remoti infames fiant? Quibus aliis pœnis coerceantur? 26. 10. 7. t. 4. p. 179.
An & quo usque adhuc hodie obtineat suspecta postulatio? 26. 10. 8. t. 4. p. 180.
De excusationibus tutorum, vide *excusatio.*
Ubi pupillus educari vel morari debeat, vide *educatio pupillorum.*
De alimentis pupillorum, vide *alimenta.*
Quibus modis tutela finiatur? An remotus ob dolum liber sit a futuræ administrationis periculo? 27. 3. 1. t. 4. p. 189. *in fin.*
An actio tutelæ detur durante, an finita tutela, & quo respectu finita esse debeat? An durante tutela, pupillus tutorem convenire possit actionibus tutela vetustioribus? An actio ex delicto tutoris, durante tutela commisso, pereat pupillo per mortem tutoris intra pubertatem contingentem? 27. 3. 2. t. 4. p. 189.
Potest tutor promittere, se quotannis rationes redditurum. Hodie quotannis reddendæ nisi aliud magistratui aut testatori videatur. Cui rationes durant, tutela reddendæ, 27. 3. 3. t. 4. p. 180.
Cui detur actio directa tutelæ? Ubi & de creditoribus pupilli obærati, & marito pupillo minorennis? 27. 3. 4. t. 4. p. 190.
Contra quos detur? An & contra heredes, & fiscum, si bona tutoris publicata sint? An contra tutoris defuncti aut remoti successorem in officio de rationibus prioris defuncti vel remoti? An contra patrem, si filiusfamilias tutelam gesserit? An moribus etiam contra viduam tutoris? An contra vitricum a matre tutrice superinductum? 27. 3. 5. t. 4. p. 190.
Si tutor matri aut avo pupilli permiserit administrationem, quis conveniatur? 27. 3. 6. t. 4. p. 190.
An fides habenda tutori, asserenti, se quædam in rationes pupilli erogasse? Et quid, si hoc pater pupilli testamento præceperit? 27. 3. 7. t. 4. p. 190.
De petitione reliquorum una cum usuris, etiam ex factu contutoris. An præstandæ usuræ usurarum multoties in sortem conversarum? Quid veniat appellatione reliquorum? 27. 3. 8. t. 4. p. 191.
An in reliquis reddendis præcise sequi oporteat inventarium, vel declaratam testamento ejus qui tutorem dedit, patrimonii quantitatem? 27. 3. 9. t. 4 p. 191.
An tutor cogi possit reliqua reddere ante probatas rationes? An reliqua peti possint parata executione? An peti fiduciaria reliquorum solutio? 27. 3. 10. t. 4. p. 191.
An & quando tutor liberetur a redditione reliquorum, si pupilli, vel ipse pupillus pubes factus, liberationem a rationum redditione legaverit? Et qua formula uti debeat pupillus, si reliquorum restitutionem remittere tutori velit? 27. 3. 11. t. 4. pag. 192.
Tutor regulariter præstat culpam levem, quandoque levissimam; quandoque dolum & latam colpam, 27. 3. 13. t. 4. p. 192.
Pater pupilli non potest tutori remittere dolum futurum: pupillus potest præteritum, 27. 3. 14. t. 4. p. 193.
Recensentur plures doli & culpæ, per tutores præstandæ, species. An excusetur tutor, si quæ male gesserit, sed ex consilio matris aut propinquorum pupilli? Et quid, si pater ipse id præceperit; vel nominatim prohibuerit, quædam fieri quæ pupillo utilia sunt? 27. 3. 14. t. 4. p. 193.
An tutor teneatur, si pecunia pupilli, jure asservata, reprobetur ut ærosa? Aut si lucrosam sine inventario adierit hereditatem, & casibus fortuitis illa desierit solvendo esse? An culpa aut dolus præsumi debeat, si tutor initio tutelæ inops, postea dives appareat? Et quid in publicis administratoribus tunc obtineat? 27. 3. 15. t. 4. p. 193.
Triginta annis durat hæc actio. An & quando post rationes redditas ac probata adhuc actione tutelæ agi possit? An peti repetita rationum redditio ob calculi errorem aliasque causas? 27. 3. 16. t. 4. pag. 194.
Quo in loco rationes reddendæ? 27. 3. 17. t. 4. pag. 194.
De actione de rationibus distrahendis contra tutores competente; & quales actiones cum ea concurrant? An tunc una alteram tollat? 27. 3. 19. t. 4. p. 194.
De utili curationis causa actione; & an durante cura detur? 27. 3. 20. t. 4. p. 195.
De contraria tutelæ actione, 27. 4. 1. & 2. t. 4. pag. 196.
Ad quid tendat? An & ad usuras impensarum? An & ad ea, quæ ante cœptam administrationem, vel post eam finitam a tutore erogata? An quæ a parte pupilli erant debita tutori, vel contutori debita, durante tutela desierunt præscriptione deberi? 27. 4. 3. t. 4. p. 186.
An tutor impensas repetat, si illæ exitum felicem

non habuerint? Vel in lite, in quam impensum, succubuerit? Quid, si id solverit, ad quod non ipse, sed alterius regionis tutor conveniri debuit? 27. 4. 4. t. 4. p. 196.

Quid, si supra vires patrimonii pupillaris impenderit? Quid, si plus impenderit, quam debebat, vel in sua causa fuisset impensurus? 27. 4. 5. t. 4. pag. 197.

Si nomine pupilli indebitum solverit, an & hoc contrario possit judicio repetere, 27. 4. 6. t. 4. pag. 197.

An & damna suis rebus per pupillum illata? vel quæ passus est naufragio aut vi latronum, dum iter pro pupillo faciebat? 27. 4. 7. t. 4. p. 197.

Tutor etiam jure compensationis impensas recuperare potest. An rejecta compensatione adhuc contrariæ actioni locus sit, 27. 4. 8. t. 4. p. 198.

An & petere possit, sibi cedi actiones contra reliquos contutores? An & sine cessione agere possit: & cur magis, quam fidejussor? 27. 4. 9. t. 4. pag. 198.

Si tutor se aut sua pro pupillo obligaverit, recte petit, se aut res suas per pupillum liberari, quia ipso jure post finitam tutelam obligatus manet, & conveniri potest, 27. 4. 10. t. 4. p. 198.

An hac actione tutor cogat pupillum, ut is tutelæ rationes respiciat, 27. 4. 11. t. 4. p. 199.

De salario tutori constituendo. Quantum nunc tribuatur, & qui id petere nequeant, 27. 4. 12. t. 4. pag. 199.

De fidejussoribus tutorum, vide *fidejussores tutorum*.

De nominatoribus tutorum, vide *nominatores*.

De heredibus tutorum, vide *heredes*.

De magistratibus, qui tutores dederunt, conveniendis, vide *Magistratus*.

De incremento juris circa res minorum sine decreto non alienandas, & an res minorum auctione publica per tutores distrahi debeant? 27. 9. 1. t. 4. pag. 209.

An & decreto opus ad alienationes jurium pupilli, ut emphyteusios, superficiei, salinarum, fodinarum, possessionis, ususfructus, realium servitutum, census, reditus, actionis, molendini natatilis, 27. 9. 2. t. 4. p. 210.

Quid veniat hic nomine alienationis, ubi excutiuntur pleræque species, sub generali alienationis appellatione contentæ, 27. 9. 3. t. 4. p. 210.

Quid nomine obligationis? An tutor prædium emens pro pupillo, illud pro pretio obligare possit sine decreto? An pignus legale in bonis pupilli sine decreto nascatur? Si pupillus pupillo, fundum ementi auctore tutore, pecuniam dederit ea lege, ut fundus pignori sit, an pignus tale valeat sine decreto, 27. 9. 4. t. 4. p. 211.

Cujus loci magistratus decretum debeat interponere, & quid, si pupillo Italico, prædia provincialia habenti, tutor a præside datus sit ad res provinciales, 27. 9. 5. t. 4. p. 211.

Justa causa subesse debet, ut decretum interponatur, & inquirendum in causam, nec sufficit, eam libello tutoris significari: & quæ potissimum inquirenda ac observanda sint, 27. 9. 6. & 7. t. 4. pag. 212.

An tantum ob æs alienum, an vero etiam ob utilitatem pupilli decretum interponi possit, 27. 9. 8. t. 4. p. 212.

Nulla est alienatio sine decreto facta. Quid, si illud sit impetratum per sub vel obreptionem. Quid, si decretum, bona esse obliganda, & sint alienata: aut vice versa. Quid, si prætor decreverit alternatim *bona alienari vel obligari*? Quid, si decreverit alienationem, cum sciret, nullam subesse justam causam, 27. 9. 9. t. 4. p. 213.

Si alienatio sine decreto facta sit, quo modo ob id tutor teneatur, remissio debiti inutilis sit: res alienata vindicetur cum fructibus: pretium per emtorem repetatur, quatenus in rem pupilli versum: & cui incumbat onus probandi, 27. 9. 10. t. 4. p. 213.

In dubio emtor decreti interpositionem probare debet. Uti vitium decreti allegans, id docere tenetur, 27. 9. 11. t. 4. p. 214.

Recensentur multi casus, quibus alienatio sine decreto valet, quia ex quadam necessitate fieri debuit, 27. 9. 12. t. 4. p. 215.

Enarrantur casus, quibus voluntariæ alienationes & obligationes sine decreto subsistunt, 27. 9. 13. t. 4. p. 215.

Quomodo per ratihabitionem expressam vel tacitam confirmetur alienatio facta sine decreto. An talis ratihabitio impediat *remedium l. 2. C. de rescind. vend.*? An confirmetur alienatio, si pupillus tutori vel alteri sine decreto alienandi heres fiat, 27. 9. 14. t. 4. p. 216. *in fin.*

In quibusdam locis requiritur ultra decretum consensus agnatorum, & alia. Quo modo his se opponant, si decretum sit interpositum, iis non auditis. Quid, si vocati venire aut consentire nolint, 27. 9. 15. t. 4. p. 216.

An decreto opus, si is, vendat, qui in loco domicilii per nuptias, veniam ætatis, aut aliter pro majore habetur, & res sita sit in loco, ex cujus jure adhuc minor est? An opus decreto, si vi statuti pro majore habeatur, sed addatur, ne immobilia sine consensu agnatorum alienet, 27. 9. 16. t. 4. p. 216. *in fin.*

Qua solemnitate alienandæ res Ecclesiæ, fisci, civitatis, vici, pagi. An aliter, quam auctione publica, 27. 9. 17. t. 4. p. 216.

An tutor arrestari possit pro debito pupillari, 2. 4. 37. t. 1. p. 113.

Tutores et similes an recte transigant, et an decreto opus, si transigant de immobilibus, 2. 15. 2. t. 1. p. 159. *in fin.*

V

Vacatio munerum & honorum.

Vide *immunitas*.

Vadimonium.

Quid sit vadimonium deserere, 2. 11. 1. t. 1. p. 150.

Quid juris, si vadimonium deserant, qui non jure vocati sunt, puta minores. 2. 11. 1. t. 1. p. 150.

Deserto vadimonio actor jure Romano non potuit petere definitivam sententiam, sed pœnam promissam vel id quod interest. Contra, ex novella Leonis. Cujus temporis interesse spectetur, et quid juris

si qui duos sistere promisit, unum tantum sistat, 2. 11. 2. t. 1. p. 130.
Cessat actio ad pœnam vel id quod interest, si reus ante diem sistendi mortuus sit: etiam post diem sistendi in actione injuriarum, 2. 11. 3. t. 1. p. 131.
Item si pupillus, cujus tutor caverat, mortuus fuerit, vel adoleverit, vel hereditate cujus nomine conveniebatur abstentus sit, 2. 11. 4. t. 1. p. 131.
Quid juris, si reus post diem sistendi se sistat cum necdum actoris jus deterius esset redditum, 2. 11. 4. t. 1. p. 131.
Multis ex causis reus, licet die dicto se non sistat, excusari potest, 2. 11. 5. t. 1. p. 131. *in fin.*
Vide ulterius ad verbum *contumacia.*

Valor monetæ.

Vide *moneta.*

Vasallus.

An Vasallus dominum directum possit sine venia in jus vocare, 2. 4. 11. t. 1. p. 105.
Vasallus an possit transigere de fundo, 2. 15. 7. t. 1. p. 1. 160.

Vectigal.

An publicani sint etiam, qui a municipio vectigalia conduxerunt, 39. 4. 1. t. 5. p. 275.
An jure civili aut hodierno publicanus, finita conductione invitus, ad iteratam conductionen cogi possit. An finita conductione tantum offerens, quantum alii, his præferendus sit, 39. 4. 2. t. 5. p. 275.
Qui ad vectigalium conductionem admittendi sint, vel non. Ubi de his, quibus id per sententiam interdictum, de reliquatoribus, fisci vel reipublicæ debitoribus, tutoribus, filiisfamilias, minoribus, militibus, clericis, mulieribus, magistratibus, nobilibus, potentioribus, peregrinis, servis, 39. 4. 3. t. 5. p. 276.
Qui amplius ex placitis Ordinum Hollandiæ vectigalia conducere nequeant. An illi, quorum uxores ex pactis antenuptialibus dotem salvam habere debent, quive non ante auctionem publicam mature a delegatis Ordinum impetrarunt, causa cognita, conducendi licentiam, 39. 4. 4. t. 5. p. 276.
Conducere prohibiti an possint id facere per interpositam personam. An conductorum socii aut participes esse. An jure hereditario succedere in conductionem. Quæ singularia sint in heredibus publicanorum, 39. 4. 5. t. 5. p. 277.
De modo et forma locandi vectigalia apud Romanos, et societatibus publicanorum, et magistris societatum. Quo modo apud nos, et quibus legibus fiant locationes. Quot socios conductor possit assumere. Quid, si plures eodum momento eandem pensionem offerant. An singuli publicani in solidum teneantur. An et laudatores ac approbatores publicanorum aut fidejussorum. An corporaliter puniendi, si non solvant pensionem. De coercendis turpibus collusionibus in conducendis vectigalibus. An & sublocationes fieri possint, 39. 4. 6. t. 5. p. 277.
An publicani petere possit remissionem pensionis ob insolitam sterilitatem, & unde ea procedere possit. An & id quod interest ob non præstitas conditiones promissas. An augenda pensio ob insolitam ubertatem. Quid juris, si ante finem conductionis augeantur vectigalia, aut ipsum territorium. An liberentur publicani, si pensionem hosti invadenti solvere coacti sint, 39. 4. 7. t. 5. p. 278.
Aliquando sine locatione fit vectigalium exactio. Quando id consultum sit. Aliquando pars quarta, dimidia, aut alia, elocatur, 39. 4. 8. t. 5. p. 276.
Qui vectigalia imponant. An municipia, vel rectores provinciarum. De pœnis imponentium nova vectigalia sine Principis auctoritate, aut vetera augentium, 39. 4. 9. t. 5. p. 278.
Soli Ordines in Hollandia imponunt aut permittunt vectigalia. An in his imponendis ratum, quod majori parti placuit. Quod modo semel unanimi consensu inductorum executionem pati debeant singulæ civitates, & per quos cogendæ. An una civitas Hollandiæ graviora possit imponere tributa frugibus aut mercibus ex illa Hollandiæ urbe advectis, quam quæ imponit natis aut factis in suo, 39. 4. 10. t. 5. p. 278.
Quid sit vectigal in stricto sensu. Ubi & de *portorio*. Quanta portio pro importatione, pro transitu, aut nomine rerum venditarum solvenda fuerit. Quid denotetur per vectigal in latissimo sensu, 39. 4. 11. t. 5. p. 279.
Medio sensu continetur sub vectigali tributum & vectigal in specie. Quid & quotuplex apud Romanos fuerit tributum. Sub vectigalibus tunc contenta *portoria*, *decumæ*, *scriptura*, onera salinarum, picariarum, metallorum, vicesimæ variæ, quadragesima, quinquagesima, centesima, ducentesima, 39. 4. 12. t. 5. p. 279.
Moribus nostris vectigalia publica vel personalia sunt, vel realia. Quæ personalia. Quæ realia. An quadragesima pretii immobilium, tricesima hereditatum, magis reale an personale vectigal sit, 39. 4. 13. t. 5. p. 279.
Recensentur placita Ordinum Hollandiæ de impositionibus, *op de Bieren*, *Wynen*, *Mee*, *Branmynen*, *Azyn*, *Tabacq*, *inkomende Granen*, *Boter*, *Steur en Salm*, *Fruyten*, *'t Gemaal*, *Sout*, *Zeep*, *Turf*, *Koolep*, *Brantbout*, *Beestiale*, *Grove Waren*: *Wage*, *ronde Maten*, *Dienstboden*, *Paarden*, *Hoorbeesten*, *besayde Landen Warmoes Landen*, *klyn Zegel*, *Carossen*, *Calessen*, *reysende Luyden*, 39. 4. 14. t. 5. p. 280.
De vicesima successionum & mortis causa donationum: de quadragesima alienatorum aut donaturum inter vivos: de millesima, quadringentesima, ducentesima, centesima patrimoniorum: de tributis, quæ dicuntur *Verpondingen*, *Huysgelden*; de variis impositionibus, quæ nunc abrogatæ, 39. 4. 15. t. 5. p. 280.
De teloniis per Hollandiam exigendis, vulgo *tollen*, 30. 4. 16. t. 5. p. 280. *in fin.*
Multæ impositiones Hollandicæ etiam in aliis regionibus inductæ, etiam in iis, quæ subsunt Ordinibus Generalibus. De tributo ab Ordinibus Generalibus imposito, quod dicitur *Licent en Convoy or Veylbet*. Præfecti navium bellicarum sub sua tuitione recipere debent naves ad quemcumque Belgii fœderati portum tendentes, 39. 4. 17. t. 5. p. 280.
Quæ sit optima vectigalium instituendorum ratio. Leges de vectigalibus strictam recipiunt interpretationem; consuetudo tamen optima hic interpres est, 38. 4. 18. t. 5. p. 281.
Puniendæ concussiones publicanorum. Quo modo coerceantur jure civili & moribus, 39. 4. 19. t. 5. p. 281. *in fin.*

De pœnis eorum, qui publicanis injuriam inferunt, ædes eorum aut bona diripiunt. De pœna commissi ob fraudatum vectigal. Quid si res quædam professæ, quædam non, vel unus ex pluribus unius rei dominis fraudaverit. An evanescat commissi pœna morte fraudatoris, 39. 4. 20. t. 5. p. 282.

Quo modo apud nos puniantur fraudatores, quique ope juverunt, sive directo, sive artificiis variis fraudaverint per se, liberos, famulos, uxores &c. Quæ sint pœnæ fraudantium portoria, *Convoy en Licent Gelden*. Quæ fraudantium telonia, 39. 4. 21. t. 5. p. 282. *in fin.*

Multa constituta ad fraudes impediendas; ubi ne ruri œnopola sit, aut vinum exoneretur: ne œnopolæ minutim vina vendant ut caupones: ne privati cerevisiam in urbe aut ruri coquant: ut liceat publicanis explorare caveas oenopolarum; ut molitores frumenti satisdent in casum fraudis: ne nocte vel locis insolitis merces exonerentur: ut liceat aperire cistas, sarcinas &c. ad fraudes detegendas: ut suspectis fraudis jusjurandum deferatur purgatorium, 39. 4. 22. t. 5. p. 283.

Cui cedant commissa & reliquæ pecuniariæ poenæ, jure civili ac moribus, 39. 4. 23. t. 5. p. 283.

Cessat poena commissi interitu rei, in qua fraudatum, lapsu quinquennii: & quid moribus. Quid, si professio rerum facta sit, sed vectigal non exactum a publicano. An inde nascatur jus immunitatis in futurum. An publicani possint amicis remittere vectigalia jure civili & hodierno, 39. 4. 24. t. 6. p. 283.

Quid, si impubes, minor, miles fraudem fecerit. Quid, si majorennis, sed per errorem? Quid, si liberi, famuli, ignorante patre vel domino. Quid juris nunc in his omnibus. Quid, si quis dolo publicani circumventus fraudaverit. Et de dolr talis coercitione. Quid, si per tempestatem aut aliam necessitatem merces loco non solito exonerentur. Quid, si super fraudatione transactum sit, & quibus præsentibus transigi debeat, 39. 4. 25. t. 5. p. 283.

An poenæ remissionem, aut partem poenæ habeant, qui suas, & sociorum fraudes detegunt, 39. 4. 26. t. 5. p. 284.

De immunitate a vectigalibus. V. *immunitas.*

De poenis importantium aut exportantium merces vetitas, 39. 4. 31. t. 5. p. 286.

Quales ultra videndi de vectigalibus, & quales potissimum consulendi causarum patroni, si de hisce litigandum sit, 39. 4. 32. t. 5. p. 286.

Vellejanum senatusconsultum.

Ratio Vellejani introducendi. Quid eo cautum sit. Non ipso jure, sed ope exceptionis mulieres tutæ sunt, paucis casibus exceptis, 16. 1. 1. t. 5. p. 98.

Quibus detur hæc exceptio. An & fidejussoribus mulieris, aut delegatis a muliere, cum mulieris debitores non essent. An & iis, qui ex mulieris mandato pro aliis fidejusserant, 16. 1. 2. t. 5. p. 99.

Cui opponatur. Quid, si creditor sciverit mulierem intercedere. Quid, si ignoraverit, sed mulier in dolo sit, 16. 1. 3. t. 5. p. 99.

Opponi potest etiam post sententiam: eaque opposita, reviviscunt cum sua qualitate, aut renascuntur actiones in pristinos debitores ac fidejussores, mediante in integrum restitutione ex generali clausula edicti prætorii, 16. 1. 4. t. 5. p. 99.

Peti potest restitutio actionum, licet pendeat conditio vel dies intercessioni apposita, vel pristina actio acceptilatione sublata sit, vel mulieri creditor, aut mulier debitori veteri heres extiterit, 16. 1. 5. t. 5. p. 100. *in fin.*

An restituenda pristina actio, si mulier intercesserit pro obligatione inefficace; vel per aliud ordinarium remedium creditori consultum sit, 16.1.6. t.5.p.100.

Quid juris, si mulier una cum masculo intercesserit, 16. 1. 7. t. 3. p. 100.

Recensentur plurimi modi, quibus mulieres intercedunt. An & promissione indemnitatis. Non interest, pro quo intercedat, 16. 1. 8. t. 5. p. 100.

An mulier huic senatusconsulto efficaciter renunciare possit in judicio & extra judicium, publico vel privato instrumento? & quid, si cum intercessisset interposita renunciatione, brevi post alio in negotio intercedat sine renunciatione. An & ex circumstantiis renunciatio colligi possit, 16. 1. 9. t. 5. p. 101.

An eo ipso, quo renunciavit Vellejano, etiam renunciasse censeatur authenticæ, *si qua mulier.* An isti authenticæ renunciare possit, 16. 1. 10. t. 5. p. 102.

Recensentur casus, quibus & sine beneficiorum renunciatione uxor efficaciter pro marito intercedit, 16. 1. 10. t. 5. p. 102.

Recensentur plurimi casus, quibus cessat Vellejani exceptio: inter quos de solutione sine prævia intercessione, de donatione, de dolosa vel post biennium repetita intercessione, de solutione debiti mulieri facta, de præmio accepto pro intercessione, de intercessione apud minorem, vel pro debito, ad quod & sine intercessione obligata erat: de muliere publica mercatrice, & ea, quæ dignitatem ac regalia habet, 16. 1. 11. t. 3. p. 102.

Si mulier solverit ex intercessione, habet aliquando condictionem indebiti: habet et regressum contra eum, pro quo solvit, 16. 1. 12. t. 5. p. 103.

Venatio.

Quo modo venatio in fructu sit, 7. 1. 23. t. 2. p. 153.

Qui judicent de violatis venationis legibus, 5. 1. 127. t. 2. p. 53.

An venatio vel aucupium locum habeat in animalibus mansuetis. An et quando in mansuefactis, aut feris, 41. 1. 3. t. 5. p. 316.

An et in alieno loco liceat invito domino venari, aut aucupium facere, et cujus tunc sit fera capta. An venatio sit in fructu An aper in meum incidens laqueum meus fiat, si laqueum in publico vel alieno loco posuerim, sciente vel ignorante domino, 41 1. 4. t. 5. p. 317.

An liceat venari vel piscari in alienis vivariis, sylvis circumseptis, piscinis, stagno vel lacu. An in mari, flumine. An, qui longo tempore solus in diverticulo maris piscatus fuit, in posterum alios prohibere possit. An prohibere possim, ne alius ante meum agrum in flumine vel mari piscetur. Et quid moribus, 41. 1. 5. t. 5. p. 318.

An et quibus hodie liceat in flumine publico piscari. Qui nunc habeant jus venandi. Quæ in venando observanda, et a quibus obstinendum. Quæ observanda circa decipulas anatum, *VogelKoijen*: columbaria, piscationem, praecipue halecum, prope lit-

tora nostra, aut in flumine vel aquis nostris mediterraneis, 41. 1. 6. t. 5. p. 318.

Qui non habet jus venandi, feram occupando non facit suam. An evitet mulctas, si capiat in suo feram sibi nocentem. An animalia nostra mansuefacta nunc desinant nostra esse, si redeundi consuetudinem dereliquerint. An hodie mulctandus, qui occupat feram, quam alius adhuc persequitur, 41. 1. 7. t. 5. p. 319

Venditio pignoris.

Quando creditor possit pignus vendere. Quando secundus creditor, cui pignus pignori datum est. An pignus obligatum pro debito, annua bima trima die solvendo, vendere liceat, si primæ pensionis intuitu mora facta sit. Prorogato termino solutionis debiti principalis etiam differenda venditio pignoris, 20. 5. 1. t. 3. p. 331.

An pignoris venditio impediri possit ex eo, quod parum restet solvendum. An debitoris denunciatione, aut pœnæ comminatione, aut prohibitione testamento facta, ne res alienetur extra familiam. An intercessione per secundum hypothecarium facta. An decreto opus, si vendenda sit res, quæ pupillo vel a pupillo pignori obligata est, 20. 5. 2. t. 3. p. 261.

An ipse debitor possit pignus emere, & quid, si emerit. An & quando creditor possit emere pignus jure Romano ac moribus, 20. 5. 3. t. 3. p. 262.

Si plures res simul obligatæ sint, creditor eligit, quam vendere velit. An generalem & specialem habens hypothecam vendere possit res generaliter obligatas ante speciale pignus, 20. 5. 4. t. 3. p. 262.

Quæ solemnia adhibenda fuerint in pignoris venditione, 20. 5. 5. t. 3. p. 262.

An valeat venditio pignoris privatim facta, si id pacto actum sit, nec tamen postea debitor id pati velit, vel aliorum creditorum intersit, ne id fiat, 20. 5. 6. t. 3. p. 262.

An venditio & subsecuta addictio valeat, si solemnia quædam omissa sint, vel decretum a non competente judice sit interpositum, vel debitori nulla ante venditionem denunciatio facta sit. Et an nunc cum pretio usuræ sint emtori reddendæ, 20. 5. 7. t. 3. p. 263.

Quid juris, si solennia quidem observata sint, sed vel is vendiderit, qui non habebat vendendi jus, vel, cum id haberet, in vendendo fraudulenter versatus sit. Et quid, si apparitores dolo rem vilioris vendiderint. Quid moribus, 20. 5. 8. t. 3. p. 263.

Si fidejussor pignus emerit, vel secundus ab antiquiore, potuit jure Romano debitor pignus, reddito pretio, ab emtore avocare: non item moribus Hollandiæ, 20. 5. 9. t. 3. p. 263.

An venditioni pignoris possit apponi pactum, ut intra certum tempus redimere liceat. Quid moribus. An infirmanda venditio pignoris, ad obtinendam solutionem fiduciariam facta, si condemnatus deinde per definitivam absolvatur, 20. 5. 9. t. 3. p. 263.

Si pignus solenniter extraneo venditum ac traditum sit, is dominium acquirit, & vindicare rem potest: nec a debitore vel cæteris creditoribus inquietari, nec ab ipso creditore vendente, licet is ex alia causa agere vellet. Si antiquior creditor privatim a debitore pignus emerit, per reliquos creditores ei pignus evinci potest, sed tunc ipsi primo reviviscit suum pignoris & prælationis jus. Quid juris, si simul primus & secundus creditor privatim pignus emerit, 20. 5. 10. t. 3. p. 264.

Si posterior creditor pignus vendat, prior contra emtorem hypothecaria agere potuit, paucis casibus exceptis. Hodie agit contra eos, ad quos pretium pervenit, maxime si tempore judicii concursus inter creditores conditio debiti adhuc pependerit, & ob id debitum quidem indicatum, sed solutio obtenta non sit, 20. 5. 11. t. 3. p. 264.

An pignora vendenda sint parata pecunia. An debitor liberetur, si creditor pretium ab emtore consequi nequeat. An pignus iterum periculo primi emtoris vendi. Quid moribus, si auctionarius pretium mobilium consequi nequeat. Quid, si auctionarius vel curator bonis datus fugerit cum pretio, 20. 5. 12. t. 3. p. 264.

De jure domini a Principe impetrando, si pignus emtorem non inveniat. An hoc moribus adhuc in usu sit, 20. 5. 13. t. 3. p. 265.

Venditio rerum auctoritate judicis.

Creditores rei servandæ causa in possessionem missi petere possunt a judice decretum seu licentiam vendendi, 42. 5. 1. t. 6. p. 37.

Quo modo, quo in loco, sit facienda venditio. Quale jus singulare hac in parte habeant Amstelodamenses, Zelandi. Et quid, si mobilia jussu Curiæ Holl. ruri sint pignori capta, 42. 5. 2. t. 6. p. 37.

Alia de venditione rerum auctoritate judicis, vide supra ad verbum *Venditio pignoris.*

Quo modo impediri possit facto debitoris venditio jam decreta. An obtineri rescissio venditionis jam factæ. Quomodo impediatur venditio facto tertii, se dominum asserentis. Et quid, si se jus aliquod in re vendenda habere contendat, 42. 5. 3. t. 6. p. 38.

De oppositione adversus decretam venditionem, vide *oppositio.*

Venditor.

Vide *emtio*, *emtor.*

Quando venditor possit vindicare rem a se venditam, vide *vindicatio.*

Venenarii.

De venenariis, venena temere vendentibus, fontes, flumina, pascua, veneno inficientibus. An in his conatus puniatur, ac effectus, 43. 8. 14. t. 6. p. 257.

Venia ætatis.

An minor, qui veniam ætatis impetravit, sine curatore in jus vocari possit, 2. 4. 4. t. 1. p. 102.

Qua ætate quis jure Romano ac moribus veniam ætatis impetrare possit? & quæ probanda sint, 4. 4. 3. t. 1. p. 230.

Solus Princeps ætatis veniam dat. Quid moribus. An curiæ provinciales Hollandiæ & Ultrajecti. An civitates & municipia, 4. 4. 4. t. 1. p. 230.

Qui veniam ætatis impetravit, adversus postea gesta non restituitur. An immobilia alienare possit jure Romano & hodierno, 4. 4. 5. t. 1. p. 230.

An per veniam ætatis in loco domicilii pro majore habitus, in alio quocunque loco pro tali habendus sit ratione contractus, alienationis immobilium, & similium, 4. 4. 8. t. 1. p. 231. *in fin.*

Quid, si migret ad alium locum, qui veniam ætatis impetravit, 4. 4. 9. t. 1. p. 232.

An, qui impetravit ætatis veniam, restitui possit ad-

versus impetrationem, si sibi damnosa putet, 4. 4. 10. t. 1. p. 233.
Si quid dandum vel faciendum sit ex contractu vel testamento, cum vel donec quis ad legitimam sive perfectam aetatem pervenerit, non videtur designata ea, quae ex venia aetatis fluit, sed aetas 25. annorum, 4. 4. 11. t. 1. p. 233.

Venter.

De ventre inspiciendo, custodiendoque partu, 25. 4. 1. & *seqq.* t. 4. p. 147.
Si muliere ventris nomine in possessionem missa eadem possessio dolo malo ad alium translata esse dicatur, 25. 5. 1. t. 4. p. 148.
Si mulier ventris nomine in possessione calumniae causa esse dicetur, 25. 6. 1. t. 4. p. 148.
De ventre in possessionem mittendo, & curatore ejus, 37. 9. 1. & 2. t. 3. p. 185.

Verborum obligatio.

Vide *stipulatio.*

Versum in rem, & actio de in rem versa.

An actio detur contra patrem, si mutuum in rem patris filiofamilias creditum & versum sit. Quid, si creditum quidem, sed non versum: vel versum quidem, sed ab initio in rem patris creditum non sit, 14. 6. 5. t. 3. p. 90. & 15. 3. 3. t. 3. p. 96. *in fin.*
Quae sit ratio introductae actionis de in rem verso, quibus detur, contra quos, & ad quid, 15. 3. 1. t. 3. p. 96.
Non sufficit in rem patris acceptum esse, sed & versum esse debet. Nec datur actio ultra quam versum est. An necesse, ut & duret utilitas versi, 15. 3. 2. t. 3. p. 96.
Quales impensae hac actione repeti possint. An & quando voluptuariae, voluptuariae quando fiant utiles, 15. 3. 4. t. 3. p. 96.
Quibus modis censeatur quid in rem patris versum, ut huic actioni locus sit, qua occasione casus quidam dubii recensentur, 15. 3. 5. t. 3. p. 97.
Quibus in casibus cesset haec actio; & in quibus differat ab actione de peculio, 15. 3. 6. t. 3. p. 97.
Quid juris circa actionem de in rem verso, si filiusfamilias pecuniam mutuatus sit ad vestem emendam, si pecunia perierit, & vestis tamen emta sit, 15. 3. 7. t. 3. p. 97.

Vestibulum.

De vestibulo communi. Quid in eo possit vel non possit sociorum unus reliquis invitis, ubi de clivis faciendis, fenestris aut januis aperiendis, & similibus: & an peti possit divisio vestibuli communis, uno invito, 8. 2. 18. t. 2. p. 187. & 10. 3. 4. 5. t. 2. p. 255.

Vestis.

Quae veniant vestis appellatione, & quae species ejus sint, 34. 2. 9. t. 5. p. 80.
Quid sub *veste facta* contineatur, 34. 2. 1. t. 4. p. 78.
Veste *virili* legata, an & muliebris debeatur, qua testator ut virili usus est. Et quid juris in stipulatione. Quaedam aliquando ad vestem, aliquando ad ornamenta pertinent, 34. 2. 10. t. 5. p. 80.
Quae contineantur legato *vestis suae*. An legata *veste*, vel *lana purpurea*, vel *iis*, *quae uxoris causa parata*, debeantur emta post mortem testatoris. Quid intersit, si legentur, quae *uxoris causa parata sunt*, & *parata erunt*. Quae contineantur sub iis quae *uxoris causa parata*. Legata *veste lugubri*, aut *nuptiali*, qualis debeatur, 34. 2. 11. t. 5. p. 8.

Veterani.

De veteranis & missione militari, 49. 17. 1. t. 6. p. 331.

Via publica.

Quae sint viae publicae, privatae, vicinales. Cui cedant fructus in viis publicis & vicinalibus nati. Quis in occursu vehiculorum, equitum, peditum, cedere debeat in via publica, 43. 7. 1. *et* 2. t. 6. p. 65.

Vicesima.

An fructuarius ferre debeat ex nostris moribus onus vicesimae, centesimae, ducentesimae &c. 7. 1. 33. t. 2. p. 159.

Vidua.

Vidua retinet mariti prioris dignitatem, sic ut & in multis viri defuncti artificiis exercendis perseverare possit, 1. 9. 5. t. 1. p. 66.
An & retineat stipendia, honoraria, marito ratione dignitatis praestari solita, 1. 9. 6. t. 1. p. 67.
Viduae concionatorum percipiunt annum gratiae, quandoque & modicum stipendium, 1. 9. 6. t. 1. p. 67.
Quid juris circa annum gratiae, si concionator ad aliam vocatus ecclesiam moriatur, antequam in nova sit inauguratus, 1. 9. 7. t. 1. p. 67.
Vidua ad alias nuptias transiens sequitur mariti secundi dignitatem: nec iterum vidua facta ad primi mariti aut natalium propriorum dignitatem redire potest, 1. 9. 8. t. 1. p. 67.

Vindicatio et rei vindicatio.

Quid sit rei vindicatio. Quomodo olim alter alterum ex *jure manuum consertum* vocaverit vindicationis faciendae causa, 6. 1. 2. t. 2. p. 106.
Agit rei vindicatione is qui non possidet. Quem casum designaverit Imperator in §. 2. *Instit. de action.* ubi in rei vindicatione is, qui possidet, actoris partes obtinet, 7. 6. 3. t. 2. p. 172.
Competit domino, etiamsi civile tantum, vel minus plenum, vel tantum temporale dominium habeat, ac nunquam possederit, vel ignorans antea alteri vindicanti operam praestiterit, 6. 1. 3. t. 2. p. 106.
Non vincit hac actione, qui pendente demum lite dominium acquisivit, nisi mutato libello post dominium acquisitum, uti nec, qui pendente lite dominium amisit, 6. 1. 4. t. 2. p. 107.
Factum tertii alienantis citra consensum domini, aut tradentis extra fines mandati de alienando dati, aut vincentis in lite, quae ipsi cum tertio intercessit, non impedit quo minus dominus rem suam vindicet, 6. 1. 5. t. 2. p 107.
Fideicommissarius, existente fideicommissi conditione, vindicat rem a fiduciario alienatam: proprietarius rem fructuariam a fructuario distractam: socius suam partem a socio alienatam, 6. 1. 6. t. 2. p. 108.
Dominus rem suam furto subductam, etiam a bonae fidei possessore vindicare potest, non refuso pretio, nisi aliud certis in casibus statuta ferant, 6. 1. 7. t. 2. p. 108.
Non potest vindicari vel condici pecunia furtiva, si illa per furem creditori ejus soluta & bona fide per eum consumta vel nummis aliis mixta sit, 6. 1. 8. t. 2. p. 108.
Nec res nundinis publicis privilegiatis venditae, nisi pretio earum reddito. Nec quae per tertium a fure

eo animo redemtæ, ut domino salvæ sint, si modo color quæsitus non sit, 6. 1. 8. t. 2. p. 103.
Quid juris in rebus per hostes aut piratas captis & redemtis, 6. 1. 9. t. 2. p. 108.
An pretium ex re furtiva redactum aut debitum vindicari possit per rei dominum. An, & quando, & contra quos, dominus rei furtivæ personalem habeat actionem de pretio ejus, 6. 1. 10. t. 2. p.109.
An res ex pecunia furtiva emta vindicari possit per dominum pecuniæ, & an is in rebus illis ante alios furis creditores prælationem habeat, 6. 1. 11. t. 2. p. 109.
An dominus res, quas commodato, vel pignori dedit, vel locavit, vel deposuit, vel precario concessit, vindicare possit pretio non reddito, si illæ a commodatario, depositario ceterisque ignorante domino venditæ sint, & quid hodie hac in parte obtineat, 2. 1. 12. t. 2. p. 110.
An dominus vindicare possit res mobiles ex decreto judicis auctione publica venditas, quasi ad commodatarium, depositarium, similesque pertinuissent dominii jure, 6. 1. 13. t. 2. p. 111.
Nemo vindicat a se rem alienatam, licet pretium nondum numeratum sit, sed fides de eo habita. Quid juris, si intra paucos dies foro cesserit emtor, cui res tradita, fide habita de pretio, si res adhuc inveniatur in bonis cedentis, vel tertio bona fide ementi privatim sit vendita, vel etiam in nundinis publicis privilegiatis, 6. 1. 14. t. 2. p. 111.
Quid juris circa vindicandi potestatem, si res tradita sit, non habita fide de pretio? & quid, si tunc per emptorem iterum nundinis privilegiatis distracta sit, 6. 1. 15. t. 2. p. 111.
Heres non potest vindicare rem a defuncto alienatam, pro qua parte heres est: nec pupillus rem a defuncto, cui heres est, sine decreto alienatam; nec fideicommissarius rem a fiduciario alienatam, si fiduciarii heres sit. Quid juris in eo, qui cum inventario heres est, 6. 1. 16. t. 2. p. 112.
An is, qui rem alienam vendidit, & tradidit, eam vindicare possit, si postea dominus ejus rei fiat, 6. 1. 17. t. 2. p. 112.
An fiduciarius rem fideicommissariam, pendente conditione fideicommissi alienatam, vindicare possit, si postea existat conditio, 6. 1. 18. t. 2. p. 113.
Vindicare quisque potest rem, quam nullo jure vendidit, cum ejus administrator esset, idque in utilitatem ejus, cujus illa res est, 6. 1. 19. t. 2. p.113.
Nemo regulariter vindicat rem, cujus dominium necdum acquisivit, 6. 1. 20. t. 2. p. 113.
Si duobus res eadem diversis temporibus sit vendita, is vindicat, cui prius est tradita, sive vere sive ficte. Quid, si posterior emtor, cui tradita, sciverit eam alteri esse venditam. Quid, si demum tradita posteriori, postquam prior eam jam cœperat judicio petere. Quid, si Princeps duobus vendiderit. Quid, si beneficium Ecclesiasticum duobus collatum sit, 6. 1. 20. t. 2. p. 113.
Nemo vindicat rem suis nummis a tertio emtam. Utilis tamen militibus jure Romano data vindicatio, et pupillis, 6. 1. 21. t. 2. p. 113.
Recensentur alii, quibus utilis rei vindicatio competit, 6. 1. 21. t. 2. p. 113.
Conveniuntur rei vindicatione possessores, licet lite demum pendente cœperint possidere, eorumque heredes quatenus possident; & qui liti se obtulerunt, aut dolo malo possidere desierunt. Quo modo tunc conveniantur eorum heredes, 6. 1. 22. t. 2. p. 114.
An & quo usque rei vindicatione conveniri possint nudi rerum detentores, 6. 1. 22. t. 2. p. 114.
Non datur contra eum, qui rem a fisco vel Principe emit, 6. 1. 23. t. 2. p. 114. *in fin.*
An contra eum, qui dolo fecit, quo minus possessionem acquirat, 6. 1. 23. t. 2. p, 114. *in fin.*
Ut actor hac actione vincat, debet rei notas exprimere, & se dominum probare. Quibus modis illud probetur. An per solennem immobilium traditionem coram lege loci, si forte titulus non aliter probetur. An per signorum aut insignium impositionem, aut locationem longo tempore factam, 6. 1. 24. t. 2. p. 114.
Si reus neget possidere, possessio in actorem transfertur, & tunc reus tanquam actor probare debet, se dominum esse. Quod moribus non mutatum, 6. 1. 25. t. 2. p. 115.
Vindicantur res tantum corporales; etiam grex; non item peculium aut hereditas, 6. 1. 26. t. 2. p. 115.
Vindicantur vel sola res, vel pars ejus, plerumque certa, quandoque incerta, 6. 1. 27. t. 2. p. 115.
An pars rei nostræ, quæ superest, vindicari possit; veluti corium, caro, cornua, bove exstincto: area destructa domo, & quid, si res tales legatæ perierint, 6. 1. 28. t. 2. p. 116.
An & quo usque vindicari possit homo liber, res sacræ, res aliis rebus junctæ & natura vel lege prohibitæ separari, 6. 1. 29. t. 2. p. 116.
Restituenda res, quæ vindicatur, cum omni causa. Quo in loco, non habet hic reus condemnatus dilationem quatuor mensium, sed quandoque arbitrariam, maxime pro restitutione fructuum, qui per judicium summarium liquidi fieri debent, 6. 1.30. t. 2. p. 116.
Si reus contumacia rem restituere nolit, manu militari aufertur, 6. 1. 31. t. 2. p. 116.
An reus condemnatus retinere rem possit, quia aliam ab alio de re eadem litem patitur aut metuit; aut jus pignoris habet, aut damni infecti pro re illa cavit. An propter impensas, 6. 1. 31. t. 2. p. 116.
Si reus condemnatus rem dolo possidere desierit, adversus ipsum in litem juratur, nec actiones ei per dominum cedendæ sunt, secus in noxali & personali actione, 6. 1. 32. t. 2. p. 117.
Quid juris, si reus non dolo sed culpa, possidere desierit, 6. 1. 33. t. 2. p. 117.
Quid juris, si casu res apud reum perierit. Non est differentia admittenda inter actiones in rem & in personam, cum quæritur de interitu rei ex casu contingente post moram, 6. 1. 34. t. 2. p. 117.
Post interitum rei, dolo, culpa, aut casu contingentem, superest nihilominus quæstio de fructibus & utilitate rei. 6. 1. 35. t. 2. p. 118.
Quales impensas possessor bonæ & malæ fidei deducere vel tollere possit jure Romano & hodierno, & an is, qui mala fide ædificavit in alieno, tignum postea solutum vindicare potuerit jure Romano, 6. 1. 36. t. 2. p. 118.
Quid juris circa impensas in fructus, 6. 1. 37. t. 2. p. 119.
In repetitione impensarum in rem factarum prius

compensandi fructus cum impensis, 6. 1. 38. t. 2. p. 119.
Non tamen fructus ipsarum meliorationum compensandi cum impensis meliorationis, 6. 1. 39. t. 2. p. 119.
Quis vindicet directum, quis utile dominium emphyteusios, 6. 3. 1. t. 2. p. 125.

Vinum.

Sub vino legato an contineatur acetum. Quid vini veteris appellatione, 33. 6. 1. t. 5. p. 70.
Vino legato, qualia vasa simul legata videantur. *Vino cum vasis legato*, an & debeatur, quod in doliis est; vino amphorario & dulcibus omnibus legatis, an debeantur dulcia quæ potionis non sunt; legatis *vini mensuris certis*, an mensuræ, an vinum ejus quantitatis legatum sit. 33. 7. 2. t. 2. p.70.
Quid juris, si vinum simpliciter sine quantitate & qualitate, vel sola qualitate expressa, legatum sit. An vino legato contineatur, & quod promercii causa testator habuit. Cui competat hic electio ratione qualitatis, 33. 6. 3. t. 5. p. 70.
An legata certa vini quantitate ex certo fundo, tota debeatur, si minus ibi natum sit, 33. 6. 4. t. 5. p. 70.

Vis.

Quid sit vis. Qualis vis metui insit. Quid intersit inter vim præsentem & conditionalem seu imminentem, 4. 2. 1. t. 1. p. 216.
Quid sit, & quibus modis committatur vis publica: quæ pœna, 48. 6. 1. *& seqq.* t. 6. p. 247. *& seqq.*
Quid sit vis privata, quibus modis fiat, & an idem factum lege Julia de vi publica, et de vi privata vindicari possit. Quæ sit poena jure civili ac moribus, 48. 7. 1. & 2. t. 6. p. 250.

Unguenta.

Quæ contineantur sub unguentis, 34. 2. 8. t. 5. p. 80.

Unio prolium.

Unio prolium successit apud multos in locum adoptionis, 1. 7. 8. t. 1. p. 53. *in fin.*

Universitas.

Quæ sint res universitatis, 1. 8. 10. t. 1. p. 59. *in fin.*
Universitas an possit alios in jus vocare, 2. 4. 1. t. 1. p. 101. *in fin.*
Quid sit Universitas, in uno capite conservatur, durat in successoribus, qui tenentur ex factis prædecessorum, 3. 4. 1. t. 1. p. 195.
Universitates ratione patrimonii, quod habent, agere, conveniri, credere, debere, cavere et cautionem petere possunt, ut privati: si modo probatæ sint, non si toleratæ tantum, veluti universitates Judæorum, Anabaptistarum, etc. 3. 4. 2. t. 1. p. 195.
Si alicui parti Universitatis tribuatur jus novæ ac separatæ universitatis, manet pro rata debitrix debiti ante separationem contracti, 3. 4. 3. t. 1. p. 195.
An et quando singula universitatis membra pro debito universitatis conveniri possint, et an singula in solidum, 3. 4. 4. t. 1. p. 195. *in fin.*
Universitatis negotia in civilibus et criminalibus tractantur per syndicum, qui varie appellatur, 3. 4. 5. t. 1. p. 196. *in fin.*
Alius præter syndicum pro universitate non agit; quisque tamen eam potest sine mandato defendere, 3. 4. 6. t. 1. p. 196.
Quis creet syndicum, et qui tunc gaudeant suffragii jure, et quot debeant tempore creationis præsentes esse, 3. 4. 7. t. 1. p. 196.
An pater filio, aut vice versa, aut an quis sibi ipsi ad honores suffragium dare possit, 3. 4. 7. t. 1. p. 196.
Syndici Universitatis similes sunt procuratoribus, in agendo, defendendo, cautionibus, revocatione, impensis recuperandis, quas tamen non repetunt, si turpis mandati executores fuerint, 3. 4. 8. t. 1. p. 197.
Quæ hodierna syndicorum officia sint, etc. qui eligi possint, 3. 4. 9. t. 1. p. 197.

Vocatio in jus.

Quid sit in jus vocare, quis vocare possit. An et universitates, 2. 4. 1. t. 1. p. 101. *in fin.*
Quo modo aliquis de domo sua vel Ecclesia in jus vocari possit, 2. 4. 2. t. 1. p. 101.
Nemo vocandus in jus, dum funus aut uxorem ducit, aut sacra facit. Potest tamen vocari ante vel post solennia funeris, etc. in aditu redituque, 2. 4. 3. t. 1. p. 102.
Vocari non possunt furiosi aut minores sine curatore. An minor si veniam ætatis impetraverit, 2. 4. 4. t. 1. p. 102.
An vocari possint magistratus jure civili et moribus, 2. 4. 5. t. 1. p. 102.
Patroni et parentes non possunt vocari sine venia. Quid moribus. Quæ sit poena vocantium sine venia, et quando illa cesset, 2. 4. 6. t. 1. p. 102.
Parentum nomine hic veniunt etiam naturales, etsi turpes personæ sint, sive suo sive tutorio aliove simili nomine pro pupillis conveniantur, 2. 4. 7. t. 1. p. 104. *in fin.*
Quid juris, si filius curatorem patris sui furiosi vocet, 2. 4. 7. t. 1. p. 104. *in fin.*
An socer aut socrus vocari possint sine venia, 2. 4. 8. t. 1. p. 104.
An vitricus aut noverca, 2. 4. 9. t. 1. p. 104.
An uxor maritum vocare sine venia, 2. 4. 10. t. 1. p. 104.
An vasallus dominum directum. An subjectus Principem. An Principis ministros, veluti quæstores ætarii, fisci advocatos, 2. 4. 11. t. 1. p. 105.
An susceptor de fonte baptismatis. An præceptor. An frater sine venia vocari possit, 2. 4. 12. t. 1. p. 105.
Qua forma olim, qua postmodum, qua denique hodie fieri solitæ in jus vocationes per apparitores, intra judicis territorium, non extra, 2. 4. 13. t. 1. p. 105.
Quis sit effectus vocationis legitime factæ, 2. 4. 14. t. 1. p. 106.
Quid juris, si defectu quodam laboret vocatio. Quid, si reus non recte vocatus sponte venerit, 2. 4. 14. t. 1. p. 109.
Quo modo hodie impetretur decretum generale vocandi debitores plures, *mandement van debiti*, quandiu id duret. Et ad quæ debita spectet, 2. 4. 15. t. 1. p. 106.
Quid sit in jus vocatio edictalis, & quando locum habeat, 2. 4. 16. t. 1. p. 106.
Quid sit hodie realis in jus vocatio, vide *arrestum*.
Vocatio in jus est initium judicii: sine qua sententia subsecuta ipso jure nulla est, nec sustinetur in favorem non citati, 2. 4. 66. t. 1. p. 121.
Vocatus ad unam causam, ad alteram respondere non

compellitur: tamen si sponte respondeat, valet judicium, 2. 4. 67. t. 1. p. 121.
Qui in jus vocatus non venit, mulctandus est: & pœna actori cedit, 2. 5, 1. t. 1. p. 122.
Nisi caveat de sistendo, 2. 5. 1. t. 1. p. 122.
Quando cesset illa mulcta, 2. 5. 2. t. 1. p. 122.

De in jus vocato vi exemto.

Vide *eximere vocatum.*

Votum.

De obligatione ex voto, 50. 12. 1. t. 6. p. 347.

Usucapio.

An & quo respectu usucapio sit justus ac rationi conveniens acquirendi modus, 41. 3. 1. t. 5. p. 342.
Qui possint usucapere. Ubi & de captis ab hostibus: & quid, si redierint. An non per servos suos aut filiosfamilias in urbe relictos, 41. 3. 2. t. 5. p. 343.
De requisitis usucapionis, & an in jure errans usucapere possit, 41. 3. 3. t. 5. p. 343.
Quid sit justus titulus. An & quando sufficiat titulus putativus. An usucapienti incumbat probatio tituli. An titulus justus præsumatur ex diutina possessione, 41. 3. 4. t. 5. p. 343. *in fin.*
Quid juris, si titulus quidem verus adsit, sed qui ipso jure nullus est. Quid, si alius fingatur, alius vere subsit. Quid, si fingatur, & nec ille nec alius subsit. Quid, si titulus vere subsit, sed possessor, aut heres ejus, ignoret illum subesse, aut se sibi ex ea causa posse acquirere, 41. 3. 5. t. 5. p. 344.
De usucapione *pro soluto.* An fieri per eum, qui accipit rem, quam putat sibi deberi, & solventis propriam esse, cum esset non debita & aliena. Et quid tunc circa condictionem indebiti, 41. 3. 22. t. 5. p. 353.
De usucapione *pro emptore.* Quid, si emtio sit conditionalis. Quid, si pretium non numeratum. Quid, si res alia sit tradita, quam erat vendita, 41. 4. 1. & 2. t. 5. p. 353. et 354.
Quæ requirantur, ut *pro herede* vel *pro possessore* procedat usucapio. An hæc ex titulo *pro herede* concurrere possit cum aliis titulis specialibus, ex quibus defunctus jam cœperat usucapere. An heres rem defuncto commodatam aut pignori datam, usucapere possit *pro herede,* si putet eam defuncti fuisse. An & *pro herede,* res hereditarias usucapere possit, qui vere heres non est, sed justissimo facti errore putat, se heredem esse, 41 5. 1. & 2. t. 5. p. 354. et 355.
Quando *pro donato* procedat usucapio, quando non. Si res aliena mortis causa donetur, in cujus utilitatem donatarius usucapiat, 41. 6. 1. & 2. t. 5. p, 356. & 357.
De usucapione *pro derelicto,* 41. 7. 1. t. 5. p. 357.
Qui usucapiat ex titulo *pro legato.* An ita usucapi possit res viventis. An sic usucapiat, qui legatarius non est, sed putat, se talem esse, dum legatum relictum imperfecto vel rupto testamento, vel codicillis rursus ademtum? vel uni ex duobus Titiis solutum, cum dubium esset, quis eorum a testatore designatus fuerit, 41. 8. 1. & 2. t. 5. p. 357
Quando procedat usucapio *pro dote.* An & ex matrimonio putativo. An & quando ante matrimonium dos æstimata vel inæstimata usucapi possit *pro suo.* Usucapio pro dote an prosit marito, an uxori, 41. 9. 1. & 2. t. 5. p. 358.
Titulus *pro suo* cum aliis titulis concurrere potest. Quibus in casibus sit titulus specialis, ubi de captis animalibus mansuefactis, quæ capiens fera putabat, 41. 10. 1. t. 5. p. 358.
De usucapione *pro transacto, pro jurato, pro judicato, pro adjudicato, pro noxæ debito, pro certo pro manumisso, pro fideicommisso,* 41. 10. 2. t. 5. p. 358.
Quid sit bona fides, an in eo sit, qui dubitat, aut etiam ab eo, quem sciebat pretium protinus scorto daturum, 41. 3. 6. t. 5. p. 344.
An superveniens mala fides interrumpat usucapionem. Initium usucapionis est tempus traditionis. In emtione bona fides requiritur tempore contractus & traditionis: cujus ratio incerta, 41. 3. 7. t. 5. p. 344.
Si membra collegii eo tempore, quo res aliena collegio tradebatur, sciant alienam esse, an bona fides successorum in eo collegio purget vitium, 41. 3. 8. t. 5. p. 345.
An in dubio pro bona fide præsumendum, 41. 3. 9. t. 5. p. 345.
Quibus in casibus sine bona fide procedat usucapio. Ubi de liberatione a servitute personali aut reali, de missis in possessionem damni infecti nomine ex secundo decreto: & iis, quibus servus alienus a non domino noxæ datus est, 41. 3. 10. t. 5. p. 346.
Quæ res possint usucapi. An & servitutes. Quo modo procedat usucapio rerum *uno Spiritu* contentarum. Item rerum *connexarum,* veluti tigni, possessa domo; denique rerum pluribus capitibus constantium, ut gregis, 41. 3. 11. t. 5. p. 346. *in fin.*
De prohibita usucapione rerum, quæ sunt extra commercium, aut præsidi contra legem repetundarum donatæ: aut dotales, aut adventitiæ filiorumf. per patrem alienatæ: aut fideicommissariæ: aut jure gentium communes: aut fiscales, aut Principis.
Quid juris olim & postea circa bona vacantia fisco nondum nunciata. Quid moribus circa vacantia & fiscalia, 41. 3. 12. t. 5. p. 346.
An possint usucapi res pupillares, 41. 3. 13. t. 5. p. 347.
An res furtivæ, vi possessæ, servus fugitivus. An sit res vi possessa, unde me Titius dejecit, sed alius occupavit. Quibus modis purgetur hoc furti vitium. In cujus potestatem reversa debeat esse res pupillaris, commodata, deposita, pignori data, & commodatario & similibus surrepta. Quid, si depositarius ipse furtum fecerit circa rem depositam. An et quando usucapi possit res, quam debitor creditori obligavit, & rursus ei furto subduxit, 41. 3. 14. t. 5. p. 348.
An & quando, ac per quos usucapi possit partus ancillæ furtivæ, & quid juris circa fœturam pecoris furtivi, 41. 3. 15. t. 5. p. 349.
De continuata possessione inter defunctum & heredem, venditorem & emtorem similesque. Quando particulari successori prosit possessio autoris: & an talis usucapere possit, quando autor non potuit? Quid, si res ad tertium aut ulteriorem emtorem delata sit? Quid si defunctus in bona fide fuerit, heres in mala. Quid, si defunctus bona fide rem emerit, sed heredi in mala fide posito traditio facta sit? Si defunctus mala fide possederit, an heres bonæ fidei possit usucapionem a se inchoare. Quid, si cum defunctus cœpisset usucapere, res

post mortem ejus a tertio possessa sit, antequam heres inciperet possidere? An jacente hereditate impleri possit usucapio, vel per servos hereditarios inchoari? An heredi secundo prosit possessio primi defuncti, si heres intermedius non possederit, 41. 3. 16. t. 5. p. 349.

Quo modo naturaliter ,interrumpatur possessio, & usucapio ex voluntate vel facto usucapientis. Ubi de re pro derelicto habita, vel per usucapientem vero domino locata, vendita, pignori data, vel hypothecæ obligata. Quid, si usucapiens rem illam creditori pignori dederit, & dein ab eo conduxerit aut precario acceperit, 41. 3. 17. t. 5. p. 350.

Quo modo naturalis fiat interruptio invito usucapiente, ubi de re ante usucapionem impletam furto subducta aut vi possessa, et an recuperata possessione tempus prius posteriori jungi possit, vel usucapio denuo inchoari. An interrumpatur per sequestrationem? An per id, quod apparitor rem cepit judicati exsequendi causa? An per remissionem in possessionem? An per id, quod res ab hostibus capitur? Et quid, si iterum recuperata sit, 41. 3. 18. t. 5. p. 351.

An civiliter interrumpatur usucapio vel præscriptio per litis contestationem jure veteri vel novo, 41. 3. 19. t. 5. p. 351.

An per solam in jus vocationem, aut extrajudicialem interpellationem? An per denunciationem a domino factam ne quid novi in fundo ejus fiat? An litis contestatione interrumpatur respectu tertii, qui litem contestatus non est, vel respectu tertii possessoris, cui lis mota non est? An debitori rem præscribenti interrumpatur præscriptio, si res illa per creditores ejus subhastetur, et dominus subhastationi se opponat ac vincat, 41. 3. 20. t. 5. p. 352.

De tempore ad implendam usucapionem necessario ex jure civili. Quando anni triginta requirantur. Quis conveniendus, si quis rem aut hereditatem alienam emerit a fisco vel Principe? Quæ ordinario tempore usucapi nequeunt, an annis quadraginta præscribi possint, 41. 3. 21. t. 5. p. 352. *in fin.*

De præscriptionibus, vide *præscriptio.*

Usura.

Quales usuras restituere teneatur qui convenitur petitione hereditatis, vide *petitio hereditatis.*

Quales usuras, et quando, præstet socius mandatarius et similes, ex mora vel ex eo, quod pecunias in suos usus converterint, 17. 2. 17. t. 3. p. 132.

Quales præstet gestor, procurator et similes, 3. 5. 3. t. 1. p. 198.

Quid sint usuræ? Quid distent a fructibus, et eo quod interest, et pœna conventionali? 22. 1. 1. t. 3. p. 286.

Usuræ non ex corporibus, sed quantitatibus debentur, 22. 1. 1. t. 3. p. 286.

De divisione usurarum in *centesimas* et centesimis minores: quæ fuerit olim usura *unciaria*, quo modo fœneratores olim exactionem iniquam usurarum fecerint. Quæ jure Justinianeo sint usuræ gravissimæ pro personarum diversa conditione. Quibus in casibus centesimæ debitæ. An et, si tutores, negotiorum gestores, pecunias in suos usus converterint, 22. 1. 2. t. 3. p. 287.

Quæ nostris moribus sint gravissimæ. Quibus in casibus centesimæ adhuc hodie licitæ sint, ubi de usuris trapeziticis, et vitalitiis, et iis quæ mercatoribus debentur, 22. 1. 3. t. 3. p. 287.

De usuris compensatoriis, punitoriis, et lucratoriis. Usuræ modicæ nec juri naturali, nec æquitati repugnant, 24. 1. 4. t. 3. p. 288.

Si usuræ supra modum conventione comprehensæ sint, debentur usque ad modum legitimum. Nec pœna in mutuo ultra debetur. Idemque est, si usuræ per testatorem heredi sint testamento impositæ. Quæ pœnæ sint improborum fœneratorum, 22. 1. 5. t. 3. p. 289.

Cujus loci leges spectandæ sint in quæstione, an usuræ legitimum excedant modum. Et quid, si debitum sit munitum hypotheca immobilium alibi sitorum, 22. 1. 6. t. 3. p. 289.

An et quando usuræ peti possint ex pacto sine stipulatione? Et quid moribus, 22. 1. 7. t. 3. p. 289.

An, et quales usuræ debeantur, si quis usuras promiserit sine certæ quantitatis designatione, 22. 1. 8. t. 3. p. 290.

Si quis mutuum sub usuris acceperit in annum, maturius reddere nequit, nisi additis anni totius usuris. Quid juris, si ultra annum retineat? 22. 1. 9. t. 3. p. 290.

In bonæ fidei judiciis usuræ debentur ex mora, non item in stricti juris judiciis, exceptis paucis casibus, ac ne quidem post litem contestatam, 22. 1. 10. t. 3. p. 290.

Moribus usuræ regulariter in nullis judiciis debentur ex mora extrajudiciali: at in omnibus ex mora judiciali. Quid juris nunc sit circa usuras rei judicatæ? In quantas usuras apud nos condemnatio ex mora facienda sit. Et quid, si varient locorum mores circa usuras, cum debitor et creditor diversis in locis domicilium foverent, 22. 1. 11. t. 3. p. 291.

Recensentur casus, quibus usuræ hodie etiam ex mora extrajudiciali debentur, 22. 1. 12. t. 3. p. 291.

An ex sola usurarum præstatione per annos plures continuata introducatur obligatio ad usuras in futurum, 22. 1. 13. t. 3. p. 291.

An usurarum minorum solutio pluribus annis continuata liberet in posterum a gravioribus conventione expressis? Et quid, si nullæ usuræ ad tempus solutæ sint, 22. 1. 14. t. 3. p. 292.

Quibus ex causis cesset obligatio ad usuras. An remittendæ ob incursum hostium. Et quid, si debitum usurarium hypotheca immobilium munitum sit, 22. 1. 15. t. 3. p. 292.

An cesset, quando debitum principale per solutionem sine additamento usurarum aut per præscriptionem extinctum sit? aut judex ad sortem quidem, sed non ad usuras condemnaverit, 22. 1 16. t. 3. p. 292.

An sistatur aut impediatur usurarum cursus sola debiti oblatione, an vero consignatione ac depositione opus sit, 22. 1. 17. t. 3. p. 292.

An cesset ex moribus obligatio usurarum, si pecunia debita per tertium sit sub debitore arrestata? An si emtor pretium retineat sub obtentu imminentis evictionis, 22. 1. 18. t. 3. p. 293.

An usuræ possint sortem excedere? & quid moribus? 22. 1. 19. t. 3. p. 293.

Prohibitæ usuræ usurarum, et anatocismus. Recensentur casus excepti, ubi de creditoribus posterioribus anteriori hypothecario debitum cum usuris offerentibus, emtoribus actionis principalis et usurarum jam debitarum; tutoribus usuras pupillares ab aliis vel a semetipsis debitas in suos usus convertentibus: de procuratoribus id circa usuras a domini debitoribus exactas agentibus: de negotiorum gestoribus fidejussoribus, etc. usuras pro domino de suo solventibus. An ex annuis reditibus jam debitis novus reditus constitui possit, 22. 1. 20. t. 3. p. 293.

Usus.

Quid sit usus, in quo distet ab usufructu, 7. 8. 1. t. 2 p. 173.

Quid juris, si uni ususfructus, alteri usus, tertio proprietas ejusdem rei detur? Et quo sensu usus sine fructu, fructus sine usu esse possit, vel non? 7. 8. 1. t. 2. p. 173.

Quantum usuarius capere debeat, judicis arbitrium est; aucta familia plus percipere licet, 7. 8. 2. t. 2. p. 173.

Sylvæ cæduæ usu civitati dato, omnia membra, licet numero aucta, cedere possunt, 7. 8. 2. t. 1. p. 173.

Minus est in usu quam usufructu: nisi usus pecuniæ datus sit, vel usuarius omnibus fructibus indigeat, vel usus sine fructu inutilis sit. An id etiam in usu sylvæ cæduæ obtineat, 7. 8. 3. t. 2. p. 173.

Usuarius alteri nequit usum vendere, aut gratis concedere, nec res usuarias elocare, paucis casibus exceptis, 7. 8. 4. t. 2. p. 174.

Qualia onera et impensas ferat usuarius, 7. 8. 5. t. 2. p. 174.

Ususfructus.

An servitutes personales, ususfructus, usus, et habitatio, in reales degenerare possint ex conventione? 7. 1. 2. t. 2. p. 142.

Defenditur divisio ususfructus, generaliter considerati, in *causalem & formalem*. Quando ususfructus sit, vel non sit, dominii pars. Licet sit pars dominii, non tamen est pars fundi seu rei, 7. 1. 3. t. 2. p. 142.

Quis in praxi sit usus hujus divisionis in *causalem* et *formalem*, maxime, posito statuto, ne conjuges sibi invicem legent ultra bonorum usumfructum, 7. 1. 4. t. 2. p. 143. *in fin.*

Constituitur ususfructus pure in diem, sub conditione. Pendente die vel conditione proprietarius usumfructum habet, 7. 1. 5. t. 2. p. 143.

Si quis alteri leget usumfructum in quinquennium, et eo elapso usumfructum vel plenum rei dominium Titio cedere jubeat, qui usumfructum habeat, fructuario maturius moriente, 7. 1. 5. t. 2. p. 143.

Quis habeat interim usumfructum, si testator uni proprietatem pure, alteri usumfructum, sub conditione; vel etiam inutiliter ac contra leges reliquerit, 7. 1. 5. t. 2. p. 143.

Quibus in casibus acquiratur ususfructus legis dispositione, 7. 1. 6. t. 2. p. 144.

Quo modo per præscriptionem, adjudicationem in judiciis divisoriis, conventionem, aut ultimam voluntatem? 7. 1. 7. t. 2. p. 144.

Si Titio fundus legetur, Mævio ejusdem fundi ususfructus, quid Mævius sit habiturus jure Romano ac moribus, 7. 1. 8. t. 2. p. 144.

Non solus ususfructus, sed plena proprietas data creditur, si domus certa ad inhabitandum, fundus ad alimenta legetur: vel si fructuarius gravatus sit onere restituendi res fructuarias ex fideicommisso, 7. 1. 9. t. 2. p. 145.

Idem est, si legans usumfructum addiderit prohibitionem alienationis, vel fructuario injunxerit, ut rei fructuariæ servitutem imponat, 7. 1. 10. t. 2. p. 145.

Idem dicendum, si ususfructus legetur cum libera alienandi potestate; quo casu ad dodrantem usque alienatio permissa est. Secus si tantum alienandi potestas in casu necessitatis aut indigentiæ adjecta sit. Si tamen non *ususfructus* sed *bona* legentur, & addatur prohibitio alienationis, vel licentia alienandi in casu necessitatis, proprietas cum onere fideicommissi legata videtur, 7. 1. 11. t. 2. p. 146.

Quid juris sit secundum juris rationem & secundum æquitatem, si testator Titium in omnium suorum bonorum usufructu instituerit, vel legati titulo ei dederit, & adjecerit, se post Titii obitum instituere heredem Mævium, 7. 1. 12. t. 2. p. 146.

Quid differat quantum ad effectus juris, utrum alicui nudus ususfructus intelligatur relictus? an vero proprietas cum onere fideicommissi, 7. 1. 13. t. 2. p. 147.

In quibus rebus ususfructus constitui possit, etiam in sterilibus; uti & in feudalibus, adhibitis requisitis: etiam in omnibus bonis, si modo nihil fiat in præjudicium legitimæ, vel Falcidiæ, vel *l.* 6. *C. de secundis nuptiis*, 7. 1. 14. t. 2. p. 147.

Quæ contineantur sub usufructu omnium bonorum, an calendarii, an rerum demum post conditum testamentum quæsitarum? an rerum, quarum nudam testator habeat proprietatem, si post ejus obitum ususfructus prior demum ad proprietatem revertatur, 7. 1. 15. t. 2. p. 148. *in fin.*

An & quo usque id, quod ex memoriali tabellionis scriptura redigi potest, si tabellio legaverit omnium bonorum usumfructum, 7. 1. 16. t. 2. p. 148.

An ususfructus rei singularis, alteri simpliciter legatæ ante vel post legatum omnium bonorum usumfructum, 7. 1. 17. t. 2. p. 149.

An bonorum feudalium, 7. 1. 18. t. 2. p. 149.

Non rerum per testatorem ex fideicommisso restituendarum extraneo, vel ipsi heredi instituto, nisi id nominatim testator voluerit. Quo tamen cum effectu velle nequit conjux posito statuto, ne conjuges sibi invicem gratificentur ultra bonorum suorum usumfructum. Jus tamen plane singulare hac in parte obtinet Ultrajecti, 7. 1. 19. t. 2. p. 149.

Constituto usufructu proprietarius regulariter nihil agere potest in præjudicium fructuarii. An servitutem imponere rei fructuariæ, an remittere eam, quæ prædio fructuario constituta est, 7. 1. 20. t. 2. p. 150.

Potest tamen proprietarius jus suum circa proprietatem exercere; etiam nonnulla facere, quæ fructuario nocent, 7. 1. 20. t. 2. p. 180.

Qui habet usumfructum ædium, qualia commoda sentiat. An & stabulo in continenti posito, & horto ædium causa parato, uti possit? Quid præterea facere vel non facere? an tollere ea, quæ non ju-

re fecit vel fructuarius vel proprietarius? 7. 1. 21. t. 2. p. 151.

Recensentur plurima, ei cedentia, cui ususfructus fundi vel horrei datus: ubi & de cædenda arundine vel lignis ex sylva cædua: deque arboribus grandioribus ex sylva non cædua cædendis: de arboribus infrugiferis non extirpandis, ut frugiferæ reponantur, aliisque similibus, 7. 1. 22. t. 2. p. 152.

De alluvione fundi fructuarii, & insula ante fundum fructuarium nata: deque reditu venationum, piscationum, aucupiorum: & in quo proprie hi reditus constituerint? ac quo sensu in fructu sit venatio, 7. 1. 23. t. 2. p. 153.

Quid juris circa fundi fructuarii metalla & lapides, metallifodinas jam apertas vel operiendas: lapicidinas, in quibus lapides renascuntur, vel non? & an fructuarius fundo fructuario casam aut ædificium imponere possit? 7. 1. 24. t. 2. p. 153.

Quantum cedat fructuario, cui reditus vitalitii ususfructus competit. Quid juris in usufructu navis, vestis, jumenti, 7. 1. 25. t. 2. p. 154.

Quid percipiat, quidve possit, quibus ministeriis aut operis addicere, qui usumfructum servi, jumenti aut pecoris habet, plenius proponitur, 7. 1. 26. t. 2. p. 154. *in fin.*

In usufructu castri, vel territorii cum appendentiis, quid capiat fructuarius, an habeat jus patronatus, collationem bonorum & munerum? & an vis collationis per eum factæ evanescat morte ejus, 7. 1. 27. t. 2. p. 154. & 31. t. 2. p. 157.

Quid juris de mulctarum, pœnarum, census, canonis, laudimiorum, & aliorum compendiis? quid de bonis vacantibus, publicatis, bonis hominum adscriptitiorum seu talliabilium, ac ipsis prædiis talliabilibus & emphyteuticariis ad dominum redeuntibus? 7. 1. 27. t. 2. p. 154. & 31. t. 2. p. 157.

Quando fructuarius fiat dominus fructuum? quando bonæ fidei possessor? & quæ sit ratio differentiæ inter hoc? quas occasione de fructibus, qui tempore inchoati ususfructus, vel ejusdem finiti, pendebant, seu maturi? Et an impensæ in sationem & similia factæ, tunc refundendæ sint? 7. 1. 28. t. 2. p. 155.

An et quando fructuarius etiam immaturos fructus a solo separare possit, 7. 1. 29 t. 2. p. 155.

Fructus civiles, id est, pensiones et usuræ, anni postremi, an quo usque cedant fructuario, 7. 1. 30. t. 2. p. 156. *in fin.*

Quo tempore censeantur fructus percepti esse, ut cedant fructuario, cum de dignitatum munerumve collatione, laudimiorum, mulctarum, pœnarumque compendiis tanquam fructibus civilibus, quæstio est? 7. 1. 31. t. 2. p. 157.

Potest fructuarius petere possessionem rei fructuariæ; usumfructum alteri vendere, locare, gratis concedere, pignori obligare; non tamen ultra durationem ususfructus, 7. 1. 32. t. 2. p. 157.

An & judicati exequendi causa ususfructus pignori capi possit, 7. 1. 32. t. 2 p. 157.

Potest fructuarius omnia arcere, quæ usuifructui obsunt. An opus novum nunciare? an damni infecti cautionem exigere? & cui prosit missio ex secundo decreto ob cautionem non præstitam, 7. 1. 33. t. 2. p. 157.

An, si usumfructum omnium bonorum legatum habeat, actiones hereditarias in rem et in personam contra possessores et debitores utiliter exercere possit sine speciali mandato proprietarii, 7. 1. 33. t. 2. p. 157.

Quoties agere potest contra tertios possessores et debitores hereditarios, etiam recte petit, sibi a proprietario edi instrumenta ad litem necessaria, 7. 1. 34. t. 2. p. 158.

Quæ onera ferat fructuarius? impensas in fructuum perceptionem, mulctarum exactionem, juris sui fructuarii assertionem: non item in litem, quam pro rerum fructuariarum proprietate, aut debitorum exactione sustinuit, quas finito ususfructu deducit, 7. 1. 35. t. 2. p. 158.

Modicam refectionem tenetur facere; non item graviorem impensam, si qua vetustate corruat. Quid juris, si fecerit tamen, 7. 1. 36. t. 2. p. 159.

Solvere tenetur tributa, stipendia, viarum, aggerum refectiones, canonem, censum, salarium. An et annuos reditus personales aut reales? an alimenta debita ab eo, qui usumfructum legavit? an annua per defunctum relicta tertio, 7. 1. 37. t. 2. p. 159. *in fin.*

An et graviora tributa hostibus soluta incendii imminentis arcendi causa? an impendia in novum aggerem, cum agri diutius a mari fuissent occupati? An vicesimam successionis collateralis, centesimam, ducentesimam, etc. ex moribus Hollandiæ, 7. 1. 38. t. 2. p. 159.

An fructuarius pensiones solvat, si testator fundos aut ædes in quinquennium conductas habens, usumfructum earum alteri legaverit? 7. 1. 39. t. 2. p. 160.

Fructuarius non solvit ex fructibus æs alienum defuncti: nec pensitationes, census, alia onera rei fructuariæ imposita, quorum dies cesserat vivo testatore usumfructum legante? 7. 1. 40. t. 2. p. 160.

Quam culpam præstet fructuarius? et an derelinquendo usumfructum possit se subducere reparationi damni culpa dati? 7. 1. 41. t. 2. p. 160.

Quo respectu ususfructus dividuus sit, 7. 2. 1. t. 2. p. 160.

Quo modo in usufructu jus accrescendi locum habeat, vide *accrescendi jus.*

Quis prior frui debeat, si alternis annis Titio & Mævio ususfructus legatus sit? 7. 3. 2. t. 2. p. 163.

Quando cedat ususfructus legati dies, vide *cessio diei.*

Finitur ususfructus morte. Quid, si alicui pro se et heredibus relictus sit, et legatarius moriatur vivo testatore, an heres ejus capiat postea usumfructum. Quid, si corpori vel collegio relictus sit? Cujus mors spectetur, si fructuarius alteri usumfructum restituere rogatus sit? Cujus, si filiofam. aut servo relictus vel fructuarius eam alteri concesserit? Et de ingressu in monasterium, 7. 4. 1. t. 2. p. 164.

Finitur etiam consolidatione. Moribus tamen sublata decisio, *l.* 17. *ff. quib. mod. ususfruct. amitt.*, 7. 4. 2. t. 2. p. 165.

Item derelinquendo, vel si domino proprietatis cedatur. An &, si cedatur extraneo, 7. 4. 3. t. 2. p. 165.

An finiatur ob id, quod fructuarius rei fructuariæ proprietatem in alium transferre tentavit, 7. 4. 4. t. 2. p. 165.

Solo abusu rei fructuariæ non perit ususfructus, nisi certus modus fruendi præscriptus negligatur, 7. 4. 5. t. 2. p. 166.
Perit tamen non utendo per tempus lege definitum, etsi per violentam defectionem impeditus esset uti. Quid juris, si partem tantum fruitus sit, vel tantum usus, non fruitus sit re, 7. 4. 6. t. 2. p. 166.
Non perit non utendo, si *alternis annis*, vel *in annos singulos* datus sit, 7. 4. 6. t. 2. p. 166.
Finitur fructuarius etiam per eum, cui vendidit, locavit, donavit. An et uti intelligatur, si emtor aut donatarius ipse usus non sit. Quid, si fructuarius ipsi proprietario vendiderit aut locaverit usumfructum, et is rursus rem suo nomine vendat aut locet tertio, an fructuarius videatur uti per istum tertium, 7. 4. 7. t. 2. p. 166.
Extinguitur etiam rei interitu in totum vel pro parte. Domo destructa an ususfructus in area duret. Et cur aliud in proprietate ædium legata, aut pignore ædium, quam in usufructu obtineat, 7. 4. 8. t. 2. p. 167.
Quali mutatione formæ rei fructuariæ pereat aut non pereat ususfructus, 7. 4. 9. t. 2. p. 167.
Au et quando reviviscat ususfructus, ubi res, quæ interierat, restituta est, aut forma prior rei reducta, 7. 4. 10. t. 2. p. 168.
Finitur quoque existente die vel conditione, ad quam concessus, 7. 4. 11. t. 2. p. 168.
Quamdiu duret, si relictus sit, donec tertius quis ad majorennitatem, aut furiosus ad sanam mentem pervenerit, et tertius ille in minorennitate aut furore moriatur, 7. 4. 12. t. 2. p. 168.
Ususfructus ad certum tempus datus perit tamen morte fructuarii ante tempus additum eveniente: non item aliis modis, quibus ususfructus vulgo perit, 7. 4. 13. t. 2. p. 168.
Non perit ususfructus alienatione vel noxæ deditione per proprietarium facta, nec usucapione proprietatis. Quo modo ususfructus extinctus, redeat ad dominum proprietatis, 7. 4. 14. t. 2. p. 168.
De quasi usufructu, vide *quasi ususfructus*.
De confessoria et negatoria actione pro usufructu, vide *confessoria actio*.
Quo modo fructuarius et similes cavere debeant, vide *cautio fructuaria*.
Ususfructuarius an possit locum religiosum facere, 11. 7. 1. t. 2. p. 270.

Uxor.

Uxores sequuntur maritorum dignitatem, eamque retinent in viduitate: sic ut et in multis virorum defunctorum artificiis exercendis perseverare possint, 1. 9. 5. t. 1. p. 68.
An et stipendia retineant, vide *vidua*.
An uxor maritum possit in jus vocare sine venia, 2. 4. 10. t. 1. p. 104.
An uxor sine mariti auctoritate possit arrestare suum debitorem, si caveat de rato, 2. 4. 34. t. 1. p. 112.
An arrestari possit, si sit in maritali potestate. Et quid, si publica mercatrix sit, 2. 4. 36. t. 1. p. 112.
An uxor sine viro stare possit in judicio, vide varia in verbo *judicium*.
An uxor pro marito conveniri possit, et vice versa, vide *reus*.
Uxor sequitur mariti domicilium, et retinet vidua facta, nisi sponte mutet. An et uxor illegitima et sponsa, 5. 1. 95. t. 2. p. 41.
Marito domicilium mutante ex necessitare vel libera voluntate, uxor quoque illud mutat, etiamsi mutatio uxori damnosa sit: nec tunc uxor petere potest a marito migrante vel heredibus ejus id quod interest, nisi nominatim pacto dotali id actum sit, ne maritus alio migret, 5. 1. 101. t. 2. p. 44.
Si uxor debitum clam viro stante matrimonio contraxerit, illudque vel stante matrimonio solverit clam viro, vel post matrimonium dissolutum, an maritus vel ipsa repetere solutum possit, matrimonio adhuc constante, vel jam diremto, secundum mores Hollandiæ, et Ultrajecti, 12. 6. 19. t. 3. p. 46.
Uxor sequitur mariti dignitatem, forum, domicilium, 23. 2. 40. t. 4. p. 31.
Uxor quo modo jure civili subfuerit maritali potestati. Et quo modo hodie tanquam minorennis sit in cura mariti, 23. 2. 41. t. 4. p. 31.
Uxor an contrahendo sine viro, possit virum aut se obligare, vel soluto matrimonio ipsa conveniri ex tali contractu in Hollandia, Ultrajecti et Frisia, 23. 2. 42. t. 4. p. 31. *in fin.*
Quid, si ratihabitio mariti accedat. Quid, si certum sit, uxorem utiliter contrahere, nec tamen maritus velit comprobare. An sufficiat tacitus mariti consensus ex præsentia et silentio, 23. 2. 42. t. 4. p. 31.
Si maritus contractum uxoris non approbaverit, an ea soluto matrimonio possit petere implementum ejus, 23. 2. 43. t. 4. p. 32.
Uxor sine viro alios sibi viroque recte obligat, 23. 2. 44. t. 4. p. 32.
Quo usque publica mercatrix majorennis aut minorennis se virumque obligare possit, 23. 2. 44. t. 4. p. 32.
Uxori mercatrici similis est, quæ marito quæstori vel publicano in recipiendis pecuniis assistit, 23. 2. 45. t. 4. p. 33.
An et quo usque uxor maritum obliget contrahendo ratione œconomiæ, 23. 2. 46. t. 4. p. 33.
Quid, si contraxerit, ut maritum redimeret a carcere vel captivitate. An viro absente, relegato, uxor recte sine consensu ejus contrahat, 23. 2. 47. t. 4. p. 33.
An uxori cura bonorum committi possit, si maritus furiosus sit, 23. 2. 48. t. 4. p. 33.
An, si maritus minor sit, uxor ad contrahendum indigeat consensu curatoris mariti sui. Et an maritus m[illegible] adversus consensum uxori accommodatum re[illegible]. 2. 49. t. 4. p. 34.
An uxor possit clam viro liberare suos ac mariti debitores acceptilationis pacto? Et an ei recte solvi, 23. 2. 50. t. 4. p. 34.
Quo usque uxor in Hollandia, Ultrajecti, alibique obligetur ex viri sui contractibus, etiam cum inutiliter contraxit, in luxum, aleam &c. Quo usque illa soluto matrimonio obligata maneat? Et an pati teneatur executionem sententiæ, in rebus suis jam cœptam matrimonio constante, 23. 2. 52. t. 4. p. 34.
An uxor obligetur ex tutela vel alia administratione per maritum gesta, aut ex fidejussione ejus? An & tunc in Hollandia ac Ultrajecti, cum pa-

cto dotali sola est servata communio acquæstuum, 23. 2. 53. t. 4. p. 55. *in fin.*
An donatio per maritum facta noceat uxori? Et quid, si donatum sit uxoris fraudandæ causa, 23. 2. 54. t. 4. p. 55.
An uxori noceat, si maritus non utatur conditionibs acquirendi? Et quid, si consentiat suæ matri, ut illa omnia bona atque ipsam etiam legitimam, fideicommisso gravet, cum alias mater jussisset, ipsum sola legitima contentum esse, 23. 2. 55. t. 4. p. 56. *in fin.*
An noceat uxori delictum mariti, etiam cum sola est acquæstuum communio, 23. 2. 56. t. 4. p. 56.
An, si maritus occiderit propinquum, cui debebat heres esse, & ita se indignum fecerit, vel justa de causa exheredatus sit a parente, uxor dimidiam talis hereditatis partem vindicare possit, posita omnium bonorum communione: aut soluto matrimonio præcipere æstimationem ejus ex communi patrimonio, 23. 2. 57. t. 4. p. 56.
An maritus jure maritalis potestatis alienare possit res uxoris, 23. 5. 1. & *seqq.* t. 4. p. 104. & *seqq.*
An maritus exerceat jus patronatus, & collationem munerum ac bonorum nomine castri vel territorii ad uxorem pertinentis, 23. 2. 59. t. 4. p. 56.
Cujus loci statuta spectanda sint, circa maritalem potestatem in uxores & bona earum, 23. 2. 60. t. 4. p. 57.
An augeatur vel minuatur maritalis potestas migratione ad alium locum? & an uxor ob id petere possit id quod interest, si in migrationem non consenserit, 23. 2. 61. t. 4. p. 57. *in fin.*
Quæ sit ratio, cur hodie tam ampla apud nos maritalis potestas sit, 23. 2. 62. t. 4. p. 57.
In quibus differat cura mariti in uxorem a cura minorum, 23. 2. 63. t. 4. p. 57.
Maritalis potestas in uxorem pactis dotalibus minui potest, 23. 2. 64. t. 4. p. 58.

F I N I S.